Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moșia tatălui său din comuna Ilovăț, județul Mehedinți. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naș l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărțit de-a lungul întregii vieți atît de agitate a generației lor, de la înfăptuirea României Mari și în perioada dintre cele două războie mondiale".

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la școala din satul natal. Liceul l-a făcut la București: primele șase clase la Colegiul Național „Sf. Sava" și ultimele două la Liceul „Spiru Haret". Bacalaureatul și l-a luat în 1944, împreună cu absolvenții liceelor din Turnu Severin, în localul școlii din comuna Sișești, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiați și profesori, și candidați.

În toamna aceluiași an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în București, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase".

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat și condamnat, pentru „înaltă trădare", la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de grațiere a deținuților politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secția română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a și fost înmormîntat alături de soția sa, Nora Ioanid.

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL III
1959–1968

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Ana Barbu
Coperta: Ioana Nedelcu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 1999, 2000, 2002, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IOANID, ION
Închisoarea noastră cea de toate zilele / Ion Ioanid. –
Ed. a 3-a, rev. – București: Humanitas, 2013
3 vol.
ISBN 978-973-50-4203-5
Vol. 3: 1959–1968. – Index. – ISBN 978-973-50-4206-6
343.8(498)(0:82-94)
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

PITEȘTI, 1959. ÎN CAMERA MARE DE LA PARTER

În vara aceea s-a produs iarăși o modificare în concepția biroului politic privitor la repartizarea deținuților în celule. Într-o vreme, la sosirea mea în Pitești, se urmărise o separare a noastră pe celule în funcție de anii de condamnare. În ultimele luni, selecționarea deținuților în celule se făcuse după criterii mai puțin clare pentru noi. În cîteva celule fuseseră concentrați toți preoții greco-catolici și romano-catolici, în altele, foștii ofițeri, colonei și generali, dar erau și celule cu deținuți care nu aveau nimic în comun unii cu alții. În toată această perioadă, am beneficiat de privilegiul de a locui într-una din primele trei celule din capătul secției, destinate deținuților considerați de biroul politic elemente nedisciplinate și recalcitrante, necesitînd o supraveghere specială. În acea formație am stat o vreme neobișnuit de lungă, fără ca între timp în închisoare să se mai producă mutări pe scară mare. Scadența pentru ieșirea din stagnare și o nouă repartizare a locatarilor peniteciarului a survenit la scurt timp după ultima vizită a mamei la cișmea.

Într-o bună zi, de la un capăt la altul al celularului, toți deținuții au fost anunțați să-și strîngă bagajul în pătură și să aștepte, pregătiți, la ușa celulei. Apoi, sub supravegherea ofițerului politic Lupu, a urmat o pritoceală generală a deținuților dintr-o celulă într-alta și de la un etaj la altul, care a durat aproape jumătate de zi. Și, tocmai ca după un puternic cutremur, căruia îi mai urmează, o vreme, o serie de zguduituri mai mici, înainte ca pămîntul să-și regăsească liniștea, și după această mare perturbare în viața deținuților, produsă de schimbarea componenței tuturor celulelor, timp de cîteva luni au mai continuat să se producă, sporadic, mutări individuale. Păreau să fie corecturi aduse mai tîrziu de ofițerul politic acelei operații de mare anvergură, care răvășise conținutul tuturor celulelor. Criteriilor, conform cărora politrucul proceda la aceste mutări, nu le-am putut da de rost. Oricum, pentru mine au urmat cîteva luni în care mi-am schimbat de nenumărate ori locul, pînă cînd, în cele din urmă, am poposit pentru mai multă vreme într-una din camerele mari de la parter, în care îmi doream de mult să ajung. Nu numai fiindcă mă săturasem de înghesuiala și de starea de alarmă permanentă la care ne obliga viața în celulele mici, unde erai mult mai expus ochiului vigilent de la vizetă,

dar și din cauza prezenței în camera mare a vărului meu George Boian, cu care nu mă mai întîlnisem de mult.

Prima mea impresie, cînd, cu „bagajul" strîns în pătură, gardianul m-a împins pe ușă în noua locuință, a fost de încîntare. Mai întîi, m-au orbit razele soarelui care pătrundeau prin cele două ferestre mari, larg deschise spre curțile de plimbare, și care scăldau întreaga cameră în lumină. Trecerea de la semiobscuritatea celulelor cu obloane la lumina puternică a zilei am resimțit-o ca pe un șoc, care mi-a umplut sufletul de bucurie. Camerelor de la parter, de la ferestrele cărora nu se putea vedea dincolo de zidurile înalte de beton ale curților de plimbare, nu li se puseseră obloane. Cel puțin așa ne-am explicat noi lipsa acestora. În toamna aceluiași an însă, aveam să ne dăm seama (pentru a nu știu cîta oară în decursul anilor de detenție) că logica explicațiilor noastre nu era și aceea care determinase măsurile luate de administrație: într-una din zile, cînd tocmai ne bucuraserăm că stătusem în curtea de plimbare peste timpul regulamentar, la întoarcerea în cameră, am constatat că întîrzierea nu se datorase cumsecădeniei gardianului. Plimbarea folosise împiedicării contactului dintre noi și echipa de deținuți de drept comun, care între timp montase obloane și la ferestrele de la parterul închisorii. Deocamdată însă, așa cum am spus, camera mare mi-a făcut minunata surpriză a ferestrelor încă neoblonite, ocazie cu care aveam să descopăr că nici nu mai luam în seamă existența gratiilor, considerînd-o normală, de la sine înțeleasă! A doua senzație încercată la intrarea în noua cameră a fost contactul cu aerul, care, pentru plămînii mei obișnuiți cu atmosfera pestilențială a celulelor, mi s-a părut a fi asemănător cu cel dintr-o stațiune climaterică. Primele guri de aer trase adînc în piept au fost aproape dureros resimțite de plămînii surprinși de contactul brusc cu cantitatea de oxigen inhalată. În privința mobilierului, noua mea locuință conținea treizeci și șase de paturi, suprapuse cîte două din care trei sau patru erau încă neocupate. Paturile erau dispuse perpendicular de-a lungul pereților, lăsînd între ele, pe toată lungimea camerei, un culoar de circulație, cam de un metru lățime. În dreptul ferestrei din peretele de vizavi de ușă era un spațiu liber, ceva mai mare, care, deschizîndu-ți-se în față de cum intrai, la prima vedere, îți făcea camera nespus de plăcută și primitoare. În dreptul celeilalte ferestre, care se deschidea în același perete, dar la unul din capetele încăperii, era de asemenea amenajat un spațiu liber, în care se aflau două tinete și hîrdăul cu apă de băut. Majoritatea locatarilor camerei erau oameni în vîrstă. Mulți dintre ei, cu sănătatea șubrezită de regimul și anii de detenție, sufereau de diferite afecțiuni organice (inimă, ficat, stomac).

Mutarea mea și a lui Sandu Ghica în aceeași zi a reprezentat numai începutul unei infuzii de deținuți mai tineri, care avea să ducă la scăderea mediei de vîrstă din cameră în următoarele săptămîni, făcînd în schimb să crească densitatea locatarilor. Într-adevăr, în urma unei serii de mutări ulterioare, în scurtă vreme, numărul deținuților avea să sporească de la treizeci și doi sau treizeci și trei, cîți am găsit la sosirea noastră în cameră, la peste cincizeci.

Aglomerația ne-a obligat să dormim cîte doi într-un pat, în paturile de jos, iar în cele suprapuse și alăturate, cîte trei în două paturi. Pe cei mai mulți dintre deținuții întîlniți în camera mare de la parter îi cunoșteam fie dintr-o coabitare anterioară în altă celulă, fie numai din contactele avute prin pereți și țevile de calorifer. De unii eram foarte legat. Conviețuirea din detenție, care mijlocea o bună cunoaștere reciprocă, avea să mă apropie de alții sau, dimpotrivă, să mă îndepărteze de cîțiva. Absorbirea noastră, a noilor veniți, deși mai puțini la număr, de către vechii locatari ai camerei, nu s-a produs chiar fără fricțiuni: în primele zile, viața și relațiile dintre locatari, stabilite înainte de venirea noastră în cameră, au fost tulburate și s-ar putea spune chiar că au fost reașezate după alte criterii decît pînă atunci. În foarte scurtă vreme s-a instaurat o nouă atmosferă, care a liniștit spiritele și a ajutat la stingerea adversităților care mocneau. Voi reveni asupra acestei teme, dar mai întîi voi prezenta o listă cu numele deținuților din cameră, cu unele lacune, inerente unei reconstituiri din memorie: colonel Cristea Atanasiu, locotenent Ion Bogdan, George Boian, colonel Ciobanu, avocat Coslovski, ing. Andrei Chrisoghelos, ing. Cristodulo, ing. Ciupercescu, Radu Cioculescu, Titi Coșereanu, Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, Constantin (Dinu) Cezianu, ing. Constantin (Costică) Demec, hogea Edip Mehmet Ali, Gertler, Sandu Ghica, Dan Hurmuzescu, preotul Haag, Nicu Iunian, col. Mihai Kiriacescu, avocat Costache Lăzărescu, Gică Lingner, col. Mavrichi, ing. Radu Matac, ing. Constantin (Ticu) Mihăilescu, Costică Mugur, prof. Ștefan Nenițescu, general Potopeanu, dr. Cornel Petrasievici, ing. Romeo Pleșoianu, Grigore Paraschivoiu, preot Rotaru, ing. Dinu Rășcanu, Vladimir Rusu, comandor de aviație Ștefănescu, ing. Adrian Soroceanu, ing. Ștefănescu, Herbert (Belu) Zilber, episcop Todea, Urdea, Ion Vorvoreanu, avocat Ion Vasilescu-Valjan, Winter.

Bucuria de a-l fi putut îmbrățișa pe vărul meu George Boian și de a sta cu el de vorbă ore în șir, pentru a ne povesti reciproc toate cîte ni se întîmplaseră de cînd nu ne mai văzuserăm, a fost atît de mare, încît n-am mai dat atenție nici forfotei din jurul nostru, nici timpului ce se scurgea și ne apropia de ora programului de seară. Sandu Ghica era și el într-o conversație fără sfîrșit cu unchiul lui, Dan Hurmuzescu. Între timp, mutările de deținuți pe celular continuau. Și ușa camerei noastre s-a mai deschis de cîteva ori, pentru ca, de fiecare dată, să mai apară un deținut cu bagajul în brațe. Printre ultimii din seara aceea au fost George Sarry și Titi Coșereanu. Fiecare nou-venit era imediat înconjurat și luat în primire de prieteni sau cunoscuți. Unii nu se mai întîlniseră de la Baia Sprie, alții de la Aiud. Unii făcuseră parte din același lot și nu se mai văzuseră de la proces. Uneori trecuseră luni, alteori ani, de cînd fuseseră despărțiți. Toți aveau să-și povestească sumedenii de lucruri și să-și amintească de alți camarazi și de tot felul de întîmplări trecute. Pînă la stingere s-a vorbit întruna.

Deşi efervescenţa din ajun nu s-a stins complet nici a doua zi, totuşi a mai scăzut în intensitate, dîndu-ne răgazul să ne mai aruncăm şi cîte o privire împrejur şi să observăm o comportare cel puţin stranie din partea unor persoane. Prima revelaţie că în cameră se petreceau lucruri necurate am avut-o la ora „programului", cînd urma ca cei şase deţinuţi, de serviciu în ziua aceea, să ducă la W.C. hîrdăul cu apă şi cele două tinete. Tinetele erau foarte grele, fiind pline pînă la refuz, iar hîrdăul cu apă de băut avea să fie la fel de greu pe drumul de întoarcere de la W.C., unde urma să fie umplut. Am remarcat cu această ocazie că printre deţinuţii cărora le venise rîndul să ducă ciuberele la W.C. se aflau cel puţin doi, absolut incapabili să facă asemenea treabă. În mod obişnuit, deţinuţii mai în vîrstă, slăbiţi peste măsură sau bolnavi, erau excluşi de la prestarea unor astfel de munci, făcute prin rotaţie numai de oamenii valizi din celulă. E drept că pentru cei doi neputincioşi, desemnaţi a fi de serviciu, s-au oferit imediat alţi doi deţinuţi să-i înlocuiască. Chiar dacă ni s-a părut curios procedeul de a nu-i fi scutit din oficiu de un efort care le depăşea puterile, faptul că alţi doi camarazi, tineri şi voinici, le-au luat locul, l-am considerat firesc şi chestiunea nu ne-a mai preocupat. La părăsirea W.C.-ului, în intenţia de a ne face şi noi utili, Titi Coşereanu şi cu mine am apucat de toartele hîrdăului cu apă, pentru a-l transporta înapoi în cameră. Am fost însă pe neaşteptate împinşi la o parte de voluntarii care îi înlocuiseră pe cei doi neputincioşi la căratul tinetelor şi apostrofaţi pe un ton agresiv să ne vedem de treaba noastră. Am cedat şi n-am dat curs incidentului în faţa gardianului care ne deschisese uşa şi supraveghea ieşirea noastră din W.C. O dată ajunşi în cameră, am fost avertizaţi în şoaptă şi cu vădită teamă de cîţiva din deţinuţii mai în vîrstă să ne ferim de cei doi, pentru că sînt periculoşi şi capabili de orice, de la agresiune fizică pînă la turnătorie. Am aflat astfel că voluntariatul lor era departe de a fi un gest nobil şi dezinteresat. Cei pe care îi înlocuiau erau mai degrabă victimele acestui aparent ajutor, deoarece le era impus prin intimidare sau ameninţarea voalată a unor denunţuri false, care i-ar putea costa o izolare la beci. Mai mult chiar, cei doi îşi impuneau şi preţul pentru acest serviciu: fie raţia de pîine de o sută douăzeci şi cinci de grame şi mămăliga din ziua respectivă, fie porţia de mîncare de la masa de prînz!

Cine erau aceşti doi nemernici, care introduseseră în celulă asemenea obiceiuri, care, după ştiinţa noastră, nici la dreptul comun nu se întîlneau decît rareori? Unul din ei, pe nume Stoianov, fusese de mult înscris pe lista turnătorilor, de către cei care stătuseră cu el prin diferitele celule din Piteşti. Deşi făcea parte din această odioasă categorie, Stoianov prezenta o particularitate faţă de alţi delatori, care putea trece aproape drept calitate. În amoralitatea lui primitivă, Stoianov nu se ferea să apară în lumina defavorabilă a deţinutului care se pune la dispoziţia administraţiei. O făcea pe faţă, spunînd chiar că era firesc să-şi ofere serviciile şi să se pună bine cu cei de care îi depindea existenţa. Culmea era că nu se putea spune despre el că era rău la suflet. De multe ori sărea să ajute cîte un bolnav să coboare din pat sau se oferea să-i

coase sau să-i spele cîte o rufă, fără să pretindă vreo compensație. De fapt, aveam să ne dăm seama că Stoianov fusese el însuși o victimă a celui de-al doilea individ, pe nume Urdea, care, avînd nevoie de un aliat, reușise să-l convingă să împartă cu el beneficiile pe care le culegea datorită exploatării bătrînilor și bolnavilor din celulă. La amenințarea și terorizarea lor nu participase însă, mulțumindu-se să fie, tăcut și umil, secundul lui Urdea, pe care îl admira.

De altfel, singura legătură dintre ei era faptul că amîndoi aparțineau lumii interlope. Dacă Stoianov nu era decît un mic găinar lipsit de caracter și neinteresant, Urdea în schimb era tipul reprezentativ al brutei din periferiile rău famate, care, prin forță și lipsă de scrupule, impune dreptul celui mai tare în cartier. Motivul exact pentru care ajunseseră să fie condamnați pentru înaltă trădare nu l-am aflat niciodată. Din cîte îmi amintesc, Stoianov fusese șofer la o ambasadă străină din București. Cred că la cea bulgară. Motivul condamnării ca și ocupația lui Urdea înainte de a intra în închisoare au rămas pentru noi pînă la urmă un mister.

Provocarea și tentativa de a ne intimida de la W.C., dar mai cu seamă procedeul, absolut inadmisibil, de a-și impune serviciile sub amenințare, pentru a percepe tributul în pîine și mîncare de la bătrîni și bolnavi ne-au decis să reacționăm. Tot grupul nostru de tineri ne-am pus la sfat pentru a stabili cea mai înțeleaptă cale de urmat. Voiam să evităm pe cît posibil violența, spre a nu da prilej de intervenție administrației. Nu acceptam din principiu să apelăm la gardian pentru a ne face dreptate, dar nici nu voiam ca administrația să afle despre acea lege a junglei introdusă de Urdea în cameră, care ar fi fost imediat exploatată propagandistic de ofițerul politic, pentru a denigra întreaga categorie a deținuților politici. Eram hotărîți să restabilim în cameră relațiile umane și de respect reciproc, care domneau între deținuții din toate celulele din Pitești. Ne-am înțeles să încercăm să evităm scandalul, dar... nu cu orice preț. Prima tentativă de a ne atinge țelul am făcut-o chiar în ziua aceea, la scurt timp după întoarcerea de la W.C. Titi Coșereanu a propus o nouă organizare a serviciilor (curățenie și căratul tinetelor), prin care, deținuții inapți din punct de vedere fizic să fie exceptați de la prestarea acestor munci. Era o încercare de a-i lua astfel indirect apa de la moară lui Urdea. Scutind de munci bătrînii și bolnavii, dispărea automat și clientela pe care o exploata Urdea. Tentativa a eșuat. Și nu fiindcă s-ar fi împotrivit deținuții valizi din cameră! Ei au fost de acord. S-au împotrivit chiar inapții, pretinzînd că nu acceptă să fie considerați incapabili și că, atunci cînd nu vor să-și îndeplinească personal obligațiile de serviciu, este dreptul lor să recurgă la înlocuitori. Urdea jubila, asistînd din colțul lui la atitudinea bieților bătrîni timorați, care, mînați de un instinct de conservare imediată, preferau să-i plătească mai departe tribut, rupîndu-și pîinea de la gură, decît să se expună amenințărilor și insultelor lui ordinare sau temîndu-se chiar și de represalii fizice. Eșecul nostru a fost total, ba chiar s-au găsit unii să ne și critice, pentru că o dată cu venirea noastră se stricase armonia din cameră. Unii au mers atît de departe cu lașitatea, încît

au spus-o cu glas tare, pentru a-i fi pe plac lui Urdea. Alții ne-au recunoscut, între patru ochi, bunele noastre intenții, dar ne-au rugat să renunțăm la asemenea inițiative care nu pot duce decît la dezlănțuirea brutei de Urdea. Deși decepționați de înfrîngerea suferită, din chiar partea victimelor cărora voiserm să le venim în ajutor, nu ne-am resemnat.

Ne-am pus din nou la sfat și am ajuns la concluzia că nu puteam tolera cu nici un preț ca, sub ochii noștri, Urdea să continue să-i jefuiască de mîncare pe camarazii noștri mai neputincioși. Nu ne mai rămînea însă deschisă decît calea forței, cu riscurile inerente decurgînd din eventuala intervenție a administrației, în cazul în care scandalul va răsuna pînă dincolo de ușă și va atrage atenția gardianului. De altfel, într-o astfel de situație, Urdea nu ar pregeta să cheme administrația în ajutor.

Ne-am decis totuși să acționăm chiar în ziua aceea la „programul" de după-masă. Singurele elemente pe care speram să putem conta în planul ce l-am conceput erau surpriza și intimidarea. Urma ca Sandu Ghica și cu mine să ne aflăm în preajma tinetelor, cu cîteva minute înainte de a ne veni rîndul să fim scoși la W.C., apoi, fără nici un fel de avertisment, vom apuca de toarte tineta cea mai grea și o vom duce lîngă ușă, unde vom aștepta să ne fie deschisă de gardian. Totul era ca, pînă la ora „programului", să-i adormim suspiciunea lui Urdea, făcîndu-l să creadă că renunțasem la orice pretenție de a mai modifica regula prestării serviciilor în cameră. Pentru asta, ne-am angajat chiar și în discuții cu unele din victimele lui, lăsîndu-le să înțeleagă că nu avem de gînd să ne împotrivim voinței lor de a nu schimba regula. Pe de altă parte, i-am contactat pe rînd și în mod discret pe toți deținuții pe care știam că ne vom putea bizui, pentru a sincroniza și pune la punct intervenția finală, care nădăjduiam să nu degenereze în bătaie.

Cînd am auzit pașii deținuților din celula vecină întorcîndu-se de la W.C., Sandu și cu mine am înșfăcat tineta de urechi și ne-am îndreptat cu ea spre ușă. Ciubărul era plin ochi, așa că mergeam încet și fără să-l clătinăm, pentru a nu-i vărsa conținutul pe jos. Între timp, prinzînd de veste, Urdea s-a năpustit spre noi. Ajunsesem la jumătatea drumului către ușă, cînd s-a proțăpit amenințător în fața noastră, barîndu-ne calea. N-a apucat însă să profereze nici o insultă și nici să schițeze vreun gest de agresiune, așa cum ne așteptam, văzîndu-i figura convulsionată de furie, căci, în aceeași clipă, fusese îndeaproape împresurat de cel puțin șapte sau opt din camarazii noștri, care stătuseră pregătiți să intervină la momentul potrivit. Mai mult, Titi Coșereanu l-a apucat de piepții cămășii și, pe un ton excesiv de calm, dar vădit contrar intențiilor lui, i-a spus cu vorba rară și printre dinți că, dacă îndrăznește să se împotrivească, pînă la intervenția gardianului se va alege praful de el. Sub efectul surprizei și intimidării, Urdea n-a avut nici un moment de șovăială. A estimat pe loc că situația era prea periculoasă și, cu o promptitudine neașteptată, și-a îmblînzit brusc privirea și, cu un zîmbet supus, s-a dat la o parte, lăsîndu-ne să ne continuăm drumul cu tineta spre ușa pe care gardianul tocmai o des-

chidea. Pe tot drumul de la celulă la W.C. și înapoi ne-am așteptat ca Urdea să-l implice în vreun fel pe gardian în conflictul nostru, inventînd cine știe ce minciuni, pentru a se răzbuna. Ne-am înșelat însă. Urdea n-a încercat să ne toarne. La întoarcerea în celulă, profitînd de atmosfera creată de înfrîngerea lui Urdea și mai ales de faptul că acesta o acceptase fără să crîcnească (ceea ce îl discreditase pînă și în ochii complicelui lui, Stoianov), Titi Coșereanu a luat cuvîntul pentru a propune o nouă organizare a serviciilor în cameră. Cam jumătate din deținuți urma să fie scutiți de transportul hîrdaielor. De data asta, cei vizați n-au mai ridicat nici o obiecție, Urdea nemaiinspirîndu-le nici o teamă. O vreme, după această confruntare în care își pierduse forța, Urdea a stat retras și posomorît în colțul lui, ocolit de toți. Apoi, treptat, s-a acomodat cu noua situație și, în cele din urmă, s-a integrat în viața de toate zilele a comunității, care nu l-a mai respins. Primul care, bolnav fiind și neputîndu-și mînca rația de mămăligă, i-a oferit-o lui Urdea a fost George Boian. Au mai făcut-o apoi și alții, pe care mai înainte Urdea îi obligase prin teroare să-i cedeze mîncarea. I-am citit în ochi recunoștința și l-am simțit emoționat. Cred că puterea exemplului a avut un mare rol în domesticirea lui Urdea.

Neutralizarea lui Urdea a fost la scurt timp urmată de încă un eveniment la fel de benefic pentru asanarea atmosferei din camera noastră: mutarea lui Stoianov! Punctul de plecare a fost o tipică ceartă de celulă, iscată între el și Nicu Iunian, pornită de la o contrazicere pe o temă cît se poate de banală. Nicu Iunian, care era un coleric, și-a pierdut controlul la prima mitocănie a bulgarului și, fără să mai stea pe gînduri, a pus mîna pe capacul de lemn al hîrdăului de apă și l-a azvîrlit cu toată forța în direcția lui Stoianov. Capacul s-a izbit cu mare zgomot de un pat și a căzut la picioarele bulgarului. În timp ce cîțiva dintre noi am sărit să-l stăpînim pe Nicu Iunian, care voia să se repeadă cu pumnii la adversarul lui, acesta din urmă a ridicat capacul de jos și, însoțindu-și gestul cu un potop de înjurături, l-a aruncat spre Iunian. În acel moment, atras de zgomotul din cameră, gardianul se apropiase de ușa noastră și, prin vizetă, observase contraatacul lui Stoianov și urmărise traiectoria capacului, care, după ce se lovise de cîteva paturi, sfîrșise prin a se opri în capul lui Winter. Din fericire, din cauza piedicilor întîlnite în cale, capacul își pierduse din viteza inițială cu care fusese propulsat, lovitura primită de Winter fiind astfel mult atenuată. Nu s-a ales nici măcar cu un cucui. Incidentul a luat totuși o întorsătură dramatică în ochii gardianului, pentru că, speriat de lovitura neașteptată a capacului, Winter, care era bolnav de inimă, a făcut pe loc o criză cardiacă. Crizele de inimă ale lui Winter, cu care noi eram obișnuiți, erau de natură nervoasă și nu-i puneau viața în pericol. Totuși, pe gardian, care între timp intrase în cameră, avea să-l impresioneze paloarea subită a lui Winter, care, cu spaima în ochi și cu gura mare căscată, făcea eforturi disperate să inhaleze aer. Sub îndrumarea doctorului Petrasievici, care i-a descheiat bolnavului cămașa la gît și pantalonii la talie, Winter a fost transportat pe un pat de lîngă fereastră, unde, în cîteva minute și-a revenit.

În ceea ce-l privește pe Stoianov, toate insistențele depuse pentru a se dezvinovăți și a-l convinge pe gardian că nu el începuse agresiunea, ci Nicu Iunian au fost inutile. Gardianul nu-l văzuse decît pe el aruncînd cu capacul și nu-l auzise decît pe el înjurînd. Deși Stoianov ne-a solicitat și nouă, celor care asistasem la întregul conflict, mărturia, nimeni nu s-a oferit să-i confirme declarațiile. Refuzul camerei de a-l susține l-a înfuriat în așa hal, încît a început să ne insulte, fără să dea ascultare gardianului, care îi ordonase să iasă afară din celulă și să-l urmeze la beci. Ba, mai mult, l-a amenințat pe gardian că îl va reclama la superiorii lui, pentru că ține partea „dușmanilor de clasă, boierilor și intelectualilor", persecutîndu-l pe el, fiindcă e de „origine muncitorească". Această ultimă afirmație a lui Stoianov s-a dovedit o gafă, care avea să-i fie fatală. Totuși, în primul moment, reacția gardianului i-a lăsat impresia că amenințarea pe care o formulase își atinsese ținta și că rămăsese învingător. Cum auzise amenințarea lui Stoianov, plutonierul se îmbujorase la față și, fără să zică o vorbă, făcuse stînga-mprejur și ieșise din cameră, trîntind ușa după el. Cîteva minute mai tîrziu, a reapărut în urma ofițerului de serviciu, care, pe un ton ce nu mai admitea replică, i-a ordonat scurt lui Stoianov: „Ia-ți bagajul și ieși afară!" Și așa, datorită nedreptății ce i-a făcut-o gardianul, de a-l fi socotit agresorul în conflictul cu Nicu și a tăcerii noastre complice am scăpat de Stoianov din cameră.

Am aflat că, după ce a stat zece zile la beci, a fost mutat într-una din celulele mici de la ultimul etaj.

Și fiindcă l-am pomenit pe Winter, nu pot să nu povestesc felul în care și-a făcut apariția printre noi, cînd, proaspăt sosit cu duba de la Jilava, a fost introdus de gardian în camera noastră. La deschiderea ușii, cînd gardianul s-a dat de o parte pentru a-l lăsa să intre, am văzut așteptînd în prag un omuleț mic și pricăjit, ținîndu-și în brațe „bagajul" făcut balot în pătură. Vîrsta nu i-am putut-o aprecia la prima vedere, dar, cînd s-a pornit la mers, ne-am zis că trebuie să fie tare bătrîn și foarte suferind. Avansa extrem de lent, ca într-un film rulat cu încetinitorul. Nesigur pe picioarele lui tremurînde, cu pași mărunți și tîrșîindu-și tălpile pe ciment, Winter avansa cu greu și cu vădită îngrijorare că nu va putea să parcurgă distanța care îl despărțea de primul punct de sprijin spre care tindea, reprezentat de patul cel mai apropiat de ușă. Cînd, în fine, și-a atins ținta, epuizat de efort, s-a așezat pe pat oftînd. A fost imediat înconjurat de solicitudinea noastră, dar și de curiozitatea cu care era primit orice nou-venit în lumea „înaltei trădări" de la Pitești, unde numai rareori mai sosea cîte cineva condamnat sub această acuzație. Cu respirația grea și voce stinsă, întrerupîndu-se după numai cîteva cuvinte pentru a-și recăpăta suflul, Winter s-a prezentat și ne-a relatat povestea lui.

Fusese, pînă la data arestării, farmacistul Institutului de Geriatrie al doctoriței Aslan. Cu cîteva luni în urmă, Institutul primise vizita unei delegații străine din Germania Federală sau Austria, nu mai țin minte exact. Principalul membru al delegației, căruia regimul de la București ținea să-i producă o bună

impresie, era un doctor interesat de geriatrie şi de tratamentele aplicate în clinica doctoriţei Aslan. Informarea de specialitate a primit-o de la dna Aslan şi colaboratorii ei din Institut, la care, pentru o mai bună comunicare între părţi, participa şi Winter, singurul bun cunoscător al limbii germane. Cînd doctorul străin şi-a manifestat dorinţa de a cunoaşte oraşul şi împrejurimile, în cele cîteva zile pe care urma să le petreacă în ţară, Institutul i l-a oferit ca însoţitor şi ghid pe Winter, spre satisfacţia amîndurora. Medicul german îl simpatizase pe Winter, iar, pe de altă parte, pentru acesta din urmă zilele petrecute cu neamţul în oraş au reprezentat un concediu plăcut şi binevenit. Ieşiţi din cadrul rigid al vizitei oficiale şi scăpaţi de obligaţiile protocolare, relaţiile celor doi s-au dezvoltat într-o atmosferă destinsă, ce avea să înlăture şi ultimele reticenţe, mai ales din partea lui Winter. „La gradul de intimitate la care ajunseserăm, era absolut normal", ne spunea acum Winter, „să nu mă mai feresc de interlocutorul meu!" Şi astfel a aflat doctorul german o mulţime de lucruri despre viaţa oamenilor în România „socialistă", pe care pînă atunci nici nu le bănuise. Winter şi-a descărcat sufletul cătrănit de toate „binefacerile" cu care îl copleşise regimul de-a lungul anilor. Pe doctorul neamţ a reuşit să-l impresioneze şi să-i trezească indignarea în aşa măsură, destăinuindu-i ticăloşiile regimului comunist, încît n-a uitat nimic din cele aflate de la ghidul lui.

Dar, se pare că, pentru cineva care nu trăieşte în interiorul sistemului, nu este de-ajuns să afle aceste lucruri; mai trebuie să le şi înţeleagă. Or, doctorul lui Winter, deşi ascultase cu luare-aminte informaţiile şi fusese profund impresionat, nu înţelesese de fapt nimic. Dovada: cînd s-a întors în Germania, a publicat un articol în care, pe lîngă vizita la Institutul de Geriatrie, a relatat şi despre faţa ascunsă a vieţii din România comunistă, pe care a avut şansa s-o descopere, datorită unei persoane bine intenţionate, care l-a ajutat să poată vedea realitatea. Astfel — discret doctorul german! — n-a pomenit numele lui Winter... Securitatea însă, cu flerul şi perspicacitatea ei proverbiale, l-a descoperit pe spionul şi trădătorul de Winter!

Bietul Winter, chinuit de tot felul de boli, de la hemoroizi şi colită pînă la o insuficienţă hepatică şi tulburări cardiace de natură nervoasă, nici una gravă sau care să-i ameninţe viaţa, dar toate cronice şi cu manifestări, dacă nu direct dureroase, cel puţin neplăcute şi sîcîitoare, era departe de a fi atît de bătrîn pe cît arăta la înfăţişare. Dovedindu-se om de treabă, dar cu moralul destul de scăzut, toată lumea îl menaja şi încerca să-l încurajeze. Şi totuşi ne-a venit destul de greu să nu izbucnim în rîs în faţa lui, cînd, vorbindu-ne cu multă convingere de eficacitatea leacurilor oferite de doamna Aslan şi fiind întrebat de cineva mai sceptic dintre noi dacă a avut ocazia să constate personal efectele celebrului medicament H3 asupra vreunui pacient, Winter a răspuns cu toată inocenţa: „Păi, uitaţi-vă la mine! Eu arăt aşa cum mă vedeţi, numai datorită tratamentului cu H3, pe care l-am urmat cu puţin înainte de a fi arestat!" Dacă n-am făcut haz decît între noi de replica lui Winter, nu l-am scutit

în schimb de porecla sub care avea să fie cunoscut în toată închisoarea: „Haştrei".

După dezarmarea şi asimilarea lui Urdea şi în urma mutării lui Stoianov, în raporturile dintre locatarii camerei se instaurase pacea. Teama dispăruse, abuzurile încetaseră, iar atmosfera încărcată şi apăsătoare, pe care o găsisem la sosirea noastră în cameră, se limpezise, făcînd posibile relaţii mai destinse într-un climat de tot mai bună înţelegere şi chiar de mai mult optimism şi bună dispoziţie. Această modificare radicală a situaţiei din camera mare de la parter, locuită în majoritate de oameni bătrîni, se datora, fără îndoială, infuziei cu deţinuţi mai tineri, cu ocazia marii mutări care răscolise componenţa tuturor celulelor din închisoare. Sosirea grupului nostru de tineri în cameră avusese efectul ştiucii introduse în heleşteul cu crapi.

Chiar dacă la început am întîmpinat rezistenţa inerţiei şi resemnării, treptat, pînă şi cei mai bătrîni şi suferinzi s-au lăsat influenţaţi de suflul de optimism şi vitalitate adus de noi în cameră. Încet-încet, încăperea a prins viaţă, luînd naştere tot felul de activităţi, unele cît de cît tolerate de administraţie: conferinţe, povestiri de romane; altele interzise, cum erau lecţiile de limbi străine, scrisul pe plăcuţe de săpun, comunicarea prin Morse cu alte celule, recepţionarea şi transmiterea de informaţii, confecţionarea de ace, „costici", jocuri de şah şi de table, din săpun sau miez de pîine etc. Bătrînii au devenit din ce în ce mai activi, iniţiind diferite cursuri sau tratînd anumite teme de specialitate, fie literare, filozofice, de artă, tehnice, militare, istorice, politice sau chiar colaborînd cu noi la acţiuni nepermise, asumîndu-şi cu tot mai multă îndrăzneală riscul de a fi trimişi la beci. În scurtă vreme, fuziunea între cele două grupuri de vîrstă s-a realizat deplin, ajungîndu-se la acea omogenitate atît de mult dorită în închisoare şi nu întotdeauna obţinută, mai ales într-o cameră suprapopulată cum era a noastră. Cred că experienţa unei îndelungate conviefuiri între patru pereţi, cu tot felul de oameni, ducea în mod normal la o atenuare a egoismelor şi la un mai mare respect şi înţelegere a aproapelui, făcîndu-te mai generos şi mai tolerant faţă de slăbiciunile şi chiar ciudăţeniile celor din jurul tău. Cei cîţiva, care nu ajungeau singuri la această concluzie, se aliniau totuşi la poziţia majorităţii, adoptînd, chiar neconvinşi fiind, atitudinea şi comportarea celor mulţi, pentru a nu se exclude singuri din societatea în care erau nevoiţi să trăiască.

În cele cîteva luni petrecute în camera mare de la parter, am avut zi de zi un program atît de încărcat, încît nu pridideam să-i fac faţă în măsura în care aş fi dorit-o. În afara treburilor obişnuite, de care m-am ocupat cu predilecţie în toate închisorile prin care am trecut, mai ales explorarea tuturor căilor posibile de a obţine informaţii din afară şi de a întreţine legăturile cu celelalte celule, mi se oferea acum ocazia să particip la o mulţime de alte activităţi, care se desfăşurau zilnic în camera noastră. Lecţiile şi cursurile de tot felul, expunerile şi conferinţele care se ţineau lanţ, în cercuri mai mari sau

mai mici, în diferite colțuri ale camerei, îți îngreunau alegerea, mai ales atunci cînd aveau loc concomitent.

Îmi amintesc, printre altele, de una din aceste conferințe, propusă și ținută de generalul Potopeanu, avînd ca temă războiul din Răsărit. Cu tot interesul manifestat de toată lumea pentru subiect, Potopeanu nu a reușit să rețină în mod deosebit atenția, fiind departe de a satisface chiar și un auditoriu compus în cea mai mare parte din profani civili. La diferitele întrebări și lămuriri suplimentare ce i s-au cerut, în privința anumitor momente și bătălii mai importante ale campaniei din Rusia, generalul a dat explicații puțin convingătoare, fiind chiar contrazis și corectat de cîțiva ascultători mai bine informați în domeniul respectiv. Unul dintre cei mai competenți critici ai lui Potopeanu ni s-a părut a fi Radu Cioculescu, care, cu tonul lui sarcastic, îl apostrofa, punîndu-l deseori în situația penibilă de a-și retracta afirmațiile. De cîteva ori, fiind vorba de luptele purtate de unitățile noastre de cavalerie, generalul s-a văzut pus în inferioritate și de intervențiile și rectificările colonelului Kiriacescu, el însuși cavalerist. Conferința generalului Potopeanu a sfîrșit prin a intra într-un impas, din cauza nenumăratelor întreruperi, dar și a vizibilei lipse de cunoștințe temeinice, pe care încerca să și-o ascundă sub tonul emfatic și superior cu care ne vorbea. Abia cînd relatarea lui Potopeanu s-a dovedit a fi un fiasco total, și-a manifestat prezența colonelul Ciobanu, care urmărise cu răutăcioasă satisfacție întreaga conferință, fără să intervină, păstrînd o tăcere ostentativă, lăsînd doar să fluture pe buzele-i tivite un ușor zîmbet ironic. Ignorîndu-l pe Potopeanu, care tocmai se străduia să găsească o formulă de retragere onorabilă, rostind cîteva cuvinte de încheiere, colonelul Ciobanu l-a acoperit cu vocea lui metalică și ni s-a adresat cam în termenii următori: „Am înțeles că vreți să știți cum a decurs într-adevăr războiul din Răsărit. Sînt gata să vă fac o expunere completă și exactă a campaniei noastre din Rusia, așa cum va fi consemnată mai tîrziu și de istoria militară. Ca fost ofițer de Stat-Major, cu studii militare superioare și din respect pentru uniforma pe care am purtat-o, nu-mi pot permite să vă povestesc lucruri inexacte și versiuni fanteziste, ca alții". Trecînd apoi, fără să se sinchisească, peste mojicia cu care îl tratase pe generalul Potopeanu și momentul jenant pe care îl crease, colonelul Ciobanu ne-a rugat să-i pregătim o pătură pe care să poată desena, cu o coajă de săpun, harta Rusiei. Cunoșteam încă dinaintea acestui episod părerea lui Ciobanu despre Potopeanu. Știam că îl disprețuia, considerîndu-l un ofițer incapabil, care nu îmbrățișase cariera militară din convingere sau pasiune, ci numai ca mijloc de parvenire, și că ajunsese la gradul de general numai datorită relațiilor și influențelor, bucurîndu-se de favorurile regelui Carol al II-lea. Deși, se pare, că Ciobanu nu greșea, ci îl aprecia pe Potopeanu la justa lui valoare, lipsa de menajamente și felul dur și înjositor în care l-a tratat nu ni l-a făcut pe colonel mai atrăgător.

De altfel, ultimul lucru de care putea fi făcut răspunzător colonelul Ciobanu era acela de a stîrni simpatie. Inteligent, cu studii strălucite, demn, incoruptibil,

lipsit de slăbiciuni și conștient de valoarea lui, fiind însă extrem de orgolios, ambițios peste măsură și arogant cu cei din jur, considerîndu-li-se superior, colonelul Ciobanu putea provoca admirație și respect, atrăgîndu-și totodată antipatii și chiar dușmănii, dar nu reușea în nici un caz să inspire simpatie sau afecțiune. În următoarele patru-cinci zile, în care ne-a vorbit despre războiul din Rusia, colonelul Ciobanu avea să ni se arate însă în cea mai favorabilă lumină. Ciobanu a început mai întîi prin a desena harta Europei.

Nu pe pătură, cum ne propusese inițial. Cineva venise cu o idee mai bună: să scoatem din balamale unul din canatele ferestrei, să-i ungem geamul cu săpun și să-l pudrăm cu praf de D.D.T., pregătindu-l astfel ca tablă de desen pentru hărțile și schițele ce vor însoți și ilustra explicațiile verbale. Fereastra, scoasă de la locul ei, a fost rezemată de unul din paturile din fundul camerei, care se afla într-un unghi mort și nu putea fi văzut de la vizetă. Ca măsură de prevedere, unul dintre noi urma să stea mereu în apropierea geamului, cu o cîrpă udă în mînă, pentru ca, în cazul unei vizite inopinate a gardianului, să poată șterge imediat desenele, pretextînd că se ocupă cu spălatul ferestrelor. Cînd colonelul Ciobanu și-a început conferința, nu erau în jurul lui mai mult de șapte-opt inși dispuși să mai audă vorbindu-se, pentru nu știu a cîta oară, despre ultimul război, temă atît de des abordată în toate închisorile, de tot felul de oameni, civili sau militari, mai mult ori mai puțin calificați s-o facă. Ceilalți deținuți din cameră, adunați pe diferite grupuri de preocupări, ascultau alți vorbitori sau participau la cursuri de limbi străine. În următoarele cîteva minute, auditoriul lui Ciobanu avea să devină însă tot mai numeros, în detrimentul altor „conferențiari" sau „profesori" din cameră, pînă ce grupurile s-au dizolvat, toată lumea fiind irezistibil atrasă de excepționala expunere a colonelului. Prezentarea sobră, precizia termenilor, exactitatea datelor, analiza pertinentă a diferitelor faze ale războiului au scos în evidență nu numai memoria lui prodigioasă, dar și enorma cantitate de informații de care dispunea. Dacă pe noi, profanii, mai puțin familiarizați cu problemele militare, colonelul Ciobanu ne-a captivat cu pasionanta expunere a campaniei din Răsărit, pe cei cîțiva dintre camarazii lui de arme din asistență i-a cucerit mai ales cu vastele lui cunoștințe profesionale, atrăgîndu-și o admirație care, în următoarele zile, cît ne-a vorbit, avea să se dovedească mai puternică decît antipatia pe care o inspira în mod obișnuit. Oricum, ciclul de conferințe pe care l-a ținut pînă la epuizarea subiectului s-a bucurat zilnic de același unanim interes.

O dată cu sfîrșitul ultimei conferințe, care s-a încheiat cu înfrîngerea și capitularea Germaniei, în cameră s-au stîrnit tot felul de discuții cu privire la urmările războiului. Chiar dacă unii prevedeau un nou război între cei doi mari aliați învingători, deveniți acum adversari, iar alții vedeau rezolvarea pe cale pașnică a confruntării, printr-o cedare și retragere în ultimul moment a unuia dintre ei, în fața zdrobitoarei superiorități a celuilalt, toți erau de acord că, și într-un caz, și într-altul, numai rușii puteau fi perdanții, iar americanii cîștigători. Cînd i s-a cerut și lui Ciobanu părerea, tot capitalul de simpatie

pe care îl acumulase în ultimele zile s-a spulberat în cîteva fraze. Prin răspunsul lui, Ciobanu şi-a permis să lovească în cea mai înrădăcinată convingere a deţinutului din acea vreme, pe care cei mai mulţi îşi clădeau speranţele de libertate, fiindu-le în consecinţă şi principalul suport în închisoare. Colonelul Ciobanu era ferm convins că victoria finală va fi a ruşilor, şi nu a americanilor! Pe scurt spus, raţionamentul lui pornea de la următoarea premisă: „Armata germană (pentru care avusese o admiraţie fără margini) fusese cea mai perfectă maşină de război pe care o cunoscuse lumea pînă în zilele noastre. Această armată extraordinară fusese înfrîntă de armata sovietică. Deci: armata sovietică este acum cea mai puternică armată din lume!“ Cu aroganţa lui obişnuită, Ciobanu a ţinut să încheie cam în felul următor: „Orice om cu puţină minte va ajunge, logic, la concluzia că armata sovietică este invincibilă!“ Îmi amintesc şi de o altă teorie, cu care îi indignase pe colocatarii din Piteşti: „În general, oamenii politici sînt nişte incapabili, din cauza gravelor lacune din educaţia civililor. Pentru a-şi lărgi orizontul, ar trebui obligaţi să facă studii militare. În orice caz, cei care nu au studii militare nu ar trebui să aibă dreptul de a ocupa posturi guvernamentale“.

Cu timpul, efectivul deţinuţilor din camera noastră crescuse. Tot introducîndu-ne sporadic în cameră, cîte unul sau doi deţinuţi, toate paturile de la parter ajunseseră să fie ocupate de cîte doi inşi, iar în mai multe din cele suprapuse dormeam deja cîte trei în două paturi alăturate. Din paturile de la parter, numai unul mai avea un singur ocupant. Privilegiatul, Dinu Cezianu, era nu numai în vîrstă, dar şi de talie mare şi cu o accentuată infirmitate la un picior. Şi-l fracturase în tinereţe, la schi, fusese prost pus în ghips şi rămăsese deformat. Acum, şchiopăta şi avea dureri. Era normal deci ca Cezianu să fie menajat şi ca fiecare nou-sosit în celulă să fie repartizat cu altcineva în pat, atîta timp cît mai erau oameni care dormeau singuri. Deşi merita cu prisosinţă mila şi ajutorul nostru, Cezianu era privit cu dispreţ de cei care îl cunoscuseră înainte de închisoare. După spusele celor mai în vîrstă, Cezianu fusese mulţi ani ministrul nostru plenipotenţiar la Paris, numai datorită caracterului lui slugarnic. Era acuzat de a fi fost omul lui Carol al II-lea, pretîndu-se la a-l servi în anumite afaceri veroase. Noi, cei mai tineri din cameră, considerîndu-l pe Cezianu un martor interesant al unor timpuri despre care ştiam prea puţine, am încercat să-l facem să ne vorbească despre lumea în care trăise şi despre personalităţile pe care le frecventase în calitatea lui de ministru al României la Paris. Nu s-a lăsat rugat. Ba, dimpotrivă, s-a şi bucurat văzîndu-se înconjurat şi solicitat să-şi povestească amintirile din „cariera lui diplomatică“, cum avea obiceiul să repete mult prea des.

Nu ne-a trebuit însă multă vreme pentru a constata că, datorită unei senilităţi destul de avansate, bătrînul Cezianu (poreclit de Dan Hurmuzescu Şerbet, fiind că era „zaharisit“!) nu mai putea fi izvorul mult-dorit de informaţii la care ne aşteptasem. Incapabil să povestească un episod pînă la capăt, se între-

rupea mereu pentru a încerca să-şi amintească un nume de persoană sau de localitate, în general fără să reuşească, îşi pierdea şirul, uitînd chiar şi despre ce vorbea. În schimb, ori de cîte ori era întrebat despre Carol, Cezianu devenea mai coerent, dar nu pentru a ne vorbi despre personalitatea regelui sau despre vreun fapt deosebit, inedit, ci numai pentru a ne face să înţelegem de cîtă simpatie se bucura din partea monarhului şi cît de apropiate erau relaţiile lor. Ca supremă dovadă a acestei intimităţi şi cu inocenţa senilităţii care îi anihilase orice simţ autocritic, ne-a relatat, foarte mîndru, cum l-a primit într-o zi regele la Palat. Cezianu se întorsese pentru cîteva zile la Bucureşti şi se anunţase la Palat. „Pentru mine nu se uza de formele protocolare obişnuite. Nu eram primit în audienţă, ca toată lumea" spunea el. Carol l-a primit în camera de baie. Regele, care era în cadă, i-a spus lui Cezianu să se aşeze pe marginea ei şi să-i povestească ultimele cancanuri ale vieţii diplomatice din Paris. În timp ce se spăla, rîdea şi glumea cu Cezianu la diferitele istorioare, mai ales picante, cu care acesta căuta să-l distreze. La un moment dat, Carol i-a întins buretele cu care se săpunea şi l-a rugat să-l frece pe spate. Povestea asta am auzit-o de nenumărate ori. Era povestea lui preferată. Cezianu o relua ori de cîte ori i se oferea prilejul, subliniind de fiecare dată, cu vădită satisfacţie, penibilul episod cu buretele, convins fiind că nu putea provoca decît admiraţia şi chiar invidia celor care îl ascultau.

Între timp, ne mai fuseseră aduşi cîţiva noi locatari. Dormeam tot mai înghesuiţi şi, cu cît aglomeraţia în cameră creştea, cu atît se apropia şi termenul în care Cezianu urma să împartă patul cu cineva. Cînd, într-o zi, s-a împlinit sorocul şi gardianul ne-a mai împins în cameră un deţinut, toată lumea a fost de acord că Cezianu avea totuşi noroc. Noul venit, care urma să-i fie partener de pat, îndeplinea condiţiile optime pentru a nu-i face viaţa prea grea lui Şerbet. Era foarte mic de talie, extrem de slab şi nu avea să ocupe mult loc în pat! Nu spaţiul avea să constituie însă problema care să le tulbure convieţuirea celor doi, cum crezuserăm noi, ci nepotrivirea de caracter, de program şi, mai ales... de igienă!

Proaspătul nostru camarad de cameră şi viitor coleg de pat al lui Cezianu se numea Ghertler şi era unul din acei cîţiva oameni întîlniţi în puşcărie, care, cu mirosul pe care îl degaja, mai agresiv decît toate duhorile pestilenţiale ale celulei, reuşea să-ţi trezească simţul olfactiv, pe care îl credeai de mult atrofiat. Ghertler refuza cu îndărătnicie să se spele. În cele două sau trei luni, cît a stat cu noi în cameră, s-a sustras sistematic de la duşul săptămînal, pretextînd diferite suferinţe, ba reumatice, ba de sciatică etc. Cum patul pe care Ghertler îl împărţea cu Cezianu era chiar lîngă uşă, noi nu-i „simţeam" prezenţa decît la ieşirea sau revenirea în cameră, cînd, fiind scoşi la plimbare sau la W.C., eram obligaţi să trecem pe lîngă el. În schimb, pentru Cezianu care, cu toată infirmitatea şi scleroza vîrstei, se străduia să folosească la maximum apa şi săpunul în scurtul timp ce ni-l acorda gardianul la W.C. şi la duşul săptămînal,

dormitul în același pat cu Ghertler era un calvar. După ce a încercat în zadar să-l convingă să se spele, a ajuns la ceartă sau mai bine spus la insulte, pentru că Ghertler nu riposta. În cele din urmă, Cezianu și-a găsit satisfacția în răzbunare. Cu o plăcere răutăcioasă, îl înghesuia cît putea pe colegul de pat în timpul nopții, lovindu-l chiar cu picioarele și nelăsîndu-l să doarmă pînă tîrziu. Abia cînd i se făcea și lui somn, își înceta represaliile, pe care Ghertler le răbda noapte de noapte, în tăcere și cu aceeași pasivitate. Spre dimineață însă, rolurile se inversau. Era rîndul lui Ghertler să-l trezească pe Cezianu cu rugăciunile lui rituale. Ghertler, care fusese comunist și terorizase un județ întreg din sudul Moldovei, în primii ani ai ocupației rusești, era acum un evreu religios, habotnic, care, încă înainte de a se lumina de ziuă, se trezea pentru a-și spune rugăciunea. Se făcea ghem în pat, la picioarele lui Cezianu, își punea pătura în cap și își murmura rugăciunile, aplecîndu-se ritmic, cînd înainte, cînd înapoi. Bineînțeles că Cezianu nu mai putea dormi, părăsea patul și se plimba prin cameră în căutarea unui binevoitor, căruia să i se plîngă de Ghertler. Scena se repeta zi de zi fără excepție și dura pînă aproape de „deschidere", timp în care Cezianu măsura camera de la un cap la altul, aruncînd priviri furioase spre momîia din patul lui, care bătea mătănii sub pătură.

După nenumărate insistențe, unul din ofițerii de serviciu s-a îndurat și ne-a îndeplinit dorința. A dat dispoziție să ni se mai aducă niște paturi, pe care le-am montat peste cele din colțurile camerei, formînd astfel cîteva coloane de cîte trei paturi suprapuse. Deși cățăratul la etajul trei nu era un lucru ușor pentru oamenii mai în vîrstă și bolnavi, George Boian și Radu Cioculescu au ținut morțiș să se mute în două dintre aceste paturi alăturate, dintr-un colț al camerei. E drept că, de cîtva timp, spre surprinderea noastră, vreo opt din cei mai bolnavi și neajutorați deținuți din cameră, printre care și ei, căpătaseră „dreptul la pat", ceea ce însemna că li se permitea să stea culcați și peste zi, fără să mai fie pedepsiți. Hotărîrea nu fusese luată pentru a veni în ajutorul bolnavilor, dintre care cei mai mulți stăteau și așa în pat toată ziua, unii nefiind în stare nici să se ridice singuri în picioare. Pe cîțiva îi duceam noi pînă la tinetă, ridicîndu-i de subțiori. Măsura era menită să-i apere pe gardieni de ridicolul de a-și vedea autoritatea știrbită, atunci cînd, intrînd în cameră pentru a-l lua și duce la beci pe un deținut surprins ziua în pat, erau obligați să renunțe, fiindcă cel care călcase regulamentul era incapabil să se ridice de jos.

Radu Cioculescu se afla pe lista tuberculoșilor evolutivi, depistați cu ocazia controlului radiologic făcut cu vreun an în urmă tuturor deținuților din Pitești. Drept tratament, primise — un timp — cîte o cănițăde lapte pe zi, iar în ultima vreme, „dreptul la pat". În ceea ce îl privea pe George Boian, starea sănătății lui alterna între perioade relativ bune și momente cînd viața îi atîrna de un fir de păr.

După operația pe care o suferise la spitalul închisorii din Aiud, George Boian rămăsese cu predispoziția de a face ocluzii intestinale. În astfel de

situații, orice întîrziere în repunerea în funcție a traiectului intestinal îi putea fi fatală. De o intervenție chirurgicală de urgență nu putea fi vorba în închisoarea din Pitești. Nu rămînea deci posibilă decît recurgerea la clismă, cea mai primitivă metodă de intervenție, cea mai chinuitoare și fără certitudine absolută de reușită. Dar chiar și pentru a obține cele necesare pentru clismă aveam de întîmpinat nenumărate greutăți. În primul rînd, trebuia înfrîntă reaua-voință sau inerția șefului de secție, după cum se nimerea să fie de serviciu un gardian mai cîinos la suflet sau unul mai leneș. O dată convins să anunțe cît mai degrabă cabinetul medical, intra în joc factorul noroc. Dacă nu era nimeni la cabinetul medical, așteptarea se prelungea fără termen previzibil. Dacă doctorul Rădescu sau sanitarul Ciortan erau prezenți, cazul lui George Boian fiindu-le cunoscut din cauza frecventelor crize pe care le avusese, bolnavul nu era dus la cabinet pentru a fi tratat sau măcar consultat, ci primea în cameră „cele necesare", pentru clismă, urmînd să se descurce singur sau cu ajutorul celorlalți deținuți. Prin „cele necesare" se înțelegea: un irigator din tablă, mai păstrînd pe alocuri urme de email, la care era adaptat un tub de cauciuc, mult prea subțire pentru a-și îndeplini rolul cu maximă eficiență, în cazul reducerii unei ocluzii intestinale și cu o găleată cu apă caldă de la bucătăria închisorii. Asta era tot! Irigatorului îi lipsea însă canula ce trebuia fixată la celălalt capăt al tubului de cauciuc. Sub îndrumarea doctorului Cornel Petrasievici și a lui Sandu Ghica, am confecționat una din lemn, în atelierul nostru clandestin, dotat cu cele cîteva scule prețioase, ascunse cu grijă prin saltele sau sub dușumele. Drept material am folosit o bucată din coada măturii, dată de gardian pentru curățenie, pe care am scurtat-o înainte de a i-o restitui.

Am dat toate aceste amănunte, pentru a arăta cu ce probleme eram confruntați, atunci cînd era vorba de salvat viața unui om, și pentru a da în vileag totodată îngrijirea medicală dată în închisoare și măsura în care trebuia să ne ajutăm singuri. Nu mă voi încumeta să mai vorbesc și de chinurile suferite de George Boian în toți anii de detenție, în care, uneori la cîteva luni, alteori numai la cîteva săptămîni, intrînd în criză, trebuia să se supună acestui tratament barbar, efectuat cu mijloace primitive de către camarazii lui de celulă, dornici să-i vină în ajutor, dar necalificați s-o facă.

În răstimpul mai lung sau mai scurt dintre două crize, George Boian, deși de o slăbiciune extremă, era plin de energie, desfășurînd tot felul de activități, pe măsura puterilor lui. Una din îndeletnicirile lui preferate era cusutul, practicat cu mare migală, cîrpind și peticind nu numai rufele și hainele lui, ci și pe ale tuturor celor din jur. Acum, de cînd se mutaseră în paturi alăturate, intrase în reparație îmbrăcămintea lui Radu Cioculescu. Cîteva zile mai tîrziu, în glumă, Dan Hurmuzescu s-a prefăcut că nu-l cunoaște pe Radu Cioculescu, din cauză că își schimbase „stilul" de îmbrăcăminte! Dan Hurmuzescu făcea aluzie la faptul că Cioculescu era bine cunoscut în Pitești pentru halul de neîngrijit și de zdrențăros în care umbla. Se complăcea într-o neglijență, devenită proverbială chiar și pentru condițiile de pușcărie. Și totuși, simbioza dintre

George Boian, cu simțul ordinii și curățeniei dus pînă la pedanterie, și Radu Cioculescu, atît de neîngrijit și delăsător, avea să funcționeze în deplină armonie. Se cunoșteau de foarte tineri și nu mai conteneau să evoce trecutul, reamintindu-și de farmecul vieții de atunci și de oamenii interesanți pe care îi frecventaseră. Colțul în care își aveau paturile și care scăpa de sub supravegherea de la vizetă devenise un punct de atracție pentru mulți amatori de astfel de amintiri, care treceau în revistă toate aspectele unei epoci, cu frămîntările ei, dar și cu perioadele fericite pe care le trăiseră cei doi.

Datorită limbii lui ascuțite și lipsei de menajamente cu care își spunea părerea despre oricine și orice, Radu Cioculescu nu avea, în general, darul să-și atragă simpatii și cu atît mai puțin în închisoare, unde claustrația îi făcea deseori pe oameni mai susceptibili și mai irascibili decît erau în libertate. Unul dintre puținii oameni din Pitești, căruia Cioculescu nu-i găsea nici un cusur și despre care nu avea decît cuvinte de laudă, era preotul romano-catolic Heronimus Menges. Stătuse cu el o lungă perioadă de timp într-o celulă mică. Admirația lui pentru Monseniorul Menges mergea atît de departe încît, ori de cîte ori venea vorba de el, Radu Cioculescu nu se sfia să declare că, dacă l-ar fi cunoscut mai demult, nu ar mai fi devenit francmason, ci ar fi îmbrățișat religia catolică, devenind un membru militant al acestei extraordinare organizații, cum numea el Biserica Catolică. Știam de la alții că Radu Cioculescu avea un grad mare în masonerie. Cum era foarte discret asupra acestui subiect, nu îndrăzneam să-i punem prea multe întrebări.

În schimb, grupul nostru de mai tineri îl trăgea de limbă pe colonelul Cristea Atanasiu, care, în buna lui credință și mai vorbăreț din fire, nu se sfia să ne povestească mai multe despre masonerie, organizație din care făcea și el parte. Nu ne ascundea că beneficiase de ajutorul „frățesc" chiar în cariera lui de ofițer, obținînd prin influența masoneriei poziții privilegiate. Astfel, în timpul războiului, fusese comandantul pompierilor. Era evident că nea Cristache, cum îi spuneam, nu fusese decît un membru de rînd în masonerie, despre care nici nu știa și nici nu înțelesese mare lucru. Nu-i văzuse decît partea utilitar-umanitară, care decurgea din obligația de întrajutorare a membrilor ei. Cristea Atanasiu era un om de o mare bunătate sufletească, oricînd dispus să-i vină cuiva în ajutor, nefiind cîtuși de puțin interesat. În camera noastră se dedicase, cu o dăruire de toată lauda, îngrijirii avocatului Ion Vasilescu-Valjan, a cărui sănătate era grav afectată și avea să se tot deterioreze, pînă ce, aproape muribund, i s-a aprobat transferul la spitalul Penitenciarului Văcărești, unde nu a mai trăit decît cîteva zile. Dar nea Cristache îi era mai ales total devotat și supus lui Radu Cioculescu, purtîndu-i de grijă și oferindu-se să-i facă tot felul de servicii, de la spălatul rufelor pînă la frecții și masaje cînd era răcit și îl durea spatele, suportîndu-i, fără să crîcnească, toate capriciile, sarcasmele și reproșurile. Profitînd de simpatia pe care ne-o purta, una din distracțiile grupului nostru era să-l ademenim pe nea Cristache la vorbă, cerîndu-i să ne povestească din aventurile lui de tinerețe. Era un subiect la care știam că nu

putea rezista, făcîndu-i o deosebită plăcere să găsească un public ascultător, mai ales cînd acesta se arăta extrem de interesat. Ipocrizia noastră nu dădea niciodată greș, credulitatea lui nea Cristache fiind dezarmant de constantă, nedezmințindu-se niciodată. O dată pornit pe panta alunecoasă a confidențelor, devenea victima sigură a întrebărilor noastre perfide, cu care, pe nesimțite, îl îndreptam spre subiectul dorit: francmasoneria! Nu ne așteptam să aflăm de la el cine știe ce secrete. Ne mulțumeam cu generalitățile pe care era în stare să ni le povestească, scopul nostru fiind cu totul altul decît acela de a ne informa. Urmăream, de fapt, să facem în așa fel ca Radu Cioculescu să prindă de veste că nea Cristache ne-a vorbit despre francmasonerie. Procedam de obicei în felul următor: ne adunam pentru a sta de vorbă, nu departe de patul lui Radu Cioculescu, dînd impresia că ne ferim să fim auziți, dar avînd grijă ca totuși să-i ajungă la urechi cîteva frînturi din discuția noastră despre masonerie, reieșind astfel că nea Cristache fusese din nou indiscret. Spre hazul nostru, în momentul următor, din patul de la etajul trei venea prompt reacția pe care o așteptam. Cu vocea lui metalică de balama ruginită, Radu Cioculescu striga: „Cristache! Ia vino pînă la mine!" Bănuind după ton că era supărat pe el, nea Cristache se suia la etajul trei, se așeza pe pat față în față cu Radu Cioculescu și, resemnat, aștepta să fie certat. Ceea ce se petrecea de aci înainte, sus, în patul de la etajul trei, devenea pentru noi cei de jos o scenă mută, pe care o observam pe furiș. Deși formulate pe șoptite, atît reproșurile și acuzațiile lui Cioculescu, cît și tentativele de dezvinovățire ale lui nea Cristache erau totuși ușor de înțeles din mișcările și mimica celor doi: primul, vehement în gesturi și ridicînd deseori un deget amenințător, al doilea, spășit, plecîndu-și cu umilință capul și făcîndu-se tot mai mic sub povara acuzațiilor. Cînd, în sfîrșit, Radu Cioculescu considera că îl admonestase destul, își lăsa victima să plece. De la patul al treilea cobora, cu un aer de cîine bătut, un nea Cristache trist și copleșit de sentimentul culpabilității.

Primul lucru pe care îl făcea cînd ne vedea era să ne declare solemn că s-a supărat definitiv pe noi, că ne retrage prietenia pe care ne-o acordase pînă aci și că nu ne va mai povesti niciodată, nimic. O jumătate de oră mai tîrziu, nea Cristache uitase totul și eram iertați!

Cea mai gravă abatere pentru care Radu Cioculescu l-a chemat imediat la ordine, l-a certat mai mult ca de obicei și chiar l-a pedepsit nemaivorbindu-i cîteva zile n-a fost de fapt decît o poveste nevinovată pe care ne-a istorisit-o, dar care, exploatată de Sandu Ghica avea să provoace un enorm hohot de rîs în întreaga cameră. Față de scepticismul și neîncrederea în onestitatea și solidaritatea membrilor masoneriei, pe care voit o manifestasem spre a stîrni o ripostă și eventual noi indiscreții din partea lui nea Cristache, acesta, pentru a ne convinge de contrariu, a recurs de astă dată la o poveste care se voia pilduitoare. Imediat după primul război mondial, ne spunea nea Cristache, un înalt funcționar al nu știu cărui minister din București fusese trimis la Paris într-o misiune specială, pentru a remite unei anumite persoane, în cadrul unei

tranzacții secrete, dinainte stabilite, o sumă considerabilă de bani în monedă lichidă. Funcționarul ajunsese cu bine la Paris, dar, cu o zi înainte de termenul la care trebuia să predea banii, căzuse victimă unei spargeri la hotelul la care trăsese și geanta cu bani îi fusese furată. Aflîndu-se în călătorie neoficială și totodată însărcinat cu o misiune secretă, nu depusese plîngere la poliție, neputîndu-și permite să divulge motivul pentru care se afla în posesia acelei uriașe sume de bani. Fiind un om de onoare și dîndu-și seama că niciodată nu va fi în stare să înlocuiască și nici să justifice pierderea sumei ce-i fusese încredințată, nu mai întrevedea decît o singură cale de a ieși din impas cu obrazul curat: sinuciderea! O dată hotărîrea luată, s-a îndreptat spre una din cele mai frecventa cafenele de pe Champs-Elisée, pentru a bea un ultim coniac, înainte de a-și pune capăt zilelor. Pe drum, și-a adus întîmplător aminte de legea întrajutorării frățești a francmasoneriei, al cărei membru era și el de scurtă vreme. Și-a amintit și de felul în care un membru al masoneriei putea face apel la acest ajutor, dacă se afla într-un mediu străin. Fără cea mai mică nădejde de a obține vreun rezultat pozitiv, s-a decis să pună la încercare organizația, pentru a vedea cum reacționează la un astfel de apel. Tot nu mai avea nimic de pierdut! Așadar, la intrarea în cafenea, după ce și-a agățat paltonul în cuier, a făcut „semnul de mare deznădejde", pe care orice membru al masoneriei îl învață, împreună cu alte semne secrete, cum ar fi cîteva „semne de recunoaștere" folosite la identificarea altui „frate". „Semnul de mare deznădejde" este de fapt o traducere care îmi aparține a expresiei franceze „le signe de grande détresse", pe care o folosea nea Cristache. Semnul făcut de funcționarul român consta din împreunarea celor două mîini deasupra capului și îndreptarea privirii spre clienții așezați la mesele din sală. Apoi, convins că gestul lui nu va avea nici un efect, s-a așezat la o masă și a comandat un coniac. N-a trecut însă nici un minut și s-a trezit cu doi domni de la două mese diferite, care și-au părăsit locurile și au venit să se așeze la masa lui. După ce au schimbat „semnele de recunoaștere" cuvenite, l-au întrebat despre ce e vorba și cu ce îl pot ajuta. Fără să intre în detalii, trimisul guvernului român le-a explicat că se află incognito la Paris, într-o misiune secretă pe care nu o poate dezvălui, dar pe care nu o va putea îndeplini, fiindcă fusese victima unui furt. Cei doi insistaseră să afle ce i se furase, iar la promisiunea lor că vor păstra discreție, românul sfîrșise prin a le destăinui suma pe care o pierduse și intenția lui de a-și spăla onoarea, luîndu-și viața. Cei doi masoni i-au cerut să-și amîne gestul cu 24 de ore, timp în care să aștepte în camera lui de hotel un răspuns din partea lor. Și pentru a scurta povestea lui nea Cristache (atît de frumoasă, dar nu știu cît de adevărată!), a doua zi, trimisul român a primit de la cei doi o sumă de bani egală cu cea care îi fusese furată, fără nici o obligație de a o restitui vreodată. Cei doi i-au spus doar că se încredințaseră că furtul banilor avusese într-adevăr loc și că, ajutîndu-l, știau că îi salvaseră viața și totodată și cariera strălucită ce i se prezisese încă de tînăr în țară.

Contestabilă ori nu, autenticitatea acestei poveşti nu ne-a preocupat în mod special. În schimb, lui Sandu Ghica atît i-a trebuit: să afle semnele aşa-zis secrete ale masonilor! Chiar în ziua aceea, după masa de seară, cînd grupul nostru făcea „muncă voluntară", spălînd gamelele deasupra tinetelor, Sandu şi-a pregătit lovitura de teatru. Cînd mai rămăseseră doar gamelele celor cîţiva care mîncau mai încet, Sandu s-a postat în spaţiul liber din mijlocul camerei şi, pentru a atrage atenţia asupra lui, a anunţat cu voce tare că nu mai are gamele de spălat. După aceea, schimonosindu-se şi gesticulînd în mod exagerat, şi-a împreunat mîinile deasupra capului şi a început să privească disperat în toate părţile, dînd impresia că aşteaptă ceva. Apoi, la scurte intervale, a repetat de cîteva ori aceeaşi gesticulaţie, pînă ce s-a găsit cineva din cameră să-l întrebe ce a păţit şi ce înseamnă „scălîmbăiala asta". „Nu e scălîmbăială! Este «le signe de grande détresse», şi văd că nici un frate nu-mi sare în ajutor, să-mi aducă ultimele gamele la spălat!" Efectul comic provocat de vorbele şi grotescul gesticulaţiei lui Sandu asupra unui public deja prevenit, prin faptul că mai toţi locatarii camerei erau la curent cu jocul nostru şi se distrau de fiecare dată, urmărind micile intrigi şi cursele pe care i le întindeam colonelului Cristea Atanasiu, menite să-l aducă în faţa judecăţii lui Radu Cioculescu, a atins punctul culminant o dată cu glasul bine cunoscut, care s-a făcut imediat auzit: „Cristache! Ia vino pînă la mine!" Toată lumea a izbucnit în rîs, ceea ce nu i-a uşurat situaţia lui nea Cristache. Iritat de lipsa de respect cu care fusese ridiculizat unul din presupusele (sau poate chiar adevăratele) semne din vocabularul secret al masoneriei, Radu Cioculescu l-a tratat pe nea Cristache de ţaţă de mahala, care poartă vorbele numai de dragul trăncănelii şi l-a sancţionat cu nebăgatul în seamă cîteva zile, timp în care bietul vinovat arunca priviri atît de nenorocite spre patul de la etajul trei, încît îţi venea să-i plîngi de milă. Dar a trecut şi acest episod. În cele din urmă, cînd Radu Cioculescu şi-a dat seama că totul pornea de la intenţia noastră de a ne distra pe socoteala lui şi a lui nea Cristache, a rîs şi el, ameninţîndu-ne cu degetul din bîrlogul lui de la al treilea etaj. Considerîndu-ne iertaţi pentru obrăzniciile puse de atîtea ori la cale, ne-am încetat şi noi jocul şi nu l-am mai necăjit pe nea Cristache.

„STRĂZI", „PIEŢE", „CARTIERE"

Camera noastră putea fi asemuită cu o localitate în miniatură, în care cartierele erau reprezentate de cvartaluri de cîte două pînă la patru paturi alăturate, cu cele două sau trei etaje ale lor, despărţite unele de altele de uliţe, trecători înguste prin care abia te puteai strecura, pînă ce ajungeai în strada principală care, la rîndul ei, se lărgea în două locuri şi forma un fel de piaţete, cuprinzînd pînă la şapte-opt oameni deodată. În afara unor preocupări comune

tuturor deținuților din cameră, aceste componente începuseră să se diferențieze, căpătînd fiecare un caracter propriu, specific, determinat fie de personalitatea mai pronunțată a unuia dintre locatarii cvartalului respectiv, fie de numărul predominant al unei anumite categorii, care ocupase paturi alăturate în același „cartier". Așa, spre exemplu, din prima categorie era grupul de paturi unde își pusese amprenta Radu Cioculescu sau altele marcate de prezența avocatului Vasilescu-Valjan sau a profesorului Ștefan Nenițescu. Dintr-a doua categorie făcea parte cvartalul în care se aciuaseră preoții sau cel în care se strînseseră inginerii, care veșnic găseau ceva de calculat, de la caloriile din alimentație pînă la cubajul de aer pe cap de deținut. Calcule inutile din moment ce nu aveau și remedii. Mai erau însă și paturi ocupate de persoane care nu ieșeau în evidență prin nici un fel de manifestări deosebite, persoane care stăteau liniștite în colțul lor și puteau trece zile întregi neobservate, dacă nu te nimereai întîmplător alături de ele, cînd erai scos la plimbare sau la „program".

Unul dintre acești oameni, retras și modest, care nu supăra și nu inoportuna pe nimeni, nici cu prezența și nici cu vorba, era Edip Mehmet Ali, hogea de la geamia din Parcul Carol din București. Îmi făcusem o obișnuință din a-l vizita zilnic în colțul lui. La început, intrasem cu el în vorbă din simplă curiozitate. Îmi aminteam încă de cînd eram în școală de moscheea din Parcul Carol, dar nu știusem niciodată că era deschisă cultului, că serviciile religioase erau oficiate de un hoge și că era frecventată de credincioșii musulmani din București, care nu erau chiar atît de puțini la număr pe cît treceau de neobservați. Cei mai mulți erau tătari de origine și proveneau din Dobrogea, ca și Edip de altfel, care era din Medgidia, localitate în care se afla și singurul seminar islamic din țară, școală pe care o urmase pentru a deveni hoge. De la el am aflat că minoritatea tătară și cea turcă din România nu urmaseră cursul laicizant al politicii kemaliste din Turcia, rămînînd credincioase vechii lor tradiții religioase. Edip îmi povestea cum chiar membrii ambasadei Turciei la București împreună cu familiile lor veneau pe furiș să se roage la geamia lui, ferindu-se unii de alții să nu fie văzuți. Fiind funcționari de stat, riscau să-și piardă postul dacă s-ar fi aflat la Ministerul de Externe de la Ankara. În fiecare zi cînd mă vedea venind spre patul lui din colțul camerei, îmi făcea loc să mă așez lîngă el și stăteam de vorbă. În tot ce discutam, despre închisoare, despre regimul inuman ce ni se aplica, despre ticăloșia temnicerilor sau chiar despre atitudinea nedemnă a unora dintre ai noștri în fața administrației, Edip nu judeca pe nimeni cu asprime. Privea toate slăbiciunile omenești cu îngăduință și nu purta nimănui ură. Te cucerea cu marea lui înțelegere și iubire de oameni. Nu era întîlnire în care să nu ajungem să vorbim și despre incertitudinea soartei noastre. Edip nu se arăta cîtuși de puțin îngrijorat de viitor. Era imun la efectul zvonurilor, cînd optimiste, cînd pesimiste, care își făceau uneori drum printre deținuți și nu-și pierdea niciodată liniștea și seninătatea cu care aștepta să ne întoarcem cîndva acasă. Hogea Edip îmi devenise foarte drag și cred că și eu lui. De cîte ori ne rătăcea gîndul spre libertate și venea

vorba de casă, Edip îmi vorbea de Medgidia lui natală ca de o oază a fericirii, în care îmi promitea că mă va conduce cînd vom ieşi din închisoare. (Din păcate, am văzut-o numai eu singur, din fuga maşinii, cînd, după eliberare, am călătorit cu nişte prieteni prin Dobrogea. Mi s-a părut un tîrg oriental, înecat în praf sub soarele dogoritor al verii. Am văzut din mers minaretul moscheii din Medgidia şi mi-am adus aminte de Edip. Dacă aş fi fost cu el, sînt sigur că aş fi cunoscut altfel orăşelul şi l-aş fi văzut cu alţi ochi!) În închisoare, numele de Medgidia era pentru Edip sinonim cu Libertate, ceea ce îl şi făcea să-mi spună de fiecare dată în chip de salut de despărţire, cînd mă ridicam să plec de la patul lui: „Domnule Ioanid, să ştiţi că într-o zi mergem la Megidí'" (aşa pronunţa cuvîntul, cu accentul pe i-ul final). Cu timpul, scurtase formula şi nu mai spunea decît: „Mergem la Megidí'!" Semăna cu dorinţa, devenită salutul evreilor în diaspora: „La anul, la Ierusalim!"

Într-o zi, l-am găsit pe Edip întins pe pat. Mi-a spus că nu se simţea bine de mai multă vreme, dar că nu-şi făcuse griji. Acum însă avea dureri mai mari ca de obicei, sub coaste, în partea dreaptă. L-a consultat Cornel Petrasievici, care la palpare a constatat că avea ficatul mărit. Mai mult nu i-a putut spune. Am încercat să obţinem de la şeful de secţie să fie dus la cabinetul medical, dar n-am reuşit în ziua aceea. În zilele următoare, Edip s-a simţit tot mai rău. Nu se văita. Răbda durerile în tăcere, iar cînd mă aşezam la el pe pat, mă privea cu aceiaşi ochi blînzi şi se străduia să-mi vorbească la fel ca în alte dăţi. Însă nu reuşea să-şi ascundă întotdeauna mîna, care, din cînd în cînd, i se crispa pe pătură de suferinţă. A trecut poate o săptămînă pînă ce, în sfîrşit, a fost scos la cabinetul medical. S-a întors cu cîteva tablete date de sanitarul nostru Ciortan. I-a spus că sînt pentru ficat. Pe dr. Rădescu nu l-a văzut. În zilele următoare, sănătatea lui Edip s-a deteriorat cu rapiditate. Avea abdomenul balonat şi dureri acute în partea dreaptă. Nu mai putea mînca aproape nimic, încît, în scurtă vreme, a ajuns numai piele şi os. Dr. Petrasievici şi-a precizat diagnosticul. Ne-a spus că era vorba de o cirozâ a ficatului şi că, în condiţiile date, nu credea că mai poate fi salvat. Apoi, Edip nu s-a mai putut scula deloc din pat. Cînd s-a pornit să facă escare la şolduri şi umeri, care au început să se necrozeze, sanitarul Ciortan a venit să-l vadă. I-a făcut un tratament local cu un dezinfectant oarecare şi iar nu l-am mai văzut zile întregi, timp în care nu conteneam să semnalăm fiecărui gardian sau ofiţer pe care-l vedeam starea gravă a bolnavului. Acum veneam să-l văd de mai multe ori pe zi, dar stăteam mai puţin la patul lui ca să nu-l obosesc. Vorbeam mai mult eu. Îi comunicam cîte o veste aflată prin Morse sau îi povesteam despre conferinţele ţinute în celălalt capăt al celulei, pe care nu le mai putea urmări, de cînd era ţintuit la pat. Momentele în care se contracta de durere alternau tot mai des cu stări de apatie sau somnolenţă prelungită. Cînd era treaz, nu-mi puteam da seama dacă mă vede sau mă aude, decît după expresia ochilor. Uneori, deşi părea că se uită la mine, privea de fapt dincolo de mine, fără vreo licărire de înţelegere în ochi. Numai cînd mă străduiam, cu cîte un alt camarad, să-l

întorc de pe o parte pe alta, se trezea din letargie și ne arunca o privire recunoscătoare, însoțită de o șoaptă de mulțumire. Nici schimbarea de poziție nu mai servea la mare lucru, fiindcă, pe orice parte l-ai fi întors, era numai răni care nu se mai vindecau. Într-o după-amiază, cînd abia plecasem de lîngă el, vecinul lui de pat m-a chemat înapoi. Edip îmi pronunțase numele, făcîndu-l să înțeleagă că vrea să-mi vorbească. M-am așezat din nou lîngă el și m-am bucurat să-l găsesc neașteptat de vioi și la privire, și la vorbă, deși glasul îi era slab și lipsit de forță. Mi-a spus că durerile l-au mai lăsat, dar că se simte din ce în ce mai obosit și de aceea voia să mai stea o dată de vorbă cu mine. Voia să-mi mulțumească pentru prietenia pe care i-o arătasem și pentru grija ce i-o purtam. Am încercat să-l întrerup, dar și-a pus mîna peste mîna mea, pe care mi-o țineam pe marginea patului, și m-a privit blînd, dar stăruitor, rugîndu-mă din ochi să-l las să vorbească. Era iar istovit cînd și-a încheiat fraza, și a închis din nou ochii. Aș fi plecat, să-l las să se odihnească, dar mă ținea în continuare de mînă. Am stat o vreme nemișcat, crezînd că adormise. Deodată însă, m-a strîns ușor de mînă, m-a privit iar cu ochii lui buni și, adunîndu-și parcă ultimele puteri, mi-a spus: „Domnule Ioanid... nu mai mergem la Megidi'!" Apoi, a căzut de-a binelea în somnolență. Mai tîrziu, venind să-i umezesc buzele cu o batistă muiată în apă și văzînd că nu are nici o reacție, l-am chemat pe Cornel Petrasievici, care a constatat că intrase în comă. Cîndva peste noapte, Edip a încetat din viață. A murit la fel de discret cum a și trăit printre noi, fără să tulbure pe nimeni. Dimineața, ne-am strîns mai mulți la căpătîiul lui și împreună cu preoții din cameră ne-am rugat pentru el după credința noastră, așa după cum, cu cîtva timp în urmă, și mai-marele lui, baș-muftiul Sadâc, se rugase după legea lui la moartea lui Paul Brătășanu. Apoi am bătut la ușă pentru a-i anunța gardianului decesul lui Edip. Ne-a strigat prin vizetă să așteptăm pînă la „deschidere". Cînd a venit ofițerul de serviciu să facă „numărul", ne-a spus să scoatem mortul afară pe pătură. După ce și-a notat efectivul camerei (cu un deținut mai puțin față de seara precedentă) și a închis ușa, am auzit cum gardianul de serviciu a tîrît pe coridor, pînă la capătul secției, pătura cu corpul lui Edip. Mai tîrziu, au venit cîțiva deținuți de drept comun și l-au luat de pe celular.

Și acum, după atîția amar de ani, cînd mi se întîmplă să văd căzînd pe jos o bucată de pîine, mi-aduc aminte de gestul lui hogea Edip. Scăpîndu-i o dată din mînă o bucățică de pîine, s-a aplecat s-o ridice, a sărutat-o și apoi a mîncat-o!

Nu cred să-mi fi dat vreodată mai mare osteneală să-mi aleg cuvintele și să-mi supraveghez exprimarea, cum am făcut-o în închisoare, în general, și la Pitești, în mod special. Era un fel de reacție instinctivă la insultele grosolane, înjurăturile ordinare și limbajul de maidan cu care membrii administrației ne agresau, de dimineață pînă seara, auzul. Ajunsesem chiar să ne facem o plăcere din a întrebuința față de cei mai răi dintre gardieni un vocabular

elevat, alegîndu-ne cuvintele cele mai rare şi mai neobişnuite pe care eram siguri că nu le cunosc, ştiind dinainte că vom trezi astfel complexele brutelor, care, simţind batjocura, se vor dezlănţui împotriva noastră. Era un mijloc inutil şi periculos pe care îl practicam ca pe un fel de „ruletă rusească", adaptată la mediul penitenciar. Îmi amintesc de două abateri flagrante de la limbajul academic, pe care ni-l impusesem în raporturile cu membrii administraţiei, care au făcut hazul întregii închisori. Una din abateri a fost săvîrşită chiar în scris şi cred că este unică în analele închisorilor. Autor: Grigore Paraschivoiu. Deşi era de neconceput ca vreun deţinut să poată obţine dreptul de a se adresa în scris autorităţilor, Paraschivoiu a cerut să i se dea toc şi hîrtie pentru un memoriu. Primul refuz nu l-a descurajat. Nici următoarele de altfel: cu blîndeţe şi perseverenţă, timp de mai multe săptămîni, la fiecare deschidere de uşă, indiferent dacă era şeful de secţie sau un ofiţer, Paraschivoiu îşi repeta cererea. Într-o bună zi însă, l-a anunţat pe ofiţerul de serviciu că, începînd din dimineaţa următoare, va intra în greva foamei, pentru a obţine foaia de hîrtie care i se refuză. A doua zi dimineaţa, Paraschivoiu s-a ţinut de cuvînt: a depus la uşă gamela cu terci, neatinsă. Consecventă a fost şi administraţia, care nu i-a luat în seamă protestul. Totuşi, după o săptămînă de grevă, Paraschivoiu a primit vizita lui Lupu, ofiţerul politic, căutînd mai întîi să-l convingă să mănînce şi, nereuşind, a încercat să-l iscodească în privinţa obiectului memoriului pe care voia să-l scrie. Paraschivoiu nu s-a lăsat tras de limbă, spunîndu-i doar că vrea să adreseze memoriul organelor superioare ale statului. Pînă la urmă, tîrgul s-a încheiat: ofiţerul politic a fost de acord să-i dea hîrtia, iar Paraschivoiu a promis că, după ce îşi va scrie memoriul, va înceta greva foamei. În consecinţă, şeful de secţie a primit dispoziţie să-l scoată pe Paraschivoiu la masa lui de pe coridor şi să-i dea cele trebuincioase pentru scris. Un sfert de oră mai tîrziu, colegul nostru de cameră se întorcea radios şi se apuca de mîncat.

Paraschivoiu era o fire ciudată, dar mai cu seamă un vorbăreţ şi un mare pisălog, de care se ferea toată lumea. O dată intrat în vorbă cu el, nu mai scăpai cu una cu două. Era şi motivul pentru care nimeni nu s-a aventurat să-l întrebe despre conţinutul memoriului pe care îl scrisese, dar rămînea inexplicabilă atitudinea lui de acum. Pe toată durata grevei, nu a dat nimănui nici o explicaţie, iar reîntors în cameră, după ce îşi scrisese memoriul, se retrăsese, la fel de mut, în patul lui. Totuşi, în timp ce-şi mînca pîinea, nu ne-a scăpat zîmbetul lui şugubăţ şi sclipirea veselă ce i se aprindea în ochi, ori de cîte ori privea spre uşă. Mereu întorcea capul într-acolo, de parcă ar fi aşteptat ceva. Şi într-adevăr, după o vreme, uşa s-a deschis. „Paraschivoiu!" a strigat din prag ofiţerul de serviciu. Ni s-a părut că se străduise să răcnească numele şi nu reuşise să imprime vocii nici tonul, nici nota de severitate pe care le dorise. În spatele ofiţerului, şeful de secţie mustăcea. Dialogul dintre ofiţer şi Paraschivoiu a fost scurt şi s-a desfăşurat cam în felul următor:

— Ce, bă, eşti nebun? Ăsta-i memoriu? Aşa ceva nu poate fi înaintat organelor superioare!

— Eu asta am avut de spus şi vă rog să-l înaintaţi!

— Nu se poate, bă! Nu ţi-e ruşine? Îţi dau altă hîrtie să scrii un memoriu cum trebuie şi să-l retragi pe âsta!

— Eu nu vreau să scriu altceva, iar dumneavoastră sînteţi obligat să înaintaţi memoriul meu celor în drept!

Ofiţerul nu a mai insistat. L-a ameninţat că va fi pedepsit pentru cele scrise şi a plecat. O dată uşa închisă, l-am auzit rîzînd pe coridor. Şeful de secţie îi ţinea isonul. Noi, în schimb, care asistasem la discuţie, nu înţelesesem nimic. Curiozitatea noastră, mai mare decît teama de pisălogeala lui Paraschivoiu, n-a avut timp să se manifeste. Paraschivoiu ne-a luat-o înainte. Nu a mai aşteptat să fie întrebat. Înecîndu-se de rîs, a început să ne povestească ce scrisese în memoriu. La rîndul meu, citez din memorie: „Tuturor celor care m-au turnat, m-au urmărit, m-au arestat, m-au anchetat şi m-au bătut, care m-au judecat şi condamnat, ca şi tuturor M.A.I.-ştilor şi securiştilor care mă păzesc, eu, subsemnatul Paraschivoiu Grigore, le f... muma-n c...!“ Autenticitatea conţinutului memoriului ne-a fost confirmată şi de prietenul nostru, plutonierul Dobre, de serviciu în aceeaşi zi pe secţie, la etajul întîi. N-am apucat să ne revenim din stupoarea produsă în cameră de incredibila poveste a lui Paraschivoiu. Gardianul a venit să-l ducă pentru zece zile la beci. Paraschivoiu a ieşit pe uşă rîzînd. Cum avea să ne spună la întoarcerea în cameră, era mulţumit că îşi făcuse damblaua.

Extraordinara ispravă a lui Paraschivoiu avea să ne dezvăluie însă şi stupiditatea dusă pînă la absurd a mentalităţii birocratice comuniste. Nu ştiu dacă administraţia a înaintat sau nu „memoriul“ cu pricina, forurilor superioare. Ştiu însă că, fiind adresat acestora, nu şi-au permis să-l rupă şi să-l arunce la coş. Şi mai ştiu că, fie originalul, fie o copie a lui, a fost depusă la dosarul lui Paraschivoiu, făcînd de aci înainte hazul nostru, ori de cîte ori venea o inspecţie de la Ministerul de Interne, ca să verifice (pentru a nu ştiu cîta oară!) dacă datele din dosare corespundeau cu declaraţiile respectivilor deţinuţi. Abia aşteptam să le vedem figura, cînd ajungeau la dosarul lui Paraschivoiu şi îi citeau „memoriul“.

Cea de-a doua derogare de la hotărîrea pe care o luasem de a ne exprima, în mod ostentativ, într-o limbă cît mai cultivată, pentru a sublinia şi mai vîrtos contrastul dintre noi şi cei care ne păzeau, s-a petrecut cu ocazia unei percheziţii de mari proporţii, condusă de ofiţerul politic, locotenent-major Lupu. Urmat de forţe neobişnuit de numeroase, Lupu a năvălit în camera noastră, ordonîndu-ne să ne luăm „bagajul“ în pătură şi să ieşim afară. O parte dintre gardieni a rămas în cameră, urmînd să-şi îndeplinească obişnuita operă devastatoare, deşertînd conţinutul cîtorva saltele pe jos, ridicînd nori de praf din paiele călcate în picioare şi răsturnînd chiar o tinetă, pentru a completa tabloul rămas în urma lor. Cealaltă parte a gardienilor ne-a îndemnat, într-un alai

de răcnete şi insulte, să ieşim pe coridor, unde alţi tovarăşi de ai lor intraseră în dispozitivul de luptă conceput de Lupu. Stăteau înşiraţi de-a lungul unuia din pereţii coridorului, la intervale cam de cîte un metru unul de altul, în timp ce noi am fost îngrămădiţi de-a lungul peretelui opus. Aici, dezbrăcaţi în pielea goală, aşteptam semnul gardianului din faţa noastră, pentru a ne apropia şi a depune la picioarele lui pătura cu avutul nostru de zdrenţe. După ce gardianul cerceta fiecare piesă vestimentară în parte, ne strîngeam din nou toate boarfele în pătură şi, cu ea în braţe, tot goi, ne întorceam în camera în care primul grup de gardieni îşi desăvîrşise între timp acţiunea distructivă. În privinţa percheziţiei propriu-zise, atît a hainelor, cît şi a celei corporale, se puteau clar observa deosebirile de la un gardian la altul. Unii din ei, cînd se simţeau neobservaţi, îşi făceau treaba de mîntuială. Alţii o făceau cu conştiinciozitate, dar în limitele stricte ale dispoziţiilor. Erau însă unii care făceau nu numai exces de zel pentru a se afirma în ochii politrucului, ci veneau chiar cu un aport personal de sadism şi cruzime la executarea percheziţiei.

Aşa a fost în ziua aceea cazul gardianului care l-a percheziţionat pe bătrînul avocat Coslovski. Gardianul a început prin a-i controla hainele, pipăindu-le pe rînd, bucată cu bucată, pe la toate cusăturile, cu prefăcută conştiinciozitate, pentru a le arunca apoi pe jos şi a le împinge la o parte cu cizmele lui pline de noroi. Întîrzia, în mod vădit, operaţia de cercetare a hainelor, pentru a-l ţine cît mai mult pe Coslovski dezbrăcat, în frigul de pe coridor. Din cînd în cînd, îi arunca o privire compătimitoare şi îl întreba, plin de solicitudine: „Nu ţi-e frig la picioare, să stai aşa, desculţ, pe cimentul rece?“ sau: „Vezi! Ai grijă să nu răceşti!“ Coslovski tăcea şi nu răspundea la nici una din provocări, ştiind că sadicul din faţa lui abia aştepta să-l trimită la beci, pentru prima vorbă de protest pe care ar fi spus-o.

Cînd, în sfîrşit, s-a decis să treacă la percheziţia corporală, gardianul şi-a schimbat atitudinea. Iritat că nu-şi atinsese ţelul cu cruzimea ironiei lui, prezentată în bătaie de joc sub simulacrul grijii faţă de sănătatea victimei, gardianul şi-a reluat tonul brutal şi jargonul ordinar cu care era mai obişnuit şi care de altfel se şi potrivea mai bine la culoarea lui tuciurie. „Ia vino, bă, mai aproape şi deschide gura!“ Fără să crîcnească, Coslovski a executat ordinul, iar gardianul, după ce i s-a uitat în gură, cerîndu-i să ridice şi limba, i-a spus să-şi întoarcă la stînga capul şi apoi la dreapta, pentru a i se uita în urechi.

Intenţia de a-l şicana şi de a-l ţine mai departe gol şi desculţ pe ciment era evidentă. Şi ordinele au început să se succeadă pe acelaşi ton răstit: „Întoarce-te, bă, cu spatele! Apleacă-te şi tuşeşte! Trage de buci! Bătrînul Coslovski, a cărui nervozitate şi irascibilitate ne erau bine cunoscute, era pus la grea încercare. Se roşise la faţă, dar izbutea încă să se mai stăpînească. „Întoarce-te cu faţa la mine! Ridică-ţi c…le!“ Coslovski a tresărit. Se făcuse stacojiu la faţă, ceea ce nu era de bun-augur. Cei cîţiva care eram percheziţionaţi în preajma lui şi urmărisem scena ne uitam la el îngrijoraţi, încercînd să-i facem semn pe furiş să-şi păstreze calmul. Cînd l-am văzut ridicîndu-şi testi-

colele, așa cum i se poruncise, ne-am liniștit. Un ultim ordin al țiganului a fost însă picătura care a umplut paharul răbdării lui Coslovski. Țiganul i-a răcnit cu vădită plăcere, gustînd din plin savoarea cuvintelor care îi ieșeau din gură: „Belește p...a!" N-a urmat nici o pauză. Răspunsul lui Coslovski a venit prompt: „Ba să mi-o belești tu!"

În clipa aceea, am crezut că țiganul cade, lovit de apoplexie. Sufocat de indignare, dar și de surpriză a făcut ochii mari și a deschis gura, fără să poată scoate vreun sunet. Abia după ce a mai respirat o dată adînc i-a revenit vocea și s-a dezlănțuit într-un potop de insulte și amenințări, cam confuze și fără șir, dar țipate cu un glas pițigăiat care nu era al lui. Vociferările țiganului i-au atras atenția lui Lupu care, înconjurat de cîțiva ofițeri, supraveghea desfășurarea percheziției, de la capătul coridorului. Venind să se informeze de cele întîmplate, n-a înțeles nimic din spusele gardianului, care nu făcea decît să-l acuze pe Coslovski de lipsă de respect și încălcarea regulamentului, evitînd intenționat să relateze cum se petrecuseră lucrurile în realitate. Coslovski, resemnat deja să petreacă cel puțin zece zile de beci și chiar să poarte lanțuri, s-a decis să lămurească el cazul, explicîndu-i ofițerului politic ce se întîmplase. I-a istorisit cum în tot timpul percheziției fusese șicanat și provocat de gardian, reproducînd întocmai toate ordinele acestuia, dar și propria lui replică, dată cînd ajunsese la capătul răbdării și nu mai suportase ca la vîrsta lui să fie batjocorit de un tînăr, care ar fi putut să-i fie fiu. Coslovski nu se sfiise să repete cu glas tare cuvintele cu care se încheiase „dialogul" lui cu țiganul, ceea ce provocase ilaritate printre gardienii care se aflau în apropiere. Spre uimirea lor, dar mai ales a noastră, Lupu a zîmbit și el și, fără să ia vreo hotărîre sau să spună vreo vorbă, s-a îndreptat din nou spre capătul coridorului, de unde a continuat să supravegheze mersul percheziției. Nu ne-am fi așteptat ca Lupu să dea dovadă de simțul umorului și să renunțe la pedepsirea lui Coslovski. Apreciase, poate, hazul schimbului de cuvinte dintre țigan și Coslovski, din cauza „vorbelor de duh" rostite tot în limba pe care și el o înțelegea cel mai bine.

DEMEC ȘI MAȘINA DE SPĂLAT RUFE

Dacă perchezițiile și mutările din celulă erau operații ordonate de biroul politic, de care, prin obiectul și natura lor, luam cu toții cunoștință, la Pitești, împrejurările au făcut să ni se dezvăluie și una din acțiunile misterioase și strict secrete, inițiate de Securitate în rîndul deținuților. Lucrurile s-au desfășurat în felul următor. Într-o zi, am primit vizita ofițerului politic Lupu. Un lup îmbrăcat în blană de oaie, preocupat de gospodărie și de măsuri de igienă care să ne fie pe plac. Întrucît reclamasem de nenumărate ori că rufele ne erau luate la spălat la intervale destul de neregulate, ne erau restituite cîteva

zile mai tîrziu, ude, dar tot murdare și deseori cu lipsuri, Lupu venise cu ideea unui remediu. Și anume: pentru a nu mai da rufele pe mîna deținuților de drept comun, care le spălau de mîntuială și mai și furau din cînd în cînd cîte o cămașă, Lupu ne-a spus că se gîndise la o mașină de spălat electrică. Eram în culmea stupefacției! Înainte de intrarea noastră în pușcărie, nu apucasem să vedem în comerțul de stat mașini de spălat și nu credeam să fi apărut nici în momentul cînd ne vorbea Lupu. Nu văzusem decît reclame pentru asemenea mașini, prin cîte o revistă străină. Satisfăcut de efectul produs asupra noastră, politrucul a făcut o pauză. Apoi a continuat să-și expună planul. Ne-a explicat mai întîi că astfel de mașini nu pot fi achiziționate decît din import, ceea ce ar presupune o cheltuială pe care statul nu era dispus s-o facă în beneficiul penitenciarului. Totuși, datorită intervențiilor lui la minister, obținuse promisiunea că i se va construi în țară o mașină de spălat, dacă se va obliga să prezinte planurile unui prototip. În aceste condiții, se gîndea să le propună inginerilor și specialiștilor care se aflau printre noi să-și dea concursul la realizarea proiectului, de pe urma căruia vom fi primii beneficiari. Neîncrederea noastră absolută și aproape bolnăvicioasă în tot ce venea de la administrație sau de la ofițerul politic și în mod special cînd se manifesta sub formă de bună intenție față de noi nu părea de data asta să-și găsească justificarea. Nu aveam impresia că propunerea lui Lupu ar ascunde vreo cursă. Primii care i-au dat crezare au fost tocmai cei cîțiva ingineri din cameră, tentați de ideea de a exercita o activitate în domeniul tehnic, deși construirea de mașini de spălat nu avea contingențe directe cu specialitatea lor. Între inginerii noștri și Lupu s-a angajat o discuție, în care primii solicitau tot felul de lămuriri suplimentare și explicații amănunțite, privitoare la locul de muncă și mijloacele ce le vor fi puse la dispoziție, de la creion, tuș și hîrtie, pînă la riglă de calcul și documentație de specialitate, ofițerul arătîndu-se receptiv la toate sugestiile lor, notîndu-și-le într-un carnețel și promițîndu-le că va căuta să le satisfacă cererile, în limita posibilităților și în cadrul permis de regulamentul penitenciarului. Lupu și-a notat și numele celor care s-au oferit să lucreze la proiect și a plecat, promițînd să revină în cîteva zile, după ce va organiza și pune totul la punct pentru a putea începe lucrul.

În urma lui, în cameră s-au aprins discuții nesfîrșite și s-au făcut tot soiul de interpretări și speculații, privitoare la propunerea lui Lupu. Pînă la urmă, părerea dominantă a fost că administrația hotărîse într-adevăr să-și doteze închisoarea cu o mașină de spălat și că, pur și simplu, alesese calea cel mai puțin costisitoare pentru a-și atinge scopul, recurgînd la munca intelectuală calificată și mîna de lucru gratuite, recrutate din rîndul deținuților, care urmau să conceapă și să proiecteze mașina. Apoi, gîndeam noi, o vor construi tot gratuit, într-o altă închisoare unde existau ateliere, cum era Gherla sau Aiudul. Dacă discuțiile noastre, ale neprofesioniștilor pe această temă, au sfîrșit prin a se stinge, satisfăcîndu-ne concluzia la care ajunsesem, nu același lucru se putea spune despre efervescența care domnea în tabăra inginerilor. Timp de

două sau trei zile, pînă la reapariția lui Lupu, au trăit într-o excitație continuă, întreținută mai cu seamă de Dodo Chrisoghelos, care, cu spiritul lui inventiv, nerăbdarea și vioiciunea temperamentului care îl caracterizau, se simțea în elementul lui. Din cîte îmi amintesc, grupul celor care se oferiseră să lucreze la proiectul mașinii se compunea din Dodo Chrisoghelos, Costică Demec, Radu Matac, Dinu Răşcanu şi Ticu Mihăilescu. Pînă la reapariția lui Lupu, două sau trei zile mai tîrziu, grupul lor n-a făcut decît să dezbată problema proiectului în lumina celor cîteva concepții diferite, privind principiul de funcționare al viitoarei mașini de spălat. Îmi aduc și acum aminte de pasiunea cu care Dodo Chrisoghelos își susținea punctul lui de vedere, pledînd pentru o mașină care să acționeze asupra rufelor prin vibrații obținute prin ultrasunete, eliminînd astfel trepidațiile mașinilor care spălau prin centrifugare. Pînă la urmă, au hotărît să-i propună lui Lupu să lucreze în paralel la cele două sau trei proiecte diferite, urmînd ca biroul tehnic al fabricii care va construi mașina să-l aleagă pe cel mai convenabil. În fine, a sosit și ziua mult-așteptată, cînd Lupu a venit să-i anunțe că, începînd cu a doua zi, vor fi scoși la lucru, dar că proiectele trebuiau terminate cît mai repede, deoarece ministerul nu aprobase întrebuințarea deținuților decît timp de o săptămînă, condamnații pentru înaltă trădare nebucurîndu-se de dreptul la muncă. Urmau deci să lucreze în două schimburi, doi sau trei de dimineață pînă la prînz și ceilalți, de la prînz pînă seara. Vor fi duși pe o altă secție a închisorii, unde, din motive de securitate, vor lucra separat fiecare în altă celulă. Vor găsi acolo tot ce le trebuie.

Prima echipă de trei ingineri, dusă a doua zi la lucru, a fost așteptată la întoarcerea în cameră cu mare nerăbdare și curiozitate. Pînă ce nu ne-au povestit în amănunt tot ce se petrecuse în celulele de pe bara T-ului, transformate în săli de desen și proiectare, nu i-am lăsat să treacă la discutarea chestiunilor tehnice pe care le ridica pentru ei mașina de spălat. Am aflat astfel că fiecare din ei găsise în celula lui o masă și un scaun, iar ca rechizite, cîte cinci coli de hîrtie de scris, un creion și o riglă obișnuită de școală de treizeci de centimetri. Li s-a atras atenția că la părăsirea celulei vor trebui să dea socoteală de cele primite, restituind și colile de hîrtie folosite pentru ciorne și calcule. Cînd vor isprăvi hîrtia, li se va da alta. Lupu, personal, le-a adus o riglă de calcul care, după nevoie, urma să circule de la unul la altul, prin intermediul gardianului de pe coridor, instruit să facă acest oficiu, ori de cîte ori unul din ei o solicita. Tot gardianul făcea să circule în aceleași condiții un compas, o gumă și o ascuțitoare. O mai sumară și mai sărăcăcioasă dotare nici că se putea! Lupu îi vizitase pe fiecare pe rînd, de cîteva ori, interesîndu-se de mersul trebii și oferindu-le fumătorilor cîte o țigară. Toți s-au plîns de fiecare dată de lipsa unor materiale și instrumente absolut necesare, cum ar fi hîrtia de calc, tuș de desen, o mașină de calculat și o anumită documentație de specialitate. El le-a spus să se descurce cum vor putea cu ceea ce le dăduse, pentru că nu va avea posibilitatea să le procure cele cerute, într-un timp așa de scurt. Singur Dodo Chrisoghelos a reușit să-l convingă să-i aducă niște creioane

colorate. Lupu i-a anunțat că, pe durata lucrării, vor primi rație dublă de mîncare și de pîine, așa cum primeau și deținuții de drept comun, care prestau diferite munci și corvezi în incinta închisorii. Față de hrana insuficientă ce ni se dădea pe celular, regimul alimentar ce li s-a acordat reprezenta o substanțială îmbunătățire. Totuși, pentru camarazii noștri, accesul la creion și hîrtie și posibilitatea de a-și exercita meseria, fie chiar și în condițiile date și numai pentru o săptămînă, părea să reprezinte o satisfacție cu mult mai mare decît cea produsă de obținerea acestui privilegiu alimentar. Animați de un entuziasm și o bucurie aproape copilărești, cînd se întorceau în cameră, discutau la nesfîrșit și cu atîta vehemență și pasiune despre proiectul mașinii de spălat, încît pentru noi, profanii, atitudinea și manifestările lor deveniseră obiect de studiu și subiecte umoristice. Așa se face că, pentru a-i tachina, le botezasem în derîdere proiectul mașina de tras-împins!

Grupul celor mai tineri din cameră, din care făceam și eu parte, pierduse repede interesul pentru toată rumoarea care se stîrnise în jurul mașinii de spălat. Lipsiți de stimulentul satisfacției profesionale al camarazilor noștri ingineri, puși să rezolve o problemă tehnică, și neputîndu-ne ridica la înălțimea idealului lor, reprezentat de mașina de tras-împins, le spuneam noi în bătaie de joc, noi, cu spiritul nostru practic primar, aveam preocupări mult mai mărunte și aspirații modeste. În meschinăria noastră, nu vedeam decît un singur profit de pe urma muncii lor de concepție și proiectare: să ne aducă o ciozvîrtă de creion sau măcar o bucată de mină! În jurul mașinii de tras-împins se dezvoltase o bună dispoziție generală, întreținută de tot felul de glume și ironii pe seama inginerilor și mai ales pe seama lui Dodo, care ne răspundea cu aceeași voie-bună. Din păcate, nu mai țin minte vorbele de duh și epigramele avocatului Valjan, care, deși foarte bolnav, contribuia și el cu orice ocazie la animarea atmosferei din cameră.

Creion n-am primit de la inginerii noștri, nefiindu-le posibil să-l înșele pe ofițerul politic Lupu, cu deosebire vigilent, cînd era vorba de obiectele care serveau la scris. La sfîrșitul zilei de lucru, le aduna personal de la fiecare dintre inginerii noștri. Ne-au adus însă mai multe bucățele de mină, recuperate de fiecare dată cînd cereau de la gardian ascuțitoarea, și profitau să rupă și să subtilizeze vîrful creionului. Paulică Bandu a reconstituit un creion din frînturile de mină, nu mai lungi de un centimetru fiecare. A pus fragmentele cap la cap în șanțul săpat într-o bucată de lemn, peste care a suprapus o altă așchie de lemn, avînd un șanț similar. O dată cele două bucăți de lemn așezate una peste alta, le-a matisat strîns cu ață scoasă din pînza saltelei. Ascuțit la unul din capete, obiectul arăta ca un creion adevărat. Pe măsură ce vîrful se tocea, minele din interiorul lui urmau să fie împinse înainte cu o bucată de sîrmă introdusă în orificiul din partea opusă. Creionul lui Paulică a îmbogățit colecția noastră din ascunzătoarea cu obiecte interzise. Cel care s-a dedicat cu cea mai mare conștiinciozitate procurării de mine de creion a fost Costică Demec. De altfel, dintre toți inginerii noștri, Costică Demec se arăta cel mai

puțin obsedat de realizarea proiectului mașinii de spălat. Ne și spusese că, din punct de vedere tehnic, nu-l interesa o astfel de mașină și nici nu credea că va ajunge vreodată să fie construită și pusă în funcțiune în închisoare, iar singurul avantaj al acestui proiect, din punctul lui de vedere, era că fusese desemnat să lucreze la el. Se putea astfel bucura de o schimbare de decor, timp de cîteva ore pe zi, de suplimentul de mîncare și, din cînd în cînd, de cîte o țigară.

Probabil că, dacă nu ar fi fost personajul principal al episodului ce urmează să-l povestesc, Costică Demec nu ar fi ocupat în amintirile mele de la Pitești decît un spațiu de cîteva rînduri. Dacă s-ar putea spune că există pe lume persoane neinteresante, Demec ar fi cu siguranță una dintre acestea. Cu toate că, din spusele colegilor lui ingineri, era recunoscut ca o capacitate în domeniul lui (al telecomunicațiilor), Demec era departe de a fi un om inteligent, în accepțiunea curentă a noțiunii. De asemenea, în afară de cunoștințele lui tehnice, era total lipsit de cultură. Nu citise în viața lui nimic decît lucrări de specialitate. În ce spunea, în întrebările inocente pe care le punea, în glumele pe care le făcea și în tot ce povestea dădea dovadă de o minte infantilă, de o simplitate aproape înduioșătoare. Deși suporta greu închisoarea cu privațiunile ei, Demec nu se înrăise și nu se acrise. Rămăsese un om cu fire veselă și suflet bun. Cred că acestor două trăsături li se datora apropierea dintre Demec și grupul nostru, el căutîndu-ne compania din cauza bunei noastre dispoziții tinerești, iar noi acceptîndu-l pentru cumsecădenia lui. Trebuie să recunosc însă că Demec ne oferea și motive de distracție. Ne făcusem chiar un obicei să rîdem pe socoteala lui, stimulîndu-l să ne povestească din viața lui amoroasă. Îi prinsesem slăbiciunea și i-o exploatam. Nu întîmpinam nici o dificultate să-i trezim obsesia sexuală de care era evident stăpînit. Ne întreceam să-i stîrnim logoreea pe această temă, sugerîndu-i, în cît mai puține cuvinte, cîte o imagine care să-i excite închipuirea. De fiecare dată cînd îl vedeam că se apropie de grupul nostru, indiferent despre ce am fi vorbit, era suficient ca unul din noi, dînd impresia că participă în continuare la conversația în curs, să lase să cadă numai cîteva cuvinte de genul „era goală în baie" sau „avea o bluză transparentă", pentru ca Demec să cadă în plasă. Intra imediat în vorbă și începea să ne povestească vreo aventură de a lui, poticnindu-se și mai rău ca de obicei la pronunțarea primei silabe a fiecărui cuvînt, ceea ce sporea grotescul personajului. Costică Demec avea un fizic ingrat. Era înalt, cam mătăhălos, lipsit de îndemînare și grație în mișcări, cînd gesticula cu brațele lui prea lungi și parcă dezarticulate. Cînd ne descria performanțele lui amoroase, obrajii i se înroșeau de plăcere, ceea ce îi scotea și mai tare în evidență asimetria feței, plasată între cele două urechi, și ele inegale și așezate una mai sus decît cealaltă. Prezentîndu-ni-se în postură de Casanova, bietul Costică Demec devenea o figură atît de penibilă, încît pînă la urmă ni se făcea și rușine și milă, pînă și Sandu Ghica iertîndu-l cu întrebările lui, împinse pînă dincolo de limitele celei mai indecente indiscreții. Costică Demec, în

buna lui credință, nu se dumirise niciodată de jocul răutăcios pe care îl practicam pe seama lui. Uneori, aveam chiar remuşcări, văzîndu-l cum, pe zi ce trecea, se ataşa tot mai mult de noi. În special pentru Sandu Ghica şi pentru mine manifesta sentimentele unei sincere şi deosebit de calde afecţiuni. Cam în acest stadiu se aflau relaţiile noastre cu Costică Demec, cînd a survenit proiectul maşinii de spălat, şi inginerii noştri, printre care şi el, au început să fie scoşi la lucru.

Trecuseră deja două sau trei zile de cînd cele două schimburi se succedau la lucru. Demec lucra la proiect în schimbul doi şi se întorcea în cameră spre seară, puţin înainte de „număr". De la „număr" şi pînă la „stingere" cînd, în fine, aveam voie să ne întindem în paturi, ni se părea o eternitate. Era cea mai lungă parte a zilei, aveam obiceiul să spunem. Într-atît ne bucuram cînd auzeam seara strigîndu-se pe coridor „stingerea!", încît pînă şi glasul gardianului care răcnise cuvîntul magic de dezlegare avea în urechile noastre o rezonanţă plăcută, chiar dacă acelaşi om ne prigonise în cursul zilei. Nu ştiu cît să fi trecut de la „stingere" în seara aceea. Adormisem imediat. M-a trezit din somn un foşnet şi, cînd am deschis ochii, l-am văzut pe Demec, cu arătătorul în dreptul gurii făcîndu-mi semn să tac, în timp ce cu cealaltă mînă îmi vîra ceva sub pernă. S-a îndepărtat apoi tot fără zgomot, pentru a se opri la cîteva paturi mai departe, unde dormea Titi Coşereanu. N-a zăbovit nici la el mai mult decît la mine şi, după ce a trecut mai întîi pe la tinetă, s-a dus la patul lui şi s-a culcat. M-am săltat într-un cot pentru a privi împrejur. Din toată camera numai doi inşi, în afară de mine, mai ridicaseră capul de pe pernă: Titi Coşereanu şi Sandu Ghica. Nimeni altul nu observase misterioasa plimbare nocturnă a lui Demec şi popasurile pe care le făcuse pe la paturile noastre. În cameră nu se auzea decît respiraţia regulată a oamenilor care dormeau şi ici-colo cîte un sforăit. În momentul următor, toţi trei aveam să facem acelaşi gest şi aceeaşi uluitoare descoperire. Toţi trei am băgat mîna sub pernă la locul unde umblase şi Demec, fiecare din noi găsind cîte un pachetel, nu mai mare decît o cutie de chibrituri, învelit într-o bucată de pînză. Conţinutul era acelaşi: cîteva pătrăţele dintr-o bucată de ciocolată! Aceeaşi a fost şi reacţia noastră faţă de o atît de extraordinară descoperire: am coborît din paturi şi ne-am întîlnit toţi trei la tinetă, unde, în şoaptă am schimbat primele impresii. În privinţa provenienţei ciocolatei s-au emis două păreri: fie că îi fusese dată lui Demec de către ofiţerul politic, fie că Demec avusese ocazia s-o fure de undeva. Nici una din cele două ipoteze nu ne satisfăcea însă, fiecare din ele ridicînd o serie de întrebări la care nu aveam răspuns. Dacă Demec primise ciocolata de la Lupu, de ce nu primiseră şi ceilalţi, aşa cum se întîmpla de cîteva ori pe zi, cu ţigările pe care ofiţerul politic le oferea tuturor inginerilor noştri care lucrau la proiectul maşinii? Nu eram îndreptăţiţi în acest caz să-l suspectăm pe Demec de a avea nişte relaţii speciale cu politrucul? Nu confirmase chiar Demec cîteva minute mai devreme această bănuială, procedînd în mod atît de conspirativ pentru ca nimeni să nu-l vadă cînd ne-a

adus ciocolata? Pe de altă parte, dacă ciocolata ar fi reprezentat recompensa pentru o trădare, de ce să se fi deconspirat dîndu-ne-o nouă? Cea de-a doua presupunere, cum că Demec ar fi furat ciocolata, era mult prea fantezistă pentru a ne pierde timpul s-o discutăm la ședința noastră nocturnă din jurul tinetei. Cred că fusese imaginată mai mult din dorința noastră de a găsi cu tot dinadinsul o alternativă, care să ne contrazică bănuielile ce ne îndemnau să vedem în Demec un delator. Față de imposibilitatea de a lămuri dilema și cum discuția noastră, chiar purtată în șoaptă, începuse să tulbure somnul celor din apropiere, ne-am retras și noi la paturile noastre. Nu însă înainte de a fi luat o hotărîre provizorie: nici unul dintre noi nu se va atinge de bucățelele de ciocolată, iar după „deșteptare", îi vom cere lui Demec toate explicațiile care se impuneau. Inutil să spun că nici unul din noi nu a mai închis ochii pînă la ziuă. Și nu din cauza mirosului îmbietor care ne venea de la ciocolata de sub pernă, ci din cauza celui care ne-o dăduse. Pentru sănătatea propriului nostru moral, nu voiam să acceptăm deziluzia și respingeam din răsputeri ideea că Demec ar fi putut colabora cu ofițerul politic. Cu toată împotrivirea noastră însă, suspiciunea persista și chiar își făcea mai departe drum în gîndurile care ne frămîntau. Nici „deșteptarea", cu toată agitația pe care o declanșa în cameră, nu a reușit să ne schimbe dispoziția sufletească sau să ne îndepărteze din minte ideea care ne obseda. Mai aveam acum și de făcut față nerăbdării de a sta de vorbă cu Demec, ceea ce nu era posibil înainte ca prima parte a programului să se încheie. Abia după „deschidere", după „număr", după împărțirea surogatului de cafea și întoarcerea noastră de la W.C., urma pînă la ora prînzului o perioadă de acalmie, cînd ușa celulei nu se mai deschidea, decît în caz excepțional și de neprevăzut, la intervenția vreunui gardian sau ofițer. Cînd, în fine, a sosit momentul, prevenit de noi încă de la „deșteptare" că vrem să stăm cu el de vorbă, Demec s-a îndreptat spre unul din colțurile mai ferite ale camerei, unde îl așteptam toți trei.

S-a apropiat de noi, vesel și cu figura radioasă a omului care nu avea nimic să-și reproșeze. Ba chiar dimpotrivă, se aștepta la mulțumiri și gratitudine din partea noastră, pentru surpriza pe care ne-o făcuse, deși bucuria lui de a-și fi putut manifesta în acest fel prietenia față de noi era cu mult mai mare. Toate acestea reieșeau mai mult din gesturile și expresia feței, decît din vorbe, deoarece, ferindu-se să fie înțeles de cei din jur, Demec reușea să fie și mai confuz decît de obicei. Doar cînd a ajuns foarte aproape de noi, a renunțat la aluzii și a îndrăznit să ne întrebe pe șoptite, evitînd totuși în continuare să pronunțe cuvîntul ciocolată: „Ei, cum v-a plăcut? Trebuie să recunoașteți că la așa ceva nu vă așteptați?" Apoi, imediat a adăugat: „Să nu cumva să mai spuneți cuiva, că mă nenorociți!" Fără să-i luăm în seamă vorbele, toți trei i-am pus în mod spontan aceeași întrebare: „De unde ai ciocolata?" Abia în acel moment a remarcat Demec lipsa de entuziasm cu care îl primisem în mijlocul nostru, iar în fața întrebării noastre directe, a rămas descumpănit. În clipa următoare, cînd și-a revenit, prima lui reacție a fost să arunce o privire

speriată împrejur şi să ne implore să vorbim mai încet. În mod evident, se temea ca cineva să nu fi auzit cuvîntul ciocolată. Nu ne-am sinchisit de îngrijorarea lui şi, simţindu-i slăbiciunea, am repetat întrebarea cu glas chiar mai ridicat decît prima oară, avînd totuşi grijă să nu fim auziţi de alţii. Am ţinut chiar să adăugăm că nu înţelegeam să fim atît de discreţi în privinţa ciocolatei pe care ne-o adusese, fără ca măcar să ne spună cum şi-o procurase şi de ce trebuie păstrat secretul. Şantajul nostru şi-a dat pe loc roadele şi încă într-un mod care ne-a depăşit toate aşteptările. Intrat de-a dreptul în panică, alb la faţă şi cu bărbia tremurîndă, Demec ne-a cuprins pe toţi trei cu braţele pe după umeri, îndemnîndu-ne să ne mai retragem cîţiva paşi spre colţul camerei unde era un pat liber. Ne-am aşezat pe pat, cu Demec între noi, atît de tulburat încît se bîlbîia şi nu-şi mai nimerea cuvintele pentru a ne da de înţeles că ne va explica toată tărăşenia cu ciocolata, cu condiţia să nu mai vorbim aşa de tare. Ciocolata i-o dăduse ofiţerul politic Lupu, care îl vizitase în celula unde lucra la proiectul maşinii. Au urmat întrebările noastre fireşti: „De ce ţi-a dat numai ţie şi celorlalţi nu? Şi de ce nu vrei să se ştie că ai primit ciocolata de la ofiţerul politic, în timp ce nici unul dintre inginerii noştri nu s-a ferit niciodată să spună la întoarcerea de la lucru că primise o ţigară sau două de la Lupu, de multe ori reuşind chiar să aducă una în cameră, în ciuda interdicţiei?“ Vizibil derutat de ploaia de întrebări incomode, Demec s-a grăbit să improvizeze o explicaţie, atît de puţin credibilă însă, încît, departe de a ne satisface, n-a făcut decît să ne alimenteze în continuare suspiciunile. „Lupu n-a avut la el decît o jumătate de tabletă de ciocolată. Cum nu i-ar fi ajuns s-o împartă la toţi inginerii care lucrau, mi-a dat-o mie toată şi mi-a cerut să nu le spun celorlalţi, pentru a nu le stîrni invidia!“

Ca Lupu să fie preocupat de a întreţine armonia între deţinuţi, era ultimul lucru de care l-am fi putut crede capabil, cînd de-a lungul anilor de puşcărie am avut tot timpul dovada contrarie. Întreţinerea zîzaniei între deţinuţi, prin provocări de tot felul, pentru a putea apoi culege fructele acestei discordii, era arma de predilecţie întrebuinţată împotriva noastră de birourile politice ale tuturor închisorilor şi lagărelor de muncă forţată. Stîrnind invidie, ură şi adversităţi de tot soiul, politice, religioase, de clasă, de naţionalitate etc., reuşeau uneori să trezească cele mai josnice instincte la cei predestinaţi, prin slăbiciunea lor de caracter, să devină delatori sau să producă fisuri în solidaritatea noastră, singurul zid de apărare, pe care mereu ne străduiam să-l întărim. Manifestîndu-ne aşadar neîncrederea în bunele intenţii din partea lui Lupu, de a nu produce neînţelegeri între noi, i-am spus totodată lui Demec că nu vedeam nici un motiv pentru care să ascundă existenţa ciocolatei primite. Ba chiar îi propuneam, avînd în vedere că păstrasem bucăţelele de ciocolată, să le dea celor doi sau trei din camarazii noştri mai în vîrstă şi mai slabi din cameră. Cînd i-am pus în palmă pachetelele de ciocolată, intacte, Demec a părut îngrozit. Le-a ascuns repede şi, cu noduri în gît, ne-a spus că vrea să ne destăinuie întregul adevăr, făcînd însă în acelaşi timp apel la prietenia noastră,

pentru a-i înțelege situația și a nu-i pune viața în pericol. „Poate că voi o să mă condamnați, dar am totuși încrederea că, ascultîndu-mi povestea, veți fi îngăduitori și mă veți ajuta, fiindcă n-am făcut rău la nimeni." Deși din această introducere nu puteam înțelege exact prin ce trecuse sau ce făcuse, un lucru devenise limpede pentru noi: Demec semnase un pact cu diavolul!

Întreaga lui atitudine și înfățișare veneau să ne întărească această convingere. Nehotărîrea lui, între dorința de a păstra taina care îl apăsa și nevoia de a ni se destăinui totuși, îl adusese într-o stare de tulburare extremă. Fruntea i se umpluse de broboane de sudoare, iar în ochi i se citea groaza, numai la gîndul celor ce avea să ni le împărtășească. „Acum doi ani, cînd eram în Jilava, am fost scos din celula în care mă aflam și mutat, împreună cu alți cîțiva ingineri, într-o baracă de scînduri de tip militar, ridicată într-una din curțile interioare ale fortului..." au fost vorbele cu care și-a început Demec istorisirea, vorbe dezlînate din care m-am străduit însă să alcătuiesc o frază curgătoare și coerentă. Greutăți de a-l înțelege am întîmpinat de-a lungul întregii lui expuneri, din cauza exprimării confuze și a poticnelilor. În baraca aceea, cu mai multe încăperi, izolați de restul pușcăriașilor din Jilava și beneficiind de un regim alimentar mai bun, a trăit o vreme un număr de deținuți, selecționați de administrație pentru a presta anumite munci speciale. Așa cum am aflat de la Demec, dar și de la alții, cîțiva dintre acești deținuți fuseseră însărcinați cu traducerea în limbile străine de mare circulație a unor broșuri de propagandă, menite să prezinte în Occident varianta convenabilă regimului de la București, asupra unor teme. Era în special vorba de unele acțiuni ale guvernului comunist din România, care umpluseră paginile presei din Vest, cum fusese cazul marilor procese politice înscenate în ultimii ani în țară: procesul lui Iuliu Maniu și al grupului lui, care fusese atras în cursa întinsă de Securitate la Tămădău, procesele intentate celor din mișcările de rezistență din munți, procesele de spionaj în care fuseseră implicate Nunțiatura, Biblioteca engleză și cea americană, ca și o serie de ambasade din București, pentru a le compromite și a justifica măsurile fie de închidere a lor, fie de expulzare a unor diplomați incomozi. Demec cu alți cîțiva ingineri au fost puși să proiecteze o poartă de metal cu comandă electrică, pentru a înlocui vechea poartă de intrare în fort. În acea perioadă de lucru, petrecută în baraca din curtea Jilavei, Demec fusese încetul cu încetul ademenit de ofițerul politic, dar și de doi civili, care pretindeau a fi trimiși de Ministerul Forțelor Armate, pentru a se interesa de soarta lui și a-i aduce la cunoștință că se făceau intervenții pentru a obține o revizuire a procesului lui și eventual casarea sentinței. Datorită bunei lui pregătiri profesionale, îi spuneau ei, Ministerul Forțelor Armate voia să-l recupereze, dîndu-i posibilitatea să-și țină în continuare cursurile la Academia Militară, unde funcționase pînă în momentul arestării. Momit pe de o parte de cei doi civili, cu promisiunea unei eventuale eliberări, condiționată însă, pe de altă parte, de biroul politic al închisorii, de o bună purtare în detenție, dar mai ales de dovezi concrete că nu e un „dușman al poporului",

Demec n-a mai rezistat tentației de a fi iar liber. S-a decis să accepte propunerea ofițerului politic de a semna un angajament de colaborare cu organele de Securitate ale penitenciarului, convins fiind de acesta că un asemenea act va cîntări greu în demersurile ce se făceau pentru eliberarea lui. I s-a dat însă de înțeles că din acel moment va fi obligat să păstreze secretul absolut asupra acestui angajament și asupra tuturor contactelor pe care le va avea cu organele Securității, riscînd, în caz de indiscreție sau trădare, să fie condamnat la moarte.

Avînd în vedere că nu i s-a cerut „mare lucru" (spunea el), nu a luat în serios nici amenințarea, sperînd că, în curînd, o dată cu eliberarea lui, întreaga poveste a acestui angajament va fi uitată, la fel ca și coșmarul acelor luni de zile petrecute în anchetă și în hrubele Jilavei. La acest punct al relatării, pe care Demec încercase să-l minimalizeze, menționîndu-l numai în treacăt, am intervenit cerîndu-i amănunte și devenind tot mai insistenți, pînă ce a recunoscut că pe toată perioada petrecută la Jilava raportase sistematic ofițerului politic tot ceea ce acesta îi ceruse. Strîns cu ușa, amenințat că îl vom denunța în fața camerei dacă nu ne spune întregul adevăr, Demec, înspăimîntat, ne-a mărturisit că îl informase pe politruc atît în general despre activitățile și discuțiile deținuților din celulă, cît și în mod special despre ce spuneau și gîndeau unii oameni din anumite categorii, pe care primise indicația să-i tragă de limbă. Era vorba în primul rînd de legionari, de preoți și de cîteva personalități mai deosebite, care se aflau în camera lui. Demec ținea însă să adauge, după fiecare caz în parte pe care ni-l dezvăluia, că nu-i raportase ofițerului politic decît fapte și afirmații fără mare importanță, cum erau de pildă: scrisul pe săpun, confecționatul de ace de cusut sau de „costici" și discuțiile cu caracter politic. Demec se jura însă că, de cîte ori aflase lucruri mai grave de la cei pe care trebuia să-i spioneze, le trecuse sub tăcere. Așa procedase ori de cîte ori cineva făcuse imprudența să-i spună ceva ce nu declarase în anchetă sau cînd îi încredințase vreun alt secret. Demec pretindea că nu îl informase pe politrucul din Jilava decît despre abaterile minore de la regulamentul penitenciar, fără consecințe grave pentru cei care le săvîrșiseră. Deși nu ne înțelesesem în prealabil asupra atitudinii ce trebuia s-o adoptăm în discuția cu Demec, am acționat totuși toți trei într-un perfect consens. Pe rînd, cînd unul, cînd altul, îl încolțeam și îl înghesuiam cu întrebările, ținîndu-l sub o tensiune permanentă, fără a-i da timp să se reculeagă, silindu-l astfel să ni se destăinuie. Devenisem toți trei niște anchetatori amatori, animați de singura dorință de a afla totul de la cel anchetat, profitînd fără menajamente de toate slăbiciunile lui, uzînd fără scrupule de minciună, șantaj sentimental și amenințare, pentru a ne atinge scopul. Ne dădeam seama de cruzimea cu care îl tratam, dar mila pe care ne-o inspirase Demec la începutul discuției, cînd încă nu-i cunoșteam întreaga ticăloșie, se spulberase. Ne străduiam acum să nu-l scăpăm din mînă, să-l menținem în starea de derută în care îl adusesem, pentru a-l face să ne spună totul. Așadar, l-am supus în continuare la aceeași presiune, pentru a-l

face să vorbească despre contactele pe care le avusese cu biroul politic al penitenciarului Piteşti. Metoda noastră de interogatoriu a dat rezultate.

Plîngîndu-şi soarta, că se încrezuse în făgăduiala eliberării şi acceptase să colaboreze cu Securitatea, Demec sperase că, prin transferarea lui la Piteşti, scăpase de obligaţiile pe care şi le asumase faţă de politrucul din Jilava. Dar nu a trecut mult şi, în timp ce executa o pedeapsă la beci pentru un ac de cusut găsit asupra lui la o percheziţie, a primit vizita lui Lupu. Ofiţerul politic venise să-i amintească de angajamentul luat la Jilava. I-a şi arătat hîrtia cu semnătura lui, ce se afla în dosarul care îl urmase în transferul de la Jilava la Piteşti. Nenorocitul a încercat să refuze continuarea colaborării, dar a sfîrşit prin a capitula din nou, în faţa ameninţărilor, mergînd pînă la condamnarea lui la moarte, într-un proces ce i-ar fi putut fi oricînd înscenat. Din acel moment, Demec a avut două sau trei întîlniri conspirative cu Lupu. Pentru a nu stîrni bănuieli în rîndul deţinuţilor, Demec era, fie pedepsit sub un pretext oarecare, fie scos la magazia de efecte, după ce raportase ofiţerului de serviciu că i se rupsese cămaşa şi voia să-şi ia alta din bagajul personal. În loc să fie dus la beci, Demec îşi petrecea zilele de pedeapsă într-o celulă de pe bara T-ului, cu fereastra spre poarta închisorii, unde nu putea fi văzut sau detectat de deţinuţii politici. Primea acolo din mîncarea mai consistentă a deţinuţilor de drept comun, care erau scoşi la muncă şi, din cînd în cînd, cîte o ţigară de la Lupu, care venea să stea de vorbă cu el. Cînd a fost dus la magazie, Lupu i-a ieşit înainte pe coridor, numai pentru a-i reaminti de obligaţia pe care şi-o asumase la Jilava şi de consecinţele pe care le-ar avea de suferit, în cazul în care s-ar răzgîndi şi nu ar mai vrea să colaboreze. După spusele lui Demec, preocuparea de căpetenie a lui Lupu în acea perioadă fusese aceea de a descoperi toate metodele de transmisiune între celule şi de a întrerupe căile de comunicaţie folosite de deţinuţi, mai ales acelea pentru a lua legătura cu „dreptul comun". Demec ne-a mărturisit că îi explicase lui Lupu cum funcţionează alfabetul Morse, adaptat la condiţiile de puşcărie, şi că îl informase despre ultimele ştiri politice externe, care pătrunseseră în închisoare şi fuseseră comunicate de la celulă la celulă, în toate secţiile deţinuţilor politici. „Trebuia să-i spun cîte ceva, ca să-i dovedesc că nu refuz să colaborez...", ni se tînguia din cînd în cînd Demec, făcînd mereu apel la prietenia şi înţelegerea noastră pentru situaţia lui disperată, fără altă ieşire. Exasperat că nu ar putea stîrpi reţeaua de comunicaţii a deţinuţilor şi în special legăturile cu „dreptul comun", Lupu nu s-a jenat să-i ceară chiar sfatul lui Demec: „Dumneata ce ai face în locul meu, pentru a tăia legăturile dintre «politici» şi «dreptul comun»?" Nici Demec nu s-a sfiit să-i sugereze soluţia pe care o considera cea mai eficace şi pe care Lupu a şi tradus-o în fapt. Şi aşa am aflat că „turnătoria" lui Demec fusese la originea măsurii luate cu cîtva timp în urmă de a muta toţi deţinuţii politici în celulele de pe o singură parte a clădirii, care forma piciorul T-ului, iar „dreptul comun" pe cealaltă parte. În acest fel, pe una din faţade, din subsol şi pînă la ultimul etaj, se aflau numai ferestrele condamnaţilor pentru înaltă

trădare, iar pe cealaltă față, numai cele ale deținuților de drept comun. Cîtă vreme noi ocupaserăm etajele superioare ale închisorii, iar dreptul comun se aflase în celulele din subsol și de la parter, legăturile dintre cele două categorii funcționaseră prin ferestre, prin intermediul „ancorei" sau chiar prin coloanele verticale ale țevilor de calorifer (care străbăteau de sus pînă jos închisoarea), atunci cînd reușeam să-l învățăm alfabetul Morse pe vreunul din deținuții de drept comun. Marea mutare de deținuți, făcută atunci de Lupu, după recomandarea lui Demec, fusese o grea lovitură pentru rețeaua noastră de comunicații, privîndu-ne de una din principalele căi prin care obțineam informații. Cu timpul am reușit însă să stabilim alte filiere de comunicații cu dreptul comun, prin căsuțe poștale la locurile pe care le frecventam succesiv și unii și alții (closet, sala de dușuri, curtea de plimbare). „N-am avut încotro. A trebuit să-i dau lui Lupu o soluție credibilă ca să-i dovedesc că vreau să servesc administrația. Știam însă că pînă la urmă se va găsi o altă metodă de a intra în legătură cu dreptul comun, că doar și pe mine mă interesează informațiile!" Cam așa încerca Demec să-și minimalizeze fapta și să-și împace conștiința că nu făcuse un lucru prea grav, din moment ce de pe urma spuselor lui nu avusese nimeni de suferit personal. E drept că mai pomenise și de anumite teme politice discutate în celulă și despre punctele de vedere susținute de unii vorbitori, dar, spunea el, pe Lupu îl interesau numai subiectele și felul cum erau tratate, și nu urmărea nicidecum să ia măsuri împotriva celor care ar fi criticat regimul comunist. „Probă că nimeni nu a fost pedepsit!" adăuga el, convins fiind de nevinovăția conversațiilor lui cu Lupu.

Cam la acest punct al mărturisirilor lui Demec, am fost întrerupți de sosirea hîrdăului cu mîncare. Înainte de a ne despărți pentru a ne lua gamelele de la ușă, Demec a vrut să se asigure că i-am înțeles situația și că vom păstra secretul asupra celor vorbite. I-am promis că vom reflecta și îi vom da răspunsul după masă, dar așa cum stăteau lucrurile, nu credeam că putea fi absolvit de greșeala de a fi colaborat cu ofițerul politic, decît dacă rupe relațiile cu el și dacă își recunoaște public vina. L-am lăsat îngrozit și ne-am dus să mîncăm toți trei pe unul din paturile suprapuse, unde eram la adăpost de urechi indiscrete. Acolo am pus la punct viitoarea noastră strategie în relațiile cu Demec. Eram hotărîți să nu ne dăm în lături de la nici un procedeu prin care să-l putem teroriza, pînă ce vom obține de la el și alte destăinuiri despre ceea ce îi spusese pînă aci lui Lupu și mai ales ce voia acesta să afle acum de la el. Eram atît de indignați de ticăloșia denunțurilor lui Demec, chiar dacă recunoșteam că trădarea lui se datora în parte fricii și unei naivități vecine cu prostia, încît nu ne gîndeam să-l tratăm nici cu milă și nici măcar cu un minimum de eleganță. Pentru a-l freca în continuare, dîndu-i cînd speranța de a nu-l denunța celorlalți camarazi din cameră, cînd luîndu-i-o și spunîndu-i că trebuie să-și facă spovedania publică, ne-am împărțit rolurile: Sandu Ghica și cu mine aveam să fim intransigenții, în timp ce Titi Coșereanu se va arăta înduioșat de rugămințile lui Demec și va încerca să facă pe mediatorul, căutînd să ne

înduplece să găsim o cale de compromis. Un joc murdar, pe care l-am experimentat în cursul după-amiezii şi pe care l-am dus pînă la capăt, fără remuşcări! Aşa am reuşit să mai aflăm că Demec îl denunţase pe Paul Bandu ca fiind cel mai priceput „morsist" din închisoare. Ne-am explicat astfel motivul pentru care celula în care se găsea Paulică era cea mai intens supravegheată, iar el bătuse toate recordurile de durată în ceea ce priveşte zilele de pedeapsă petrecute la beci. „Despre voi, care sînteţi prietenii mei, n-am spus însă niciodată nimic!..." s-a grăbit să ne asigure Demec, crezînd că prin această afirmaţie avea să-şi recîştige simpatia şi bunăvoinţa noastră. Dar, aşa cum ne vorbisem, numai Titi i-a luat în seamă vorbele, ceea ce l-a făcut pe Demec să se mai însenineze la faţă. Speranţele i-au fost însă repede spulberate de Sandu şi de mine, care nu ne-am lăsat înduplecaţi de intervenţia lui Titi, înclinînd spre mai multă indulgenţă. Am rămas ireductibili: consideram că Demec trebuia să-şi recunoască vina în faţa camerei, refuzînd totodată colaborarea în continuare cu biroul politic, numai în acest fel putînd conta pe sprijinul nostru pentru a putea fi iertat şi reabilitat în ochii deţinuţilor. Dacă nu va proceda aşa, eram hotărîţi să aducem cazul lui la cunoştinţa tuturor camarazilor noştri. După această nouă infuzie de spaimă, Demec ne-a răspuns fără să mai pregete, la întrebarea cea mai arzătoare: ce voia să afle Lupu acum?

Dorind să ne recîştige cu orice preţ încrederea şi totodată şi compasiunea, Demec ne-a mărturisit că Lupu îi dăduse de astă dată o însărcinare mai complicată, privind două chestiuni:

1) să se informeze printre colegii lui de cameră, dacă, între deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se află vreun fost membru în Mişcarea legionară, necunoscut ca atare de către organele de anchetă;

2) să stea de vorbă cu preoţii greco-catolici şi în special cu episcopul Todea, pentru a afla dacă se menţin pe aceeaşi poziţie rigidă, care îi adusese în puşcărie, sau dacă ar fi dispuşi să cadă la un compromis cu regimul.

În privinţa primului punct, ştiam de la deţinuţii veniţi din Jilava, că în ultima vreme Securitatea reactivase vechea acţiune de depistare a legionarilor din rîndurile condamnaţilor politici, pentru a-i trimite la Aiud. Calitatea de legionar avea întîietate la repartizarea deţinutului. Indiferent dacă, prin încadrarea lui la proces, condamnatul ar fi urmat să-şi execute pedeapsa la penitenciarul prevăzut pentru categoria lui, dacă fusese legionar, era automat transferat la Aiud. Şi printre deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se aflau cîţiva foşti membri ai Mişcării legionare, cărora Securitatea nu le descoperise apartenenţa politică. Cei mai mulţi dintre noi le cunoşteam secretul. Din fericire nu şi Demec! Cel de-al doilea punct, problema Bisericii greco-catolice, se bucura, ca şi problema legionară, de o deosebită atenţie din partea ofiţerilor politici ai închisorilor, care se aflau în directă legătură cu Ministerul de Interne sau cu Ministerul Securităţii (atunci cînd a fost creat), de la care primeau instrucţiuni amănunţite şi cărora le raportau la fel de detaliat tot ce avea vreo legătură cu deţinuţii din cele două categorii. Cînd, la un moment

dat, toți preoții romano și greco-catolici au fost mutați împreună în trei celule alăturate, de la ultimul etaj al închisorii din Pitești, ordinul de a-i separa de restul deținuților și de a-i concentra în aceleași celule venise direct de la București. Am aflat-o din indiscreția unei convorbiri de pe coridor, purtate cu glas prea ridicat de comandantul închisorii cu Lupu, și interceptată de urechea unui deținut care ascultase la ușă. Greu de ghicit ce urmărise Securitatea punîndu-i deodată împreună pe preoții celor două confesiuni, cînd pînă atunci putusem observa, că la toate mutările efectuate în închisoare, niciodată nu se întîlniseră doi preoți în componența vreunei celule. Poate scontase ca din conviețuirea lor să rezulte vreo înțelegere. Sau, dimpotrivă, o zîzanie. Poate că sperase în slăbirea rezistenței unora dintre ei, ceea ce, influențîndu-i și pe alții, ar fi dat naștere la disensiuni, bune oricînd de exploatat în interesul regimului. O indicație în acest sens venea acum chiar din spusele lui Demec, căruia Lupu îi ceruse să afle dacă între preoții greco-catolici existau neînțelegeri, de ce natură și care dintre ei manifestau tendințe centrifuge. Oricum, stratagema de a-i pune pe preoți împreună nu dăduse, pesemne, rezultatele dorite de Securitate, pentru că, după o vreme, au fost din nou împrăștiați prin diferite celule. S-ar părea chiar, că dimpotrivă, reîntîlnirea și conviețuirea cu vlădicii lor, le-a întărit unitatea și hotărîrea de a nu accepta nici un compromis. Destăinuirile lui Demec, în legătură cu misiunea ce i-o încredințase Lupu, de a descoperi printre noi eventuala existență a unui legionar și de a-i spiona pe preoții greco-catolici, constituiau prima confirmare din sursă directă a faptului că cele două probleme preocupau în mod prioritar organele de Securitate. „Acum, că v-am spus totul, nu se poate să nu vă dați seama în ce situație mă aflu. Nu pot scăpa de Lupu fără să-i spun ceva din ceea ce-mi cere. Mereu îmi reamintește că, dacă refuz sau dacă povestesc cuiva cele discutate cu el, voi fi condamnat la moarte pentru trădare!“ Demec era în mod sincer convins de deznodămîntul pe care i-l prezicea Lupu, în caz că ar refuza să-l mai servească. „Ajutați-mă voi și spuneți-mi ce să-i povestesc despre episcopul Todea, pe care eu îl respect și nu aș vrea să-i fac nici un rău!“ Cu aceste cuvinte, Demec ne-a dat o idee. După ce ne-am făcut din nou jocul, încăpățînîndu-ne să-i spunem că vrem totuși să-l denunțăm în fața camerei, am sfîrșit prin a ceda la insistențele lui Titi, de a nu ne pripi și am acceptat să-i facem concesia de a dezbate chestiunea între noi. L-am lăsat iarăși pe Demec frămîntîndu-se de îngrijorare în așteptarea unui răspuns și ne-am retras să discutăm pe paturile de la etaj. Toți trei aveam convingerea că Demec ne spusese într-adevăr totul, dar eram la fel de siguri că nu vom putea în nici un chip să-l facem să rupă relațiile cu ofițerul politic. Era un om mult prea slab de caracter, prea labil și timorat, pentru a îndrăzni să ia vreodată o atitudine hotărîtă din care să nu se clintească sau să-și spună răspicat părerea, fără să șovăie. Nu ne mai rămînea deci, decît să-l denunțăm în fața camerei, dezvăluind legăturile lui cu ofițerul politic în așa fel, încît să fim auziți de gardianul de pe coridor și astfel să ajungă și la urechile lui Lupu că Demec era considerat turnător. Din

acel moment, aflînd că Demec fusese deconspirat, Lupu va ști că nu-i mai poate fi de folos. Însă, o dată despărțit de Lupu, ne-am gîndit noi, nu ne va fi nici nouă de folos. Pe cînd așa, ca „deținut de încredere", cum era numit turnătorul în limbajul administrației, Demec ne va putea informa în continuare asupra țelurilor urmărite de Lupu. Ba chiar mai mult: îi vom putea noi formula informațiile ce ar urma să le dea ofițerului politic, despre atitudinea, activitatea, intențiile sau punctele de vedere ale deținuților de care i se va cere să se ocupe, să-i iscodească și să-i denunțe. Ideea de a-l face pe Demec spion dublu, ni s-a părut extraordinar de atrăgătoare. Vom putea astfel afla unele dintre preocupările secrete ale biroului politic și vom avea, în plus, satisfacția de a-l îndruma pe Lupu pe piste greșite, intoxicîndu-l noi de data aceasta cu informații false, dar favorabile nouă. Cînd am coborît din nou la Demec, eram atît de excitați de planul nostru, încît am făcut un adevărat efort de a ne stăpîni, de a ne ascunde entuziasmul de care eram animați și a ne compune înfățișarea solemnă, adecvată gravei și definitivei noastre hotărîri pe care aveam să i-o aducem la cunoștință. Era de fapt un fel de ultimatum pe care i-l dădeam. Dacă nu-l va accepta, vom trece imediat la denunțarea lui publică. I l-am prezentat însă ca pe rezultatul insistențelor lui Titi în favoarea lui, care ne convinsese să-i dăm posibilitatea să-și răscumpere greșeala făcută, fără a-i pune viața în pericol. La auzul soluției asupra căreia ne oprisem, Demec nici nu a mai ascultat pînă la capăt amenințarea ce o reprezenta alternativa cu care va fi confruntat în caz de refuz. Peste măsură de bucuros și emoționat pînă la lacrimi, incapabil să-și mai controleze gîngăveala pentru a-și exprima gratitudinea, s-a repezit la noi și ne-a îmbrățișat cu efuziune. Probabil că și propunerea de a colabora cu Securitatea, făcută cu un an în urmă de politrucul de la Jilava, o acceptase cu tot atîta ușurință ca și pe a noastră acum, de a lucra în sens opus. Era de presupus că, ajungînd din nou, cîndva, la ananghie, ne va trăda și pe noi cu aceeași candoare cu care acum se lepădase de legămîntul de supunere făcut Securității. Fericit că scăpase de coșmarul de a fi denunțat în public și de a încăpea astfel pe mîinile lui Lupu, Demec ne-a asigurat că nu va ieși din vorba noastră în privința informațiilor pe care le va comunica ofițerului politic.

Certitudine absolută că se va ține de cuvînt nu puteam avea, dar, atîta vreme cît era cu noi în cameră, puteam conta pe efectul influenței noastre directe asupra lui. Prima indicație i-am dat-o în legătură cu întrebarea despre eventualii legionari ce s-ar afla printre noi. Răspunsul avea să fie negativ, ceea ce coincidea de altfel cu opinia lui Demec. Privitor la greco-catolici, i-am spus lui Demec că vom sta mai întîi de vorbă cu episcopul Todea, pentru a ne da seama care ar fi răspunsul cel mai potrivit care să nu-i lezeze pe preoți, dar în același timp să-i satisfacă și curiozitatea lui Lupu. Pentru a nu-l speria din nou și a-i dovedi că se poate bizui pe discreția noastră, l-am asigurat pe Demec că nu-i vom spune nimic lui Todea despre legăturile lui cu ofițerul politic. Vom încerca să-l iscodim, pentru a afla ce i-ar conveni să știe regimul despre

Biserica Unită și despre atitudinea lui și ce nu. De fapt l-am mințit pe Demec cu aplomb și fără nici un regret, pentru că episcopului Todea i-am povestit în amănunt întreaga tărășenie. Episcopul ne-a spus, la rîndul lui, ce să-l învățăm pe Demec să-i raporteze lui Lupu. În linii mari, Todea n-a făcut decît să reafirme hotărîrea nestrămutată a greco-catolicilor care voiau să-și păstreze credința și considerau ilegală interzicerea prin decret a Bisericii lor. Todea ne-a mai comunicat o serie de amănunte mai nuanțate (de care nu-mi mai amintesc acum), care, prin Demec, să-i fie „turnate" lui Lupu, spre a-l convinge că preoții nu duceau în închisoare nici un fel de activitate dușmănoasă regimului, nici politică, nici religioasă, sperînd astfel să-l determine să renunțe la prigoana înverșunată îndreptată împotriva lor. A doua zi, cînd a fost dus să „lucreze" la proiectul mașinii de spălat, Demec i-a raportat lui Lupu cele stabilite de noi, ceea ce nu l-a prea satisfăcut pe acesta din urmă. Demec i-a explicat însă că nu întreținuse pînă aci legături prea apropiate cu preoții, pretinzînd că va avea nevoie de cîtva timp pentru a se introduce în cercul lor și a le capta încrederea. După spusele lui Demec, Lupu păruse să-i fi acceptat justificarea, promițîndu-i că după o vreme îl va contacta din nou, pentru a obține de la el informații mai amănunțite.

Convorbirea lui Lupu cu Demec a avut loc în ultima zi de lucru a grupului de ingineri chemați să proiecteze mult trîmbițata mașină de spălat rufe, în jurul căreia ofițerul politic făcuse atîta vîlvă. Din cîte mi-aduc aminte, fusesera predate două proiecte diferite, unul dintre ele, cel mai apreciat și mai lăudat de tagma inginerilor din cameră, fiind al lui Dodo Chrisoghelos. Din acel moment însă, nimeni nu a mai auzit vreodată vorbindu-se ceva despre realizarea prototipului. Cu ocazia unui tur de inspecție prin celular, cînd unul dintre ingineri l-a întrebat pe Lupu de soarta mașinii de spălat, acesta s-a spălat pe mîini, declarînd că el nu mai avea nimic de-a face cu acel proiect. Totul depindea de-aci înainte de hotărîrea Ministerului de Interne, căruia el îi înaintase dosarul spre rezolvare. Toți deținuții au pus nerealizarea proiectului pe seama lipsei de simț gospodăresc, a incapacității și dezorganizării specifice sistemului comunist, proiect care ar fi rezolvat în mod economic problema spălatului rufelor deținuților. Numai cîțiva dintre noi știam că întreaga afacere a proiectării mașinii de spălat nu fusese decît o mascaradă montată de biroul politic al închisorii, avînd ca unic scop acoperirea contactelor lui Lupu cu Demec.

După o vreme, cînd am fost mutat din camera mare într-o celulă mică, Demec a rămas mai departe sub influența lui Titi Coșereanu și a lui Sandu Ghica. Nu a mai fost însă contactat de Lupu decît o dată sau de două ori. Sub pretextul de a fi scos la vizita medicală sau de a i se verifica bagajul de la magazia de efecte, întîlnirile lor au fost de scurtă durată, Lupu arătîndu-se nemulțumit de puținele și neinteresantele informații culese de Demec. Apoi, cîtă vreme a mai stat la Pitești, Demec nu a mai fost solicitat de biroul politic, prietenii mei ajungînd la concluzia că Lupu renunțase să-l mai folosească, considerîndu-l lipsit de calitățile necesare pentru a-l însărcina cu misiuni mai

delicate, cum fusese aceea de a sonda starea de spirit a preoților și episcopilor greco și romano-catolici. Părea că informațiile servite de Demec lui Lupu, dar gîndite și dictate de Sandu și Titi, își produseseră efectul. Decepționat de informatorul lui, ofițerul l-a abandonat. O dată scăpat din ghearele politrucului, spaimele lui Demec s-au risipit și ele treptat. Demec s-a obișnuit repede cu ideea că viața nu-i mai era în pericol (așa cum crezuse pînă atunci), uitînd, cu ușurința pe care i-o cunoșteam, și colaborarea lui cu Lupu, și felul în care fusese terorizat și șantajat de noi. Nedezmințindu-și slăbiciunea sentimentală, le-a rămas în continuare atașat lui Sandu și Titi. Cu mine nu s-a mai întîlnit, drumurile noastre în pușcărie nu s-au mai încrucișat. Nu mai știu ce s-a ales de el.

Cel mai afectat că administrația nu se ținuse de cuvînt să realizeze mașina de spălat a fost Dodo Chrisoghelos, convins că prototipul ce s-ar fi construit după proiectul lui ar fi făcut senzație. Ajunsesem să cunoaștem cu toții foarte bine entuziasmele lui Dodo, ori de cîte ori era vorba de un proiect, din indiferent ce domeniu, de care se pasiona, dedicîndu-i-se trup și suflet. Nu mai dormea, uita de mîncare și se concentra în așa măsură asupra problemei care îl preocupa, încît distracția lui în acele momente devenise proverbială. Nu mai vedea și nu mai auzea nimic din ce se petrecea în jurul lui, încît nu o dată a fost surprins de gardian însemnîndu-și calculele sau desenînd vreun plan pe o plăcuță de săpun, fără să-l fi observat nici cînd a deschis ușa, nici cînd a pătruns în cameră și nici măcar cînd a întins mîna să-i ia instrumentele de scris. Din fericire, de cele mai multe ori se găsea cîte cineva să-l trezească la timp din gîndurile în care era cufundat și să-l scape astfel de beci. Erau scene care se repetau, ori de cîte ori Dodo lucra la una din invențiile lui. Așa a fost cînd i-a făcut un dinte căpitanului Vasile (Sică) Vlasto, șlefuind ore întregi un os de vită găsit în ciorbă, pînă ce l-a adus la forma și dimensiunea dorite, pentru a-l încastra perfect în spațiul rămas gol în urma dintelui pe care îl pierduse. La fel a fost și cînd și-a confecționat chiar pentru el o proteză parțială, care avea să-i înlocuiască cei doi incisivi din maxilarul inferior, care îi căzuseră de slăbiciune și din lipsă de vitamine. O lucrare care a stîrnit admirația întregii camere. Cei doi dinți erau înfipți într-un postament de cauciuc, decupat dintr-un dop de flacon de penicilină, găsit în curtea de plimbare. Postamentul de cauciuc era așezat pe gingie, iar această proteză parțială era ancorată de dinții din dreapta și din stînga ei cu ajutorul unor croșeți, confecționați dintr-o bucată de sîrmă oțelită, din comoara noastră de obiecte nepermise, ascunsă printre saltele. Printre ultimele idei și îndeletniciri ale lui Dodo, pe vremea cînd ne găseam amîndoi în camera mare de la parter și dormeam cap la picioare în același pat suprapus, a fost fabricarea de „borș". Așa numea el produsul pe care s-a apucat să-l prepare în două foste sticle de medicamente, obținute cîndva de la cabinetul medical de un camarad din cameră, grav bolnav. După ce a umplut cu bucățele de mămăligă cam o treime din fiecare sticlă și altă treime cu apă, Dodo le-a astupat, le-a legat de gîturi o

sfoară şi le-a agăţat pe amîndouă la capul patului, în aşa fel încît atîrnau deasupra capului lui Valjan, care-şi avea patul sub al nostru. Vreme de cîteva zile a lăsat mămăliga să se macereze, urmărind din timp în timp procesul de fermentare în curs, scuturînd şi pritocind conţinutul şi lăsînd apoi din nou să se sedimenteze pe fundul sticlelor mămăliga, care se transformase într-un fel de pastă. Din cînd în cînd, după ce gusta din licoarea tulbure şi nu prea bine mirositoare, Dodo dădea din cap satisfăcut, astupa sticla la loc şi ne spunea că în scurtă vreme borşul va fi gata. Şi, într-o bună zi, ne-a declarat că a sosit momentul să fie consumat. Căutînd să ne convingă să ne punem cîte o lingură de borş în ciorba din gamelă, Dodo ne lăuda calităţile produsului, pretinzînd că e bogat în vitamine şi că ajută la digestie. Mulţi adepţi n-a găsit, deşi insista să-şi ofere marfa ca un negustor. Cel mai mare consumator a rămas însă tot el. Îşi punea la fiecare masă cîteva linguri de borş în mîncare şi, pe măsură ce nivelul din sticle scădea, completa conţinutul cu alte bucăţele de mămăligă şi cu apă, îl scutura, îl pritocea, îl mai gusta din cînd în cînd, urmărindu-i cu atenţie stadiul de fermentaţie. Îşi privea sticlele cu ochii expertului, dar şi cu bucuria alchimistului căruia îi reuşise experimentul din retortă. Toate bune şi frumoase, pînă într-o zi, sau mai bine-zis într-o noapte, cînd procesul de fermentaţie a borşului, scăpînd de sub controlul lui Dodo, a făcut să crească presiunea din sticlă peste limita admisibilă. Ne-am trezit cu toţii din somn de tunetul ca de puşcă al dopului, care, sub presiunea crescîndă a gazelor din interior, a sărit din gîtul sticlei, iar borşul astfel eliberat a ţîşnit afară, împroşcînd totul împrejur. Prima victimă a exploziei a fost bătrînul Valjan, căruia i s-a revărsat în cap cea mai mare parte a borşului, stropindu-i totodată hainele şi pătura, impregnîndu-le cu un miros persistent, care timp de cîteva zile l-a concurat cu succes pe cel al tinetelor. Tot Valjan a fost însă primul care să facă haz de necaz, mai cu seamă că bubuitura din camera noastră nu a avut alte urmări, nefiind auzită de gardian, care îşi părăsise postul pentru a sta de vorbă cu tovarăşul lui de pe secţie de la primul etaj. Singurul rezultat pozitiv al exploziei a fost că l-am putut determina pe Dodo să renunţe de-aci înainte la fabricarea borşului. Resursele inventivităţii lui Dodo erau însă departe de a fi fost epuizate.

REVISTA „PITEŞTI '59"

Către sfîrşitul anului 1959, a început să cîştige tot mai mulţi adepţi o idee năstruşnică, pe care nu mai ţin minte cine a lansat-o în camera noastră. După lungi discuţii pro şi contra proiectului sugerat, s-a căzut în cele din urmă de acord să fie realizat, deşi era ultimul lucru recomandabil (sau poate tocmai de aceea!), de a ne asuma în mod gratuit un surplus de riscuri, expunîndu-ne rigorilor regimului care se înăsprise tot mai mult pe măsură ce înaintasem

în iarnă. Era vorba să sărbătorim încheierea anului printr-un spectacol. I s-a dat şi un nume: „Revista Piteşti '59!". Cu vreo două săptămîni înainte de seara de Anul Nou, dată cînd avea să aibă loc „premiera", au început pregătirile. Iniţiatorii şi susţinătorii ideii acestui spectacol au pornit mai întîi în căutarea talentelor de care aveau nevoie pentru realizarea lui. După campania de recrutare a elementelor înzestrate cu calităţile necesare, a urmat o selecţie şi o împărţire a lor în cîteva grupuri, care urmau să-şi primească rolurile şi să participe la repetiţii. Cel care patrona toată această operaţie era avocatul Vasilescu-Valjan. Deşi bătrîn şi bolnav, pasiunea lui bine cunoscută pentru teatru i-a dat un imbold de vitalitate care ne-a uimit pe toţi. De săptămîni întregi, Valjan nu-şi mai părăsise patul, decît pentru a se deplasa pînă la tinetă şi înapoi, şi atunci numai sprijinit şi ajutat de colonelul Cristea Atanasiu, vecinul lui de pat, care îl îngrijea cu un devotament demn de toată lauda. Valjan era un bolnav dificil, care nu-şi menaja vecinul, chinuindu-l zi şi noapte cu capriciile lui de om redus la neputinţa de a mai putea face singur faţă chiar celor mai simple nevoi. „Cristache, acoperă-mă, te rog, că m-am dezvelit!"; „Cristache, ajută-mă să mă întorc pe partea cealaltă!"; „Cristache, du-mă, te rog, la tinetă!"; „Cristache, dă-mi apă că mi-e sete!"... se auzea la orice oră din zi şi din noapte vocea lui Valjan. Valjan suferea de hidropizie sau, în denumirea populară, de dropică, o boală care se manifestă printr-o reţinere anormală de apă în ţesuturi. Avea tot corpul tumefiat, dar mai ales picioarele îi erau umflate butuc. De mai bine de două-trei luni, de cînd apăruseră primele simptome ale bolii, nu primise nici un fel de îngrijire medicală, atît doctorul cît şi sanitarul întrebuinţînd aceeaşi expresie, ori de cîte ori le solicitase ajutorul: „N-am ce-ţi face!" Nici acum, de cînd nu se mai putea deplasa pînă la cabinetul medical, nu primea alt răspuns, cînd se întîmpla ca doctorul să vină prin celular în tovărăşia vreunui ofiţer în inspecţie. Cum spuneam însă mai sus, cu ocazia pregătirii spectacolului de Anul Nou, nu numai că Valjan a acceptat să contribuie cu priceperea şi sfaturile lui, dar a fost chiar sufletul acţiunii, participînd din plin şi cu tot elanul la succesul ei. În fiecare zi, ajutat de Cristea Atanasiu şi de cîţiva dintre noi, îl ridicam de braţe şi îl aşezam în pat, rezemîndu-l cu spatele de perete. Din această poziţie, Valjan se consulta cu viitorii actori, îndrumîndu-i, corectîndu-i şi supraveghindu-i la repetiţii ca un adevărat regizor. Toate aceste conciliabule aveau un aer conspirativ, pentru că se petreceau în şoaptă, iar noi, ceilalţi, care aveam să constituim publicul spectator, eram rugaţi să ne ţinem la distanţă, să nu ne apropiem, pentru a nu le pătrunde secretul şi a păstra intactă surpriza „premierei". Cea mai mare surpriză, la care nu ne aşteptam, ne-a făcut-o tot Valjan, care s-a dovedit a fi fost nu numai regizor, ci şi autor şi actor. Pînă una-alta însă, de la grupul ce se strîngea zilnic de cîteva ori în jurul patului lui Valjan, nu ne parveneau decît fragmente de melodii fredonate în surdină şi frînturi de versuri recitate în şoaptă, din care nu se înţelegea mai nimic.

În fine, a sosit și mult așteptata zi de 31 decembrie. Spectacolul nostru urma să înceapă imediat după numărătoarea de seară și după „închidere". După vigilența mărită instaurată în închisoare în zilele de Crăciun, speram acum, în orele ce ne mai despărțeau de petrecerea de revelion, să putem profita de o relaxare. Fiind sărbătoare profană, era foarte apreciată de cadrele M.A.I., în fiecare an, în dimineața de după revelion, ofițerii și gardienii făcîndu-și apariția pe secție mahmuri, pe jumătate adormiți și duhnind a băutură. Mai observasem în decursul anilor de detenție că, în general, gardienii care aveau ghinionul să cadă de serviciu în schimbul din noaptea de Anul Nou, obișnuiau să se adune la capătul uneia dintre secții, unde sărbătoreau și ei, mai discret și mai puțin reglementar, dar tot cu băutură, un revelion mai modest. De obicei, în noaptea aceea, neglijau complet supravegherea celulelor și spionarea noastră prin vizete. Și în această seară, părea că lucrurile se vor desfășura la fel. Cei doi ofițeri de serviciu, cel care își părăsea schimbul și cel care îi lua locul, însoțiți de cei doi gardieni, care urmau să-și predea unul altuia serviciul, au trecut în mare grabă prin fața celulelor, mulțumindu-se să dea cu cizma în fiecare ușă și să întrebe: „Cîți sînteți, bă?!" Fără să mai deschidă ușa pentru a verifica exactitatea răspunsului pe care îl primeau din celulă, treceau mai departe, repetînd procedeul la camera următoare. Și așa, în numai cîteva minute, se poate spune că stabilirea efectivului deținuților de pe secție s-a terminat concomitent cu „închiderea", din moment ce ușile nu mai fuseseră deschise pentru „număr"! Apoi, așa cum ne așteptam, ofițerii și gardienii au părăsit aproape imediat secția. I-am urmărit cu urechea lipită de ușă, pînă ce i-am auzit pe cei care își terminaseră serviciul și plecau acasă deschizînd grila de ieșire din celular. N-a trecut mult și l-am recunoscut după glas și pe gardianul nostru, care urcase scările la primul etaj și stătea de vorbă cu tovarășii lui de pe celelalte secții. Condițiile pentru deschiderea spectacolului erau optime. Participanții își ocupaseră din timp locurile, după un plan și un calcul dinainte făcut și numai de ei știut.

Bătrînul Valjan, susținut de noi, fusese ajutat să se deplaseze pînă la un pat din fundul camerei, în fața căruia era un spațiu liber mai mare, care urma să fie scena, și de unde se deschidea aleea dintre paturi, ce ducea pînă în celălalt capăt al încăperii, traversînd-o pe toată lungimea. L-am așezat pe Valjan cît mai comod la mijlocul patului, sprijinindu-l de mai multe pături, strînse și puse la spate, pentru a-l feri de răceala peretului. Pe paturile din stînga și din dreapta aleii centrale s-au așezat față în față două grupuri de cîte patru-cinci deținuți, care formau corul. Erau cei care aveau să deschidă spectacolul, cîntînd uvertura la revista „Piteşti '59". Atît textul cît și muzica erau rezultatul colaborării mai multor autori și fuseseră compuse în perioada de pregătire a spectacolului. Din păcate, nu mai reţin cuvintele din textul uverturii, prin care ni s-a anunțat care va fi tema revistei: prezentarea unui bilanț al anului 1959, care se încheia și a perspectivelor pe care ni le oferea noul an. Atît muzica precum și textul s-au remarcat printr-un ritm vioi, susținut, de la începutul

şi pînă la sfîrşitul spectacolului, însoţite de o notă permanentă de umor fin şi de bună calitate, lipsit de orice trivialitate. Şi chiar dacă toţi „actorii" au contribuit cu sugestii, idei sau chiar versuri şi melodii proprii, întregul merit al unităţii şi spiritului în care fusese concepută revista îi revenea lui Valjan. Imediat după uvertură, a intrat în scenă primul din cei cîţiva crainici care aveau să se succeadă şi să anunţe de-a lungul reprezentaţiei punctul următor al programului. Primul punct: citirea răvaşelor pe care locatarii camerei le-au găsit în plăcinta imaginară ce fusese servită de administraţie de Anul Nou. Cuvîntul l-a avut Valjan. Rînd pe rînd am fost cu toţii strigaţi de crainic pe nume. Pentru fiecare, fără excepţie, Valjan pregătise cîte un catren sau o epigramă, toate cu haz şi cu aluzii la apucăturile sau trăsăturile de caracter, specifice respectivului. Bătrînul Valjan, căruia numai mintea şi vocea îi rămăseseră intacte, compusese în gînd şi memorizase toate versurile destinate celor aproximativ patruzeci de deţinuţi din cameră. Braţele, mîinile şi degetele îi erau atît de umflate, încît nu mai era capabil să folosească mijloacele noastre de a scrie pe săpun. Nici vederea nu-l mai ajuta pentru treburi atît de migăloase. Compensase toate aceste infirmităţi cu memoria lui fenomenală.

Din păcate, după atîţia ani, uitarea neiertătoare s-a aşternut peste versurile recitate atunci de bătrînul Valjan. Nu-mi mai amintesc decît vag de conţinutul răvaşului meu şi de felul în care a fost prezentat de Valjan, cu participarea corului. Corul a început prin a intona primele două versuri ale unui cîntec bine cunoscut în Bucureştiul dinaintea războiului: „Nu mai plînge, Bebi/ Totu-i trecător..." Prin Bebi, Valjan voise să se refere la mine, care eram cunoscut în Piteşti sub numele conspirativ Bebe. Îndată după cuvintele din cîntec, ideea a fost continuată în versurile compuse şi recitate de Valjan, făcînd aluzie la veşnicele controverse pe care le aveam cu Dodo în fiecare seară după stingere şi înainte de a adormi. Seară de seară, înainte de culcare (Dodo şi cu mine dormeam în acelaşi pat), Dodo obişnuia să comenteze ştirile recepţionate în cursul zilei sau, în lipsă, orice alt eveniment petrecut pe secţie, oricît de neînsemnat ar fi fost, ajungînd invariabil la concluzia că ziua eliberării noastre era mai aproape ca niciodată. Simţea probabil nevoia să adoarmă legănat de un gînd optimist, însă voia neapărat să-i confirm justeţea cu care interpretase ştirile, declarîndu-mă şi eu de acord cu concluzia la care ajunsese, oricît ar fi fost de trasă de păr. Or, la perseverenţa cu care revenea în fiecare seară asupra acestui subiect, îmi făcusem şi eu obiceiul să-l contrazic, contestînd autenticitatea ştirilor şi valoarea raţionamentului şi considerînd că şansele noastre de a ne vedea liberi erau tot mai reduse. Era un fel de joc, dus mai în glumă, mai în serios, cu care ne încheiam ziua, spre distracţia întregii camere, pe care Valjan l-a prezentat în versurile lui. Încheierea a făcut-o corul, reluînd refrenul cîntecului: „Nu mai plînge, Bebi/ Totul-i trecător", şi continuîndu-l cu alte două versuri, compuse tot de Valjan, în care Dodo venea să mă consoleze, „aducîndu-mi decretul de eliberare, chiar în seara aceea în pat". Tot corul mai avea şi rolul de a interveni după fiecare răvaş, separîndu-l de următorul,

prin două fraze muzicale, inspirate de viața din celulă și de fluctuațiile ce le suferea starea de spirit a deținuților, în funcție de știrile bune sau rele, care pătrundeau în închisoare. Astfel, cîntăreții, așezați pe paturile din stînga aleii centrale din cameră, îi reprezentau pe deținuții pesimiști, iar cei din dreapta, pe optimiști. La finele fiecărui răvaș recitat de Valjan, corul optimiștilor intona o scurtă melodie, veselă și înaripată, exprimînd într-un text de numai cîteva cuvinte convingerea că în curînd lanțurile vor cădea și vom fi liberi. Cum se încheia cîntecul de bucurie al optimiștilor, venea, la fel de scurtă dar cu tonalități lugubre de Casandră, replica pesimiștilor, prezicînd un viitor sumbru și o pușcărie fără de sfîrșit. Laitmotivele celor două coruri au devenit adevărate șlagăre și s-au mai fredonat multă vreme prin celulele închisorii din Pitești, înainte ca timpul să ni le șteargă treptat din memorie. Pe scena noastră improvizată, s-au mai perindat diferiți alți actori, cu fel de fel de piese, și în proză și în versuri, recitate sau cîntate, dar nici unul nu a reușit să egaleze talentul și verva bătrînului Valjan.

Capodopera lui Valjan din acea seară de Anul Nou, cea mai apreciată și aplaudată, a fost o piesă în proză, pe care ne-a povestit-o sub forma unui basm. Era vorba de fapt de o scurtă istorioară umoristică, în care făcea portretul unuia din camarazii noștri din cameră, pe care nu-l numea de la început, dar pe care toți l-am identificat. Era Dodo Chrisoghelos. Basmul începea cu formula consacrată: „A fost o dată ca niciodată...", și Valjan continua povestea uimitoare a acelui personaj, „pripășit printre noi, despre care era greu de spus dacă era un om în toată firea, sau un copil! La prima vedere părea să fie un om matur, serios și cu judecată înțeleaptă, spunea Valjan, dar ochii lui mari, albaștri și senini, cu privirea nevinovată, îi dădeau înfățișarea de copil. Avea și nume de copil!" Pe același ton, Valjan ne-a descris mai departe personajul, semnalîndu-i toate calitățile și apucăturile, cu aceeași ironie cu care își începuse povestea. Era bun la suflet și gata să-și ajute prietenii, dar totodată distrat și înclinat să uite de ei, cînd găsea cîte o jucărie. Cînd nu găsea, își construia singur una și nu se mai despărțea de ea, pînă ce nu i-o lua gardianul și îl ducea la beci pentru zece zile. Dar el avea caracter bun și nu se supăra niciodată. Era mereu bine dispus și nu-și pierdea veselia. Toată lumea îl iubea și îl alinta cu o onomatopee de copil: Do-do. „Un singur lucru te punea pe gînduri, ne-a anunțat Valjan, pe un ton ce voia să sugereze profunda lui nedumerire față de un fenomen ce părea să țină de supranatural: omul ăsta cu ochi albaștri și nume de copil, cumsecade și prevenitor de felul lui cu lumea, are uneori o purtare curioasă cu cei din jurul lui. Se răstește la ei și le cere să facă liniște. Apoi, se duce la zidul din fundul celulei și — nu o să vă vină să credeți! — face un lucru nemaipomenit: începe să vorbească la pereți! Asta nu ar fi nimic, pentru că s-au mai văzut oameni vorbind la pereți! Omul nostru cu nume de copil reușește însă un lucru extraordinar. Nu numai că vorbește el cu pereții, dar și pereții vorbesc cu el! El le pune întrebări și pereții îi răspund și îi spun tot felul de lucruri, pe care el ni le povestește apoi nouă în cameră."

După ultimele cuvinte ale lui Valjan, corul optimiștilor și-a intonat refrenul vesel și plin de avînt, urmat imediat de melodia deprimantă a corului pesimiștilor, anunțîndu-ne astfel trecerea la alt punct al programului.

Atenția ne-a fost atrasă de Johnny Bogdan, interpretul scenei următoare, care și-a făcut apariția într-un mod pe cît de neașteptat, pe atît de sugestiv. Jucînd rolul unui deținut mai în vîrstă, proaspăt sosit cu duba la Pitești și introdus în camera noastră, Johnny Bogdan s-a prăbușit în fața ușii, prefăcîndu-se a fi fost îmbrîncit de gardian la intrare, după un bun și vechi obicei al casei, practicat mai ales cînd aveai lanțuri la picioare. În timp ce se ridica anevoie în picioare și își strîngea din nou, în pătura primită de la magazie, cele cîteva zdrențe risipite pe jos în cădere, care îi constituiau bagajul, noul venit, conform obiceiului, mai întîi s-a prezentat. Apoi, s-a pornit să ne istorisească despre călătoriile lui cu duba de la un penitenciar la altul și despre viața lui prin diferite pușcării prin care trecuse de-a lungul anilor, fiind mereu insultat, înjurat, lovit și îmbrîncit de gardienii care îl mînau de la spate și îl grăbeau. Povestea era în versuri și nu era altceva decît o parodie a baladei lui Topîrceanu, care, în versiunea recitată de Johnny, purta titlul „Balada pușcăriașului grăbit". De fiecare dată cînd ajungea într-o nouă pușcărie, Johnny își lăsa bagajul jos și își amintea de anumite pățanii și de gardienii cu care avusese de-a face, numindu-i pe cei mai celebri pentru brutalitatea lor, pe care îi cunoșteau toți. Cînd era din nou transferat, cu lucrurile strînse în pătură și cu pătura în spinare, Johnny făcea cîțiva pași, simulînd plecarea spre altă închisoare. Pușcăriașul grăbit, spre deosebire de chiriașul lui Topîrceanu, care avea geamantan, spunea de fiecare dată la plecare: „Îmi iau bagajul și plec!" Rînd pe rînd, pușcăriile prin care pretindea că se perindase îi ofereau ocazia să vorbească despre tratamentul la care fusese supus și să-i pomenească pe nume pe toți membrii administrației, care se remarcaseră prin sadismul lor. Ironia cu care îi prezenta pe gardieni și umorul negru cu care își descria persecuțiile, pedepsele și bătăile pe care le suportase din partea lor i-au adus lui Johnny Bogdan aplauze entuziaste, obligîndu-l să se întrerupă de mai multe ori din recitat. În sfîrșit, cursul baladei înaintînd, deținutul grăbit a ajuns să ne spună cum auzise încă de la Jilava de faima pușcăriei din Pitești și de numele unor ofițeri și gardieni, despre a căror răutate se dusese vestea. Urmăream de data asta, cu un interes sporit, portretele pe care Johnny ni le prezenta succesiv în versurile baladei, recunoscînd în trăsăturile caricaturizate ale personajelor figurile cele mai reprezentative ale represiunii și lipsei de omenie din închisoarea Pitești. Figuri care, datorită conviețuirii de ani de zile sub același acoperiș ne deveniseră familiare. Johnny Bogdan s-a ocupat de fiecare în parte pe larg, trecîndu-i în revistă pe mai toți membrii administrației. Fiecare a avut parte de doza cuvenită de ironie, fiecăruia dedicîndu-i cîte un pamflet, în care, cu cît individul era mai ticălos, cu atît era mai ridiculizat. Desigur că la loc de cinste în versurile baladei figura locotenentul-major Lupu, care îndeplinea toate condițiile pentru a fi ținta principală a săgeților pușcăriașului

grăbit. Nu numai pentru funcția de ofițer politic pe care o ocupa, dar și pentru excesul de zel pe care îl depunea, pentru a ne chinui și a ne face viața cît mai grea, Lupu merita cu prisosință batjocura usturătoare din versurile recitate de Johnny Bogdan. Iar noi îl ascultam și îi gustam din plin vorbele, satisfăcuți de această răzbunare nevinovată și nesîngeroasă, pentru tot ce îndurasem.

În clipele următoare, aveam să aflăm chiar de la Lupu, că o adevărată răzbunare arată altfel! Johnny Bogdan încheiase tocmai ultimul vers referitor la ofițerul politic, cînd, într-un zgomot de zăvoare trase cu violență și de ușă trîntită de perete, Lupu și-a făcut apariția în pragul camerei. În spatele lui, în cadrul ușii, se îmbulzeau vreo trei-patru gardieni și ofițerul de serviciu. Toți aveau căciulile pe cap și mantalele udate de zăpada care li se topise pe umeri. O dată cu aerul rece care pătrunsese în cameră la deschiderea ușii, ne-a lovit și o duhoare acră de băutură. Lupu clocotea de furie: „Băi, tu ăla deșteptu', ia ieși afară!" Și Johnny Bogdan, fără să mai aștepte să fie mai precis desemnat, a trecut printre noi și a ieșit pe ușă, urmărit de privirile noastre, pe cît de îngrijorate, pe atît de neputincioase.

Reproșurile pe care ni le făceam de a fi neglijat măsurile de securitate preventivă pe care obișnuiam să le luăm în cazuri similare, pentru a nu putea fi auziți, observați sau surprinși de cei de pe coridor, erau inutile. Johnny Bogdan urma să fie pedepsit cu cel puțin zece zile de beci, gîndeam noi, plîngîndu-i de milă, pentru frigul și foamea pe care avea să le îndure. După plecarea lui Johnny, în cameră se lăsase o tăcere grea. După momentele de bună dispoziție și veselie, ce ne făcuseră să uităm o vreme de închisoare, brutalitatea cu care am fost din nou treziți la realitate a avut asupra noastră efectul unui șoc nervos. Evadasem într-un vis frumos și ne trezisem iar în coșmarul cotidian al temniței. Ușa celulei se închisese și tropotul cizmelor gardienilor care îl luaseră pe Johnny se stinsese spre capătul coridorului, dar noi încă nu avusesem nici o reacție. Rămăsesem fiecare locului, așa cum ne surprinsese intrarea lui Lupu. Pe măsură ce am început să ne readaptăm la situația reală, efectul paralizant al acestei bruște tranziții a dispărut și ne-am recăpătat și glasul. După cîteva comentarii pe marginea celor întîmplate, o propunere neașteptată a fost acceptată în unanimitate. Nu știu de la cine a venit, dar cred că a fost o idee spontană a tuturor. Spectacolul, întrerupt de intervenția lui Lupu trebuia neapărat să continue! Cred că hotărîrea luată în acel moment a fost o reacție firească împotriva descurajării care risca să ne submineze moralul. Voiam să ne dovedim nouă înșine că nu ne lăsăm, că nu ne dăm bătuți. Camera a intrat din nou în efervescență. S-au mai pierdut cîteva minute bune, pentru a prinde, cu urechea lipită de ușă, zgomotele care ar putea trăda prezența unui gardian pe coridor. Am ajuns însă la concluzia că nu mai era nimeni pe secție. Împreună cu încă doi sau trei camarazi din celulă ne-am luat obligația să stăm de pază la ușă, pentru a da imediat alarma în caz de primejdie. Actorii noștri s-au regrupat în jurul lui Valjan pentru a se consulta în privința secvenței următoare a spectacolului, pe care avea s-o anunțe crainicul. Cînd, în fine, totul

a fost pus la punct, şi corul tocmai se pregătea să intoneze iar uvertura, am dat alarma. Auzisem zgomote la capătul secţiei! În cameră s-a făcut linişte şi, treptat, s-au auzit tot mai desluşit paşi de cizme care veneau în direcţia noastră. Apoi, zăvoarele au fost trase, uşa s-a deschis şi Johnny Bogdan şi-a făcut pentru a doua oară apariţia în seara aceea, de data asta scutit însă de a mai simula înbrînceala gardianului, care l-a împins cu brutalitate în cameră. Şi mai era o deosebire faţă de prima lui intrare în scenă: Johnny avea faţa tumefiată şi din buza inferioară, crăpată, i se prelingea un fir de sînge pe bărbie. Iar una din mînecile zeghei îi atîrna din umăr sfîşiată în două, pe toată lungimea. Pînă ce gardianul nu a închis uşa în urma lui şi nu l-am auzit că părăseşte secţia răspunzînd la chemarea tovarăşilor lui de la etaj, am respectat cu toţii liniştea, pentru a putea înregistra zgomotele de pe coridor.

După ce ne-am asigurat că pe secţie se făcuse linişte deplină şi nu mai riscam nici o surpriză, primul care a rupt tăcerea a fost Johnny Bogdan. Recuperîndu-şi bagajul strîns în pătură şi aruncîndu-şi-l din nou pe umăr, Johnny a reluat recitarea baladei puşcăriaşului grăbit, de la versul la care fusese întrerupt de Lupu.

A recitat parcă cu şi mai multă plăcere versurile care îi descriau pe unii din gardienii puşcăriei, batjocorindu-i şi arătîndu-i aşa cum erau: negri la suflet, răi pînă la cruzime şi atît de primitivi şi de proşti, încît nu erau cîtuşi de puţin conştienţi de crasa lor ignoranţă, fiind în schimb convinşi că le sînt superiori deţinuţilor, numai fiindcă aceştia se aflau la discreţia lor şi îi puteau înjura şi lovi ori de cîte ori simţeau nevoia să-şi demonstreze puterea. Fără menajamente, Johnny i-a trecut pe toţi în revistă şi şi-a terminat balada într-un ropot de aplauze. Puţin după aceea, cu prezentarea ultimelor cuplete, s-a încheiat şi spectacolul. Abia atunci ne-a povestit Johnny Bogdan cum fusese dus într-una din camerele de izolare din secţia dreptului comun şi cum cei trei-patru gardieni, în frunte cu Lupu, se năpustiseră asupra lui cu pumnii şi cu picioarele, lovindu-l unde se nimerea, rupîndu-i buza, umflîndu-i un ochi şi învineţindu-i spatele. În special Lupu îl bătuse pînă ce obosise şi începuse să gîfîie. La un moment dat, a văzut o mătură rezemată de perete. A luat-o, i-a rupt coada şi a folosit-o ca pe un ciomag. În timp ce îl bătea şi îl înjura, ameninţîndu-l că îl va învăţa minte să-şi mai bată joc de „cadre", Johnny se făcuse ghem într-un colţ al camerei şi îşi acoperise capul cu braţele, căutînd astfel să şi-l ferească de ploaia de lovituri care cădeau asupra lui. A doua zi, Johnny avea un ochi vînăt, iar peste alte cîteva zile, cînd am fost duşi la baie şi s-a dezbrăcat, avea tot spatele negru de contuzii.

O faţă şi mai urîtă a puşcăriei avea să ni se arate în următoarele săptămîni, cînd boala lui Valjan a început să se agraveze progresiv. În scurtă vreme trupul lui Valjan ajunsese ca un burduf imens plin cu apă. La prima vedere ai fi zis că e obez, dar doctorii noştri ne-au explicat că hidropizia, ajunsă într-o fază înaintată, se manifestă prin reţinerea de apă în toate ţesuturile şi mai ales în cavitatea abdominală. Abdomenul lui Valjan era umflat ca un balon iar canti-

tatea de lichid pe care o conținea creștea întruna și producea o presiune tot mai mare asupra organelor vitale (inima și plămînii), punîndu-i viața în pericol. Zile întregi, de la deschiderea de dimineață și pînă seara la închidere, am semnalat cazul lui Valjan fiecărui gardian sau ofițer, cerîndu-le asistență medicală pentru bolnav. Ni se răspundea cu promisiuni care nu erau respectate sau ni se spunea că nu e nimeni la cabinetul medical, deși noi îl vedeam pe fereastră pe felcerul Ciortan trecînd prin curtea închisorii sau îi recunoșteam glasul pe coridor. Iar doctorul Rădescu era mai interesat să joace ping-pong la clubul gardienilor decît să se ocupe de bolnavi. Valjan avea tot mai mari dificultăți de respirație și nu mai putea dormi culcat, fiindcă se sufoca. Vecinii lui de pat îl ajutau să se ridice în șezut și îl propteau de peretele rece de la capul patului, protejîndu-l cu cîteva pături împotriva frigului. Operația trebuia repetată de cîteva ori pe noapte, fiindcă în timpul somnului aluneca treptat în poziția orizontală și se sufoca. După cîteva astfel de nopți chinuite, în care nu se mai odihnise aproape deloc, ne-am decis să batem dimineața cu pumnii în ușă, să anunțăm că bolnavul e pe moarte și că vom intra în greva foamei dacă nu i se dă îngrijire medicală. Abia pe la amiază a venit ofițerul de serviciu să ne spună să ducem bolnavul la vizita medicală. Valjan nu mai putea umbla, așa că ofițerul ne-a permis la trei inși să-l purtăm pe brațe pînă la cabinetul medical. Sandu Ghica și cu mine am făcut parte din echipa celor trei. În cabinet ne aștepta felcerul Ciortan. Cu siguranța caracteristică a semidoctului, Ciortan a decis că trebuie să-i facă bolnavului o puncție, pentru a-i extrage lichidul. Zis și făcut! I-a înfipt bătrînului în abdomen un ac foarte gros, prin care imediat a și început să țîșnească lichidul, într-un jet puternic și continuu. Ciortan era foarte mîndru de intervenția lui și de rezultatul care se putea observa cu ușurință: pe măsură ce lichidul se scurgea, abdomenul balonat se dezumfla, presiunea asupra viscerelor și plămînilor scădea și Valjan respira mai ușor. Ciortan ne ordonase să recoltăm lichidul într-o găleată, recomandîndu-ne să avem grijă să nu-i murdărim pardoseala. Numai cu multe menajamente și abilitate diplomatică a reușit Sandu să-i tempereze lui Ciortan entuziasmul profesional și, fără să-i conteste competența, să-l convingă să nu-i extragă bolnavului întreaga cantitate de lichid, așa cum avea intenția. Sandu i-a explicat, cu toată modestia, că în astfel de cazuri, extragerea bruscă a unei mari cantități de lichid i-ar putea fi fatală pacientului. Se recomandau puncții repetate la interval de cîteva zile, concomitent cu un tratament adecvat pentru înlăturarea cauzei care provoacă producerea și reținerea lichidului în organism. Pînă cînd Ciortan a catadicsit să-și însușească părerea lui Sandu privind întreruperea puncției, se scurseseră în găleată doi litri și jumătate de lichid. În privința tratamentului, Ciortan ne-a spus că nu dispune de medicamente, ne-a promis însă că va cere aprobarea transferării lui Valjan la spitalul penitenciarului Văcărești. Asemenea promisiuni nu făcea decît cînd era în toane bune. Mai rămînea și să se țină de cuvînt! Puncția făcută i-a mai ușurat în noaptea aceea suferințele lui Valjan, care s-a putut odihni. A doua zi însă a

continuat să se baloneze, atingînd din nou, pînă seara, proporţiile dinainte de puncţie. Chinurile de peste noapte au reînceput. Au trecut trei sau patru zile, pînă ce i s-a făcut a doua puncţie, cu acelaşi rezultat satisfăcător ca şi prima oară, dar din nefericire şi cu aceeaşi urmare, o zi mai tîrziu. Ciclul: puncţie, urmată de o relativă uşurare, apoi din nou balonare şi, după trei, patru sau cinci zile, iarăşi puncţie, s-a repetat timp de cîteva săptămîni. Într-o dimineaţă, ofiţerul de serviciu şi doi deţinuţi de drept comun, purtînd o targă, au venit să-l ia din cameră. Era mai balonat ca niciodată. Faţa buhăită îşi modificase complet trăsăturile. Era de nerecunoscut. Pleoapele erau atît de umflate, încît nu i se mai vedeau ochii. Păstrez în amintire, privirea lui poznaşă, cînd, la revista „Piteşti '59", ne adresase răvaşele de Anul Nou! O lună mai tîrziu, s-a întors la Piteşti un alt camarad de-al nostru, care fusese şi el internat la Văcăreşti şi ne-a spus că avocatul Vasilescu-Valjan murise la numai cîteva zile după ce fusese internat în spital.

SFÎRŞIT DE IARNĂ; BOLNAVI ŞI DOCTORI

Printre primele cîteva personaje, care prin înfăţişare şi comportare îţi atrăgeau atenţia cînd intrai în camera noastră, era preotul romano-catolic Hag (sau Haag). Figura lui, cu trăsăturile dure şi lipsite de mobilitate, de parcă ar fi fost cioplită în piatră şi uitătura severă a ochilor prin ochelari, nu te îndemna să-l priveşti cu simpatie sau să doreşti să-l cunoşti mai îndeaproape. De altfel era destul de greu să intri cu el în contact, Hag neparticipînd în nici un fel la viaţa şi diferitele activităţi comune din cameră. Nici cînd s-a jucat revista „Piteşti '59" preotul nu a coborît din patul lui de la nivelul al treilea şi nici n-a urmărit spectacolul de acolo, de sus. Aşezat în pat turceşte, cu ochii închişi şi mîinile împreunate, a continuat să facă ceea ce făcea cea mai mare parte din timp: s-a rugat. Singurele derogări de la rigurozitatea acestui regim erau cele la care îl obliga programul zilnic. De îndată ce se întorcea însă de la plimbarea în curte, ori de la W.C., sau după ce îşi primea gamela cu mîncare, se suia din nou la el în pat, izolîndu-se de lume. Şi totuşi, îşi mai întrerupea uneori rugăciunile şi meditaţiile pentru încă alte două îndeletniciri. Una ţinea mult mai puţin de domeniul spiritual, deşi produsul final era un obiect ce servea tot la rugăciune: la cererea deţinuţilor catolici din camera noastră, dar şi din alte celule, popa Hag le confecţiona rozarii. Mărgelele le modela din miez de pîine, îndelung frămîntat, amestecat cu carbocif (unul din puţinele medicamente pe care Ciortan le distribuia cu dărnicie), şi cu salivă. O dată uscate şi întărite, le înşira pe aţă, iar rezultatul era un colan de mătănii, care prin aspect şi perfecţiunea cu care era lucrat putea sta alături de orice alt obiect similar, fabricat în condiţii normale din abanos sau onix. Pe lîngă rozarii, şi mai mult de nevoie, Hag a făcut, din acelaşi material şi cu aceeaşi metodă, un număr

destul de mare de nasturi, o parte pentru el, iar surplusul pentru cine a vrut să ia. Pe lîngă toate celelalte lipsuri, de alimente, de căldură sau de îngrijire medicală, care ne amenințau în mod direct viața, mai erau acele multe și mărunte privațiuni cu care eram confruntați în închisoare și cărora ne străduiam să le găsim remedii. Lipsa nasturilor făcea parte din această categorie. Era vorba mai ales de nasturii de la cămășile cazone pe care ni le dăduse penitenciarul, după ce de-a lungul anilor de pușcărie rufăria noastră personală, uzată, peticită, cîrpită și răscîrpită își dăduse definitiv obștescul sfîrșit. Chiar dacă inițial cămășile primite aveau nasturi, după ce le dădeam la spălat, ne erau aduse înapoi cu ei sparți sau lipsă. Or, mai ales iarna, în celulele prea puțin sau chiar deloc încălzite, dacă nu puteai să-ți închei cămașa pînă la gît, erai și mai expus frigului. Înlocuirea nasturilor cu tot felul de alte dispozitive era lucru obișnuit în închisoare. De la șireturi din sfoară pînă la bucăți de sîrmă, toate fuseseră încercate, dar nimic nu substituise calitățile nasturelui clasic. Sfoara și sîrma fiind prohibite, mai riscai să fii și pedepsit dacă erau descoperite de gardian. Majoritatea ne făceam nasturi din miez de pîine. Din păcate însă, nici aceștia nu rezistau la spălat, așa că trebuia mereu să ne facem alții. Am relatat această poveste a nasturilor, fiindcă și ea contribuia la „farmecul" vieții de pușcărie. Și, ca la toate aceste povești care nu predispuneau la veselie, totuși nu lipsea umorul. Mă refer la faima pe care o căpătaseră în camera noastră nasturii lui Hag. În mod cu totul inexplicabil, erau singurii care se întorceau intacți de la spălat, ceea ce a dat naștere la tot felul de glume pe socoteala preotului. Dan Hurmuzescu pretindea că rezistența lor excepțională se datora liantului special pe care îl conținea numai saliva lui Hag!

În programul zilnic pe care și-l impusese, mai figura un punct pe care Hag îl respecta cu strictețe. Cu o punctualitate de ceasornic, în fiecare zi la aceeași oră după prînz, Hag cobora de la locuința lui de la etaj și venea să se așeze pe patul de la parter ocupat de Costică Mugur. Unul lîngă altul, stăteau amîndoi de vorbă pe șoptite și se rugau împreună timp de vreo jumătate de oră, după care preotul se întorcea din nou la meditațiile lui în patul de la etaj. Începutul relațiilor lor și aceste întîlniri zilnice datau încă de cînd se cunoscuseră, cu cîțiva ani în urmă, la Jilava, unde Costică Mugur fusese convertit de Hag la catolicism. Mugur era evreu. Era destul de în vîrstă, foarte slăbit, suferind și demoralizat, dar tare blînd și cumsecade. Nu trăia decît cu gîndul la fiul lui, pe care îl adora. Îl lăsase în școală și nu mai avea nici o veste de la el. Costică Mugur se interesa la fiecare nou sosit în închisoare dacă îl cunoștea pe fiul său și dacă știa ceva despre el. Se pare că băiatul era foarte reușit și bun la carte. Bătrînul Mugur ar fi vrut să-l vadă la studii în Anglia. După fiecare întîlnire cu Hag, în care acesta se ocupa în continuare de educația lui religioasă, Mugur se simțea încurajat și mai optimist, motiv pentru care îi purta preotului nu numai respect, ci și afecțiune și recunoștință. Ceea ce Mugur nu știa, pentru că nimeni nu se încumetase să-i spună, era că după arestarea lui, fiul lui murise, dacă nu mă înșel, în urma unei meningite. Vestea ne par-

venise de la Jilava, printr-un deținut mai proaspăt arestat, care îi cunoscuse familia. Trecuse mai bine de un an, de cînd toată închisoarea de la Pitești știa de moartea băiatului, iar Mugur, care de atunci se perindase prin mai multe celule, nu aflase nimic. Mai mult chiar, toți deținuții fuseseră de acord să-l mintă. I s-a spus că cineva venit de la Jilava aflase că fiul lui reușise să plece în Anglia. Din acel moment, Mugur se liniștise, mulțumit că i se împlinise cea mai arzătoare dorință. În afară de Mugur, numai un singur om din toată închisoarea nu știa adevărul, și acesta era Hag. Și nu fiindcă nu i s-ar fi spus, ci din cauza vieții izolate pe care o ducea, dezinteresat fiind de ceea ce se petrecea sau discuta în jurul lui. Abia acum, în camera mare în care mă găseam și eu, Hag a aflat în mod cu totul întîmplător de moartea fiului lui Mugur. Cei cîțiva deținuți pe care într-o zi i-a auzit discutînd despre acest caz erau de părere că hotărîrea de a-i ascunde lui Mugur adevărul fusese salutară. Considerau că la vîrsta lui și în halul de slăbiciune și demoralizare în care se prezenta, vestea morții băiatului l-ar fi ucis. Spre uimirea celor care duceau această conversație, Hag s-a apropiat de cercul lor și a intrat cu ei în vorbă. Voia să știe toate amănuntele privitoare la moartea fiului lui Mugur și la exactitatea acestei informații. Cei întrebați i-au răspuns fără nici o rezervă, punînd curiozitatea lui Hag pe seama interesului pe care știau că acesta i-l purta lui Mugur. Și nu greșeau, pentru că Hag într-adevăr îi purta de grijă lui Mugur, numai că o făcea așa cum o înțelegea el, ceea ce de data aceasta avea să provoace o dramă și totodată indignarea întregii camere. Vreme de două sau trei zile, Hag și-a petrecut mai tot timpul la patul lui Mugur. Această schimbare intervenită în programul lui obișnuit n-a trecut neobservată, dar nu i-am dat mare importanță, fiind departe de a bănui motivul pentru care Hag se întreținea în șoaptă, ore în șir, cu bătrînul Mugur. Aveam să aflăm ce pusese Hag la cale numai în ultima zi a intenselor convorbiri pe care le purtase cu Mugur, cînd acesta din urmă ne-a atras atenția asupra lui. Hag se retrăsese la locul lui de meditație, iar Mugur rămăsese așezat pe marginea patului lui, cu capul proptit în mîini și cu privirea ațintită în gol. Plîngea. Din ochii lipsiți de orice expresie, șiroaie de lacrimi i se scurgeau continuu pe fața răvășită de o durere mută, pe care ne-a mărturisit-o celor care ne strînsesem în jurul lui abia după ce am reușit să-l scoatem din starea de prostrație în care căzuse. Bătrînul plîngea fiindcă aflase de la Hag că îi murise băiatul. În cameră s-a ridicat un val de indignare împotriva preotului. În timp ce unii au încercat să-l consoleze pe Mugur, alții s-au dus la Hag să-i ceară explicații pentru fapta lui, amîndouă tentativele dovedindu-se zadarnice. În cîteva zile, Mugur a slăbit în mod îngrijorător. Nu mai mînca aproape nimic, și stătea, cît era ziua de lungă, întins pe spate în pat, cu ochii pironiți în tavan, fără să vadă sau să audă ce se petrecea în jurul lui. Dacă îi vorbeai, te privea cu un aer absent și tăcea. Nu-ți răspundea decît dacă insistai de mai multe ori, iar atunci începea din nou să plîngă. Ajunsesem la concluzia că e mai bine să-l lăsăm în pace, pentru că de cîte ori îl trezeam din apatia în care zăcea părea să-și aducă aminte de

moartea băiatului. În cîteva săptămîni, Mugur a îmbătrînit cu cîțiva ani, dînd chiar anumite semne de senilitate, care pînă atunci nu le manifestase. A fost apoi o bună bucată de vreme bolnav, cu dureri de stomac și de intestine. Abia după o lungă perioadă de timp a început să-și revină, dar nu a mai fost niciodată ca înainte. Nici cei care au stat de vorbă cu Hag nu au avut succes, neputînd s-o scoată cu el la capăt. De altfel, era și o întreprindere inutilă, din moment ce pe de o parte răul fusese săvîrșit, iar pe de alta, călugărul iezuit Hag nu numai că nu-și regreta fapta, dar chiar o găsea perfect justificată, din punctul lui de vedere. În mentalitatea lui dogmatică rigidă, sentimentele nu păreau să-și mai găsească loc. Pentru Hag, moartea băiatului era o încercare de la Dumnezeu, pe care Mugur trebuia s-o cunoască și, cu tăria pe care i-o vor da credința și rugăciunea, o va înțelege și o va accepta. Pentru noi, faptul de a-i fi spus lui Mugur, în atari împrejurări, că își pierduse băiatul, era mai degrabă un act de cruzime inutilă, pornit dintr-un spirit bigot îngust! Mai puțin fanatici decît el, l-am lăsat în plata Domnului. Hag și-a cîștigat atunci binemeritata noastră indiferență.

Tendința crescîndă a administrației de a intensifica represiunile pentru nerespectarea regulamentului, prin izolarea la beci a vinovaților pe o durată de zece zile, pentru orice presupus act de nesupunere, ne făcuse extrem de prudenți. Era încă iarnă. Frigul din beci și mîncare numai o dată la trei zile erau încercări mult prea grele pentru organismele noastre slăbite, care riscau în orice moment să cedeze. Unul dintre cei care s-au îmbolnăvit grav de ficat din cauza alimentației din iarna aceea, compusă aproape exclusiv din cartofi stricați și varză acră, a fost bunul meu prieten Ion Vorvoreanu. Nu mai putea mînca nimic din lăturile pe care le primisem în gamelă. Vomita totul și avea dureri acute în regiunea ficatului. De altfel, cartofii alterați, varza acră sau gogonelele murate din ciorbă, ca și mămăliga, care constituiau hrana noastră de bază erau departe de a fi alimente recomandabile pentru un bolnav de ficat. Singura lui hrană era felia de pîine pe care fiecare dintre noi o primea dimineața. Rația era de o sută douăzeci de grame pe zi. După o săptămînă de astfel de regim, Ion ajunsese scheletic. Avea amețeli și nu se mai putea ține pe picioare de inaniție. Numai cu mare greutate am reușit să-l conving să accepte ajutorul unui grup de șapte-opt prieteni, care hotărîsem să-i completăm rația zilnică de pîine oferindu-i și feliile noastre. Cantitatea de aproape un kilogram de pîine pe zi l-a ajutat să supraviețuiască, pînă ce, după vreo două săptămîni, crizele de ficat s-au potolit de la sine și Ion Vorvoreanu a început iar să suporte mîncarea de la cazan. Pe toată durata bolii, nu a primit nici un medicament și nici un fel de îngrijire medicală.

Un bolnav cronic din camera noastră era profesorul Ștefan Nenițescu. Era astmatic și, pentru a-și calma crizele care surveneau pe neașteptate, ar fi trebuit să aibă permanent asupra lui medicamente cu efedrină. Or, cabinetul medical al penitenciarului nu-i asigura aprovizionarea cu efedrină. Obținea sporadic cîteva tablete, atunci cînd se găseau în stocul de medicamente al cabinetului,

dar și atunci totul depindea de bunul plac al lui Ciortan, felcerul. Era deci de înțeles, tendința firească a bolnavului de a economisi tabletele de efedrină pe care le primea, păstrînd întotdeauna cîteva în rezervă, pentru a le folosi la declanșarea crizelor, din moment ce nu putea conta pe ajutorul imediat al cabinetului medical. Nu la fel de justificată era însă înclinația inginerului Ciupercescu de a tezauriza orice fel de medicamente pe care reușea să pună mîna. Nu suferea de vreo boală anume, dar strîngea toate medicamentele pe care le obținea de la cabinetul medical, plîngîndu-se de fiecare dată de cîte o nouă durere într-o altă parte a corpului. Deși simula în permanență cîte o suferință, Ciupercescu nu avea nici măcar scuza ipohondriei pentru mania lui de colecționar de medicamente, pe care le ținea ascunse în paiele din saltea. După ce deschidea pe rînd fiecare pungulița în care ținea tabletele de medicamente, sortate pe categorii, și le număra cu vizibilă satisfacție, punea din nou totul la loc în saltea, convins că datorită măsurilor de precauție luate, nu-l văzuse nimeni. Toată lumea din cameră știa însă de ascunzătoarea lui. Prefăcîndu-ne a nu-l observa, ne distram pe socoteala lui, urmărindu-l de fiecare dată cum își număra averea pe furiș și cum se bucura cînd o vedea la locul ei. Această apucătură a lui Ciupercescu ar fi fost și ea acceptată și socotită drept o originalitate ca atîtea altele, care aduceau o binevenită variație în uniformitatea vieții de celulă, dacă n-ar fi fost afectată de un egoism, care nu contravenea numai moralei, dar și camaraderiei noastre în lupta comună pe care o duceam pentru supraviețuire. Asupra lui Ciupercescu plana de mai multă vreme bănuiala că nu era dispus să se despartă de medicamentele lui, nici măcar pentru a-i veni în ajutor unui camarad suferind. Într-adevăr, ori de cîte ori se întîmplase ca unul din noi să aibă nevoie de o aspirină sau de un antinevralgic pentru o durere de măsea sau o migrenă, fie fusese nevoit să rabde durerea, fiindcă nimeni nu-i putuse veni în ajutor, fie se găsise cineva să aibă un calmant, păstrat pentru asemenea ocazii și să i-l ofere; niciodată însă acel cineva nu fusese Ciupercescu. Chiar și atunci cînd fusese întrebat direct dacă nu cumva are un antinevralgic, răspundea că nu. Unii l-au crezut, dar alții, mai suspicioși, l-au bănuit de minciună. Îndoiala s-a risipit cu ocazia unei acute crize de astm a lui Nenițescu. Degeaba am bătut la ușă și degeaba ne-am rugat în fel și chip de gardian să anunțe cabinetul medical. Nu ne-am ales decît cu obișnuitele amenințări și înjurături, în timp ce asistam neputincioși și îngroziți de spaima din privirile profesorului, care se sufoca. Apelul făcut de Sandu Ghica, în speranța că s-ar găsi la cineva o tabletă de efedrină, a fost inutil. Era un medicament mult prea specific și prea rar întrebuințat, pe care cabinetul medical îl distribuia cu parcimonie, chiar și celor care aveau absolută nevoie de el. Cum, în camera noastră, singurul astmatic era Nenițescu, nimeni altul în afară de el nu avea motiv să aibă vreo tabletă de efedrină. Cu toate acestea, unul dintre aceia care nu-i acordau încredere lui Ciupercescu l-a întrebat, totuși, cu insistență, dacă nu are măcar o tabletă pentru a-l salva din criză pe bolnav. Plimbîndu-și mai întîi de cîteva ori privirea de la patul

în care horcăia Nenițescu, la cel care i se adresase, Ciupercescu a sfîrșit prin a declara că regretă, dar nu are medicamentul. O foarte ușoară ezitare în glas sau poate chiar suspiciunea, care își făcuse cu timpul loc în mintea noastră, ne-a pus pe gînduri. Cum șeful de secție își vedea netulburat de programul lui și se pregătea tocmai să descuie ușa pentru a ne scoate la plimbare în curte, cîțiva dintre noi am luat hotărîrea să rămînem în cameră sub pretextul de a ne îngriji de bolnav. De îndată ce s-a închis ușa în urma ultimului deținut care părăsea camera, ne-am și repezit la patul lui Ciupercescu. Așa cum ne înțelesesem, am procedat la o percheziție mult mai minuțioasă și mai competentă decît cea pe care ne-o făceau gardienii. Descoperirea a fost senzațională, depășindu-ne cu mult așteptările. Din paiele saltelei au ieșit la iveală patru-cinci pungulițe de pînză, fiecare conținînd zeci de antinevralgice, aspirine, pilule de codeină, expectorante, cîteva alte medicamente, între care chiar și un număr de polivitamine, dar mai ales douăzeci de tablete de efedrină! Cîtă vreme îi trebuise lui Ciupercescu pentru a aduna un stoc atît de important de medicamente, și cum reușise să-l salveze la perchezițiile periodice ce ni se făceau, ținea de domeniul minunilor! Pentru noi, scotocirea saltelei lui Ciupercescu se soldase cu un dublu succes. Mai întîi, pentru că, datorită efedrinei găsite, am pus capăt crizei de astm a profesorului Nenițescu, chiar înainte de întoarcerea camarazilor noștri de la plimbare. Al doilea succes, deloc neglijabil pentru liniștea conștiinței noastre, l-a prezentat descoperirea însăși din saltea, care, deși făcută după săvîrșirea faptei, venea totuși să ne justifice furtul, dînd totodată în vileag și lipsa de camaraderie a lui Ciupercescu. La întoarcerea camarazilor noștri de la plimbare, le-am adus la cunoștință cele petrecute în lipsa lor, declarînd totodată în fața camerei că descoperisem în salteaua unuia dintre colocatarii noștri un stoc de diferite medicamente și că din toate cele găsite nu reținusem decît efedrina pentru Nenițescu, iar restul îl pusesem la loc în saltea. Deși nu i-am dat în vileag numele, toți și-au dat seama că era vorba despre Ciupercescu și și-au manifestat indignarea față de comportarea celui care nu-i venise în ajutor lui Nenițescu, cu toate că fusese în măsură s-o facă. Între timp, Ciupercescu se retrăsese la patul lui, de unde ascultase, consternat, atît declarația noastră, cît și condamnarea publică pentru lipsă de camaraderie, de care era perfect conștient că îi era adresată, chiar dacă nu i se pronunțase numele. Nu cred că l-au tulburat prea mult privirile semnificative pe care i le aruncau cei din jur, în vreme ce comentau întîmplarea cu medicamentele găsite în saltea. Așa cum avea să ne-o dovedească peste cîteva minute, era mai degrabă interesat să înceteze de a mai fi punctul de atracție al camerei, pentru a-și putea inventaria, fără să fie observat, averea care îi mai rămăsese în ascunzătoare. Pentru isprava noastră, am fost felicitați de toată lumea. Singur, vărul meu, George Boian, mi-a reproșat între patru ochi participarea la furtul de medicamente din salteaua lui Ciupercescu, recunoscînd însă în cele din urmă că fapta noastră era într-o oarecare măsură scuzabilă, ținînd seama de scopul pentru care fusese săvîrșită. Ciupercescu, în schimb,

nu s-a ales cu nici o învățătură din cele întîmplate. A rămas în continuare așa cum era: un biet egoist, lipsit de bucuria de a ajuta și de a fi ajutat.

În campania permanentă de represalii și de pedepse tot mai grele, prin care se urmărea, pe de o parte, zădărnicirea tuturor încercărilor noastre de a străpunge zidul de măsuri menite să ne izoleze de orice contact cu lumea exterioară, iar pe de altă parte, timorarea și reducerea noastră la o docilitate absolută, din care să lipsească chiar și reacțiile dictate de instinctul de conservare, ofițerul politic Lupu dovedise o deosebită perseverență și tendința de a-și perfecționa metodele. S-ar părea însă că ridicarea, în decursul timpului, a cuantumului pedepselor, de la trei zile de izolare la beci, la cinci, apoi la șapte și în cele din urmă la zece zile, indiferent de gravitatea așa-zisei abateri de la prevederile regulamentului, nu putea fi pusă în sarcina lui Lupu. Se spunea că aceste norme erau prescrise și comunicate penitenciarului direct de Ministerul de Interne, întocmai ca și cele privind variațiile ce interveneau în calitatea și cantitatea rațiilor de alimente sau în durata timpului de plimbare, de la o jumătate de oră la numai cîteva minute, sau chiar suprimarea plimbării pe lungi perioade de timp. Meritul de a urmări cu pedanterie respectarea aplicării dispozițiilor venite de la centru, îi revenea însă în întregime lui Lupu, care veghea la menținerea unei stări de vigilență permanentă în rîndul gardienilor pentru ca nu cumva să intervină o delăsare sau neglijență, care să le atenueze asprimea. Ofițerul politic nu se mulțumea însă numai cu rolul de a supraveghea cu conștiinciozitate stricta aplicare a ordinelor care veneau de la București. Inițiativele lui se manifestau cu precădere în direcția depistării procedeelor noastre de comunicație, a căilor prin care intram în contact cu dreptul comun și, în general, în încercarea de a se informa asupra atmosferei și stării de spirit din rîndurile deținuților, pentru a-și perfecționa metodele de contracarare a acțiunilor noastre în acest sens sau pentru a găsi noi mijloace, mai eficiente, de a le pune piedici. Lupu se străduiso în toate felurile să întrerupă legăturile dintre celule, participînd el însuși, ore întregi, alături de gardieni, la o atentă supraveghere prin vizete, pentru a-i pedepsi pe cei prinși vorbind la calorifer sau la perete. Cu toate că izolările la beci se țineau lanț, Lupu și-a dat seama că rețeaua noastră de comunicație continua să funcționeze. De la Daniel Cantemir, plantonul de pe coridor și de la plutonierul Dobre, am aflat de exasperarea și crizele de furie ale lui Lupu cînd venea pe celular și auzea țăcănitul, ca de mașină de cusut, al celor ce se întrețineau în Morse prin țevile de calorifer. Costică Demec, turnătorul, a recunoscut că, la cererea lui Lupu, i-a scris acestuia pe o coală de hîrtie semnele alfabetului Morse. Tot plantonul nostru ne-a informat că Lupu încercase de mai multe ori să intercepteze convorbirile noastre, stînd cu urechea lipită de caloriferul de pe coridor. Sfîrșise însă prin a renunța, fiind incapabil să urmărească conversația, din cauza vitezei cu care era purtată, iar cînd încercase să bată în calorifer întrebarea „cine vorbește?“, se deconspirase singur și comunicațiile încetaseră brusc. Bătăile rare și neîndemînatice lipsite de rutina la care ajun-

seseră morsiștii noștri, dăduseră imediat de bănuit că pe fir se afla un intrus. De altfel, nimeni nu punea o astfel de întrebare, fiecare morsist avînd un indicativ de cod, prin care se prezenta și pe care îl repeta de mai multe ori, înainte de a începe să transmită. Toate tentativele făcute de Lupu, de-a lungul timpului, de a pune capăt comunicațiilor între celule au dat greș. Neavînd încotro, a trebuit să se mulțumească cu plăcerea răzbunării împotriva celor pe care îi prindea vorbind la calorifer, întețind și înăsprind pedepsele.

În iarna aceea însă, Lupu și-a mai încercat o dată norocul. A venit să ne anunțe, într-o zi, că de-aci înainte, pentru orice abatere de la regulament, dacă nu va fi denunțat făptașul, va fi pedepsit șeful de cameră. La început, noua dispoziție dată de Lupu a părut să dea rezultate. Ori de cîte ori gardianul descoperise un obiect nepermis (ac, costică, plăcuța de săpun scrisă), sau ascultînd la ușă, își dădea seama că de la noi din cameră se bătuse morse în calorifer, proprietarul obiectului interzis sau telegrafistul își asumau răspunderea, recunoscîndu-și vina, pentru ca șeful de cameră să nu fie pedepsit în locul lor. Obsedat de ideea de a ne sparge solidaritatea, asemenea manifestări ale simțului de camaraderie, chiar dacă duceau la descoperirea și pedepsirea vinovatului, nu erau însă pe placul lui Lupu. S-a hotărît deci să aducă o completare dispoziției inițiale, și anume, la orice abatere, chiar dacă vinovatul se va prezenta singur, șeful de cameră va fi și el pedepsit, pentru a nu fi bătut la ușă înainte de descoperirea faptei de către gardian. Din acel moment, pentru șeful de cameră au urmat adevărate zile negre, fiind de nenumărate ori trimis la beci, pentru „omisiune de denunț". Cum nu puteam concepe să acceptăm supunerea noastră absolută la o disciplină care urmărea totala noastră abrutizare și deformarea morală și nici șeful de cameră nu era dispus să accepte soluția denunțului oferită de dispoziția lui Lupu, pentru a scăpa de pedeapsă, situația părea disperată și fără ieșire. La măsurile noastre de excesivă prudență, administrația a răspuns cu acțiuni abuzive, inventînd tot felul de pretexte de nerespectare a regulamentului, pentru a-l pedepsi pe șeful de cameră, convinsă fiind probabil, că nu vom putea rezista presiunii, și că în curînd, în rîndurile noastre vor începe delațiunile. Și totuși, Lupu nu și-a văzut dorința împlinită, deși în cameră s-au stîrnit multe discuții, și chiar disensiuni. Colonelului Cristea Atanasiu, primul șef de cameră afectat de măsura lui Lupu, care a petrecut două stagii de cîte zece zile în beciul înghețat și s-a îmbolnăvit, i-a urmat un alt camarad al nostru, care a avut și el aceeași soartă. S-a pus atunci în discuție reglementarea succesiunii la șefia camerei.

Cineva a propus ca, în fiecare zi, dimineața, la „deschidere", un altul dintre noi să raporteze ofițerului de serviciu efectivul deținuților din cameră. De fapt, aceasta era singura îndatorire a șefului de cameră, cerută de administrație. Altcineva a fost de părere ca șeful de cameră să nu fie înlocuit decît după ce primește prima pedeapsă. Se realiza astfel o justă împărțire a zilelor de pedeapsă, fiecăruia venindu-i rîndul să treacă o dată prin beci, să cedeze apoi locul următorului la șefie și să aștepte repetarea ciclului. Totuși, stabilirea

ordinii în care aveam să ne perindăm la şefia camerei, ca şi a listei de bolnavi şi neputincioşi care trebuiau excluşi de la această rotaţie, a dat naştere la nesfîrşite controverse. A venit să le curme, prin intervenţia lui, episcopul Todea, avîndu-l alături pe părintele Rotaru.

Episcopul ne-a explicat că era de datoria oamenilor Bisericii să caute să preia o parte din suferinţele semenilor, atunci cînd acestea îi copleşesc. Dînd exemplul acelor călugări din Evul Mediu, care se ofereau voluntar ostatici, în locul cavalerilor creştini căzuţi în mîinile necredincioşilor, episcopul ne-a spus că, în acelaşi spirit, preotul Rotaru îşi manifestase dorinţa de a fi şef de cameră pînă ce regimul se va mai îmblînzi şi represaliile vor fi mai puţin sălbatice. Acest aspect al represiunii din acea iarnă a scos încă o dată în evidenţă atitudinea tinerilor preoţi greco-catolici, deţinuţi alături de noi în închisoarea din Piteşti.

Unul din paturile la care atît eu cît şi Sandu Ghica ne făcusem un obicei de a ne opri în fiecare zi, pentru a schimba cîteva vorbe, era patul inginerului Cristodulo. Acesta era un om înalt şi încă destul de voinic pentru vîrsta lui şi pentru gradul de deteriorare fizică în care ajunsesem mai toţi în acel sfîrşit de iarnă. Trăia foarte retras şi, în afară de deplasările strict necesare, nu se îndepărta decît rareori de la patul lui. La plimbare şi la duşul săptămînal mergea numai la braţ cu cineva care să-l călăuzească pe coridor şi să-i îndrume paşii, mai ales pe scări. Cristodulo îşi pierdea pe zi ce trecea vederea la amîndoi ochii, din cauza unui glaucom. Ceruse tuturor înalţilor vizitatori anonimi, civili sau militari, care se perindaseră de-a lungul anilor în inspecţii prin Piteşti, să i se permită să-şi mai vadă o dată copiii, înainte de a orbi complet. Nu primise aprobarea cerută şi, între timp, boala progresase inexorabil spre o cecitate foarte avansată. De mai multe ori pe zi, putea fi văzut cum îşi ţinea mîna întinsă spre fereastră, cu palma deschisă şi degetele răsfirate, cînd apropiindu-şi-o, cînd îndepărtînd-o de ochi, pentru a-şi verifica vederea. În ultima vreme însă, infirmitatea lui devenise tot mai pronunţată. Obişnuia, cînd ne duceam să stăm de vorbă cu el, să-i mai ţinem de urît, să ne apuce de bărbie şi să ne întoarcă faţa spre lumină, pentru a ne recunoaşte. Deseori însă, chiar procedînd aşa, nu ne distingea trăsăturile şi îl confunda pe Sandu cu mine şi viceversa, iar noi, pentru a nu-l amărî şi mai tare, nu-l contraziceam.

Într-o zi, într-un cerc de cinci-şase deţinuţi, căruia mă alăturasem şi eu, se purta o discuţie în jurul unor teme cu implicaţii militare. Nici unul dintre cei ce stăteau de vorbă sau doar ascultau ce se spunea nu avea decît cunoştinţe superficiale în domeniul respectiv. Aşa se face că în cursul conversaţiei, cineva, contestînd exactitatea unei afirmaţii, iar cel care o făcuse neavînd argumente şi date convingătoare pentru a-şi susţine spusele, discuţia a intrat în impas. Interesat fiind să ascult mai departe expunerea, care se împotmolise într-o contrazicere fără ieşire, le-am propus vorbitorilor să recurgă la arbitrajul unui om cu autoritate în materie. Cum era vorba de o problemă referitoare la arma

cavaleriei, m-am oferit să mă duc să-i cer informația dorită colonelului Kiriacescu. Așezat pe patul lui, la capătul care ieșea din raza de supraveghere a vizetei, colonelul, cu ochelarii pe nas, își cîrpea cu conștiinciozitate unica lui pereche de ciorapi, la care era greu să mai descoperi, printre petice și cusături, vreo porțiune din țesătura inițială. Cînd i-am spus despre ce era vorba, colonelul, cu bine cunoscuta lui amabilitate, reflectată în formulele de politețe puțin exagerate și desuete, cu care obișnuia să ți se adreseze, s-a declarat încîntat să ne poată fi de folos și m-a invitat să iau loc lîngă el pe pat. Apoi, ca o gazdă primitoare, înainte de a începe să-mi dea explicațiile cerute, m-a întrebat dacă nu mă deranjează curentul de aer rece care venea de la fereastra deschisă și, fără să mai aștepte răspunsul, s-a ridicat s-o închidă. A făcut în grabă cei doi pași care îl despărțeau de geamul cu pricina, dar cînd a întins mîna spre el, a alunecat și a căzut pe spate. Deși luat prin surprindere de neașteptata cădere a colonelului, am reacționat prompt. Într-un gest mai mult reflex decît gîndit, am țîșnit de pe pat cu brațele întinse, reușind să-i prind capul în palme, înainte de a se izbi de cimentul pardoselii, ferindu-l astfel de o lovitură periculoasă în regiunea bazei craniului. În rest, căzătura neprezentînd nici o gravitate, mă așteptam ca în clipa următoare Kiriacescu să se ridice din nou în picioare. Spre nedumerirea mea însă, acest lucru nu s-a întîmplat, colonelul rămînînd nemișcat, iar eu, nerealizînd ce se întîmplase, continuam să stau așezat pe vine și să-i țin palmele sub cap. Sandu Ghica, aflat în apropiere, asistase la căderea lui Kiriacescu, încît și-a dat imediat seama de accident. S-a repezit la el, i-a ridicat pleoapele, i-a pipăit pulsul la carotidă și a exclamat: Stop cardiac! Apoi, a luat imediat inițiativa măsurilor necesare pentru a încerca să-l aducă la viață: „Cine știe să facă respirație artificială, să vină să mă ajute". A răspuns la apel Gic Lingner. „Cineva să bată la ușă și să-i spună gardianului să cheme de urgență doctorul!"

Între timp, Sandu distribuise rolurile. El îl apucase pe Kiriacescu de brațe, iar Lingner de picioare și, amîndoi, într-un ritm susținut și sincronizat, îi făceau mișcările de destindere și comprimare, acționînd astfel asupra toracelui, sperînd să-i trezească reflexul respirației. Pe mine mă învățaseră cum să-i țin limba afară, pentru ca să nu și-o înghită și să se sufoce. Din cînd în cînd, Sandu înceta pentru cîteva clipe manipularea brațelor, pentru a exercita, cu podul palmelor aplicate pe stern, cîteva apăsări sacadate și puternice asupra toracelui, în dreptul inimii. Apoi, revenea la mișcările de respirație artificială. Trecuseră cîteva minute bune pînă ce gardianul catadicsise să răspundă la bătăile în ușă și să vină la vizetă pentru a se informa pe un ton agresiv: „De ce bați, bă?". A sfîrșit prin a da dovadă de înțelegere. Totuși, au mai trecut vreo zece minute pînă la apariția lui Ciortan. Felcerul a intrat în cameră, s-a apropiat de grupul nostru, s-a aplecat asupra lui Kiriacescu, l-a pipăit la gît și apoi, cu un aer competent, ne-a spus:

— Nu vedeți că e mort? Ce vă mai pierdeți vremea?

Nu pot să-mi explic nici pînă azi, cum de s-a conformat Ciortan indicației pe care Sandu, fără să-i ia în seamă vorbele, i-a dat-o cu glas de-a dreptul autoritar:

— Dacă îi faceți repede o injecție cu adrenalină, mai e o șansă să-l readucem la viață!

— Știu, a zis felcerul, ca să nu se lase mai prejos într-ale medicinei, și a părăsit în grabă camera.

Au mai trecut vreo zece minute, pînă ce s-a întors de la cabinetul medical, înarmat cu o seringă. Dar se scursese aproape o jumătate de oră de cînd inima lui Kiriacescu încetase să mai bată și nici Sandu Ghica, nici Gic Lingner, care mai fuseseră confruntați în viață cu asemenea cazuri, nu mai nutreau nici o speranță în reanimarea lui. De altfel, în urma efortului depus, amîndoi erau la capătul puterilor. Erau atît de epuizați, încît la întoarcerea lui Ciortan, gîfîind și asudați, s-au întins amîndoi pe spate, pe ciment, lîngă Kiriacescu, lăsîndu-i loc sanitarului să-i facă injecția. Înainte însă ca Sandu să-și dea seama pentru a mai putea interveni, Ciortan, care părea să se fi convins acum de urgența intervenției, apucase deja să-i facă injecția. Într-o mișcare rapidă și dintr-o singură apăsare de piston, îi inoculase intramuscular tot conținutul seringii în coapsă. Sandu avea să ne explice mai tîrziu că injecția trebuia făcută direct în mușchiul cardiac. În cazul lui Kiriacescu, o dată cu încetarea pulsației inimii, intervenise și stagnarea circulației, așa că injectarea adrenalinei în picior fusese inutilă, ea nemaiputînd intra în circuitul sangvin. Din intervenția incompetentă a lui Ciortan, nu ne-am ales decît cu uimitoarea constatare că ne fusese dat să asistăm la un moment rar de slăbiciune din partea lui, dînd dovadă de o neașteptată bunăvoință. Între timp însă, Ciortan redevenise el însuși. Îndreptîndu-se cu mersul lui țanțoș spre ieșire, s-a mai întors o dată spre noi din ușă și, căutîndu-l din ochi pe Sandu, și-a luat, satisfăcut, revanșa: „Vezi, *doctore*, că am avut dreptate?!" (A pronunțat cu ostentație, mai apăsat, cuvîntul doctor.) Apoi, în timp ce se îndepărta pe coridor, l-am auzit spunîndu-i gardianului: „Anunță, mă, grefa că are un mort la camera X!"

În cameră, lumea se strînsese în jurul corpului lui Kiriacescu. Pînă și popa Hag coborîse de la patul lui de la etaj și se alăturase preotului Rotaru, pentru a se ruga la căpătîiul colonelului. Împreună cu cîțiva camarazi îl ridicasem de pe podea și-l întinsesem pe patul lui, unde ne-am străduit să-i dăm un aspect cît mai decent, ștergîndu-i fața și aranjîndu-i îmbrăcămintea răvășită. Chiar dacă în minte mi se întipăriseră imaginile din timpul încercărilor de reanimare, grozăvia celor petrecute în acea jumătate de oră nu am realizat-o decît în momentul în care toate speranțele de a-l readuce la viață au fost abandonate. Abia atunci am simțit șocul provocat de trosnetul sec, ca de vreasc ce se frînge, pe care-l auzisem cu cîteva minute mai înainte, și care mi-a rămas pînă azi în urechi. Prinzîndu-mi privirea nedumerită, Sandu Ghica răspunsese la întrebarea mea mută, fără să-și întrerupă mișcările ritmice și rapide prin care mai întîi îi întindea picioarele lui Kiriacescu, pentru ca apoi să-i aducă

imediat genunchii în flexiune pînă în dreptul pieptului și să le imprime cu toată puterea o apăsare asupra abdomenului și toracelui. „I-am fracturat o coastă, dar asta nu contează! Important este să continuăm să-i facem respirație artificială, fără întrerupere și cu aceeași forță!" De asemenea, tot ca o reacție întîrziată s-a manifestat și dezgustul care m-a cuprins, cînd, la sfîrșitul operațiilor de reanimare, mi-am privit mîinile năclăite de arpacaș. Era tot rezultatul gimnasticii de reanimare, care făcuse ca la un moment dat, la o apăsare mai puternică a genunchilor asupra abdomenului, stomacul să-și evacueze conținutul și să-l reverse pe mîna cu care îi țineam limba lui Kiriacescu. De altfel, nici senzația acelei limbi lunecoase, pe care încercam s-o țin cît mai bine ca să nu-mi scape, și pe care totuși nu îndrăzneam s-o strîng mai tare, nu aveam s-o uit curînd. Ceea ce avea însă să mă persecute multă vreme era ideea profanării, ideea că, sperînd să-l readucem la viață, nu făcusem decît să manipulăm, timp de o jumătate de oră și cu o totală lipsă de respect, un cadavru. Desigur..., nu aveam dreptate. Sărmanul colonel Kiriacescu a fost și el scos cu pătura pe coridor (după obiceiul locului), tîrît pînă la capătul secției de doi deținuți de drept comun, pentru a sfîrși apoi în căruța de corvoadă a pușcăriei, care a ieșit cu el pe poarta penitenciarului.

În monotonia zilelor ce se scurgeau, sosirea unui nou deținut în mijlocul nostru reprezenta un eveniment care înviora pentru o vreme viața celulei. Calitatea de nou deținut nu se acorda neapărat celui proaspăt arestat, așa după cum nici proaspăt nu era în lumea închisorilor termenul echivalent celui din vocabularul oamenilor liberi. Un proaspăt arestat nu ajungea la noi decît după cîteva luni; numai după ce mai întîi își făcea stagiul prin subsolurile Securității, în anchete de mai scurtă sau mai lungă durată și numai după ce mai zăcea apoi un timp izolat în vreo celulă de prevenție în așteptarea procesului. Ultima etapă era Jilava, unde mai aștepta cîteva săptămîni bune să-i vină rîndul să fie transferat cu duba la închisoarea de execuție a pedepsei. Abia acolo, cînd era introdus în celulă, intra în contact cu noi și abia atunci devenea pentru noi proaspăt arestat. La noi însă, la „înaltă trădare", în închisoarea din Pitești, nu prea mai veneau de multă vreme proaspeți arestați. Cînd se întîmpla să ne fie adus în celulă noul deținut, el era de cele mai multe ori un vechi pușcăriaș, pe care de obicei îl cunoșteam și cu care mai împărțisem și altă dată celula. Acesta avea să fie și cazul celui pe care într-o bună zi gardianul l-a introdus în camera noastră și căruia i-am făcut cu toții o primire călduroasă și entuziastă. Era doctorul Cornel Petrasievici, cunoscut și simpatizat de marea majoritate dintre noi. Lipsise o vreme destul de lungă din Pitești. Cred că fusese dus la Ministerul de Interne pentru noi cercetări. Acum se întorcea de la Jilava, doldora de informații. A început de îndată să-și deșerte sacul, cu tot ce știa, de-a valma, de la ultimele știri politice interne și externe, care pătrunseseră în Jilava, considerate și ele proaspete, ca și cei care le aduseseră, și pînă la cele mai fanteziste zvonuri, în general optimiste, care circulau în

hrubele Fortului nr. 13. Nu mai ţin minte decît că, după ce la rîndul nostru i-am împărtăşit lui Cornel ştirile culese de noi în Piteşti, am ajuns împreună la concluzia că informaţiile noastre erau mai proaspete şi mai exacte decît cele aduse de el din Jilava. Ca punct obligatoriu de trecere pentru orice deţinut în transfer de la o închisoare la alta, Jilava excela în schimb prin bogăţia informaţiilor din lumea penitenciarelor. Timp de cîteva zile, Cornel Petrasievici ne-a povestit despre viaţa şi regimul de detenţie din fiecare puşcărie în parte. Apoi s-a lăsat supus bombardamentului de întrebări din partea noastră. Fiecare voiam să aflăm dacă întîlnise sau auzise ceva despre soarta unor cunoscuţi, prieteni sau chiar rude, deţinuţi prin diferitele închisori şi lagăre de muncă din ţară. În cursul acestui interogatoriu apăreau deseori şi anunţurile ce se inserau în necrologul nescris al puşcăriilor. Pînă ce n-a fost stors ca un burete de toate informaţiile pe care le colectase în deplasarea lui la Ministerul de Interne pentru anchetă şi înapoi la Piteşti, cu cîte un popas de cîteva săptămîni în Jilava, atît la dus cît şi la întors, dr. Petrasievici a rămas în centrul atenţiei tuturor.

Apoi, cînd nu a mai avut nimic de povestit, şi-a pierdut calitatea de proaspăt sosit. Şi-a păstrat-o în schimb pe cea de doctor-duhovnic, prin care s-a remarcat de-a lungul anilor de puşcărie, alinînd suferinţele celor din jurul lui. Nu avea nici medicamente, nici aparate sau instrumente medicale pentru a le veni în ajutor nenumăraţilor bătrîni şi bolnavi, care îşi răbdau durerile pierzînd zi de zi din speranţa, care singură le mai întreţinea rezistenţa fizică şi dorinţa de a supravieţui. Avea în schimb răbdarea şi blîndeţea necesare să-i examineze, să le asculte cu atenţie plîngerile şi chiar confidenţele şi să-i îmbărbătezе în aşa fel, încît, după consultaţia lui, se alegeau nu numai cu moralul, ci şi cu puterile refăcute. Cornel şi-a făcut chiar un program de consultaţii, urmînd să ne examineze pe rînd, pe toţi locatarii camerei, cu mijloacele pe care le avea la dispoziţie, adică mîinile pentru palpare şi urechea pentru ascultare. Una din metodele folosite în politica lui de încurajare a pacienţilor era de a-i găsi şi semnala fiecăruia, oricît de bolnav ar fi fost, cîte o parte a corpului sau un organ în perfectă stare de funcţionare, chiar dacă respectivul era în ultimul hal de degradare fizică. De exemplu, în cazul unuia grav bolnav de ficat, sau a unui distrofic de grad avansat, îl puteai auzi pe Cornel exclamînd admirativ: „Cu inima pe care o ai, trăieşti pînă la o sută de ani!“ sau: „plămîni ca ai dumitale aş vrea să am şi eu!“ Cînd, între patru ochi, îl acuzam în glumă de cabotinaj sau de ipocrizie iezuită, Cornel, fiind catolic, simula indignarea, tolerîndu-ne totuşi obrăzniciile vîrstei. Terapia lui a fost însă salutară pentru mulţi camarazi de-ai noştri, mai ales pentru cei mai în vîrstă. O altă iniţiativă a lui a fost deschiderea unui ciclu de conferinţe pe teme medicale, precedat de un curs foarte amănunţit, de anatomie, pentru care m-a ales pe mine să-i servesc drept piesă de studiu. Mai multe zile în şir i-am pozat, numai în chiloţi, iar Cornel îmi mînuia braţele, picioarele, mă culca, mă scula în picioare, mă apleca, mă îndrepta, mă întorcea cu faţa şi cu spatele,

pentru a indica publicului diversele oase ale scheletului sau mușchii corpului, spunîndu-le denumirile. Demonstrația, spunea el, trebuia să țină loc de oră de disecție.

Sandu Ghica pretindea că, alegîndu-mă pe mine, Petrasievici procedase ca în anul întîi de medicină, cînd trebuia să dai un bacșiș omului de serviciu de la morga facultății ca să-ți pună pe masa de disecție un cadavru slab și nu unul gras pe care era mai greu de lucrat.

1960, PRIMĂVARA: PRELIMINARII LA O NOUĂ ANCHETĂ

Senzația produsă de sosirea lui Cornel Petrasievici din străinătate, cum spuneam noi, se stinsese treptat, viața în camera noastră reluîndu-și cursul obișnuit. Conferințele lui Cornel se înscriseseră și ele, alături de celelalte ocupații cu care ne umpleam timpul, în rutina de toate zilele, pe care, din nou, părea că nimic nu va mai veni s-o tulbure. Mă resemnasem deja să-mi reiau viața de semihibernare ce-mi stătea în față, pînă ce primele raze de soare, mai calde, ale primăverii ne vor scăpa de frig și de permanenta teroare a izolărilor în beciul înghețat, cînd o nouă surpriză m-a trezit din apatie. Într-o dimineață, ușa camerei s-a deschis și gardianul mi-a strigat numele, spunîndu-mi să ies afară.

Nu m-am îndoit nici o clipă că venise să mă ducă la beci, deși nu mai fusesem de multă vreme prins în defect. Acuzațiile, pur și simplu inventate, de a fi vorbit prin perete cu camera vecină sau de a fi vorbit în Morse prin calorifer deveniseră însă lucru obișnuit în ultimele luni. Se făceau chiar rapoarte tip, cu mențiunea „zece zile arest sever pentru nerespectarea regulamentului", fără nici o altă explicație. Imediat ce gardianul mi-a strigat numele, cîțiva camarazi din celulă s-au înghesuit în fața ușii, fiecare solicitîndu-i cîte ceva: unul, să fie scos la vizita medicală, altul, arătîndu-și cămașa în zdrențe, să i se dea una nouă de la magazie. Intrase astfel în funcție unul din procedeele noastre de a-l reține și a-i distrage atenția, pentru a-i da timp celui care urma să fie dus la carceră să se îmbrace cu lucruri mai groase. Am profitat și eu de această mică șiretenie, pentru a-mi trage în grabă pe mine un pulover, înainte de a ieși pe ușă. Urmîndu-l pe gardian, am părăsit secția și, spre uimirea mea, în loc să ne îndreptăm spre scara care ducea la beci, ne-am continuat drumul către partea clădirii unde se găseau birourile administrației. Gardianul m-a introdus într-una din încăperi, mi-a spus să aștept și, trăgînd ușa după el, m-a lăsat singur. Mă aflam într-o cameră al cărei mobilier se compunea doar dintr-un birou și două scaune. O fereastră, tot cu gratii, dădea spre o parte a curții închisorii ce îmi era necunoscută. Ușa biroului s-a deschis înainte de a-mi fi putut arunca o privire afară. A intrat un civil, tînăr, cu trăsături plăcute, dar

cu acea expresie-tip, greu de definit, caracteristică „lucrătorilor" din Securitate, cum obişnuiau să-şi spună singuri. Mai tîrziu aveam să aflu că pînă şi hainele de pe ei constituiau în acea vreme un fel de uniformă civilă: purta o pereche de pantaloni gri şi o haină de catifea reiată maron.

Tînărul securist s-a arătat de la început amabil, ceea ce era mai degrabă îngrijorător încît m-a pus imediat în gardă. Mi-a spus bună ziua şi a schiţat chiar un zîmbet. I-am răspuns la fel. M-a poftit apoi să iau loc pe unul din scaune, iar el s-a aşezat la birou în faţa mea. Avea în mînă o servietă, pe care a pus-o pe masă. N-a deschis-o decît după ce s-a informat în mod cît se poate de amabil cum mă cheamă şi chiar cum îmi merge, deşi cred că ştia răspunsurile mai bine decît mine. Abia după ce mi-a explicat că venise numai pentru a-mi pune nişte întrebări de rutină, a scos din geantă un plic, în care se găseau vreo douăzeci de fotografii, format legitimaţie, pe care le-a înşirat în faţa mea pe birou. Majoritatea erau poze de bărbaţi, dar erau şi două sau trei de femei. Mi-a cerut să mă uit atent la fiecare şi să-i spun dacă recunosc pe cineva.

De recunoscut, îl recunoscusem pe unul dintre bărbaţi încă din prima clipă, cînd nici nu înşirase bine toate pozele pe birou, dar nu m-am trădat în nici un fel. Ba dimpotrivă, într-un elan cît se poate de nevinovat şi natural, am pus mîna pe poza uneia dintre femei, pretinzînd în primul moment că am recunoscut o fostă colegă de facultate, pentru ca apoi, examinînd-o mai atent, să retractez afirmaţia, dezamăgit că m-am înşelat. Nemulţumit de superficialitatea mea, securistul nu şi-a putut ascunde nuanţa de iritare din ton, cînd mi-a spus din nou să nu mă grăbesc şi să cercetez cu cea mai mare atenţie şi seriozitate fotografiile, înainte de a face o afirmaţie. Spre mai mare siguranţă, a început să împingă chiar el una cîte una pozele în faţa mea pe masă, aşteptînd să mă pronunţ. La fiecare negaţie din partea mea, se grăbea să-mi avanseze fotografia următoare. Făcea această mişcare destul de repede, păstrînd un ritm constant. Totuşi, cînd şi la poza persoanei pe care o cunoşteam, am spus că mi-e necunoscută, am avut impresia că mi-a lăsat-o mai mult timp în faţă, înainte de a-mi prezenta alta. După ce rezultatul trecerii pozelor în revistă s-a dovedit negativ, sub pretextul de a-mi da posibilitatea să mai studiez o dată în linişte şi netulburat pozele, anchetatorul a scos din servietă un dosar, pe care a început să-l răsfoiască. De fapt, l-am surprins supraveghindu-mă cu coada ochiului. Ceea ce m-a făcut să-mi controlez expresia, în timp ce am mai privit o dată toate pozele, cu acelaşi rezultat: „Nu cunosc pe nimeni!" Securistul a devenit mai insistent şi mai ales mai insinuant, spunîndu-mi să privesc cu toată seriozitatea fotografiile, fiind vorba de o problemă care interesează securitatea statului. Totodată, a ţinut să-mi atragă atenţia că, dacă se va dovedi că totuşi am cunoscut una din persoanele din fotografii şi nu am declarat-o, mă fac vinovat de inducere în eroare a organelor de stat. Am încercat să-i explic că e foarte normal ca după aproape opt ani de închisoare să nu-mi amintesc figura cuiva, mai ales din nişte fotografii destul de proaste. S-ar putea, mai degrabă, să identific persoana care îl interesează,

după nume, decît după figură. Cum era de aşteptat, securistul nu a dat curs sugestiei mele. După o ultimă insistenţă, însoţită de un nou avertisment privind neplăcerile la care m-aş expune prin inducerea în eroare a „organelor", securistul şi-a strîns dosarul în servietă şi a părăsit camera, de data asta fără să-mi mai spună bună ziua. Iar eu, care cu cîteva minute mai devreme plecasem din celulă îngrijorat de zilele de frig pe care credeam că le voi avea de îndurat în beci, mă întorceam acum îngîndurat şi destul de tulburat de întîlnirea avută. Mai întîi, fiindcă orice întîlnire cu Securitatea, mai ales atunci cînd se profila perspectiva unei noi anchete, cum mi se părea că va fi cazul de astă dată, nu putea decît să-mi retrezească teama pe care o trăisem de fiecare dată cînd intrasem pe mîna anchetatorilor. Apoi, fotografia lui Ion (Nelu) Baicu, pe care mi-o arătase securistul mă obligase să mă întorc cu gîndul înapoi, la anii premergători arestării, la o epocă legată de o sumedenie de fapte şi oameni, pe care, într-atît mă străduisem să le trec sub tăcere, încît reuşisem aproape să mi le şterg din memorie.

În vremurile acelea, cînd mai domnea convingerea că Occidentul nu va tolera multă vreme prezenţa trupelor sovietice în mijlocul Europei şi nici regimurile comuniste din ţările răsăritene, instalate la conducere cu forţa şi împotriva voinţei popoarelor respective, toată lumea aştepta cu nerăbdare deznodămîntul salvator. Mulţi n-au stat pasivi, în expectativă, ci s-au angajat fie în acţiuni directe, făţişe, cu arma în mînă, în mişcările de rezistenţă din munţi, fie în organizaţii clandestine, avînd ca scop procurarea de armament şi recrutarea de membri pregătiţi să intre în acţiune la momentul potrivit. Era epoca în care organizaţiile subversive răsăreau ca ciupercile în toată ţara, cuprinzînd elemente din toate straturile sociale, de toate orientările politice şi de toate vîrstele. Cele mai multe au luat naştere în rîndurile tineretului studenţesc şi chiar şcolar. Am întîlnit în închisoare nenumăraţi studenţi, dar şi foşti elevi de liceu, care făcuseră parte din zeci de organizaţii clandestine diferite, toate anticomuniste. Primele informaţii despre planurile unei mişcări de rezistenţă, a cărei reţea urma să cuprindă suprafaţa întregii ţări, le-am căpătat chiar la mine, la ţară, cînd vărul meu George Boian mi-a încredinţat secretul. Era imediat după ce generalul Aurel Aldea fusese silit să părăsească guvernul în care fusese ministru de interne. Îmi aduc şi acum aminte de sloganele strigate la manifestaţiile comuniste şi de inscripţiile de pe pereţii caselor din Bucureşti: „Jos Aldea! Vrem capul lui Aldea! Moarte lui Aldea!" George Boian m-a anunţat că generalul urma să stea o vreme la noi, la Ilovăţ, unde va fi la adăpost şi va putea să desfăşoare mai departe activitatea de organizare a mişcării de rezistenţă. Mult mai tîrziu aveam să aflu că era vorba de organizaţia ce s-a numit Sumanele negre. Generalul avea să fie prezentat sub numele de Mircea Ionescu, un văr mai îndepărtat al mamei, de profesie inginer silvic, care îşi va petrece concediul la noi. Cîteva zile mai tîrziu, într-o după-amiază, un claxon la poarta curţii ne anunţa sosirea generalului. Poarta i-a fost deschisă şi în curte a pătruns un automobil cum nu mai văzusem decît

la cinema în jurnalele de actualităţi din timpul războiului. Era o maşină germană, un Horch („de comandament" — cum i se spunea atunci), vopsit în culoarea kaki-militară şi cu numărul de înmatriculare precedat de iniţialele S.R., adică Serviciul Regal. La volan era un ofiţer în uniformă. Singura măsură de precauţie din partea lui Aldea, pentru a nu bate la ochi, fusese aceea de a se îmbrăca civil. Nu pot uita nici acum furia şi indignarea cu care l-a întîmpinat vărul meu şi cum i-a reproşat, fără menajamente, imprudenţa unei astfel de apariţii. Generalul i-a explicat că fusese nevoit să părăsească în grabă Bucureştiul şi considerase că soluţia cea mai sigură era să facă drumul cu maşina pusă la dispoziţie de Palat avînd la volan un ofiţer de absolută încredere, care nu va divulga nimănui destinaţia. Deşi condusese aproape patru sute de kilometri pe un drum greu şi obositor, George Boian i-a cerut ofiţerului, ca de îndată ce se va lăsa întunericul, să se întoarcă la Bucureşti cu maşina. Generalul Aldea, nenea Mircea, cum îi spuneam, a stat cam două luni la Ilovăţ. A primit de mai multe ori vizita unui căpitan, cu care se închidea de fiecare dată la el în cameră timp de cîteva ore. Uneori participa la consfătuirea lor şi George Boian. Masa din camera lui Aldea era plină de hărţi de stat-major. O dată a venit să-l vadă de la Severin şi Puiu Caleia, pe care l-am întîlnit cîţiva ani mai tîrziu la mina de la Cavnic, condamnat în lotul Sumanelor Negre. Cu toată imprudenţa apariţiei lor într-o maşină atît de neobişnuită şi cu însemnele casei regale vizibile, sosirea generalului Aldea a trecut neobservată în regiune, iar secretul sejurului la Ilovăţ nu a fost niciodată deconspirat.

Şederea generalului la noi în casă, ca şi întrevederile lui conspirative nu au fost pentru mine decît o încurajare în plus pentru a continua să-mi procur, prin mijloacele ce-mi stăteau la îndemînă, tot felul de arme şi muniţii. Astfel, mai toţi băieţii din sat care se întorceau în permisie din armată, ştiindu-mă pasionat de arme, îmi aduceau fie cartuşe, fie calupuri de trotil, subtilizate de la regiment. Dar sursele mele principale de aprovizionare erau un sergent-major de la regimentul de infanterie din Severin, fin al părinţilor mei, şi bravii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare" care, pentru o sticlă-două de ţuică, îşi vindeau în plin oraş, la Severin, pistoalele automate, cu încărcătoarele şi muniţia respectivă. Ajunsesem astfel să am un mic depozit de arme şi muniţii, între care piesele principale erau: două carabine Z.B., patru pistoale automate ruseşti cal. 7,62 mm, fiecare cu cîte două încărcătoare a 72 de focuri, două pistoale Mauser (tip jandarmeresc), două pistoale germane Parabelum cal. 9 mm. Toate armele, ca şi o importantă cantitate de cartuşe şi cîteva kilograme de trotil au stat o vreme ascunse la doi oameni din sat. Unul din ei era chiar plutonierul Ion Belitu de la postul de miliţie din comună, fost prizonier în U.R.S.S. şi repatriat cu atît de hulita Divizie de panduri „Tudor Vladimirescu". Mai tîrziu cînd riscurile de a fi descoperite au crescut, armele au fost îngropate într-o grădină, unde cu siguranţă se mai află şi astăzi. După atîţia ani însă, cu toate măsurile de protecţie contra ruginii luate atunci, azi nu mai pot fi

decît un morman de fiare vechi. Obsesia procurării de arme m-a urmărit şi în Bucureşti, în timpul facultăţii. Referinţe şi indicaţii cu privire la diferitele posibilităţi de a achiziţiona arme puteai afla chiar printre studenţi, mulţi avînd aceeaşi preocupare. Pe vremea aceea locuiam în blocul Malaxa de pe bd. Bratianu (devenit ulterior Bălcescu). Diversele arme pe care le achiziţionasem le ţineam ascunse, cu complicitatea domnului Ion, portarul, originar din Baia de Aramă, în subsolul blocului unde se aflau cazanele caloriferului. O altă parte a micului arsenal pe care, împreună cu cîţiva prieteni, reuşisem să-l înjghebăm l-am depozitat la bunul meu prieten Dinu Mitache. Locuia într-un bloc mic şi mai vechi pe strada Spătarului, în care ascensorul, deşi prevăzut de constructor, nu mai fusese instalat, motiv pentru care, la toate etajele, uşile de acces la casa liftului erau încuiate şi fără clanţe, spre a evita posibile accidente. Dinu Mitache avusese ideea să descuie cu un şperaclu uşa condamnată de la etajul lui. Apoi, pîndind momentul cînd locatarii apartamentului vecin de pe acelaşi palier nu erau acasă, s-a apucat să construiască în casa liftului, la etajul lui, un planşeu din scînduri. Cîteva zile mai tîrziu, lucrarea era gata. Acum, deschizînd uşa liftului de la etajul lui, aveai în faţă o cameră-debara, podită cu scînduri care suportau greutatea a cel puţin doi oameni. Camera a devenit depozitul nostru de arme. O altă parte, mai importantă, a armamentului pe care ni-l procurasem în vremea aceea se afla la fraţii Poenaru, originari din Craiova. Toţi trei erau studenţi (la medicină, politehnică şi istorie), în Bucureşti. Locuiau într-un bloculeţ nou, rămas încă la roşu pe dinafară, pe una din străduţele ce se deschideau din Calea Dorobanţilor, cam din faţa liceului Titu Maiorescu şi se îndreptau spre stadionul, cunoscut atunci sub numele de Velodrom şi spre groapa Florească. După un timp, cînd arestările în rîndul studenţilor s-au înteţit şi riscurile descinderilor nocturne ale Securităţii crescuseră simţitor, am găsit o altă ascunzătoare. Pe aceeaşi stradă, la cîteva case distanţă de locuinţa Poenarilor, un gard de scînduri împrejmuia un teren viran, pe care se afla un morman de cărămizi şi moloz. Erau ruinele unei case distruse de bombardamentele americane în timpul războiului. Sărind gardul şi prospectînd terenul, prietenii mei au descoperit că pivniţele fostei clădiri rămăseseră intacte. Dînd cărămizile şi molozul la o parte, au degajat o gaură în planşeul de beton, prin care au pătruns în subsolul casei, unde au amenajat un loc uscat pentru lăzile noastre cu arme. Transferul armelor s-a făcut noaptea, cu minimum de zgomot posibil, pentru a nu trezi vecinii. Apoi, calea de acces în pivniţă a fost din nou astupată cu scîndurile şi cărămizile din mormanul de dărîmături.

Am înşirat pe scurt aceste cîteva secvenţe din îndeletnicirile mele clandestine, numai pentru că, înscriindu-se în nota şi spiritul vremii, ilustrează cum nu se poate mai bine curentul ce se născuse în rîndul tinerilor de a se opune prin toate mijloacele ocupaţiei sovietice şi regimului comunist. Întîlnirea şi relaţiile mele cu Ion Baicu, omul din poza pe care mi-o arătase acum securistul la Piteşti, datau tot din acele vremuri şi făcuseră parte din aceeaşi catego-

rie de preocupări. Combinația entuziasmului tineresc cu inconștiența vîrstei, cu amatorismul și nepriceperea în lupta subversivă, presărată cu doze mai mari sau mai mici de romantism și spirit eroic, într-o atmosferă în care nu se stinsese încă euforia iluziilor că „vin americanii", a fost cauza principală pentru care nenumărați tineri, angajați în astfel de organizații, au căzut victime Securității și „justiției poporului". Dacă, în schimb, alții am scăpat și n-am înfundat încă de pe atunci pușcăriile, o datorăm cred, în parte și norocului, dar și faptului că regimul nu-și organizase și nu-și formase încă rețeaua de copoi profesioniști, iar delațiunea nu luase proporțiile pe care avea să le ia mai tîrziu. Mai cred de asemenea că în acei ani ținta principală a represiunii erau partizanii din munți, în cea mai mare parte legionari și foști militari, a căror împotrivire punea direct în pericol noua orînduire, printr-o mai bună organizare și instrucție de luptă în clandestinitate și prin spiritul de sacrificiu de care erau animați.

Reîntors în cameră după întrevederea cu securistul, am încercat să-mi explic rostul acestei vizite și am ajuns astfel în mod firesc la întrebarea obsedantă, care îl persecută pe orice om ce se așteaptă să fie cercetat de Securitate: ce anume și cît știe anchetatorul despre cazul pe care urmează să-l ancheteze, cît și despre implicarea mea în respectiva afacere? O întrebare care de obicei nu-și poate găsi răspuns decît în cursul interogatoriilor, și numai dacă cel anchetat reușește să-și păstreze sîngele rece, judecata limpede și atenția trează, pentru a desluși cele mai fine nuanțe și a surprinde cele mai mici indicații sau scăpări involuntare ce s-ar ivi în dialogul purtat cu anchetatorul. M-am frămîntat și eu un timp degeaba. Cu singurul element pe care-l aveam, reprezentat de poza lui Baicu arătată de anchetator, mi-a fost imposibil să-mi dau seama cît de informată era Securitatea cu privire la legăturile pe care le avusesem cu el. În schimb, am ajuns la convingerea că vizita anchetatorului nu fusese decît o primă și fugară luare de contact, căreia îi va urma o anchetă în toată regula. Mă așteptam așadar de aci înainte să fiu în orice moment transferat la București, fie la Ministerul de Interne, fie la unul din sediile Securității. O dată ajuns la această concluzie, am început să mă pregătesc sufletește pentru ceea ce mă putea aștepta la anchetă. Mi-am făcut o socoteală simplă: fiind deja condamnat și nemaiavînd nimic de pierdut din acest punct de vedere, îmi revenea obligația să încerc să-mi asum, dacă va fi posibil, și faptele ce li se vor imputa altora, pentru a-i salva de la închisoare, iar altele să le trec sub tăcere sau să le neg cu orice preț. Rămînea însă de văzut dacă îmi voi putea da seama în timpul anchetei, dacă Baicu este arestat sau nu, dacă mai sînt și alții implicați și în general cît de informată este Securitatea și ce declarații deține de la eventualii arestați. Desigur că propunîndu-mi să adopt o asemenea atitudine în cursul interogatoriilor, mă expuneam unor insistențe din partea anchetatorului, care nu se va sfii să recurgă la toate mijloacele de convingere obișnuite. Deși mă încerca teama numai la gîndul acestei perspective,

eram totuşi pregătit s-o înfrunt, fiind într-o cu totul altă stare de spirit decît la anchetele anterioare prin care trecusem. Mă simţeam acum mai sigur pe mine şi, mai ales, animat de o înverşunare care îşi avea rădăcinile în ura acumulată de-a lungul anilor împotriva regimului şi care părea să fie dătătoare de curaj. Cred că sentimentele de care eram însufleţit ar fi justificat întru totul calificativul de duşman înrăit, folosit de Securitate în caracterizările din dosarele noastre. Informaţiile primite de curînd de la Cornel Petrasievici despre modul în care se desfăşurau anchetele în ultima vreme, fără să fie încurajatoare, prezentau totuşi un aspect nou, care limita puterile discreţionare ale anchetatorului. Era vorba despre o dispoziţie a Ministerului de Interne, care, ca şi pînă acum, autoriza bătaia şi tortura în anchetă, dar de aci înainte numai cu avizul şi sub controlul doctorului, ceea ce în formularea noastră, mai cinică, însemna că în puşcărie poţi să mori cît pofteşti, dar în arestul Securităţii n-ai voie! Cum nu aveam însă de gînd să mor în închisoare, dar nici nu ţineam să mă las schingiuit la Securitate, fără să schiţez măcar un gest de apărare, mi-a venit ideea să încerc să profit de această ultimă dispoziţie. Am apelat tot la dr. Petrasievici, cerîndu-i să-mi recomande o maladie care mi-ar pune viaţa în pericol dacă aş fi bătut şi pe care s-o pot simula, fără a da de bănuit că mă prefac. Cornel mi-a sugerat imediat anghina pectorală ca fiind cea mai potrivită boală pentru scopul pe care îl urmăream. În orice moment şi la cea mai mică emoţie, putea provoca moartea bolnavului, iar simulaţia nu putea fi detectată decît printr-o electrocardiogramă făcută în timpul crizei, ceea ce, practic, în închisoare, era imposibil, iar E.K.G.-ul efectuat după criză nu era edificator. În zilele următoare mi-am însuşit toate cunoştinţele necesare în legătură cu manifestările şi simptomele anghinei pectorale, Cornel Petrasievici ţinîndu-mi un adevărat curs de iniţiere în materie. Mi-am învăţat atît de bine lecţia, încît şi astăzi mi-au rămas în minte indicaţiile amănunţite şi sfaturile primite atunci de la Cornel.

Apoi a început aşteptarea. O aşteptare sub tensiune, care mă făcea să tresar la orice zgomot neobişnuit al coridorului, crezînd că mi s-a împlinit sorocul şi îl voi auzi pe gardian strigîndu-mi din uşă: „Ioanid! Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!“ Şi totuşi, pe lîngă teama de anchetă, mă încerca şi un fel de curiozitate morbidă de a afla mai repede ce mi se va întîmpla şi o nerăbdare de a părăsi cît mai curînd Piteştiul. Pe de altă parte, părăsind după cinci ani închisoarea înaltei trădări, ştiam că voi lăsa în urmă o mulţime de oameni de care mă legasem ca de o a doua familie şi de care mă voi despărţi cu regret. La începutul aşteptării, timpul trecea mai greu, zilele părîndu-mi-se mai lungi. Cu vremea însă, încordarea sub care trăiam s-a atenuat şi chiar a dispărut. Trecînd săptămînile fără să se întîmple nimic, gîndul obsedant al anchetei nu m-a mai persecutat ca în primele zile. Încet, încet, mi-am recăpătat liniştea, amintindu-mi tot mai rar de vizita anchetatorului care îmi arătase fotografiile şi de perspectivele sumbre cărora mă pregătisem să le fac faţă. Vremea bună de afară contribuia şi ea la restabilirea optimismului şi bunei mele dispoziţii obişnuite. Un

soare blînd de primăvară ne lumina de cîteva zile celula. Îl simțeam ca o mîngîiere pe fețele noastre supte, cu pielea îngălbenită și tăbăcită de frigul ce-l îndurasem peste iarnă. Ieșeam în primăvară vlăguit de puteri și, ca și camarazii mei din celulă, lîncezeam ca un convalescent, într-o stare de plăcută sfîrșeală fizică și de mulțumire sufletească totodată. După spusele doctorilor noștri, era astenia de primăvară a deținuților.

O lună de zile mai tîrziu, nici nu am mai tresărit, cînd gardianul mi-a strigat numele și mi-a spus să ies cu bagajul afară. Îmi recăpătasem reflexul de rutină, care îmi spunea că era vorba de o banală mutare dintr-o celulă într-alta. La anchetă nu-mi era deloc gîndul. Trecuse prea mult timp de la vizita anchetatorului și mă convinsesem că îngrijorarea mea fusese nejustificată, că Securitatea aflase numai că mă cunoșteam cu Baicu, dar nu știa în schimb nimic despre organizația noastră subversivă. Altminteri, urmările nu s-ar fi lăsat așteptate atîta vreme. Am fost mutat din camera mare de la parter într-o celulă de șase paturi de la etajul al doilea. M-am acomodat repede cu atmosfera din noua celulă, toți locatarii fiindu-mi cunoscuți.

Trecuse de jumătatea lui aprilie și vremea se încălzise simțitor. De la mutarea mea în noua celulă, urmărisem zilnic printre jaluzelele oblonului de la fereastră cum înverziseră grădinile și pomii din curțile localnicilor, din vecinătatea puşcăriei. O dată cu îndreptarea vremii, parcă se mai îmblînziseră și gardienii. Sau poate că renunțaseră să ne mai pedepsească la fel de des ca în timpul iernii, tocmai fiindcă se încălzise și beciul nu mai era atît de greu de suportat. În ultimele două-trei săptămîni nu mai fuseserăm scoși la baie, cazanul de apă caldă al închisorii fiind în reparație. Cu atît mai mare ne-a fost bucuria în acea sîmbătă, cînd l-am auzit pe gardian strigînd pe coridor „pregătirea pentru baie". Un sfert de oră mai tîrziu, mă aflam împreună cu camarazii mei de celulă în sala de dușuri din subsolul închisorii. Mă săpuneam de zor pentru a fi gata cînd gardianul va ordona băieșului de drept comun să mai dea o dată drumul la apă pentru clătit. Jetul de apă a fost însă atît de scurt, încît n-am avut timp să ne clătim decît parțial. Cu săpunul în ochi, am început să protestăm. În același moment însă, ușa sălii s-a deschis și un alt gardian decît cel care ne însoțise în subsol a întrebat:

— Care ești, bă, Ioanid?

— Eu.

— Pune mantaua pe tine, ia-ți hainele în brațe și ieși afară! Te îmbraci sus, în celulă. Hai, mai repede!

N-a fost chip să-l înduplec să mai dea drumul la apă, ca să mă pot clăti de săpun. N-am avut încotro și am ieșit din sala de dușuri, așa cum îmi spusese. Pe drum, pînă la celulă, am mers mai mult în fugă, gonit și împins de la spate de gardian. O dată ajuns în celulă, abia mi-a lăsat timpul necesar să mă îmbrac și să-mi adun în pripă bagajul în pătură. Aveam încă urme de săpun pe mine. Apoi, tot în pas alergător, am fost dus la magazie, unde, după ce mi-am predat cazarmamentul și hainele penale, mi s-a dat bagajul personal.

Cîteva minute mai tîrziu, arătam din nou ca la sosirea mea în Piteşti. Ca şi atunci, aveam lanţuri la picioare, eram îmbrăcat cu aceleaşi haine civile, peticite şi mirosind a mucegai, şi ţineam în mînă aceeaşi valiză de carton cu balamalele stricate. În schimb, eram cu cinci ani mai în vîrstă! În răcnetele gardianului, care continua să mă grăbească, şi în zornăitul lanţului tîrît pe coridor, am ieşit în curte. Duba închisorii mă aştepta la scară.

Cum nici o memorie nu este infailibilă, nici amintirile mele din închisoare nu sînt scutite de unele inerente scăpări, confuzii sau inexactităţi, de multe ori greu de explicat. Sper însă să fie cît mai puţine. Atunci cînd peste trecut se aştern anii, care estompează conturul imaginilor şi trec în uitare o bună parte din adevărul pe care vrei să-l evoci, eşti întotdeauna susceptibil de a ţi se atrage atenţia asupra unor erori involuntare. Este ceea ce face dl. Andrei Ţucă în scrisoarea pe care mi-a trimis-o şi pe care consider că se cuvine s-o reproduc întocmai, fiind vorba de un episod mult prea dureros pentru a-l lăsa nelămurit. Dl. Andrei Ţucă se referă la paginile din primul volum al *Închisorii noastre cea de toate zilele*, în care vorbesc despre fratele dumnealui, Marin. Iată scrisoarea.

„Stimate Domnule Ion Ioanid,

Citesc şi recitesc cu atîta emoţie cartea Dvs. *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Sînt frate cu Marin Ţucă (mai mic cu cinci ani — sînt născut în 1926). Am fost arestaţi împreună la 2 Iulie 1948. Eu am fost eliberat numai după şase luni de cercetări, înainte de procesul din 22 Dec. '48 de la Craiova.

Nu ştiu cum aş putea să vă mulţumesc pentru această carte. De cîteva luni mă străduiesc să vă scriu şi nu reuşesc să-mi adun gîndurile, sper să mă înţelegeţi şi să mă scuzaţi. În legătură cu cele scrise despre fratele meu, cu multă părere de rău trebuie să vă spun că ultimele lui dorinţe, pe care vi le-a încredinţat, n-au ajuns la părinţi, adresa fiind greşită. Aceeaşi adresă greşită a fost reţinută şi de Dl. Radina în «Testamentul din morgă». Adresa corectă era Ioneşti-Gorj, nu Albeşti-Dolj. Poate că fratele meu a dat această adresă înainte de evadare, pentru diversiune; poate e vorba de o firească deformare de memorie, după atîţia ani de suferinţă; poate nu s-a auzit bine în condiţiile în care a vorbit; poate că Securitatea, atît de interesată să oprească orice comunicare, pentru a preveni o eventuală reacţie de răzbunare din partea familiei, a strecurat o adresă falsă!?

Ani de zile după ce fusese executat, primeam din cînd în cînd foarte confidenţial veşti că trăieşte, că a trecut spre Severin, că se află la Ocnele Mari etc. Ne legam de cea mai mică speranţă, ne epuizam în cercetări, fără nici o şansă. Sînt prea multe de spus ca să încapă într-o scrisoare. Am fost şi la Albeşti-Dolj, în speranţa că voi găsi vreo legătură. Nimeni nu ştia nimic şi nu exista nimeni cu numele Ţucă. Se înţelege că cei care au posibilitatea să constate aceasta şi citesc cartea vor fi puţin descumpăniţi. Mă gîndesc că la o viitoare ediţie s-ar putea corecta adresa, sau într-o notiţă la volumele care urmează.

Trebuie să ştiţi că am găsit cartea cu mare dificultate. Poate că tirajul a fost nesatisfăcător. Ar fi păcat ca cei care trebuie să nu sesizeze ce forţă colosală reprezintă această carte, în lupta pentru regenerarea noastră morală şi politică, după 45 de ani de monstruoasă denaturare. Aştept un semn de la Dvs. că aţi primit scrisoarea. Poate venind în ţară, îmi veţi da ocazia să vă întîlnesc. Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs.

Vă trimit şi o fotografie a fratelui meu.

Pentru că aţi trăit şi retrăit suferinţele lui cu mai mult decît frăţească dragoste, aş vrea să vă asigur că nimic din scurta lui trăire pe pămînt nu a fost în afara demnităţii, a onoarei.

Pasiunea pentru matematici, muzică, poezie nu făcea decît să-i alimenteze focul sacru, pe care l-a primit la naştere, al dragostei pentru ideal: Credinţă, Patrie, Oameni.

Toată viaţa s-a pregătit pentru jertfă.

Era conştient de valoarea lui — relativă — dar nu era orgolios. De ce a vrut Dumnezeu să-şi facă jertfa atît de umilit, în lanţuri?! «Eli, Eli...»

Întrebări desigur patetice şi fără rost poate. Nimeni nu va putea răspunde.

Vă mulţumesc încă o dată şi, în numele fratelui meu, dacă îmi permiteţi, vă îmbrăţişez cu toată dragostea,

Andrei Ţucă

P.S. Vă dau alături şi o scurtă notă biografică."

„Marin Ţucă s-a născut la 9 Nov. 1921 în Com. Ioneşti-Gorj (tatăl învăţător).

Şi-a făcut studiile la Liceul Militar D.A. Sturdza din Craiova şi la Şcoala de ofiţeri de artilerie regele Carol I din Piteşti — promoţia 1943.

A luptat pe frontul de Est şi pe frontul de Vest şi i s-a conferit Ordinul Coroana României cu spade şi panglici de Virtute Militară, cu frunze de stejar. Avea 23 de ani.

A fost arestat la 2 Iulie 1948, într-o perioadă de intensă pregătire a insurecţiei împotriva ocupaţiei comuniste şi a fost condamnat la 15 ani de Tribunalul Militar din Craiova. La data arestării (a fost arestat în Comuna Ioneşti-Gorj fiind în trecere pe la părinţi), era locotenent în Regimentul 1 Artilerie din Craiova. Gradul de căpitan s-a primit la unitate, după arestare.

În urma evadării de la minele de plumb Nistru – Baia Mare, a fost judecat de Tribunalul Militar din Oradea, condamnat la moarte şi executat la 29 Mai 1954.

Avea 33 de ani.

Şi-a purtat crucea cu demnitate, pînă la sfîrşit.

Andrei Ţucă — frate."

În acelasi plic, dl. Andrei Ţucă mi-a trimis şi o fotografie a fratelui său, avînd pe dos următoarea notaţie:

„Marin Ţucă
1921–1954
33 ani
Domnului Ion Ioanid, în amintirea fratelui meu pe care cu atîta simpatie l-aţi evocat.
Cu deosebit respect,
Andrei Ţucă"

Ţin să mai citez o dată, din emoţionanta scrisoare a domnului Andrei Ţucă, următoarea frază: „Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs...". *Adică după treizeci şi şapte de ani!* O frază din care se naşte întrebarea firească: cine şi cum va trebui să dea socoteală pentru o asemenea ticăloşie?

TIMIŞOARA, APRILIE 1960: ÎN ANCHETĂ

Mă aflam de o bună bucată de vreme într-un vagon penitenciar, tras pe o linie moartă din gara Piteşti. Cu toată graba cu care fusesem scos, cu săpunul pe mine, din sala de duşuri, dus în fugă la magazia de efecte, pus să mă aşez pe jos pe coridor, pentru ca un deţinut de drept comun să-mi bată lanţurile la picioare, dus apoi în viteză cu duba la gară trecuseră totuşi mai bine de două ore de cînd vagonul stătea neclintit pe linie. Eram singur într-una din celulele mici, ceea ce era un adevărat lux, faţă de cum călătorisem altă dată cu duba. Compartimentul mai mare al vagonului era ocupat de un număr de deţinuţi de drept comun. Primisem hrana rece obişnuită pentru o zi: o bucăţică de slănină rîncedă şi foarte sărată, două cubuleţe de marmeladă şi un sfert de pîine. Mă decisesem s-o mănînc pe loc, fiind convins că gardienii se înşelaseră şi vor veni să mi-o ceară înapoi. Parcursul Piteşti–Bucureşti era de prea scurtă durată pentru a justifica raţia de hrană rece pentru o zi! Şi totuşi, nici atunci, nici după ce vagonul s-a pus în mişcare, ataşat la garnitura de tren cu care am plecat la drum, nimeni nu a mai venit la uşa mea, nici măcar pentru a mă spiona prin vizetă. Deşi printre gratiile şi sita de sîrmă deasă de la fereastră vizibilitatea era foarte redusă, mi-am dat repede seama că nu mergeam către Bucureşti, ci în direcţie opusă. Cum nu găseam nici o explicaţie la acest neaşteptat itinerar, am renunţat să-mi bat capul. Eram ataşaţi la un tren care mergea destul de repede, aşa că am ajuns încă pe lumină la Craiova. Aici au urmat o serie de manevre pînă ce am fost garaţi pe o linie moartă, în afara gării, unde a mai fost adus un grup de deţinuţi de drept comun. Au fost închişi tot în camera mare, împreună cu ceilalţi. M-am gîndit că de asta venisem pînă la Craiova,

ca să luăm și acest lot de deținuți, iar acum vom face cale întoarsă spre București. M-am înșelat însă din nou. Curînd am fost legați la un tren care a pornit tot spre apus. De ce ne-am oprit după aceea timp de aproape două ore într-o stație neînsemnată, nu mi-am putut da seama. Înainte de a se lăsa noaptea, am reușit să citesc pe clădire numele stației: Prunișor. Ne aflam în marginea pădurii de pe dealul Balotei. Popasul făcut aici n-am să-l pot uita niciodată. Închizînd ochii mi-aș fi putut închipui că sînt din nou acasă, la Ilovăț. Printre gratiile ferestrei venea un miros puternic de liliac în floare, iar în liniștea nopții care se lăsase, cînta o privighetoare. Era foarte aproape, într-un boschet din fața ferestrei vagonului penitenciar. Ani de zile, în celulă, nu simțeam decît mirosul tinetelor, iar de dincolo de ușă auzisem numai glasul grosolan al gardienilor, răcnetele și înjurăturile lor ordinare. Apoi, trenul s-a pus iar în mișcare și călătoria a continuat în același ritm, cu pauze lungi prin gările mai importante. La Turnu Severin am stat aproape toată noaptea. Am auzit mișcare în compartimentul de drept comun. Au fost scoși unii și aduși alții. La mine în celulă nu s-a produs nici o schimbare, așa că m-am întins pe bancă și am dormit netulburat pînă dimineața. Vagonul atașat la un tren personal și-a reluat a doua zi drumul. La Orșova nu a oprit decît cîteva minute. La Caransebeș însă, vagonul penitenciar a fost detașat de tren și din nou garat pe o linie moartă. Aici am zăbovit cîteva ore, timp în care o mare parte a deținuților de drept comun a coborît. Următorul tren de care am fost legați m-a dus pînă la Timișoara. Aici mi-am încheiat călătoria.

Se înserase de-a binelea cînd am fost scos din dubă de un căpitan de Securitate însoțit de doi sergenți și urcat într-un Jeep. Ofițerul, cum aveam să aflu mai tîrziu, era șeful arestului Securității locale. Înainte de a mă sui în mașină, ofițerul a ținut să mă avertizeze: „Să nu încerci să faci vreo prostie, că noi nu glumim!" — și mi-a arătat pistolul pe care îl scosese din toc. Mi-am dat seama că fusese la rîndul lui prevenit că avea de-a face cu un deținut „periculos", care evadase. Cu ofițerul în față, lîngă șofer, și cu mine pe bancheta din spate, între cei doi sergenți, Jeepul a gonit pe străzile orașului, destul de întunecoase și cu rari trecători, pînă ce s-a angajat pe un bulevard mai bine luminat, de unde a cotit brusc la stînga și s-a oprit în fața unor porți mari, metalice. La un claxon scurt al șoferului, ni s-a deschis și am intrat în curte. Aici, observațiile mele au fost întrerupte. Un sergent mi-a pus o pereche de ochelari negri la ochi și, apucîndu-mă de braț, m-a dirijat prin ușa clădirii lîngă care oprise Jeepul. Am urcat cîteva trepte, am mai făcut cîțiva pași și am pătruns într-o cameră, unde mi s-au scos ochelarii. La un birou stătea așezat șeful arestului. „Fă-i toaleta!" i-a spus sergentului. Cunoșteam expresia. Era vorba de operația de luare în primire la care era supus cel ce urma să fie încarcerat în arestul Securității. „Dezbracă-te la piele!" mi-a ordonat sergentul. M-am executat și, gol pușcă, am așteptat să-mi fie controlate hainele, centimetru cu centimetru de-a lungul fiecărei cusături. O dată reîmbrăcat, am semnat de luare și totodată de dare în primire pentru valiza mea de carton, care fusese adusă

în birou și care avea să ia drumul magaziei. Am procedat la fel și pentru ceasul meu de mînă, care mă urmase și el în călătoria de la Pitești la Timișoara. Mi-a fost arătat și, după ce l-am recunoscut, l-au închis din nou în cutiuța de lemn în care avea să zacă la magazie, în raftul cu obiecte de valoare. La terminarea formalităților, șeful arestului mi s-a adresat din nou, pentru a-mi aduce la cunoștință obiceiurile casei: „Aici vei respecta regimul tăcerii! Nu se vorbește, nu se cîntă, nu se fluieră! Dacă ai ceva de raportat, bați la ușă și îi spui ce ai de spus tovarășului sergent, în șoaptă. Execuți toate ordinele pe care ți le dau cadrele noastre. Dacă comentezi, vei fi sancționat!"

Cu ochelarii la ochi am pornit iar la drum, condus de un sergent. Am coborît mai întîi o sumedenie de trepte cam tocite. M-a izbit un miros de pivniță umedă. Coridorul pe care l-am urmat mi s-a părut îngust și tare întortocheat. Cînd, în fine, ne-am oprit, sergentul a tras un zăvor și mi-a scos ochelarii. Eram în pragul unei camere în miniatură. Patul de fier, de tip cazon, ocupa trei sferturi din încăpere. Era cît camera de lung și bloca aproape complet intrarea, nelăsînd decît o trecere de circa douăzeci de centimetri între el și tocul ușii, prin care m-am strecurat în noua mea locuință. De-a lungul patului, care începea de la ușă și se termina în fundul încăperii, dispuneam de un spațiu liber de aproximativ patruzeci de centimetri lățime. Pardoseala era din dușumele de brad. Într-unul din cele două colțuri rămase libere, neocupate de pat, era o oală de noapte, cu un capac rotund, decupat dintr-o bucată de placaj. Deasupra ușii, într-o firidă care străpungea zidul pînă în coridor, ardea nelipsitul bec, aprins zi și noapte. Orificiul era și singura cale de aerisire, lăsînd totodată să pătrundă în celulă mirosul de mucegai al subsolului. Pentru moment au fost singurele date topografice pe care le-am putut stabili. Cu timpul însă, parte prin propriile mele observații, parte prin informații primite de la alții, mi-am completat cunoștințele despre locul în care mă aflam.

Mă găseam la Securitatea din Timișoara, pe bulevardul Loga, unde își stabilise sediul în trei clădiri arătoase, cu etaj, confiscate de la proprietarii lor. Clădirile fuseseră închise într-un perimetru înconjurat cu ziduri înalte. Li se mai aduseseră și alte „îmbunătățiri" pentru a le face corespunzătoare noii destinații pe care o primiseră. Cele trei vile comunicau între ele prin tuneluri subterane, în care se aflau și celulele arestului, astfel încît arestații puteau fi duși la anchetă în oricare din cele trei clădiri fără să parcurgă drumul prin exterior.

În prima seară și chiar în timpul nopții, mi s-a părut că am fost în mod special supravegheat. Încă nu mă obișnuisem cu zgomotele noului celular. Mi-a trebuit o vreme pînă să pot detecta pasul catifelat al gardienilor, care la intrarea în serviciu își scoteau cizmele și se încălțau cu cipici de postav. În primele zile abia îi auzeam călcînd pe preșul de pe coridor. Curînd însă am ajuns să le deslușesc de la tot mai mare distanță pașii de felină cu care se apropiau de ușa mea, pentru a mă spiona prin vizetă. Prima mea grijă a fost să le adorm vigilența, nelăsîndu-mă niciodată surprins în defect, pentru a-i convinge că înțelegeam să respect cu scrupulozitate prevederile regulamentului.

Pînă ce mi s-a adaptat urechea la sunetele coridorului, înăbuşite cu atîta măiestrie de personalul celularului, instruit să pună surdină celui mai mic zgomot, am fost într-adevăr foarte disciplinat. Nu m-am întins peste zi în pat, iar noaptea mi-am creat reflexul de a dormi cu faţa spre vizetă şi cu braţele peste pătură, la vedere, aşa cum cerea regulamentul. Cu un destul de mare efort de voinţă, încă din prima zi a sosirii mele la Timişoara, am hotărît să-mi impun un exerciţiu de răbdare de cursă lungă, pe care să-l practic cu perseverenţă. Apoi, o dată familiarizat cu toate sunetele subsolului, mi-am permis libertatea de a sta întins în pat, pînă ce îl auzeam pe gardian apropiindu-se. Pînă să ajungă la uşa mea şi să privească prin vizetă, aveam timp să întind pătura şi să mă aşez reglementar, pe marginea patului. Alteori mă vedea făcînd cei doi paşi şi jumătate, dus-întors, dintr-un capăt pînă în celălalt al celulei. Mă obişnuisem totodată să nu întorc capul spre uşă cînd mă spiona prin vizetă, pentru a-i lăsa impresia că nu mă ştiam supravegheat. În scurtă vreme, văzîndu-mă atît de disciplinat, vizitele gardienilor la uşa mea s-au rărit. Denaturînd într-o oarecare măsură înţelesul cuvintelor, aş putea spune că „le cîştigasem încrederea" şi „le devenisem cumva chiar simpatic", pentru că nu le cream nici un fel de probleme în timpul serviciului. Era de altfel, ceea ce şi urmărisem prin comportarea mea. Cum celula mea era ultima pe partea dreaptă, tocmai în fundul coridorului, gardienii nu se mai osteneau decît rareori să vină pînă la mine, mai ales că eram şi complet izolat, cele două sau trei camere dinaintea celulei mele fiind neocupate.

A doua zi după sosirea mea în Securitate, am fost vizitat de o felceriţă. M-a întrebat dacă sufăr de ceva. Am declarat că în general sînt sănătos, dar că probabil am răcit pe drum, pentru că, peste noapte am simţit în piept, în partea stîngă, un junghi ascuţit, care însă mi-a trecut destul de repede. Sub ochii vigilenţi ai gardianului, felceriţa mi-a luat pulsul. Apoi i-a dat gardianului în păstrare o sticluţă cu un medicament, din care urma să primesc de două ori pe zi cîteva picături, pe care să le înghit cu apă. Cum la Securitate totul era secret, nu mi-a spus nici ce a constatat şi nici ce medicament mi-a recomandat. Pentru mine însă, instruit cum fusesem de Cornel Petrasievici la Piteşti, totul era limpede: îmi dăduse picături de valeriană, presupunînd că era vorba de o banală nevroză cardiacă, datorată şocului şi stării emotive prin care treceau mai toţi noii arestaţi cînd luau contact cu ancheta şi metodele Securităţii. Nu era însă cazul meu. Nu observasem nici o tendinţă spre palpitaţii sau aritmii în regularitatea bătăilor inimii, deşi nu puteam spune că nu-mi era teamă de anchetă. De fapt, plîngîndu-mă de durerea simţită în timpul nopţii, nu făcusem decît să pun primul jalon al viitoarei boli de inimă pe care urma s-o simulez în caz de nevoie. Frecvenţa vizitelor medicale, pe care aveam s-o constat încă din primele săptămîni de şedere la Timişoara, părea să confirme informaţiile ce le primisem la Piteşti despre ultimele dispoziţii privitoare la grija pentru viaţa arestaţilor, atîta vreme cît se aflau sub anchetă. La două-trei

zile felcerița trecea în revistă toate celulele. Cel puțin o dată la zece zile venea împreună cu ea și doctorița Securității.

În privința alimentației, mi-am dat seama pe parcurs că suferea modificări, atît calitative cît și cantitative, în funcție de felul în care se desfășura ancheta. De cînd mă deprinsesem cu obiceiurile gardienilor și cu zgomotele celularului, sesizam orice deviere de la programul de rutină și toate disonanțele care îmi dădeau de veste că se întîmpla ceva neobișnuit. Așa am descoperit că, după împărțirea castroanelor cu mîncare, se mai deschideau cîteva uși de celule și la fiecare auzeam un zăngănit de polonic ce se lovea de pereții unei găleți. Asociind aceste sunete cu mirosul ce se strecura curînd după aceea în celulă prin firida de deasupra ușii, miros deosebindu-se de cel al mîncării pe care o primisem, am înțeles că la respectivele camere se servea un meniu diferit. La expansiunea cunoștințelor mele dincolo de limita impusă de cei patru pereți ai celulei, am fost deseori ajutat și de indiscrețiile involuntare ale gardienilor, de la care surprindeam cîte o frîntură de frază sau chiar cîte o convorbire ținută prea aproape de ușa mea.

Căldura umedă din celulă, combinată cu lipsa de aer curat, era destul de greu de suportat. Zăpușeala creștea peste zi, atingînd culmea în timpul nopții, cînd mă trezeam de mai multe ori ud leoarcă de transpirație și respiram anevoie din lipsă de oxigen. Prin firida mult prea mică de deasupra ușii, în care becul stătea aprins zi și noapte, contribuind și el la ridicarea temperaturii, aerul nu se primenea. Deschiderea ușii, începînd de dimineață, cînd primeam cana cu surogatul de cafea și felia de pîine unsă cu celebra marmeladă de cinci lei kilogramul din acea vreme, și apoi la masa de prînz și de seară, ca și de fiecare dată cînd eram dus cu oala de noapte la W.C., era evenimentul mult așteptat al zilei fiind singura ocazie de aerisire a celulei. Nici pe coridor nu era mult mai răcoare, iar mirosul de mucegai era chiar mai pronunțat decît în celulă. Atmosfera era însă respirabilă, datorită curentului ce se crea între ușile de acces în celular și o foarte mică fereastră cu gratii din capătul coridorului, care se deschidea deasupra nivelului pavajului din curtea interioară.

Faptul că nu fusesem încă dus la anchetă nu m-a surprins peste măsură. Cunoscînd tensiunea nervoasă sub care trăiai în așteptarea anchetei, anchetatorii aveau de cele mai multe ori obiceiul să-ți pună nervii la încercare, ignorîndu-te înadins timp de cîteva zile, înainte de a începe interogatoriul. Încă de la plecarea din Pitești, îmi jurasem să rămîn invulnerabil la presiunile atît fizice cît și psihice la care voi fi supus. Era un fel de rămășag făcut cu mine însumi, pe care voiam să încerc să-l cîștig cu orice preț. Reușisem să nu mă sinchisesc de momentul cînd voi fi scos la anchetă.

Primele trei sau patru zile, nu am părăsit celularul subteran al Securității. Apoi, într-o dimineață, un gardian a deschis ușa celulei și, după ce mi-a spus să-mi îmbrac haina și mi-a pus ochelarii negri la ochi, m-a luat de braț și m-a pilotat de-a lungul coridorului. Pînă la un punct, drumul mi-era cunoscut. Pe

aici eram dus zilnic la W.C. Apoi, ne-am abătut la stînga, am mai făcut cîțiva pași, am trecut printr-o ușă și am urcat niște scări destul de abrupte. În scurt timp aveam să mă obișnuiesc și cu drumurile care duceau de la celularul subteran la camerele de la etaj ale celor două vile, unde am fost anchetat în lunile următoare. Atunci știam, după numărul pașilor, în care vilă eram dus, după cum știam și cîte trepte avea fiecare scară. De la parterul vilei, am mai urcat un rînd de trepte pînă la primul etaj, unde am fost introdus într-o cameră și mi s-au scos ochelarii. La un semn al anchetatorului, așezat la un birou, gardianul care mă adusese a ieșit. Apoi, arătîndu-mi măsuța și scaunul lîngă care mă oprisem înainte de a mi se scoate ochelarii de la ochi, anchetatorul mi-a spus să iau loc. Mi-a vorbit cu domnule și cu dumneata, ceea ce nu m-a mirat, știind că în general așa începeau anchetele. Securistul de la biroul din fața mea era cu cîțiva ani mai tînăr decît mine. Mijlociu de înalt și subțire, nu avea o înfățișare neplăcută. Purta cravată și o haină maron de catifea reiată. Recunosc că m-am așezat fără să scot o vorbă și fără să schițez cel mai mic gest de salut, ceea ce, datorită tonului amabil cu care mă invitase să stau jos, m-a făcut să am o clipă de remușcare pentru lipsa mea de bunăcuviință. Dar numai o clipă! După ce m-a examinat un lung moment, cu vădită curiozitate, anchetatorul mi s-a adresat din nou. Voi încerca acum să rezum în cîteva fraze, cît mai apropiate de sensul și exprimarea lor originală, monologul lui. „Domnule Ioanid, cred că știi că ai fost adus aici pentru o anchetă..., dar pentru asta mai avem timp... Aș vrea mai întîi să stăm de vorbă, pentru a ne cunoaște. Trebuie să știi că noi nu mai sîntem cum erau tovarășii noștri din anii '50, cînd puterea populară încă nu era consolidată... Noi am intrat acum într-o perioadă de legalitate, iar abuzurile de altă dată nu mai sînt admise. Regimul s-a întărit în interior, iar în exterior, țările socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică, se bucură de respect și considerație în lumea capitalistă. Confruntarea între Apus și Răsărit a încetat. Vestul s-a convins de dorința noastră sinceră de conviețuire pașnică, chiar și între țări cu orînduiri sociale diferite. Sîntem pe cale de a ne înțelege și de a colabora în lupta comună pentru asigurarea unei păci durabile în lume..."

Minute în șir mi-a vorbit în acest sens, fără să facă vreo pauză sau să aștepte o reacție din partea mea. De altfel, eram așa de surprins de ceea ce-mi spunea, încît nu-mi era gîndul decît să-mi păstrez o expresie neutră a feței și a privirii, care să nu-mi trădeze uimirea. Eram de-a dreptul tulburat, pentru că aceste declarații depășeau cadrul în limitele căruia anchetatorii își permiteau să recurgă la anumite afirmații mai îndrăznețe, atunci cînd, la începutul anchetei, voiau să pregătească o atmosferă destinsă pentru ca șocul să fie cu atît mai mare, cînd vor trece brusc, la faza următoare, aceea a insultelor și bătăilor. De data asta părea să fie vorba de cu totul altceva, ceva neprevăzut în scenariul anchetelor, pe care îl cunoșteam din experiența mea și a altora, în care ți se servea una caldă, alta rece, adică metoda alternativă a tratamentului, cînd cu mănuși, cînd cu bîta. Neputînd înțelege motivul unei atari atitudini

din partea anchetatorului, am rămas mai departe suspicios şi în expectativă. Cînd şi-a încheiat tirada, şi-a aprins o ţigară şi, sculîndu-se de la locul lui, a venit să-mi ofere şi mie una. I-am mulţumit, dar am refuzat-o.

— Ştiam că eşti fumător! (Nu era pentru prima oară cînd constatam că faptul era consemnat în dosarul meu, pe care atît ofiţerii politici din penitenciare, cît şi securiştii-anchetatori îl consultau înainte să aibă de-a face cu mine.)

— Am fost fumător. Dacă nu pot fuma cu regularitate, prefer să mă abţin.

— Îţi promit că voi cere tovarăşului colonel să-ţi aprobe o raţie zilnică de ţigări.

Tovarăşul colonel, la care avea să se refere de mai multe ori în cursul lunilor următoare, şi pe care l-am văzut o singură dată, era şeful Securităţii locale. Era şvab de origine, îl chema Schnellbach şi fusese de meserie tîmplar. Cînd l-am văzut, încă nu ştiam cine era. Am remarcat însă că îi lipsea o falangă de la un deget. (Cred că de la mîna dreaptă.) L-am identificat după acest semn particular, cînd am fost mutat la închisoarea din oraş, unde deţinuţii din Timişoara, care îl cunoşteau, mi-au vorbit despre infirmitatea fostului tîmplar, devenit colonel de Securitate. La insistenţa anchetatorului, am primit ţigara. În timp ce îmi dădea foc, m-a întrebat de cîtă vreme sînt închis. (Ca şi cum n-ar fi ştiut!) Cînd i-am spus că mă aflu de opt ani în detenţie, şi-a manifestat compătimirea pentru soarta ingrată pe care o avusesem, lansîndu-se într-o lungă explicaţie din care reieşea că de fapt nu ajunsesem în puşcărie pentru faptele de care fusesem acuzat, ci mai degrabă se putea spune că avusesem ghinionul de a fi căzut victimă politicii internaţionale. Vina o purta Occidentul, care sub influenţa Statelor Unite ale Americii a dus timp de ani de zile o politică agresivă, angajîndu-se în cursa înarmărilor şi pregătindu-se de o confruntare cu Uniunea Sovietică. Faţă de această ameninţare, ţările socialiste, în frunte cu U.R.S.S.-ul, deşi iubitoare de pace, au fost nevoite să-şi ia măsurile de apărare, atît împotriva eventualului agresor din afară, cît şi a duşmanului intern, reprezentat de cei ce se lăsau instigaţi de propaganda mincinoasă şi ostilă a forţelor reacţionare imperialiste din Occident. Între timp însă, popoarele din lagărul imperialist au înţeles că dorinţa noastră de pace e sinceră şi, sub presiunea lor, forţele reacţionare şi-au pierdut influenţa politică pe care o aveau în ţările lor. Datorită acestei noi orientări în politica internă, sînt de aşteptat modificări importante şi în relaţiile internaţionale. Este de prevăzut o trecere de la războiul rece, de la politica de confruntare de pînă acum, la una de colaborare şi prietenie, nu numai între popoarele ci şi între guvernele respectivelor ţări. Marile puteri sînt pe cale de a ajunge la o înţelegere, renunţînd la ideea folosirii forţei şi la ameninţarea cu forţa. În acel moment, pericolul extern fiind înlăturat, va dispărea şi pericolul intern, iar închisorile pentru contrarevoluţionari nu-şi vor mai avea rostul. Deşi discursul anchetatorului nu era decît o succesiune de expresii şi formule din bine cunoscutul vocabular propagandistic al partidului, reluate şi repetate într-o litanie ce părea să nu

mai aibă sfîrşit, nu mi-am pierdut nici un moment atenţia. Fără să-mi arăt pe faţă interesul cu care îl ascultam, nu mi-a scăpat nici un cuvînt din spusele lui. Eram mai mult decît intrigat de pledoaria pentru pace pe care o desfăşura, care, în loc să se încheie ca de obicei cu insultele, atacurile şi acuzaţiile obişnuite la adresa Statelor Unite şi a democraţiilor occidentale, tindea să adopte un limbaj şi un ton civilizat, pentru a lăuda deopotrivă spiritul împăciuitor al lagărului socialist, cît şi al lagărului capitalist. Întrevederea mea cu anchetatorul din ziua aceea s-a încheiat fără să-mi pot explica rostul ei. Mie nu mi se pusese nici o întrebare. În schimb, anchetatorul îmi vorbise timp de mai bine de jumătate de oră, părînd a fi vrut să-mi facă nişte destăinuiri, din care însă nu înţelesesem mai nimic. Iar cînd, înainte de a-l suna pe gardian pentru a mă duce înapoi în celulă, mi-a spus, cu acelaşi ton amabil cu care mă primise, că vom mai sta de vorbă, perplexitatea mea n-a făcut decît să crească. Dar o dată cu ea, şi suspiciunea că ceea ce se petrecuse în biroul de anchetă fusese dinainte studiat şi pus la cale, numai pentru a mă deruta. Demers care, de altfel, şi-a atins ţelul, următoarele zece-cincisprezece zile ale acestei bizare anchete nefăcînd decît să-mi sporească nedumerirea. În toată această perioadă, am fost scos cu intermitenţe la anchetă, într-un ritm ce părea să denote o vădită lipsă de grabă din partea anchetatorului, impresie întărită şi de felul cum decurgeau întrevederile noastre.

Cea mai mare parte din timpul şedinţelor de anchetă era consacrată aceluiaşi gen de monolog pe care anchetatorul îl ţinuse la prima noastră întîlnire. Treptat însă, pe măsură ce am renunţat să mai fiu simplu ascultător şi am acceptat să mă angajez în dialogul dorit de anchetator, am participat în egală măsură cu el la discuţii pe teme politice, atît interne cît şi externe. Am putut astfel constata, din nou, surprinzătoarea tendinţă a interlocutorului meu de a trata cu îngăduinţă puterile occidentale şi de a le privi de aci înainte ca pe nişte posibili parteneri şi nicidecum ca duşmani ireconciliabili, cum sunau de ani de zile sloganurile comuniste. Motivele care determinaseră această modificare mi-au rămas însă mai departe ascunse, ofiţerul nearătîndu-se mai explicit. De fiecare dată însă, în timpul celor două-trei ore de aşa-zis interogatoriu, ofiţerul nu revenea decît rareori la obiectul anchetei, limitîndu-se la a-mi pune cîteva întrebări cu caracter general şi mulţumindu-se cu răspunsurile pe care i le dădeam, oricît de vagi ar fi fost. Apoi, ca şi cum ar fi găsit un pretext să chiulească de la treabă, se grăbea să se întoarcă la conversaţia întreruptă. Trebuie să recunosc că, după primele cîteva întrevederi de acest gen, nu mi s-a mai stîrnit obişnuitul reflex de teamă, pe care gardianul îl provoca oricărui arestat atunci cînd venea să-l scoată din celulă şi să-l ducă la anchetă. Ajunsesem chiar să aştept cu o oarecare nerăbdare să fiu dus la anchetă. Părăseam astfel timp de cîteva ore celula strîmtă şi sufocantă, pentru a respira aerul curat care intra pe fereastra aproape mereu deschisă din biroul de anchetă. Camera era luminoasă. La anumite ore din zi, razele soarelui pătrundeau pînă

în mijlocul încăperii, aruncînd pe duşumele, între biroul anchetatorului şi colţul în care mă aflam, o dîră de lumină despărţitoare. Erau momente, în timpul acestor întrevederi, cînd mă distanţam cu gîndul de cel din faţa mea pînă la a pierde contactul cu realitatea situaţiei. Mă bucuram din plin de aerul pe care îl respiram, de soare, de cerul albastru şi de vîrful pomilor pe care îi vedeam prin fereastra deschisă. Nu aveam decît o singură grijă: să-mi controlez şi să-mi stăpînesc privirea şi trăsăturile feţei, pentru ca anchetatorul să nu-mi ghicească starea de mulţumire în care pluteam. Faptul că nu mai trăiam sub teama obsedantă a anchetei, nu mi-a atrofiat totuşi simţurile. Rămîneam în continuare acelaşi animal hăituit, bănuitor şi atent, stînd la pîndă, gata să surprindă cea mai mică modificare în atmosfera mediului ostil în care mă aflam. Instinctul de conservare era treaz şi funcţiona fără greş!

Dacă sus, la anchetă, reuşeam să mă destind în aşa măsură încît să mă pot bucura de avantajele pe care mi le oferea încăperea aerisită şi luminoasă, o dată întors în celulă, nu făceam decît să mă gîndesc la calea şi atitudinea cele mai potrivite de adoptat în diferitele ipostaze în care îmi imaginam că ar putea evolua desfăşurarea anchetei. Încă din primele zile îmi fixasem unele jaloane în această privinţă. Către sfîrşitul primei săptămîni, planul meu căpătase deja forma definitivă. Urma să-l aplic, indiferent de mersul anchetei şi de întorsătura pe care ar putea-o lua pe parcurs. Planul consta în a-mi însuşi în paralel, o dată la anchetă şi altă dată în celulă, două atitudini, cu nuanţe uşor diferenţiate, dar urmărind acelaşi scop. Voiam ca pe aceste căi indirecte să mă fac cunoscut anchetatorului, aşa cum doream eu să apar în ochii lui. Voiam totodată să fie convins că îşi formase singur părerea despre mine şi nicidecum influenţat de ceea ce îi sugerasem în mod intenţionat prin afirmaţiile şi felul meu de a mă purta. Astfel, în convorbirile cu el, m-am arătat convins că nu mai am nici o şansă să scap cu viaţă din închisoare. Nu credeam că voi putea supravieţui condiţiilor de detenţie, pe durata celor doisprezece ani pe care îi mai aveam de executat pînă la expirarea pedepsei. Într-un fel voiam să-i arăt că îmi încheiasem socotelile cu viaţa, că mă resemnasem să trăiesc mai departe, cîte zile voi mai avea, numai în virtutea inerţiei, mulţumindu-mă să privesc la tot ce se întîmplă în jurul meu ca un spectator neimplicat. La asemenea afirmaţii, anchetatorul intervenea, spunîndu-mi pentru a nu ştiu cîta oară că, dacă politica internaţională evoluează în continuare spre o înţelegere între apus şi răsărit, soarta noastră, a deţinuţilor politici, s-ar putea schimba radical de la o zi la alta. Era de prevăzut, în acest caz, o eliberare a noastră din închisoare cu mult înainte de expirarea sentinţelor, iar la vîrsta mea nu aveam nici un motiv să-mi pierd nădejdea, pentru că, o dată liber, mă voi reintegra în societate şi voi avea tot timpul să-mi refac viaţa. Faţă de tentativele lui de a-mi reda speranţa în viitor, mă arătam însă pe de o parte sceptic, iar pe de alta neinteresat în a-mi duce mai departe existenţa sub un regim comunist, la care refuzam să mă adaptez. Aici, anchetatorul se simţea obligat să facă apologia

sistemului, pretinzînd că, fiind în închisoare, nu avusesem posibilitatea să văd cu ochii mei realizările regimului şi să-mi dau seama de uriaşele progrese făcute în ţară, în toate domeniile, în ultimii ani, sub conducerea Partidului. Urma replica mea, în care făceam un rechizitoriu fără menajamente partidului comunist, acuzîndu-l de a fi înşelat, jefuit, sărăcit şi terorizat întreaga populaţie a ţării, spre singurul profit al unui număr redus de privilegiaţi ai regimului. Era motivul pentru care mă declaram un duşman ireductibil al comunismului, pe care îl uram din fundul sufletului. Eram convins că acest regim va sfîrşi prin a se prăbuşi, dar, din păcate, nu voi mai apuca să-i văd sfîrşitul. În timp ce îmi revărsam cu o patimă nedisimulată potopul de învinuiri împotriva Partidului, înregistram totodată efectul produs asupra anchetatorului. Pe de o parte, teama de a asculta asemenea blasfemii la adresa Partidului îl făcea să arunce din cînd în cînd pe furiş priviri în direcţia uşii care dădea în biroul vecin. Pe de altă parte, curiozitatea era mai puternică, şi nu voia nici să mă întrerupă. Era evident că nu i se mai întîmplase să aibă de a face cu un anchetat care să-şi dezvăluie sentimentele ostile de care era animat împotriva regimului, cu o sinceritate ce părea de-a dreptul sinucigaşă. Ajunsesem să mă situez pe această poziţie extremă, la capătul cîtorva zile, timp în care îmi dozasem treptat virulenţa şi agresivitatea atacurilor îndreptate împotriva regimului, în funcţie de gradul de suportabilitate al anchetatorului faţă de aceste critici. La cel mai mic semn de iritare din partea lui, mă opream pentru a-l asigura că nu era în intenţia mea de a-l ofensa personal. Îl rugam să nu vadă în sinceritatea cu care îi vorbeam decît rezultatul felului civilizat în care se purta cu mine. Acest fapt mă îndemna să-i acord încredere şi să-i vorbesc fără reticenţe, fiind convins că mă va înţelege, chiar dacă nu este de acord cu punctul meu de vedere. Deseori, în timpul discuţiilor, ţineam să-i împărtăşesc cîte o părere sau o idee, exprimîndu-mă cam în felul următor: „Credeţi că v-aş fi vorbit aşa, dacă mi-aş fi dat seama că faceţi parte din categoria acelor anchetatori, gata oricînd să recurgă la insulte şi bîtă pentru a suplini lipsa de argumente? În faţa unui astfel de om, aş fi tăcut pentru a nu mă expune unor suferinţe fizice inutile. Dîndu-mi seama că din partea dumneavoastră nu risc astfel de represalii, profit să vă vorbesc deschis, fără să-mi ascund gîndurile, deşi ştiu că veţi semnala atitudinea mea în rapoartele pe care aveţi obligaţia să le întocmiţi despre cel pe care îl anchetaţi. Avînd însă convingerea că nu voi supravieţui închisorii, nu mă mai tem de posibilele consecinţe pe care le-aş avea de suferit de pe urma lor. Ca atare, o caracterizare negativă în plus în dosarul meu sau un nou proces şi încă o condamnare sînt departe de a mă mai afecta în vreun fel." În atmosfera ce se stabilise treptat, la întrevederile cu anchetatorul, cît şi în atitudinea lui din timpul discuţiilor, am putut intercepta anumite semne, care mă încurajau, cred, că intenţia mea de a-l face să aibă despre mine impresia pe care mi-o dorisem părea să se realizeze.

„ĂSTA DE LA 5 E BĂIAT DEȘTEPT…"

Sînt convins că și comportarea mea în celula din subsolul Securității a contribuit în mare măsură la această reușită, știut fiind că biroul de anchetă era informat zilnic și pînă în cele mai mici amănunte asupra tuturor manifestărilor arestatului și a felului în care își petrecea timpul în perioada cercetărilor. Or, în ceea ce mă privea, aceste rapoarte ale arestului către biroul de anchetă nu puteau semnala decît ceea ce mă străduisem să le demonstrez gardienilor din celular, prin purtarea mea de zi cu zi! Cred astfel că îndeplineam, în ochii lor și din punctul lor de vedere, toate condițiile arestatului ideal, care nu le crea nici un fel de probleme. Docil și răbdător, nu îi sîcîiam bătînd cu insistență în ușă, așa cum îi auzeam făcînd pe alții din alte celule, atunci cînd cereau să fie duși la W.C. sau să li se dea foc la țigară. Preferam să aștept momentul cînd gardianul trecea prin fața celulei, pentru a-i solicita ceva, iar cînd îi adresam cuvîntul, o făceam pe șoptite, evitînd astfel să mi se atragă atenția să vorbesc încet. Cred că celula mea era singura de pe întreg coridorul, la care, cînd deschidea ușa, nu-l auzeai strigînd enervat ca la celelalte: „Vorbește, bă, în șoaptă! De cîte ori să-ți spun!" Știam că mai toți gardienii, din toate închisorile prin care trecusem, căutau să aibă cît mai puțin de lucru în timpul serviciului lor. Nici cei de la Securitatea din Timișoara nu făceau excepție. Mai toți preferau să stea pe scaunele de la intersecția celularului cu o altă ramură a coridorului, unde, fie stăteau de vorbă cu tovarășul lor din același schimb, fie pur și simplu moțăiau și nu voiau să fie deranjați. Era probabil și motivul pentru care se străduiau să termine cît mai repede treburile pe care nu le puteau evita, cum era împărțitul mesei sau, la ora „programului", scosul pe rînd al fiecărui arestat la W.C., grăbiți fiind să se întoarcă la scaunele lor, să trîndăvească în continuare. Cunoscîndu-le meteahna, le-o menajam. Mă arătam la fel de grăbit ca și ei să parcurg distanța de la celulă la W.C. și după aceea din nou la celulă înapoi, mergînd cu pasul întins și vioi, de parcă n-aș fi avut ochelari opaci la ochi. Intervenea aici o înțelegere tacită, dictată de interese reciproce: eu le satisfăceam dorința, grăbindu-mă, iar ei în schimb mă conduceau de brat cu toată grija, ferindu-mă să mă ciocnesc de vreun obstacol în drum. I-am auzit de mai multe ori vorbind între ei cu admirație de „cazul" meu. Considerau că „ăsta de la 5 (numărul celulei mele) e băiat deștept, cu ăsta n-ai treabă, știe să meargă cu ochelari, nu ca alții!" Erau aprecieri care îmi dovedeau că migala și consecvența cu care îmi urmăream scopul dădeau rezultate. Dacă în literatură s-a scris mult despre starea sufletească a deținutului și dacă în sistemul penitenciar al regimului comunist, deținuții au fost ținuți sub o permanentă observație pentru a li se insera la dosar, pe lîngă amprentele digitale și fotografia de rigoare și un portret moral cît mai exact, cred că un loc tot atît de important l-ar putea ocupa și un studiu al psihologiei temnicerului, supus, la rîndul lui, spiritului de observație al pușcăriașului. Gardianul devenea și el pentru noi un cobai care se expunea unei atît de atente

supravegheri din partea noastră, încît în portretul pe care i-l stabileam erau surprinse cele mai discrete şi subtile trăsături.

Prin purtarea mea exemplar de disciplinată, dovedită zi de zi, mi-am cîştigat în primul rînd privilegiul de a nu mai fi supus aceleiaşi sîcîitoare supravegheri pe care gardienii o exercitau asupra celorlalte celule. Totodată însă pot spune că ajunsesem să mă bucur de o oarecare simpatie din partea lor, desigur nedeclarată prin vorbe, dar manifestată prin anumite mici favoruri pe care mi le făceau. De pildă, în fiecare sîmbătă, cînd era program la baie, se dezlănţuia pe celular o adevărată prigoană împotriva deţinuţilor, pentru ca întreaga operaţiune să se desfăşoare în cea mai mare viteză posibilă. Cei doi gardieni de serviciu primeau şi întăriri. Le mai veneau alţi doi tovarăşi în ajutor pentru a face faţă jocului pe care îl puneau la cale, găsind cu acest prilej şi un motiv de distracţie pe socoteala celor infirmi sau mai în vîrstă, obligaţi să se adapteze ritmului îndrăcit pe care îl impuneau programului. Cîte doi deţinuţi, cu ochelarii la ochi, erau scoşi pe rînd din celule şi, în pas alergător şi într-un alai de strigăte îndemnîndu-i la grabă (Hai mai repede! Întinde pasul! Dă-i bătaie! etc.), erau conduşi de braţ spre cele două camere de baie. Erau de fapt două încăperi minuscule, alăturate şi identice, prevăzute fiecare cu cîte o cadă de baie veche, îngălbenită şi, pe alocuri, pe unde avea smaltul sărit, cu pete mari de rugină. Între cadă şi perete abia aveai loc să te strecori. La capătul căzii era un cazan cilindric de aramă, aşezat pe o sobă de tuci în care se făcea focul cu cărbuni. Din partea de sus a cazanului pornea ţeava duşului pînă deasupra căzii. Pe jos, la gura sobei era un muşuroi de brichete (ouă) de cărbuni şi un făraş, cu care alimentai singur focul la nevoie, bineînţeles, cu condiţia să ţi se fi lăsat timpul s-o faci. Singura intenţie de aerisire a încăperii se găsea în partea de jos a uşii, sub forma unui orificiu dreptunghiular nu mai mare de treizeci pe zece centimetri, acoperit însă de un grătar de fier şi o plasă deasă de sîrmă, pentru a asigura secretul şi pentru a împiedica vederea spre coridor. În camera de baie căldura era sufocantă, iar gradul de toxicitate al gazelor emanate de cărbunii din sobă era periodic redus, numai cît stătea uşa deschisă între plecarea din baie a unui deţinut şi sosirea următorului. După ce te spălai, căldura şi densitatea vaporilor de apă care începeţoşau camera făceau inutilă orice încercare de a te şterge, aşa că te îmbrăcai ud, cu hainele devenite şi ele între timp jilave. Din chiar momentul intrării în baie ţi se spunea să te grăbeşti, pentru ca apoi, aproape din minut în minut, să ţi se bată cu pumnul în uşă pentru a ţi se repeta pe diferite tonuri şi sub diverse forme acelaşi lucru. Cînd batjocoritor, cînd răstit şi ameninţător, ţi se striga prin uşă: „Ce te speli, bă, ca o mireasă! Mişcă mai repede că te scot afară cu săpunul pe tine!“ etc. Fugăriţi şi apostrofaţi în fel şi chip, era uşor de imaginat teama şi deruta bieţilor oameni, ridicaţi relativ de curînd de la casele lor şi încă neobişnuiţi cu plăcerile sadice ale gardienilor de a-i şicana şi teroriza.

Cred că la ora aceea eram singurul deținut vechi din celularul Securității din Timișoara. Pe lîngă mai mult sau mai puțin proaspeții arestați din subsolul Securității, făceam figură de pasăre rară. Eram blazat. Nu fusesem, ca ei, surprins pe nepregătite de obiceiurile locale, prea puțin diferite de cele întîlnite în alte părți de-a lungul celor opt ani de închisoare și care asupra mea nu mai produceau aceleași efecte de frică și timorare. Spre deosebire de tratamentul general aplicat deținuților cu ocazia băii, pentru mine, sîmbăta era ziua în care mă bucuram de una din micile atenții din partea gardienilor: eram scos la duș ultimul, după ce întreg celularul se perindase pe la baie în condițiile descrise mai sus. Din acel moment, tropăiala și vociferările încetau, celularul reintrînd în liniștea lui obișnuită. Înainte de a mă încuia în camera de baie, gardianul îmi spunea, cu o licărire de bunăvoință în privire: „Cînd ești gata, bați la ușă". Apoi, într-adevăr nu se mai ocupa de mine pînă ce nu băteam la ușă. Aveam astfel timpul să mă spăl în liniște, cum numai rareori se putea întîmpla în pușcărie. Profitam chiar să-mi spăl și cămașa și chiloții, pe care mi le întindeam apoi pe pat în celulă, la uscat. Eram lăsat în pace și nimeni nu venea să-mi strige la ușă: „Dă-i drumul mai repede!" În schimb, de astă dată, chiar dacă mă puteam spăla în voie, eram eu cel care mă grăbeam pentru a scăpa de zăpușeală și de duhoarea gazelor de cărbune, care la un moment dat deveneau insuportabile. În legătură cu baia, îmi aduc aminte de o întîmplare din vara aceea, care a provocat panică în arestul Securității. S-a petrecut într-o sîmbătă, cînd tocmai mă aflam în camera de baie. Din cauza zgomotului apei care curgea și a focului care duduia în sobă, nu mi-am dat seama că pe coridor era mare alarmă. Abia după ce am terminat cu spălatul și am oprit apa, am auzit strigătele și zarva de pe coridor. Dar nici atunci nu mi-am dat seama ce se întîmpla și cărui fapt se datora agitația, vocile și zgomotele parvenindu-mi nedeslușite, acoperite fiind de duduitul unui motor, care părea să funcționeze chiar în subsol. M-am îmbrăcat și am bătut în ușă. Nu a venit nimeni să-mi deschidă. Am bătut din nou, mai tare. Abia după două-trei încercări de a-i atrage atenția gardianului, mi s-a răspuns cu formula consacrată: „Nu mai bate!" Nu era vocea gardianului de serviciu. Am mai răbdat o vreme și am bătut iar. „Nu mai bate. Ai răbdare!" mi-a strigat aceeași voce. Căldura și concentrația gazelor de cărbuni deveniseră între timp insuportabile, așa că m-am hotărît să nu mă las și să bat în ușă pînă ce mi se va deschide. A mai trecut o vreme și, în sfîrșit, gardianul a tras zăvorul, a întredeschis ușa și prin crăpătură mi-a spus să mă descalț, să-mi iau pantofii în mînă și să-mi suflec pantalonii pînă la genunchi. Apoi, l-am auzit cerîndu-i tovarășului lui de serviciu o pereche de ochelari. N-am înțeles ce i-a răspuns acesta din urmă, dar bănuiesc că i-a spus că nu-i are la îndemînă, pentru că, după o înjurătură și o scurtă ezitare, gardianul mi-a cerut să-mi pun prosopul în cap și să ies afară, uitîndu-mă numai în jos. Știa și el că nu voi face așa, dar își făcuse datoria să mi-o spună. Abia atunci am văzut ce se întîmplase: subsolul era inundat! Gardianul era și el desculț și cu pantalonii suflecați. Apa îi ajungea pînă aproape de genunchi.

Camera de baie fiind cu două sau trei trepte mai sus decît nivelul coridorului, apa nu pătrunsese înăuntru şi, astfel, nu fusesem prevenit de revărsarea maselor de apă în subsol. Profitînd de lipsa ochelarilor, prosopul de pe cap neîmpiedicîndu-mi vederea împrejur, mi-am aruncat privirea în toate părţile, în timp ce mă îndreptam spre celulă. Gardianul renunţase să mă mai conducă de braţ. Îmi spusese s-o iau înainte, iar el, venind în urma mea, înjura şi blestema ploaia care nu mai contenea. Aşa am aflat că în timp ce făceam baie afară se pornise o ploaie torenţială de vară, însoţită de grindină, care în scurtă vreme transformase străzile oraşului în albii de ape curgătoare. Din curtea Securităţii torentele de apă năvăliseră prin luminatoarele şi ferestruicile zăbrelite care se deschideau la nivelul solului şi inundaseră celularul. Mai mult n-am aflat, indiscreţia gardianului oprindu-se aici din cauza trecerii pe lîngă noi a unui plutonier. Pe drumul pînă la celulă, înaintînd prin apa murdară şi urît mirositoare datorită probabil amestecului cu cea revărsată din canalizare, am văzut la răscrucea coridoarelor mai mulţi gardieni, alergînd spre scara care ducea în curte şi care devenise un fel de cascadă, şi strigînd tot felul de indicaţii tovarăşilor lor de afară. În jurul meu, în apa tulbure al cărei nivel creştea în mod vizibil, plutea vesela noastră: castroanele şi cănile de aluminiu ale încarceraţilor, care îşi aveau locul pe jos, pe coridor, în dreptul fiecărei celule. Pe măsură ce mă apropiam de celula mea, zgomotul motorului care se auzea în subsol devenea asurzitor, făcînd să vibreze zăvoarele de la uşile celulelor prin faţa cărora treceam. Zgomotul provenea chiar din coridorul pe care se afla celula mea. Prin ferestruica de la capătul lui, ale cărei zăbrele fuseseră smulse din perete cu ramă cu tot, cobora, pînă sub nivelul apei din celular, un tub gros de cauciuc. La celălalt capăt al tubului, în curte, se afla o motopompă a pompierilor, care încercau să evacueze apa din celular. Încă o bună bucată de vreme, după ce intrasem deja în celulă, debitul de apă care se revărsa în subsol a continuat să depăşească posibilitatea de absorbţie a pompei. Aşezat turceşte în pat, urmăream creşterea nivelului apei în celulă, aşteptîndu-mă din moment în moment să ajungă pînă la saltea. A sfîrşit totuşi prin a se opri la numai cîţiva centimetri distanţă, şi apoi, foarte încet, apa a început să scadă. A mai trecut însă destulă vreme pînă ce am auzit zăngănitul oalei mele de noapte plutitoare, cînd, la retragerea apelor, a eşuat pe podea. În ziua aceea „starea de necesitate" a prevalat asupra măsurilor de vigilenţă! Gardienii, pe coridor, iar noi, deţinuţii, în celule, am muncit pînă tîrziu la înlăturarea urmelor lăsate de inundaţie, fără să mai ţinem seama, nici unii, nici alţii, de legea tăcerii şi a secretului. Ni s-au dat cîrpe, găleţi şi mături în celule, iar uşile au fost lăsate deschise, pentru a putea mătura „aluviunile" lăsate în urma lor de ape, împingîndu-le din camere spre coridor, de unde le strîngeau şi le curăţau gardienii. E drept că noi, deţinuţii, nu ne-am putut vedea între noi în timpul acestor operaţiuni, dar ne-am auzit unii altora vocile, atunci cînd le ceream gardienilor să ne golească găleţile şi să ne aducă apă curată, abatere de neconceput într-un arest al Securităţii. O dată curăţenia terminată, totul a

reintrat însă în normal. De pe urma inundației, ne-am ales cu un surplus de igrasie în pereți și cu mai multă umezeală în atmosfera încinsă și lipsită de aer proaspăt din celulă.

Eram convins că anumite mici „atenții" ale gardienilor față de mine se datorau faptului că eram un locatar comod al celularului, care nu le îngreuna munca. Aveau felul lor discret de a mă răsplăti, prin care nu riscau să fie bănuiți de favorizare. Scoaterea mea la baie, ultimul, era un exemplu. La fel au început să procedeze după cîtva timp și la împărțitul mîncării. În primele zile, prin ordinea în care aveau obiceiul să distribuie masa, mie îmi venea rîndul să fiu servit cam printre primii. După o vreme însă au inversat ordinea, pornind cu împărțitul din alt capăt al celularului, pentru a sfîrși la celula mea. Ajuns aici, sub pretextul de a nu mai duce înapoi la bucătărie ceea ce întotdeauna mai rămînea după ce servea ultima porție, gardianul răsturna tot prisosul din oală în castronul meu. Tot ca un semn de bunăvoință din partea gardianului am interpretat și inițiativa lui de a veni din cînd în cînd la ușa mea, fără să-l fi chemat, pentru a-mi oferi foc la țigară prin vizetă. În primele trei săptămîni ale ședерii mele la Timișoara am primit zilnic o rație de trei țigări, ce îmi fusese aprobată, după spusele anchetatorului, de tovarășul colonel. Știam că mai primeau și alți arestați țigări, pentru că îi auzeam cum băteau mereu în ușă pentru a li se da foc, fapt care îi deranja pe gardieni, în trîndăvia lor de la intersecția coridoarelor unde stăteau la taclale. Sînt sigur că observaseră că eu nu le ceream foc decît cînd îi auzeam trecînd prin fața ușii sau înainte de a intra în celulă, la întoarcerea de la anchetă, de la W.C., ori de la baie. Procedam așa cu bună știință, scontînd pe efectul ce-l va produce asupra lor faptul că le cruțam odihna și nu-i obligam să se oboseasсă pînă la ușa mea.

În toată această perioadă de la începutul ședерii mele în Timișoara, în care, atît față de gardienii din subsol cît și față de anchetatorul de la etaj, îmi dădeam osteneala (cu migala și perseverența la care te predispun singurătatea în celulă), să par a fi și a gîndi ceea ce nu eram și nu gîndeam, ancheta propriu-zisă progresa într-un ritm foarte lent și fără exercitarea vreunei presiuni asupra mea. Încă din primele zile mi-am dat seama că anchetatorul nu se mai aștepta să obțină de la mine declarații senzaționale, întrucît, în mare, întreaga afacere pe care o cerceta îi era deja cunoscută de la ceilalți implicați în acest caz, care fuseseră de mai multă vreme arestați și făcuseră mărturisiri aproape complete. Rolul meu se limita mai degrabă la a confirma ceea ce anchetatorul știa deja. În asemenea situație eram avantajat față de cei cercetați înaintea mea, declarațiile mele ne mai prezentînd același interes pentru organele de anchetă. Primii arestați și interogați dintr-un lot deveneau implicit personajele principale ale anchetei care abia începea, asupra lor exercitîndu-se de obicei cele mai mari presiuni. La fel ca după evadarea de la Cavnic, cînd fusesem prins și adus la Securitatea de la Baia Mare, după ce toți ceilalți camarazi ai mei, arestați înainte, trecuseră deja prin anchetă, și de astă dată aveam să fiu tot a cincea roată la căruță, apărînd ultimul în fața anchetatorului, cînd cercetările

erau aproape încheiate. Acum însă, se pare că eram de două ori favorizat de soartă, care, pe lîngă că îmi rezervase din nou un rol secundar în piesă, mă ajuta să-l și joc mai ușor. Mă refer la atmosfera stranie care domnea în acele zile în Securitatea din Timișoara și la atitudinea delăsătoare și uneori chiar binevoitoare a anchetatorului, datorită căreia nu mi-a fost prea greu să înțeleg sau să deduc aproape tot ce știa și cîte amănunte aflase de la cei supuși interogatoriilor înainte de sosirea mea. O dată trecute cele cîteva zile, în care a stat de vorbă cu mine fără a aborda subiectul propriu-zis al cercetărilor, anchetatorul a început să-mi pună primele întrebări despre legăturile mele cu Ion Baicu, a cărui fotografie îmi fusese arătată, și despre acțiunile dușmănoase întreprinse împreună cu el împotriva „ordinii de stat". Din spusele anchetatorului, cît și din formularea întrebărilor lui, am aflat că Baicu era arestat și se găsea de mai multă vreme sub anchetă. Primele formulare ale procesului-verbal de anchetă completate de anchetator, cuprinzînd atît întrebările lui cît și răspunsurile mele, s-au ocupat mai mult de generalități privind persoana lui Baicu și împrejurările în care îl cunoscusem, încheindu-se totodată cu o surpriză: deconspirarea numelui celui care mă interoga! Contravenind legii secretului, care cerea, între altele, ca anchetatorul să-și păstreze anonimatul, acesta s-a iscălit în josul fiecărei pagini a procesului-verbal, înainte de a mi le da și mie la semnat. Am putut astfel citi, sub mențiunea „Anchetator penal de Securitate", imprimată în formular, numele celui din fața mea, cu care, în următoarele luni, aveam să am de a face aproape zilnic și, într-o lungă perioadă, chiar de două sau trei ori pe zi. Îl chema Aurel Jerca și nu mai țin minte precis dacă avea gradul de locotenent sau de locotenent-major. La anchetă nu apărea decît rareori în uniformă. Aveam să aflu ulterior, de la deținuții cu care m-am întîlnit în penitenciarul din Timișoara, că Jerca ar fi fost originar din Tr. Severin, fiul unui fost negustor, cu prăvălie pe Strada Mare din oraș, informație a cărei exactitate nu am avut ocazia s-o pot verifica.

POVESTEA LUI BAICU

Pe Ion Baicu îl cunoscusem în București, prin intermediul cumnatului său, fiul preotului din Ilovăț. Baicu a fost pentru scurtă vreme căsătorit cu fiica cea mai mare a preotului. De la prima vedere făcea o bună impresie. Era un tînăr arătos, înalt, cu fizic plăcut și trăsături frumoase. Ceea ce mi l-a făcut însă imediat simpatic, la vîrsta aceea a naivității elanurilor juvenile, a generozității și încrederii ușor acordate, era faptul că se ascundea, fiind căutat de Securitate. Și nu numai atît: urmărit fiind, fără buletin de identitate, fără domiciliu, fără loc de muncă și fără bani, Baicu voia să formeze o organizație subversivă, să-și procure arme și să recruteze voluntari pentru lupta de rezistență din munți. Cînd mi-a mai și declarat pe un ton conspirativ că este legionar,

pentru mine nu a mai fost nici un dubiu că Baicu întrunea toate calităţile necesare pentru lupta subversivă. Pe vremea aceea nu ştiam prea mare lucru despre Mişcarea legionară. Datorită cîtorva noţiuni superficiale, răspîndite printre tinerii din generaţia mea care nu avuseseră contacte directe cu Mişcarea, legionarul era întruchiparea celui mai aprig duşman al comunismului. Părere întărită de altfel de chiar propaganda regimului, care nu înceta să-l prezinte pe legionar drept inamicul public numărul unu. Era deci de la sine înţeles că acesta avea să se bucure de întreaga noastră simpatie. În filmele de propagandă comunistă ale vremii, legionarul era personajul negativ, versat în lupta dusă în clandestinitate, pe care opusul lui, tipul pozitiv, activistul de partid, sfîrşea întotdeauna prin a-l „demasca", zădărnicindu-i „acţiunile criminale" îndreptate împotriva „puterii populare". Or, noi, atunci, nu visam decît să luăm parte la astfel de acţiuni, alăturîndu-ne „eroului negativ". Eram deci dinainte condiţionat să văd în persoana lui Baicu pe luptătorul neînfricat al rezistenţei, dăruit cu toate calităţile de vitejie şi abnegaţie, aşa cum îmi imaginam eu că trebuie să arate un astfel de om. Prin tot ce spunea, dar mai ales prin ce nu spunea şi lăsa numai să se înţeleagă prin mimică sau fraze neterminate, mi se părea că Baicu nu făcea decît să confirme impresia pe care mi-o făcusem despre el. Entuziasmat cum eram, pentru mine, pînă şi tăcerile lui erau convingătoare. Cîteva săptămîni mai tîrziu, pe măsură ce aureola cu care îmi împodobisem personajul a început să-şi piardă din strălucire, şi înflăcărarea mea iniţială s-a mai potolit. Încetul cu încetul, cu fiecare nouă întîlnire conspirativă pe care o aveam cu el, portretul eroului pe care îl făurise imaginaţia mea aprinsă se degrada şi pălea văzînd cu ochii. A trecut însă o vreme pînă ce mi-am dat seama că Baicu nu era de fapt decît un om obişnuit. Mi-a părut rău de iluzia pierdută! Cu timpul însă, aveam să întîlnesc destul de frecvent oameni asemănători lui Baicu, şi nu m-am mai lăsat atît de uşor înşelat de aparenţe. Pe scurt spus, deşi cu fond cinstit şi bine intenţionat, lui Baicu îi plăcea atît de mult să se dea mare, încît nu rezista tentaţiei de a recurge chiar la impostură, pentru a-şi satisface nevoia de a impresiona şi a părea mai mult decît era într-adevăr. În cele din urmă, această formă de fanfaronadă rămînea în limitele unei slăbiciuni destul de nevinovate, atîta vreme cît nu urmărea să-ţi înşele buna-credinţă decît de dragul lăudăroşeniei. Dacă, pentru naivitatea de a fi căzut la început victimă lăudăroşeniei lui, pedeapsa mi-a fost decepţia pe care am suferit-o la descoperirea imposturii, osînda lui Baicu avea să fie mult mai grea, cînd, după condamnare, ajungînd în închisoare, legionarii nu l-au recunoscut ca pe unul de-al lor.

La scurtă vreme după ce l-am cunoscut, Baicu mi-a prezentat cîţiva tineri, care, ca şi mine, se angajaseră să activeze în organizaţia condusă de el. Cel mai tînăr dintre ei, Constantin (Titi) Ţifrea, era originar din Dobrogea. Din cîte mi-aduc aminte, era dintr-o familie de mocani înstăriţi, cărora li se luase întreaga avere. Avînd un temperament coleric, Titi Ţifrea intrase în conflict deschis cu autorităţile comuniste locale şi, riscînd să fie arestat, fusese nevoit

să părăsească regiunea, întrerupîndu-şi totodată şi studiile, în ultima sau penultima clasă de liceu. Se refugiase în Bucureşti, unde, nu ştiu prin ce împrejurări, îl cunoscuse pe Baicu, care îl luase sub aripa lui ocrotitoare şi îl ajutase să supravieţuiască, împărţind cu el condiţiile grele ale vieţii clandestine, mîncînd pe apucate şi schimbîndu-şi gazdele, pentru a nu li se da de urmă. Titi avea pentru Baicu o admiraţie nemărginită, însoţindu-l pas cu pas şi ascultîndu-l orbeşte. Recunoştinţa şi devotamentul îl împiedicau să vadă slăbiciunile binefăcătorului său, iar acesta din urmă, exploatîndu-i buna-credinţă, se complăcea în postura de protector şi se mîndrea cu el, prezentîndu-l ca pe un aghiotant de nădejde. Era o simbioză în care amîndoi îşi găseau satisfacţia. Primul era fericit să-şi poată dovedi recunoştinţa, iar celălalt era încîntat să fie, în mod atît de vizibil pentru cei din jur, obiectul de admiraţie şi adulaţie al celui dintîi. Ceilalţi doi tineri erau amîndoi croitori de meserie. Ion Coteţ, deşi stabilit în Bucureşti, spre deosebire de colegul lui, Covali, păstra încă toate caracteristicile băiatului venit de la ţară. Modest, rezervat, aproape timid în raporturile cu oamenii şi reţinut la vorbă, Coteţ contrasta flagrant prin atitudine cu ţinuta prietenului său. Covali era sigur pe el, lipsit de orice sfială, manifestîndu-şi faţă de cei din jur un fel de aroganţă vecină cu obrăznicia prin care tindea să se impună, practicînd totodată ironia şi zeflemeaua cu verva tipică a golanului de Bucureşti, care vrea să se scoată avantajos în evidenţă, ridiculizîndu-i şi punîndu-i pe ceilalţi în inferioritate.

Întîlnirile mele cu Baicu aveau loc de obicei pe stradă sau într-unul din cele două parcuri din cartierul în care locuiam, parcul Ioanid sau grădina Icoanei. De cîteva ori am fost condus de el şi în casele unor cunoscuţi de-ai lui, cărora m-a prezentat sub nume fals. Nici azi nu ştiu dacă a făcut-o din reale şi justificate motive de prudenţă sau numai pentru a mă impresiona cu atmosfera misterioasă, de conspirativitate, în care se desfăşurau de obicei întrevederile noastre. Tot în mare taină erau învăluite şi convorbirile noastre telefonice. Baicu mă chema numai din cabine publice, îşi dădea mereu alt nume şi îmi indica locul şi ora de întîlnire într-un limbaj codificat stabilit dinainte. În discuţiile noastre erau abordate mereu aceleaşi probleme: procurarea de arme, de medicamente, de îmbrăcăminte groasă şi încălţăminte solidă pentru cei din rezistenţa din munţi, precum şi stabilirea unor locuri sigure de depozitare temporară a materialului adunat şi organizarea unei reţele prin care să fie apoi transmis la destinaţie. Totodată urma să ne ocupăm de recrutarea de noi membri, dornici să participe la lupta armată, pe care să-i îndrumăm spre zona din munţii Făgăraşului, unde se găsea grupul de partizani cu care Baicu pretindea că se afla în legătură. În cele din urmă, cînd luptele se vor extinde şi vor lua amploare, era plănuită retragerea noastră în acea regiune. Toate bune şi frumoase, dar repetarea la nesfîrşit a acestor discuţii, care mi se păreau sterile atîta vreme cît nu se trecea la fapte, începuseră să mă facă să-mi pierd răbdarea şi chiar încrederea în planurile lui Baicu. La obiecţiile mele, destul de timide de altfel, Baicu îmi spunea să am răbdare, pentru că mai avea de organizat

şi coordonat legăturile de-a lungul filierei prin care urmau să fie trimise la destinaţie armele, medicamentele şi îmbrăcămintea. Era şi motivul, spunea el, pentru care trebuia să părăsească periodic Bucureştiul şi, într-adevăr, din cînd în cînd, dispărea şi nu reapărea decît după cîteva zile sau chiar o săptămînă. Între timp, Coteţ şi Covali, cei doi croitori, confecţionaseră o serie de ranite din nişte foi de cort de proveniență militară, aduse de Baicu, şi coseau de zor la maşină, pantaloni şi haine din postav gros, pentru ei şi pentru Titi Ţifrea. La dotarea lor cu diferite alte piese vestimentare, am contribuit fiecare cu ce am putut. Într-o zi, Baicu mi-a făcut cunoştinţă cu doi tineri de vîrsta mea, pe care i-a prezentat ca noi membri ai organizaţiei. Invocînd măsurile de prudenţă ce trebuiau luate, conform indicaţiilor lui Baicu, nu ne întîlneam decît rareori unii cu alţii, şi atunci niciodată mai mult de doi. Baicu era cel care ne contacta pe rînd pe fiecare, aşa încît nu prea aveam legături directe unul cu altul şi nu ajunsesem să ne cunoaştem mai îndeaproape. Pe unul din cei doi tineri, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, nu l-am văzut niciodată. Aveam să înţeleg de la Baicu că ar fi plecat din Bucureşti, dar nu mi-a dat alte detalii. Pe cel de-al doilea, Niki Podaru, am ajuns să-l cunosc mai bine. La scurtă vreme după ce mi-l prezentase Baicu, ne-am întîlnit întîmplător pe stradă. Locuiam amîndoi în acelaşi cartier. Am stat de vorbă şi cred că ne-am simpatizat reciproc. Am început să ne întîlnim mai des şi am stabilit relaţii mai apropiate. Niki Podaru mi-a destăinuit dubiile lui în privinţa seriozităţii lui Baicu. Mai puţin credul decît mine, Niki îl considera un farsor iar eu mă străduiam să-l conving că se înşela, deşi şi eu îmi pierdusem o bună parte din iluzii. Lui Baicu nu i-am vorbit despre întîlnirile noastre „neconspirative". Într-o zi ne-a convocat din nou pe amîndoi, pentru a ne propune confecţionarea şi răspîndirea unor manifeste cu conţinut anticomunist. Cum nu era recomandabil să fie scrise de mînă şi maşină de scris nu aveam, mi-a venit ideea să recurgem la literele de cauciuc ale unui joc de copii pe care încă îl mai aveam. Textul putea fi compus culegînd literele şi aşezîndu-le în şanţurile unui dispozitiv metalic, pe care, aplicîndu-l apoi pe o tuşieră, îl foloseai ca pe o ştampilă. Propunerea mea a fost acceptată iar Baicu ne-a dat textul. Nu mi-l mai aduc aminte. Ştiu că era foarte scurt, în genul „Jos comunismul" sau „Jos guvernul comunist". Semnătura era „Vulturii verzi". Lui Niki Podaru nu i-a scăpat caragialescul formulei. Pe mine, în schimb, m-a încîntat ieşirea din inerţie. M-am apucat imediat de treabă. Am făcut rost de hîrtie, am tăiat-o în bucăţi dreptunghiulare, cam de mărimea unei cărţi de vizită, pe care am imprimat textul manifestului. Am repetat de mai multe ori operaţia la diferite intervale, confecţionînd de fiecare dată cîteva sute de astfel de fituici. Întreaga cantitate era luată de Baicu, care o împărţea între membrii cunoscuţi şi necunoscuţi de mine ai organizaţiei. Fiecare din noi împrăştia partea lui de manifeste în cîte un cartier al oraşului. Le presăram pur şi simplu în urma noastră în timpul nopţii, de-a lungul traseului pe care îl parcurgeam, alegînd de preferinţă străzile mai pustii şi locurile mai singuratice.

De-a lungul acestei perioade de întîlniri şi discuţii, pe marginea planurilor de organizare şi acţiuni viitoare, expuse de Baicu, perioadă întreruptă, din timp în timp, de misterioasele lui dispariţii şi apoi de tot atît de neaşteptatele lui reapariţii, singura activitate demnă de luat în seamă a fost munca celor doi croitori şi strîngerea unei oarecare cantităţi de haine şi medicamente. Şi totuşi, chiar şi puerila afacere a manifestelor ne-a satisfăcut atunci dorinţa care ne stăpînea, de a întreprinde acţiuni subversive împotriva regimului. Sufeream de lipsa de activitate. Au urmat apoi din partea lui Baicu o serie de şi mai frecvente şi mai lungi absenţe din Bucureşti, ceea ce a dus la o şi mai mare lîncezeală în sînul grupului. Într-o bună zi, primesc un telefon de la Baicu, care de vreo două săptămîni nu-mi mai dăduse nici un semn de viaţă. Părea grăbit şi agitat. Îmi spune ora la care mă aşteaptă în atelierul lui Covali şi Coteţ. Atelierul lor de croitorie era o încăpere destul de sordidă, în nu mai ştiu ce mahala a Bucureştiului. Cînd, după semnalul de recunoaştere bătut în uşă mi s-a deschis şi am intrat, i-am găsit adunaţi pe toţi membrii grupului. Pe un ton grav, Baicu ne-a anunţat că venise vremea ca primii dintre noi să plece în munţi, pentru a se alătura partizanilor. Ne-a spus apoi că este ultimul moment în care îl mai putem informa dacă vreunul dintre noi s-a răzgîndit. Răspunsul nu s-a lăsat aşteptat. Toţi ne-am declarat hotărîţi să plecăm cît mai curînd. Baicu ne-a comunicat că, deoarece deplasările noastre spre munte vor fi coordonate cu cele ale altor nuclee ale organizaţiei, plecările se vor face eşalonat, în grupuri mici, de maximum doi inşi şi la intervale de cîteva zile unii de alţii, pentru a nu bate la ochi. Dîndu-se drept excursionişti, de la ultima staţie de cale ferată vor parcurge drumul pe jos, în mai multe etape, pînă la punctul terminus, de unde vor fi luaţi în primire de un trimis al partizanilor. În ceea ce ne privea, stabilise următorul program. Mai întîi va pleca el cu Titi Ţifrea, pentru a-l familiariza pe acesta din urmă cu drumul. Odată ce va cunoaşte parcursul şi locurile de popas, Titi va fi folosit drept călăuză, urmînd să-i însoţească şi să-i îndrume pe toţi cei ce vor merge ulterior în munte, pentru a lupta în rîndurile partizanilor. Baicu s-a ocupat apoi de verificarea echipamentului lui Titi Ţifrea şi a conţinutului raniţei, care la un eventual control să nu-i contrazică calitatea de excursionist. Recomandîndu-i lui Titi ca, începînd de săptămîna viitoare, să fie pregătit de plecare în orice zi, Baicu s-a despărţit de noi, anunţîndu-ne că mai are de discutat anumite amănunte de organizare şi de pus la punct, împreună cu alte grupuri, data exactă a plecărilor. Pe rînd, am părăsit şi noi locul de întîlnire, îndreptîndu-ne spre casele noastre. Se făcuse întuneric. Avînd aceeaşi direcţie, am plecat cu Niki Podaru. Pe drum am comentat pe marginea celor discutate şi hotărîte în seara aceea în atelierul de croitorie. Eu, bucuros că în fine ieşeam din inerţie, văzîndu-mă deja cu arma în mînă, în munţi, iar Niki Podaru, ca de obicei în ultima vreme, sceptic şi neîncrezător în promisiunile de viitor făcute de Baicu, amintindu-mi cîteva alte cazuri în care acesta nu se ţinuse de cuvînt. Îl acuza de minciună flagrantă, iar eu, deşi sensibilizat de argumentele lui Niki, continuam să-i iau apărarea lui Baicu. Aşteptam acum cu nerăbdare momentul

în care faptele îmi vor da dreptate, atunci cînd planurile lui Baicu vor intra în aplicare. Urma să fie şi o dovadă a seriozităţii lui, ceea ce îmi va spulbera îndoielile ce începuseră să mi se strecoare în suflet. S-a arătat însă în destul de scurtă vreme că realitatea nu a vrut să ţină seama de dorinţa mea. Într-adevăr, nu a trecut nici o săptămînă de la întrunirea noastră, şi Baicu l-a anunţat pe Titi că peste patru zile vor pleca. I-a spus şi ora la care vor lua împreună trenul din Gara de Nord spre Braşov. Printre noi a fost mare fierbere în cele două zile care au urmat. În seara celei de a treia zile însă, Baicu a contramandat plecarea, invocînd ivirea unor cauze neprevăzute, pe care nu ni le-a dezvăluit, dar care, spunea el, cereau un surplus de măsuri de siguranţă ce trebuiau luate în colaborare cu conducerea celorlalte grupuri. După un răgaz de cîteva zile, în care nu l-am mai văzut, Baicu a reapărut pentru a stabili o nouă dată a plecării, dată care a fost şi ea contramandată în ajun, sub un pretext la fel de grav şi de obscur ca şi prima oară. De aci înainte, fixarea unui nou termen de plecare, urmată mai întîi de revocarea şi apoi de amînarea lui la o dată ulterioară, s-a repetat de cîteva ori, motivele fiind mereu explicate confuz şi numai pe jumătate. Neîncrederea lui Niki Podaru începuse să se răspîndească în tot grupul. Numai Titi Ţifrea, în nemărginita lui admiraţie pentru Baicu, a rămas neclintit pe poziţia lui iniţială, acordîndu-i în continuare tot creditul. Şi la mine răbdarea în decepţie atinsese limitele suportabilului, făcîndu-mă să-i arăt lui Baicu lipsa mea de entuziasm de a mai participa de aci înainte la întruniri la care ne pierdeam vremea discutînd şi luînd hotărîri, la care apoi se renunţa. Eram decis să răspund tot mai rar la convocările lui şi încetul cu încetul să mă retrag din organizaţie, aşa cum făcuse şi Podaru. Îmi lipsea curajul să-i spun lui Baicu, de la obraz, că şi eu ajunsesem la convingerea că nu făcuse decît să se laude şi să ne ducă cu vorba. Niki Podaru nu se jenase să i-o spună în faţă. Asistasem la scenă şi îmi fusese penibilă, deşi Baicu respinsese acuzaţiile, invocînd motive foarte plauzibile şi aducînd argumente convingătoare, dar care, din păcate, nu puteau fi verificate. Din acel moment, relaţiile cu Baicu s-au cam răcit. O vreme nu am mai primit de la el decît telefoane sporadice, în care schimbam numai cîteva fraze convenţionale, fără să facem nici unul nici altul vreo aluzie la organizaţia de rezistenţă din munţi. Apoi, într-o bună zi, Baicu a insistat să ne întîlnim pentru a-mi comunica lucruri importante. A ţinut să-mi spună că întregul plan, prevăzînd recrutarea de oameni şi îndrumarea lor către grupurile de partizani din munţi, fusese abandonat. Ultimele hotărîri luate de acea nebuloasă conducere superioară de coordonare, la care Baicu se tot referea, nu mai aveau în vedere de aci înainte decît procurarea de arme şi muniţii, depozitarea lor provizorie în locuri cît mai sigure şi organizarea transportării lor ulterioare în munţii Făgăraşului.

Nu aveam să aflu niciodată cît adevăr era în această nouă poveste a lui Baicu! O poveste faţă de care, la început, am avut toate rezervele, dar la care aveam să particip cu tot sufletul cîteva zile mai tîrziu, cînd au apărut primele elemente concrete, adică armele şi muniţiile. Lucrurile s-au petrecut în felul

următor. Era o zi foarte călduroasă de vară. Zăpuşeala din Bucureşti era greu de suportat, aşa că propunerea lui Baicu de a petrece ziua în afara oraşului a fost binevenită şi am acceptat-o bucuros. Mi-a pomenit de un cunoscut al lui, ţăran din comuna Bragadiru, în grădina căruia vom găsi răcoarea după care tînjeam. Cu un tramvai şi apoi cu un autobuz, am ieşit din oraş pe şoseaua Alexandria. Ne-am dat jos la o staţie din afara comunei şi l-am urmat apoi pe Baicu, care cunoştea drumul. Am luat-o pe o potecă de picior care şerpuia printre lanurile de grîu şi de lucernă şi, după vreo zece minute de mers, am ajuns la destinaţie. Era o casă izolată în mijlocul cîmpului, departe de vatra satului, casă tipic ţărănească din zona de şes din jurul Bucureştilor. Din cîte mi-o amintesc, era mică, joasă şi nu avea decît două camere şi o bucătărie. Era acoperită cu tablă şi în faţă avea o tindă. În ogradă, cele cîteva acareturi ca şi gardul care împrejmuia gospodăria erau destul de dărăpănate. Şopronul într-o rînă şi gardul cu uluci lipsă dădeau de la prima vedere impresia de mare sărăcie. Nu era chiar aşa dar, în general, prigoniţi în fel şi chip cu predarea de cote prohibitive şi ameninţaţi cu închisoarea pentru sabotaj, ţăranii căutau să-şi dosească produsele şi să-şi ascundă starea economică, sub aparenţe mai mizerabile decît erau în realitate, pentru a nu fi categorisiţi chiaburi sau mijlocaşi. Era şi cazul lui Gheorghe Ştefan, stăpînul casei, care, prevenit de lătratul cîinelui, ne-a ieşit înainte. Fane, cum i se spunea, era un bărbat încă tînăr, un vlăjgan înalt şi voinic. Din cîte îmi amintesc din povestirile lui, era dintr-o familie de ţărani înstăriţi din comună. Tatăl, fruntaş al partidului liberal sau ţărănist din sat (nu mai reţin exact), fusese mai multă vreme primar. Fane şi cei doi sau trei fraţi ai lui erau, tot după spusele lui, respectaţi şi chiar temuţi în comună şi în împrejurimi. De multe ori, nu pregetau să-şi facă singuri dreptate, intrînd în conflict chiar şi cu autorităţile locale de dinainte de 23 august. Fane nu-şi ascundea mîndria de a fi făcut de nenumărate ori faţă, la bătaie, mai multor adversari deodată şi de a-i fi răzbit. Prima mea impresie despre el: inteligenţă nativă, denaturată de o şiretenie ţinînd mai mult de periferia orăşenească decît de mediul rural tradiţional, Fane privea şi judeca lumea şi lucrurile înconjurătoare, în primul rînd prin prisma propriilor lui interese. Abuziv din fire, avea un simţ al dreptăţii pe cît de dezvoltat, pe atît de special. O dreptate pe care o revendica şi o credea legitimă, deşi nu era decît fructul judecăţii lui, alterate de o amoralitate înnăscută. Abia mai tîrziu însă, convieţuind o vreme cu el în aceeaşi celulă în penitenciarul din Timişoara, l-am cunoscut mai bine şi mi-am dat seama cît de robit era instinctului de conservare într-una din formele lui cele mai primitive. Cînd, în acea zi călduroasă de vară, l-am văzut întîia oară, la el acasă, în comuna Bragadiru, Fane m-a impresionat numai prin forţa lui fizică şi prin ura înverşunată pe care şi-a manifestat-o împotriva regimului comunist, cît a stat cu noi de vorbă în tinda casei. Din discuţia care s-a purtat între Fane şi Baicu, mi-am dat seama că se cunoşteau bine şi de mai multă vreme. Cu felul lui de a lăsa să se înţeleagă că întreţinuse legături secrete cu lumea rezistenţei anticomuniste, despre ale cărei activităţi clan-

destine nu era autorizat să dea detalii, Baicu se bucura de un evident ascendent asupra lui Fane. Cînd însă l-a întrebat dacă a rezolvat ceva în privința armelor, Fane a căutat să se arate surprins și a ezitat să-i dea un răspuns direct, aruncîndu-i în același timp pe ascuns priviri interogative în direcția mea. Surprins am fost și eu de abordarea acestui subiect, despre care nu fusesem prevenit că urma să constituie de fapt adevăratul obiectiv al ieșirii noastre la aer curat și la răcoare. În cîteva cuvinte, Baicu i-a risipit temerile lui Fane în privința mea, asigurîndu-l că eram o persoană de încredere și că făceam parte din organizație. Ca urmare, aveam să aflu despre ce era vorba: Fane întreținea bune relații cu un sergent-major de la Fortul Bragadiru. Situat în linie dreaptă peste cîmp, la numai cîteva sute de metri de casa lui Fane, Fortul Bragadiru făcea parte ca și Fortul Nr. 13-Jilava, din vechea centură de fortificații din jurul Capitalei. Spre deosebire de Jilava, care devenise încă dinainte de război închisoare militară, Fortul Bragadiru era folosit ca depozit de muniții al armatei. După spusele lui Fane, prietenul lui, sergentul, se declarase de acord să sustragă din depozit orice cantitate de arme și muniții, pentru a le pune la dispoziția mișcării de rezistență. Trebuia doar să fie fixată, cu cîteva zile înainte, data exactă la care să aibă loc transferul armelor de la Fort, acasă la Fane. În noaptea zilei respective, Fane va găsi și va ridica, dintr-un loc anume din lanul de porumb de lîngă gardul de sîrmă ghimpată, care delimita zona militară din jurul Fortului, armele depuse acolo de sergent. În discuția care a urmat între noi, Baicu i-a cerut lui Fane să rămînă în continuare singurul care să țină legătura cu sergentul, căruia să nu-i pomenească numele nici unui alt membru al organizației. Apoi, ne-am înțeles asupra datei la care Fane va ridica primele muniții, pe care Baicu și cu mine le vom transporta chiar a doua zi la București. Era vorba de o cantitate relativ mică, ușor de ascuns în servietă sau rucsac, astfel încît să nu bată la ochi în timpul călătoriei cu autobuzul și tramvaiul.

Așadar, o săptămînă mai tîrziu, în ziua stabilită, am plecat cu Baicu la Bragadiru, de data asta purtînd cu noi un rucsac și fiecare cîte o servietă. Fane ne aștepta. În noaptea aceea adusese muniția de la Fort și o ascunsese în curte, într-o groapă anume săpată, pe care o acoperise cu un capac de scînduri. Pe capac presărase un strat de pămînt iar deasupra clădise o glugă de coceni. Pe vremea aceea, orice gospodărie țărănească era în orice moment expusă unei descinderi inopinate din partea autorităților, pornite în căutarea surplusului de produse, nedeclarate și dosite de țăranii care încercau să mai salveze cîte ceva de la predările obligatorii către stat. De aceea, pentru a reduce la minimum riscul ca la o astfel de percheziție să fie descoperite armele, hotărîsem ca Fane să le ascundă cît mai bine, chiar dacă aveau să poposească la el în curte numai cîteva ore, pînă dimineața, cînd urma să venim noi să le ridicăm. Cum ne-a văzut apărînd de după cei cîțiva salcîmi, de unde poteca pe care veneam ieșea la cîmp deschis, Fane a și dat cocenii la o parte și a descoperit ascunzătoarea. Și noi, la rîndul nostru, ne-am grăbit să golim groapa, așezînd totuși cu grijă în rucsacul și servietele aduse calupurile de trotil, fitilul și focoa-

sele, constituind prima tranșă din cantitatea de muniții pe care am ridicat-o de la Bragadiru. O dată bagajul nostru cu material exploziv făcut, n-am mai zăbovit. Ne-am înțeles doar cu Fane în privința transportului următor și am pornit-o imediat peste cîmp, spre stația de autobuz din șosea. Nu pot să spun că n-am avut emoții pe drumul de întoarcere. Fane ne informase despre principala primejdie cu care riscam să fim confruntați în timpul călătoriei spre București. Uneori, la una din stațiile dinaintea intrării în oraș, se urcau pe neașteptate cîte doi funcționari (cred că ai miliției economice), care verificau conținutul bagajelor călătorilor. Autoritățile căutau să-i împiedice pe țărani să-și vîndă liber produsele pe piață. Controalele urmăreau în special să descopere în bagaje carne și țuică, produse ce nu puteau fi valorificate decît prin comerțul de stat și pe care, cînd le găseau, le confiscau. Preveniți de riscul posibil al unui astfel de control, am procedat conform planului pe care ni-l făcusem. La o oarecare distanță de șosea, ne-am oprit și am ținut sub observație locul unde avea să oprească autobuzul. Speram să-i putem depista din vreme pe eventualii controlori. Stația nu era prea frecventată. În afară de două femei, purtînd fiecare cîte două paporniță cu zarzavaturi, și un tînăr în salopetă cu înfățișare inofensivă, nu a mai apărut nici un alt călător care să ne trezească suspiciunea. La sosirea autobuzului, ne-am urcat cu oarecare greutate. Autobuzul era ticsit de lume, dar cea mai mare parte din spațiu îl ocupau mai ales sacii și coșurile de tot felul încărcate cu produse de grădinărie din jurul Bucureștilor. Ne-am strecurat cum am putut prin înghesuială. Mai întîi, în modul cel mai discret posibil, ne-am depus bagajele pe jos, într-un colț pe platforma din spate a autobuzului și ne-am îndreptat apoi spre platforma din față, oprindu-ne lîngă ușa de coborîre. În afară de puținii călători care primiseră cîte un loc pe scaune, majoritatea celor rămași în picioare erau atît de preocupați să-și țină echilibrul și să-și păzească coșurile să nu se răstoarne la curbe, încît nimeni nu ne-a remarcat stratagema. Ne gîndisem că, în cazul unui control, vor fi verificate mai întîi bagajele titularilor, iar pînă se vor dumiri că pe ale noastre nu le revendică nimeni și vor ajunge să le descopere conținutul, autobuzul se va opri la o nouă stație și vom putea coborî și dispărea nestingheriți. Altă șansă de a scăpa, în eventualitatea unui control, nu era de întrevăzut.

E drept că ne-am gîndit și la posibilitatea ca cineva, văzînd servietele părăsite, cărora nimeni nu le purta de grijă, să și le însușească și să coboare înaintea noastră prin ușa din spate. Cred însă că cel mai păgubit în acest caz ar fi fost hoțul! Pe toată durata călătoriei și mai ales la oprirea în stații, am fost cu ochii în patru, pentru a surprinde din vreme apariția vreunui pericol. La fiecare uniformă de militar pe care o zăream în dreptul stațiilor sau chiar urcîndu-se în autobuz, ni se strîngea inima de emoție, dar nici unul nu s-a ocupat de bagajele călătorilor. Am ajuns astfel cu bine la stația terminus și, după ce am mai cercetat o dată cu privirea împrejurimile, asigurîndu-ne că nu ne pîndea nici o primejdie, ne-am recuperat genții și rucsacul și ne-am suit în primul

tramvai spre casă. La un moment dat ne-am despărțit, luîndu-ne fiecare acasă bagajul pe care îl purtam.

În zilele următoare m-am întîlnit din nou cu Baicu, pentru a-i preda explozibilul pe care între timp îl ținusem la mine în cameră. Unde îl depozita Baicu, pe ce cale și cum îl expedia apoi mai departe în munții Făgărașului, cum pretindea, nu mi-a spus niciodată. Din cîte îmi amintesc, am mai făcut încă trei sau patru transporturi similare de la Bragadiru la București. De fiecare dată am adus în oraș cîteva kilograme de explozibil, cu fitilul și focoasele respective pentru detonare, dar și grenade și cartușe de armă militară și pușcă mitralieră Z.B. Cred că am mai fost cu Baicu la Fane încă de două ori. Într-o zi însă, cînd ne-am dat întîlnire pentru o nouă expediție la Bragadiru, Baicu a venit însoțit de un tînăr, pe care mi l-a prezentat ca făcînd parte din aceeași rețea subversivă. Mi-a spus apoi, că fiind reținut de alte treburi, nu va putea veni de astă dată cu mine. Îl va înlocui tînărul cu care venise. Mi-a recomandat să-l instruiesc pentru a respecta aceleași măsuri de prudență urmate și de noi în călătoriile anterioare. Pe noul meu tovarăș de drum, cu care am pornit-o spre Bragadiru, îl chema Petculescu. Nu l-am cunoscut mai îndeaproape. În autobuz nu am prea vorbit iar de la stația de coborîre și pînă la casa lui Fane, nu am schimbat decît cuvintele necesare, pentru a ne pune de acord asupra felului în care vom proceda la întoarcere. Nici la înapoiere n-am stat de vorbă, fiind amîndoi ocupați cu observarea atentă a călătorilor din autobuz și a lumii care se înghesuia la urcarea în stații. L-am simțit îngrijorat și încercat de aceeași teamă ca și mine. Întreaga operație s-a desfășurat însă, ca de fiecare dată, fără incidente. Ajunși la București, ne-am luat rămas bun unul de la altul și ne-am dus fiecare cu gențile încărcate la casele noastre. Pe Petculescu l-am revăzut o singură dată, în compania lui Baicu, cu ocazia unei scurte întîlniri pe care am avut-o cu acesta din urmă. I-am reținut numai figura, cu trăsături regulate și vaga imagine a unui tînăr brunet, de talie mijlocie. Numele i-l uitasem. I l-a pomenit locotenentul Jerca în timpul anchetei și mi-am adus din nou aminte de el. Apoi, l-am uitat iar și a fost un adevărat chin să mi-l reamintesc, cînd a trebuit să-mi rememorez perioada petrecută la Securitatea din Timișoara, pentru a vorbi de ea în volumul de față. Săptămîni în șir m-a obsedat acest lapsus, pînă ce într-o bună zi, pe neașteptate și fără vreo legătură cu preocuparea mea din acel moment, mi-am amintit și am exclamat: Petculescu! M-am grăbit să-l notez, pentru a-l pomeni la locul cuvenit în povestirea mea, fiind convins că altminteri îl voi uita din nou. Veți înțelege mai tîrziu, cînd vă voi invita să asistați la procesul nostru din Timișoara, de ce cred că însăși memoria refuza să înregistreze numele lui Petculescu. Pentru că sînt nume care nu merită cinstea de a fi reținute și transmise mai departe.

După cele cîteva drumuri făcute la Bragadiru pentru achiziționarea de explozibil și muniție, activitatea noastră clandestină s-a împotmolit din nou. Și, de data asta, definitiv. Baicu s-a făcut tot mai rar văzut, iar atunci cînd totuși mi-a mai dat un semn de viață, a fost de fiecare dată mai enigmatic, mai zgîrcit

şi mai ambiguu în explicaţii, pînă ce într-una din zile mi-a declarat că va fi nevoie să încetăm orice activitate, să facem să dispară toate armele ce s-ar mai găsi pe la noi şi, de asemenea, să întrerupem toate contactele între membrii grupului. El însuşi va fi nevoit să părăsească Bucureştiul, fiind în pericol de a fi arestat. Mi-a mai dat de înţeles că un alt grup al organizaţiei, cu care avea legături, fusese descoperit şi arestat. Exista deci riscul ca în timpul anchetei lor să iasă la iveală şi numele lui. Baicu a mai stat cîteva zile ascuns în Bucureşti, vreme în care, temîndu-se să meargă la un fotograf, prietenul meu Dinu Mitache i-a făcut şi developat o poză asemănătoare pozelor-tip cerute de Miliţie pentru actele de identitate. Era poza pe care mi-o arătase anchetatorul venit la Piteşti, cu o lună în urmă. Nu mai ţin minte prin cine am reuşit să fac rost de un buletin de identitate nou, necompletat, pe care i l-am dat, în speranţa că-l va putea falsifica. Într-o seară, în parcul Ioanid, Baicu şi-a luat rămas bun de la mine, fără să-mi spună unde pleacă. Pînă la arestarea mea, cîţiva ani mai tîrziu, nu l-am mai întîlnit şi nici nu am mai auzit nimic, nici despre el, nici despre ceilalţi din grup. Singurul pe care l-am mai văzut, din cînd în cînd, a fost Niki Podaru, care se retrăsese din grupul nostru încă înainte de dizolvarea lui.

BOLNAV DE INIMĂ

Cam asta a fost povestea organizaţiei lui Baicu, atît cît mi-a fost mie dat s-o cunosc şi cît mi-am reamintit de ea cu ocazia anchetei din Timişoara. Fiind ferm hotărît să nu divulg ceva ce încă nu era cunoscut de Securitate şi care ar putea constitui un cap de acuzaţie împotriva vreunuia din arestaţii implicaţi în organizaţia lui Baicu, mi-am concentrat întreaga atenţie asupra acestui punct, căutînd să surprind şi să deduc din interogatorii tot ceea ce anchetatorul nu ştia încă. Din păcate, pe zi ce trecea, îmi dădeam seama că aflase întreg adevărul de la cei anchetaţi. Multe din activităţile noastre în cadrul organizaţiei am apucat să le neg înainte de a-mi da seama că le cunoştea. În acest caz, la întrebările insistente ale anchetatorului, procedam după următoarele criterii: dacă era vorba de o acţiune la care nu luasem personal parte dar ştiusem de ea, continuam să neg; dacă participasem la ea împreună cu încă unul dintre noi, de asemenea negam, iar dacă acţionasem singur sau în complicitate cu mai mult de doi din membrii grupului, atunci sfîrşeam prin a reveni asupra primei declaraţii şi recunoşteam. Întîrzierea recunoaşterii o puneam, după atîţia ani care trecuseră de atunci, pe seama unei inerente uitări a multor date şi amănunte. Cursul blînd al anchetei din primele aproximativ două săptămîni nu mi-a ridicat probleme prea mari în calea pe care mi-o alesesem de urmat. Cred că în multe cazuri am reuşit să-l conving pe locotenentul Jerca de since-

ritatea mea în privința amintirilor pe care timpul mi le ștersese din memorie. Într-altele însă, cu siguranță că nu m-a crezut.

Între timp, în paralel cu preocupările din orele de anchetă, în arestul din subsolul Securității, continuam să-mi țes cu migală și perseverență planul pe care mi-l făurisem, de a simula și acredita boala mea de inimă, cu care speram să mă pun la adăpost de metodele „mai contondente" de împrospătare a memoriei la care s-ar recurge în cazul în care ancheta va lua o nouă întorsătură. Totodată, nu mă plîngeam și nu spuneam niciodată nimic la anchetă despre crizele de inimă pe care le simulam în celular, iar cînd Jerca, informat despre ele de doctoriță și de personalul de pază al arestului, mă întreba de sănătate, îi răspundeam că mă simt bine. Numai dacă insista, îi pomeneam în treacăt de durerile pe care le simțeam uneori în partea stîngă a pieptului, în umăr și în braț, punîndu-le însă pe seama unei afecțiuni reumatice banale și minimalizîndu-le importanța. Progresasem destul de mult pe calea acreditării ideii că boala mea de inimă era mai gravă decît o apreciase felcerița la început, cînd îmi prescrisese picături de valeriană pentru nevroză cardiacă. Constatînd, desigur din declarațiile mele, că tinctura de valeriană nu-mi făcea nici un efect, fapt confirmat și de crizele care se repetau, mi-a schimbat medicația, dîndu-mi să înghit zilnic cîte două tablete de corfilină. Reușisem să citesc numele medicamentului de pe cutia care era depusă în firida de pe coridor, de lîngă ușa celulei mele. De două ori pe zi, gardianul deschidea ușa celulei și îmi punea în palmă o tabletă, pe care trebuia s-o înghit în fața lui. Temîndu-mă de un efect nociv al medicamentului, avînd în vedere că nu eram într-adevăr bolnav, îmi plasam tableta cu limba, între obraz și gingie și, sub privirea gardianului, duceam cănuța cu apă la gură și beam cîteva înghițituri. Apoi, după plecarea gardianului, scoteam tableta din gură, o fărîmițam și o aruncam în oala de noapte. Cînd însă după o vreme s-a dovedit că nici tabletele nu aveau nici o eficacitate, deoarece crizele mele se repetau cu aceeași intensitate, felcerița a hotărît să-mi administreze o serie de injecții cu corfilină. De astă dată n-a mai fost posibil să trișez. M-am supus fără să crîcnesc tratamentului, trăind cu frica în suflet că de pe urma injecțiilor m-aș putea alege cu o reală dereglare a funcțiilor cardiace. Abia un an mai tîrziu m-am liniștit, cînd, întîlnind în închisoare un doctor deținut, am aflat că teama mea nu fusese justificată, corfilina fiind un tonic al mușchiului cardiac, care nu putea să facă decît bine, chiar inoculată unui organism sănătos. Totuși, într-o noapte, la scurtă vreme după penultima injecție, am simulat una din cele mai reușite și impresionante crize, din toate cele de pînă atunci, parvenind să-l sperii peste așteptările mele chiar și pe gardian. Venise la chemarea mea și se uitase pe vizetă. Văzîndu-mă chircit pe pat, cu mîna dreaptă crispată pe pectoralul stîng, cu gura căscată, cu figura schimonosită de o durere mută și cu ochii holbați de spaimă implorînd parcă ajutor, alergase într-un suflet să-l anunțe pe șeful arestului. Amîndoi veniseră în fugă la celula mea și deschiseseră ușa. Între timp, pasămite mă mai liniștisem, dar mă simțeam istovit de criza prin care trecusem. M-am arătat

jenat de faptul că mă dădusem în spectacol, spunîndu-le că fusesem cuprins de o spaimă inexplicabilă şi de nestăpînit şi că regretam de a fi tulburat liniştea celularului în toiul nopţii.

— Să ştii că pot chema medicul, dacă crezi că e nevoie! mi-a spus şeful arestului, convins pesemne de felul în care încă mai arătam şi probabil de ceea ce îi povestise gardianul.

— Vă mulţumesc, dar nu mai e nevoie! i-am răspuns eu cu modestie. Acum mi-a trecut. Mi s-a mai întîmplat asta de cîteva ori şi de fiecare dată după ce mi-a trecut durerea m-am simţit iar bine. Cei doi mi-au închis uşa şi au plecat, dar la o oarecare distanţă de celula mea s-au oprit şi au mai stat o vreme de vorbă. Nu am înţeles ce spuneau, dar mi-am dat seama din cîte un cuvînt rostit mai tare că gardianul îi povestea cu lux de amănunte cum mă văzuse prin vizetă. Efectul crizei simulate în noaptea aceea sub ochii gardianului pare să fi fost hotărîtor în privinţa determinării diagnosticului pe care avea să mi-l pună în cele din urmă medicul Securităţii. I-am primit vizita chiar în dimineaţa următoare. Medicul Securităţii era o femeie. O femeie de înălţime mijlocie, în vîrstă de aproximativ treizeci şi cinci de ani, destul de plăcută la înfăţişare. Era bine coafată şi impecabil fardată. Pentru acele vremuri ale sobrietăţii socialiste, purta fără sfială inele pe degete şi la mînă brăţară şi ceas, toate de aur. Pe sub halatul alb, descheiat la nasturi, era foarte elegant îmbrăcată, izbitor de elegant faţă de cum arăta de modest lumea de pe stradă, şi de o cochetărie de-a dreptul indecentă pentru subsolul sinistru în care venea să-şi practice meseria. Mai tîrziu, în penitenciarul din Timişoara, deţinuţii din localitate mi-au spus că era evreică de origine maghiară. Mi-au spus şi numele, dar l-am uitat. Cu mine s-a arătat extrem de grijulie. M-a examinat cu conştiinciozitate, mi-a luat pulsul, mi-a măsurat tensiunea arterială şi mi-a ascultat îndelung inima cu stetoscopul. Apoi m-a supus unui interogatoriu minuţios cu privire la crizele pe care le avusesem, insistînd asupra frecvenţei şi duratei lor şi cerîndu-mi o descriere cît mai exactă a felului şi locului în care se manifestau durerile. Am avut astfel ocazia să repet lecţia pe care o învăţasem la Piteşti de la dr. Cornel Petrasievici, silindu-mă să explic ceea ce simţisem în timpul crizei, într-un limbaj cît mai profan, evitînd înadins termenii medicali pe care mi-i însuşisem, pentru a mă arăta străin de orice cunoştinţe în domeniu. Încetul cu încetul, din întrebările pe care mi le punea, mi-am putut da seama de diagnosticul spre care tindea să încline. Totuşi, nu îndrăzneam să cred că eram pe cale de a trece examenul cu brio. Am răsuflat uşurat în sinea mea abia cînd mi-a prescris tratamentul şi cînd am auzit indicaţiile pe care i le-a dat gardianului, dispunînd să fie transmise, prin şeful arestului, gardienilor din toate schimburile. Cu greu mi-am putut ascunde bucuria, cînd a început să-mi explice cum va trebui să procedez cu medicamentul pe care mi-l va aduce felcerita. Sub masca omului care nu înţelege prea bine despre ce era vorba, dar intenţionează totuşi să se supună cu docilitate tratamentului prescris, am ascultat-o cu atenţie.

— Pilulele pe care ți le-am dat vor sta în firida de pe coridor, pentru că așa prevede regulamentul arestului, dar șeful de secție, de serviciu, va primi ordin ca, la cererea dumitale, la orice oră din zi sau din noapte, să-ți pună imediat la dispoziție o tabletă. Iar dumneata vei urma întocmai indicațiile mele. La primele semne prevestitoare ale crizei, vei bate la ușă și vei cere medicamentul. Cum îl vei primi, îl vei introduce în gură și îl vei ține sub limbă pînă se dizolvă. Nu trebuie în nici un caz să-l înghiți! Ține minte acest lucru!

Gradul de înțelegere pe care îl exprima privirea mea nu i-a inspirat însă suficientă încredere, pentru că mi-a mai repetat de vreo două ori felul în care trebuia să procedez cu medicamentul. Înainte de plecare i-a mai dat felceriței instrucțiunea s-o anunțe de îndată ce voi mai fi suferit o nouă criză și voi fi urmat tratamentul prescris, adăugînd cu un aer de superioritate suficientă: „Vei vedea că am avut dreptate! Sînt sigură că i-am ghicit boala, iar efectul medicamentului îmi va confirma diagnosticul!"

Cînd mi-au închis ușa și am rămas iar singur, am rîs în sinea mea cum nu mai rîsesem de mult. Reușisem să-mi joc cu succes rolul pe care îl pregătisem! Dar numai datorită faptului că fusesem singur în celulă. Sub ochii unui camarad de detenție m-aș fi jenat și n-aș fi fost niciodată în stare de atîta prefăcătorie și cabotinaj. Era evident că nu aveam fire de actor, deși fusesem convingător în interpretarea rolului. Cineva care nu poate juca pe scenă, dacă din primele rînduri ale publicului din sală îl privesc prietenii, nu poate fi numit actor. Eram cel mult un actor dușmănos, care nu era în stare să joace pentru public în general, ci numai împotriva unui anumit public. Oricum, piesa nu se încheiase încă. Trebuia să mai am răbdare pînă la următoarea criză, pe care nu m-am grăbit însă s-o simulez. Am mai așteptat cam o săptămînă și, într-o seară, puțin după stingere, am început să bat nervos în ușă. La apariția gardianului, mi-am luat iar atitudinea de rigoare, cu mîna încleștată pe piept în dreptul inimii, compunîndu-mi totodată și mimica adecvată situației. Cu trăsăturile descompuse de durere, cu spaima în ochi și glasul înecat de lacrimi l-am rugat să-mi dea medicamentul din firidă. S-a văzut imediat că primise instrucțiuni pentru cazul în speță, pentru că s-a grăbit să-mi pună în palmă o tabletă din cutia de lîngă ușă, spunîndu-mi în același timp: „Vezi să n-o înghiți! O ții sub limbă pînă se topește. Așa a spus tovarășa doctor!"

Așa am și făcut, iar cîteva secunde mai tîrziu, gardianul, care mă observa din cadrul ușii, a putut asista la efectul miraculos al medicamentului. A văzut cu ochii lui cum trăsăturile feței mi s-au destins treptat, cum privirea mi s-a limpezit și cum încet-încet mă linișteam, pe măsură ce durerea din piept și umăr mă părăsea. În minutul următor mi-a înflorit chiar și un zîmbet de ușurare pe buze, în vreme ce îi adresam gardianului cîteva cuvinte de mulțumire și îi aruncam o privire plină de gratitudine. I-am declarat că medicamentul mi-a luat durerea cu mîna, întrerupîndu-mi criza aproape instantaneu. Acum însă, mă simțeam tot atît de istovit ca și după celelalte crize pe care le avu-

sesem. Gardianul mi-a spus să mă culc, a închis ușa și a plecat. Pînă să adorm cu adevărat, l-am mai simțit încă venind de cîteva ori și privind prin vizetă.

A doua zi, încă înainte de prînz, am primit vizita doctoriței, întovărășită de subalterna ei. Nu numai că m-a întrebat despre criza din cursul nopții și mi-a ascultat cu satisfacție explicațiile, care corespundeau întru totul pronosticurilor făcute de ea la prima vizită, dar cred că s-a simțit foarte flatată de cuvintele de mulțumire și recunoștință pe care am ținut să i le adresez pentru ajutorul dat. Și totuși, cînd am întrebat-o despre cauza durerilor ca și despre medicamentul miraculos care mi le alinase așa de repede, nu mi-a pomenit nimic despre vreo afecțiune cardiacă, evitînd să-mi spună chiar și numele tabletelor prescrise. Mi-a spus doar că era vorba de tulburări nervoase datorate claustrației care, deși foarte neplăcute, nu prezintă nici o gravitate. M-a asigurat însă că, atîta vreme cît voi sta în arestul Securității, nu voi duce lipsa medicamentului. Dacă Dumnezeu mi-a dat răbdarea și tenacitatea de a duce pînă la capăt planul de a o convinge pe doctoriță, și deci și pe anchetator, că sufăr de anghină pectorală, cred că tot la intervenția Lui, ancheta mea și-a schimbat cursul numai după ce mi s-a stabilit acest diagnostic, și nu înainte. Nu știu dacă aceste crize ar mai fi fost credibile și nu ar fi fost privite cu mai multă suspiciune, în cazul în care aș fi început prin a le simula cîteva zile mai tîrziu, cînd s-a produs surprinzătoarea modificare de atitudine a anchetatorului. De cînd mă aflam în Securitatea din Timișoara, ajunsesem să mă obișnuiesc treptat cu acele anchete, avînd mai degrabă caracterul unor convorbiri civilizate decît al unor interogatorii propriu-zise, la care participam de fiecare dată cînd eram dus în biroul de la etaj. Cu atît mai mare a fost șocul pe care l-am resimțit în ziua în care anchetatorul m-a primit într-un fel cu totul neașteptat. După ce gardianul m-a condus la scaunul și măsuța mea din colțul camerei de anchetă, m-a apăsat pe umăr să mă așez și mi-a scos ochelarii, l-am văzut pe locotenentul Jerca plimbîndu-se ca un leu în cușcă, de la un capăt la celălalt al încăperii. Abia după ce gardianul a părăsit camera, s-a dezlănțuit! La fel ca în ziua în care fusesem pentru prima oară adus în biroul lui, Jerca a monologat fără întrerupere timp de mai bine de zece minute, de astă dată însă susținînd, pe un cu totul alt ton, un punct de vedere diametral opus celui pe care mi-l prezentase la sosirea mea în Securitatea din Timișoara. Jerca nu mai era omul blînd și împăciuitor și nici nu mai încerca să mă convingă de iminența realizării unei înțelegeri și a unei colaborări trainice între cele două mari puteri ce va avea, ca primă urmare, eliberarea deținuților politici. Dimpotrivă, acum era furios și ținea să-și manifeste indignarea cu glas ridicat, pe un ton aspru și cu cuvinte insultătoare la adresa capitaliștilor și imperialiștilor americani. Părea să se exprime în numele tuturor țărilor din lagărul socialist, care, încrezătoare în sinceritatea puterilor apusene, le întinseseră o mînă prietenească, oferindu-le pacea și buna înțelegere, dar fuseseră înșelate. Însușindu-și decepția suferită de „țările iubitoare de pace", cu o violență pe care nu i-o cunoscusem pînă atunci, își revărsa toată ura și necazul pe americani. Ca și

la prima mea întîlnire cu el, nici de astă dată nu am înțeles mare lucru din vorbele lui. După cum n-am fost în stare să mă lămuresc atunci asupra motivului care l-a determinat să-mi zugrăvească cu atîta optimism viitorul, nici acum n-am fost în stare să-i deslușesc spusele. Mi-au rămas însă în minte cîteva frînturi de frază, care, în potopul de insulte și amenințări cu care îi blagoslovea pe americani, reveneau mereu cu insistența unui laitmotiv: „...noi am fost sinceri... noi am avut încredere... iar ei au vrut să ne înșele... au venit să ne spioneze!" Simțeam că în aceste cîteva cuvinte se ascundea cheia cifrului, dar n-am reușit s-o găsesc. A trebuit să mai treacă aproape un an pînă ce am putut lămuri misterul, atît al predicii pe care mi-o ținuse, ca apostol al păcii și înțelegerii, în prima zi de anchetă, cît și al anatemei și blestemelor lansate acum împotriva Americii și aliaților ei.

Voi anticipa, povestind ce am aflat în anul următor de la deținuții din penitenciarul Timișoara, mai informați despre evenimentele politice decît mine, care trăiserm timp de un an de zile complet izolat în subsolul Securității. Atmosfera neobișnuit de blîndă pe care, la sosirea mea, o găsisem dominînd atît în arestul Securității cît și în camerele de anchetă, se datorase destinderii premergătoare Conferinței de la Paris, la care Hrușciov și Eisenhower conveniseră să ia parte. La această Conferință și la scontata încheiere a ei printr-o înțelegere între cei doi, făcuse Jerca aluzie, atunci cînd îmi vorbise cu atîta patos despre împăciuirea dintre Est și Vest și chiar despre eventuala noastră eliberare. Și tot prin această Conferință la vîrf de la Paris se explica și atitudinea aproape amicală pe care o adoptase, ca și stilul civilizat în care înțelesese să ducă ancheta. De la aceiași deținuți, mai de curînd arestați la vremea cînd i-am întîlnit în penitenciarul din Timișoara, am aflat și motivul bruștei schimbări intervenite în comportarea anchetatorului, care, pînă atunci, timp de cîteva săptămîni, se purtase cu mine ireproșabil de politicos. Filipica lui Jerca împotriva americanilor „care în ipocrizia lor, pe de o parte, se arătaseră dispuși să accepte mîna prietenoasă întinsă de U.R.S.S., iar pe de alta, puseseră la cale acțiuni de spionaj și unelteau împotriva țărilor socialiste", s-a dezlănțuit în ziua de 8 mai. Era la numai trei zile după ce rușii anunțaseră doborîrea la 1 mai 1960, a avionului american de spionaj U.2., care pătrunsese în spațiul aerian al U.R.S.S. La 16 mai, Hrușciov a folosit incidentul drept pretext pentru a părăsi Parisul, făcînd totodată să eșueze și Conferința. Fluctuațiile înregistrate în atitudinea organelor de anchetă și detenție, în perioada de pregătire a Conferinței de la Paris și apoi la întreruperea ei în urma doborîrii avionului U.2. sînt o nouă dovadă a influenței directe pe care o aveau evenimentele politice externe asupra regimului care ni se aplica, atît la Securitate, cît și în penitenciare.

Pînă una-alta, mă aflam însă în biroul de anchetă și mă uitam surprins la Jerca, neștiind ce-l apucase așa, din cer senin, să se năpustească asupra imperialiștilor americani, pe care pînă mai ieri mi-i vorbise numai de bine. Dacă

în primul moment, criza lui de furie mi-a provocat numai mirarea, încetul cu încetul, pe măsură ce continua să-şi ţină discursul ameninţător, nu numai la adresa „imperialiştilor aţîţători de război", dar referindu-se şi la pericolul reprezentat de „forţele reacţionare pe care americanii le sprijineau în ţările socialiste", mi-am dat seama că era mai degrabă cazul să fiu îngrijorat. Aluzia era prea limpede la noi, cei din închisori, la „duşmanii de clasă din interior, care voiam să răsturnăm noua ordine socială din ţară". Treptat, pe parcurs, Jerca şi-a precizat punctul de vedere, anunţîndu-mă în cele din urmă pe un ton grav, dar cam teatral, care n-a avut însă darul să mă amuze în acel moment, că: „pînă acum am fost înţelegător... nu te poţi plînge că m-am purtat rău... dar de aci înainte nu mai merge aşa... dacă la sinceritate ni se răspunde cu acte duşmănoase, vom proceda şi noi în consecinţă!" Îmi vorbea de parcă eu aş fi fost Eisenhower care am trimis avionul U.2. să spioneze în Rusia, iar el, Hruşciov, care, supărat, părăsea Conferinţa de la Paris. Cum însă la vremea aceea nu ştiam încă nimic despre incidentul cu avionul şi, în consecinţă, nici despre atitudinea luată de ruşi, cu care Jerca se identifica atît de vehement, scena ce se juca în faţa mea, în biroul de anchetă, îmi era absolut inexplicabilă. Instinctul îmi spunea doar că situaţia devenise primejdioasă, la sfîrşitul întrevederii, Jerca confirmîndu-mi temerile cu promisiuni ferme: „Mîine reluăm ancheta de la început! Gîndeşte-te bine la noapte! Dacă vrei să-ţi uşurezi situaţia, va trebui să răspunzi cu sinceritate la întrebări. Dacă nu, te avertizez că vei regreta!" Cu aceste cuvinte de încurajare, m-a trimis în celulă. Cît stătusem în biroul de anchetă, nu scosesem nici o vorbă. Mă străduisem doar să nu-mi trădez sentimentele. Recunosc că nu am adormit decît tîrziu. Aşa cum mă sfătuise Jerca, m-am „gîndit bine" în noaptea aceea, dar gîndurile mele se îndreptau în cu totul altă parte şi mă duceau şi la alte concluzii decît cele pe care le-ar fi dorit el. Deşi nu-mi puteam explica schimbarea survenită în mersul anchetei, un lucru îmi era clar: voi încerca să-i fac faţă aşa cum îmi propusesem de la început, chiar dacă Jerca nu va ţine seama de pretinsa mea boală de inimă şi va uza de metodele tradiţionale ale Securităţii. Ceea ce trebuia să fac însă în primul rînd, era să mă obişnuiesc cu această bruscă întorsătură de 180 de grade, care modifica total relaţia de pînă aci dintre mine şi anchetator, de la privirea senină cu care mă uitam la el şi tonul natural cu care îi vorbeam, aproape ca de la egal la egal, de parcă ar fi fost un interlocutor normal, şi pînă la temele abordate sau chiar glumele pe care mi le permiteam uneori în timpul aşa-ziselor anchete. Aproape că nu-mi venea să cred că, nu mai departe decît cu cîteva zile în urmă, mă încumetasem să-i spun o glumă care circulase prin Bucureşti înainte de arestarea mea: Se spunea că a fi inteligent, a fi cinstit şi a fi comunist, erau trei însuşiri pe care nici un om nu le putea întruni. Dacă aveai două din aceste calităţi, erai automat incompatibil s-o posezi pe a treia. Deci, dacă erai inteligent şi cinstit, nu puteai fi comunist; dacă erai inteligent şi comunist, nu erai cinstit; iar dacă erai cinstit şi comunist, era exclus să fii inteligent! Momentul de suspans care a urmat m-a făcut pentru

o clipă să-mi regret îndrăzneala de a fi mers atît de departe. Figura uşor crispată şi lipsită de expresivitate cu care Jerca mi-a ascultat gluma m-a îndemnat să cred că depăşisem de astă dată limita de suportabilitate a umorului pe care îl putea accepta un securist. Şi totuşi, nu s-a produs explozia la care mă aşteptam. Trăsăturile lui Jerca s-au destins într-un zîmbet puţin forţat, înainte de a mi se adresa:

— Şi, pe mine, în care din cele trei categorii mă situezi?

— Nu vă cunosc atît de bine, domnule locotenent, ca să vă răspund la întrebare. Totuşi, după atîtea ore petrecute cu dumneavoastră, mi-am putut da seama că sînteţi un om inteligent. Despre celelalte două însuşiri nu mă pot pronunţa cu aceeaşi certitudine. Pot numai să fac o presupunere: nu cred că aţi fi putut ajunge anchetator de Securitate, fără a fi membru de partid...

— Cu alte cuvinte, dumneata nu mă crezi cinstit? Află însă, domnule Ioanid, că sînt un comunist convins şi că am activat în ilegalitate pentru cauza clasei muncitoare, încă dinainte de război!

Această ultimă afirmaţie era mai mult decît gratuită. După toate socotelile, în timpul războiului, Jerca nu putea să fi avut mai mult de şapte-opt ani! Mulţi oportunişti din acele vremuri aveau să-şi stabilească astfel un trecut de ilegalişti, făcînd apel la o precocitate puţin credibilă. Pentru a mai drege atmosfera şi a atenua nuanţa ofensatoare a glumei pe care mă aventurasem să i-o povestesc, i-am explicat că era departe de mine gîndul de a-l crede necistit. Dimpotrivă, eram sigur că îşi alesese profesiunea, atras fiind de frumuseţea idealurilor şi de generozitatea ideilor comuniste, care îi fuseseră prezentate la cursurile de educaţie politică. Eram însă tot atît de sigur că nu se putea să nu-şi fi dat seama pe parcurs că fusese înşelat, că, în loc să servească o cauză nobilă, fusese angrenat într-un mecanism diabolic, inuman şi distructiv, cu care nu putea fi de acord, dar din care acum nu mai putea scăpa. Dovadă era însăşi comportarea lui în anchetă, care se deosebea fundamental de cea a altor ofiţeri de Securitate cu care avusesem de-a face. Nu mi-am putut da seama de adevăratul efect al vorbelor mele asupra lui, dar rezultatul vizibil a fost pozitiv: după un scurt moment de tăcere, a schimbat vorba, ancheta din ziua aceea reluîndu-şi cursul în aceeaşi atmosferă lipsită de tensiune în care începuse înainte de a fi intervenit gafa mea. Dar toate astea se întîmplaseră cu cîteva zile în urmă... Iar acum...?

Acum aşteptam cu destulă îngrijorare prima şedinţă de anchetă, care, conform ameninţărilor, avea să se desfăşoare în cu totul alte condiţii... Încercam să-mi liniştesc temerile şi să-mi dau curaj, gîndindu-mă că totuşi boala mea de inimă mă va apăra de brutalităţi excesive. Era singura speranţă de care mă mai agăţam, deşi nu eram deloc sigur că îmi va asigura imunitatea. De fapt, mă simţeam iar ca la începutul anchetei şi mă pregăteam sufleteşte să rabd cît mă vor ţine puterile, tot ce voi avea de îndurat, păstrîndu-mi calmul şi mintea limpede. Eram însă decis să continui să mai simulez din cînd în cînd şi cîte o criză de inimă. Şi, întocmai ca înainte de orice anchetă, după ce mi se

dăduse de înțeles la ce trebuia să mă aștept în cazul că nu voi răspunde cu sinceritate la întrebări, am fost trimis în celulă și timp de trei zile nu s-a mai ocupat nimeni de mine. Tensiunea nervoasă a așteptării trebuia să-și producă astfel efectul asupra moralului celui ce urma să fie cercetat, slăbindu-i rezistența. Cînd, în cele din urmă, am fost dus la anchetă, m-a primit un Jerca schimbat, cu figura severă, care mi-a vorbit cu glas aspru. Mi-a repetat că nu mai puteam conta pe bunăvoința pe care mi-o arătase pînă atunci, că voi avea de suportat consecințele acțiunilor dușmănoase ale Occidentului împotriva „forțelor iubitoare de pace", și că nu-mi voi putea ușura situația decît dacă voi da dovadă de o totală sinceritate față de organele de anchetă. Cîtă vreme mi-a vorbit, l-am privit fără să scot un cuvînt. Mi s-a părut că surprind la el intenția prefăcută de a-și aranja hîrtiile de pe birou sau de a căuta ceva în sertar, pe care l-a tras și l-a închis de mai multe ori fără să scoată ceva din el, totul numai pentru a evita să mă privească în ochi. Cred că într-adevăr îi venea greu să-și schimbe deodată atitudinea cu 180 de grade. Și-a încheiat avertismentul, manifestîndu-și speranța că înțelesesem gravitatea situației și că nu-l voi obliga să recurgă la mijloace care îi repugnau.

— Domnule anchetator, nu mă așteptam ca și dumneavoastră să-mi vorbiți și să vă purtați la fel ca toți tovarășii dumneavoastră. E păcat, pentru că eu am de gînd să răspund în continuare la întrebări cu aceeași sinceritate ca și pînă acum. Acolo însă, unde după trecerea atîtor ani, memoria nu mă mai ajută, nu voi putea răspunde.

Fără să se oprească asupra spuselor mele, Jerca s-a cufundat în cititul și răsfoitul filelor dosarului de pe birou, semn că nu mai era dispus să se angajeze în conversații ce nu aveau contingență directă cu obiectul anchetei. Cîteva minute mai tîrziu, considerînd probabil că această tăcere prelungită își produsese efectul, instaurînd între biroul lui și măsuța mea din colțul camerei o atmosferă rece și distantă, mai prielnică unei anchete de felul celei ce mi se pregătea, a ridicat capul din hîrtii și mi-a pus prima întrebare. Era aceeași pe care mi-o pusese și la întîia noastră întîlnire în biroul de anchetă, cînd fusesem adus de la Pitești la Timișoara. Porneam deci din nou de la zero, ca și cum niciodată nu aș fi declarat ceva despre organizația lui Baicu. Era de fapt o repetare, punct cu punct, a anchetei din ultimele săptămîni. Cu o singură deosebire! De astă dată, Jerca mă oprea la fiecare afirmație pe care o făceam, pentru a-mi cere în mod insistent amănunte și date mai exacte. „Precizează!" era cuvîntul cu care mă întrerupea cînd i se părea că nu dau detalii suficiente și, „Continuă!", cel pe care mi-l spunea cînd mă opream. Din experiența mea și a altora, învățasem cîteva reguli sfinte pentru orice anchetat: să dau răspunsuri scurte dar nu cuprinzătoare, pentru a nu fi obligat să mă contrazic sau să retractez vreo afirmație, dacă în cursul anchetei îmi voi da seama că anumite amănunte erau cunoscute. Era de dorit să-ți păstrezi pe cît posibil credibilitatea, pentru a putea nega ceea ce era mai important și nu trebuia în nici un caz să fie destăinuit. Nu voi putea niciodată reconstitui cursul acestei anchete,

care a început în ziua aceea şi nu s-a încheiat decît cîteva luni mai tîrziu. Nu numai că nu aş putea reface ordinea în care s-au succedat întrebările cu care Jerca s-a străduit să-mi urmărească pas cu pas toată activitatea pe care o desfăşurasem în legătură cu Baicu, cu mai bine de un deceniu în urmă, dar mi-ar fi absolut imposibil, mai ales, să repet şi eu la infinit aceleaşi întrebări pe care mi le-a pus de sute de ori în tot acest răstimp. La o asemenea probă de răbdare şi de uzură nervoasă, nu mi se mai întîmplase să fiu supus vreodată. Înclin să cred că şi pentru Jerca a fost tot prima experienţă de acest fel. Oricum, mă pot lăuda că a fost un examen pe care l-am trecut cu bine şi sînt şi azi mîndru de performanţa de a nu-mi fi pierdut nici un moment stăpînirea de sine. Jerca pare să fi rezistat mai puţin bine la propriul lui joc, manifestîndu-şi de mai multe ori pe parcurs exasperarea şi ieşindu-şi din fire. Din fericire pentru mine, mi-am dat seama încă din primele zile că, datorită bolii mele de inimă, nu aveam să fiu supus la bătaie sau tortură. Din comportarea lui Jerca, reieşea clar că primise dispoziţii în acest sens. Era evident că avea mîinile legate şi că nu avea voie să recurgă la brutalităţi, pentru că, de fiecare dată cînd se înfuria fiindcă nu-i răspundeam pe plac, se scula şi părăsea biroul. Cîteva minute mai tîrziu, se întorcea calmat şi înarmat cu o nouă gamă de ameninţări, pe care le formula în termeni ultimativi, ţinînd să sublinieze că era pentru ultima oară că mai încerca să obţină de la mine adevărul folosind vorba bună. Pe lunga durată a perioadei de anchetă, Jerca a sfîrşit prin a-şi epuiza bagajul de ameninţări, fiind nevoit să recurgă la o repetare a lor, pînă la banalizare. Dacă norocul m-a ajutat să scap de bătăi, nu pot spune totuşi că ancheta nu mi-a pus la încercare şi nervii, şi rezistenţa fizică. În cele cîteva luni care au urmat, Jerca s-a ocupat de mine în mod susţinut. Eram zilnic adus în biroul lui, de cel puţin trei ori: o dată dimineaţa, a doua oară după prînz şi apoi după masa de seară, de fiecare dată pentru un interogatoriu de cîteva ore. Uneori, întrerupea ancheta după mai puţin de o oră şi mă trimitea înapoi în celulă, pentru ca să nu treacă nici douăzeci de minute şi gardianul să vină din nou să mă ia, să-mi pună ochelarii şi să mă ducă iar în biroul de la etaj. Se întîmpla astfel cîteodată să fac drumul dintre celulă şi camera de anchetă de cîte şapte-opt ori într-o zi. Era şi ăsta un fel de a-mi toci nervii şi a-mi istovi puterile, purtîndu-mă de nenumărate ori pe scări în sus şi în jos. Procedeul era destul de obositor, mai cu seamă că între timp mai slăbisem şi începusem să sufăr de foame.

Din cînd în cînd, înainte de începerea interogatoriului, Jerca îşi făcuse obiceiul să mă întrebe de sănătate, dacă celula e friguroasă şi dacă hrana ce mi se dă este îndestulătoare. Bănuindu-l că de fapt voia să mă audă spunîndu-i că mi-e frig sau că nu-mi ajunge mîncarea, pentru a-mi descoperi slăbiciunea şi a mă şantaja apoi, propunîndu-mi remedierea lipsei în schimbul unei atitudini cooperative în anchetă, mă străduiam să nu-i dau această satisfacţie. Dimpotrivă chiar, de fiecare dată îi declaram că mi-ajunge mîncarea şi că nu am a mă plînge de regimul din celular. La fel am procedat şi cînd mi s-a tăiat tainul de ţigări, pe care-l primisem pînă la iniţierea noului curs al anchetei. În

dimineața în care gardianul mi-a dat numai rația de pîine și nu și cele trei țigări ca de obicei, n-am spus nici o vorbă. Nu i le-am solicitat nici lui și nu am făcut nici o remarcă în privința țigărilor nici mai tîrziu cînd am fost dus la anchetă. Peste cîteva zile, așteptînd probabil o reacție din partea mea, Jerca și-a pierdut răbdarea și, după ce s-a informat despre temperatura din celulă și calitatea mîncării, m-a întrebat cu un aer inocent dacă primesc cu regularitate țigările ce-mi fuseseră acordate. I-am răspuns că nu știu din ce motiv nu le-am mai primit în ultimele zile, dar că faptul mă bucură, pentru că nemaiavîndu-le la îndemînă, nu mai sînt ispitit să fumez. I-am explicat că ajunsesem la concluzia că acele spasme dureroase din partea de sus a plămînului și din umărul stîng mi le provocau țigările. De altfel, pentru a-i întări părerea pe care voiam să și-o facă despre lipsa mea de pretenții și necesitățile mele de viață extrem de reduse, precum și despre resemnarea și chiar indiferența ce mi-o arătam față de soarta mea viitoare, am făcut de mai multe ori sacrificiul de a nu-mi mînca întreaga porție din castron, chiar așa redusă cum era. Cînd, la sfîrșitul mesei, a venit să strîngă castroanele de pe la celule, gardianul m-a întrebat de ce n-am mîncat, i-am spus că nu-mi este foame și că mi-a ajuns cît am mîncat. Mie însă îmi chiorăiau mațele de foame! Eram convins că gardianul va raporta cazul. Presupunerea mi-a fost confirmată chiar în seara aceea. La numărătoarea dinainte de închidere, a asistat și șeful arestului, care m-a întrebat dacă sînt bolnav.

I-am spus că nu.

— Atunci de ce nu ți-ai mîncat porția la prînz?

— Atîta am răbdat de foame în închisoare, domnule locotenent, încît stomacul mi s-a învățat cu puțin și mă satur repede.

Cred că în felul acesta i-am răpit lui Jerca două din mijloacele clasice de a face presiuni asupra anchetaților: mîncarea și tutunul. Nu pot spune însă că nu duceam lipsa atît a unei alimentații mai substanțiale, cît și a țigărilor. Mi-am impus totuși să suport aceste privațiuni, fără să las impresia că mi-ar provoca vreo suferință. Așa cum, din cînd în cînd, la masă, nu-mi goleam pînă la fund gamela, periodic, dar la intervale neregulate, mai simulam și cîte o criză de inimă.

Dacă în primele zile după inaugurarea noii maniere de anchetă, mi-a trebuit să fac un efort pentru a suporta, fără să-mi pierd controlul, exasperanta repetare a acelorași întrebări, o săptămînă mai tîrziu, îmi făcusem deja singur o educație a voinței și a răbdării, încît, oricît de enervante erau insistențele lui Jerca și ori de cîte ori mi-ar fi cerut să-i spun ceea ce mai spusesem de zeci de ori, făceam față situației, păstrîndu-mi calmul fără nici o strădanie. Pot spune chiar, că eram mai degrabă liniștit și stăpîn pe mine în timpul anchetei, că sistemul meu nervos devenise imun la presiunile ce se exercitau asupra lui. De cînd interogatoriile se limitau strict la întrebări privind organizația lui Baicu, Jerca nu se mai abătea decît foarte rar la discuții care nu aveau legătură cu ancheta propriu-zisă. Ori de cîte ori o făcea însă, aveam

grijă să aduc vorba în așa fel, încît să-mi arăt o oarecare detașare față de realitatea de zi cu zi în care trăiam. Resemnat și împăcat cu gîndul că nu voi supraviețui pînă la expirarea condamnării, nu mai participam la viață decît ca spectator, privind de la distanță tot ce se petrecea împrejur cu alții și chiar cu persoana mea. Știam că prezentîndu-mă ca desprins de realitate, blazat, indiferent la tentații, dezinteresat și lipsit de dorințe, îmi căpătam în ochii lui Jerca o independență și o invulnerabilitate pe care nu o putea accepta. Nu ar mai fi avut nici o pricină asupra mea. Confruntat cu o stare de spirit și totodată cu boala mea de inimă, care nu-i permitea să recurgă la bătaie și tortură, de-a lungul lunilor de anchetă care au urmat, Jerca a adoptat o atitudine ce ar fi putut părea paradoxală: pe de o parte căuta să mă înfricoșeze, spunîndu-mi că va fi nevoit să treacă la represalii dacă mă încăpățînez să nu declar adevărul, iar pe de alta mă încuraja, încercînd să-mi trezească interesul pentru viață și să-mi dea speranțe de viitor, pentru ca, atît amenințările cît și eventualele promisiuni de recompensă, în schimbul sincerității mele în anchetă, să cadă pe un teren mai prielnic și mai dispus la compromis. De cîte ori mă vedea mai apatic și prin cîte o vorbă sau intonație îl lăsam să-mi remarce scepticismul, mai ales după ce i se semnalase că în cursul nopții avusesem iar o criză de inimă, Jerca se oferea să „intervină la tov. colonel", pentru a-mi obține un regim de detenție mai bun. Dar, spunea tot el, va fi foarte greu, pentru că din cauza comportării mele în anchetă, „tovarășul colonel e foarte supărat pe dumneata!" Prima oară cînd mi-a vorbit de supărarea tovarășului colonel, nu m-a răbdat inima să nu risc o obrăznicie:

— Cum se poate să fie supărat pe cineva, pe care nu l-a văzut niciodată?

— Te sfătuiesc să nu glumești, pentru că și așa situația dumitale e destul de gravă! mi-a replicat.

— Glumesc sau nu glumesc, știu că soarta mea rămîne neschimbată, domnule locotenent, am profitat eu de ocazie, pentru a-i arăta din nou că nu-mi fac nici o iluzie față de condamnarea implacabilă a unui destin potrivnic.

Cîteva zile mai tîrziu, în timpul anchetei, a intrat în cameră colonelul. S-a apropiat de biroul în spatele căruia Jerca sărise în picioare, luînd poziția de drepți, pentru a-și saluta superiorul. Abia după ce au schimbat amîndoi cîteva cuvinte pe șoptite, colonelul a părut să-mi descopere prezența. Aruncîndu-mi o privire inexpresivă și arătîndu-mă cu mîna ca pe un obiect, l-a întrebat: „Cum merge ancheta? Cît mai durează? Să-mi raportezi dacă anchetatul îți face greutăți!" Apoi, fără să aștepte răspunsul, a ieșit din cameră, trîntind ușa în urma lui. În încheierea acestei stratageme ce se voia ingenioasă, Jerca a ținut să-mi facă și o confidență, cusută tot cu ață albă: „Nu știu cîtă vreme voi mai putea să-i ascund tovarășului colonel motivul pentru care nu am încheiat încă ancheta. Pînă acum nu i-am raportat faptul că nu te-ai hotărît să fii sincer. Acum însă voi fi nevoit s-o fac, dacă vei continua să ascunzi adevărul."

Fără a avea aerul să fi remarcat transparența șireteniei aproape puerile a vorbelor lui, am protestat vehement la acuzația de a nu fi fost sincer în anchetă. Culmea era că nici nu puteam fi învinuit de minciună! Nu încă! Mai tot ce declarasem pînă aci era adevărat. De fapt, nu făcusem decît să tergiversez la fiecare întrebare ce mi se punea, începînd prin a nega sau a da răspunsuri evazive sau prea vagi pentru ca, din insistențele ce urmau din partea lui Jerca, să pot eventual surprinde dintr-o vorbă în plus o cît de mică indicație în privința celor cunoscute deja din declarațiile altora. Din păcate, cu toată temporizarea pe care o provocam astfel, făcînd ancheta să bată pasul pe loc, uneori zile întregi în jurul aceleiași întrebări, pe măsură ce totuși cercetările înaintau, îmi dădeam seama că Securitatea aflase aproape totul de la ceilalți arestați. Abia după cîteva săptămîni de anchetă, dusă cu o neobosită perseverență de Jerca și demnă de toată lauda, și căreia i-am opus aceeași încăpățînată răbdare și îndărătnicie care îmi devenise o a doua natură, am reușit în fine să descopăr cele cîteva întrebări la care dorisem atît de mult să pot minți cu folos.

Una din ele a fost:

— Îl cunoști pe Nicolae Podaru?

— N-am auzit niciodată de numele ăsta.

— I se zicea Niki, a mai spus Jerca.

— Nu-mi spune nimic acest nume. Amintiți-mi cînd și în ce împrejurări ar fi trebuit să-l fi întîlnit. Poate că totuși l-am cunoscut și nu i-am reținut numele, am adăugat eu prudent, pregătindu-mi posibilitatea de a reveni asupra negației, în cazul că mi-ar fi dat un amănunt din care să reiasă că însuși Podaru ar fi declarat că mă cunoaște.

Jerca a evitat însă să-mi dea vreo lămurire în plus, ceea ce m-a făcut să rămîn treaz și cu urechile ciulite în tot cursul anchetei din zilele următoare, așteptîndu-mă să-mi întindă vreo cursă, prin care să mă pună în fața evidenței și să mă oblige să recunosc că totuși îl cunoscusem pe Niki Podaru. Se pare însă că nu avea nici un element care să-i întărească bănuiala că l-aș fi cunoscut. Cel puțin așa mi-a lăsat impresia, pentru că, deși m-a mai întrebat de vreo două ori despre el, a făcut-o fără convingere și în cele din urmă n-a mai insistat. Dar, chiar și la întrebările cele mai banale și asupra cărora se putea spune că nu stăruia în mod special, Jerca revenea de mai multe ori, alternîndu-le cu altele la fel de neimportante, făcînd astfel din ele obiectul a numeroase ore și chiar zile de anchetă. Una din faptele pe care m-am grăbit s-o recunosc încă de pe la începuturile anchetei, atunci cînd Jerca mi-a pomenit despre manifestele împrăștiate de grupul nostru în București, a fost participarea mea la confecționarea lor, ca și procurarea literelor de cauciuc cu care le-am tipărit. Cînd însă am fost întrebat ce am făcut apoi cu literele și cu dispozitivul în care trebuiau fixate în momentul întrebuințării, aș fi putut spune cu toată sinceritatea — și atunci și chiar și acum — că nu-mi aduc aminte. Așa i-am și răspuns, dar Jerca nu m-a crezut și a continuat să insiste asupra întrebării, și în ziua aceea și în zilele următoare, pînă ce mi-am pierdut răbdarea și i-am spus că

am aruncat totul într-o noapte în Dîmbovița. Gîndisem că răspunsul va fi satisfăcător și va pune capăt insistenței asupra acestui subiect, dar mă înșelasem. Nu făcusem decît să-l pun pe Jerca pe o nouă urmă. Cîteva zile în șir a stăruit să-i declar exact tot ce mai aruncasem în Dîmbovița o dată cu literele și dispozitivul de imprimat. Pretindea că nu-i declarasem decît parțial adevărul și îmi făcea următorul raționament: „Dumneata locuiai în plin centrul orașului, la întretăierea bulevardului Dacia cu strada Polonă. N-ar fi avut nici un rost să te duci tocmai la podul Elefterie de peste Dîmbovița, pentru a arunca în apă niște obiecte atît de mici, care încăpeau într-un buzunar, și de care te-ai fi putut scăpa mult mai simplu, lăsîndu-le să cadă într-o gaură de canal sau chiar azvîrlindu-le într-o ladă de gunoi. Dacă ai făcut tot acel drum pînă la podul Elefterie, înseamnă că ai avut și alte obiecte mult mai voluminoase, de care voiai să te descotorosești, și pe care, din cauza dimensiunii, nu le puteai face să dispară decît scufundîndu-le în apele tulburi ale Dîmboviței. Ar fi bine să te hotărăști să ne spui întregul adevăr, pentru că noi oricum vom afla ce s-a găsit în acel loc în Dîmbovița, în decursul anilor. Periodic, organele noastre au cercetat albia rîului și au adunat și clasat toate obiectele găsite, fiindcă au mai fost și alți dușmani ai poporului, care, încolțiți fiind, s-au gîndit și ei să arunce în apă corpul delict, pentru a nu fi găsit asupra lor. Raționamentul era logic, dar premisa fiind falsă, și concluzia era la fel. Datorită unei minciuni gratuite, reușisem să-i ofer lui Jerca un motiv în plus să mă frece ore întregi în anchetă. De unde se vede că o minciună, deși în anchetă nu constituie un păcat, nu este întotdeauna și profitabilă! Dar, conform principiului de a nu mă dezice, pentru a rămîne credincios, am susținut pînă la capăt ceea ce apucasem să declar. Nici Jerca nu s-a lăsat însă, încercînd în fel și chip să mă facă să recunosc că aruncasem în Dîmbovița nu numai literele cu pricina, ci și arme. Apoi, am crezut că s-a lăsat păgubaș, fiindcă în sfîrșit a trecut la altă temă. După vreo săptămînă însă, a luat-o iar de la capăt. M-a făcut să înțeleg că primise răspunsul de la București în privința obiectelor pescuite în Dîmbovița și că într-adevăr, așa cum declarasem, fuseseră găsite literele cu care imprimasem manifestele. Dar mi-a spus că, totodată, bănuielile îi fuseseră confirmate: în același loc se mai găsise și altceva! Așa că, pentru a se convinge de totala mea sinceritate, aștepta de la mine ca măcar acum, în fața dovezii evidente pe care o avea, să-i spun ce anume mai aruncasem de pe podul Elefterie în Dîmbovița. Neobținînd de la mine răspunsul dorit, a sfîrșit prin a-mi destăinui că obiectul găsit în apă fusese un pistol. Confruntat astfel cu descoperirea corpului delict, Jerca pretindea că nu mai aveam nici o posibilitate de a nega evidența. Îmi oferea totuși o ultimă ocazie de a-i demonstra că înțelegeam să fiu sincer cu ancheta, spunîndu-i ce model și ce calibru avea pistolul.

O vreme am mai continuat să neg. Apoi, arătîndu-mă excedat de atîtea insistențe, i-am spus că eram dispus să declar că aruncasem în Dîmbovița nu numai un pistol, ci chiar și o mitralieră, dacă ținea așa de mult să recunosc un neadevăr. Jerca și-a manifestat imediat indignarea față de o asemenea pro-

punere, respingînd totodată insinuarea că ar accepta să înregistreze o declarație mincinoasă. Apoi s-a uitat la ceas și a chemat sergentul de pe coridor pentru a mă conduce în celular. Așa a luat sfîrșit acest duel de minciuni reciproce. Jerca nu a mai revenit niciodată asupra subiectului. Am relatat acest episod, cu totul neînsemnat din cadrul cercetărilor, numai în încercarea de a reînvia, măcar în parte, atmosfera ce domnea în camera de anchetă, putînd servi totodată drept fragment-mostră pentru a înțelege atitudinea și procedeele celor două părți implicate în această confruntare: anchetator și anchetat. Uneori, și unul și altul, făcînd erori sau recurgînd la metode similare și la aceeași armă — minciuna — pentru a-l înșela pe adversar. Desigur că acest episod era un exemplu valabil numai pentru a ilustra aspectele unei anchete blînde, cum a fost cazul celei prin care am trecut la Timișoara.

Într-o bună zi, în timpul anchetei, Jerca a pomenit numele lui Gheorghe Ștefan (Fane). De fapt începuse cu cîteva zile înainte să dea tîrcoale subiectului, punîndu-mi tot felul de întrebări indirecte: dacă aveam cunoștințe în vreun sat de lîngă București, dacă fusesem vreodată în casa vreunui țăran dintr-o comună din împrejurimile Capitalei etc. Am început prin a-i spune că nu, dar din iscodelile lui, mereu mai insistente și totodată mai explicite pentru mine, mi-am dat seama că Fane se găsea și el implicat în ancheta noastră și probabil chiar arestat. Abia cînd i-a pronunțat numele și mi-a spus că era din comuna Bragadiru, m-am prefăcut a-mi aduce aminte, recunoscînd că într-adevăr îl cunoscusem prin intermediul lui Baicu, dar că nu-l întîlnisem decît de două ori și de aceea și uitasem cum îl cheamă. Pînă aci, întrebările lui Jerca nu reușiseră încă să mă pună în fața unei autentice dileme. La toate cele privind participarea mea la diferite întîlniri, discuții sau activități în cadrul organizației, fusesem cum nu se putea mai „cooperativ cu ancheta". Dădusem în general răspunsuri satisfăcătoare, asumîndu-mi răspunderea faptelor ce mi se imputau și care ieșiseră la iveală din destăinuirile celorlalți arestați. Acum însă, cînd ancheta s-a concentrat asupra lui Fane, am simțit pentru prima oară că mă aflam la un punct de răscruce. Pentru mine, din acel moment, cazul lui Fane din Bragadiru a devenit problema-cheie a anchetei mele din Timișoara. Fără să intru în descrierea tuturor amănuntelor (o bună parte le-am și uitat de altfel), a diferitelor promisiuni, amenințări sau curse întinse de Jerca de-a lungul acestei nesfîrșite anchete, voi consemna numai strictul necesar, pentru a-mi explica atitudinea. Pe scurt, Jerca îmi cerea să recunosc că ridicasem de la Fane arme, muniții și explozibil, pe care acesta le procurase din depozitul armatei din Fortul Bragadiru, iar eu pretindeam că relațiile mele cu el se limitaseră la cele două popasuri făcute în casa lui, atunci cînd, împreună cu Baicu, ieșisem din oraș la iarbă verde. Desigur că se ajunsese la această fază a interogatoriului numai după multe aluzii și întrebări piezișe puse de Jerca, în speranța că voi pomeni ceva despre armele din Bragadiru. Epuizînd fără succes căile ocolite, Jerca a sfîrșit prin a ataca problema frontal, acuzîndu-mă că mint, deoarece „ancheta dispune de suficiente dovezi", care atestă nu numai că știam de exis-

tența armelor, dar că participasem, cu încă cineva, chiar la transportarea lor la București. La auzul acestei afirmații, primul gînd m-a dus la Baicu, bănuind că el era cel care produsese acele „dovezi", recunoscînd că ridicase împreună cu mine armele de la Fane. Dar chiar și așa am continuat să neg, adăugînd totuși, pentru a obține o lămurire în plus:

— Dacă nu mă credeți, n-aveți decît să-l întrebați și pe Baicu!

— Lasă-l pe Baicu! Nu știa el chiar tot ce făcea fiecare din grup! Mai bine ai recunoaște că ai luat armele de la Bragadiru, așa cum a făcut cel cu care le-ai dus la București!

Abia atunci am înțeles că cel care vorbise nu fusese altul decît tînărul pe care mi-l prezentase Baicu și pe care, la recomandarea lui, îl luasem cu mine în comuna Bragadiru, pentru a mă ajuta să le transport la București. Era acel tînăr, pe care nu aveam să-l mai întîlnesc niciodată și al cărui nume nu-l mai țineam minte. De la început băiatul nu-mi fusese simpatic, iar pe drumul de la București la Bragadiru și înapoi nu schimbasem decît puține cuvinte unul cu altul. Tot din vorbele lui Jerca am dedus că Baicu nu declarase nimic despre armele procurate de Fane de la depozitul armatei din Fortul Bragadiru. O dată ajuns la această concluzie, destul de hazardată, deoarece nu prezenta garanția certitudinii că mă aflam în posesia tuturor elementelor cunoscute de anchetă, m-am hotărît totuși să resping ca falsă întreaga poveste a armelor de la Bragadiru. Nu pot spune că m-a îndemnat la această atitudine un raționament solid argumentat și bazat pe informații exacte. Cred că mai degrabă m-a împins intuiția. În orice caz, am reușit să cad pe ceea ce avea să constituie la proces singurul punct slab al actului de acuzare, privind vinovăția lui Fane. Pînă la proces însă, mai aveau să treacă luni de zile! Luni în care tema armelor lui Fane din Bragadiru a fost tot timpul laitmotivul anchetelor ce s-au succedat, într-o primă fază, într-un ritm diabolic, mult mai susținut decît pînă atunci. În cursul zilei, eram dus de mai multe ori, și de fiecare dată pentru cîteva ore de cercetări în șir, în biroul lui Jerca, iar noaptea eram trezit din somn pentru a fi iarăși condus la etaj, unde mi se puneau mereu și mereu aceleași întrebări. Am reușit totuși să fac față oboselii și uzurii nervoase și să nu ies nici eu din monotonia acelorași răspunsuri, făcîndu-l pe Jerca să-și consume în mod inutil toate argumentele lui de anchetator, handicapat de faptul că nu putea recurge la bîtă. De cîte ori îmi dădea să înțeleg că ancheta este în posesia mărturiei celui care mă ajutase la transportarea armelor de la Bragadiru la București, contestam autenticitatea afirmației și îi ceream să fiu confruntat cu cel care o făcuse. Jerca refuza însă sistematic să mă pună față în față cu martorul la care făcea aluzie, pretinzînd că pentru a-mi verifica sinceritatea voia să audă de la mine cum am procedat la ridicarea și transportarea armelor de la Fane. Cînd îi ceream să-mi spună măcar numele autorului acestor declarații mincinoase, Jerca evita să-mi răspundă la întrebare și schimba vorba. Totuși, de cîteva ori în cursul anchetei, m-a întrebat dacă printre cunoștințele lui Baicu se număra și un oarecare Petculescu. Abia atunci cînd Jerca i-a pronunțat

pentru prima oară numele, mi-am adus aminte că așa îl chema pe tînărul cu care ridicasem armele de la Bragadiru. Fără să-mi trădez surprinderea și păstrîndu-mi în continuare neschimbate atitudinea și expresia sub privirea scrutătoare a lui Jerca, am negat să fi auzit vreodată acest nume. Scena s-a mai repetat încă de două sau trei ori, încheindu-se mereu cu aceeași negație din partea mea. De fiecare dată însă, după ce îmi auzea răspunsul, Jerca trecea mai departe. Nu mai are rost să insist asupra scenelor și dialogului, care un timp atît de îndelungat au avut zilnic loc între Jerca și mine, în camerele de anchetă de la etajul cînd al uneia, cînd al alteia din „vilele" Securității, în al cărei celular subteran locuiam. Erau mereu aceleași două sau trei încăperi asemănătoare, cu aceleași două personaje, care își repetau pînă la saturație aceleași întrebări și, respectiv, aceleași răspunsuri. Din cînd în cînd, Jerca mai încerca, pentru a nu știu cîta oară, metoda intimidării prin amenințări, reluînd formule de mult uzate de atîta întrebuințare ca: „Nu faci decît să-ți agravezi situația... Ne obligi să luăm și alte măsuri... Este pentru ultima dată că îți mai dăm timp să te răzgîndești!... De mîine vom sta altfel de vorbă!" Și niciodată nu uita să încheie cu o aluzie la tovarășul colonel, care, fie că s-a interesat din nou de mersul anchetei, fie că e foarte supărat și mi-a dat ordin să procedez altfel! Dar și gogorița cu tovarășul colonel se învechise.

Într-o zi a mai recurs totuși la o nouă rețetă. Fusesem adus de gardian în biroul de anchetă și lăsat să aștept la măsuța mea din colțul camerei. Așteptarea s-a prelungit mult peste timpul obișnuit. Cînd în sfîrșit și-a făcut apariția, Jerca ținea în mînă o vînă de bou. Fără să mă privească, s-a îndreptat cu pas hotărît spre biroul lui și, înainte de a se așeza pe scaun, a trîntit cu putere cravașa peste hîrtiile de pe masă. Apoi, numai după ce s-a așezat și a făcut-o să dispară în sertarul biroului, și-a ridicat ochii spre mine și m-a avertizat: „Astăzi stăm altfel de vorbă!" Nu pot să zic că n-am fost tentat să-l cred, gîndind că pînă aci îmi fusese. Mi s-a stîrnit chiar un vechi reflex, pe care îl mai avusesem și la ancheta din 1949 de la Malmaison și la cea de după evadare, din 1953, de la Ministerul de Interne. De emoție și de teamă, mi se declanșase un tremurat nervos al genunchilor, pe care neputîndu-mi-l stăpîni, mă sileam să-l ascund, mișcîndu-mă pe scaun și schimbîndu-mi de mai multe ori poziția picioarelor, pînă ce fenomenul a încetat de la sine. Era semn că începusem să mă împac cu ideea că imunitatea mea de grav bolnav de inimă nu-mi va mai fi recunoscută. După demonstrația de forță făcută prin arătarea vînei de bou, a urmat una din cele mai scurte ședințe de anchetă din ultima vreme. Un fel de rezumat concentrat al celor cîteva întrebări devenite laitmotivul interogatoriilor de pînă aci, cărora le-am dat aceleași răspunsuri stereotipe pe care le repetasem de atîtea ori în timpul din urmă. După ultimul meu răspuns, Jerca mi-a spus pe un ton care suna a sentință: „Te duci acum jos în celulă. Îți dau un ultim timp de gîndire ca să-ți schimbi atitudinea. Peste o oră te chem din nou." Mi-am zis că acest răgaz îmi prindea bine. Voi putea să-mi pun ordine în idei, să-mi mobilizez toate puterile și să mă pregătesc sufletește pentru

a face față celor ce vor urma. Între timp, în celulă, aveam să tresar la fiecare pas de pe coridor care se apropia de ușa mea. Răgazul de gîndire de o oră ce mi se acordase a durat două zile, iar cînd am fost din nou dus „sus", Jerca a părut să nici nu-și mai aducă aminte de ancheta anterioară și de vîna de bou. Am răsuflat ușurat și m-am bucurat ca de un dar nesperat de reluarea pisăloagei anchete de rutină, cu care mă învățasem.

În restul timpului, cît nu mă aflam în anchetă la etaj, viața mea în celularul din subsol intrase și ea într-o monotonie cu care de asemenea mă deprinsesem. Continuam să cultiv aceeași politică de bune relații cu gardienii, cărora mă străduiam să nu le tulbur trîndăveala, bătînd pentru orice fleac la ușă, determinîndu-i totodată să nu-și schimbe părerea despre docilitatea și chiar apatia de care dădeam dovadă și care mă făcea în ochii lor unul din cei mai comozi deținuți din arestul Securității. Îmi cîștigasem astfel două privilegii, pentru mine foarte importante, pe care mai toți gardienii mi le acordau, bineînțeles în mod tacit. În primul rînd, nu mă mai supravegheau aproape deloc prin vizetă, ceea ce îmi permitea să stau întins pe pat și în timpul zilei, fapt strict interzis. În al doilea rînd, răspundeau foarte prompt la apelurile mele de bolnav de inimă declarat cînd mi se declanșau crizele și întăreau prin rapoartele lor convingerea superiorilor și a cabinetului medical în privința exactității diagnosticului pus, dînd și mai multă credibilitate durerilor pe care îmi dădeam osteneala să le simulez. În toată perioada petrecută în arestul Securității, am continuat să simulez, la diferite intervale, crizele de inimă, primind de fiecare dată, chiar și în toiul nopții, tableta de trinitrină salvatoare. Cu timpul, încetasem să mă mai gîndesc la vreo posibilă modificare a regimului meu de viață, atît în celularul din subsol cît și în camerele de anchetă. Nu mă mai așteptam la nici o surpriză care să vină să tulbure succesiunea monotonă a zilelor, ce părea să fi statornicit pentru totdeauna alternanța vieții între orele de claustrație din celulă și cele pe care le petreceam pe scaunul din camera de anchetă. Mai cu seamă de cînd ajunsesem treptat la convingerea că boala mea de inimă va fi respectată și, în consecință, îmi pierise teama de bătaie, timpul de ședere în anchetă devenise pentru mine chiar mai searbăd decît vegetarea în celulă. Aici eram cel puțin liber să mă gîndesc și să-mi depăn amintirile fără nici o opreliște. Nu aș putea spune că am ajuns vreodată să mă plictisesc cu adevărat. Recunosc însă că, după atîta vreme de stat singur, începuse să-mi fie dor de oameni. În anchetă, în schimb, oricît s-ar fi banalizat prin repetare, întrebările ce mi se puneau mă obligau să nu-mi pierd nici o clipă atenția, pentru a nu cădea în vreo cursă, pe care, din cînd în cînd, Jerca nu renunța să mi-o întindă.

Socoteala zilelor și chiar a lunilor o pierdusem de mult. Mi-am dat seama că venise toamna, într-o bună zi cînd a început să-mi pătrundă în celulă, prin firida de deasupra ușii, miros de fum de cărbune. Gardienii făcuseră focul în godinul de pe coridor și, ca de obicei în pușcărie, pînă să se dezmorțească pereții și să se încălzească aerul, treceam mai întîi prin faza de probă a sobelor

reci și a coșurilor necurățate, care neavînd tiraj, refulau tot fumul în celular. Cu ochii în lacrimi și pe jumătate sufocat, consolat doar de faptul că nici gardienilor nu le era mai bine, am așteptat, tușind și cu ochii iritați, măsurile de aerisire, care au întîrziat pînă la sosirea șefului arestului. Bătăile în ușile celulelor ale arestaților intrați în panică care strigau că se înăbușă i-au determinat să ia o serie de măsuri contravenind dispozițiilor de asigurare a secretului și chiar de pază. Ca și cu ocazia ploii torențiale din vară, cînd fusese inundat subsolul sediului Securității, și de data aceasta a fost deschisă ușa din capul scării de ieșire în curte și ferestruica din fundul coridorului pe care se afla celula mea. Apoi, sub supravegherea mai multor gardieni chemați în ajutor și înșirați pe coridorul plin de fum, au fost deschise și ușile celulelor, cerîndu-li-se locatarilor să se retragă în fundul încăperii, să stea cu fața la perete și să nu încerce să ia legătura cu vecinii. Curentul care s-a stabilit pe această cale a evacuat după o vreme fumul, înlocuindu-l cu aerul rece de toamnă și cu mirosul amărui al frunzelor veștede de castan. Una, mînată de vînt, a ajuns pînă sub patul meu. Am păstrat-o cîteva zile pitită sub saltea. O scoteam de acolo și o priveam, numai cînd eram sigur că nu se apropie nimeni de vizetă. Apoi, după cîteva zile, s-a uscat de tot și s-a fărîmițat.

De cînd începuseră să facă focul, soba devenise locul de întîlnire al mai multor gardieni, care se perindau în vizită pe la cei de serviciu pe coridorul celularului. Uneori, mai ales în schimburile de noapte, cînd intervenea o oarecare delăsare, nu mai discutau pe șoptite. Glumeau între ei, rîdeau și vorbeau cu glas mai ridicat, încît, dacă eram atent, puteam surprinde frînturi întregi din conversația lor. Rareori puteam însă alege ceva din discuția lor. Preocupările josnice exprimate într-un limbaj ordinar, suburban, pe măsura corespunzătoare speciei din care făceau parte, erau de-a dreptul dezgustătoare chiar pentru urechile unui deținut ca mine, a cărui singură distracție era să-i observe și să-i asculte, pentru a-i cunoaște cît mai bine. Numai rareori mi se întîmpla să-i aud pomenind vreo informație care să prezinte interes. De cîteva ori m-am ales totuși cu prețul unui produs de pe piață sau cu niște rezultate ale ultimelor meciuri de fotbal, care nu-mi spuneau mare lucru. Despre politică nu i-am auzit discutînd niciodată. Într-o zi, unul din ei a fost în centrul atenției tovarășilor lui. Le-a povestit cu lux de amănunte cum avea să arate viitorul lor loc de muncă, după ce se vor muta în noua clădire a Securității, care se construia lîngă fosta fabrică a baronului Neuman. (Nu cunoșteam orașul, dar am reținut și reproduc întocmai denumirea locului așa cum l-a indicat vorbitorul.) Gardianul, care vizitase șantierul, le-a spus că lucrările erau foarte avansate și că în primăvară clădirea va fi dată în folosință.

Nu știu ce idee năstrușnică mi-a venit să verific spusele gardianului, chiar la Jerca. În orice caz, nefericită idee și contrară prudenței cu care aveam obiceiul să-mi protejez sursele de informație pentru a nu le compromite. Cînd, la ancheta următoare, Jerca mi-a pus una din întrebările de rutină, pe care aproape întotdeauna le folosea în chip de introducere: „Cum te simți în celulă?...

Ai tot ce-ți trebuie?... E destul de cald?" am profitat de ocazie pentru a-mi lansa provocarea: „Mă simt foarte bine, domnule locotenent, dar cu siguranță că la primăvară, dacă mă mai țineți aici pînă atunci, voi avea o celulă mult mai comodă în noua clădire a Securității la care se lucrează acum". Pentru o clipă, Jerca nu și-a putut ascunde stupoarea întipărită pe față. Apoi, fără să-și dea seama că îmi confirma informația, m-a întrebat aproape răstit: „De unde știi dumneata că se construiește un nou sediu al Securității?" La întrebarea și sub privirea inchizitoare a lui Jerca, m-am trezit la realitate. Mi-am dat seama de prostia pe care o făcusem, dar din fericire mi-am revenit repede din surpriză și i-am răspuns prompt: „Aflasem încă de anul trecut de la niște deținuți transferați de la Jilava la Pitești, că la Timișoara se construiește o nouă clădire a Securității". Răspunsul meu a avut darul să-l liniștească și să-i spulbere suspiciunile. Jerca și-a pierdut brusc interesul pentru subiect și a trecut la ancheta propriu-zisă. Pățania a fost pentru mine învățătură de minte!

PROTEZA PREOTULUI WALDNER

Într-o bună zi din acel sfîrșit de toamnă, prefăcîndu-se a nu ști că sînt de luni de zile singur și arătînd un brusc interes pentru felul în care-mi petrec timpul, Jerca m-a întrebat dacă mă înțeleg bine cu ceilalți deținuți din celulă. Nu mi-am putut reține un zîmbet, cînd i-am răspuns că sînt singur în celulă. Simulînd fără rușine uimirea, la spusele mele, Jerca a exclamat plin de compătimire: „Cum, în tot acest timp ai fost singur în celulă? Nu ți-a fost greu să n-ai cu cine schimba o vorbă luni de zile? De ce nu mi-ai spus? Deși nu meritai, aș fi intervenit la tovarășul colonel și te-aș fi mutat cu alții în cameră!" Ascultîndu-l, am fost aproape sigur că hotărîrea de a mă muta într-o celulă cu alți deținuți fusese luată încă dinainte de a mă fi adus în biroul de anchetă. Pentru a-i da un motiv în plus de a nu se răzgîndi cumva, i-am dat o explicație, care știam că își va produce efectul pe care îl doream.

— Domnule locotenent, vă mulțumesc pentru bunele dumneavoastră intenții, dar nu m-am plîns de singurătate, pentru că ani de zile am tot stat cu alții în celulă și m-am cam săturat. E foarte greu să conviețuiești cu alții, cînd trebuie să trăiești împreună, zi și noapte, în același spațiu restrîns. Se ajunge la enervare și la certuri. Singur, sînt mult mai liniștit.

Chiar în ziua aceea, imediat după anchetă, mi s-a și confirmat presupunerea pe care o făcusem. Probabil că nu dădusem greș nici cu pledoaria în favoarea singurătății și împotriva detenției în comun. Abia ajuns în celulă, ușa s-a deschis din nou: „Ia-ți bagajul personal, pătura și perna, și ieși afară." O dată cu invitația, gardianul mi-a întins și ochelarii opaci, fără de care nu era de conceput o ieșire din celulă. Mi i-am pus pe frunte, mi-am luat perna și pătura sub braț, „bagajul personal", care consta dintr-o singură batistă pe care

o foloseam tot timpul drept prosop, l-am băgat în buzunar şi m-am oprit în prag, unde gardianul mi-a coborît ochelarii peste ochi. Ţin minte că am făcut cale întoarsă pe drumul pe care abia venisem, pînă în faţa uşii camerei de baie. De aici am apucat-o la dreapta şi nu ne-am oprit decît la capătul acestui coridor pe care nu mai fusesem niciodată. Gardianul mi-a deschis uşa ultimei celule de pe partea dreaptă şi mi-a luat ochelarii de pe ochi. Înainte de a trece pragul, am avut timp să mai văd o uşă, aşezată în unghi drept faţă de cea prin care tocmai intram şi la care de fapt se termina coridorul.

Nu pot spune că, o dată scăpat de ochelari, m-ar fi orbit lumina din noua mea locuinţă. Celula era la fel de strîmtă ca şi cea din care plecasem. În schimb, avea două paturi de fier suprapuse, cel de deasupra acoperind în bună măsură becul din tavan, care şi aşa răspîndea o lumină gălbuie şi mult prea slabă. De aceea, nici nu l-am văzut din prima clipă pe cel cu care aveam să împart pentru o vreme camera. Cînd s-a închis uşa şi ochii mi s-au mai obişnuit cu întunecimea dimprejur, l-am descoperit. Era aşezat „reglementar" la marginea patului de jos. Am făcut cunoştinţă şi am descoperit că, deşi nu ne întîlnisem niciodată, auzisem unul de altul. Preotul romano-catolic Waldner, fost consilier episcopal la Timişoara, petrecuse ca şi mine un timp în penitenciarul din Piteşti. Fusese condamnat pentru „înaltă trădare" în lotul episcopului Pacha. Waldner avea peste şaptezeci de ani şi, deşi extrem de slăbit, era impozant prin statura lui, în spaţiul acela strîmt şi sumbru părînd şi mai înalt decît în realitate, cînd se ridica în picioare. Se afla acum din nou la Securitate pentru o anchetă suplimentară. Mai mult nu era dispus să povestească şi nici nu l-am întrebat. În general, cînd te aflai în arestul Securităţii, nu-ţi manifestai curiozitatea cu privire la anchetă şi la motivul pentru care erau cercetaţi ceilalţi camarazi din celulă. Era vorba de o discreţie elementară, pe care numai turnătorii, puşi să te tragă de limbă, nu o respectau, fiind nevoiţi să-şi îndeplinească misiunea.

Waldner era vizibil timorat. Am căutat pe cît posibil să-l menajez şi să nu-i provoc mari emoţii, atunci cînd mi-am început investigaţiile de luare în primire a noii locuinţe, aşa cum mă învăţase experienţa din închisoare. Am descoperit astfel că, deplasînd paturile cu numai cîţiva centimetri, atîta cît îmi permitea spaţiul, obţineam o fîşie de unghi mort în fundul celulei, unde nu puteam fi văzut de la vizetă. Camera era dreptunghiulară, iar uşa noastră se afla pe latura lungă, la capătul din dreapta al celulei. În partea din stînga, în fund, pe latura scurtă a dreptunghiului, cam la înălţimea capului, ceea ce corespundea afară cu nivelul solului, se afla o deschizătură în zid de aproximativ cincizeci de centrimetri pe treizeci. Voia să fie o ferestruică de aerisire, fără geam, dar prevăzută succesiv, pornind din interior spre exterior, mai întîi cu o plasă de sîrmă cu ochiuri foarte mici, apoi cu un rînd de gratii de fier şi în cele din urmă cu un capac de scînduri, rezemat pur şi simplu de perete pe dinafară, pentru a împiedica vederea. Am avut mult de furcă pînă am reuşit să despic din duşumeaua de sub pat o aşchie subţire şi totodată destul de

lungă și de rezistentă, pentru a împinge cu ea mai la o parte oblonul improvizat din fața ferestruicii. Alt avantaj de pe urma acestei operații, decît ceva mai mult aer și puțin mai multă lumină, nu am avut. Vedeam totuși și un petic de cer și cîteva fire de iarbă. Toate astea s-au petrecut sub privirea îngrijorată a preotului, care îmi atrăgea tot timpul atenția că aude apropiindu-se pasul gardianului. Pentru a nu-i deveni un colocatar prea incomod, am mai lăsat un interval de vreo două zile între operația de deplasare a oblonului și perforarea unei găuri în ușă, cu ajutorul unui capăt de sîrmă, găsit sub pat, în spatele pervazului, probabil o moștenire de la un predecesor, înclinat și el spre îndeletniciri manuale. Orificiul din ușă, orientat spre un cot al coridorului pe care venisem, îmi permitea să detectez de la distanță apariția gardianului. O dată aceste mici amenajări gospodărești încheiate, Waldner s-a mai destins și a devenit mai comunicativ. Era un om deosebit de cultivat, cu cunoștințe în toate domeniile, nelipsit de umor, pe care îl puteai asculta ore întregi fără să te plictisești. O mare parte din timp, preotul Waldner stătea întins pe pat, își acoperea fața cu palmele și se ruga. De multe ori însă, după ce își termina meditația și rugăciunile, îl surprindeam îngîndurat și cu privirea tristă, uitîndu-se la mine fără să mă vadă. Îl credeam suferind și cînd îl întrebam dacă îl doare ceva, își alunga gîndurile întunecate din privire și îmi spunea că nu are nimic, că se simte bine. Remarcasem însă că, deși înfometat, mînca anevoie, plîngîndu-se că îl dor gingiile din cauza protezei dentare care nu i se mai potrivea de cînd pierduse în închisoare și ultimii dinți care îi mai rămăseseră. Bănuiam că de aici i se trăgea suferința pe care uneori i-o citeam în ochi. Aveam să aflu mai tîrziu că la originea suferințelor lui Waldner se afla într-adevăr dantura, dar nu numai în sensul gîndit de mine. Nu era atît vorba despre chinurile fizice provocate de proteza nepotrivită, cît despre mustrările de conștiință care îl frămîntau pe Waldner, ivite o dată cu soluția pentru care optase în speranța că va scăpa de durerile de dinți. Deocamdată însă, de mai bine de două săptămîni de cînd fusesem mutat la el în celulă, îl vedeam zi de zi cum se chinuia la fiecare masă.

Între timp, nici unul din noi nu fusese dus la anchetă. După delăsarea și o oarecare lipsă de interes arătate de Jerca la ultima noastră întrevedere, eram înclinat să cred că ancheta mea intrase într-o perioadă de stagnare. Spre deosebire de mine, Waldner se aștepta mereu să fie chemat de anchetator. Era chiar îngrijorat de faptul că nu-l mai chemase de atîta vreme. Stranie și neobișnuită această dorință și nerăbdare de a fi anchetat, din partea unui deținut! Am pus-o însă pe seama grabei de a se vedea cu ancheta încheiată, pentru a scăpa cît mai repede de condițiile mizerabile de viață din subsolul Securității din Timișoara și a se întoarce la penitenciarul din Pitești, după ale cărui celule, incomparabil mai bune, ajunsese să tînjească. Adevăratul motiv pentru care Waldner dorea să fie dus la anchetă era însă cu totul altul și avea să mi-l spună chiar el la un moment dat. Convietuirea mea în celulă cu preotul Waldner a fost cum nu se poate mai agreabilă, nefiind niciodată tulburată de vreo neînțelegere.

Cu toate astea, sau poate chiar din cauza acestei bune înțelegeri dintre noi, mi-au trebuit aproape zece zile pînă să-mi iau inima în dinți și să îndrăznesc să simulez, în prezența lui, una din crizele mele periodice de inimă. Cum mă hotărîsem să nu spun nimănui că boala mea de inimă nu era decît un fals menit să inducă în eroare organele de anchetă, nu i-am împărtășit nici lui secretul. Or, în aceste condiții, îmi venea foarte greu să mă prefac și să simulez fără reticențe un acces acut de dureri, așa cum făceam cînd eram singur în celulă. Singur fiind, nu mă jenam deloc să mă prefac pentru a-mi păcăli adversarul. Îmi era însă rușine să fac acest joc în fața unui camarad de detenție. Însemna să-l înșel și pe el, și mă simțeam vinovat. Trebuind totuși să întrețin în continuare intactă în ochii organelor de anchetă imaginea bolnavului grav de inimă, m-am decis într-o seară să las scrupulele de o parte. Mi-a fost însă atît de penibil s-o fac, încît cred că a fost criza cea mai prost simulată și cea mai puțin convingătoare din toată cariera mea de „bolnav cardiac".

În fine, a sosit și ziua mult așteptată de Waldner. A fost luat la anchetă. N-a lipsit decît vreo oră iar cînd s-a întors în celulă a rămas multă vreme tăcut. Abia către seară s-a decis să vorbească spunîndu-mi că, de fapt, anchetatorul nu-l chemase decît pentru a-i da să semneze o ultimă declarație și pentru a-l anunța totodată că organele superioare îi aprobaseră cererea de a i se confecționa o nouă proteză dentară. Ca la un impuls electric, vorbele preotului mi-au trezit pe loc toate suspiciunile! Gîndul m-a dus imediat la cazul generalului Rozin, căruia de asemenea i se făcuse la Văcărești o proteză dentară, cu condiția de a-și așterne pe hîrtie amintirile din timpul războiului, cînd îl însoțise pe Mareșalul Antonescu la întrevederile pe care acesta le avusese cu Hitler la Berchtesgaden și la Cartierul General de la Wolfsschanze. Mi-a venit totuși greu să-i pun lui Waldner întrebarea directă care îmi stătea pe limbă: „ce preț ai plătit pentru proteză?" Cred însă că tăcerea mea a fost la fel de grăitoare ca și întrebarea nerostită, pentru că preotul n-a mai zis nimic. S-a retras în colțul lui de pat și s-a adîncit în gînduri, acoperindu-și fața cu palmele. Poate că se ruga. Către seară am mai schimbat cîteva vorbe, banalități fără nici o importanță, iar a doua zi ne-am reluat conversațiile și povestirile obișnuite. S-au scurs astfel cîteva zile fără evenimente deosebite. Începusem să cred că mă grăbisem să dau frîu liber în mintea mea unor bănuieli nejustificate, din moment ce nimeni nu l-a chemat pe Waldner. Probabil că anchetatorul își bătuse pur și simplu joc de el, făgăduindu-i că îl va trimite la dentist iar bătrînul preot îl crezuse. Nervozitatea lui neobișnuită și nerăbdarea pe care i-o ghiceam ori de cîte ori auzea pasul gardianului apropiindu-se de ușa noastră, mă făceau să cred că tot mai continua să tragă nădejde într-o nouă proteză. Mi-era milă de el și nu-mi dădea mîna să-i iau iluzia, spunîndu-i că se amăgește dacă pune preț pe promisiunile unui anchetator. Am tăcut, și bine am făcut, pentru că o săptămînă mai tîrziu, într-o dimineață, Waldner a fost luat din celulă de chiar șeful arestului. L-a adus tot el înapoi, după vreo două ore. „Să mai zici că noi nu avem grijă de deținuți!" i-a spus ofițerul în timp ce-i

lua ochelarii de la ochi. Înainte de a închide uşa, a mai ţinut să adauge, cu o nuanţă de ciudă în glas:

— „În libertate nu ajungi aşa de uşor să-ţi faci o proteză!" Waldner în schimb era fericit. Mi-a povestit că fusese dus la cabinetul dentar al Policlinicii M.A.I. din apropiere, unde i se luase amprenta pentru viitoarea proteză. Ca un copil ce nu-şi putea ascunde mulţumirea, îmi împărtăşea şi mie din veselia şi nerăbdarea care îl cuprinseseră la gîndul că, în sfîrşit, după atîţia ani, se va putea şi el bucura în curînd de o masă fără chinuri. Înţelegîndu-i pe de o parte bucuria pricinuită de perspectiva de a se alimenta fără să mai sufere, nu puteam pe de altă parte să nu observ cît de obsedat era de mîncare şi să mă întreb dacă această slăbiciune contribuise sau nu la obţinerea protezei. M-am abţinut însă de la orice comentariu şi n-am încercat să-l iscodesc pentru a-mi spulbera sau confirma suspiciunile. Şi iar a mai trecut o vreme, fără să se întîmple nimic, pînă ce, într-o zi, Waldner să fie din nou scos din celulă, tot de şeful arestului. Cînd l-a adus înapoi, mi s-a părut întinerit. Avea cu totul altă expresie decît cea cu care mă obişnuisem. Nu numai că-i rîdeau ochii, dar chiar trăsăturile feţei i se schimbaseră. Cutele amare din colţurile gurii îi dispăruseră iar buzele i se întinseseră şi nu i se mai strîngeau pungă, în acea permanentă mişcare de sucţiune, care îi anima bărbia şi întreaga parte de jos a feţei. Am înţeles cauza metamorfozei, după ce uşa s-a închis în urma lui şi mi-a zîmbit arătîndu-şi dantura proaspăt inaugurată. Greu de descris satisfacţia cu care, în primele două-trei zile, Waldner golea gamela cînd ni se servea masa. Fusese atîta vreme nevoit să înghită alimentele întregi, încît îşi făcea acum o plăcere prelungită din a mesteca cu conştiinciozitate pînă la ultimul bob de arpacaş sau pastele făinoase din ciorbă. După primele zile de euforie, a urmat însă perioada de acomodare, în care proteza ar fi necesitat anumite ajustări, pentru a înlătura şi ultimele puncte de apăsare dureroasă asupra gingiilor. La fiecare deschidere a uşii, Waldner insista pe lîngă gardian să fie scos la raportul comandantului arestului, pentru a-l ruga să-l mai ducă o dată la cabinetul dentar. Nimeni nu mai părea însă dispus să-l ia în seamă. Lui Waldner nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să suporte proteza care îl jena şi să se obişnuiască cu ideea că în cele din urmă gingiile vor sfîrşi prin a se adapta aparatului dentar şi nu invers, cum ar fi fost normal. Se resemnase aşadar şi nu-şi mai făcea iluzii că va mai avea de-a face cu dentistul.

Şi totuşi, într-o dimineaţă, la apariţia comandantului arestului în pragul celulei noastre, speranţa i-a reînviat şi s-a luminat la faţă. Ca şi de celelalte două dăţi cînd îl dusese la policlinică, ofiţerul l-a examinat din cap pînă în picioare, i-a spus să-şi deschidă nasturii la haină şi i-a dat o pereche de şireturi să şi le pună la pantofi. Apoi, considerîndu-l suficient de prezentabil pentru a fi scos în lume, i-a pus ochelarii, l-a apucat de braţ şi a pornit cu el pe coridor. Nu ne-am îndoit nici unul, nici altul, că îl ducea la dentist. De data asta însă, lipsa lui Waldner s-a prelungit neaşteptat de mult. Plecase din celulă dis-de-dimineaţă şi la prînz nu se întorsese încă! Ba chiar s-a împărţit şi masa pe celular

şi el tot nu venise. Mîncasem deja de o bună bucată de vreme, cînd în fine şi-a făcut apariţia. Nu părea mulţumit. Primul gînd i-a fost la mîncare. Cînd i-am arătat felia de pîine şi castronul plin, pe care i-l pusesem pe pat şi-l acoperisem cu un colţ de pătură în încercarea de a-l ţine cald, s-a mai înseninat. S-a aşezat pe pat şi s-a apucat să mănînce. Nu-şi terminase încă porţia, cînd l-am întrebat de ce durase atît de mult vizita la doctor. Pînă n-a sorbit însă ultima picătură de zeamă din lingură, nu mi-a răspuns. „N-am fost la dentist. M-au dus la proces. Nu mă aşteptam la aşa ceva!" Uimit eram şi eu, pentru că ştiam de la el că fusese adus la Securitate să repete cîteva declaraţii cu privire la unele amănunte neimportante şi cunoscute încă de la procesul episcopului Pacha, din lotul căruia făcuse şi el parte. Nu-l mai văzusem pe Waldner aşa de tulburat ca în seara aceea. Nici atunci cînd i se promisese proteza şi îşi pierduse răbdarea aşteptînd să fie dus la dentist, nu se frămîntase atît. În puţinul spaţiu de mişcare de care dispuneam, nu-şi mai găsea locul. Ba se aşeza în colţul patului în poziţia lui favorită, cu capul rezemat de perete şi mîna dusă streaşină la frunte, ceea ce de obicei însemna că se cufunda pentru mai multă vreme în singurătatea gîndurilor lui şi nu mai participa la nici o discuţie, ba se scula brusc în momentul următor şi făcea de numai cîteva ori cei doi paşi şi jumătate de du-te-vino de-a lungul patului, pe fîşia îngustă de podea care ne servea de teren de plimbare, pentru ca apoi imediat să se oprească şi să se aşeze din nou pe pat. Pentru a nu-i sta în cale, mă retrăsesem în patul meu de la etaj. Deodată, din patul de dedesubt, unde între timp îşi reluase locul, Waldner a început să-mi vorbească. Aşa cum stăteam, nu ne vedeam unul pe altul şi, dacă nu ar fi o blasfemie, aş putea spune că ceea ce a urmat putea părea o spovedanie, în care cei doi participanţi îşi inversaseră rolurile. Era limpede că Waldner simţise nevoia să-şi descarce sufletul de o povară şi totodată să limiteze suspiciunile pe care îşi dăduse seama că era firesc să mi le fi stîrnit, prin obţinerea protezei. Era şi el puşcăriaş vechi şi ştia cum erau priviţi cei ce se bucurau de privilegii din partea Securităţii. Iar discreţia mea şi faptul că nu-i cerusem nici o lămurire cu privire la proteza cu pricina nu făcuseră decît să-i confirme temerile că îl consideram cel puţin suspect, dacă nu chiar turnător. Or, tocmai asta căuta acum să-mi explice, că deşi aparenţele îi erau potrivnice, el nu făcuse nici un compromis, în schimbul danturii. Generozitatea Securităţii nu fusese chiar dezinteresată, spunea el, dar contraserviciul pe care i-l ceruse nu era de natură să-i tulbure conştiinţa.

În esenţă era vorba de o simplă reconfirmare a unei declaraţii anterioare, dată de el şi de alţii din lotul episcopului Pacha, cu ocazia procesului care se judecase cu ani în urmă la Timişoara. Declaraţia se referea la activitatea „contrarevoluţionară" a unuia dintre membrii lotului lor, un anume... Fisch, care recunoscuse în anchetă şi la proces faptele ce i se imputau şi dăduse şi el o declaraţie similară. Fisch primise o condamnare mai mică (parcă zece ani) şi se afla la penitenciarul din Piteşti, unde avusesem şi eu ocazia să-l întîlnesc într-una din celule. Dacă mi-aduc bine aminte, Fisch fusese avocatul

Episcopiei Catolice din Timişoara. Preoţii romano-catolici din închisoarea de la Piteşti, fiind în marea lor majoritate de origine germană, i se adresau cu formula „Herr doktor Fisch", ceea ce contrasta în mod flagrant cu felul în care îl strigau gardienii cînd făceau apelul nominal al deţinuţilor. Mai întîi, cînd ajungeau la fişa lui, se poticneau la descifrare. Apoi, după un moment de ezitare în faţa unei atît de năstruşnice ortografii, îşi salvau obrazul, întrebînd cu glas tare şi răstit: „Care eşti, bă, Fisc?" De atunci, aşa a rămas pentru toţi deţinuţii din Piteşti, care nu-i mai spuneau decît „Herr doktor Fisc". Waldner mi-a povestit în ziua aceea, că fiind adus la Timişoara numai pentru repetarea acelei declaraţii făcute la procesul lotului Pacha, nu mai fusese supus, ca în trecut, unei anchete propriu-zise. Avusese de data asta doar două sau trei întrevederi cu un anchetator, care, după ce îi prezentase procesele-verbale cu semnătura lui, cuprinzînd afirmaţiile pe care le făcuse în anchetă şi la proces, îi ceruse să reformuleze, într-o nouă declaraţie, numai pasajele referitoare la activitatea lui Fisch. Anchetatorul îi spusese că era vorba doar de o operaţie de rutină, care urmărea să selecteze şi să concentreze materialele din arhivă, pentru a pune ordine în vechile dosare, întocmite mai neglijent. Amabilitatea şi politeţea cu care i-a vorbit anchetatorul cu această ocazie l-au îndemnat pe Waldner să aprecieze că era momentul potrivit pentru a-l întreba dacă nu poate fi dus la dentist. Ofiţerul i-a promis că va cere forurilor superioare o aprobare în acest sens. Apoi, după ce scrisese şi semnase noua declaraţie şi pînă în ziua cînd fusese dus la dentist, nu se mai ocupase nimeni de el şi nu mai avusese de-a face cu nici un alt ofiţer. Iar de atunci, se aştepta în orice moment să fie scos din celulă şi trimis din nou la Piteşti, unde, dat fiind că era condamnat pentru „crimă de înaltă trădare", urma să-şi execute în continuare sentinţa. Mai trăgea totuşi nădejde ca înainte de a fi transferat la Piteşti să mai fie o dată dus la dentist. Dimineaţa, cînd comandantul arestului îl scosese din celulă, Waldner îl urmase bucuros, convins fiind că îl ducea la policlinică pentru a i se corecta proteza. Avusese însă neplăcuta surpriză de a se trezi dus la tribunal, unde, introdus mai întîi într-o anticameră, îl primise acelaşi anchetator, care îi ceruse să repete într-o nouă declaraţie ceea ce spusese despre Fisch, la procesul lotului lor. Şi, ca şi cum nu tot el i-ar fi spus că refacerea acelei declaraţii nu servea decît unei banale reorganizări a dosarelor din arhivă, ofiţerul l-a anunţat acum că va fi chemat în instanţă, pentru a face o depoziţie verbală cu privire la cele scrise în declaraţia pe care o dăduse la Securitate. Totodată l-a avertizat că va avea de suferit consecinţele de rigoare, dacă se va abate de la ceea ce declarase în scris. Cînd a fost introdus în sala de judecată, nu-şi revenise încă din surprindere. Era atît de zăpăcit, încît a răspuns automat la întrebările de identificare ale grefierului. Apoi, nu a avut decît de răspuns afirmativ la întrebările puse de judecător şi procuror, care erau formulate în aşa fel încît cuprindeau deja tot ceea ce scrisese în declaraţia dată la Securitate. Cum în tot acest timp nu privise decît înspre cei care îl interogau, luase act numai de prezenţa militarilor din completul de judecată, a procuroru-

lui, a grefierului și a avocatului. Abia cînd i s-a spus să părăsească sala și se îndrepta spre ușă, a remarcat că băncile pentru public erau goale. A mai văzut apoi o persoană în boxa acuzaților, pe care nu a recunoscut-o cînd a trecut pe lîngă ea. O depășise și ajunsese la ușă, cînd a realizat că omul acela bătrîn, îngrozitor de slab și cu figura suferindă, nu era altul decît Fisch, colegul lui de lot. Bătrînul preot era profund tulburat în timp ce-mi povestea despre pățania lui de la tribunal și despre starea deplorabilă a lui Fisch, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile și pe care abia îl mai recunoscuse. Nu încerca nicidecum să se pună într-o lumină favorabilă, găsindu-și circumstanțe atenuante. Dimpotrivă, se acuza fără menajamente și cu toată umilința de slăbiciunea și chiar lașitatea de care dăduse dovadă, atunci cînd acceptase să rescrie și să semneze din nou vechea lui declarație de la primul proces. Se considera vinovat, chiar dacă nu făcuse decît să repete lucruri bine cunoscute de Securitate. Iar acum, de cînd își dăduse seama că fusese folosit ca martor împotriva lui Fisch, căruia i se înscenase un nou proces, nu-și mai găsea nici o scuză la faptul că nu revenise asupra declarației lui, măcar în ultimul moment, în fața instanței. Nu se putea împăca de fel cu gîndul că făcuse jocul Securității și își reproșa naivitatea de a fi căzut atît de ușor în plasa care i se întinsese. Văzîndu-l atît de amărît, am vrut să-i vin în ajutor, explicîndu-i că de fapt depoziția lui nu servise decît la satisfacerea unei forme aparente de legalitate și că nu fusese factorul determinant care va duce la noua condamnare a lui Fisch. Chiar și fără declarația lui, Fisch tot va fi condamnat, dacă așa au hotărît autoritățile comuniste care, în samavolnicia lor, nu și-ar fi făcut scrupule să-i dea o nouă sentință, lipsindu-se de acoperirea numai aparent legală, oferită de mărturia lui în proces. Dar Waldner nu se lăsa influențat de raționamentul meu și își urmărea ideea care îl persecuta, repetînd-o ca pe un laitmotiv: „Ce părere și-o fi făcut Fisch despre mine, cînd m-a văzut apărînd în instanță, în calitate de martor al acuzării!“

Voi face acum un salt înainte în timp, pentru a spune aici părerea lui Fisch, pe care aveam să-l întîlnesc peste cîteva luni în închisoarea din Popa Șapcă, cum i se spunea penitenciarului din Timișoara. Pe scurt. Deoarece în curînd urma să-i expire pedeapsa, Fisch fusese adus la Timișoara, nu pentru a fi eliberat, ci pentru a i se face un nou proces. Principala acuzație ce i se aducea o recunoscuse încă de la primul proces și făcea totodată și obiectul declarației ce i se ceruse acum lui Waldner. Numai că, de data asta, Fisch hotărîse să nu mai recunoască declarațiile ce îi fuseseră smulse atunci sub tortură, fapt pe care Waldner n-avea de unde să-l știe. Față de depoziția lui Waldner la proces, care îi contrazisese motivele pe care își clădise apărarea și în care își pusese toată nădejdea că îi va aduce achitarea, Fisch nu avea nici un fel de înțelegere. Pretindea că Waldner îl va avea pe conștiință, pentru că datorită lui fusese din nou condamnat și va muri în pușcărie. Nu mai știu dacă Fisch a murit în închisoare, dar, oricum, nu-i împărtășeam părerea privind achitarea lui la cel de-al doilea proces, dacă Waldner n-ar fi depus împotriva lui. Fisch era însă

ferm convins că Waldner era singurul vinovat de condamnarea lui. Poate că intransigența cu care îl judeca pe Waldner și înverșunarea cu care îl acuza de a fi colaborat în anchetă cu Securitatea își aveau explicația în starea gravă de degradare fizică în care ajunsese și în chinurile permanente ce le îndura de pe urma unor dureri reumatice rebele în articulații. Ore întregi din zi și din noapte, gemea, întorcîndu-se cînd pe o parte, cînd pe alta, sau chircindu-se în pat, canonindu-se să-și găsească o poziție mai potrivită, care să-l ușureze. De mers, nu mergea decît strictul necesar pînă la tinetă și înapoi, și numai susținut de cîte un camarad de celulă. Uneori voia să încerce singur. Dar mai mult se tîra decît umbla pentru că nu-l țineau genunchii iar cu mîinile nu se putea ajuta, nefiind în stare să se sprijine de paturi din cauza durerilor din brațe. Fisch purta tot timpul pe față pecetea suferinței. O suferință care îl făcuse irascibil și nervos. Stăpînit de un iremediabil și negru pesimism, nu se lăsa decît rareori atras de o glumă sau o vorbă veselă, cînd încercam să-l mai înveselim. Boala și neputința îl acriseră și chiar îl înrăiseră, deși cîteodată mai reușeam să scoatem la suprafață și fondul lui de om bun și cumsecade, cum fusese cîndva. Gîndindu-mă la cazul celor doi, Waldner și Fisch, amîndoi loviți de neputințele vîrstei, și unul și altul cu sănătatea șubrezită, suferind de foame și frig, într-un mediu potrivnic oricărei viețuitoare, și supuși presiunilor și amenințărilor simbriașilor unui aparat de represiune dușmănos omului, mi-am dat seama că, în condițiile în care luase naștere litigiul dintre ei, nu pot și nu am nici dreptul să caut și să stabilesc vinovăția unuia sau altuia, față de celălalt. De n-ar fi însă decît pentru că i-am ascultat și pe unul și pe altul, atît pe cel ce se căia și regreta, chiar de ar fi fost nesincer, cît și pe cel ce ridica acuzații ce ar fi putut fi și ele nefondate, îmi iau dreptul de a-l judeca și condamna pe singurul vinovat de degradarea și înjosirea fizică a celor doi, și a atîtor altora: sistemul comunist cu aparatul lui represiv. Poate fi crimă premeditată mai perversă decît aceea de a aștepta cu diabolică răbdare momentele de răscruce din viața deținutului, boala, bătrînețea și chiar senilitatea, pentru a-i exploata slăbiciunea care intervine în asemenea cazuri, chiar și la cele mai tari caractere ajunse la limita rezistenței?

LA DENTIST

După depunerea mărturiei la procesul lui Fisch, și atîta vreme cît am mai stat împreună, Waldner nu a mai fost niciodată dus la anchetă și nici la dentist pentru a i se retuşa proteza.

În schimb, pe mine, după o destul de lungă pauză, au început să mă ducă din nou la etaj, în biroul de anchetă, unde Jerca părea să se ocupe acum de întocmirea definitivă a dosarului pentru proces. Își făcea treaba cu meticulozitate birocratică, din care nu lipsea de data asta interesul de a mai obține de

la mine mărturisirile pentru care depusese atîtea insistenţe în lunile din urmă. Deşi a străbătut de la un capăt la altul tot vraful de procese-verbale ce se adunaseră de-a lungul întregii perioade de anchetă, Jerca nu mi-a mai pus nici o întrebare în legătură cu cele declarate anterior. Parcurgea pagină cu pagină filele imensului dosar din faţa lui, extrăgînd şi punîndu-le de o parte pe cele pe care le considera utile şi eliminîndu-le pe cele al căror conţinut se repeta. Pe parcursul operaţiei de triere, la fiecare hîrtie pe care o reţinea, se oprea din răsfoitul dosarului pentru a mi-o citi şi a mă întreba dacă este conformă cu cele declarate de mine, avertizîndu-mă totodată, că dacă am de făcut vreo obiecţie s-o fac acum şi nu la proces. De îndată ce mă declaram de acord cu textul ce mi-l citise, Jerca se cufunda mai departe în lectura dosarului. Cînd însă, de cîteva ori, am protestat împotriva unei fraze mai ambigue şi i-am cerut s-o reformuleze, Jerca mi s-a părut a fi de-a dreptul îngrijorat. Fiind vorba numai de corectarea frazei şi nu de schimbarea sensului ei, Jerca îmi satisfăcea dorinţa, dar nu înainte de a face aluzie la consecinţele ce le-aş avea de suportat, dacă şi în instanţă voi încerca să-mi modific declaraţiile iniţiale. Cele cîteva zile în care Jerca s-a ocupat de pregătirea dosarului au fost ultimele pe care le-am mai petrecut în compania lui, prezenţa mea în biroul de anchetă fiind necesară numai pentru a mi se citi, din cînd în cînd, cîte o declaraţie de a mea din dosar, căreia să-i recunosc autenticitatea şi apoi, o dată rescrisă, s-o semnez din nou. După aceea, pînă la următoarea semnătură, trecea o vreme. Aceste intervale destul de lungi între o semnătură şi alta, în care continua să cerceteze dosarul, să reformuleze şi să rescrie unele procese-verbale, reprezentau pentru mine timpi morţi, care îmi permiteau să reflectez în linişte la schimbarea survenită în atitudinea lui Jerca. Nu mai era acum anchetatorul pe care îl ştiam de luni de zile, insistent şi interesat să mă facă să vorbesc, vrînd să obţină cît mai multe informaţii şi amănunte, în dorinţa de a încheia dosarul anchetei, cu performanţa profesională maximă: spovedania sinceră şi completă a anchetatorului. Acum, nu mai puteam descoperi la el nici o urmă din perseverenţa şi rîvna de altădată, cu care încercase să-mi smulgă mărturisirile. Pe cît fusese de înverşunat şi neobosit în insistenţa lui de a mă face să implic şi alte persoane în activitatea de care eram acuzat sau să recunosc anumite acţiuni ce mi se imputau, pe atît se arăta acum de indiferent la recitirea declaraţiilor mele, nefăcînd nici cea mai mică remarcă, atunci cînd ajungea cu lectura la întrebările rămase fără răspuns satisfăcător sau la lacunele pentru elucidarea cărora muncise atîtea luni de zile. Întreaga lui atenţie se concentra acum asupra selectării şi dispunerii în ordine a proceselor-verbale ce aveau să constituie piesele dosarului definitiv. Conţinutul declaraţiilor pe care le trecea în revistă nu-l mai interesa deloc, considerîndu-l un capitol încheiat. Cufundat în treaba pe care o făcea, Jerca nu mai înălţa capul din hîrtii, decît pentru a mă întreba, din cînd în cînd, dacă îmi recunosc o declaraţie anterioară pe care mi-o recitea cu glas tare. Evidenta satisfacţie cu care îmi primea răspunsul cînd era afirmativ, grăbindu-se să-mi întindă foaia de hîrtie

spre semnare, ca şi tot atît de vizibila îngrijorare pe care o arăta ori de cîte ori întîrziam, ezitam sau refuzam să-mi dau asentimentul, nefiind de acord cu noua formulare, pentru că nu respecta întocmai declaraţia mea din anchetă, reflectau clar singura preocupare care îl mai lega de ancheta cazului meu: ţinea cu orice preţ să nu-l blamez la proces, revenind asupra declaraţiilor din dosar! De altfel, la fiecare hîrtie pe care trebuia s-o iscălesc, îmi amintea de obligaţia de a-mi menţine declaraţiile şi de a-mi respecta semnătura, pentru că numai prin această atitudine voi putea cîştiga bunăvoinţa completului de judecată şi voi beneficia de circumstanţe atenuante. În caz contrar nu voi face decît să-mi agravez situaţia, nu numai la proces, dar voi avea de suferit consecinţe şi în închisoarea de execuţie unde mi se va recomanda de către Securitate un regim deosebit de aspru.

Faptul că Waldner fusese dus la dentist, asociat cu îngrijorarea manifestată de Jerca la gîndul că la proces aş putea contesta declaraţiile date în anchetă, mi-a dat ideea să încerc să profit de situaţie. Şi anume, să obţin şi eu o vizită la dentist, pentru o extracţie de măsea. Era vorba de o măsea de minte, cariată şi netratată în primii ani de închisoare, care mi se spărsese la Piteşti în timp ce mă aflam pedepsit şi izolat în beci, şi căreia reuşisem, cu floarea unui cui, să-i rup din ciotul rămas un colţ cu muchie ascuţită, care îmi rănea limba. Nu simţisem aproape nimic în timpul acelei operaţii, demnă mai degrabă de un potcovar, dar de atunci trăiam cu groaza că într-o zi se vor porni durerile şi voi face chiar un abces şi, după procedeul din închisoare într-o astfel de situaţie, nu voi fi dus la cabinetul medical deloc, sau cine ştie după cîtă vreme. În timp ce el continua să compulseze dosarul, mi-am făcut planul. Voi începe prin a simula dureri insuportabile de măsea. Ele nu vor ceda nici la antinevralgicele, pe care cu siguranţă că le voi primi de la felcerita Securităţii. Mă voi văita tot mai tare şi în aşa hal, încît Jerca, dîndu-şi seama că nu mai pot face faţă lecturii şi iscălitului declaraţiilor, să dea dispoziţie să fiu trimis la dentist. Printre gemete şi vaiete, voi încerca să-i dau de înţeles, fără să simtă că ar fi o tentativă de şantaj la mijloc, că ajutîndu-mă să scap de grozăvia durerii, i-aş rămîne recunoscător pentru omenia cu care m-a tratat. Subînţelesul, abia sugerat, ar fi că depindea numai de hotărîrea lui dacă va putea conta pe o atitudine satisfăcătoare din partea mea, atît la finalizarea dosarului, cît şi la proces, sau dimpotrivă. Cel puţin aşa speram să gîndească şi să reacţioneze, cînd îmi voi pune planul în aplicare. Oricum. nu aveam nimic de pierdut! Trebuia însă să mă grăbesc, fiindcă o dată dosarul încheiat, pierdeam implicit o parte din atuuri şi nici cu Jerca nu rămînea vreo şansă să mai am de-a face. Zis şi făcut. Chiar în după-amiaza aceea, în timp ce mai semnam un proces-verbal de anchetă, i-am cerut un antinevralgic, pentru că a început să mă doară o măsea. Mi-a răspuns că nu are la îndemînă, dar cum tocmai îşi încheia treaba din ziua aceea, m-a trimis în celulă, spunîndu-mi să-i cer gardianului de serviciu pe coridorul arestului. Aş putea spune că, de aci înainte, totul a mers ca pe roate în privinţa atitudinii pe care nădăjduisem că o va adopta Jerca. Dar

prețul pentru această reușită am început să-l plătesc chiar în noaptea aceea, cînd am simulat primele dureri cu vaiete și bătăi în ușă pentru a cere antinevralgice și, trezindu-l din somn pe Waldner, am fost nevoit să-l aud compătimindu-mă. Era sincer întristat că nu-mi poate fi de nici un ajutor, iar mie îmi crăpa obrazul de rușine fiindcă mă hotărîsem să-l înșel și pe el și să nu-i spun că mă prefăceam. Efortul de voință susținut, pe care l-am depus în tot cursul nopții fără să închid ochii, zvîrcolindu-mă în pat sau plimbîndu-mă cu mîna la falcă, gemînd și blestemîndu-mi soarta, pentru a-i demonstra gardianului cît de tare mă chinuiam, m-a lăsat dimineața istovit. În acest răstimp, primisem două antinevralgice, care pasămite nu-mi ostoiseră durerea. Abia după „cafeaua" de dimineață, de care nu m-am atins, a venit la ușa mea felcerița însoțită de șeful arestului. M-au găsit transpirat și roșu la față. Stătusem o vreme cu pătura în cap, pentru a mă destinde la față fără să fiu văzut, înainte de a-mi relua iar expresia suferindă cu trăsăturile crispate de durere. Profitasem totodată să mă ciupesc de falcă și s-o frec în dreptul măselei cu pricina, pînă ce obrazul se congestionase și chiar se umflase. Constatasem efectul acestui tratament, privindu-mă în geamul de la fereastră pe care, la nevoie, orice pușcăriaș știa să-l folosească drept oglindă, acoperindu-i fața opusă cu o haină sau cu pătura. Așa îmi studiam și expresia feței, ferindu-mă să fiu văzut de Waldner. Felcerița mi-a dat să beau conținutul a două fiole de algocalmin, asigurîndu-mă că îmi va calma durerile. Un sfert de oră mai tîrziu, i-am confirmat pronosticul, anunțîndu-l pe Waldner că durerile s-au mai liniștit. Luînd apoi ca pretext ușurarea intervenită, am adormit istovit de atîta suferință cît îndurasem. De fapt, mi se închideau ochii de somn, fiindcă nu dormisem toată noaptea.

Înainte de amiază m-am trezit. Reîncepuseră durerile. La început, fiind mai slabe, le-am putut răbda. Apoi, treptat, s-au întețit. La prînz n-am putut mînca și am refuzat să iau castronul de la ușă. Imediat după masă, cînd a venit gardianul să mă conducă sus, în biroul de anchetă, durerea devenise din nou insuportabilă. Demonstrația pe care am făcut-o în fața lui (cred că am atins apogeul carierei mele de actor improvizat), l-a convins pe anchetator că nu eram în stare să mă concentrez să-i urmăresc vorbele pînă la capăt și că eram incapabil să mă exprim coerent. Printre plînsete și sunete nearticulate, l-am implorat să-mi dea un clește să-mi scot singur măseaua, fiindcă nu mai suportam durerea. „O să văd ce putem face", a fost tot ce mi-a spus și m-a trimis înapoi în celulă. Nu știam ce avea de gînd. Mă puteam aștepta la orice. Nu era exclusă nici eventualitatea de a mă lăsa în plata Domnului, pînă ce durerea mea de măsea va trece de la sine. Doar asistasem de atîtea ori în cursul anilor la nepăsarea cadrelor M.A.I. față de suferințele unor deținuți, cu boli mult mai grave decît durerea de măsea simulată de mine. Speranța m-a îndemnat totuși să nu abandonez încă. Mă hotărîsem tocmai să-mi joc rolul în continuare, cel puțin pînă seara, cînd un pas grăbit s-a apropiat de celula noastră. Ușa s-a deschis și în cadrul ei a apărut șeful arestului. Fără să

spună o vorbă, a început să mă măsoare cu privirea din cap pînă în picioare. La Waldner nici nu s-a uitat. Părea nemulțumit de ceea ce vede și, după un moment de șovăială, mi s-a adresat: „Ai și alte haine, mai bune, în bagajul depus la magazie?" I-am răspuns că nu am, reușind cu greu să mă stăpînesc și să nu-mi trădez bucuria la auzul acestei întrebări. Șeful arestului îi adresase exact aceleași cuvinte și lui Waldner, cînd, cu cîteva zile înainte, venise să-l scoată din celulă pentru a-l duce la dentist. Nici Waldner nu avusese alte haine la magazie. Cele de pe el i se păruseră ofițerului prea ponosite, așa că dăduse ordin gardianului să-i ducă vestonul la călcat și numai după aceea considerase ținuta lui acceptabilă pentru a-l conduce la policlinică. Însă cazul meu nu putea fi rezolvat cu fierul de călcat. Pantalonii mei, foști cîndva de flanelă gri, aveau acum în fund un bazon maro dintr-un material gros de pătură, iar la fiecare genunchi cîte un petic mare dreptunghiular din doc de saltea cazonă, de culoare alb-gălbuie. Manșetele uzate și zdrențuite erau și ele întărite cu fîșii de pînză „muncitorul", fosta „americă" din timpul „burgheziei", murdărite înadins, pentru a nu-și deconspira proveniența dintr-un cearșaf al închisorii. Haina era și ea asortată la pantaloni. Avea în coate și la guler petice tot din doc de saltea. Șeful arestului mi-a spus că venise să mă ducă la dentist, dar că nu puteam merge într-un asemenea hal. Pe de altă parte, trebuia să ne grăbim și nu avea timp de pierdut pentru a-mi procura alte haine. Era în mare dilemă. Pînă la urmă a biruit geniul improvizației, calitate de care ofițerul nu era străin, ca de altfel nimeni din acea lume a lipsurilor de tot soiul, creată de regimul comunist. Rezultatul improvizației fiind întotdeauna la fel de mizerabil ca și soluția de cîrpăceală la care se recurgea. Cînd i-a venit ideea salvatoare, ofițerul s-a luminat la față și, privindu-ne pe rînd, cînd pe Waldner, cînd pe mine, a constatat cu glas tare, ca și cum ar fi vrut să se convingă în acest fel că nu se înșela, deși contrazicea cu bună știință evidența: „Sînteți cam de aceeași înălțime!" Oricine și-ar fi dat seama de la prima privire că Waldner era cu mai bine de un cap mai înalt ca mine. „Ia! Dezbrăcați-vă și schimbați-vă hainele!" Ne-am executat. Imperturbabil față de comicul scenei la care privea, ofițerul se încuraja singur, repetînd la fiecare fază a operației în curs: „Haide, bă, că vă potriviți! Știam eu..."

În realitate, partea întîi a programului, și anume dezbrăcarea, ne reușise la amîndoi fără nici o dificultate. Dacă ar fi să mă refer numai la operația în sine, nu și la rezultatul ei, aș putea spune că mie mi-a reușit și partea a doua, adică îmbrăcarea cu hainele lui Waldner. Cum arătam însă, e o altă poveste. Pantalonii lui Waldner, de gabardină neagră, din pachetele de ajutoare americane de după război, îmi erau atît de lungi, încît ar fi trebuit să-i suflec de cîteva ori ca să-mi vină bine. Pentru a nu mai explica și cît îmi erau de largi, voi aminti că și lui Waldner, care fusese destul de gras înainte de arestare, îi erau acum mult prea mari în talie, așa că îi purta cu cele două părți ale beteliei petrecute una peste alta mai bine de o palmă. Ofițerul, care urmărea îndeaproape proba pantalonilor, a găsit imediat soluția: pentru a le reduce lungimea,

m-a pus să-i ridic deasupra taliei, pînă aproape de subțiori și să-i închei deci peste piept. Așa, mi se potrivea și betelia ca lărgime. „Oricum, nu se va băga de seamă cum ești îmbrăcat pe dedesubt, pentru că haina îți va acoperi partea de sus" — m-a asigurat ofițerul. A avut dreptate, pentru că haina și-a îndeplinit cu prisosință rolul de camuflaj: îmi venea ca un troacar, pînă puțin peste genunchi! Era o haină gri, care se încheia la două rînduri și în lărgimea căreia ar fi încăput doi ca mine. Mînecile mi le-a suflecat chiar ofițerul „spre interior, ca să nu se vadă", mi-a spus. S-a dat apoi cu un pas înapoi, spre a-și vedea mai bine și în ansamblu opera, și ar fi fost pe punctul să se declare mulțumit dacă nu i-ar fi căzut ochii pe bocancii mei cazoni, de reformă, din dotația magaziei de efecte a Penitenciarului Pitești. Îmi erau cu vreo trei-patru numere mai mari și cînd umblam îi tîrșîiam pe jos ca pe niște papuci. Șireturile fiind interzise, le răsfrînsesem limba în afară, peste bombeuri, așa încît, rămînînd mereu căscați, la încălțat ca și la descălțat, doar intram în ei sau ieșeam din ei, fără să mă ajut cu mîinile. De făcut, nu-i făcusem niciodată, nu numai fiindcă nu ni se dădea cu ce, dar și dintr-un fel de protest, pentru că nu mi se dădeau alții mai potriviți. Văzîndu-i cum arată, șeful arestului a înmărmurit. Era însă hotărît să depășească toate piedicile care îi ieșeau în cale, rezolvîndu-le prompt, cu mijloacele existente la fața locului. M-a pus deci să încerc pantofii lui Waldner. Scoțîndu-mi bocancii pentru a încălța pantofii, ofițerul s-a răstit la mine:

— Pune-ți, mă, ciorapii!

— Nu mai am ciorapi de vreo patru ani, domnule locotenent-major.

Ofițerul m-a privit mai întîi bănuitor, crezînd că îmi bat joc de el, dar cînd i-am povestit că singurii ciorapi pe care-i avusesem îmi fuseseră confiscați cu patru ani în urmă la o percheziție, în Pitești, sub pretextul că fiind de lînă nu aveam dreptul să-i port, mi-a acceptat explicația. Cred că și felul în care mă prezentam și îi vorbeam, gemînd și ținîndu-mă de falcă, l-a convins că nu eram în stare să mă țin de glume. Bineînțeles că s-a gîndit atunci să recurgă și la ciorapii lui Waldner. Pînă la urmă însă, a renunțat la încălțămintea de împrumut, trebuind să admită că pantofii fiind mult prea mari, nu puteam umbla cu ei fără să-i pierd din picioare. Enervat, și-a vărsat focul pe gardianul de pe coridor, care asista la costumația mea. „Ce stai, bă, degeaba?" a zbierat la el și i-a dat ordin să-mi ia bocancii, să-i dea cu cremă, să le pună șireturi și să-i aducă imediat înapoi. În așteptarea bocancilor, ofițerul a rămas în ușa celulei. Abia atunci l-a băgat în seamă și pe Waldner și s-a răstit și la el: „Ce stai, mă, în cămașă și izmene? Vrei să te îmbrac eu?"

Într-adevăr, bietul Waldner stătea resemnat în picioare lîngă pat, cu hainele mele în brațe. Cu toată bunăvoința depusă, nu reușise să încapă în ele. A fost însă nevoit să mai încerce o dată să-mi îmbrace pantalonii și în fața ofițerului care ținea morțiș la părerea lui că sîntem de aceeași statură. În fața evidenței a sfîrșit prin a ceda, găsind imediat o soluție pentru situația lui Waldner, care părea fără ieșire: „N-ai nevoie, mă, de haine! Poți să stai cu pătura pe tine, pînă ne întoarcem!"

Între timp mi-au sosit bocancii, daţi cu cremă şi lustruiţi, aduşi de gardian în pas alergător. Ofiţerul m-a grăbit să-i încalţ, mi-a pus ochelarii opaci la ochi şi, ţinîndu-mă de braţ, a pornit cu mine pe coridor. Tot susţinut de el am urcat scara care ducea afară. Ajunşi pe ultima treaptă m-a încredinţat unui gardian şi s-a îndepărtat de noi. L-am auzit dînd tot felul de dispoziţii, fără să le înţeleg sensul. Nu vedeam nimic, dar mă bucuram de aerul proaspăt pe care îl respiram şi de mîngîierea călduţă a unei raze de soare, pe care o simţeam pe frunte. Plăcerea a fost de scurtă durată, pentru că o dată cu pornirea unui motor în imediata mea apropiere, mi-a venit în nări un miros înecăcios de benzină. Între timp, acoperind zgomotul motorului, am auzit iar glasul şefului arestului, dînd ordine în stînga şi în dreapta. Apoi, l-am simţit lîngă mine şi în clipa următoare mi-a scos ochelarii. Orbit de lumina zilei, n-am văzut la început decît cerul albastru şi o curte pavată, scăldată de razele strălucitoare ale soarelui. „Nu te uita împrejur! Uită-te la mine şi fii atent la ce îţi spun!" Tonul era aspru şi ameninţător, ca şi întreaga lui atitudine. Proţăpit la doi paşi în faţa mea, cu picioarele puţin depărtate şi bine înfipte în pămînt şi cu mîinile prinse în şolduri, mi-a făcut un lung şi amănunţit instructaj, cam în termenii următori: „Vom porni pe jos pînă la policlinică... Vei merge alături de mine şi în acelaşi pas, ca şi cum ne-am cunoaşte şi am avea amîndoi acelaşi drum. Te vei purta ca orice om normal de pe stradă... Vei privi trecătorii cu naturaleţe şi nu cu insistenţă, pentru a le atrage în mod special atenţia asupra noastră... Să nu încerci să şopteşti cuiva ceva sau să-i faci vreun semn...!" În timp ce-mi vorbea, mai gemînd de durere, mai ţinîndu-mă de falcă, profitam să-mi mai schimb poziţia, răsucindu-mi uşor capul cînd într-o parte cînd într-alta, pentru a-mi arunca pe furiş cîte o privire împrejur. Ofiţerul stătea însă cu ochii ţintă la mine, urmărind să vadă efectul vorbelor lui asupra mea, menite să-mi impună ţinuta disciplinară pe care dorea s-o respect pe drum. Neputînd-o examina în voie, nu mi-au rămas în minte decît cîteva imagini din curtea în care se pregătea plecarea noastră spre policlinică. Peste umărul ofiţerului care-mi stătea în faţă, vedeam poarta mare de fier a curţii. În dreptul ei, cu motorul mergînd, stătea Jeep-ul care cu cîteva minute mai înainte, la pornire, îmbîcsise atmosfera cu fum şi gaze de benzină. Pe lîngă şofer, mai erau şi doi pasageri, subofiţeri în uniformă, cu pistoalele automate pe genunchi. Alţi doi, echipaţi la fel şi tot înarmaţi, patrulau în stînga şi în dreapta, de-a lungul clădirilor din incinta curţii. În dreptul unei uşi mai mici, tot metalică, de lîngă poarta mare, un tînăr umfla cu pompa roata unei biciclete. Era îmbrăcat civil, cu haine cam ponosite şi purta pe cap o şapcă. Cu evidenta intenţie de a mă impresiona şi a băga frica în mine, ofiţerul şi-a încheiat lecţia de comportare pe care mi-o ţinuse, cu un ultim sfat: „Şi acum, fii foarte atent la ce îţi spun! Să nu te pună dracu să încerci să faci vreo prostie pe drum, pentru că nu-ţi merge cu mine!" Mi-am dat seama că aluzia era adresată fostului evadat, cu al cărui trecut „periculos" ofiţerul fusese pus în temă. De altfel, pentru a fi mai clar, şi-a însoţit ameninţarea cu un gest care trebuia să mă convingă că nu era de glumă. Şi-a

scos pistolul din tocul atîrnat la centură, l-a îndreptat spre mine şi, cu o mişcare sigură, însă făcută mult prea brusc şi cu prea mare zgomot, pentru a nu fi şi teatrală, a tras înapoi culasa armei, introducîndu-i un cartuş pe ţeavă. După această demonstraţie, mai elocventă decît tot ce spusese pînă atunci, ofiţerul s-a îndreptat spre şoferul maşinii şi spre civilul care îşi umflase cauciucul la bicicletă şi, rezemat de zid, părea să aştepte şi el ordine. A schimbat cu ei numai cîteva vorbe şi s-a întors iar la mine. Apoi, la un semn făcut cu mîna, poarta mare s-a deschis, lăsînd Jeep-ul să iasă în stradă. A fost imediat închisă de omul de pază de la poartă, care s-a grăbit să deschidă uşa cea mică, prin care a ieşit şi biciclistul. Acum venise rîndul nostru. Cît am traversat curtea, şeful arestului m-a ţinut de braţ, dar cînd am ajuns la uşă, a deschis-o şi mi-a spus să ies înainte.

Curioasă senzaţie, să ieşi singur pe poarta Securităţii! Falsul sentiment de libertate nu l-am avut însă decît pentru o clipă. Lipsa lanţurilor la picioare, a cătuşelor la mîini şi a ochelarilor negri la ochi era din plin compensată de măsurile de pază pe care le-am înregistrat dintr-o privire, de îndată ce am făcut primii paşi pe trotuar. În afară de cuplul reprezentat de şeful arestului şi de mine, formaţia care şi-a început deplasarea de la poarta Securităţii spre policlinică se compunea dintr-o serie de elemente dispuse de-a lungul parcursului. În avangardă, drumul era deschis de doi subofiţeri de securitate. Nu purtau arme la vedere şi mergeau în pas de plimbare. Stăteau de vorbă, dar mai aruncau şi cîte o privire în urmă. Ariergarda era şi ea formată tot din doi plutonieri, care umblau agale privind în stînga şi în dreapta, de parcă ar fi ieşit pe stradă numai pentru a admira casele din jur şi a se bucura de vremea bună de afară. Pe partea carosabilă a străzii, în dreptul nostru, şoferul Jeep-ului îşi chinuia maşina în încercarea de a ţine pasul cu noi fără să i se oprească motorul. Nereuşind să se menţină la înălţimea noastră, a recurs la o altă manevră. Ne depăşea cu zece-douăzeci de metri, pentru a se opri să ne aştepte şi să pornească din nou cînd ne apropiam. Biciclistul îşi făcea şi el de lucru, pedalînd cînd în susul, cînd în josul străzii, de-a lungul convoiului ce se pusese în mişcare. Şi toată această desfăşurare de forţe, pentru a escorta un singur om! Şi, mai ales... ce fel de om? Mai degrabă o arătare! O sperietoare de ciori! Comparaţia cu un clochard, cu un copil de bogdaproste m-ar fi flatat. După ce că înotam în mod atît de ridicol în hainele mult prea largi ale lui Waldner şi îmi tîram bocancii, care, cu toate că le strînsesem şireturile la maximum, îmi jucau în picioare, mai eram obligat să fac în permanenţă mişcări bruşte de păpuşă dezarticulată, fie pentru a-mi ridica pe piept pantalonii care îmi cădeau, fie pentru a-mi sufleca ba mîneca stîngă, ba cea dreaptă de la haină, care mi se desfăşurau pe rînd, depăşindu-mi lungimea mîinilor, de parcă aş fi fost ciung. Nu mai vorbesc de slăbiciunea, de paloarea feţei şi de faptul că eram tuns chilug! Mă străduiam totuşi să mă prefac preocupat de aspectul meu vestimentar, nu pentru a părea prezentabil în ochii vreunui trecător, ci numai pentru a-i dovedi ofiţerului că mă conformam instrucţiunilor primite.

Nu voiam să-l indispun, de teamă să nu se răzgîndească și să nu mă mai ducă la dentist. Strada (cred că era bulevardul Loga) era aproape pustie. Dacă pe trotuarul de vizavi, am văzut trecînd mai mulți oameni, pe partea noastră n-am avut decît trei întîlniri. Prima a fost cu două persoane, după toate aparențele muncitori, care își vedeau grăbiți de drum. Deși veneau din sens opus și ne puteau vedea din față, au trecut pe lîngă noi fără să ne privească și fără să remarce contrastul atît de izbitor dintre locotenentul-major, curat și elegant în uniforma lui îngrijită, și cerșetorul mizerabil de lîngă el. La fel de grăbită și de indiferentă a mai trecut pe lîngă noi și o femeie, purtînd o paporniță cu zarzavaturi. Apoi, mergînd mai repede decît noi, ne-au ajuns din urmă și ne-au depășit doi tineri. Un băiat și o fată. Probabil studenți. Bănuiesc că, înainte de a ajunge în dreptul nostru, ne observaseră din spate și nu le scăpase aspectul mai mult decît șocant pe care-l prezenta persoana mea. După privirea pe care mi-au aruncat-o cînd au trecut pe lîngă noi, după felul în care au început să-și vorbească, apropiindu-și mai întîi capetele și întorcîndu-le apoi de cîteva ori pentru a se mai uita în urmă, sînt convins că înțeleseseră ce era cu noi și găsiseră explicația relației dintre mine și ofițer. De altfel, chiar dacă ar mai fi avut vreo îndoială, ofițerul s-a grăbit să le-o spulbere. Nemulțumit și enervat de privirile iscoditoare ale tinerilor, nu s-a mai putut stăpîni: „Ce vă tot uitați? Nu-i nimic de văzut! Hai, circulați!" Auzindu-i vocea, cei doi securiști din avangardă s-au oprit și, pe un ton imperativ, i-au îndemnat și ei pe tineri să circule. Studenții au grăbit pasul și s-au îndepărtat fără să mai privească înapoi.

Pentru mine, drumul de la Securitate la policlinică a fost o aventură dintre cele mai plăcute. M-am bucurat din toată ființa și de aerul pe care îl respiram și de tot ce vedeam și auzeam împrejur. Era o zi luminoasă de toamnă tîrzie, cam răcoroasă, dar însorită. Copacii bătrîni, plantați de-a lungul bulevardului, își pierduseră aproape toate frunzele, lăsînd vederea deschisă spre clădirile de pe stînga și de pe dreapta lui. Case mari, în general cu un singur etaj, una mai frumoasă decît alta, amintind de prosperitatea unui oraș și de bunăstarea unei burghezii de altădată. După lunile de zile petrecute în subsolul Securității, în care, stăvilită de pereții celulei, privirea mi se atrofiase oprindu-se pe distanța brațelor întinse, sorbeam acum cu nesaț priveliștea cu orizont lărgit și fără constrîngeri ce mi se oferea ochilor. Era probabil și motivul pentru care n-am fost în stare să-mi dau seama, nici la dus, nici la întors, de lungimea drumului, apreciind totuși că n-am parcurs decît maximum două-trei sute de metri, pînă ce am intrat pe poarta Policlinicii M.A.I. De ce această atît de scurtă plimbare a trebuit să ia aspectul unei expediții, pline de pericole, necesitînd organizarea unui dispozitiv de pază atît de complicat, spre a preveni riscul absolut iluzoriu al unei evadări, va rămîne pentru mine mister. Mă întreb și azi, de ce nu m-au transportat cu Jeep-ul care și așa ne-a petrecut pînă la poarta policlinicii, ne-a așteptat pînă ce am ieșit de la dentist și ne-a însoțit din nou pe drumul de întoarcere la Securitate. De ce nu m-au dus conform obiceiului consacrat, cu cătușe la mîini și ochelari negri la ochi? De ce această derogare

de la practica tradițională a Securității? Puși în fața unor astfel de taine de nedeslușit, gîndite și pregătite de minți morbide, ale căror rațiuni nu puteau fi urmărite de cei ce nu aveau acces în laboratoarele alchimiștilor moderni ai Ministerului de Interne, deținuții aveau o vorbă: „Întocmai precum căile Domnului, și căile Securității ne sînt necunoscute nouă, oamenilor!"

Înainte de a deschide ușa de la intrarea în policlinică, profitînd de faptul că eram singuri și nu putea fi auzit de nimeni, șeful arestului m-a reținut de braț și mi-a atras din nou atenția să nu încerc să comunic cu nimeni, nici prin viu grai, nici prin semne și să nu vorbesc nici cu doctorul, pentru că îi va spune el ce are de făcut. Apoi, ofițerul a întredeschis ușa și numai după ce s-a asigurat dintr-o privire că holul era gol, a păşit înăuntru și mi-a făcut semn să-l urmez. La doi pași în urma mea, îl vedeam cum călca grijuliu să nu i se audă tocurile pe parchet și privea atent în toate părțile de parcă ar fi plecat la furat. Îi venea greu să se dezbare de mania secretului, devenită un fel de infirmitate profesională. Am avut deseori ocazia să observ cît de stingheriți se mișcau securiștii atunci cînd, scoși din mediul lor, unde, la adăpostul secretului de care se înconjurau, își puteau permite totul fără a da cuiva socoteală, erau obligați să ia contact cu lumea oamenilor obișnuiți. Ieșiți din tenebrele celulelor subterane, se obișnuiau greu cu lumina zilei! Dincolo de ușile prin fața cărora treceam, se auzea mișcare și răsunau voci omenești, dar spre ușurarea ofițerului, nu s-a deschis nici una și nu ne-a ieșit nimeni în cale. Ajuns în dreptul cabinetului dentar, ofițerul a avut o ezitare. Apoi, cu același aer conspirativ, s-a întors spre mine, m-a luat de braț, m-a atras în spatele ușii și m-a întors cu fața la perete. În acest fel, deschizînd numai pe jumătate ușa, eu nu eram vizibil pentru cei din cabinet, în timp ce ofițerul putea privi în încăpere, avîndu-mă totodată și pe mine sub observație. N-am auzit decît în parte convorbirea pe care a angajat-o cu persoana din cabinet. Am dedus că era chiar doctorul. Deși nu auzeam tot ce spunea, mi-am dat seama, după inflexiunea vocii acestuia din urmă, că tonul imperativ cu care i se adresase securistul nu-i fusese pe plac. Încetul cu încetul, din frînturile de vorbe pe care le surprindeam, am reușit să înțeleg și motivul controversei ce se iscase între ei. Ofițerul îi ceruse surorii medicale care-l ajuta pe doctor la tratamente să părăsească încăperea. Evident indispus de aroganța securistului, doctorul s-a opus cu vehemență evacuării surorii, impunîndu-și autoritatea și obligîndu-l să renunțe la această pretenție. Nemaiavînd încotro, ofițerul m-a introdus în cabinet, m-a condus la scaunul pentru pacienți și s-a străduit tot timpul să stea paravan între mine și sora medicală, care își vedea de treburile ei în fața unor dulapuri cu medicamente, din celălalt capăt al cabinetului. Cînd dentistul s-a apropiat de mine și m-a întrebat ce mă doare, ofițerul s-a grăbit să răspundă el în locul meu:

— Măseaua de minte din partea dreaptă de jos. Trebuie scoasă!

— Tovarăşe locotenent-major, aici, în cabinetul medical, eu discut cu pacientul! i-a ripostat doctorul pe un ton care nu mai admitea replică. Şi a mai adăugat: Te rog să te dai la o parte şi să-mi faci loc ca să pot lucra.

Fără să protesteze, dar vădit contrariat, ofiţerul a făcut un pas în lături. Îşi părăsea astfel poziţia iniţială, strategic aleasă pentru a ne putea supraveghea amîndurora figura şi a se asigura că nu comunicam între noi. Resemnat, s-a plasat în spatele scaunului meu. De aci înainte, doctorul l-a ignorat ostentativ şi s-a ocupat numai de mine. Deschizînd gura pentru a-i indica măseaua cu pricina, am profitat de ocazie să-i arăt cu degetul şi o altă măsea cariată de alături. Totodată, contravenind instrucţiunilor primite, şi pentru a nu-i da timp ofiţerului să intervină i-am spus repede:

— Domnule doctor, nu ştiu de la care din cele două provine durerea.

Luat prin surprindere, ofiţerul nu a mai avut răgazul să-şi aleagă cuvintele. L-a luat gura pe dinainte şi s-a exprimat spontan în jargonul temnicerului:

— Lasă, bă, gura!

În acea clipă, mi s-a părut că surprind în ochii doctorului o licărire de simpatie pentru mine. De ce se temuse ofiţerul, nu scăpase: intrasem în contact cu doctorul! Recepţionasem mesajul uman, neexprimat prin vorbe, transmis de doctor prin acele unde care ţin legătura sufletească între oameni şi la care securistul nu avea acces.

— Am primit dispoziţie să-l aduc la policlinică, numai pentru a i se scoate o măsea! a mai încercat să intervină ofiţerul, pentru a preîntîmpina o eventuală intenţie din partea dentistului de a depăşi această limită.

Doctorul nu l-a băgat în seamă, dar s-a întunecat la faţă şi sînt sigur că tonul răstit cu care mi-a spus să deschid gura mai mult, îi era de fapt adresat ofiţerului. Nu numai prin autoritatea tonului, dar şi prin întreaga lui înfăţişare, doctorul impunea respect. Mai întîi, halatul alb şi calitatea profesiunii îi conferau întîietate pe propriul lui teren: cabinetul medical. Doctorul impresiona însă şi prin statura lui. Era înalt şi foarte voinic, dominîndu-l şi privindu-l de sus pe şeful arestului. Vocea groasă şi puternică se armoniza cu fizicul. După accentul maghiar pronunţat, după culoarea roşcată a părului şi trăsăturile feţei, nu mi-am putut da seama dacă era ungur sau evreu, sau şi una şi alta.

— Îi fac mai întîi anestezicul. Pînă îşi face efectul, îi plombez măseaua cariată şi apoi îi extrag cealaltă măsea, l-a informat pe ofiţer, fără să-i mai lase loc acestuia să-şi spună părerea.

Abia atunci ofiţerul şi-a adus aminte că fusese însărcinat de doctoriţa Securităţii să-i înmîneze dentistului un bilet. După ce l-a citit, dentistul m-a întrebat:

— Suferi de inimă?

— Da, a răspuns pentru mine şeful arestului.

— În cazul ăsta îţi fac injecţia numai cu novocaină, fără adrenalină.

M-am supus fără să crîcnesc injecţiei, aşteptîndu-mă ca lipsa de adrenalină să impieteze asupra efectului anesteziculuí. Dar nu a fost aşa. După ce mi-a

lucrat şi plombat măseaua cariată, mi-a scos şi măseaua de minte fără să simt nici o durere. Cînd m-am sculat de pe scaun, n-am mai ţinut cont de prezenţa paznicului meu şi, sub privirea lui furioasă, nu m-am deplasat spre uşa de ieşire, pînă ce nu i-am mulţumit doctorului pentru atenţia şi grija cu care mă tratase. Ochii uriaşului cu figura ursuză m-au răsplătit din nou, aruncîndu-mi o scurtă privire încărcată de căldură şi blîndeţe.

— Hai, bă, şi lasă vorba! mi-a şuierat printre dinţi ofiţerul, apucîndu-mă de braţ şi împingîndu-mă spre uşă.

Înainte de a ieşi pe poarta policlinicii, şeful arestului m-a anunţat că îi va raporta anchetatorului că nu respectasem dispoziţiile primite înainte de plecare, avertizîndu-mă că voi plăti scump atitudinea mea nedisciplinată. Ameninţarea n-a avut însă asupra mea nici un efect. Eram în sinea mea atît de mulţumit, încît nu ştiam cum să-mi ascund bucuria. Eram dispus să suport orice consecinţe, considerînd că nici o pedeapsă nu va reuşi să mă facă să regret ceea ce realizasem în ziua aceea. Scăpasem pentru toţi anii următori de închisoare de unul din cele mai cumplite chinuri ale deţinuţilor: durerile de dinţi! Drumul de întoarcere de la policlinică la Securitate s-a desfăşurat în aceleaşi condiţii: eu mergînd pe trotuar lîngă ofiţer, precedat de aceiaşi doi securişti şi avîndu-i în urmă pe ceilalţi doi, iar pe stradă, Jeep-ul şi biciclistul. În celulă, preotul Waldner, vîrît sub pătură, aştepta să-i aduc hainele înapoi.

NOUA CELULĂ; FRIG ŞI UMEZEALĂ

În zilele următoare nu s-a mai întîmplat nimic deosebit. Ameninţărilor formulate de şeful arestului nu li s-a dat curs, nimeni nemaipomenind de vreo pedepsire a mea pentru că îndrăznisem să-i vorbesc dentistului. Nu a trecut însă multă vreme de la vizita făcută la policlinică şi, într-o bună dimineaţă, şeful arestului ne-a anunţat să ne luăm bagajul şi păturile, fiindcă vom fi mutaţi în altă celulă. Cum nici unul din noi nu avea „bagaj personal", am fost imediat gata de plecare cu păturile în braţe. N-am avut însă de făcut decît doi paşi, pînă în camera vecină, care era uşă în uşă cu celula pe care o părăseam. Ofiţerul a tras zăvorul în urma noastră, iar noi am rămas să ne cercetăm noua locuinţă. Prima constatare a fost neplăcută: era mult mai rece şi mai umedă decît vechea celulă. În schimb, era mai mare şi mai luminoasă. Mobilierul se compunea dintr-un rînd vertical de trei paturi suprapuse şi o oală de noapte. Camera avea numai trei pereţi şi o formă puţin obişnuită. Doi dintre pereţi se întîlneau în unghi drept chiar lîngă uşa de intrare, iar cel de-al treilea închidea perimetrul încăperii, descriind un semicerc convex. Ne-am lămurit destul de repede că celula noastră nu se afla în subsolul propriu-zis al clădirii, ci sub o terasă prin care, de la parterul vilei se putea ieşi direct în curte, coborînd două-trei trepte. Or, celula noastră avea exact forma terasei de deasupra

ei. Faptul că această terasă nu era acoperită făcea ca planşeul ei de beton, care era totodată şi tavanul camerei noastre, să fie supus nemijlocit temperaturilor şi intemperiilor de afară. Datorită proastei izolări, prin planşeul terasei pătrundea în celulă atît frigul cît şi umezeala. Cu cît ne cercetam mai îndeaproape noul domiciliu, cu atît făceam alte descoperiri, care mai de care mai puţin îmbucurătoare. Dacă nu aş fi fost mutat împreună cu Waldner într-o asemenea celulă, aş fi fost înclinat să cred că mi se aplica în acest fel pedeapsa promisă de şeful arestului. Punînd mîna pe peretele curb dinspre exterior, am constatat nu numai că era rece, dar că tencuiala era moale şi udă de parcă ar fi fost proaspătă. Puteai fără efort să-ţi înfigi degetele în ea pînă la zidul de cărămidă. Din cauza umezelii excesive, duşumelele din lemn de brad începuseră să putrezească pe alocuri. Cea mai interesantă consecinţă a igrasiei era însă apariţia unei generaţii spontane de bureţi la capătul duşumelelor, de-a lungul peretelui curb. Aveau o culoare gălbuie, răspîndeau mirosul specific al speciei şi pe alocuri crescuseră înalţi de o palmă. Le mergea de minune! Celula părea să ofere atmosfera ideală pentru cultura ciupercilor! Tot în peretele curb, chiar deasupra şirului de bureţi, era o fereastră identică celei din camera pe care o părăsisem. Adică, la fel de mică şi plasată tot la înălţimea capului, ceea ce corespundea în exterior cu nivelul pămîntului. Deşi în afară de geamul propriu-zis mai era prevăzută şi cu un rînd de gratii şi cu o plasă deasă de sîrmă, ferestruica lăsa totuşi să pătrundă mai multă lumină, deoarece paravanul de scîndură care trebuia să împiedice vederea în curte nu era alipit de gratii, ci fixat la vreo treizeci de centimetri distanţă de ele. Lumină ne mai venea şi de la becul din tavan, aprins zi şi noapte. Şi tot din tavan, dintr-o crăpătură care îl străbătea dintr-un capăt într-altul, în zilele de ploaie, ne măsura timpul cîte o picătură de apă care cădea cu regularitate pe podea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne-am plimbat o vreme cu păturile în spinare, pentru a ne mai încălzi. Eram amîndoi abătuţi, dar mai cu seamă bătrînul preot era tare deprimat la gîndul că va trebui să suporte condiţiile mizerabile de trai din noua noastră locuinţă. Nu mai trăgea decît o singură nădejde: să fie cît mai curînd transferat la Piteşti, înainte ca frigul şi umezeala din cameră să-i afecteze sănătatea. Pînă la urmă, obosiţi de umblat, mai întîi bătrînul Waldner şi apoi şi eu ne-am culcat, el în patul de jos şi eu în cel de sus, fără să ţinem seama de interdicţie. Stăteam amîndoi ghemuiţi, cu genunchii la gură, ca să ne ajungă păturile, mult prea scurte pentru a ne acoperi de la cap pînă la picioare dacă am fi stat întinşi. Dar şi aşa, după vreo jumătate de oră, m-am sculat complet rebegit. Pătura era jilavă şi mirosea a cîine plouat. La umezeala din jur mai contribuiam şi noi cu aburul respiraţiei pe care la fiecare răsuflare îl pulverizam în încăperea rece sub formă de vapori. Afară, atîta cît puteam vedea prin ferestruică, părea să fie cer senin şi însorit. Peticul de iarbă din curte, pe care paravanul din dreptul ferestrei nu ni-l acoperea, era verde, semn că încă nu căzuse bruma. Era probabil o zi obişnuită de toamnă, o zi mai răcoroasă, dar noi tremuram în pivniţa noastră igrasioasă de parcă ar fi fost gerul Bobotezei. Nu-mi pu-

team închipui cum ar putea fi şi mai rău de aşa, dacă ne va apuca şi iarna tot aici. Cu toate protestele pe care le-am ridicat în faţa şefului arestului, cerîndu-i să fim mutaţi într-o celulă sănătoasă, n-am realizat nimic. I-am arătat duşumeaua putrezită, bureţii crescuţi pe lîngă zid şi mi-am înfipt demonstrativ degetele în tencuiala moale de pe pereţi, pentru a-l convinge că locuitul în astfel de condiţii echivala cu o condamnare la moarte. N-a fost însă chip să-l înduplec să ne mute, şi sînt convins că nici nu stătea în puterea lui s-o facă, după cum nici mutarea noastră în celula de sub terasă, în care ne aflam acum, nu o hotărîse el. Orice mişcare în celularul Securităţii se făcea numai din ordinul anchetatorilor, aşa cum în închisori, repartizarea deţinuţilor în celule era privilegiul strict al ofiţerului politic. Singurul lucru cu care ne-am ales după multe insistenţe a fost cîte o pătură în plus pentru fiecare din noi şi dreptul de a sta în pat şi peste zi. Cu toate că am continuat să suferim de frig, cea de-a doua pătură ne-a ajutat totuşi să-l îndurăm mai uşor, mai ales noaptea.

Perioada ploilor de toamnă, deşi întreţinea la un nivel constant umezeala din cameră şi asigura căderea, cu regularitate de metronom, a picăturilor de apă din tavan pe duşumea, a fost numai prima probă de rezistenţă la frig, la care am fost supuşi în noua noastră locuinţă. Mai greu ne-a fost să facem faţă perioadei următoare. După o noapte mai friguroasă decît precedentele, ne-am trezit într-o dimineaţă cu impresia nedefinită că în celulă se petrecea ceva neobişnuit. La început, nu ne-am dat seama despre ce era vorba. Apoi, ne-a atras atenţia liniştea absolută care domnea în încăpere, şi am înţeles ce se întîmplase: ni se oprise ceasul! Încetase tic-tacul picăturilor căzînd pe podea, cu care ne învăţasem într-atît încît nici nu-l mai auzeam. Cînd ne-am uitat pe geam, am văzut că ploaia încetase. Cele cîteva fire de iarbă dintre fereastră şi paravan, pîrlite de brumă, îşi pierduseră culoarea şi, ofilite, zăceau la pămînt. Temperatura scăzuse brusc şi dacă pînă aci ne acomodasem de bine de rău la umezeală şi la frig, de aci înainte trebuia să ne pregătim să rezistăm la un frig şi mai mare şi chiar la gerul iernii, care se apropia. Ne mai îmbărbăta gîndul că iernile în Banat erau mai blînde decît în alte părţi ale ţării. Timpul mi-l petreceam în mare parte în pat, învelit cu cele două pături. La fel şi Waldner, cu care mai schimbam cîte o vorbă, pînă ce mă prididea frigul şi coboram din pat. Mă plimbam o vreme cu pătura în spinare şi, cînd mă încălzeam, îmi făcusem obiceiul să mă las pe vine şi să examinez îndeaproape cultura noastră de bureţi. Le urmăream creşterea, făcînd la cîteva zile cîte un semn pe perete, pentru a le măsura dezvoltarea. Începusem să prind drag de ei. Mi-a rămas şi acum în nări amintirea mirosului pe care îl răspîndeau ca şi senzaţia încă vie în buricul degetelor, a suprafeţei lucii, puţin umedă şi lunecoasă, cînd le mîngîiam conturul cu mîna. Cînd mă pătrundea frigul, mă plimbam din nou pînă ce oboseam şi atunci intram iar în pat sub cele două pături jilave, unde somnolam sau chiar adormeam o vreme, pentru a relua apoi ciclul de la început, cînd mă trezeam tremurînd. Dacă nu m-ar fi răzbit frigul, aş fi dormitat mai tot timpul. Slăbiciunea mă împingea la somn, iar somnul, pot spune că-mi

ținea de foame. Eram întruna flămînd. Pe bătrînul Waldner îl simțeam răbdînd mai greu de foame. Nu se mai întindea la vorbă ca altă dată. Stătea aproape toată ziua în pat, cu capul sub pătură. Nu mai rupea tăcerea decît ca să mă întrebe, cu mult mai devreme decît era cazul, dacă nu s-a făcut ora mesei. Numai la auzul zăngănitului de castroane de pe coridor prindea viață, părăsea patul și se plimba nerăbdător prin celulă în așteptarea mîncării.

În această atmosferă de apatie ce se instaurase în celulă, în care toată activitatea fizică se rezuma la intratul și ieșitul de sub pături și la cei cîțiva pași de încălzire prin cameră, iar singurele probleme care ne preocupau erau frigul și foamea, și-a făcut într-o bună zi apariția Francisc Braun. A fost împins fără menajamente în celula noastră de chiar șeful arestului, care, înainte de a trînti ușa în urma lui, l-a prevenit să-și bage mințile în cap, că, de nu, îl ia mama dracului! Tînărul se oprise în mijlocul camerei, privind zăpăcit împrejur fără să zică nimic. Cred că împlinise douăzeci de ani. Era înalt, deșirat, foarte slab și purta haine civile, în stare destul de bună. Semn deci, că era arestat de curînd. Dacă hainele lui erau în general intacte și curate, partea de jos a pantalonilor era în schimb ponosită și pătată de noroi, iar pantofii erau într-un hal fără hal. După ce ne-am prezentat unul altuia, l-am invitat pe noul venit să se așeze lîngă noi pe patul preotului. I-am pus în spate una din păturile noastre, fiindcă începuse să tremure de frig. Peste cămașă nu avea decît o haină subțire. Francisc Braun era șvab din comuna Sînmartin din Banat. De la arestare stătuse numai singur în celulă, iar acum era atît de bucuros că ajunsese în compania noastră, încît simțea nevoia să vorbească fără încetare. Ne-a istorisit fără nici o sfială aventura lui. Sinceritatea lui m-a făcut chiar să-i atrag atenția de cîteva ori să vorbească mai încet, pentru că l-ar putea auzi gardianul, care are obiceiul să asculte la ușă, și l-am sfătuit să nu-și mai încredințeze cu atîta ușurință povestea primilor deținuți pe care îi întîlnește, printre ei putînd fi și delatori. Și, mai ales, să nu pomenească nume și fapte pe care nu le-a declarat la anchetă. Francisc nu era însă numai vorbăreț. Era și foarte credul. Aș putea spune că avea acea caracteristică a tinerilor germani care, în ciuda unei mai rapide dezvoltări fizice, se maturizează mai tîrziu, păstrînd o vreme încă ceva din inocența, din naivitatea și chiar din puritatea copilăriei. Francisc îmi amintea de cei cîțiva colegi nemți din vremea școlii, pe care, cu precocitatea dar și superficialitatea noastră, îi tratam de fraieri și rîdeam de buna lor credință. Francisc era și el un astfel de copil mare. Mai strunindu-l să vorbească în șoaptă, mai repezindu-mă din cînd în cînd să pîndesc la ușă pentru a mă asigura că nu eram ascultați de gardian, am aflat povestea lui, relatată cu lux de amănunte. În timp ce vorbea, Francisc nu înceta să ne examineze pe preot și pe mine, întrerupîndu-se deseori din povestit pentru a ne întreba, pe rînd, fie cîți ani aveam, fie ce condamnare aveam sau de cînd eram închiși. Mai ales ultima întrebare ne-a repetat-o de mai multe ori. Nu-i venea să creadă că eu trăiam de opt ani în detenție, iar preotul de și mai mulți ani.

Francisc Braun voise să fugă în Occident împreună cu fata pe care o iubea. Deşi neinformaţi şi nepregătiţi pentru o asemenea acţiune, amîndoi reuşiseră să treacă într-o noapte frontiera în Ungaria, fără să fie interceptaţi nici de grănicerii români şi nici de unguri. N-au înaintat prea mult pe teritoriul maghiar. De bucuria reuşitei, s-au oprit într-un lan de porumb pentru a sărbători evenimentul: Francisc luase cu el o sticlă de coniac! Au băut ce au băut, s-au înveselit, au mai stat un timp de vorbă şi i-a apucat somnul. Ghemuiţi unul într-altul, au adormit. S-au trezit dimineaţa, flămînzi, înfrigurați şi uzi de burniţa care se pornise peste noapte. S-au sculat şi au pornit mai departe. Au dat de o cale ferată şi au mers de-a lungul ei pînă la prima staţie. Obosiţi, s-au aşezat pe o bancă sub acoperişul peronului. Dar n-au apucat să-şi revină bine şi să-şi facă planul pe mai departe. Au fost acostaţi de doi securişti, care le-au cerut să se legitimeze. S-au conformat, prezentînd buletinele de identitate româneşti, sperînd că vor găsi înţelegerea cuvenită pentru dorinţa lor de a fugi din România în Germania. Bietul Francisc Braun nu avea „nivelul politic" suficient de ridicat pentru a şti că Ungaria era o „republică frăţească", membră a pactului de la Varşovia şi „prietenă" cu Republica Populară Română. În virtutea acestei prietenii, după cîteva zile, Francisc şi logodnica lui, cum o numea el, au fost predaţi autorităţilor române, şi acum se aflau amîndoi în subsolul Securităţii din Timişoara. Cu sinceritatea care-l caracteriza, Francisc n-a întîrziat să ne încredinţeze tot focul inimii lui. Îndrăgostit de fata cu care încercase să fugă, îşi făcea acum reproşuri şi se considera vinovat de arestarea ei. Deşi în anchetă îşi asumase întreaga responsabilitate a acţiunii, anchetatorul nu ţinuse seama nici de declaraţia lui în acest sens, nici de rugăminţile, pe care în naivitatea lui i le adresase, implorîndu-l să-i dea drumul fetei. În disperarea lui, Francisc nu mai ţinea seama de represaliile la care se expunea, dacă nu respecta regulamentul celularului. Ba chiar căuta cu ostentaţie să contravină dispoziţiilor, să se împotrivească gardianului, să-l contrazică şi să protesteze ori de cîte ori îi punea ochelarii pentru a-l duce la W.C., cînd îi atrăgea atenţia să vorbească mai încet sau cînd îi striga să nu mai fluiere în celulă. Părea să urmărească cu tot dinadinsul să fie pedepsit. Era un fel de dorinţă de automortificare, pentru a-şi răscumpăra prin suferinţă vina de a-şi fi tîrît iubita în închisoare!

Atît preotul cît şi eu am căutat în fel şi chip să-l liniştim şi să-i explicăm că, printr-o atitudine permanentă de răzvrătit din principiu, nu-şi va putea rezolva problemele de conştiinţă. Se calma pentru o vreme, cînd îi reproşam că prin atitudinea lui reuşise, în numai cîteva ore, să retrezească şi să îndrepte asupra celulei noastre vigilenţa gardienilor, pe care noi ne străduisem zile în şir s-o adormim, pentru a fi scutiţi de supravegherea prin vizetă şi de ascultatul la uşă. Din păcate, argumentele noastre nu aveau efect de lungă durată, pentru că Francisc făcea curînd o nouă criză de disperare, cînd îşi amintea că logodnica lui se afla şi ea în subteranul Securităţii şi reîncepea să vocifereze şi să-l apostrofeze pe gardian, cînd acesta venea la uşa celulei, atras de scan-

dalul pe care îl făcea. Tulburarea lui a atins apogeul în ziua în care, în curticica din fața ferestrei noastre, au fost scoase la plimbare cîteva femei. Erau trei sau patru, toate probabil din aceeași celulă. Privind afară, în cîmpul nostru de vedere nu intra decît un petic de iarbă, pe care puteam zări numai pentru o clipă picioarele arestatelor, cînd în plimbarea lor în cerc treceau prin acel punct. Deși nu le apăreau picioarele decît de la gleznă în jos, Francisc și-a recunoscut iubita după pantofi. Cuprins de o nespusă bucurie pe de o parte, și pe de alta de disperarea neputinței de a înlătura din cale obstacolele care îl despărțeau de logodnica lui, Braun și-a pierdut capul și nu s-a mai putut stăpîni. Cu fruntea lipită de gratiile de la fereastră, a început să-și strige pe nume iubita, încercînd să-i atragă atenția, prin fluierături, asupra locului în care se afla și cerîndu-i să-i răspundă. Totul s-a petrecut foarte repede de aci înainte.

Abia am avut timp să mă reped la fereastră și să-l trag pe Francisc de o parte. N-am mai apucat să-i spun ce îl aștepta dacă va fi prins, pentru că deja pe coridor se auzeau pași grăbiți de cizme care se îndreptau spre noi. Și în curtea din fața ferestrei s-a stîrnit un moment de rumoare. Ordine strigate cu glas înăbușit, urmate de pași precipitați pe cimentul terasei de deasupra noastră, pe care răsunau clar tocurile pantofilor de femeie și apoi liniștea ce s-a așternut ne-au dat de înțeles că afară plimbarea încetase. La ușa noastră s-a tras zăvorul cu violență și în prag a apărut șeful arestului. Era congestionat la față de furie și, fără să ne bage în seamă sau să ne pună vreo întrebare, i s-a adresat direct lui Francisc: „Ieși afară, banditule!"

L-au adus înapoi după trei zile, mai flămînd și mai înfrigurat decît atunci cînd îl luaseră. Fusese băgat în carceră și în cele trei zile nu primise decît o dată de mîncare. Francisc Braun s-a întors totodată și timorat. Învățase pe propria lui piele lecția pe care noi încercam în zadar să i-o predăm. Ne-a revenit tot nouă rolul să-i predăm și a doua lecție: să-i dăm curaj și să-i restabilim moralul. De data asta ne-a ascultat. S-a vindecat destul de repede de boala atît de periculoasă a fricii care scapă de sub controlul judecății, pe care o contractase în cele trei zile, cînd realizase că se afla la discreția absolută a temnicerilor. Regăsindu-și un nou echilibru, cu înțelepciunea cîștigată din această primă experiență care îl ajuta să-și stăpînească izbucnirile temperamentale, Francisc Braun începea abia acum să facă primii pași de adevărat pușcăriaș, mai sigur pe picioarele lui. Cea mai bună dovadă a modificării suferite era interesul pentru terenul pe care urma să pășească în această nouă calitate. Pînă înainte de carceră, Francisc nu se obișnuise cu ideea unei detenții de durată. Privise arestarea și, mai ales, condițiile deținerii lui ca pe un accident oribil, dar totuși trecător, tocmai din cauza nedreptății strigătoare la cer a acestui tratament sălbatic, disproporționat față de fapta pe care o comisese. Se aștepta ca nedreptatea și abuzul să înceteze în orice moment. Pe scurt, avea ochii îndreptați numai spre libertatea de afară și nu-l interesa viața din închisoare cu regulile ei, pe care nu înțelegea nici să le învețe, nici să le respecte.

Acum însă, cred că fără ca el să-şi dea seama statutul lui se schimbase. Devenise puşcăriaş! Îşi întorsese privirile spre lumea din spatele gratiilor, se uita cu alţi ochi în jurul lui şi asculta cu nesaţ tot ce-i pvesteam din experienţa noastră de temniţă, ceea ce pînă atunci nu-l interesa deloc, considerîndu-se numai un vizitator în trecere prin aceste locuri. De aci înainte, Francisc s-a dovedit un camarad de celulă ideal, dotat cu însuşirile necesare unei bune convieţuiri.

Chiar dacă sfaturile şi informaţiile noastre de vechi puşcăriaşi cu experienţă i-au fost folositoare, nu cred să fi constituit factorul hotărîtor care l-a pus pe Francisc pe calea cea bună. Fără fondul lui sufletesc cinstit şi de bună calitate, nu ar fi descoperit drumul pe care cei mai mulţi dintre noi căutam să ne menţinem, pentru a avea dreptul la mîndria de a fi rămas oameni. Francisc Braun nu a stat decît o scurtă perioadă cu noi în celulă. Într-o zi l-au luat dintre noi şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el în închisoare. Deşi îl cunoscusem prea puţin, mi-a rămas totuşi în amintire şi m-am întrebat deseori ce a devenit după ce s-a despărţit de noi.

Eram în 1960. Anii au trecut, a trecut şi închisoarea, şi la cinci ani după eliberarea mea, am părăsit ţara. Eram de nouă ani stabilit la München, cînd am primit o scrisoare de la Francisc Braun! Ne aflam în 1978, la optsprezece ani după ce Braun fusese luat din celula noastră din Securitatea de la Timişoara! Îmi scria din nordul Germaniei, din localitatea Lebach-Saar, şi începea prin a mă întreba dacă eu, cel pe care l-a auzit vorbind la Radio Europa Liberă, sînt, aşa cum şi-a închipuit, una şi aceeaşi persoană cu acel Ioanid, pe care l-a cunoscut în celularul Securităţii din Timişoara. Spera să fiu eu şi, pentru a mă ajuta să-mi amintesc de el, îmi scria: „Eu, sus numitul, am trecut împreună cu iubita mea, acum soţia mea, ilegal în noaptea de 24 August 1960 frontiera şi am fost prinşi în Ungaria şi daţi înapoi în mîinile securităţii române." Şi Francisc scria mai departe: „La începutul lui Sept. la Securitatea din Timişoara, am fost scos din celulă şi mutat într-o celulă tot în subteran, într-o cameră din capăt cu trei paturi, bombată în interior, care dădea geamul cu zăbrele, chiar unde se plimba femeile." Reproduc în continuare din scrisorile lui Francisc Braun, respectînd întocmai erorile de ortografie şi topică datorate influenţei limbii lui materne. În următorul fragment am găsit explicaţia privirilor insistente cu care ne examinase atunci, la venirea lui în celula noastră, şi a întrebărilor repetate pe care ni le pusese privind vîrsta, condamnarea şi anii de detenţie executaţi de Waldner şi de mine: „Acolo, în celulă am întîlnit un Domn pe nume Waldner şi un anumit Domn Ioanid, doi oameni care la prime momente, nu pot uita niciodată, mi-au trecut o frică şi o groază în aşa hal se aflau." Erau impresiile unui tînăr proaspăt arestat, la primul lui contact cu vechi puşcăriaşi! Un alt fragment: „Dacă Domnul Ioanid sînteţi dumneavoastră şi poate nu vă aduceţi aminte de mine, atunci încerc, cît mă ajută memoria, încă cîteva amănunte. Am încercat într-o zi să iau legătura prin fluierături cu nevasta mea şi am fost băgat trei zile la carceră. Cînd am ieşit, aceşti

doi domni, din raţia lor de pîine, şi aşa insuficientă, au făcut economii şi m-au aşteptat la revenirea mea cu pîinea în braţe. Cînd la rîndul meu, după ce am revenit am strîns pîine ce s-o dau înapoi, au refuzat categoric." Din fraza următoare se poate vedea că Francisc a fost receptiv la spiritul de întrajutorare al deţinuţilor: „La plecarea mea de acolo spre Jilava, fortul 13 şi ulterior Deltă, i-am dat bătrînului Domn Waldner indispensabilii, că nu mai avea pe el decît cîrpe cusute una peste alta." Dar Francisc Braun pare să-şi fi însuşit şi alte bune moravuri din lumea puşcăriaşilor: „La eliberarea mea din Delta Dunării (25.02.62) Com. Periprava colonia de muncă Grind, am luat cu mine în călcîiul pantofului mai multe scrisori şi manuscripte, şi m-am oprit la Bucureşti, Braşov, Cisnădie, Timişoara, Arad..." şi înşiră mai departe o serie de nume de familii, cărora le-a dus veşti de la rudele din închisoare. Citindu-i scrisoarea, am avut mulţumirea de a constata că nu mă înşelasem în aprecierile mele şi că încrederea pe care o investisem în caracterul lui Francisc nu-mi fusese înşelată. În încheiere, în cazul în care eram într-adevăr persoana pe care o căuta Francisc, mă întreba dacă eram de acord să dau o declaraţie că îl întîlnisem în arestul Securităţii din Timişoara. Dovada urma să-i servească la autorităţile germane pentru obţinerea despăgubirilor pe care statul le acorda saşilor şi şvabilor foşti deţinuţi în închisorile comuniste din România. Bineînţeles că i-am răspuns imediat şi m-am declarat oricînd dispus să depun mărturie pentru el. Am primit apoi o nouă scrisoare de la Braun în care mi-a dat amănunte despre familia lui. Sosise cu o lună în urmă în Germania, la 25.09.1978, împreună cu soţia, cu cei doi copii şi cu socrii lui. A ţinut să mă informeze că: „... nu de mult ne-a vizitat şi sora mea, Haufmann Rosemarie, născută Braun, care a ajuns anul trecut în Republica Federală Germania şi care a fost semnatară pentru drepturile omului în cazul Paul Goma..." Şi Francisc îşi încheie scrisoarea, urîndu-mi: „Mult succes mai departe, sănătate şi viaţă lungă ca să putem învinge!"

La scurtă vreme după plecarea lui Francisc Braun din celula noastră, într-o dimineaţă, l-au scos „cu tot bagajul" şi pe preotul Waldner. N-am rămas singur decît pînă după-amiază, cînd mi l-au introdus în celulă pe Fabri, un tînăr muncitor ungur, U.T.C.-ist şi, atît cît îl ducea mintea, convins comunist. Nu-mi amintesc să fi stat împreună mai mult de două săptămîni, timp în care Fabri mi-a înşirat zi de zi toate sloganele comuniste pe care le învăţase papagalicește, servindu-mi-le ca pe nişte argumente proprii, care îl determinaseră să îmbrăţişeze crezul comunist. Am aflat de la el totul, şi despre realizările regimului, şi despre metodele ştiinţifice aplicate în toate domeniile şi ramurile de producţie, şi despre progresul şi bunăstarea clasei muncitoare, şi despre lichidarea duşmanului de clasă, şi chiar despre apropiata prăbuşire a capitalismului şi imperialismului american sub loviturile forţelor de neînvins ale popoarelor iubitoare de pace din lagărul socialist şi din întreaga lume. Această avalanşă de sloganе şi clişee o stîrneam de fiecare dată cînd îmi exprimam

nedumerirea de a-l vedea arestat şi tratat ca un duşman al regimului. Fabri nu ştia de ce fusese arestat şi avea convingerea că este victima unei erori, care va fi în curînd îndreptată. Era de vreo săptămînă în arestul Securităţii, şi nu fusese încă scos la anchetă. De fiecare dată cînd se deschidea uşa celulei, îi cerea gardianului să fie dus la anchetă pentru a i se lămuri situaţia. Mereu însă îl lua gura pe dinainte, i se adresa gardianului cu formula „tovarăşe plutonier" şi se alegea cu o înjurătură şi cu replica standard: „Ce, bă, banditule, crezi că eşti tovarăş cu mine?!" Fabri nu înţelegea nedreptatea acestei discriminări şi se întrista.

Stînd de vorbă cu el, cred că am aflat înaintea lui din ce i se trăsese arestarea. Fabri îmi povestea cum în timpul liber avea obiceiul să se vadă cu prieteni de vîrsta lui şi să bea cu ei cîte un pahar. Cîteodată chiar un pahar mai mult şi a doua zi nu prea îşi mai aducea aminte cum se încheiase întîlnirea. Ţinea minte doar că se vorbise, se glumise şi se cîntase. Iar eu trăsesem concluzia că fie vorba, fie gluma, fie cîntecul nu fusese pe placul cuiva! Aveam să aflu mai tîrziu că Fabri a fost condamnat pentru „discuţii duşmănoase". Sînt convins însă că fusese denunţat pe nedrept, pentru că Fabri, nici beat fiind, n-ar fi criticat Partidul, pe care îl venera. Fabri a fost pentru mine o revelaţie, un personaj fascinant. Era de fapt primul om cu creierul spălat în adevăratul sens al cuvîntului, pe care îl întîlneam. Am pus reuşita fenomenului pe seama cantităţii reduse a materialului care fusese spălat, pentru că, din punct de vedere intelectual, se putea spune fără a face păcat că Fabri era mai degrabă subdezvoltat. Era totuşi un exemplar încă imperfect al „omului nou" pe care aveam să-l întîlnesc mai tîrziu. În simplitatea lui, Fabri mai păstra încă nealterate cîteva din trăsăturile „omului vechi". Era sincer, cinstit şi bun la suflet. Poate că tocmai de asta fusese considerat un rebut şi aruncat în închisoare. Încercările mele timide de a-i deschide ochii, arătîndu-i enormitatea minciunii care stătea în spatele vitrinei partidului, frumos pavoazată pentru a înşela oamenii şi mai ales „clasa muncitoare", s-au izbit de un zid impenetrabil. Fabri respingea pînă şi evidenţa care uneori reieşea din chiar povestirile lui. Nu recunoştea în ruptul capului nici unul din aspectele negative ale regimului. Pentru el, într-adevăr, Partidul nu greşea niciodată! Pentru mine, Fabri nutrea sentimente împărţite. Pe de o parte îmi reproşa poziţia duşmănoasă faţă de Partid, şi pe de altă parte mă compătimea pentru anii petrecuţi în puşcărie. Îmi acorda chiar circumstanţe atenuante, considerînd că nu meritasem o condamnare atît de mare, deoarece mă manifestasem împotriva regimului comunist, înainte de a fi apucat să-l văd consolidat şi de a fi avut ocazia să-i admir realizările. „Acum nu mai e ca pe vremea cînd eraţi dumneavoastră liber. Lucrurile s-au schimbat. Se găsesc de toate şi, dacă ai bani, poţi să cumperi orice, fără cartelă." În acest context, Fabri a făcut următoarea afirmaţie, pe care am reţinut-o şi o redau întocmai: „Acum, Partidul permite luxul!" Văzîndu-mă neîncrezător, mi-a explicat că acum aveai voie să porţi cravată, pălărie şi chiar batistă la buzunarul de la haină. De asemenea, se organizau petreceri şi baluri chiar

de către organizația de partid și de U.T.C., unde nu erai primit dacă nu erai îmbrăcat corespunzător. „Trebuie să fii elegant. Nu mai poți veni în pulovăr și încălțat în bocanci. Și trebuie să fii curat pe mîini, fiindcă ești controlat la intrare!“ — îmi spunea Fabri, foarte mîndru de standardul de civilizație la care se ajunsese. Apoi mi-a povestit cum încăperile nu știu cărui club, unde acum se țineau balurile, fuseseră complet renovate, iar în sala de dans, dușumelele de brad fuseseră înlocuite cu parchet: „Un parchet lucios ca sticla de te puteai oglindi în el!“ Și, convins că măsurile de întreținere și protecție a parchetului aveau să mă lase mut de admirație, a adăugat: „Nu ai voie să-l zgîrii și pentru asta, la ușa de intrare în sala de dans, stă un tovarăș, care nu te lasă să treci pînă nu-i arăți tălpile pantofilor. Îți ridici pe rînd picioarele și el te verifică să nu ai blacheuri la pantofi!“

Cît am stat cu Fabri în celulă și după aceea încă o vreme singur, am mai simulat de cîteva ori crizele de inimă. Între timp, și Jerca m-a mai adus de cîteva ori în biroul lui, pentru ancheta de rutină pe care se resemnase s-o repete din cînd în cînd, punîndu-mi mereu și mereu, dar fără convingere, aceleași întrebări. Într-o zi, pe cînd mă aflam în camera de anchetă, Jerca s-a sculat de la biroul lui și a părăsit încăperea, lăsîndu-mă singur la măsuța mea din colț. Se mai întîmplase și în alte dăți să-și întrerupă ancheta și să lipsească un timp din cameră. Observasem că atunci, indiferent dacă ieșea pe ușa care dădea în coridor sau pe cea care se găsea pe peretele din stînga mea, pe aceasta din urmă o lăsa întotdeauna întredeschisă. Dincolo de această ușă, era biroul unui alt anchetator, în supravegherea căruia eram lăsat de Jerca pe durata absenței lui. Mi-am dat seama că de la locul lui, prin ușa crăpată, acesta avea sub ochi biroul lui Jerca, pe care se aflau dosarele anchetei, singurul lucru care trebuia ferit de o eventuală tentativă de indiscreție din partea mea. Din cînd în cînd, anchetatorul din camera vecină se scula de la locul lui și venea să mai arunce o privire și la mine, deși nu aș fi putut dispărea, ușa care dădea spre coridor fiind păzită pe dinafară. De data asta, prin ușa lăsată întredeschisă de Jerca la ieșirea din cameră, am putut urmări, timp de cîteva minute, conversațiile care se purtau în biroul vecin, unde se strînseseră mai mulți anchetatori. Pe Jerca l-au întîmpinat la intrare cu rîsete și glume, încercînd să-l rețină printre ei. N-au reușit, acesta trecînd numai prin camera lor și pretextînd că avea treabă în altă parte. Datorită probabil primirii gălăgioase pe care i-o făcuseră și veseliei care domnea în camera de alături, fie Jerca scăpase din vedere să le semnaleze prezența mea, fie ei nu-l înțeleseseră, pentru că și-au continuat discuțiile tot cu glas ridicat, fără să ia vreo măsură de precauție spre a nu fi auziți. Primul lucru pe care l-am înțeles din dialogul ce se încinsese între ei și pe care nu-l recepționam decît parțial din cauza vocilor ce se suprapuneau și a rîsetelor ce le acopereau a fost că ne aflam în ajun de Anul Nou. Pierdusem socoteala zilelor de multă vreme, trecuse și Crăciunul fără s-o fi știut. Pentru ei erau „Sărbătorile de iarnă“ și de aceea păreau să-și fi suspendat activitatea

și să se fi adunat cu toții la taclale și chiar — dacă ar fi fost să mă iau după zgomotele care îmi parveneau, la ciocnitul unui pahar de băutură.

Cu atît mai curios era faptul că singur Jerca își vedea de anchetă în ziua aceea, în loc să chefuiască cu ceilalți. După ce trecuse prin camera lor refuzînd să rămînă cu ei, Jerca a devenit subiectul discuțiilor și ironiilor tovarășilor lui. Glumeau pe socoteala lui și a ghinionului pe care îl avusese de a fi fost însărcinat cu anchetarea unui „deținut vechi, uns cu toate alifiile, căruia nu reușise să-i vină de hac". Au pomenit apoi de observațiile pe care le primise din partea tovarășului colonel și de furia acestuia din urmă din cauza incapacității lui Jerca de a duce ancheta la bun sfîrșit. „Nu i-a mers de data asta cu pușcăriașul ăsta vechi, așa cum i-a mers pînă acum cu tinerii frontieriști pe care i-a anchetat. Din două palme ăia spuneau tot. Unde mai pui că banditul ăsta de acuma mai e și grav bolnav de inimă și n-are voie să-i moaie oasele, fiindcă poate să moară în anchetă". Am redat astfel numai sensul spuselor celor din camera vecină, neavînd pretenția să fi reprodus întocmai vocabularul și nici să fi atins perfecțiunea expresiilor M.A.I.-știlor, în toată savuroasa lor autenticitate. Nu mi-a scăpat însă nota de simpatie pentru „vechiul pușcăriaș uns cu toate alifiile", care se degaja din vorbele lor, atunci cînd se bucurau de insuccesul pe care îl pricinuisem tovarășului lor. În acel moment țineau cu mine! De dragul de a-și forfeca tovarășul și de a-i subevalua calitățile profesionale, vorbeau cu admirație de vechiul și rutinatul pușcăriaș care avea experiența anchetelor, nu ca tinerii frontieriști, nepregătiți să facă față interogatoriilor! Invidia lor „tovărășească", îndreptată împotriva lui Jerca, avea să se manifeste chiar cu nuanțe de-a dreptul periculoase pentru el, atunci cînd l-am auzit pe unul din ei, împărtășindu-le celorlalți pe un ton confidențial: „Nu știți ce am aflat? Tov Jerca și-a luat un brad, pe care l-a aprins de Crăciun, nu ca noi care îl vom aprinde de Anul Nou!" N-ar fi trebuit să mă mire asemenea vorbe. Fuseseră doar pronunțate în instituția care practica și încuraja cultul denunțului! Și totuși m-am surprins înclinat să țin cu Jerca. Slăbiciune numai de o clipă, fiindcă, de rușine față de mine însumi, am reușit să mi-o stăpînesc! Singurii ofițeri anchetatori din Securitatea de la Timișoara din vremea aceea, cărora am izbutit să le stabilesc identitatea, fie auzindu-le pronunțate numele, atunci, prin ușa rămasă deschisă, fie aflîndu-le mai tîrziu de la alți deținuți în penitenciarul din Popa Șapcă, sînt următorii patru: căpitan Gheorghe Mocea, Loiș, Ion Moldovan și Iosif Bozeșan.

1961, IARNA.
PENTRU ULTIMA OARĂ LA ANCHETĂ CU JERCA

Între timp, iarna era în toi. Părea să fie însă mai blîndă afară decît în celulă. Am continuat să sufăr de frig pînă la începutul lunii februarie, cînd am fost mutat într-o altă celulă, fără fereastră spre exterior, deci cam lipsită de

aer curat, dar în schimb călduroasă. Nu mai fusesem dus la anchetă de mai bine de o lună. Vegetam de unul singur în celulă, fără altă ocupație decît aceea de a-mi depăna amintirile și de a-mi întreține intactă imaginea bolnavului de inimă în ochii gardienilor, simulînd cînd și cînd cîte o criză. De aici, într-o bună zi, am fost dus pentru ultima oară în camera de anchetă de la etajul vilei. La intrarea în birou, gardianul care mă condusese nici nu a mai avut nevoie să mă îndrume spre măsuța și scaunul din colț unde stătusem de atîtea ori. Știam drumul chiar cu ochelarii la ochi. Mi i-a scos abia după ce m-am așezat și, la un semn al lui Jerca, a părăsit camera.

Jerca și-a dres apoi glasul și m-a anunțat pe un ton cît se poate de oficial:

— Domnule Ioanid, ancheta d-tale s-a încheiat și, în baza declarațiilor și a documentelor cuprinse în dosarul pe care l-am întocmit în timpul cercetărilor, vei fi trimis în judecată. Legea prevede dreptul inculpatului de a lua cunoștință de actele ce se află la dosar, înainte de a fi înaintat tribunalului.

Nu m-a răbdat inima să tac:

— Asta e o noutate, domnule anchetator! Eu am mai fost judecat de două ori și niciodată nu mi s-a arătat dosarul. Oare atunci, legea prevăzînd acest drept nu exista? Sau exista totuși, dar în mod abuziv nu mi s-a acordat dreptul de a-mi vedea dosarul?

— În regimul legalității socialiste, legile sînt respectate și aplicate întocmai! — mi-a replicat Jerca, evitîndu-mi întrebările.

Părea foarte grăbit. Sau poate numai se prefăcea, pentru a nu mă lăsa să citesc chiar în voie dosarul. Ar fi fost de altfel imposibil s-o fac, fiindcă mi-ar fi trebuit, cred, mai multe zile pentru a-i parcurge toate filele. Dosarul stivuit pe biroul lui Jerca se compunea din nici mai mult, nici mai puțin de cinci volume, toate legate și cu coperți cartonate de culoare bleu. Arătîndu-mi-le, Jerca a ținut să-mi precizeze de la început că, pentru a nu pierde vremea și a-mi veni în ajutor, pusese semne de hîrtie în două volume, spre a marca paginile care mă priveau, unde se aflau declarațiile mele, ale celorlalți despre mine și concluziile anchetei. „Restul, nu cred că te interesează", a hotărît el, aducîndu-mi cele două dosare și punîndu-mi-le în față, pe măsuța mea din colțul camerei. Mi-a și deschis primul volum la semnul pe care îl pusese, și chiar a și început să-mi întoarcă paginile cu degetul, înainte de a apuca să le citesc, pretinzînd că propriile mele declarații, fiindu-mi cunoscute, nu mai era cazul să întîrzii asupra lor. La protestul meu că în acest fel nu face decît să-mi confirme că dreptul de a-mi consulta dosarul nu era decît o vorbă goală și nicidecum un drept respectat, Jerca a renunțat la procedeu. A continuat însă să stea lîngă mine și să mă țină sub presiune, grăbindu-mă cu vorba. Răsfoind filele dosarului, mi-am dat seama că pierdusem obișnuința de a parcurge repede și pe sărite rîndurile scrise, lămurindu-mă astfel dintr-o privire superficială asupra conținutului foii respective. Ochii îmi fugeau peste rînduri și se opreau la cîte un cuvînt nesemnificativ, iar mintea se încăpățîna să-i prindă sensul, fără să reușească. Trebuia să citesc cu aplicație, aș spune chiar să bu-

chisesc şi uneori să şi revin asupra rîndului citit pentru a mă dumiri, acest efort de înţelegere a lecturii fiindu-mi tulburat şi de prezenţa şi insistenţele lui Jerca de a mă grăbi. Treptat m-am liniştit şi m-am adaptat la un ritm mai susţinut, şi mai ales pe placul lui Jerca. Găsisem calea de urmat pentru a mă alege eventual cu ceva din dosarele ce-mi stăteau în faţă. Mă hotărîsem să trec fără să mă mai opresc peste filele cu propriile mele declaraţii, de îndată ce le identificam după inscripţia din susul foii: Proces-verbal de anchetă. Voiam în acest fel să cîştig timp, spre a putea parcurge cît mai multe pagini, înainte ca Jerca, în nerăbdarea lui, să mi le ia, considerînd că nu trebuie să abuzez de dreptul ce mi se acordase. Speram ca printre sutele de pagini ale celor cinci volume, să-mi cadă ochii şi pe vreo piesă mai interesantă. Şi mi-au căzut chiar după primele cincisprezece-douăzeci de pagini întoarse, pe certificatul medical al doctoriţei Securităţii din Timişoara, act oficial, semnat, cu ştampilă şi inserat la dosar. Cuprindea în numai cîteva cuvinte, scrise de mînă, diagnosticul ce-mi fusese pus în urma crizelor de inimă pe care le simulasem: „Sindrom miocardic coronarian (Angor pectoris)". Pentru mine, hîrtia pe care o aveam în faţă şi de la care nu-mi puteam desprinde ochii de emoţie a reprezentat în acel moment mult mai mult decît certificatul medical care mă salvase de la bătaie în anchetă. O priveam nu numai ca pe o recompensă binemeritată pentru efortul susţinut şi pe termen lung, învestit în acel exerciţiu de răbdare şi stăpînire de sine pe care îl făcusem vreme de atîtea luni, cu preţul unei uzuri nervoase de zi de zi. Vedeam în acest certificat o recunoaştere şi o încununare a operei de mistificare pe care o întreprinsesem şi o dusesem la bun sfîrşit. Dar mai ales enormitatea blufului meu, căruia îi căzuse victimă cea mai temută instituţie a sistemului represiv, îmi dădea o satisfacţie fără margini. Întotdeauna, o dovadă a vulnerabilităţii Securităţii ridica moralul deţinutului! Mi-am ascuns cu greu sentimentele care îmi dădeau ghes să izbucnesc în rîs şi, pentru a da o explicaţie faptului că zăbovisem nejustificat de mult la cititul unui text atît de scurt, l-am întrebat pe Jerca ce fel de boală este cea menţionată în certificat, pentru că nu înţeleg termenii medicali. „Nu ştiu nici eu, dar nu e ceva grav" — mi-a răspuns ca să scape de întrebări şi m-a îndemnat iar să mă grăbesc. Ceea ce într-adevăr nu ştia Jerca, era că eu îmi cunoscusem boala dinainte de a-mi fi fost diagnosticată de doctoriţa Securităţii, iar termenii medicali în care fusese exprimată în certificatul eliberat de aceeaşi doctoriţă îi învăţasem la Piteşti cu mai bine de un an în urmă de la doctorul Cornel Petrasievici. De altfel, succesul crizelor mele de inimă îl datoram în primul rînd explicaţiilor competente şi amănunţite pe care le primisem de la el. Lui Cornel Petrasievici îi sînt şi azi recunoscător de a fi scăpat de bătaie la ancheta din Timişoara!

Simţind că răbdarea lui Jerca se apropia de sfîrşit, am continuat să răsfoiesc paginile celor două volume într-un ritm mai viu. Sînt convins că în acest fel am trecut peste multe file asupra cărora ar fi meritat să mă opresc, dar în condiţiile date, nu-mi rămăsese altă soluţie decît să contez pe norocul de a cădea din nimereală pe vreo hîrtie interesantă, aşa cum se întîmplase cu certi-

ficatul medical. Am ajuns însă curînd la ultimele pagini ale celui de-al doilea volum, fără să mai descopăr ceva deosebit. M-am decis atunci să-i cer lui Jerca și celelalte volume. Deși contrariat de această pretenție, care implica o nouă întîrziere, a acceptat să le transfere de pe biroul lui pe măsuța mea, manifestîndu-și în același timp speranța că la proces nu voi da dovadă de rea-credință, declarînd că nu mi-au fost respectate drepturile. În schimb, nu m-a mai slăbit din ochi de aci înainte, zorindu-mă cu și mai multă insistență la fiecare pagină. Și totuși, chiar și sub această presiune, șansa mi-a surîs din nou. Am descoperit ceea ce căutam și nu speram să mai găsesc: cîteva declarații date de Gheorghe Ștefan (Fane), în anchetă, în care nega să-și fi procurat vreodată arme din depozitul militar din Fortul Bragadiru. Îmi erau astfel confirmate presupunerile care mă făcuseră să mă încăpățînez și eu în timpul anchetei și să nu recunosc că am ridicat armele de la Fane din Bragadiru, pentru a le transporta la București. Deși a fost ultima informație pe care am mai cules-o din dosar, eram mulțumit. Răbdarea lui Jerca ajunsese la capăt. Mi-a luat volumele din față și le-a stivuit din nou pe marginea biroului său. A încercat apoi să se plimbe dintr-un capăt într-altul al camerei și să-mi vorbească, oprindu-se uneori la măsuța mea, pentru a-și întări spusele și a mă iscodi cu privirea. De fapt se oprea pentru a-mi asculta răspunsul la fiecare din întrebările pe care mi le punea, formulate cam în felul următor: „Domnule Ioanid, cred că nu te poți plînge de felul în care ai fost tratat în anchetă. Poți spune că ai fost insultat sau maltratat? Te-am obligat eu să semnezi vreo declarație cu care nu erai de acord?" Ce altceva aș fi putut răspunde decît nu. „Recunoști că ai primit îngrijire medicală, că ți s-au dat medicamente și că ai fost dus la dentist?" Cum era să nu recunosc! „Cred că ești un om serios, care te ții de cuvînt și nu ai să te apuci să spui la proces că ți s-au smuls declarațiile cu forța. Am avut cazuri de oameni *lipsiți de caracter*, care, la proces, au spus fel de fel de minciuni, care s-au plîns că au fost înfometați și care nu și-au mai recunoscut declarațiile, pretinzînd că au fost bătuți la anchetă și siliți să afirme și să semneze neadevăruri!"

Am rezumat cu cuvintele mele discursul mult mai lung pe care mi l-a ținut Jerca. Cuvintele pe care le-am subliniat sînt însă chiar cele pronunțate de Jerca. Le-am reținut, pentru că n-au făcut decît să mai scoată încă o dată în evidență prăpastia care se căsca între judecata securistului și aceea a omului obișnuit. Eram atît de departe de a-i împărtăși părerea în privința atitudinii acelor oameni la proces, încît calificarea lor drept *lipsiți de caracter* avea pentru mine valoarea de certificat de bună purtare. Distanța dintre aceste două feluri de a gîndi avea să tot crească în timp, creîndu-se astfel, treptat, două categorii distincte de oameni, cu mentalități diferite, fiecare vorbindu-și limba proprie, întrebuințînd deseori aceleași noțiuni, dar dîndu-le sensuri deosebite sau chiar contrarii. O înțelegere reciprocă nu mai era posibilă. Numai noi, deținuții, eram avantajați, pentru că, deși nu ne schimbasem nici felul de a gîndi și nici felul de a vorbi, învățasem să le descifrăm cuvîntul și să pricepem

cum le funcționează celorlalți mintea, rigiditatea șabloanelor cărora le deveniseră prizonieri, împiedicîndu-i să ne mai poată înțelege sau ghici gîndurile. S-ar putea spune că ei erau cei care evoluaseră într-o altă direcție, iar noi ne radicalizasem pe vechile poziții. Era poate începutul conflictului dintre noi și „omul nou". Jerca mi-a mai vorbit cîteva minute în același sens, căutînd să se asigure că la proces nu-mi voi retracta declarațiile făcute în anchetă. Sub pretextul, mult prea transparent, de a mă avertiza despre consecințele ce le-aș avea de suportat, în cazul unei atitudini „negative" la proces, care m-ar aduce înapoi la Securitate pentru o nouă anchetă, Jerca încerca să-și ascundă propria îngrijorare față de o asemenea perspectivă, care pentru el ar fi reprezentat supremul eșec profesional. Nu știu cît a fost de satisfăcut de afirmația mea că îmi voi menține declarațiile din anchetă, pentru că m-am grăbit să adaug că, dacă voi avea ocazia să vorbesc liber, mă voi plînge în instanță de condițiile de detenție din subsolul Securității, menționînd lipsa de aer, frigul și igrasia din celule, unde, din cauza umezelei, pe dușumelele putrede creșteau bureți.

După ce la întrevederea cu Jerca fusesem încunoștințat de iminența procesului, cele cîteva zile pe care le-am mai petrecut în așteptarea lui mi s-au părut fără sfîrșit. Răbdarea la care fusesem silit să recurg, în fața lipsei de perspectivă a unei date precise, care să pună capăt așteptării fără termen, soluție cu care mă deprinsesem să trăiesc, și-a pierdut brusc eficacitatea dezlănțuind febra nerăbdării, de îndată ce schimbarea a devenit vizibilă. În zilele care au urmat, m-am plimbat ca un leu în cușcă. Știam că procesul avea să producă, implicit, și plecarea mea din celularul Securității. Unde anume, rămînea de văzut. Principalul era să scap de Securitate!

LA PROCES

Și, în fine, a venit și momentul mult așteptat! Ca la orice deplasare a deținuților dintr-un loc într-altul, totul trebuia să se petreacă sub imperiul celei mai mari grabe. Cu ochelarii la ochi, cu mîinile prinse în cătușe și condus de brat de un gardian, am parcurs coridorul celularului în pas alergător, am urcat scara și am ieșit în curte, pe același drum pe care mersesem și cînd fusesem dus la dentist. Am auzit iar motorul de mașină și m-a izbit din nou în nări mirosul gazelor de benzină ca și atunci. Era același Jeep care urmărise deplasarea mea pînă la policlinică și înapoi. Numai că de data asta am devenit pasager și am fost ajutat să mă urc în el. Am pornit imediat și numai după ce am ieșit pe poartă mi s-au scos ochelarii.

Eram așezat pe bancheta din spate, între doi agenți M.A.I., iar pe locul din față, lîngă șofer, stătea șeful arestului care, întors spre mine, m-a și anunțat că la cea mai mică mișcare are ordin să tragă. Șoferul era singurul în haine civile. Pe mine nu îndrăznesc să mă pun la socoteală, neștiind cum aș putea

să-mi calific îmbrăcămintea soioasă, zdrențuită și plină de petice de culori diferite. Vremea era a ploaie. Coviltirul capotei Jeep-ului avea să ne apere însă și de intemperii, și de privirile trecătorilor. Ca să nu mai vorbim de viteza record cu care am străbătut distanța dintre Securitate și Tribunal, care oricum nu ar fi lăsat nici unui pieton timpul necesar să ne distingă figurile. Deși strada era destul de animată, nimeni nu părea să se sinchisească de mașina noastră. Tribunalul se afla în complexul de clădiri al bine cunoscutei închisori Popa Șapca, botezată așa de deținuți, după numele străzii. Am fost introdus într-o încăpere destul de mare, de unde se intra în sala de judecată. Gardianul m-a condus la singurul scaun liber. Sosisem ultimul. Celelalte scaune erau deja ocupate de colegii mei de lot. Aceste șase scaune constituiau singurul mobilier al încăperii, fiind înșirate de-a lungul pereților și cu fața la zid. Doi securiști în uniformă, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, patrulau în spatele nostru, iar din mijlocul camerei ne ținea sub observație locotenentul-major, șeful arestului din subsolul Securității. „Stai cu fața la perete! Nu mai întoarce capul!" striga din cînd în cînd unul din cerberii care ne păzeau. Mi-au strigat și mie de cîteva ori. Întorsesem capul pentru a-mi recunoaște camarazii de lot, dar, văzuți din spate, nu reușisem să-i identific decît cu aproximație. Mai ales că trecuseră zece ani de cînd nu-i mai văzusem! La un moment dat a intrat în cameră anchetatorul Jerca, însoțit de un individ îmbrăcat civil. Jerca s-a dus mai întîi la șeful arestului, cu care a schimbat cîteva vorbe pe șoptite. În urma acestei consfătuiri, șeful arestului s-a dus pe rînd la cei cinci arestați, cerîndu-i fiecăruia să se mute cu scaunul în așa fel, încît apropiindu-se mai mult unul de altul, să lase în stînga și în dreapta mea un spațiu liber mai mare. Toată această manevră complicată, silențioasă și cu iz conspirativ avea ca singur scop îndepărtarea celorlalți arestați de scaunul meu ca să nu poată auzi convorbirea pe care Jerca și necunoscutul veniseră să o poarte cu mine.

Jerca l-a introdus în scenă pe noul venit, prezentîndu-mi-l în termenii următori:

— Domnule Ioanid, dumnealui este avocatul d-tale din oficiu. Tovarășul cunoaște cazul și se va ocupa de apărarea d-tale în proces. După cum vezi, respectăm dreptul la apărare pe care legea îl acordă inculpatului.

Deși știam cît de inutilă era orice remarcă, am făcut-o totuși:

— Știam că, altădată, legea mi-ar fi dat dreptul să-mi aleg singur avocatul și să stau cu el de vorbă între patru ochi, și nu în prezența organelor de anchetă. Acum însă, de cînd s-a renunțat la principiul separării puterilor în stat...

Jerca mi-a tăiat vorba, spunîndu-mi că trebuie să ne grăbim, fiindcă în curînd va începe procesul. Apoi, întorcîndu-se spre avocat, dintr-un gest cu mîna, l-a invitat să ia cuvîntul. Avocatul, mic de statură, cu figură delicată, cu trăsături pronunțate evreiești, părea intimidat de prezența atît de apropiat de indiscretă pe care Jerca și-o impunea cu vădită ostentație, pentru a descuraja din față orice tentativă posibilă din partea mea de a-i încredința vreun mesaj sau chiar de a avea cu el un schimb de vorbe mai intim. În momentul în care,

luat prin surprindere, acesta din urmă a reacționat spontan și mi-a apucat și strîns mîna pe care i-o întinsesem pe neașteptate, bietul om s-a speriat de-a binelea. I-a aruncat o privire îngrijorată ofițerului, care tresărise și el în fața gestului meu neprevăzut. Cele mai obișnuite și mai normale gesturi și atitudini nu mai aveau circulație pe acest tărîm, ascuns ochilor lumii, în care Securitatea impusese alte legi relațiilor între oameni. Practicarea firescului în lumea nefirescului provoca în cel mai bun caz stupoare, dacă nu suspiciune sau chiar teamă. Nevăzînd altă reacție din partea lui Jerca, avocatul și-a mai revenit din tulburare și, uitîndu-se cînd la mine cînd la anchetator, mi s-a adresat cu jumătate de glas: „Vă rog să-mi spuneți dacă vreți să scot în evidență în pledoaria mea vreun fapt anume pe care îl considerați mai semnificativ și mai util în apărarea dumneavoastră. Din păcate, nu am avut timpul necesar pentru a studia dosarul. L-am răsfoit numai superficial, fiindcă nu mi-a fost pus la dispoziție decît acum cîteva minute, cînd am primit mandatul să vă preiau apărarea!" Cred că nici nu și-a dat seama de gafa monumentală pe care o făcuse, afirmînd că nu-mi studiase dosarul, cînd Jerca tocmai declarase că apărarea era în temă în privința cazului meu. Fulgerat de privirea lui Jerca, avocatul s-a fîstîcit din nou și a tăcut. Am prins momentul pentru a-i spune cele cîteva cuvinte pe care mi le pregătisem încă din celula de la Securitate pentru această ocazie: „Nu mă interesează apărarea, domnule avocat! Știu că sentințele sînt date dinainte. Nu am decît o singură rugăminte. Dacă tot trebuie să pledați, vă rog să fiți cît se poate de decent și să nu cereți tribunalului clemență, invocînd vîrsta mea fragedă la comiterea faptelor de care sînt acuzat, sau educația burgheză nesănătoasă primită de la părinți, sau nivelul meu politic scăzut!" Deși șocat de asemenea vorbe pronunțate în fața anchetatorului, avocatul și-a luat inima în dinți și m-a asigurat că însăși profesia îi cere să procedeze conform dorinței clientului. Jerca ascultase și el, fără să clipească, indicațiile pe care i le dădusem avocatului, iar acum, după răspunsul acestuia, a considerat întrevederea încheiată. Înainte de a apuca să plece, i-am cerut avocatului o favoare: s-o anunțe pe mama că sînt în viață și sănătos. Voi spune încă de pe acum că avocatul meu nu a participat cu nici o intervenție la dezbateri, iar pledoaria lui, extrem de scurtă, s-a limitat să-mi ceară pedeapsa minimă prevăzută de articolul din Codul penal în care fusesem încadrat. Mi-a respectat astfel întocmai prima mea dorință. În ceea ce o privește pe a doua, nu a mai fost așa. Mama nu a aflat decît foarte tîrziu de procesul meu de la Timișoara, și nu de la el.

Cîteva minute mai tîrziu, Jerca a venit din nou la mine. De data asta era însoțit, spre surprinderea mea, de tînăra felceriță de la Securitate, care ținea în mînă o cutie metalică de seringi. M-a întrebat dacă mă simt bine și i-am răspuns afirmativ. Femeia a insistat totuși, vrînd să știe dacă sînt emoționat și dacă simt vreo durere ori înțepătură în dreptul inimii sau o amorțeală în brațul stîng. Deși i-am repetat că mă simt bine, și-a continuat netulburată programul, luîndu-mi pulsul și ascultîndu-mi bătăile inimii cu stetoscopul. Din

cîte reținusem de la Cornel Petrasievici, ambele operații erau total needificatoare în cazul anghinei pectorale, atunci cînd nu te aflai în criză. Neconstatînd nimic, după cum era de așteptat, a ținut să mă liniștească, spunîndu-mi să nu-mi fac nici un fel de grijă, pentru că dacă mă voi simți rău în cursul procesului, ea va fi în sală și va interveni imediat. Mi-a arătat chiar flaconul cu trinitrină, pe care îl avea la ea. I-am mulțumit, înadins, cu aceeași politețe exagerată și într-un limbaj de mult ieșit din uz sub regimul comunist, așa cum o făcusem și în subsolul arestului Securității. Simțisem încă de atunci că îi făcea plăcere să-i vorbesc așa, deși, de ochii gardianului care o însoțea la vizita medicală, ținea să marcheze, cu un zîmbet ușor batjocoritor, ridicolul formulelor desuete pe care le întrebuințam. Ironia ce și-o arăta pe buze nu se reflecta însă și în ochi. În privirea ei veșnic puțin tristă, mi se părea chiar că se aprinde o luminiță de simpatie pentru mine. E posibil însă să fi fost și o închipuire a mea, care căutam cu încăpățînare în jurul meu, în beznele subsolului Securității, un cît de mic semn de căldură sau manifestarea unui sentiment omenesc. Am mai stat o bucată de vreme pe scaune, cu fața la perete, sub amenințarea pistoalelor automate, care ne interziceau orice mișcare, și sub supravegherea acerbă a șefului arestului urmărindu-ne să nu schimbăm cumva o vorbă între noi.

Tăcerea apăsătoare din acea sală de așteptare nu era tulburată decît de pașii cadențați ai paznicilor care patrulau în spatele nostru și de scîrțîitul cîte unui scaun, la mișcarea vreunuia dintre noi, care atrăgea imediat după sine somația pe ton răgușit a ofițerului: „Nu mai întoarce capul! N-ai ce vedea! Lasă vorba!“. Urma invariabil amenințarea: „Vrei să-ți pun iar cătușele și ochelarii?!“ (care ne fuseseră scoși la intrarea în cameră), sau: „Vrei să te bag la izolare, cu lanțuri la picioare?!“ (se subînțelege, la întoarcerea în celularul Securității). La un moment dat, s-a produs o rumoare. Ușa spre sala de judecată s-a deschis și ofițerul nostru a fost chemat. Cînd s-a întors, s-a pornit să execute instrucțiunile primite. S-a îndreptat pe rînd către fiecare scaun din sală, informîndu-se de numele celui care îl ocupa. Avea în mînă o foaie de hîrtie pe care o consulta. Era lista nominală a membrilor lotului nostru, stabilită într-o ordine anume, în care urma să ne ocupăm locurile în boxa acuzaților. Cum scaunul meu era cel mai aproape de ușă și supravegherea se relaxase, i-am putut privi în voie pe rînd pe fiecare, pe măsură ce erau introduși în sala de judecată. La trecere, cînd ni s-au încrucișat privirile, ne-am făcut reciproc din ochi cîte un semn discret de recunoaștere și de salut. Pe unii i-am recunoscut mai greu. Trecuseră anii peste tinerii de odinioară pe care nu-i mai văzusem de mai bine de un deceniu. Se maturizaseră. Baicu, primul condus spre ușă, chiar încărunțise pe la tîmple. Mai tîrziu, cînd ne-am întîlnit cu toții în închisoare, mi-au împărtășit și ei impresia pe care le-o făcusem, cînd dăduseră cu ochii de mine. S-au speriat de slăbiciunea și de paloarea mea, iar hainele zdrențuite și pline de petice n-au făcut decît să-mi scoată și mai mult în evidență aspectul mizerabil sub care le-am apărut. Pentru ei, care nu purtau

încă stigmatele specifice puşcăriaşului de cursă lungă şi ale căror haine, chiar boţite, mai păstrau înfăţişarea unei îmbrăcăminţi cît de cît civilizate, contrastul trebuie să fi fost într-adevăr şocant, cu atît mai mult cu cît eram primul exemplar din specia deţinuţilor politici care le ieşea în cale. Mi-au mărturisit că, văzîndu-mă şi sub supravegherea medicală a felcerităi, au fost convinşi că eram grav bolnav şi că îmi trăiam ultimele zile. Nu bănuiau că voi supravieţui puşcăriei şi că singura boală de care sufeream era şi ea simulată.

În sfîrşit, mi-a venit şi mie rîndul să intru în sala de judecată. Eram ultimul dintre cei şase, pe care şeful arestului îl conducea de braţ pînă la locul lui din boxă. Intrasem pe uşa din fundul sălii şi am înaintat pe culoarul lăsat liber între cele două şiruri de bănci din dreapta şi din stînga, destinate publicului. Am mers pînă la capătul şirului din stînga, unde la o oarecare distanţă de primele lui bănci, erau două rînduri de scaune. Pe cele din faţă stăteau acuzaţii, fiecare avîndu-şi „îngerul păzitor", aşezat în spatele lui, pe un scaun din rîndul al doilea. Eram singurul care mă bucuram de o atenţie deosebită: aveam în spatele meu două scaune. Pe unul stătea „îngerul" în uniformă M.A.I., cu grad de plutonier, iar pe celălalt, felcerita cu trusa ei medicală în poală. Şi aici ni s-a atras atenţia să privim drept înainte şi să nu ne uităm la publicul din sală, căci, după spusele ofiţerului, „nu aveţi ce vedea!". Într-adevăr, pe băncile destinate publicului nu se vedeau decît tovarăşi de-ai lui în uniformă. Printre ei, în ultimul rînd de bănci, lîngă uşa prin care intrasem, stătea Jerca. Erau şi două excepţii: doi civili, dar care, fiind în tovărăşia celor care purtau uniformă şi în discuţii amicale cu ei, nu contribuiau cu nimic la înnobilarea calităţii publicului din sală, public care fără doar şi poate era chemat să facă numai figuraţie la proces. Treptat, toată partea din faţă a sălii, goală la intrarea noastră, a început să se populeze cu celelalte personaje deţinătoare de roluri în piesa ce urma să se joace. Mai întîi a venit grefierul şi s-a aşezat la masa lui din partea stîngă. În dreapta, ceva mai aproape de băncile publicului decît era masa grefierului de boxa acuzaţilor, se găsea un grup de scaune alăturate. Printre cele cîteva persoane care le-au ocupat l-am recunoscut pe avocatul meu din oficiu, ceea ce m-a făcut să deduc că erau scaunele rezervate apărării. Între cei cinci sau şase avocaţi, era şi o femeie. Era tînără şi îmbrăcată cu gust. Mie mi s-a părut chiar elegantă şi mai ales frumoasă. Puţin mai departe, dincolo de scaunele avocaţilor, era locul procurorului, care şi-a făcut apariţia ultimul, o dată cu ofiţerii din completul de judecată, în frunte cu colonelul Paul Finichi, preşedintele tribunalului de regiune militară Cluj. Colonelul Finichi avea o figură distinsă, cu trăsături rasate. Avea părul cărunt, mîini îngrijite, cu degete fine şi gesturi măsurate. I-am remarcat mai cu seamă eleganţa sobră a mişcărilor. Cum a intrat în sală, s-a îndreptat cu pas sigur, dar fără grabă, spre podiumul pe care se afla masa prevăzută pentru judecători, ocupînd locul din mijloc. În stînga şi în dreapta lui s-au aşezat cei doi asesori, tot ofiţeri. S-a procedat mai întîi la apelul nominal al acuzaţilor din boxă.

Cum au decurs timp de două zile ședințele procesului, nu mai sînt în stare să relatez cu exactitate, nu numai din cauza timpului care diluează amintirile, dar și pentru faptul că nu am asistat la toate dezbaterile, fiind de nenumărate ori scos din sală și reintrodus numai atunci cînd prezența mea devenea necesară pentru a fi audiat. Așa s-au petrecut lucrurile și cu ceilalți inculpați, fiind și ei unul cîte unul, sau uneori chiar mai mulți concomitent conduși de nenumărate ori în sala de așteptare, pînă ce le venea din nou rîndul să fie readuși în boxă. O reconstituire cu aproximație a desfășurării cronologice a dezbaterilor din ședințe am făcut-o abia cînd ne-am întîlnit cu toții în închisoare, unde, povestindu-ne fiecare fazele la care participasem și punîndu-le cap la cap, ne-am făcut o imagine și o impresie întrucîtva completă despre procesul în care fuseserăm judecați. Pentru mine, felul în care a decurs procesul din Timișoara, față de primul meu proces, din 1952 de la Pitești, cînd am fost judecat de generalul Petrescu, și de cele două următoare, de la București și Oradea, în legătură cu evadarea de la Cavnic, a fost o adevărată surpriză. La procesul din Timișoara, nimic nu mai amintea de viteza în care, cu doar cîțiva ani în urmă, se judecau procesele, în cîteva minute, pe bandă rulantă, și nici de cuvintele de batjocură și de insultele proferate de procuror, judecător și avocat la adresa celor din boxă. Ne aflam acum în perioada în care regimul se străduia să pună în practică un simulacru de justiție și aparența unui respect pentru procedura legală. Unele aspecte neclare, deosebiri sau chiar contraziceri între declarațiile camarazilor mei din boxă, peste care altă dată s-ar fi trecut cu ușurință, impunîndu-se din oficiu punctul de vedere al acuzării, au făcut acum obiectul unor lungi dezbateri, cu introducerea pe rînd în sală a celor în cauză spre a fi audiați separat, sau recurgîndu-se chiar la confruntarea lor în instanță. Retractările anumitor declarații făcute în anchetă au fost și ele discutate și examinate insistent și fără grabă, judecătorul lăsînd impresia că urmărește să cîntărească cu obiectivitate afirmațiile tuturor părților. Fiind de față la cîteva din aceste dezbateri, mi-am adus aminte de cele două sau trei procese de la Tribunalul din București la care am asistat în 1945. Eram de numai cîteva zile studenți în anul întîi la Facultatea de Drept, cînd, împreună cu cîțiva colegi, în entuziasmul și naivitatea noastră, văzîndu-ne deja viitori membri ai baroului, am decis că trebuia să ne familiarizăm cît mai degrabă cu ambianța Palatului de Justiție. Așa am ajuns să asist pentru prima oară la un proces penal. E de prisos să spun că nici unul nu am înțeles mai nimic din dezbateri, lipsindu-ne cele mai elementare cunoștințe în domeniu, începînd chiar cu vocabularul. Dezamăgirea de atunci am uitat-o, dar mi-a rămas în minte atmosfera generală din timpul ședinței și mai cu seamă puternica impresie pe care mi-au făcut-o magistrații, prin demnitatea ținutei, atitudinea moderată, gesturile stăpînite și limba aleasă, fără vulgarități și excese de ton, cu care își impuneau autoritatea. Tendința de a imita acum la Timișoara modelul de altădată era evidentă, iar reușita copiei se datora mai ales colonelului Finichi, căruia nu cred că-i venise greu să-și reamintească de ceea ce învățase

în tinerețe de la dascălii Facultății de Drept burgheze. Fac această afirmație, fără dovezi, dar cu convingerea că Finichi provenea din vechea magistratură. Un judecător „făcut pe puncte", nu ar fi putut niciodată conduce procesul cu prestanța pe care o degaja persoana lui. Prestanță ce din păcate era acum pusă să slujească unei mistificări!

Cîtă vreme am fost prezent în instanță și pus în fața acuzațiilor ce mi se aduceau în privința participării mele la diferite activități în cadrul organizației lui Baicu, mi-am păstrat întocmai poziția adoptată în anchetă, recunoscîndu-mi toate declarațiile date și semnate la Securitate. Audierea mea mergea strună, neprovocînd nici o nemulțumire în privința răspunsurilor pe care le dădeam. Docil, confirmam toate faptele ce mi se imputau, fără să încerc să-mi atenuez vina modificînd ceva din afirmațiile mele din anchetă. Dimpotrivă, cînd mi se cerea cîte o lămurire suplimentară, mă lansam în explicații chiar mult mai amănunțite decît o făcusem la interogatoriile lui Jerca. Din puținul pe care îl surprinsesem din audierile celor dinaintea mea, care, fie făcuseră afirmații contradictorii, fie chiar reveniseră asupra unor declarații din anchetă, provocînd diferite incidente și necesitînd mărturia unui alt coinculpat sau confruntarea cu el în instanță, cazul meu nu părea să ridice nici o problemă. Toate au fost bune și frumoase pînă ce s-a atins punctul nevralgic: ridicarea armelor de la Gheorghe Ștefan (Fane), din comuna Bragadiru și transportarea lor la București! Fapt pe care îl negasem în anchetă și pe care l-am negat și la proces. Aici lucrurile s-au împotmolit, lucrările procesului bătînd pasul pe loc o întreagă după-amiază. Mai întîi mi s-a citit din declarația lui Petculescu, care afirma că fusese la Bragadiru împreună cu mine, cînd ridicasem armele de la Fane. Am respins afirmația, adăugînd că nu cunoșteam pe nimeni cu numele Petculescu. Știind încă din timpul anchetei despre declarația în chestiune, citată de Jerca pentru a mă determina să recunosc și eu existența armelor de la Fane, m-a mirat faptul că Petculescu nu se afla și el în boxă, din moment ce participase împreună cu mine la transportarea lor în București. Nevăzîndu-l în boxă, mi-am închipuit că nu fusese arestat și că declarațiile atribuite de Jerca lui Petculescu aparțineau de fapt unui alt membru al grupului nostru, pe care ancheta nu avusese interesul să-l deconspire. Nu vedeam decît trei explicații posibile pentru absența lui Petculescu din rîndul inculpaților: ori prinsese de veste că va fi arestat și se ascundea, ori fugise mai demult din țară, ori murise între timp. Nu mă dusese mintea și la o a patra posibilitate pentru care nu se găsea în boxă alături de noi. Aveam s-o aflu în ședința procesului din ziua următoare. Pînă una-alta, incidentul stîrnit de refuzul meu de a recunoaște existența armelor de la Fane, ca și pe cea a unei persoane cu numele de Petculescu, a luat amploare. Atît Fane cît și eu am fost scoși pe rînd de mai multe ori din sala de judecată, pentru ca nici unul să nu auzim depozițiile celuilalt și nici răspunsurile fiecăruia dintre noi la întrebările insistente ale președintelui și procurorului, pe de o parte, și ale avocatului apărării, pe de

altă parte. De fiecare dată cînd unul din noi părăsea sala, iar celălalt era introdus în instanță, ne încrucișam la jumătatea drumului, pe culoarul liber dintre băncile publicului. Deși și unul și altul eram ținuți de brat și conduși de cîte un gardian, ceea ce excludea posibilitatea de a schimba vreo vorbă, privirile tot ni se întîlneau. Citeam atunci în ochii lui Fane că era satisfăcut de depoziția mea, iar eu, uitîndu-mă la el insistent și strîngînd din buze, căutam să-i comunic că trebuie să rămînem amîndoi dîrji pe poziție și să nu recunoaștem cu nici un preț existența armelor. În cursul audierilor, mi-am dat seama că Fane pomenise de Petculescu, cu care aș fi trecut într-o zi pe la el pe acasă, cu ocazia unei plimbări în aer liber pe malul Ciorogîrlei, care curgea în apropiere. Nu dăduse alte amănunte despre el, pretinzînd doar că afirmațiile acestuia despre arme erau minciuni sfruntate. În ceea ce mă privește, am considerat că nu era cazul să-mi modific declarația și am continuat să susțin că nu am cunoscut nici un Petculescu, introducînd treptat nuanța că nu-mi aduc aminte de un asemenea nume. Cum declarațiile mele, contestînd existența armelor, veneau în sprijinul cauzei lui Fane, avocata lui, singura femeie din rîndurile apărării, și-a pus toată nădejdea în depoziția mea, folosindu-mă drept martor în favoarea clientului ei. Pe de altă parte însă, văzînd că nu mi se poate smulge declarația pe care și-o dorea în privința armelor, pentru a susține încadrarea lui Fane în același artıcol al Codului penal, a cărui aplicare o solicita pentru toți cei din boxă, procurorul a cerut „onoratului tribunal" să nu mai recurgă la audierea mea în instanță și să nu țină seamă de depoziția mea, care este mincinoasă, de evidentă rea-credință și lipsită de orice credibilitate. Colonelul Finichi era pe punctul să-i dea dreptate, dacă avocata lui Fane n-ar fi sărit ca arsă, protestînd cu vehemență față de pretenția abuzivă a procurorului de a încălca procedura și de a îngrădi dreptul la apărare. S-a iscat o controversă aprinsă între procuror și avocat, pe care din păcate n-am putut-o urmări în întregime fiindcă am fost scos din sală. Am mai apucat să aud, înainte de a ieși, cum discuția a degenerat într-o adevărată ceartă, cu invective reciproce și apoi vocea președintelui Finichi, intervenind pentru a-i chema la ordine. Am mai asistat apoi la cîteva scene din acest episod, fiind de mai multe ori adus în instanță la cererea avocatei lui Fane. Cred că am fost un bun martor al apărării, răspunzînd chiar peste așteptările ei la întrebările pe care mi le-a pus. De fiecare dată însă, intervenea și procurorul, refuzînd să accepte că fusese înfrînt în primul schimb de vorbe pe care îl avuseseră. Căuta acum să-și dreagă imaginea în fața instanței, dar mai ales să-și ia revanșa pentru rușinea de a fi fost pus în inferioritate de o femeie. De îndată ce avocata se folosea de un răspuns de al meu, pentru a susține teza neimplicării lui Fane în activitatea subversivă a grupului nostru, procurorul aducea cotraargumente sau îi interpreta în mod tendențios spusele, încercînd s-o ridiculizeze în fața completului de judecată și a publicului de securiști din sală. Scontînd pe efectul ce avea să-l producă în rîndurile acestei categorii, căreia și el părea să-i aparțină, a început să recurgă la vocabularul de mahala, pe care îl stăpînea în toate

nuanțele lui mitocănești. Avocata făcea un evident efort să-i ignore mojiciile și să nu riposteze, dar se vedea din cînd în cînd nevoită să se adreseze președintelui pentru a i se respecta dreptul de a vorbi fără să fie întreruptă. Colonelul Finichi, obligat să restabilească liniștea, n-a făcut decît să toarne gaz pe foc, făcîndu-i observația cuvenită procurorului, chiar dacă s-a exprimat în termenii cei mai cuviincioși. Am dedus că, și în absența mea din sală, altercația dintre cei doi continua, căpătînd, datorită înverșunării procurorului, din ce în ce mai mult caracterul unui conflict personal decît al unei controverse pe temă juridică.

La o nouă înfățișare a mea în instanță, tensiunea crescuse vizibil. Cu un zîmbet obraznic în colțul gurii, măsurînd-o de sus pînă jos, ostentativ de insistent și cu priviri admirativ-batjocoritoare, procurorul adoptase față de avocată atitudinea provocatoare specifică golanului de cartier. Nu pot să zic că-i stătea rău în postura „tipului bine" al lumii interlope de la periferia orașului! Mima personajul cu o naturalețe care dădea de gîndit. De altfel procurorul nu era bărbat urît și cred că între cei de teapa lui se bucura de succes. În cele din urmă, prididitâ de șicanele și obrăzniciile cu care era mereu întreruptă, avocata a dat semne de enervare. Cînd s-a mai și încurcat de cîteva ori în expunere, pierzînd șirul ideilor, iar la reluarea frazei a greșit din nou, nu s-a mai putut stăpîni și a exclamat cu ton iritat că în asemenea condiții nu se mai poate concentra. Procurorul, satisfăcut de starea în care o adusese și convins că o scosese din luptă, a vrut să-i dea și lovitura de grație, cu care s-o umilească definitiv în fața sălii care îi gusta glumele, făcînd aluzii și insinuări de cel mai prost gust la lipsurile care stau la originea tulburărilor și enervării la unele femei. Cu aceste ultime considerații, procurorul reușise să-și cîștige definitiv de partea lui auditoriul din sală, care, apreciindu-i mîrlănia, l-a răsplătit cu rîsete și priviri admirative. Nimeni nu se mai aștepta la o replică din partea avocatei, așa că rumoarea din sală a încetat brusc cînd i s-a auzit glasul. Ultimele și cele mai nerușinate aprecieri ale procurorului îi reactivaseră spiritul combativ. Deși încă îmbujorată la față de necazul și furia neputincioasă, care pentru un moment o amuțiseră, femeia își revenise, își recăpătase calmul și, cu glasul ferm, n-a mai rostit decît puține cuvinte, dar care au pus pentru totdeauna capăt înfruntării și totodată și satisfacției suporterilor procurorului din sală. Într-o limbă parcă și mai îngrijită decît pînă atunci, marcînd cu ostentație distanța pe care o punea între intelectuala cu studii universitare și alte persoane care, printr-o pseudopregătire profesională, și aceea sumară, și printr-o comportare necorespunzătoare poziției pe care o dețin în magistratură nu fac decît să compromită instituția justiției în regimul de democrație populară din țara noastră. S-a arătat însă convinsă că astfel de elemente sînt pe cale de a fi eliminate, acum cînd se urmărește înlocuirea lor, în toate sectoarele, cu cadre de înaltă calificare. Numai la pronunțarea ultimelor cuvinte, i-a mai aruncat procurorului o privire încărcată de dispreț, iar colonelul Finichi mi-a făcut impresia că s-a grăbit să declare ședința suspendată pînă după-amiază. Pe

noi, inculpații, ne-au evacuat în sala de așteptare, unde ne-am reluat locurile pe scaune, cu fața la perete. Tot aici și în această poziție, ne-am mîncat hrana rece adusă de la Securitate. Ni s-a pus în mînă cîte un sfert de pîine, pe care stăteau în echilibru cîte un cub de slănină și de marmeladă, și un cocoloș de brînză ceva mai mic decît o minge de ping-pong. Și ca întotdeauna: marmelada era de dovleac, slănina rîncedă și tare sărată, iar brînza iute și cu gust de mucegai.

Dezbaterile privitoare la cazul lui Gheorghe Ștefan (Fane), în care depoziția mea fusese speculată la maximum în favoarea apărării lui, păreau să se fi încheiat cu cîștig de cauză pentru inculpat. Ședința de după-amiază nu mi-a mai lăsat amintiri deosebite, nemaifiind chemat în instanță decît pentru cîteva întrebări de rutină. Am rămas mai tot restul zilei așezat pe scaunul din sala de așteptare. Către seară, procesul s-a întrerupt, urmînd să fie reluat a doua zi, iar noi am fost transportați în aceleași condiții, înapoi, în celulele noastre din subsolul Securității. Eram frînt de oboseală. Abia mă mai țineam pe picioare. După luni de zile petrecute în celularul Securității, unde, atît din cauza spațiului redus cît și a slăbiciunii, mă anchilozasem din lipsă de mișcare, prima zi a procesului fusese pentru mine o încercare istovitoare. Am dormit neîntors pînă dimineața, cînd am fost din nou dus la tribunal. La început am stat iarăși preț de cîteva ore bune în sala de așteptare, cu fața la perete, fără să mai fiu introdus în instanță. Îmi era tot mai greu să stau așezat, nemișcat. Amorțeam și, descărnat cum eram, numai piele și os, scaunul mi se părea prea tare, dureros de tare. Era acum rîndul altora dintre colegii mei de lot să se perinde prin fața completului de judecată, într-un du-te-vino prin ușa dintre cele două încăperi, rupînd tăcerea apăsătoare din jurul nostru și aducînd puțină animație. Abia către prînz am fost din nou dus la locul meu de pe banca acuzaților. Procurorul ceruse să fie introdus martorul pe care îl citase și care sosise cu întîrziere abia în a doua zi a procesului. Am fost luat prin surprindere, dar m-am arătat indiferent la apariția lui. Prin ușa de acces a publicului, pătrunseseră în sală doi inși. Primul, martorul, care a fost imediat invitat să înainteze pînă în fața completului, nu era altul decît Petculescu! Nu era nici mort și nici nu fugise în străinătate, cum îmi închipuisem eu, nevăzîndu-l în boxă alături de noi. Dimpotrivă! Stătea la numai cîțiva pași de mine, sănătos, bine hrănit și aproape elegant îmbrăcat într-un costum de culoare închisă. Trecuse printre băncile publicului și pe lîngă boxă în pas întins, fără să privească în stînga sau în dreapta. În urma lui venea avocatul lui, pe care îl cunoșteam foarte bine. Provenea din vechiul barou și, deși de „origine nesănătoasă", devenise o vedetă a noului Colegiu al avocaților, din care „elementele burgheze" fuseseră epurate. „Maestrul" Vasile Cameniță, căci despre el este vorba, își croise drumul sub regimul comunist, folosindu-și deopotrivă calitățile profesionale și lipsa de caracter. Cu statura lui impozantă, cu siguranța de sine și nuanța de superioritate a avocatului cu reputație din București, venit să ple-

deze în provincie, Cameniță s-a apropiat de masa judecătorului și i s-a adresat lui Finichi invocînd nu mai știu ce scuză pentru întîrzierea survenită în călătoria spre Timișoara, care îl împiedicase să se prezinte la timp cu clientul lui înaintea instanței. Președintele a acceptat explicația, iar Cameniță a luat loc pe unul din scaunele rezervate apărării. Întorcîndu-și privirea spre martor, colonelul Finichi i-a cerut să povestească în ce împrejurări îl cunoscuse pe Baicu, ce fel de legături avusese cu el și în ce măsură participase la activitatea organizației subversive pe care o conducea. Și Petculescu s-a pornit să vorbească, recitînd ca pe o lecție învățată, mult mai mult decît îmi mai aduceam eu aminte despre organizația și activitatea noastră din vremurile de atunci.

Ascultîndu-l, după primul moment de uimire, nu știam ce să-i admir mai întîi: sinceritatea expunerii amănunțite a faptelor petrecute cu atîția ani în urmă sau expresiile cu care aprecia sau califica intențiile sau acțiunile noastre de atunci la care și el fusese părtaș. Erau ușor de recunoscut acele formule-tip pe care la auzisem de atîtea ori din gura anchetatorilor. Numai că acum îmi era dat să le aud de la un fost membru al organizației noastre, care reușise să se transforme din inculpat în martor al acuzării. O poziție la drept vorbind mai avantajoasă în cadrul procesului, chiar dacă nu și în aceeași măsură de onorabilă! Așa am aflat din gura lui Petculescu că organizația lui Baicu urmărea „răsturnarea ordinii sociale din țara noastră", că noi toți „dușmăneam regimul democratic și clasa muncitoare", că răspîndirea manifestelor și strîngerea armelor fuseseră „acțiuni cu scopuri criminale îndreptate împotriva clasei muncitoare", că eram „împotriva prieteniei cu Uniunea Sovietică, care lupta pentru pacea și libertatea popoarelor" etc., etc. Faptul că Petculescu evita să privească spre boxa noastră, și că președintele a fost nevoit de mai multe ori să-i ceară să vorbească mai tare, era totuși o dovadă că îi venea greu să spună tot ce spunea și mai ales cum o spunea. A avut însă puterea să depășească această greutate! Deseori, în cursul expunerii lui Petculescu, o afirmație privindu-l pe unul dintre inculpați, care contrazicea declarațiile acestuia făcute în anchetă, provoca protestele celui vizat și intervenția președintelui pentru a restabili liniștea. Cele mai frecvente incidente de acest fel au fost stîrnite de Baicu, numele lui fiind de cele mai multe ori pomenit în relatarea lui Petculescu. Vehemența cu care îl apostrofa din boxă, tratîndu-l de mincinos, nu primea răspuns decît din partea colonelului Finichi, care îl amenința pe Baicu cu evacuarea din sală dacă mai tulbură liniștea. Petculescu, în schimb, nu avea nici o reacție. Stătea în continuare cu fața spre completul de judecată și tăcea! Ba parcă se întorcea și mai tare cu spatele la boxă, dacă se poate spune așa, pentru a nu da ochii cu noi. Toți, pe rînd, am fost confruntați cu declarațiile lui Petculescu privitoare la rolul și activitatea subversivă ale fiecăruia dintre noi în parte, în cadrul organizației. Pe parcurs, eram mereu scoși din sală, cînd unul cînd altul. În consecință, am asistat numai la o parte din aceste confruntări și schimburi de cuvinte, repede întrerupte de intervențiile autoritare ale lui Finichi. Am fost prezent în instanță atunci cînd Petculescu mi-a pronunțat

numele şi a relatat episodul armelor de la Fane din comuna Bragadiru. Chiar dacă aş fi intenţionat să protestez în vreun fel, n-aş fi avut timp s-o fac, din cauza lui Fane, care a sărit ca ars în picioare, manifestîndu-şi indignarea în termeni atît de violenţi, încît a produs în sală un vacarm de neînchipuit. Colonelul Finichi bătea cu palma în masă pentru a obţine linişte, dar fără nici un folos. Probabil că şi el ridicase tonul, dar nu se auzea ce spunea de răcnetele lui Fane. Nimic nu părea să-l mai poată potoli pe Fane, roşu la faţă şi gesticulînd dezlănţuit într-un acces de furie oarbă, care începuse să îngrijoreze atît publicul securist din sală cît şi pe gardienii care ne păzeau în boxă. Înalt şi voinic cum era şi pe deasupra cuprins şi de o mînie pe care nu şi-o mai stăpînea, era normal ca Fane să le inspire teamă. Mai ales că şi Baicu se sculase în picioare şi începuse să-i ţină isonul cu invective strigate la adresa lui Petculescu. Ca primă măsură de prevenire a extinderii scandalului, Baicu şi cu mine am fost scoşi din sală. Înainte de a ieşi pe uşă, am mai apucat să văd cum doi gardieni l-au încadrat pe Fane, l-au apucat fiecare de un braţ şi l-au obligat să stea jos. Între timp, Finichi nu înceta să bată cu palma în masă, căutînd să-şi facă totodată auzit apelul la respectarea ordinii. Chiar şi după ce ni s-a închis uşa, care ne despărţea de sala de judecată, l-am mai auzit încă o vreme pe Fane vociferînd împotriva minciunilor lui Petculescu. Cînd am fost din nou introdus în sală, Petculescu dispăruse. Amintirile mele din timpul procesului s-au estompat cu vremea, nemairămînîndu-mi în minte decît puţine momente şi imagini din sala de judecată, grupate în scene disparate, fără continuitate. Aşa, bunăoară, îl mai reţin pe avocatul Cameniţă, explicînd completului de judecată cum atitudinea clientului lui se deosebea fundamental de a celorlalţi inculpaţi din boxă. Voi încerca să rezum în cuvinte simple ceea ce „maestrul" a exprimat cu emfază şi într-un limbaj pretenţios, presărat cu expresii de drept: la început, la vîrsta fragedă a tuturor naivităţilor şi entuziasmelor, Petculescu fusese ademenit de alţii mai în vîrstă şi făcuse un pas greşit. Mai tîrziu însă, dîndu-şi seama că cei de care se legase nu erau decît nişte elemente declasate, cu origini sociale nesănătoase, urînd clasa muncitoare şi realizările socialismului, clientul lui îşi îndreptase greşeala, prezentîndu-se voluntar înaintea organelor de stat pentru a le informa cu deplină sinceritate despre intenţiile duşmănoase şi acţiunile criminale întreprinse de acest grup împotriva ordinii sociale de democraţie populară din ţara noastră, faptul a fost luat în consideraţie, determinînd procuratura să dispună judecarea lui în stare de libertate. În încheiere, Cameniţă cerea tribunalului să aprecieze de asemenea sinceritatea, loialitatea şi simţul civic al clientului lui. A fost o pledoarie de formă, pentru a cere numai de ochii lumii pronunţarea unui verdict de achitare, absolut inutil deoarece fusese încă dinainte tradus în fapt. În fond, nu era nimic nou. Era acelaşi procedeu ca şi în cazul verdictelor de condamnare la pedepse de lungi ani de închisoare. Sentinţa în procesele politice nu venea decît să confirme, retroactiv, o condamnare a cărei executare începuse din chiar clipa arestării. Îmi amintesc apoi, cum la sfîrşitul uneia din audierile

mele, după ce își făcuse depoziția Petculescu, colonelul Finichi și-a pus, cu voce tare și vădită ironie în ton, următoarea întrebare: „Nu pot să-mi explic cum inculpatul Ioanid, care ne-a relatat cu atîta lux de amănunte activitatea și acțiunile la care a participat ca membru al organizației subversive conduse de Baicu, nu-și mai poate aminti de armele de la Gheorghe Ștefan din Bragadiru și nici de numele lui, nici de figura martorului Petculescu. E greu de crezut că cineva poate avea o bună memorie a detaliilor nesemnificative și totodată să sufere de amnezie în privința faptelor importante". Observația colonelului era justă. Tactica mea, care se voise astuțioasă, de a-mi dovedi sinceritatea descriind cu minuțiozitate fapte lipsite de importanță, pentru a mă face crezut atunci cînd voiam să le neg pe cele esențiale, dăduse greș. Cum însă eram convins că, oricum, în fața instanței, afirmațiile lui Petculescu aveau mai multă greutate decît ale mele, și că sentințele ce ne vor fi aduse la cunoștință la încheierea procesului erau demult hotărîte, ironiile lui Finichi nu mai influențau cu nimic situația și nu mă atingeau personal, decît în măsura în care le luam drept formulă de politețe, în comparație cu expresia „minți, banditule", a altor judecători cu care avusesem de-a face înainte.

La procesul din Timișoara, cea mai puternică impresie mi-a lăsat-o pledoaria avocatei lui Fane, angajată cu atîta suflet pentru cauza clientului ei, încît părea convinsă că soarta lui va fi hotărîtă de completul de judecată în funcție de argumentele și probele aduse de apărare. Pleda cu pasiunea omului încredințat că poate influența decizia tribunalului. Nu avea deloc aerul avocatului din oficiu din procesele politice, care își juca rolul fără convingere, știindu-se un simplu figurant fără nici o putere de a înrîuri verdictul prestabilit de Securitate. Poate că, fiind tînără și la început de carieră, nu apucase să se blazeze și își mai făcea încă iluzii în privința autenticității rolului apărării chiar și într-un proces ce se judeca sub regimul comunist. Altfel nu-mi pot explica atitudinea ei, atît de deosebită de cea a colegilor ei de breaslă, care îi apărau acum pe ceilalți inculpați, într-un mod mai decent decît o făcuseră cu cîtva timp în urmă, cînd obișnuiau să ceară condamnarea aspră a propriilor lor clienți, dar totuși și acum cu o vădită lipsă de interes, chiar profesional, darmite sentimental pentru nenorocitul din boxă. E drept că și președintele completului, colonelul Finichi, nu se mai prezenta la fel cu semenii lui din fruntea tribunalelor care ne judecaseră cu cîțiva ani în urmă. Atitudinea lui, care satisfăcea în aparență ținuta ce i se cerea unui adevărat magistrat, nu avea însă meritul de a fi rezultatul unei inițiative personale. El nu făcuse decît să urmeze ultimele directive servind interesele regimului, care voia să dea impresia existenței unui aparat de justiție ce nu mai comitea abuzuri, ci funcționa în limitele legalității. Figura cea mai distonantă era cea a procurorului, care cred că nu se adaptase la noile dispoziții, nu fiindcă ar fi îndrăznit să fie neascultător, ci pur și simplu din imposibilitatea de a le face față. Personajul era mult prea frust, incult și primitiv pentru a putea ieși din starea lui naturală, care nu-i permitea nici să se exprime, nici să se manifeste altfel decît îl mînau instinctele

lui primare. Rămăsese de fapt un autentic reprezentant al speciei procurorilor din vremea primelor procese politice judecate sub regimul comunist.

Procesul se încheiase. Ne aflam din nou cu toții în sala de așteptare, așezați pe scaune, cu fața la perete și sub aceeași interdicție de a nu comunica între noi. Măsura nu-și mai avea rostul, orice înțelegere între noi nemaiputînd servi la nimic. Cîtă vreme ne mai aflam însă în custodia Securității, secretomania continua să-și impună legile ei. Așteptarea s-a prelungit o bună bucată de vreme. Probabil că organizarea transportării noastre înapoi la Securitate, în condiții de maximă siguranță, cerea timp. Așa se face că am mai primit o dată la scaunul meu vizita lui Jerca. Avea să fie ultima mea întîlnire cu cel care mă anchetase vreme de aproape un an. Mi s-a adresat cu naturalețea omului care nu se mai află în exercițiul funcțiunii și vine să stea de vorbă cu mine fără intenții ascunse.

— Ei, domnule Ioanid, acum ai scăpat de noi!

— Pentru mine e totuna, domnule locotenent, dacă-mi termin zilele în arestul Securității sau în celula unei închisori. Tot temniță e și una și alta! — m-am dat eu mare, deși nu-mi era deloc indiferent. Adevărul era că abia așteptam să ajung la închisoare.

— Peste cîteva zile, după ce vei primi sentința, vei fi trimis la penitenciarul unde îți vei executa pedeapsa. Îmi pare rău de dumneata că nu ai înțeles să fii sincer în anchetă, pentru că te-ai fi putut bucura de un regim mai bun!

— Și unde mă trimiteți acum, domnule locotenent?

Nici eu nu știu de ce i-am pus această întrebare, pentru că nu aveam nici un dubiu că aveam să mă întorc la Pitești. Jerca a ezitat un moment înainte de a-mi răspunde. S-a gîndit poate că era un secret pe care nu avea voie să-l dezvăluie. S-a decis totuși să-mi spună:

— Vei fi trimis la Aiud!

Afirmația m-a surprins. Am fost sigur că Jerca mă mințise, mai întîi fiindcă eram condamnat pentru înaltă trădare și deci era normal să fiu trimis înapoi la Pitești, penitenciarul înaltei trădări, iar în al doilea rînd fiindcă la Aiud, fiind închiși legionarii, nu aveam ce căuta, nefăcînd parte din această categorie de deținuți. Pentru a-i arăta că nu cad așa de ușor victimă unei minciuni atît de grosolane, i-am replicat pe un ton nu lipsit de ironie:

— Cum, domnule anchetator, m-ați făcut acum și legionar, de mă trimiteți la Aiud? Știu că Aiudul este închisoarea legionarilor!

— Nu, domnule Ioanid! Noi știm că nu ești legionar, dar în anchetă ai avut atitudine legionară! Doar ți-am atras atenția de atîtea ori în timpul anchetei să dai dovadă de sinceritate și spirit de colaborare pentru descoperirea adevărului. Dar dumneata te-ai purtat ca un dușman al partidului și al clasei muncitoare, un dușman fanatic, care nu vrea să accepte noua ordine socială și victoria socialismului în țara noastră. Ți-am spus de multe ori în cursul anchetei că tovarășul colonel era nemulțumit de atitudinea dumitale în timpul cercetărilor, dar nu ai vrut să înțelegi.

Am reprodus mai mult sau mai puțin exact spusele lui Jerca, fără să dau atunci atenție în mod special acuzației de a fi avut o atitudine legionară în anchetă. Abia mai tîrziu aveam să aflu că expresia nu-i aparținea. Era o formulă consacrată a limbajului birocratic al Securității, servind la caracterizarea arestaților care se arătau refractari în anchetă. Jerca a vrut să mă facă să înțeleg că acest calificativ mă plasa în categoria cea mai rău văzută de autorități, demnă de maximum de dispreț și de care trebuia să-mi fie rușine. Dar eu, ca Păcală, am înțeles pe dos! Orice calificativ depreciativ, critică, pecete negativă sau înfierare, venite din partea organelor represive erau în general departe de a ne provoca sentimente de culpabilitate sau rușine. Dimpotrivă! Personal, mă simțeam chiar flatat și mai satisfăcut decît de lauda ce mi-ar fi adus-o un prieten. Stigmatul care trebuia să ne expună defăimării, disprețului și oprobriului, aplicat de Securitate în dorința de a ne umili și de a ne crea complexe de vinovăție, contrar așteptărilor ei, ne onora și era pentru noi motiv de mîndrie. După alte cîteva schimburi de cuvinte pe tema lipsei mele de sinceritate în anchetă, care după spusele lui justifica trimiterea mea la Aiud, Jerca m-a părăsit. Eu, în schimb, am rămas în continuare convins că mă mințise și că de fapt voi ajunge tot la Pitești, de unde plecasem cu un an în urmă. Pînă să părăsesc Timișoara, avea să mai treacă însă mult mai multă vreme decît îmi închipuisem eu în ziua aceea. Pînă una-alta, am fost din nou dus în celula mea din subsolul Securității, unde am mai petrecut o noapte. În ziua următoare, cam pe la ora prînzului, mi s-au pus ochelarii, am fost urcat în Jeep și, cîteva minute mai tîrziu, debarcam la închisoarea Popa Șapcă.

ÎNCHISOAREA POPA ȘAPCĂ

Cum am trecut de poarta de intrare, mi s-au scos ochelarii și am fost introdus într-o baracă, avînd aspectul unui closet public primitiv. În interior, de-a lungul uneia din laturi, era un coridor, iar pe partea opusă se deschideau vreo cinci sau șase uși spre tot atîtea mici cabine, despărțite între ele prin pereți de scîndură. Mai bine spus, un fel de panouri de lemn care porneau, de la aproximativ treizeci de centimetri de podea și se opreau cam la aceeași distanță de tavanul jos, pe care, stînd în picioare, îl puteai atinge cu mîna. De altfel, ușa lăsa și ea același spațiu liber și în partea ei de sus, și în partea de jos. În scurtă vreme, toate cabinele barăcii au fost ocupate pe rînd de membrii lotului nostru. În ultima a fost închis Nelu Baicu, în penultima Titi Țifrea, în antepenultima eu, iar în primele trei Gheorghe Ștefan (Fane), Covali și Coteț. Gardianul ne-a spus să nu vorbim și să așteptăm, dar a ieșit din baracă închizînd ușa după el. În aceeași clipă am și început toți să vorbim. Fiecare ne bucuram de revederea cu ceilalți. S-a încins o adevărată discuție între toți, glasurile întretăindu-se în cruciș și-n curmeziș, fiecare fiind dornic să afle sau să comu-

nice cîte ceva, fie în legătură cu ancheta, cu procesul sau cu cărțile poștale pe care le scriseseră acasă, pentru a cere îmbrăcăminte și alimente. Li se acordase acest drept, dar nu primiseră încă toți pachetele cerute. Numai Baicu îl primise cu o zi înainte și îl avea aproape intact asupra lui în cabină. Cu multă generozitate a împărțit cu noi toate țigările, nefiind nici o dificultate de a le transmite de la cabină la cabină, prin spațiile libere din partea de sus a panourilor despărțitoare. Discuțiile nu mai pridideau. S-au făcut auzite și inerentele reproșuri cu privire la unele declarații făcute în anchetă, ca și explicațiile și justificările celui vizat, dar cum nu era vorba de acuzații grave, nu s-a ajuns la ceartă sau conflict, cum de multe ori se întîmpla la prima întîlnire după proces, cînd, după expresia consacrată, „se spălau rufele" între membrii lotului ce fusese judecat. În grupul nostru nu s-au născut adversități pe această temă, cel împotriva căruia ne-am dezlănțuit cu toții negăsindu-se printre noi. Turnătorul Petculescu își răscumpărase libertatea, vînzîndu-și prietenii! De la Baicu, am aflat că Petculescu se căsătorise cu fata unui colonel de Securitate! Eu, personal, m-am bucurat în schimb de mulțumirile aduse de Fane pentru mărturia depusă în favoarea lui la proces. Era încredințat că declarațiile mele îl disculpaseră în fața completului de judecată și că nu va primi o condamnare mai mare decît timpul pe care îl petrecuse în arestul preventiv la Securitate. Am încercat să-i ponderez optimismul, arătîndu-mă mai sceptic în privința cuantumului pedepsei pe care o va primi, dar Fane nici n-a vrut să audă de o sentință mai mare. Era ferm convins că va fi eliberat în următoarele zile.

Cel mai optimist dintre toți, fără a avea acoperirea unor argumente cît de cît valabile, era Baicu. Lipsit de cele mai elementare cunoștințe de drept și la fel de străin și de rațiunile regimului, care determinau pronunțarea unor sentințe chiar și în flagrantă contradicție cu prevederile articolului de lege în care se încadra fapta inculpatului, Baicu judeca situația cu seninătatea și logica omului normal și sănătos la minte, dar totodată și cu simplitatea și nevinovăția profanului, nefamiliarizat cu practicile și culisele „justiției" comuniste. Socoteala pe care și-o făcea el, era cum nu se poate mai clară: organizația pe care noi încercasem s-o înjghebăm, spunea el, nici nu apucase să se înfiripe bine, cînd tot noi o desființasem. Activitate dușmănoasă împotriva regimului nu avusesem decît în măsura în care plănuisem doar anumite acțiuni, fără a trece la fapte. Puținele arme strînse le aruncasem, iar împrăștierea unei mîini de manifeste în București nu putea fi considerată decît o copilărie. Și toate astea se petrecuseră cu mulți ani în urmă, cînd eram încă foarte tineri. De atunci, nici unul nu mai întreprinsese nimic împotriva regimului. Toți se încadraseră în cîmpul muncii și își văzuseră de treabă. Cam așa își închipuia Baicu că va interpreta și completul de judecată faptele și acțiunile noastre, dezvăluite în timpul dezbaterilor procesului. În același spirit trăgea și concluzia: ne vor da un an, maximum doi, și asta numai pentru a nu se blama și a justifica timpul pe care îl petrecuserăm în prevenție. În pronosticul pe care

îl făcea, el se aştepta la o sentinţă de doi ani, fiindcă fusese şeful grupului, iar ceilalţi vor primi pedepse mult mai mici sau chiar vor fi achitaţi. Mie mi se părea acest raţionament de o naivitate de neconceput, revoltătoare chiar! Greşeam însă. Era de fapt naivitatea multor oameni care nu trecuseră prin teascul maşinăriei represive. Cum era şi cazul lui Baicu. Or, eu, de ani de zile, nu avusesem ocazia să stau de vorbă cu exponenţi ai acestei categorii. Interlocutorii mei nu fuseseră decît deţinuţi ca şi mine, iar experienţa noastră comună ne făcea să estimăm altfel intenţiile şi măsurile viitoare ale organelor respective. Eram nişte adevăraţi experţi în acest domeniu, iar prevederile noastre coincideau în aşa măsură, încît nu dădeau loc la controverse în discuţiile care se purtau în celule. Aşadar, atunci cînd Baicu mi-a cerut şi mie părerea despre sentinţele ce urmau să se pronunţe, i-am spus că nu ar trebui să-şi facă iluzii şi că aveam convingerea că ele vor fi foarte grele. Cînd i-am prevăzut condamnarea între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, iar celorlalţi în jur de cincisprezece ani, a izbucnit în rîs. Aducîndu-şi aminte că eu executam o condamnare de douăzeci de ani muncă silnică, Baicu mi-a explicat că de la arestarea mea, în 1952, vremurile se mai schimbaseră şi că nu se mai făceau acum abuzurile de atunci. E adevărat că în anchetele de la Securitate se mai bate, dar felul în care se desfăşurase procesul nostru era cea mai bună dovadă că legea începuse să fie respectată. Dacă mie optimismul lui Baicu îmi părea complet nejustificat, nici eu nu eram în ochii lui decît un om deformat de puşcărie, care îşi pierduse speranţa şi vedea totul în negru. Am renunţat să-l fac să înţeleagă că regimul îşi modificase numai vitrina către exterior şi că în spatele ei stăteau aceiaşi oameni, ai aceluiaşi sistem, care nu intenţiona să se îndepărteze sau să se abată de la dogmele comunismului, ci să le urmeze cu aceeaşi perseverenţă dar pe alte căi. Ţelurile urmărite rămîneau aceleaşi în toate domeniile. Iar în domeniul teroarei şi represiunii, atingerea dublului scop propus, al distrugerii celor arestaţi pe de o parte şi al înspăimîntării celor rămaşi liberi, pe de altă parte, cerea pronunţarea de sentinţe cît mai mari.

Toate aceste schimburi de păreri şi informaţii între cabinele noastre erau din cînd în cînd întrerupte de gardian, care ne striga din uşă cu glas ameninţător să nu mai vorbim „că pune parul pe noi!“ Gardianul era al închisorii, nu mai era din cei de la Securitate şi, o dată cu această schimbare de paznici, apărea şi limbajul noii instituţii în care fuseserăm mutaţi, cu nuanţele şi expresiile lui specifice. Şi totuşi, cred că răcnetele lui nu ne erau adresate atît nouă, celor din baracă, cît tovarăşilor lui de afară, pentru că, imediat după ce îndeplinea acest ritual, pleca de la uşă, fără să-l mai intereseze dacă în urma lui tăceam sau continuam să vorbim. De intrat în baracă, n-a intrat decît o singură dată şi atunci a venit direct la uşa mea şi a deschis-o. Era însoţit de felcerita de la Securitate, care, spre uimirea mea, mi-a înmînat borcănelul de trinitrină, spunîndu-mi că în penitenciar aveam voie să ţin medicamentele la mine. Şi, într-adevăr, am avut voie să le ţin la mine, cam vreun sfert de oră. După aceea mi-au fost luate spre a fi depuse la farmacia închisorii, de unde, la cerere,

le puteam obține. Cînd peste cîteva zile le-am cerut, mi s-a strigat prin vizetă că „aici ești la închisoare, nu la spital!" și nu mi s-au dat. Mi-a fost astfel confirmată informația pe care o primisem înainte de a pleca din Pitești, de la deținuți proaspăt trecuți prin anchetă și Jilava, și exprimată lapidar: „Nu e voie de murit în Securitate! În pușcărie, da!" Datorită acestei informații și a instrucțiunilor primite de la Cornel Petrasievici pentru a-mi însuși simptomele anghinei pectorale, am reușit să scap de bătaie în anchetă. Ceilalți colegi din lot au fost mai mult amenințați și terorizați în anchetă, în cel mai rău caz primind cîte o palmă sau un ghiont. Iar Titi Țifrea, cel mai refractar și chiar răzvrătit în anchetă, a fost de mai multe ori bătut, dar „cu măsură", dacă se poate spune așa, fiind supus înainte unui examen medical. Discuțiile noastre, purtate peste pereții despărțitori ai cabinelor, au încetat definitiv, la intrarea mai multor gardieni în baracă. Avînd în frunte pe ofițerul de serviciu al penitenciarului, veniseră să ne percheziționeze. Și-au îndeplinit misiunea în mare grabă, fără să se simtă stînjeniți de semiîntunericul din baracă. De mult nu mai avusesem parte de o percheziție atît de sumară! În penitenciarul din Timișoara aveam să ne bucurăm atît de avantajele cît și de dezavantajele închisorii de provincie, destinată în principal dreptului comun și neavînd decît cîteva încăperi prevăzute pentru încarcerarea temporară a condamnaților politici, judecați în localitate, sau a deținuților politici aflați, din diferite motive, în tranzit. Comportamentul gardienilor, ca și atmosfera generală în închisoarea Popa Șapcă purtau amprenta caracteristică penitenciarului de execuție pentru deținuții de drept comun, diluînd rigurozitatea aplicării dispozițiilor Securității, privitoare la regimul special ce trebuia impus celor cîteva camere ale „politicilor".

După percheziție, am fost încolonați și îndreptați spre clădirea penitenciarului. Aici am fost mai întîi închiși într-o cameră absolut goală. Lipsea pînă și bine cunoscuta tinetă, pentru obținerea căreia am dus o adevărată bătălie, noi ciocănind tot mai insistent în ușă și fiind în schimb împroșcați de pe coridor cu cele mai curate expresii din haznalele jargonului M.A.I. În cele din urmă, am cîștigat partida și ne-am putut exercita unul din acele drepturi, pe care nimeni nu s-a gîndit pînă acum să-l prevadă în vreo Chartă a drepturilor omului. După o vreme, s-au auzit pași și zgomote pe coridor. În dreptul ușii noastre fusese tîrîte o masă și un scaun. Ușa s-a deschis, am fost strigați pe rînd, pe nume, pentru a fi supuși obișnuitului interogatoriu de completare a fișelor de încarcerare, pe care le întocmea un plutonier de la grefa închisorii. Apoi ușa s-a închis, s-a auzit zgomotul pașilor și al mesei tîrîte îndepărtîndu-se, și pe coridor s-a lăsat iar liniștea. A mai trecut un timp, pentru ca întreaga scenă cu gardianul de la grefă, cu scaunul și cu masa să se repete întocmai. Numai că de data asta am fost scoși pe rînd pe coridor, pentru a ni se comunica sentințele și a semna de luare de cunoștință. Totodată s-au semnat și cererile de recurs. Șocul resimțit la aflarea sentinței părea să fi produs la fiecare dintre camarazii mei aceeași reacție. La revenirea în cameră, toți aveau

întipărită pe față aceeași expresie de stupoare. Cîteva clipe n-au fost în stare să scoată o vorbă. Tot eu am rupt primul tăcerea, neavînd motivele celorlalți de a fi uimit sau tulburat de anii ce ne fuseseră distribuiți cu nemiluita. În timpul comunicării sentințelor, ușa camerei fusese lăsată întredeschisă, așa că îl auzeam pe plutonierul de la grefă citind numele și condamnarea fiecăruia. Ca șef al organizației, Baicu primise cea mai mare pedeapsă: douăzeci de ani muncă silnică! Și eu am primit tot douăzeci de ani, ca și Baicu. Probabil că la stabilirea sentinței mele jucase un rol și recidiva și poate și faptul că la anchetă „îl supărasem pe tovarășul colonel Schnellbach", după spusele anchetatorului Jerca. Oricum, pentru mine nu mai conta o condamnare în plus. De sentințele celorlalți nu-mi aduc aminte cu certitudine. Cred că Titi Țifrea a primit cincisprezece ani, iar Covali și Coteț cîte zece. Cea mai mică pedeapsă, singura care m-a uimit și pe mine, i-a revenit lui Gheorghe Ștefan (Fane) — șapte ani! Nu mă așteptasem din partea colonelului Finichi la un verdict așa de nuanțat! Văzîndu-i cît erau de abătuți, nu mi-a venit să mă laud cu pronosticul meu pe care sentințele îl confirmaseră, dar nici n-am găsit cele mai potrivite cuvinte de încurajare. Nu le-am putut oferi decît formula pe care mi-o aplicasem mie, și care se născuse din convingerea că anii de condamnare nu jucau rolul cel mai important în viața deținutului. Pornind de aici, raționamentul meu fusese simplu. O dată încăpuți pe mîna Securității, nu mai existau decît două posibilități de a ieși din situație: ori murim noi mai întîi, ori mor ei înaintea noastră, spuneam eu. Fiind optimist din fire, optasem pentru a doua ipoteză. Și, o dată încheiat acest tîrg cu mine însumi, mi-am recăpătat liniștea și nu m-a mai obsedat imensitatea condamnării de douăzeci de ani de închisoare, pe care mintea refuzase s-o accepte în primul moment. Camarazii mei și-au revenit destul de repede din șocul primit, recurgînd și ei la calea optimismului, chiar dacă acesta era puțin forțat și își găsea originea mai degrabă în instinctul de supraviețuire decît într-o convingere sinceră. În discuțiile ce s-au aprins, a avut loc o adevărată întrecere în supralicitări, fiecare punînd prăbușirii regimului și eliberării noastre un termen mai apropiat decît ceilalți. Șocul nervos își continua astfel efectul, transformînd apatia de la început într-un entuziasm și chiar o stare de exaltare, la fel de nejustificate. Multă vreme n-am avut ocazia să discutăm, pentru că am fost despărțiți și repartizați prin diferite celule.

Nu cunoșteam încă topografia penitenciarului. Știu numai că am fost condus pe scări, la primul etaj al unei aripi a clădirii. Am pătruns într-un coridor, cam pe la jumătatea lui, care, spre dreapta, după cîțiva metri, se înfunda. Fragmentul din stînga, la fel de lung, cotea la capătul lui spre dreapta, devenind din acel punct mult mai lat. Pe partea opusă ușii de acces la etaj, în fața mea, erau vreo cinci sau șase uși de celule, foarte apropiate una de alta, trădînd astfel dimensiunile reduse ale încăperilor. Coridorul era pavat cu dale de piatră galbenă, caracteristice tuturor vechilor penitenciare austro-ungare din Transilvania. Cam atît am putut cuprinde cu privirea în jurul meu, în scurtul drum

pe care l-am parcurs împreună cu gardianul care mă însoțea. Am traversat doar coridorul și am fost închis într-una din celulele de vizavi. De cum urcasem la etaj, reîntîlnisem parfumul atît de familiar al puşcăriilor, acel amestec nedefinit de mirosuri, dominat de cel de motorină. Era singurul produs utilizat la curățenie în închisori și era bun la toate. Cu motorină se ștergeau mozaicul sau dalele de pe jos, se întreținea lemnul ușilor și ferestrelor, se ungeau zăvoarele și balamalele de fier de la uși și zăbrelele de la ferestre și tot cu motorină se freca și partea de jos a pereților, vopsiți cu culori de ulei. O dată intrat în celulă, lucrurile se schimbau. Mirosul de motorină își pierdea întîietatea, devenea mai discret. Aici, cuvîntul hotărîtor și-l spunea tineta! Celula era îngustă, întunecoasă și friguroasă. Mobilată cu două rînduri de paturi suprapuse, cu o tinetă, un hîrdău de apă și o sobă de tuci, mică și cu burlanele hîite, încăperea nu mai lăsa mult spațiu de mișcare. Se vedea de asemenea că trecuse o vreme de cînd nu mai avusese locatari. Tineta era uscată! De la ultima ei întrebuințare nu mai dăinuia decît duhoarea. Hîrdăul de apă era și el gol demult. Doagele îi secaseră și la atingere jucau în cercurile rămase prea largi, clămpănind ca oasele unui schelet. Nici în sobă nu se mai făcuse focul de multă vreme. În schimb, geamul fusese lăsat deschis și temperatura în celulă era ca afară și, dacă mi-aduc bine aminte, era pe la jumătatea lui februarie. Mă așteptasem ca după proces, o dată „depus" în penitenciar, să-mi înceteze regimul de izolare. Mă găseam din nou singur.

Am început prin a întreprinde cele necesare pentru a-mi face locuința, dacă nu confortabilă, măcar înzestrată cu minimul necesar vieții. În condițiile de închisoare, operația era însă un adevărat calvar, pentru că te aflai la cheremul gardianului, la care erai obligat să apelezi. Pînă destul de tîrziu după-amiază, n-am făcut decît să tot bat în ușă și să cer ce-mi lipsea. După multe refuzuri și amînări, însoțite de obișnuitele răcnete și insulte, gardianul mi-a schimbat hîrdăul de apă. Tineta nu mi-a înlocuit-o decît după cîteva ore, cînd, după ce am folosit-o, am bătut insistent în ușă pentru a-i arăta rezultatul. Abia la vederea lichidului care se prelinsese de sub tinetă pînă spre mijlocul camerei, s-a convins că recipientul curge. Mi-a adus altul etanș, dar identic la înfățișare și la miros. La un moment dat, am fost scos pe coridor. Pe jos, în fața ușii, se găsea valiza mea de mucava, așa-numitul „bagaj personal", cu care venisem de la Pitești la Timișoara, și pe care acum Securitatea îl expediase pe urmele mele la penitenciar. Lîngă valiză, tot pe jos, era „cazarmamentul" pe care îl primeam de la magazia închisorii: o pernă umplută cu paie, un cearșaf și o pătură. Am semnat de predare pentru valiza mea care lua drumul magaziei, și de preluare pentru pătură și așternut. M-am grăbit să intru în celulă, unde mi-am pus pătura în spinare și m-am mai încălzit. Focul, dacă i se poate spune așa, nu l-am făcut decît seara, cînd am primit cîteva aschii de scînduri de lădiță de marmeladă și doi pumni de brichete-ouă de cărbuni. Aceste mostre de combustibil le-am așezat pe grătarul sobei și am așteptat să vină din nou gardianul. De data asta a adus un borcan plin cu nelipsita

motorină, în care pluteau diverse petice zdrențuite, fie de pînză, fie de zeghe, provenind din cămășile și hainele penale reformate, din magazia închisorii. Un exemplu de autarhie economică! Gardianul mi-a spus să iau un petic bine îmbibat și să-l pun între aşchiile din sobă. Foc i-a dat el cu chibritul și a plecat apoi mai departe, la alte celule. Deși am stat numai lipit de sobă cît a ars focul, nu m-am încălzit cine știe ce, dar m-am afumat din plin. Soba și burlanele scoteau fum pe la toate încheieturile. M-am culcat, în seara aceea, și înfrigurat și flămînd. Mi s-a explicat că nu fusesem „pus în porție", fiindcă numărul rațiilor pentru ziua respectivă se stabilise cu o seară înainte, cînd eu nu fusesem încă încarcerat.

A doua zi, ca tot pușcăriașul, am căutat să mă orientez și să prospectez împrejurimile. Neputîndu-mă deplasa în afara zăbrelelor și zăvoarelor care îmi limitau mișcările în interiorul spațiului pe care îl închideau, singurul mijloc prin care puteam trece cu investigațiile dincolo de pereții celulei era auzul. Datorită lui, am descoperit că ușa pe care o remarcasem în capătul din stînga al coridorului, acolo unde se lărgea și cotea la dreapta, era a unei camere mai mari, cu mulți deținuți. I-am putut și număra, urmărind, la ora mesei, zgomotul polonicului care lovea în marginea fiecărei gamele cînd se împărțea mîncarea. Am aflat că celula mea se învecina într-o parte cu camera W.C.-ului, unde eram dus la ora „programului" să-mi deșert tineta, să-mi schimb apa de băut din hîrdău și să mă spăl, iar în cealaltă parte, cu o celulă nelocuită. Eram deci privat de orice contact cu alți deținuți, ceea ce m-a făcut să cred că măsurile de izolare fuseseră dictate de Securitate, care prin acest regim, considerat mai aspru, voia să mă pedepsească pentru „supărarea pricinuită tovarășului colonel" în anchetă! Dar n-a fost așa, pentru că, două-trei zile mai tîrziu, mi-au fost introduși în celulă doi deținuți. Doi țărani din Banat, din zona Caransebeșului: Ion Boldureanu și Ion Cîrsteț (sau Cîrstețiu). Erau amîndoi legionari, arestați și condamnați în mai multe rînduri și rodați în pușcării sub toate regimurile (Carol al II-lea, Antonescu și comuniști). Fuseseră de curînd rearestați și condamnați, după o perioadă nu prea lungă petrecută în libertate acasă. Acuzațiile ce li se aduseseră acum erau aceleași pentru care mai fuseseră și altă dată arestați, și apoi, după o vreme, puși în libertate. De data asta însă li se făcuse proces și fuseseră condamnați, dacă mi-aduc bine aminte, pentru „ajutor legionar"! Acuzație frecvent invocată în acei ani, pentru a justifica condamnarea cu nemiluita a legionarilor și simpatizanților lor încă liberi, sau cărora le expiraseră pedepsele, dar un bun pretext pentru a arunca în închisoare și oameni care nu erau pe placul regimului, „asimilîndu-i" legionari. Orice manifestare de solidaritate umană, de sprijin filantropic sau asistență de orice fel, care intervenea între două persoane, era privită ca acțiune dușmănoasă și considerată „ajutor legionar", chiar dacă numai una din persoanele implicate avusese contingențe cu Mișcarea. Urma condamnarea amîndurora ca legionari. Această ură dezlănțuită de regim împotriva solidarității ne-a servit multora de învățătură în închisoare și ne-a făcut să cultivăm și mai mult acest

sentiment, transformîndu-l într-o adevărată armă, şi nu numai de apărare. De prea multe date biografice ale noilor mei camarazi de celulă nu-mi amintesc. Ştiu că fuseseră amîndoi consideraţi chiaburi, calificativ cu care de altfel se mîndreau.

Boldureanu avea un fiu student. Fusese, sau chiar mai era încă închis, pentru că făcuse parte din Frăţiile de Cruce. Boldureanu purta pe trup semnele lăsate de nenumăratele anchete prin care trecuse. Vizibilă nu era decît urma fracturii care îi strîmbase puţin nasul într-o parte. Celelalte beteşuguri i le-am văzut cînd am fost duşi prima oară la baie şi ne-am dezbrăcat. Avea toracele deformat din pricina cîtorva coaste ce-i fuseseră rupte şi care, fără nici o îngrijire medicală, se sudaseră cum dăduse Dumnezeu. La fel se întîmplase şi cu articulaţiile de la un umăr şi un genunchi, care îşi recăpătaseră numai parţial mobilitatea. În schimb, tratamentul din anchete ca şi anii petrecuţi prin diferite închisori nu-i afectaseră deloc nici moralul, nici vioiciunea. Boldureanu era plin de energie, un povestitor hîtru şi neobosit al păţaniilor lui din puşcărie sau din viaţa de om liber, mereu bine dispus şi optimist. Cîtă vreme am împărţit cu el celula, l-am ascultat ore întregi, cu deosebit interes şi plăcere. Mi-a vorbit de toate, dar mai ales despre gospodăria lui, despre cum îşi muncea pămîntul, cum îşi chibzuia avutul. Şi apoi despre satul lui, cu oamenii şi obiceiurile lor, despre îmbrăcămintea pe care o purtau, mîncarea şi băutura ce şi-o puneau pe masă în timpul săptămînii, dar şi în zilele de sărbătoare. De la nimeni nu am cunoscut satul bănăţean aşa de bine cum l-am cunoscut de la Boldureanu. Parcă m-ar fi luat de mînă şi m-ar fi dus cu el prin toate locurile prin care umbla el cînd era liber. Am cutreierat cu el toate împrejurimile, am umblat pe toate uliţele şi am intrat în casele multor oameni, despre care, dacă mai venea din nou vorba altă dată, mi-aduceam aminte, îi recunoşteam şi le ştiam numele. Atît de bine a ştiut Boldureanu să-mi arate satul, încît uneori aveam impresia nu numai că îl văzusem într-adevăr, dar chiar trăisem o vreme în el. Unele privelişti pe care „mi le arătase mai des", îmi deveniseră aşa de familiare încît mi s-a întîmplat să le visez noaptea. Descriindu-le a doua zi lui Boldureanu, acesta mi-a confirmat asemănarea lor cu cele din realitate. Tot de la Boldureanu, care mă îndrăgise şi prinsese încredere în mine, am mai aflat multe despre organizaţiile legionare din Banat. Mi-a vorbit de luptele politice din trecut, de campaniile electorale la care luase parte, de prigoanele şi arestările pe care le suferise. Mi-a pomenit de cei care luptaseră cu arma în mînă împotriva trupelor Securităţii în munţii Caransebeşului, şi mi-a povestit mult despre alţi legionari mai de frunte sau comandanţi legionari, pe care îi cunoscuse în închisoare sau în clandestinitate, cînd erau urmăriţi. Boldureanu era devotat trup şi suflet Mişcării legionare. Cu timpul, cunoscînd şi alţi legionari din Banat, am aflat că, deşi ţăran cu nu prea multă carte, era apreciat pentru înţelepciunea, cinstea şi curajul lui, şi se bucura de încrederea conducerii legionare din regiune. Boldureanu se întîlnise deseori cu Horia Sima, despre care avea numai cuvinte de laudă, pretinzînd că era departe de

a fi omul fioros şi crud, cum fusese zugrăvit de duşmanii legiunii. Spunea despre el că, dimpotrivă, era bun şi generos, înţelegător şi îngăduitor faţă de slăbiciunile sau greşelile celorlalţi.

Vitalitatea de care dădea dovadă Boldureanu era în puternic contrast cu starea de apatie în care se prezenta camaradul lui, Ion Cîrsteţ. La el, anii de puşcărie lăsaseră urme adînci. Suferea de dureri reumatice acute în toate articulaţiile, la care se adăugau zilnic şi dureri în regiunea stomacului, probabil consecinţele unui ulcer. Bietul om stătea mai tot timpul ghemuit într-un colţ al patului. Numai rareori, cînd durerile erau mai ascuţite, îl auzeam gemînd uşor, în timp ce-şi căuta altă poziţie care să-i mai aline suferinţele. Multe vorbe n-am schimbat cu el. Era în permanenţă crispat de durere şi îşi ducea chinul în colţul lui de pat, căutînd să se izoleze în singurătate. Numai Boldureanu reuşea uneori să-l facă să-i accepte ajutorul, fie pentru a-l sprijini în drum spre tinetă, fie pentru a-i reface culcuşul, afînîndu-i paiele din saltea. De multe ori, noaptea, cînd se dezvelea în somn, aşezam iar pătura pe el, chiar dacă la început protesta. Erau zile cînd nu putea mînca şi ne oferea nouă porţia lui. În încercarea de a determina o intervenţie a cabinetului medical, la care pînă atunci apelasem în zadar, am căzut de acord cu Boldureanu să-i restituim gardianului gamela intactă, pentru a-i atrage atenţia asupra stării grave a bolnavului. Am respectat procedeul de fiecare dată cînd Cîrsteţ refuza hrana, dar consecinţele pe care scontam s-au lăsat aşteptate. După mai mult de zece zile, Cîrsteţ a fost în sfîrşit dus la cabinetul medical. Nu s-a mai întors în celulă. A venit numai gardianul să ne ceară să-i scoatem „bagajul" pe coridor. De atunci n-am mai auzit nimic de Ion Cîrsteţ. Ca de fiecare dată cînd îi pierdeam urma cîte unui camarad, plecat din mijlocul nostru, nu ne mai rămînea decît să recurgem la presupuneri în privinţa soartei lui.

CUNOŞTINŢE NOI

Între timp, celulele vecine au primit şi ele locatari. Sînt treizeci de ani de atunci şi memoria mi s-a înceţoşat. Foarte vag îmi aduc aminte că am reuşit să luăm legătura cu cîţiva dintre ei, cînd erau scoşi la W.C.-ul de lîngă noi. Vorbeam cu ei prin ferestrele alăturate. În partea cealaltă, aveam vecină o deţinută. Iniţiativa de a lua contactul cu noi, bătîndu-ne în perete, a pornit de la ea. Abia cînd i-a venit rîndul să fie dusă la W.C., am putut sta cu ea de vorbă. S-a prezentat, Sofia Borobaru, şi ne-a întrebat cine sîntem. Numele ei nu-mi spunea nimic, după cum nici al meu nu i-a sunat cunoscut. Spunîndu-i că sînt cu Ion Boldureanu în cameră, mi-a cerut imediat să vorbească cu el. I-am cedat acestuia locul la fereastră, iar eu m-am dus să fac de pîndă la uşă. Între cei doi a urmat un lung şi concentrat schimb de informaţii, cu referiri la nenumăraţi oameni din diferite comune ale Banatului, care fuseseră de curînd

arestați. Cînd am auzit apropiindu-se pașii gardianului pe coridor, am dat alarma și conversația lor s-a întrerupt, urmînd să fie reluată cînd femeia va fi din nou scoasă la „program". Aveam să aflu de la Boldureanu, care o cunoștea bine și vorbea cu mult respect de ea, că Sofi, așa i se spunea, era legionară și îndurase și ea calvarul arestărilor, anchetelor și închisorilor, ca și camarazii ei bărbați. Sofi Borobaru era un nume în rîndurile mișcării legionare din Banat, urmărită și supravegheată îndeaproape de Securitate în intervalurile în care era lăsată liberă între arestări, fiind bănuită în permanență de a întreține legături clandestine cu fratele ei, tot legionar, fugit în străinătate. Sofi fusese arestată cu numai cîteva zile înainte, în cadrul unui nou mare val de arestări, îndreptat în special împotriva legionarilor, cărora negăsindu-li-se vreo vină proaspătă, li se imputa fie activitatea din trecut, fie li se inventa un pretext pentru a-i acuza de a fi participat la acțiuni de „ajutor legionar". Deocamdată, Sofi Borobaru, ca și ultimii sosiți în celulele învecinate, deși încă necondamnați, se afla în penitenciar, dar era la dispoziția Securității. Era motivul pentru care, în zilele următoare, a avut loc o intensă activitate de comunicări de tot felul între aceste celule, arestații căutînd să se pună de acord asupra declarațiilor pe care le vor face în anchetă. Avantajată de vecinătatea cu camera W.C.-ului, prin care se perindau de două ori pe zi toți arestații, celula noastră a fost direct implicată în această acțiune. Făceam oficiul de stație de releu, transmițînd prin fereastră mesajele de la o celulă la alta, pe măsură ce arestații erau scoși la W.C. De pe coridor nu riscam să fim surprinși, fiindcă unul din noi stătea cu urechea lipită de ușă și urmărea deplasarea gardianului pe coridor. Riscul era să fim auziți din curte, unde nu aveam vizibilitate. Dozîndu-ne însă vocile, am reușit să nu fim detectați. Cred că am reținut acest episod și numele lui Sofi Borobaru numai datorită faptului că mi-au mai fost încă o dată reamintite pe parcursul celor treizeci de ani scurși de atunci.

Prin anii '70, refugiat fiind la München, am auzit pomenindu-se într-un cerc de români numele Borobaru. A fost cheia care mi-a deschis sertarul cu amintiri despre Sofi Borobaru, vecina mea de celulă din 1961, de la Popa Șapcă. Informîndu-mă din aproape în aproape, am aflat de la preotul comunității noastre din München, Vasile Zăpârțan, că Traian Borobaru era fratele Sofiei și că trăia în Germania. Istorisindu-i întîmplarea din penitenciarul de la Timișoara, preotul mi-a spus că i-aș face o mare bucurie lui Traian Borobaru dacă i-aș povesti personal acest episod, oferindu-se să-mi mijlocească întîlnirea cu el. Cîteva zile mai tîrziu, l-am cunoscut în apartamentul preotului și i-am povestit cu lux de amănunte, pe care azi nu le mai țin minte, despre toate convorbirile purtate la fereastră de sora lui. Cum arăta, nu i-am putut spune, fiindcă nu am văzut-o niciodată la față! Deși fusesem prevenit că era bănuitor din fire și nu acorda cu ușurință încredere unui necunoscut, Borobaru m-a ascultat cu atenție, privindu-mă tot timpul drept în ochi. Eu eram foarte volubil, iar el, dimpotrivă, laconic. Popa, care îl cunoștea mai bine, mi-a spus după aceea că era emoționat. Pe Traian Borobaru nu l-am mai văzut de atunci

decît o singură dată, cîțiva ani mai tîrziu, cînd preotul mi-a propus într-o zi să-l însoțesc la spital. Borobaru era pe moarte și preotul era sigur că văzîndu-mă îi voi aminti de acasă și se va bucura. Cînd am intrat în camera de spital, abia l-am recunoscut. Era foarte slăbit și extrem de galben la față. În faza finală a unui cancer la ficat, făcuse un icter. Nu mai vorbea. A murmurat ceva în șoaptă, dar n-am înțeles. M-a privit drept în ochi, ca și prima dată, și mi-a strîns mîna fără putere. Am plecat din cameră și l-am lăsat cu preotul. Două zile mai tîrziu s-a prăpădit.

Într-o bună zi am rămas fără vecini. Celulele s-au golit într-o dimineață. Ascultînd la ușă, am aflat că arestații au fost duși la Securitate. Gardienii din Timișoara erau mult mai vorbăreți și mai puțin vigilenți decît cei din Pitești. Nu vorbeau pe șoptite, nu se apropiau tiptil de ușă pentru a ne spiona și nici nu se uitau decît foarte rar prin vizetă. În schimb, se lăsau la fel de mult așteptați atunci cînd băteai la ușă, iar cînd în sfîrșit răspundeau la chemare, nu obțineai nimic fără insistențe repetate, chiar dacă între timp tineta care curgea inunda celula, sau dacă ne sufocam de fum din cauza burlanelor de la sobă, ruginite și prost încheiate, care se prăbușiseră, așa cum am pățit de multe ori cît am stat cu Boldureanu. Le-am reinstalat de fiecare dată așa cum ne-am priceput, lăcrimînd de usturimea fumului, arzîndu-ne la mîini și umplîndu-ne de funingine, dar reparația noastră nu ținea mai mult de o zi sau două. În cele din urmă, gardianul s-a înduplecat să intervină. Ne-a spus să scoatem burlanele pe coridor, fiindcă ne vor fi aduse altele noi. Și s-a ținut de cuvînt! A venit cu un deținut de drept comun, care ne-a montat la sobă burlane noi, dar abia după trei zile, timp în care n-am avut parte nici de focul plăpînd de pînă atunci, cu care se mai dezmorțea celula. În nopțile acelea am dormit amîndoi în același pat, înveliți cu cele două pături și acoperiți pe deasupra cu scurta de dimie căptușită cu blană de miel a lui Boldureanu. Deși afară era soare și începea să mijească de primăvară, temnițele fostului imperiu austro-ungar păstrau încă multă vreme între zidurile lor frigul acumulat peste iarnă.

A mai trecut un timp, și ne-a venit și nouă rîndul să ne părăsim celula: „Luați-vă bagajul și ieșiți afară!" Am fost conduși pînă la capătul coridorului nostru, am cotit la dreapta pe coridorul principal și gardianul ne-a deschis cea de-a doua ușă de pe partea stîngă. Am intrat într-o cameră mare și luminoasă. Două ferestre duble se deschideau în peretele opus celui în care se găsea ușa. Cele douăsprezece sau paisprezece paturi suprapuse, dispuse distanțat, lăsau între ele un spațiu liber, pe care mi l-aș fi dorit de multe ori în celulele supraaglomerate prin care îmi fusese dat să trec de-a lungul anilor de pușcărie. Cei trei locatari pe care i-am găsit înăuntru se pierdeau în imensitatea camerei. De altfel, erau toți trei adunați în paturile din jurul sobei, unde ne-am aciuat și noi, scoțînd astfel și mai mult în evidență pustietatea spațiului rămas nelocuit din restul încăperii. Deși atît de mare și de goală, fiind însă mai bine orientată, camera era mai călduroasă decît celula pe care o părăsisem, iar mirosul de cărbune ars în sobă fiind mai diluat, aerul era și el mai curat și mai

respirabil. După prezentări, s-au legat primele conversații și curînd am ajuns să ne cunoaștem mai bine. Despre unii mi-au rămas mai multe amănunte în amintire, despre alții, mai puține. Cel despre care îmi aduc cel mai bine aminte, fiind fără îndoială cel mai interesant personaj din cei trei, este Ignișca. S-ar putea ca timpul să-mi fi strecurat în amintiri unele confuzii, să-mi fi șters din memorie anumite fapte înlocuind lacunele cu alte imagini țîșnite din subconștient, sau să-mi fi atenuat acuitatea vederii cînd îmi îndrept privirea spre trecut. Biografia lui Ignișca însă, așa cum o reții pînă azi, nu mi-a putut fi alterată decît în mică și neînsemnată măsură de aceste inerente neputințe și înfrîngeri ale omului în fața scurgerii anilor.

Provenea dintr-o familie săracă de țărani ardeleni. Nu mai țin minte exact, dacă un unchi, sau chiar tatăl lui, venise la București și fusese angajat portar la intrarea principală a clădirii Băncii Naționale. Stătuse în această slujbă o viață întreagă. Cinstit și conștiincios, era apreciat și cunoscut de toți funcționarii, de la cei mai mici pînă la cei mai mari din conducerea băncii. Devenise cu timpul el însuși o instituție, la poarta prestigioasei instituții unde funcționa în cel mai umil post! Tînărul Ignișca, bun la carte și dornic să învețe, urmase clasele liceului în orașul de provincie din regiunea lui și venise apoi în Capitală cu gîndul să-și găsească un serviciu. Datorită unchiului (sau tatălui său) portarul, primise un post de mic funcționar, cu un salariu mai mult decît modest și fără perspectivă de avansare, lipsindu-i studiile universitare corespunzătoare. Șefii lui direcți remarcîndu-i însă calitățile și semnalîndu-le conducerii superioare, care pînă la guvernatorul Băncii Naționale îl cunoșteau și-l simpatizau pe bătrînul portar, i-au schimbat cursul vieții tînărului Ignișca. Banca l-a sprijinit să-și continue studiile, acordîndu-i o bursă și creîndu-i un regim de lucru redus, pentru a-i da timp să învețe și să se prezinte la examene. Dacă mi-aduc bine aminte, Ignișca a absolvit într-un timp record și Academia Comercială și Facultatea de Drept, unde prezența la cursuri nu era obligatorie. De aci înainte, viața a început să-i surîdă. Deși salariul îi creștea pe măsură ce avansa în grad, a rămas totuși cumpătat și modest, cum fusese și pe vremea cînd trebuise să-și economisească banii de student sărac. Nu avea decît două metehne, cum spunea el. Era pasionat de muzică clasică și urmărea cu perseverență să-și realizeze un vis din copilărie: să-și cumpere o motocicletă Harley Davidson cum aveau polițiștii americani! Îmi spunea că pentru traiul de toate zilele cheltuia foarte puțin. În schimb, nu se zgîrcea să-și ia cele mai bune locuri la toate concertele cu cei mai celebri dirijori, anunțate pe afișele bucureștene. Frecventarea sălilor de concert mai presupunea și o prezentare vestimentară adecvată și deci o cheltuială în plus. În rest, tot venitul îl punea deoparte pentru visul lui neîmplinit, inspirat din lecturile de adolescență: motocicleta Harley Davidson! Cînta și la un instrument muzical, dar nu mai țin minte la care. Iar acum, în închisoare, cînd nu stătea de vorbă, mai tot timpul fredona încet, așezat pe unul din paturile neocupate din fundul camerei. Îi plăcea să vorbească despre muzică, dar din păcate nu-l prea puteam urmări, lipsindu-mi

și urechea și cultura muzicală. În schimb îl ascultam, fascinat de felul în care îmi vorbea despre motocicleta Harley Davidson, pe care, spunea el, numai datorită încăpățînării lui de ardelean reușise s-o achiziționeze chiar în preajma războiului. Povestea cu atîta nostalgie în glas, o descria cu atîta drag, imitîndu-i pînă și sunetul înfundat al motorului „în ralanti", de parcă ar fi vorbit de o ființă iubită. De altfel, pentru el, așa și era! Au mai urmat cîțiva ani buni. Concertele și motocicleta i-au satisfăcut toate pretențiile pe care le avusese de la viață. Apoi, războiul s-a terminat și au venit rușii și, o dată cu ei, comunismul, care, treptat, pe măsură ce s-a înscăunat, a început să răstoarne vechile așezări. Răutatea, invidia și ura au făcut să triumfe prostia și mediocritatea, care s-au dezlănțuit împotriva omeniei, a cinstei și a bunei-cuviințe, în spiritul cărora crescuse Ignișca. Deși recunoscut ca bun profesionist, sau poate tocmai de aceea, a căzut și el curînd victimă noii „orînduiri socialiste". Originea lui „sănătoasă" nu l-a salvat. Apucăturile lui „burgheze" au cîntărit mai greu, cu atît mai mult cu cît nu s-a înscris în Partid. Retrogradat și mutat dintr-un loc într-altul, a ajuns în cele din urmă directorul unei filiale a noii Bănci de Stat a republicii, într-o comună pierdută din fundul Ardealului. De fapt, fiind singurul funcționar de bancă autentic, era propriul lui director, ceilalți cîțiva salariați constituind umplutura birocratică, tipică întreprinderilor de stat comuniste. Aici, nu mai avea nici concerte, nici motocicleta, dar spera să aibă în schimb liniștea pe care i-o putea oferi depărtarea de centru, de unde veneau toate relele. A avut-o, dar numai pentru scurtă vreme. Soarta a vrut ca drumul lui să se încrucișeze cu al lui Zimmermann, un personaj despre care am auzit mult vorbindu-se printre deținuții din închisoarea de la Timișoara. Ignișca mi l-a descris ca pe un genial om de afaceri, foarte activ și întreprinzător, îndrăzneț pînă la temeritate în complicatele calcule financiare în care se angaja, dotat fiind și cu o doză de spirit de aventură, fără de care, pe un astfel de teren, în „regimul socialist", nu ar fi putut realiza nimic. Ignișca pretindea că într-o țară cu o economie și un comerț libere, Zimmermann ar fi ajuns cu siguranță în scurtă vreme un magnat al lumii capitaliste, de talia celor mai celebri milionari americani.

Zimmermann era un tînăr de origine germană din Ardeal, care începuse prin a-și cîștiga existența ca funcționar contabil într-o amărîtă de cooperativă de prelucrare a lemnului din regiunea lui natală. Întîmplarea a făcut ca, plecînd într-o zi în interes de serviciu la București, pentru a participa la o ședință de lucru la nu mai știu ce minister, să afle și să prindă din zbor ceea ce i s-a părut că va fi afacerea vieții lui. Și a și fost o bună bucată de vreme! Era vorba despre o tranzacție cu o firmă străină, din puținele și atît de doritele de partea română în acele vremuri, pentru că erau aducătoare de valută. Firma era elvețiană și voia să achiziționeze un număr important de butoaie de stejar, de o anumită capacitate, livrabile la un termen prevăzut în contractul ce-l va încheia, în cazul că românii se vor angaja să-l respecte. Comanda elvețienilor era extrem de avantajoasă din punctul de vedere al prețului pe care îl ofereau.

respirabil. După prezentări, s-au legat primele conversații și curînd am ajuns să ne cunoaștem mai bine. Despre unii mi-au rămas mai multe amănunte în amintire, despre alții, mai puține. Cel despre care îmi aduc cel mai bine aminte, fiind fără îndoială cel mai interesant personaj din cei trei, este Ignișca. S-ar putea ca timpul să-mi fi strecurat în amintiri unele confuzii, să-mi fi șters din memorie anumite fapte înlocuind lacunele cu alte imagini țîșnite din subconștient, sau să-mi fi atenuat acuitatea vederii cînd îmi îndrept privirea spre trecut. Biografia lui Ignișca însă, așa cum o reține pînă azi, nu mi-a putut fi alterată decît în mică și neînsemnată măsură de aceste inerente neputințe și înfrîngeri ale omului în fața scurgerii anilor.

Provenea dintr-o familie săracă de țărani ardeleni. Nu mai țin minte exact, dacă un unchi, sau chiar tatăl lui, venise la București și fusese angajat portar la intrarea principală a clădirii Băncii Naționale. Stătuse în această slujbă o viață întreagă. Cinstit și conștiincios, era apreciat și cunoscut de toți funcționarii, de la cei mai mici pînă la cei mai mari din conducerea băncii. Devenise cu timpul el însuși o instituție, la poarta prestigioasei instituții unde funcționa în cel mai umil post! Tînărul Ignișca, bun la carte și dornic să învețe, urmase clasele liceului în orașul de provincie din regiunea lui și venise apoi în Capitală cu gîndul să-și găsească un serviciu. Datorită unchiului (sau tatălui său) portarul, primise un post de mic funcționar, cu un salariu mai mult decît modest și fără perspectivă de avansare, lipsindu-i studiile universitare corespunzătoare. Șefii lui direcți remarcîndu-i însă calitățile și semnalîndu-le conducerii superioare, care pînă la guvernatorul Băncii Naționale îl cunoșteau și-l simpatizau pe bătrînul portar, i-au schimbat cursul vieții tînărului Ignișca. Banca l-a sprijinit să-și continue studiile, acordîndu-i o bursă și creîndu-i un regim de lucru redus, pentru a-i da timp să învețe și să se prezinte la examene. Dacă mi-aduc bine aminte, Ignișca a absolvit într-un timp record și Academia Comercială și Facultatea de Drept, unde prezența la cursuri nu era obligatorie. De aci înainte, viața a început să-i surîdă. Deși salariul îi creștea pe măsură ce avansa în grad, a rămas totuși cumpătat și modest, cum fusese și pe vremea cînd trebuise să-și economisească banii de student sărac. Nu avea decît două metehne, cum spunea el. Era pasionat de muzică clasică și urmărea cu perseverență să-și realizeze un vis din copilărie: să-și cumpere o motocicletă Harley Davidson cum aveau polițiștii americani! Îmi spunea că pentru traiul de toate zilele cheltuia foarte puțin. În schimb, nu se zgîrcea să-și ia cele mai bune locuri la toate concertele cu cei mai celebri dirijori, anunțate pe afișele bucureștene. Frecventarea sălilor de concert mai presupunea și o prezentare vestimentară adecvată și deci o cheltuială în plus. În rest, tot venitul îl punea deoparte pentru visul lui neîmplinit, inspirat din lecturile de adolescență: motocicleta Harley Davidson! Cînta și la un instrument muzical, dar nu mai țin minte la care. Iar acum, în închisoare, cînd nu stătea de vorbă, mai tot timpul fredona încet, așezat pe unul din paturile neocupate din fundul camerei. Îi plăcea să vorbească despre muzică, dar din păcate nu-l prea puteam urmări, lipsindu-mi

și urechea și cultura muzicală. În schimb îl ascultam, fascinat de felul în care îmi vorbea despre motocicleta Harley Davidson, pe care, spunea el, numai datorită încăpățînării lui de ardelean reușise s-o achiziționeze chiar în preajma războiului. Povestea cu atîta nostalgie în glas, o descria cu atîta drag, imitîndu-i pînă și sunetul înfundat al motorului „în ralanti", de parcă ar fi vorbit de o ființă iubită. De altfel, pentru el, așa și era! Au mai urmat cîțiva ani buni. Concertele și motocicleta i-au satisfăcut toate pretențiile pe care le avusese de la viață. Apoi, războiul s-a terminat și au venit rușii și, o dată cu ei, comunismul, care, treptat, pe măsură ce s-a înscăunat, a început să răstoarne vechile așezări. Răutatea, invidia și ura au făcut să triumfe prostia și mediocritatea, care s-au dezlănțuit împotriva omeniei, a cinstei și a bunei-cuviințe, în spiritul cărora crescuse Ignișca. Deși recunoscut ca bun profesionist, sau poate tocmai de aceea, a căzut și el curînd victimă noii „orînduiri socialiste". Originea lui „sănătoasă" nu l-a salvat. Apucăturile lui „burgheze" au cîntărit mai greu, cu atît mai mult cu cît nu s-a înscris în Partid. Retrogradat și mutat dintr-un loc într-altul, a ajuns în cele din urmă directorul unei filiale a noii Bănci de Stat a republicii, într-o comună pierdută din fundul Ardealului. De fapt, fiind singurul funcționar de bancă autentic, era propriul lui director, ceilalți cîțiva salariați constituind umplutura birocratică, tipică întreprinderilor de stat comuniste. Aici, nu mai avea nici concerte, nici motocicleta, dar spera să aibă în schimb liniștea pe care i-o putea oferi depărtarea de centru, de unde veneau toate relele. A avut-o, dar numai pentru scurtă vreme. Soarta a vrut ca drumul lui să se încrucișeze cu al lui Zimmermann, un personaj despre care am auzit mult vorbindu-se printre deținuții din închisoarea de la Timișoara. Ignișca mi l-a descris ca pe un genial om de afaceri, foarte activ și întreprinzător, îndrăzneț pînă la temeritate în complicatele calcule financiare în care se angaja, dotat fiind și cu o doză de spirit de aventură, fără de care, pe un astfel de teren, în „regimul socialist", nu ar fi putut realiza nimic. Ignișca pretindea că într-o țară cu o economie și un comerț libere, Zimmermann ar fi ajuns cu siguranță în scurtă vreme un magnat al lumii capitaliste, de talia celor mai celebri milionari americani.

Zimmermann era un tînăr de origine germană din Ardeal, care începuse prin a-și cîștiga existența ca funcționar contabil într-o amărîtă de cooperativă de prelucrare a lemnului din regiunea lui natală. Întîmplarea a făcut ca, plecînd într-o zi în interes de serviciu la București, pentru a participa la o ședință de lucru la nu mai știu ce minister, să afle și să prindă din zbor ceea ce i s-a părut că va fi afacerea vieții lui. Și a și fost o bună bucată de vreme! Era vorba despre o tranzacție cu o firmă străină, din puținele și atît de doritele de partea română în acele vremuri, pentru că erau aducătoare de valută. Firma era elvețiană și voia să achiziționeze un număr important de butoaie de stejar, de o anumită capacitate, livrabile la un termen prevăzut în contractul ce-l va încheia, în cazul că românii se vor angaja să-l respecte. Comanda elvețienilor era extrem de avantajoasă din punctul de vedere al prețului pe care îl ofereau.

Şi totuşi, piedicile ridicate în cale de greoaia legislaţie românească, cu toate interdicţiile, autorizaţiile şi semnăturile pe care le prevedea, făceau imposibilă luarea unei hotărîri în timp util pentru a semna contractul. Zimmermann a sesizat imediat dificultăţile pe care le prezenta drumul plin de meandre şi bariere pe care se împotmolea încă de la început orice iniţiativă, dar a întrevăzut şi posibilitatea de a se strecura printre lacunele, contradicţiile sau chiar interpretările diferite pe care le permitea legislaţia atît de stufoasă a sistemului, pentru a-şi pune planul în aplicare. A luat aşadar taurul de coarne şi, spre uimirea celor prezenţi în şedinţă, care nu găsiseră nici o modalitate de soluţionare a problemei, tînărul contabil de provincie a declarat că se angajează să producă pentru export o primă cantitate de butoaie care să satisfacă şi calitatea şi termenul de livrare, cerute de firma elveţiană. Planul lui necesita însă o punere la punct printr-o serie de discuţii atît cu forurile de specialitate din ministerele răspunzătoare de exploatarea şi industrializarea lemnului, cît şi din alte ministere. Nefiind în stare să repet explicaţiile amănunţite pe care mi le-a dat Ignişca despre operaţiunea întreprinsă de Zimmermann, pentru a mă face să-i înţeleg ingeniozitatea şi amploarea, lipsindu-mi şi competenţa şi terminologia proprie în domeniu, voi încerca să înşir cîteva din procedeele la care a recurs tînărul contabil. Interesul deosebit pe care îl suscita eventualitatea încheierii contractului cu firma elveţiană i-a deschis lui Zimmermann uşile multor înalţi funcţionari din ministere, de la directori pînă la miniştri adjuncţi, atotputernici şi în Partid, care prin diferitele aprobări pe care i le dădeau scontau să fie părtaşi la glorie în caz de succes. Neamţul nostru nu numai că a profitat de bunăvoinţa ce i se arăta, dar se pare că a ştiut s-o provoace şi s-o întreţină, prin promisiuni de cointeresare în caz de reuşită. Pe scurt, în slalomul pe care l-a întreprins, printre dispoziţiile, interdicţiile şi H.C.M.-urile ce-i ieşeau în cale, a uzat de toate mijloacele. De altfel, prin aceste înalte relaţii, pătrunsese în zona ascunsă marelui public, în care corupţia era un privilegiu de partid! Derogările şi împuternicirile speciale de tot felul, obţinute astfel prin dispoziţiile date de la cele mai înalte foruri, au declanşat o reacţie în lanţ de favoruri şi repartiţii preferenţiale de materiale, unelte, localuri, mînă de lucru, mijloace de transport, virări de fonduri, împrumuturi şi operaţiuni financiare efectuate prin filialele Băncii de Stat, pentru executarea proiectului imaginat de Zimmermann. Nu numai băiat isteţ, dar şi bun organizator, însuşire pe care Ignişca i-o admira în mod special, Zimmermann şi-a creat o reţea de ateliere de confecţionare a butoaielor, răspîndite în tot Ardealul. În fapt, a apelat la nenumăraţii vechi meşteri dogari, mai ales de la sate, ale căror ateliere particulare fuseseră desfiinţate de politica de etatizare a regimului şi care în marea lor majoritate nu-şi mai practicau meseria. Pentru a îndeplini forma legală, fiecare din aceşti dogari s-a constituit în satul lui într-o filială a Cooperativei de prelucrare a lemnului, realizînd, prin diferite artificii de calcul, state de salarii fictive şi pontaje încărcate, cîştiguri nesperat de mari. Dogarii, reactivaţi în meserie în astfel de condiţii, în care le era trezit interesul, au început să lucreze

din nou ca pe vremuri, dînd randamentul dorit de Zimmermann. Se putea spune că el conducea acum o întreprindere, plătea muncitorii şi privea lucrurile ca un adevărat patron particular dintr-o ţară liberă. Şi afacerea, pusă pe picioare de el, a început să funcţioneze şi să dea roade, spre mulţumirea tuturor. Mai marii din minister se împăunau cu realizarea contractului faţă de cei şi mai mari ca ei, bucurîndu-se numai în intimitate de avantajele primite pe sub mînă, firma elveţiană era mulţumită fiindcă îşi primea cu regularitate şi la termen loturile de butoaie, iar muncitorii cooperatori nu-şi doreau altceva decît să poată lucra mai departe pentru acelaşi „patron", Zimmermann. Desigur că, pe lîngă satisfacţia reuşitei, afacerea era rentabilă şi pentru acesta din urmă. Între timp, firma din Elveţia şi-a reînnoit de mai multe ori comanda, asigurînd astfel continuitatea şi chiar extinderea întreprinderii, de a cărei bună funcţionare Zimmermann se ocupa îndeaproape, ţinînd sub strictă supraveghere întregul proces de fabricaţie, începînd cu procurarea materialelor şi sfîrşind cu transportarea şi încărcarea produsului finit în vagoanele pentru export. Şi totuşi, deşi în tranzacţiile care intrau în contradicţie cu unele măsuri restrictive, îşi lua întotdeauna toate măsurile de precauţie asigurîndu-şi acoperirea legală printr-o altă dispoziţie care îi era favorabilă, într-o zi, ulciorul a mers pentru ultima oară la apă. Zimmermann a fost arestat şi, de mai bine de doi ani, era anchetat în paralel, şi de procuratură şi de Securitate.

Afacerea cu exportul de butoaie în Elveţia, aşa cum mi-a povestit-o Ignişca şi cum am încercat la rîndul meu s-o rezum, am considerat-o cea mai aproape de adevăr şi singura demnă de încredere, din toate variantele pe care le-am auzit în închisoarea din Timişoara, unde pe seama lui Zimmermann se ţesuseră o sumedenie de legende. Seriozitatea lui Ignişca şi faptul că avusese contacte directe cu Zimmermann şi cu anumite aspecte ale afacerii lui, îl făceau să fie cel mai autorizat să vorbească despre acest caz. O versiune care circula printre deţinuţi spunea că Zimmermann ar fi pus la cale şi un trafic clandestin de obiecte, valută şi chiar informaţii cu Elveţia, fapt care, descoperit fiind de Securitate, dusese la arestarea şi anchetarea lui sub învinuirea de spionaj. Se spune că printre butoaiele pe care le trimitea în Elveţia, erau cîteva care aveau fundul dublu. Acest compartiment secret servea drept cutie poştală şi la dus şi la întors, pentru că, printre cele cîteva butoaie, pe care la fiecare transport firma elveţiană, conform unei practici curente în astfel de tranzacţii, le refuza ca necorespunzătoare comenzii şi le returna producătorului, se aflau totdeauna cele cu fundul dublu. Ignişca era înclinat să creadă în povestea butoaielor cu fund dublu, folosite pentru a introduce în ţară obiecte de contrabandă. Încă dinainte de a fi fost arestat, auzise că miliţia prinsese de veste că pe piaţa neagră apăruse o cantitate destul de importantă de ceasuri elveţiene, care se vindeau pe sub mînă. Apoi, zvonul îi fusese într-un fel confirmat chiar de Securitate. În timpul anchetei în legătură cu Zimmermann, fusese întrebat în treacăt, dacă ştie ceva despre ceasurile pe care acesta le dăruise anumitor persoane, în schimbul unor autorizaţii care contraveneau legii. Dîndu-şi seama că nu

auzise despre așa ceva, anchetatorul nu a mai insistat, dar în mintea lui Ignișca, ideea contrabandei cu ceasuri făcută de Zimmermann începuse să prindă contur. Și totuși, așa cum îl cunoștea, era convins că Zimmermann nu se angajase în nici un fel de activitate de spionaj, spiritul lui de aventură limitîndu-se strict la domeniul afacerilor, mai mult sau mai puțin curate, dar aducătoare de avantaje materiale. Unde fusese punctul slab al planului, datorită căruia Zimmermann picase în plasa autorităților, nu am aflat niciodată. Se pare însă că o dată cu el căzuseră multe capete, de la nivelurile cele mai înalte numai în dizgrație, cele de mai jos înfundînd puşcăria pentru diferite culpe penale. Ignișca era o excepție printre cei cîțiva directori de filiale de bancă cu care Zimmermann avusese de-a face. Era singurul căruia nu i se putuse stabili vreo vină din acest contact. Nu primise mită, nu comisese nici o ilegalitate și nu facilitase executarea nici unei operațiuni frauduloase în favoarea lui Zimmermann prin filiala pe care o conducea. Toate tranzacțiile făcute pentru Zimmermann prin banca lui fuseseră perfect legale. Era motivul pentru care singur Ignișca nu fusese condamnat. Deși ancheta lui se încheiase și, din lipsă de probe, ar fi trebuit să fie pus în libertate, era în continuare ținut sub arest, Securitatea sperînd totuși ca prin declarațiile celor implicați în această afacere să apară un motiv de trimitere a lui în judecată. Pe de altă parte, avocatul lui Zimmermann conta la proces pe mărturia lui Ignișca în favoarea clientului lui. Între timp însă, trecuseră doi ani, vreme în care Zimmermann era mereu transferat dintr-un arest într-altul din diferitele orașe transilvănene în care își desfășurase activitatea, fiind cercetat cînd de procuratura civilă, cînd de Securitate și confruntat cu fel de fel de persoane, presupuse a fi colaborat cu el. Din tot ceea ce transpirase, din ancheta lui Ignișca precum și a altor arestați care trecuseră în acest timp prin penitenciarul din Timișoara, devenise clar că, pe lîngă nenumăratele delicte minore de care se făcuse vinovat, cele mai grave crime comise de Zimmermann, care aveau să stea în fruntea actului de acuzare, urmau să fie delapidarea și sabotajul economic. Pentru asemenea fapte, în cazul în care paguba adusă economiei naționale, sau „avutului obștesc" se cifra la o sumă de peste o sută de mii de lei, legea prevedea aplicarea pedepsei capitale. Cum, din dosarul ce i se întocmise, reieșea că păgubise statul cu o sumă cu mult mai mare, Zimmermann era candidat sigur la execuție. Numai că, tocmai în acea perioadă, în dorința de a-și ameliora imaginea în ochii lumii occidentale, guvernul comunist luase în discuție eventualitatea abolirii pedepsei cu moartea. Se pare că, din acest motiv, în așteptarea intrării în vigoare a acestei hotărîri, avocatul lui Zimmermann căuta prin toate mijloacele să tergiverseze lucrurile, cerînd fel de fel de amînări pentru noi confruntări, provocînd chiar inițierea altor cercetări, numai pentru a întîrzia dezbaterile procesului și pronunțarea sentinței.

Nu am mai aflat dacă sentința în procesul lui Zimmermann s-a dat înainte sau după abolirea pedepsei cu moartea. Știu însă că repetatele întreruperi și amînări ale procesului i-au fost fatale lui Ignișca. Acesta suferea de inimă și

emfizem pulmonar. Mi-a spus-o el în primele zile cînd l-am cunoscut, pentru că altfel nu aș fi remarcat la el nici un semn de boală. După cîteva luni de zile însă, neprimind nici un fel de medicament sau îngrijire, starea sănătății lui s-a tot agravat, devenind în cele din urmă de-a dreptul îngrijorătoare. Respira greu, cea mai mică deplasare de numai cîțiva pași era pentru el un efort istovitor, iar noaptea dormea așezat pentru că altfel se sufoca. Nu aveam nici un medic printre noi, dar începusem să recunosc la el asemănarea cu cazul lui Alexandru Balș, din celula de la Pitești, la a cărui lungă agonie asistasem pînă la sfîrșit. La un moment dat i s-au umflat picioarele. Mai apoi tot corpul, care nu mai putea elimina apa reținută în țesuturi. La începutul bolii, așteptîndu-se să fie eliberat de îndată ce va compărea ca martor în procesul lui Zimmermann, Ignișca se resemnase să suporte suferința, știind că o dată ajuns acasă își va putea îngriji sănătatea. De cînd însă își dăduse seama că boala evoluase într-atît încît pentru el nu mai era salvare, chiar dacă va fi imediat eliberat, nu-și mai făcea nici un fel de iluzii și își aștepta cu seninătate sfîrșitul. În această stare de spirit, s-a despărțit de noi. Venise gardianul să-l ia „cu tot bagajul". O vreme n-am mai auzit nimic de el. Credeam că fusese eliberat. Mai tîrziu am aflat că fusese mutat într-o altă celulă de pe altă secție a închisorii, unde murise. Fusese și el lăsat să moară cu zile, ca mulți alții.

În tot acest timp, și ceilalți doi camarazi de celulă, Nicolae Jebeleanu și Ionaș, asistaseră neputincioși, ca și mine și Boldureanu, la evoluția și agravarea bolii lui Ignișca. Deși cerusem zilnic, atît gardianului cît și ofițerului de serviciu, să fie chemat doctorul, nu obținusem decît promisiuni, căci de venit nu a venit niciodată să-i dea bolnavului vreo îngrijire. Cel mai impresionat de această indiferență criminală era bătrînul Ionaș care, arestat de curînd, nu se obișnuise cu ideea că în ochii administrației închisorii viața deținutului politic nu avea nici o valoare. Văzut de la cîțiva metri distanță, îmbrăcat în costumul lui gri, elegant și bine croit, Ionaș putea trece drept un domn onorabil, de o vîrstă mai înaintată, dar după mers, încă verde și plin de energie, căruia nu-i lipseau decît pălăria și bastonul, pentru a ieși la plimbare prin centrul orașului. Așa și fusese domnul Ionaș, cum îi spuneam toți, chiar și cu numai cîteva săptămîni înainte de arestare, ca să nu mai vorbim de vremurile patriarhale de altădată. Privită mai de aproape, imaginea atît de avantajoasă a personajului apărea puternic modificată la lumina crudă a adevărului, arătîndu-și și starea și dimensiunea reală. După cele două-trei luni petrecute în arestul Securității și acum în penitenciar, costumul lui Ionaș mai izbutea încă să-ți înșele ochiul, cu stofa lui de bună calitate și linia clasică a croiului, dar la o privire mai atentă apăreau și petele de pe pantaloni, și gulerul și manșetele soioase, și primele semne de uzură la genunchi și în coate. Ca și costumul, nici stăpînul lui, văzut din apropiere, nu mai arăta la fel de bine. Ținuta lui dreaptă și mersul, care ni se păruse plin de demnitate și țanțoș, erau de fapt efectele unui lumbago rebel și a unui început de anchiloză la articulațiile șol-

durilor, care îl făceau să umble puțin sacadat. Ionaș era încă destul de gras, deși după lărgimea hainelor se vedea că slăbise mult. Respectul pe care-l impuneau părul lui cărunt și vîrsta nu rezista la probă dacă stăteai de vorbă cu el și nu-i acordai circumstanțele atenuante ale unui început de scleroză. În afară de timpul pe care și-l petrecea făcînd scurte plimbări cu pas nesigur prin celulă, întrerupte de lungi opriri pentru a privi împrejur, cu aerul derutat al omului care nu parvine să pătrundă în realitate, Ionaș mai avea obiceiul să-și aleagă dintre noi cîte un ascultător, pentru a-i împărtăși din amintirile lui din tinerețe. Te trezeai cu el, așezîndu-se pe neașteptate pe patul tău, bătîndu-te părintește cu palma pe umăr și exclamînd: „Ehei, domnule, ce știi dumneata! Ești prea tînăr ca să fi apucat vremurile pe care le-am apucat eu!" Asta era invariabila introducere. După care, voiai nu voiai, Ionaș începea să povestească. De fiecare dată, pretextul de început era fie o întîmplare din viața lui, din vremurile mai bune, cînd fusese cineva în orașul lui natal, fie prezentarea Aradului, așa cum arăta altădată și cum noi „nu aveam de unde s-o știm". Dacă nu mă înșel, Ionaș fusese un fruntaș al partidului liberal în județul Arad și chiar deputat în Parlament. Toate poveștile lui rămîneau însă neterminate sau, mai bine-zis, după primele două-trei fraze, se abăteau de la tema anunțată și sfîrșeau prin a trata despre cu totul alt subiect. Indiferent dacă începuse prin a pomeni de o întrunire politică la care luase cuvîntul sau despre frumusețea clădirilor din Arad, niciodată nu ajungeam să aflăm nici conținutul discursului pe care îl ținuse și nici nu ne purta mai mult de cîțiva pași pe străzile orașului. Întotdeauna se găsea o simplă vorbă sau numai o imagine din propria povestire care venea să-i tulbure șirul ideilor, sugerîndu-i, cu consecvență, mereu aceeași amintire. Din acea clipă, Ionaș uita despre ce vorbise pînă atunci și, cu o privire nostalgică întoarsă spre trecut, își amintea înduioșat la culme de Bétek Bebi și de Casa cu oglinzi! Am înțeles de la el că Bétek Bebi fusese o femeie frumoasă în tinerețe, inteligentă și cu multă personalitate, care, pe la jumătatea vieții, își descoperise și un dezvoltat spirit de afaceri și calități, care astăzi s-ar numi de manager.

Bétek Bebi era proprietara Casei cu oglinzi, o întreprindere cu un personal feminin nu prea numeros, dar ales pe sprînceană, după vîrstă și frumusețe. Era o casă serioasă, spunea Ionaș. Cine o frecventa putea conta pe o absolută discreție. Și, cine nu o frecventa din lumea bună din Arad! Din povestirea lui Ionaș, reieșea că discreția se manifesta numai dincolo de cercul vizitatorilor, pentru că aceștia se cunoșteau între ei și se întîlneau chiar în saloanele Casei cu oglinzi. Saloane foarte elegant mobilate, unde domnii din protipendada orașului puteau sta de vorbă la o cafea sau la un pahar, cu „domnișoarele" care le țineau companie, înainte de a se retrage cu ele în atmosfera mai intimă a camerelor rezervate. La intrare clienții erau întotdeauna întîmpinați de Bétek Bebi, care se dovedea a fi o excelentă gazdă, știind să-și demonstreze ospitalitatea nu numai prin zîmbetul ei fermecător, dar și prin cîte o vorbă potrivită, măgulitoare, pentru fiecare vizitator care-i trecea pragul. Ionaș ne dădea de

înțeles că, în amintirea unor legături mai apropiate din vremurile tinereții lor, Bétek Bebi îi acorda o atenție specială cînd îl primea în Casa cu oglinzi, recomandîndu-i și oferindu-i ce avea mai bun. De asemenea îl anunța de îndată ce-i sosea o nouă pensionară de la Budapesta, o trufanda, cum spunea el, adăugînd că marfa de la Budapesta era foarte căutată! Am reținut aici numai partea mai sobră din povestirea lui Ionaș pentru că, pe măsură ce începea să-și amintească de momentele petrecute în compania uneia sau alteia din fetele casei, părea să retrăiască episodul și nu-și mai punea nici o stavilă la gură. Nu-și mai stăpînea obsesiile erotice pe care i le trezeau amintirile și se dezlănțuia în descrierea amănunțită atît a scenelor din camerele rezervate, cît și a celor mai mici detalii anatomice ale celei care îi ținuse companie. Vocabularul lui Ionaș în acest domeniu era atît de bogat și de crud, încît l-ar fi făcut să roșească și pe cel mai ordinar „pește" din lumea celor mai deocheate bordeluri. De fiecare dată cînd povestitorul nostru intra în această fază libidinoasă, în care pierdea cel mai elementar simț al decenței, și Ignișca și eu încercam să-l deviem de la subiect, ceea ce nu era deloc ușor. Ne străduiam să-i oprim logoreea scabroasă, mai mult de rușinea celor doi țărani din cameră. Descrierea scenelor erotice, a pozițiilor mai mult sau mai puțin naturale sau a raporturilor sexuale mai deosebite erau înregistrate de Boldureanu și de Jebeleanu ca un adevărat atentat la pudoare. Ionaș nu-și dădea însă deloc seama de lumina defavorabilă în care se plasa și nici de scîrba și disprețul cu care îl priveau cei doi. Aceste momente penibile se repetau de fiecare dată cînd pe Ionaș îl năpădeau amintirile și voia cu tot dinadinsul să ni le împărtășească și nouă. Alte urmări n-au avut, respectul celor doi țărani pentru bătrînețe fiind mai puternic decît indignarea pentru vorbele bătrînului care „nu mai știa ce spune". Oricum, patima sinceră cu care Ionaș ne-a vorbit despre Casa cu oglinzi și despre patroana ei a fost atît de sugestivă încît descrierea mai puțin romantică a unor scene și persoane nu i-a putut altera efectul: uneori îmi vine să cred că am cunoscut-o și eu pe Bétek Bebi!

După o vreme, componența camerei s-a schimbat. Ignișca, mai întîi, și apoi Ionaș fuseseră mutați și, treptat, ne-au fost aduși alți colocatari. Era vorba de o ultimă recoltă a Tribunalului Militar, care judecase un lot de intelectuali și persoane mai marcante din protipendada șvăbească a Timișoarei. Mai tîrziu aveam să aflu că procesul șvabilor din Banat făcuse parte dintr-o acțiune mai vastă, îndreptată împotriva întregii minorități germane din România, concomitent, în mai multe orașe din Ardeal, fiind arestați o serie de oameni de vază din lumea săsească. La noi în cameră, unde rămăsesem cîteva zile numai cu Boldureanu și Jebeleanu, au apărut pe rînd: D. Johann Reeb, avocat, ai cărui doi fii, condamnați și ei în același proces, se aflau într-o altă celulă; dr. Geis, economist; Nikolaus Schmit; Josef Schmit, frate cu precedentul, cred că fusese negustor; Götz, farmacist, și dr. Fisch, fostul avocat al Episcopiei catolice din Timișoara, căruia i se făcuse un nou proces înainte de a-i expira prima condamnare pentru înaltă trădare. Îl cunoscusem la închisoarea din Pitești iar

acum, la Timişoara, în subsolul Securităţii, împărţisem celula cu preotul Waldner, adus şi el tot din Piteşti, pentru a-i fi martor acuzator în acest al doilea proces.

În afară de Fisch, care, vechi puşcăriaş fiind, era bolnav şi de o slăbiciune cadaverică, toţi ceilalţi nou veniţi arătau încă bine, sănătoşi şi rumeni în obraji. În cele cîteva luni de anchetă la Securitate, nu pierduseră decît cîteva kilograme, iar hainele de pe ei, încă în bună stare, îi deosebeau şi mai puternic de bietul Fisch, care era tot numai petice. La aspectul lor general contribuia în mare măsură optimismul şi buna dispoziţie care îi însufleţea, făcînd să crească şi mai mult contrastul dintre ei şi Fisch, al cărui pesimism proverbial i-l cunoşteam încă de la Piteşti.

Noii veniţi îşi găseau veselia justificată de faptul că scăpaseră de anchetă şi mai ales de felul în care le decursese procesul, fiind convinşi că sentinţele care se vor pronunţa nu vor depăşi timpul petrecut în arestul Securităţii pe durata cercetărilor. Pretindeau că acuzaţiile ce li se aduseseră şi făcuseră obiectul procesului erau de-a dreptul ridicole şi nu puteau fi reţinute de completul de judecată. Fuseseră învinuiţi că, la întîlnirile lor săptămînale, care aveau loc pe rînd la fiecare din ei acasă, nu se limitaseră să bea cafea şi să joace rummy cu pietre, ci purtaseră „discuţii duşmănoase" pe seama regimului. Temele discutate care li se imputau erau pierderea elementului german, prin căsătoriile mixte cu români, şi procesul de asimilare a şvabilor, datorită tineretului, care părăsindu-şi locurile de baştină pentru a merge la studii sau pentru a-şi căuta de lucru în alte regiuni ale ţării, se înstrăinase de mediul german, uitîndu-şi tradiţiile şi limba. Inculpaţii nu au negat să fi discutat aceste subiecte, care de fapt erau simple constatări ale unor stări de lucruri bine cunoscute. Nu criticaseră în nici un fel regimul, ba chiar ajunseseră la concluzia că fenomenul de deznaţionalizare şi asimilare pe care îl suferea elementul german era ireversibil. Acum, în celulă, tendinţa lor de a sta mai mult între ei şi de a vorbi nemţeşte am găsit-o firească. Erau toţi prieteni vechi, unii chiar înrudiţi, iar reîntîlnirea, după luni de despărţire şi mai ales după ancheta şi procesul prin care trecuseră, explica dorinţa lor de a-şi povesti unul altuia păţaniile, fără a ne băga prea mult în seamă pe noi, ceilalţi, care nu făceam parte din lotul lor. Boldureanu şi Jebeleanu nu-mi împărtăşeau însă părerea. Susţineau că şi în libertate se comportau la fel faţă de cei din afara coloniei germane, fiind distanţi, aroganţi şi egoişti. Culmea era că şi Fisch, deşi şvab, le dădea dreptate, judecîndu-i pe conaţionalii lui cu şi mai multă asprime. Cînd, în zilele următoare, am stabilit relaţii mai apropiate cu Geis, economistul, care era cel mai vesel, mai expansiv şi simpatic dintre ei, am crezut că i-am convins că se înşelau, dar nu am reuşit să-i clintesc de pe poziţie. Poziţie care nu l-a împiedicat pe Boldureanu să le facă tuturor o raţie egală din ţigările care îi mai rămăseseră din pachetul primit de acasă. Îmi amintesc şi acum de ultimele lui două ţigări pe care le-am fumat împărţindu-ne în două grupe. Fiecare trăgeam cîte un fum din ţigară şi o treceam apoi următorului.

Cîteva zile mai tîrziu, grefierul închisorii a venit la celula noastră, pentru a aduce la cunoștință sentințele pronunțate în procesul șvabilor. Nu mai știu ce condamnare a primit fiecare din ei, dar țin minte că tribunalul a împărțit cu nemiluita zeci de ani de muncă silnică. Șvabii erau înmărmuriți. Amuțiseră și optimismul de pînă atunci a început să facă loc deprimării. Mai ales Götz, farmacistul, și unul din frații Schmit erau cu moralul la pămînt. Nu i-am mai văzut niciodată rîzînd, cît am stat împreună. Celorlalți le-au trebuit cîteva zile pentru a se obișnui cu ideea că nu vor fi eliberați, așa cum crezuseră. Ca orice oameni sănătoși la minte, șvabii din celula noastră nu puteau concepe aplicarea unor asemenea pedepse disproporționate, pentru niște acuzații pe care le socoteau nefondate, pentru că nu puteau constitui o culpă. E drept însă că mintea sănătoasă a oamenilor, care nu puteau înțelege „justiția" comunistă, presupunea existența unui handicap de mare și nepermisă doză de naivitate.

Acum, de cînd știau că aveau să rămînă în închisoare, au început să ne bage mai mult în seamă și pe noi, ceilalți, să plece cu mai multă atenție urechea la poveștile noastre de pușcărie și chiar să se informeze mai îndeaproape de viața și obiceiurile deținuților. Deveniți deodată realiști, conștienți că intraseră și ei în tagma deținuților, fiind oameni practici și ordonați din fire, voiau să-și învețe noua „profesiune" pentru a o îndeplini corect și conștiincios. Cîtă vreme se consideraseră pe picior de eliberare, diferența dintre ei și noi era atît de mare, încît nu-i prea interesase categoria noastră. Acum însă, trecuseră cu arme și bagaje de partea noastră, vrînd să contribuie și ei la bunul mers al „societății" noastre. Am mai remarcat și o bruscă modificare a atitudinii lor față de mîncarea care ni se dădea. De unde pînă atunci înghițiseră în silă, strîmbîndu-se, examinînd și mirosind de aproape conținutul fiecărei linguri pe care o duceau la gură, și sfîrșind prin a lăsa gamela pe jumătate plină, acum se îndemnau unul pe altul să-și consume întreaga rație, pentru că numai așa vor putea supraviețui. Ba chiar descopereau că mîncarea nici nu era atît de proastă. Așa și-au făcut primii pași de pușcăriași, pentru ca numai cîteva zile mai tîrziu, mîncarea să nu le mai ajungă și să se plîngă de foame. O foame nejustificată, falsă, pentru că mîncarea era relativ îndestulătoare. Erau de fapt primele simptome ale foamei psihice, pe care toți o simțisem în primele faze ale claustrării. N-a trecut însă mult și efectul claustrației, care stimulează instinctul de conservare, s-a manifestat și prin aspectele negative ale egoismului, care în închisoare a fost mereu la originea tuturor relelor.

Prima demonstrație în acest sens ne-au făcut-o Geis și unul din frații Schmit, cînd, conform obiceiului din acea vreme, fiecare și-a primit pachetul cu alimente și ceva îmbrăcăminte de acasă, acordat deținuților după proces. Pachetele li s-au înmînat pe coridor. De îndată ce s-au întors în cameră, s-au retras la paturile lor și au început să aleagă și să împartă pe categorii conținutul pachetelor, răvășite în percheziția la care fuseseră supuse înainte de a le fi fost predate. Dacă Schmit, fire mai închisă, își tria lucrurile primite în tăcere, Geis, dimpotrivă, exuberant și vorbăreț cum era, comenta cu glas tare calitatea,

proveniența și gustul slăninei, brînzei și marmeladei, pe măsură ce le descoperea și le gusta. Cînd printre alimente a dat peste cîțiva cîrnați de casă, lăcomia flămîndului s-a dezlănțuit într-o cascadă de exclamații entuziaste. Ridicîndu-i în sus și arătîndu-i pe rînd celorlalți colegi de lot, le-a amintit că sînt cîrnați făcuți de soția lui, din care mîncaseră și ei cînd fuseseră la el în vizită. Apoi, rupînd o bucată de cîrnat, a început să muște din el cu lăcomie, sub privirile pofticioase ale camarazilor lui, pe care nu părea să le fi remarcat. După ce și-a mîncat cîrnatul, și-a legat la gură traista cu alimente și a atîrnat-o la răcoare, la fereastră. Păstrase la el numai trăistuța în care își pusese cele trei sute de țigări primite în pachet, de unde, scoțînd una, s-a dus la ușă să-i ceară gardianului foc. După multe insistențe și rugăminți, răsplătite cu tot atîtea insulte din partea gardianului, acesta din urmă a sfîrșit prin a se deplasa pînă la ușa noastră și a-i da prin vizetă focul cerut. Plimbîndu-se prin cameră, Geis și-a fumat cu voluptate țigara, negîndindu-se s-o mai împartă cu cineva. Și totuși, într-un tîrziu, Geis s-a decis să renunțe la cîteva țigări. S-a dus la Boldureanu să-i ofere vreo cinci țigări, avînd nefericita inspirație să-i spună: „Vreau să-mi plătesc datoria!" „Eu nu v-am dat țigările împrumut! Vi le-am dat fiindcă sînteți fumător ca și mine și fiindcă sîntem frați de suferință!" — i-a răspuns Boldureanu, refuzînd să primească țigările, spre marea nedumerire a lui Geis. Mai tîrziu, cînd a vrut să-și mai aprindă o țigară și l-am văzut cum pregetă să se mai expună grosolăniilor gardianului, m-am oferit să-i fac foc cu „neagra", pe care o confecționasem cu Boldureanu și o țineam ascunsă în salteaua unuia dintre paturile neocupate. Am pus scăpărătoarea în funcțiune și i-am aprins țigara. Drept mulțumire, dar cu oarecare sfială, după experiența pe care o făcuse cu Boldureanu, m-a întrebat dacă accept să-mi dea o țigară. I-am spus că da. Am primit-o și m-am dus s-o fumez la patul lui Fisch, împreună cu Boldureanu și Jebeleanu. Geis a înțeles. A doua zi ne-a explicat că din moment ce țigările pe care le primise, oricum nu-i vor ajunge pînă la sfîrșitul închisorii, s-a gîndit că era mai bine să ne bucurăm cu toții de ele, așa că le-a împărțit în rații egale la toți fumătorii din cameră. Un gest cu care Geis a reușit să spargă gheața prejudecăților celor doi țărani față de el. Dar nu de tot, pentru că în privința alimentelor din pachet n-a fost în stare să-i ofere lui Fisch nici măcar o firimitură de brînză, deși îl știa suferind de stomac și chiar îl compătimea în mod sincer. Și asta în timp ce noi, ceilalți, din rația noastră de pușcărie, puneam mînă de la mînă și-l ajutam din cînd în cînd cu cîte o bucată de pîine, atunci cînd se simțea mai rău și nu-și putea mînca ciorba din gamelă. Și totuși, Geis nu era un om rău. Cred însă că anumite sentimente, cum ar fi iubirea de sine, simțul proprietății și generozitatea erau amestecate la el în alte proporții decît la noi. Rezultatul era că la el și ordinea priorității de manifestare a acestor însușiri era alta. Fiind mai sociabil și mai comunicativ, Geis s-a integrat mai repede și mai ușor în atmosfera și mentalitatea camaraderească din celulă decît tovarășii lui de lot, care continuau să trăiască în mijocul nostru, retrași și singuratici. Aș putea chiar spune că, încetul cu

încetul, a început să-şi arate şi generozitatea, pe care nu fusese obişnuit s-o practice în mediul în care trăise.

În camera noastră pătrundeau greu zgomotele de pe coridor. Acustica ei ne defavoriza. Practic, nu puteam urmări mişcările de pe secţie ascultînd la uşă, aşa cum făceam în alte închisori. Totuşi, atunci cînd pe coridor se producea un du-te-vino zgomotos de paşi mai numeroşi, cu ocazia aducerii, plecării sau mutării de deţinuţi, însoţit de vocile răstite şi insultele de rigoare ale gardienilor, prindeam şi noi de veste că se petrece ceva deosebit. De cele mai multe ori, era vorba de deplasarea unor loturi mai mari de deţinuţi. În urma unor astfel de zgomote, care aveau să tulbure tot mai des liniştea coridorului în ultima vreme şi ale căror ecouri estompate ajungeau pînă la urechile noastre, ne-am ales la interval de cîteva zile cu alţi doi camarazi de celulă. Trecuseră şi ei prin ancheta Securităţii locale, fuseseră judecaţi, condamnaţi şi încarceraţi acum în penitenciarul din Popa Şapcă, în aşteptarea transferului la închisoarea de executare a pedepsei. Primul introdus în celulă a fost Brach. Nu-i mai ştiu numele mic. Era şvab din Banat, de vîrstă mijlocie şi de meserie contabil. Un om paşnic, care s-a acomodat repede în celula noastră, cîştigînd în scurt timp simpatia tuturor. Spre deosebire de Brach, cel de-al doilea proaspăt judecat şi condamnat care ne-a fost introdus în cameră, un tînăr muncitor maghiar, nu s-a bucurat de aprecierea nimănui. Era respingător de la prima vedere! Un adevărat tip lombrozian, cu un puternic prognatism frontal, care îl apropia de înfăţişarea omului cavernelor. Arcadele, cu sprîncene stufoase, înaintau ca o streaşină deasupra ochilor mici şi foarte mobili, care aruncau priviri în toate părţile. Buzele tivite şi cuta adîncită care îi împărţea bărbia în două completau, fără să-l avantajeze, portretul noului venit. Dacă aspectul lui fizic putea să-ţi stimuleze imaginaţia, făcîndu-te să tragi concluzii subiective, nesprijinite de dovezi concrete, totul s-ar fi limitat să rămînă simple păreri personale, pe care nu le-ai fi împărtăşit nimănui, din teama de a-i face omului o nedreptate. Dar nu a fost aşa. Din puţinele cuvinte pe care le-a schimbat cu noi, după ce şi-a luat patul în primire, ne-am dat seama cum judecata lui limitată, alimentată cu ura din sloganele comuniste făcuse din el un adevărat monstru lipsit de orice sentimente umane. „Cum arată pe dinafară, aşa e şi pe dinăuntru!“ spunea cu drept cuvînt Geis.

Cazul lui Socol, ca şi al lui Fabri, cu care stătusem în celulă la Securitate, erau uimitor de asemănătoare. Amîndoi subdezvoltaţi mintal, amîndoi dăruiţi trup şi suflet Partidului, şi amîndoi căzuţi victime acestui partid pe care îl iubeau mai presus de orice! Faptul că nu-mi amintesc de motivele pentru care fuseseră condamnaţi şi nici de sentinţele lor, ca de altfel nici de ale marii majorităţi a deţinuţilor cu care am stat în închisoare, are o explicaţie foarte simplă: trăind în lumea arbitrarului, acuzaţiile din proces şi anii de condamnare nu aveau pentru noi, deţinuţii, nici o însemnătate! După ce am aflat că Socol, aşa îl chema pe tînărul ungur, era comunist şi că fusese scos din producţie încă din primele zile după angajare, pentru a duce „muncă de partid“, repulsia faţă de

el şi-a găsit deplina justificare. De aici înainte Socol avea să fie ocolit de toată lumea din celulă, de parcă ar fi fost lepros. E drept că nici el nu căuta să se apropie de nimeni şi se complăcea în poziţia de ostracizat. Stătea tăcut la patul lui cît era ziua de lungă şi privea cu ochii lui scotocitori la tot ce se petrecea în jur. De cîte ori surprindea în conversaţiile noastre o critică sau un calificativ injurios la adresa regimului, se întuneca şi mai tare la faţă şi ochii îi scăpărau de ură. Cu toată sila pe care mi-o producea, curiozitatea m-a împins totuşi să stau de cîteva ori cu el de vorbă. Cu mare lucru nu m-am ales din teoriile marxiste prost înţelese, pe care mi le-a debitat de fiecare dată cu acelaşi patos şi la fel de confuz. Mi-a rămas însă în amintire povestea unui preot pe care mi-a istorisit-o, mai ales din cauza patimei cu care s-a dezlănţuit împotriva acelui „bandit în sutană" şi „duşman al poporului". Am fost atît de impresionat de furia care îl cuprindea de cîte ori pronunţa numele preotului, încît mi-a rămas şi mie, pînă azi, întipărit în memorie: Aladar Szoboszlay. Socol pretindea că, în 1956, în timpul revoluţiei din Ungaria, preotul transformase altarul bisericii din satul lui din Ardeal într-un adevărat depozit de arme şi muniţii, pregătindu-se astfel pentru momentul cînd se va aprinde răscoala şi în România. „Activitatea lui contrarevoluţionară" fusese depistată de Securitate. Preotul fusese arestat, judecat, condamnat la moarte şi executat, spunea Socol, plin de admiraţie pentru eficacitatea Securităţii şi rîzînd cu satisfacţie de soarta preotului. În ceea ce mă priveşte, trebuie să recunosc că povestea lui Socol mi s-a părut cam trasă de păr, şi nu i-am prea dat crezare. Este şi motivul pentru care nu aveam de gînd s-o menţionez în amintirile mele de la Timişoara. Întîmplarea a făcut însă, ca tocmai în zilele în care ajunsesem cu relatarea mea la cazul lui Socol, să-mi cadă în mînă cîteva file dintr-un tabel „strict secret" întocmit de Securitate, a cărui primă pagină o reproduc întocmai:

„TABEL NR. 2

CONSILIUL SECURITĂŢII STATULUI. STRICT SECRET

TABEL NOMINAL

privind deţinuţii decedaţi pentru care Direcţia generală a penitenciarelor a făcut comunicările necesare înregistrării lor în registrele de morţi ale sfaturilor populare."

Spre surprinderea mea, la pagina 15 a tabelului, la poziţia 122, am dat peste numele preotului Aladar Szoboszlay. Transcriu şi această pagină, care mi-a parvenit la timp şi m-a determinat să relatez totuşi ceea ce mi-a povestit Socol în celula din închisoarea Popa Şapcă.

117. — STANCIU NICOLAE născut în 1926 — Executat 22.dec.1952 la Braşov

118. — STEFU POMPILIU născut 10.8.1910 în Tr. Severin, fiul lui Ioniţă şi Aristiţa — Executat 28.3.1952 la Jilava

119. — STRAIMER VITOMIR născut 11.7.1926, fiul lui Sava şi Rachila, funcţionar — Decedat 22.6.1954 Decesul înregistrat la Sf. Pop. al or. Timişoara sub nr. 31/11.12.1964

120. — SUCIU PAVEL născut 25.dec.1921 în Iarmata, fiul lui Ion şi Sofia, ţăran — Executat 20.XI.1957 la Jilava Decesul înregistrat la Sf. pop. al com. Jilava sub nr. H19/8.7.1965 Dos. anchetă 12138 la T-şoara.

121. — SURDULENCO FIDAT născut 17.V.1898 în Bacelia-URSS, fiul lui Eremia şi Irimia, ţăran — Decedat 11.4.1953 la Văcăreşti

122. — SZOBOSZLAY ALADAR născut 18.I.1925 în Timişoara, fiul lui Aladar şi Iozefina, preot. — Executat 1.9.1958 Decesul înregistr. la Sf. pop. al or. Timişoara la Nr. 2/12.01.1963 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

123. — TALPĂ ILIE născut 16.XI.1886 în Sulița-Botoşani fiul lui Haim şi Feiga — Decedat 14.2.1953 în colonia Capul Midia. Decesul înregistr. la Sf. pop. al com. Năvodari sub nr. 55/14.2.1953

124. — TAMAS DEZIDERIU născut 16.V.1901 în Bărbăţeni, fiul lui Ion şi Suzana — Executat 1.9.1958 la Timişoara Decesul înregistr. la nr. 13/22.XI.1967 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

125. — TARĂU IOAN născut 12.XI.1904 în Mederat-Arad, fiul lui Teodor şi Tenica, lăcătuş — Decedat 10.6.1954 Decesul înregistr. la nr. 24/11.dec.1964 la Sf. Pop. or. Timişoara.

Între timp, mişcările de deţinuţi pe secţie păreau să continue. Din cînd în cînd, mai primeam şi noi cîte un nou camarad de cameră. Îi prezint în ordinea în care au fost aduşi.

AUREL PANDURESCU era legionar şi cumulase mulţi ani de închisoare în detenţiile anterioare. Cred că fusese învăţător. Compunea poezii, mai ales balade, toate cu teme naţionaliste sau cu eroi din basmele şi legendele populare româneşti. Era înzestrat cu o extraordinară uşurinţă de versificare. Era totodată foarte prolific şi tot ce compunea, scria mai întîi cu acul pe săpun, apoi memora şi la urmă ştergea săpunul. Ştia sute şi sute de versuri pe dinafară şi îşi întreţinea acest depozit în memorie, repetînd totul zilnic fie în gînd, fie cu voce tare, dacă avea amator să-l asculte. Eu eram unul din ascultătorii lui cei mai fideli.

MIHAI MURGU şi NICOLAE MURGU, fraţi, amîndoi legionari. Primul, intelectual, dar cu studiile întrerupte, al doilea, muncitor strungar. Nici ei nu erau la prima detenţie.

RAŞCA, de meserie fotograf. Altceva nu-mi amintesc despre el.

NOVAC. Mi-aduc aminte numai de aspectul lui fizic. L-aş recunoaşte imediat şi azi, dacă mi-ar apărea în faţă aşa cum arăta atunci cînd a intrat la noi în celulă. Era de talie mijlocie şi subţire, foarte palid la faţă, şi purta un costum maro la două rînduri, cu dungi discrete albe. Suporta greu închisoarea, era demoralizat şi extrem de nervos.

Ultimul introdus în celulă cred că se numea BRAUN, dar nu mai sînt sigur. Era şvab. Avea amîndouă picioarele amputate de deasupra genunchilor de pe urma unui accident. În mod excepţional i s-a permis să-şi păstreze cîrjele în cameră. Nu i s-au dat însă decît după cîteva zile de insistenţe, cînd a obţinut autorizaţia de la căpitanul Mocea, anchetatorul de la Securitate, care

era totodată și ofițerul politic al penitenciarului. Braun ne-a uluit cu performanțele lui acrobatice cînd, folosindu-se numai de mîini, se deplasa cu o ușurință de maimuță dintr-o parte într-alta a camerei sau, de la paturile de jos la cele suprapuse, și invers. N-a stat mai mult de două-trei săptămîni cu noi. Într-o zi au venit să-l ia „cu tot bagajul" și de atunci nu l-am mai văzut.

De la ultimii veniți am aflat că marile mișcări ce se auziseră pe coridor se datoraseră trierii deținuților și formării unor loturi care fuseseră trimise cu dubele la Aiud sau la alte închisori. Acum se proceda la alte trieri, pentru o nouă repartizare a deținuților rămași, iar la aceștia se adăugau mereu alții, în ritmul în care îi judeca și îi condamna Tribunalul Militar. Curînd avea să fie și întreaga noastră cameră obiectul acestei reorganizări. Din cîte ne-am putut da seama, toți deținuții politici din penitenciar au fost concentrați în cele trei sau patru camere mai mari, înșirate de-a lungul coridorului principal. Într-o bună dimineață, aproape toți cei din camera noastră am fost strigați pe nume și scoși cu pătura și bagajul pe coridor. Am fost mutați în camera din capătul coridorului principal, cea din fața căreia se deschidea spre stînga coridorul îngust unde se afla celula în care stătusem la sosirea mea în penitenciar. Noul nostru domiciliu era destul de populat, dar nu se putea vorbi de aglomerație. Camera era foarte încăpătoare și luminoasă. Cred că era prin luna aprilie cînd i-am trecut pragul și nu am mai părăsit-o pînă în primăvara anului următor, în 1962, cînd am plecat definitiv din Timișoara.

Cum nu mai pot reconstitui cu exactitate lista celor care au fost mutați o dată cu mine, nici pe a celor pe care i-am găsit la sosirea noastră în noua încăpere, și cu atît mai puțin a celor care au fost aduși între timp și apoi iar luați dintre noi, voi recurge la enumerarea de la început a tuturor deținuților de care îmi aduc aminte să fi locuit în această cameră, de-a lungul întregii perioade în care am stat și eu în ea.

1. BOLDUREANU ION.

2. BOROBARU TEODOR, țăran înstărit din comuna Banloc. Unchiul fraților Sofia și Traian Borobaru. Singurul din familie care nu era legionar. Făcuse politică liberală.

3. COVALI și

4. COTEȚ, cei doi croitori din organizația lui Baicu.

5. CACEU, tînăr din regiunea Aradului.

6. CUZMANOVICI MACU, preot dintr-o comună din sudul Banatului, aproape de granița cu Iugoslavia.

7. DOGARU.

8. GÖTZ, șvab, farmacist.

9. GEIS, șvab, economist.

10. GHEORGHE GHEORGHE era călugăr la mînăstirea Tismana, sub numele de Veniamin. Sînt nesigur de numele lui, de care nu-mi pot aminti cu certitudine, deși am avut relații destul de apropiate în celulă. Cînd mă adresam lui, nu-i spuneam decît Părinte, așa că numele nu l-am memorat. Am ajuns

la concluzia că îl chema Gheorghe Gheorghe consultîndu-mă cu preotul Macu Cuzmanovici, care a venit să-şi viziteze un nepot la München, în 1981.

11. GHEORGHE ŞTEFAN (Fane), din lotul lui Baicu.
12. HARA, tînăr din Arad.
13. HERCU, legionar; avusese un magazin de încălţăminte în Lugoj.
14. LICĂ PETRE, inginer, fusese în Frăţiile de Cruce.
15. LUDWIG, şvab, comis-voiajor.
16. MAIER HANS, şvab, avocat.
17. MURGU MIHAI şi
18. MURGU NICOLAE, amîndoi legionari.
19. NEMOIANU TRAIAN, preot din Zeguieni.
20. PANDURESCU AUREL, legionar.
21. PASTERNAK, inginer, evreu.
22. PERTZA, doctor, cred că era din Sighişoara.
23. PRODAN.
24. REEB JOHAN, şvab, avocat.
25. RIPAN IOSIF, contabil, legionar, din Lugoj.
26. ROŞU CORNEL, gazetar, din Turnu-Severin.
27. SÎRBU ION, legionar, din com. Pecinişca.
28. SCHMIT JOSEF şi
29. SCHMIT NIKOLAUS, amîndoi şvabi din Timişoara.
30. STRÖBEL, tînăr şvab din Banat.
31. TOCIAPSKI PAVEL, refugiat din Basarabia şi stabilit în Lugoj.
32. URSU, inginer.
33. WEREŞ JOHANN, şvab.

Nu cred să fi omis de pe această listă mai mult de cinci sau şase nume. Cei pe care i-am uitat sînt probabil dintre aceia care nu au stat decît puţină vreme cu noi, fiind apoi mutaţi în altă celulă. În general, efectivul deţinuţilor din cameră nu a depăşit niciodată douăzeci-douăzeci şi două de persoane.

ŞEFUL DE CAMERĂ ŞI BANDA LUI

Dacă prima impresie la intrarea pe uşă, cînd am văzut cum arăta camera, a fost favorabilă, cea de-a doua avea să fie una mai neplăcută. Şeful de cameră care, la deschiderea uşii şi intrarea noastră, strigase celor din interior cum nu se putea mai milităreşte: „Atenţiune! Drepţi!“, la apariţia în prag a gardianului care ne adusese, şi-a schimbat glasul şi, pe un ton supus şi slugarnic, i-a spus: „Să trăiţi, domnule plutonier!“ Şeful de cameră se numea Cornel Roşu, era din Severin şi îşi spunea gazetar. De fapt, înainte de război, scosese o foaie locală, un fel de „Răcnetul Carpaţilor“ care apărea sporadic, în funcţie de veniturile proprietarului. Or, aceste venituri erau nesigure şi de provenienţă

mai mult dubioasă: mici afaceri pe picior, la fel de mici şantaje, împrumuturi, pe care nu le mai restituia, sau donaţii pentru diferite scopuri filantropice inexistente, pe care le solicita de la oamenii înstăriţi din oraş! Toate acestea mi le-a povestit chiar el, cu un cinism revoltător, dar cu un haz şi un farmec care te dezarmau. De cum a auzit că sînt fiul lui Tilică Ioanid, Roşu m-a luat în braţe, şi la propriu şi la figurat, şi nu a mai prididit cu laudele exagerate şi în gura mare la adresa tatălui meu, la generozitatea lui şi la sprijinul pe care îl acorda oricui i-l solicita. „Şi pe mine m-a ajutat de nenumărate ori, deşi nu meritam. Eu am fost toată viaţa un golan şi un găinar. Mie mi-a plăcut viaţa de cîrciumă, băutura cu prietenii şi cu lăutarii care să-mi cînte la ureche. Pe vremea aceea şi nişte neisprăviţi ca mine puteau trăi pe lîngă cei bogaţi şi mărinimoşi. Acum, dacă nu mai sînt oamenii bogaţi, nu mai pot trăi nici golanii fără să muncească. Dumitale îţi spun adevărul, pentru că eşti boier ca şi tatăl dumitale, şi ai să mă înţelegi, chiar dacă nu mă aprobi." Cam aşa sunau tiradele lui Roşu, care se ţineau lanţ, punîndu-mă într-o situaţie destul de jenantă faţă de ceilalţi deţinuţi din celulă, pe care îi apostrofa din cînd în cînd cu formule puţin măgulitoare: „Ce ştiţi voi, bă, cum era viaţa înainte vreme, în Severin, cînd Tilică Ioanid ne plătea cîte o masă, nouă, celor tineri, şi sta cu noi de vorbă. Severinul era un oraş cu boieri şi oameni de renume de care voi nici nu aţi auzit. Voi eraţi atunci tot aşa cum sînteţi şi astăzi, nişte oameni mărunţi sau nişte ţărani proşti. Nu ştiaţi decît să munciţi ca să strîngeţi bani şi eraţi zgîrciţi. Voi n-aţi ştiut niciodată să vă bucuraţi de viaţă!" Şi Roşu îşi arăta tot dispreţul faţă de asemenea oameni! La început, m-a mirat faptul că nimeni nu riposta la insultele lui. Toţi se făceau că nu-l aud. Logica puşcăriaşului m-a făcut să trag concluzia că Roşu era turnător, ceea ce mi-a fost confirmat în zilele următoare de deţinuţii mai vechi din cameră. Şef de cameră fusese numit de căpitanul Gheorghe Mocea, ofiţerul politic, iar de pe această poziţie, Roşu înţelegea să obţină toate avantajele posibile oferite de viaţa în celulă, adjudecîndu-şi de autoritate şi în mod abuziv privilegii pe care nimeni nu îndrăznea să i le conteste. Se instalase astfel în patul din faţa sobei, care nu răspîndea căldură decît pe o rază de cîţiva paşi în jurul ei, nereuşind să dezmorţească atmosfera glacială din restul camerei. La împărţirea mesei, chiar gardianul îi confirma învestitura cu prerogativele şefului, vînînd cu polonicul prin ciorbă eventualele bucăţi de carne sau mai mulţi cartofi şi umplîndu-i gamela cu partea cea mai consistentă de la fundul hîrdăului. Dar toate astea nu ar fi însemnat nimic, dacă Roşu n-ar fi înţeles să-şi exercite autoritatea de mic satrap, introducînd în cameră moravurile lumii interlope, determinînd formarea unei societăţi, organizate, împărţite şi stratificate ierarhic, conducîndu-se după reguli lipsite de orice omenie şi moralitate, similare celor care menţin coeziunea hoardelor primitive sau a haitei de lupi. Mă refer la faptul că Roşu îi strînsese în jurul lui pe cei care, aş putea spune, reprezentau pleava camerei. Erau din categoria celor dispuşi oricînd să accepte să trăiască sub imperiul legii junglei, dar plasîndu-se în imediata apropiere a şefului, pentru

a-şi oferi slugărnicia în schimbul protecţiei acestuia şi al unor mici avantaje. Cei trei-patru astfel de indivizi, care roiau în jurul lui, îi făceau tot felul de servicii. Îl înlocuiau la căratul tinetei sau al hîrdăului cu apă, atunci cînd ar fi trebuit să-i vină rîndul la corvezile camerei şi, de asemenea, la măturatul şi spălatul duşumelelor. Mai mult chiar: la simplul gest al lui Roşu de a întinde spre unul din ei cămaşa care i se rupsese, se repezeau toţi şi şi-o smulgeau unul altuia pentru a i-o cîrpi. La fel proceda şi cînd voia să i se spele rufele sau să i se coasă un nasture. Roşu se complăcea în poziţia de stăpîn abuziv, dar totodată se simţea şi bine în compania acestor servitori slugarnici, care constituiau şi publicul lui de ascultători, de care avea absolută nevoie pentru a-şi povesti la nesfîrşit aceleaşi amintiri despre beţiile cu lăutari şi despre micile lui escrocherii de altădată, singurele jaloane care îi marcau existenţa.

Ca recompensă pentru serviciile şi grija pe care i-o purtau, grupul de derbedei care îl înconjura se bucura de protecţia lui Roşu, care închidea ochii la tot ce făceau. La orice scandal pe care îl provocau în cameră, Roşu le dădea întotdeauna dreptate, iar dacă cearta se auzea dincolo de uşă şi atrăgea gardianul, tot el le lua apărarea, prezentînd faptele în mod tendenţios. Bizuindu-se pe imunitatea pe care le-o asigura Roşu, această haită flămîndă şi lipsită de Dumnezeu ajunsese să-i terorizeze pe oamenii paşnici din cameră. Puseseră din oficiu stăpînire pe operaţia de împărţire a mîncării, făcîndu-şi bine-înţeles parte în detrimentul celorlalţi. Unul din obiceiurile statornicite dinainte de mutarea noastră în cameră era ca masa să fie distribuită de şeful de cameră, drept care gardianul împingea hîrdăul înăuntru şi îi dădea polonicul lui Roşu. După ce gardianul închidea uşa, Roşu îi trecea la rîndul lui polonicul unuia din ciracii lui care, drept mulţumire, îi umplea gamela şefului camerei alegînd fără ruşine din conţinutul hîrdăului ce era mai consistent. Urmau la rînd favorizaţii din grupul lor şi abia la sfîrşit primeau şi ceilalţi deţinuţi din zeama chioară rămasă în hîrdău de ciorbă, după ce fuseseră pescuiţi cartofii sau rarele bucăţi de carne. Orice proteste din partea oropsiţilor erau imediat înăbuşite de obrăznicia şi agresivitatea de limbaj a bandei lui Roşu, care nu se jena să treacă la ameninţări. De altfel, în caz de conflict, cei nedreptăţiţi nu aveau nici o şansă. Deşi superiori numeric, fie că erau mai în vîrstă, fie că erau foarte tineri, toţi erau în general oameni cumsecade şi pe deasupra şi timoraţi, deci victime sigure ale derbedeilor, categorie cu care nu erau obişnuiţi să aibă de-a face. Nici eu nu întîlnisem pînă atunci în închisoare, decît ici-colo, cîte un asemenea exemplar şi de fiecare dată crezusem că era vorba de cazuri monstruoase unice, de anomalii, de excepţiile care nu făceau decît să confirme regula Omului-Om. Abia aici, la Timişoara, aveam să realizez că mă înşelasem şi că mă aflam în faţa celei mai nefaste realizări a regimului, în faţa acelei noi specii — produs al sistemului: Omul nou! Trăind atîţia ani izolat de lumea de afară şi înconjurat în general numai de deţinuţi vechi, nu avusesem ocazia să întîlnesc, decît extrem de rar, printre puţinii proaspeţi arestaţi, noua fiinţă plămădită de alchimia Partidului, cu scopul de a o înlocui pe cea veche. Marea

majoritate a acestor tineri era alcătuită din „frontierişti". Dar nu mai era vorba de cei care purtau această denumire pînă cu cîţiva ani în urmă, cînd fuseseră condamnaţi pentru „acte preparatorii de trecere a frontierei" sau „tentativă" sau chiar „trecere frauduloasă a frontierei", cum sunau încadrările în lege. Aceia, fiind duşmani declaraţi ai regimului, nu doriseră decît să fugă din raiul comunist. Fuseseră relativ puţini la număr, şi cei mai mulţi dintre ei, pe lîngă condamnarea pentru trecerea frontierei, mai fuseseră judecaţi şi pentru spionaj sau înaltă trădare, acuzaţii care atrăgeau pedepse mult mai grele. Iar în închisoare, nimeni, nici noi, deţinuţii, şi nici gardienii ori securiştii nu făceam nici o distincţie între cei condamnaţi pentru trecerea ilegală a frontierei şi ceilalţi deţinuţi politici. Acum însă lucrurile se schimbaseră, iar Securitatea şi penitenciarul din Timişoara erau locurile ideale de unde puteai observa şi studia noua generaţie de „frontierişti", care în majoritate încercau să treacă graniţa pe uscat, străbătînd zona de frontieră din Banat, fie spre Iugoslavia, fie spre Ungaria. Numai că cea mai mare parte din aceşti tineri se deosebeau de înaintaşii lor. Nu mai fugeau, ca ei, de comunism, din motive politice, ci plecau în lume în căutarea unei vieţi mai bune, şi mai ales în căutarea aventurii, bizuindu-se pe tot felul de închipuiri false despre viaţa, libertatea şi posibilităţile de a te pricopsi, pe care le ofereau Vestul şi mai ales Statele Unite. Mai toţi proveneau din golănimea periferiei oraşelor, din familii destrămate şi strămutate, dintr-o regiune într-alta, de marile prefaceri cu care se mîndrea Partidul şi care tulburaseră viaţa şi echilibrul tuturor categoriilor sociale din ţară. Desigur că printre ei se găseau şi unii care în închisoare se desprindeau de grupul lor şi se alăturau vechilor deţinuţi, fiind atraşi de principiile morale cultivate de aceştia, de omenia şi spiritul de întrajutorare pe care le practicau, uşurîndu-şi chinurile unul altuia. Din păcate însă, majoritatea s-au dovedit a fi irecuperabili. Culmea este că, treptat, atît noi, cît şi autorităţile comuniste am început să nu-i mai considerăm deţinuţi politici. Printre deţinuţi, termenul de „frontierist" căpătase un sens peiorativ, iar administraţia îi califica de „semipolitici", pentru a sfîrşi chiar prin a-i despărţi de noi în celule şi de a-i trata ca pe o categorie intermediară de deţinuţi: între „politici" şi de „drept comun". N-am fost în stare să reţin numele nici unuia dintre aceşti derbedei care s-au perindat prin camera noastră. Pentru noi nu mai aveau nume. Aveau doar renumele de „frontierişti".

În schimb, n-am putut uita cum Fane (Gheorghe Ştefan), fără ruşine, a dat frîu liber instinctelor lui primare şi s-a asociat cu ei, pretîndu-se la toate ticăloşiile, numai şi numai pentru a obţine o firimitură de mîncare în plus, fie ea luată chiar de la gura altuia. La mutarea mea în noua cameră, prima grijă a lui Fane a fost să vină să-mi mulţumească pentru declaraţiile din anchetă şi de la tribunal, şi să mă asigure că, atîta timp cît vom sta împreună, îmi va purta de grijă. Fane considera că declaraţiile mincinoase pe care le făcusem pentru a-l disculpa la proces îl obligau nu numai să-mi fie recunoscător, dar îl îndreptăţeau totodată să mă vadă legat de el şi pe mai departe într-o compli-

citate permanentă la toate îndeletnicirile lui dubioase din cameră. Cînd l-a mai auzit şi pe Roşu, mîndrindu-se că îl cunoscuse pe tatăl meu şi arătîndu-se dispus să întindă asupra mea mîna lui ocrotitoare de şef de cameră, Fane nu a mai avut nici o reticenţă. Ştiindu-se în asentimentul şefului de cameră, mi-a explicat cu deplină sinceritate cum proceda împreună cu ortacii lui pentru a pune la cale diferitele potlogării prin care îşi procurau un surplus de mîncare din porţiile deţinuţilor necooptaţi în grupul din preajma lui Roşu. Spunîndu-mi că şi-a dat seama că nu sînt obişnuit să fac asemenea lucruri, a ţinut să mă asigure că nu va trebui să particip cu nimic la aceste operaţii. Va trebui numai ca la ora mesei să stau pe patul lui Roşu, unde, pe lîngă porţia reglementară, îmi voi primi şi tainul. Fane era atît de vesel şi de mulţumit că se putea revanşa, făcîndu-mă părtaş la pradă, încît în primul moment mi-a venit greu să-i stric bucuria. Am început prin a refuza oferta sub pretextul că îmi ajungea mîncarea, dar Fane nici n-a vrut să audă de aşa ceva, insistînd să-şi arate în continuare gratitudinea şi dorinţa de a mă ajuta. Încercînd atunci să-i explic că nu merită să-şi strice omenia şi să-şi murdărească obrazul pentru acel minimal surplus de mîncare pe care îl ia din raţia altuia mai slab şi mai bătrîn, lui Fane i s-a şters brusc zîmbetul de pe buze. Era mai degrabă efectul decepţiei de a mă fi estimat greşit, decît al supărării pe care i-o pricinuisem cu vorbele mele. Părea chiar sincer amărît că nu corespundeam vederilor lui. Realizînd însă că mă pierduse de muşteriu, m-a părăsit, lăsîndu-mă pe mîna lui Roşu care, asistînd la o parte din discuţia noastră, i-a luat apărarea lui Fane pentru bunele intenţii pe care le manifestase faţă de mine. Pierzîndu-mi răbdarea, am lăsat să-mi scape cuvîntul pe care evitasem să-l pronunţ pînă atunci, spunîndu-i că sînt împotriva „furtului" din raţia unui camarad de detenţie. Cuvîntul a căzut greu şi a fost decisiv pentru raporturile mele cu Fane, care din acel moment m-a ignorat total. În urechile lui Roşu, cuvîntul n-a produs acelaşi efect. Date în plus despre caracterul lui Roşu aveam să descopăr singur şi să culeg şi de la alţii, pe măsură ce mi-am găsit locul în noua colectivitate din cameră, cunoscîndu-i mai de aproape pe ceilalţi deţinuţi şi stabilind cu unii dintre ei relaţii de încredere şi stimă reciprocă şi chiar o strînsă prietenie care a dăinuit peste ani.

Din punct de vedere fizic, Roşu era numai piele şi os. Era de o slăbiciune de-a dreptul impresionantă, dar ea nu se datora închisorii, aşa cum îmi închipuisem la început. Nu era vorba de slăbiciunea puşcăriaşului, ci a alcoolicului, ale cărui organe, macerate de băutură, nu-l mai lăsau să pună carne pe el. Obişnuinţa durerii îl făcea să-şi ţină aproape tot timpul mîna apăsată în dreptul ficatului. Uita de el numai în zilele în care îl frîngea în două ulcerul care îi rodea pereţii stomacului şi care, periodic, se manifesta cu virulenţă mărită. Treceau atunci cîte două-trei zile pînă ce putea iar mînca, iar haita de tineri flămînzi din jurul lui, cărora le ceda porţia, se poate spune că îi aştepta însănătoşirea mai degrabă cu îngrijorare decît cu răbdare. Stabilit de mulţi ani la Lugoj, Roşu era unul din beţivii notorii ai oraşului. O reputaţie care i-ar fi

putut atrage şi simpatia concetăţenilor, dacă nu i s-ar fi adăugat una mult mai nocivă. Roşu nu frecventa numai cîrciumile, ci şi localul cel mai rău famat al oraşului: Securitatea! Şi nu se sfia să se arate în oraş şi prin bodegi în tovărăşia securiştilor locali, despre care spunea că sînt băieţi buni, că „le place viaţa", expresie care pentru Roşu reprezenta calificativul suprem pe care îl acorda cuiva, şi că dau de băut. Şi, pentru că bea, chefuia şi vorbea cu ei, lumea îl ocolea, convinsă fiind că „băieţii cei buni" nu-i dădeau de băut degeaba. Într-un oraş mic de provincie se întîmpla ca lumea să ştie uneori mai mult decît ştia Securitatea. Lumea ştia astfel pe cine vizitase Roşu a doua zi după ce petrecuse cu „băieţii" şi afla chiar cam căror subiecte le dăduse tîrcoale stînd de vorbă cu persoana respectivă, în încercarea de a o trage de limbă. De multe ori, lumea avusese prilejul să urmărească pînă la sfîrşit cîte un asemenea episod, aflînd de pildă că persoana vizitată de Roşu sau cea de care se interesase dispăruse într-o bună zi fără urmă. Şi lumea trăsese concluzia care se cuvenea în privinţa lui Roşu, chiar înainte ca familia dispărutului să primească cartea poştală de la Canal. Fiind cunoscut ca un cal breaz, Roşu nu mai reuşea să obţină informaţiile cu care să-şi plătească participarea la chefurile cu „băieţii". Patima băuturii l-a împins însă să găsească o soluţie. Şi anume: să trişeze! A început să inventeze întîlniri subversive şi comploturi care nu avuseseră loc sau critici la adresa regimului care nu fuseseră niciodată pronunţate în prezenţa lui. Personajele acestor scenarii imaginare şi le alegea după gradul de antipatie pe care o nutrea faţă de ele. Adoptînd acest procedeu, Roşu a reprezentat de aici înainte pentru cunoscuţii şi chiar necunoscuţii din oraş un pericol care nu mai putea fi evitat. Şi aşa, Roşu şi-a mai plătit încă o bucată de vreme locul la masa „băieţilor". Dar asta pînă într-o bună zi, cînd, prinzînd de veste că Roşu îi trăgea pe sfoară, „băieţii" s-au supărat pe el şi i-au dat şi lui un rol într-unul din propriile lui scenarii. Iar acum, Roşu îşi făcea penitenţa la Popa Şapcă, turnînd în continuare ofiţerului politic tot ce afla despre deţinuţii din cameră, dar de astă dată cu plată redusă: în loc de vin în libertate, cîteva linguri de ciorbă în plus, după gratii. Din cînd în cînd se întorcea de la întrevederea cu ofiţerul politic, spunîndu-ne că fusese scos la anchetă, şi aducea cîteva ţigări. Şi patima cu care trăgea fumul în piept era pe măsura tuturor celorlalte slăbiciuni pe care nu şi le putea stăpîni. Din toate cele spuse pînă acum, Roşu părea să fie cea mai perfectă canalie. Dar şi în această calitate reuşise să strecoare o slăbiciune: Roşu era sentimental! Se înduioşa singur pînă la lacrimi cînd povestea de puţinul care îi mai rămăsese curat şi nealterat în amintire. Evoca însă deopotrivă, cu aceeaşi emoţie, şi locurile lui natale din Mehedinţi şi chefurile sau micile potlogării din tinereţea lui din Severin. Iar cînd, cu vocea lui spartă, dar melodioasă, se apuca să cînte cîntece lăutăreşti de pahar, părea căzut în transă şi nu-şi mai ştergea nici lacrimile care i se prelingeau pe obrajii scofîlciţi. După asemenea manifestări sentimentale, Roşu cădea întotdeauna într-o profundă deprimare. Se culca în pat, îşi trăgea pătura peste cap şi stătea o vreme tăcut şi nemişcat. Apoi ur-

ma reacția contrară. Se scula și se plimba nervos prin cameră, făcînd cu glas tare considerațiile cele mai abjecte și pline de venin la adresa a tot ce-l înconjura, blestemînd oameni și obiecte laolaltă. Scena se încheia de obicei cu înjurătura lui favorită de Dumnezeu la adresa vieții, despre care nu cu mult înainte ne spusese cît o îndrăgea. Roșu a reușit totuși în primele zile de la sosirea mea în cameră să-mi forțeze mîna cu bunăvoința pe care mi-o arăta, obligîndu-mă sa capitulez în fața insistențelor și să-i fac pe plac. Astfel, cu toate protestele mele, i-a spus unuia din frontieriști să-mi cedeze mie patul lui și să se mute într-altul, din cele cîteva care mai erau încă libere. Roșu a cerut chiar asentimentul camerei, în gura mare și bineînțeles în mod demagogic, fără să aștepte răspunsul, invocînd dreptul pe care îl avea un pușcăriaș vechi de a fi privilegiat față de altul abia intrat în închisoare. Aveam întîietatea, spunea el, de a dormi într-un pat de lîngă sobă, unde era mai cald. Adevărul era că patul pe care mi-l oferea se afla lîngă al lui și, în felul acesta, mă avea mai aproape și mai la îndemînă să-mi povestească la nesfîrșit despre nopțile din viața lui petrecute cu paharul la gură, povești de care toți erau sătui să le mai audă, fiindcă fiecare pe rînd fusese la vremea lui victima pasiunii narative a șefului de cameră. Iar acum îmi pregătea și mie aceeași soartă! Mi-au trebuit cîteva zile pînă ce am scăpat de sub aripa lui ocrotitoare și totodată acaparatoare, reușind, prin mutarea mea într-un pat din fundul camerei, să-mi recapăt independența.

Deși în primele zile n-am prea dovedit să iau contact cu noii mei camarazi din celulă, din cauza lui Roșu care se ținea scai de mine, mi-am dat totuși seama de unele relații existente între deținuții din camera. Colindînd de atîția ani prin pușcării, ajunsesem, ca de fiecare dată cînd intram într-o nouă cameră mai mare, cu mulți deținuți, să îmbrățișez dintr-o privire întreaga cameră și să disting încă din primul moment cele două categorii de oameni care se evidențiau prin comportarea lor, complet deosebită de cea a majorității camarazilor lor. Cei din prima categorie își impuneau cu ostentație prezența, atrăgînd atenția noului venit în cameră prin felul de a-l acosta, de a intra cu el în vorbă, de a se oferi să-l ajute, dar și de a-l iscodi cu o familiaritate mergînd pînă la indiscreție. Desigur că printre acești gălăgioși din fire, vorbăreți, volubili și agitați, întîlneai întreaga gamă de caractere, de la oamenii cei mai cumsecade, pînă la cei de teapa lui Roșu. Dincolo de aceștia, care îți ieșeau în întîmpinare în primele rînduri, stăteau mai în spate în expectativă cei care nu luau nici o atitudine, abținîndu-se de la orice manifestare la intrarea noului sosit. Nu luau nici măcar inițiativa de a-i pune vreo întrebare pentru a-și potoli curiozitatea. Pe aceștia nu-i remarcai decît mult mai tîrziu, deși constituiau de obicei majoritatea locatarilor camerei. Erau o categorie intermediară, peste care fără să vrei îți alunecau ochii, neoferind nici un punct de atracție care să-ți rețină privirea. Te uitai în schimb, urmărindu-le intrigat atitudinea, spre cei care, deși tăcuți, retrași și vrînd să treacă neobservați, te făceau mereu să

întorci capul spre ei. Fie că stăteau aşezaţi pe pat, fie că se plimbau cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei, păreau să facă abstracţie de lumea înconjurătoare. Îţi dădeau impresia că, vrînd să se îndepărteze de lume şi să se izoleze de bunăvoie, exerciţiul le reuşise şi chiar se simţeau singuri, deşi se aflau într-o cameră plină de oameni. Figura le exprima de obicei calmul şi seninătatea oamenilor desprinşi de necazurile cotidiene, iar dacă le adresai cuvîntul, îţi răspundeau cuviincioşi şi plini de solicitudine, păstrînd însă o uşoară distanţă şi ferindu-se de intimităţi. Întotdeauna rezervaţi şi necăutînd să facă relaţii cu tot dinadinsul, nu inoportunau niciodată pe nimeni. Nu erau indiscreţi, şi era limpede că cereau reciprocitate în domeniu. Nu se lăsau antrenaţi în discuţii numai de dragul de a vorbi şi, cu atît mai puţin, în controverse pe teme ieftine, evitînd să se angajeze în certurile care se iscau uneori pentru tot felul de nimicuri, mai ales în camerele cu oameni de calitate dubioasă. Nu păreau să simtă nevoia unei ocupaţii, numai ca să le treacă vremea mai uşor. Stăteau şi ei uneori de vorbă sau jucau şah ori table, clandestin, dar nu ca soluţie ca să-şi ocupe timpul şi să le pară ziua mai scurtă. Am încercat să schiţez cîteva din trăsăturile comune aproape tuturor deţinuţilor din această categorie, în rîndurile căreia întîlneai de obicei oamenii cei mai interesanţi. Aveau mai toţi o personalitate pronunţată, o mare putere de stăpînire de sine şi resurse morale şi intelectuale deosebite, care îi puneau la adăpost de plictiseală, de stări nervoase violente sau, dimpotrivă, depresive şi de fluctuaţii de comportament. Erau oameni invulnerabili, care au învins şi timpul nesfîrşit care s-a scurs peste ei, şi opresiunea zidurilor temniţei, şi ofensa lanţurilor şi cătuşelor. În confruntarea dintre ei şi închisoare, înfrîngerea a suferit-o aceasta din urmă, care nici între zidurile ei n-a reuşit să le răpească libertatea şi să-i reducă la sclavie. Poate că am exagerat făcînd o delimitare atît de categorică între grupurile de deţinuţi din cameră. Şi poate că nici încercarea de a generaliza şi extinde la toate celulele din închisori prezenţa acestor categorii, ca şi locul exact din încăpere, unde erau de găsit, nu poate fi luată chiar drept regulă. N-am făcut însă decît să dau curs unor observaţii şi impresii mai puţin clare pe care le culesesem prin diferite alte închisori, dar pe care camera din Timişoara mi le-a confirmat şi scos în evidenţă într-un mod atît de izbitor încît nu am rezistat tentaţiei de a o prezenta ca pe un model. Model pe care, deşi numai schiţat, l-am găsit totuşi şi în alte camere de închisori.

SOLITARUL

La sosirea mea în cameră şi în primele cîteva zile următoare, am remarcat prezenţa unui singur deţinut solitar, plimbîndu-se liniştit şi cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei. Acolo îşi avea şi patul, pe care se

așeza cînd își înceta plimbarea. Singurătatea pe care o căutase îi era respectată, poate nu atît din înțelegere pentru dorința lui de a se izola, ci mai curînd din cauza temperaturii mult mai scăzute din acea parte a camerei. Era locul cel mai neprimitor din încăpere. Cu fiecare pas pe care îl făceai îndepărtîndu-te de sobă, simțeai cum frigul creștea, iar cînd te apropiai de fundul camerei, te pătrundea curentul glacial care se strecura pe lîngă cercevelele ferestrelor care nu se închideau ca lumea. Era motivul pentru care toți deținuții se grupaseră în paturile din jurul sobei, lăsîndu-le neocupate pe cele din fundul camerei. În afară de unul, în care se instalase deținutul singuratic. Apoi s-a mai adăugat unul, dintre ultimii veniți de la Securitate. Cel de-al treilea, care s-a aciuat lîngă ei, am fost eu. Mai de voie, pe de o parte, împins de curiozitatea pe care mi-o treziseră cei doi, cu strania lor dorință de a se izola și de a-și reduce spațiul de claustrație la dimensiuni și mai mici decît cel oferit de închisoare, mai de nevoie, pe de altă parte, pentru a scăpa de ingerințele dezgustătoare ale lui Roșu, am ajuns să prefer un pat din zona glacială a camerei celui de lîngă sobă. Așa am ajuns și vecin de pat cu Iosif Ripan și cu călugărul de la mînăstirea Tismana, pe care i-am pomenit în lista deținuților întîlniți în închisoarea Popa Șapcă. Voi trece peste destul de lunga perioadă limitată la relații strict civilizate, care a caracterizat conviețuirea noastră la început. Nici unul din cei doi nu părăsea „cartierul" în care locuiam, decît la ora mesei, pentru a-și primi mîncarea la ușă, sau la vremea „programului", pentru a merge la W.C. Eram singurul din cei trei, care făceam de mai multe ori pe zi naveta între cele două părți ale camerei. Nu-mi stătea în fire să fac cu atîta ușurință abstracție de lumea așa de pestriță care popula celula noastră, înainte de a o cunoaște mai de aproape. Neputîndu-mi înțelege curiozitatea și neastîmpărul care mă îndemnau să mă deplasez mereu dintr-un loc într-altul, să cercetez toate cotloanele încăperii, să observ și chiar să stau de vorbă cu mai toți ceilalți deținuți din cameră, chiar și cu unii de-a dreptul nefrecventabili, noii mei vecini, lîngă care mă mutasem, m-au ținut mai multă vreme într-un fel de carantină, înainte de a mă accepta complet și a mă trata pe picior de egalitate. Aveau să-mi spună mai tîrziu că le-am făcut impresia unui om prea agitat, prea vesel și prea vorbăreț, pentru a putea fi și serios. Desigur că și felul în care fusesem acaparat de Roșu în primele două-trei zile, ca și faptul că făceam parte din același lot cu Gheorghe Ștefan (Fane), care se bucura de o reputație mizerabilă în cameră, nu m-au avantajat în ochii lor. Suspiciunile colegilor mei s-au risipit însă încetul cu încetul, făcînd cu timpul loc unei simpatii reciproce și încrederi crescînde.

Călugărul, pe care îl voi numi părintele Veniamin (sub rezerva unei posibile erori, pentru că nu am certitudinea nici în privința numelui laic pe care l-ar fi purtat, Gheorghe Gheorghe, și nici a celui monahal, Veniamin), s-a convins primul că nu era cazul să mă suspecteze a fi de rea-credință, discuțiile noastre depășind din acel moment granița prudenței ce și-o impusese pînă atunci. Părintele Veniamin se ocupase de contabilitatea și de comercializarea

produselor confecționate în atelierele de lucru ale cooperativei înființate în incinta mînăstirii Tismana. Membrii cooperativei și muncitorii erau chiar călugărițele mînăstirii. Inteligența remarcabilă cu care era dotat, spiritul organizator, înclinația pe care o avea spre calculul matematic și un simț comercial deosebit de ascuțit l-au făcut să poată conduce treburile cooperativei cu maximum de beneficii pentru întreținerea și nevoile de trai ale maicilor. Jonglînd cu măiestrie cu paragrafele legilor, cu HCM-urile și cu dispozițiile potrivnice bunului mers al cooperativei, a reușit să evite toate impedimentele ridicate în cale, menite să ducă la reducerea cîștigurilor sub limita necesară întreținerii maicilor și deci la alungarea lor din mînăstire și închiderea lăcașului. Atunci cînd mi-a destăinuit întregul sistem de funcționare a cooperativei pe care îl pusese la cale, am fost peste măsură de impresionat de ingeniozitatea procedeelor și detaliilor imaginate de părintele Veniamin pentru a obține repartițiile de materiale care i se refuzau, comenzile mai avantajoase la care nu avea acces și acceptarea unor prețuri de vînzare, ca și privilegiul unor norme de lucru mai bune. Venind de la un profan în domeniul afacerilor, părerea pe care mi-am făcut-o despre geniul organizator al părintelui Veniamin nu ar fi avut nici o valoare dacă nu mi-ar fi fost confirmată și de Iosif Ripan. El însuși contabil, știuse să-i pună părintelui întrebări competente și înțelesese totul mult mai bine ca mine. Era și el uimit de inventivitatea și judecata infailibilă a părintelui Veniamin. Acesta avusese o copilărie grea. Orfan de amîndoi părinții de mic, crescuse în orfelinat și apoi intrase de tînăr în mînăstire, ca novice, înainte de a deveni călugăr. Deși cu vădite înclinații spre meditație și rugăciune, mintea lui ageră nu s-a mulțumit să rămînă pasivă. S-a apucat să învețe singur și să citească tot ce îi cădea în mînă. Făcea totul temeinic și aprofundat, așa că se putea spune despre el că era un autentic autodidact, dar fără a lăsa loc insinuării că, educîndu-se pe această cale, cunoștințele lui ar fi superficiale, incomplete și cu lacunele inerente faptului că nu urmase cursurile unor școli sau facultăți recunoscute. Așa învățase matematica și tot așa își însușise vaste cunoștințe de filozofie și istorie. Pasionat, între altele, de religiile din Orient, era în stare a vorbi ca un inițiat despre budism, despre toate credințele și zeitățile Indiei, ca și despre meditația și exercițiile yoga, pe care ne-a destăinuit că încercase și el să le practice. Deși convins de valoarea lor și neconsiderîndu-le în contradicție cu religia creștină, părintele Veniamin fusese obligat să renunțe la yoga încă din prima fază a exercițiilor de respirație. Ajunsese să-și stăpînească și să-și regleze respirația la un ritm redus, obținînd totodată și o rărire a bătăilor inimii. Se pare însă că nu respectase durata acestor exerciții și își supusese organismul la eforturi peste puterile lui de rezistență. Se îmbolnăvise de tuberculoză, fusese tratat și se vindecase, dar doctorul îi interzisese continuarea exercițiilor yoga. Părintele avea totuși o constituție robustă. Era înalt și cu umerii lați. Avea mersul domol și legănat al țăranului care vine de la muncă. Și mișcările nepripite și vorba așezată erau în concordanță cu întreaga lui făptură, croită mai din topor, care părea desprinsă din

viața aspră a mediului rural. Și totuși, mîinile părintelui Veniamin veneau să strice această primă impresie pe care ți-o făcuse personajul. Erau mici și delicate, ca de femeie. Mîini frumoase, cu degete subțiri. La față, părintele nu prezenta nici o particularitate. Poate doar un ușor prognatism al maxilarului inferior. În schimb, ochii lui mari, albaștri, avînd puritatea tulburătoare a privirii de copil, inocentă și naivă, dar și de o profunzime greu de înțeles, veneau să contrasteze și mai mult cu imaginea lui înregistrată la prima vedere. Mi-amintesc și acum de o intervenție a părintelui Veniamin într-o anumită împrejurare, intervenție căreia nici Ripan, nici eu nu fuseserăm dispuși să-i acordăm încredere. În fața evidenței, am fost siliți să ne schimbăm părerea. Prilejul experimentului la care mă refer l-a oferit de fiecare dată Iosif Ripan. Era vorba de crizele periodice de dureri de cap de care suferea, de pe urma bătăilor primite cu cîțiva ani în urmă la o anchetă deosebit de dură. Fusese schingiuit în fel și chip, dar în mod sistematic primise zilnic, săptămîni în șir, zeci și zeci de lovituri în cap. De atunci trăia sub teroarea acestor dureri de cap, care se dezlănțuiau pe neașteptate și îl țineau cîteva ore. Pulsațiile dureroase pe care le simțea în tîmple erau atît de acute, încît îl paralizau și numai un om cu voința și puterea de a îndura suferința, ca Ripan, era în stare să nu se vaiete. Stătea nemișcat, întins în pat, cu ochii acoperiți pentru că nu suporta lumina și tresărind la fiecare zgomot care îi sfredelea creierul. După o oră sau două de chin, durerea trecea de la sine, lăsîndu-l însă pe bolnav istovit pentru tot restul zilei. Ripan ne povestise despre aceste crize, cărora nu le găsise leacul nici în perioadele intermitente de libertate de care se bucurase între arestările de care avusese parte după instaurarea regimului comunist. La prima criză făcută în prezența noastră, părintele Veniamin se oferise să încerce să-i aline durerile. Îi ceruse să stea întins pe spate, în pat, cu ochii închiși, în timp ce el, concentrîndu-se, își va plimba palmele întinse pe deasupra frunții și ochilor suferindului. Părintele pretindea că mai aplicase procedeul și în alte cîteva cazuri similare și că de fiecare dată obținuse, dacă nu o înlăturare totală a durerii, cel puțin o atenuare a ei. Faptul că, în cazul lui Ripan, durerile de cap s-au mai liniștit după numai cîteva minute, devenind mai suportabile, nu ne-a convins de eficacitatea tratamentului. Se mai întîmplase și altă dată ca, fără nici un motiv, durerea să regreseze imediat după primele junghiuri și să persiste numai sub forma unei ușoare apăsări. Numai că după o vreme, o nouă criză a lui Ripan, tratată la fel, a avut același rezultat. Părintele Veniamin a mai avut și o a treia ocazie să-și dovedească această putere liniștitoare de dureri, căreia fiecare îi căuta explicația, fie în domeniul sugestiei, fie al cîmpurilor magnetice, fie al unei energii superioare sau chiar al supranaturalului. De la el n-am aflat decît că făcea un mare efort de concentrare, care nu-i reușea întotdeauna pe deplin. Iar Iosif Ripan ne-a spus că de fiecare dată cînd părintele își ținea palmele deasupra capului lui, simțea mai întîi un val de căldură inundîndu-i creștetul și tîmplele, după care, încet, încet, durerea îl părăsea.

Iosif Ripan, mult mai circumspect din fire decît părintele Veniamin, m-a ținut mai lung timp sub observație înainte de a mă considera demn de încredere. Iosif era unul din acei autentici legionari, pătruns de învățăturile lui Codreanu, pe care nu numai că le înțelesese exact, dar le și punea în practică în viața de zi cu zi. Portretul lui în numai două vorbe: în jur de 1,80 m înălțime, cu talia zveltă, măsurat la vorbă și în mișcări, Iosif părea calmul în persoană, deși sub această perfectă stăpînire de sine mocnea focul omului de acțiune și bătea o inimă caldă. Trăsăturile regulate ale feței și ținuta dreaptă a corpului îi dădeau o înfățișare atrăgătoare, iar privirea directă și neșovăitoare în ochii interlocutorului inspira încredere și simpatie. În primele zile de conviețuire mai apropiată nu i-am apreciat nici excesul de prudență, nici rezerva și politețea excesivă sub care își ascundea suspiciunea, și nici distanța pe care, cu amabilitate, dar ferm, o impunea între el și cei din jur. Purtarea lui ireproșabilă, egal de cuviincioasă cu toată lumea, îi atrăsese pînă și respectul derbedeilor din jurul lui Roșu, deși atitudinea lui, în loc să le servească de exemplu, le stîrnea mai degrabă ura. Se simțeau jigniți și înjosiți de a fi antrenați pe un teren care le era străin, iar limbajul ales cu care li se adresa îl considerau semn de dispreț. I-am auzit făcînd aceste comentarii numai între ei și cu glas scăzut. N-au îndrăznit niciodată să se manifeste fățiș împotriva lui Ripan. De altfel, cred că nici Roșu nu le-ar fi îngăduit-o. Roșu își dădea osteneala să întrețină relații așa-zis amicale cu Ripan, prevalîndu-se de faptul că erau concetățeni. Era pretextul sub care îl acosta aproape în fiecare zi pe Ripan, plimbîndu-se alături de el de la un capăt la altul al camerei și încercînd să-l atragă într-o conversație despre cîte un cunoscut comun din Lugoj. Chiar și pentru un nou venit ca mine, era evident că Roșu primise sarcina din partea Securității de a-l trage de limbă pe Ripan. Mai tîrziu, cînd relațiile mele cu Ripan au devenit mai strînse, am aflat nu numai că pentru el nu era un secret că Roșu era delator de meserie, dar ținuse să-l și informeze pe acesta din urmă că știa, și că totuși nu-i purta pică pentru acest lucru. Dimpotrivă, Ripan îi spusese chiar că era mulțumit că Securitatea nu va primi informațiile de la un individ oarecare, lipsit de scrupule, care ar putea-o minți pentru a-i cîștiga bunăvoința. Ripan îi declarase că era convins de rolul pozitiv pe care un om ca el, conștient că servește cauza dreptății, și cunoscut de lumea din Lugoj, îl putea juca, alimentînd Securitatea numai cu informații exacte.

Roșu se arătase satisfăcut de punctul de vedere al lui Ripan, dar îi ceruse să nu-l deconspire față de alții și în nici un caz față de mine, care, lipsit de maturitate și de experiență, nu i-aș accepta cu aceeași înțelepciune atitudinea. Cu toate acestea, el va da despre mine numai declarații favorabile. Vorbele lui Roșu l-au determinat pe Ripan să treacă peste rezerva pe care încă o mai avea în privința mea. Luîndu-și toate precauțiile să nu dea de bănuit despre ceea ce voia să-mi spună, Ripan mi-a cerut să-i promit discreție absolută. Considera că avea obligația morală să mă avertizeze că mă aflam sub observația lui Roșu, care și în închisoare, ca și afară, continua să fie întrebuințat de Secu-

ritate ca agent informator. Mi l-a descris apoi pe Roşu în toată complexitatea lui. Pe de o parte sentimental, înduioşîndu-se pînă la lacrimi numai la amintirea unor lucruri, oameni sau chiar a tinereţii lui. Pe de altă parte, imoral, mergînd pînă la a-şi sacrifica fără nici un scrupul sentimentele de admiraţie, respect sau chiar dragoste pe care le nutrea pentru anumite persoane, atunci cînd i-o cerea interesul personal. Şi interesul lui era unul singur: să-şi poată satisface patima băuturii, care îi robise voinţa şi îl îndemna să recurgă la orice ticăloşie pentru a-şi atinge acest scop. În Lugoj, cîtă vreme fusese liber, Ripan se aflase în permanenţă sub supravegherea Securităţii prin diferiţii ei agenţi sau turnători. Cornel Roşu era unul dintre ei: îl vizita periodic acasă sau îl acosta pe stradă sub diferite pretexte, propunîndu-i o şuetă la un pahar de băutură. Deşi nu era băutor, Ripan accepta. Ştia ce şi cît să vorbească cu el, dar mai ales ştia să-i plătească consumaţia, motiv pentru care Roşu îl simpatiza. Ripan ştia şi să-i menajeze complexele de vagabond şi beţiv al oraşului, ocolit şi disprețuit de lumea din Lugoj. Băgat în seamă şi tratat de la egal la egal, Roşu se simţea onorat. Îl respecta pe Iosif Ripan şi îi era recunoscător pentru faptul că nu-l desconsidera şi îl făcea să se simtă iar, măcar pentru un moment, ridicat în rîndul oamenilor, chiar dacă după ce se despărţeau se prăbuşea din nou în josnicia vieţii lui de toate zilele. Iosif ştia foarte bine cît de şubrede erau şi cît de puţin putea conta pe trăinicia acestor licăriri de sentimente nobile, care nu-l animau pe Roşu decît scurtă vreme. Spera totuşi ca, nestîrnindu-i duşmănia făţişă, să fie cel puţin la adăpostul unor denunţuri false din partea lui. Îl ştia vindicativ şi capabil de orice şi se temea nu numai pentru el personal, ci şi pentru familia lui. Viaţa soţiei şi a fiului lui erau la discreţia răzbunării organelor locale de securitate. La o simplă recomandare a lor, nevastă-sa îşi putea pierde slujba, iar copilul putea fi alungat din şcoală. Mocea, unul din ofiţerii Securităţii din Lugoj, venise de mai multe ori la închisoarea din Timişoara pentru a sta de vorbă cu Roşu sub pretextul necesităţii unui supliment de anchetă. De la întrevederile cu Mocea, Roşu se întorcea întotdeauna mai vesel în cameră. Şi nu atît pentru cele cîteva ţigări pe care le primea, cît pentru cuvintele de îmbărbătare ale securistului, care îl asigura de fiecare dată că procesul lui se va judeca în curînd şi că are toate şansele să primească o condamnare care să nu depăşească timpul petrecut în prevenţie. Deşi ajuns o epavă, atît din punct de vedere fizic, cît şi moral, Roşu nu trebuie subestimat, spunea Ripan. Nu trebuie să ne lăsăm handicapaţi de mentalitatea noastră de oameni normali, cu judecată sănătoasă, cînd încercăm să urmărim şi să deslușim raţionamentele unor minţi bolnave, pentru care adevărul, logica şi simţul dreptăţii sînt noţiuni necunoscute. Puterea nocivă a lui Roşu era o consecinţă directă a degradării lui morale în colaborare cu mintea strîmbă şi sufletul pocit al membrilor Securităţii. O simplă insinuare strecurată de el la urechea securistului, o aluzie la sentimentele duşmănoase pe care le nutreşti faţă de regim, o sugestie numai că o întîlnire banală cu un cunoscut ar putea avea un substrat conspirativ erau de ajuns pentru a justifica arestări,

anchete şi procese, în care aceste presupuneri sau chiar minciuni ale lui Roşu aveau să apară în actul de acuzare ca fapte dovedite, ce se soldau cu ani lungi de condamnare. Ripan mi-a descris tensiunea sub care a trăit cît a fost liber, tensiune care mai ales în ultima vreme atinsese limitele insuportabilului. De cînd se dezlănţuise noua prigoană împotriva legionarilor încă necondamnaţi sau eliberaţi din închisoare la expirarea pedepsei, Securitatea nu precupeţea nici un efort pentru a le găsi (sau inventa!) un nod în papură şi a-i aresta. Pe lîngă agenţii şi informatorii care mişunau peste tot, „invitaţiile" la sediul Securităţii „pentru a da anumite relaţii" sau numai pentru a-i ameninţa şi timora se ţineau lanţ. Orice întîlnire pe stradă, orice vizită în casa cuiva, cel mai banal serviciu făcut cuiva erau acte pasibile de a fi considerate „ajutor legionar" şi condamnate cu asprime. Pentru a nu-şi pune în pericol cunoscuţii şi prietenii, Ripan întrerupsese în ultima vreme relaţiile cu ei sau, dacă totuşi se întîlnea cu vreunul, recurgea la măsuri de maximă prudenţă. Din punctul de vedere al Securităţii, supravegherea în mod special şi îndeaproape a lui Ripan era mai mult decît justificată. Iosif Ripan întrunea toate condiţiile pentru a fi considerat duşman periculos. Era legionar. Avusese un rol în conducerea organizaţiei din judeţ. Deşi de nenumărate ori arestat şi anchetat, nu se lepădase de credinţa lui. Pe lîngă toate astea, Ripan era din Lugoj, oraş care avusese o puternică organizaţie legionară, care fusese fieful lui Horia Sima şi unde acesta din urmă fusese profesor de liceu.

Cum între cazul lui Ripan şi cazul meu nu era nici o asemănare, altele trebuie să fi fost motivele pentru care Securitatea îl însărcinase pe Roşu cu supravegherea mea. Am încercat amîndoi să le descoperim, străduindu-ne să nu folosim criteriile noastre de judecată, ci să uzăm de cele care presupuneam că puneau în mişcare mintea gînditorilor de la Securitate. N-am reuşit însă mare lucru. Rezultatul nu ne-a satisfăcut. Sau poate că defectul nostru de gîndire consta tocmai în faptul că unitatea de măsură pe care o întrebuinţam la aprecierea valorii concluziei era alta decît a Securităţii. Oricum, singurele două posibile motive pentru care Securitatea hotărîse să-mi acorde un regim special de supraveghere şi chiar să mi-l ataşeze pe Roşu ca agent provocator, mi s-au părut prea puţin importante pentru a justifica o asemenea măsură. Primul motiv la care ne-am gîndit era calitatea mea de „fost evadat", care ar fi trezit frica de recidivă. Cel de-al doilea l-am pus în legătură cu interesul arătat de Jerca în anchetă pentru armele pe care le ascunsesem la Ilovăţ. Numai în aceste două cazuri ar fi putut fi de folos Roşu, încercînd să mă tragă de limbă pentru a-mi afla intenţiile de fugă şi locul unde se aflau ascunse armele. Erau destăinuiri pe care nu le făcusem nici la anchetă, după cum nu aveam de gînd să le fac cuiva nici de aci înainte şi cu atît mai puţin lui Roşu, despre a cărui îndeletnicire eram prevenit. I-am spus aşadar lui Ripan că nu am intenţia să-l menajez pe Roşu, riscul de a mi-l face duşman nefiind pentru mine un pericol aşa de mare cum era pentru el. Am stabilit chiar o strategie a comportării diferenţiate pe care o vom avea cu Roşu. Iosif urma să se poarte

la fel ca mai înainte, în timp ce eu voi încerca să-i sap autoritatea de şef de cameră, căutînd să sparg unitatea bandei din jurul lui, dislocînd-o din poziţia privilegiată pe care o deţinea, pentru a pune astfel capăt furtului şi abuzului pe care le practicau. Pentru început, m-am decis să întreprind o serie de acţiuni mărunte, care, fără să pară îndreptate împotriva lui Roşu, ştiam că nu-i vor fi pe plac. Voiam să-l sîcîi şi să întind la maximum coarda bunelor lui intenţii şi chiar a afecţiunii pe care pretindea că mi-o poartă în amintirea admiraţiei pe care o avusese pentru tatăl meu. Primul pas l-am făcut către cei cîţiva şvabi din Timişoara şi împrejurimi, grupaţi în două sau trei rînduri de paturi suprapuse alăturate. Trăiau acolo numai între ei, izolaţi de ceilalţi deţinuţi din cameră, ca într-un ghetou. Ştiam că Roşu nu-i putea suferi, dintr-un fel de pornire şovină primitivă, pe care în mod demagogic o insuflase şi golanilor lui. Nemţii deveniseră astfel calul de bătaie al glumelor proaste, al batjocurii şi insultelor şi, totodată, victimele abuzurilor de tot felul din partea clicii lui Roşu. Exploatîndu-le buna-credinţă şi onestitatea, aceştia îşi impuneau autoritatea şi, sub ameninţarea de a-i înlocui la serviciile din cameră (cărat tinetele, spălat pe jos etc.), le cereau o răsplată oneroasă, care îi lăsa în ziua aceea pe nemţi fără porţia de pîine sau de mîncare. Cum mai toţi erau în vîrstă, timoraţi de maşinăria represivă cu care pentru prima oară avuseseră de-a face şi înfricoşaţi de agresivitatea şi lipsa de scrupule a golanilor pe mîna cărora căzuseră, bieţii oameni se resemnaseră să plătească tributul cerut, fără să mai protesteze. Teama îi făcuse să stea adunaţi grămadă ca oile, să evite contactul cu lumea din jur şi să nu-şi părăsească zona paturilor pe care le ocupau, decît obligaţi de programul de plimbare sau W.C. Cunoscîndu-i pe cîţiva dintre ei de cînd stătusem împreună în camera din care fuseseră mutaţi, nu mi-a fost greu să reiau legătura cu ei. Geis, care era un om vesel şi deschis, mă simpatiza şi aştepta cu sinceră bucurie vizita mea zilnică, să mă aşez pe patul lui şi să ne apucăm de povestit. Ceilalţi, mai puţin comunicativi si poate chiar neîncrezători în bunele mele intenţii, s-au arătat la început mai reţinuţi. Dar, încetul cu încetul, s-au lăsat şi ei atraşi în discuţiile noastre şi nu m-au mai privit cu bănuială. Numai cînd aduceam vorba despre atmosfera din cameră şi criticam cîrdăşia lui Roşu cu Fane şi cu tinerii frontieriştі, în rîndurile nemţilor se lăsa iar tăcerea. Se temeau să nu fie auziţi şi supuşi la represalii de banda lui Roşu. În primele zile, singur Geis continua discuţia pe această temă cu mine. Apoi, treptat, au îndrăznit şi ceilalţi să-şi exprime revolta faţă de abuzurile ce se săvîrşeau sub protecţia şefului de cameră. Mi-a fost însă imposibil să-i conving să ia o atitudine fermă şi să respingă de aci înainte orice ofertă de a mai fi ajutaţi la corvezi în schimbul raţiei de pîine sau porţiei de mîncare. Deşi le-am promis că şi eu, şi Ripan, îi vom susţine, au refuzat, pretinzînd că în cazul unei agresiuni, nimeni nu le va sări în ajutor, pentru că toţi le ştiu de frică. Roşu urmărea cu vădită nemulţumire întîlnirile mele cu nemţii. De cîteva ori n-a mai răbdat să tacă: „Ce-oi fi avînd, domnule, de vorbit cu proştii ăia?!“ sau „Nu te apuca să-i bagi în seamă şi să le dai nas că pe urmă se obrăznicesc

şi nu mai scapi de ei!“ Cînd îi răspundeam cu aerul cel mai inocent că mie îmi sînt simpatici, Roşu abia îşi mai putea stăpîni furia şi se îndepărta pentru a nu izbucni.

Între timp, relaţiile mele cu Ripan deveniseră tot mai strînse şi urmau să se dezvolte în continuare pornind de la încredere, respect şi apreciere reciprocă, spre o afecţiune şi prietenie, pe care nimic nu avea să le dezmintă. Stăteam de vorbă cît era ziua de lungă, fie plimbîndu-ne unul lîngă altul în spaţiul liber din fundul camerei, fie aşezaţi pe paturile noastre, cînd nu ne mai ţineau picioarele. Iar cînd ne pătrundea frigul, o porneam din nou. Avea şi un avantaj zona friguroasă a camerei în care locuiam: eram lăsaţi în pace, nimeni nu venea să ne deranjeze. Deşi nu primeam vizite nedorite, eram totuşi urmăriţi de privirea intrigată a lui Roşu, care asistase de la distanţă la evoluţia relaţiilor noastre pînă ce am devenit prieteni. Nu-şi putea explica ce îl făcuse pe Ripan să iasă din rezerva lui obişnuită şi din singurătatea în care se complăcea, pentru a ajunge la relaţii atît de strînse cu mine, şi se mira văzînd că discuţiile noastre nu mai conteneau, cînd îl ştia cît era de scump la vorbă. Iosif Ripan i-a satisfăcut curiozitatea spunîndu-i că profită de prezenţa mea în cameră pentru a face exerciţii de conversaţie în limba franceză, ceea ce în mare parte era şi adevărat. Aşa am şi început de fapt, povestindu-ne unul altuia viaţa pînă la intrarea în închisoare, în limba franceză. Pe măsură însă ce abordam alte teme, mai ales politice, şi ne angajam cu mai multă patimă în discuţie, interesul pentru lecţia de limbă franceză dispărea şi ne rezolvam controversele pe românește. Şi nu pot spune că n-au fost controverse care să ne fi situat pe poziţii total opuse şi pe care fiecare din noi le-am apărat cu înverşunare. Cum totul se petrecea pe fondul de încredere reciprocă, stabilit între noi de cînd, şi unul, şi altul ne convinsesem de onestitatea de caracter a celuilalt şi ne împrietenisem, nici o discuţie, oricît de vehementă şi pătimaşă ar fi fost, nu mai putea să ne altereze sentimentele care ne legau. Ba chiar şi atunci cînd nici unul din noi nu reuşea să-l convertească pe celălalt la ideile lui, ajungeam la înţelegere acceptînd şi respectînd punctul de vedere al celuilalt, fără să renunţi la al tău. Îmi aduc aminte de pildă cum, într-o zi, discutînd despre scena politică românească de dinainte de instaurarea dictaturii comuniste şi despre personalităţile care au ilustrat diferitele tendinţe şi curente de idei ale vremii, nu am fost de acord cu intransigenţa şi patima cu care Iosif îi condamna pe mai toţi, judecîndu-i numai în raport cu atitudinea pe care o avuseseră faţă de Mişcarea legionară. I-am explicat că nu puteam înţelege îndîrjirea cu care se înfruntau oamenii şi mai ales faptul că nu porneau la o critică a istoriei cu argumente din arsenalul interesului naţional, ci din acela mai restrîns şi subiectiv al interesului partinic. Patimile care se aprindeau ori de cîte ori venea vorba despre anumite evenimente politice din trecut, ţinînd deja de domeniul istoriei şi irepetabile în viitor, despre lupte sau acţiuni militare încheiate demult, care nu mai puteau fi reluate, împrejurările fiind altele şi atît învinşii, cît şi învingătorii nemaifiind în viaţă, sau despre erorile făcute de oamenii

politici, dispăruți și ei, mi se păreau nejustificate. Timpul care se așternuse de atunci peste acele vremuri și oameni le dădeau acum dreptul la judecata mai rece a istoriei. Nu pot pricepe cum și azi încă se mai pot învrăjbi oamenii cînd iau poziție pro și contra față de evenimente istorice cu care majoritatea nici n-au fost contemporani. Oare dacă n-ar fi fost să trecem Prutul în 1940 sau n-am fi avut parte de actul de la 23 august, ne-am fi găsit tot în trecut motiv de gîlceavă? Ne-am fi alăturat celor care doreau protecția Rusiei pravoslavnice pentru a ne război cu cei care preferau suzeranitatea turcească, numai de dragul zîzaniei și al consumului inutil de energie? Țin foarte bine minte formula pe care am găsit-o la încheierea argumentației mele pentru a-mi explica poziția. Am reținut-o pentru că mi-a plăcut și o mai folosesc și azi, de cîte ori se ivește ocazia. Dacă ar fi vreodată să-mi pun acasă, la loc de cinste, portretele oamenilor politici români din vremea copilăriei și adolescenței mele, aș ține seama la selecționarea lor de numai două criterii: să se fi dovedit a fi oameni de onoare și buni români. I-aș pune astfel în rame alăturate pe Maniu, Brătianu, Codreanu și Antonescu, fără a le reduce meritele pentru greșelile pe care le-au făcut sau pentru conflictele care i-au făcut adversari în luptele politice. Toți patru și-au iubit țara, fiecare i-a dorit propășirea, așa cum a înțeles-o el, și toți patru și-au dat viața în serviciul ei.

Iosif a sărit ca ars la gîndul de a-l vedea pe Antonescu așezat lîngă Codreanu. Pentru el era o blasfemie să pui portretul unui călău lîngă al Căpitanului, care fusese o victimă a acelorași forțe obscure pe care le servea și Antonescu prigonindu-i pe legionari. Și cum era un bun cunoscător al istoriei Mișcării legionare, de la înființarea ei și pînă la data la care stăteam acum de vorbă, Ripan mi-a făcut mai întîi o expunere amănunțită a perioadei ei de bune relații cu Antonescu și apoi a deteriorării și degenerării acestor relații în conflictul armat cu care s-a încheiat colaborarea dintre Horia Sima și general. Din acel moment, prigoana dezlănțuită de Antonescu împotriva legionarilor nu a mai avut limite. Arestările și procesele lor se țineau lanț, iar tribunalele militare îi condamnau pe capete la pedepse grele. Celor care primeau pedepse mai ușoare li se făcea favoarea de a fi trimiși pe front în linia întîi, pentru a se putea reabilita. Se pare că existase chiar un ordin către toate unitățile militare privindu-i pe legionarii trimiși pe front, formulat în felul următor: „Se vor reabilita post-mortem!“ Știam și din alte surse neutre sau chiar din rîndurile unor ofițeri, care nu-i simpatizau pe legionari, cît de crunte fuseseră represaliile lui Antonescu. Tulburat eu însumi și totodată și din respect pentru emoția lui Ripan cînd mi-a evocat numele unor camarazi și buni prieteni de-ai lui, trimiși fie în fața plutonului de execuție, fie la moarte sigură pe linia întîi a frontului, numai pentru că erau legionari, am renunțat la vehemența cu care pornisem să pledez cauza lui Antonescu. Iosif nu făcea nici o deosebire între Antonescu, Carol al II-lea și Armand Călinescu. Antonescu era un criminal cu nimic mai prejos decît Armand Călinescu, care la vremea lui măcelărise și el sute de legionari și le expusese trupurile în piețele publice

ale capitalelor de județe. „Peste ambiția și orgoliul nemăsurat al lui Antonescu, ca și peste patimile dezlănțuite atunci de ambele părți, s-ar fi putut trece și găsi o cale de înțelegere. Dar peste sutele de morți care ne despart, nu se poate trece", spunea Ripan. Am fost primul care am cedat, recunoscîndu-i dreptul legitim de a nu putea ierta, atunci cînd victimele i-au fost frați. Cîteva zile mai tîrziu, analizîndu-se pe sine, cu onestitatea care îl caracteriza, Iosif a redeschis subiectul: „Știu că nu am dreptate, dar sînt incapabil să-i recunosc vreo calitate lui Antonescu!". Își dădea și el seama că, în privința lui Antonescu, judecata limpede și simțul dreptății îi erau denaturate de patimă, dar sentimentele dureroase pe care i le trezea erau prea puternice și nu și le putea stăpîni. Deși spunea că nu va putea niciodată să-i vadă lui Antonescu decît crimele, Iosif credea, ca și mine, că într-o bună zi, cînd apele se vor liniști, istoria îl va așeza și pe el la locul lui, alături de Maniu, Brătianu și Codreanu, în Panteonul neamului. Iosif Ripan mi-a vorbit zile întregi despre prigoanele dezlănțuite împotriva lor de Carol al II-lea și de Antonescu, cărora le căzuseră victime cei mai buni dintre ei, în frunte cu Căpitanul. Am remarcat și la Iosif, ca și la alți legionari, cît de puternică era emoția și cît de vie le era încă durerea cînd pronunțau numele celor uciși. Suferința lor îți impunea decența de a nu le întrerupe sau tulbura în vreun fel această pomenire a morților, lăsîndu-i să-și depene în voie amintirile. Amintirea vie pe care o păstrau morților, pentru care se rugau, era însă inseparabilă de aceea a momentelor cumplite trăite de fiecare din ei în timpul prigoanelor. Cînd Iosif începea să-mi povestească despre ele, imaginile pe care le smulgea trecutului erau pentru el atît de sugestive, încît deveneau prezent și le retrăia pentru a doua oară în gînduri și sentimente de aceeași intensitate și cu aceeași încărcătură emotivă. Simțeam cum îi tremura glasul de indignare, nedumerire și neputință, ca și atunci, față de barbaria represaliilor pe care le suferiseră. Ceea ce îl afectase însă cel mai mult, fusese nedreptatea ce li se făcuse. „Cum e posibil, spunea el, ca tocmai noi, care ne iubim țara mai presus de orice, care am dovedit-o tot timpul prin atitudinea noastră și sîntem gata oricînd să ne sacrificăm pentru binele ei, să fim considerați dușmani și trădători, să fim scoși de sub protecția legii pentru a fi hăituiți, arestați, schingiuiți și omorîți fără a da cuiva socoteală? Și această nedreptate ne-au făcut-o partide și guverne românești, care și ele pretindeau că își iubesc țara. Partide și guverne cu care înțelegeam să ducem lupta pe tărîm politic și numai cu mijloace democrate. Singurii noștri dușmani declarați, cărora nu le acceptam dreptul la existență într-un stat democrat, sînt comuniștii! Abia acum, în închisoare, sub comuniști, am scăpat de complexele omului nedreptățit de propriii lui frați." Dorința mea de a-i cunoaște mai îndeaproape și din izvoare autentice pe legionari, pe acești oameni deosebiți, pe care i-am întîlnit de-a lungul anilor de închisoare, remarcîndu-le și admirîndu-le mereu purtarea față de semeni și atitudinea față de slujitorii Ministerului de Interne, mi-a fost în cea mai mare parte satisfăcută de Iosif Ripan. După cîteva luni de convietuire, Iosif avea să-mi declare că,

pe măsură ce trecuse timpul şi mă cunoscuse mai bine, convingîndu-se de cinstea mea sufletească, crescuse şi la el dorinţa de a-mi relata episoadele mai semnificative din zbuciumata şi tragica istorie a Mişcării legionare. Nu mă voi referi la toate cele aflate de la Iosif, decît în treacăt, încercînd să reduc la dimensiunea unor scurte dialoguri ceea ce s-a vorbit în zile şi săptămîni şi străduindu-mă să nu mă îndepărtez de spiritul în care mi-au fost împărtăşite. Voi întrerupe descrierea vieţii din camera noastră, ori de cîte ori, furat de evocarea atmosferei de atunci, îmi voi reaminti şi de alte convorbiri pe aceeaşi temă avute cu Iosif. Am găsit la Iosif Ripan, ca şi alţi camarazi de ai lui, de care m-am apropiat mai mult, o serie de trăsături comune, pe care nu le întîlneai decît rareori printre deţinuţii din celelalte categorii. Mă refer atît la atitudinea şi comportarea lor în mijlocul celorlalţi deţinuţi sau faţă de membrii administraţiei, cît şi la temele lor preferate de discuţie.

În privinţa discuţiilor care se purtau în închisoare, m-a uimit întotdeauna deosebirea dintre preocupările pe care le reflectau cele duse în rîndurile deţinuţilor nelegionari şi cele din cercurile deţinuţilor legionari. Primul contact cu realitatea brutală a închisorii producea, invariabil, în cursul săptămînilor următoare, aceeaşi reacţie la majoritatea deţinuţilor, în special nelegionari. Fenomenul l-am trăit şi eu şi l-am văzut repetîndu-se la fiecare lot de proaspeţi condamnaţi introduşi în celulele noastre. După şocul suferit la pronunţarea sentinţei atît de incredibil de mare, încît erai înclinat să crezi mai degrabă că era vorba de o farsă şi să-i înregistrezi grotescul, în loc să iei act de adevărul dramatic al situaţiei, treceai în faza următoare printr-o stare de entuziasm euforic faţă de certitudinea perspectivei de a fi eliberat în foarte scurt timp. Convingere nejustificată de nici un element obiectiv sau argument valabil. Era un optimism fără nici o acoperire, clădit în întregime în discuţiile care nu mai încetau şi în care fiecare ne întreceam să interpretăm în favoarea eliberării noastre evenimentele politice perimate, cărora înainte de arestare nu le acordasem nici o importanţă, sau chiar vorbe sau gesturi ale gardienilor pe care le credeam ambigue şi demne de considerat semnificative în sensul dorit. Cred că acest fals optimism era un antidot, un mijloc de apărare naturală împotriva dezechilibrului mintal care îl pîndea pe orice om normal cînd era confruntat cu viaţa de după gratii. O dată depăşită faza critică, scăpaţi de sub efectul drogului, năstruşnica iluzie comună, care ne stăpînise, se risipea, şi fiecare reveneam treptat la starea noastră obişnuită, recăpătîndu-ne personalitatea. Comună nu ne mai rămînea decît patima informaţiilor şi, chiar în lipsa lor, a discuţiilor şi a schimburilor de păreri politice, care cred că acopereau mai bine de jumătate din timpul vorbit în celulă. Ajunsesem astfel pe un teren comun al deţinuţilor mai vechi din celulă, ceea ce însemna şi primul pas spre integrarea noastră în noua societate. Mai toţi deţinuţii rămîneau însă în continuare de-a lungul anilor de închisoare robii obiceiului de a „pune ţara la cale", pornind de la cel mai neînsemnat zvon care pătrundea pînă la noi din lumea de afară. Eu însumi, deşi nu eram atras de cercurile care dezbăteau

zi de zi cu aceeaşi înverşunare toate problemele politice ale lumii, nu făceam chiar excepţie de la regulă: aveam obsesia „ştirilor"! Dorinţa, aproape bolnăvicioasă, de a străpunge izolarea în care eram ţinut pentru a obţine informaţii din exterior cred că făcea parte din lupta pe care, fără să-mi dau seama, o duceam împotriva claustrofobiei. Din acest punct de vedere, făceam fără doar şi poate parte din categoria deţinuţilor nelegionari! Deşi legionarii erau la fel de interesaţi să primească informaţii, nu se arătau ahtiaţi să le obţină cu orice preţ, iar atunci cînd aflau o ştire nu intrau în efervescenţă ca ceilalţi deţinuţi. Oricît de senzaţională ar fi fost ştirea, o recepţionau cu calm şi sub rezerva verificării, ceea ce nouă ne făcea impresia fie a unui dezinteres de neînţeles, fie a intenţiei de a ne sfida, dovedindu-ne că ei nu sînt ca toată lumea! Adevărul era că nici nu erau ca marea majoritate a celorlalţi! Erau disciplinaţi şi aveau o stăpînire de sine care îi împiedica să aibă reacţii pripite, punîndu-i la adăpost şi de entuziasme şi de deprimări nefondate, pe care să le regrete mai tîrziu. Era şi acesta un motiv pentru care unii deţinuţi le purtau pică! Vedeau în neparticiparea legionarilor la zarva, agitaţia şi pălăvrăgeala stîrnită în celulă de pătrunderea unei informaţii, o atitudine ostentativă de superioritate şi dispreţ, cu atît mai jignitoare pentru ei atunci cînd, după atîtea comentarii şi discuţii aprinse, se dovedea că ştirea fusese falsă sau greşit înţeleasă în Morse şi, deci, toate întreprinderile şi concluziile lor inutile. Cred că originea deosebirii de atitudine, luată de fiecare din cele două categorii de deţinuţi la confruntarea cu o ştire politică, pătrunsă clandestin în puşcărie, trebuie căutată în poziţia la fel de diferită pe care se situau fiecare din ele faţă de închisoare în general. Condamnaţii nelegionari păşeau în închisoare cu convingerea că vor fi curînd eliberaţi. Instinctul de conservare îi îndemna să-şi fixeze mereu cîte un termen limită pînă la eliberare, iar dacă pronosticul nu se realiza la timpul prezis, îşi amînau eliberarea pentru o dată ulterioară, nici ea prea îndepărtată. Şi aşa, după fiecare deziluzie, îşi creau o nouă speranţă, cu care trăiau pînă la termenul următor.

Legionarii aveau o vorbă: „nu poţi să ştii cît de lungă va fi închisoarea, deci nu te apuca să-i prevezi sfîrşitul. Pregăteşte-te s-o suporţi fără termen, pînă la capăt. E mult mai bine să fii surprins de o eliberare neaşteptată, decît să-ţi legi nădejdea de date care nu se vor adeveri exacte." „De la voinţa ta porneşte totul, îmi spunea Ripan. De ce să te laşi descumpănit de loviturile soartei şi să recurgi la paliative, la soluţii amăgitoare, cînd poţi păstra intact echilibrul interior, educîndu-l şi supunîndu-l voinţei tale de a rămîne neclintit? În felul acesta eşti eliberat de presiunea imediată a prezentului şi poţi primi şi judeca realitatea mai lucid. Te-ai distanţat şi ai o perspectivă mai bună de a privi evenimentele cărora nu le mai poţi cădea victimă. Nu mai eşti sub influenţa lor. Te afli pe o poziţie dominantă, fiindcă realizezi că nu au valoarea pe care par s-o aibă. Nu sînt nici istorice, nici epocale, nici hotărîtoare pentru soarta noastră, nici definitive, cum erai tentat să crezi, ci, în general şi în cel mai bun caz, fără mare însemnătate, dacă nu de-a dreptul mincinoase. Iar,

în ce privește știrile «proaspete», nu înțeleg de ce te frămînți atît de mult să le afli, cînd știi că sînt demult perimate cînd ajung la noi!" Principial, îi dădeam dreptate. Dar eu de „boala știrilor", cum o numea el, nu m-am vindecat nici azi. Pot spune, fără să exagerez, că în această privință am întîlnit la majoritatea legionarilor același punct de vedere și aceeași atitudine ca și la Ripan. Desigur că, prin contrast, sarea și piperul vieții în celulă îl reprezentau nelegionarii, care, cu nerăbdarea lor de a intra în posesia unei știri și apoi cu spontaneitatea, superficialitatea și totodată patima cu care căutau să-i găsească interpretarea și să-i prezică efectele, aprindeau cele mai vii discuții în contradictoriu. Or, pentru oamenii lipsiți de alte preocupări, de resurse morale sau de o credință temeinică, efervescența din celulă umplea golul în care pluteau fără să-și găsească un punct de sprijin. Nesfîrșitele discuții la care participau, deși în mare parte sterile, înlocuiau totuși cîteva ore anoste de închisoare cu altele mai puțin triste și deprimante. Din păcate, de multe ori, prinși în focul discuțiilor, participanții uitau să mai țină seamă de măsurile elementare de prudență ale pușcăriașului. Neglijau supravegherea coridorului, vorbeau tare și nu realizau, decît prea tîrziu, că de dincolo de ușă ofițerul politic le sorbise cu nesaț cuvintele. Legionarii, în schimb, chiar și atunci cînd știrea primită era interesantă, verificată și găsită autentică, o comentau foarte puțin și pe șoptite, fără să se angajeze în discuții contradictorii aprinse atunci cînd nu toți îi dădeau aceeași interpretare. Nu se arătau, ca noi ceilalți, preocupați de evoluția situației politice din lume, de care noi consideram că depindea și soarta noastră. Evenimentele politice internaționale nu constituiau pentru ei decît o temă secundară de discuție, cu care nu merita să-și piardă vremea. Se mulțumeau să le înregistreze, fără să le dea o importanță specială, cum făceam noi. „Noi, îmi spunea Iosif Ripan, nu sîntem nerăbdători să ieșim din închisoare, fiindcă graba noastră nu are iarba fiarelor care să rupă lanțurile și gratiile pentru a ne da libertatea. Noi încercăm să fim liberi în interiorul pușcăriei, și această libertate nu se cîștigă decît cu credința în Dumnezeu și cu forța morală pe care ne-o dă scînteia divină cu care sîntem fiecare înzestrați."

Mi s-a întîmplat deseori în cursul detenției ca, în lagărul de la Cavnic, în celulele mai mari din închisori sau în lagărul de la Salcia, din Balta Brăilei, să aud discuții purtate într-un cerc de deținuți nelegionari și apoi să trec pe lîngă un grup de legionari. Aș încerca să redau cît mai pe scurt ceea ce am remarcat de fiecare dată, chiar fără să fi urmărit sensul convorbirilor, înșirînd numai cîteva din cuvintele și expresiile surprinse în treacăt. Sper să fie mult mai sugestive decît o explicație amănunțită. Astfel, cuvintele cele mai frecvent pronunțate în primul grup trădau imediat subiectul discuției: „democrațiile occidentale...", „trupele ONU...", „Statele Unite vor pune Rușilor condiții ultimative de retragere...", „vom fi eliberați datorită presiunilor Occidentului..." sau „numai un război ne poate salva". Aceste frînturi de conversație ce-ți ajungeau zilnic la ureche se încheiau invariabil cu cele două cuvinte care multă vreme au exprimat singura nădejde a deținuților: „vin americanii!". Pe

lîngă cel de-al doilea grup, al legionarilor, trebuia să treci mai aproape ca să prinzi vreo vorbă. Se discuta pe ton scăzut şi necombativ. Aici cuvintele proveneau dintr-un alt vocabular, dînd însă şi ele de înţeles ce îi preocupa pe cei adunaţi. Mai toate se refereau la însuşirile nobile care trebuiau cultivate pentru a fi demn de tripla calitate de om, creştin şi român. Cădeau cuvinte simple: „muncă cinstită…", „iubirea aproapelui", „cumpătare…", „simţul dreptăţii…", „simţul onoarei…" sau cuvinte care înfierau: „ininciuna", „egoismul", „necinstea", „trădarea". Iosif Ripan îmi vorbea de „prilejul pe care ţi-l oferea închisoarea de a face ceva pozitiv: de a medita, de a te cunoaşte mai bine şi de a judeca fără părtinire slăbiciunile şi de a ţi le corecta". „De ce să-ţi pierzi vremea în discuţii politice care nu duc la nici un rezultat, cînd ai ocazia să-ţi perfecţionezi singur educaţia morală şi caracterul?", adăuga el. „Ştiu că vorbesc despre noţiuni bine cunoscute de tot omul. Cuvintele care le exprimă le ştim cu toţii, dar am pierdut obiceiul de a le mai pătrunde sensul, de a le înţelege şi deci de a le pune în practică. Percepţia noastră tinde să se oprească la suprafaţa noţiunilor, la enunţarea fonetică a denumirii unor virtuţi, fără să le mai sesizeze cuprinsul şi valoarea în adîncime, ceea ce a dus la banalizarea lexicului care le exprimă. Şi astfel, numai datorită superficialităţii noastre, esenţa virtuţilor morale ne scapă."

FRONTIERIŞTII

Iosif Ripan, părintele Veniamin şi cu mine stăteam ore întregi de vorbă, fie aşezaţi pe pat cu păturile în spinare, fie plimbîndu-ne cînd ne prididea frigul. Între zona friguroasă a camerei, în care locuiam numai noi trei, şi partea cea mai dens populată, unde se afla soba, se crease un fel de ţară a nimănui, pe care n-o frecventa nimeni. Eram singurul care treceam de cîteva ori pe zi peste „zona greblată", cum o numeam, asemuind-o cu fîşia care de-a lungul frontierei trebuia să înregistreze amprenta paşilor celor care încercau să fugă din ţară. Luasem obiceiul să dau zilnic cîteva raite, fie prin „centru", pentru a face o vizită în „cartierul german", fie pentru a lua contact cu vreun nou deţinut introdus în cameră cu ocazia mutărilor ce se efectuau pe secţie. Obiect al acestor „pritoceli" erau în general frontieriştii, care, datorită misterioaselor criterii ale ofiţerului politic, erau mereu mutaţi dintr-o celulă într-alta. S-a întîmplat chiar ca acelaşi deţinut, introdus dimineaţa în celulă la noi, să fie din nou mutat după prînz, pentru a fi readus la noi seara. În afară de informaţiile pe care le culegeam de la ei, despre anchetă, proces sau vreo ştire politică, eram din ce în ce mai curios să-i cunosc mai de aproape pe tinerii din noua generaţie de deţinuţi pe care, pînă la Timişoara, nu avusesem prilejul să-i întîlnesc. Chiar după săptămînile sau lunile petrecute în subsolurile Securităţii, tinerii mai purtau cu ei un iz de viaţă de care se bucuraseră înainte de arestare.

Totul îmi era însă necunoscut la ei, începînd de la îmbrăcăminte şi pînă la limba pe care o vorbeau, ca să nu mai amintesc cum gîndeau sau cum se purtau. Stasurile confecţiilor puse în vînzare în magazinele de stat se schimbaseră în ultimii opt ani de cînd mă aflam în închisoare, încălţămintea şi îmbrăcămintea modificîndu-şi aspectul pentru a se adapta cursului ultimului răcnet al „modei socialiste". Trecuse epoca docului şi lodenului de la începutul regimului! La primul contact cu noii arestaţi, nu mi-am putut lua ochii de la pantofii ascuţiţi pe care îi purtau, ca să nu mai vorbesc de fasonul surprinzător al pantalonilor. Cînd Covali, unul din cei doi croitori din lotul lui Baicu, s-a oferit să-i cîrpească pantalonul lui Prodan, primul frontierist de care am dat cu ochii, n-a avut numai intenţia să-i peticească, ci şi să facă haz de ei. Schiţînd paşii şi gesturile prezentatorilor de modă, Covali ne-a expus pe toate feţele pantalonii lui Prodan, îndemnîndu-ne să admirăm eleganţa modelului şi gustul desăvîrşit cu care au fost croiţi. A ţinut mai ales să sublinieze că economia de material dă un impuls inspiraţiei estetice. Într-adevăr, pantalonii lui Prodan, care era un tînăr foarte slab şi pirpiriu, păreau croiţi după tiparul iţarilor. După ce că păreau pantaloni scurţi, deşi îi veneau pînă la glezne, mai erau şi foarte strîmţi, îmbrăcatul şi dezbrăcatul lor fiind o operaţie extrem de laborioasă. Asupra limbii pe care o vorbeau junii frontierişti cred că nu e cazul să mă mai ostenesc s-o calific. Erau formele incipiente, încă rudimentare, ale limbii care s-a dezvoltat între timp, ajungînd la perfecţiunea celei care se vorbeşte astăzi în România. Pe vremea cînd am auzit-o vorbită la Timişoara, nu-şi găsise încă matca şi cursul fluent actual. Era poticnită, fiindcă nu reuşise încă să impună în vorbire proporţia justă între puzderia de neologisme scîlciate, dar românizate cu înaltă măiestrie agramată, şi numărul de cuvinte, expresii şi înjurături ordinare, menite să înlocuiască sau să completeze măcar lacunele punctuaţiei desuete a gramaticii burgheze. Între timp, armonizarea între noţiunile din limbajul cu pretenţii intelectuale şi înjurătura de mamă s-a împlinit, dînd astăzi tot farmecul limbii pe care am apucat-o atunci, la Timişoara, numai în stare embrionară. De multe ori, asemănarea mă face să cred că noua limbă este un dialect al graiului miliţienilor şi securiştilor, provenind şi ea tot din creuzetul laboratoarelor alchimiştilor partidului, stăpîniţi de obsesia uniformizării şi nivelării. Dacă îmbrăcămintea purtată de tineri şi argoul, ridicat la rang de limbă, pe care îl vorbeau te dispuneau la ironii şi chiar la glume mai mult sau mai puţin amare, cînd ajungeai să le asculţi amintirile sau planurile de viitor pe care şi le împărtăşeau unul altuia, nu-ţi mai ardea să faci haz nici măcar de necaz. Cu seninătatea oamenilor ce nu disting binele de rău, tinerii îşi dezvăluiau gîndurile care îi frămîntau, dorinţele şi scopurile la care rîvneau, precum şi mijloacele prin care intenţionau să şi le atingă, neţinînd seamă nici de cele mai elementare principii morale. Păreau să nu fi auzit vreodată de ele. Se lăsau mînaţi exclusiv de instinctul de conservare al celor mai primitive vieţuitoare, căutînd să obţină tot ce voiau fără efort şi chiar în detrimentul altora. Strategia lor de viaţă purta amprenta celui mai

odios egoism şi stătea în întregime sub semnul amoralităţii absolute. Ascultîndu-i, fără să vreau, mă întorceam cu gîndul la spusele lui Iosif Ripan, care, prin contrast, căpătau valoare de predică. L-am sfătuit chiar pe Iosif, în glumă, să nu-şi mai răcească gura de pomană cu teoriile şi principiile lui morale şi să-i lase pe tinerii frontieriştisă pledeze în favoarea lor, pentru că prin opoziţie vor fi mai convingători. Apreciezi şi înţelegi mai bine raiul, dacă ai trecut mai întîi prin iad! Şi totuşi, deznădejdea care te cuprindea văzînd noua mentalitate şi evoluţia nefericită spre totala dezumanizare a tinerilor care se perindau prin camera noastră nu era pe deplin justificată. În mod surprinzător, speranţa îţi venea tot din mijlocul lor. La început, contactul cu primii cîţiva frontieriştierea atît de şocant, încît erai tentat să generalizezi, să-i consideri pe toţi croiţi după acelaşi tipar, irecuperabili, demni de tot dispreţul, persoane cu care era mai bine să nu ai de a face. Dar dacă totuşi fenomenul te interesa şi continuai să-i frecventezi şi să stai de vorbă cu fiecare, aveai ocazia să descoperi între ei şi unele deosebiri şi chiar adevărate excepţii. Cei pe care i-am calificat irecuperabili erau departe de a fi în majoritate, dar, datorită obrăzniciei, lipsei de pudoare şi agresivităţii lor, se făceau în mod gălăgios şi cu precădere remarcaţi. Cu zgomotul, grosolănia limbajului şi certurile pe care le provocau, atrăgeau atenţia asupra lor, lăsîndu-i în umbră pe cei încă neconvertiţi la noua religie. Aceştia din urmă, deşi formau majoritatea, păstrau un timp o atitudine mai rezervată, pentru ca apoi, încet-încet, să se detaşeze de tovarăşii lor de lot şi să-şi găsească rînd pe rînd locul printre ceilalţi deţinuţi din cameră. Cazul unora dintre aceşti „transfugi" a dat chiar naştere la conflicte, cu riscul de a degenera în bătaie. Prodan, de pildă, băiatul cu pantalonii-ţari, de care am vorbit mai înainte, se aciuase pe lîngă croitorii din lotul meu, Covali şi Coteţ, despărţindu-se de cei cu care se înhăitase pentru a trece clandestin frontiera. Cîţiva dintre cei mai înrăiţi tovarăşi ai lui au încercat să-l recupereze pentru a-l face părtaş la tulburările pe care le provocau în cameră şi la metodele lor necinstite de a-şi însuşi mîncare din porţiile altora. Nereuşind să-l convingă cu duhul blîndeţii, trecuseră la intimidări şi chiar ameninţări, înghesuindu-l într-un colţ al camerei şi înghiontindu-l. L-a salvat părintele Veniamin, care, observînd manevra derbedeilor, s-a apropiat de grupul lor din colţ, i-a privit cu ochii lui mari, albaştri şi senini, şi i-a întrebat cu blîndeţe, de parcă nu şi-ar fi dat seama ce se întîmplă: „Ce faceţi aici, băieţi?". Deşi capabili oricînd să riposteze cu violenţă, întrebarea neaşteptată a călugărului i-a dezarmat. Fără să răspundă, s-au împrăştiat mormăind, iar Prodan s-a întors la noii lui prieteni, rămînînd definitiv de partea bună a baricadei.

Din mijlocul acestui tineret înrăit — sau în cel mai bun caz numai dezorientat — au apărut totuşi şi cîteva exemplare de excepţie, care te încurajau să crezi că încă nu era totul pierdut. Pe primii i-am descoperit într-un grup de cinci sau şase elevi, originari din zona Aradului. Unii împliniseră vîrsta majoratului în celularul Securităţii, în perioada de anchetă. Mi-au atras atenţia de îndată ce au fost împinşi în cameră de gardian. Şi nu numai fiindcă erau

așa de tineri, dar și fiindcă în întreaga lor înfățișare, atît timiditatea, cît și îngrijorarea provocată de mutarea bruscă din singurătatea subsolului Securității într-o încăpere mare, luminoasă și plină de lume, nu le putuse stinge vioiciunea și voioșia din ochi, în care nu se insinua nici o urmă din căutătura șireată, rapace și răuvoitoare a altor tineri care intraseră în cameră înaintea lor. Contactul cu cei de vîrstă mai apropiată, care îi înconjuraseră, a fost și primul examen pe care l-au trecut cu bine sub ochii noștri. Politicoși, dar respingînd intimitatea oferită golănește, au rămas grupați, ajutîndu-se unul pe altul la instalarea în paturile indicate de Roșu. De altfel, băieții nu mai conteneau cu efuziunile, manifestîndu-și bucuria de a se fi regăsit după lunile de despărțire, cît fuseseră găzduiți în subteranele Securității. Așezați în pat, în cerc, turcește, și-au revizuit împreună declarațiile date în anchetă, au reconstituit fazele procesului, și-au amintit de greșelile făcute și de contradicțiile la confruntări, fără să se acuze reciproc de rea intenție sau lașitate, dînd dovadă, în asemenea momente, de mai multă înțelepciune și maturitate decît alții mai vîrstnici. Înțelegerea și indulgența cu care își acceptau unul altuia slăbiciunile manifestate pe parcursul anchetei veneau și ele să ateste o calitate mai rar întîlnită la loturile de tineri, mai cu seamă frontieriști, care invadaseră închisoarea Popa Șapcă: o caldă și sinceră prietenie, legată prin afecțiune adevărată și nu prin interese josnice de bandă de viitori răufăcători! Cei cinci sau șase nou veniți n-aveau nimic în comun cu ei, nici măcar motivul condamnării nu era același. Tinerii elevi nu voiseră să treacă frontiera, ci se constituiseră într-o organizație subversivă, care să lupte împotriva regimului comunist! Și asta o făcuseră, la începutul anilor '60 ai stăpînirii comuniste, niște tineri de 18 ani, din provincie, crescuți și școliți în institutele de învățămînt ale regimului și sub supravegherea și îndrumările Partidului!

După trista experiență a convietuirii cu frontieriștii, Hara și camarazii lui ne-au adus, prin prezența lor în cameră, primul mesaj îmbucurător privind tineretul de afară. Împreună cu Iosif și părintele Veniamin, ne bucuram de buna lor dispoziție, de rîsetele și glumele care țîșneau din cotlonul în care se aciuaseră, făcînd din paturile pe care le ocupaseră un fel de rezervație autonomă de viață din restul camerei. Dovada neașteptată produsă de grupul lui Hara că germenii regenerării unui tineret sănătos nu se pierduseră încă a dat naștere la lungi comentarii în colțul nostru. Iosif ne-a vorbit cu entuziasm despre teoria elitelor susținută de Mișcarea legionară, teorie greu de respins de oamenii de bun-simț, chiar ne- sau antilegionari. Grupul Hara fusese arestat în haine de vară. În subsolul Securității nu simțiseră iarna, dar acum, în camera noastră încă friguroasă, în acel început de primăvară întîrziată, tremurau de frig, numai în cămașă și pantaloni subțiri. Strînși unii într-alții, cu paturile în spinare, nu se plîngeau, știind deja să facă haz de necaz. Nici de foame nu se văietau, deși erau tare flămînzi. Se uitau cu jind la banda lui Roșu și Fane, care împărțea masa la ușă făcîndu-și porții avantajoase și inventînd compensații suplimentare pentru așa-zise servicii și corvezi prestate în cameră (dusul

tinetei, măturatul pe jos, spălatul geamurilor etc.), dar stăteau de o parte, neîncercînd să le capteze bunăvoința pentru o lingură de mîncare în plus. Între timp, cum din cauza neastîmpărului meu fusesem botezat agentul extern al grupului nostru, nu numai că mă apropiasem, dar mi-i și apropiasem pe Hara și pe prietenii lui. Îmi petreceam cu ei mare parte din zi, povestindu-le de toate, răspunzîndu-le la întrebări și lăsîndu-i și pe ei să-mi povestească de-ale lor. I-am cunoscut astfel și mai bine, și simpatia pentru ei n-a făcut decît să-mi crească, fiindcă nu m-au decepționat întru nimic. Am sfîrșit astfel prin a-i îndrăgi cu toții. Încă din primele zile, părintele Veniamin, Iosif și cu mine, ne-am hotărît să-i ajutăm, dar în mod cît se putea de discret. Iosif urma să contribuie, prin noi, fără să iasă la iveală pentru a nu-i da ocazia lui Roșu să-l toarne pentru prozelitism sau caz de „ajutor legionar". Am încropit așadar din zestrea de zdrențe, pe care fiecare din noi și-o purta în traista-pernă, cîte ceva de adăugat la îmbrăcămintea lor de vară. De nădejde erau mai ales peticele suprapuse cu care le-am îngroșat cămășile și le-am bazonat pantalonii. Și noi, dar și croitorii noștri, Coteț și Covali, am cusut și peticit cîteva zile în șir. Pentru a primi totuși o bucățică de pîine sau cîteva linguri de mîncare din gamelele noastre, băieții s-au arătat reticenți, obiectînd că noi suferim de ani de zile, nu ca ei de numai cîteva luni! A trebuit să-i convingem fie că părintele Veniamin postește în ziua aceea și nu mănîncă, fie că eu mi-am stricat stomacul. În schimb, contribuția mea la echipamentul vestimentar al grupului Hara s-a manifestat mai puțin discret, necesitînd dezvoltarea unei mici industrii artizanale de filatură în cameră, spre disperarea lui Roșu, care se temea să nu fim surprinși de gardian și să fie acuzat că tolerează activități nepermise. Abuzînd de faptul că știam că vrea să mă menajeze, atît din motivele lui sentimentale nostalgice pentru un trecut care îi bîntuia visele tulburi de alcoolic, cît și pentru a păstra bunele relații cu mine, care să-i ușureze misiunea dată de Securitate de a mă supraveghea, am ajuns la o situație paradoxală. L-am rugat de mai multe ori, în timpul operației pe care o desfășuram împreună cu băieții lui Hara, să țină tira la ușă, adică să stea în dreptul vizetei pentru a nu fi surprinși de gardian. Spre hazul lui Ripan și al părintelui, Roșu a acceptat, dar tremurînd de teamă și cu o privire atît de disperată de această complicitate, încît te apuca mila. Faptele au fost stîrnite văzînd cum tot grupul Hara purta pe cap cîte o batistă strînsă la colțuri în patru noduri, cu care încercau să se apere de frig, fiind și ei tunși reglementar cu mașina zero. Fiind posesorul unei croșete de împletit, confecționată dintr-un cui, pe care o salvam de la confiscare la fiecare percheziție ținînd-o ascunsă în gură, culcată lateral între dinții de jos și obraz, m-am oferit să le croșetez cîte o tichie ca a mea, în argoul nostru numită cipilică. Mă specializasem în astfel de cipilici, reușind chiar să fac modele cu diferite culori, asemănătoare acelor fesuri sau calote împletite, purtate de georgieni și alte populații din regiunile caucaziene. Propunerea mea i-a entuziasmat pe tineri, care abia așteptau să învețe toate procedeele noastre clandestine cu care încercam să înlocuim strictul necesar care nu ni

se dădea. Dorința lor era să devină „niște adevărați deținuți, așa cum sînteți dumneavoastră!", spuneau ei, privindu-ne cu admirație. Înainte vreme, tinerii de vîrsta lor aveau cu totul alte dorințe! Nu aveau înclinații practice! Operația noastră a început printr-o campanie de strîngere a materialului necesar. Fiecare a scotocit prin traistă căutînd sau destrămînd din petice mai vechi ultimul capăt de lînă sau fir de ață. S-a recurs și la izvorul nesecat al puștcăriilor de fire din saltele, plătit deseori cu zile de izolare. Pe măsură ce se înmulțeau, ghemele erau ascunse tot în saltea. Tinerii purtau acum în pantofi, în loc de ciorapi, un fel de săculeți din petice de pînză. Ciorapii, extrem de subțiri, din fir de nailon, cu care fuseseră arestați, nefăcînd față condițiilor din închisoare, s-au destrămat, iar ața rezultată au sortat-o pe culori. Adevărata desfășurare în spațiu a operației, spre spaima lui Roșu, abia atunci a început! Pentru înnăditul, dublatul sau împletitul cu ața colorată de nailon, firele erau întinse dintr-un capăt în celălalt al camerei, în partea ei nelocuită, pe care o numisem „țara nimănui". Pe lîngă această acțiune pe linie orizontală, doi dintre băieții lui Hara erau răspunzători de desfășurarea unei operațiuni pe verticală: unul din ei, cățărat la nivelul patului trei, lăsa să atîrne pînă jos la podea, agățat de o greutate, snopul de fire, căruia cel de-al doilea, de la picioarele paturilor, îi imprima o mișcare de torsiune spre a obține astfel firul definitiv care avea să intre în lucru. De aci înainte, o dată pregătirile isprăvite, spre ușurarea lui Roșu, activitatea noastră s-a limitat la o zonă restrînsă și deci mai puțin vizibilă. Lucram la patul meu, înconjurat de grupul Hara, care mă aproviziona cu gheme din saltea și mă supraveghea, vrînd neapărat să-mi fure meseria. L-am ajutat s-o facă! Și-au cioplit și ei croșete din aschii de lemn de foc. Zece zile mai tîrziu, fiecare se mîndrea cu cipilica lui deosebindu-se de a celorlalți!

Nici n-a apucat Roșu să răsufle ușurat de mulțumirea de a fi scăpat de operația cipilicilor fără să fie alarmată administrația, că mi-a venit o altă idee, care l-a făcut iar să intre în panică. De data asta, molipsit probabil de șablonul judecății securiștilor cu care chefuia cînd era liber, a considerat abaterea mea de la regulament mult mai gravă, fiindcă i s-a părut a fi de natură politică. Dornic fiind de a epuiza toate căile posibile de a afla ceva vești de afară, fie chiar și vechi, și din „Scînteia", m-am gîndit să încerc să iau legătura cu deținuții de drept comun, care ocupau celula de la etajul inferior. Nu-i văzusem niciodată și nu știam ce fel de oameni erau. Nu auzeam decît murmurul glasurilor care ne parveneau pe fereastră, fără să le înțelegem vorbele, dar care ne indicau că încăperea de sub noi era locuită. Cu toate astea, mă decisesem să-mi încerc norocul, lăsînd o „ancoră" pînă în dreptul ferestrei lor și așteptînd să primesc un semn de viață. Timp în care nu puteam decît să sper că nici un gardian sau securist, trecînd prin curte, nu va privi în sus pentru a vedea ancora. Noroc că securiștii nu prea ridicau ochii spre cer! Asemenea acțiuni în zona dreptului comun a închisorii, deși nepermise, erau socotite benigne, fiind doar mijlocul obișnuit de a cere țigări vecinilor de cameră. Cînd gestul pornea însă de la un deținut politic, situația se schimba, devenind o abatere gravă,

o acțiune cu scopuri subversive. Deși hazardată, m-am hotărît să fac tentativa, asumîndu-mi riscul cîtorva zile de izolare în caz că voi fi prins. Operația necesita însă o destul de migăloasă pregătire prealabilă și încă în cîmpul expus privirilor prin vizetă. Trebuia deci să fiu acoperit, ceea ce grupul lui Hara a fost încîntat să facă, stînd de veghe în fața vizetei. Suit pe pervazul ferestrei din fundul camerei, înarmat cu un „costică" și cu o coadă de lingură, m-am apucat de treabă! Pentru a degaja calea spre exterior, prin care urma să las să alunece în jos sfoara prevăzută la capăt cu un săculeț de pînză, aveam de înlăturat două piedici. Mai întîi o plasă deasă de sîrmă subțire și apoi o alta cu ochiuri mai mari, dar mai solidă, din sîrmă de oțel. La prima a fost simplu. Am desprins-o fără greutate în colțul din stînga-sus și am îndoit-o, urmînd s-o așez din nou în poziția inițială la sfîrșitul operației. La cea de-a doua, în schimb, am muncit cîteva ore rupîndu-mi degetele pînă ce am izbutit să desprind și să rup o primă bucată de sîrmă de circa zece centimetri lungime. Celelalte trei sau patru următoare au avut și ele aceeași soartă, dar fără să mai facă o opoziție atît de înverșunată. În vremea asta, Roșu se plimba nervos prin cameră. Ticul pe care îl avea în mod obișnuit în colțul gurii, sumecîndu-și spasmodic buza superioară ca într-un rînjet, se repeta de data asta într-un ritm îngrijorător. De cîte ori coboram de la fereastră să mă mai odihnesc, Roșu era într-un salt lîngă mine, rugîndu-mă în fel și chip să încetez lucrul. Arunca priviri îngrijorate spre grupul lui de ciraci, în frunte cu Fane, spunîndu-mi că se temea mai ales de ei.

— Sînt în stare să te toarne, și atunci sîntem pierduți cu toții!

— Eu nu risc decît o pedeapsă de carceră sau izolare. Dumneata pierzi totul, fiindcă te-ai asociat cu ei. Ar trebui s-o rupi cu ei!

— Nu pot! Sînt capabili de orice, sînt periculoși!

Cînd mă urcam din nou pe fereastră, Roșu alerga la Ripan să-i vorbească de temerile lui și să-l roage să mă determine să renunț la planul meu de a lua legătura cu dreptul comun. În complicitatea lui nedeclarată cu mine, Iosif îi spunea că nu avea puterea să mă influențeze. Mă considera și el peste măsură de imprudent, lăsîndu-l pe Roșu să tragă concluzia că mă credea puțin nebun.

— E mai bine să încercăm să-l apărăm de vreo turnătorie, pînă se va convinge singur să renunțe la contactul cu dreptul comun. Dumneata, care i-ai cunoscut tatăl, nu-l poți lăsa pradă derbedeilor care te-au înconjurat și te lingușesc. Ce ar zice lumea despre dumneata, cînd va afla că nu ai intervenit!

Sentimentele contradictorii ale bețivului și lupta cu propria-i conștiință, trezite de vorbele lui Ripan, îl făceau pe Roșu să încerce să-și exercite în continuare pe lîngă grupul lui Fane autoritatea știrbită de toleranța pe care mi-o arătase. Între timp, îmi terminasem treaba, am lansat „ancora" și am așteptat „să muște", ca la pescuit. Dar nu s-a întîmplat nimic. Am mai repetat operația de cîteva ori în cursul zilei, fără să obțin vreun rezultat. Va rămîne un mister, dacă ancora nu a fost văzută sau dacă, timorați de amenințările administrației de a nu lua legătura cu politicii, deținuții nu răspunseseră la apelul meu. A

trebuit să mă mulțumesc cu faptul că nu mă denunțaseră! Cel mai bucuros a fost Roșu cînd m-a văzut reparînd plasele de la fereastră, fără să las în urma mea vreo urmă vizibilă a infracțiunii. Și totuși, la scurt timp, tentativa nereușită cu ancora avea să-și producă efectul în cu totul altă direcție, ceea ce avea să ducă la o completă răsturnare a situației și la schimbarea atmosferei din cameră.

CONFLICT DESCHIS, O NOUĂ ORDINE ÎN CELULĂ

În toată această vreme, ușa camerei noastre s-a mai deschis din cînd în cînd, fie pentru a ne fi introdus cîte un nou deținut, fie pentru a ne fi luat unul din cei nu demult aduși. Nucleul camerei părea să nu intre în planul de mutări al biroului politic al închisorii. Colțul nostru de trei inși, grupul etnic german, cum îi numeam noi pe camarazii noștri șvabi, bineînțeles Roșu și, mai de mirare, chiar grupul lui Hara și alți cîțiva n-au fost afectați de aceste pritoceli. În schimb, Fane, și el inamovibil, își vedea mereu modificat efectivul, gașca lui pierzînd sau primind mereu alți membri, cu apucături mai mult sau mai puțin asemănătoare. Treptat, și relațiile între oameni s-au mai consolidat, semn că și societatea noastră se închega. Cei doi croitori, cu protejatul lor Prodan, cel cu pantalonii-ițari, se întrețineau prietenește cu grupul Hara, rămas la fel de legat și omogen. Tinerii lui Hara, la rîndul lor, îl adoptaseră pe Strobel, un șvab de vîrsta lor, un băiat blînd și cuminte, care de cîteva ori pe lună făcea hazul camerei, fiind scos la cercetări și consulturi medicale din cauza celor patru degete în loc de cinci pe care le avea la o mînă. Acest defect din naștere dădea mare bătaie de cap Securității, care nu reușea să stabilească dacă degetul lipsă era mijlociul sau inelarul! Nu de alta, dar nu știau în dreptul cărui deget prevăzut pe fișa dactiloscopică să nu-i pună amprenta digitală! Și grupul german își mai schimbase atitudinea. Nu mai erau chiar așa de timorați ca la începutul convietuirii noastre, deși, întrebîndu-i, pe rînd, dacă, în cazul unei încercări de a disloca monopolul abuzurilor practicate de golanii din jurul lui Roșu, ar fi dispuși să participe pe față la un vot de blam împotriva lor, nemții noștri continuau să se eschiveze. „Vitejiile" mele, la confecționatul cipilicilor și la aruncatul ancorei, îi făcuseră să prindă curajul de a-și manifesta indignarea cu mai multă vehemență, dar tot numai în cerc restrîns. Cerc în care mă primeau și pe mine, cu mai multă încredere ca mai înainte. Mai toate sondajele pe care le făceam cu discreție printre deținuții din cameră, deși arătau o tendință crescîndă în favoarea îndepărtării grupului lui Fane și a legii celui mai puternic, pe care o impusese abuziv și prin intimidare, totuși, majoritatea nu considerau că era înțelept să ridice problema cu glas tare. E drept că nici eu nu îndrăzneam să mă aventurez într-un conflict deschis cu Fane și oamenii lui, știind că aceștia vor apela la ajutorul gardianului, care îi va susține tot

pe ei. M-am hotărît să adopt o altă cale. Mă limitam să vorbesc deschis despre viaţa deţinuţilor în celulele închisorilor de execuţie, ca şi în lagărele de muncă forţată, unde nu se petreceau lucrurile ca în puşcăriile de tranzit, cum era Popa Şapcă. Vorbeam despre respectul pe care şi-l acordau reciproc deţinuţii, despre grija pe care o purtau celor mai bătrîni şi neputincioşi, şi mai ales despre spiritul de echitate cu care împărţeau totul frăţeşte. Sub pretextul de a-i informa pe tinerii lui Hara, vorbeam destul de tare pentru a fi auzit şi de cei din jur. Băteam şaua, cum s-ar zice! Fane şi ciracii lui îmi aruncau priviri ironice şi făceau între ei aprecieri grosolane şi batjocoritoare, fără să se încumete să devină agresivi, deşi „predica" mea zilnică îi irita tot mai tare. O urmă de bun-simţ îl făcea pe Fane să nu poată încă ieşi din dilema în care se găsea faţă de mine: pe de o parte eram omul care îl sprijinise la proces, iar, pe de altă parte, tot eu eram cel care îi periclitam privilegiile de care se bucura. Făcea acum ultimele eforturi să amîne reflexul cîinelui căruia i se ia osul!

Nu ştiu dacă propaganda mea calculată a avut efect pozitiv asupra unor oameni hotărîţi să supravieţuiască absolut cu orice preţ. Ştiu însă că o reacţie spontană şi nechibzuită din partea mea avea să întrerupă brusc expectativa, descătuşînd tensiunea care se acumulase între noi. Punctul de plecare l-a constituit un fapt devenit aproape banal, fiindcă se repeta periodic. Eram în aşteptarea „programului" de după-amiază, cînd urma să fim scoşi la W.C. Fane şi cu doi tovarăşi de-ai lui se tocmeau cu dr. Fisch, căruia îi venise rîndul la prestarea serviciului în cameră şi care, fiind în ultimul hal de reumatic, nu putea să transporte tineta. Cei trei încercau, de fiecare dată, într-o asemenea ocazie să obţină mai mult din porţia lui de mîncare pentru a-l înlocui la transport. Faţă de pretenţia lor exagerată, Fisch începuse prin a refuza propunerea, dar şantajul lor funcţiona în continuare: „Dacă nu vrei, n-ai decît să-ţi faci singur serviciul!" s-a răstit Fane la el, întorcîndu-i spatele şi îndepărtîndu-se. Ştia foarte bine că Fisch nu avea încotro şi că tot la el va apela, nimeni altul neîndrăznind să acapareze sursa unui supliment de mîncare pe care Fane o considera de drept numai a lui. Aici a intervenit însă neprevăzutul! Lui Hara i s-a făcut milă de Fisch şi s-a oferit să-i ducă el tineta, fără nici o pretenţie de răsplată, la care Fane a sărit ca o fiară, insultîndu-l în termenii cei mai ordinari ai periferiei bucureştene, ameninţîndu-l cu bătaia. Cum mă aflam în preajmă, m-am alăturat lui Hara, declarînd că vom duce împreună tineta lui Fisch. Roşu de furie, Fane s-a apropiat ameninţător de mine, umflîndu-şi pieptul şi scoţînd astfel şi mai mult în evidenţă diferenţa de înălţime cu care mă domina. Sigur pe teama pe care i-o inspira victimei lui, Fane mi-a cerut să nu mă amestec într-o chestiune care nu mă priveşte, pentru că serviciul din ziua aceea îl deţine Fisch şi numai el poate hotărî cine să-l înlocuiască: „Hai să-l întrebăm!" mi-a zis Fane, rînjind cu înţeles. I-am replicat că un inapt de orice fel de muncă nu poate fi silit să participe la corvezile de cameră, aşa că nu are a răspunde la o asemenea întrebare. Ajuns la capătul răbdării, congestionat la faţă şi nemainimerindu-şi cuvintele, Fane a mai făcut un pas spre

mine. O clipă am crezut că mă va lovi. A fost şi teama lui Ripan şi a părintelui Veniamin, care începuseră să se apropie de locul unde ne certam. Nu ştiu dacă l-a influenţat faptul că Roşu i-a strigat pe un ton imperativ să nu facă scandal în cameră sau dacă el însuşi a vrut să-l evite, de frica de a nu fi totuşi pedepsit ca provocator în cazul intervenţiei gardianului. Fane şi-a schimbat tactica. S-a oprit şi, pe un ton voit mai ridicat, care putea atrage gardianul la uşa noastră, a început să mă apostrofeze cam în felul următor:

— Cine te crezi că eşti, de vrei să strici regula din cameră şi să faci zîzanie între oameni?! Ce părere ai avea dacă domnul plutonier ar şti ce vorbeşti în cameră? În loc să-ţi vezi de treabă, nu discuţi decît politică! Ce ar spune domnul plutonier dacă ar afla că ai rupt sîrma de la fereastră ca să iei legătura cu altă cameră?!

Situaţia devenise critică pentru mine. Riscam ca în orice moment gardianul să audă gălăgia din camera noastră, să deschidă uşa şi să ia în seamă acuzaţiile lui Fane, putîndu-se sui pe fereastră şi constata de aproape urmele infracţiunii mele. Un fel de curaj al disperării m-a făcut să ripostez cu temeritate. Supralicitîndu-l, am răcnit la el pentru a-i acoperi vocea:

— Văd că ai de gînd să mă torni! Să ştii că n-am nimic împotrivă. Din contra, mă bucur de pe acum de viaţa grea de care vei avea parte cînd vei ajunge în închisoarea de execuţie şi se va afla că eşti turnător! Toată lumea îţi va întoarce spatele, nu vei avea nici un prieten, nimeni nu-ţi va vorbi şi vei fi mereu persecutat. Asta este viaţa turnătorilor în închisorile de execuţie şi în lagărele de muncă. Şi tu o meriţi!

Ajuns aşa de departe, nu mai puteam da înapoi, aşa că mi-am luat inima în dinţi şi am uzat şi de ultimul bluf care îmi mai rămăsese la îndemînă:

— Dacă vrei, te şi ajut să mă torni şi bat chiar la uşă!

În cameră, toată lumea încremenise şi urmărea scena în tăcere. Cînd m-a văzut îndreptîndu-mă spre uşă, Fane a început să rîdă neîncrezător şi să mă încurajeze în batjocură:

— Hai! Nu mai sta! Bate la uşă, dacă te lauzi că vrei să baţi!

Şi... am bătut, pînă ce a venit gardianul.

— Ce vrei, bă? De ce baţi?

Indicîndu-l pe Fane, care venise lîngă mine, m-am dat la o parte, spunînd:

— Gheorghe Ştefan vrea să vă raporteze ceva!

— Spune, bă, ce vrei? De ce taci?

Fane n-a ezitat decît cîteva clipe:

— Să trăiţi, domnule plutonier! Vă rog să mă scoateţi la cabinetul medical că nu mai pot de durere la o măsea!

— N-am timp acum! — şi uşa s-a trîntit, pecetluind totodată şi înfrîngerea lui Fane în faţa întregii camere.

Fane era descumpănit şi ruşinat. Îşi revenea greu din ridicolul în care căzuse. Toţi îl priveau cu ironie. Unii chiar cu ostilitate. Succesul nostru trebuia exploatat fără întîrziere. Tot uşa ne-a venit în ajutor!

— Dă-i drumul la program! — a răcnit din prag plutonierul formula consacrată.

N-am mai stat pe gînduri! Hara şi cu mine am înşfăcat tineta de cîte o toartă şi am ieşit cu ea pe coridor în locul lui Fisch, care oricum nu era în stare să se ridice din pat. La întoarcerea de la W.C., am trecut imediat la organizarea şi consolidarea micii lovituri de stat pe care o dădusem. Părintele Veniamin şi Ripan i-au cerut lui Roşu să accepte o nouă organizare a vieţii în cameră, asigurîndu-l că nimeni nu-i va contesta autoritatea de şef de cameră, că va fi susţinut de toată lumea şi că nu i se vor crea dificultăţi care să-l pună într-o lumină proastă în ochii administraţiei. Roşu era la ananghie. Deşi Fane cu grupul lui îl cam luaseră în derîdere în ultima vreme, obrăznicindu-se şi săpîndu-i autoritatea, lui Roşu îi venea greu să se despartă de ei. Şi totuşi, după cîteva ezitări, i-a sacrificat, trecînd de partea învingătorilor. Prima hotărîre luată de Roşu, la sugestia noastră, a conjuraţilor, a fost ca la ora mesei să împartă el personal mîncarea, „pentru a nu se mai face nici un abuz". Apoi am anunţat intrarea în vigoare a codului moral şi al bunului-simţ elementar, introdus de deţinuţii politici în toate închisorile de execuţie. Bătrînii, bolnavii şi infirmii nu vor îndeplini nici un serviciu în cameră. Mîncarea se va împărţi cu scrupulozitate în mod egal, fără nici o excepţie, iar dacă, după ce toată lumea şi-a primit raţia, mai rămîne mîncare de prisos în hîrdău, va fi distribuită ca suplimente, la rînd, prin rotaţie, în ordinea paturilor. Se va ţine socoteala, ca de la patul ultimului deţinut care a primit suplimentul, să continue distribuirea suplimentelor ce vor rămîne la masa următoare. O dată aceste măsuri luate, mai rămînea realizarea unei noi orientări în ţinuta generală a relaţiilor dintre deţinuţi. Evoluţia spre o atitudine camaraderească nu s-a lăsat prea mult aşteptată, majoritatea celor din cameră fiind oameni cumsecade, care nu aşteptau decît atît: să se poarte aşa cum le era firea, fără să se teamă de cel de alături. Or, cel care fusese pînă de curînd „cel de alături", adică Fane, nu se mai manifesta în nici un fel. Nu se prea arăta prin mijlocul camerei, stătea mai tot timpul retras la patul lui şi dormea mare parte din zi. Grupul lui de zurbagii se destrămase şi el, de cînd Roşu le retrăsese protecţia, şi nu-şi mai făceau mendrele ca înainte vreme. În cameră se aşternuse o atmosferă mai plăcută. Lumea era mai destinsă, mai bine dispusă şi mai comunicativă.

Am uitat să amintesc că, imediat după instaurarea ordinii în cameră, autorii fiind consideraţi noi, adică cei trei din colţul friguros al încăperii, ne-am trezit cu vizita neaşteptată a doctorului Maier. Îl văzusem cu puţin înainte strîngîndu-i pe toţi membrii grupului etnic german în jurul lui pentru a le vorbi. Discutaseră apoi o vreme tot aşa de discret şi în sotto voce, iar acum dr. Maier se desprinsese dintre ei, se îndreptase din şale, îşi încheiase nasturii de la haină şi pornise, păşind apăsat şi cu un aer solemn, în direcţia noastră. A traversat „ţara nimănui" — pentru prima oară! — şi s-a oprit în faţa patului părintelui Veniamin, pe care eram aşezaţi toţi trei. Şi-a dres glasul şi ne-a anunţat că are să ne comunice ceva din partea „grupului german" din cameră. Şi, într-ade-

văr, ceea ce ne-a spus suna a comunicat: „Vreau să vă anunț că de aci înainte puteți oricînd conta pe sprijinul grupului german pentru a vă ajuta la menținerea ordinii. Vă rugăm să apelați la noi de cîte ori va fi nevoie.“ Dr. Maier era atît de oficial în atitudine, atît de țeapăn în gesturi și atît de grav în exprimare cînd ne-a transmis hotărîrea grupului german, încît cu greu ne-am ținut să nu pufnim în rîs. Cu timpul aveam să-l cunosc mai de aproape și să-l apreciez pentru ireproșabila lui corectitudine, onestitate și simțul dreptății și egalității, împinse la extrem. Sub aparența lui rigidă găseai un suflet bun și sensibil. Defectele lui, deși fără însemnătate, erau cele care ni-l făceau mai greu accesibil. Maier nu știa de glumă, în general, iar cînd ne auzea pe noi glumind cu ușurință pe seama unor lucruri serioase, rămînea de-a dreptul înmărmurit și nu mai înțelegea nimic. Dr. Maier și umorul nu aveau nimic comun! Iar noi aveam poate prea mult! Nouă nu ne-a scăpat hazul alianței româno-germane încheiată atît de ceremonios, în condițiile date, prin bunele oficii ale doctorului Maier!

Pentru a încheia acest episod, mai vreau să adaug două vorbe despre Fane, care, la scurtă vreme după aceea, ne-a părăsit, fiind transferat la alt loc de detenție. Nu l-am mai întîlnit. Abia după așa-zisa Revoluție mi-a scris o lungă scrisoare în care-și amintea cu emoție de trecutul nostru comun de deținuți politici, cerîndu-mi totodată să-i trimit „un aparat de radio care să prindă toate posturile“! Mi-a fost limpede că Fane nu era un om răzbunător și că după treizeci de ani nu-mi mai purta pică pentru cele petrecute la Popa Șapcă. Trebuie să recunosc că nu i-am trimis încă aparatul de radio, numele lui Fane nefigurînd pe lista priorităților mele de ajutorare a foștilor camarazi de închisoare.

În lunile de zile cît am mai stat în aceeași cameră, mi-am găsit mereu tot felul de îndeletniciri. În afară de discuțiile purtate cu oameni atît de diferiți, de la țărani bănățeni pînă la reprezentanți ai intelectualilor șvabi din Timișoara și de la oameni fără nici un căpătîi sau credință pînă la preoți sau legionari, țărăniști, liberali, evrei, sîrbi etc., mă îndeletniceam cu tot felul de ocupații. Dădeam zilnic lecții separate de franceză lui Iosif Ripan, grupului lui Hara și altor cîtorva tineri și părintelui Macu Cuzmanovici. Popa Macu slăbise foarte mult în ultima vreme. Era vădit chiar pentru un profan că suferea de o depresiune nervoasă crescîndă. Cu lecțiile de franceză încerca să-și mai alunge gîndurile negre și să-și ocupe timpul care începuse să-l apese. Împleteam în continuare și cipilici, înzestrînd pe rînd grupul german și alți amatori. Consolidatul permanent al îmbrăcămintei mele și a altora, prin sistemul petic-peste-petic, aducînd hainele și pantalonii la aspect de pufoaică, era o altă muncă de durată, ca și confecționatul de instrumente nepermise, dar atît de indispensabile unor oameni lipsiți de strictul necesar. Grupul Hara și alți cîțiva tineri care li se alăturaseră mă secondau, dornici să învețe din experiența vechilor pușcăriași. Îi puteai vedea frecînd cu sîrg, pe muchia sobei de fontă sau pe o

piatră adusă din curte, cîte o bucată de metal găsită la plimbare, care în cîteva zile de muncă devenea un „costică". Achiziția unei bucăți de aproape un metru de sîrmă electrică de cupru a dat imediat naștere la fabricarea artizanală de ace de cusut. Pentru „costici" și pentru ace de cusut s-a născut nevoia de ascunzători, atît în cameră, prin crăpăturile duşumelelor sau pe lîngă pervazuri, cît și sub peticele și cusăturile mai groase ale hainelor sau în căptușeala și sub branțurile bocancilor și pantofilor. Am ajuns astfel și la Popa Șapcă la situația de la Pitești, de nu-mi mai ajungea ziua să duc pînă la capăt tot ce-mi găsisem de făcut. Un singur lucru îmi lipsea: informațiile! Singurul izvor erau noii deținuți ce ne soseau în cameră, dar știrile pe care le aduceau, după aproape un an de zile petrecut la Securitate, nu mai prezentau de obicei interes. Și totuși, de fiecare dată cînd ne venea cîte un nou camarad în celulă, îi ieșeam în întîmpinare și îl descoseam de toate amintirile, așteptîndu-mă totuși să fi venit cu o noutate... chiar mai veche! De cele mai multe ori însă mă alegeam doar cu povestea arestării, anchetei și procesului respectivului, fiind și acesta un mod de a ne ține la curent cu felul în care evolua atmosfera, cu tendința de înăsprire sau îmblînzire a regimului nostru. Pe de altă parte, în funcție de povestitor, aceste relatări aveau cîteodată chiar un farmec deosebit și uneori chiar... haz.

Așa s-a întîmplat să fie și povestea lui Pasternak. Cînd l-a împins gardianul în cameră, părea un biet șoricel plouat și speriat de parcă ar fi dat ochi cu pisica. Ținîndu-și strîns la piept o legăturică dintr-o batistă, a înaintat doi pași, s-a oprit și și-a rotit privirea nedumerită împrejur, căutînd parcă un sprijin. Am intrat cu el în vorbă, asigurîndu-l ca nu are nici un motiv să se teamă în mijlocul nostru. Nu-mi dădusem seama că ceea ce îl speriase la intrarea în cameră fusese înfățișarea noastră: o adunătură de oameni slabi, palizi, nebărbieriți de cîteva zile și îmbrăcați în zdrențe, cum nu se mai întîmplase să vadă. Pasternak era încă îmbrăcat într-un costum de haine în stare bună, încît ar fi putut oricînd ieși cu el pe stradă fără să atragă atenția. N-aș putea spune că l-am liniștit, spunîndu-i că eram toți deținuți politici și că arătam așa din cauza anilor și regimului de detenție. Cînd a mai auzit că eram închis de opt ani, a făcut ochii mari, nevenindu-i să creadă că se poate trăi atîta vreme în claustrație fără să-ți pierzi mințile. Cum în acel moment toate paturile mai bine plasate erau ocupate, l-am condus pe noul venit la unul din cele două sau trei rămase încă libere în zona noastră. Pasternak era un tînăr inginer evreu, originar din Ardeal, dar stabilit în București. De o constituție fizică extrem de delicată și cam neajutorat din fire, mai suferea și de handicapul unei naivități care îi mărea vulnerabilitatea. În schimb, era bine educat, prevenitor și plin de bune intenții. Cred că fusese în primii ani ai vieții un copil cuminte și apoi un elev bun și silitor, ceea ce ar cam spune totul despre Pasternak. Păstîrnac (nici nu s-ar fi putut să nu-i spunem așa) fusese arestat cu numai trei-patru luni înainte, trecuse printr-o anchetă scurtă, încasase cîteva palme, recunoscuse totul, fusese judecat și condamnat la o pedeapsă de care nu-mi mai amin-

tesc exact, dar care se încadra în baremul vremii, probabil zece-cincisprezece ani. Ca oricărui proaspăt venit, străin de viața pușcăriei, i-am dat cîteva informații utile și l-am ajutat să facă primii pași în noul lui univers. Pasternak ne asculta pe rînd sfaturile, uimit de tot ce afla de la părintele Veniamin, de la Ripan și de la mine. Din cînd în cînd, ne întrerupea pentru a ne cere lămuriri, punîndu-ne niște întrebări de o inocență dezarmantă. Dovedindu-se om cumsecade și bun camarad, l-am cooptat în grupul nostru din colțul friguros, el însuși atașîndu-se de noi și nevrînd să se mai mute într-un pat mai bine situat, rămas liber între timp. Deși spaima de la început se potolise și evolua mai degajat prin cameră, am observat că nu se putea dezbăra de obiceiul de a vorbi pe șoptite, ceea ce ni se întîmpla mai tuturor în primele zile, cînd eram aduși de la Securitate la penitenciar. Cînd i-am atras atenția că în penitenciar putem vorbi cu glas normal, interdicția de a vorbi fiind numai la Securitate, Pasternak a ținut să-mi explice, tot pe șoptite, că nu am dreptate. El era convins că procedeele și aparatura de specialitate de care dispunea Securitatea pentru ascultarea convorbirilor evoluaseră în așa măsură, încît puteau fi interceptate conversații la orice distanță, chiar și dincolo de zidurile și pereții caselor. Ajunsese la această concluzie, spunea el, chiar în timpul anchetei lui. Și pentru a ne convinge și pe noi, s-a decis să-și asume riscul de a ne povesti cazul lui. Ne-a adunat așadar pe toți trei cît mai aproape ca să-l putem auzi și... l-am ascultat.

Pasternak avea o soră (cred că era doctoriță), care „mai descurcăreață decît mine", spunea el, era membră de partid și se oferise, în cadrul „ajutorului frățesc" pe care Republica Populară Română îl acorda țărilor comuniste din Asia, să plece pentru cîteva luni acolo într-un schimb de experiență. Cum și Pasternak și sora lui nu aveau decît un singur gînd, să caute o cale de a fugi în Occident, își făcuseră acest plan naiv de a găsi o posibilitate de îmbarcare clandestină într-unul din porturile din Extremul Orient, pe o navă sub pavilionul unei țări libere. Sora lui plecase, iar el urma să ceară pașaportul și vizele necesare pentru a-și petrece concediul împreună cu ea. Dar n-a mai apucat. A fost arestat.

— Iar la anchetă — ne-a spus Pasternak —, după ce m-au amenințat și pălmuit de cîteva ori pentru a le spune ce discuții și acțiuni dușmănoase am avut împotriva regimului, văzînd că nu declar nimic, anchetatorul m-a anunțat că îmi va repeta el ce am discutat cu prietenul meu, menționînd și data și ora la care a avut loc convorbirea. Și, închipuiți-vă, mi-a spus exact ce am vorbit. Deși ne luasem toate măsurile de prudență, purtînd discuția pe stradă, anchetatorul știa că lăudasem Statele Unite, criticasem URSS și întreg sistemul comunist și declarasem de asemenea că intenționez să fug în Occident!

Pasternak și-a încheiat povestea cu o întrebare mai mult retorică:

— Ce dovadă mai clară vreți, ca să vă convingeți că Securitatea poate înregistra orice convorbire, oriunde s-ar purta?

La întrebarea lui am răspuns toți trei într-un glas tot cu o întrebare:

— Dar prietenul dumitale ce condamnare a primit?

— N-a fost arestat şi nu a apărut la proces. I s-au citit numai declaraţiile în care scria exact ceea ce am recunoscut şi eu. Mă bucur că a scăpat, fiindcă e cel mai bun prieten al meu!

Rîsul homeric cred că trebuie să fi fost un zîmbet timid pe lîngă hohotul în care am izbucnit toţi trei, ca la comandă, sub privirea nedumerită a lui Pasternak. A trebuit să-i mai şi explicăm de ce rîdem şi să ne alegem cu reproşuri din partea lui, pentru că ne-am îngăduit să punem la îndoială caracterul celui mai bun prieten al lui. Pînă la urmă a rămas totuşi pe gînduri, iar în zilele următoare şi-a amintit tot felul de atitudini ambigue şi curiozităţi manifestate de prietenul lui, care abia acum au început să i se pară suspecte. Şi aşa am reuşit să facem dintr-o fiinţă animată numai de gînduri senine şi încrezătoare în semenii ei, un om bănuitor şi ceva mai trist. De aci înainte, Pasternak nu se mai aventura decît rareori pînă în centrul camerei, unde îi putea întîlni pe Roşu şi alţi cîţiva deţinuţi pe care îi consideram dubioşi şi cărora îl prevenisem să nu le acorde încredere. Noul nostru amic luase avertismentul prea în serios şi prefera să rămînă în colţul nostru, deşi îi explicasem că Roşu era pentru moment inofensiv şi că turnătorii nu sînt periculoşi decît dacă li se dă ocazia. Cel mai sedentar dintre noi fusese pînă atunci Ripan care, în afară de plimbările zilnice de-a lungul camerei, stătea mai toată vremea la patul lui, unde învăţa şi citea cîteva cuvinte şi texte în limba franceză notate pe plăcuţa de săpun. Părintele Veniamin îşi urma nestingherit programul de meditaţii şi rugăciuni, iar eu eram multă vreme lipsă, ocupat fiind cu diferitele îndeletniciri de care am amintit mai înainte. Singurul disponibil pentru Pasternak, care nu-şi găsise încă un echilibru, neştiind cum să facă faţă scurgerii timpului şi dornic de companie, rămînea Ripan, care, simţind că-l încearcă deznădejdea, îl poftea să stea la el pe pat şi se întreţinea cu el. Discutau de toate şi, pe zi ce trecea, Pasternak era tot mai impresionat de forţa morală, de caracterul ferm şi de generozitatea sufletească a lui Ripan, care căuta să-l îmbărbăteze. Îmi vorbea mereu cu admiraţie despre el. Pînă într-o zi… cînd a venit într-un suflet la locul unde tocmai mă pregăteam să ascund un „costică“ sub duşumea. Era înspăimîntat de ceea ce aflase de la un alt deţinut din cameră şi venea acum la mine în speranţa că voi infirma grozăvia informaţiei pe care o primise.

— Domnule Ioanid, cineva mi-a spus că domnul Ripan este legionar! Eu nu pot să cred! Este o calomnie, nu-i aşa? Spuneţi-mi că nu este adevărat!

— Ba este adevărat. Dar nu înţeleg de ce eşti aşa de tulburat!

— Pentru că nu pot să cred că un om aşa de bun, de corect şi de binevoitor poate fi legionar! Legionarii au fost nişte monştri, nişte criminali hitlerişti, care au omorît oameni şi au căsăpit evrei la abator!

Şi Pasternak mi-a recitat, ca o poezie, caracteristicile legionarului în termenii propagandei comuniste, făcîndu-mi portretul legionarului aşa cum a vrut să-l arate şi să-l acrediteze partidul comunist. Liniştindu-l şi asigurîndu-l

că Iosif se va purta cu el la fel ca pînă acum şi că nu-l va asasina, l-am sfătuit să discute chiar cu el problema. Văzîndu-l că ezită, m-am oferit să mijlocesc convorbirea şi m-am dus cu el la Ripan, spunîndu-i acestuia despre ce era vorba. Iosif l-a invitat să se aşeze lîngă el, iar convorbirea pe care au început-o s-a prelungit şi în zilele următoare. Părintele Veniamin şi cu mine îl tachinam pe Iosif, atrăgîndu-i atenţia să fie mai prudent, fiindcă Roşu atîta aştepta: să-l toarne că face prozelitism. Ce şi cît a înţeles Pasternak din principiile care îi călăuzeau pe legionari, nu ştiu. Ştiu însă că relaţiile cu Ripan au rămas aceleaşi şi poate chiar mai strînse.

Cu această ocazie l-am întrebat şi eu pe Ripan de ce au fost acceptaţi în rîndurile legionarilor oameni dubioşi din punct de vedere moral şi cu o ţinută necorespunzătoare. Nefiind chiar un iniţiat în doctrina legionară şi temîndu-mă de a nu reproduce exact teoriile dezvoltate de Iosif, mă voi limita să menţionez cîteva scurte afirmaţii pe care le-a făcut şi pe care le-am reţinut întocmai. „Nu sînt membri ai Mişcării legionare toţi cei care se declară legionari, spunea Iosif. Confuzia se datorează faptului că şi celor care au militat în cadrul partidului «Totul pentru Ţară», li s-a spus legionari. În acest partid, care s-a angajat în competiţia politică, s-au putut înscrie şi au putut milita toţi cei care simpatizau cu ideile legionare, dar care nu îndeplineau neapărat şi condiţiile de acceptare în Mişcarea legionară. Pentru a obţine victoria în alegeri, uşile le-au fost deschise tuturor. Au pătruns astfel şi oportunişti şi nelipsita pleavă a străzii, care alerga după un chilipir, înscriindu-se în partidul ce i se părea că va fi cîştigător." Am reţinut de la Ripan că legionar adevărat este numai cel care este membru al Mişcării create de Corneliu Codreanu, iar „titlul de legionar este primul grad în ierarhia Mişcării". Aceştia sînt cei care au îmbrăţişat sub jurămînt această cale în viaţă, obligîndu-se să respecte anumite norme, numite legi. Amintesc numai cîteva din ele care îmi vin acum în minte: legea onoarei, legea ajutorului, legea muncii.

Cînd, puţin înainte de a pleca din Timişoara, Pasternak ne părăsise pentru o destinaţie necunoscută, nu credeam să-l mai întîlnesc. Şi totuşi s-a arătat că uneori lumea este mică. Era în 1965, la un an după eliberarea mea din închisoare. Mă aflam cu un grup de prieteni pe plajă la Mamaia, în faţa fostului Hotel Rex. Cu ultimii bani economisiţi pentru mîncare, căutam să ne prelungim cu cîteva zile şederea la mare. Locuiam într-un apartament din Constanţa, pus la dispoziţie de o cunoştinţă plecată pentru o vreme din oraş. Plaja din faţa Rex-ului era aproape goală, iar noi, şase-şapte inşi, ne petreceam aproape toată ziua în apă şi pe nisip, discutînd, glumind şi chiar dormind. Leneveam întinşi la soare, cînd m-am trezit vizitat de un cătel. Un şoricar, vesel şi cu chef de joacă. I-am făcut pe plac, aruncîndu-i un băţ, pe care mi-l aducea imediat înapoi. Joaca ne-a întrerupt-o stăpîna şoricarului, care a venit să-l ia cu lesa. Stăpîna vorbea cu el franţuzeşte. Era turistă elveţiană şi venise cu soţul ei pentru două săptămîni la Mamaia. Am intrat cu ea în vorbă şi, cîteva minute mai tîrziu, împreună cu bărbatul ei, s-a ataşat grupului nostru. Erau încîntaţi

să mai afle şi altceva despre România, nu numai ce oferea propaganda ONT pentru străini. N-am aşteptat mult şi am deviat conversaţia care se înfiripase despre preţuri, salarii, lipsurile de pe piaţă etc., atacînd subiectul care mă ardea: puşcăria! Cîţiva din grup mi-au aruncat priviri de reproş şi, prudenţi, s-au dus să înoate. Cînd familia Bossart a aflat că fusesem închis, a exclamat uimită:

— Ce coincidenţă! Sînteţi al doilea român pe care îl cunoaştem şi, ca şi el, aţi fost condamnat politic. De altfel, îl veţi vedea în curînd, pentru că, după ce ne-am cunoscut ieri pe plajă, ne-am dat întîlnire cu el şi azi după-amiază.

O oră mai tîrziu aveam să mă îmbrăţişez cu Pasternak, care venise la rendez-vous!

Un personaj straniu, plin de contradicţii, cu păreri politice cînd foarte vehemente, cînd confuze şi foarte des schimbătoare, deci foarte greu de situat într-o categorie precisă, era Pavel Tociapski. A poposit o vreme la noi în celulă, provocînd numai scandaluri. Stîrnea zilnic tot felul de discuţii aprinse, mergînd pînă la ceartă, cînd, devenind insultător şi agresiv, trebuia să intervină alţii pentru a-l calma. Pavel Tociapski era refugiat, împreună cu familia, din Basarabia. Întreaga lui familie se stabilise în Timişoara, unde Pavel îşi continuase şcoala. Răzvrătit periodic şi pe rînd împotriva a tot ce îmbrăţişase cu o zi mai înainte, a ajuns la un pahar de băutură să critice şi regimul. Arestat şi condamnat cu cîţiva ani în urmă, cutreierase mai multe lagăre de muncă din Balta Brăilei şi din Delta Dunării. Între altele, fusese la tăiatul şi recoltatul stufului în lagărul de la Băndoiu. Vorbăreţ neobosit, Tociapski găsea mereu pe cineva căruia să-i expună cîte o teorie. Iar dacă acum se situa pe o poziţie ultranaţionalistă, un sfert de oră mai tîrziu ajungea la concluzia că sistemul comunist prezintă avantaje incontestabil mai mari decît democraţia parlamentară. Citise multă istorie, dar cunoştinţele haotic acumulate îl duceau la concluzii care se băteau cap în cap. Înflăcărat patriot acum, era gata să sară la bătaie dacă cineva critica Rusia, fie ea ţaristă sau bolşevică. Era într-o admiraţie fără margini pentru măreţia ei în toate domeniile. Părea să fie grăuntele de nebunie pe care îl conţineau cele cîteva picături de sînge slav care îi curgea prin vine. Aveam să aflăm de la mai mulţi deţinuţi timişoreni că în oraş lumea se ferise de el, nu numai fiindcă era certăreţ din fire, ci fiindcă întreţinea relaţii amicale şi de cîrciumă cu cîţiva ofiţeri de Securitate.

O altă persoană neplăcută, care ne-a trecut timp de cîteva săptămîni prin cameră, a fost dr. Pertza. Medic, dacă nu mă înşel, din Sighişoara. Sas de origine. Tînăr, foarte înalt şi bine legat, purtînd ochelari de vedere, Pertza ne-a uimit cu eleganţa îmbrăcămintei şi încălţămintei. Îţi venea să crezi că fusese arestat de pe unul din bulevardele pariziene. Nu ne-a fost greu să aflăm adevărul chiar din gura lui, doctorul nefăcînd nici un secret din viaţa pe care o dusese în libertate şi socotind că nu ar fi ruşine să şi-o povestească chiar cu mîndrie. Nu mă pot hotărî să spun că era cinic. Cred mai degrabă că felul în care înţelesese să-şi aranjeze situaţia afară îi dădea satisfacţia reuşitei, prin

comparație cu alții și totodată dovada inteligenței și valorii lui față de lumea din jur. Pe scurt, dr. Pertza nu urmărise decît un singur scop: să dispună de cît mai mulți bani, să ducă o viață cît mai ușoară, să mănînce bine, să bea băuturi fine și să se înconjoare de femei. Erau dorințe simple și nu prea vinovate pe care le aveam mulți, numai că dr. Pertza înțelesese să și le îndeplinească cu orice preț. Intrase încă din facultate pe singura filieră care îi putea asigura viața la care rîvnea, înscriindu-se în partid, devenind foarte repede membru al nomenclaturii locale și beneficiind de toate privilegiile cunoscute. Corupția și abuzul erau pentru el mijloace făcute pentru a fi folosite. Pertza pătrunsese cu tot elanul în cercul vicios al serviciilor și contraserviciilor, făcute fie notabilităților comuniste, fie chiar Securității. Își cîștigase astfel și libertatea de a pretinde pacienților onorarii în bani sau în natură, nepermise de lege, autoritățile închizînd ochii și mușamalizînd scandalurile stîrnite de reclamanți. Pertza povestea cu mîndrie cum cămara lui era mai bine aprovizionată decît rafturile magazinelor alimentare din oraș, iar din produsele străine achiziționate de la conaționalii lui sași, care îi deveneau pacienți și aveau rude în Germania, făcuse adevărate depozite. Cu țigările, cafeaua și ciocolata din Vest, pe care le dăruia și cu mesele pe care le dădea mai marilor din Partid și Securitate, își crea noi simpatii și i se deschideau alte uși. „Trebuie să fii deștept și să știi cum se joacă jocul! Numai proștii nu trăiesc bine afară! Și majoritatea lumii e proastă", își încheia Pertza declarația, infatuat și plin de dispreț pentru cei pe care îi numise proști. Deși foarte inteligent, faptul că nu-și dădea seama de efectul pe care avea să-l producă asupra noastră „sinceritatea" lui era totuși dovadă de prostie. Dezgustați, toți i-am întors spatele și l-am evitat pînă cînd a fost mutat din închisoare. Iar atunci cînd a ieșit pe ușă, popa Macu Cuzmanovici a exprimat gîndurile tuturor cu o vorbă de duh: „Am rămas iar cu o singură tinetă în cameră!" Nu mai reține pentru ce fusese condamnat dr. Pertza, dar mi-amintesc că nu-și făcea multe griji. Se aștepta la intervenția prietenilor lui din Partid și Securitate, pentru a-l scoate basma curată. O nouă dovadă de prostie! Cei mai intransigenți în a-l judeca și izola s-au arătat cei din grupul german. Dr. Maier venise chiar la noi să ne asigure, la fel de protocolar ca de obicei, că pentru o asemenea canalie originea germană a lui Pertza nu va atrage simpatia grupului de șvabi din cameră.

Unul dintre destul de numeroșii deținuți care n-au stat decît scurtă vreme în camera noastră, dar care mi-a rămas totuși în amintire, a fost Teodor Borobaru. Era unchiul lui Ion Borobaru, cu care stătusem în prima celulă, la sosirea mea în penitenciarul Popa Șapcă. Teodor Borobaru era om în vîrstă, dar încă verde. Înalt și neîncovoiat de ani, umbla drept, pășind probabil la fel de demn cum pășea și prin comuna lui natală, Banloc. Conștient și mîndru de a fi fost unul din gospodarii de vază din sat, nu se lepăda ca alții de calificativul de chiabur, cu care încercau să-l insulte gardienii sau securiștii cu care avea acum de-a face. Moșul ne-a povestit cum muncise o viață întreagă,

să mai afle și altceva despre România, nu numai ce oferea propaganda ONT pentru străini. N-am așteptat mult și am deviat conversația care se înfiripase despre prețuri, salarii, lipsurile de pe piață etc., atacînd subiectul care mă ardea: pușcăria! Cîțiva din grup mi-au aruncat priviri de reproș și, prudenți, s-au dus să înoate. Cînd familia Bossart a aflat că fusesem închis, a exclamat uimită:

— Ce coincidență! Sînteți al doilea român pe care îl cunoaștem și, ca și el, ați fost condamnat politic. De altfel, îl veți vedea în curînd, pentru că, după ce ne-am cunoscut ieri pe plajă, ne-am dat întîlnire cu el și azi după-amiază.

O oră mai tîrziu aveam să mă îmbrățișez cu Pasternak, care venise la rendez-vous!

Un personaj straniu, plin de contradicții, cu păreri politice cînd foarte vehemente, cînd confuze și foarte des schimbătoare, deci foarte greu de situat într-o categorie precisă, era Pavel Tociapski. A poposit o vreme la noi în celulă, provocînd numai scandaluri. Stîrnea zilnic tot felul de discuții aprinse, mergînd pînă la ceartă, cînd, devenind insultător și agresiv, trebuia să intervină alții pentru a-l calma. Pavel Tociapski era refugiat, împreună cu familia, din Basarabia. Întreaga lui familie se stabilise în Timișoara, unde Pavel își continuase școala. Răzvrătit periodic și pe rînd împotriva a tot ce îmbrățișase cu o zi mai înainte, a ajuns la un pahar de băutură să critice și regimul. Arestat și condamnat cu cîțiva ani în urmă, cutreierase mai multe lagăre de muncă din Balta Brăilei și din Delta Dunării. Între altele, fusese la tăiatul și recoltatul stufului în lagărul de la Băndoiu. Vorbăreț neobosit, Tociapski găsea mereu pe cineva căruia să-i expună cîte o teorie. Iar dacă acum se situa pe o poziție ultranațională, un sfert de oră mai tîrziu ajungea la concluzia că sistemul comunist prezintă avantaje incontestabil mai mari decît democrația parlamentară. Citise multă istorie, dar cunoștințele haotic acumulate îl duceau la concluzii care se băteau cap în cap. Înflăcărat patriot acum, era gata să sară la bătaie dacă cineva critica Rusia, fie ea țaristă sau bolșevică. Era într-o admirație fără margini pentru măreția ei în toate domeniile. Părea să fie grăuntele de nebunie pe care îl conținea cele cîteva picături de sînge slav care îi curgea prin vine. Aveam să aflăm de la mai mulți deținuți timișoreni că în oraș lumea se ferise de el, nu numai fiindcă era certăreț din fire, ci fiindcă întreținea relații amicale și de cîrciumă cu cîțiva ofițeri de Securitate.

O altă persoană neplăcută, care ne-a trecut timp de cîteva săptămîni prin cameră, a fost dr. Pertza. Medic, dacă nu mă înșel, din Sighișoara. Sas de origine. Tînăr, foarte înalt și bine legat, purtînd ochelari de vedere, Pertza ne-a uimit cu eleganța îmbrăcămintei și încălțămintei. Îți venea să crezi că fusese arestat de pe unul din bulevardele pariziene. Nu ne-a fost greu să aflăm adevărul chiar din gura lui, doctorul nefăcînd nici un secret din viața pe care o dusese în libertate și socotind că nu ar fi rușine să și-o povestească chiar cu mîndrie. Nu mă pot hotărî să spun că era cinic. Cred mai degrabă că felul în care înțelesese să-și aranjeze situația afară îi dădea satisfacția reușitei, prin

comparație cu alții și totodată dovada inteligenței și valorii lui față de lumea din jur. Pe scurt, dr. Pertza nu urmărise decît un singur scop: să dispună de cît mai mulți bani, să ducă o viață cît mai ușoară, să mănînce bine, să bea băuturi fine și să se înconjoare de femei. Erau dorințe simple și nu prea vinovate pe care le aveam mulți, numai că dr. Pertza înțelesese să și le îndeplinească cu orice preț. Intrase încă din facultate pe singura filieră care îi putea asigura viața la care rîvnea, înscriindu-se în partid, devenind foarte repede membru al nomenclaturii locale și beneficiind de toate privilegiile cunoscute. Corupția și abuzul erau pentru el mijloace făcute pentru a fi folosite. Pertza pătrunsese cu tot elanul în cercul vicios al serviciilor și contraserviciilor, făcute fie notabilităților comuniste, fie chiar Securității. Își cîștigase astfel și libertatea de a pretinde pacienților onorarii în bani sau în natură, nepermise de lege, autoritățile închizînd ochii și mușamalizînd scandalurile stîrnite de reclamanți. Pertza povestea cu mîndrie cum cămara lui era mai bine aprovizionată decît rafturile magazinelor alimentare din oraș, iar din produsele străine achiziționate de la conaționalii lui sași, care îi deveneau pacienți și aveau rude în Germania, făcuse adevărate depozite. Cu țigările, cafeaua și ciocolata din Vest, pe care le dăruia și cu mesele pe care le dădea mai marilor din Partid și Securitate, își crea noi simpatii și i se deschideau alte uși. „Trebuie să fii deștept și să știi cum se joacă jocul! Numai proștii nu trăiesc bine afară! Și majoritatea lumii e proastă", își încheia Pertza declarația, infatuat și plin de dispreț pentru cei pe care îi numise proști. Deși foarte inteligent, faptul că nu-și dădea seama de efectul pe care avea să-l producă asupra noastră „sinceritatea" lui era totuși dovadă de prostie. Dezgustați, toți i-am întors spatele și l-am evitat pînă cînd a fost mutat din închisoare. Iar atunci cînd a ieșit pe ușă, popa Macu Cuzmanovici a exprimat gîndurile tuturor cu o vorbă de duh: „Am rămas iar cu o singură tinetă în cameră!" Nu mai reții pentru ce fusese condamnat dr. Pertza, dar mi-amintesc că nu-și făcea multe griji. Se aștepta la intervenția prietenilor lui din Partid și Securitate, pentru a-l scoate basma curată. O nouă dovadă de prostie! Cei mai intransigenți în a-l judeca și izola s-au arătat cei din grupul german. Dr. Maier venise chiar la noi să ne asigure, la fel de protocolar ca de obicei, că pentru o asemenea canalie originea germană a lui Pertza nu va atrage simpatia grupului de șvabi din cameră.

Unul dintre destul de numeroșii deținuți care n-au stat decît scurtă vreme în camera noastră, dar care mi-a rămas totuși în amintire, a fost Teodor Borobaru. Era unchiul lui Ion Borobaru, cu care stătusem în prima celulă, la sosirea mea în penitenciarul Popa Șapcă. Teodor Borobaru era om în vîrstă, dar încă verde. Înalt și neîncovoiat de ani, umbla drept, pășind probabil la fel de demn cum pășea și prin comuna lui natală, Banloc. Conștient și mîndru de a fi fost unul din gospodarii de vază din sat, nu se lepăda ca alții de calificativul de chiabur, cu care încercau să-l insulte gardienii sau securiștii cu care avea acum de-a face. Moșul ne-a povestit cum muncise o viață întreagă,

cum agonisise pămînt și acareturi și cum ajunsese unul din țăranii cei mai înstăriți și respectați pentru cinstea și destoinicia lui. Bătrînul nu avea nici o înțelegere pentru țăranii nevoiași, pe care îi critica și îi disprețuia fără pic de milă, pretinzînd că oricine ar fi putut ajunge ca el, dacă ar fi muncit la fel. Numai leneșii și bețivii au rămas săraci și sînt acum pleava satelor, pe care o întărîtă comuniștii împotriva țăranilor cu stare, spunea. Borobaru fusese ales și primar în comună. După cum am aflat de la deținuții din regiune, comuna Banloc fusese un fief important legionar, la ultimele alegeri de dinainte de război majoritatea oamenilor votînd pentru partidul „Totul pentru Țară". Una din familiile cele mai numeroase, cu multe neamuri și ramificații în comună, era familia Borobaru. Toți membrii ei erau legionari, cu o singură excepție: Teodor Borobaru, care era liberal. Pe tema acestei apartenențe politice diferite am avut prilejul să asist în închisoare la schimburile de ironii și duelurile verbale angajate între Teodor Borobaru și cîțiva țărani legionari din împrejurimi. Nu era urmă de răutate sau dușmănie în cearta pe care o simulau numai de dragul de a-și desfășura umorul. Deși încolțit de adversari numeroși, moș Teodor, chiar singur, reușea mai totdeauna să culeagă succesul rîsetelor asistenței, care îl aprecia pentru cît era de isteț și de hazliu. Moșul era un hîtru, căruia nu-i puteai rezista și care avea întotdeauna ultimul cuvînt.

De cîteva zile, primăvara începuse să se facă simțită. Cîteva raze palide, dar mai călduțe, de soare, strecurate printre piedicile de la fereastră, își plimbau snopul de lumină pe dușumelele camerei, înveselindu-ne bîrlogul. Despre căldură nu era încă vorba. Era mai mult o impresie înșelătoare, pentru că cei doi pereți exteriori ai încăperii erau încă departe de a se fi încălzit. În săptămînile următoare însă, ne-am dezmorțit treptat de frigul iernii, chiar și noi cei din zona friguroasă a camerei. Nu mai umblam cu păturile în spinare și nici nu ne mai plimbam pentru a ne încălzi. Stăteam de vorbă în cămăși și eram mai veseli. O dată cu soarele pătrunsese în cameră și voia bună, parcă retrasă pînă atunci în sufletele noastre rebegite. Țin minte că nu m-am putut bucura ca ceilalți de primele semne ale primăverii. M-am trezit într-o dimineață cu durerile acute ale unei lombosciatice, care nu-mi permitea să fac nici o mișcare și nici să-mi găsesc o poziție care să-mi aducă alinare. Prietenii au cerut insistent gardienilor să fiu dus la cabinetul medical. Intervenția a dat rezultate a treia zi, cînd împreună cu încă cinci sau șase camarazi, am pornit spre cabinetul medical. Pentru mine a fost o adevărată expediție. Drumul mi s-a părut nesfîrșit. Un coridor lung și scările de coborît la parter le-am parcurs tîrîndu-mă pe lîngă pereți și susținut de braț de Iosif Ripan. La fiecare popas, pe care îl făceam ca să-mi trag sufletul, declanșam automat răcnetul gardianului: „Hai! Hai! Dă-i drumul mai repede!" În cabinet ne-a primit o doctoriță în halat alb. De vîrstă mijlocie și binevoitoare, ne-a vorbit civilizat și cu blîndețe. Ni s-a adresat cu dumneavoastră, ceea ce nu se mai întîmplase demult. Am aflat de la localnici că o chema Țurcanu și că ținea locul medicului pen

tenciarului în lipsa acestuia. M-a examinat, a constatat despre ce era vorba, mi-a făcut o injecție cu algocalmin și i-a spus gardianului să fiu adus și a doua zi la cabinet, pentru o nouă injecție. Apoi, după ce i-a consultat și pe ceilalți și le-a distribuit cîteva medicamente, s-a așezat la birou pentru a nota în registru numele pacienților, diagnosticul și tratamentul aplicat. Ne-a întrebat pe rînd numele și, cînd a ajuns la mine și a auzit cum mă cheamă, a zîmbit și a exclamat spontan:

— Sînteți rudă cu „bietul Ioanide"?

Față de nedumerirea mea a adăugat:

— Cum se poate? Nu ați citit cartea lui Călinescu? Este cea mai bună carte care a apărut în ultima vreme!

— Doamnă doctor, eu nu am citit și nu voi citi cărți comuniste! i-am răspuns cu îndîrjire și dorința voită de a o ofensa.

Mă rușinez și acum de mitocănia gratuită a replicii mele de atunci, neștiind la ce făcuse aluzie doctorița. Nu auzisem încă de romanul lui G. Călinescu, *Bietul Ioanide*. Neînțelegîndu-mi înverșunarea, biata doctoriță s-a uitat uluită la mine, închipuindu-și probabil că nu eram chiar normal și nu mi-a mai spus nimic. La plecare, i-a reamintit gardianului să mă aducă și a doua zi la injecție. Cu toate insistențele depuse de Ripan timp de cîteva zile, nu am mai ajuns niciodată la cabinetul medical. Ca majoritatea suferinților fără gravitate în pușcărie, și durerile lombare au trecut de la sine.

În mod obișnuit, tropăitul de cizme și zăngănitul de zăvoare pe coridor nu puteau avea decît două rezultate: fie percheziție, fie mutări prin celule. Deveniți specialiști în a face distincție între cele două posibilități încă înainte de a ni se deschide ușa camerei, urechea ne-a spus și de data asta că era vorba de mutări. Gardianul ne-a adus un nou deținut și ne-a luat din cameră doi sau trei frontieriști. În ultima vreme, frontieriștii păreau să constituie un obiectiv special al administrației. Lăsa impresia că urmărea despărțirea lor de ceilalți deținuți și concentrarea lor în camere separate. Viitorul avea să ne confirme presupunerile, cînd toți au părăsit cu o dubă penitenciarul. Era însă o categorie care își făcea mereu numărul în închisoare prin cei pe care îi prindea Securitatea, îi ancheta și îi trimitea apoi la Popa Șapcă. Noul deținut care ne-a trecut pragul era cît ușa de înalt și proporționat pe măsură. Jovial, ne-a tras un „bună ziua și Doamne ajută!" la toți, în gura mare, încă înainte de a se deschide ușa, ceea ce i-a atras observația gardianului. Omul nostru nu s-a sinchisit însă, ci s-a îndreptat, gesticulînd și la fel de zgomotos, spre cîțiva deținuți pe care îi recunoscuse. Cu efuziuni exagerate, i-a bătut cu palma pe umăr, i-a îmbrățișat, întrebîndu-i de sănătate, de soarta altor cunoscuți comuni, de regimul de închisoare etc., totul într-o avalanșă de cuvinte de nestăvilit. Cînd a terminat cu cunoscuții, s-a întors spre noi ceilalți și s-a prezentat: „Dacă nu ați auzit de mine, să știți că eu mă numesc Ion Sîrbu și că în închisoare toată lumea mă știe de Iomis. Și, ca să nu avem vorbe, vă spun dinainte că sînt legionar!" Degeaba l-a mai tras de mînecă un țăran legionar din Caransebeș,

nimeni nu-l putea scurta la vorbă pe Sîrbu. Şi era vorbăreţ, nu glumă! Şi întotdeauna în gura mare! Totuşi, pare-se că cineva i-a şoptit ceva, pentru că şi-a îndreptat privirile spre fundul camerei, unde era Ripan, şi s-a îndreptat într-acolo. Toţi legionarii bănăţeni ştiau că Iosif Ripan era şeful Frăţiilor de Cruce din judeţul Severin. La sosirea lor în cameră, pe rînd, dar discret şi fără să dea de bănuit, veniseră să se prezinte, marcînd astfel faptul că îi recunosc autoritatea. Eram la oarecare distanţă de ei cînd Sîrbu s-a apropiat şi l-a salutat pe Ripan, cu aceeaşi vervă înflăcărată pe care o manifestase de cînd intrase în cameră. Din discreţie, nu m-am apropiat, aşa că n-am surprins dialogul dintre ei. I-am înregistrat însă efectul imediat: încă din primele vorbe ale lui Ripan, Sîrbu a continuat discuţia cu glas scăzut şi fără să mai gesticuleze. La Iosif nu am remarcat nici o modificare în expresie. Era calm, ca de obicei, şi nu dădea nici un semn de nervozitate. Nu părea să-şi fi impus autoritatea nici prin atitudine, nici prin tonul vocii şi nici prin ameninţări. Mi-a povestit după aceea că l-a tratat cu blîndeţe, dar ferm, atrăgîndu-i atenţia că un adevărat legionar nu trebuie să se laude declarînd în gura mare că este legionar. Pe legionar trebuie să-l recunoască oamenii după atitudine şi fapte. Apoi i-a făcut o lungă morală, fără să-l condamne în mod expres, ci cerîndu-i să-şi vadă singur greşeala şi să şi-o îndrepte, pentru a nu mai lăsa lumea din jur să-şi facă o părere falsă despre legionari. Cînd a plecat de lîngă Ripan, Sîrbu era vădit ruşinat. Pînă seara nu i s-a mai auzit glasul.

Ion Sîrbu era din satul Pecinisca, de pe lîngă Mehadia. Porecla Iomis i se trăsese din închisoare. La un apel nominal al deţinuţilor, ofiţerul de serviciu întrebase:

— Care eşti, bă, Sîrbu Ion?

Iar acesta răspunsese prompt:

— Io mi-s!

Iomis era prototipul agentului electoral local, de la ţară, pe care îl găseai reprezentat în toate partidele politice de dinainte de război. Înţelegea să lupte pentru cîştigarea cît mai multor voturi, prin convingere, discutînd cu oamenii la cîte un pahar de ţuică sau chiar la secţia de votare, înainte de a-şi depune buletinul de vot în urnă, iar dacă, după obiceiul pămîntului şi al vremurilor de atunci, se iscau certuri şi chiar încăierări, Iomis nu se dădea în lături de a-şi arăta puterea şi măiestria cu care ştia să mînuiască ciomagul. Ripan îmi spunea că erau metode pe care legionarii le respingeau, dar erau puşi în situaţia ingrată de a le fi atribuite, din cauza acţiunilor necontrolabile şi greu de prevenit din partea celor din categoria lui Iomis. La nivelul lui de înţelegere, Iomis era convins că proceda în interesul Mişcării legionare. Era chiar mîndru de isprăvile lui şi se aştepta să fie lăudat. În schimb, de fiecare dată era dojenit, aşa cum şi Ripan îi reproşase felul de a se prezenta la intrarea în cameră. Deşi, străduindu-se să fie disciplinat, accepta mustrarea şi se retrăgea spăsit şi ruşinat, nu întîrzia prea mult pînă recidiva cu o nouă gafă, pentru care Iosif îl chema din nou la ordine. Iomis era însă incorigibil din fire. Vor-

băreț și lăudăros, avea nevoie de public ca să se împăuneze. Pînă la urmă, văzînd că nu scapă de observațiile lui Ripan, a găsit tot el o soluție. Își căuta cîte un interlocutor printre țăranii din cameră pe care îi cunoștea, își alegea cîte un pat mai izolat, pe care se așezau și, străduindu-se să vorbească mai încet, își depăna amintirile în care pomenea întotdeauna de bătăile lui din sat, indiferent dacă adversarul îi era rival politic sau concurent la dragostea unei fete. Trebuie să recunosc că din curiozitate m-am oferit și eu benevol să-i ascult spovedaniile, mai ales că, încurajat de faptul ca eram mai tînăr, Iomis conta pe o mai mare credulitate din partea mea și se depășea pe sine, lăudîndu-și performanțele și fălindu-se în fel și chip. Și mai era ceva care mă atrăgea. De cînd stăteam la Timișoara, descoperisem graiul local și îmi plăcea să-l ascult pe Iomis, care se exprima în limba curată a țăranilor din munții Banatului, nealterată de mahalagismele de oraș sau de partid. De altfel, cu două lucruri se fudulea Iomis și ținea s-o spună cu orice ocazie: că era „bănățean" și legionar (desigur însă că nu în sensul dorit de Ripan!). Slăbiciunea lui Iomis pentru uniforma, cizmele și cămașa verde legionară părea să fi determinat în primul rînd opțiunea lui politică. În toată simplitatea lui, Iomis s-a arătat a fi un om cumsecade, bun camarad de celulă, gata oricînd să sară în ajutorul cuiva la nevoie. Singur Ripan mai avea de a face și cu abaterile lui de la ținuta și disciplina legionară, intervenind pentru a-i pondera elanurile și exaltarea zgomotoasă care mai izbucneau din cînd în cînd.

Bine înțeles că apariția lui Sîrbu printre noi a prilejuit noi discuții cu Ripan, referitoare la omul pe care și-l propuseseră legionarii să-l formeze, cultivîndu-i însușirile nobile, dîndu-i o înaltă ținută morală. În această privință, cred că Ripan m-a ajutat să înțeleg cel mai bine punctul lor de vedere, el însuși fiind în mod special preocupat de rolul educației pentru îndrumarea tineretului. Cu alți legionari, discuțiile alunecau invariabil spre tema luptelor politice de dinainte de război, dînd naștere la controverse nesfîrșite. Nimeni nu putea absolvi nici una din părțile implicate în conflictul de atunci, de crimele și asasinatele politice săvîrșite sub dictatura lui Carol al II-lea. Iar dacă cineva cerea circumstanțe atenuante pentru cei care fuseseră supuși unor masacre sistematice cu hecatombe de morți, se găsea întotdeauna altcineva să judece dimensiunea crimei, nu după numărul victimelor, ci după valoarea lor (mă refer la Nicolae Iorga). Cred că aspectul scenei politice din acele vremuri, marcate de patimă și violență, a pus în umbră misiunea educativă asumată de legionari în rîndurile societății românești și mai ales ale tineretului. Spre deosebire de tineretul de azi, cei care și-au însușit atunci această educație pot fi și acum remarcați prin atitudinea lor atît de diferită. Iosif îmi spunea că, în viziunea lui Codreanu, cei care urmau această școală de educație a caracterelor, însușindu-și învățăturile ei, erau liberi apoi să-și aleagă drumul pe care și-l doreau în viață. Indiferent în ce partide politice s-ar înscrie după aceea și indiferent de profesiunile și domeniile de activitate pe care și le-ar alege, ei vor fi întotdeauna oameni de onoare, vrednici, cinstiți și incoruptibili. „Așa

îşi dorea Codreanu să fie cetăţenii ţării, pentru a schimba faţa României", spunea Iosif cu oarecare tristeţe, gîndindu-se la acest vis neîmplinit. Plăcîndu-mi să observ oamenii din mijlocul acestui panoptic pe care îl prezenta închisoarea care mă înconjura, după convorbirile cu Ripan mi-am îndreptat şi mai mult atenţia asupra legionarilor, căutînd să descopăr la fiecare pe care îl întîlneam calităţile pe care mi le semnalase. La majoritatea celor cu care am convieţuit în închisoare le-am descoperit!

Printre ultimii deţinuţi de care îmi amintesc că ne-au intrat într-o zi în cameră au fost doi sîrbi. Proveneau din minoritatea sîrbă din Banat şi fuseseră deportaţi în Bărăgan, unde îşi găsiseră de lucru şi trăiseră în ultimii ani. Amîndoi fuseseră funcţionari la o gospodărie agricolă de stat din Bărăgan. Draghici fusese contabil. De numele celuilalt nu-mi mai amintesc. Draghici era numai piele şi os. Cînd a intrat în cameră, a cerut voie să se aşeze. Era transpirat şi roşu în obraz. Aveam să aflăm că suferea de o tuberculoză pulmonară în plină evoluţie. Cînd îl arestaseră se afla în tratament ambulator la un spital din zona domiciliului obligatoriu. Dacă nu mă înşel, cei doi sîrbi erau rude. Aveau fiecare treizeci şi ceva de ani şi temperamente foarte diferite. Unul, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, era calm şi rezervat din fire, dar, dominat de celălalt, era obligat să-i suporte toate năravurile şi chiar nevoit să intervină pentru a drege stricăciunile pe care le pricinuia. Pe acesta din urmă îl chema Draghici. Specialitatea lui era să provoace în permanenţă scandaluri, pe care vărul lui şi cîţiva dintre noi aveam să căutăm de fiecare dată să le aplanăm. Fiind om de caracter, demn, onest şi cu un simţ al echităţii extrem de dezvoltat, iubea dreptatea şi adevărul mai presus de orice. Iar dacă la toate aceste trăsături pozitive nu s-ar fi adăugat şi sinceritatea, luată de el *stricto sensu* în considerare, nimeni nu i-ar fi putut reproşa nimic. Îşi făcea o mîndrie din această atitudine intransigentă. „Mie nu-mi place minciuna şi prefăcătoria, spunea el. Eu îi zic omului în faţă ce cred despre el!" Şi într-adevăr, nu trecuseră nici cîteva ore de cînd intrase în cameră şi i-a strigat în gura mare lui Roşu că este o lichea şi un turnător ordinar. Am sărit cu toţii şi cu chiu cu vai am reuşit să potolim scandalul, oprindu-l să-şi mai continue filipica. L-am atras în colţul nostru, pentru a-l informa despre precarul *modus vivendi* pe care ne străduisem să-l stabilim în cameră şi pe care cu puţină abilitate doream să-l menţinem. Sîrbul nostru era însă de neînduplecat, acuzîndu-ne şi pe noi, tot în gura mare, dacă nu de complicitate cu Roşu, cel puţin de nesinceritate şi de laşitate. Dacă nu l-ar fi înecat un acces de tuse sfîşietoare şi de lungă durată, care l-a lăsat istovit, nu cred că am fi reuşit să-l facem să înţeleagă necesitatea de a menaja un Roşu, relativ binevoitor şi ţinut sub control, decît de a-l avea duşman direct şi total aservit ofiţerului politic. Draghici a rămas întins pe patul părintelui Veniamin pînă ce şi-a revenit. În afară de a-i umezi fruntea cu apă rece şi de a-i da de băut, nu-i puteam fi de nici un ajutor. Ţi se rupea inima cînd îl vedeai cît de slab era şi mai ales cînd îţi explica foarte liniştit că tuberculoza lui era atît de avansată, încît, în condiţiile date, nici

cu o îngrijire medicală adecvată nu mai putea scăpa cu viață. El însuși nu-și mai acorda mai mult de patru-cinci luni de trăit. Am reținut din cele ce ne-a povestit că, fiind în domiciliu obligatoriu, reușise să comunice cu un personaj care dăduse mult de furcă Securității, și pe vremea cînd fusese membru al ambasadei iugoslave la București, și acum, după ce se întorsese la Belgrad, cînd Tito fusese declarat călău de Moscova și sateliții ei. Cred că personajul se numea Bosko-Lazici, lucra pentru serviciul secret sîrbesc și se ocupa mai ales cu culegerea de informații despre persecuțiile și deportările în Bărăgan ale minorității sîrbe din Banat, fapte pe care Bucureștiul le nega. Or, Draghici izbutise să-i trimită lui Lazici la Belgrad o listă nominală completă a deportărilor din zonă. Fiind contabil la o mare gospodărie agricolă de stat, singura întreprindere care întrebuința în anumite epoci ale anului întreaga mînă de lucru sezonieră din regiune, Draghici culesese din statele de salarii numele tuturor sîrbilor deportați. Nota de protest sîrbească, însoțită de lista primită de la Draghici, a fost înaintată Bucureștiului, Belgradul exercitînd prin mediile de informare internaționale presiuni asupra României, pentru eliberarea deportaților și autorizația de a pleca în Iugoslavia dacă o doresc. Securității nu i-a fost greu să dea de urma celui care făcuse lista, Draghici fiind dintre deportați singurul intelectual care se declara el însuși dușman al comunismului și care avea acces la documentele de care se folosise pentru întocmirea tabelului nominal. Cum între timp Draghici fusese tocmai internat pentru tratament antituberculos, Securitatea nu a pregetat să-l transfere din patul de spital într-o celulă și să-l ancheteze luni de zile fără menajamente.

Luat cu binișorul, Draghici începuse să se mai îmblînzească, mai ales că, fără să-și dea seama, îl invitam înadins în colțul nostru pentru a-l ține la distanță de alții din cameră, cu care ar fi putut intra în conflict. Ne și făcea plăcere să stăm cu el de vorbă, devenindu-ne pe zi ce trecea mai simpatic. Era inteligent, citise mult și avea darul povestirii. Vorbea într-o limbă românească aleasă și foarte nuanțată, deși limba lui maternă era sîrba. În schimb, ne-au trebuit cîteva zile pentru a realiza că în limba sîrbă pe care o vorbea cu vărul lui se exprima în noul jargon al străzii. Era de fapt versiunea sîrbească a aceluiași limbaj ordinar pe care îl auzisem în românește la tinerii frontierișt care se perindaseră prin camera noastră. Nici unul din noi nu știa sîrbește, dar vrînd-nevrînd, auzindu-l vorbind, ne-a intrigat frecvența cu care apărea la fiecare cinci-șase vorbe un anumit cuvînt. La întrebarea noastră, ni l-a tradus. Era echivalentul cuvîntului românesc care și la frontierișt noștri apărea cu aceeași frecvență în vorbire. Din pudoare și în speranța că cititorii nu mi-o vor lua în nume de rău, voi pomeni cuvîntul numai în limba sîrbă, cuvînt care avea să devină porecla lui Draghici. Îl strigam fără jenă „kurăț", cuvîntul sîrbesc nesugerîndu-ne nimic obscen, iar Draghici, care avea umor, a suportat botezul rîzînd. În libertate, Draghici fusese un om bine informat despre situația politică internațională. Chiar cu întîrziere, veștile aduse de el ne-au interesat, fiindcă proveneau fie din rîndurile comuniștilor români și sîrbi, fie

din comentariile ascultate la posturile de radio străine. Draghici era tobă de marxism şi îl condamna cu argumente din propria doctrină. Temperamentul lui coleric de sîrb se arăta de îndată ce pomenea de ruşi şi de comunişti. Te înfricoşai cînd îi vedeai privirea întunecată de ură! Şi totuşi, anticomunismul lui era selectiv atunci cînd era vorba de Tito, pe care îl admira fără rezerve, negăsindu-i nici un cusur. Apărea atunci la Draghici acel orgoliu naţional maladiv, de care sufereau aproape toţi sîrbii pe care i-am întîlnit în închisoare. Am evitat, aşadar, discuţiile pe această temă pentru a nu-l enerva şi a ni-l îndepărta, sperînd să-l putem avea sub observaţie şi opri la timp, înainte de a provoca vreun scandal. În general, am reuşit să-l reţinem, dar cum Draghici căuta gîlceava cu lumînarea, tot mai reuşea din cînd în cînd să-şi pună la încercare „sinceritatea" faţă de vreun deţinut care nu ştia s-o aprecieze. O singură dată scandalul stîrnit a degenerat de la vorbă la faptă. Draghici intrase în vorbă cu dr. Pertza şi îi ascultase peroraţia despre cum trebuia să procedezi în viaţă ca să-ţi fie bine. După ce i-a auzit teoriile egoiste, lipsite de orice omenie, Draghici i-a declarat că îl consideră un ticălos şi un turnător ordinar, care ar merita să fie linşat. La care, Pertza, voinic, sănătos şi depăşindu-l cu mai bine de un cap înălţime, n-a ezitat să-i tragă o palmă răsunătoare, care l-a trîntit pe Draghici în patul lîngă care se afla. Un val de indignare a cuprins întreaga cameră. Toţi deţinuţii s-au îndreptat spre dr. Pertza, care văzîndu-se înconjurat şi înghesuit, pălise la faţă. O încăierare generală părea să fie inevitabilă! Cu numai o clipă înaintea primului pumn ridicat, două persoane au salvat situaţia. Pe de o parte, Iosif Ripan s-a aşezat pavăză în faţa lui Pertza, rugîndu-i pe deţinuţi să se calmeze pentru a nu atrage atenţia administraţiei, iar pe de altă parte, avocatul Maier l-a criticat şi calificat pe Pertza, în faţa camerei, în termeni mult mai duri decît o făcuse chiar Draghici. Mustrarea lui Maier a căzut ca o sentinţă capitală, mai ales cînd în încheiere i-a spus că grupul şvabilor îl consideră o ruşine a minorităţii germane şi că într-o bună zi va cere să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui în închisoare. Pînă atunci, îl sfătuia să nu mai îndrăznească să le adreseze cuvîntul! Momentul critic a fost depăşit, chiar dacă unii deţinuţi au continuat să vocifereze o vreme. Oricum, din clipa aceea, lui Pertza nu i-a mai vorbit nimeni. Iar după două sau trei săptămîni, cînd gardianul a venit să-l ia, n-am văzut om mai grăbit ca el să părăsească celula. Între timp, starea sănătăţii lui Draghici se înrăutăţea văzînd cu ochii. O tuse înecăcioasă nu-l lăsa noaptea să se odihnească. Ziua era istovit, făcea febră şi transpira. Cît am stat împreună, a expectorat de două ori sînge. Ceream zilnic să fie examinat de doctor, dar nu am obţinut pentru el nici un fel de îngrijire medicală. Uneori, cînd se întîmpla să aibă o zi mai bună, Draghici era iar el însuşi. Se înviora şi era gata să fie din nou arţăgos cu lumea din jur. Simţindu-i intenţia, îl ademeneam în colţul nostru şi îl rugam să ne cînte ceva. O făcea cu plăcere. Avea o voce caldă de tenor şi un repertoriu destul de bogat de cîntece sîrbeşti. După ce ne traducea cuvintele în româneşte, ne dădea explicaţii în privinţa dialectului în care urma să interpreteze

cîntecul. Ne făcea apoi să remarcăm deosebirile regionale de pronunție, fredonînd cîteva variante în graiurile mai aspre, mai guturale și mai puțin muzicale din Serbia, Slovenia și Croația. În încheiere, ne cînta același cîntec și în graiul dulce și melodios vorbit pe coasta dalmată, care te făcea să crezi că este un dialect italian.

Amintirile mele din Timișoara se opresc aici. Nu aș vrea însă să închei înainte de a semnala un caz ce-i preocupa pe toți lugojenii care ne fuseseră aduși în cameră în ultima vreme. Vorbeau despre un avocat din Lugoj, Valeriu Străinu, care fusese arestat cu cîteva luni mai înainte și căruia i se pierduse urma. Nu ajunsese nici la Securitatea din Timișoara și nici la penitenciarul Popa Șapcă. Din cîte îmi amintesc, spuneau că Valeriu Străinu era infirm și nu putea umbla. Se deplasa cu un cărucior. Toți vorbeau despre el cu admirație și respect, și nu înțelegeam cum unui om înțelept ca el i s-a putut găsi la percheziția care a precedat arestarea un voluminos manuscris la care lucra de ani de zile. Am menționat această informație atît de vagă, numai din cauza numelui Valeriu Străinu, pe care l-am reținut, deși nu am auzit decît în treacăt de el. Consider că e de datoria noastră, a foștilor deținuți, să nu lăsăm să se piardă în uitare numele nici unui fost condamnat politic. De la această idee am pornit cînd m-am apucat de scris, intenția mea inițială fiind numai de a consemna pe o listă numele tuturor deținuților pe care i-am întîlnit în închisoare. Ar fi o dovadă că solidaritatea care ne-a unit în temniță nu a dispărut o dată cu eliberarea. M-am bucurat cînd am văzut că astfel de liste nominale întocmite de alți foști deținuți au apărut prin diferite ziare și cărți de amintiri publicate în România. Sînt convins că, într-o bună zi, cînd țara va fi guvernată de oameni curați, se va lua inițiativa de a cerceta și confrunta toate aceste liste cu lacunele și erorile lor inerente, apărute în diferite publicații, pentru a stabili un tabel nominal exact și complet al celor care au populat gulagul comunismului în România.

Trecuse atîta vreme de cînd la fiecare deschidere de ușă ne erau introduși în cameră alți deținuți, care stăteau numai puțin printre noi înainte de a fi din nou mutați în altă parte, încît ne obișnuisem cu ideea că grupul nostru era inamovibil. Cum între timp frontieriștii plecaseră și alții din aceeași categorie nu-și mai făceau tranzitul prin camera noastră, atmosfera se îmbunătățise într-atît, încît nu ne mai doream, ca în primele zile, mutarea în alt penitenciar. Totuși, apariția unui ofițer al administrației, purtînd în brațe un vraf de dosare, ne-a dat de înțeles că de data asta ne venise și nouă rîndul să părăsim penitenciarul. Cînd ofițerul a terminat de citit numele deținuților și le-a spus să-și ia bagajul și să iasă pe coridor, camera s-a golit pe jumătate. Printre cei strigați de ofițer fusese și Iosif Ripan, de care ne-am despărțit cu părere de rău, neștiind dacă ne vom mai întîlni vreodată. În colțul nostru mai rămăsesem părintele Veniamin, Pasternak, sîrbul Draghici și cu mine. Mulți purici n-am mai făcut nici noi în Popa Șapcă. Vreo două săptămîni mai tîrziu, printre dosarele

din brațele ofițerului de la grefa închisorii se afla și dosarul meu. Toți cei strigați am fost opriți pe coridor, unde ni s-a făcut percheziție și ni s-au adus bagajele personale de la magazia închisorii. Înainte de a ne sui în camionul care avea să ne transporte pînă la vagonul-dubă din gară, ni s-a dat hrană rece pentru două zile. Oricît ar părea de curios, trebuie totuși să recunosc că plecarea din Popa Șapcă m-a întristat. Mă gîndeam mai ales la acei oameni în mijlocul cărora m-am simțit ca într-o familie. Iar acum, cînd după ani de zile scriu aceste rînduri, gîndul mă duce înapoi la toți cei cu care am conviețuit în camera din Popa Șapcă și mă întristez din nou făcînd bilanțul celor despre care am aflat între timp că ne-au părăsit definitiv: preotul Traian Nemoianu care a fost înmormîntat la Timișoara; preotul Macu Cuzmanovici; Pavel Tociapski, decedat în august 1992; Cornel Roșu; Iosif Ripan, decedat în iunie sau iulie 1992. După răsturnarea lui Ceaușescu, am reușit să-l contactez telefonic și am avut cu el un schimb de scrisori. Ne-am regăsit la fel de prieteni ca la Popa Șapcă. După moarte, mi-e greu să-i mai despart pe cei buni de cei răi. Timpul care trece poate estompa memoria figurilor și a faptelor, dar nu poate șterge amintirea mereu vie a suferințelor îndurate, în egală măsură, și de unii și de alții.

Și acum, înainte de a părăsi Timișoara, îmi voi întrerupe cursul amintirilor pentru a face o scurtă incursiune în trecut, cu fapte deja relatate în volumele precedente, dar la care fac referire o serie de documente pe care le-am primit între timp de la doctorul Teodor Vintilescu, din Timișoara, și anume fotocopiile unui număr de file din dosarul meu ce se afla în arhiva Tribunalului Militar din localitate. Înainte de a le prezenta, să spun însă că la primirea acestora m-am bucurat ca de descoperirea unor scrisori vechi sau a unor fotografii de familie! Și am fost cu atît mai emoționat cu cît darul venea de la un necunoscut. Un om despre care aveam să aflu că fusese și el deținut, ceea ce explica gestul lui de solidaritate, prelungit și dincolo de zidurile temniței.

Primul act este „Mandatul de arestare", purtînd data 11 septembrie 1952. Cel de-al doilea act, „Mandatul de executare a pedepsei", care poartă semnătura celebrului general Alexandru Petrescu, prezintă cîteva curiozități. Mai întîi, consemnînd data arestării mele la 21 iulie 1952, iese în evidență faptul că mandatul de arestare a fost întocmit o lună și jumătate mai tîrziu (la 11 septembrie 1952). De mirare faptul că nu și-au dat osteneală să-l antedateze! Apoi mai poate fi remarcat și timpul extrem de lung care s-a scurs de la data cînd sentința a rămas definitivă (2 iulie 1953) și data emiterii „Mandatului de executare a pedepsei" (23 aprilie 1955). Aproape doi ani! Oare să fie vina birocrației care nu reușea să țină pasul cu ritmul în care se judecau procesele?!

Urmează o adresă a Tribunalului Militar, care pune în vedere grefei penitenciarului Aiud, că deținuților din lotul de la Cavnic li s-au contopit pedepsele pentru evadare, în pedepsele inițiale, pe care le executau cînd au săvîrșit faptele. Era perioada în care toți evadații ne aflam sub regimul sever de izolare din Zarcă.

Filele următoare, datînd din anii 1956, 1957 și 1958, marchează perioada detenției mele în penitenciarul Pitești. Prima este declarația scrisă și semnată de mine cu ocazia încetării grevei foamei din 1956. A doua este o adresă a M.A.I. către penitenciarul Pitești, cu privire la timpul pe care l-am stat în evadare. Adresa cuprinde o eroare de dată, de mirare pentru serviciul de evidență al Ministerului de Interne. Pretinde că data arestării mele după evadare ar fi fost 10 noiembrie 1953, cînd de fapt am fost prins în București la jumătatea lunii septembrie 1953. Poate că explicația acestor erori făcute la nivelul de sus al ministerului ar trebui căutată începînd chiar de la nivelul cadrelor inferioare, știut fiind că „pe linie de Partid", puteai fi promovat pînă în cele mai înalte funcții de răspundere.

Urmează apoi o serie de rapoarte de pedepsire pentru nerespectarea regulamentului, pe care mi le-au făcut diferiți șefi de secții (sergenți și plutonieri) în timpul detenției mele la Pitești, care-i aduc în adevărata lor lumină pe reprezentanții din prima treaptă a ierarhiei cadrelor M.A.I. Citindu-le, mi-am dat seama că orice comentariu ar fi dovadă de lipsă de umor. În încheiere, comandantul închisorii trage o concluzie sub formă de „Adeverință-Caracterizare".

Într-o altă filă, Securitatea regională avertizează penitenciarul din Timișoara că subsemnatul am evadat de la Cavnic și conchide afirmînd că „în prezent, de asemeni intenționează să evadeze". Pentru a da mai multă greutate acestei hazardate presupuneri, în fraza următoare transformă „intenția" mea în „fapte". Remarcabilă gîndirea securistă, nu? Mai sînt fotocopii după decizia de respingere a recursului, semnată de colonelul Paul Finichi, președintele completului care ne-a judecat și condamnat, și după actul prin care Tribunalul de Regiune Militară Cluj cere Securității Timișoara dovada de încarcerare a subsemnatului, alăturînd totodată „Mandatul de executare a pedepsei". Semnează tot colonelul Paul Finichi. Și încă o „Adeverință-Caracterizare" a subsemnatului, emisă de penitenciarul Timișoara.

Am lăsat înadins la urmă piesa cea mai interesantă, care explică răspunsul pe care mi l-a dat anchetatorul Jerca, atunci cînd m-am mirat de afirmația lui că voi fi trimis la Aiud, știut fiind că acesta era penitenciarul destinat legionarilor. Jerca mi-a spus atunci: „Noi știm că nu ai fost legionar, dar ai avut atitudine legionară în anchetă!" Examinînd acest document, întocmit la penitenciarul Pitești, deci înainte de transferarea mea la Securitatea din Timișoara, se poate vedea cum la rubrica „Apartenența politică" formularul pune două întrebări: „la data arestării" și „în trecut".

Conform datelor personale din dosarul meu, direcția penitenciarului răspunde (în scris cursiv, de mînă) la prima întrebare „nu are", iar la a doua „nu a avut". Puțin mai departe, scris tot de mînă, dar cu litere mult mai mari și de tipar, apare cuvîntul LEGIONAR, subliniat de două ori. Nu trebuie să fii expert grafolog pentru a-ți da seama că nici tocul și nici mîna care au adăugat cuvîntul „legionar" nu aparțin persoanei care a completat formularul. Așa se

face că am ajuns, prin impostura Securității din Timișoara, membru al Mișcării legionare, procedeu prin care mulți deținuți erau astfel trecuți în categoria celor mai înverșunați dușmani ai comunismului și pecetluiți ca deosebit de periculoși. Dar, așa cum am mai spus, această pecete, considerată de Securitate infamantă, pe mine nu putea decît să mă onoreze.

Închei aici această digresiune, pentru a relua firul povestirii mele din punctul în care am întrerupt-o dar nu înainte de a adăuga că, de îndată ce am primit fotocopiile acestor acte, am luat contact telefonic cu dl. dr. Vintilescu, ca să-i mulțumesc pentru surpriza ce mi-a făcut-o. Totodată l-am întrebat dacă este de acord să le public, promițîndu-i toată discreția în privința persoanei și căii prin care mi-au parvenit. Doctorul m-a autorizat nu numai să public filele, dar să-i și pomenesc numele, pentru că înțelege să meargă pe drumul afirmării adevărului fără teamă, spre a contribui la spulberarea climatului de frică și prudență preventivă, care îndeamnă la supunere și resemnare.

Viața în pușcărie m-a făcut să împart oamenii în două categorii: cei pe care mi i-aș fi dorit camarazi de celulă, și cei cu care nu aș fi vrut niciodată să conviețuiesc în temniță. Din numai cele cîteva cuvinte schimbate la telefon, pe doctorul Vintilescu l-am plasat în prima categorie și voi regreta întotdeauna că nu ne-am întîlnit și cunoscut în închisoare.

1962. DE LA TIMIȘOARA LA AIUD

Drumul cu duba pînă la gară, apoi cu vagonul penitenciar pînă la gara din Aiud și, de acolo, culcați pe burtă în lada unui camion, sub amenințarea pistoalelor automate, pînă la penitenciar, nu s-a deosebit cu mult de celelalte călătorii pe care le făcusem pe traseele turistice ale M.A.I.-ului. Percheziție la plecare. Lanțuri la picioare. Grabă, răcnete și înjurături. Opriri dese ale trenului, pe parcurs, pentru a culege deținuți și de la alte închisori. Aproape două zile pînă la destinație. La sosirea la penitenciar, iarăși percheziție. Pe scurt, tot tacîmul! Eram vreo cincizeci-șaizeci de inși veniți din Timișoara. Ni s-au tăiat lanțurile și am fost împrăștiați prin celulele uneia din secțiile vechi ale Aiudului, care servea în acel moment de secție de tranzit. În închisoare, în rîndul gardienilor era mare agitație, datorită unei mari operații de triere a deținuților, care, începută înainte de sosirea lotului nostru, a durat aproape trei săptămîni cît am poposit în Aiud, continuînd și după plecarea noastră. Printre deținuți frămîntarea era și mai mare, pentru același motiv, dar și din cauza celei de-a doua „reeducări", a cărei desfășurare era în toi, în toate celelalte secții ale penitenciarului. De cum am intrat în cameră am realizat că la Aiud nu venise încă primăvara. Pereții reci și igrasioși adăugau frigului și umezeala lor, care te pătrundea pînă la oase. Aerul expirat se condensa în contact cu

atmosfera rece a încăperii, transformîndu-se într-un abur fin care îţi ieşea pe nas la fiecare răsuflare.

Îmi este imposibil să stabilesc acum numele şi numărul deţinuţilor care s-au perindat prin cameră pe durata celor aproximativ două săptămîni cît am stat în Aiud. Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, pentru a lua sau aduce cîte un deţinut. Efectivul camerei se modifica în permanenţă, variind în cursul unei singure zile de la trei-patru inşi pînă la cincisprezece-douăzeci. Concomitent cu mutările care aveau loc în toate camerele de pe secţie, primeam şi vizita cîte unui ofiţer care ne identifica, urmărindu-ne numele pe o listă alfabetică. Dacă nu-l găsea, ieşea pe coridor şi lua la rînd toate camerele de pe secţie pînă ce dădea de el sau constata că respectivul deţinut se afla încă în celularul nou al penitenciarului. Atît gardienii, cît şi ofiţerii erau grăbiţi şi nervoşi, ceea ce îi făcea pe de o parte mai brutali, dar pe de alta mai puţin vigilenţi. Nimeni nu ne mai supraveghea prin vizetă, iar atunci cînd eram scoşi la W.C., gardianul o pornea înainte şi nu se mai uita înapoi. Profitînd de această neglijenţă, ne înşiram pe coridor, făcînd posibil ultimului din şir să arunce cîte un ochi prin vizetele celorlalte camere, în căutarea unui cunoscut de la care să culeagă informaţii. Cum nu cunoşteam pe nimeni, nici din camera noastră, nici din cele vecine, nu participam la operaţie decît ca paravan, acoperindu-i vederea gardianului în cazul în care ar fi întors capul.

Dintre toţi deţinuţii care s-au perindat prin camera noastră, nu-mi mai amintesc decît de doi, singurii de altfel care n-au mai fost mutaţi, rămînînd împreună cu mine pe loc, pînă la plecarea noastră din Aiud. Primul, Caratană, era aromân din Dobrogea, suferea de o surzenie atît de gravă, încît nu puteai comunica decît cu greu cu el. Infirmitatea se datora bătăilor căpătate în timpul anchetei. Caratană era de talie mijlocie, lat în umeri şi bronzat de soare în lagărul de muncă din care fusese adus la Aiud. Forma capului (brahicefal), trăsăturile regulate ale feţei şi privirea directă în ochii celui cu care vorbea te îndemnau să-l asemeni cu Mussolini. Caratană compunea poezii. Le scria pe plăcuţe de săpun pînă ce le memora şi apoi distrugea corpul delict. Cel de-al doilea, Pintilie Iacob, era cam de vîrsta mea şi avea să-mi devină unul dintre acei cîţiva buni prieteni de care nici timpul şi nici distanţa nu te pot despărţi. Lie, cum îi spuneam, era fiu de ţăran din Moldova, dintr-o comună aşezată în valea Prutului. În anii de după 23 august 1944, ruşii au hotărît să facă o corectură de interes strategic a frontierei cu România, impunîndu-şi soluţia, pe care de altfel guvernul comunist de la Bucureşti s-a grăbit s-o accepte. Aşa s-a făcut ca linia de hotar să pătrundă peste malul drept al Prutului, pe teritoriul românesc al Moldovei, cuprinzînd într-o enclavă mai multe sate care au fost anexate la URSS. Comuna lui Lie se afla în acea enclavă. Toată familia s-a retras pe teritoriul românesc, în afară de fratele mai mare al lui Lie, care nu a vrut să-şi părăsească gospodăria şi pămîntul. Voi face o mică digresiune şi un salt în viitor pentru a povesti ceea ce am aflat în 1965 despre soarta fratelui lui Lie. În anul următor eliberării noastre din închisoare, m-am suit în

tren şi m-am dus să-i fac o vizită lui Lie la Piatra Neamţ. L-am găsit făcînd un pachet cu cîteva pîini mari de casă pentru fratele lui, care devenise cetăţean sovietic şi colhoznic în ţara socialismului biruitor!

În camera din Aiud, în care mă aflam acum, l-am remarcat din primul moment pe Lie. Mai întîi mi-a atras atenţia încălţămintea pe care o purta şi faptul că se plimba fără întrerupere dintr-o parte într-alta a celulei. Lie avea în picioare o pereche de cizme cazone. Mă refer la modelul de cizmă cu care era încălţată „armata roşie", model pe care îl adoptase şi armata română după 1944. E vorba de acea cizmă cu partea de jos din piele şi cu carîmbii din muşama, care devenise un fel de simbol al ocupantului şi totodată al sărăciei lui. Observîndu-l mai atent pe Lie, îţi puteai uşor da seama că plimbarea lui, deşi liniştită, ascundea o nervozitate pe care încerca să şi-o stăpînească. Privirea lui, ca şi trăsăturile feţei exprimau limpede preocupare şi chiar îngrijorare.

După primele vorbe pe care le-am schimbat cu el, am aflat motivul pentru care nu numai el, ci toţi deţinuţii din Aiud trăiau de cîtăva vreme sub o tensiune neobişnuită. De cîteva săptămîni începuse „reeducarea", cea de-a doua reeducare, cum aveam s-o numim, pentru a o deosebi de prima care se desfăşurase la Piteşti. Deşi nu se mai recurgea la schingiuitul demenţial al deţinuţilor, care făcuse din Piteşti şi din reeducare două cuvinte la a căror simplă pronunţare te înfiorai, această repetare mai puţin barbară a experimentului urmărea de fapt acelaşi scop: compromiterea fiecărui deţinut în parte în ochii camarazilor lui, subminarea încrederii reciproce şi destrămarea solidarităţii care îi făceau uniţi şi rezistenţi la orice capitulare. Nu încăpea nici o îndoială că cea de-a doua reeducare era îndreptată în mod special împotriva legionarilor, pentru că desfăşurarea ei, cu o extrem de minuţioasă pregătire prealabilă, de răbdare şi perseverenţă, a avut loc numai la Aiud. În celelalte închisori s-au aplicat numai nişte palide variante, menite mai mult să recruteze nişte turnători care să activeze tot printre foştii deţinuţi, dar după ce vor fi eliberaţi. De data aceasta oamenii Ministerului de Interne au selecţionat şi izolat o serie de vîrfuri, de personalităţi marcante ale Mişcării legionare deţinute la Aiud, cu care au purtat apoi lungi convorbiri încercînd să le convingă să accepte oferta regimului: libertatea tuturor legionarilor, condiţionată de desolidarizarea lor de trecut, de doctrină şi de Corneliu Codreanu, prin declaraţii publice făcute în faţa celorlalţi deţinuţi. Principalii pioni ai M.A.I., care supravegheau de aproape mersul operaţiunii, erau cei trei colonei din conducerea penitenciarului: Iacob, ofiţerul politic, Coler (Koller), comandantul închisorii, şi Crăciun, adjunctul lui. Pe lîngă convorbirile purtate cu cei aleşi şi izolaţi, li s-a mai pus la dispoziţie şi presa, iar cîţiva dintre ei au fost îmbrăcaţi civil, urcaţi în maşini şi plimbaţi, bineînţeles incognito, prin diferite colţuri ale ţării pentru a li se arăta realizările regimului şi a-i face să înţeleagă că încăpăţînarea de a rămîne credincioşi vechilor lor convingeri nu le mai putea aduce decît o

moarte lentă și absolut inutilă în închisoare. Au fost lăsați chiar să discute singuri între ei oferta administrației și să declare apoi ce au hotărît.

Unii au respins-o și au cerut să fie trimiși înapoi în celulă, alături de camarazii lor. Alții au acceptat. Aceștia din urmă li s-au adresat deținuților adunați într-o sală amenajată cu bănci, numită club, vorbindu-le în sensul dorit de administrație, cerînd totodată o dezbatere publică cu privire la doctrina Mișcării legionare și la persoana lui Corneliu Codreanu și a celorlalți comandanți legionari. Administrația dorea în acest fel să-l facă pe fiecare deținut în parte să ia cuvîntul în fața adunării, pentru a critica Mișcarea și a-i denigra conducătorii, fie morți, fie în viață. Pe de altă parte, exercita presiuni asupra celor care nu consimțeau să joace rolul cerut, izolîndu-i în Zarcă sau ținîndu-i în lanțuri, în frig și cu hrană redusă. Cîțiva turnători, instigați de ofițerul politic, s-au înscris la cuvînt în sala clubului pentru a-l denigra în modul cel mai ordinar pe Corneliu Codreanu, care era venerat de legionari. Asemenea critici provocatoare stîrneau reacții de revoltă și replici prin care mulți declarau deschis a fi pe mai departe atașați și fideli Mișcării lui Corneliu Codreanu. Între timp au mai fost create cîteva cluburi, unde, sub supravegherea lui Coler și a celorlalți doi colonei, conducerea dezbaterilor le-a fost încredințată unor „lectori" aleși dintre deținuții care se alăturaseră punctului de vedere al administrației. Pe cînd în sălile cluburilor presiunile asupra deținuților, pentru a-i face să se înscrie la cuvînt, se întețeau, în celelalte corpuri de clădire ale închisorii deținuții erau supuși unor inexplicabile trieri și mutări dintr-o celulă în alta sau dintr-o secție într-alta. Cei mai mulți erau aduși în celulele din apropierea clubului unde erau introduși pe rînd pentru a asista la dezbateri și pentru a fi determinați să participe la ele.

Prin această nouă tentativă de „reeducare", M.A.I.-ul a sperat să dea lovitura de grație legionarilor. În mare măsură a și reușit la început să producă în rîndurile lor o oarecare derută, mari deziluzii și chiar dezgust, cînd unii legionari, mai cunoscuți și admirați pînă atunci, au dat declarații de desolidarizare de Mișcare, criticînd și împroșcînd cu noroi imaginea lui Codreanu. Cu toate astea, marea lor majoritate și-a revenit după șocul primului contact cu clubul, redresarea lor datorîndu-se în mare măsură propriilor puteri sau exemplului dat de alții. Mă refer aici la cazul lui Alexandru Ghica, o persoană care se bucura de un respect unanim în rîndurile deținuților din Aiud, fiind un model de integritate și demnitate de-a lungul anilor de detenție. Om în vîrstă, extrem de slăbit, Ghica fusese mereu supus unui regim special de dur, care nu reușise însă să-l încovoaie. Din ordinul lui Coler, Alexandru Ghica a fost adus în sala clubului, unde unul din lectori critica în termeni violenți Mișcarea legionară. Cînd a sfîrșit de vorbit, Coler a întrebat dacă mai are cineva ceva de adăugat la afirmațiile lectorului. Cum tocmai în acel moment Alexandru Ghica se sculase de pe banca pe care șezuse în mijlocul deținuților, colonelului i-au sclipit ochii de bucurie, crezînd că va lua cuvîntul și se va angaja într-o discuție din care nu va mai putea scăpa neîncolțit de întrebări perfide și neterfelit. Spre

stupoarea lui Coler, Alexandru Ghica i-a cerut să fie condus înapoi în celula lui din Zarcă şi, fără să mai aştepte răspunsul, s-a îndreptat liniştit spre uşă. Furios, Coler s-a dezlănţuit într-un potop de insulte şi ameninţări, din care ultimele cuvinte au fost reţinute întocmai de deţinuţii din sală: „Am mai scuipat noi şi alţi prinţi ca tine, banditule!" Apoi l-a trimis în Zarcă. Tot ceea ce am pomenit mai sus despre „reeducarea" din Aiud am aflat, la rîndul meu, de la Lie şi de la alţi deţinuţi care trecuseră prin sala clubului.

În întreaga închisoare era o efervescenţă de nedescris, „reeducarea" stîrnind deopotrivă demoralizare şi teamă, dar şi îndîrjire. La Lie cred că am remarcat o nesfîrşită tristeţe, provocată de compromisurile şi capitulările unor legionari cu nume sonore. Şi totuşi nu s-a lăsat nici o clipă influenţat de atitudinea lor, hotărît fiind să rămînă ferm pe poziţie cînd îi va veni rîndul să ia cuvîntul la club. Cu toate acestea, la fiecare deschidere de uşă, tresăream, aşteptîndu-ne să fim duşi la club. Nimeni nu-şi putea însă explica rostul eventualei mele prezenţe la club. Nefiind legionar, eram în necunoştinţă de cauză şi nu puteam participa la dezbaterile care aveau ca temă Mişcarea legionară. Căutam să înlătur teama care îmi dădea tîrcoale şi să mă conving că ajunsesem la Aiud dintr-o eroare de repartiţie la transfer, greşeală care va fi descoperită în ultimul moment şi astfel voi scăpa de club. Goana permanentă a gardienilor şi ofiţerilor în căutarea cîte unui deţinut, rătăcit tot de ei prin mutări anterioare în altă celulă decît cea de pe lista-inventar a grefei, suprapunîndu-se programului cotidian de împărţire a meselor şi scoaterea celulelor pe rînd la W.C., îi obligase pe şefii de secţie să mai neglijeze măsurile de vigilenţă extremă, specifice Aiudului. Astfel, se întîmpla ca atunci cînd eram scoşi la toaletă să ne încrucişăm pe coridor cu o altă celulă, care era dusă într-o curte interioară la aer, sau cu cîte un deţinut escortat de gardianul care trebuia să-l conducă la club. Aceste scurte întîlniri pe coridor ne dădeau prilejul să aflăm ce se mai întîmpla în închisoare şi mai ales la cluburile de „reeducare". Gardienii care ne însoţeau erau aşa de grăbiţi şi preocupaţi să-şi termine treaba, încît nici nu observau schimbul de cuvinte în şoaptă care avea loc între cele două grupuri de deţinuţi. Cea mai gravă încălcare a măsurilor de vigilenţă a săvîrşit-o într-o zi chiar ofiţerul de serviciu, cînd a scos celula noastră într-o curte interioară de plimbare, unde urma să ne scuturăm păturile şi saltelele. În curte se ieşea direct din coridorul secţiei noastre printr-o uşă de metal. Ofiţerul a încuiat uşa în urma noastră şi nu a mai apărut. Concomitent cu noi au pătruns în curte vreo treizeci de deţinuţi pe o altă uşă, care se deschidea spre o altă secţie. Cum aveam să aflu, deţinuţii veneau de la club, unde li se acordase o pauză ca să folosească W.C.-ul din curte. Fapt este că, pînă ca cineva să se sesizeze de eroare, ne-am amestecat cu ei, fiecare găsindu-şi prieteni şi cunoscuţi. Culmea a fost că tocmai eu, care nu mă aşteptam să cunosc pe cineva, m-am trezit strigat pe nume. M-am întors şi l-am recunoscut pe Costache Teofănescu, cu care stătusem la Jilava şi apoi la Cavnic. Ne-am îmbrăţişat.

— Ce cauți dumneata la Aiud dacă nu ești legionar, a fost prima lui întrebare, trebuie să fie o greșeală că te-au adus aici, a adăugat. Apoi, pe un ton mai scăzut, ferindu-se de vreo ureche indiscretă, mi-a spus: dumneata n-ai de ce să te temi cînd vei fi adus la ședințele clubului, fiindcă n-ai fost legionar. Totuși, te sfătuiesc să fii liniștit și prudent, să nu te lași atras în discuții și să nu ripostezi la eventualele provocări prin cine știe ce bravade inutile. Dacă vei avea norocul să ajungi la clubul unde sînt eu lector, voi ști cum să te scot din cauză.

Ultima frază a lui Teofănescu m-a lăsat mut de uimire. Cînd îl cunoscusem la Jilava și la mină, îl apreciasem ca pe un om de caracter, fără cusur. Îmi vorbise atunci mult despre Mișcarea legionară și mă impresionase devotamentul cu care înțelegea să-i servească cauza, indiferent de consecințe. „Nu poți fi azi legionar și mîine altceva. Cînd ești legionar, ești pentru totdeauna!", avea obiceiul să spună. Mă întrebam deci, cum putea fi acum același Teofănescu lector la clubul „reeducării"? Întrebare pe care i-am pus-o și lui, amintindu-i de intransigența cu care privea orice compromis. Mi-a răspuns că e greu să-mi lămurească nedumeririle în cîteva cuvinte, dar mă asigură că ceea ce face este pentru a evita alte sacrificii inutile din partea camarazilor. Chiar dacă aceștia din urmă îl dezaprobă, mai tîrziu îi vor fi recunoscători. Aici, dialogul ne-a fost întrerupt de gardianul de la club, venit să-și ia deținuții. Deși a remarcat de îndată prezența noastră în curte, a preferat să nu se formalizeze și să tacă, pentru a nu atrage atenția vreunui ofițer asupra greșelii făcute. Înainte de a ne despărți, Costache Teofănescu a mai apucat să-mi spună că, deși a acceptat condițiile cerute de administrație pentru recuperarea libertății, el a rămas același, așa cum l-am cunoscut la Jilava.

Revenit în celulă, le-am repetat lui Lie și celorlalți cuvintele schimbate cu Teofănescu. Nici unul nu și-a manifestat înțelegerea față de el. Pentru ei, inițiativa lui Teofănescu era act de trădare. Trebuie să recunosc că, deși mă găseam pe o altă poziție, întîlnirea cu Teofănescu, devenit lector, mi-a lăsat un gust amar.

Încă din primele două-trei zile de cînd sosisem la Aiud, a început să mă doară spatele. Un junghi care mă înțepa în dreptul ultimelor coaste din partea dreaptă și care se accentua cînd respiram mai adînc. L-am pus pe seama unei răceli datorate frigului și umezelii din cameră. Cum între timp se anunțase o vizită medicală generală a tuturor deținuților de pe secția noastră, am așteptat să-mi vină rîndul pentru a obține un antinevralgic. Vizita care începuse de la capătul secției a ajuns la noi abia a doua sau a treia zi, timp în care durerea din spate devenise foarte supărătoare. Medicul oficial, urmat de un doctor deținut, ne-a făcut o consultație sumară, iar mie mi-a dat două antinevralgice. În zilele următoare am început să fac febră și să transpir, iar durerile s-au pronunțat și mai mult. Au mai trecut alte cîteva zile pînă ce am reușit să ajung la cabinetul medical, improvizat într-o celulă de pe secția noastră. M-a primit medicul deținut, care mi-a spus că doctorul oficial fiind absent, el avea dreptul

să prescrie medicamente. Despre acest medic deținut aflasem de la Lie și de la alți deținuți din Aiud că trecuse prin reeducarea de la Pitești și că ar fi turnător. Mi-am luat totuși inima în dinți și i-am vorbit cam în felul următor, uitîndu-mă drept în ochii lui:

— Domnule doctor, eu cunosc exact atitudinea dumneavoastră față de administrație și nu vreau în nici un fel să vă provoc vreun neajuns din partea ei. Vreau numai pentru informarea mea personală să vă rog să mă examinați și să-mi spuneți diagnosticul. Vă promit că nu voi uza de el în fața doctorului oficial.

Tînărul medic m-a privit lung, a schițat un zîmbet și a pus mîna pe stetoscop. Mi l-a plimbat pe tot toracele și s-a oprit în dreptul punctului dureros. A luat apoi un creion chimic, i-a muiat mina în gură și a încercuit locul cu o linie.

— Vă scot din nou la cabinet cînd va veni doctorul. Vă rog să-i arătați semnul și să-i spuneți că eu l-am făcut pentru a-i atrage atenția asupra lui.

A doua zi am fost într-adevăr scos la cabinet. De data asta doctorul oficial m-a examinat mai atent. Nu am auzit ce a discutat cu medicul deținut. Am înțeles numai că i-a spus să-mi ia o probă de sînge pentru a-mi stabili viteza de sedimentare. Rezultatul urma să-l cunosc peste două zile. Pînă atunci am primit iar două antinevralgice. Deși mă simțeam din ce în ce mai rău, cu durerile tot mai acute și amețit de febră, m-am întors în cameră cu speranța că rezultatul analizei va determina și un tratament care să mă liniștească. În cameră am găsit mare efervescență. Se zvonise că se fac pregătiri pentru transferarea unui lot de deținuți în lagăre de muncă. Așa se explica și rostul vizitei medicale generale de care avusesem parte. Pe de altă parte, toți deținuții, pe care se întîmpla să-i zărim pe coridor cînd ni se deschidea ușa, ne făceau semne de plecare. Nu a trecut mult și, în aceeași după-amiază, însăși administrația ne-a confirmat zvonul. Un ofițer cu o listă în mînă a intrat din celulă în celulă pentru a face apelul deținuților. Cei care nu figurau pe lista lui erau mutați; ceilalți, printre care și eu, rămîneam pe loc. Ca de obicei, astfel de operații luau foarte mult timp, ivindu-se întotdeauna greșeli la pronunțarea numelor sau la numărătoare. Și de data asta apelul a fost repetat de mai multe ori, așa că ne-a apucat seara. Nu mai încăpea nici o îndoială că vom fi trimiși la muncă. Toți se bucurau că scăpăm de reeducare, iar eu mă gîndeam că munca în aer liber și la soare era cel mai bun remediu ce mi se putea recomanda. A doua zi ni s-au adus bagajele de la magazie spre identificare, după care au fost stivuite pe coridor, urmînd să ni le luăm la plecare. Către seară, într-un zgomot asurzitor de fierărie, au fost aduse cu roabele și răsturnate în curtea de plimbare lanțurile pe care aveam să le purtăm pe drum. Numărul exact al celor care urma să plece nu mi-l mai amintesc. Cred însă că eram mai mult de două sute de inși. Din experiența transferurilor anterioare, deținuții din Aiud presupuneau că destinația noastră va fi Delta sau Balta Brăilei. Pînă una alta, cred că în noaptea aceea nu s-a putut odihni nimeni. Toată închisoarea vibra de

loviturile ciocanelor pe nicovale. Nu era lucru simplu să baţi cîte două nituri la fiecare pereche din zecile de lanţuri aduse în curte, chiar dacă de astă dată operaţia se făcea la trei nicovale. În ceea ce mă privea, toropit de febră, am zăcut toată noaptea neîntors. Din cînd în cînd, simţeam cum cineva îmi ştergea fruntea cu o batistă udă. A doua zi dimineaţa am aşteptat degeaba rezultatul analizei. Orice activitate pe secţie fusese suspendată, pregătirea lotului pentru transfer avînd prioritate. Susţinut de Lie şi de alţii, tîrîndu-ne cu toţii lanţurile pe ciment, într-un zgomot de şenile de tanc, am ieşit pe uşa secţiei. Eram vlăguit de puteri şi nu mă mai ţineau picioarele. Am fost ridicat pe braţe pînă la înălţimea platformei camionului care ne aştepta. O bună parte din chinurile drumului nu le-am mai simţit. Somnolent şi buimăcit cum eram, pierdeam periodic simţul realităţii. Calvarul drumului devenea coşmar.

LA SALCIA, ÎN BALTA BRĂILEI

Deşi mi-am propus să vorbesc cît mai puţin despre mine şi cît mai mult despre cele ce se petreceau în jurul meu, voi fi nevoit ca, în această primă parte a descrierii drumului parcurs cu duba de la Aiud la Brăila, să nu notez aproape nimic despre alţii şi numai cîteva scurte impresii cu privire la starea mea, de care nu am luat decît sporadic cunoştinţă. Într-adevăr, din momentul urcării în vagonul-penitenciar şi de-a lungul drumului început în noaptea aceea, care avea să se prelungească şi în ziua şi noaptea următoare, copleşit de febră cum eram, nu mai luam decît din cînd în cînd contact cu realitatea. Dacă la început am realizat că mă găseam în compartimentul mare al vagonului, presat şi înghesuit pînă aproape de înăbuşire, că nu stăteam în picioare decît datorită densităţii corpurilor ticsite ca sardelele, au urmat momente de inconştienţă şi divagare, din care mă trezea fie strînsoarea lanţurilor în jurul gleznelor umflate, fie senzaţia de sufocare din cauza plămînilor strînşi ca într-o menghină de trupurile celor care se chinuiau şi ei în jurul meu. Apoi simţurile îmi intrau din nou în adormire şi alunecam iar în inconştienţă. Eram tot numai sudoare, din cap pînă în picioare, obrajii şi fruntea îmi ardeau ca focul şi limba în gură mi-era uscată ca iasca. Am luat act de cîteva ori cum cineva mi-a şters faţa cu o cîrpă udă şi cum, prin înghesuiala de corpuri, a ajuns pînă la mine o cană cu apă clocită, care mie mi s-a părut de izvor. Efectul a fost de scurtă durată, trezindu-mi şi mai tare setea. Dar şi de chinul setei mă salva tot căderea în semiadormirea care îmi amorţea toate durerile. Cred că printre cei care încercau să mă ajute erau Lie şi Gioga Parizianu, dar nu eram în stare să-i identific cu certitudine. Ştiu apoi că, la un moment dat, au iniţiat, în masa compactă de corpuri, o mişcare de rotaţie, care, centimetru cu centimetru, m-a apropiat de grătarele şi sita de sîrmă care acopereau mica deschidere de aerisire din peretele de metal al vagonului. Parcă am respirat de cîteva ori un vag curent

de aer mai proaspăt sau poate a fost numai o impresie. Apoi, simțurile și imaginile s-au tulburat iar, și n-am mai știut de mine o vreme. Timpul care se scurgea nu mi se mai părea nici lung, nici scurt. Îi pierdusem noțiunea. Prin minte mi se perindau tot felul de gînduri. Unele în legătură cu situația în care mă aflam, altele disparate și fără nici o legătură cu prezentul.

După o noapte, o zi și iar o noapte întreagă, am ajuns în zori la Brăila. Cum am coborît din vagon, cum am fost urcat într-un camion și apoi îmbarcat în burta unui bac fără punte, nu mai știu. Răcoarea dimineții, aerul curat și ieșirea din comprimarea suferită în vagon m-au trezit. Poate că îmi scăzuse și febra. Deși mă durea tot corpul și mai ales mă strîngeau brățările lanțurilor la glezne, mă bucuram din nou de contactul cu realitatea. Eram în mijlocul camarazilor care îmi purtaseră de grijă în dubă și care se mirau de înviorarea mea. Tolăniți pe fundul bacului, cu picioarele umflate așezate mai sus pe pereții vasului, nu vedeam decît cerul senin de primăvară și vîrful pomilor. De sus, de pe marginile bacului și de pe mica porțiune puntată de la prova, soldați, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne supravegheau, strigîndu-ne din cînd în cînd să stăm așezați, să nu ne sculăm în picioare. Ni s-a dat hrana rece pe ziua aceea și am întîrziat o mulțime de vreme pînă ce a venit remorcherul, iar bacul s-a pus în mișcare în susul Dunării. În afară de zgomotul înfundat al motorului remorcherului și de clipocitul apei pe coca șlepului nostru domnea numai liniștea naturii, întreruptă doar de țipătul cîte unui bîtlan sau de fîlfîitul unui stol de rațe sălbatice, dar, din păcate, din timp în timp și de glasul răstit al unui soldat. Uneori navigam mai aproape de mal, pe sub sălciile pletoase, făcînd să crească vigilența paznicilor noștri. Culcat pe spate pe fundul șlepului, priveam în adîncul cerului albastru pînă ce reușeam să văd în înălțimile lui, rotindu-se în cercuri, vulturul, al cărui țipăt ascuțit ajungea pînă la urechile noastre. Am mai văzut și un stol de pelicani trecînd peste noi la înălțime mare, folosind curenții aerieni și plutind în zborul lor fără nici o bătaie de aripi. Băieții din jurul meu tăcuseră și ei pentru a asculta tăcerea și a privi cerul cu semnele lui. Se lăsa seara, și vietățile bălților Dunării prindeau treptat viață. Strigătele stridente, ca de spaimă, ale păsărilor de apă și stoluri de rațe treceau măcăind în zbor iute și zvîcnit pe deasupra bacului cu oameni înlănțuiți.

Cînd am acostat la locul de debarcare, se făcuse întuneric. Ajunsesem la Salcia, în Balta Brăilei. Deodată, ca la o comandă, și comandă a și fost, s-a dezlănțuit un concert asurzitor de răcnete, ordine și înjurături, însoțit de lătrat de cîini. Abia cînd ne-am cățărat pe scara ce ne-a fost coborîtă de soldați și am ajuns să privim peste bord, am realizat ce primire de zile mari ni se pregătise. Împleticindu-ne în lanțurile care ne limitau lungimea pasului, am pornit zornăind pe cei doi dulapi alăturați (scînduri groase), întinși între bordul bacului și mal în chip de punte. Aici ne așteptau o sumedenie de gardieni, înarmați cu felinare și ciomege cu care, pe lîngă răcnete și înjurături, ne îndemnau să ne aliniem în rînduri strînse de cîte cinci sau șase inși. O dată toată lumea

debarcată și coloana formată, tot în urlete s-a dat comanda de pornire. Prin jurul nostru, în imediata apropiere, mișunau, în susul și în josul coloanei, gardieni cu ciomegele într-o mînă și în cealaltă cu felinarele pe care le ridicau din cînd în cînd deasupra capului pentru a supraveghea mai bine alinierea rîndurilor. Mai la distanță, însoțindu-ne coloana și înaintînd o dată cu noi, mergea cordonul de ostași din batalioanele de intervenție ale Securității, înarmați cu pistoale automate. Cîțiva duceau în lesă cîini lupi, care, excitați de zarva produsă, lătrau fără încetare. Cred că nu am avut de mers mai mult de un kilometru. După cîteva sute de metri de teren plat, am urcat și apoi am coborît un mal înalt de pămînt, care nu era altceva decît faimosul dig, la ridicarea căruia munciseră și muriseră atîția deținuți în anii precedenți. De pe dig se vedea, la alte cîteva sute de metri, incinta lagărului, iluminată electric și măturată de fasciculele luminoase ale reflectoarelor din prepeleacurile de pază. Drumul, relativ scurt, a durat mult, în ciuda zbieretelor și amenințărilor gardienilor. Slăbiciunea oamenilor, oboseala și lanțurile care ne împiedicau la mers și ne răneau picioarele umflate erau motivele principale ale încetinelii cu care ne deplasam, pe lîngă cel calculat de deținuți de a nu merge mai repede decît cel dintre noi care înainta cel mai greu. Unul dintre aceștia eram eu, care, deși menținut vioi de excitația momentului și de curiozitatea în fața necunoscutului, abia mă mai țineam pe picioare.

Cînd, în sfîrșit, tîrîndu-ne mai mult decît mergînd, am intrat pe poarta lagărului, chinurile noastre erau departe de a se fi terminat. Singura ușurare de care am avut parte a fost tăierea lanțurilor. În rest, timp de cîteva ore pînă tîrziu în noapte, am fost victimele obișnuite ale luării noastre în primire de o mînă de ofițeri secondați de gardieni, pe cît de zeloși pe atît de obtuzi și de certați cu număratul, cu cititul numelor proprii și cu simțul organizării. Ținuți la nesfîrșit pe „platou", terenul de adunare din mijocul lagărului, am fost numărați și renumărați de mai multe ori, pînă ce le-a ieșit socoteala, și apoi strigați după o listă nominală și identificați. În cele din urmă, am fost repartizați în prima baracă de pe mîna dreaptă cînd intrai pe poarta lagărului. Fusese de altfel golită în așteptarea noastră. Toți deținuții care se aflau în lagăr fuseseră închiși în barăcile lor și supravegheați să nu ia contact cu noi. Era în virtutea acelei inexplicabile măsuri de carantină în care trebuia ținut orice nou venit, chiar dacă această izolare nu avea să dureze decît cîteva ore, cum era cazul nostru. După ce că era stupidă, măsura mai era și ineficace, deoarece, sub pretextul diferitelor servicii ce trebuiau îndeplinite, la bucătărie, la tăiatul lemnelor de foc, la adusul de apă de la cișmea etc., un număr destul de mare dintre deținuții lagărului, dîndu-se drept membri ai echipelor de corvezi, au început să circule prin curte, căutîndu-și printre noi prietenii și cunoscuții. Așa m-a găsit și pe mine Iosif Ripan, de care mă despărțisem la Timișoara. Ne-am bucurat de reîntîlnire, dar ne-a întrerupt-o chemarea noastră pe rînd la magazia de efecte pentru a ne preda așa-zisul bagaj personal și îmbrăcămintea civilă. Ni s-au dat haine de doc vărgate, cămăși, izmene, obiele, bocanci și bonetă.

Din nou o operație de lungă durată, gardianul fiind supus la proba scrisului, nevoit să consemneze efectele preluate și cele predate, pentru care trebuia să semnăm. A mai urmat, cu formalități similare, primirea cazarmamentului: pătură, cearșaf și față de pernă. Paturile cazone suprapuse din baracă erau dotate cu saltele și perne umplute cu paie.

Eram atît de zdrobit de oboseală, nesomn și mai ales de durerea din spate, încît mă deplasam ca prostit de la un loc la altul unde eram chemat, îndeplinind automat toate formalitățile de predare și preluare ce mi se cereau. Cînd, în fine, am crezut că totul s-a terminat și m-am trîntit pe patul din baracă, n-am apucat să adorm. Afară, un gardian a început să bată toaca și să strige cît îl ținea gura: „Deșteptarea!". Era ora trei dimineața! În primul moment ne-am gîndit că ordinul nu ne privea pe noi cei proaspăt sosiți cu bacul, care nici nu apucasem să dormim, ci numai pe deținuții mai vechi ai lagărului. Am fost însă repede lămuriți de un gardian care, din ușa barăcii, ne-a strigat să ieșim afară la spălat și la cafea. Chiar în fața barăcii noastre se afla un jgheab de tablă cu o serie de robinete dispuse de-a lungul unei țevi instalate deasupra lui. Gurile de apă erau mult prea puține față de numărul oamenilor care mai erau și grăbiți în permanență de răcnetele gardienilor, așa că și spălatul nu era decît tot o formalitate, la care aveai dezavantajul de a putea renunța. Cafeaua, o apă neagră și călîie, și o bucată de pîine pe care le-am primit le-am mîncat cum am apucat fiecare, fie așezați pe paturi, fie în picioare, fie așezați chiar în curte, pe jos. Cu toată graba pe care căutau s-o imprime gardienii programului, spălatul și bătutul cafelei cred că au durat mai bine de o oră pentru cei aproximativ o mie de deținuți care formau efectivul lagărului. A urmat un alt răcnet: „Încolonarea pe brigăzi!" Deocamdată, în prima zi de lucru, lotul nostru venit de la Aiud forma o brigadă.

Fiecare brigadă avea cîte un șef, zis brigadier, nume devenit odios de pe vremea lucrărilor de la Canal, unde marea majoritate a brigadierilor erau numiți de administrație, care îi recruta pe sprînceană dintre cei mai ticăloși turnători sau chiar dintre criminalii de drept comun. Între timp, lucrurile se mai schimbaseră, brigadierii de la Salcia fiind propuși de deținuți și aprobați de administrație. Postul era oricum ingrat, pentru că trebuia să dovedești totuși că urmărești interesul administrației de a îndeplini norma și că îndemni deținuții la muncă, dar, atîta vreme cît brigadierul se punea de acord cu oamenii pentru a încerca să împace și capra și varza, lucrurile mergeau bine. Administrația trebuia să-și primească satisfacția numai în măsura în care deținuții nu erau împinși la muncă istovitoare. De multe ori, brigadierii erau băgați la carceră pentru munca nesatisfăcătoare a brigăzii, dar politica muncii, dusă de aceștia de conivență cu deținuții, rămînea și pe mai departe aceeași. Cîtă vreme am stat eu la Salcia, pot spune că am asistat la reabilitarea noțiunii de brigadier. N-a fost decît o singură excepție: brigadierul Dogărăscu, fost învățător, iar acum unul din turnătorii notorii, care, la întoarcerea brigăzii de la lucru, preda ofițerului de serviciu lista nominală a deținuților care, după părerea lui,

nu munciseră cum trebuia. Urmările denunțului erau represaliile obișnuite: ziua la muncă, noaptea la carceră, pe o durată stabilită de direcție.

Dogărăscu era cel mai izolat deținut din lagăr, nu avea nici un prieten și nimeni nu stătea de vorbă cu el. Singura recompensă pentru atitudinea lui: primea în fiecare lună pachet cu alimente de acasa și drept la carte poștală.

Începea să mijească de ziuă, cînd, încolonați pe brigăzi în curtea lagărului, din dreptul porții ce fusese deschisă, ofițerul de serviciu a început să strige brigăzile după numărul pe care îl purtau, indicîndu-le totodată și punctele de lucru unde aveau să muncească: „brigada X, la Stoenești!" sau „brigada Y, la tarlaua de la SMT!". Și oricît de paradoxal ar părea, la un moment dat ofițerul striga: „brigada Z, la contele de Roma!". Era vorba de terenul care aparținuse moșiei familiei contelui de Roma și care își păstrase numele. De altfel, în fostul conac era instalată direcția și administrația fermei Comitetului Central al Partidului, vecină cu lagărul nostru. Rînd pe rînd, după cum erau strigate, brigăzile ieșeau pe poarta lagărului, sub ochiul atent al ofițerului, care număra rîndurile pe măsură ce treceau prin fața lui. Pe stînga și pe dreapta brigăzii se înșirau ostașii înarmați din batalioanele de intervenție ale M.A.I., care însoțeau coloana pînă la locul de muncă, în jurul căruia formau un cordon de pază. În fruntea fiecărei brigăzi, în funcție de efectivul ei, ieșeau cîte un gardian sau doi, care, la locul de muncă, rămîneau alături de deținuți în interiorul cordonului, pentru a presa oamenii la muncă și a-i nota, pentru a fi pe depsiți, pe cei care nu reușeau să țină ritmul. Cînd am ieșit cu brigada mea pe poartă, depășisem demult ceea ce se putea numi istovirea maximă. Mergeam în virtutea inerției, datorită unui mecanism independent de voința mea, care mă făcea să pun un picior în fața altuia. Cred că am parcurs vreo trei kilometri pe un drum de tarla, pînă ce am primit ordinul să ne oprim. Între timp se luminase și la orizont se ridica soarele. Cît vedeai cu ochii de jur împrejur, terenul era drept ca-n palmă și plantat cu porumb. Eram în luna mai și plantele, puțin mai înalte de o palmă, așteptau prima prașilă. Pornind de la drumul de tarla pe care venisem, ni s-a dat fiecăruia dintre noi cîte un rînd de porumbi în primire. În brigada noastră se aflau oameni care în viață avuseseră îndeletniciri diferite. Un singur lucru aveau în comun: majoritatea trăiseră în ultimele luni sau chiar ani numai în celule. Mai toți erau slăbiți, cu mușchii topiți de lipsa oricărui exercițiu fizic. Pentru cei mulți, numai drumul de la lagăr pînă la locul de muncă fusese un efort care le pusese puterile la grea încercare. Pentru țăranii din brigadă, prășitul nu reprezenta nici o problemă. Mînuiau sapa cu aceeași îndemînare cu care o făcuseră o viață întreagă. Doar randamentul muncii pretinse de administrația lagărului lăsa de dorit din cauza slăbiciunii și stării de anemie produse de regimul pe care îl suportaseră în penitenciar. Printre intelectualii din brigadă se aflau mai multe categorii. Domina numărul celor care nu puseseră în viața lor mîna pe o sapă. Erau însă destul de mulți care, în lungii ani de pușcărie, avuseseră ocazia să lucreze la cîmp, prin diverse alte lagăre de muncă prin care mai trecuseră. În ceea ce mă privea,

mă puteam considera, dacă nu ageamiu, măcar amator în domeniu. Crescut fiind la țară, învățasem cum se umblă și cu sapa și cu coasa, dar nici nu prășisem și nici nu cosisem o zi întreagă pentru a fi căpătat rutina acestor munci. Celor nepricepuți le-au arătat cei doi gardieni care ne însoțeau cum să procedeze, prășind chiar ei cîteva tufe, după care i-au repartizat pe rînduri de porumbi în vecinătatea altor deținuți care știau cum se lucrează. De la aceștia din urmă am primit primele lecții practice: să nu strîngi mîinile pe coada sapei pentru a evita bătăturile și chiar tendinitele care îți anchilozau degetele. Dacă din greșeală atingeai cu sapa tulpina plantei și o tăiai, să nu atragi atenția nimănui, să înfigi din nou planta în mușuroiul ei de pămînt și să prășești mai departe. Astfel de greșeli erau pedepsite la întoarcere cu carceră și uneori chiar cu bătaia, în poarta lagărului, la sosire. Faptul că a doua zi, privind rîndurile prășite, puteai vedea, ici și colo, printre plantele verzi și viguroase, cîte unele pălite și cu frunzele plecate la pămînt, nu mai putea fi imputat nimănui. Cine mai putea ști care deținut prășise rîndul cu pricina? A treia lecție era să nu ții seamă de răcnetele gardienilor care îți cereau să te grăbești. Totul era să nu rămîi cu rîndul în urma celorlalți, dar nici să nu-i depășești. Cei mai mulți deținuți aveau rutina și experiența muncii forțate și își drămuiau munca în așa fel, ca niciodată să nu-l depășească pe cel mai neputincios, pentru a nu-l expune represaliilor, fiindcă nu ține pasul la muncă.

Pe măsură ce se ridica soarele, creștea și căldura. Către prînz era caniculă. Dornici de razele soarelui, pe care atîta vreme nu le văzuseră decît strecurate printre zăbrelele și jaluzelele sau obloanele de la ferestrele celulelor, mai toți deținuții își scoseseră cămășile pentru a le simți binefacerea. Își expuneau astfel nu numai pielea obrazului albită sau îngălbenită ca pergamentul în umbra celulelor umede, lipsite de aer și lumină. Căldura și soarele aveau efecte miraculoase și asupra nevralgiilor, a durerilor reumatice și a articulațiilor anchilozate, datorate șederii ani în șir între pereții igrasioși ai temnițelor sau datorate betonului rece pe care dormiseră în camerele de pedeapsă și frigului îndurat în celulele neîncălzite. În primele săptămîni de prașilă, mulți au scăpat de dureri și s-au refăcut fizic, pentru ca, după cîteva luni de muncă neîntreruptă decît de cele cîteva ore din noapte, insuficiente pentru odihnă, să slăbească și să li se șubrezească din nou sănătatea. Foarte mulți nu mai erau tineri și executaseră ani grei de închisoare. Am fost unul dintre primii care mi-am scos cămașa, convins fiind că și pentru durerea mea din spate tot soarele avea să fie leacul cel mai bun. Nu știu cum am rezistat efortului și am prășit onorabil pînă la ora prînzului, cînd gardienii au fluierat adunarea la drumul de tarla de la care începusem lucrul. Sosise masa. Trei hîrdaie, încă aburinde, de ciorbă destul de consistentă, fuseseră aduse de căruța cu cai a lagărului, mînată de un deținut escortat de un gardian. Am primit gamele și linguri și ne-am înșirat în rînd cîte unul pentru a ne primi porția. Unul din gardienii care urma să ne servească a luat cu o mînă polonicul și cu cealaltă a ridicat capacul primului hîrdău. Întîi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: toată suprafața ciorbei

era neagră de muşte moarte! Aveam să aflu că era un lucru obişnuit, care nu mai uimea şi nici nu mai scîrbea pe nimeni. Nu se găsise soluţia de a stîrpi roiurile de mii şi mii de muşte care năpădiseră bucătăria lagărului. Singurul mijloc de combatere a lor la îndemîna administraţiei ar fi fost praful de DDT, care nu putea fi însă întrebuinţat în bucătărie şi în preajma alimentelor. Ca de la sine înţeles şi chiar cu o adevărată măiestrie în mînuirea polonicului, gardianul a început să-l plimbe peste suprafaţa hîrdăului, culegînd astfel o bună parte din stratul compact de muşte. A repetat de mai multe ori operaţia, bătînd de fiecare dată cu coada polonicului în loitra căruţei pentru a-i scutura conţinutul. O dată cu muştele culese se degresa astfel şi ciorba, untdelemnul aflîndu-se şi el la suprafaţa hîrdăului. Cînd grosul muştelor a fost înlăturat, nemaivăzîndu-se decît ici-colo cîte una, în afara celor care se mai aflau în fundul hîrdăului, gardianul a scufundat polonicul în ciorbă şi a început s-o amestece pentru a o omogeniza. Apoi, rînd pe rînd, ne-a umplut gamelele. O dată serviţi, ne-am aşezat cum am apucat pe taluzul drumeagului şi am început să pescuim cu lingura muştele restante, care se nimeriseră să ne pice în gamelă. Şi apoi, bineînţeles, ne-am mîncat ciorba, chiar dacă printre cartofii şi morcovii din gamelă s-ar fi putut să mai fie vreo muscă. Pauza pentru masă a fost scurtă. Gardienii se grăbeau, făcîndu-şi iluzii că vom ajunge cu prăşitul pînă la un alt drum de tarla, paralel cu cel pe care venisem. Brigada noastră îşi cam irosise puterile în prima parte a zilei. Slăbiţi şi în majoritatea lor neobişnuiţi cu munca cîmpului, deţinuţii, istoviţi, se opreau tot mai des din prăşit pentru a-şi trage sufletul, dezlănţuind insultele şi ameninţările gardienilor.

În ceea ce mă privea, automatismul de robot, cu care îmi începusem prima zi de muncă, părea să se menţină şi după prînz, deşi junghiul din spate devenea tot mai greu de suportat, depăşind treptat toate celelalte suferinţe provocate de oboseală, nesomn şi de efortul muscular neobişnuit de mare pe care îl făceam după aproape zece ani de viaţă petrecuţi în celulă. Mintea nu-mi mai funcţiona, gîndurile nu mi se mai închegau. Nu mai aveam decît obsesia fierului sapei care nu trebuia să atingă firul de porumb. La un moment dat, şirul de plante dinaintea mea a început să-mi joace în faţa ochilor, imaginea s-a tulburat şi nu mi-am dat seama că sapa mi-a scăpat din mîini. Cîteva clipe mai tîrziu, mi-am revenit în fire şi am realizat că eram întins pe jos şi înconjurat de cîţiva deţinuţi, între care mai ales Gioga Parizianu îşi dădea osteneala să-mi strecoare sub cap o cămaşă împăturită în chip de pernă. Cuprins de o bruscă slăbiciune, căzusem din picioare şi nu mai aveam putere să mă ridic. Răcnetele gardianului, furios că deţinuţii se opriseră din prăşit şi că unii îşi părăsiseră chiar rîndul pe care lucrau şi se adunaseră în jurul meu, n-au avut nici un efect. Ba chiar dimpotrivă! Cînd s-a apropiat şi el de locul unde căzusem, a fost întîmpinat cu murmure reprobative, iar Gioga l-a acuzat de lipsă de omenie, cerîndu-i să fiu dus înapoi şi internat în spitalul lagărului. S-a iscat o lungă controversă pe care n-am putut-o urmări decît în parte. Am înţeles doar că cei doi gardieni, care se convinseseră că într-adevăr nu mai

eram capabil să-mi reiau munca, nu aveau posibilitatea să mă trimită în lagăr, nedispunînd de escorta care să mă însoţească, aşa cum prevedea regulamentul. Aveam să aflu mai tîrziu că ostaşii din trupele M.A.I. nu erau la dispoziţia direcţiei lagărului. Ei primeau ordine numai de la superiorii lor direcţi, care îi detaşau zilnic să escorteze şi să asigure paza brigăzilor scoase la muncă. Gardienii noştri nu-i puteau determina să cedeze un ostaş din pază, pentru a mă escorta pînă la lagăr. Cazul meu complica şi mai mult lucrurile, pentru că nu mă puteam ţine pe picioare, necum să mai şi străbat distanţa de cîţiva kilometri pînă la lagăr. În cele din urmă, gardienii au decis ca Gioga şi încă un deţinut să mă ducă înapoi la drumul de tarla, unde să aştept sfîrşitul zilei de muncă sub paza ostaşului din cordonul de pază care se afla acolo. Am fost luat pe sus şi culcat pe marginea drumului de tarla, lîngă unul din soldaţi. Cele cîteva ore cît a mai durat munca am rămas întins pe jos, numai pe jumătate conştient. Cu toate că Gioga îmi pusese din nou cămaşa pe mine şi soarele dogorea ca în plină vară, transpiram şi eram totodată şi scuturat de friguri. Primprejur nu era pic de umbră. Îmi amintesc că priveam cu jind la un rug care crescuse la marginea drumului la numai cîţiva paşi de mine. Nu avea decît trei mlădiţe aproape desfrunzite, dar rîvneam la cele trei dungi de umbră pe care le făceau pe drum. Nu mai ştiu cît am zăcut aşa la marginea drumului, somnolînd şi gemînd, cînd junghiul din spate, din partea dreaptă, devenea mai dureros. Dacă uneori mai deschideam ochii, din poziţia în care mă aflam, nu vedeam decît şleaurile uscate ale drumului, rugul cu cele trei mlădiţe şi cizmele soldatului din cordonul de pază. M-am dezmeticit din toropeală la auzul strigătelor repetate: „Adunarea şi încolonarea pe drum!“. Era încă lumină, deşi soarele mai avea puţin şi scăpăta la orizont.

De la locurile de muncă, brigăzile plecau spre lagăr în aşa fel încît să nu le apuce întunericul pe drum. Era o măsură de vigilenţă luată de comandantul trupelor de pază M.A.I., spre nemulţumirea profundă a administraţiei lagărului, interesată să prelungească cît mai mult ziua de muncă. Aproape de fiecare dată, cînd comandantul escortei anunţa încetarea lucrului şi ordona adunarea, gardienii protestau şi îi cereau să-şi mai amîne o vreme ordinul, pretinzînd că era încă devreme. N-am auzit însă de vreun caz în care comandantul ostaşilor din cordonul de pază să fi cedat. Dimpotrivă, ţinea să arate că în această privinţă hotărîrea lui prevala. Era unul din motivele pentru care adversitatea dintre gardieni şi soldaţi ajunsese să ia chiar aspectul unei duşmănii vizibile. Şicanele reciproce pe care şi le făceau îi avantajau în general pe deţinuţi, ba chiar se putea spune că soldaţii ne simpatizau. Explicaţia acestei atitudini era la îndemînă: soldaţii din batalioanele de intervenţii şi pază ale M.A.I. erau ostaşi în termen, recrutaţi în cea mai mare parte de la ţară, ca şi cei din trupele M.F.A. (Ministerul Forţelor Armate). Principalul criteriu de selecţie pentru trupele M.A.I. era originea socială cît mai sănătoasă a recrutului, care, în concepţia partidului, trebuia să asigure fidelitatea acestuia faţă de regim. Or, pe vremea aceea, chiar ţăranii cei mai săraci erau refractari la ademe-

nelile partidului. De altfel, nu o dată s-a întîmplat, cînd împrejurarea a permis-o, ca un ostaş să-l întrebe în mod discret pe un deţinut dacă nu a întîlnit în închisoare pe un anume X care îi era rudă sau consătean. În cîteva minute, brigada noastră era încolonată pe drum şi aştepta ordinul de plecare spre lagăr. Nemulţumirea celor doi gardieni, care considerau că nu ne îndeplinisem norma, s-a revărsat asupra noastră sub forma invectivelor şi ameninţărilor obişnuite. După ce ne-au numărat şi nu le-a ieşit calculul din cauza mea, care cu braţele petrecute pe după umerii lui Gioga Parizianu şi Copaciu (un alt macedonean) formam un grup de trei care strica socoteala, ne-au scos din rînd şi ne-au aşezat la coada coloanei. Nu pot spune că am făcut personal mulţi paşi pe drumul de întoarcere. Cei doi m-au dus mai mult pe sus. Cu toate astea, pentru mine a fost un drum care nu se mai termina. Şi totuşi, la un moment dat am ajuns la capătul lui şi am intrat pe poarta lagărului. Dacă nu aş fi fost atît de buimăcit, aş fi putut observa mai bine interiorul lagărului. Deşi se înserase, cerul era încă luminos.

Debarcasem de la Salcia pe întuneric şi plecasem la muncă la doar cîteva ore după aceea, cînd negurile nopţii abia începuseră să se risipească, aşa că nu apucasem să văd mai nimic din înfăţişarea locului. Abia acum, intrînd pe poartă, am văzut pe partea stîngă clădirea spitalului şi curticica din faţa lui. Era ca o enclavă în perimetrul lagărului. Cei doi camarazi care mă susţinuseră pe drum m-au dus direct la portiţa şi uşa de acces la cabinetul de consultaţii, unde mai aşteptau cîţiva deţinuţi. Aşezat pe trepte, am aşteptat şi eu să-mi vină rîndul. Cabinetul în care am intrat nu era o încăpere prea spaţioasă. Avea un pat de consultaţii într-o parte, în cealaltă parte încă un scaun, şi chiar în faţă o măsuţă în dreptul căreia am fost poftit să stau jos. La patul de consultaţie, un doctor în halat alb se ocupa de deţinutul care intrase înaintea mea. În spatele măsuţei la care fusesem invitat să mă aşez stătea de asemenea un doctor în halat alb, care consemna într-un registru numele, datele personale, boala, tratamentul şi medicamentele ce i se dăduseră pacientului. Cum nu apucasem să mă informez sau, mai bine-zis, nu fusesem în stare să ascult şi să înţeleg ceea ce îmi spusese Gioga pe drum despre situaţia din spital, mă miram acum că la consultaţii nu era de faţă nici un medic oficial M.A.I. Un singur gardian intra din cînd în cînd să se informeze dacă mai durează mult consultaţiile, pentru că se apropia ora adunării pentru „număr". Cînd se striga în lagăr adunarea pe brigăzi şi alinierea pentru numărătoare, activitatea cabinetului înceta şi deţinuţii care nu apucaseră să fie văzuţi de doctor erau trimişi la baracă. Doctorul de la măsuţa cu registrul era un om mai în vîrstă. Înalt, cu un torace emfizematos, care îl făcea să-şi ţină umerii mai ridicaţi, cu un nas mare, coroiat, avea înfăţişarea unui bătrîn vultur pleşuv dintr-o menajerie, care îşi mai păstrase încă privirea ageră, mîndră şi dominatoare. S-a uitat la mine peste ochelarii cu ramă groasă, neagră, care îi stăteau la jumătatea nasului şi, cu tocul ridicat, pregătit să noteze, m-a întrebat cum mă cheamă. Auzindu-mi numele, a lăsat tocul jos şi, examinîndu-mă mai atent, a exclamat:

— Nu cumva eşti băiatul lui Tilică şi al Lenuţei?

— Ba da.

— Erai mic şi nu-ţi mai poţi aduce aminte de mine cînd veneam cu nevastă-mea la Ilovăţ. N-am să uit niciodată zilele petrecute acolo şi partidele de bridge pe care le-am jucat împreună cu părinţii dumitale!

Mi-a spus apoi că este doctorul Antoniu şi că prietenii îi spuneau Sisel. Era unul din chirurgii de renume ai Bucureştiului, ca şi tatăl lui, care înfiinţase spitalul din Capitală care îi purta numele: Spitalul Dr. Antoniu, devenit sub regimul comunist Spitalul de Urgenţă pentru arsuri provocate de incendii. În timp ce-şi nota datele mele în registru, mi-a dat un termometru să-mi iau temperatura. Aveam peste 39 de grade! Vorbindu-i de durerea din spate, i-a spus unui alt doctor care intrase pe uşă să-l cheme pe doctorul Savu, apoi, întorcîndu-se spre mine, m-a liniştit:

— Să nu ai nici o grijă. Te internăm în spital şi te facem bine. Vei fi îngrijit.

Între timp a sosit şi dr. Savu. Era tînăr, slab şi repezit la vorbă şi în gesturi. Profilul lui mi-a amintit de portretul lui Savonarola, făcut de un pictor al Renaşterii, a cărui reproducere era pe unul din pereţii casei de la Ilovăţ şi care mă impresionase de mic copil. Această primă şi succintă imagine a lui Savu avea să se îmbogăţească în curînd cu alte trăsături şi calităţi care aveau să mă facă nu numai să-l apreciez, dar şi să-l iubesc ca pe un bun prieten. Savu mi-a spus să-mi scot cămaşa şi, renunţînd la stetoscop, a început să mă asculte direct cu urechea, aplicîndu-şi-o cu mişcări bruşte şi nervoase, cînd mai sus, cînd mai jos, cînd într-o parte, cînd într-alta a locului dureros din spate.

— Are pleurezie cu foarte mult lichid care trebuie scos imediat. Trebuie să-i fac o puncţie, i-a spus lui Antoniu.

— Fă ce ştii, dar ai grijă de el. Am fost prieten cu părinţii lui şi îl ştiu de cînd era mic.

Savu m-a trecut într-un fel de anticameră alăturată, spunîndu-mi să nu-mi fie teamă de puncţie, fiindcă nu va fi dureroasă şi că, de îndată ce-mi va extrage lichidul format între pleure, mă voi simţi mai bine. Apoi l-a rugat pe un alt doctor, Budeceanu, de asemenea tînăr, să-l ajute. Am fost aşezat călare pe un scaun, cu faţa spre spetează, pe care mi-am sprijinit braţele şi capul. O anestezie simplă, locală, m-a făcut să nu simt pătrunderea unui ac foarte gros de seringă pînă în spaţiul dintre pleure. Lichidul care a început să ţîşnească a umplut foarte repede tăviţa renală ţinută de dr. Budeceanu. Şi nu numai prima, ci şi următoarele pe care le-a deşertat pe rînd într-un vas mai mare. Recolta finală a fost de opt sute de grame de lichid. Nu numai că m-am simţit uşurat în urma extracţiei, dar mi-a scăzut sensibil şi febra. Doctorul Savu, care era şi ftiziolog, m-a condus pe un coridor pînă la uşa salonului TBC, unde erau paturile bolnavilor lui. Cred că avea vreo opt sau zece paturi, din care unul era liber. Eram frînt de oboseală şi sleit de puteri, încît am adormit imediat. Nu ştiu cît timp a trecut pînă ce Savu m-a trezit pentru a-mi face o injecţie.

SPITALUL DIN SALCIA; PACIENT ŞI ASISTENT...

Voi întrerupe aici şirul povestirii, pentru a da nişte lămuriri care vor ajuta la o mai bună înţelegere a urmării ei. Mai întîi cîteva cuvinte despre spital. Era o clădire destul de întinsă, cuprinzînd, în afară de cele trei sau patru saloane pentru bolnavi (dintre care două mai mari) cu un total de aproximativ treizeci-treizeci şi cinci de paturi, următoarele încăperi: cabinetul de consultaţii, de care am vorbit mai înainte, dormitorul doctorilor, un cabinet ORL, unul dentar, camera farmaciei, camera laboratorului de analize, o încăpere destinată radiologiei, dar care avea să fie dotată cu un aparat Röntgen abia peste două-trei luni după sosirea mea, şi aşa-zisul bloc operator, prevăzut cu masă de operaţie şi dulapuri cu instrumente. Într-o cameră alăturată erau autoclavele pentru sterilizare. Clădirea nu avea decît un singur nivel, dar era ridicat la mai bine de un metru deasupra solului. Coridoarele şi sala de operaţii erau cu mozaic pe jos, iar în saloane era pardoseală de scîndură. Acoperişul era de tablă. Întreaga clădire era îngrijit construită (tot de deţinuţi, cum aveam să aflu). Nu mi-a venit să cred cînd mi s-a spus că era din chirpici! Ministerul de Interne prevăzuse ca spitalul să servească toate lagărele de deţinuţi politici din Balta Brăilei. Cele treizeci şi ceva de paturi erau însă departe de a acoperi necesităţile de internare şi îngrijire a deţinuţilor care se îmbolnăveau. Fiecare lagăr din baltă avea un efectiv variind între trei, patru sute şi aproape o mie de deţinuţi, cum era cazul la Salcia. Totuşi, aşa cum era, şi mai ales datorită devotamentului şi abnegaţiei de care au dat dovadă medicii deţinuţi, spitalul a salvat multe vieţi şi a alinat multe suferinţe. Cîtă vreme am fost internat, personalul medical al spitalului era următorul: dr. Sisel Antoniu, chirurg, dr. Rădulescu, internist, fost asistent al profesorului Dinischiotu, dr. Octav Rociu, ORL-ist, care, în libertate, lucrase împreună cu dr. Aurel Marin, dr. Mihai Savu, ftiziolog, dr. Picu Ionescu, dermatolog, dr. Frăţilă, dr. Budeceanu şi dr. Niculescu, dentist. Acesta din urmă avea să părăsească spitalul, postul lui desfiinţîndu-se. Nu se mai făceau deci tratamente dentare, ci se recurgea, ca în toate puşcăriile, numai la extracţii. Medicul şef al spitalului era dr. Lacrămă, ofiţer M.A.I., evreu, originar, din cîte am aflat, din Brăila. Existenţa acestuia, care, din spusele doctorilor noştri, trecuse prin facultatea de medicină cum trece cîinele prin apă, a fost marele noroc al deţinuţilor din spital. Mic şi pirpiriu, cu părul blond creţ, din cîte îmi amintesc, Lacrămă era atît de impresionat şi de copleşit de reputaţia şi personalitatea medicilor deţinuţi pe care îi avea în subordine, încît nu ieşea din vorba lor, necum să ia vreo hotărîre, fără să se consulte mai întîi cu ei. Mai ales dr. Antoniu îi impunea în mod deosebit, de cînd asistase la o operaţie făcută de el. Nu mai puţin era şi în admiraţia măiestriei cu care opera dr. Rociu. Încrederea în capacitatea şi seriozitatea doctorilor noştri îl făcea pe dr. Lacrămă să-şi vadă de treburile lui personale şi să nu treacă pe la spital cu zilele. Iar doctorii noştri, la rîndul lor, profitau să pună în practică o politică a internărilor şi scutirilor medicale de muncă sub pretextul unor

diagnostice imaginare, pentru a veni în ajutorul deținuților mai în vîrstă, slăbiți și istoviți de muncă și a le da astfel posibilitatea să se odihnească și să-și recapete puterile. Cînd totuși comandantul lagărului sau vreun ofițer se sesizau de numărul prea mare de scutiri de muncă acordate de cabinetul medical, Lacrămă venea la spital, revedea cazurile de scutire sau internare și, convins sau nu de autenticitatea diagnosticelor, le confirma și le susținea în fața comandantului furios. După plecarea acestuia, Lacrămă îi cerea lui Antoniu să nu exagereze cu numărul de scutiri, pentru a nu-i crea neajunsuri din partea administrației. Ca toate întreprinderile comuniste, nici chiar cele depinzînd de M.A.I. nu erau scutite de contradicțiile inerente sistemului. Referitor, de pildă, la planificarea medicamentelor, desigur că policlinicile, spitalele și toate unitățile subordonate Ministerului de Interne, instituție privilegiată, se bucurau de un regim mai avantajos al repartițiilor. Așa se făcea că de multe ori, în cota trimestrială de medicamente pe care le primea spitalul lagărului, apăreau medicamente rare, străine, care în același timp nu erau de găsit nici în farmaciile și nici în spitalele din țară. Ceea ce nu însemna că nu puteau lipsi din aceeași cotă trimestrială medicamentele cele mai banale, dar absolut necesare. Același haos domnea și în distribuția cantității diferitelor sortimente. Medicamente puțin întrebuințate veneau în cantități mari în timp ce altele, mult mai cerute, nu veneau cîteodată chiar deloc. În general, însă, aprovizionarea cu medicamente era sub necesarul spitalului, astfel că se întîmpla ca la sfîrșitul trimestrului să nu mai fie în farmacie nici vată, nici pansamente, în timp ce în paturi zăceau oameni proaspăt operați.

Voi încheia această digresiune pentru a relua firul povestirii întrerupte în momentul în care Savu venea să-mi facă o injecție, menționînd că am fost fericitul beneficiar al haosului care domnea în aprovizionarea trimestrială cu medicamente. Nu numai că avusesem norocul să fiu internat cînd spitalul tocmai primise cota de medicamente, dar printre acestea, spre uimirea doctorilor noștri, se găsea și o cutie de fiole de hidrocortizon, produs al laboratoarelor franceze Dr. Roussel. Era unul din paradoxurile sistemului: pe de o parte, voia să ne distrugă prin muncă forțată, istovitoare, și pe de altă parte ne punea la dispoziție un medicament străin care nu se găsea nici afară! Deși nu avusese încă ocazia să întrebuințeze acest produs, dr. Savu se hotărîse să-mi aplice tratamentul cu hidrocortizon. Prin puncția pe care mi-o făcuse, eliminase cantitatea de lichid acumulată între pleure, dar tendința de a produce și reține din nou lichid nu fusese oprită, ci persista. Tratamentul cu cortizon era indicat în cazul reținerii de apă în țesuturi. Studiind prospectul care însoțea fiolele, dar temîndu-se totodată de posibilele efecte secundare ale cortizonului, care nu erau încă bine cunoscute, Savu mi-a inoculat o doză redusă din preparatul primit. Efectul a fost de-a dreptul spectaculos. În următoarea jumătate de oră, febra mi-a scăzut complet, iar Savu, care m-a consultat de mai multe ori pînă seara, a constatat dispariția totală a lichidului, ca și a predispoziției de a se reface. În noaptea aceea am dormit neîntors. A doua zi dimineață însă, tempe-

ratura mi s-a ridicat din nou, şi lichidul a început iar să se adune între pleure. De data asta, Savu mi-a făcut o injecţie cu doza maximă de cortizon prevăzută în prospect şi minunea s-a repetat: febra mi-a scăzut şi lichidul s-a resorbit definitiv, fără să mai recidiveze. Speram ca în cîteva zile să mă pun pe picioare şi să mă pot întoarce în lagăr, alături de prietenii de care mă despărţisem. Dar nu a fost aşa. Doctorul Savu avea o bănuială pe care nici unul din colegii lui nu o împărtăşea. Era convins că pleurezia pe care o făcusem era de natură tuberculoasă. Savu îşi susţinea cu înverşunare teoria, mai ales că pretindea că, ascultîndu-mă, descoperise şi existenţa unui infiltrat TBC plasat subclavicular dreapta. La insistenţa lui, şi dr. Antoniu, şi dr. Rădulescu s-au perindat pe la patul meu şi m-au ascultat cu stetoscopul la locul indicat de Savu, dar n-au perceput nimic. Totuşi, dr. Antoniu, vrînd să mă favorizeze, i-a spus lui Savu că e de acord să-mi pună diagnosticul de TBC pulmonar, pentru a mă putea ţine cît mai mult internat în spital şi a mă scăpa de munca grea din lagăr. De altfel, chiar după o pleurezie, munca grea în plin soare era contraindicată medical, dar asemenea recomandări nu erau recunoscute de administraţie, mai ales în perioada campaniei de praşilă, care cerea cît mai multe braţe de muncă. Aşa s-a făcut că am fost declarat tuberculos, singurul convins de acest diagnostic fiind Savu. Îl susţinea cu atîta patimă, încît a reuşit să mă convingă şi pe mine. Între timp, tot ocupîndu-se de mine, am şi stat mult de vorbă şi ne-am simpatizat reciproc, ajungînd destul de repede la relaţii prieteneşti.

Îmi amintesc şi acum de vorbele lui pe care încerc să le reproduc mai jos, cu aproximaţie:

— Eu sînt sigur de diagnosticul meu, care mai tîrziu, cînd se va ivi ocazia, va fi confirmat radiologic. Tratamentul actual este hidrazida, care a înlocuit PAS-ul. Tabletele minuscule de hidrazidă nu prezintă nici un neajuns la înghiţit şi nu produc nici un fel de efecte secundare. Drajeurile de PAS, în schimb, sînt foarte mari şi greu de suportat. În primul rînd din cauza cantităţii progresive care trebuie luată şi care te obligă să înghiţi zilnic, cu pumnul, cîteva zeci de drajeuri. Partea cea mai neplăcută însă este, că pe toată durata tratamentului, PAS-ul dă fenomene de balonare abdominală, cu crampe în intestine, cu senzaţii de greaţă şi lipsă de poftă de mîncare. Multă lume nu suportă PAS-ul. Totuşi, din experienţa mea, dă rezultate foarte bune la vindecarea tuberculozei. Ţi-am spus toate astea ca să hotărăşti singur ce tratament preferi, pentru că, deocamdată, avem în farmacie şi hidrazidă, şi PAS.

— Tu pe care mi-l recomanzi? l-am întrebat.

— Dacă te simţi în stare să-l suporţi, eu ţi le-aş recomanda pe amîndouă concomitent. PAS combinat cu hidrazidă. Tratamentul cu PAS durează mai puţin. Hidrazidă va trebui să iei timp de cîteva luni. Dacă-mi urmezi sfatul, îţi garantez că la anul poţi merge la mare să faci plajă.

Încrederea pe care mi-o inspira m-a făcut să-i urmez sfatul. Primele două săptămîni, cît am luat PAS, am avut de suportat toate efectele neplăcute despre care mă avertizase Savu. Colicile intestinale şi greaţa permanentă mi-au tăiat

cheful de a mă întreține cu colegii de salon. Nu-mi părăseam aproape deloc patul, unde, cînd crampele deveneau mai acute, mă făceam covrig de durere. Eram însă hotărît să le suport. Număram totuși zilele pe care le mai aveam pînă la sfîrșitul tratamentului cu PAS. Savu venea zilnic de cîteva ori în salonul nostru și se oprea și la patul meu pentru a mă consulta și a mă încuraja în privința bolii. Era din generația medicilor mai tineri, pentru care tuberculoza nu mai era flagelul de la începutul secolului, nemaifiind o maladie incurabilă. Nu era nici adeptul vechiului tratament care prescria statul în pat, odihnă și supraalimentație. Mai mult chiar, după ce am încetat să mai înghit drajeurile de PAS și am scăpat de efectele secundare pe care mi le provoca, Savu m-a întrebat dacă sînt fumător. Răspunzîndu-i afirmativ, mi-a cerut să fac o vreme efortul de a fuma mai puțin. M-a sfătuit să reduc fumatul la maximum trei țigări pe zi, formulă pe care am respectat-o cu strictețe. Cred că dacă mi-ar fi interzis total țigările, aș fi continuat să fumez pe ascuns! N-a fost însă și părerea lui Antoniu, care m-a văzut stînd pe coridor în dreptul unei ferestre deschise și trăgînd dintr-o țigară. Aflînd că aveam autorizația lui Savu, indignat, s-a dus să-i ceară socoteală. Răspunsul lui Savu, pe care mi l-a repetat și mie, a fost: „Cu Ioanid n-am nici o grijă. Ăsta va învinge boala numai cu moralul pe care îl are!" Savu avea un sistem nervos mai șubred, suferea de insomnii și de dureri de cap, fiind predispus la momente de deprimare, încît era în admirația echilibrului meu nervos, a permanentei mele bune dispoziții și a optimismului care nu mă părăsea niciodată. În privința țigărilor trebuie să spun că nu le-am dus aproape niciodată lipsa, nici în spital și nici mai tîrziu în lagăr. Deținuții din brigăzile care reușeau să-și facă norma aveau dreptul în luna respectivă să scrie acasă o carte poștală pentru a cere să li se trimită un pachet cu alimente și țigări. Or, indiferent dacă erau fumători sau nu, toți cereau țigări, iar nefumătorii le împărțeau acelora care nu primiseră pachet de acasă.

O dată efectele PAS-ului dispărute, mi-a revenit și buna dispoziție și neastîmpărul care mă făcea să nu pot sta locului. Deși nu eram încă bine întremat fizic, am început să cutreier spitalul dintr-un capăt într-altul, intrînd în legătură cu doctorii și cu pacienții și chiar cu deținuții din lagăr, cînd treceau pe la cabinetul de consultații. Căutam să nu fiu surprins de gardianul care venea să-și facă tura prin spital, pentru că internaților le era interzis contactul cu deținuții din lagăr. Era una din acele măsuri de vigilență, fără justificare logică, luate de ofițerul politic. Mulți dintre cei care voiau să-și viziteze prietenii internați în spital se prezentau la cabinetul de consultații și, cu complicitatea doctorilor, intrau pe coridor sau chiar în saloane, unde se întîlneau cu ei. Așa pătrundeau în spital și țigările, și veștile din lagăr, și informațiile politice pe care deținuții mai reușeau din cînd în cînd să le obțină. Cu timpul aveam să-i cunosc pe doctorii din spital mai de aproape. Pe Sisel Antoniu, care se vroia aspru și cinic, dar care avea un suflet de aur, pe dr. Rădulescu, prea puțin comunicativ, fiind un fel de rob obsedat al meseriei lui, pe dr. Octav Rociu, un adevărat artist al operațiilor de nas, gît și urechi, cu vădit interes și sensibilitate pentru lite-

ratură, poezie și artă. Cu Octav am ajuns la relații foarte apropiate, prietenești. Pe dr. Frățilă l-am cunoscut mai puțin, fiind transferat de la Salcia scurtă vreme după internarea mea. Știu că se bucura de aprecierea tuturor. Dr. Picu Ionescu era și el simpatizat de toată lumea, făcînd totodată și hazul tuturor cu proverbiala lui distracție. Era bunătatea făcută om, dar un pătimaș comentator al știrilor politice pe care le afla. Cea mai dubioasa sau neînsemnată știre care îi ajungea la urechi, o dată trecută prin interpretarea lui, devenea o informație de primă importanță pentru soarta țării și a noastră. O ispravă a lui Picu Ionescu a rămas celebră în spitalul din Salcia. Era de serviciu la cabinetul de consultații și examina un deținut care suferea de hemoroizi. Picu îl pusese să stea în genunchi sau, mai bine-zis, în patru labe, pe canapeaua de consultații, cu partea cu pricina în sus. Omul, un țăran, om simplu și rușinos, s-a executat totuși fără să crîcnească, din respect pentru „domnul doctor". Nenea Picu, cum i se zicea, i-a spus omului să stea așa nemișcat, pentru că îl va unge cu o alifie care îi va face bine. Constatînd însă că nu avea alifia la îndemînă, s-a dus să o aducă de la farmacie, care era în celălalt capăt al spitalului. Asta n-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi întîlnit pe coridor cu un deținut din lagăr care se strecurase în spital să-și vadă un prieten și să-i spună ultima informație care circula printre deținuți. Întrebat de Picu dacă știe vreo noutate, i-a spus-o și lui, ceea ce i-a dat apă la moară doctorului, care a început s-o comenteze și să tragă tot felul de concluzii optimiste, profitînd să mai oprească și alți deținuți internați care treceau pe lîngă el, pentru a le împărtăși și lor informația. De aici nu a mai fost decît un pas pînă la o discuție aprinsă, stîrnită de unii care nu erau de acord cu interpretarea lui Picu. Se pare că a trecut mai bine de un sfert de oră pînă ce ceilalți doctori din cabinetul de consultații s-au sesizat de poziția puțin obișnuită și prelungită în timp a omului de pe canapea. L-au întrebat ce e cu el și de ce stă așa, iar omul le-a răspuns că domnul doctor i-a spus să stea așa și să mai aștepte. Și ar mai fi stat așa mult și bine dacă unul din doctori nu s-ar fi dus să-l cheme pe nenea Picu, care în focul discuției uitase și de alifie, și de omul cu hemoroizi.

Chiar în primele zile ale internării mele, a venit la patul meu doctorul Budeceanu, care, spre surprinderea mea, m-a întrebat dacă la arestare locuiam tot în blocul Malaxa de pe bulevardul Brătianu și dacă îmi mai aduc aminte de el. Am recunoscut că nu. Abia cînd mi-a povestit că luasem cu el lecții de matematică, mi-am amintit. Avea pe vremea aceea șaptesprezece ani și nu mai semăna acum cu tînărul de atunci. Iar eu eram prin clasa a treia sau a patra de liceu și eram foarte slab la matematică, în pericol chiar să rămîn corijent. Pentru a mă scoate la liman, mama a hotărît să-mi ia un meditator. S-a gîndit să apeleze chiar la secretariatul liceului pentru a-i recomanda un elev mai nevoiaș din cursul superior care să fie bun la matematică. Și așa a ajuns Budeceanu să-mi dea de două ori pe săptămînă cîte o oră de meditație pînă ce mi-am îmbunătățit cunoștințele de matematică. Budeceanu, fiind băiat sărac, dar bun la carte, era bursier și își mai completa nevoile dînd lecții par-

ticulare. Mi-a spus că, după ultima lecție de matematică pe care mi-a dat-o, cînd și-a luat rămas bun de la noi, mama i-a dăruit o trusă de piele cu un creion cu mină și un stilou Mont Blanc, de care a fost foarte mîndru și nu s-a despărțit decît la prima arestare, cînd i-a dispărut. Fiind legionar, avusese de mai multe ori de-a face cu Securitatea. În cele din urmă, a intrat în clandestinitate. A reușit să stea cîțiva ani ascuns, sfîrșind totuși prin a fi prins și condamnat. În afară de el, dintre medicii spitalului mai erau legionari doctorii Frățilă, Rădulescu, Rociu și Niculescu. Pe acesta din urmă nu l-am apucat decît scurtă vreme ca dentist în spital, dar suficient pentru a-mi da seama că era considerat de toată lumea, pe drept cuvînt, o lichea.

Unul dintre deținuții din lagăr, care a venit special să mă caute, a fost Doru Stroescu. Ne cunoșteam de copii. Doru era fiul preotului Stroescu din comuna Șovarna, fin de-al tatălui meu. Înrudit cu preotul Titu Teodorescu din Ilovăț, Doru venea deseori pe la el și, cum eram cam de aceeași vîrstă, jucam mereu fotbal împreună. Apoi au trecut anii și nu ne-am mai văzut. Nu știam că era legionar. Urmase medicina veterinară și era doctor. M-am bucurat să-l revăd și, mai ales, să aud vorbindu-se de el numai de bine. Doru devenise un uriaș, foarte înalt și bine legat. Deși erai tentat să vezi la el numai forța fizică, privindu-i figura, rămîneai derutat. Trăsăturile feței radiau veselie și bunătate, iar ochii mari și extraordinar de albaștri te priveau cu o candoare și seninătate copilărească. Vocea, și ea nepotrivită cu statura, mai subțire decît te-ai fi așteptat și foarte catifelată, venea să accentueze impresia de blîndețe cu care te cucerea. Abia cînd îl cunoșteai mai bine și îi urmăreai atitudinea și activitatea, îi descopereai și o altă latură. Inteligent, cu picioarele pe pămînt, abil și descurcăreț, ca să nu zic oltean șmecher, Doru reușise să ridice aceste ultime noțiuni la rangul de calități pozitive, punîndu-le numai în slujba colectivității noastre și a unor scopuri morale. Doru Stroescu era brigadier la „interior". „Interiorul" era plasat în exteriorul perimetrului lagărului (o nouă mostră de logică securistă). De fapt, era un fel de enclavă în curtea fermei partidului cu care se învecina lagărul. Acolo se aflau grajdul pentru cele două perechi de cai ai lagărului, șopronul sub care erau adăpostite căruțele și camera în care dormeau Doru cu brigada lui, care se compunea din exact trei deținuți. Toți trei aleși și ceruți de Doru, pe motivul că se pricepeau la îngrijitul cailor. Cel de-al doilea motiv nemărturisit de Doru era că toți trei erau oameni de nădejde, de absolută încredere și aveau să-i fie devotați trup și suflet. De numele unuia din ei nu-mi amintesc, dar pe ceilalți doi, cine din cei care au fost la Salcia să-i fi putut uita? Erau doi frați Mihai, mocani din Dobrogea, cunoscuți în comuna lor nu numai ca buni gospodari, dar și ca participanți la luptele, zise turcești, care se organizau în regiune. Un fel de trîntă liberă la care luptătorii se prezentau goi pînă la brîu și unși cu untdelemn. Pe lîngă cei doi frați Mihai, care deși nu erau gemeni erau greu de deosebit, Doru Stroescu părea un slăbănog. Oricum, cei patru deținuți din brigada de la „interior" arătau de departe cu mult mai bine decît cei din celelalte brigăzi. Nu se putea spune că prestau

o muncă forțată pînă la epuizare, ca cei din lagăr, deși uneori erau obligați să depună eforturi mari, pe măsura fraților Mihai și a lui Doru. Cei patru erau mai toată ziua pe drumuri, cu căruța, pentru tot felul de transporturi cu diferite destinații. Căruța lor apărea de cîteva ori pe zi în lagăr, aducînd fie alimente, fie lemne pentru bucătărie, fie paie de umplut saltelele, fie alte materiale. Tot ei transportau la punctele de lucru hîrdaiele cu mîncare pentru deținuți sau aduceau de la o distanță mai mare de cîțiva kilometri buni, de la Piatra sau Ostrov (nu mai știu exact), cîte un cal legat de căruță, care urma să fie sacrificat și băgat la cazan pentru hrana deținuților. Lîngă una din aceste două localități se afla un țarc care împrejmuia un izlaz de cîteva pogoane, în care erau aduși cai din toate regiunile țării.

Voi deschide aici o paranteză pentru a istorisi povestea acestor cai. Regimul decretase mecanizarea agriculturii și declarase un război necruțător cabalinelor, care nu mai puteau fi bune decît pentru hrana unei alte categorii de ființe, destinată și ea exterminării: deținuții politici. Doru și frații Mihai mi-au povestit grozăvia care se petrecea cu caii din țarc, cărora nu li se dădea nici de mîncare, nici de băut. La început, primii cai au mai dus-o cum au mai dus-o, păscînd iarba din izlaz. Dar, pe măsură ce timpul trecea și erau aduși mereu alți cai, întregul izlaz ajunsese un teren sterp, cu pămîntul bătătorit, în care nu mai creștea un fir de iarbă. Capacitatea de consum a lagărelor din Balta Brăilei, care erau aprovizionate cu carne din țarc, era extrem de redusă față de afluxul de cai. Ca să nu mai vorbim că nici administrația lagărului de la Salcia nu era dispusă să ne supraalimenteze și nu aducea decît un cal pe săptămînă și chiar la două săptămîni, pentru aproape o mie de oameni. Treptat, caii din țarc au început să slăbească, să nu se mai țină pe picioare și, în final, să-și dea duhul. Așa că, așa-zisa carne din alimentația noastră consta mai mult din piei și tendoane. Unde mai pui că atunci cînd căruța noastră venea să ia un cal, acesta era ales de un milițian, magazionerul mărfii din țarc, care nu-l dădea decît pe cel mai slab care abia mai sta în picioare. Proceda după același vechi principiu, în virtutea căruia, în toate închisorile prin care am trecut, erau băgați la cazan mai întîi cartofii stricați. În condițiile de depozitare în pivnițe umede sau expuși gerului, cartofii continuau să se strice, așa că, în cele din urmă, deținuții nu mîncau decît cartofi stricați sau degerați. Culmea aprovizionării cu carne a fost atinsă în ziua în care, în mod excepțional, lagărul nostru a primit doi cai. Au fost aleși de același milițian, din țarcul care emana împrejur un miros pestilențial din cauza cadavrelor de cai, morți și neîngropați. Căruța, cu cei doi cai legați în urma ei, a pornit spre lagăr, dar, pe la jumătatea drumului, unul din cai a căzut și nu s-a mai ridicat. Miliția nul, care întotdeauna însoțea căruța de la „interior", avînd răspunderea celor doi cai ridicați pe care trebuia să-i predea în lagăr, a luat hotărîrea de rigoare. Dînd și el o mînă de ajutor căruțașului, care era unul din frații Mihai, au încărcat animalul muribund în căruță. Și așa și-au făcut apariția la Salcia, cu un cal șchiopătînd la remorcă și cu altul culcat pe spate în fundul căruței, cu cele patru copite de-

păşind înălţimea loitrelor. Cel din căruţă, deşi scăpase de chinuri fiindcă murise pe drum, n-a scăpat şi de cazan. Nu mai ştiu care deţinut spunea că decretul de desfiinţare a cailor de muncă fusese totuşi acceptabil pentru noi. Se temea însă de ziua în care se va renunţa prin decret la mecanizare şi se întreba dacă va trebui atunci să mîncăm tractoare.

Revenind la cei patru deţinuţi din brigada de la „interior" şi la buna lor condiţie fizică, aceasta se datora şi faptului că beneficiau de accesul la alimente, la care deţinuţii din lagăr nici nu visau. Făcînd zilnic transporturi la ferma partidului, obţineau lapte de la deţinuţii de drept comun care îngrijeau vacile fermei. În cărăuşia lor aveau de a face şi cu grădina de zarzavat, de unde reuşeau să sustragă legume crude, proaspete: morcovi, ardei, roşii, castraveţi, ceapă. Unul din cei patru venea aproape zilnic la spital, la Savu, la farmacie, unde îşi deşerta conţinutul mînecilor de la haina de zeghe, ţinută pe umeri. Mînecile legate la capete formau doi saci plini cu roşii, ardei şi castraveţi, pe care Savu îi distribuia bolnavilor care aveau mai multă nevoie de vitamine şi de o alimentaţie mai sănătoasă. Marea reuşită a lui Doru Stroescu era că se bucura de încrederea tuturor gardienilor şi ofiţerilor lagărului, care îi dădeau o mai mare libertate de mişcare în zona fermei, a staţiei şi atelierelor SMT, ca şi a satului care se înjghebase în jurul acestor obiective. Deseori Doru circula cu căruţa fără gardian însoţitor. O bună parte din casele satului erau locuite de gardienii lagărului şi de familiile lor. Erau case-tip, din chirpici, cu două camere, bucătărie şi baie, construite cîndva tot de deţinuţi. Toţi aveau în jurul casei şi o ogradă în care îşi creşteau cîteva păsări şi chiar cîte un porc. Nevoile de hrană pentru aceste animale se aflau la originea simpatiei şi încrederii de care se bucura Doru Stroescu printre ofiţerii şi gardienii lagărului. Cele mai frecvente şi importante transporturi pe care le făceau căruţele de la „interior" erau destinate fermei partidului. Era vorba de saci de orz, ovăz, porumb şi chiar grîu, care veneau cu bacul pe Dunăre pentru a fi descărcaţi la Salcia. Specialitatea lui Doru şi a oamenilor lui era ca la trecerea prin sat a căruţelor încărcate să azvîrle din mers, peste gard, în ograda miliţienilor, cîte un sac plin cu grăunţe. Cu majoritatea, afacerea era discutată şi stabilită dinainte. Dar Doru mi-a povestit păţania cu un plutonier, nou venit la Salcia, care se dovedea incoruptibil. Era aspru, conştiincios la treabă şi pus să se evidenţieze ca atare faţă de tovarăşii lui. După ce plutonierul şi-a adus familia la Salcia şi şi-a încropit gospodăria, Doru a avut ocazia să-l întrebe de ce nu-şi procură de la fermă porumbul pentru porcul pe care îl creştea. Plutonierul s-a arătat indignat de ideea de a obţine porumbul în mod necinstit, şi Doru n-a mai insistat, dar şi-a schimbat tactica. De cîte ori avea prilejul să treacă mai pe înserat cu căruţa cu porumb prin sat, fără să fie văzut de nimeni, arunca un sac în curtea plutonierului. După primul sac, s-au reîntîlnit, dar nici unul, nici altul nu a pomenit ceva despre misterioasa lui apariţie în ogradă. Abia după al doilea sau al treilea, plutonierul i-a spus că ştie că numai el putea să-i arunce sacii cu porumb în curte şi că i-au prins foarte bine. „Viaţa e scumpă, şi

am văzut că aveți și dumneavoastră familie grea, copii", i-a spus și Doru, ca să-i ușureze conștiința. Gheața fusese spartă, iar plutonierul a intrat și el în rîndul celorlalți gardieni. Doru Stroescu, corupătorul de gardieni, își folosea cu tact victimele, fără să bruscheze relațiile, și ajungea treptat să obțină informații politice și chiar și posibilitatea de a citi cîte un ziar.

Închei amintirile mele despre brigada de la „interior" cu două exemple, pentru a vă da seama de talia, greutatea și forța celor doi uriași, care erau frații Mihai. Într-o noapte foarte tîrziu, dr. Savu a venit la patul meu să mă trezească și să mă roage să vin să-l ajut. M-am îmbrăcat și am ieșit pe coridor, unde mi-a explicat despre ce era vorba. Cu cîteva minute mai înainte, în toiul nopții, un gardian i-l adusese pe unul din frații Mihai, care abia se mai ținea pe picioare de durere. Avea un calcul renal pe care nu-l putea elimina și care îi provoca dureri cumplite. Savu i-a spus gardianului că era cazul să fie internat, și acesta plecase lăsîndu-l pe Mihai în sala de consultații, unde Savu îi făcuse o injecție cu morfină pentru a-i calma durerile. Mihai căzuse într-un somn profund, iar Savu s-a găsit în situația de a fi nevoit să-l ducă într-un salon și a-l culca într-un pat liber. Orice încercare ar fi fost însă zadarnică, Savu fiind mult prea slab pentru a-l urni din loc pe Mihai, care era o impresionantă masă de mușchi, cîntărind cel puțin o sută de kilograme. Chemîndu-mă și pe mine, cred că împreună echivalam greutatea lui Mihai, ceea ce nu însemna însă că ne-a venit ușor să-l cărăm, mai mult l-am tîrît de-a lungul coridorului pînă la salonul cu patul liber. Pe drum, la fiecare trei-patru metri, ne opream să ne tragem sufletul înainte de a-l transporta mai departe. În pat l-am suit cu ajutorul altor bolnavi mai valizi din salon, care se treziseră la intrarea noastră, gîfîind și icnind sub greutatea lui Mihai. În ziua următoare, Mihai a eliminat piatra și a părăsit spitalul pe propriile-i picioare. Al doilea exemplu menit să ateste forța fizică a lui Mihai avea să se repete de mai multe ori, cîteva luni mai tîrziu, cînd mă aflam din nou în lagăr. Ori de cîte ori intra cu căruța în curtea lagărului și mă nimeream în calea lui, Mihai se apleca spre mine și, din trapul cailor mă apuca de subțioară, mă ridica de jos ca pe un fulg și mă așeza lîngă el pe capră. O demonstrație de forță, care făcea și hazul gardianului de serviciu, nedîndu-și seama că Mihai profita să-mi transmită cîte o informație aflată de Stroescu sau să-mi strecoare în sîn o roșie sau un ardei gras.

De cînd terminasem tratamentul cu PAS trecuse o bucată de vreme și începusem să mă întremez și să mă simt bine și plin de vitalitate. Mă plictiseam însă din lipsă de activitate, deși toată ziua circulam prin spital pe la diferitele saloane și stăteam de vorbă cu alți deținuți. În salonul TBC, în care îmi aveam patul, erau cîțiva bolnavi cronici pe care Savu îi interna periodic pentru a le da posibilitatea de a se odihni și reface spre a putea apoi rezista din nou o vreme vieții dure din lagăr. Erau mai ales legionari mai în vîrstă care executaseră mulți ani de pușcărie, și sub Carol al II-lea, și sub Antonescu,

înainte de a fi închiși de comuniști. Unul din ei, cu care stăteam zilnic de vorbă, era Tudor Goilav. Nenea Tudorică, cum i se spunea, era mic de talie, extrem de slab și cu pieptul scobit, din care se pornea din cînd în cînd o tuse seacă, prelungită, care îi întrerupea vorba. Figura îi trăda în mod aproape caricatural originea armenească. Pasiunea pe care o avea pentru muzică era și ea o trăsătură specifică neamului său. Mai tot timpul cît era singur fredona încet, abia perceptibil, numai pentru sine, cîte o bucată de muzică clasică. Îmi vorbea mult de principiile morale ale doctrinei legionare care l-au atras de tînăr și se înduioșa cînd pomenea de numele cîte unui prieten care pierise în timpul prigoanei, pe vremea lui Carol, sau în ultimii ani de închisoare. Văzîndu-mă că nu-mi găsesc locul, dr. Savu mi-a propus să-i dau o mînă de ajutor la farmacia spitalului care se afla în sarcina lui. Am fost încîntat. În fiecare zi, sub supravegherea lui Savu, pregăteam tăvile cu medicamentele prescrise de doctori pentru bolnavii din cele trei sau patru saloane ale spitalului. În scurtă vreme m-am familiarizat cu denumirile medicamentelor și cu locul lor din rafturile camerei de farmacie. Cel mai mult aveam de-a face cu dr. Picu Ionescu, care, dermatolog fiind, îmi cerea să-i pregătesc anumite alifii și unguente care nu se găseau gata preparate. Sub îndrumarea lui, cîntăream cantitățile diferitelor substanțe componente, care se găseau în borcane, și le frecam într-un mojar pînă ce deveneau o masă omogenă. Nu mai țin minte denumirile latine ale substanțelor pe care le întrebuințam, dar n-am s-o uit niciodată pe una, o pastă groasă, consistentă, de culoarea smoalei, care răspîndea un miros îngrozitor, exasperîndu-i pe Savu și pe ceilalți doctori, cînd Picu îmi cerea s-o folosesc la pregătirea unei alifii. Tot în acea vreme a fost internat în salonul meu un tînăr din București, Nelu Dumitrescu, care avusese cîndva o infecție tuberculoasă și începuse să facă din nou acea febră mică, specifică bolii nevindecate definitiv. Bănuiesc că încercarea mea de a descrie stadiul bolii lui Nelu Dumitrescu în termeni amestecați, și profani, și medicali, lasă de dorit, dar cunoștințele mele în domeniu nu-mi permit s-o fac mai bine. Oricum, cu Nelu Dumitrescu, care era și tînăr, activ și foarte săritor, am sfîrșit prin a face un fel de echipă permanentă, gata oricînd să dăm o mînă de ajutor unde și cînd se ivea nevoia.

Între timp intrasem în vară, și canicula de afară se făcea simțită și în spital. Nu puteam dormi de căldură, noaptea ieșeam pe coridor și deschideam fereastra spre grădinița spitalului. Grădina era cuprinsă pe trei părți între laturile clădirii, pe cea de-a patra fiind un gard de sîrmă ghimpată, care o despărțea de curtea lagărului. Constituia singurul petec de verdeață din perimetrul lagărului, în care nu găseai decît pămînt bătătorit și prăfuit, la prima ploaie transformîndu-se într-o mocirlă în care îți pierdeai bocancii. Aplecîndu-mă peste pervazul ferestrei, puteam prinde ceva din răcoarea nopții și chiar cîte o adiere de briză, care, cînd mă retrăgeam din nou în interior, îmi făcea și mai insuportabil aerul supraîncins din salonul TBC. Din păcate, gardianul de serviciu, în turele lui de noapte prin spital, nu admitea statul sau plimbatul pe

coridor după stingere, așa că nu puteam să trag cîte o gură de aer proaspăt de afară decît pe apucate. O dată cu stingerea, nu mai aveai voie să părăsești salonul. De verdeața din grădină se ocupau doctorii în timpul lor liber. Plantaseră diferite flori, aduse la intervenția lor pe lîngă dr. Lacrămă și comandantul lagărului. Cel care se îngrijea în mod special de grădină era însă dr. Rociu. Octav reușise să planteze cîteva straturi de tufănică, pe care le plivea de buruieni și le uda în fiecare zi după scăpătatul soarelui. Crescuseră dese și înalte pînă la brîu. Rociu nu le îngrijise numai de dragul florilor. Crizantemele lui mai aveau rostul să-i acopere escapadele nocturne pe care le făcea în grădină, la răcoare. Octav potrivise în așa fel straturile, încît să-și amenajeze între ele un loc de refugiu, în care se întindea pe o pătură și unde nu putea fi văzut de la nici o fereastră a spitalului. Secretul mi l-a împărtășit și mie, așa că, seară de seară, luîndu-ne toate măsurile să nu fim văzuți, ieșeam pe singura ușă de acces în curte, ne furișam aplecați printre tufele de crizanteme pînă la locul lui Rociu, unde ne găseam la adăpost de orice privire. Luam cu noi o pătură, ne întindeam pe spate unul lîngă altul și stăteam de vorbă, cu ochii pierduți în înaltul cerului înstelat, identificînd cele cîteva constelații pe care le cunoșteam și urmărind trecerea sateliților, pe care îi vedeam pentru prima oară. Vorbeam pe șoptite pînă ce, prin ferestrele coridorului, îl vedeam pe gardian făcîndu-și tura prin spital. Știam atunci că pentru o vreme nu mai eram în pericol și Rociu, care avea o voce plăcută, începea să fredoneze romanțe vechi românești sau să recite versuri. Era o adevărată încîntare să simți răcoarea nopții și să respiri aerul proaspăt, cu izul amărui al frunzelor de crizantemă, după ce transpirasem toată ziua în căldura de cuptor a spitalului. Abia cînd mă pridideа somnul, cu aceeași grijă să nu fiu surprins, făceam cale întoarsă spre etuva din salonul TBC, unde, de oboseală, reușeam în cele din urmă să adorm.

Doctorul Octav Rociu, ca și ceilalți colegi ai lui, avea de dus o luptă permanentă cu conducerea lagărului, care îi supunea la tot felul de presiuni, fie pentru a-i determina să nu mai acorde atîtea scutiri de muncă, fie legîndu-se de numărul prea mare de deținuți internați în spital. Doctorii rezistau amenințărilor cu carcera sau cu trimisul în lagăr, la muncă, ajungînd pînă la urmă să declare ei că, dacă nu sînt lăsați să-și facă meseria, preferă să meargă la muncă. Comandantul îl trăgea la răspundere și pe dr. Lacrămă care, speriat, încerca fără succes să facă uz de autoritatea lui de medic-șef oficial al spitalului, pentru a obține măcar cîteva concesii din partea doctorilor noștri. Cînd situația devenea prea încordată, se proceda la o verificare a fișelor și a stării bolnavilor și se făceau cîteva externări. Cîteva zile mai tîrziu, cînd furtuna trecea, se revenea la situația de dinainte, și oamenii erau din nou internați. Așa cum am mai povestit și cu altă ocazie, în spital nu erau internați numai deținuții grav bolnavi sau accidentați, incapabili de a se mai deplasa cu brigada pînă la locul de muncă, cum ar fi dorit administrația. Doctorii noștri știau că majoritatea deținuților din lagăr, chiar dacă nu sufereau de vreo boală anume, erau

slăbiți și istoviți peste măsură, aflîndu-se la limita rezistenței fizice. Era motivul pentru care, în afara cazurilor grave, îi internau pe rînd, sub pretext medical bine argumentat, pe deținuții care își consumau ultimele puteri la muncă și se aflau pe punctul de a se prăbuși. După cîteva zile de odihnă în spital, unde primeau și un tratament întăritor, erau din nou trimiși în lagăr. În locul lor erau internați alții, din aceleași motive. Numai cînd se întîmpla să vină cîte o comisie medicală de control a Ministerului de Interne, cazurile acestor internați erau controversate și uneori diagnosticele doctorilor noștri puse sub semnul întrebării. Ceea ce nu-i împiedica pe ai noștri ca după plecarea comisiei să continue practica internărilor pentru refacere. Doctorul Rociu era singurul căruia nu i se punea în dubiu starea bolnavilor internați în salonul lui. Toți bolnavii lui fiind operați, nu putea fi vorba de contestarea diagnosticelor pe care le pusese. Numai că și majoritatea acestor operații erau cu cîntec! În specialitatea lui, Rociu era cel mai des confruntat cu cazurile de sinuzită, rezultat al diferitelor munci și corvezi pe care deținuții erau obligați să le execute iarna pe viscol, la temperaturi de pînă la cincisprezece-douăzeci de grade sub zero. În iarna 1963–1964 aveam să-i fiu și eu pacient pentru același motiv. Mai rar se iveau cazuri de amigdalită sau altele cu totul speciale, în care Rociu trebuia să intervină cu bisturiul. Cei mai numeroși pacienți ai lui Rociu erau însă internați sub diagnosticul de deviere de sept. Octav mi-a explicat că la marea majoritate a oamenilor se putea constata o deformație a septului nazal datorită celor mai banale și neluate în seamă la vremea lor lovituri primite în nas cînd erau copii. Prin devierea septului, respirația nu se mai face în mod egal la cele două nări, una fiind în mai mare sau mai mică măsură obturată, fapt de care aproape niciodată, nici unul din cei afectați nu-și dau seama. Numai în cazul unei devieri grave, omul are dificultăți de respirație și se adresează doctorului. Or, de îndată ce Octav avea liber unul din cele cîteva paturi ce-i erau repartizate într-unul din saloane, profita să pună și el în practică programul tacit de refacere a deținuților care din punct de vedere fizic nu mai puteau rezista eforturilor ce li se cereau la muncă. Fiind de serviciu la cabinetul de consultații, Rociu avea prilejul să descopere printre cei care se prezentau la vizită cazurile cele mai avansate de slăbiciune și extenuare. Dacă deținutul venise să se plîngă de vreo eczemă sau de dureri reumatice, primea alifia sau tabletele respective, dar Rociu îi examina și nasul. Chiar dacă nu constata decît o deviere de sept mai puțin importantă, pentru care afară, în libertate, nimeni nu s-ar fi supus unei intervenții chirurgicale, Rociu îi explica exact situația și îi propunea să-l opereze, internîndu-l pentru cel puțin o săptămînă, urmată de alte cîteva zile de scutire de muncă în lagăr, timp în care se va putea odihni, recuperînd noi forțe. Între munca epuizantă din lagăr și neplăcerile postoperatorii pe care Rociu i le semnala, omul nu șovăia să facă alegerea, gîndindu-se la fericirea de a se putea odihni cîteva zile într-un pat din care nimeni nu va veni să-l scoale în răcnete pentru a-l scoate la muncă. În acest fel, Rociu a realizat impresionanta performanță de a fi

făcut la Salcia peste două sute de operații, majoritatea de sept. Faptul dovedește cu prisosință cît de greu încercați și epuizați erau deținuții supuși la munci peste puterile lor, dacă preferau să suporte o operație, nu neapărat necesară, dar care le acorda o pauză de odihnă de cîteva zile. Pe lîngă aceste operații de rutină, care au salvat însă mulți deținuți de la prăbușire, Rociu a mai făcut și cîteva intervenții chirurgicale spectaculoase. L-a operat pe un pictor, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, care își pierduse complet auzul. O operație grea și delicată de mastoidită cronică. Pictorul și-a recăpătat parțial auzul.

Un alt nume pe care l-am uitat este al deținutului care venise să fie consultat pentru răgușeala care nu-i mai trecea și căruia Rociu i-a descoperit cauza: o tumoare pe corzile vocale. Insistențele repetate făcute la comandantul lagărului pentru trimiterea bolnavului la un spital de specialitate s-au lovit toate de un refuz. Cum operația nu putea suferi întîrziere, Rociu s-a decis să îndrăznească s-o facă chiar și în condițiile de la Salcia. Îi lipseau însă instrumentele mai speciale necesare. Nici intervențiile de a le obține prin administrație și dr. Lacrămă n-au dat rezultat. Lui Rociu nu i-a mai rămas decît soluția de a recurge la calea clandestină. L-a pus în temă pe Doru Stroescu de la brigada de la „interior", care în drumurile lui cu căruța transporta materiale și la atelierele SMT, unde își făcuse anumite relații. Pe scurt, Octav a desenat pe o foaie de hîrtie (în spital era permisă folosirea creionului și a hîrtiei), cele două instrumente de care avea nevoie, dînd toate detaliile și dimensiunile. Unul dintre instrumente era destul de complicat. Din momentul în care foaia de hîrtie scrisă părăsea spitalul și era descoperită devenea corp delict și dădea naștere la consecințele știute: anchete, cercetări nesfîrșite și pedepsirea de rigoare a celor implicați. Cu abilitatea lui Doru nu aveau însă să se întîmple asemenea necazuri. Cîteva zile mai tîrziu, Doru apărea din nou la cabinetul de consultații, cu cele două instrumente forjate din cămăși de rulmenți de oțel. Unul, cel mai complicat, nu fusese executat cu exactitate conform schiței și a trebuit corectat. După alte două zile însă, amîndouă instrumentele se găseau în dulapul din cabinetul ORL. Nu se putea spune că la aspect se prezentau ca niște autentice instrumente medicale. Erau de culoarea fierului forjat, negru-cenușiu, cum sînt potcoavele de cai! Și totuși, fierte și sterilizate în autoclavă, și-au îndeplinit misiunea! Operația a fost o reușită. L-am văzut pe Octav la München, cînd a venit să-și viziteze fata. Mi-a spus că l-a mai întîlnit pe fostul deținut operat de tumoare, că vorbea normal și era perfect sănătos. Mi-a mai povestit că la eliberarea din lagăr reușise să ia cu el cele două instrumente forjate la Salcia și să le țină la loc de cinste în micul lui muzeu personal în care mai are cîteva relicve din pușcărie.

La Salcia, din lipsă de soră medicală, dr. Rociu luase obiceiul să mă cheme pe mine să-l ajut la operații. M-a învățat să cunosc cele cîteva instrumente de care dispunea și cum să i le dau cînd mi le cerea. Mai mult chiar, la anumite operații de sept, cînd avea amîndouă mîinile ocupate, îmi cerea să lovesc eu cu ciocanul în dalta pe care o ținea la locul potrivit pentru a desprinde cîte

o aşchie din osul deformat. La început aveam o senzaţie neplăcută şi nu îndrăzneam să lovesc decît foarte uşor în daltă, dar cu timpul m-am obişnuit, mai ales că datorită anesteziei locale pacientul nu simţea nimic. Mi-aduc şi acum aminte de ciocanul pe care îl foloseam, care nu făcea parte din instrumentarul unui cabinet ORL. Era o improvizaţie a lui Rociu. Un ciocan de încercat reflexele, pe care îl folosea şi doctorul Rădulescu, internistul. Trebuia să lovesc în daltă cu partea laterală, metalică, pentru că cele două capete erau de cauciuc! În noua mea calitate de „soră medicală" am avut într-o zi ocazia să-i dau o mînă de ajutor lui Octav la operaţia de polipi a unui pacient mai puţin obişnuit. Era vorba de copilul colonelului-comandant de la Ostrov. S-ar putea să-l fi chemat Vulcu, dar nu sînt sigur. Cunoscînd reputaţia lui Rociu, colonelul preferase să-şi dea copilul pe mîna unui „bandit", decît să-l ducă la policlinica M.A.I. din Brăila, unde, după chiar spusele lui, nu era un doctor bun. Cadrelor M.A.I. le era interzis să recurgă la serviciile medicale ale unui doctor deţinut, dar, fiind vorba de sănătatea copilului, probabil că ofiţerul îşi asumase riscul de a fi turnat de vreun „tovarăş" de-al lui sau avea poate o poziţie mult prea solidă în partid pentru a se teme de consecinţe. Chemat împreună cu Nelu Dumitrescu, am pătruns în cabinetul lui Rociu unde, spre uimirea noastră, am văzut un colonel M.A.I. ţinînd de mînă un copil de vreo şase-şapte ani. Sub îndrumarea lui Rociu şi ajutaţi de colonel, care cu o blîndeţe înduioşătoare căuta să-şi liniştească copilul speriat şi dînd să plîngă, l-am înfăşurat pe acesta peste braţe într-un cearşaf. O dată copilul imobilizat, m-am aşezat cu el în braţe pe scaunul de consultaţii, ţinîndu-l strîns la piept. Copilul începuse să plîngă. Peste capul copilului, care îmi ajungea pînă la bărbie, puteam vedea figura îngrijorată a tatălui. Rociu l-a asigurat că operaţia va dura numai cîteva clipe, că e foarte uşoară, deşi s-ar putea să-l impresioneze din cauza unei scurte hemoragii. Văzîndu-l cît era de emoţionat, l-a întrebat dacă nu vrea să stea între timp în anticamera cabinetului. Colonelul a refuzat. Octav mi-a făcut semn să-l ţin pe pacient bine strîns la piept. Pe Nelu Dumitrescu l-a pus să-i ţină capul drept, iar el a început prin a-i spune copilului să nu-i fie teamă, că nu vrea decît să se uite la el în gît şi să-i sufle o substanţă care nu doare. A reuşit astfel să-i pulverizeze în gît anestezicul cu cocaină. I-a arătat apoi, pentru a-i cîştiga încrederea, paleta de metal, asemănătoare unei cozi de lingură, pe care o ţinea în mîna stîngă, explicîndu-i că voia numai să-i apese cu ea limba pentru a vedea mai bine fundul gîtului. Între timp, ţinea dosită în mîna dreaptă chiureta pe care avea s-o întrebuinţeze. Cînd copilul a deschis gura, totul nu a durat decît o fracţiune de secundă. Rociu i-a introdus chiureta în gură şi, dintr-o singură mişcare rapidă, i-a chiuretat polipii din fundul gîtului, ferindu-se imediat şi tot aşa de repede într-o parte. În aceeaşi clipă, o dată cu un acces de tuse, din gura copilului a ţîşnit un jet de sînge împreună cu polipii extirpaţi. În momentul în care a izbucnit ţipătul copilului, l-am văzut pe colonel pălind brusc, pierzîndu-şi echilibrul şi prăbuşindu-se la pămînt.

Norocul lui a fost că Rociu a reușit la timp să-i sprijine capul înainte de a atinge dușumeaua. Colonelul leșinase!

— Luați-l și duceți-l pe canapeaua de consultații din anticameră, că de copil mă ocup eu! ne-a strigat Rociu.

Recunosc că nu i-am purtat de grijă colonelului, cum făcuse Rociu ferindu-i capul de contactul cu podeaua. Ba chiar m-am înțeles din ochi cu Nelu și l-am și scăpat o dată pe jos, înainte de a-l întinde pe canapea. Aveam o acoperire: colonelul, înalt, voinic și bine hrănit, era mult prea greu de ridicat pentru noi, care eram slabi și bolnavi. Colonelul n-a dat însă nici un semn de viață. Remușcări pentru fapta noastră nu am avut, știind cum același colonel, atît de sensibil la suferința copilului său, fusese în stare să bată și să calce în picioare deținuți care nu-și îndepliniseră norma de muncă. E știut că și fiarele își iubesc prăsila! Cînd Rociu i-a dat pe la nas cu amoniac, colonelul și-a revenit. Și-a luat copilul în brațe și, înainte de a ieși pe ușă, s-a întors spre Rociu și i-a mulțumit. Se vedea că i-a venit greu s-o facă. Redevenise ceea ce de fapt era: un M.A.I.-ist.

În spitalul din Salcia erau internați din cînd în cînd și deținuți din alte lagăre din Balta Brăilei. Așa s-a întîmplat ca într-o zi să fie adus, din lagărul de la Grădina, Ivan Ghica. Deși mult mai în vîrstă ca mine, mi-aduceam aminte că îl cunoscusem în București și îi reținusem și figura și numele din cauza proastei reputații pe care o avea. Era un fel de oaie neagră a „lumii bune" din București, care îi tolera prezența în mijlocul ei datorită familiei onorabile din care provenea. Fratele lui, Vladimir Ghica, era boier adevărat, stimat de toți cunoscuții. Ivan, în schimb, avea toate tarele care în vremuri normale îl făceau să fie considerat nefrecventabil. În expresia acelor vremuri era calificat drept „un stricat". Că era un bețiv și un afemeiat, n-ar fi fost nimic. Ivan își tocase partea de avere în orgii și la jocuri de noroc, atît în țară, cît și în străinătate. Ajuns la fundul sacului, a început să trăiască din împrumuturi, pe care nu le mai restituia, și din diferite expediente, nefăcîndu-și nici un fel de scrupule în privința unor afaceri necinstite. Toate aceste apucături nu-l împiedicau să se prezinte ca „om de lume" și să fie chair simpatic, nefiind lipsit nici de inteligență, nici de umor. Cam asta era imaginea pe care mi-o făcusem despre el cu mulți ani în urmă, cînd eram încă un tînăr care abia începusem să frecventez „ceaiurile" celor mai în vîrstă, unde avusesem ocazia să-l întîlnesc de cîteva ori. Nu-mi amintesc pentru ce fusese internat, dar țin minte și acum vorbele lui Sisel Antoniu, de la care am aflat de sosirea lui Ivan în spital: „Ghici ce nou pacient ne-a venit de la Grădina? și, rîzînd, a răspuns tot el: pramatia de Ivan Ghica!" Ne-am dus împreună la patul lui să-l vedem. Nu l-aș fi recunoscut! Nu mai era nimic din tînărul zvelt și arătînd destul de bine, cum îmi rămăsese în minte. Nu mai era așa de înalt cum mi se păruse cu vreo douăzeci de ani în urmă. Era mai degrabă scund, bine legat, cu articulații noduroase și foarte musculos. Avea acum constituția unui hamal de port. Pe figura lui arsă de soare, trăsăturile vag asiatice de altădată se accentuaseră pînă la a-l

face să semene acum cu un năvălitor tătar. Am aflat de la el, ceea ce mi-au confirmat şi alţii, că la Grădina făcea minuni de vitejie la muncă, fiind un adevărat stahanovist, bine văzut din acest motiv de administraţie. Ştiu că nuanţa de mîndrie cu care vorbea despre performanţele pe care le realiza la muncă depăşindu-i la vîrsta lui pe alţii mult mai tineri mi-a displăcut. N-am stat mult cu el de vorbă, dar n-am surprins în poveştile lui nici o aluzie la vreo antipatie pe care ar fi avut-o faţă de oamenii administraţiei, ba chiar atunci cînd pomenea de ei le spunea „domnul comandant" sau „domnul plutonier". Mi-a lăsat un gust amar, şi nu m-am mai dus să-l văd. Aveam să aud peste vreo săptămînă că, deşi se însănătoşise, dintr-un fel de solidaritate de clasă, Sisel Antoniu găsise un pretext să-i prelungească internarea pentru a-i acorda un timp mai lung de odihnă. O zi mai tîrziu însă, l-am auzit pe Sisel Antoniu vociferînd pe coridor. Ce se întîmplase? Dimineaţa, la vizita pe care tot grupul de medici, în frunte cu Sisel Antoniu, o făcea prin saloane, cînd ajunseseră la unul din saloanele mai mici, unde se afla Ivan Ghica, acesta i s-a plîns în gura mare, arătînd cu mîna spre ceilalţi cîţiva bolnavi din cameră:

— Vă rog să mă mutaţi în alt salon! M-aţi băgat aici într-o cameră numai cu bandiţi legionari, care toată ziua nu discută decît despre Căpitan, despre Mişcarea legionară şi despre răsturnarea regimului!

Sisel i-a replicat prompt:

— Să-ţi faci bagajul, pentru că îţi fac imediat externarea!

Şi, într-adevăr, chiar în aceeaşi zi, Ivan Ghica a fost trimis înapoi la Grădina. Indignarea lui Sisel faţă de lipsa de solidaritate şi camaraderie a lui Ivan nu mai avea margini. Nu-l mai văzusem niciodată aşa de furios. Şi trebuie să menţionez că Sisel Antoniu nu numai că nu era legionar, dar nici nu-i simpatiza. Era însă un om de caracter.

Între timp, deşi mă întremasem şi mă simţeam perfect sănătos şi doream tot mai mult să mă întorc în lagăr, unde aveam mai mulţi prieteni şi cunoscuţi, doctorul Savu nu era de acord cu externarea mea. Chiar şi atunci cînd, de mai multe ori s-a pus de către administraţie chestiunea scoaterii şi trimiterii la muncă a deţinuţilor internaţi de prea multă vreme în spital, printre ei numărîndu-mă şi eu, Savu s-a luptat de fiecare dată din răsputeri să obţină o amînare a externării mele. Ţinea morţiş să nu mă expun la dogoarea soarelui şi la munca extenuantă din lagăr, pînă cînd nu voi fi perfect restabilit. Continua să mă consulte foarte des, urmărind procesul de cicatrizare a leziunii TBC, pe care numai urechea lui o sesiza. Am mai rămas aşadar în spital pînă aproape de sfîrşitul verii, continuîndu-mi tratamentul cu hidrazidă şi căutînd să mă fac util în orice împrejurare celor din jurul meu, fie doctori, fie pacienţi. În afară de mîna de ajutor pe care i-o dădeam lui Savu la farmacie, lui Picu Ionescu la prepararea alifiilor sau lui Rociu la operaţiile de sept, mai făceam împreună cu Nelu Dumitrescu o mulţime de alte treburi care îmi ocupau timpul, dar îmi dădeau şi satisfacţia de a şti că le eram de folos şi altora. Astfel, una din

treburile care ne fusese încredințată era pregătirea sălii de operație înaintea unei intervenții chirurgicale. Dacă aerisirea încăperii, spălatul mozaicului de pe jos și ștersul lui cu o soluție dezinfectantă, pe care o foloseam și pentru masa de operație și pentru clanța de la ușă, constituiau măsuri normale în astfel de împrejurări, la Salcia intervenea o măsură în plus, specifică condițiilor locale: eliminarea muștelor! Pentru asta, prima operație pe care o făceam era să închidem ermetic camera și, înarmați fiecare cu cîte o pompă de flit, să le pulverizăm conținutul pînă la suprasaturarea atmosferei din încăpere și pînă la propria noastră sufocare. Apoi, ieșeam tușind și cu ochii lăcrimînd și închideam repede ușa după noi. După vreo zece minute de așteptare, ținîndu-ne respirația, intram iar, deschideam larg fereastra și ieșeam din nou din sală așteptînd să se aerisească. La a treia intrare în sală, chiar dacă mirosul înțepător al insecticidului mai persista, închideam numai cele două canate ale ferestrei prevăzute cu plasă de sîrmă și, neținînd seama de cele cîteva muște care, fie supraviețuiseră atacului cu flit, fie mai intraseră între timp pe fereastră, ne apucam să măturăm cadavrele sutelor de insecte de pe jos și să le adunăm și pe cele căzute pe masa de operație și pe dulapurile cu instrumente medicale. Abia după îndepărtarea urmelor masacrului începea partea sportivă a vînătoarei de muște. Nu mai aveam de a face cu masa de muște proaste de la început, ci cu cîteva exemplare cu experiență, versate în lupta cu omul. Înarmați fiecare de astă dată cu un „plici", cum botezasem acest instrument flexibil, cu coadă, avînd la cap un dreptunghi din plasă deasă de sîrmă, am pornit la o luptă mai puțin inegală decît aceea cu pompa de flit, urmărind cu îndîrjire cele cîteva muște rutinate, care ne dădeau mult de furcă. Zburau de colo-colo, fie foarte sus, fie în *rase-mottes* și din cînd în cînd dispăreau fără urmă, pitindu-se și stînd nemișcate în cele mai neașteptate locuri. Vînătoarea dura, dar nu ne lăsam pînă ce nu stîrpeam ultimul exemplar. Muștele de la Salcia erau un adevărat flagel. Începeai să înțelegi acele populații din anumite zone ale Africii care trăiesc în bună înțelegere cu muștele, lăsîndu-le să li se așeze și să le umble pe față, fără să facă vreun gest pentru a le alunga. Noi nu am reușit această performanță, continuînd să ne enerveze și să ne dăm palme ori de cîte ori ni se așezau pe față. Un pas în direcția bună îl făcusem însă: mai înghițeam din cînd în cînd una din ciorba de la cazan și nu ne mai era scîrbă. Multe din infecțiile și epidemiile care apăreau în lagăr se datorau acestor roiuri de milioane de muște care pătrundeau peste tot și mai ales făceau o navetă permanentă între bucătărie, W.C.-uri, lada de gunoi a spitalului, grajdurile fermei partidului și groapa de gunoi din afara incintei, unde se deșertau toate murdăriile.

Una din operațiile grele făcute de Sisel Antoniu a suportat-o inginerul Antohi. Suferea de ulcer de mulți ani de zile și îl trata cu medicamente și cu un regim alimentar strict pe care în închisoare însă nu-l putea respecta. La una din crizele avute la Salcia, a fost internat în spital. Atît dr. Rădulescu, cît și dr. Antoniu l-au sfătuit să se lase operat, deoarece în caz contrar riscă să

facă în orice moment un ulcer perforat, care, în condițiile din lagăr îi putea fi fatal. Inginerul Antohi a refuzat intervenția, iar două sau trei luni mai tîrziu avea să cadă pe cîmp și să fie adus de urgență la spital. Ulcerul îi perforase stomacul, așa cum prevăzuseră doctorii. A fost imediat operat de Sisel Antoniu, dar cîteva zile situația bolnavului a rămas critică. Doctorii au făcut apel la donatori de sînge voluntari, pentru transfuzie, și aproape toți deținuții din lagăr s-au prezentat la cabinetul medical, unde le-au fost luate probe de sînge pentru a fi găsită grupa sangvină potrivită. Timp de cîteva zile, doctorii au stat pe rînd zi și noapte la căpătîiul bolnavului și au reușit să-l salveze. Cam la un an după eliberarea din închisoare, m-am întîlnit cu inginerul Antohi pe stradă, în București. Am băut împreună o cafea la Expresso, în blocul pe care îl numeam tot ARO, de pe fostul bulevard Brătianu. Inginerul era fericit. Mi-a spus că de cînd fusese operat era alt om. Nu mai avea nici o suferință la stomac și, după o viață întreagă de regim de abstinență, acum putea mînca și bea orice. Și pentru el, ca și pentru mine și mulți alții, spitalul din Salcia, așa cum era el, fusese salvator. Parte din lipsurile grave de care suferea (lipsa periodică de medicamente, de instrumente și de igienă) erau în mare măsură compensate de inventivitatea, conștiința și calitatea profesională a doctorilor noștri. Supuși în permanență presiunilor din partea administrației, și-au asumat întotdeauna riscul de a rămîne solidari cu interesele camarazilor lor din lagăr. Le-au venit în ajutor și vremurile, care se mai schimbaseră. Părea că intențiile regimului față de deținuții politici nu mai erau chiar de exterminare, cu toate că muncile la care eram supuși erau la fel de istovitoare și duritatea gardienilor neschimbată. Am rămas cu convingerea că dispozițiile pornite de la centru, de a ni se aplica un tratament mai uman, se diluau pe drum, iar o dată ajunse la Salcia sufereau modificări de interpretare, datorită intereselor și abuzurilor conducerii locale. Ce exemplu mai elocvent putea fi decît acela de acordare de prime, pentru îndeplinirea sau depășirea planului cadrelor de conducere ale lagărului, de către ferma de stat a partidului, al cărei teren îl lucram? Era cel mai eficient stimulent pentru niște oameni de teapa celor de la conducerea lagărului, pentru a forța fără milă deținuții la muncă și a-și asigura astfel dobîndirea primei. Continuam așadar să fim la cheremul abuzului local și să nu beneficiem decît prea puțin de efectele dezghețului care începuse să se simtă afară.

Un eveniment important pentru spitalul din Salcia a fost dotarea lui cu un tub Röntgen, import RDG. Tubul a zăcut cîteva săptămîni în camera de radiologie, fără a putea fi întrebuințat din lipsa mesei, ecranului și întregului dispozitiv la care urma să fie atașat. În cele din urmă, ne-a sosit de la Brăila o instalație care cred că data de la începutul secolului. Era o adevărată piesă de muzeu. Așa cum era însă, avea să-și îndeplinească scopul. Cu mijloace locale, aș zice artizanale, instalația a fost montată, iar Savu a inaugurat-o făcîndu-mi mie prima radioscopie. După ce m-a răsucit de cîteva ori în spatele aparatului, doar că n-a strigat *evrika*! Aparatul îi confirmase diagnosticul.

Mi-a descoperit infiltratul subclavicular dreapta. Un nodul aproape complet fibrozat. Şi, pe drept cuvînt, Savu n-a rezistat tentaţiei de a-şi lua revanşa pentru neîncrederea şi glumele colegilor pe seama auzului lui. I-a chemat pe toţi să se convingă *de visu* despre ceea ce el descoperise cu urechea încă din primele zile cînd îmi ascultase plămînii. Starea leziunii justifica totodată şi justeţea tratamentului aplicat şi continuarea lui încă o vreme. La intrarea în funcţie a cabinetului Röntgen, dr. Savu m-a folosit ca un fel de ajutor radiolog. Primeam şi eu un şorţ de protecţie, asistam la toate radioscopiile pe care le făcea şi consemnam într-un registru tot ceea ce constata şi îmi dicta. Într-o primă campanie, dr. Savu a iniţiat un examen pulmonar al tuturor deţinuţilor din lagăr. Rezultatul a fost departe de a demonstra grija purtată sănătăţii deţinuţilor politici din închisoare. La rugămintea lui Savu, dr. Lacrămă i-a adus cîteva tratate de radiologie generală. Savu şi-a reîmprospătat astfel cunoştinţele de dinaintea specializării lui şi a început să facă şi radioscopii la stomac şi intestine, nu numai la plămîni. Şi eu îmi petreceam acum cea mai mare parte din timp în sala de Röntgen, ţinînd în ordine registrul cu însemnări şi aducîndu-i lui Savu bolnavii pe care voia să-i examineze. Sala prezenta şi un aspect cu totul excepţional în închisoare. Avea o uşă care se încuia pe dinăuntru şi un bec roşu pe coridor, care se aprindea pentru a semnala că nu se poate intra, fiindcă se face un examen radiologic. După ce ani de zile trăisem în spatele unor uşi fără clanţă în interior şi care se încuiau numai pe dinafară, faptul că aici puteai încuia uşa din interior te făcea să te simţi înzestrat cu dreptul unui om liber. Era o adevărată plăcere să-i strigi din interior unui gardian, care apăsa clanţa uşii încuiate: „Nu se poate intra! Aşteaptă!" Camera de radiologie devenise din acest motiv şi loc conspirativ. De cîte ori un deţinut din lagăr culegea vreo informaţie politică de la un „civil", de la fermă sau atelierele SMT, cu care avusese ocazia să intre în legătură, şi venea s-o împărtăşească şi celor din spital, era introdus în sala aparatului Röntgen, unde puteam vorbi în voie. Se încuia uşa şi, spre mai mare siguranţă, deţinutul se dezbrăca de cămaşă pentru a părea că a fost expus razelor, în cazul în care totuşi vreun ofiţer sau gardian ar fi aşteptat în faţa uşii, pe coridor, sfîrşitul examenului. Cînd deschideam apoi uşa, îl vedea pe deţinut îmbrăcîndu-şi cămaşa şi nu avea nici o bănuială. Tot la radiologie se citea şi cîte o foaie de ziar sau chiar un ziar întreg, atunci cînd vreun deţinut reuşea să şi-l procure. Îmi amintesc însă de două evenimente de-a dreptul senzaţionale, legate de cabinetul radiologic. Un deţinut care lucra la descărcatul bacurilor pe malul Dunării se împrietenise cu pilotul unui şlep, iar acesta, la fiecare cursă de la Brăila la Salcia, îi transmitea ultimele ştiri de la radio sau îi aducea chiar şi un ziar. Într-o bună zi i-a adus însă celebrul număr 2 al revistei *Probleme economice*, în care era criticat planul de totală aservire economică a României de către Uniunea Sovietică. Era vorba de planul Valev, care a provocat o tulburare temporară în relaţiile româno-sovietice. Revista a fost adusă cu toate riscurile în lagăr, introdusă în spital şi ascunsă în autoclavă, unde nici la percheziţii

gardienii nu îndrăzneau să caute, fiind avertizați de doctorii noștri că înăuntru se află instrumente sterilizate. În zilele următoare s-a perindat pe la radiologie un număr destul de mare de deținuți de absolută încredere, înscriși pe o listă de către Savu, pentru a se prezenta la un control medical. Culmea a constituit-o faptul că oamenii de pe lista predată ofițerului de serviciu au fost căutați chiar de el prin barăci și apoi escortați pe rînd de un gardian pînă la cabinetul de radiologie. Aici, o dată ușa încuiată, Savu îi cerea fiecăruia să parcurgă cît mai repede paginile interesante din revistă, pentru a face loc următorului pe care avea să-l aducă gardianul. Și așa, în cîteva zile, tot lagărul a fost pus în temă cu celebrul plan Valev, sursa informației nefiind cunoscută decît de cei care fuseseră chemați la spital pentru un nou control pulmonar.

Cea de-a doua întîmplare mai deosebită, petrecută tot la radiologie, i s-a datorat, fără știința lui, doctorului Lacrămă. În discuțiile în care s-a lăsat antrenat cu doctorul Savu, care îi cîștigase într-o oarecare măsură încrederea, Lacrămă nu reușea să mai respecte regulile vigilenței și nici ale secretului, două adevărate obsesii ale oamenilor Securității. Așa se face că într-o zi, stînd de vorbă cu Savu, i-a destăinuit că peste cîteva luni avea în perspectivă o călătorie în Franța. Era însă necăjit din cauza serviciului în Balta Brăilei, care nu-i lăsa timpul necesar să stea în Brăila, unde ar fi vrut să găsească un profesor, pentru a lua cîteva lecții de franceză și a-și însuși cîteva cunoștințe elementare de limbă. Lui Savu i-a venit imediat ideea să-i propună să profite de vizitele lui la spital pentru a lua lecții de franceză de la un deținut care cunoștea bine limba și pe a cărui discreție se putea conta. Persoana recomandată de Savu eram eu. Obiecțiile și ezitările lui Lacrămă față de soluția propusă au fost destul de repede înlăturate de argumentele lui Savu, care i-a explicat că lecțiile le va putea lua la radiologie, unde el ne va încuia, luînd cheia din ușă și căutîndu-și de lucru în farmacie. De acolo va fi în măsură să afle din timp dacă apare vreun ofițer și va veni să descuie. În cele din urmă, Savu l-a lăsat pe Lacrămă la radiologie și a plecat în căutarea mea. Pe drum mi-a spus despre ce era vorba și am fost imediat de acord să-i fiu profesor lui Lacrămă, știind că în felul acesta ne va fi și mai binevoitor, complicitatea cu noi legîndu-l și mai strîns de interesele noastre. O dată prezentat lui Lacrămă, am stabilit împreună programul. Spunîndu-mi că în următoarele cîteva zile va fi plecat la Brăila, l-am rugat să aducă la întoarcere manualul de limbă franceză pe care și-l procurase. O săptămînă mai tîrziu, Savu ne-a încuiat la radiologie și i-am dat prima lecție de franceză. Mi-am dat seama că elevul meu era departe de a vrea să învețe în mod serios și metodic. Voia doar să-și însușească un număr de noțiuni elementare și expresii curente, așa cum apar în ghidurile turistice, și să le învețe pronunția. Nu voi fi fost un profesor calificat, dar nici cu elevul nu-mi era rușine. Nu numai că memora greu cele cîteva cuvinte pe care ar fi trebuit să le rețină zilnic, dar la eforturile de pronunție pe care le făcea aveam impresia că risca în orice moment să-și scrîntească limba sau să-și fractureze maxilarul. Pe la jumătatea primei lecții, îl simțeam deja încli-

nat spre descurajare și îmi dădeam toată silința să-l îmbărbătez, spunîndu-i că face progrese și că în scurtă vreme se va obișnui și îi va veni mult mai ușor să pronunțe corect cuvintele. Evenimentul de care pomeneam mai înainte s-a petrecut în cursul celei de-a doua lecții, cînd Savu a descuiat ușa și l-a anunțat pe Lacrămă că e căutat de comandantul lagărului, care îl așteaptă în cabinetul de consultații. Grăbit să răspundă la chemare, Lacrămă a ieșit val-vîrtej din cameră, lăsîndu-și servieta lîngă piciorul mesei la care stătuse. Tentație mult prea mare ca să-i pot rezista! Doctorul Savu s-a plasat în cadrul ușii deschise pentru a avea sub ochi coridorul, iar eu m-am grăbit să deschid servieta sperînd să găsesc un ziar. Speranță spulberată la prima vedere pe care mi-am aruncat-o în servietă! Nu erau în ea decît niște dosare și vreo două broșuri medicale. M-am decis totuși să examinez mai de aproape tot conținutul și am scos la iveală o broșură de cîteva zeci de pagini, care mi-a atras atenția prin calitatea hîrtiei și a copertei de carton, contrastînd flagrant cu aspectul mizerabil și sărăcăcios al publicațiilor din acele vremuri. Aveam să fiu și mai surprins cînd i-am privit coperta bleu, avînd tipărită într-un colț, cu litere roșii, mențiunea „strict secret". Broșura se intitula, dacă țin bine minte, *Revista medicală a MAI*, avînd dedesubt altă mențiune: „Numai pentru uz intern". Stînd în picioare împreună cu Savu în pragul ușii, cu un ochi pe coridor și altul în paginile revistei, nu ne-a fost posibil să le parcurgem în liniște cuprinsul. De teama de a fi surprinși, ne-am grăbit să răsfoim revista, citind numai titlurile capitolelor și ici și colo cîte un pasaj ce ne atrăgea atenția în mod special din cauza tabelelor cu cifre pe care le conținea. Întreaga revistă se ocupa de o singură temă: epidemia de leptospiroză (o formă de holeră) care izbucnise cu vreo doi sau trei ani în urmă în lagărul de la Salcia. Numărul victimelor apărea în tabele cu rubrici care menționau în cifre cazurile de îmbolnăvire, cazurile de vindecare și cazurile de deces. Toate aceste cazuri erau la rîndul lor împărțite și înscrise tot în cifre, în patru coloane, care semnalau categoria din care făceau parte cei afectați de boală. Nu mai țin minte denumirea exactă sub care apăreau primele trei categorii. Era însă vorba de ostașii din corpul de gardă (din trupele M.A.I.), de gardienii care făceau de serviciu în interiorul lagărului și de populația civilă. Cea de-a patra categorie apărea sub denumirea „incinta". Nu ne-a fost greu să deducem că în spatele acestei formulări discrete erau ascunși deținuții. Coloana cu „incinta" cuprindea cele mai mari cifre în rubricile de care am vorbit mai sus, numărul morților fiind de ordinul zecilor. Revista mai cuprindea și o serie de rapoarte ale comisiilor medicale care se deplasaseră la Salcia pentru a analiza cauzele care provocaseră epidemia. Prima comisie stabilise că apa de băut adusă din Dunăre cu sacalele era una din cauzele principale, urmată de lipsa de igienă a toaletelor, de existența șobolanilor și a muștelor. Comisia ceruse remedierea de urgență a acestor stări de lucruri. După o vreme, cu toate că lagărul anunțase îmbunătățirile aduse mai ales în privința apei potabile și a canalizării, epidemia nu fusese stăvilită. O nouă comisie medicală sosită la fața locului avea să constate în

raportul ei următoarele: pompa nou instalată, care trimitea prin conducte apă din Dunăre în lagăr, nu avea o instalație adecvată de filtrare. Apa era supusă doar unui proces simplu de decantare. Dar nu numai atît! Comisia mai descoperise că locul în care tuburile de canalizare își vărsau conținutul în Dunăre, deși se afla în aval de punctul de unde era pompată apa de băut în lagăr, se găsea într-un cot al fluviului unde curenții produceau un fel de vîrtej care amesteca scurgerea din canalizare cu apa pe care o absorbea pompa. Din alte rapoarte pe care le-am parcurs în fugă reieșea că serviciile medicale românești intraseră în legătură cu OMS-ul (Organizația Mondială a Sănătății). Mai mult n-am putut citi, pentru că la capătul coridorului apăruse Lacrămă. Am pus repede revista în servietă și servieta lîngă piciorul mesei, acolo unde o lăsase la plecare. Dr. Lacrămă se întorsese numai pentru a-și lua servieta. Lecția de franceză am amînat-o, el avînd ceva de rezolvat cu comandantul lagărului. A doua zi aveam să aflăm și noi despre ce era vorba și să facem haz de întîmplare.

Cu o zi înainte fusese prins, nu departe de Salcia, un deținut care evadase dintr-un lagăr de muncă pentru condamnați de drept comun, din Balta Brăilei. Era un delincvent de multe ori recidivist, un veteran al pușcăriilor, familiarizat cu moravurile și practicile din închisorile de drept comun. Avînd o constituție fizică atletică și fiind violent din fire și recalcitrant, cei doi milițieni călări care îl prinseseră, deși i-au pus cătușe, n-au îndrăznit să-l escorteze pînă la lagărul din care fugise, care era mult mai departe. Pentru mai mare siguranță, l-au încredințat pazei lagărului nostru, aflat în apropiere. Comandantul a dat ordin să fie închis într-una din cele două celule ale arestului, care se găseau în incinta lagărului. Nu numai că nu i-au scos cătușele, dar din cauza agresivității și a rezistenței opuse la intrarea în celulă, i s-au bătut și lanțuri la picioare. A fost nevoie de vreo cinci-șase gardieni pentru a-l stăpîni, deținutul zbătîndu-se și înjurînd mai abitir decît cei care căutau să-l imobilizeze. Cu greu au reușit să-l închidă în celulă. Seara i s-a împins pe jos o gamelă cu mîncare și o lingură. Dimineața au constatat că deținutul rupsese lingura, lăsîndu-i în gamelă numai coada. Căușul lipsea, iar deținutul, făcut ghem lîngă tinetă, în colțul din fundul celulei, se ținea cu mîinile încătușate de burtă și gemea. Gardienii noștri, care în cariera lor își făcuseră stagiul și prin închisori de drept comun, au înțeles imediat ce se întîmplase. Deținutul înghițise căușul lingurii! Mai auzisem vorbindu-se de asemenea isprăvi, dar nu fusesem înclinat să le dau crezare. Or, printre cei mai înrăiți deținuți de drept comun, în general recidiviști cu condamnări mari, care nu mai aveau nimic de pierdut, obiceiul de a înghiți obiecte care nu puteau fi eliminate pe cale naturală era bine cunoscut. Era cel mai sigur procedeu pentru a fi transferat la un spital spre a fi operat. Deținutul respectiv scăpa astfel pentru o vreme, fie de un penitenciar cu regim prea aspru, fie de munca grea de lagăr, sau, în cazul deținutului nostru, de represaliile la care se aștepta ca urmare a evadării. De altfel s-a aflat din dosarul adus de escorta care venise să-l ia că deținutul mai fusese operat

de două ori pentru a i se scoate de fiecare dată din stomac cîte un căuș de lingură. Descoperind fapta, gardianul raportase cazul comandantului, care îl chemase pe dr. Lacrămă pentru a constata cele întîmplate și a recomanda, ca medic, soluția potrivită. Deschizînd ușa arestului, l-au găsit pe deținut stînd în aceeași poziție în colțul celulei. Se pare că nu numai că avea o figură de brută primitivă, dar era și încruntat și arunca priviri fioroase spre cei din cadrul ușii. Vrînd să-l ia cu binișorul pentru a-l putea examina de aproape, dr. Lacrămă i s-a adresat pe un ton blînd, asigurîndu-l că e doctor și nu-i vrea decît binele. Încurajat de tăcerea deținutului și crezînd că introducerea lui își făcuse efectul, a înaintat cu un pas spre el și l-a întrebat cum îl cheamă. În mod neașteptat, deținutul a ieșit din tăcerea lui încăpățînată și și-a spus numele, ceea ce l-a făcut pe Lacrămă să prindă și mai mult curaj și să încerce să întrețină dialogul început. Vrînd să-și arate interesul pentru cazul interlocutorului lui, s-a informat pe același ton părintesc:

— Pentru ce ai fost condamnat?

Cu o voce groasă și pe un ton agresiv, făcînd totodată o mișcare care i-a scuturat zalele lanțurilor de la picioare, deținutul i-a răspuns răstit:

— Pentru crimă! E bine?!

A doua zi, chiar Lacrămă ne-a povestit la spital de spaima prin care trecuse. Se speriase în așa hal, încît țîșnise pe ușă afară, busculîndu-l pe comandant care îi stătea în cale.

— Uitasem că era în lanțuri și am crezut că sare să mă ia de gît!

De soarta deținutului care înghițise lingura n-am mai aflat nimic. A fost luat chiar în acea zi din lagăr.

Un fapt cu totul ieșit din comun, care a provocat mai întîi numai senzație, dar apoi și emoție în spital, a fost trecerea în sus și în jos, pe drumul din fața porții lagărului, a unei motociclete. Obișnuiți să auzim numai motorul cîte unui camion sau tractor al fermei partidului, exploziile eșapamentului de motocicletă ne-au atras imediat atenția. Ridicîndu-ne din pat, puteam vedea prin fereastra salonului TBC peste gardul de incintă o scurtă porțiune din drumul care trecea prin fața lagărului. De data asta n-am zărit mare lucru, viteza motocicletei și scurta bucată de drum pe care ni s-a arătat nedîndu-ne timpul să-l distingem pe conducător. Am remarcat doar că nu era în uniformă militară, lucru de mirare în Balta Brăilei, unde civilii nu puteau pătrunde fără autorizație specială. Un camarad de salon pretindea că a văzut foarte clar că pe motocicletă se aflau două persoane, dintre care una era o femeie. Alții, printre care și eu, am fost siguri că se înșelase și nu l-am crezut. Am ieșit pe coridor, unde se auzea o agitație neobișnuită. Doctorii comentau excitați apariția motocicletei. O văzuseră și ei pe fereastră, din camera lor. Surpriza fusese completă abia cînd s-a aflat că persoana cu motocicleta fusese Claire, soția doctorului Savu, pe care nu l-am mai văzut niciodată așa de emoționat ca atunci. De altfel tot spitalul era în admirația curajului femeii, care îndrăznise să spargă zidul secretului și să ajungă pe insula lagărelor M.A.I. Mai tîrziu s-a aflat

chiar de la gardienii lagărului că soția lui Savu venise pînă la poarta lagărului și ceruse insistent să i se permită să-și vadă bărbatul. Bineînțeles că i se refuzase cererea și nu reușiseră decît cu greu s-o facă să plece. Cu vreun an, doi în urmă, o astfel de aventură s-ar fi terminat cu arestarea și condamnarea temerarului. Doctorul Savu a avut cu această ocazie și altă dovadă că regimul nu mai era dispus să aplice cu aceeași rigoare nici măcar propriile lui hotărîri. Pe lîngă anii de închisoare, sentința de condamnare a lui Savu prevedea și confiscarea întregii averi. Or, era evident că motocicleta nu-i fusese confiscată.

Am mai putut remarca în acea vreme și alte semne, mărunte, dar semnificative, care veneau în contradicție cu munca istovitoare din lagăr, cu pedepsele și brutalitatea gardienilor și care păreau din ce în ce mai mult să dăinuie numai în virtutea inerției. Poate că și comisia de control venită să măsoare radioactivitatea din sala de Röntgen să fi fost și ea un astfel de semn al unei preocupări neobișnuite: sănătatea deținuților! Constatarea comisiei a provocat îngrijorare: atît în sala de Röntgen, cît și în salonul vecin s-a măsurat o radioactivitate mărită, depășind cifra admisă. Dispozițiile de remediere însă au fost pe măsura primitivismului științific atît de caracteristic sistemului: bolnavii din salonul învecinat să fie evacuați și camera condamnată, iar sala Röntgen, după un număr de radioscopii, să fie bine aerisită! Vara se apropia de sfîrșit, deși soarele mai pripea încă și zilele continuau să fie călduroase. Venise vremea să părăsesc spitalul și, la recomandarea insistentă a doctorului Savu, am fost mai întîi repartizat la o muncă ușoară, unde nu eram expus la soare.

MEMENTO

Înainte de a începe noul capitol despre viața petrecută în lagăr după ieșirea din spital, voi prezenta lista de nume, mai mult decît incompletă, a deținuților cu care am fost contemporan la Salcia. Cu tot efortul de memorie făcut, nu am izbutit să-mi amintesc decît de un număr foarte mic dintre deținuții cu care am stat în acea perioadă.

1. ALUPOAIE..., fost student, trecut prin reeducare; mi s-a părut a fi prototipul moldoveanului domol și blajin.

2. ANTOHI..., inginerul care fusese operat de ulcer perforat.

3. APETREI..., om mai în vîrstă, de profesiune medic, care executase mulți ani de închisoare. Nu mai avea nici un dinte în gură. Tipul moldoveanului hîtru, ne făcea deseori să rîdem. Mi-amintesc că la apelul nominal care se făcea pe platoul lagărului, fiecare cînd își auzea numele răspundea prezent, numai doctorul Apetrei răspundea „Hău!". Gardienii îl cunoșteau, îl considerau cam nebun și nu se mai formalizau. Îl lăsau în plata Domnului, chiar și la muncă, unde nimeni și nimic nu-l putea scoate din ritmul lui. Carcera nu avea nici un efect asupra lui, așa că renunțaseră să-l mai pedepsească.

4. ARDELEANU..., fost procuror.

5. BAICU ION, şeful lotului din care făcusem şi eu parte la procesul din Timişoara.

6. BERGHEZAN ILIE.

7. BECHERESCU..., inginer din Oltenia.

8. BONEA..., inginer.

9. BALABAN OCTAVIAN.

10. BRACH..., şvab din Banat, contabil.

11. BUCESCU COSTACHE.

12. BUCESCU..., frate cu cel dinainte.

13. BUMBAC..., preot din Constanţa.

14. CARATANĂ..., aromân din Dobrogea, poet. Era aproape complet surd.

15. CĂPRIŢĂ..., din Galaţi.

16. COPACIU..., fost ofiţer, aromân.

17. COTEŢ ION, croitor, din lotul lui Baicu.

18. COVALI..., croitor, din lotul lui Baicu.

19. DIMITRIU RADU, inginer. Înalt, extrem de slab şi cu nasul neobişnuit de mare, motiv pentru care i se spunea Cyrano. Bun camarad, veşnic gata să-ţi sară în ajutor. Vesel şi mereu dispus la glumă, chiar dacă comporta riscuri. Era mai vechi în lagărul din Salcia. Rămăsese celebră o ispravă de-a lui, în timp ce se afla la carceră. Murind un deţinut, în aşteptarea venirii medicului care să constate moartea şi să semneze certificatul de deces, cadavrul fusese depus pe culoarul din faţa celulelor de pedeapsă. Se lăsase noaptea, cînd doctorul, împreună cu comandantul, ofiţerul de serviciu şi cei doi gardieni de serviciu au deschis uşa arestului. Nici unul nu ştia că una din celulele de pedeapsă era ocupată. Printr-o gaură din uşă, Radu Dimitriu urmărea însă scena. Cînd l-a auzit pe doctor cerînd gardienilor să dezbrace mortul, spunîndu-le apoi să-l întoarcă pe o parte şi pe alta, Radu Dimitriu n-a mai putut rezista tentaţiei şi, potrivindu-şi o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui: „Nu vă jucaţi cu morţii!" Succesul glumei macabre a fost deplin: într-o clipă, fără să mai ţină seamă de grade şi ierarhie, toţi s-au bulucit pe uşă afară. Cînd s-au lămurit despre ce era vorba, şi-au revenit din spaimă, iar Radu Dimitriu a aflat că va mai sta încă o săptămînă la izolare.

20. DOGĂRĂSCU..., profesor. Brigadier; se declara pe faţă omul administraţiei, fiind ocolit de toţi deţinuţii.

21. DUMITRESCU ION, inginer agronom.

22. DUMITRESCU NELU, am stat cu el în spital. În lagăr am continuat să fim împreună în diferite echipe de lucru. M-a ajutat foarte mult să fac faţă unor munci mai speciale la care nu mă pricepeam deloc. Datorită lui am devenit sobar şi apoi instalator.

23. GHICA ION (IVAN) a stat scurtă vreme în spital, fiind retrimis în lagărul de la Grădina, chiar de dr. Antoniu, care îl protejase şi pe care l-a indignat

lipsa lui de caracter. În 1964, a reapărut la Salcia împreună cu cea mai mare parte a deținuților de la Grădina.

24. GHEORGHE ȘTEFAN (FANE), din lotul lui Baicu.

25. GOILAV TUDOR. L-am pomenit printre deținuții pe care i-am cunoscut în spital.

26. GRECU..., avocat. Cred că era din Brăila.

27. GRÜNBLATT..., a fost imediat rebotezat; nu i se mai spunea decît „Foaie Verde". Se număra, ca și mine, printre puținii nelegionari din lagărul de la Salcia. „Foaie Verde" era evreu. S-a dovedit a fi un bun camarad, simpatizat de toți cei care l-au cunoscut.

28. HERCU..., negustor din Lugoj, un om de nădejde, prieten nedespărțit cu Iosif Ripan.

29. IACOB PINTILIE. Ne-am cunoscut și împrietenit la Aiud, de unde am plecat împreună la Salcia.

30. ILIESCU VIRGIL, unul din frumoasele caractere ale tineretului legionar din lagăr.

31. IONESCU MILTIADE (MACHE). Trecuseră aproape zece ani de cînd ne despărțisem în Zarca din Aiud. Bucuria revederii unui prieten în închisoare căpăta o cu totul altă dimensiune decît afară. Transferul lui Mache la Salcia a avut loc în 1964, cu puțin timp înainte de eliberarea noastră.

32. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj. O somitate în specialitatea lui, care acum își bătătorise palmele prășind la porumb în Balta Brăilei.

33. JEBELEANU..., din Banat. Îl cunoscusem la penitenciarul din Timișoara.

34. MEICU CONSTANTIN, din Constanța.

35. MICU..., meseriaș.

36 37. Frații MIHAI, dobrogeni din brigada de la „interior".

38. MUSCELEANU MIHAI, transferat în 1964 de la Grădina. Un entuziast și un mare optimist. Am avut ocazia să-l revăd mulți ani mai tîrziu la Paris, unde ne-am reamintit de viața din Balta Brăilei.

39. NACU CONSTANTIN, avocat, aromân.

40. NECULCEA ION, contabil.

41. PARIZIANU GIOGA.

42. POPOVICI...

43. PĂZITORU GHEORGHE, fost polițist. Un veteran al închisorilor, însumînd la eliberare douăzeci și patru de ani de detenție.

44. PERDICHI GHEORGHE, profesor din Constanța, aromân.

45. PUFAN..., din Turnu Severin.

46. RIPAN IOSIF.

47. SÎRBU ION (IOMIS), din Pecinișca, în apropiere de Băile Herculane.

48. STANCIU..., negustor din Turnu Severin.

49. STĂNESCU ILARION, fost prizonier în Rusia. Condamnat de un tribunal sovietic pentru opoziția făcută recrutării prizonierilor în divizia „Tudor Vladimirescu".

50. STEINHAUSEN..., din Baia Mare, fost medic M.A.I., adus la Salcia în 1964, din lagărul de la Stoenești.

51. STROESCU DORU, medic veterinar.

52. SUCIU..., medic veterinar.

53. TĂNASE..., aromân din Dobrogea.

54. TEODORU ROMEO (ROMICĂ). Făcea parte, din cîte îmi amintesc, dintr-un grup de tineri care trecuseră prin închisoarea de la Tîrgșor și rămăseseră foarte legați între ei. Romică era un băiat slăbuț, purtător de ochelari și, deși chinuit de mai multe operații de stomac și hernii abdominale, plin de curaj și de energie, mereu vesel și bine dispus.

55. TUFEANU...

56. ȚIFREA CONSTANTIN, din lotul lui Baicu.

57. VÎNĂTORU..., la eliberare avea să împlinească douăzeci și patru de ani de închisoare.

58. VOICULESCU ION (NUȚU). Ne-am împrietenit la Salcia și ne-am revăzut și după eliberare, în București și apoi la München, în 1990, cînd a venit în vizită.

Din păcate, în ceea ce privește lista de mai sus, amintirile mele se opresc aici, deși, cînd mă gîndesc la lagărul din Salcia, îmi mai trec și acum prin fața ochilor multe figuri și siluete cunoscute, ale căror nume mi s-au șters din minte. Obsedat de acest lapsus, am apelat la memoria cîtorva foști camarazi de detenție de la Salcia, care mi-au trimis o listă mult mai completă a deținuților din Balta Brăilei, cuprinzînd însă și nume de deținuți care nu se mai aflau în lagăr la sosirea mea în Salcia. Este motivul pentru care nu am folosit numele de pe lista primită, pentru a o completa pe a mea. O voi adăuga însă la sfîrșitul amintirilor mele din Salcia, pentru a putea servi cîndva la cercetările care vor trebui să ducă la stabilirea unor date complete privind numele și numărul celor care au populat Gulagul românesc sub regimul comunist. Lunga mea internare în spital m-a împiedicat să cunosc mai îndeaproape un număr mare de deținuți din lagăr și deci să le memorez numele. Nici după revenirea mea în mijlocul lor nu am avut această ocazie, fiind mereu repartizat la diferite munci în cadrul unor echipe de cel mult doi-trei inși. Deși m-am reîntors în patul meu din baraca pe care o părăsisem cu cîteva luni în urmă, nu prea apucam să stau de vorbă cu ceilalți locatari. Făcînd parte din aceeași brigadă, toți părăseau încă din zori baraca și nu se mai întorceau în dormitor decît seara, după o zi de muncă istorivitoare. Puțini erau în stare să mai întrețină relații sau să stea de vorbă. Majoritatea se grăbeau să-și înghită porția de mîncare de seară, pentru ca apoi, imediat după „număr", frînți de oboseală, să se culce și să doarmă neîntorși cele cîteva ore care îi despărțeau de următoarea zi de muncă.

PE MALUL DUNĂRII, LA DESCĂRCAT BACURI

Dimineața, după deșteptare, cînd deținuții din lagăr, încolonați pe brigăzi, ieșeau la munca cîmpului sau la diferite alte puncte de lucru, lăsau în urma lor barăcile pustii. Nu mai rămîneau în lagăr decît bucătarii, un număr de infirmi folosiți ca ajutoare la bucătărie și curățenie și cei cîțiva deținuți care aveau pentru ziua aceea scutire de muncă de la cabinetul medical, și care, cu toate astea, erau vînați cu sadism de gardieni pentru a fi puși la diverse corvezi, în general inutile. Părăsind spitalul, timp de vreo zece zile am rămas și eu în lagăr după ieșirea brigăzilor pe poartă. Făceam parte dintr-o echipă de vreo patru deținuți care, la adăpostul unui șopron improvizat, aveam sarcina de a vopsi toate paturile din lagăr. Ni s-au dat pensule și cîteva bidoane de vopsea verde cu care să ne facem treaba. Unul din camarazii mei la vopsit era avocatul Grecu din Brăila. Un om voinic, mai înalt cu un cap decît mine. Fusese numai temporar repartizat la vopsitul paturilor, pentru a se reface de pe urma unui accident de muncă suferit pe malul Dunării, unde lucra la descărcatul bacurilor. Îmi spunea că accidentul fusese o adevărată binefacere pentru el, dîndu-i prilejul să se mai odihnească cîteva zile la vopsitul paturilor. Obișnuit cu munca grea de la încărcatul și descărcatul șlepurilor, demontatul și căratul paturilor din barăci pînă la șopronul nostru i se părea un fleac, ca să nu mai vorbim de vopsitul în sine, care era mai mult prilej de stat la taifas. Îmi spunea mereu să-l las numai pe el să transporte paturile, iar eu să rămîn la vopsit, fiindcă sînt mai slab. Nu-l ascultam, mai ales că simțeam cum pe zi ce trecea îmi recăpătam puterile și mi se refăcea musculatura topită în toți anii de inactivitate în celulă. Faptul că stăteam toată ziua în aer liber, contribuia și el în mare măsură la întremarea mea fizică, dar și morală. Aproape zece ani stătusem numai între patru pereți și nu văzusem cerul decît prin crăpătura oblonului de la fereastră! Pe avocatul Grecu îl puneam mereu să-mi povestească despre locul lui de muncă de pe malul Dunării, unde linia orizontului nu se oprea la sîrma ghimpată și nici privirea nu ți se poticnea în turnuri de pază cu mitraliere și reflectoare, ca în lagăr. Jinduiam și eu să ajung la malul Dunării, dar nu știam cum să-mi realizez dorința. E drept că mă încerca și un gînd ascuns: îmi închipuiam că munca pe malul apei trebuie să ofere și posibilitatea unei evadări, cu șanse mai mari de reușită, neavînd de înfruntat nici gardul înalt, nici prepeleacul cu ostaș înarmat, nici sîrma ghimpată din jurul lagărului. Nu-mi puteam închipui Dunărea ca un obstacol, ci dimpotrivă mai degrabă ca o cale de fugă. Zilnic, cît eram împreună, îl descoseam pe avocat despre configurația locului, iar cînd pleca să mai aducă un pat și rămîneam singur la vopsit, dădeam frîu liber imaginației să facă tot felul de presupuneri.

Serile, cînd brigăzile se întorceau de la muncă, erau singurele scurte momente în care apucam să mă întîlnesc și să mai schimb cîte o vorbă cu prietenii și cunoscuții din alte barăci. Timp mai mult aveam numai duminicile în

care nu se lucra şi toţi deţinuţii rămîneau în lagăr. În toiul verii, duminicile libere erau destul de rare. Se lucra fără întrerupere pentru „îndeplinirea" şi chiar „depăşirea planului"! Nici duminicile nelucrătoare nu aveam însă linişte. Aveam „program administrativ", ceea ce însemna scoaterea şi scuturarea păturilor şi saltelelor în curtea lagărului şi spălatul pe jos în dormitoare. De multe ori, această campanie de curăţenie era precedată de o percheziţie devastatoare, în urma căreia numai cu mare greutate ne mai găseam lucrurile. Pentru cineva care nu a avut de a face cu viaţa din închisorile comuniste e greu să-şi imagineze cum arăta curtea lagărului de la Salcia, în care cîteva sute de oameni îşi scuturau păturile şi saltelele de paie, învăluiţi în nori de praf şi stimulaţi de strigătele sălbatice ale gardienilor care supravegheau desfăşurarea operaţiei. Între barăci şi curte era un du-te-vino permanent de deţinuţi, care fie ieşeau cu saltelele afară, fie intrau cu ele înapoi, urmăriţi de privirile vigilente ale gardienilor care cereau ca toată această mişcare să se facă în pas alergător. Se crea astfel un haos de nedescris şi o confuzie totală, de care puteam profita pentru a sta de vorbă cu prietenii, fie la adăpostul norului de praf stîrnit în curte, fie ascunzîndu-ne într-un dormitor şi prefăcîndu-ne că luăm sau aducem salteaua cînd apărea vreun gardian. Una din ideile fixe ale celor care ne păzeau era să nu stăm de vorbă. De cîte ori vedeau doi sau mai mulţi deţinuţi stînd de vorbă, puteai auzi aceeaşi formulă stereotipă din dicţionarul de expresii M.A.I.: „Ce aveţi, bă, de discutat acolo?!" Tot stereotip era şi răspunsul nostru stupid, pe care îl dădeam înainte de a ne împrăştia: „Nimic, domnule sergent!"

Într-una din zile i-am vorbit lui Doru Stroescu despre dorinţa mea de a lucra în aer liber pe malul Dunării, la descărcatul bacurilor.

Împreună cu toţi ceilalţi brigadieri, Doru lua parte la şedinţele din fiecare seară, la care subofiţerul însărcinat cu producţia stabilea planul de lucru pentru a doua zi. Se hotărau punctele de lucru ale fiecărei brigăzi şi se făceau eventualele mutări de deţinuţi pentru a mări efectivul brigăzilor, acolo unde era mai mult de lucru sau acolo unde era ceva de terminat mai repede. Fiecare brigadier raporta situaţia de la punctul lui de lucru şi încerca să susţină interesele oamenilor din brigadă, explicînd dificultăţile pe care le întîmpină la locul de muncă şi motivînd întîrzierile în îndeplinirea planului din ziua respectivă. Fiind la curent cu dispoziţiile date de subofiţer la ultimele şedinţe, Doru mi-a explicat că administraţia redusese numărul descărcătorilor de bacuri, repartizînd o parte din ei la alte munci mai urgente. Mi-a spus că nu aveam altă posibilitate de a ajunge la malul Dunării, decît recurgînd la un schimb, făcut prin bună înţelegere cu unul din deţinuţii care munceau la descărcatul bacurilor. Doru m-a asigurat că în acest caz va putea obţine acordul brigadierului de la echipa care lucra la malul Dunării şi va face schimbul de nume şi pe fişele de lucru, fără să-l mai informeze şi pe subofiţer. Atîta mi-a trebuit! A doua zi, avocatul Grecu, care între timp îşi reluase lucrul pe malul Dunării, nu a mai scăpat de mine pînă ce nu a consimţit să facem schimbul. S-a lăsat

greu, pretinzînd că era necinstit din partea lui să facă un schimb din care numai el avea de cîştigat, în timp ce eu eram dezavantajat. La insistenţele mele, a sfîrşit prin a ceda. Ziua următoare, în zori, mă aflam încolonat între cei care lucrau la malul Dunării, aşteptînd ieşirea pe poarta lagărului. De data asta aveam să parcurg în sens invers drumul pe care îl făcusem cu cîteva luni în urmă, pe întuneric şi cu lanţuri la picioare. Acum însă nu mai eram bolnav şi la marginea disperării, ca atunci. Dimpotrivă, eram vesel, mă simţeam bine în răcoarea dimineţii şi mă bucuram de tot ce vedeam în jurul meu. Drumul coloanei noastre trecea peste malul înalt al digului de pămînt, ridicat cu cîţiva ani mai înainte de primele valuri de deţinuţi trimise în Balta Brăilei. Dincolo de dig, pînă la Dunăre, mai era o fîşie de pămînt de cîteva sute de metri lăţime, cuprinzînd partea cea mai joasă a malului Dunării Vechi, prevăzută a fi cedată inundaţiilor în cazul creşterii nivelului apelor. Ajunşi pe culmea digului şi coborînd pe celălalt versant al lui, deşi se luminase de-a binelea, priveliştea ce ni se oferea ochilor era a unei mări nesfîrşite de ceaţă, străpunsă doar ici şi colo de coroana mai înaltă a unei sălcii sau a unui plop. Pe măsură ce coboram, ceaţa din faţa noastră se destrăma, dezvăluindu-ne zăvoiul din lunca Dunării, cu desişul lui de lăstari de salcie şi răchită, depăşit pe alocuri în înălţime de cîte un anin mai gros sau de o salcie mai bătrînă, cu trunchiul răsucit şi scorburos. În schimb, Dunărea nu ni s-a arătat nici cînd ne-am apropiat de mal. Deasupra apei plutea o pînză de aburi care a început să se ridice şi să se împrăştie numai sub lumina primelor raze ale soarelui ce se înălţa la orizont din cîmpia Dobrogei. Vraja acelei dimineţi o mai simt şi acum. Atunci însă eram ca fermecat. Sorbeam cu toate simţurile iluzia libertăţii din natura înconjurătoare. Şi, deşi eram numai ochi şi urechi pentru a nu scăpa nimic din minunatul spectacol la care asistam, răcnetele şi ordinele celor doi gardieni însoţitori ai coloanei nu mai pătrundeau pînă la mine. Nu am luat act de existenţa lor, decît cînd ne-am oprit din mers.

Ajunsesem la poarta de acces în ţarcul de sîrmă ghimpată, unde aveam să muncim. Ţarcul îngrădea un teren de aproximativ două sute cincizeci-trei sute de metri lungime şi două sute de metri lăţime. Una din laturile lungi era constituită chiar de malul Dunării, iar cealaltă trecea printr-o perdea destul de rară de tufe, lăstari şi arbori de esenţe moi, plopi şi sălcii. În interiorul terenului, aproape de poartă, se aflau cîteva ateliere, magazii şi o cameră-birou a gardienilor. La celălalt capăt, pe malul Dunării, o mică baracă de scînduri adăpostea motorul pompei care alimenta lagărul cu apă. Odată intraţi pe poarta ţarcului, cei cîţiva deţinuţi „meseriaşi" s-au îndreptat spre atelierul de fierărie şi tinichigerie, iar „mecanicul" s-a dus să vadă de motorul pompei de apă. Cei mai mulţi dintre noi, fiind repartizaţi la descărcări, am pornit spre locul în dreptul căruia erau trase la mal şi ancorate două şlepuri, care mie mi s-au părut uriaşe. Nu mai ţin minte cîte tone se spunea că au. Remorcherul care le adusese plecase, urmînd să se întoarcă să le ia cînd vor fi golite. Unul din şlepuri, încărcat cu balast, fusese golit pe jumătate în zilele precedente,

celălalt încărcat cu blocuri de piatră, era încă intact. Cei doi gardieni care ne însoțeau și-au început imediat activitatea întrecîndu-se unul pe altul în răcnete și îndemnuri la grabă. Aveam să continuăm descărcarea balastului. Împărțiți în două grupe, ne-am urcat pe cele două punți care legau șlepul de mal. Cei doi dulapi de scîndură alăturați, lungi de cîțiva metri, sprijiniți cu un capăt pe bordul vasului și cu celălalt pe mal, formau un plan tot mai înclinat și, pe măsură ce șlepul era golit de conținut și ușurat de greutate, se ridica mai la suprafața apei. Pe această punte urma să coborîm cu roabele pline de balast și să le deșertăm pe mal. Operația cerea nu numai putere pentru a ridica de jos roaba plină și a o reține cu forța brațelor pe panta înclinată, spre a nu lua prea mare avînt, dar și o anumită îndemînare. Sub greutatea roabei și a pașilor noștri apăsați, puntea de dulapi începea să se legene, arcuindu-se cînd în jos, cînd în sus, într-o cadență crescîndă, riscînd să te arunce cu roabă cu tot în Dunăre. La suirea pe bac, gardianul ne prevenise că cine intră sau cade în Dunăre este împușcat fără somație. Era motivul pentru care, de-a lungul malului patrula cîte un ostaș înarmat cu pistol automat. Sus, pe șlep, erau dispuși transversal, cu capetele sprijinite pe cele două borduri, alți doi dulapi, pe care stăteai cu roaba pînă ce ți-era umplută de deținuții coborîți în burta vasului. De acolo aruncau cu lopețile balastul în roabă. Cu cît însă nivelul balastului din fundul vasului scădea, cu atît mai anevoioasă era mînuirea lopeților prevăzute cu cozi mai lungi decît în mod obișnuit. Era o adevărată performanță, și de forță, și de jonglerie, să arunci cu lopata, de jos, din fundul vasului, balastul în roabă.

În ziua aceea am trecut prin toate felurile de munci de la descărcatul baculuí. Am cărat și cu roaba și am dat și la lopată. La început, cu greu și fără spor, apoi, încetul cu încetul, cu ceva mai multă îndemînare. Și toate astea sub ploaia neîncetată de ordine și invective ale gardienilor, care zbierau cît îi ținea gura: „Dă-i drumul mai repede! Ce stai, bă?! Ce? Ai venit să te odihnești?! Mișcă mai repede, că îți fac raport!", la care se mai adăugau dogoarea soarelui și zăpușeala din fundul șlepului. Ușoara boare de vînt care abia făcea să tremure frunza sălciilor nu apuca să te răcorească atunci cînd coborai cu roaba încărcată pe mal sau urcai cu ea înapoi, în pas alergător. Eram tot timpul lac de apă, iar în pauza de prînz, cînd ni s-a dat masa, de oboseală, abia mi-am putut mînca porția. Eram pe punctul de a regreta că nu-l ascultasem pe avocatul Grecu, dar ambiția mă făcea să alung acest gînd.

În ziua aceea nu am avut răgazul să stau de vorbă cu cei cîțiva prieteni sau cunoscuți din echipa de lucru și nici poftă să mă las încîntat de priveliștea din jur. Seara, m-am întors în lagăr răpus. Abia mă mai țineam pe picioare. În vreme ce așteptam cu nerăbdare „numărul", ca să mă pot culca, a venit la mine avocatul Grecu să-mi propună să ne reluăm locurile de muncă avute înainte de a fi făcut schimbul. I-am mulțumit pentru buna lui intenție, dar am refuzat, spunîndu-i că îmi convine mai mult munca la bacuri decît la vopsitul paturilor, ceea ce cred că l-a făcut să aibă dubii în privința deplinei mele să-

nătăți mintale. A doua zi dimineața, cînd s-a dat deșteptarea, abia m-am putut da jos din pat. Efortul din ziua precedentă îmi provocase o febră musculară în tot corpul. Mă dureau picioarele, umerii, brațele și spatele și-mi simțeam toate încheieturile înțepenite. Mi-a venit greu să mă scol, să mă încalț, să ies la spălătorul din fața barăcii, iar încetul cu încetul mișcările făcute m-au dezmorțit. Cînd am ieșit cu brigada pe poarta lagărului și am pornit la drum, m-am încălzit și chiar dacă încordarea musculară mai persista, durerile se calmaseră. În cea de-a doua zi de muncă la descărcatul balastului, ca și în următoarele, de altfel, am făcut tot posibilul să-mi menajez forțele. Mi-am dat seama că munca de la bac era cu mult peste puterile mele încă nerefăcute. Trecuseră prea mulți ani de cînd nu mai făcusem cel mai mic exercițiu fizic și aveam nevoie de timp pentru a-mi reface musculatura atrofiată. Luînd exemplu de la ceilalți camarazi de muncă și urmîndu-le sfaturile, am uzat de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi economisi puterile. Profitam de orice moment de neatenție a gardianului sau de îndepărtarea lui de la locul nostru de muncă pentru a sta de vorbă cu ostașul de pază sau pentru a fuma o țigară la umbra sălciilor de pe mal. În timp ce ne vedeam de treabă, eram cu ochii pe el. Cum întorcea capul, cum lăsam roaba jos sau lopata din mînă, iar dacă eram în fundul bacului, foloseam răgazul întinzîndu-ne pe spate pe balastul care mai păstra din răcoarea înmagazinată în timpul nopții. Datorită aplicării acestei tactici a economiei de forțe, în următoarele zile, cît a mai durat descărcarea balastului, am reușit să-mi stabilesc un echilibru și să mă adaptez muncii cu roaba și cu lopata, fără să mă mai întorc așa de zdrobit în lagăr. Oboseala nu putea fi însă înlăturată. Ba, dimpotrivă, se acumula, și pot spune că era un fenomen general, resimțit de toți deținuții...

Cînd a venit rîndul bacului cu piatră să fie descărcat, munca noastră a devenit și mai anevoioasă. Era vorba de bolovani de diferite dimensiuni, care trebuiau urcați pe niște dulapi, așezați la fel ca cei de pe bacul cu balast, unde erau încărcați în roabe și transportați pe mal. În funcție de mărimea lor, într-o roabă încăpeau maximum trei sau patru bolovani sau, în cel mai rău caz, unul singur. Spun în cel mai rău caz, pentru că nu era deloc ușor să urci din burta vasului, mai ales cînd era deja pe jumătate gol, un bloc de piatră de o asemenea greutate. Era o treabă la care ne înhămam cîte doi-trei inși, pentru a reuși să-l rostogolim în sus, pe panta înclinată a unor dulapi, care cu un capăt stăteau pe pietrele din șlep, avîndu-l pe celălalt proptit pe dulapii transversali unde așteptau roabele. Unghii strivite, degete zdrobite și mîini și brațe zdrelite erau mici accidente la ordinea zilei. De mai multe ori au fost și accidente mai grave, dar nu în perioada în care am lucrat eu la descărcat. Pe de altă parte însă, tocmai datorită acestor diferențe de dimensiuni și greutate a pietrelor, nu ni se putea stabili o normă de lucru, ca la descărcatul de nisip sau de pietriș. Gardianul încerca și aici să ne stimuleze cu îndemnuri la grabă, dar o făcea fără convingere, dîndu-și seama că în asemenea condiții ritmul descărcării nu putea fi mărit. Răcnea mai mult ca să fie auzit de vreun eventual ofițer

venit în control. Din cîte îmi amintesc, nu am lucrat decît cîteva zile la descărcatul de piatră.

Iosif Ripan, lîngă care, pentru a mai sta de vorbă, mergeam în coloană, şi la plecarea din lagăr, şi la întoarcere, mi-a propus într-una din acele zile o alternativă mult mai plăcută. Iosif lucra la atelierul de tinichigerie, unde îl vizitasem de cîteva ori în timpul pauzei de la ora mesei. Lucra singur la o comandă ocazională pe care urma s-o execute în cîteva zile. Se întorcea apoi la munca în cadrul brigăzii lui, la cîmp. Iosif învăţase meseria de tinichigiu la Aiud, într-una din perioadele lui de detenţie. Munca în atelier se apropia tocmai de sfîrşit, cînd a fost anunţat că va mai avea de lucru la o nouă comandă, mai mare şi, mai ales, urgentă. Cînd i s-au dat amănuntele despre lucrare, Iosif a explicat că nu o va putea executa de unul singur în timpul cerut. Pretinzînd că avea nevoie de ajutor, Iosif mi-a spus că se gîndise la mine. Ofiţerul îi aprobase cererea, zicîndu-i să-şi caute singur un deţinut care să cunoască meseria. Desigur că propunerea îmi surîdea, pentru că puteam fi din nou împreună şi nu părăseam nici malul Dunării, către care mă simţeam atras în continuare. Totuşi nu înţelegeam cum îşi închipuia Ripan că îl voi putea ajuta, cînd nu aveam habar de tinichigerie. Mi-a explicat însă că va trebui doar să mă prefac că lucrez atunci cînd va intra în atelier vreun gardian, pentru că lucrarea o va putea executa şi singur. Iosif a reuşit să-mi înlăture atît scrupulele, pe care mi le făceam la gîndul că neputîndu-l ajuta efectiv el va trebui să lucreze şi pentru mine, cît şi teama că vreun membru al administraţiei va descoperi că nu eram de meserie. Deşi cu oarecare îndoială încă, am sfîrşit prin a accepta propunerea. Ajunşi în lagăr, Iosif s-a dus să-l anunţe pe brigadier că îşi găsise un tovarăş de muncă priceput la tinichigerie şi i-a dat numele meu pentru a-mi face mutarea de la bacuri la atelier. Şi aşa am ajuns să fiu uns tinichigiu! În primele zile mi-am dat toată osteneala să fiu un ucenic model, care să-şi servească prompt meşterul, întinzîndu-i scula de care avea nevoie, aducîndu-i foile de tablă zincată pe bancul de lucru sau încăzindu-i la flacăra lămpii de benzină ciocanul de lipit cu cositor. Sub îndrumarea lui Iosif, am început să fac şi anumite operaţii mai simple, tăind cu foarfeca bucăţi de tablă de diferite forme sau chiar ondulînd cu un cleşte special marginile unor piese deja confecţionate. Comanda cuprindea un număr destul de mare de ligheane şi căni de turnat apă pentru spălătoarele ce se întrebuinţau atunci cînd nu era apă curentă. Am aflat că erau destinate familiilor gardienilor care locuiau în Salcia. Canalizarea şi instalaţiile sanitare fiind defectuoase şi nefuncţionînd permanent, spiritul gospodăresc şi inventiv al administraţiei descoperise un remediu specific progresului socialist din acea vreme, recurgînd la o instalaţie paralelă, de spălătoare primitive de altădată. Calitatea şi aspectul lor nu dezminţeau valoarea materialului din care erau confecţionate: tablă zincată ordinară! De altfel, întreaga operaţie a decurs după tipicul bine cunoscut care hotăra soarta producţiei în ţara socialismului biruitor: cam pe la jumătatea lucrării s-a terminat tabla şi nu s-a mai obţinut altă repartiţie, aşa încît planul

de confecționare a spălătoarelor a fost abandonat, iar Iosif Ripan și cu mine am fost trimiși, cu încă alți cîțiva deținuți, să descărcăm un bac cu brichete (ouă) de cărbuni.

În închisoare, viața noastră zilnică era în mare măsură influențată de atitudinea gardianului care era de serviciu. Putea să decurgă în mod pașnic, fără ca liniștea și monotonia să-i fie tulburate, dacă gardianul de zi nu-și făcea simțită prezența decît la ora „programului", sau la împărțirea mesei, dar putea deveni un adevărat chin, dacă pe coridor era de serviciu o brută sadică, aflîndu-și satisfacții în suferința provocată celor din celulă și în numărul cît mai mare de zile de izolare împărțite cu nemiluita. În decursul anilor însă, Ministerul de Interne reușise să creeze un tip de gardian aproape standardizat, care, în funcție de fluctuațiile politicii regimului față de deținuți, putea fi, la ordin, azi bun și mîine rău. Aici însă, în Balta Brăilei, la capătul pămîntului și departe de centru, ordinele primite sufereau influența conducerii locale, care își permitea anumite abateri, fie prin delăsare, fie prin luarea de inițiative personale. De asemenea, puterile și libertatea de acțiune acordate gardianului din Balta Brăilei, pus să ne supravegheze și să ne forțeze la muncă, erau cu mult mai mari decît ale gardianului din penitenciar, expus atît controlului permanent al superiorilor din direcție, cît și inspecțiilor frecvente ale trimișilor Ministerului de Interne. Simțindu-se învestit cu drepturi de stăpîn absolut pentru a obține randamentul maxim la muncă din partea deținuților ce-i erau încredințați, gardianul din Balta Brăilei era în general mai brutal, mai lipsit de milă și mai abuziv. De un astfel de exemplar am avut parte cînd am început să descărcăm bacul cu cărbuni. Echipa noastră de vreo șapte-opt inși a fost luată în primire de răcnetele gardianului ce avea să ne însoțească la muncă încă din momentul încolonării noastre în curtea lagărului. Nimic nu-i plăcea și totul era motiv de critică, de invective și insulte. Ba nu eram bine aliniați, ba vorbeam în front, ba nu stăteam drepți! Nici pe drum nu ne-a slăbit cu cuvintele lui de ocară: „Ține, bă, cadența! Ce te uiți, bă, în lături? N-ai nimic de văzut! Stai cu ochii pe cel din față!" Cînd am ajuns pe bac, nici nu am apucat bine să punem mîna pe roabe și pe lopeți că ne-am trezit că-i cere numele unuia dintre noi pentru a-i face raport că nu muncește. La murmurul nostru de indignare față de o asemenea nedreptate, a mai cerut un nume, la întîmplare, pentru a-i face raport de indisciplină. Văzîndu-l atît de turbat, ne-am decis la prudență. Ne-am văzut de treabă în tăcere, fără să ne mai lăsăm provocați de insultele pe care le profera, fapt care l-a înfuriat la culme, făcîndu-l să-și mărească debitul de înjurături, răcnind mai des și mai tare formulele consacrate: „Mișcă, bă, mai repede! Ce stai? Dă-i bătaie!"

Pe bac am împărțit treaba cu Ripan, trecînd pe rînd, cînd unul, cînd altul, fie la lopată, fie la roabă. Ca și la celelalte bacuri, unul arunca de jos, din fundul vasului, cu lopata în roaba de pe dulapii așezați transversal, iar celălalt ducea roaba pe puntea înclinată pînă la mal, unde o deșerta. Munca era aproape la fel de grea ca la balast, dar mai murdară. Eram negri din cap pînă-n pi-

cioare de praful de cărbune care se ridica din brichetele încinse de soare, cînd înfigeai lopata în grămadă şi cînd îi aruncai conţinutul în roabă. N-am fost scutiţi de gura gardianului nici pe drumul de întoarcere, iar la poarta lagărului i-a raportat ofiţerului de serviciu numele celor doi camarazi ai noştri care, aşa murdari de cărbune cum erau, au fost duşi pentru trei zile la izolare, cu regimul cunoscut: noaptea la izolare şi ziua la muncă. Primele două zile nu primeau nimic de mîncare, iar la stingere li se dădea o rogojină şi o pătură cu care să doarmă pe pardoseala de beton. Noi ne-am spălat destul de greu şi numai în parte de praful gros şi lipicios de cărbune, care ne-a provocat toată noaptea mîncărimi de piele.

Şi a doua zi am lucrat în aceeaşi echipă şi cu acelaşi gardian. De data asta ne-am pregătit mai bine pentru a ne apăra de praful de cărbune. Am improvizat fiecare din ce am avut în bagajul nostru de zdrenţe cîte un fular pe care ni l-am legat la gît sau chiar ne-am îmbrobodit cu el. Prevederea noastră s-a dovedit însă utilă numai în primele cîteva ore de muncă. Briza, la început plăcută, care abia adia de-a lungul malului Dunării, s-a tot înteţit în cursul dimineţii. Către prînz s-a prefăcut într-un vînt puternic care sufla în rafale şi în faţa căruia fularele noastre n-au mai servit la nimic. Tot bacul, împreună cu noi, era învăluit într-un nor de praf de cărbune, căruia nu-i mai stătea nimic în cale. Degeaba căutam să ne înfăşurăm capul şi faţa, nelăsîndu-ne decît ochii liberi. Broboadele noastre nu rezistau în bătaia vîntului, începeau să fluture, ne descopereau feţele şi praful în care eram învolburaţi ni se lipea pe obraji şi ni se strecura pe lîngă gît şi ceafă, pînă sub cămaşă. Printre rafelele de vînt nu mai parveneau la urechile noastre decît frînturi din răcnetele gardianului care, neobosit, îşi debita fără încetare îndemnurile la muncă, ameninţările şi insultele. Nimeni nu-l mai băga în seamă. Eram preocupaţi numai de lupta noastră cu praful care ne orbea şi, deşi ne schimbam din timp în timp locul de muncă, de la lopată la roabă şi invers, nu era chip să ne ferim de el. În fundul bacului eram expuşi vîrtejului de praf ridicat din grămada de cărbuni de îndată ce înfigeai lopata în ea, iar pe punte, pe lîngă praful spulberat din roaba plină cu cărbuni, mai aveai de înfruntat şi vîntul. Întrucît vîntul sufla puternic şi cu întreruperi, riscai în orice moment să-ţi pierzi echilibrul, în timp ce împingeai roaba pe podul înclinat de dulapi, şi să cazi în Dunăre. N-am realizat decît după o vreme că înţepăturile pe care le simţeam în ochi, în jurul nasului şi în fundul gîtului nu se datorau unei simple iritaţii. Cînd, în pauza de prînz, ne-am adăpostit cu gamelele în mînă în spatele barăcilor-atelier şi ne-am uitat unii la alţii, eram de nerecunoscut. Ne-am speriat cînd am văzut cum arătam, cu ochii roşii, cu pleoapele umflate şi toată pielea feţei tumefiată. Ne-am înţeles cu toţii să refuzăm să mai muncim în asemenea condiţii şi, la sfîrşitul mesei, i-am cerut gardianului să cheme ofiţerul de serviciu, pe care tocmai îl văzusem intrînd pe poarta ţarcului. Furios că nu-i ascultăm ordinul de a ne sui pe bac şi a ne apuca de lucru, gardianul s-a răstit la noi, ameninţîndu-ne că ne va face raport pentru indisciplină. Am încercat să-i atragem

atenția asupra halului în care arătam, dar nu am găsit la el nici o înțelegere. Dimpotrivă, s-a stropșit la noi și mai amenințător:

— Dă-i drumu' la muncă și nu mai comenta, că te ia mama dracului!

— Pînă nu chemați ofițerul de serviciu, nu ne mișcăm de aici!

Și pentru a întări spusele, ne-am și așezat pe jos, atitudine care și-a atins scopul. Fără să-și poată stăpîni gura, s-a dus totuși să-l cheme pe ofițer. Între timp, starea noastră se înrăutățise. Înfățișarea noastră excludea necesitatea oricărei pledoarii. Mai ales pleoapele ni se umflaseră atît de tare, încît ochii ne erau aproape închiși și lăcrimau fără încetare. Deși aținat pe drum de gardian, cînd ne-a văzut, ofițerul nu a avut decît o scurtă ezitare, după care a dat dispoziție să nu se mai lucreze în ziua aceea la cărbuni, iar nouă ne-a spus să ducem lopețile și roabele la magazia de unelte și să facem ordine în încăpere. Ca prin farmec, gardianul a tăcut. Ne-a privit pieziș, dar pînă la plecarea spre lagăr nu i-am mai auzit gura. Pe drumul de întoarcere a vrut să ne arate că totuși nu-i pierise glasul. Și a reușit! Cînd ne-am prezentat la cabinetul medical, doctorii noștri s-au speriat. Ne-au tamponat pe față cu apă oxigenată pentru a înlătura stratul de praf de cărbune. A ieșit la iveală o piele roșie și iritată, care ne provoca usturimi tot mai insuportabile. Alifiile doctorului Picu Ionescu ne-au alinat usturimile, dar iritația pielii a mai persistat cîteva zile. Cel mai grav afectați au fost ochii. Pe pielea pleoapelor umflate se produseseră crăpături foarte fine, dar extrem de dureroase, iar ochii, injectați și plini de lacrimi, au favorizat la cîțiva dintre noi apariția unor cazuri destul de rebele de conjunctivită. Iosif Ripan și cu mine am scăpat de această consecință, dar usturimile de la ochi și față ne-au chinuit cîteva zile. Toată echipa noastră de „carbonari" a fost scutită de muncă trei zile, timp în care mergeam de două ori pe zi la spital pentru a ni se pune picături în ochi și pentru a ne fi tratate pleoapele și conjunctivitele.

În 1963, ca și în 1964, am făcut de mai multe ori parte din echipele de descărcare a bacurilor. Memoria nu mă mai ajută însă să stabilesc nici de cîte ori am muncit la descărcări și nici succesiunea cronologică a ieșirilor mele cu brigada care lucra pe malul Dunării. Am pomenit pînă acum despre unele din aceste perioade, de cîte trei-patru zile sau chiar o săptămînă, lucrate la descărcatul bacurilor, fără pretenția de a fi putut preciza data și deci ordinea în care s-au succedat. Voi proceda de aici înainte la fel și cu diferitele episoade ce mi-au rămas în amintire și despre care voi relata, avînd ca singur reper de a le plasa cu aproximație în timp, doar vremea de afară indicîndu-mi anotimpul. Țin astfel minte că de cîte ori am muncit la bacuri, vremea a fost frumoasă și în general am suferit de căldură și nu de frig. O singură dată am avut parte de o ploaie torențială de vară, care în cîteva clipe ne-a udat pînă la piele. Debitul cascadei de apă ce se prăvălea din cer a redus în așa măsură vizibilitatea, încît paznicii noștri s-au alarmat și au fluierat încetarea lucrului și adunarea noastră sub una din sălciile bătrîne de pe mal. În ziua aceea lucram pe un bac care adusese orz pentru animalele de la ferma partidului.

O parte din noi, coborîți în burta vasului, puneam orzul în saci, iar alții îi cărau pe mal și îi deșertau în lada unui camion cu remorcă. Cele două operațiuni, una grea, iar cealaltă mult mai ușoară, le făceam prin rotație. Ridicatul pe umeri și căratul cu spinarea a unor saci de circa șaptezeci de kilograme, în ritmul impus de strigătele gardianului care ne grăbea întruna, era pentru cei mai mulți o muncă grea, care le solicita un efort prea mare pentru puterile lor slăbite. Ploaia care s-a dezlănțuit ne-a venit în ziua aceea în ajutor, pauza de lucru pe care a provocat-o prinzîndu-ne bine. Cînd stropii au început să se rărească și cerul s-a mai luminat, gardienii s-au grăbit să ne trimită la muncă pe bac, neașteptîndu-se la noul ropot de ploaie ce s-a pornit cînd tocmai dădeam să ne apucăm de lucru. Mai întîi au ezitat, dar apoi au fluierat iar adunarea pe mal. Nu apucaserăm să coborîm de pe bac decît o parte din noi, cînd, părîndu-li-se că ploaia va înceta, s-au răzgîndit și au contramandat ordinul. Au reușit astfel să creeze cîteva minute de haos, în care o parte din deținuți, care nu auziseră ultimul ordin, continuau să coboare pe mal, în timp ce alții voiau să urce pe bac.

Profitînd de ruperea de nori și de momentele de zăpăceală, Nelu Dumitrescu s-a strecurat fără să fie văzut pînă la cabina de scînduri ce se afla pe partea puntată de la pupa șlepului. Făcuse incursiunea din simplă curiozitate și din dorința de a explora un spațiu în care accesul deținuților era interzis. Eu mă urcasem tocmai pe bac și mă pregăteam să cobor în burta vasului, cînd mi-a atras atenția un fluierat. Pitit după cabina de la pupa șlepului, Nelu Dumitrescu îmi făcea semn cu degetul să vin la el. Bănuind că descoperise ceva interesant, am pornit spre el, de-a lungul bordului vasului, dinspre Dunăre. Mergeam în patru labe pentru a nu fi observat de gardianul de pe mal, a cărui nehotărîre, după felul în care privea mereu la norul negru și amenințător de deasupra lui, se vedea că mai dăinuia încă. Am ajuns cu bine lîngă Nelu, care, șoptindu-mi că are o surpriză pentru mine și făcîndu-mi semne să-l aștept, a dispărut într-o clipă pe ușa întredeschisă a cabinei din spatele lui. Tot atît de iute a reapărut iar lîngă mine, așezînd pe jos între noi o farfurie de tablă smălțuită, cu două bucăți de pește prăjit, calde încă. Cum nu aveam timp de pierdut, le-am mîncat amîndoi aproape pe nerăsuflate, neputîndu-ne bucura în liniște de gustul unui pește pe care și oamenii așa-ziși liberi din țară îl uitaseră de mult: gustul de cegă! Bătusem de-a dreptul un record, mîncînd cegă în închisoare! Între timp cerul se luminase, zăpăceala de du-te-vino dintre bac și mal se calmase, și gardianul redevenise atent. Am reușit totuși să ne strecurăm neobservați pînă la locurile noastre de muncă, unde Nelu mi-a povestit cu amănunte aventura lui de pe bac și secretul bucăților de cegă. Nelu se dusese la cabina din capătul bacului, cînd se pornise potopul și rămăsese acolo cîtă vreme ținuse ploaia. Intrînd în cabină, avusese supriza să dea peste cîrmaciul șlepului, care, văzîndu-l, doar că n-a sărit în Dunăre de spaimă. Nelu s-a priceput însă să-l liniștească și chiar să-i cîștige încrederea. Cîrmaciul și-a dezlegat limba cu mult peste așteptările lui, dîndu-i informații de tot felul despre viața

de afară. I-a dat şi ultimul număr din *Scînteia*, a cărei pagină cu ştiri externe Nelu a citit-o pe loc, memorînd ceea ce i s-a părut mai important. Cîrmaciul nu voise să părăsească şlepul pe durata descărcării orzului şi fusese instruit de ofiţerul de serviciu să nu iasă din cabină, în timpul zilei, cînd lucrau deţinuţii. Îi atrăsese totodată atenţia că orice contact ar lua cu deţinuţii îl va costa ani grei de închisoare. Ameninţat în acest fel, omul nu ieşea din cabină decît seara, după ce deţinuţii părăseau ţarcul pentru a se întoarce în lagăr. Profita atunci să pescuiască, aruncînd în Dunăre pripoane cu mai multe cîrlige pentru prins somn, pe care le scotea din apă dimineaţa devreme, înainte de sosirea deţinuţilor. În dimineaţa aceea găsise prinsă într-un cîrlig o cegă, pe care tocmai o prăjise în tigaie. Oferindu-i lui Nelu să guste din peştele prins, acesta i-a spus că vrea să ia bucata cu el ca s-o împartă cu un camarad de închisoare. Cîrmaciul s-a împotrivit intenţiei lui Nelu, fiindu-i teamă că va fi prins cu peştele şi se va afla de la cine l-a primit. Aşa s-a făcut că Nelu m-a chemat lîngă cabină pentru a mînca peştele pe loc, după dorinţa marinarului. Vorbindu-i lui Nelu despre felul cum pescuia cu priponul, omul i s-a plîns că nu mai are săpun de rufe. Văzîndu-l că nu înţelege legătura dintre pescuit şi săpun, cîrmaciul i-a explicat că cea mai bună momeală la care muşcă somnul este săpunul de rufe. Era vorba de acelaşi mizerabil săpun de rufe, cu miros de petrol, produs după standardul statului comunist, care ni se dădea şi nouă pentru spălat. Nelu i-a promis că va încerca să-i aducă vreo cîteva bucăţi în ziua următoare. La întoarcerea în lagăr ne-a prins numărătoarea de seară umblînd din prieten în prieten prin dormitoare, pentru a colecta săpun de prins somni!

A doua zi, deşi n-a mai plouat, am avut parte de un gardian obosit, care a stat mai tot timpul aşezat la umbră, la picioarele unei sălcii, cu cozorocul chipiului tras pe ochi. Cred că nici nu se trezea atunci cînd ne pomeneam cu el strigînd tam-nesam: „ Dă-i, bă, drumul mai repede!“ N-am avut aşadar nici o dificultate să ne prelingem de-a buşilea pe lîngă bordul vasului pînă la cabina marinarului. I-am dat săpunul colectat în seara precedentă şi i-am mai pus cîteva întrebări despre situaţia din ţară. După vorbă mi-am dat seama că era oltean şi l-am întrebat de unde e.

— Din Mehedinţi, din comuna Batoţi.

— Îl cunoşti pe popa Justin Iorgulescu?

— Cum să nu-l cunosc? Doar mi-a fost naş!

Nu degeaba se spune că lumea e mică şi, aş adăuga eu, olteni sînt peste tot!

— Ştiţi însă că l-au arestat acum cîţiva ani şi nu i-au mai dat drumul de atunci.

Nu ştiam, şi vestea m-a întristat. Prin 1946 sau ’47 fusesem la Batoţi împreună cu vărul meu George Boian, care urma să fie naş la căsătoria fetei preotului Justin Iorgulescu. Pe popa Justin îl ştiam de altfel de cînd eram copil,

pentru că se întîlnea deseori cu tatăl meu, care nu avea decît cuvinte de laudă pentru el.

Într-una din zile, în timp ce munceam la descărcatul unui șlep, am avut ocazia să asistăm la un spectacol gratuit, oferit de gospodăria de stat din comuna Dăieni. Gospodăria era situată vizavi de Salcia, pe malul dobrogean al Dunării, cam la o jumătate de kilometru în amonte față de poziția țarcului nostru. Era o fermă specializată în creșterea rațelor, întreaga ei producție fiind destinată exportului. Deși distanța care ne despărțea era destul de mare, puteam vedea cu ochiul liber rațele fermei de pe celălalt mal. Punctele albe care se mișcau pe fondul verde al pajiștii deveneau și mai vizibile cînd erau mînate în apele de la malul Dunării, împrejmuite de un gard din plasă de sîrmă. În ultimele zile observasem că apele Dunării se umflaseră, erau mai tulburi, mai repezi și mai agitate. Pînă și bacul nostru, greu încărcat și ancorat lîngă mal, se mișca în ritmul valurilor care îl săltau și-l coborau. Deși domoală, mișcarea făcea și mai anevoios drumul cu roaba pe dulapii flexibili și instabili, supuși și ei influenței ondulațiilor de la suprafața apei. Nu știu cine a văzut primul ce se petrecea pe malul opus, dar îmi amintesc că, aproape concomitent, toată lumea care popula țarcul nostru, fără deosebire de statut, s-a transformat în public spectator, înșirîndu-se de-a lungul malului. Deținuți, gardieni și ostași de pază urmăreau cu toții spectacolul care se desfășura în fața noastră. Apele crescute și învolburate ale Dunării rupseseră plasa de sîrmă care îngrădea locul unde înotau rațele fermei. Prin breșa făcută, rațele începuseră să iasă în larg și erau acum purtate de apă către mijlocul Dunării, unde curentul era mai puternic. Pînă să prindă de veste oamenii fermei și să încerce să mai salveze ce mai era de salvat, toată suprafața apei era deja presărată cu cîteva sute de rațe albe care nu păreau deloc nemulțumite de întîmplare. Liniștite, majoritatea se lăsau duse în derivă de undele Dunării, fără să încerce să se opună curentului pentru a face cale întoarsă. Altele, dimpotrivă, se străduiau să învingă forța apei curgătoare și înotau către malul nostru, nebănuind că și aici era un țarc care îngrădea libertatea. Cîteva au reușit chiar să ajungă pe malul nostru, dar, spre dezamăgirea unor camarazi, care, animați mai degrabă de intenții practice, decît binevoitoare față de rațe, le așteptau lîngă baraca unde era motorul pompei de apă, păsările evadate au acostat mai la vale, dincolo de gardul de sîrmă ghimpată al țarcului. Între timp, urcați în două luntre cu vîsle, oamenii fermei căutau să abată rațele scăpate pe apă, către malul dobrogean. Păreau să nu îndrăznească însă se se aventureze pînă spre mijlocul fluviului, probabil din teama de a nu fi duși de curentul apei mult prea departe de fermă. Rațele ajunse în larg le-am urmărit cu ochii cum se duceau pe apă la vale, pînă cînd petele lor albe s-au contopit în culoarea galben-murdară a apelor Dunării și au pierit în depărtare. O dată cu dispariția lor ne-am trezit din nou la realitate. Nu numai noi. Din păcate și gardienii. Cîte rațe a pierdut ferma în ziua aceea și cine a fost tras la răspundere pentru paguba produsă nu am aflat. Nu ne-am îndoit însă nici o clipă că vinovatul va trebui să fie,

conform şablonului, „un sabotor“ şi „un duşman de clasă“, care va avea de a face cu „organele puterii populare“ şi va înfunda puşcăria!

Într-una din duminici, cînd nu am fost scoşi la muncă, s-au distribuit cărţi poştale deţinuţilor din brigada care îşi îndeplinise norma în luna respectivă. Era brigada din care făcea parte şi prietenul meu Lie (Iacob Pintilie), care mi-a propus să folosesc eu ocazia în locul lui. Cu alte cuvinte, s-a oferit să-mi cedeze cartea lui poştală. Un gest pe care nu l-am putut uita niciodată şi pentru care îi sînt şi azi recunoscător. Avea să fie prima carte poştală primită de mama de la mine, după mai bine de zece ani! Pentru a o duce la împlinire, generozitatea lui Lie mai avea însă un clenci: trebuia ca substituirea de persoane pe care o implica să treacă neobservată. Riscul de a fi prinşi nu putea fi complet eliminat. Nu aveam altă soluţie, decît să mizăm pe neatenţia ofiţerului politic care se ocupa de verificarea şi cenzura corespondenţei. Ne-am dus aşadar amîndoi la camera din apropierea porţii lagărului, în faţa căreia se adunaseră toţi cei cu dreptul de a scrie acasă în luna aceea. Uşa camerei era deschisă. Ofiţerul politic şi un gardian cereau pe rînd numele fiecărui deţinut care se prezenta în faţa lor şi, după ce îl identificau şi îl bifau pe lista celor îndreptăţiţi să scrie acasă, îi dădeau cartea poştală şi o ciosvîrtă de creion chimic, nu mai lungă de cinci-şase centimetri. Totodată îi arătau o hîrtie afişată pe perete, care reproducea textul-tip al cărţii poştale pe care urma să-l respecţi întocmai: „*Dragă... Eu sînt bine, sănătos. Te rog să-mi trimiţi un pachet de 5 kg cu* (şi aici indicai cele cîteva produse alimentare admise) *slănină, marmeladă, miere, biscuiţi, precum şi 400 de ţigări. Adresa mea este: Formaţiunea 0957 Ostrov*.“ Cartea poştală se încheia cu semnătura. Orice vorbă în plus adăugată în conţinutul cărţii poştale ducea la anularea ei. Pentru a termina mai repede treaba, ofiţerul distribuia concomitent la cinci deţinuţi cîte o carte poştală şi cîte un fragment de creion chimic. Aştepta apoi pînă ce terminau de scris, pentru a proceda la fel cu următorii cinci. Cei care îşi primeau cartea poştală nu aveau voie să părăsească încăperea şi şi-o scriau cum puteau şi pe unde apucau. Camera era mică şi, în înghesuiala creată de prezenţa ofiţerului, a gardianului, a celor cinci deţinuţi intraţi în posesia cărţilor poştale şi a celor cinci care urmau la rînd, era greu de găsit un loc propice pentru scris. Doi aveau loc să-şi pună cărţile poştale pe marginea mesei, la care stăteau ofiţerul şi gardianul, dar ceilalţi trei şi le scriau din picioare, proptindu-le pe perete sau pe tocul uşii. Cînd i-a venit şi lui rîndul, Lie şi-a ales tocul uşii. Stătea astfel chiar pe prag, iar eu, lîngă el, dar afară, printre cei care aşteptau la coadă. Deţinuţii care se găseau deja în cameră stăteau paravan cu corpurile lor între uşă şi cei doi M.A.I.-işti din fundul camerei, acoperindu-l pe Lie, fapt pe care contasem şi de care am profitat. Schimbînd locul cu Lie, am scris eu cartea poştală, aplicînd-o pe tocul uşii. Am scris-o repede, am semnat Pintilie Iacob şi am ieşit afară. Lie a predat-o ofiţerului care şi-a aruncat doar în fugă ochii peste ea.

Cîteva zile am trăit cu emoția că ofițerul politic va descoperi nepotrivirea dintre semnătura expeditorului (Pintilie Iacob) și numele adresantului (Elena Ioanid). Ofițerului i-a scăpat însă acest amănunt, fiind probabil atent numai la verificarea textelor propriu-zise ale cărților poștale. De perspicacitatea mamei, că îmi va recunoaște scrisul și va înțelege subterfugiul la care am recurs, nu m-am îndoit. Nu mai aveam decît o singură teamă: să i se fi întîmplat ceva mamei, despre care nu mai știam de multă vreme nimic, sau să se fi mutat între timp la altă adresă. Peste vreo zece zile aveam să mă liniștesc în toate privințele. Mi-au fost confirmate și lipsa de vigilență a ofițerului politic, și prezența de spirit a mamei, care locuia la aceeași adresă: Lie a fost chemat la poarta lagărului pentru a primi pachetul venit pe numele lui! Știam acum, și mama, și eu, că eram, și unul, și altul, în viață. În ziua aceea, la patul meu din baracă, ca și la paturile celor care mai primiseră tot atunci pachete de acasă, a fost mare banchet. Împreună cu Lie, mi-am invitat toți prietenii mai apropiați să se înfrupte din bunătățile trimise de mama. A avut mare succes borcanul cu miere, în care pusese miezuri de nucă! Au venit și Iosif Ripan, și Gioga Parizianu, și Nelu Dumitrescu și mulți alții. Printre ei și doctorul Ion Voiculescu, Nuțu, cum aveam să-i spun cînd prietenia noastră a devenit mai strînsă. Era un băiat vesel, dar totodată și serios, chibzuit în judecată și de un caracter integru. Ne-am simpatizat din primul moment și, în scurtă vreme, s-a legat între noi o prietenie trainică, nedezmințită nici prin trecerea vremii, nici prin distanța care ne-a despărțit mai tîrziu, cînd am părăsit țara. Văzîndu-l mereu în tovărășia unui grup de legionari prahoveni, mai toți din comuna Pucheni, cu care se înțelegea foarte bine, am fost multă vreme convins că era și el membru al aceleiași mișcări. Nimic din atitudinea lui nu venea să-mi contrazică această părere. Eram deja buni prieteni, cînd într-o zi, stînd amîndoi de vorbă, mi-am început o frază în felul următor:

— Spune-mi, Nuțule, tu, care ești legionar...

Nuțu a izbucnit în rîs:

— De unde ai scos-o că sînt legionar? Eu nu am făcut niciodată politică, mi-am văzut numai de meserie!

Invitatul prietenilor „la masă", atunci cînd soseau pachetele de acasă, era un obicei generalizat, astfel încît și cei care nu avuseseră dreptul la carte poștală se puteau bucura de gustul unor alimente mai deosebite, iar fumătorii își primeau și ei tainul de țigări din pachetele nefumătorilor. Fiecare împărțea frățește cu prietenii conținutul pachetului primit, care se epuiza în cîteva zile. În funcție de regiunea țării din care fuseseră expediate, coletele de acasă soseau eșalonat. Între primul și ultimul care sosea în lagăr se scurgea un răstimp de aproape două săptămîni, timp în care, zilnic, un număr de deținuți își primea pachetele și își poftea cercul de prieteni la ospăț. Era o perioadă în care deținuții, deși mai veseli, erau totuși mai îngînduraţi. Pachetul primit era semnul că cei de acasă, sau cel puțin expeditorul lui, erau în viață, dar le arăta totodată prin conținutul lui și starea lor materială. Multe din pachetele care

soseau în lagăr, mai ales ale țăranilor, erau sărăcăcioase și aduceau primitorului mai multă mîhnire decît bucurie. Cele mai triste cazuri erau ale celor care își așteptau zadarnic pachetul și rămîneau îngrijorați și pradă incertitudinii și presupunerilor care le tulburau sufletul.

Undeva, nu departe de lagăr, o tarla a terenului agricol al fermei fusese cultivată cu morcovi. Am aflat de această cultură în ziua în care administrația i-a convins pe o parte din bătrînii și inapții de muncă să renunțe la statutul lor de „scutiți" și să iasă la plivitul morcovilor. Li s-a spus că este o muncă ușoară, o muncă pentru femei, fiind ademeniți și cu perspectiva de a li se da voie să scrie acasă pentru a primi pachet dacă vor îndeplini norma. S-a constituit astfel o echipă de oameni mai în vîrstă, infirmi, chinuiți de dureri reumatice sau de alte suferințe, încît ți-era mai mare mila privindu-i a doua zi cum ieșeau pe poarta lagărului. Seara, la întoarcerea de la muncă, aspectul lor era și mai jalnic. Abia se mai tîrau! Am stat de vorbă cu inginerul Becherescu, care mi-a povestit pățania lor. Tarlaua cu morcovi, la care fuseseră duși, era de fapt un cîmp năpădit de bălării înalte pînă la brîu. Buruienilor de tot felul le mersese bine în pămîntul mănos din Balta Brăilei. Se dezvoltaseră în voie, crescînd în tufe dese, stufoase, cu tulpini groase și lemnoase, înăbușind sub ele morcovii pe care invalizii noștri trebuiau să-i plivească cu mîinile goale. Sărmanii oameni, betegi cum erau, se opinteau din răsputeri să smulgă din pămîntul uscat de arșița verii buruienile ale căror rădăcini adînc înfipte opuneau uneori o rezistență pe care nu reușeau s-o înfrîngă. Gardianul era însă acolo, la pîndă, cu tot bagajul lui de insulte și amenințări, pentru a-i sili să nu lase nici o buruiană în urma lor. Scormonind cu degetele pămîntul în jurul tufelor care nu se lăsau ușor smulse, reușeau pînă la sfîrșit să le vină de hac și să treacă mai departe la următoarea buruiană. Deseori se nimerea să fie cîte o pălămidă sau altă plantă cu ghimpi, de care erau obligați să tragă fără să se poată apăra de spini. Bătrînul inginer Becherescu mi-a arătat palmele lui însîngerate care, ca și ale tuturor celorlalți din echipa de plivit morcovi, erau numai tăieturi și înțepături. Singura consolare a bieților bătrîni era posibilitatea ce o aveau cu această ocazie de a mînca pe săturate morcovi cruzi. Muncind aplecați, stînd pe vine sau chiar așezați pe jos, printre buruienile înalte, erau de cele mai multe ori la adăpost de privirile gardianului și profitau să mai smulgă din pămînt și cîte un morcov pe care îl ștergeau pe haină și îl mîncau. Cum terminau de mîncat, smulgeau altul și nu se opreau din mestecat decît la apropierea gardianului. Cam după o săptămînă, morcovii i-ar fi putut da de gol: păreau toți bolnavi de icter! Fiind însă toți arși de soare și bronzați, faptul a trecut neobservat de gardieni. Unei priviri mai atente nu i-ar fi scăpat însă că, pe sub negreala produsă de soare, pielea și mai ales albul ochilor se pigmentaseră în galben. După vreo săptămînă de muncă fără spor, plivitul morcovilor a fost abandonat. Deținuții din brigăzile care, în drum spre punctul lor de muncă, treceau pe lîngă lanul de morcovi ne-au povestit că locul a ră-

mas definitiv în paragină, buruienile recucerindu-şi tere nul pierdut şi crescînd nestingherite pînă în toamnă, cînd tarlaua a fost arată.

Venise toamna, cu zilele ei posomorîte şi deprimante. Zile întunecoase, cu cerul mereu acoperit, cu vînturi care mînau tot mai repede şi mai jos, pe deasupra lagărului, nori grei prevestitori de vreme rea. Muncile la cîmp se terminaseră. Dimineţile, nu mai ieşeau pe poarta lagărului decît cîteva echipe de meseriaşi sau cîte un grup de deţinuţi repartizaţi la munci ocazionale, de reparaţii şi întreţinere a drumurilor şi clădirilor din incinta fermei partidului. Bacurile veneau şi ele tot mai rar, pînă ce n-au mai venit deloc. Malul Dunării era mai toată ziua învăluit în ceaţă, ceea ce nu mai corespundea măsurilor de siguranţă pentru a permite munca deţinuţilor la descărcatul lor. Marea majoritate a deţinuţilor rămîneau în lagăr, unde administraţia se străduia să ne facă viaţa cît mai insuportabilă. Percheziţiile, alarmele şi controalele inopinate în dormitoare, măturatul, spălatul pe jos, scuturatul păturilor şi saltelelor, ca şi corvezile de tot felul în curtea lagărului se ţineau lanţ. Toţi ofiţerii şi gardienii păreau obsedaţi de ideea că nu ne pot stăpîni decît ţinîndu-ne mereu ocupaţi. Cum ne vedeau doi-trei laolaltă stînd de vorbă, cum ne strigau: „Ce aveţi acolo de discutat?“ şi ne găseau de lucru pentru a ne împrăştia. Manifestau o adevărată fobie faţă de orice grup de deţinuţi pe care îi vedeau stînd de vorbă. Cele mai inofensive conversaţii le dădeau de bănuit că se urzesc comploturi şi se constituie organizaţii subversive. Una din corvezile la care ne venea destul de des rîndul era spartul şi stivuitul lemnelor pentru nevoile de iarnă ale bucătăriei. Cele două căruţe de la „interior“ aduceau zilnic cîteva buturugi enorme de sălcii care trebuiau despicate cu topoarele şi mărunţite în bucăţi de dimensiunea lemnelor de foc. Buturugile proveneau din fostele păduri de sălcii din Balta Brăilei, defrişate în favoarea terenului agricol. Nu ştiu ce destinaţie au primit trunchiurile şi crengile copacilor. Ştiu însă că la noi în lagăr n-au ajuns decît nişte buturugi uriaşe, dezgropate din pămînt cu rădăcini cu tot. Cîte patru-cinci deţinuţi împreună, înarmaţi cu joagăre, topoare şi pene de fier, nu reuşeau de multe ori să dovedim într-o singură zi o buturugă. Lemnul dens şi noduros, cu fibrele răsucite, nu se lăsa despicat cu uşurinţă. La fiecare lovitură, toporul rămînea înfipt în lemn şi nu-l mai puteai elibera din strînsoarea lui decît bătîndu-i pe rînd cîteva pene în faţă, pentru a lărgi crăpătura care-l ţinea prizonier. Operaţia trebuia repetată de zeci de ori, lovind din răsputeri cu muchia toporului în pana de fier, pînă ce reuşeai să desprinzi din buştean o ţandără sau o bucată mai mare. Nici cei care între timp tăiau cu joagărul capetele de rădăcini ce porneau din buturugă nu o duceau mai uşor. Dinţii joagărului aveau tendinţa să se înfunde în rumeguşul cîlţos, iar lama rămînea de multe ori înţepenită în lemn, pînă ce, în sfîrşit, izbuteau să reteze o rădăcină. După o zi de muncă la buştenii de salcie, curăţatul cartofilor sub şopronul de lîngă bucătărie ni se părea mai curînd un timp de odihnă decît o corvoadă. Sub şopron se dezvolta o plăcută atmosferă de şe-

zătoare, gardianul nevenind decît rareori şi numai în treacăt să ne tulbure întîlnirea la care se discuta, se comentau ultimele ştiri de afară pătrunse pînă la noi, se glumea şi se fredonau în surdină melodii din România de altădată, care nu proslăveau nici macaralele, nici tractorul şi nici alte mijloace de producţie.

A mai trecut o vreme şi au început ploile. Primele au fost mai abundente şi au saturat în cîteva zile pămîntul cu apă, transformînd toată curtea lagărului într-o mocirlă în care te cufundai pînă la glezne şi îţi pierdeai bocancii din picioare. Apoi au scăzut treptat în intensitate, şi norii au început să cearnă de sus o bură măruntă şi deasă, care n-a mai încetat săptămîni de-a rîndul. Degeaba a dispus administraţia să fie aduse cîteva căruţe cu nisip, pe care ne-a pus să-l împrăştiem prin curte. Procedeul nu a remediat situaţia din lagăr. Nisipul s-a pierdut în adîncimea stratului de noroi care, pînă la primul ger, a rămas în continuare stăpîn peste terenul din curte.

TINICHIGIU, DULGHER, INSTALATOR...

Vremea se răcise şi se aşezase pe ploaie, cînd colonelul Gaftea (aşa cred că îl chema pe comandantul centrului de la Ostrov al tuturor lagărelor de deţinuţi din Balta Brăilei) a hotărît redeschiderea lagărului de la Stoeneşti, desfiinţat cu vreun an sau doi în urmă. La reamenajarea lui avea să lucreze o brigadă în care, printre meseriaşii selecţionaţi, am fost şi eu cu Nelu Dumitrescu. Întrebat fiind de meseria pe care o aveam, ne dădusem amîndoi drept dulgheri şi instalatori. Ştiam că la Stoeneşti se vor restaura barăcile şi se va repune în funcţie instalaţia de apă. Voiam cu orice preţ să scăpăm de frecuşul din lagăr şi să ieşim la lucru, chiar cu riscul de a fi nevoiţi să prestăm o muncă mai grea. Dorinţa ni s-a realizat. Cîteva zile mai tîrziu ieşeam cu brigada noastră pe poarta lagărului, cu destinaţia „Punctul de lucru Stoeneşti". Munca la Stoeneşti s-a dovedit mai puţin grea decît ne aşteptasem. În schimb, drumul de cîţiva kilometri pînă acolo era un adevărat calvar. Mergeam încolonaţi, sub ameninţarea pistoalelor automate ale soldaţilor din cordonul de pază, care însă după primele sute de metri parcurşi renunţaseră să ne mai pretindă să păstrăm cadenţa şi alinierea pe drumul desfundat de ploi. Coloana se destrămase, fiecare din noi fiind în căutarea locului cel mai potrivit unde să-şi pună piciorul. Abia reuşeam să ne ţinem echilibrul cînd la fiecare pas trebuia să ne smulgem piciorul din nămolul clisos în care se înfunda pînă peste gleznă. De multe ori, atunci cînd nu izbuteam să ni-l smulgem de la prima încercare, ne descumpăneam şi, pentru a nu cădea, eram nevoiţi să ne sprijinim cu mîinile în noroi. Ploaia, cînd mai deasă, cînd mai rară, ne însoţea tot drumul pînă la destinaţie, fie la dus, fie la întors. Marşul anevoios şi proba de echilibristică prin noroaiele drumului dintre cele două lagăre dura aproximativ o oră şi ju-

mătate. Ajungeam la Stoenești cu cămașa leoarcă de transpirație, cu zeghea nu mai puțin udă de ploaie și obosiți ca după o zi întreagă de muncă.

Fostul lagăr era căzut în paragină. Mai rămăseseră în picioare barăcile, dar cu acoperișurile găurite, cu ferestrele căzute din balamale și cu ochiurile sparte. Cîte un stîlp ici și colo erau singurele rămășițe care mai aminteau de gardul împrejmuitor, a cărui sîrmă ghimpată dispăruse, furată de localnicii din satul învecinat. Am aflat că și ușile barăcilor avuseseră aceeași soartă. Puțul de apă din curtea lagărului mai exista și nu era înfundat. Îi lipseau însă găleata și lanțul. Am evitat să întrebuințez denumirea de „puț american", sub care era cunoscut înainte vreme acest tip de fîntînă cu pereții din tuburi de beton cu diametrul mic (care de obicei se fora acolo unde apa se găsea la mare adîncime), de teamă de a nu fi înțeles de cei mai tineri. O altă denumire pentru acest fel de puț nu cunosc. Regimul din țară, care în lupta lui pe viață și pe moarte împotriva imperialismului american a schimbat numele alunelor „americane" în „alune de pămînt" și al „americii" în pînză „muncitorul", nu se poate să nu-i fi găsit ac de cojoc și „puțului american"! Prima grijă a gardianului care ne însoțea a fost să ne pună să refacem gardul din jurul lagărului. Un camion adusese cele necesare: stîlpi, sîrmă ghimpată, cuie și unelte de lucru. După ce ne-am îngrădit singuri libertatea ridicînd gardul, ne-am apucat să reparăm și un prepeleac cam șubred și aplecat într-o rînă, pentru a ne asigura și de un post eficient de pază, din care, la nevoie, să putem fi mitraliați. Reamenajarea lagărului de la Stoenești progresa încet. Munca era deseori întreruptă chiar de către gardian, cînd ploaia se întețea peste măsură. Ne adăposteam atunci cu toții în barăcile fără dușumele, fără uși și ferestre, prin care vîntul subțire și rece sufla ca afară. Ni se dăduse voie să facem, în mijlocul încăperii, un foc cu scîndurile ude și putrede smulse din pardosea. Pătrunși de frig și de umezeală, ne strîngeam tremurînd în jurul lui, cu nădejdea că ropotul de ploaie nu se va opri curînd. Lemnele ude și putrede scoteau mai mult fum decît căldură. La pîlpîitul slab al flăcărilor reușeam totuși să ne dezmorțim degetele și să ne mai zvîntăm hainele de pe noi. Eram învăluiți în fum și în mirosul de cîine ud al aburului ce se ridica din hainele noastre jilave. Ne bucuram însă de răgazul oferit de ploaie. Mai aprindeam cîte o țigară, mai schimbam o vorbă și, cu cît ploaia se întețea, cu atît creștea și buna noastră dispoziție.

Drumul spre lagărul la a cărui restaurare lucram trecea printr-un sat, era mai degrabă un cătun cu case mici și amărîte, potrivite peisajului trist în care își găsiseră așezarea. Coloana noastră trecea la numai cîțiva metri de gardurile joase și strîmbe care le împrejmuiau ogrăzile. La primul nostru drum spre Stoenești, ploua cu găleata și n-am văzut țipenie de om prin curțile caselor. O zi sau două mai tîrziu, deși ploua la fel, curțile prinseseră viață. Vestea apropierii noastre de sat fusese dată de un grup de copii care păreau să fi așteptat anume ivirea coloanei pentru a alerga să-i anunțe pe cei de acasă. Ca la o înțelegere, din fiecare casă a ieșit cîte cineva la gard să ne privească trecînd.

Erau aproape numai femei, bărbații fiind probabil plecați la muncă. Ne priveau cu vădită compasiune, unele din ele, mai în vîrstă, ștergîndu-și chiar ochii cu colțul basmalei. Pe una am văzut-o închinîndu-se. Manifestarea lor tacită, de simpatie și milă pentru noi, ar fi trecut aproape neobservată, dacă gardianul, în aroganța lui, nu ar fi avut nefericita idee să le apostrofeze pe același ton răstit cu care ni se adresa și nouă: „Ce stați și vă uitați, de parcă nu ați mai văzut deținuți?! Ce, nu aveți de lucru?! Ia duceți-vă să vă vedeți de treabă, că vă ia mama dracului!" Intervenția gardianului a dezlănțuit, ca la o comandă, un val de proteste și recriminări din partea femeilor, indignate de obrăznicia cu care le vorbise. Surprins de îndrăzneala femeilor de a-l înfrunta și simțindu-se umilit în fața noastră, cît și a ostașilor din escortă, care, distrați de întîmplare, începuseră să rîdă pe sub mustață, gardianul a vrut cu orice preț să-și impună din nou autoritatea știrbită, recurgînd de data asta la amenințare. Se înroșise la față de necaz, îi tremura vocea de furie și chiar s-a bîlbîit de cîteva ori cînd s-a răstit la ele pentru a le face să tacă: „Ce? Vi s-a urît cu binele?! Sau vreți să ajungeți lîngă banditii ăștia?!" Nu și-a dat seama că, în loc să le intimideze, reușise să toarne gaz peste foc! Glasul ascuțit al femeilor a izbucnit și mai tare într-un potop de ocări, care s-au dovedit în stare să-l facă de rușine chiar și pe un falnic purtător al uniformei Ministerului de Interne. Mai ales două din femeile cu curțile învecinate, mai întărîtate și mai bune de gură, se întreceau să-și împărtășească peste gard părerile despre cel care le amenințase. Într-un dialog vioi și plin de haz, se supralicitau în aprecieri batjocoritoare, adresate indirect gardianului care, copleșit de debitul lor verbal, a capitulat. Năduful și l-a răcorit zbierînd la noi să ținem alinierea și să grăbim pasul. Numai ieșind mai repede din sat scăpa de gura femeilor.

A doua zi, la trecerea noastră prin sat, femeile au ieșit din nou la gard să ne privească, ignorîndu-l de data asta pe gardian. Nici el nu părea dispus să le mai provoace. Mergea în fruntea coloanei noastre, fără să se mai întoarcă spre ele, pentru a nu fi obligat să ia act de prezența lor la gard. Capul coloanei depășise primele case ale satului, cînd, dintr-una din curți, cineva a aruncat spre noi un măr. În traiectoria lui, mărul trecuse peste capul unui ostaș din escortă și căzuse între rîndurile noastre. Ostașul îl văzuse și-l urmărise cu ochii pînă ce dispăruse în buzunarul deținutului care îl ridicase de jos. N-a făcut însă nici o observație. Acestei încurajări tacite i-a urmat un al doilea măr și apoi alte cîteva. Copilul care le arunca stătea pitit după gard și primea merele de la maică-sa. Toate au căzut în mijlocul rîndurilor noastre, ostașul prefăcîndu-se în continuare că nu vede nimic. Zîmbetul îi trăda însă satisfacția de a fi tolerat gestul copilului. Poate nu atît de dragul nostru, cît din plăcerea de a fi ajutat la înșelarea vigilenței gardianului, care nu observase manevra. Adversitatea dintre soldații din escortă și gardienii din lagăr ieșea cu orice prilej la iveală!

În ziua următoare, scena cu merele s-a repetat întocmai, numai că de data asta gardianul a întors pe neașteptate capul și l-a surprins pe copil aruncînd

mărul. Într-o clipă a fost în mijlocul nostru, strigînd: „Lasă mărul jos!“ S-a repezit atunci şi l-a ridicat el. În acel moment, una din femeile de la gard, făcînd apel la înţelegerea lui, i-a cerut să-i dea voie să ne împartă cîteva mere:

— Să mănînce şi ei cîte un măr, că n-or fi mîncat demult, săracii!

— Nu e voie!

Ca o sfidare la refuzul lui categoric, dintr-o altă curte, au zburat spre noi vreo trei sau patru mere deodată. Gardianul a mai recuperat unul sau două şi, furios, i s-a adresat şefului escortei:

— Tovarăşe, dumneata ce păzeşti?! Nu vezi ce se întîmplă? Opreşte-i să mai arunce mere deţinuţilor!

— Dumneata, tovarăşe, nu ai a-mi da mie ordine! Eu am dispoziţia să păzesc deţinuţii să nu evadeze. Restul e treaba dumitale şi nu mă priveşte, i-a răspuns sergentul care comanda escorta.

Ne depărtaserăm bine de sat şi cei doi tot mai continuau să se certe, amenînţîndu-se reciproc că vor raporta cazul superiorilor lor. Noi, între timp, gustaserăm fiecare cîte o bucăţică din merele primite. O altă ocazie de a mînca mere în închisoare nu am mai avut! A doua zi, cînd am intrat în sat, nici o femeie nu a mai ieşit la gard să ne petreacă cu privirea. Curţile erau goale, uşile şi ferestrele caselor închise. De aici înainte, cîtă vreme am mai lucrat la Stoeneşti, satul nu avea să mai prindă niciodată viaţă la trecerea noastră. Cunoscînd metodele statului poliţist de a-şi înfricoşa supuşii, ne-a fost uşor să găsim explicaţia fenomenului.

Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără Nelu Dumitrescu în ziua în care a trebuit să-mi trec examenul de meşter instalator, ca să-mi dovedesc priceperea în meserie. La Stoeneşti fusese adusă o pompă de apă, veche şi ruginită, pe care am fost însărcinaţi s-o instalăm şi s-o punem în funcţie adaptînd-o la puţul american din curtea lagărului. Am muncit o zi întreagă numai ca s-o curăţăm de rugină şi să-i improvizăm o garnitură lipsă. A doua zi am montat sorbul şi conductele pe care le-am coborît prin tuburile de beton ale puţului pînă jos, sub nivelul apei. Îndrumat de Nelu, am făcut faţă lucrului fără să-i dau de bănuit gardianului că eram la prima mea întîlnire cu o pompă de apă. Mai aveam de instalat pompa deasupra gurii puţului, aşezînd-o pe un stelaj metalic, care fusese comandat la atelierul de sudură al SMT-ului din Salcia. N-am mai apucat însă să-l văd adus la Stoeneşti, pentru că am fost din nou mutat şi pus să-mi exercit cea de-a doua meserie pe care declarasem că o cunosc. Din fericire pentru mine, ordinul de mutare îl privea şi pe Nelu Dumitrescu. Amîndoi aveam să formăm echipa de sobari care trebuia să refacă sau numai să repare sobele din clădirile lagărului. Eram în pragul iernii şi munca noastră urma să se desfăşoare în cea mai mare parte a timpului la adăpost de frigul şi intemperiile de afară. Pe lîngă acest avantaj, îl mai aveam şi pe acela de a nu fi sîcîiţi şi hăituiţi de gardienii din lagăr, care ne lăsau în pace să ne vedem de treabă. Din cînd în cînd, cîte unul din ei mai venea să ne privească opera, fără să-şi ascundă admiraţia şi chiar un oarecare respect pentru iscusinţa noastră. Şi

aici, sprijinul lui Nelu Dumitrescu a fost pentru mine salutar, mai ales în primele zile. Cu timpul am deprins şi eu meseria şi, sub supravegherea lui, am sfîrşit prin a lucra cot la cot cu el. Aveam la dispoziţie cîteva scule de zidărie şi o roabă cu care, pe măsură ce aveam nevoie de ele, căram, cînd unul cînd altul, la locul de muncă, cărămizile, lutul sau mortarul. Fiecare din aceste materiale se afla în curtea lagărului în locuri diferite, justificînd drumurile noastre cu roaba prin întreaga incintă. Am folosit libertatea de mişcare pe care o aveam în interiorul lagărului pentru a ne vedea prietenii şi a ne ţine la curent cu ultimele ştiri şi zvonuri colportate printre deţinuţi. Unul din izvoarele de informaţii era bucătăria, zilnic aprovizionată de căruţa fraţilor Mihai, care aduceau tot felul de veşti culese din exteriorul lagărului. Veşti şi zvonuri care, cu vremea, urmau să fie confirmate sau infirmate. Pe această cale ne-a parvenit la începutul iernii şi ştirea asasinării lui Kennedy, care nu ne-a impresionat prea mult. Ne dezamăgise şi el, ca şi înaintaşii lui. Mai degrabă ne-am bucurat că vom putea învesti noi speranţe în politica preşedintelui următor, care să ducă la eliberarea ţărilor de sub dominaţia sovietică. Parte din deţinuţi renunţaseră însă să mai creadă în „eliberatorii americani" şi nu-şi mai împrospătau nădejdile cu ocazia fiecărei noi alegeri prezidenţiale. Începuseră să treacă vremurile în care traseul vieţii ne fusese jalonat, din patru în patru ani, de alegerile americane.

Lucram la soba din dormitorul unei barăci, cînd am fost chemat să mă prezint de urgenţă la spital. I-am găsit pe doctori, în frunte cu Savu, într-o mare efervescenţă. Dr. Lacrămă tocmai vorbise cu ei, anunţîndu-i că la Salcia sosise o comisie de la Bucureşti, compusă din mai mulţi ofiţeri M.A.I. Ofiţerii, între care un procuror şi un doctor, se interesaseră de numele a trei sau patru deţinuţi, foşti pacienţi ai spitalului sau încă sub tratament, şi îi ceruseră doctorului Lacrămă să le aducă fişele medicale, printre care şi fişa mea. Ofiţerii păreau bine intenţionaţi faţă de soarta deţinuţilor ale căror fişe voiau să le consulte, impresia lui Lacrămă fiind că s-ar putea să fi venit special spre a-şi da avizul favorabil pentru o eliberare a lor din motive medicale. Savu mă chemase la spital pentru a-mi comunica vestea şi presupunerea optimistă a lui Lacrămă. Totodată m-a instruit cum să răspund la întrebări, dacă va trebui să mă prezint înaintea comisiei, pentru a lăsa impresia că nu mă restabilisem încă după boală. În aşteptarea eventualei chemări în faţa comisiei, m-am întors la locul meu de muncă. Rămăsesem însă pe gînduri. Nu crezusem nici o clipă în ipoteza eliberării emisă de dr. Lacrămă şi, ca atare, nu eram de părere să mă prefac a fi încă bolnav. Riscam poate să fiu transferat la un penitenciar sau la spitalul de la Văcăreşti, perspective care nu-mi surîdeau deloc. Preferam să rămîn la Salcia, unde închisoarea era mai largă, unde aveam prieteni şi mă puteam bucura de aer, de lumina soarelui, de cerul albastru şi chiar de ploaie şi de zăpadă.

Către prînz, cînd însoţit de un gardian am ieşit pe poarta lagărului şi am intrat în clădirea administraţiei pentru a mă prezenta în faţa comisiei, hotărîrea

mea era luată. La uşă aşteptau ceilalţi doi sau trei deţinuţi, cărora li se ceruseră fişele medicale. Nu-mi amintesc de numele lor. După o vreme, am fost introdus în cameră. La o masă stăteau aşezaţi patru sau cinci ofiţeri. În faţa mesei, la cîţiva paşi distanţă, era un scaun liber. Mi s-a spus să stau jos şi, după obişnuitele întrebări de identificare (numele, prenumele, data şi locul naşterii), am fost întrebat despre boala de care am suferit şi tratamentul primit. Tonul şi limbajul ofiţerului, care părea să fie doctorul, era neobişnuit de blînd şi civilizat. M-a ascultat fără să mă întrerupă, răsfoind între timp filele unui dosar pe care îl avea în faţă. Cînd am terminat, ofiţerul a tras o concluzie care nu decurgea deloc din relatarea mea, în care vorbisem în termeni pozitivi despre starea sănătăţii mele din acel moment, apreciind-o ca pe un rezultat al îngrijirii primite în spital: „Înseamnă că tratamentul a fost incomplet şi medicaţia insuficientă, şi nu cea mai indicată!" Surprins de această lipsă de logică şi de privirile aprobative schimbate între ofiţerii de la masă, am încercat să protestez, spunînd că, încă înainte de a fi părăsit spitalul, mă simţeam bine şi că acum mă simt perfect sănătos. Ofiţerul s-a grăbit să-mi spună că nu trebuie să-mi fac iluzii, că tuberculoza nu se vindecă aşa, cu una cu două. „De la un infiltrat, chiar fibrozat, cum e la dumneata, infecţia tuberculoasă poate fi oricînd reactivată." Pe parcursul dialogului care a urmat, mi-am dat seama că se petrecea o tot mai clară inversare de roluri, ofiţerul situîndu-se pe o poziţie pe care în mod normal ar fi speculat-o orice deţinut, în timp ce eu mă străduiam să resping avantajele care ar fi putut decurge din statutul de bolnav pe care el căuta să mi-l stabilească. Întrebările lui se asemănau cu cele ale profesorului care, la examen, vrea să-l ajute pe un elev slab să treacă clasa: „Tot mai faci febră, nu?" sau „nu-i aşa că transpiri" sau „nu prea ai poftă de mîncare, nu?". Răspunsurile mele nu le-ar fi dat însă nici cel mai prost şi nepregătit elev. Nu făceam nici febră, nici nu transpiram şi poftă de mîncare aveam! Ofiţerul nu era însă dispus să se lase aşa de uşor convins. A cerut un termometru pe care i l-a adus Lacrămă. Termometrul mi-a dat mie dreptate. Eşecurile suferite începuseră să-l descurajeze. A ţinut totuşi să remarce că lipsa de febră nu este concludentă, fiindcă nu era decît ora 12 şi e ştiut că temperatura începe să se ridice abia după-amiază pe la ora 5! În cele din urmă, ofiţerul s-a hotărît să dea cărţile pe faţă. M-a întrebat dacă munca nu e prea grea pentru mine şi dacă nu aş vrea să fiu mutat într-un penitenciar unde nu aş fi supus la eforturi fizice şi unde aş primi o îngrijire medicală adecvată. I-am declarat că munca nu-mi face rău şi că mă simt mai bine aici, la aer, decît închis într-o celulă. Ajuns la capătul argumentelor, ofiţerul i-a invitat din privire pe tovarăşii lui să-şi tragă scaunele mai aproape, pentru a putea sta de vorbă fără să fie auziţi. Deşi nu am reuşit să prind nimic din ceea ce şi-au spus pe şoptite, am înţeles după mimică şi gesturi că erau de acord să nu mai insiste şi să mă lase în plata Domnului. Aşa a şi fost. Cînd şi-au încheiat conciliabulul, ofiţerul mi-a spus că pot să plec. Apoi a mai adăugat, lăsîndu-şi fraza neterminată: „Noi am încercat să te ajutăm, dar dacă dumneata..."

M-am întors la soba mea, mulțumit de rezultat. Totodată, venirea comisiei de ofițeri, ca și atitudinea binevoitoare pe care o avuseseră, avea să constituie pentru noi un nou semn că guvernul comunist intenționa să umanizeze într-o oarecare măsură regimul deținuților politici din închisori. Dar, așa cum am mai spus, această tendință de evoluție nu se făcea simțită decît în măsurile venite direct de la centru, din București, nefiind perceptibilă în ordinele și dispozițiile locale, de la periferie. Nu am aflat decît după eliberare că în cele cîteva minute ale întrevederii cu ofițerii reușisem să contracarez eforturile și intervențiile făcute luni de zile de mama pentru a mă salva de la Salcia. Nu mai știu prin ce deținut eliberat primise vestea că mă îmbolnăvisem de tuberculoză. Fiind convinsă că munca forțată sub arșița soarelui de vară îmi putea fi fatală ajunsese, după multe refuzuri și umilințe, să obțină o audiență la nu mai știu ce neisprăvit din Ministerul de Interne, căruia i-a cerut să dispună mutarea mea din lagărul de muncă într-un penitenciar unde să primesc îngrijirea medicală necesară. Intervenția ei și probabil și altele asemănătoare determinaseră deplasarea comisiei respective la Salcia.

Refacerea sobelor din lagăr ne-a luat destul de mult timp, mai ales că învățasem de la Nelu Dumitrescu că nu trebuie să ne grăbim. Cîtă vreme eram ocupați cu făcutul sobelor, nu riscam să fim disponibili pentru a fi repartizați la cine știe ce alte munci mai neplăcute sau la corvezile din lagăr. Oricît ne străduiam să tărăgănăm lucrul, numărul sobelor din lagăr era totuși limitat, iar ziua în care ar fi urmat să ne apucăm de lucru la ultima nu mai era departe. Cînd s-a împlinit sorocul și aprindeam tocmai focul la cea din urmă sobă, pentru a-i face proba fumurilor, am fost anunțați să ne prezentăm imediat la poarta lagărului. Ne aștepta ofițerul de serviciu care ne-a spus să ne pregătim pentru a doua zi sculele în vederea construirii unei sobe în afara lagărului. Dimineața, cu sculele puse în roabă, ieșeam amîndoi pe poarta lagărului urmați la cîțiva pași de doi ostași cu pistoalele automate sub braț. Ploile stătuseră și se făcuse frig. Noroiul se închegase, lăsînd în drumul, pînă mai ieri o mocirlă, șleauri adînci și întărite de roți de căruță, prin care roaba noastră cu scule hodorogea zgomotos. Așa am mers printre casele satului pînă ce soldații ne-au oprit în dreptul uneia din ele. Pe jos, în fața intrării în ograda neîngrijită, erau depuse materialele de care aveam nevoie, cărămizile, nisipul, lutul și două găleți cu var. Din casă ne-a ieșit în întîmpinare o femeie, încă tînără, dar ofilită și la fel de neîngrijită ca și ograda nemăturată și plină de gunoaie. Se putea spune că se prezenta armonios de șleampătă din cap pînă în picioare. Mergea tîrîndu-și picioarele desculțe în niște galoși de cauciuc prea mari, purtînd încă urmele noroiului din vremea zilelor ploioase. De frig, își strîngea la piept cojocelul de oaie fără mîneci, îmbrăcat peste rochia înflorată, de finet, decolorată și cu tivul desprins, iar de sub basmaua de pe cap, și ea de o culoare dubioasă, îi atîrnau cîteva șuvițe de păr blond spălăcit. În timp ce unul dintre ostași a rămas cu noi afară, celălalt a intrat cu femeia în casă pentru a examina locul unde vom lucra. Apoi a ieșit iar, a dat ocol casei pe dinafară

și, în funcție de așezarea ușii și a ferestrelor, a stabilit dispozitivul de pază. Într-o asemenea situație, regulamentul le interzicea ostașilor înarmați să intre în încăperea în care se găseau deținuții, pentru a nu risca să fie atacați și dezarmați. Era motivul pentru care și afară păstrau întotdeauna o distanță de cîțiva metri între ei și deținuți. În cazul de față, această măsură de precauție ne avantaja, noi urmînd să lucrăm în casă, la adăpost de frig și intemperii, în timp ce ostașii din escortă vor fi nevoiți să tremure de frig afară.

Din cuvintele schimbate cu ostașii, am aflat că femeia era nevasta unui gardian, care era plecat la serviciu. L-am putut chiar identifica, văzîndu-i fotografia, în uniformă, prinsă într-o ramă de scoici. Nu era unul din cei deosebit de ticăloși, dar se remarcase totuși o dată, cînd îl pălmuise pe un deținut. Ne-am apucat mai întîi să demontăm soba cea veche, căreia i se prăbușiseră cărămizile din interior, astupîndu-i fumurile. Era o sobă obișnuită de zid, țărănească, așa cum fuseseră și cele din lagăr. Între timp, femeia trebăluia în bucătăria de alături, unde alimenta focul în mașina de gătit. Casa era mică. În afară de bucătărie și camera cu soba, nu mai avea decît o încăpere mică, destinată băii. De cîteva zile, de cînd noaptea căzuse bruma și frigul se întețise, încălzise casa făcînd focul în bucătărie și lăsînd ușile dintre camere deschise. Îi spusese demult bărbatului să repare soba din casă, dar el nu o ascultase, și acum îi apucase frigul cu ea stricată. Toate astea și multe altele ni le spunea în timp ce curăța niște cartofi. Noi, în schimb, eram cu ochii numai pe foaia de ziar pe care lăsa să cadă cojile. Văzînd-o vorbăreață și străină de orice idee de „vigilență", am întrebat-o dacă nu are niște ziare vechi, să le întindem pe jos pentru a nu murdări dușumelele. Ne-a răspuns tot așa de natural cum fusese și întrebarea că îl are pe cel de ieri și ni l-a și dat. L-am desfăcut și i-am întins foile pe jos în jurul sobei, întorcînd pagina cu știri externe cu fața în sus, pentru a o putea parcurge în timp ce ne făceam de lucru în jurul ei. Nu-mi amintesc să fi fost vreo informație deosebit de interesantă, dar în închisoare numai faptul de a avea un ziar în mînă și de a-l citi era un eveniment în sine, care îți dădea satisfacția de a fi înfrînt legea secretului, atît de scumpă Securității. Femeia continua să trăncănească de-ale ei, plîngîndu-se de serviciul bărbatului care o obligă să trăiască în pustietatea de la Salcia. Spera ca la anul viitor să fie transferat la un penitenciar dintr-un oraș. Noi ne vedeam de treabă, o ascultam, dar tăceam. Nu i-am adresat cuvîntul decît pentru a-i cere ziarul sau apă într-o găleată, pentru a pregăti mortarul și a înmuia lutul. Femeia părea stingherită de tăcerea noastră voit distantă și mai ales intimidată de felul politicos în care îi vorbeam spunîndu-i „doamnă". Ne vorbisem amîndoi să adoptăm o atitudine chiar deplasat de cuviincioasă, dar demnă și rezervată pentru a marca, cu oarecare ostentație, deosebirea dintre noi, deținuții, și cei care își cîștigau existența din asuprirea noastră.

La un moment dat, făcîndu-ni-se sete, am rugat-o să ne dea apă de băut.

— Să vă dau ceva de mîncare, că v-o fi foame. Dar n-am în casă decît niște slănină și pîine!

— Nu. Mulțumim. Nu vrem decît apă de băut, i-am răspuns amîndoi pe un ton sec, aproape tăios.

Femeia a înțeles și a avut o ieșire sinceră de revoltă față de reproșul pe care îl ghicise în răspunsul nostru:

— Sau nu vreți să primiți de la mine fiindcă bărbatul meu e milițian?! Să știți însă că și noi sîntem oameni! Bărbatul meu știe cît de greu o duceți, dar ce poate să facă?

— Poate să nu mai bată oamenii, i-a sărit lui Nelu țandăra.

Renunțînd să ne mai ținem de înțelegere, ne-am angajat în discuție cu femeia și i-am povestit cum ne tratează gardienii în lagăr. Ne-a mărturisit și ea că auzise de bărbată-su că se purta rău cu deținuții. Mai ales cînd pleca beat la serviciu.

— Mereu îi spun să se poarte omenește cu deținuții, că o să-l bată Dumnezeu, dar cînd se îmbată nu mai știe de el și mă bate și pe mine!

Cu vreo cîteva vorbe de acest fel, femeia a reușit să ne înmoaie inima și să ne dezarmeze. Îndîrjirea noastră s-a topit, făcînd loc unei mai mari înțelegeri pentru soarta nefericitei femei, în sufletul căreia, în ciuda aspectului ei mizerabil și a faptului că era nevasta unei brute de gardian, continua să pîlpîie flacăra omeniei. Am încercat să comprim în numai cîteva rînduri o discuție care s-a întins de-a lungul celor cîteva ore cît am lucrat la sobă. M-am străduit însă să nu-i alterez conținutul, chiar dacă formularea și cuvintele diferă. Cînd, la o nouă insistență, nu am mai refuzat-o și am acceptat fiecare cîte o bucată de pîine pe care am mîncat-o pe loc, ferindu-ne de soldații de afară, ochii umeziți ai femeii exprimau o profundă emoție. Amărîta aceea de femeie părea să-și fi asumat ea sentimentul vinovăției în locul bărbatului.

1963–1964: IARNĂ GREA LA SALCIA. CITIM „SCÎNTEIA"!

Iarna, în acel an, la Salcia, a venit brusc, peste noapte. O iarnă aspră și cu geruri mari, chiar de la început. Într-o dimineață, după ce toată noaptea viscolise, ne-am trezit cu geamurile înghețate și cu ușa barăcii troienită. Am deschis-o luptînd cu zăpada și crivățul care ni se împotriveau. Veteranii lagărelor din Balta Brăilei ne-au spus că avusesem norocul să ni se dea din timp îmbrăcămintea de iarnă. Ne-au povestit cum în alți ani nu primiseră pufoaicele și pantalonii vătuiți decît după căderea zăpezii și că tremuraseră cîteva săptămîni bune în hainele de doc, care se scorojeau pe ei sub ninsoarea și gerul de afară. Marea majoritate a deținuților nu mai era scoasă din barăci decît pentru munci în interiorul lagărului. La corvezile obișnuite se adăuga acum curățatul zăpezii din fața barăcilor și făcutul pîrtiilor prin curtea lagărului. Deși numai sporadic, echipa noastră de sobari și instalatori a continuat să fie solicitată și în cursul

iernii. Cînd nu eram angajaţi în nici o lucrare de reparaţii de sobe sau conducte de apă, intram şi noi în circuitul muncilor şi corvezilor din lagăr, la tăiat lemne, la curăţat de cartofi, la degajatul pîrtiilor de zăpadă etc. Cum la numărul mare al deţinuţilor din lagăr ne venea destul de rar rîndul la corvezi, ne rămînea şi destul de mult timp liber pe care, oricît ar fi vrut gardienii să ni-l ocupe găsindu-ne de lucru, nu reuşeau. Căutau totuşi să ne restrîngă pe cît posibil libertatea de mişcare, interzicînd circulaţia între barăci. Cei mai cîinoşi dintre ei au încercat să ne încuie în barăci, ceea ce dădea naştere la proteste şi scandaluri care se soldau cu pedepse de izolare. În cele din urmă, au renunţat la metoda de a ne mai bloca în barăci, mai ales că procedeul îi deranja şi pe ei, obligaţi fiind să descuie uşa ori de cîte ori un deţinut se cerea la toaletă, W.C.-urile aflîndu-se într-o clădire aparte în curte. Perseverenţa noastră de a bate din cinci în cinci minute la uşă pentru a fi lăsaţi să ne facem nevoile le venise de hac. Cu toată prigoana dezlănţuită pentru a împiedica circulaţia între barăci, reuşeam totuşi prin diferite subterfugii să ne strecurăm în alte dormitoare şi să ne întîlnim prietenii. Dacă, de pildă, luai un braţ de lemne de la soba din dormitorul tău, te puteai duce cu el în altă baracă, trecînd liniştit prin faţa gardianului din curte, care te credea din echipa de corvoadă. Aşa îmi luasem obiceiul să pornesc în vizită la Iosif Ripan, la Nuţu Voiculescu, la Lie sau la alţi cîţiva camarazi care locuiau în alte barăci şi să mă întorc apoi nestingherit cu braţul de lemne înapoi la baraca mea.

Cele cîteva sobe la care am mai lucrat în timpul iernii au fost toate în casele gardienilor. Într-o singură casă am găsit bărbatul acasă, cînd am venit la lucru. Un gardian pe care nu-l mai văzusem. Era nou venit la Salcia şi nu fusese de serviciu decît la „interior". În celelalte case ne-au primit numai nevestele care toate, fără excepţie, s-au arătat pline de solicitudine, neştiind cum să ne convingă să mîncăm cîte ceva sau să acceptăm măcar cîteva ţigări. Atitudinea noastră era de fiecare dată aceeaşi. Refuzam mereu, ostentativ, dar mulţumind în mod politicos, ceea ce producea invariabil aceeaşi reacţie, mai ales că luasem obiceiul să şi spunem că nu primim nimic de la cei care ne prigonesc. Femeia începea să se plîngă de serviciul ingrat al bărbatului. Apoi, cînd îi povesteam cum se purta cu deţinuţii, fie încerca să-şi disculpe soţul invocînd ordinele pe care trebuia să le execute, fie îşi exprima dezaprobarea faţă de brutalitatea lui, spunîndu-ne că ea îl sfătuise întotdeauna să fie omenos cu deţinuţii şi să nu şi-i facă duşmani.

Pe măsură ce avansam în iarnă, meseria noastră de sobari era tot mai puţin căutată. În schimb, eram destul de solicitaţi ca instalatori. Tot de la Nelu Dumitrescu am învăţat mai întîi cum să mă descurc sau mai bine-zis cum să las impresia că mă pricep. Abia după aceea am făcut primii paşi în meserie, încumetîndu-mă sub ochii lui să folosesc cîteva din sculele ce ni se dăduseră. După două-trei reparaţii, făcute tot în casele miliţienilor, am ajuns un destul de descurcăreţ cîrpaci care ştia să-şi dea aere de meşter cînd îl privea vreun ochi străin. Cele mai frecvente defecte la instalaţiile de apă din casele miliţie-

nilor se datorau gerului, proastei izolări împotriva frigului, calității materialelor, dar și primitivismului locatarilor, nefamiliarizați cu folosirea obiectelor sanitare din camera de baie. În majoritatea cazurilor cînd primeam ordinul să ne prezentăm la poartă cu roaba de scule, nu ni se spunea decît că vom fi escortați la o locuință unde nu mai curge apa. Cînd ajungeam la fața locului, constatam aproape de fiecare dată că apa înghețase pe țevi chiar în camera de baie, în care nu se făcea focul, pentru că încăperea... nu prea era frecventată! În general, camerele de baie pe care le-am văzut cu ocazia reparațiilor arătau într-un hal fără de hal. De cum intrai pe ușă, îți dădeai seama că atît chiuveta, cît și cada de baie, ori nu erau deloc întrebuințate, ori îndeplineau o cu totul altă funcție decît cea pentru care fuseseră instalate. Cu greu puteai să le mai ghicești culoarea inițială albă a smalțului. În schimb, W.C.-ul nu era nici un dubiu că era folosit chiar pentru scopul pentru care fusese creat. Și se vedea cu prisosință, mai ales atunci cînd fusese onorat și după ce înghețase apa pe conducte. Privirile indiscrete pe care am avut ocazia să le arunc în camerele de baie din casele gardienilor mi-au dat prilejul să văd la ce mai pot servi căzile de baie. În cele mai multe erau aruncate de-a valma tot felul de lucruri: îmbrăcăminte murdară, pantofi scîlciați, cîte o cratiță veche, un borcan de murături, alături de cizme de cauciuc pline de noroi, și de sticle goale. Două din căzile pe care le-am văzut aveau însă o destinație mai precisă. Una servea de depozit pentru unelte de grădinărie: sapă, lopată, greblă, tîrnăcop și stropitoare. În cealaltă fuseseră puse la argăsit cîteva piei de oaie. Alte cîteva piei, atîrnate pe țeava dușului de deasupra băii, își așteptau rîndul să fie muiate în cada cu argăseală. Robinetele din camerele de baie le găseam cel mai adesea înțepenite de rugină. Apa de la chiuveta din bucătărie era, în general, singura folosită pentru toate nevoile casei.

Cazul petrecut la locuința unui gardian nu mai are nevoie de nici un comentariu pentru a demonstra ceea ce am afirmat mai sus. Era către sfîrșitul iernii. Cîteva zile de moină fuseseră de ajuns pentru a dezgheța drumul satului și a-l readuce la starea de pe vremea ploilor de toamnă. Echipa noastră fusese chemată de urgență la poarta lagărului, de unde, mînați în grabă de la spate de cei doi ostași din escortă și de un gardian, am pornit spre sat plescăind și alunecînd la tot pasul prin noroiul și băltoacele drumului. Mergeam chiar la casa gardianului care ne însoțea și care ne-a povestit că se trezise dimineața cu locuința inundată, fără să-și poată da seama de unde venea apa. Cînd am ajuns la fața locului, nu ne-a fost greu să descoperim unde era hiba! Inundația provenea din camera de baie, de la o țeavă de apă din perete, care se spărsese. Întrebîndu-l pe gardian dacă cu o zi înainte robinetele de apă funcționaseră normal, am aflat că nu umblase la ele toată iarna, din cauza frigului din camera de baie. Era limpede deci că țeava de apă înghețase și plesnise încă de la primele geruri de la începutul iernii, iar acum, o dată cu încălzirea vremii, se dezghețase și provocase inundația.

În toamnă avusesem prilejul să văd în curtea fermei partidului aspectul dezolant prezentat de doi tăurași de cea mai pură rasă Pinzgau, numai piele și os, murdari de bălegar și nețesălați. Aflasem de la Doru Stroescu că animalele fuseseră importate cu numai cîteva luni în urmă din Germania sau Elveția și că, datorită neglijenței și lipsei de îngrijire, ajunseseră foarte repede în starea jalnică în care-i văzusem. Un alt aspect al aceluiași spirit gospodăresc mi-a fost dat să-l cunosc în cursul iernii, cînd, împreună cu alți vreo douăzeci de deținuți, am fost scoși la muncă în incinta aceleiași ferme a partidului. Primisem fiecare cîte o lopată, și ni se spusese că vom avea de vînturat semințele de floarea-soarelui depozitate într-o magazie. Nimeni nu mai auzise vreodată de o asemenea îndeletnicire legată de cultura florii-soarelui. Se nimerise să fie una din cele mai geroase zile ale iernii. Deși distanța de la ieșirea din lagăr și pînă în curtea fermei era mică, pe drum ne-au înghețat picioarele în bocanci. Fața și buzele ne erau și așa arse și crăpate de ger încă de la începutul iernii. Magazia, spre care ne-am îndreptat, era o hală lungă de douăzeci-douăzeci și cinci de metri, lată de aproximativ cinci metri și înaltă cam de patru. La mijloc, pe latura ei lungă, era intrarea, a cărei poartă dublă era dată de perete. Pe ambele părți, sus, aproape de tavan, se aflau din loc în loc niște oberlihturi, avînd și ele ferestrele deschise. Pe măsură ce ne apropiam de magazie și făceam aceste observații, ne izbea tot mai tare mirosul pe care îl emana prin toate deschiderile ei. O duhoare de fermentație, acră și înecăcioasă, asemănătoare cu cea a borhotului de sfeclă de la fabricile de zahăr, dar mult mai puternică și mai nesuferită. Cînd am ajuns la ușă, ne-am dat seama că putoarea venea de la depozitul din magazie. Pornind de la ușă spre stînga, pînă în fund și pînă la un metru de tavan, magazia era plină cu semințe de floarea-soarelui.

Gardianul care ne însoțise ne-a arătat ce aveam de făcut: urma să lopătăm semințele din partea stîngă în partea dreaptă a magaziei, care era goală. La prima vedere, deși era vorba de o cantitate mare de semințe, ni s-a părut că va fi o treabă ușoară. Rămînea doar să ne obișnuim cu mirosul cumplit din magazie. În compensație, aveam să ne bucurăm că vom lucra la căldură, în magazie fiind o temperatură inexplicabil de ridicată, deși ușa și toate oberlihturile erau deschise și afară crăpau pietrele de ger. Gardianul ne-a spus să ne apucăm de lucru și, la rugămintea noastră, a acceptat să ne lase ușa deschisă din cauza mirosului. Ne-a cerut însă să nu ieșim din magazie. Apoi, pentru a scăpa de miros, s-a îndepărtat și s-a oprit la vreo douăzeci de metri distanță de ușa magaziei, unde și-a găsit de vorbă cu un alt gardian. Îmbrăcați în șubele lor lungi îmblănite cu oaie și cu pîslarii trași peste cizme, nu le păsa de gerul de afară.

Primele lopeți, luate de la suprafața povîrnișului din capătul masei de semințe înmagazinate, s-au lăsat ușor încărcate și aruncate în partea goală a halei. Adevărata situație a recoltei de floarea-soarelui (la care trudiseră atît și deținuții) nu a întîrziat să se arate, de îndată ce am lopătat stratul de semințe

încă intacte de la suprafață; un strat nu mai gros de treizeci-patruzeci de centimetri. Mai jos, în adîncime, nu ne-a mai fost posibil să înfigem lopeţile. Fierul se oprea într-o masă compactă, parcă cimentată, în care nu mai pătrundea, oricît ne-am fi opintit. Ne-am suit şi pe mormanul de seminţe ticsite în magazie, dar şi acolo încercările noastre de a folosi lopeţile au dat greş, efortul fiind şi mai penibil, înălţimea tavanului nepermiţîndu-ne să stăm decît aplecaţi sau în genunchi. Sus, în spaţiul dintre tavan şi suprafaţa masei de seminţe, temperatura era şi mai ridicată decît jos, iar miasmele grele şi înecăcioase emanate de seminţe îţi produceau usturimi în gît la fiecare gură de aer inhalată. Crezînd că totuşi nu era vorba decît de o crustă superficială, de un strat întărit, pe care nu-l puteam străpunge cu lopeţile, dar sub care s-ar afla seminţe nealterate, ne-am hotărît să-i cerem gardianului două cazmale. Ni le-a adus, după care s-a retras din nou în afara zonei urît mirositoare. Cu cazmalele şi cu multă trudă am parvenit să fărîmiţăm şi chiar să dislocăm bucăţi mai mari din masa compactă şi dură de seminţe aglomerate. Am săpat astfel o groapă de mai bine de un metru adîncime, fără să descoperim nici măcar o modificare de consistenţă, darmite vreun strat de seminţe nealterate. Dimpotrivă, cu cît săpam mai adînc, cu atît întîlneam o masă mai densă şi mai omogenă, în care forma seminţelor nici nu se mai distingea. Ca să nu mai vorbim că în fundul gropii pereţii ei erau atît de fierbinţi, încît nu puteai ţine mîna pe ei şi te sufocau aburii pestilenţiali pe care îi emanau. Era limpede că întreaga recoltă de floarea-soarelui fusese compromisă. Seminţele înmagazinate înainte de a fi fost complet uscate putreziseră şi formau acum, de la un capăt la altul al halei, un singur bloc, care în partea de jos continua să fermenteze. Faţă de cele constatate, era cît pe-aci să-l strig pe gardian pentru a-i arăta starea seminţelor intrate în descompunere şi deci inutilitatea oricărei încercări din partea noastră de a mai salva ceva. Printre noi s-au găsit însă unii mai puţin pripiţi şi mai chibzuiţi în judecată, care m-au oprit s-o fac. Nu am putut decît să le dau dreptate. De ce să ne grăbim, spuneau ei, cînd aici, de bine, de rău, e mai acceptabil decît în gerul de afară? De ce să riscăm să fim puşi la altă muncă mai grea, în curtea fermei sau la corvezi în curtea lagărului, unde era mereu ceva de făcut? Mai bine mai întîrziem aici pînă primim masa de prînz şi abia după aceea anunţăm gardianul. Ora va fi atunci prea înaintată pentru a mai fi puşi la altă muncă.

Cred că atunci cînd un puşcăriaş depăşeşte prima lui perioadă de detenţie în care a ţinut socoteala zilelor şi renunţă la răbojul scrijelit pe peretele celulei înseamnă că şi-a învins totodată şi principalul duşman: timpul. Cînd ai ajuns să faci abstracţie de trecerea timpului, ţi-ai recîştigat în parte independenţa şi te simţi eliberat de povara apăsătoare a ceasurilor şi zilelor care, în monotonia lor, se scurg la nesfîrşit. O dată ajuns la această maturitate în evoluţia lui în închisoare, omului nu-i mai rămîne decît un pas de făcut pentru a deveni un puşcăriaş înţelept, şi anume: să se obişnuiască să folosească cu orice ocazie

factorul timp în favoarea lui, făcîndu-şi-l astfel, din duşman, aliat. Cu toate că numai după cîteva săptămîni de la arestare renunţasem să mai ţin contabilitatea zilelor, evoluţia mea ulterioară de puşcăriaş nu a mai dovedit aceeaşi precocitate de dezvoltare. Agitat din fire şi veşnic grăbit, nu am reuşit, decît rareori, să dau semne de înţelepciune. De cele mai multe ori m-am alăturat camarazilor care aveau această calitate. Aşa am făcut şi cu ocazia zilei noastre de lucru la magazia cu seminţe de floarea-soarelui. Şi trebuie să spun că tare bine ne-a prins să stăm întinşi pe spate pe seminţele încinse de procesul de fermentaţie şi cu picioarele în groapa care emana şi ea căldură. E drept că din cauza miasmelor pe care le-am respirat ne-am ales cu o iritaţie a traheei şi cu usturimi neplăcute la ochi, care însă, după două zile, au trecut. Hotărîrea de a „trage de timp", nu numai că ne-a scăpat în ziua aceea de o altă muncă, dar le-a prilejuit camarazilor mei şi o plăcută surpriză. În timp ce ne încălzeam în jurul gropii săpate în grămada de seminţe, ne-a fost atrasă atenţia de un bulgăre de zăpadă căzut nu departe de locul unde ne aflam. Fusese aruncat de afară printr-unul din oberlihturile de pe partea opusă uşii. Cel care îl aruncase nu putuse deci fi văzut de gardianul care supraveghea de la distanţă uşa magaziei. Uitîndu-ne prin oberliht în curte, am văzut sub fereastră vreo trei sau patru deţinuţi de drept comun. Fiecare din ei ducea cîte două garniţe de lapte, în afară de unul care purta pe umăr o scară de coteţ. Cum ne-a văzut capetele la fereastră, cel cu scara a rezemat-o de perete, s-a suit pînă la înălţimea noastră şi ne-a şoptit că vine din partea domnului doctor Stroescu. Şi, fără să mai dea altă explicaţie, ne-a întins repede o cană primită de la unul din deţinuţii de la picioarele scării, care o umpluse cu lapte scufundînd-o într-una din garniţe. Cel de pe scară ne-a spus să ne grăbim, în timp ce un altul postat la colţul magaziei îl ţinea sub observaţie pe gardianul nostru. Prin releu, cănita a început să facă naveta între garniţa din curte şi camarazii mei din magazie, pînă ce fiecare şi-a băut porţia de lapte. Pe a mea am cedat-o altuia, neputîndu-mi învinge nici în puşcărie repulsia faţă de laptele crud, proaspăt muls. Cînd în cele din urmă am chemat gardianul şi i-am arătat situaţia seminţelor de floarea-soarelui, a fost şi el de părere că munca noastră nu-şi mai avea rostul.

În cursul iernii 1963–1964, intenţiile regimului de a ne îmbunătăţi condiţiile de detenţie au devenit mult mai evidente decît în perioada campaniei agricole din vară şi toamnă, cînd totul era sacrificat muncii pentru „realizarea planului". Semnele cele mai vizibile în acest sens se reflectau acum în comportarea gardienilor şi ofiţerilor care se străduiau să-şi modifice atitudinea faţă de noi, abţinîndu-se de la brutalităţi, înjurături şi insulte şi căutînd să se arate mai omenoşi şi să ni se adreseze în mod civilizat. Unii păreau s-o facă simplu, cu uşurinţă, altora însă le venea tare greu să-şi schimbe năravurile, efortul de a-şi stăpîni pornirile schimonosindu-le trăsăturile feţei, care nu ştia să exprime blîndeţea. În cadrul acestei noi tendinţe a organelor represive de a ne acorda

niște drepturi elementare de care ne privaseră ani de zile și a obligației ce părea că voiau să și-o ia de a respecta măcar în parte tratamentul uman al deținuților, prevăzut de convențiile internaționale, am trăit în iarna aceea un eveniment extraordinar. Am fost într-o zi adunați în curtea lagărului unde comandantul (cred că îl chema Nica) ne-a ținut un lung discurs, din care voi spicui numai cîteva fraze-slogan care începuseră să fie tot mai des întrebuințate de diferiți ofițeri care veneau să ne viziteze la Salcia: „Mulți dintre voi ați dat dovadă de muncă și disciplină, dar mai sînt unele elemente care nu au înțeles mersul istoriei... Regimul de democrație populară din țara noastră s-a întărit acum și nu se mai teme de dușmani... Organele de stat vor apăra cuceririle revoluționare și vor zdrobi orice încercare a dușmanului de clasă de a submina regimul clasei muncitoare... Unii dintre dumneavoastră (neobișnuit încă să întrebuințeze cu noi astfel de formulări, Nica ni se adresa cînd cu tu, cînd cu dumneata), v-ați dat seama că ați greșit și v-ați hotărît să vă reabilitați prin muncă, alții au rămas însă dușmani înrăiți ai poporului... Noi îi cunoaștem și pe unii, și pe alții, și vom ține seama de purtarea fiecăruia". După acest amestec de promisiuni de recompensă nedefinite și de amenințări voalate, cu aluzii la un tratament diferențiat, în funcție de atitudinea fiecăruia, comandantul ne-a comunicat că, pentru a ne ajuta să ne convingem de „realizările" partidului și guvernului și de bunăstarea poporului, regimul a hotărît să ne permită să citim zilnic ziarul. Nu știu dacă urmărise să provoace surpriză, dar a reușit din plin. Poate nu chiar în sensul dorit de el, dar, oricum, noi am rămas în primul moment înmărmuriți de uimire. Cum să-ți vină să crezi că regimul renunța la ceea ce fusese timp de două decenii gogorița numărul unu a direcției închisorilor, ziarul, hîrtia și litera scrisă, care nu trebuiau să ajungă în mîna deținuților? Cum să crezi că tocmai cei care ordonaseră cele mai sălbatice represalii, pentru a menține prin teroare această interdicție, veneau acum să ne ofere ziare? Nu știu cine ar mai putea totaliza numărul zilelor de izolare, al bătăilor și al celor care au plătit cu sănătatea sau chiar cu viața pentru un petic de ziar găsit asupra lor. Reacția împotriva acestei prohibiții ne stimulase ingeniozitatea și îndrăzneala, făcîndu-ne și pe noi să recurgem la acțiuni extreme, de la dezgustătoare pînă la temerare. Numai eu știu de cîte ori îmi băgasem brațul pînă mai sus de cot în conținutul latrinelor pentru a pescui bucata de ziar folosită de gardian drept hîrtie igienică. Și nu mai vorbesc de răbdarea și iscusința cu care se făureau cele mai complicate planuri pentru a ajunge în posesia unui ziar, fie de la vreun deținut de drept comun, fie de la un lucrător civil sau chiar de la un gardian. Dacă pînă atunci, din experiența cîștigată în cursul anilor de închisoare, ne obișnuisem să nu mai dăm o prea mare importanță perioadelor de oarecare destindere sau de înăsprire a regimului de detenție, care se succedau alternativ, de data asta, o concesie de asemenea proporții, din partea organelor represive, ieșea din rutină și dădea loc la interpretări optimiste justificate. Faptul a fost imediat asociat cu modificarea intervenită

în purtarea gardienilor față de noi, dar și cu zvonurile, tot mai frecvente în ultima vreme, privind iminența apariției unui decret de amnistii și grațieri, cărora majoritatea dintre noi nu le dădeam crezare. De multe ori astfel de zvonuri se adeveriseră, dar de fiecare dată beneficiarii decretului fuseseră numai condamnații de drept comun. Recunosc că anunțul comandantului m-a uimit și tulburat la fel ca pe toți deținuții din lagăr. Interpretările optimiste ale celor care susțineau că asistăm la pregătirile premergătoare eliberării noastre nu le-am împărtășit și nici nu au reușit să-mi clatine convingerea pe care în discuțiile ce le purtam între noi o rezumasem în cîteva vorbe: „Ori ei, ori noi!" Cu alte cuvinte, admiteam numai două ipoteze: ori durează regimul mai mult decît noi, și atunci vom muri în închisoare, ori se prăbușește cît mai sîntem în viață, și atunci vom fi eliberați de cei care l-au răsturnat. O a treia ipoteză, aceea de a fi eliberați printr-un act de clemență a regimului comunist, o considerăm exclusă. Nu o vedeam posibilă, spuneam în glumă, decît dacă regimul va reuși să uniformizeze viața oamenilor liberi cu a celor din pușcării, făcînd să dispară putinele diferențe care mai există între ele. O glumă, care, cu trecerea timpului, avea să-și piardă hazul!

Începînd chiar de a doua zi, cel mai odios personaj al lagărului, turnătorul Dogărăscu, a adus cîte un număr din *Scînteia* în fiecare dormitor. Îl depunea pe pervazul primei ferestre de lîngă ușa de intrare și pleca imediat, fără să reacționeze la sarcasmele și aluziile batjocoritoare cu care era întîmpinat ori de cîte ori își făcea apariția. „Atenție!" era de obicei strigătul cu care era primit în dormitor, la care toate discuțiile și îndeletnicirile din baracă încetau ostentativ, demonstrînd astfel că nu voiam să ne expunem riscului de a fi denunțați. Apoi începeau să zboare de la un pat la altul schimburi de păreri, care mai de care mai usturătoare la adresa delatorilor în general și la pedepsele binemeritate pe care le vor primi într-o bună zi. Alteori, de cînd intra pe ușă și pînă ieșea, dormitorul se transforma într-o volieră asurzitoare care răsuna de fluierături, piuituri și tot felul de sunete imitînd glasul păsărilor, delatorilor spunîndu-li-se nu numai turnători, prăduitori sau vînzători, ci și ciripitori. Grăbit, Dogărăscu se strecura pe ușă afară ca un cîine bătut și fugărit cu pietre.

Atitudinea noastră față de primul ziar primit în mod oficial a fost unanimă. Ne-am asigurat mai întîi că nu vine la baraca noastră nici un gardian și abia după aceea ne-am ocupat de ziar. L-am întins pe un pat și, îngrămădiți împrejur, i-am parcurs paginile întorcîndu-le cu grijă pentru a nu le rupe sau șifona. Apoi l-am împăturit la loc și l-am pus din nou în firida ferestrei. Cum în Balta Brăilei serviciul poștal suferea întîrzieri, treceau uneori cîte două sau trei zile pînă ce primeam un nou ziar. Trebuia atunci să-l predăm pe cel vechi, pe care Dogărăscu îl găsea zăcînd intact acolo unde îl pusese. Desigur că faptul i-a fost raportat ofițerului politic, care seara, după ce ne-am întors de la muncă, a venit la noi în dormitor să vadă personal ce se întîmplă cu ziarul. Ne-a găsit pe unii stînd de vorbă, pe alții cîrpindu-ne hainele, curățîndu-ne bocancii

sau rînduindu-ne lucrurile de îmbrăcăminte la capul patului. Ziarul zăcea împăturit la locul lui din firidă. Nu părea să se fi atins nimeni de el. Mimînd un aer distrat, în timp ce-şi rotea ochii prin încăpere, politrucul s-a informat pe un ton neutru:

— Văd că aţi primit ziarul! L-aţi citit?

I s-a răspuns din mai multe părţi:

— Nu. Nu avem timp. Sîntem prea obosiţi de muncă!

Sau chiar:

— Nu ne interesează! Scrie mereu acelaşi lucru!

La asemenea afirmaţii, ofiţerul nu s-a mai putut stăpîni şi şi-a arătat adevărata faţă, răcnind la noi după bunul şi vechiul obicei M.A.I.-ist:

— Tot bandiţi aţi rămas! Degeaba avem noi grijă să vă dăm tot ce vă trebuie! Lasă că vă învăţ eu minte!

Apoi şi-a luat seama, s-a calmat şi ne-a vorbit din nou civilizat, vrînd să ne convingă de importanţa articolelor din ziar, care ne informează despre „realizările regimului".

— Eu vă sfătuiesc să-l citiţi, i-au fost ultimele vorbe înainte de a pleca şi care nouă ne-au sunat a ameninţare.

A doua zi, ofiţerul de serviciu ne-a transmis ordinul conducerii: seara, după întoarcerea de la muncă, în fiecare dormitor se va citi cu glas tare articolul de fond din *Scînteia*. Neexecutarea ordinului va atrage după sine pedepsirea întregii camere cu zile de izolare şi tăierea dreptului la carte poştală şi la pachet. De unde pînă mai ieri citirea ziarului fusese strict interzisă, lectura lui ajunsese să fie acum obligatorie. Aceiaşi oameni ai administraţiei lagărului, care ne pedepsiseră mai înainte pentru încălcarea interdicţiei, ne ameninţau fără nici o ruşine cu represalii identice dacă nu respectam acum dispoziţia contrară! Amănuntele de reglementare a felului în care urma să fie executat ordinul au fost lăsate în seama ofiţerului de serviciu şi a gardienilor. Astfel, în dormitorul în care mă aflam s-au încercat succesiv mai multe formule. Mai întîi s-a apelat la voluntari, care să citească pe rînd în fiecare seară articolul de fond. Nu s-a oferit însă nimeni. Supărat de insucces, gardianul a luat iniţiativa de a desemna el un lector. Dar şi aici s-au ivit dificultăţi, cei aleşi invocînd diferite pretexte pentru a se eschiva: fie că nu citeau bine, fie că nu aveau ochelari şi nu vedeau bine la lumina slabă a becului din dormitor. S-a găsit chiar unul (cred că era inginer constructor) care să spună că nu a urmat clasele primare şi nu ştie carte, fiindcă a fugit de la şcoală. Cînd, bănuitor, gardianul l-a întrebat ce meserie are, i-a spus că era muncitor necalificat. Văzînd că nu o scoate la capăt, gardianul l-a chemat în ajutor pe ofiţerul de serviciu. Acesta, mai versat în mijloacele de constrîngere, i-a spus şefului de cameră să se descurce cum va şti, pentru că ordinul trebuie să fie executat, în caz contrar va fi trimis la izolare. Şi aşa am fost învinşi cu propria noastră armă, ofiţerul ştiind că poate conta pe solidaritatea noastră. Am acceptat cu toţii compromisul. Pentru ca şeful de cameră să nu aibă de suferit de pe urma noastră, am

convenit ca seara să se aşeze pe banca de sub becul care ne lumina camera, avînd grijă să aibă ziarul la îndemînă. La ora citirii ziarului se va găsi întotdeauna unul dintre noi care să dea alarma la apropierea unui ofiţer sau gardian. În acel moment vom înceta să mai vorbim, vom face linişte, iar şeful de cameră va începe să citească de undeva, de la mijlocul articolului. Am procedat aşa numai o vreme. Cînd am observat că administraţia a renunţat să ne mai supravegheze şi nu s-a mai arătat preocupată de citirea ziarului în dormitor, am încetat şi noi să mai jucăm acest teatru. Treptat, ordinul a căzut în desuetudine. Nemaisimţindu-ne constrînşi la lectura de seară a articolului de fond, ziarul depus în firida ferestrei nu-şi mai păstra pînă a doua zi aparenţa intactă ca în primele săptămîni. După ce majoritatea îl răsfoiam citindu-i numai titlurile şi oprindu-ne doar la pagina cu ştiri externe, ziarul era luat în primire de cîţiva camarazi din dormitor, care îl studiau în amănunţime, analizînd fiecare articol, declaraţie oficială sau discurs al mai marilor partidului, căutînd să găsească printre rînduri ceea ce se ascundea în spatele cuvintelor tipărite.

La un moment dat, ne-a fost atrasă atenţia de întîrzierea cu care ne parveneau, de la o vreme, ziarele. Treceau cîteodată două-trei zile în care ni se spunea că vasul care aducea poşta de la Brăila nu venise, iar cînd distribuirea ziarelor era reluată, nu mai primeam numerele din urmă. „Ce vă mai trebuie ziarele vechi?“ ni se răspundea cînd întrebam de ele. Frecvenţa întreruperilor şi mai ales lipsa numerelor din acele zile au început să ni se pară suspecte. Nu a trecut multă vreme şi bănuiala noastră a devenit certitudine: regimul îşi cenzura propria lui presă! Reţinea ziarele al căror conţinut considera că nu trebuie adus la cunoştinţa deţinuţilor! Descoperirea a făcut-o o echipă de deţinuţi care lucra la reparaţii de zidărie în casa unui gardian. Băieţii noştri au pus mîna pe un ziar, care nouă nu ne fusese dat, ceea ce dovedea că poşta venise totuşi la Salcia. Din acel moment, principala noastră preocupare a fost să ne procurăm numerele din *Scînteia* care nu ajungeau în lagăr. O campanie la care a participat cu succes şi echipa noastră de instalatori, cînd aveam ocazia să lucrez cu Nelu Dumitrescu prin casele gardienilor. Şi aşa am aflat de ce reţinuse administraţia ziarele respective! În acea vreme, în toate numerele *Scînteii* apăreau informaţii despre viitoarele alegeri prezidenţiale din Statele Unite, informaţii puţine, neesenţiale, privite prin prisma deformantă a presei comuniste şi însoţite de comentarii în stilul ei insidios bine cunoscut. Parcurgînd paginile ziarelor reţinute de administraţie, ne-a sărit imediat în ochi motivul pentru care luase această măsură. În toate numerele reţinute erau referiri la campania electorală dusă de senatorul Goldwater care candida la preşedinţie (din ziarele primite oficial nici nu aflasem de existenţa lui Goldwater!). Din criticile care i se aduceau şi virulenţa cu care era atacat pentru declaraţiile „reacţionare, antidemocratice, antisovietice şi aţîţătoare la război“ am înţeles că se manifestase ca un declarat şi înverşunat inamic al comunismului. Un fapt pentru care Goldwater a devenit pe loc candidatul nostru! Deşi grijulie de starea noastră de spirit, nu cred că prin reţinerea ziarelor administraţia urmărise

să ne ferească de riscul unor entuziasme deşarte şi a unei decepţii ulterioare cînd vom afla că Goldwater nu fusese ales.

ILUZIA UNEI NOI EVADĂRI, HOLERA

Semnelor de îmblînzire a regimului în închisoare nu le mai căutam de multă vreme o motivaţie logică. Mă obişnuisem în decursul anilor cu alternanţa perioadelor cînd foarte dure, cînd mai puţin aspre. Uneori observasem că aceste oscilaţii earu o consecinţă directă a unor evenimente politice internaţionale. De cele mai multe ori însă nu le găseam o explicaţie satisfăcătoare, deşi alţi camarazi de închisoare continuau să facă tot felul de speculaţii pe această temă. În ultima vreme, mai ales de cînd eram în mod sensibil mai bine trataţi, noua atitudine a administraţiei lagărului faţă de noi era deseori pusă în legătură cu zvonurile tot mai insistente privind decretarea unei largi amnistii şi pentru deţinuţii politici. Astfel de zvonuri ne parveneau întotdeauna de la deţinuţii de drept comun, nefiind de cele mai multe ori decît produsul unei speranţe pe care şi-o întreţineau cu iluzia decretelor de care beneficiau din cînd în cînd. Cei mai mulţi dintre noi, printre care şi eu, nu ne făceam astfel de iluzii. Cea mai bună dovadă în acest sens era tema discuţiilor pe care le purtam în acel sfîrşit de iarnă cu Nuţu Voiculescu.

Pe măsură ce prietenia noastră se dezvoltase, crescuse şi încrederea pe care ne-o acordam unul altuia. Zilele de iarnă, cînd nu eram scoşi la muncă, ne-au dat prilejul să ne vedem mai des, să stăm mai mult de vorbă şi să ne cunoaştem mai bine, împărtăşindu-ne chiar şi cele mai ascunse gînduri. Aşa se face că am ajuns să vorbim despre ideea care pe mine mă obsedase continuu de-a lungul anilor de închisoare şi care, după cum mi-a mărturisit-o, îl preocupa şi pe el: ideea evadării. Ideea şi hotărîrea nu ne lipseau nici unuia, dar pînă la faptă era cale lungă! O cale greu de întrevăzut. Voiam însă s-o descoperim. Deocamdată totul se reducea la discuţii şi schimburi de păreri, neputînd trage concluzii şi stabili ce trebuia întreprins, ci mai degrabă ce nu trebuia făcut. Am exclus astfel orice fel de tentativă în cursul iernii; frigul, zăpada şi viscolul făcînd din natura în care voiam să ne pierdem un inamic căruia nu i-am putea face faţă. Prima mea experienţă în domeniu mă convinsese că sezonul propice unei evadări era vara, cînd nu degerai de frig, nu lăsai urme pe zăpadă şi te puteai bucura de protecţia vegetaţiei. Pînă ce vremea va deveni mai prietenoasă şi natura cu verdeaţa ei ospitalieră, mai era însă o bună bucată de vreme. Examinînd pe toate feţele şi ipoteza unei evadări din chiar incinta lagărului, am sfîrşit prin a o şterge de pe lista posibilităţilor, riscurile fiind enorme, iar şansele de reuşită aproape inexistente. Deşi eram în căutarea unei căi pe care o ştiam dinainte primejdioasă, nu eram totuşi dispuşi să ne asumăm riscuri cu mult mai mari decît şansele de izbîndă. Nu voiam

să ne încercăm norocul cu orice preț! Desigur, cîntărirea pericolului și a șanselor de reușită erau la discreția aprecierii noastre subiective, dar se situa totuși în limitele rezonabilului. Oricum, seriozitatea raționamentului lui Nuțu și spiritul său analitic aproape exagerat de pedant veneau să compenseze în discuțiile noastre tendința mea de a fugi de calcule prea amănunțite (cînd nu dispunem de toate elementele) și de a mai lăsa loc și pentru improvizațiile de moment. Nu are rost să enumăr toate propunerile făcute, și de unul, și de altul pe care, rînd pe rînd, le-am înlăturat ca nerealizabile. Astfel, cîmpul posibilităților luate în discuție și examinate metodic zile în șir s-a tot micșorat, nemairămînîndu-ne în cele din urmă în perspectivă decît o singură cale de fugă: Dunărea. Cu ajutorul cîtorva prieteni, eram siguri că ne vom putea aranja să fim repartizați amîndoi la brigada care lucra la descărcatul bacurilor și la atelierele din țarcul de la malul Dunării. Era primul și singurul punct sigur al celor cîteva planuri ipotetice, urmînd ca abia după ce vom studia situația la fața locului să ne oprim asupra celui mai convenabil, să-i discutăm detaliile și să-l definitivăm. Toate aceste planuri, proiectate sumar, cu contururi încă vagi, aveau o trăsătură comună: albia Dunării vechi, în care voiam să ne aventurăm. Era zona în care, dacă pătrundeai, erai împușcat fără somație. Cum vom căuta să evităm ca acest prim pas să ne fie fatal, rămînea de văzut. Oricum, drumul nostru începea de la malul Dunării, pe care trebuia s-o trecem fie înot, fie cu ajutorul unui bac, cu sau fără complicitatea cîrmaciului. Cel puțin așa gîndeam și vedeam amîndoi situația în primele luni ale anului 1964, cînd viscolul încă mai ridica troiene la ușa barăcii unde ne țineam sfatul.

Un lucru ne era foarte clar: dacă evadarea propriu-zisă ne va reuși, va trebui neapărat să părăsim cît mai repede posibil insula pe care ne aflam. Știam că, din cauza lagărelor de muncă cu deținuți, Balta Brăilei era înțesată de trupe ale Ministerului de Interne care, la primul semnal de alarmă, vor începe să cutreiere insula în lung și în lat, pe jos, călare și cu cîini-lup special dresați pentru vînătoarea de oameni. Avusesem ocazia să vedem de cîteva ori manevrele acestor trupe pornite în căutarea unui dușman imaginar. Putusem de asemenea observa de la o fereastră a spitalului, suindu-ne în picioare pe pat, poligonul special amenajat pentru dresajul și exercițiile la care erau supuși cîinii polițiști. Ne gîndeam că, dacă vom reuși să intrăm în Dunăre fără să fim văzuți, profitînd de curentul apei, vom putea înota o bună distanță în aval și ieși apoi pe malul dobrogean înainte de a se da alarma. Contam atunci ca trupele Securității să înceapă operațiile de căutare mai întîi în interiorul insulei și abia după aceea să le extindă în afara ei. Ne oprisem la ideea de a ieși din apă pe malul dobrogean nu numai pentru a evita concentrația de trupe din Balta Brăilei, ci și cu intenția de a ne feri de malul muntenesc, socotind că Securitatea își va îndrepta în mod firesc cercetările mai întîi în acea parte, știindu-ne pe amîndoi din București. Prelungind acest raționament, de a porni în direcția contrarie drumului firesc, gîndul ne-a dus la frontiera bulgară. Ce-ar fi, ne-am zis, să încercăm să ne continuăm evadarea mergînd spre sud și să

trecem frontiera în Bulgaria? Într-acolo chiar că nu vom fi căutați! La această idee, ne-am amintit amîndoi de un banc care circula pe vremea aceea și am făcut din nou haz de el.

Un securist se prezintă cu un arestat la Mărcuța și îi cere doctorului să-l interneze, fiindcă e nebun.

— De unde știi că este nebun? întreabă doctorul.

— L-am prins cînd tocmai voia să treacă frontiera, spune securistul.

— Păi, asta nu înseamnă că e nebun! zice doctorul.

— Ba da, pentru că voia să fugă în URSS!

Ideea fugii în Bulgaria ni s-a părut mai mult decît năstrușnică și am comentat-o la început mai în glumă. Mie mi-a rămas totuși în minte și, treptat, am ajuns să nu mi-o mai închipui chiar utopică. Fiind vorba de Bulgaria, mă dusese gîndul la Gioga Parizianu. Era aromân originar din Bulgaria. Ne cunoscusem și ne împrietenisem la mina de plumb de la Cavnic. Gioga era unul dintre cele mai frumoase caractere pe care le-am întîlnit în închisoare. N-am avut nici o reticență să-i încredințez intenția mea de a încerca o nouă evadare și să-i cer părerea și sfatul cu privire la eventualitatea trecerii frontierei în Bulgaria. Cu toate că nu vedea posibilitatea unei evadări de la Salcia, ideea trecerii graniței spre sud l-a entuziasmat. Fără multă vorbă, s-a declarat gata oricînd să ni se alăture dacă vom găsi o cale spre libertate. Pentru el, fuga din Salcia era principala problemă care trebuia rezolvată. Fiind dobrogean, trecerea clandestină a frontierei o considera relativ ușoară, iar o dată ajunși pe teritoriul bulgar, planul era pentru el gata făcut. Avea ferma convingere că vom putea traversa toată Bulgaria de la nord la sud, pe jos sau profitînd de diferitele mijloace locale ce ne vor ieși în cale, căruțe sau camioane, pentru a ajunge în zona muntoasă de la frontiera greco-bulgară. Vom merge cu precădere prin zonele rurale, dîndu-ne drept muncitori sezonieri, în drum de la un loc de muncă la altul. Știind perfect bulgărește, nu va avea nici o dificultate să se înțeleagă cu localnicii, iar noi vom evita să vorbim. Desigur, rămînea să ne descurcăm pentru a ne procura cîte ceva de mîncare, fie dînd o mînă de ajutor la gospodăria unui țăran, fie înfruptîndu-ne noaptea din fructele livezilor și legumele grădinilor întîlnite în drum. După calculele lui Gioga, într-un răstimp de două săptămîni, vom ajunge în regiunea așezărilor aromânești din munții de la granița cu Grecia. Acolo, spunea Gioga, se simțea ca acasă. Avea rude și prieteni și putea conta pe solidaritatea de clan a macedoromânilor. Pentru oierii aromâni din satele lor de munte, așezate atît de partea bulgărească, cît și de cea grecească, granița nu fusese niciodată un hotar cu adevărat despărțitor. În ciuda regimului comunist de la Sofia, schimbul de relații peste frontieră continua să funcționeze. Relieful sălbatic, muntos, prăpăstios și împădurit nu făcea posibilă închiderea ermetică a graniței, mai cu seamă pentru localnicii care îi cunoșteau toate potecile și trecătorile. Gioga susținea că, o dată ajunși în regiune, vom fi găzduiți și ascunși pe la stîne, iar la momentul prielnic vom fi trecuți de o călăuză peste frontieră, în Grecia. Deși realizarea unui astfel

de plan, plin de necunoscute, depindea de rezolvarea succesivă a unei serii de etape intermediare, una mai ipotetică decît alta, imaginația noastră nu înceta să clădească mai departe pe nisipul iluziilor pe care ni le făceam. Cu toate că în discuțiile ce le purtam nu puneam nici o stavilă fanteziei noastre înaripate, sfîrșeam totuși prin a ne îngrădi închipuirile în limitele impuse de realitate, chiar dacă rămîneau pe mai departe îndrăznețe. Fără investiții de îndrăzneală și asumare de riscuri, un asemenea proiect nu avea nici o șansă de succes. Teoretic, în iarna și primăvara aceea, am trecut în revistă absolut toate posibilitățile de fugă pe care le învederam, dînd prioritate evadării pe Dunăre. Urma ca la vară, cînd speram să intrăm în posesia unor noi elemente mai concrete, să regîndim și să rediscutăm întregul evantai de ipoteze, pentru a ne opri la cea mai convenabilă. Pînă atunci însă mai avea să curgă apă pe Dunăre!

Dezghețul a venit pe neașteptate. În numai cîteva zile mai blînde și sub un soare încă palid, zăpada s-a topit, făcînd din nou loc noroaielor. Curtea lagărului a devenit iar o mocirlă, întreținută o vreme de ploi, mai întîi zilnice și apoi tot mai rare. Cînd au încetat, cerul s-a limpezit și s-a desprimăvărat de-a binelea. Sub primele raze mai calde ale soarelui a dat și colțul ierbii și au înmugurit și sălcile, pregătind cu verdele lor încă crud decorul pentru Paștele care se apropia. L-am sărbătorit într-o atmosferă mai relaxată ca de obicei, fără stare de alarmă, fără percheziții inopinate și fără o vigilență mărită din partea administrației. Gardienii păreau să fi primit lecții de discreție. Nu își mai impuneau ostentativ prezența în tot locul și nu mai căutau nimănui nod în papură pentru a-i face raport de pedepsire. Nu mai vedeau și nu mai auzeau nimic din ceea ce altă dată socoteau abatere de la disciplină. Se abțineau să ne mai facă observații și nu mai remarcau nici că circulăm de la un dormitor la altul, nici că discutăm adunați în grupuri în curtea lagărului. Deși se auzea la tot pasul „Christos a înviat!" și „Adevărat a înviat!", gardienii păreau să nu audă. S-a întîmplat ca tocmai în acele zile Iosif Ripan să primească un pachet cu alimente de acasă. M-a invitat imediat în dormitor, la patul lui, spunîndu-mi că e vorba de un pachet cu surprize. Încă de la poartă, de cînd gardianul îi cercetase conținutul, predîndu-i pe rînd fiecare articol, Iosif tresărise văzînd punga cu fursecuri prin care, așa cum se înțeleseseră înainte de arestarea lui, nevastă-sa îi va transmite un mesaj important. Fursecurile erau cam de mărimea unei nuci rumenite în cuptor și foarte uscate. Aproape că îți rupeai dinții în ele de tari ce erau. Întruneau însă astfel însușirile ideale pentru destinația ce li se dăduse, la confecționarea lor nefiind urmărite calitățile gastronomice. Iosif mi-a explicat că nu trebuia să fie sfărîmicioase, pentru a nu risca să dea în vileag secretul pe care îl conțineau, și anume, mesajul scris pe o foiță de țigară împăturită strîns și învelită la rîndul ei într-o bucățică de celofan răsucită la capete. Misiva astfel ambalată, mai mică chiar decît un bob de mazăre, introdusă în aluat și supusă temperaturii din cuptor, rămînea intactă. Dacă textul era mai lung, urma să fie scris pe mai multe foițe de țigară, repartizate

fiecare în tot atîtea fursecuri. Am pornit deci în căutarea mesajului care trebuia să se găsească într-unul sau mai multe din cele patruzeci-cincizeci de fursecuri pe care le conținea punga. Rînd pe rînd, băgam în gură cîte un fursec, îl mestecam cu grijă și nu înghițeam decît după ce ne asiguram că nu mai simțeam cu limba nici o fărîmitură mai consistentă. Am apucat să mîncăm fiecare vreo cîteva, pînă ce am dat peste prima bobiță de celofan. Foița din interior era în stare perfectă. Faptul că era numerotată ne-a dat de înțeles că nu reprezenta decît un fragment din textul mesajului. Fursecurile fiind însă sățioase și greu de prididit numai în doi, Iosif l-a chemat și pe inginerul Petre Lică să ne dea o mînă de ajutor la căutatul răvașelor din plăcintă. O dată cele șapte-opt foițe găsite și puse cap la cap, Iosif ne-a citit mesajul. În cîteva scurte propoziții, soția lui îl informa despre situația grea a familiei. Se bucura totuși că băiatul reușea să-și vadă de carte. Apoi, pe celelalte foițe, mesajul devenea mai eliptic, cu prescurtări, aluzii și inițiale numai de Iosif știute, pe care ni le-a tradus. Nevastă-sa îi transmitea că prietenul lui de care îi vorbise înainte de a fi arestat luase legătura cu ea pentru a o informa despre un larg decret de amnistiere și grațiere a deținuților politici, care era gata redactat, urmînd să intre în curînd în vigoare. Iosif ne-a spus că acel prieten avea relații în cele mai înalte cercuri ale procuraturii, că era un om serios și de toată încrederea, pe al cărui cuvînt te puteai bizui. Iosif nu se îndoia de exactitatea informației, punînd-o în legătură și cu avalanșa de zvonuri din ultima vreme, care, deși mai confuze și sub diferite variante, pomeneau toate de un decret de eliberare a deținuților politici. După părerea lui, secretul decretului mai transpirase și prin alte căi. Eu rămîneam totuși în continuare sceptic, iar timpul care s-a scurs săptămînă de săptămînă și lună de lună după primirea mesajului din fursecuri părea să-mi dea dreptate.

Printre primele munci în afara lagărului, la care mi-amintesc să fi luat parte în primăvară, a fost aceea de împrăștiere a unei substanțe chimice pe suprafețele de teren însămînțate. Nu mai știu exact ce substanță era. Cred că era vorba de un ierbicid destinat distrugerii buruienilor din culturile de grîne. Se prezenta sub forma unui praf alb-cenușiu și era ambalat în saci de hîrtie. Ni s-a spus să avem grijă cum umblăm cu el, fiindcă e un produs toxic. Acest avertisment a fost totodată și singura măsură de prevedere luată de administrație pentru evitarea unor accidente. Împărțiți în două grupuri de cîte cinci-șase inși, am fost încărcați împreună cu sacii într-un camion cu remorcă; unii în lada camionului, alții în remorcă. Gardianul și soldatul înarmat, care ne însoțeau, s-au înghesuit în cabina șoferului. Ne-am oprit la cîțiva kilometri distanță de lagăr. În fața noastră, cît vedeai cu ochii, se întindeau ogoarele însămînțate, dar încă golașe, în care numai ici și colo ieșiseră la lumină cîteva fire de verdeață. Atît semănăturile, cît și buruienile abia începeau să răsară. Gardianul s-a dat jos din cabină și ne-a avertizat să nu care cumva să coborîm din camion sau remorcă, pentru că vom fi împușcați fără somație. Apoi, ne-a dat ordin să deșertăm sacii pe fundul lăzii camionului și al remorcii, și ne-a

explicat cum să procedăm. În timp ce camionul va cutreiera cu viteză redusă şi în zigzag dintr-un capăt în celălalt ogoarele, acoperind întreaga suprafaţă de teren însămînţată, noi, înarmaţi fiecare cu cîte o lopată, vom împrăştia peste cîmp praful deşertat din saci. Jumătate dintre noi vom azvîrli praful spre partea stîngă, iar cealaltă jumătate spre partea dreaptă. Toate bune şi frumoase, dar îndrumările nu prevedeau soluţia în caz de vînt. Cînd ne-am apucat de lucru, nu se simţea decît o adiere uşoară care nu ne-a afectat, dar, după o vreme, s-a pornit să sufle mai tare. Din acel moment, munca noastră a început să-şi însuşească tot mai mult calităţile atît de des întîlnite în munca socialistă, devenind contraproductivă şi dăunătoare oamenilor. Cei care aruncau cu lopata în aceeaşi direcţie în care bătea vîntul vedeam cum praful se pierdea în aer, spulberat departe de locul în care ar fi trebuit să cadă. În schimb, cei de pe partea cealaltă, care azvîrleau praful împotriva curentului, îl primeau înapoi, în plină faţă, la fiecare pală de vînt. E drept că datorită drumului în zigzag neajunsul se împărţea frăţeşte, la fiecare întoarcere a camionului, rolurile inversîndu-se. Pînă ce gardianul a venit să întrerupă operaţiunea şi să ne aducă înapoi în lagăr, am apucat să inhalăm însă o cantitate suficientă de praf pentru a suferi cîteva zile în şir de pe urma iritaţiilor provocate la ochi şi de-a lungul căilor respiratorii. Gardianul nu a cedat decît la fericita inspiraţie ce i-a venit unui camarad de a-i atrage atenţia asupra riscului la care ne expuneam cu toţii irosind în mod inutil ierbicidul: „Pentru o asemenea pagubă putem fi acuzaţi de sabotaj!“ Sub regimul comunist, „sabotaj“ era un cuvînt magic! Simpla lui pronunţare avea darul să producă înfiorare şi să-i amintească omului că sub acest pretext putea să înfunde în orice moment puşcăria. Mii şi mii de ţărani fuseseră condamnaţi pentru sabotaj şi luaseră drumul Canalului, fără să fi făcut nimic. Cuvîntul şi-a produs efectul şi asupra gardianului care, optînd pentru prudenţă, a dat ordin şoferului să pornească înapoi spre lagăr.

Porumbul crescuse de o palmă. Venise vremea primei praşile şi toţi deţinuţii din lagăr au fost mobilizaţi şi regrupaţi în brigăzile ce s-au constituit pentru munca la sapă. Campania prăşitului a început tot sub lozinca realizării planului, ceea ce pentru noi însemna în primul rînd ieşirea pe poartă cu noaptea în cap şi întoarcerea în lagăr la căderea serii. Pe cîmp eram iarăşi mînaţi de la spate de strigătele şi îndemnurile la grabă ale gardienilor care îşi notau numele celor care rămîneau cu rîndul în urmă. Şi totuşi se putea remarca o deosebire faţă de anul precedent. Intervenise o notă de moderaţie în tonul şi expresiile gardienilor, iar isteria sub care se dezlănţuise şi desfăşurase campania de praşilă cu un an în urmă nu se mai manifesta acum decît în izbucniri sporadice. Nici cei notaţi pentru a fi pedepsiţi nu mai erau decît rareori trimişi la izolare, cînd se întorceau seara în lagăr. Consecinţa reducerii presiunii la muncă şi a atenuării măsurilor represive s-a răsfrînt în mod firesc asupra randamentului care nu mai corespundea aşteptărilor administraţiei şi nici pretenţiilor conducerii fermei. Uzura fizică generală, datorată atît anilor lungi de înfometare şi lipsă de îngrijire medicală din închisori, cît şi muncilor istovi-

toare din lagărele de muncă forțată, ne îndemna instinctiv să ne menajăm puterile ori de cîte ori se ivea prilejul. Fără teroare, bătăi și pedepse de tot felul, la care, devenea din ce în ce mai evident, administrația primise dispoziția să nu mai recurgă, nici ritmul infernal al muncii, nici disciplina rigidă de pînă mai ieri nu mai puteau fi menținute. Amenințările gratuite nu mai erau convingătoare, după cum nici cu făgăduiala de a primi cărți poștale pentru a scrie acasă dacă realizăm norma nu mai puteam fi ademeniți. În încercarea de a imprima un nou impuls muncii la prășitul porumbului, colonelul Gaftea s-a deplasat personal de la Ostrov la Salcia pentru a ne vorbi. Am fost toți adunați „pe platou", ni s-a spus să ne așezăm pe jos, iar Gaftea, suit pe cele două trepte ale unei barăci, ne-a ținut unul din celebrele lui discursuri de agramat, fără cap și fără coadă, înțesat de lozinci, de contradicții și de inepții, pe care nu mai știa cum să-l încheie. La început, intenția de a se conforma ultimelor dispoziții a fost vizibilă. Ne-a vorbit pe un ton amical, aproape părintesc, sfătuindu-ne să luăm exemplu de la aceia dintre noi care dau dovadă că au înțeles să se reabiliteze prin muncă. Regimul va ține seama de comportarea noastră și ne va crea în continuare condiții mai bune de detenție. Regimul de democrație populară s-a consolidat și nu se mai teme nici de dușmanul intern și nici de cel extern. Mai mult nu l-a lăsat inima să vorbească omenește. Reluîndu-și deodată vechiul ton și limbaj, care îi erau mai la îndemînă, s-a dezlănțuit împotriva noastră acuzîndu-ne că nu am înțeles să ne reeducăm, că nu muncim, că sabotăm producția și nu merităm să ne bucurăm de regimul care ni s-a creat în închisoare. A ținut-o așa mai bine de un ceas. Punctul culminant însă și totodată perla oratorică a discursului lui Gaftea din ziua aceea avea să-l constituie îndemnul pe care ni l-a adresat: „Trebuie să fiți recunoscători regimului că vă ține în închisoare. Aici sînteți la adăpost de furia poporului împotriva căruia ați uneltit. Dacă v-ați duce acum acasă, și copiii voștri v-ar lua cu pietre!"

Calendaristic ne aflam încă în primăvară, dar vremea, care nu ține seama de socotelile oamenilor și nu se simte constrînsă de împărțirea convențională a anotimpurilor, hotărîse să ne mute de pe o zi pe alta în plină vară. După atmosfera plăcută a primelor zile senine de primăvară, cu un cer albastru spălăcit și un soare încă palid și blînd, ieșit parcă slăbit din iarnă, trecerea bruscă la canicula și zăpușeala verii a fost pe cît de neașteptată, pe atît de brutală. Ne-am resimțit fizic ca și cu un an în urmă, cînd venisem la Salcia. Arși de soare, cu buzele crăpate, cu ochii iritați de sudoarea ce ni se scurgea de pe frunte și cu gura friptă de sete, ieșeam zilnic la prășitul porumbului sub arșița de cuptor a unei veri prea timpurii care, după gerurile iernii, nu ne lăsase nici un răgaz de adaptare. Inconsecvența cu care iarna tînjeam după soare și căldură, iar la venirea verii regretam crivățul și troienele de zăpadă, era explicabilă atîta vreme cît nu aveam de ales decît între două rele. Încă din primele zile ale campaniei de prașilă amintirile din timpul iernii ne apăreau înfrumusețate și erau evocate cu nostalgie. Uitate erau și gerul pe care îl înfruntasem

la corvezile din curtea lagărului, şi frigul care se lăsa către ziuă în dormitoare, şi mîinile îngheţate pe coada toporului la spartul lemnelor, şi toate mizeriile şi şicanele suportate de la gardieni. Ne aminteam doar că nu suferisem de căldură, nici de sete şi că nu muncisem din zori şi pînă în noapte sub presiunea gardienilor şi ameninţarea cu carcera pentru neîndeplinirea normei. Personal, n-am apucat să duc prea mult timp dorul zilelor lucrate cu Nelu Dumitrescu ca sobar şi instalator. Soarta hotărîse să mă scape neaşteptat de repede de ritmul infernal impus muncii la prăşit. Nu era tocmai calea de salvare ce mi-aş fi ales-o de bunăvoie, dar trebuie să recunosc că, deşi neplăcută, m-am bucurat de scutirea medicală de muncă pe care mi-a prilejuit-o. Două zile de scutire de muncă în timpul campaniei de praşilă erau întotdeauna bine venite!

Eram convins că ceea ce mă pusese toată noaptea pe drumuri între dormitor şi toaletă nu fusese decît manifestarea unei banale enterocolite, o infecţie intestinală care îşi făcea frecvent apariţia la deţinuţii din lagăr, mai ales în timpul verii, ca o consecinţă directă a condiţiilor de igienă necorespunzătoare. Ştiam din experienţa altora că, după o medicaţie simplă obţinută de la cabinetul de consultaţii al spitalului, afecţiunea nu dura mai mult de o zi sau două. Cele două zile următoare nu mi-au confirmat însă aşteptările. Boala n-a cedat, ba chiar s-a agravat! Am început să fac febră şi, deşi nu mîncam decît zeamă de arpacaş, varianta socialistă a zemei de orez recomandată în astfel de cazuri, continuam să frecventez W.C.-ul într-o cadenţă îngrijorătoare. Nu eliminam decît mucozităţi intestinale şi sînge. Durerile care îmi sfîşiau intestinele la fiecare scaun mă secau de puteri, lăsîndu-mă istovit. Apariţia altor cazuri cu manifestări similare şi la fel de rezistente la tratament i-a pus pe gînduri pe doctorii noştri din spital. Procedînd la cercetări mai amănunţite şi la analiza fecalelor, au constatat că era vorba de leptospiroză, boală provocată de microbi asemănători cu cei de holeră. L-au alarmat de îndată pe dr. Lacrămă. Acesta, la rîndul lui, a sesizat administraţia care, amintindu-şi ravagiile făcute cu cîţiva ani în urmă de epidemia de leptospiroză, a comunicat imediat vestea Ministerului de Interne, cerînd să se trimită de urgenţă medicamentele necesare. Două zile mai tîrziu, pe cîmpia de lîngă lagăr, ateriza un avion sanitar care aducea cîteva zeci de flacoane cu tablete de cloramfenicol. Teama de contagiune s-a dovedit eficientă! Trecuse o săptămînă bună de la primele manifestări ale bolii, cînd am început tratamentul cu cloramfenicol. Cum boala ceda greu, mi s-au administrat doze masive timp de mai multe zile în şir. Doctorii m-au prevenit că medicamentul, fiind o sulfamidă foarte drastică, îmi va afecta în mod iremediabil mucoasa şi flora intestinală. Pe scurt: voi scăpa de holeră, dar mă voi alege cu o colită cronică, de care voi suferi tot restul vieţii. O săptămînă mai tîrziu, deşi foarte slăbiţi, încă deshidrataţi şi abia ţinîndu-ne pe picioare, toţi holericii ne aflam în afara pericolului. Molima fusese stăvilită.

Avea să rămînă o enigmă şi pentru doctori faptul că boala nu se răspîndise, cînd toate condiţiile din lagăr erau favorabile unei contaminări generale. Cînd am vorbit despre lipsa de măsuri igienice, am pomenit între altele de calitatea

apei din Dunăre, care, prin simplă decantare, era declarată apă potabilă. Am povestit de asemenea despre flagelul muștelor care asigurau vehicularea microbilor într-un circuit continuu cu stații de oprire la groapa de murdării a lagărului, la hîrdaiele cu mîncare de la bucătărie și la lada de gunoi a spitalului unde se aruncau pansamentele pline de sînge și de puroi. În aceeași ordine de idei a venit vremea să amintesc și de o altă calamitate: șobolanii. Holera mi-a dat prilejul unui contact mai apropiat cu ei pe perioada în care m-a obligat să le vizitez mai des decît normal domeniile pe care puseseră stăpînire. Șobolanii își găsiseră sălașul în latrina lagărului. Clădirea construită deasupra haznalei adăpostea două șiruri de closete turcești la care aveai acces direct din coridorul central. Intimitatea locului era asigurată numai lateral de cîte un mic parapet de beton, nu mai înalt de un metru, care despărțea closetele unul de altul. Mergînd astfel pe coridorul central în căutarea unui W.C., treceai în revistă toate compartimentele pînă ce întîlneai unul neocupat. În schimb, o dată găsit și luat în folosință, primeai tu defilarea celor interesați de un loc liber. Planșeul de beton și scliviseala de ciment a pereților asigurau o ușoară întreținere a igienei prin simpla întrebuințare a unui furtun cu care, cînd ne venea rîndul la corvezile de curățenie, stropeam tot interiorul încăperii, apa scurgîndu-se prin găurile closetelor în hazna. Aparențele erau însă înșelătoare. De cînd haznaua devenise bîrlogul sutelor de guzgani care se hrăneau din conținutul ei, intrase și ea în circuitul de răspîndire a infecțiilor și microbilor. Dacă la orele de vîrf ale folosirii closetelor (dimineața înainte de a pleca la muncă și seara la întoarcerea brigăzilor) șobolanii nu se arătau, noaptea, cînd se lăsa liniștea peste lagăr, ieșeau din cotloanele lor prin găurile closetelor și mișunau peste tot. În căutarea unei alimentații mai variate decît cea pe care le-o oferea haznaua, vizitau rînd pe rînd bucătăria, groapa și lăzile de gunoi ale lagărului și spitalului, nelăsînd nici o palmă de loc necercetată. Cîteodată, cînd mă trezeam noaptea, vedeam pe fereastra barăcii cum li se încrucișau drumurile prin curtea lagărului și cum alergau în toate părțile în grupuri sau în șiruri mai lungi. Uneori se fugăreau, se băteau și îi auzeam chițăind. Văzuți așa, noaptea pe fereastră, nu mai păreau animalele scabroase, pe care am avut ocazia să le văd peste zi mai de aproape, cît am fost bolnav de holeră. După plecarea brigăzilor la muncă, nu mai rămîneau în lagăr decît bucătarii și noi, cei cîțiva scutiți medical. În curte, sub dogoarea soarelui, nu era nici o mișcare. Nu se încumeta să apară nici gardianul de serviciu, retras pe undeva la umbră. Numai noi eram nevoiți s-o traversăm din cînd în cînd pentru a merge la W.C. Și atunci, cînd deschideam ușa clădirii, asistam de fiecare dată pentru cîteva momente la același spectacol: fuga precipitată și în toate direcțiile a unei turme de șobolani, care în cîteva clipe dispăreau prin găurile closetelor. Ropotul fugii se stingea într-o rafală de plescăituri care semnala luarea contactului cu suprafața haznalei. Ca începător lipsit de experiență, Radu Dimitriu ne povestea cu mult haz pățania lui de la W.C. și spaima pe care o trăsese. Abia își ocupase locul pe unul din closete, cînd s-a trezit cu vreo doi-trei șobolani

țîșnind din gaură, fugindu-i printre picioare și lovindu-se pe rînd cu spinările de tot ce le stătea în cale, speriați fiind de atacul neașteptat care le venise de sus. Întîmplarea se mai repetase și cu alții și determinase ca măsură de apărare apariția unui gest reflex pe care îl făceam cu toții înainte de a utiliza W.C.-ul: băteam de cîteva ori cu piciorul în podea, lîngă gaură pentru a-i speria pe eventualii șobolani care s-ar fi aflat chiar dedesubt. De multe ori avusesem succes și îi văzusem fugind spre un loc de refugiu mai liniștit, lăsînd în urma lor pe ciment o dîră de murdărie de proveniență locală. Chiar și astăzi, după atîția ani, cînd aud cuvîntul șobolan, gîndul mă poartă înapoi la Salcia și la perioada în care m-am îmbolnăvit de holeră.

Prezicerea doctorilor cu privire la colita cronică de care trebuia să sufăr ca urmare a tratamentului antiholeric nu s-a realizat. Deși holera nu mi-a lăsat nici un fel de sechele, din punct de vedere fizic m-am mai resimțit o bună bucată de vreme, chiar și după însănătoșire. Slăbisem foarte tare. Stomacul și intestinul, încă iritate, nu suportau mîncarea de la cazan. Numai cu rația de pîine m-aș fi întremat și mai greu, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor prietenii care primiseră în acea perioadă pachete de acasă. Îmi amintesc și acum cît de bine mi-a prins brînza colectată pentru mine de Gioga Parizianu de la aromânii lui din Dobrogea. După expirarea zilelor de scutire medicală, tot datorită relațiilor lui Gioga, am fost repartizat la brigada care lucra în țarcul de pe malul Dunării. Nu era vorba numai de o muncă mai ușoară, care să-mi dea răgazul să mă refac. Fiind din nou pe malul apei, îmi puteam relua observațiile în căutarea punctului și momentului favorabile unei evadări. Făceam din nou parte dintr-o echipă de numai doi inși, camaradul meu de muncă fiind Copaciu, un tînăr aromân fost locotenent în armată. Echipa noastră urma să confecționeze un număr de vreo două sute-două sute cincizeci de tuburi de ciment pentru canalizare. Era vorba de fapt de continuarea unei lucrări mai vechi, întrerupte cu luni de zile în urmă. Cum Copaciu fusese unul din cei care lucraseră atunci la turnatul tuburilor, i se ceruse să-și caute un tovarăș de muncă. Gioga, care aflase de reluarea comenzii, îl scutise de căutat, recomandîndu-mă pe mine. Așa am ajuns din nou pe malul Dunării, unde timp de cîteva săptămîni am dus-o mai bine decît aș fi îndrăznit să mi-o doresc. Copaciu s-a arătat a fi un bun camarad și, în același timp, foarte priceput în folosirea tuturor mijloacelor și ocaziilor care ne puteau ușura munca. Era un adevărat expert în economisirea forțelor. E drept că și împrejurările ne-au fost favorabile. Locul nostru de muncă se afla în poiana din mijlocul țarcului, acolo unde fuseseră turnate cu un an mai înainte primele tuburi de beton. Nisipul, una din materiile prime necesare la confecționarea tuburilor, fusese extras chiar de la fața locului. Sub iarba măruntă care creștea pe terenul din cuprinsul țarcului nu era decît un strat subțire de cîțiva centimetri de pămînt, așezat peste nisipul aluvionar depus pe mal de apele Dunării.

Groapa săpată atunci pentru a ajunge la nisip am găsit-o intactă. Era de formă ovală, lungă de vreo cinci metri, lată de trei și adîncă de aproape doi

metri. De la prima privire i-am apreciat dimensiunile, i-am cîntărit avantajele şi ne-am bucurat. I-am făcut imediat şi proba. Coborînd în groapă, am constatat că nu puteam fi văzuţi decît de cineva care ar fi venit anume să ne caute şi s-ar fi apropiat la cîţiva paşi de marginea ei. Ne-am stabilit deci locul de muncă chiar în fundul gropii. Munca ne-am organizat-o în felul următor: dimineaţa, cînd intram pe poarta ţarcului, ne opream mai întîi la magazie, de unde încărcam într-o roabă sacii de ciment şi sculele de care aveam nevoie. După ce le duceam pînă la groapă, ne întorceam iar la barăcile unde erau atelierele şi magazia, umpleam un hîrdău cu apă, îi treceam prin urechi o rangă şi îl căram şi pe el la locul nostru de muncă. Acolo, pe două sau trei bucăţi de scîndură alăturate, aşezate în fundul gropii, frămîntam cu sapele amestecul de ciment, nisip şi apă, pe care îl turnam apoi în două matriţe metalice. Urma o pauză pentru a da timp betonului să facă priză, după care deschideam matriţele, lăsam tuburile în picioare pe o scîndură şi pregăteam materialul pentru şarja următoare. Din cînd în cînd aveam grijă să udăm tuburile proaspăt făcute, ca să nu crape. Tuburile erau de calibru mic. Dacă îmi amintesc bine, aveau lungimea de un metru şi diametrul interior de cincisprezece sau douăzeci de centimetri. A doua zi, cum soseam în ţarc, urcam tuburile pe malul gropii şi le stivuiam culcîndu-le pe iarbă. Cam aşa se prezenta procesul de fabricaţie a tuburilor. Norma de lucru care ni se fixase era de douăzeci de tuburi pe zi. În fiecare seară, înainte de a fluiera încetarea lucrului şi încolonarea pentru întoarcerea în lagăr, gardianul venea să numere tuburile făcute în ziua respectivă. Lucrînd fără încetare de la sosirea în ţarc şi pînă la plecarea înapoi în lagăr, norma zilnică putea fi realizată dacă nu intervenea nici un accident pe parcurs. De multe ori se întîmpla însă să vină cîte un ropot de ploaie de vară sau chiar de grindină care ne întrerupea munca şi ne strica ultimele tuburi abia scoase din matriţe. Alteori se termina cimentul din magazie, iar camionul care trebuia s-o reaprovizioneze cu alţi saci întîrzia pe drum. Cîteodată venea chiar gardianul să ne întrerupă munca pentru a ne chema la descărcatul vreunui camion care transporta diferite materiale necesare atelierelor de pe malul Dunării. În toate aceste cazuri, nerealizarea normei era justificată şi nu ne putea fi reproşată.

Cum perioada noastră de muncă pe malul Dunării urma să expire o dată cu executarea comenzii celor două sute cincizeci de tuburi, orice întîrziere de acest fel ne convenea. Aveam tot interesul să amînăm cît mai mult posibil confecţionarea numărului de tuburi cerute. Cel mai mare şi neprevăzut ajutor în acest sens l-am primit într-o noapte din partea... turmei de oi a fermei partidului! A doua zi dimineaţa, abia ne-am putut ascunde bucuria cînd l-am chemat pe gardian să constate dezastrul de la locul nostru de muncă: nici unul din cele douăzeci de tuburi turnate în ziua precedentă nu mai era în picioare. Toate zăceau trîntite la pămînt, sparte în bucăţi, ciuntite sau crăpate. În mormanul de cioburi, numai cîteva scăpaseră intacte! Gardianul s-a asociat şi el indignării pe care o simulam. Deplîngeam cu ipocrizie zădărnicia muncii de

o zi întreagă, cînd de fapt osînda lui Sisif în cazul nostru căpăta valoare de răsplată. Vinovații de dezastru își lăsaseră urmele peste tot împrejur, pe nisipul încă umed de roua căzută peste noapte. Erau oile fermei, care păşteau iarba măruntă de pe malul apei. Seara şi în timpul nopții intraseră şi în țarcul nostru, gardul împrejmuitor cu cele cîteva fire rare de sîrmă ghimpată rămînînd o simplă delimitare simbolică după plecarea deținuților şi retragerea cordonului de pază. Gardianul a raportat cazul ofițerului de serviciu, iar acesta, la rîndul lui, a reclamat neglijența ciobanilor la direcția fermei. Faptul că două-trei zile mai tîrziu cazul s-a mai repetat o dată, stîrnind aceeaşi indignare a gardianului, transmisă din nou ierarhic mai departe, pînă la conducerea fermei, ne-a dat ideea să mai suplinim şi noi uneori rolul destructiv al oilor, chiar şi după ce şi-au încetat vizitele nocturne pe şantierul nostru. Nu exageram însă, pentru a nu da de bănuit. La cîte patru-cinci zile, cînd soseam dimineața în țarc, ne grăbeam spre locul nostru de muncă, dădeam o raită printre tuburile de beton turnate cu o zi înainte, le răsturnam ciocnindu-le unele de altele şi tot atît de repede, cu vîrful a două degete alăturate, imitam pe nisipul dimprejur urmele copitelor de oaie. Apoi alergam amîndoi la gardian să-i anunțăm paguba. Cu timpul ne-am perfecționat procedeul. Am inventat un instrument de făcut urme de oaie. Am luat o joardă de răchită şi am crăpat-o în lungul ei la una din extremități. Am introdus în crăpătură o pană de lemn, potrivind-o în aşa fel încît depărtarea între cele două capete să corespundă distanței dintre copitele piciorului de oaie. Lungimea joardei ne permitea să însemnăm de la distanță amprentele de copite pe nisip, fără a lăsa propriile noastre urme în apropierea lor. Şi metoda spargerii tuburilor a suferit o îmbunătățire. După ce gardianul constata paguba, îngropam cioburile în nisip şi le refoloseam a doua zi, arătîndu-i-le din nou, după ce le udam pentru a le face să pară proaspete. Tuburile rămase intacte, dar a căror distrugere o justificasem prin prezentarea cioburilor vechi, le îngropam şi pe ele în nisip. Le scoteam a doua zi la iveală, le aşezam în picioare, le udam, şi gardianul le număra şi le lua în primire, crezîndu-le proaspăt turnate. Am reuşit astfel să ne facem un stoc de cioburi şi unul de tuburi întregi economisite, amîndouă ascunse sub povîrnişul gropii de nisip în care lucram.

Nu aş şti să spun dacă mulțumirea de a ne fi uşurat simțitor munca aplicînd acest procedeu a depăşit satisfacția ce ne-a dat-o punerea la punct pînă în cele mai mici amănunte a sistemului de inducere în eroare a paznicilor noştri. Recunosc chiar că m-am bucurat din toată inima de succesul nostru şi că nu am avut nici o clipă de regret sau vreo remuşcare de a fi recurs la înşelătorie. Cred că aveam nevoie pentru moralul nostru de astfel de victorii minore şi chiar necistite, pentru a ne dovedi superioritatea față de cei care dețineau numai atuul forței brute. Cam tot pe vremea aceea, cînd ne îndeletniceam de două ori pe zi cu îngropatul şi dezgropatul cioburilor şi tuburilor şi cu însemnatul urmelor de oaie pe nisip, Copaciu a primit o informație care avea şi ea să ne mai scurteze din timpul de muncă. Se întîlnise seara în lagăr cu un cu-

noscut, tot macedonean, care lucra într-o brigadă afectată la munca cîmpului. Aflînd de la Copaciu că acesta turna tuburi de beton pe malul Dunării, i-a spus că și el lucrase, cu mai bine de un an în urmă, la o comandă mult mai mare de tuburi de canalizare. Sistarea neașteptată a lucrării surprinsese echipa cu un stoc de tuburi neluate în primire de mai multe zile. Sperînd că totuși lucrarea va fi reluată, toți membrii echipei, de conivență, ascunseseră cele peste șaizeci de tuburi neluate în evidență într-o groapă nou săpată pentru extragerea nisipului. De atunci, prietenul lui Copaciu nu mai lucrase pe malul Dunării și nu mai știa nimic de soarta tuburilor ascunse. I-a spus lui Copaciu unde să caute. Timpul trecuse, zăpezile iernii, ploile toamnei și vînturile verii care măturau pulberea de pe cîmpia Dobrogei și a Bărăganului astupaseră complet groapa. Numai o ușoară denivelare mai trăda locul unde se afla comoara: la cîțiva pași de groapa în care lucram noi. De aci înainte, realizarea normei zilnice nu a mai fost pentru noi o problemă! Ajunsesem să nu mai turnăm decît cîteva tuburi pe zi. Pentru completarea numărului cerut, recurgeam fie la propriile noastre economii, realizate prin simularea „asaltului" oilor, fie la depozitul secret al predecesorilor noștri. Nu mai munceam mai mult de două-trei ore pe zi. De timpul liber care ne rămînea profitam din plin. Mai întîi ne completam orele de somn, dormind cu rîndul în fundul gropii. Unul din noi făcea întotdeauna de pază. Trebăluia pe lîngă tuburi, gata să dea alarma dacă se apropia vreun gardian. Liniște absolută nu aveam niciodată. Trebuia tot timpul să avem grijă să nu fim surprinși. Singurele momente cînd îndrăzneam să stăm fără pază erau atunci cînd toată atenția gardienilor se concentra asupra unui bac care trebuia descărcat cît mai repede. Fiind ocupați cu supravegherea descărcării și exercitarea de presiuni asupra deținuților pentru a-i zori la lucru, era puțin probabil să mai vină în control pe la locul nostru de muncă. De altfel, ne asigurau chiar ei că nu părăseau malul Dunării unde acostase bacul, prin răcnetele care ne parveneau ajutîndu-ne să le determinăm mereu poziția. Pentru noi, atunci, urmau cele mai plăcute momente de destindere. Adăpostiți în groapa noastră săpată în nisip, ne simțeam invulnerabili la focul inamicului ca soldații în tranșee. Numai cînd nu mai auzeam glasul dușmanului, ne ridicam pe vîrfuri pentru a scruta peste buza șanțului pozițiile vrăjmașe și a ne asigura că nu ni se pregătește un atac prin surprindere. În rest, stăteam de vorbă sau tăceam, lăsîndu-ne furați de gînduri și de amintiri, pe care din timp în timp ni le împărtășeam frățește.

Persecutat în continuare de ideea evadării, de fiecare dată cînd, pentru a nu știu cîta oară, treceam iar în revistă toate ipotezele imaginate, care mai de care mai hazardată, mă simțeam vinovat față de Copaciu, pentru gîndurile mele ascunse. Aveam sentimentul de a-l înșela pe omul de lîngă mine, cu care mă înțelegeam și căruia îi apreciam atitudinea și camaraderia, și-mi era rușine. Copaciu vedea că mă frămînt, dar, la fel de discret ca și mine, nu mă întreba nimic, ceea ce mă scutea de o minciună în plus. Nu mă puteam împăca la gîndul că nu exista nici o cale de fugă cu riscuri cît de cît acceptabile. Deși toate

posibilitățile de evadare pe care le întrevăzusem și examinasem mă obligaseră să ajung la această concluzie, continuam s-o resping cu încăpățînare. Numai la țipătul strident al cîte unui vultur codalb tresăream și mă dezmeticeam din gîndurile care nu-mi dădeau pace. Îl căutam cu ochii în adîncul limpede al cerului albastru, pînă ce reușeam să-l zăresc rotindu-se în cercuri tot mai largi și tot mai sus, aproape de limita puterii de pătrundere a vederii. Îl urmăream cu privirea pînă ce îl piedeam din ochi și, resemnat, mă întorceam din nou în groapa mea din țarc. Tot cu iluzia unei false evadări ne mai amăgeam și la ora pelicanilor, cum ne obișnuisem să numim momentul cînd aceștia își anunțau trecerea peste țarcul nostru. Sunetele stranii pe care le emiteau, părînd a ieși mai degrabă din măruntaiele de fier ruginit ale unei vechi macarale decît din gîtlejul unei ființe vii, ne vesteau zilnic, cu precizie de ceasornic, apropierea serii. Era înainte de ora pasajului de seară, cînd păsările bălții părăseau adăpostul stufărișului pentru a-și căuta hrana în smîrcuri, la loc deschis. Pelicanii decolau mai devreme de pe plaurii unde sălășluia colonia și zburau spre ochiurile de apă unde obișnuiau să pescuiască. Noi, în groapa noastră din poiana țarcului, abia îi așteptam. Cum le auzeam glasul, ne culcam pe spate în fundul gropii pentru a le urmări zborul. Era spectaculos și nu ne mai săturam privindu-i de fiecare dată cu aceeași încîntare. Era un stol de cincizeci-șaizeci de pelicani. Nu păreau grăbiți. Se deplasau încet pe direcția lor de zbor. Întîrziau, descriind deasupra noastră cercuri mari, alunecînd prin aer fără nici o bătaie de aripă. Evoluau, folosind cu măiestrie curenții termici. Cîștigau sau pierdeau din înălțime cu ușurință, plutind lin și întretăindu-și traiectoriile ca într-un joc de balet plin de grație. Zăboveau o mulțime deasupra țarcului de la malul Dunării, amintindu-și probabil de raiul de altădată al bălților de pe acele locuri, cînd regimul clasei muncitoare nu le secase încă, stricînd și rosturile păsărilor, așa cum le stricase și pe ale oamenilor. Apoi, cînd se hotărau să ne părăsească, îi petreceam și pe ei cu ochii pînă departe, dincolo de sîrma ghimpată și cordonul de pază, cu aceeași nostalgie cu care ne luam rămas-bun și de la vulturii codalbi.

Pe zi ce trecea, pierdeam tot mai mult nădejdea de a descoperi o cale de fugă rezonabilă, așa cum mi-aș fi dorit-o: cu riscuri previzibile, dar totodată acceptabile. Aproape în fiecare seară, la întoarcerea în lagăr, discutam cu Nuțu (dr. Voiculescu) situația, decepționați că nu reușeam să-i găsim soluție. Nu mai întrevedeam decît o singură posibilitate, care nu mai îndeplinea însă condițiile dorite, reușita ei depinzînd în prea mare măsură de jocul întîmplării și de factori ce nu puteau fi prevăzuți. Planul era cu totul hazardat. Încă de la începutul tentativei de evadare, ar fi însemnat să contăm pe noroc, factor greu de introdus într-un calcul pe care l-am fi dorit cît mai exact. Locul de plecare ales era punctul de la malul Dunării unde se afla motorul pompei care refula apa pe conducte pînă în lagăr. Deplasarea de la locul de muncă la coliba de scînduri, care adăpostea motorul, traversînd poiana din mijlocul țarcului, deși nejustificată în ochii gardianului, putea totuși trece neobservată.

De asemenea, putea fi evitat mecanicul, un deținut care se îngrijea de motor și care deseori își găsea de lucru la magazia și atelierul din celălalt capăt al țarcului, unde profita să mai stea de vorbă cu alți camarazi. Pînă aici, impedimentele ce se puteau ivi în cale erau neglijabile și ușor de înlăturat. O dată ajunși lîngă coliba motorului, avea să înceapă partea primejdioasă a acțiunii. De acolo urma să supraveghem cu atenție împrejurimile de dincolo de gardul de sîrmă ghimpată și mai ales să-l ținem sub observație pe ostașul din cordonul de pază exterioară, cel mai apropiat de locul în care ne aflam. Urmărindu-l cu privirea pe traseul de du-te-vino al patrulării sau în timp ce stătea locului, trebuia să alegem momentul cel mai prielnic pentru a ne lăsa să alunecăm de-a lungul malului în apele tulburi ale Dunării, fără să fim văzuți. De aci înainte, totul rămînea pe seama norocului! Trăgînd adînc aer în piept, scufundîndu-ne fără zgomot în Dunăre și înotînd pe sub apă o cît mai mare distanță, nu ne mai rămînea decît să sperăm că ostașul nu-și va îndrepta tocmai atunci privirea spre locul unde vom scoate capul, pentru a mai respira o dată înainte de a ne lăsa din nou la fund. În eventualitatea că vom scăpa nevăzuți, în timp ce vom scoate de mai multe ori capul din apă pentru a respira și că vom fi ieșiți din zona supravegheată de cordonul de pază, urma să ne mai lăsăm o bucată de vreme purtați la vale de curentul apei, înainte de a traversa Dunărea, înotînd spre malul dobrogean. Dacă pentru o singură persoană, acțiunea comporta asemenea riscuri, pentru grupul nostru tentativa devenea întreit de periculoasă, iar norocul necesar reușitei trebuia și el să crească în aceeași proporție. Era motivul pentru care și Gioga, și Nuțu, ca și mine, șovăiau să ia vreo hotărîre. Și totuși, ispita ne dădea tîrcoale, balanța înclinîndu-se, cînd în favoarea acceptării riscului cu orice preț, cînd în favoarea unei judecăți mai înțelepte, care respingea ideea temerității sinucigașe. Nu știu dacă în cele din urmă a învins rațiunea sau teama. Fapt este că nehotărîrea noastră dăinuia, iar timpul trecea și munca noastră la tuburile de beton se apropia în mod inevitabil de sfîrșit. Cu toate pretextele inventate pentru a justifica întîrzierea executării numărului de tuburi cerut, într-o bună zi, nu am mai avut încotro. Am turnat și dat în primire ultimele tuburi, și munca noastră la malul Dunării s-a încheiat. De aci înainte, pentru a ajunge din nou pe malul apei, nu mai puteam conta decît pe muncile sporadice și de scurtă durată, care se iveau cu ocazia încărcării sau descărcării bacurilor. Și acum, după atîția ani, mă surprind deseori gîndind cu părere de rău la lipsa mea de îndrăzneală, care m-a împiedicat să-mi încerc norocul, plecînd singur înot peste Dunăre. E drept că teama de atunci nu o mai pot retrăi cu aceeași intensitate. Mi-a rămas însă nestins regretul visului neîmplinit.

Viața la Salcia se îmblînzise simțitor în acea perioadă. Atît la muncă, precum și în lagăr, prigoana permanentă, dezlănțuită pînă mai ieri împotriva deținuților, își pierduse din virulență. Chiar și cei mai răi și înverșunați gardieni se îmblînziseră. Pieriseră ca prin farmec bătăile și înjurăturile, care pînă nu

demult fuseseră la ordinea zilei, iar rarelor rapoarte de pedepsire nu li se mai dădea curs. Sufla un vînt de delăsare, propice naşterii celor mai năstruşnice zvonuri. Decretul de eliberare a deţinuţilor politici era în gura tuturor. Pînă şi cei mai sceptici, printre care mă număram şi eu, începuserăm să admitem posibilitatea apariţiei unui astfel de decret, dar numai determinat de o capitulare a regimului sub presiunile ultimative ale Occidentului, ceea ce ar însemna în mod obligatoriu şi îndepărtarea de la putere a comuniştilor. Numai aşa ne puteam explica schimbarea survenită în atitudinea administraţiei. Comuniştii nu se puteau arăta clemenţi decît dacă erau forţaţi de împrejurări. Aşa credeam atunci şi aşa cred şi azi.

„BROSCARII". TRANSFERAŢII DE LA GRĂDINA

După ce am terminat munca la malul Dunării, am fost din nou încadrat în brigada care lucra la cîmp. Aici mi-am putut da şi mai bine seama cît de concesivă devenise conducerea lagărului, renunţînd chiar şi în timpul freneticei campanii de prăşilă la presiunile sălbatice, făcute cu un an în urmă la aceeaşi muncă. În ceea ce mă priveşte, mulţi purici n-am făcut nici de data asta la prăşitul porumbului. După numai cîteva zile, spărgîndu-se o conductă de apă, a fost reconstituită echipa noastră de instalatori şi, în ziua următoare, am ieşit iar la muncă alături de Nelu Dumitrescu. Formaţia noastră, compusă din doi deţinuţi şi un ostaş înarmat, a ieşit timp de vreo zece zile pe poarta lagărului, avînd drept ţintă un cîmp de lucernă, nu departe de gardul de incintă. Aici, pe o distanţă de cincisprezece-douăzeci de metri, fuseseră bătuţi nişte ţăruşi care marcau porţiunea de traseu a conductei, unde, din cauza pămîntului mustind de apă, era de presupus că se produsese spărtura. Ne-am apucat de săpat. Conducta era îngropată la peste un metru adîncime şi, din păcate, nu se afla chiar sub ţăruşii de marcaj. Aproximaţia cu care fuseseră bătuţi, ne-a costat cîteva ore de căutare de ambele părţi ale liniei însemnate de ţăruşi. Săpînd un şanţ transversal peste linia marcată, am sfîrşit prin a da de traseul conductei la o distanţă de mai bine de doi metri de locul indicat. De aici înainte nu am mai avut altceva de făcut decît să ne continuăm săpătura de-a lungul ţevii, în speranţa de a descoperi cît mai curînd spărtura pentru a scăpa de o muncă nu atît de grea, pe cît de murdară. Apa ce se revărsase din ţeava spartă îmbibase tot terenul dimprejur, iar cu cît pătrundeam în adîncime, cu atît pămîntul se făcea mai mocirlos. La fund, conducta era împotmolită într-un strat de noroi, pe care îl aruncam cu lopata peste marginea şanţului, stînd noi înşine înnămoliţi pînă aproape de genunchi. La început, munca noastră părea zadarnică. La fiecare lopată luată de deasupra conductei, noroiul dimprejur se scurgea la loc şi o acoperea din nou. Numai după cîteva zeci de lopeţi de nămol ridicate din acelaşi loc reuşeam să degajăm conducta. Lucram desculţi,

numai în chiloți și eram murdari din cap pînă în picioare. Cred că ne-a trebuit mai bine de o săptămînă de muncă pînă ce, în sfîrșit, am găsit locul de scurgere. Ne-am mai chinuit vreo două zile cu dezgropatul, demontatul și înlocuitul țevii care se spărsese cu una nouă. Mi-amintesc și acum cum, numai în chiloți și plini de noroi, mergeam înșirați în monom pe ulița satului, ținînd fiecare cîte un capăt al țevii de peste patru metri lungime pe umăr, sub amenințarea pistolului automat al ostașului care ne urma. Am dus țeava spartă la atelierul SMT, care se afla la capătul satului și, cu o țeavă nouă în spinare și în aceeași formație, ne-am întors pe același drum. Seara, cînd intram pe poarta lagărului, murdari cum eram de noroiul în care ne bălăcisem toată ziua, distonam numai prin culoare de halul în care se întorceau de la muncă deținuții care fuseseră la prășit. Hainele noastre vărgate, bocancii și fețele ne erau pătate în nuanțe diferite, după cum huma galbenă din fundul șanțului sau pămîntul negru din lanul de lucernă, cu care eram mînjiți, se uscaseră pe noi sau mai erau încă ude. Nelu și cu mine apăream ca două pete bălțate, stridente, în mijlocul culorii uniforme a deținuților care veneau de la prășit. Ei păreau auriți în lumina soarelui care scăpăta, prăfuiți din cap pînă în picioare de colbul gălbui al cîmpiei Bărăganului. Cu toate astea, nu am atras privirile la intrarea noastră în lagăr, decît în primele zile.

O echipă concurentă, proaspăt formată, a cărei întoarcere în lagăr era așteptată cu nerăbdare și curiozitate de toți deținuții, ne-a răpit succesul de public de care ne bucurasem la început. În fața membrilor ei, a trebuit să ne recunoaștem inferioritatea. Întruneau, într-un mod mult mai reușit și în mai mare măsură decît noi, calitățile care dădeau farmec comicului grotesc și trist al clovnului. Din prima zi a constituirii echipei lor, fuseseră numiți „broscarii"! Aveam să aflu din indiscreția unor gardieni, mai sceptici în privința eficacității ei, că echipa luase naștere la ordinul primit de la Direcția Generală a Penitenciarelor. Se găsiseră acolo niște minți luminate și pricepute în ale economiei și comerțului exterior, aducător de devize, cărora le venise ideea să exploateze slăbiciunile gastronomice ale capitalismului decadent, oferindu-i spre consum broaște *made in Romania*. Un produs M.A.I. pentru export, ca și mobilele confecționate în atelierele pușcăriei de la Gherla. Și la prinsul broaștelor din Balta Brăilei va fi folosită aceeași mînă de lucru ca la tîmplăria din Gherla: deținuții politici. În privința procedeului de prindere a broaștelor, de organizare a muncii pe teren și de selecționare a deținuților ce urmau să formeze brigada „broscarilor", ordinul Direcției Penitenciarelor nu dădea nici o lămurire, lăsînd totul pe seama conducerii lagărului. Ca primă măsură s-a decis dotarea brigăzii cu cîteva crîsnice obișnuite de prins pește, cărora în Oltenia le zice cîrstașe. Comandantul a ținut însă să-și arate personal iscusința în îndeletnicirea prinsului de broaște, ordonînd și confecționarea unei scule speciale, concepută de el, cu care pasămite puii de baltă puteau fi recoltați din ochiurile de baltă, în număr mai mare și de la o distanță de cîțiva metri de mal. Instrumentul era de fapt un minciog uriaș: un sac de plasă, prins la gură într-un cadru dreptun-

ghiular, de un metru pe șaizeci de centimetri, din fier-beton, gros de douăzeci de milimetri, atașat în capătul unei prăjini de vreo trei metri lungime. Tot comandantul, cu simțul lui dezvoltat pentru obținerea maximumului de randament în muncă și folosirea mîinii de lucru potrivite la locul potrivit, a hotărît și componența brigăzii. Adresîndu-se celor aproximativ douăzeci-douăzeci și cinci de deținuți infirmi și grav bolnavi, declarați inapți de muncă, le-a oferit posibilitatea de a fi din nou încadrați în rîndul deținuților productivi, beneficiind de toate drepturile acestei categorii. Deși, spunea el, prinsul de broaște nu poate fi considerat o muncă, vor primi totuși aceeași alimentație și rație de pîine ca și deținuții care ies la muncă și de asemenea dreptul la carte poștală și la pachet de acasă. Pe de o parte, ademeniți de aceste avantaje, iar, pe de alta, dornici să scape de corvezile și șicanele la care erau supuși în lagăr, majoritatea au acceptat propunerea. Despre aventurile vînătorești ale brigăzii de „broscari" îmi povestea la întoarcerea în lagăr inginerul Becherescu, cu care mă întîlneam și stăteam de vorbă în fiecare seară înainte de stingere. Chinuit de reumatism, adus de spate, cu dureri în articulații, Becherescu preferase totuși să iasă la muncă decît să lîncezească în lagăr sau să suporte capriciile sadice ale gardianului care își petrecea timpul silindu-i pe inapți să execute tot felul de corvezi inutile, numai pentru a-și dovedi atotputernicia.

În prima dimineață, cînd „broscarii" și-au făcut apariția pe platoul de adunare, unde toți deținuții, grupați pe brigăzi, așteptau ordinul de plecare la muncă, am asistat la un spectacol demn de cea mai șocantă și de prost gust tragicomedie. Tot grupul de „inapți de muncă", care mai de care mai slabi, unii cu infirmități vizibile, șchiopi sau încovoiați din șale, alții cu suferințe ascunse, căutînd să-și tăinuiască neputința, se străduia să țină pasul și să se alinieze, sub îndemnul brutal și fără menajamente al gardianului care îi grăbea de la spate. Aproape fiecare purta cîte ceva din echipamentul cu care fusese dotată brigada pentru expediția de vînătoare în bălțile rămase neasanate dintre dig și matca Dunării. Din spusele lui Becherescu, mlaștinile se aflau cam la vreo trei kilometri de lagăr. Cînd i-a venit rîndul să iasă pe poartă, jalnicul convoi a început să se destrame. Cei mai betegi, deși nu duceau decît o găleată goală, au rămas treptat în urmă, rărind rîndurile. Au rămas în fruntea coloanei cei mai zdraveni, care duceau crîșnicele, urmați de doi inși care se împleticeau sub povara minciogului din fier-beton, invenția încă nebrevetată a comandantului. Dacă la ieșirea pe poartă, mai dînd, de bine de rău, dovadă de oarecare energie, inapții își mobilizaseră ultimele rezerve de forță și voință pentru a-și stăpîni suferințele și nevolnicia, seara, la întoarcerea în lagăr, abia se mai tîrau. Își irosiseră ultimele puteri. Le pierise chiar zîmbetul chinuit pe care îl adresaseră prietenilor dimineața la plecare. Umorul nu și-l pierduseră însă. Asemuindu-se cu „*la grande armée*" a lui Napoleon, care se întorsese înfrîntă, dar acoperită de glorie din campania din Rusia, ne-au povestit despre bătăliile purtate cu broaștele, din care acestea din urmă ieșiseră victorioase și stăpîne pe teren. Și lor, ca și lui Napoleon, le fuseseră neprielnice și vremea, și terenul.

Luptaseră mai mult cu canicula, cu nămolul, cu țînțarii și cu apa. Cu inamicul care se retrăgea din fața lor în smîrcuri nu prea avuseseră ocazia să dea piept. Nici „armamentul" nu se arătase potrivit. Minciogurile aveau coada prea scurtă și nu ajungeau cu ele pînă la ochiurile mai îndepărtate de mal, iar cel din fier-beton, inventat de comandant, era așa de greu, încît nu putea fi ridicat și ținut de capătul prăjinii care îi servea de coadă. Chiar broaștele pe care reușeau să le salte cu crîsnicul din apă săreau din nou în baltă, înainte de a fi avut timp să aducă plasa la mal. Din această luptă inegală, brigada broscarilor se întorsese la bază fără pierderi, înregistrînd totuși un succes: luase doi prizonieri!

Din spusele lui Becherescu, una din cele două broaște prinse le dăduse mult de furcă. O dată adusă cu crîsnicul la mal, zvîcnise din plasă pe uscat și, sărind în zigzag, încercase să scape de urmăritori, care, după multă alergătură și căzături, reușiseră cu mare trudă s-o captureze. Amîndouă broaștele fuseseră acum aduse în triumf într-o găleată cu apă, acoperită cu un capac. Spre marea dezamăgire a comandantului, care nu aprecia acest gen de umor. Era în schimb perseverent. Cu tot fiasco-ul înregistrat la prima vînătoare, le-a mai dat ocazia lui Becherescu și camarazilor lui să facă timp de cîteva zile haz de necaz, înainte de a ordona sistarea ostilităților împotriva broaștelor. După aproape o săptămînă de vînătoare, întreaga recoltă de broaște se cifra la doar zece-douăsprezece exemplare. Neținînd seama de zicala cu pomul lăudat, administrația, optimistă, pregătise însă două putini de circa două sute de litri fiecare, pline cu apă și prevăzute cu capace din plasă, în care să fie ținute broaștele, înainte de a fi exportate. Putinile fuseseră așezate chiar la poarta lagărului, în afara incintei, între postul de pază al santinelei și colțul clădirii spitalului, unde se afla dormitorul doctorilor noștri. Am dat acest amănunt pentru a fi înțeles hazul pe care l-a stîrnit printre doctorii din spital furia și proasta dispoziție a doctorului Sisel Antoniu, care nu mai contenea să blesteme broaștele care nu-l lăsau să doarmă. Într-adevăr, cum se lăsa noaptea și liniștea peste lagăr, broaștele din putina de sub fereastra dormitorului doctorilor începeau să orăcăie cît le ținea gura. Insomniile lui Sisel Antoniu au durat numai cîteva zile: cele două putini au fost răsturnate și deșertate de apă chiar în poarta lagărului, broaștele recăpătîndu-și libertatea. Și așa s-au dus pe apa sîmbetei și broaștele, și contractul aducător de devize, la care visase administrația.

Cam prin a doua jumătate a lunii iunie, lagărul de la Salcia și-a schimbat, de la o zi la alta, înfățișarea. Fusese desființat lagărul de la Grădina, o bună parte a deținuților de acolo fiind transferați la Salcia. O dată cu aglomerația produsă de încartiruirea noilor sosiți, au început să cadă și ultimele bariere ale disciplinei absurde care ne îngrădea viața și pe care administrația se străduise s-o mențină, în ciuda faptului că dispozițiile primite de la centru nu-i mai permiteau să recurgă la represalii. Gardienii nu mai făceau față înghesuielii din dormitoare și nici haosului care domnea în curtea lagărului. Deținuții

mișunau în toate părțile, căutîndu-și cunoscuții, strigîndu-se în gura mare și adunîndu-se pe prietenii pentru a discuta sau chiar pentru a cînta sau a juca bîza. O dată cu cei veniți de la Grădina, lagărul nostru prinsese mai multă viață. Infuzia cu noii sosiți nu avea să dilueze însă omogenitatea masei de deținuți din Salcia, cu care practic se poate spune că nu s-a produs o adevărată fuziune. Prea puțini din cei de la Grădina s-au integrat în atmosfera creată la Salcia de deținuții vechi, cu condamnări mari, în majoritatea lor legionari. Ținuta imprimată de aceștia în relațiile dintre deținuți, ca și în raporturile dintre deținuți și administrație, făcea incompatibil amestecul cu grupul atît de eterogen venit de la Grădina, cu manifestările și comportările lui, mult prea diferite de cele practicate la Salcia. Cei mai mulți erau tineri, arestați cu numai un an sau doi în urmă și condamnați la pedepse relativ mici, în general pentru așa-zise discuții dușmănoase. Printre ei se rătăcise și un număr de oameni mai în vîrstă, deținuți mai vechi. În limbajul birocratic M.A.I., erau toți „apolitici", nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate, de la tineri fără nici un căpătîi pînă la elevi și studenți, de la muncitori pînă la intelectuali, actori de teatru, scriitori și regizori. Mai toți păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cîrtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil că cel mai „apolitic" lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inși condamnați pentru homosexualitate! Era o lume cum nu se putea mai pestriță, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau remarcați atît prin număr, cît prin felul de a-și vorbi și de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare și înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea și de a-i cunoaște mai de aproape, purtarea și felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzîndu-i și auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiași categorii, pe care le întîlnisem printre „frontieriștii" din închisoarea de la Timișoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila „omului nou", provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura și mai tîrziu, în libertate, de această moștenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul.

Dracul nu mi s-a mai părut atît de negru cînd am descoperit că totuși cei mai mulți din noii veniți nu aparțineau acelei categorii. Zarva generală din curtea lagărului mă indusese la început în eroare. Trecînd pe lîngă diferite grupuri de tineri și auzindu-i vorbind, mi-am dat seama că nu sînt toți din același aluat. Veselia gălăgioasă a tinereții lor semăna cu cea pe care o manifestasem și noi, la vremea noastră cînd, cu ani în urmă, intrasem în închisoare. Spre deosebire de noi însă, lor nu li se mai aplicau acum metodele de timorare și represaliile cu care noi fuseserăm reduși la tăcere și obligați să ne supunem regimului de teroare din temniță. Iar dacă noi și azi, cînd administrația nu mai dădea curs amenințărilor, continuam, în virtutea inerției, dar și a experienței acumulate, să ne ferim de ochii și urechile pazinicilor, noua generație de tineri deținuți, care nu cunoscuse teama și nu învățase prudența, se purta

şi vorbea fără nici o reticenţă faţă de gardienii şi ofiţerii lagărului. Adunaţi grupuri-grupuri în mijlocul curţii, discutau şi glumeau între ei în modul cel mai natural, fără măcar a remarca apropierea cîte unui gardian, care, privat de dreptul de a recurge la bîtă, se grăbea să se îndepărteze pentru a nu-şi da în vileag neputinţa şi a mai salva o aparenţă de autoritate. Recunosc că şi eu mă simţeam stingherit, încercînd să le urmăresc discuţiile, presărate cu noţiuni pe care le ignoram. Pomeneau nume proprii nemaiauzite de mine şi nu reuşeam să le împărtăşesc entuziasmele pentru personaje a căror celebritate mi-era necunoscută. Se refereau la nume de artişti, de cîntăreţi, de personaje de romane, la mărci de produse de tot felul, care în ultimii doisprezece ani nu-mi ajunseseră la ureche. Filtrul impus de regim informaţiilor din străinătate devenise în ultima vreme mai permeabil, nesatisfăcînd totuşi nici pe departe receptivitatea tineretului la tot ce venea din Vest. Pătrundeau cîteva reviste şi ziare străine. Pe ecranele bucureştene începuseră să ruleze şi filme occidentale, nu numai din ţările „frăţeşti". În cadrul unor schimburi culturale veniseră şi cîteva ansambluri de dansuri şi cîntăreţi de muzică uşoară, numită în Vest *contestatară*, dar care, contrar aşteptărilor regimului, reuşea să conteste şi „orînduirea socialistă". Din contactul cu aceşti tineri, observîndu-i şi ascultîndu-i vorbind, am înţeles ceva mai mult din atmosfera de afară decît din *Scînteia* pe care ne-o oferea administraţia spre informare sau, mai exact spus, spre dezinformarea noastră. Am recunoscut în aceşti tineri acelaşi spirit refractar la îndoctrinarea politică marxistă şi aceeaşi adversitate faţă de regimul comunist care însufleţiseră după 23 august 1944 şi generaţia mea. Spre deosebire de tineretul de atunci însă, lipsindu-le exemplul trecutului, care pe noi ne făcuse în primii ani ai ocupaţiei sovietice să strigăm nu numai „Jos comunismul", ci să manifestăm şi pentru „Rege şi armata lui", tinerii anului 1964 nu mai ştiau decît primul slogan. Pe cel de-al doilea îl înlocuise mirajul Occidentului, cu excesele lui de libertate, cu stridenţa culorilor orbitoare a reclamelor şi ambalajelor şi cu muzica lui asurzitoare. În mai multe colţuri din curtea lagărului, cîteva grupuri formaseră cîte o orchestră, înlocuind cu mult talent sunetele instrumentelor, care le lipseau, prin onomatopee asemănătoare. Chiar în spatele barăcii mele, în jurul unui tînăr cu voce de tenor, se strîngeau în fiecare seară mai mulţi camarazi de-ai lui, pentru a-i ţine isonul cu instrumente improvizate din gamele, linguri sau vreun bidon gol, găsit în bucătărie. Băieţii erau specializaţi în muzică sud-americană. Bidonul şi lingurile suplineau bateria, iar gamela, umplută cu pietricele şi scuturată în ritmul rumbelor şi sambelor, pe care cu vocea lui catifelată tenorul le interpreta chiar în limba spaniolă sau portugheză, stîrneau aplauzele asistenţei. Culmea virtuozităţii şi-o arăta mai ales cînd îşi încheia bucata cu o voce de falset, demnă de a face concurenţă oricărei vedete a cîntecului latino-american. Dacă pe mine mă interesau şi mă distrau tinerii veniţi de la Grădina, iar majoritatea vechilor legionari din lagăr îi priveau şi ei cu simpatie şi îngăduinţă, acceptîndu-i aşa gălăgioşi şi zurbagii cum îi îndemna temperamentul vîrstei să fie, se găseau totuşi printre

ei şi unii mai intransigenţi, care nu le puteau înţelege superficialitatea şi lipsa unor idealuri mai înalte decît moda, muzica şi stilul de viaţă occidentală, la care rîvneau.

Între timp, fusesem din nou repartizat cu Nelu Dumitrescu la executarea unei lucrări urgente de instalaţii. În curtea lagărului, în faţa bucătăriei, se formase o baltă care tindea să tot crească, ameninţînd să inunde încăperea. Cum nu plouase demult, nu era decît o singură explicaţie: apa provenea dintr-o conductă subterană spartă. Am săpat vreo două zile în locul unde se acumulase apa, pînă ce, cam la un metru şi jumătate adîncime, am dat de conducta cu pricina care alimenta lagărul cu apă. Era din fontă şi avea un diametru de aproximativ douăzeci de centimetri. E tot ce am apucat să vedem, după ce am înlăturat ultimul strat de pămînt care o acoperea. Într-o clipă, groapa pe care o săpasem a fost inundată de apa care ţîşnea cu putere din ţeava spartă. Pînă ce am avertizat gardianul şi pînă ce acesta, la rîndul lui, a luat măsuri ca apa să fie oprită de la robinetul care regla debitul pe conductă, inundaţia a luat proporţii, întinzîndu-se pînă în mijlocul curţii. Abia după cîteva ore de muncă, întrebuinţînd două găleţi, am reuşit să golim groapa de apă şi să înlăturăm noroiul care acoperea conducta. Am descoperit atunci că tronsonul respectiv, din care se scursese apa, avea vreo trei-patru găuri, dintre care una cît pumnul. Între timp aflasem că în Salcia nu se mai găseau conducte de rezervă de aceeaşi dimensiune. Cum procurarea unei conducte similare de la Brăila ar fi însemnat o amînare a înlocuirii tronsonului spart la un termen greu de prevăzut, răstimp în care lagărul şi spitalul ar fi fost private de apa necesară şi, mai ales, de cea considerată cît de cît potabilă, ne-am hotărît să evităm neajunsul, recurgînd la o soluţie provizorie, pe care nu am adus-o la cunoştinţa administraţiei. I-am explicat gardianului de serviciu, care trecea din cînd în cînd pe la locul nostru de muncă, că scurgerea de apă se datorase pur şi simplu unei deplasări a conductei care provocase decuplarea a două tronsoane la locul lor de joncţiune. Neputîndu-şi da seama de adevărata situaţie a ţevii, năclăită în noroiul din fundul şanţului, gardianul nu s-a îndoit de spusele noastre, mai ales că l-am asigurat că, în scurtă vreme, vom reface legătura între ţevi şi va putea raporta că instalaţia de apă este din nou în stare de funcţionare. Desigur că ideea care ne venise era departe de a se înscrie în normele de conduită etică a meseriaşului instalator. Cum calitatea noastră de deţinuţi avea prioritate, soluţia la care ne gîndisem urma să satisfacă interesul de moment al acestei categorii. Dorinţa de a nu fi lipsiţi de apă ne-a făcut să înţelegem că eram în schimb lipsiţi de conştiinţă profesională! Prin tratamentul pe care l-am aplicat conductei după plecarea gardianului, nu numai că ne-am descalificat profesional, dar am făcut-o cu tot elanul şi fără nici o remuşcare. Cît mai repede, pentru a nu fi cumva surprinşi, am bătut în fiecare gaură a conductei cîte un cep, cioplit la repezeală din lemnele de foc din faţa bucătăriei. O dată găurile astupate, ne-am grăbit să umplem groapa la loc cu pămînt. În mai puţin de un sfert de oră, operaţia a fost încheiată şi terenul nivelat, iar peste alte cîteva

minute apa curgea din nou în lagăr. Numai Nelu Dumitrescu și cu mine știam însă că va curge numai atîta vreme cît vor rezista cepurile. Speram însă ca lemnul de salcie să nu ne dea de gol, putrezind înainte de a fi părăsit noi Salcia. Dorința avea să ni se împlinească: n-am mai apucat altă inundație!

O dată cu noii veniți de la Grădina au început să circule tot felul de zvonuri cu privire la soarta noastră viitoare: ba se spunea că și lagărul nostru va fi desființat, la fel ca cel de la Grădina, și că vom fi transferați la închisori, ba că, dimpotrivă, la Salcia se vor constitui noi barăci pentru a face loc unui efectiv sporit de deținuți. Apăreau mereu nenumărate noi și variate versiuni și presupuneri care nu se sprijineau pe nici o informație serioasă, dar care nu reușeau să înăbușe zvonul mult mai persistent al punerii noastre în libertate, acesta din urmă întemeindu-se cel puțin pe interpretarea unui fapt concret: neașteptata modificare a regimului de detenție, petrecută în ultimele săptămîni. Trebuie să recunosc că, deși destinderea ce creștea pe zi ce trecea și atitudinea tot mai omenoasă a gardienilor în ultima vreme erau motive care să te pună pe gînduri și să justifice tragerea unor concluzii optimiste, eu continuam să rămîn sceptic. Apoi, într-o bună zi, ne-a căzut în mînă un număr din *Scînteia*, care nu ne fusese dat oficial, sub veșnicul pretext că nu venise bacul cu poșta de la Brăila. Era ziarul în care apăruse decretul de amnistieri și grațieri, emis, dacă îmi amintesc bine, la 17 iunie. Formulat lapidar și în termeni vagi, nu-ți puteai da seama exact căror categorii de condamnări avea să le fie aplicat. Se menționa doar că va fi aplicat conform unor reglementări anexe, pe care ziarul nu le publica. Textul, voit confuz, al decretului a fost pentru mine un motiv în plus să fiu neîncrezător, considerînd că regimul avea intenția să arunce doar praf în ochii lumii, eliberînd pe sprînceană numai un număr neînsemnat de deținuți. Și totuși, apariția decretului, deși ținută în secret de administrație, a produs o stare mărită de excitație și exuberanță în rîndurile deținuților, contribuind la creșterea harababurii care și așa domnea în curtea și dormitoarele suprapopulate ale lagărului. Oricum, chiar cei mai optimiști nu credeau decît în eventuala reducere a pedepselor sau eliberare a deținuților considerați de Securitate fie „de încredere" (adică turnători), fie în vîrstă, infirmi sau prea bolnavi pentru a mai prezenta vreun pericol pentru regim. Probabil că în virtutea convingerii că selecția pentru eliberare va fi lăsată la aprecierea ofițerului politic și a organelor de conducere ale lagărului, cei cîțiva turnători de la Salcia își serveau în ultima vreme stăpînii cu și mai mult zel și slugărnicie. Delațiunile lor în noul climat nu mai erau însă la fel de apreciate ca înainte, cînd carcera, lanțurile și bătaia erau la ordinea zilei.

Într-una din zile, am fost acostat în curtea lagărului de unul din aceste dezgustătoare personaje, dispus să obțină o notă bună din partea administrației cu prețul oricărei josnicii. Era Ivan Ghica, cel căruia dr. Sisel Antoniu îi favorizase o prelungire a perioadei de internare în spital, chiar după însănătoșire, și pe care tot el îl dăduse apoi afară, indignat de lipsa lui de camaraderie față de ceilalți bolnavi. Împins probabil nu atît de faptul că îi eram vag cu-

noscut din București, cît mai ales pentru că toți camarazii lui de la Grădina cu care venise la Salcia îl evitau, Ivan Ghica căutase de cîteva ori să intre cu mine în vorbă. Scăpasem sistematic de el, invocînd mereu cîte un pretext nou. De data asta însă reușise să mă facă curios și să mă rețină. Intrigat de creionul și cele cîteva foi de hîrtie pe care le avea în mînă, m-am oprit să-l ascult. Ne-am plimbat o vreme în sus și în jos prin curtea lagărului și, așa cum nu am înțeles atunci, nu m-am putut dumiri nici pînă azi ce l-a determinat să-mi facă confidențele pe care mi le-a făcut. Bănuiesc că, în amoralitatea lui, omul își pierduse în așa măsură simțul realității, încît nu-și putea închipui că faptele lui ar putea fi considerate de alții abjecte. Mi-a spus, fără să-l întreb, că obținuse de la administrație hîrtie și creion pentru a scrie un memoriu adresat locotenentului Boștină, ofițerul politic al lagărului. Mi-a relatat apoi în linii mari conținutul și scopul memoriului, ținînd să-mi citească pe sărite unele pasaje pe care le socotea mai semnificative. La capătul fiecărui citat se oprea și mă întreba: „Ce zici?" Deslușeam în privirea lui că, de fapt, nu se aștepta din partea mea decît la un răspuns aprobativ. Cred că așa mi-a și interpretat tăcerea, cînd eu nu eram decît mut de uimire. În memoriul lui, Ivan Ghica își făcuse propriul lui rechizitoriu moral, scoțîndu-și în evidență slăbiciunile și viciile, pentru a demonstra că nu trăise decît pentru a-și satisface plăcerile, refuzînd să se supună conformismului vieții înaltei burghezii din care făcea parte. Nu ținuse niciodată la avere, risipindu-și-o prin localuri de noapte, la jocuri de noroc, în beții și orgii cu femei, căutîndu-și plăcerea atît în toate perversitățile sexuale pe care le încercase pe rînd, cît și în droguri. Cînd rămăsese fără bani, nu se sfiise să recurgă la împrumuturi pe care nu le mai restituia sau chiar la falsuri și escrocherii. Înalta societate burgheză îl exclusese din rîndurile ei, considerîndu-l un depravat care își făcea clasa de rîs. Viciile de care fusese stăpînit și desfrîul în care trăise erau argumente suficiente pentru a demonstra că nu urmărise în viață decît să-și satisfacă poftele, că nu avusese niciodată vreo altă preocupare și cu atît mai puțin una politică. Ca atare, cerea să fie disculpat de acuzațiile nedrepte care îl aruncaseră printre deținuții politici, nesocotindu-se, ca ei, un dușman al regimului. Locul lui, scria el, putea fi cel mult la dreptul comun! Din lichelism și oportunism, Ivan Ghica își făcuse cu toată sinceritatea și fără retușuri autoportretul moral, cu gîndul la obținerea unei recomandări favorabile din partea ofițerului politic care să-l facă să beneficieze de decret. Faptul că nu i-a fost rușine să-mi citească cele scrise despre el în prima parte a memoriului mă îndreptățește să cred că nu și-a dat seama nici de impresia pe care avea să mi-o facă citindu-mi și partea finală, în care vorbea despre alții. Și anume, despre o sumedenie de oameni pe care îi cunoștea, care erau liberi. Spus pe scurt, nu și-a cruțat nici propriile rude, nici prietenii familiei, ponegrindu-i pe toți, criticîndu-i și denunțîndu-i, în spiritul luptei de clasă, pentru mentalitatea și moravurile lor „boierești, moșierești sau burgheze", de care el, cum spunea, „s-a lepădat întotdeauna". N-am avut puterea să-mi înfrîng curiozitatea și să-i întorc spatele chiar de la începutul

lecturii, cum s-ar fi cuvenit. Voiam să aud pînă unde îi merge ticăloşia şi l-am ascultat pînă la capăt, cînd m-a întrebat iar:

— Ei, ce zici? Cum ţi se pare?

— Mi se pare o porcărie fără seamăn, o turnătorie odioasă! Eşti un nemernic şi nu vreau să mai am de a face cu dumneata!

Înainte de a mă îndepărta, am mai apucat să-i văd figura lovită de stupoare şi ochii măriţi de uimire. Era evident că nu înţelesese de ce mă indignasem. Înclin să cred că era mai degrabă un caz patologic de inconştienţă şi irresponsabilitate decît de ticăloşie: o presupunere plauzibilă ce putea servi de explicaţie, dar nu şi de justificare. Gîndindu-mă la efectul pe care acel memoriu îl putea avea asupra persoanelor denunţate, nu eram deloc înclinat să ţin seama de cauza care îl determinase pe Ivan Ghica să-l scrie şi deci să-i acord circumstanţe atenuante. Dacă, pe de o parte, viaţa aspră din închisoare mă învăţase să fiu mai îngăduitor şi să am înţelegere pentru slăbiciunile oamenilor, atîta vreme cît nu dăunează semenilor lor, pe de altă parte, tot ea mă învăţase intoleranţa faţă de ticăloşie.

Pentru a-mi astîmpăra indignarea şi a scăpa de sila ce mă cuprinsese în urma întîlnirii cu Ivan Ghica, am pornit în căutarea lui Iosif Ripan, a lui Lie şi a altor cîţiva prieteni, alături de care ştiam că mă voi simţi bine şi îmi voi regăsi buna dispoziţie. Grupul cel mai tonic, în mijlocul căruia îmi reîncărcam întotdeauna bateriile de optimism, era al camarazilor lui Lie. Legaţi între ei nu numai de un destin comun pe parcursul puşcăriei, dar şi de o caldă şi statornică prietenie, reprezentau, fiecare în parte, adevărate modele de demnitate şi noblеţe sufletească, neumbrite de egoism, invidie, ură sau mîndrii deşarte. Îl cunoscusem mai întîi pe Lie Iacob la Aiud, şi ne împrietenisem. Apoi, la Salcia, m-am legat sufleteşte şi de Romică Teodoru, înainte de a afla că amîndoi erau buni prieteni. Prin ei doi am cunoscut treptat tot grupul. Elevi fiind în momentul arestării, după ani de închisoare intermitentă, întreruptă de cîte o scurtă perioadă de libertate şi apoi din nou condamnaţi, erau acum cam de aceeaşi vîrstă cu mine sau chiar cu doi-trei ani mai tineri. Trecuseră cu toţii prin închisoarea de la Tîrgşor, rezervată într-o perioadă elevilor. Sper ca printre foştii elevi de atunci să se găsească unul care să-şi pună pe hîrtie amintirile despre viaţa şi regimul special pe care autorităţile comuniste s-au gîndit să-l aplice minorilor. Oricum, rezultatul nu a fost cel pe care şi-l propuseseră. Elevii de atunci se maturizaseră de timpuriu în închisoare, fără să fi fost marcaţi de vreun stigmat dezonorant. Le admiram discernămîntul fără greş, seriozitatea şi profunzimea judecăţii, ca şi curăţenia sufletească, rămasă neîntinată sub presiunea încercărilor diabolice de a-i degrada. Temniţa nu le alterase puritatea şi nu reuşise să le răpească nici măcar veselia tinereţii. Dacă atunci, la Salcia, seara, cînd mă întorceam de la muncă, îi căutam şi mă complăceam în tovărăşia lor, mai tîrziu, fiind în Bucureşti, şi mai cu seamă după aceea, în exil, le-am dus de-a dreptul dorul. De la München am reuşit totuşi, cu prudenţa de rigoare, să stabilesc cu Lie un contact sporadic, indirect, prin per-

soane intermediare. Mă bucuram cînd primeam de la el cîte o urare de Crăciun sau de Paşte. Îmi încălzea sufletul şi mă simţeam mai aproape de casă. După 1990, am comunicat mai lesne şi, cu ajutorul lui, am adăugat la lista foştilor elevi de la Tîrgşor, cu care am stat la Salcia, cîteva nume pe care le uitasem. Acestea sînt:

1. ALUPOAIE CONSTANTIN
2. ASANDEI ION
3. BALABAN OCTAVIAN
4. CÎMPEANU TEODOR
5. CÎRTEA GHEORGHE
6. DUMITRESCU ILIE
7. DUNCA NELU
8. FULEA ION
9. IACOB PINTILIE
10. MAN NISTOR
11. MITROFAN TRAIAN
12. NIŢU GHEORGHE
13. PARASCHIV PETRU
14. PODOLEANU MIHAI
15. POPA CONSTANTIN
16. POPA ILIE
17. RADU CONSTANTIN
18. STAMU DUMITRU
19. TEODORU ROMEO

Prin Lie am primit veşti despre toţi şi, cu această ocazie, mi-a venit ideea să apelez la memoria lor pentru a întocmi un tabel nominal mai complet decît al meu, care să cuprindă deţinuţii contemporani cu noi în lagărul de la Salcia. Cele cîteva luni cît fusesem internat în spital, ca şi perioadele în care cea mai mare parte din timp muncisem ca tinichigiu, instalator, sobar sau la turnatul tuburilor de beton, în echipa de „meseriaşi" cu un efectiv de maximum doi-trei oameni, nu-mi dăduseră prilejul să cunosc decît un număr mic din cele cîteva sute de deţinuţi din lagăr. Săritori cum îi ştiam, gata oricînd să sprijine o cauză dreaptă şi să se pună în slujba adevărului, băieţii mi-au răspuns cu promptitudine. Lor le datorez paginile ce urmează, cuprinzînd lista deţinuţilor de la Salcia, la reconstituirea căreia au colaborat cu toţii, fiecare aducîndu-şi contribuţia în măsura în care l-a ajutat memoria.

1. AFILIE VASILE
2. ALUPOAIE CONSTANTIN, din Suceava
3. ANDREICA GHEORGHE, din Maramureş
4. ANDREIESCU MIHAI
5. ANTONESCU, medic
6. ANTONIU SISEL, medic
7. APETREI NICOLAE, felcer din Piatra Neamţ

8. ASANDEI ION, tehnician din Dorohoi
9. AVRAM ALEXANDRU, inginer
10. AVRAM AUREL, pictor
11. BACIU JEAN-ALEXANDRU
12. BADRALEXE GHEORGHE
13. BALABAN OCTAVIAN, din Sibiu
14. BALION ILIE, topometru din Hotin
15. BARBU ALEXANDRU, medic
16. BAŞTIUREA GHEORGHE, din Brăila
17. BĂBUŞ GH. GRIGOR, călugăr
18. BECA TAŞCU, din Tulcea
19. BEDRULE ION, inginer din Bucureşti
20. BERGHEZAN ILIE, din Sibiu
21. BLĂNARU GRIGORE
22. BOGHIU SOFIAN, călugăr
23. BONEA ION, inginer din Satu Mare
24. BRAGA ROMAN, preot; acum în SUA
25. BRĂGĂU PETRE, din Buşteni
26. BRĂGĂU RADU
27. BUCESCU ALEXANDRU, pictor de biserici din Bucureşti
28. BUCESCU CONSTANTIN EMIL, din Bucureşti
29. BUCURESCU ION
30. BUDECEANU SILVIU, medic
31. BUMBAC ŞTEFAN, preot din Constanţa
32. BURA VASILE, lăcătuş din Orăştie
33. BURLIBAŞA MIRCEA
34. BURTEA DUMITRU, avocat din Bucureşti
35. BUŢAN ŞTEFAN, contabil din Piteşti
36. CANTEŞ TITI
37. CARATANĂ NICOLAE (Colea), poet din Tulcea
38. CAŞCAVAL VASILE, preot
39. CĂLIMĂNESCU GHEORGHE, din Tecuci
40. CĂPRARU EMIL, medic pediatru din Bucureşti
41. CÎMPEANU TEODOR (Titi) din Măgureni, Prahova
42. CÎRJAN, preot
43. CERNEA NICOLAE
44. CHELU FLORIN, din Tecuci
45. CIRTEA GHEORGHE, din Bihor
46. CIUMĂU VICTOR
47. CODRAC..., preot
48. COMAN GHEORGHE, preot din Oradea; tatăl Anei Blandiana
49. COMĂNECI GHEORGHE, preot din Oituz, Bacău
50. COMUROIU NICOLAE

51. CONDU..., din Roman
52. CONSTANTIN CONSTANTIN, inginer
53. CONSTANTINESCU GHEORGHE
54. COPACIU STERE, ofițer din Dobrogea, stabilit în București
55. CORBU MIRCEA, inginer din Brăila
56. CORCODEL EMANUEL, tehnician din Sibiu
57. COSMA NAE
58. CRISTESCU GABI
59. CULOTA CONSTANTIN
60. DATCULESCU, preot
61. DAVID, zis Moș David, țăran din Hunedoara, cu o memorie extraordinară: știa pe de rost nenumărate poezii de Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru etc.
62. DÂMBOI VICTOR, preot din Făgăraș
63. DELIU, poet
64. DEMETRIADE, inginer din București
65. DIACONESCU ILIE, preot
66. DOBRESCU NICOLAE, din București
67. DOGĂRĂSCU LAVINIU, profesor de limba română, din Prahova. Omul administrației, turnător. Titi Cîmpeanu îi spunea Dogărăscu Latriniu
68. DOMBROVSCHI IGOR
69. DOMBROVSCHI OLEG
70. DUBNEAC FELIX, călugăr; acum în SUA
71. DUMITRESCU ILIE, lăcătuș din Sibiu
72. DUMITRESCU MIHAI
73. DUMITRESCU (Roncea?)
74. DIMITRIU RADU, inginer din București
75. DUNCA NELU, din Maramureș
76. DUȘA T. ION
77. ENACHE ION, avocat
78. FERU AUREL, din Tecuci
79. FILIP DUMITRU, învățător
80. FILIP GHEORGHE, preot din Dorohoi
81. FLOAREȘ AUREL
82. FORNICA OCTAVIAN, din Panciu
83. FRĂȚILĂ ALEXANDRU, medic
84. FULEA ION, teolog din Sibiu
85. FUNDĂȚEANU ION
86. GEORGESCU VLADIMIR
87. GHIȘE GHEORGHE, din Maramureș
88. GHIUȘ BENEDICT, preot
89. GIOGA MIHAI, medic
90. GIULVEZAN ION

91. GIURGIU ION, preot din Brașov
92. GRECU TRAIAN
93. GOGA..., țăran; avea inima în dreapta!
94. HÂRTAN ION, preot din Neamț
95. HULUIANU NICOLAE, din Tecuci
96. ILIESCU DUMITRU
97. ILIESCU PALANCA, preot
98. ILIESCU VICTOR (Viti)
99. IOLU ALEXANDRU, din Tecuci
100. IONESCU CONSTANTIN, avocat
101. IONESCU MIRCEA, avocat
102. IONIȚĂ, preot
103. IORGULESCU GHEORGHE
104. ISTRATE GRIGORE, medic
105. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj
106. JEICAN AUREL
107. LEȘEANU AUREL, tehnician din Sibiu
108. LEU GHEORGHE
109. MACOVEI ION
110. MAGHEȚ LAZĂR
111. MAN NISTOR, din Maramureș
112. MANGIUREA
113. MARIN FLORIN, din Tecuci
114. MARINESCU NICOLAE
115. MASU MIHAI, economist
116. MATEESCU, preot
117. MĂLEANU..., avocat din București, originar din Hotin
118. MĂRCULESCU MARIN
119. MĂRGINEANU LIVIU
120. MĂRGINEANU TEODOR, funcționar din Tîrgu Mureș
121. MIHAI EUGEN
122. MINEA VASILE
123. MIOC..., bănățean
124. MIRONESCU ȘERBAN, profesor
125. MITREA PETRE, pantofar din Sibiu
126. MITROFAN TRAIAN, student la matematică; din Sibiu
127. MOLDOVAN VAL, regizor din București
128. MORNA ION, preot
129. MOROȘANU GHEORGHE, din Brăila
130. MURGU MIHAI
131. MURGU NICOLAE, frate cu Mihai, amîndoi din Banat
132. NACU CONSTANTIN
133. NANU CLEOPA, călugăr din Lieşti, Galați

134. NAUMESCU NICOLAE, inginer
135. NENCIU... (Neicu?), absolvent al Academiei Comerciale
136. NICULA ION, economist din Sibiu
137. NIȚU GHEORGHE, din Sibiu
138. OȚA SABIN, preot
139. PALCU TRAIAN, avocat din Arad
140. PANTALON ION, din Piatra Neamț
141. PAPUC C., preot
142. PARASCHIV PETRU, din Timișoara; originar din Basarabia
143. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), student la medicină
144. PAVLOV ION
145. PĂSĂRICĂ POLIFRON, din Tătărăști, Teleorman
146. PĂZITORU GHEORGHE, învățător din Făgăraș
147. PERDICHI GHEORGHE, profesor
148. PETCU ȘTEFAN, avocat din București; țărănist
149. PETRESCU DUMITRU (nea Mitică), maistru sondor din Moreni, Prahova
150. PETRESCU VASILE
151. PLĂVĂLESCU...
152. PODOLEANU MIHAI, funcționar
153. POENARU..., din Arad
154. POP ROMULUS, preot
155. POPA CONSTANTIN, din Caracal
156. POPA ILIE, din Sibiu
157. POPA VASILE
158. POPESCU GABRIEL
159. POPESCU ION
160. POPESCU NICOLAE, preot
161. POPESCU-PASĂREA, preot
162. POPOVICI GHEORGHE (Gelu), student la agronomie; din Tecuci
163. PORUMB..., preot
164. PUȘCARIU..., medic radiolog, din Tîrgoviște
165. RADU CONSTANTIN, din Maramureș
166. RADU LUCIAN, inginer din București
167. RADU MIRCEA, avocat din București; originar din Piatra Neamț
168. RANTEU CONSTANTIN, medic
169. RĂDULESCU M. ALECU, avocat din Teleorman
170. RĂDULESCU I. GRIGORE, medic
171. RIZOIU PETRE
172. ROCIU OCTAVIAN, medic ORL, din București
173. ROȘCA ION, inginer
174. ROȘCA NICOLAE, din Făgăraș; a fost șoferul lui Nicolae Petrașcu, secretarul general al Mișcării legionare

175. RUSU ION, fotograf din Piatra Neamț
176. SANDU..., preot
177. SANDU ION, inginer
178. SARRY ACHILLE, medic
179. SAVU ION
180. SĂNDULESCU MILUCĂ
181. SERGHIE VASILE, preot
182. SOROIU GHEORGHE
183. STAMU DUMITRU (Tache) din Tulcea
184. STĂNESCU ILARION, ofițer
185. STĂNESCU IOSIF
186. TĂNASE ION, din Tătărăști, Teleorman
187. TĂNASE VIOREL, economist, din Sibiu
188. TEODORU ROMULUS (Romică) din București
189. TOCAN ION
190. TOMESCU NICOLAE (din București)
191. TOMUȘ MIHAI, din Țara Moților
192. TRIFĂNESCU ATANASIE, inginer, din Brăila
193. TUDOR ILIE, oltean; îi plăcea să cînte și să învețe poezii; tatăl lui Tudor Gheorghe, actor și cîntăreț
194. TUDORA ION, din Pitești
195. TUDOSE AUREL
196. URDEA ZAHARIA, din Sibiu
197. VĂTĂMANU...
198. VÎNĂTORU...
199. VIȘAN LISANDRU
200. VLAHBEI TĂNASE, agricultor din Babadag; s-a opus colectivizării
201. ZAMISNICU..., preot
202. ZĂMESCU..., din Constanța

Și, fiindcă tot am făcut această digresiune, întrerupînd pentru moment cursul cronologic al povestirii, voi insera aici și un fragment dintr-o scrisoare primită în 1993 de la Romică Teodoru, în care îmi reamintește de o întîmplare din lagărul de la Salcia.

Mircea Corbu, inginer din Brăila, a fost chemat să-și ridice pachetul trimis de acasă. Conform uzanței, a fost întrebat de sergent cine îi trimite pachetul. Acesta a pronunțat numele soției și adresa. Nu, a răspuns sergentul. Atunci, numele mamei. Nu! Numele tatălui. Nu! Atunci sergentul i-a spus că adresa este corectă, dar nu corespunde numele! Cine este Cristian Corbu? În acel moment Mircea a început să plîngă. Întrebat de ce plînge, a răspuns: „După cinci ani de închisoare, am ocazia să aflu că, după arestarea mea, soția a născut un băiat, și că se numește Cristian!" A doua zi, Mircea și-a scris pe roaba cu care lucra numele copilului, pentru a-l avea mereu în ochi.

O poveste care nu așteaptă comentarii și nici răspuns la întrebarea pe care o naște: de ce atîta lipsă de omenie?

În aceeași scrisoare, Romică mai adaugă un episod pe care mi-l aminteam și eu. Îl las însă pe el să-l relateze: „După eliberarea mea, părinții mi-au relatat o întîmplare nostimă. Cînd a ajuns în Gara de Nord lotul în care te aflai și tu, părinții mei se aflau pe peron și s-au adresat unuia din cei eliberați întrebîndu-l dacă știe ceva despre mine. Acela, foarte amabil, le-a răspuns că mă cunoaște foarte bine și că voi veni peste cîteva zile cu lotul 3. Întrebîndu-l cum se numește, acela a răspuns: Ion Ioanid."

În legătură cu lista pe care le-am solicitat-o, mi-a scris Titi Cîmpeanu: „...cum am primit de la Iacob, via AFDP, dorința ta să-ți amintim numele celor de la Salcia, ne-am întîlnit la C. Bucescu cîțiva din cei ce-am fost la Salcia și am reușit să ne amintim numele unora care ne-au fost apropiați sau ne-au rămas în memorie ca turnători...". Și adaugă mai departe: „Ne-am adus aminte bineînțeles de tine. Eu cred că am discutat cu tine de două-trei ori, cînd mi-ai spus, ca un fapt divers, cum ai evadat... și te simțeai bine între noi, cei ce formam acolo grupul foștilor elevi de la Tîrgșor. Acum, tinerii de atunci sînt pensionari!"

Scrisoarea lui Titi Cîmpeanu și a lui Romică, precum și convorbirile telefonice cu acesta din urmă au fost tot atîtea reîntîlniri cu un trecut, rămas pentru mine mereu prezent, și cu niște prieteni dragi, de care sufletește nu mă despărțisem niciodată. Ultima și cea mai mare bucurie mi-a făcut-o vizita lui Lie, cu care, după treizeci de ani, m-am îmbrățișat pe peronul gării din München.

IUNIE 1964. DECRETUL DE AMNISTIERE. PRIMELE ELIBERĂRI

După primele momente de efervescență stîrnite de publicarea de grațieri și amnistieri în ziar, în lagăr a urmat o perioadă de cîteva zile de relativă acalmie. Eram în expectativă, curioși să vedem dacă administrația se va decide să treacă peste propria-i cenzură, rupînd tăcerea, și să ne aducă la cunoștință apariția decretului sau va proceda cu discreția obișnuită, punîndu-i în libertate fără nici o explicație pe cei care eventual se vor încadra în prevederile decretului. Înșelîndu-ne așteptările, administrația a ales o a treia cale: l-a însărcinat pe colonelul Gaftea să ne vorbească! Am fost adunați în curtea lagărului, ni s-a spus să ne așezăm pe jos, iar Gaftea, urcat pe treapta de la intrarea într-una din barăci, și-a început discursul. Deși cu vocabularul lui frust ar fi putut fi laconic și clar, Gaftea a reușit și de data asta performanța de a fi lung și confuz. Spre deosebire de ceea ce ne spusese cu nici două săptămîni în urmă, că trebuie să fim recunoscători regimului pentru că ne ține în închisoare la adăpost de furia poporului și chiar a propriilor noastre familii, Gaftea se străduia

acum, în logoreea lui încîlcită, să ne explice că partidul și guvernul înțelegeau să-și arate, de la caz la caz, bunăvoința față de deținuții care se dovediseră disciplinați și se reabilitaseră prin muncă. Se vedea că îi venea greu să facă întorsătura de 180 de grade, trecînd atît de brusc la promisiuni de eliberare, după ce afirmase nu mai departe de zece zile în urmă că ne vor putrezi oasele în pușcărie. În timp ce se zbătea în fel și chip să nu-și piardă fața, împotmolindu-se tot mai adînc în fraze mereu mai complicate și fără ieșire onorabilă, a mai intervenit din mulțime și vocea doctorului Apetrei care l-a descumpănit definitiv. Gaftea nu înțelesese întrebarea rostită de Apetrei. Auzise numai o voce și apoi rumoarea și rîsetele pe care le provocase. Întrerupîndu-și fraza, pe care și așa nu mai izbutea să o scoată la capăt, Gaftea a vrut să știe cine își permisese să-i tulbure cuvîntarea:

— Care ai vorbit, bă, acolo?

— Eu! a strigat Apetrei din mijlocul curții, sculîndu-se de pe jos. Am vrut să întreb ceva!

Mulțumit probabil în sinea lui de diversiunea salvatoare, Gaftea s-a îmblînzit la față și l-a îndemnat să repete întrebarea. Atîta aștepta Apetrei:

— Am vrut să știu ce ne facem cu copiii.

— Care copii, bă? i s-a adresat colonelul nedumerit.

— Copiii noștri, de care data trecută ne-ați spus că ne vor lua cu pietre, dacă ne-ați da drumul și ne-am întoarce acasă!

De data asta vocea lui Apetrei s-a auzit în toată curtea, stîrnind un hohot general de rîs. Furios, Gaftea a părăsit lagărul, iar Apetrei a fost condus la carceră. Pedeapsa a fost mai mult simbolică, pentru că n-a stat mai mult de o oră.

În zilele următoare, evenimentele au pornit să se precipite, și semne tot mai evidente pledînd în favoarea tezei optimiștilor au început să se succeadă într-un ritm accelerat. Mai întîi, atitudinea tolerantă din ultima vreme a gardienilor s-a accentuat și mai mult, evoluînd către o indiferență aproape binevoitoare față de tot ceea ce pînă atunci fusese calificat și pedepsit drept act de indisciplină sau abatere de la regulament. „Vigilența" obsedantă, cu care fuseserăm zi și noapte, ani de-a rîndul, supravegheați, ascultați și urmăriți în toate mișcările, violîndu-ne cu indiscreția ei pînă și intimitatea somnului, a mesei, a spălatului sub duș și chiar a momentelor cînd foloseam W.C.-ul, dispăruse ca prin farmec din arsenalul instrumentelor de presiune psihică folosite împotriva noastră. Vigilența nu mai rămăsese în vigoare decît în turnurile de pază de pe meterezele gardului de incintă, de unde reflectoarele și pistoalele automate continuau să ne privească amenințătoare. Apoi, din chiar gura gardienilor am aflat o poveste menită să-i pună pe gînduri pînă și pe cei mai sceptici dintre noi, cei care nu ne făceam nici un fel de iluzii în privința unui decret mai cuprinzător prevăzînd eliberarea deținuților politici. Știrea, care căzuse ca un trăsnet în mijlocul gardienilor, se referea la o iminentă și masivă reducere de personal în rîndul cadrelor M.A.I.! Efectul demoralizant

al acestei măsuri asupra gardienilor l-am înregistrat imediat. Pentru ei era un adevărat cataclism. Se prăbușea o lume. Se vedeau brusc confruntați cu o situație pe care era evident că nu și-o închipuiseră niciodată posibilă. Considerau drept o nedreptate perspectiva decăderii din toate drepturile și privilegiile conferite statutului lor de M.A.I.-ști și prăbușirea la nivelul oamenilor de rînd, printre care, din lipsa unei calificări, majoritatea nu-și vor găsi un mijloc de existență decît pe cea mai joasă treaptă de muncă. Sentimentul de a fi persecutați și loviți pe nedrept i-a îndemnat pe unii dintre ei să ni se destăinuiască, de parcă atunci ar fi descoperit că aveam înfățișare și însușiri de ființe omenești. Li se părea firesc să caute și să găsească înțelegere și chiar compătimire tot la niște oropsiți. E lucru știut că suferința și necazurile îi apropie pe oameni. Nu știam însă că și pe călăi de victime! Alții, mai sinceri și mai puțin stăpîniți, nu se sfiau să înjure între ei hotărîrea ministerului, socotindu-se trădați de „organele superioare" care, după ce se folosiseră de ei, îi părăseau acum fără nici o protecție, lăsîndu-i expuși riscului de a se întîlni față în față cu cei pe care îi asupriseră în închisoare și care urmau să fie eliberați în curînd. Ne-a fost dat să mai ascultăm direct sau să surprindem o sumedenie de comentarii critice, născute din decepția și nemulțumirea gardienilor. Pentru noi, această indignare și revoltă a roboților împotriva celor care îi programaseră a fost benefică, soldîndu-se cu o și mai mare delăsare și indiferență din partea lor în timpul serviciului. Mai importantă ni s-a părut cauza care a determinat revolta, și anume hotărîrea de a reduce numărul gardienilor! Ceea ce însemna în mod implicit și reducerea numărului de deținuți și, totodată, confirmarea existenței unui decret de eliberare a deținuților politici. În fața logicii acestei argumentații, tendința mea negativistă începuse să cedeze, Iosif Ripan fiind de părere că în curînd va trebui să-mi retragă porecla de Toma Necredinciosul, cum îmi spunea de fiecare dată cînd venea vorba despre decret. Un alt motiv de a face speculații pe tema decretului ni l-a oferit vizita mai multor civili care s-au perindat în acele zile pe la birourile direcției lagărului, din fostul conac al contelui de Roma. Prezența lor ne-a fost semnalată de echipa lui Doru Stroescu care lucra la „interior". Tot de la ei am aflat că ofițerii din administrația lagărului, cînd li se adresau acestor civili, le spuneau tovarășe căpitan, tovarășe maior, iar unuia dintre ei chiar tovarășe colonel. Toate comentariile pe marginea apariției grupului de securiști civili ajungeau la aceeași concluzie: veniseră să pună în aplicare decretul de eliberare!

Cam tot atunci a fost adus la Salcia un nou lot de deținuți provenind, dacă memoria nu mă înșală, din lagărul de la Luciu Georgeni, care urma să fie desființat. Printre ei am avut bucuria să-l descopăr pe dr. Miltiade Ionescu. Nu-l mai văzusem pe Mache de zece ani, de cînd fusese scos din celula în care stătusem împreună în Zarca din Aiud. Pornisem în căutarea vreunui eventual cunoscut printre noii veniți răspîndiți prin curte și barăcile lagărului. Într-o parte mai puțin aglomerată a curții, care forfotea de deținuți, am dat de Mache. Era așezat pe jos, în mijlocul unui grup de alți patru-cinci deținuți,

a căror înfățișare, pe moment, nu mi-a inspirat deloc încredere, la prima vedere prejudecata influențîndu-mi impresia: tovarășii lui Mache erau cei mai tuciurii, mai mustăcioși și autentici țigani! De altfel, și ei m-au urmărit cu ochi bănuitori cînd m-au văzut apropiindu-mă de Mache. Abia cînd ne-am îmbrățișat și s-au lămurit că ne cunoșteam, le-a pierit suspiciunea din privire, dar gheața nu s-a spart cu adevărat decît după ce Mache a făcut prezentările. Cînd le-a spus că eram buni prieteni și că evadaserăm împreună de la Cavnic, am fost răsplătit cu priviri aprobative, care nu egalau însă nici pe departe admirația și respectul cu care se uitau la Mache. Apoi, întorcîndu-se spre mine, Mache mi i-a recomandat cu toată căldura și în termenii cei mai elogioși pe țiganii care îl întovărășeau. M-a încredințat că sînt oameni de nădejde și buni camarazi și, totodată, a adăugat rîzînd, sînt și ei „dușmani ai poporului", ca și noi. Aici au intervenit și țiganii explicîndu-mi la ce făcuse aluzie Mache. Mi-au destăinuit mai întîi, în modul cel mai natural, ba chiar cu o nuanță de mîndrie în ton, că sînt spărgători de meserie și că nu erau la prima lor condamnare. Numai că de data asta, din cauza atitudinii lor din timpul cercetărilor, a schimburilor de cuvinte cu procurorul și a criticilor și insultelor formulate în instanță la adresa „justiției poporului", completul de judecată dăduse cazului lor o interpretare politică, condamnîndu-i ca atare. Așa s-a făcut că, din infractori de drept comun, deveniseră deținuți politici. Deși pierduseră toate avantajele de care s-ar fi bucurat dacă ar fi rămas în prima categorie, nu regretau nimic. Dimpotrivă, se simțeau onorați de a fi ajuns printre „politici". În lagăr, de cum îl întîlniseră pe Mache, căzuseră în admirația lui și i se atașaseră, dovedindu-se în toate ocaziile buni camarazi, sinceri și devotați.

Nu mai țin minte exact ordinea în care s-au petrecut toate aceste fapte, prevestitoare ale unei tot mai probabile eliberări. Unul din cele mai semnificative din seria evenimentelor premergătoare aplicării decretului l-a constituit cu siguranță ordinul venit de sus ca deținuții să nu mai fie scoși la muncă. Excepție la dispoziția de încetare a lucrului au făcut numai cîteva echipe de deținuți cu efective reduse, afectate la anumite lucrări în curs, care trebuiau terminate. Puținii camarazi de-ai noștri care mai ieșeau dimineața pe poarta lagărului spre aceste ultime locuri de muncă lăsau în urma lor în curtea și barăcile ticsite de deținuți o atmosferă nemaiîntîlnită pînă atunci în închisoare. Opresiunea permanentei supravegheri, sub care ne obișnuiserăm să trăim ani de zile, dispăruse, lăsînd un vid în care nu ne-am găsit imediat echilibrul. Deși nu se mai auzeau răcnetele gardienilor și nu le mai vedeam cu ceasurile uniformele prin curtea lagărului, relaxarea se producea lent și cu prudență. Încă mai priveam în stînga și în dreapta, înainte de a începe o discuție cu subiect politic, iar obiceiul de a coborî instinctiv glasul pentru a ne exprima părerile în șoaptă nu l-am pierdut decît treptat. Cunosc oameni care nu l-au pierdut niciodată. O destindere adevărată și totală am remarcat-o numai la cei foarte tineri și mai de curînd arestați, aduși la Salcia după desființarea lagărului de la Grădina. Exuberanța cu care își manifestau euforia la fiecare eveniment

nou care ne mai apropia cu un pas de libertate contrasta flagrant cu calmul și atitudinea mult mai rezervată a celorlalți deținuți. Era de-a dreptul șocantă veselia aproape deșănțată a unora dintre tinerii veniți de la Grădina față de decența și sobrietatea cu care așteptau eliberarea vechii pușcăriași.

Cele două atitudini, atît de diferite, adoptate față de perspectiva eliberării, erau determinate de deosebirea dintre cele două categorii de deținuți. Bucuria fără margini a celor arestați mai de curînd nu putea fi împărtășită în aceeași măsură și de veteranii închisorilor. Pentru primii, întoarcerea în lumea părăsită cu numai doi-trei ani în urmă era echivalentă cu o întoarcere acasă în adevăratul sens al expresiei. În lipsa lor, afară nu se schimbase nimic. Își vor regăsi familia, rudele și prietenii, în general, în viață și locuind la aceleași adrese. Pentru vechii pușcăriași, în schimb, lumea din care fuseseră smulși într-o noapte, spre a fi aruncați, cu anii, în temniță, nu mai exista. Dispăruse de-a lungul anilor, și la propriu, și la figurat! Unii aflaseră între timp că familia li se mutase în altă parte, că le muriseră părinții sau că îi părăsiseră nevestele. Alții, care pierduseră tot, și familie, și casă, nemaiavînd nici la cine și nici unde să se întoarcă, știau doar că vor pleca de la Salcia fără destinație precisă. Toți aceștia, ca și mulți alții, care, nemaiștiind de ani de zile nimic despre ai lor, erau măcinați de incertitudini, nu se puteau bucura din toată inima de viața care îi aștepta de cealaltă parte a porții lagărului. Entuziasmul general, suscitat la început de apariția decretului, nu mai dăinuia acum decît printre tinerii de la Grădina, intrați mai de curînd în închisoare. Vechilor deținuți, o dată dezmeticiți din euforia primelor momente, decretul le trezise iar gîndurile dureroase legate de soarta celor de acasă, pe care timpul, îndepărtîndu-le în trecut și așezîndu-le în rîndul amintirilor, le făcuse mai suportabile. Dorul de cei de acasă, care izbucnise din nou cu aceeași violență ca în primele zile de închisoare, se vedea însă repede temperat la gîndul că nu-i vei mai găsi la fel cum îi lăsaseși. Ne trăiam ultimele zile de închisoare sub o tensiune neobișnuită, produs al sentimentelor contradictorii, care ne încercau, și al grijilor pe care ni le făceam. Cînd dintr-o parte ne năpădeau amintiri înduioșătoare, din cealaltă se grăbeau să vină să le rupă vraja gîndurile negre care ne dădeau tîrcoale. Rupți între veselie și tristețe, eram aproape fiecare de găsit, cînd în mijlocul prietenilor, cînd căzuți pe gînduri într-un colț mai izolat.

Nu făceam nici eu excepție de la regulă. Și eu eram emoționat la gîndul că în curînd o voi vedea pe mama, dar simțeam și o strîngere de inimă cînd încercam să mi-o imaginez cu zece ani mai bătrînă. Nu mă gîndisem niciodată pînă atunci că și peste ea trecuseră anii. Și eu așteptam, ca toți ceilalți, să se deschidă larg înaintea noastră porțile lagărului și să părăsesc Salcia neescortat și fără lanțuri la picioare. Deși îmi închipuisem altfel ziua eliberării, eram totuși bucuros să ies din închisoare chiar și în condițiile date. Crezusem încă din prima zi după condamnare că nu-mi voi mai recăpăta libertatea, decît o dată cu prăbușirea definitivă a regimului comunist. Nici o informație și nici un eveniment politic de care am putut lua cunoștință în cei doisprezece ani

care s-au scurs de atunci nu mi-au zdruncinat această convingere. Pînă cu cîteva zile în urmă, gîndeam încă la fel. Apoi, apariția decretului m-a făcut să înțeleg că visul meu nu se va realiza, că libertatea noastră nu va fi consecința înfrîngerii și stîrpirii comunismului, ci rezultatul unui compromis lipsit de satisfacția victoriei. A mai trecut o vreme pînă să-mi dau seama că mentalitatea politică evoluase și că trăiam într-o epocă a compromisului. A compromisului cu orice preț; chiar cu prețul unor imense suferințe și pierderi de vieți omenești de-a lungul existenței cîtorva generații! Nepregătit sufletește să primesc libertatea din mîna aceluiași călău care pînă mai ieri mînuise bîta, nu-mi rămînea nici mie decît tot calea compromisului pentru a-mi păstra buna dispoziție: să încerc să mă consolez cu ideea că regimul, ajuns la ananghie, fusese silit să ne elibereze. Nu m-am consolat nici azi! Iar cîteva zile mai tîrziu, o dată cu bucuria plecării, simțeam și gustul amar al dezamăgirii.

În sfîrșit, într-o dimineață, zvonul care s-a răspîndit în lagăr a avut darul să învioreze atmosfera, trezindu-ne interesul: un deținut fusese anunțat de ofițerul de serviciu să se prezinte la camera de anchetă de lîngă poartă! Și nu numai atît: cu puțin înainte, cîțiva deținuți observaseră cum în aceeași cameră intrase un civil purtînd un teanc de dosare sub braț! În minutele următoare, fie de mai aproape, fie mai de la distanță, plimbîndu-ne sau stînd de vorbă prin curtea lagărului, toți eram cu ochii pe ușa camerei de anchetă. Între timp, ofițerul de serviciu umbla printre noi cu o listă în mînă, anunțîndu-i și pe alții să stea pregătiți, pentru că vor fi chemați de „tov căpitan", care vrea să stea cu ei de vorbă. Așa s-a și întîmplat, operațiunea începută în acea dimineață continuînd vreme de mai multe zile, pînă ce toți deținuții din lagăr s-au perindat prin camera de anchetă. Nu ne-a trebuit mult pentru a descoperi că deținuții de pe lista ofițerului de serviciu erau din aceeași regiune a țării. Am mai putut constata apoi în zilele următoare că fiecare Securitate din țară delegase la Salcia cîte un „civil" (cu grad de la locotenent-major pînă la colonel) pentru a se ocupa de deținuții originari din regiunea ei.

Convorbirile din camera de anchetă se desfășurau în general după același calapod. La intrarea deținutului, „civilul", amabil, îl poftea să ia loc pe scaunul din fața biroului lui și începea prin a-l identifica după datele personale trecute în dosar. Apoi, vorbindu-i cu o bunăvoință aproape amicală și compătimindu-l chiar pentru asprimea condamnării pe care o primise, îi punea o serie de întrebări despre starea sănătății, despre viața din lagăr sau despre muncă. Pentru orice vechi pușcăriaș, toate astea nu constituiau decît obișnuita și mereu neîndemînatica introducere a securiștilor pentru a pregăti, credeau ei, o atmosferă de încredere între ei și deținut. Cînd ajungea la tema mult iubită și mult trîmbițată a „realizărilor regimului", anchetatorul căuta să afle și părerea deținutului despre „marile înfăptuiri ale partidului și clasei muncitoare". În continuare, nu uita să adauge o altă formulă consacrată că, „regimul de democrație populară din țara noastră" își consolidase puterea și nu se mai temea de nici un dușman, nici din interior, nici din exterior, care ar încerca să-l „destabi-

lizeze" (o altă expresie dragă din vocabularul activiștilor). Datorită acestui fapt, își dădea anchetatorul cu părerea, regimul își va îndrepta probabil atenția și asupra situației deținuților. Nu era deloc exclus, presupunea el, ca celor care s-au purtat bine în închisoare și au înțeles să se reabiliteze prin muncă să li se reducă pedepsele sau unii să fie chiar puși în libertate. Și în acel moment, ca și cum atunci i-ar fi venit ideea, anchetatorul venea cu întrebarea-cheie, pe care, pasămite, o punea, așa, dintr-o simplă curiozitate: „Presupunînd că ți s-ar da drumul din închisoare, dumneata ce ai avea de gînd să faci afară?" Cred că numai de dragul de a nu ne divulga secretele, și mai ales sursa informațiilor, cei întrebați se străduiau să nu izbucnească în rîs. Nici unul nu-i spunea că aflasem de existența decretului, că știam că vom fi toți eliberați și că își răcea gura de pomană încercînd să ne facă să credem că libertatea noastră depindea de recomandarea conducerii lagărului. În timpul acestor convorbiri, echivalente de fapt unor sondaje de opinie, „civilii" căutau terenul și momentul favorabil pentru a face deținuților propuneri de colaborare cu Securitatea dacă vor fi puși în libertate. Le dădeau totodată de înțeles că cel care accepta recrutarea ca informator avea toate șansele să fie curînd eliberat. Un șantaj, nici măcar voalat! În încheiere, anchetatorul își avertiza interlocutorul că nu avea voie să spună nimănui ceea ce discutaseră, trădarea secretului fiind pedepsită de lege. Un avertisment și o amenințare de care nu știu pe nimeni să fi ținut seamă. Poate doar cei cîțiva turnători cu care, oricum, nu stătea nimeni de vorbă. Așa se face că am aflat încă de la primii deținuți chemați în camera de anchetă cum se desfășurau întrevederile cu ofițerii în civil.

În majoritatea cazurilor, „civilul" nu se abătea de la modelul-tip de convorbire pe care o purta, prezentîndu-i fiecărui deținut aceleași imagini ademenitoare ale vieții de afară, deșertîndu-i tot sacul de slogane și clișee propagandistice privind „realizările regimului", fluturîndu-i aceleași speranțe condiționate de anumite compromisuri la care făcea aluzie și iscodindu-l cu întrebări pe ocolite sau numai cu privirea, pentru a-i afla părerea. În general, volubilitatea „civilului" nu reușea însă să însuflețească dialogul, la care deținutul nu participa de obicei decît cu afirmații evazive sau răspunsuri laconice.

Deși majoritatea convorbirilor din camera de anchetă se desfășurau mai mult sau mai puțin după același model, s-au înregistrat totuși și unele cazuri în care șablonul nu a mai fost respectat, fie de către deținut, fie de către anchetatorul „civil".

La ieșirea din camera de anchetă, aproape fiecare deținut povestea mai întîi prietenilor despre întrevederea avută. Apoi, aceste relatări, transmise din om în om, ajungeau în scurt timp un bun public, discutat și comentat de grupurile de deținuți adunate în curtea lagărului ca într-o agora.

S-au ivit uneori situații în cursul convorbirilor în care deținutul să nu poată rezista tentației de a-l contrazice pe anchetator și de a intra cu el în polemică, atunci cînd acesta făcea apologia deșănțată a realizărilor regimului. Alteori, cîte unul, nerăbdîndu-l inima să nu-și verse focul pentru tot ce îndurase

ani de-a rîndul prin anchete și închisori, făcea rechizitoriul regimului, acuzîndu-l de atrocități și de crime comise împotriva umanității. În astfel de cazuri, argumentul final al „civilului" era, de obicei, amenințarea. Acea amenințare cuprinsă în formularea devenită clasică în gura securiștilor atunci cînd nu le împărtășeai părerea: „Tot bandit ai rămas! Aici o să-ți putrezească oasele!"

Nu s-au semnalat însă decît puține astfel de ieșiri necontrolate din partea anchetatorilor, care în general se fereau să-i provoace pe deținuți, evitînd amenințările și insultele. Vrînd să și-i apropie, să le cîștige încrederea pentru a-i încuraja să accepte dialogul, le vorbeau neobișnuit de frumos, se arătau înțelegători și căutau prin tot ce spuneau să le fie pe plac. Totodată însă, judecînd după osteneala mai mare sau mai mică pe care și-o dădeau pentru a capta bunăvoința deținutului, îți puteai da seama și de interesul și gradul de importanță pe care i-l acordau. Astfel, datorită felului în care i-a vorbit unui deținut fost membru de frunte al organizației legionare din Iași, am înțeles că pentru realizarea acelui climat de încredere, prielnic discuțiilor, anchetatorul fusese învestit cu o libertate de inițiativă nelimitată, putîndu-și permite să calce în picioare toate tabuurile impuse de regim muritorilor de rînd. Părîndu-i-se că, în timp ce îi vorbea de „binefacerile regimului", deținutul îl privește neîncrezător și îl ascultă numai de complezență, anchetatorul s-a decis să renunțe la stilul și limbajul anost al discursului de propagandă și să i se adreseze pe un ton mai familiar, care să risipească suspiciunea, să-l îmbie la vorbă și să dezvolte o atmosferă mai intimă. Deși nu mai reține numele legionarului din Iași, scena care s-a jucat acum treizeci de ani în camera de anchetă, așa cum ne-a povestit-o el, n-am uitat-o. Hotărît să-și atingă scopul cu orice preț, anchetatorul și-a îmblînzit expresia, s-a aplecat peste birou spre deținutul din fața lui și, cu un aer complice și pe un ton confidențial, i-a vorbit cam așa:

— Domnule, și dumneata, și eu sîntem din Iași. Amîndoi sîntem buni români, deși dumneata ești legionar, iar eu comunist. Mișcarea legionară a vrut și ea binele țării ca și partidul nostru. Noi nu vă contestăm buna-credință, dar drumul pe care ați mers a fost greșit. Nu v-ați dat seama că, fiind împotriva noastră, sînteți împotriva poporului și intereselor românești, și ați fost înfrînți. Iar noi am realizat ceea ce legionarii n-au reușit să facă, deși își propuseseră același lucru.

Și aici, simulînd un moment de ezitare, anchetatorul a făcut o scurtă pauză. Apoi, aplecîndu-se și mai mult spre deținut, cu glas scăzut și aer conspirativ, a continuat:

— Dacă dumneata te-ai întoarce acum la Iași, nu l-ai mai recunoaște! Orașul arată acum așa cum și l-ar fi dorit legionarii. Legionarii, ca și noi, au luptat pentru o viață mai bună a clasei muncitoare, dar nu au reușit să le-o creeze. Noi însă am reușit! În Iași s-au ridicat cartiere întregi cu blocuri noi de locuințe pentru muncitori și familiile lor. Și... să-ți mai spun ceva, ce n-o să-ți vină să crezi! Dacă te plimbi acum pe străzile Iașului, nu mai întîlnești picior de jidan! Voi nu ați reușit să scăpați orașul de ei. Noi însă da!

Deținutul s-a arătat în tot cursul întrevederii insensibil la cîntecul de sirenă al anchetatorului, nelăsîndu-se atras în plasa pe care i-o întindea. Dezamăgit că și-a irosit în zadar talentul de actor și iscusința diplomatică, anchetatorul a sfîrșit prin a-l da afară, pentru a-și exersa abilitatea cu următorul de pe listă. Pentru noi, întîmplarea n-a fost decît o ilustrare a ipocriziei și a lipsei de scrupule a oamenilor crescuți la școala partidului.

În fine, a venit și ziua cea mare a primelor eliberări, din rîndurile celor trecuți prin camera de anchetă. De îndată ce primii deținuți au fost chemați la magazia de efecte pentru a-și preda hainele penale și a-și lua în primire bagajele și îmbrăcămintea personală, lagărul a intrat în efervescență. Deținuții alergau de la o baracă la alta, traversînd curtea în cruciș și în curmeziș, strigîndu-se pe nume, întrebîndu-se și îndrumîndu-se reciproc spre prietenii pe care și-i căutau și de care urmau să se despartă. Mișunau în toate părțile, ca furnicile cînd li se strică mușuroiul și se grăbesc să-l refacă. Asistam și participam în același timp și eu la agitația generală și la scenele de despărțire care aveau loc fie în barăci, fie în curtea lagărului, acolo unde fiecare își găsise prietenul. Printre îmbrățișările grăbite și strîngerile febrile de mîini, se repetau în pripă adrese, se memorau nume și mesaje de transmis familiilor celor care mai rămîneau la Salcia, se făceau recomandări de prudență sau promisiuni de revedere. Toți eram emoționați, și cei care plecau și nu știau ce îi așteptă afară și ce le va aduce ziua de mîine, și cei care mai rămîneam o vreme, pentru a ne îndrepta apoi la rîndul nostru spre același necunoscut. Și cum să nu fie emoție și tulburare în suflete, cînd părăseai sau te părăsea cel care îți fusese de-a lungul anilor singurul punct de reper și de sprijin sigur și statornic: prietenul și camaradul de pușcărie care îți stătuse alături și cu care împărțiseși ultima firimitură de pîine și ultima zdreanță de cămașă! Iosif Ripan făcea și el parte din lotul ce se pregătea de plecare. L-am găsit la patul din dormitorul lui, unde își îmbrăca hainele din bagajul recuperat de la magazie. Deși mai ponosit decît cu doi ani în urmă, cam umed, cocoloșit și mirosind a mucegai, costumul lui pepit, cu pantalonii bufanți strînși cu catarame sub genunchi, mi l-a amintit așa cum îl cunoscusem la închisoarea din Timișoara, unde legasem prietenie. Mare lucru n-am fost în stare să ne spunem. Ne-am urat noroc și ne-am promis să ne revedem cînd voi fi și eu liber. Un an mai tîrziu, m-am dus să-l văd la Lugoj. Avea să fie ultima noastră întîlnire. Apoi, după ce am plecat în străinătate, n-am mai primit nici o veste de la el. Au trecut anii. Mulți ani. A venit Revoluția de la Timișoara, care a alungat pentru o vreme teama și excesul de prudență și, după douăzeci și cinci de ani, am reluat legătura printr-un prim schimb de scrisori. Corespondența noastră n-a durat mult. La începutul anului 1992, Iosif Ripan și-a luat pentru ultima oară rămas bun de la toți prietenii lui.

Timp de cîteva ceasuri înainte de plecarea fiecărui nou lot de deținuți, după ce toți trecuseră prin camera de anchetă și își primiseră bagajul de la magazie, curtea lagărului prindea viață. Pe lîngă mișcarea deținuților, umblînd în-

coace și încolo în căutarea prietenilor, de la care să-și ia rămas bun, sau rumoarea glasurilor ce se ridica din grupurile care îi înconjurau pe cei ce urmau să plece, hainele particulare recuperate de la magazie veneau și ele să înviorеze aspectul mohorît al curții, dominat de cenușiul murdar al zeghelor, împestrițîndu-l cu petele lor de culoare. Hainele zăcuseră cu anii în toate magaziile jilave ale închisorilor prin care li se perindaseră stăpînii. Decolorate de timp și spălăcite de umezeală și vreme, culorile cămășilor sau altor piese vestimentare își pierduseră strălucirea, dar, în ochii noștri, dezvățați să le mai perceapă, apăreau izbitor de vii, chiar stridente. Agresiunea unor culori aproape uitate asupra retinei era prea violentă și prea bruscă pentru a-i da acesteia timpul să-și recapete capacitatea de a sesiza nuanțele și de a le evalua intensitatea. Cînd se apropia momentul ca cei pregătiți de plecare să părăsească lagărul, toți ceilalți deținuți eram încuiați în barăci. După ce lotul ieșea pe poartă, ni se deschideau iar ușile. Rostul acestei măsuri nu ni l-am putut explica. Nu-i este dat oricui să pătrundă absurdul misterioaselor socoteli ale Securității! În intervalul de cîteva zile care se scurgeau apoi pînă la plecarea lotului următor, lagărul revenea la culoarea lui inițială. Cu fiecare lot care ieșea pe poartă, rîndurile noastre se răreau, în barăci multe paturi rămîneau libere, iar curtea nu mai era aglomerată. Începeam să duc lipsa prietenilor care plecaseră. Fiecare lăsase în urma lui un gol, și lagărul îmi părea tot mai pustiu. Un straniu sentiment de tristețe venea să umbrească și să pună strună bucuriei gîndului că voi pleca și eu curînd.

Într-o zi, pe neașteptate și fără justificarea plecării vreunui lot, din dispoziția ofițerului de serviciu, s-a bătut toaca de alarmă și am fost cu toții închiși în barăci. Curioși, ne-am îngrămădit la ferestrele dormitoarelor, încercînd să descoperim ce se întîmplase și care era motivul ordinului. O vreme, în curtea complet pustie, nu am observat nimic deosebit, care să ne aducă o lămurire. De la ferestrele barăcii mele cuprindeam cu ochii aproape întreaga suprafață a curții. Numai partea dinspre poarta lagărului, spre stînga, și cea din extrema dreaptă se aflau într-un unghi mort și ne scăpau de sub observație. Or, tocmai din această parte, din dreapta, care ne rămînea ascunsă și unde se afla ultima baracă, așezată de-a lungul gardului de incintă, din fundul lagărului, a început să ne parvină un zgomot confuz de voci și sunete nedeslușite. Rumoarea părea să se deplaseze în direcția noastră și, pe măsură ce se apropia, devenea tot mai puternică. Treptat, distingeam mai clar strigătele și fluierăturile care porneau de la ferestrele celorlalte barăci, dar nu înțelegeam cui le erau adresate. Apoi, deodată, la apariția în cîmpul nostru vizual a unui deținut, îmbrăcat în haine civile, cu „bagajul boccea" sub braț, îndreptîndu-se spre poarta lagărului, totul s-a lămurit și, ca la o comandă, ne-am alăturat și noi corului de voci și fluierături, sporind cu cîțiva decibeli zarva asurzitoare, al cărei ecou, repercutat de zidurile clădirilor din jur, umplea curtea lagărului. Personajul care se bucura de o asemenea manifestație, demonstrînd unanimitatea sentimentelor pe care i le purtau deținuții de la Salcia, nu era nimeni altul decît

profesorul Laviniu Dogărăscu, devenit în lagăr omul administrației, brigadier și turnător. Din precauție, temîndu-se de o răfuială cu „camarazii" lui de detenție și poate și ca recompensă, administrația îi făcuse favoarea de a-l elibera singur, despărțindu-l de lotul lui de prahoveni. Nu l-a putut însă scuti de alaiul cu care deținuții l-au petrecut pînă la poarta lagărului. De cum ieșise din dormitorul lui și începuse să defileze prin fața celorlalte barăci, fusese întîmpinat de la fiecare fereastră, la care deținuții stăteau adunați ciorchine, cu cele mai usturătoare ironii, cu cuvinte de batjocură și huiduieli, acompaniate de fluierături, ciripituri (aluzie la denumirea de „ciripitor", sinonimă cu „turnător", „codoș", „prăduitor", cum li se mai spunea delatorilor în închisoare) și cu loviturile ritmice ale căniței de băut apă în gratiile de la geamuri. Eroul scenei, puțin adus din umeri, cu capul plecat și fără să privească în lături, grăbea pasul sub ploaia de invective și ocări, ca o javră gonită cu pietre. Sugerîndu-mi această imagine, dragostea mea pentru animale mi-a stîrnit pentru un moment mila și pentru Dogărăscu. Ce tristă eliberare! Ce deosebire între cei care, înconjurați și asaltați de prieteni înainte de plecare, ieșiseră apoi pe poarta pușcăriei cu inima topită de emoția despărțirilor, dar cu fruntea sus, și nenorocitul de Dogărăscu, de la care nimeni nu-și luase rămas bun și care avea să-și poarte mai departe, și în libertate, rușinea josniciei lui.

În fine, mi-a venit și mie sorocul să fiu chemat la anchetă. Era prima anchetă pe care o așteptam cu nerăbdare și fără emoții. Prima de care nu-mi era teamă și pentru care nu-mi făcusem nici un plan și nu-mi pregăteam răspunsurile. E drept că, de data asta, știam dinainte că va fi un joc fără riscuri, în care, pentru o dată, cunoșteam cărțile adversarului și toate atuurile erau la mine. Am urcat liniștit cele cîteva trepte și am bătut la ușa indicată de gardianul care mă însoțise. Civilul care m-a primit stătea așezat la o masă și pasămite studia un dosar. Arătîndu-mi scaunul din fața lui, de cealaltă parte a mesei, mi-a spus pe un ton normal „ia loc", și nu răstindu-se „stai jos!". Eram pentru prima oară poftit să stau la aceeași masă cu securistul și nu pus la colț, la o măsuță mică, în celălalt capăt al încăperii. Apoi, de parcă mi-ar fi citit gîndurile, a continuat:

— Domnule Ioanid, să știi că nu am venit să te anchetez. Te-am chemat numai fiindcă am vrut să te cunosc și să stăm puțin de vorbă. Vreau să discutăm deschis, să ne spunem părerile cu toată sinceritatea. Te asigur că vei putea să-ți exprimi fără nici o teamă orice opinie, pentru că nu vei avea nici o neplăcere.

La capătul acestei introduceri a făcut o pauză, așteptînd probabil din partea mea un răspuns din care să se lege conversația pe care și-o dorea. Eu tăceam însă, străduindu-mă să-i ofer o privire cît mai inexpresivă. De fapt, mă distram să-i stric jocul. Cred că exagerasem însă, pentru că, nedescoperind în privirea mea lipsită de viață nici cea mai mică licărire, m-a bănuit greu de cap și m-a întrebat dacă am înțeles ce mi-a spus.

— Da, i-am răspuns pe un ton neutru și lipsit de vlagă.

— Îți propun să facem abstracție de faptul că eu sînt liber și dumneata deținut, și să stăm de vorbă ca doi oameni care vor să se cunoască și să aibă un schimb de păreri. Ești de acord?

— Da. Deși nu văd la ce poate folosi.

Exprimîndu-mi în acest fel lipsa de interes și neîncrederea în utilitatea schimbului de păreri propus, mă așteptam cel mult să-l fi ofensat și nicidecum să-l fac să-mi demonstreze contrarul desfășurînd o lungă și stăruitoare argumentație, demnă de insistențele celui mai pisălog predicator sectant. Timp de cîteva minute, mi-a explicat cu răbdare și bunăvoință cum amîndoi putem afla lucruri folositoare unul de la altul, dar că mai ales el era în măsură să mă informeze pe mine, fiind dispus să-mi povestească tot ce mă interesează despre aspectele vieții de afară și să-mi răspundă la orice întrebare. La rîndul lui, ar vrea și el să afle impresiile mele despre realizările regimului și felul cum apreciez progresele făcute, pentru a-și da seama în ce măsură am înțeles din ziarele pe care le primeam extraordinarele schimbări petrecute afară în timp ce eu eram în închisoare. Dacă mai aveam nedumeriri, era gata să mi le risipească, dîndu-mi toate lămuririle necesare. Considera că trebuia să știu cum trăiesc acum oamenii în țara noastră, față de condițiile de viață din trecut, pentru că și eu mă voi încadra în noua societate, cînd voi ieși din închisoare.

— Domnule ofițer, am sfîrșit prin a-i spune, văzînd că nu vrea să-și divulge nici numele (fie chiar fals), nici gradul. Deși îmbrăcat în haine civile, nu m-a contrazis, lăsîndu-mă să-l tratez ca ofițer. Domnule ofițer, eu nu-mi mai fac iluzii în privința ieșirii din închisoare. După doisprezece ani de detenție, în condițiile regimului de exterminare la care am fost supuși în penitenciare și ale muncii istovitoare la care am fost forțați în minele de plumb și aici, în Balta Brăilei, unde m-am și îmbolnăvit de tuberculoză, eu știu că nu voi mai putea rezista încă opt ani, cît mai am de executat.

Știam dinainte că aici avea să mă întrerupă și n-am fost surprins cînd mi-a spus că, dacă sînt condamnat la douăzeci de ani, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să stau în închisoare pînă la expirarea pedepsei. Regimul putea oricînd să ne reducă pedepsele sau chiar să ne amnistieze, în funcție de atitudinea fiecăruia dintre noi și de rapoartele de bună purtare din dosarele noastre. Mai ales acum, spunea el, cînd poporul și-a consolidat puterea, eliminînd clasele exploatatoare, cînd se realizase colectivizarea agriculturii etc., etc. și, cînd țara toată pășește pe drumul socialismului, șansele noastre ca guvernul să ia în considerare și problema deținuților erau foarte mari. A ținut apoi să-mi spună că, în dosarul meu, pe care îl avea în față, există și certificatul emis de doctorii din spitalul de la Salcia, care atestă că, în urma tratamentului aplicat, TBC-ul pe care îl contractasem fusese stabilizat și nu se mai afla într-un stadiu evolutiv.

— Te-ai însănătoșit, ești încă tînăr și voinic. Nu ai nici un motiv să fii descurajat și pesimist. Viața dumitale se poate schimba în orice moment.

La îmbărbătările lui, eu continuam însă să rămîn sceptic și resemnat în fața soartei, stare care justifica dezinteresul meu pentru progresele realizate

în țară și explica indiferența cu care priveam la un viitor pe care oricum nu-l voi mai apuca. Pesimismul meu atît de rezistent la toate argumentele, cît și faptul că nu mă arătam dispus să mă întind la vorbă începuseră să-l irite. Renunțînd la insistențele directe, a deviat tema discuției spre ziarul care se afla lîngă el pe masă.

— Ai citit probabil ziarul de azi, așa că ți-ai putut da seama din fotografia asta cum arată orașele noastre acum.

Mi-a întins peste masă ziarul, indicîndu-mi cu degetul poza de pe prima pagină a unui cartier de blocuri din nu mai știu ce oraș din țară.

— Ai văzut-o, nu?

— O văd acum.

— De ce? s-a mirat el. Nu ați primit ziarul azi?

— Nu știu.

Asta era prea de tot!

— Cum nu știi? Ce, dumneata nu citești ziarele?

— Nu le citesc, fiindcă, așa cum v-am spus, nu mă interesează! Sînt la fel cu cele de acum doisprezece ani, cînd am fost arestat. Ca și atunci, laudă și acum realizările regimului, vorbesc de pace, de bunăstare și de progres și promit un viitor luminos. Atunci eram liber și aveam dovada contrarie la îndemînă: viața mizerabilă, cu toate lipsurile ei, de la pîine pînă la îmbrăcăminte. De ce să cred că acum este altfel, din moment ce ziarele repetă aceleași minciuni de atunci?

Îmi pierdusem răbdarea să mai fac pe prostul. La o anchetă „normală", nu mi-aș fi putut permite luxul sincerității. A trebuit însă să admir stăpînirea de sine a interlocutorului meu, căruia i-am surprins numai pentru o clipă în ochi privirea de securist din anchetele de altădată, cînd se pregătea să lovească. Făcînd abstracție de îndrăzneala mea de a-l fi provocat aruncîndu-i în față niște adevăruri supărătoare, îndrăzneala pe care „în mod obișnuit" ar fi reprimat-o pe loc, anchetatorul, nu numai că nu mi-a făcut nici un reproș, dar s-a arătat de-a dreptul întristat de faptul că eram atît de străin de realitate.

— Dacă ai vedea cît de mult s-au schimbat lucrurile afară, nu ai mai vorbi așa!

Au urmat apoi cîteva schimburi de păreri, în care m-am arătat la fel de nereceptiv la descrierea idilică a vieții în societatea socialistă. Simțeam cum, de sub vocea calmă, forțat de calmă, cu care îmi vorbea, se apropia explozia. Îndărătnicia cu care refuzam să cred ce scriau ziarele, susținînd că nu cred nimic pînă nu văd cu ochii mei, începuse să-l exaspereze. Și-a mai păstrat totuși calmul, pentru a-mi pune întrebarea care le fusese pusă tuturor celor care în acele zile trecuseră prin camera de anchetă înaintea mea.

— Să presupunem prin absurd că vei fi pus chiar acum în libertate și că, ajungînd la București, vei constata că ceea ce scrie în ziare, ca și tot ce ți-am povestit eu, corespunde realității, ce ai avea de gînd să faci?

— M-aș duce mai întîi s-o caut pe mama.

— Şi ce planuri de viitor ţi-ai face? Te vei încadra în cîmpul muncii şi îţi vei vedea de treabă sau vei începe iar să unelteşti împotriva clasei muncitoare?

Ignorînd ultima întrebare, i-am spus că era normal să-mi caut un loc de muncă pentru a-mi asigura un mijloc de existenţă. Probabil că docilitatea cu care îi răspunsesem pînă aci l-a încurajat să devină mai provocator:

— Cred că te-ai învăţat minte şi nu vei căuta să iei legătura cu bandiţii cu care ai stat în închisoare.

— Ba dimpotrivă! Voi căuta să-i întîlnesc şi afară, pentru că singurii mei prieteni se află printre bandiţii de care vorbiţi. Petrecîndu-mi tinereţea, vremea cînd se leagă prieteniile, în închisoare, era firesc ca acolo să-mi găsesc prietenii. Alţii nu am!

De data asta se umpluse paharul. Răspunsul meu l-a scos din sărite şi nu s-a mai abţinut. I se schimbase şi privirea şi tonul cînd, sculat în picioare, mi-a strigat:

— Tot bandit ai rămas! Aici o să-ţi putrezească oasele! Ieşi, în Paştele mă-tii, afară!

Securistul tot securist! Vine momentul cînd nu poate să nu-şi dea arama pe faţă! Cu urarea creştinească pe care mi-a adresat-o, întrevederea noastră a luat sfîrşit. Părăsind încăperea, m-am dus să le povestesc păţania mea şi prietenilor care mă aşteptau în curtea lagărului. Deşi îi oferisem anchetatorului prilejul să-mi mai adauge cîteva trăsături defavorabile portretului şi caracterizării din dosar, mulţumirea mea de a nu-i fi cîntat în strună compensa paguba adusă bunei mele reputaţii în ochii Securităţii, şi aşa demult pierdută.

ELIBERAREA MEA. ÎNTRE DOUĂ LUMI

Niciodată de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare nu am avut atît de vie conştiinţa inutilităţii timpului pierdut, ca acum, în preajma eliberării, cînd începusem să măsor scurgerea vremii numărînd zilele şi ceasurile pe care mai eram obligat să le petrec între sîrmele ghimpate ale lagărului. Zilele de după anchetă mi s-au părut nesfîrşit de lungi şi de plictisitoare. Pluteam între două lumi. Nu mă mai simţeam nici în închisoare şi nu eram nici liber. Au mai trecut trei sau patru zile, pînă cînd, într-o dimineaţă, am fost strigat să mă prezint la magazie cu „cazarmamentul" (pătura şi cearşaful) şi cu echipamentul de deţinut (pantalonii şi haina de zeghe, bocancii şi rufele de corp). Le-am predat şi mi-am recuperat bagajul cu lucrurile personale.

Mi-am privit cu drag valiza de carton, cu balamalele ei stricate şi legată cu cureaua de la pantaloni, care, de la rearestarea mea, în 1953, după evadarea de la Cavnic, urmase şi ea de-a lungul anilor acelaşi itinerar ca şi mine. Poposise şi ea ca şi mine perioade mai scurte sau mai lungi de timp în magaziile aceloraşi puşcării în care stătusem şi eu. Fiecare transfer cu duba şi fiecare

magazie o marcaseră cu cîte o cicatrice în plus. Brăzdată de zgîrieturi, cu o spărtură în capac și cu un colț rupt, abia a mai rezistat să nu-și deșerte conținutul cînd am ridicat-o de jos. Deschizînd-o, mi-am regăsit hainele, la fel de peticite și de slinoase cum le știam de la Pitești, dar avînd în plus un iz de încins, căpătat în magazia din Salcia, care împrospătase duhoarea de tinetă, motorină și sudoare, pătrunsă în fibrele țesăturii. Și totuși, chiar așa cum arătau și miroseau, mi-a făcut plăcere să le îmbrac! Mai greu mi-a fost cu pantofii, cumpărați cu ani în urmă la Drăgășani, pe care nu apucasem să-i port. Erau nou-nouți și totodată vechi de unsprezece ani. Nu numai faptul că pielea căputelor se uscase, se întărise și refuza să cedeze, dar și picioarele mele, lățite de cînd tot purtasem numai bocanci cu cîteva numere mai mari, făceau ca încălțatul lor să fie o îndeletnicire laborioasă și destul de chinuitoare. În cele din urmă, i-am prididit și, după cîteva ture prin curte, au devenit mai flexibili, și nu mi-am mai simțit picioarele prinse în menghină.

Îmbrăcatul și încălțatul au ridicat în dimineața aceea pentru aproape toți cei o sută trei bucureșteni, care își primiseră bagajele o dată cu mine, o serie de probleme care trebuiau rezolvate. Cei mai „înstăriți" și-au dăruit surplusul de rufe camarazilor mai „săraci" sau celor care nu avuseseră nici un bagaj la magazie. Fiecare căuta să-și ajusteze cît de cît hainele. Unora le „rămăseseră prea mari" și le mutau nasturii. Altora le lipseau șireturile la pantofi sau nu aveau curea la pantaloni. Toți aveam cîte ceva de făcut, de cîrpit, cusut sau improvizat, înainte de a putea fi gata echipați. Ne săreau în ajutor și prietenii care încă mai rămîneau în lagăr și veniseră să-și ia rămas bun de la noi. Rînd pe rînd, pe măsură ce reușeam să ne punem la punct îmbrăcămintea de drum, ieșeam în curte să mai schimbăm o vorbă cu cei de care urma să ne despărțim. Mă aflam în mijlocul unui grup de prieteni, cînd mi-am auzit strigat numele. Eram chemat să mă mai prezint o dată la magazie. Am crezut că magazionerul făcuse vreo greșeală în scripte cînd îmi preluase efectele cazone, și mă chema acum ca să lămurească încurcătura.

— Cum te cheamă? m-a întrebat cu un aer bănuitor, în timp ce-și arunca ochii pe o hîrtie.

— Ioanid.

— Și mai cum?

— Ion.

A mai consultat o dată hîrtia, dar tot nu părea convins că nu-l mint. După o scurtă ezitare, s-a hotărît să mă mai supună la o verificare:

— Ai vreun obiect de valoare depus la magazie?

În clipa aceea am înțeles de ce fusesem chemat.

— Da, un ceas! i-am răspuns.

Uitasem complet de existența lui, deși făcusem și carceră pentru el la Aiud, cînd refuzasem să semnez declarația că sînt de acord să-mi fie trimis acasă. Gardianul l-a scos din cutiuța de lemn în care fusese ținut și, înainte de a mi-l da, ca ultimă măsură de precauție, a adăugat:

— Să ştii că, dacă nu merge, eu nu am nici o vină. Eu am avut ordin să-l păstrez în magazie şi acum am primit ordinul să ţi-l predau. Atît! De altceva nu răspund!

Ceasul stătea şi el tot de unsprezece ani în închisoare, ca şi mine, şi se oprise în 1953, în ziua în care fusesem ridicat de pe stradă de agenţii Securităţii. L-am învîrtit şi, spre surprinderea mea, a pornit. Mai rămînea să-l potrivesc. Acostîndu-l pe un gardian care trecea prin curte, pentru a-l ruga să-mi spună cît e ceasul, mi-am amintit că ultima oară cînd pusesem această întrebare unui securist fusese cu mulţi ani în urmă, în prima zi a arestării şi depunerii mele la Malmaison. Stîrnisem atunci o reacţie de proporţii neaşteptate, dar pe măsura suspiciunii bolnăvicioase de care sufereau pînă la obsesie membrii Securităţii. Nu numai că nu mi-a destăinuit „secretul" orei, dar am fost supus şi la un adevărat interogatoriu pentru a afla motivul real care mă determinase să cer o asemenea informaţie.

— De ce întrebi? Ce te interesează? De ce vrei să afli ora? Aici nu ai voie să ştii cît e ceasul!

De atunci, devenit prudent, mi-am înfrînt curiozitatea şi nu am mai pus asemenea întrebări năstruşnice. Acum, fiind pe punctul de a fi eliberat, am îndrăznit să recidivez, iar gardianul, luat prin surprindere, a reacţionat spontan, întocmai ca tovarăşul de la Malmaison din 1949:

— De ce vrei să ştii cît e ora?

— Ca să-mi potrivesc ceasul!

Firescul răspunsului i-a tulburat reflexul profesional, convingîndu-l să-mi trădeze secretul. Cu ceasul la mînă, m-am întors la grupul de prieteni. M-au primit cu exclamaţii de uimire. Reprezentam o excepţie: eram singurul din tot lagărul care avea ceas!

Era mult mai devreme ca de obicei, cînd ni s-a dat mîncarea de prînz. Luam pentru ultima oară masa în închisoare. Aproape nimeni nu şi-a mai golit gamela. Imediat după aceea, cei o sută trei bucureşteni de pe lista de plecări din ziua aceea am fost anunţaţi să ne adunăm la poarta lagărului. Au urmat în grabă ultimele strîngeri de mîini, îmbrăţişări, schimburi de adrese, recomandări şi promisiuni de reîntîlnire, şi m-am îndreptat spre grupul care începuse să se formeze lîngă poartă. Lăsasem în urma mea pe patul din baracă cîteva zdrenţe şi o valiză de carton spartă. Plecam cu mîinile goale, dar totodată încărcat de amintiri emoţionante şi mai bogat sufleteşte decît cu doisprezece ani înainte. Am mai avut parte de un apel nominal şi de o numărătoare. Am ieşit apoi pe poartă, neîncolonaţi, vorbind între noi şi în pas de voie. În faţa corpului de gardă ne aşteptau camioanele. Două, dacă nu mă înşel. Ne-am căţărat în ele, fiecare cum a putut. Am nimerit în cel de-al doilea camion, împreună, printre alţii, cu Nuţu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu. De ceilalţi nu-mi mai amintesc. Eram în plină vară. Era ziua de 29 iulie 1964.

Înghesuiţi în lada vehiculului, transpirînd sub dogoarea soarelui de amiază şi învăluiţi în vîrtejurile de praf ridicate de camionul care îl preceda pe al nostru,

am pornit-o spre nord, pe drumul paralel cu brațul Dunării Vechi, care ducea la Piatra-Frecăței. Cred că n-am mers mai mult de o oră, dar, cînd am ajuns și ne-am dat jos din camioane, eram de nerecunoscut. Fețele noastre transpirate, de care se lipise praful, păreau proaspăt tencuite, iar hainele pe care se așezase pulberea drumului căpătaseră toate aceeași culoare gălbuie, amintind de uniformele trupelor lui Rommel în timpul campaniei din Africa.

Camioanele se opriseră în fața unei case izolate, așezată aproape de malul apei. Fusese probabil o casă de țăran mai înstărit, care acum adăpostea un sediu al miliției locale. Mi-a rămas în minte numai o imagine prea vagă a locului unde poposisem, pentru a mă încumeta să-l descriu. Țin minte doar povîrnișul nisipos al malului Dunării, apele ei tulburi, în care ne-am spălat fețele de praf, și cele cîteva sălcii cu trunchiurile lor contorsionate. O vreme, nu s-a ocupat nimeni de noi. Unii, așezați pe mal, priveau cursul apei, alții ne trăsesem la umbra rară a sălciilor și stăteam de vorbă, cînd și-au făcut apariția doi civili, îmbrăcați orășenește. Ne-au spus că aveau misiunea să se ocupe de transportul nostru la București, însoțindu-ne pînă la destinație. Deocamdată erau în așteptarea bacului care ne va duce la Brăila. Între timp, pînă la sosirea bacului, tovarășul colonel și tovarășul căpitan, cum se adresau unul altuia cei doi civili, s-au așezat și ei pe jos, în mijlocul nostru, pe iarba săracă de sub umbra sălciilor. După ce au pus acest prim semn de egalitate între noi și ei (eram, vezi Doamne, cu toții oameni liberi!), au trecut la pasul următor, menit să reanime conversațiile noastre care, la apropierea lor, încetaseră brusc. Și-au scos amîndoi țigările din buzunar și, scuzîndu-se că nu au destule pentru a ne putea oferi la toți, au întins pachetele celor așezați în imediata lor apropiere.

— Mulțumesc, nu fumez, a răspuns pe rînd fiecare dintre cei îmbiați să se servească din pachetele ce le erau întinse.

Nu ne vorbisem dinainte și totuși refuzul a fost general. Iar spontaneitatea reacției noastre dovedea că reflexul pușcăriașului de a respinge din principiu orice gest de apropiere din partea securistului nu dispăruse o dată cu punerea noastră în libertate. Era un reflex de apărare a obrazului, la fel de util și afară, ca și în pușcărie. Era lucru știut că Securitatea oferea țigări și oamenilor liberi!

— Cum? Nu fumați nici unul? s-a mirat colonelul.

Nu a primit nici un răspuns, dar tăcerea noastră ostentativă era grăitoare. Îngerii noștri păzitori au înțeles că nu eram dispuși să fraternizăm cu ei. Descumpăniți o clipă de eșecul suferit, au căutat să-și ascundă decepția, aprinzîndu-și cîte o țigară. Momentului penibil ce se crease i-a pus însă capăt sosirea bacului. Profitînd de diversiunea produsă de manevrele de acostare și de instalare a punții de îmbarcare, civilii s-au sculat din mijlocul nostru executînd o retragere onorabilă spre malul Dunării.

Cîteva minute mai tîrziu s-a consumat și ultima formalitate dinaintea plecării din Balta Brăilei: ni s-au înmînat „biletele de eliberare" emise de „Formațiunea 0957 Ostrov", datate „anul: 1964, luna: 07, ziua: 29".

Se făcuse tîrziu. Trecuse de jumătatea după-amiezii cînd ne-am îmbarcat noi, cei o sută trei bucureşteni, împreună cu cei doi ofiţeri ai Ministerului de Interne. Ne-am urcat la bord fără să fi apucat încă, nici noi, nici ei, să ne obişnuim şi să ne simţim la largul nostru în noua ipostază. Nu ajunsesem încă, nici unii, nici ceilalţi, la capătul evoluţiei noastre în procesul de metamorfoză pe care îl sufeream. Noi nu mai eram deţinuţi, dar nici liberi nu ne simţeam, de vreme ce ne deplasam sub supravegherea celor doi securişti. La rîndul lor, nici cei doi securişti nu păreau să se acomodeze uşor cu însărcinarea primită. Cred că nu reuşeau să înţeleagă prea bine schimbarea ce li se cerea în comportarea faţă de noi. Păreau să nu poată sesiza deosebirea de nuanţă dintre „a păzi" (cu tot alaiul de accesorii, bîte, cîini, lanţuri, răcnete şi înjurături, cum se cădea procedat cu „bandiţii") şi „a însoţi" (pe aceiaşi „bandiţi", dar acum fără a-i insulta şi brutaliza). Celor doi însoţitori ai noştri, educaţi şi formaţi la şcoala crimei şi tributari mentalităţii securiste pe care şi-o însuşiseră, li se cerea acum să-şi înfrîngă pînă şi reflexele profesionale, pentru a vorbi şi a se purta cu noi civilizat şi chiar amical.

Nu atît din cauza zăpuşelii din fundul bacului, cît din dorinţa de a face ceea ce la venirea noastră în Balta Brăilei ne fusese interzis sub ameninţarea „împuşcării fără somaţie", ne-am căţărat şi ne-am aşezat cu toţii, unii pe mica porţiune puntată de la prora vasului, alţii chiar pe bordurile lui. Acţiunea noastră, fără să cerem învoire prealabilă, n-a stîrnit nici un protest. Dimpotrivă chiar. Tovarăşul colonel, care ne purta de grijă, s-a grăbit să profite de ocazie pentru a-şi arăta bunăvoinţa.

— Aveţi voie să staţi şi sus pe bord, dar vă rog să fiţi atenţi să nu căderi în apă. Dunărea e periculoasă. Apa e adîncă şi face vîrtejuri!

Buna lui intenţie de a ne fi prevenit de pericolul de înec în apele Dunării nu a impresionat pe nimeni. Toţi am fost şocaţi numai de primele cuvinte ale intervenţiei lui: „Aveţi voie..."! Cum să-şi permită să ne mai spună şi acum că ne dă voie, cînd dreptul lui de a ne îngădui sau a ne interzice ceva încetase din clipa în care decretul de amnistie ne deposedase de calitatea de deţinut?! Din punct de vedere legal, dar pur teoretic, raţionamentul era just. Păcătuia doar prin nerealismul lui: cum să invoci argumentul legalităţii tocmai sub regimul „legalităţii socialiste", sub care, în realitate, legea în ţară o făceau Partidul şi Securitatea? Încăpăţînarea mea de a refuza să recunosc şi să accept această realitate îl hotărîse pe anchetatorul meu, cu cîteva zile în urmă, să-mi împărtăşească şi mie, înainte de a mă da afară din birou, concluzia la care ajunsese: „Tot bandit ai rămas!"

Între timp, tovarăşul colonel nu-şi dăduse seama nici de gafa pe care o făcuse şi nu remarcase nici rumoarea stîrnită de vorbele lui. Cele cîteva ironii care i-au ajuns la ureche, fie că nu le-a auzit prea clar din cauza huruitului motorului remorcherului, fie că nu le-a înţeles. Nici întrebarea pusă de mine cu exagerată candoare nu a înţeles-o:

— De evadat, avem voie să evadăm, domnule colonel?

Mi-a răspuns cu un zîmbet stupid, ce se voia amabil.

Soarele se lăsa încet spre asfințit, făcînd loc primelor neguri ale înserării. Umbrele sălciilor de pe mal se proiectau tot mai lungi peste apele Dunării. Prinzînd lumina ultimelor raze ale crepusculului, suprafața apei sclipea acum înflăcărată de tonuri roșii-portocalii, care nu mai aminteau cu nimic de galbenul murdar din timpul zilei. Treptat, căldura scăzuse. Se lăsa răcoarea nopții. O briză ușoară se ridicase din senin pe firul văii, gonind pale de aburi peste fața Dunării. Curentul de aer rece și umed ne-a gonit și pe noi de sus, de pe punte și borduri, în burta vasului. Se întunecase de-a binelea, iar pe fundul bacului, unde ne refugiasem, părea și mai întuneric. Așezați sau tolăniți pe jos, abia ne mai distingeam vecinii din jur. În schimb, dacă priveam în sus, pe cerul adînc și presărat cu stele se profilau siluetele îngerilor noștri „însoțitori", rămași parcă înadins în picioare pe punte, pentru a-și semnala prezența și a ne pîngări privelișteа.

A mai trecut o vreme pînă ce bacul și-a redus viteza pentru a se apropia de mal. Ajunsesem la Brăila. Manevrele de acostare la ponton o dată terminate, zgomotul motorului a încetat. Tovarășul colonel ne-a anunțat că în curînd vom fi conduși la gară, de unde vom lua trenul spre București. Ce distanță era de la debarcader la gară, dacă am parcurs drumul pe jos sau cu camionul sînt întrebări cărora, cu toate străduaniile, nu mai reușesc să le găsesc răspunsul. O pată neagră mi s-a așezat pe memorie, voalîndu-mi această secvență din filmul amintirii. Țin minte numai momentul debarcării, cînd tovarășul colonel ne-a adunat în jurul lui pe ponton și ne-a ținut un scurt discurs, căutîndu-și cuvintele potrivite pentru a ne face ultimele recomandări. Cu toată osteneala ce și-a dat-o de a nu cădea în ridicol, nu a reușit să evite hohotul de rîs și glumele pe care le-a stîrnit. Pe scurt spus, ne-a cerut ca, o dată ajunși în gară, să ne purtăm ca niște călători obișnuiți și să nu atragem atenția asupra noastră. Pentru a nu provoca eventuale manifestații nedorite, era mai bine ca lumea să nu-și dea seama că venim din închisoare! Cum să nu fi pufnit în rîs la asemenea vorbe?! Cum era să trecem neobservați sau să fim luați drept călători obișnuiți, cînd eram numai zdrențe și petice, tunși în cap cu mașina, slabi și arși de soare, și cînd purtam încă în trăsături și în priviri stigmatele închisorii?! Multe comentarii pe marginea absurdității acestei recomandări i-au auzit urechile tovarășului colonel cu această ocazie! Încercînd să-și mai ridice prestigiul șifonat ne-a sfătuit, „spre binele nostru", spunea el, să nu intrăm în vorbă cu ceilalți călători, reamintindu-ne de angajamentul pe care îl semnasem, de a nu destăinui nimănui nimic despre detenția noastră. Cu această aluzie discretă la pedeapsa prevăzută de lege pentru divulgarea secretului de stat, sconta să ne intimideze și să ne impună mai mult respect. Speranță deșartă!

După lapsusul care mi-a șters din minte perioada timpului scurs de la debarcarea de pe bac și pînă la sosirea în gara Brăila reiau firul povestirii din momentul în care, din apele tulburate ale memoriei, mi-au apărut iar primele

imagini clare. Clare doar în măsura în care erau luminate de cele două-trei becuri chioare ale peronului. Nu mai știu cît să fi fost ceasul, dar cred că trecuse de ora zece. Cele cîteva persoane care mai zăboviseră în gară după plecarea cu puțin înainte a ultimului tren din seara aceea, grăbite și preocupate de bagajele lor, au părăsit peronul fără să fi remarcat prezența grupului nostru insolit. De altfel, chiar dacă ar fi privit spre noi, adunați cum eram cu toții la capătul din dreapta a peronului, unde nu arde nici un bec, nu ar fi deslușit mai mult în semiobscuritatea care ne înconjura decît conturul vag al unor siluete. În gară, în afară de noi, nu părea să mai fie țipenie de om. Cei doi impiegați ai căilor ferate, pe care îi zărisem la sosirea noastră, se retraseseră în clădirea gării, probabil la indicația securiștilor noștri, care stătuseră cu ei de vorbă mai înainte. Abia acum înțelegeam de ce „însoțitorii" noștri nu se arătaseră deloc grăbiți pe drumul de la Salcia la Brăila și de ce pauzele făcute pe traseu, atît la Piatra, cît și la pontonul din Brăila se prelungiseră fără justificare aparentă, tărăgănîndu-se parcă dinadins și îmbarcarea, și debarcarea noastră la cele două popasuri: trebuia să ajungem la Brăila cît mai tîrziu noaptea, cînd străzile erau goale și, după trecerea ultimului tren, cînd gara rămînea pustie! Securiștii noștri voiau cu orice preț să zădărnicească, pînă și în ultimul moment, contactul nostru cu populația. O făceau oare în virtutea aceluiași principiu al izolării deținuților politici de lume, aplicat de-a lungul anilor în toate închisorile și devenit pentru ofițerii politici aproape obsesie profesională? Sau era o măsură de prudență excesivă, menită să prevină riscurile unei manifestații spontane din partea lumii, o altă obsesie a regimului? Greu de spus. Mai ușor de calificat: amîndouă motivele fiind la fel de absurde! După cum la fel de absurdă avea să fie și ultima recomandare a tovarășului colonel, pe care s-a străduit să ne-o servească drept povață cu substrat educativ, cam în felul următor:

— Cînd vom ajunge în București, în Gara de Nord, s-ar putea să fiți acostați de necunoscuți, care să vă ceară informații despre alți deținuți, sau de provocatori, care să vă întrebe din ce închisoare veniți, iscodindu-vă în legătură cu regimul de detenție. Vă sfătuiesc ca, la coborîrea din tren, să părăsiți imediat gara, fără să vă opriți sau să vă lăsați atrași în discuții cu astfel de persoane, ca astfel să nu provocați aglomerații de curioși și să împiedicați libera circulație a călătorilor pe peron. Nu ar fi nici frumos și nici înțelept din partea dumneavoastră. Nu vă opriți și nu vorbiți cu nimeni, ca să nu aveți neplăceri. Plecați direct acasă!

Replica pe care a primit-o de la unul mai prompt din rîndurile noastre ne-a satisfăcut pe toți:

— Domnule colonel! Pe noi nu ne mai sperie închisoarea, așa că ne vom purta normal, așa cum se poartă oamenii liberi, adică fiecare cum ne taie capul! Sau vreți să spuneți că nu sîntem chiar liberi?!

Vorbele camaradului nostru ne-au satisfăcut deplin, în timp ce tovarășului colonel îi scăpărau ochii de mînie. Reacția n-a fost însă identică: ne-am întors reciproc spatele și ne-am îndepărtat unii de alții — noi de mulțumire, el

de necaz că nu-şi putea permite să se dezlănţuie. Şi totuşi, după o vreme, cei doi securişti au venit iar printre noi, prietenoşi şi zîmbitori, de parcă nimic nu i-ar fi contrariat. Grijulii, ne-au sugerat să apropiem una de alta cele două-trei bănci înşirate de-a lungul peretelui gării, pentru a putea sta de vorbă aşezaţi, „că doar staţi în picioare de azi-dimineaţă şi sînteţi la fel de obosiţi ca şi noi". Apoi au pus chiar ei mîna pe o bancă mai răzleaţă, au tras-o lîngă celelalte şi s-au aşezat printre noi, ca şi cum ar fi fost firesc să vină şi ei să participe la conversaţie. Automat, discuţiile au încetat. După cîteva momente de tăcere, spre mulţumirea colonelului, vădit interesat să fie integrat în discuţiile noastre, cineva i-a adresat totuşi cuvîntul pentru a se informa de ora sosirii trenului de Bucureşti. Am aflat astfel că trenul nostru avea să vină abia în jur de ora nouă dimineaţa şi că va trebui să petrecem toată noaptea pe peronul gării.

— Dar noi cum vom călători? Ne daţi bilete de tren sau foi de drum? l-a întrebat aceeaşi voce.

— Nu aveţi nevoie de nimic. De asta avem *noi* grijă. Pentru a ne uşura treaba, vă rog însă să vă suiţi cu toţii în acelaşi vagon. Căutaţi unul cît mai gol, iar dacă vor fi totuşi şi alţi călători, nu vă lăsaţi provocaţi la discuţii!

Satisfacţia tovarăşului colonel a fost de scurtă durată, pentru că dialogul nostru s-a oprit aici. Adunarea noastră în jurul băncilor s-a spart. Am părăsit-o rînd pe rînd, împrăştiindu-ne pe peron, lăsîndu-ne interlocutorul singur şi decepţionat de purtarea noastră.

Ultima noastră noapte de tranziţie spre libertate trecea greu. Deşi obosiţi, nu ne ardea de odihnă. Cuprinşi de un fel de neastîmpăr nervos, nu ne venea nici să stăm mult timp locului, nici să ne plimbăm. Cum ne găseam un loc pe o bancă şi ne aşezam, hotărîţi să aţipim măcar cîteva minute, cum săream iar în picioare, fie pentru a măsura din nou peronul cu pasul, lăsîndu-ne pradă gîndurilor care ne năpădeau, fie pentru a ne alătura unui grup şi a participa la schimbul de păreri despre ceea ce presupuneam că ne va aştepta de aci înainte. În cele din urmă, pe cîţiva i-a răzbit totuşi oboseala şi s-au culcat pe bănci. Marea majoritate însă, adunaţi în grupuri mai mari sau mai mici, continuam să discutăm şi să ne împărtăşim unii altora părerile pe care ni le făceam despre viaţa din Bucureşti şi îngrijorările provocate de gîndul schimbărilor survenite acasă şi în familie, în lipsa noastră.

Imaginîndu-mi-o pe mama, slabă, îmbătrînită şi poate bolnavă, îmi făceam griji în privinţa emoţiei mult prea puternice pe care i-aş putea-o pricinui dacă s-ar trezi deodată cu mine la uşă. Voiam să-i evit un asemenea şoc, la vîrsta ei, dar nu ştiam cum să procedez. Dacă nu aş fi lipsit atîţia ani din lume, soluţia ar fi fost simplă: din Gara de Nord aş fi dat telefon unui prieten şi l-aş fi rugat să se ducă înaintea mea la mama, pentru a o pregăti sufleteşte. Acum însă, cu noul meu statut de proaspăt om liber, nu puteam recurge la această cale. Mai întîi fiindcă nu aveam fisă de telefon şi nici bani ca să-mi procur una. Iar dacă şi-ar fi făcut cineva pomană să-mi plătească convorbirea, impedimentele tot n-ar fi fost înlăturate: nu ştiam nici un număr de telefon pe

dinafară, iar în cabine nu mai existau demult anuare telefonice noi. În aceste condiții, nu-mi rămînea decît să plec pe jos din gară și să trec pe rînd pe la locuințele prietenilor cărora le țineam minte adresele, în speranța că nu se mutaseră între timp și că îl voi găsi măcar pe unul din ei acasă.

Dintre cei doi discreți, dar neobosiți, supraveghetori ai noștri, îmbrăcați în civil, care nu ne slăbiseră deloc din ochi și ne dăduseră mereu tîrcoale, doar-doar i-am accepta să stea cu noi la taifas, unul capitulase. Se întinsese pe o bancă și dormea dus. Tovarășul colonel nu dezertase însă de la datorie. Se ținea scai, cînd de un grup, cînd de altul, căutînd să se strecoare și el în conversație cu cîte o părere sau o glumă, care să-i fie apreciate. Era însă în mod evident urmărit de ghinion, pentru că, de fiecare dată cînd reușea să se insinueze în rîndurile unui grup, se petrecea invariabil același fenomen curios. Grupul se destrăma, cei care îl formaseră risipindu-se mai întîi pe toată suprafața peronului, pentru ca apoi să se reunească din nou și să-l reconstituie în altă parte. De acest joc de-a v-ați ascunselea nu aveam să ne plictisim nici noi, nici tovarășul colonel. Probă că l-am jucat toată noaptea!

Trebuie să fi fost aproape ora două din noapte, cînd, sensibilizat probabil de gîndul care mă obseda, de a o menaja pe mama la sosirea în București, subconștientul s-a hotărît să-mi sară în ajutor, scoțîndu-mi la lumină din adîncurile uitării un nume. Singurul nume pe care îl asociasem vreodată cu numele Brăilei, oraș în care nu fusesem niciodată și nu cunoșteam pe nimeni! A fost ca o revelație! Stăteam tocmai de vorbă cu cîțiva camarazi, cînd, deodată, fără nici o legătură cu subiectul discuției noastre, mi-a venit în minte numele lui Dan Poenaru. Dan era cel mai mare din cei trei frați Poenaru pe care îi cunoscusem la Craiova în toamna lui 1944, cînd rușii năvăleau în țară. De atunci am rămas prieteni și am continuat să ne vedem cu regularitate în București. Eram toți studenți. Dan și-a terminat studiile de medicină și s-a căsătorit cu o fostă colegă de facultate. S-a mutat apoi la Brăila, orașul natal al soției. Lucrau amîndoi la policlinica din localitate. L-am văzut pentru ultima oară în primăvara lui 1952. Venise cu treburi la București. Apoi am fost arestat și nu am mai auzit niciodată nimic despre el. La început, surprins eu însumi de felul ciudat în care îmi amintisem numele lui Dan, smuls din uitare de jocul năzdrăvan al memoriei, nu m-a dus gîndul mai departe. Ideea avea să-mi vină cîteva minute mai tîrziu: să-l rog pe Dan s-o înștiințeze pe mama de sosirea mea în București, în cursul zilei. Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că pentru realizarea ei nu-mi puteam face un plan serios de acțiune, lipsindu-mi absolut toate datele necesare: nu-i știam adresa, nu știam dacă, după atîția ani mai locuia tot în Brăila, nu aveam acces la nici o carte de telefon și nici nu-mi era posibil să contactez vreun localnic căruia să-i cer să mă ajute, pentru că nu aveam voie să părăsesc gara. Concluzia logică, decurgînd din înșiruirea atîtor impedimente, califica fără cruțare ideea de a-l căuta pe Dan drept utopică. Cu toate acestea, îmi venea greu s-o abandonez și continuam s-o examinez pe toate fețele. În cele din urmă, văzînd că nici un argument

nu-mi vine în sprijin, în loc să ascult de sfatul raţiunii, m-am hotărît să înfrunt absurdul! Am apelat la ajutorul mai multor camarazi, între care dr. Nuţu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu, spunîndu-le că am intenţia să fac o scurtă escapadă în oraş. Pentru ca plecarea şi lipsa mea să treacă neobservate, i-am rugat să-şi calce pe inimă şi să se întreţină între timp cu tov colonel, distrăgîndu-i atenţia de la supravegherea peronului şi a gangului de ieşire în stradă. De cel de-al doilea securist, care sforăia pe bancă, nu era nevoie să se ocupe. Băieţii au fost imediat de acord să-mi acopere plecarea, blocîndu-l pe colonel. Am început aşadar împreună cu ei manevrele de apropiere şi ademenire. Plimbîndu-ne şi simulînd o discuţie în contradictoriu privitoare la distanţa dintre Brăila şi Bucureşti, unii susţinînd că drumul e mai lung pe şosea decît pe calea ferată, iar alţii, dimpotrivă, eram siguri că omul nostru nu va rata ocazia să intervină cînd vom trece pe lîngă el. Aşteptările nu ne-au fost înşelate, iar colonelul, bucuros că ne oprisem din mers făcînd cerc în jurul lui pentru a-l asculta, a început să ne împărtăşească cu lux de amănunte tot felul de date din cunoştinţele lui rutiere. Setoşi de a afla de la competentul nostru interlocutor şi alte date şi amănunte din domeniul respectiv, nu mai conteneam cu întrebările. Colonelul, mulţumit de interesul manifestat de auditoriu, prinsese aripi, lansîndu-se într-o expunere, grosolan de discret politizată, despre dezvoltarea căilor de transport ale „patriei noastre socialiste".

Treaba mergea strună, şi discuţiile erau în toi, cînd, pas cu pas, m-am desprins de grup şi m-am fofilat spre ieşire. Am trecut prin gangul care ducea la uşa larg deschisă a clădirii, am depăşit-o şi, înainte de a coborî cîteva trepte în stradă, m-am oprit să observ împrejurimile. Nu se vedea ţipenie de om şi nici o fereastră luminată. Oraşul părea mort. Străzile, la fel de întunecoase ca şi peronul pe care îl părăsisem, se pierdeau în lumina lăptoasă a rarelor felinare de pe trotuare. Deşi nu ştiam de ce plecasem din gară şi nici încotro s-o apuc, am pornit-o fără ezitare drept înainte, de-a lungul bulevardului ce mi se deschidea în faţă. O luasem pe partea lui stîngă, unde nu erau clădiri. Trotuarul era mărginit de copaci, care nu lăsau decît ici-colo să străbată printre ei lumina săracă a felinarelor. Nu aveam nici o ţintă precisă. Deşi conştient de inutilitatea escapadei mele, eram totuşi mulţumit şi mă simţeam bine. Cred că în acele clipe am avut pentru prima oară sentimentul libertăţii fizice depline. Parcă atunci mi s-ar fi tăiat lanţurile şi mi s-ar fi scos cătuşele, şi nu în momentul cînd mi s-a înmînat biletul de eliberare. Mă ştiam singur, nepăzit, neescortat, neurmărit şi chiar nesupravegheat. Instinctiv începusem să umblu cum nu mai umblasem de mulţi ani de zile. Nu mai priveam pe sub sprîncene, pe furiş, în stînga şi în dreapta, cu teamă, cu suspiciune şi cu toate simţurile în alertă. Păşeam din nou cu imprudenţa omului liber. Mă bucuram de aerul proaspăt al nopţii, deşi pereţii caselor şi caldarîmul mai dogoreau încă de căldura acumulată în timpul zilei şi mă plimbam lipsit de griji şi chiar de gînduri. M-a trezit la realitate un cîine vagabond care traversa strada. A trecut pe lîngă mine fără să mă bage în seamă şi şi-a văzut de drum mai departe. Avea aerul

să știe exact unde se duce, nu ca mine. Mă gîndeam totuși să pun capăt hoinărelii mele nocturne, fără rost. Nu aș fi vrut să mă întîlnesc cu vreun milițian, care să-mi ceară să mă legitimez. Avînd foaia de eliberare la mine, nu riscam mare lucru, dar mi-ar fi displăcut să mă întorc în gară însoțit de milițian!

Aruncînd o ultimă privire împrejur, înainte de a porni înapoi spre gară, mi s-a părut că zăresc la vreo douăzeci-treizeci de metri mai departe o dîră de lumină pe trotuarul de vizavi. Curios, am mai făcut cîțiva pași și m-am convins că nu mă înșelasem. Nu știu ce m-a îndemnat să traversez și să mă apropii de casa cu geamul luminat, care îmi atrăsese atenția. Era un hotel, iar lumina venea de la o fereastră cu ghișeu, în spatele căreia pîlpîia flacăra unei lămpi cu gaz. Pe scaun, cu coatele pe masă și cu capul în palme, moțăia portarul de noapte. În clipa următoare însă, rotindu-mi privirea prin încăpere, ochii mi s-au oprit la o poliță din perete, unde flacăra lămpii își juca lumina pe luciul negru al unui aparat de telefon. Deși mi s-a părut o tentație a diavolului, nu i-am putut rezista! Fără a mai sta pe gînduri, am bătut ușor în geam. Omul a ridicat capul. Cum nu-mi pregătisem nici o formulă de intrat în vorbă, i-am adresat primele cuvinte care mi-au venit în minte:

— Bună seara. Nu vă supărați, puteți să-mi spuneți cît e ceasul? Al meu a stat.

O întrebare nu prea inspirată, dar la care am primit răspuns. Era cam două și jumătate noaptea. Continuîndu-mi jocul, în care singur intrasem, m-am prefăcut că-mi potrivesc ceasul. Cîștigasem totodată timp, nădăjduind să-mi vină o idee mai fericită care să deschidă calea unui dialog, portarul nedînd semne de mare vorbăreț. Ceva mai puțin banal decît să-l rog să-mi dea un pahar cu apă nu m-a luminat Dumnezeu să-i spun. Poate că la lipsa mea de imaginație a contribuit în acel moment, și îngrijorarea ce mi-o producea curiozitatea din privirea portarului, care își lungise gîtul spre ghișeul deschis, pentru a-mi distinge trăsăturile mai de aproape. În cele din urmă, mulțumit de rezultatul examenului, figura, cam posacă pînă atunci, i s-a înseninat și, ignorîndu-mi rugămintea, s-a aplecat pînă la deschizătura ghișeului pentru a mă întreba în șoaptă:

— Veniți din Baltă?

La răspunsul meu afirmativ, tot pe șoptite, omul s-a ridicat de la masă și s-a îndreptat spre ușa care dădea în stradă. A descuiat-o și m-a invitat să intru. S-a grăbit s-o închidă din nou în urma mea, și numai după ce a făcut lampa mai mică, s-a întors spre mine și, bătîndu-mă cu afecțiune pe umăr, m-a poftit să stau jos. Apoi mi-a spus că se duce să-mi aducă apă și a ieșit din cameră. S-a întors înainte de a apuca să mi se trezească vreo bănuială. În schimb, a reușit să-mi facă o surpriză pe care n-am uitat-o nici pînă în ziua de azi: pe lîngă paharul și cana cu apă rece, mi-a pus în față, pe masă, o farfurioară cu cîteva linguriță de dulceață de caise.

— M-am gîndit că n-oți fi mîncat demult dulceață! E făcută în casă, de nevastă-mea.

Nu mai țin minte dacă în clipa aceea mi s-au umezit ochii, dar gestul și vorbele portarului din Brăila au fost primul dar emoționant pe care mi l-a oferit libertatea. Portarul mi-a povestit că în ultimele săptămîni, după apariția decretului de grațieri, brăilenii se obișnuiseră cu tranzitul foștilor deținuți prin gara lor. Aproape în fiecare zi sosea cîte un lot de eliberați din lagărele de muncă presărate între cele două brațe ale Dunării. Se întorsese acasă și un vecin de-al lui, de la care auzise lucruri care îl îngroziseră, despre viața deținuților. Omul se bucura din tot sufletul de sfîrșitul calvarului nostru și era încredințat că situația în țară se va schimba.

— O să vedeți cum în curînd o să scăpăm de toate necazurile.

Vorbea cu convingerea născută din dorință și, mai cu seamă, din năduf.

Înțelegînd cu ce fel de om aveam de a face, n-am mai pregetat. I-am destăinuit cu toată sinceritatea care îmi era oful! Bucuros că mă poate ajuta, portarul mi-a dat imediat cartea de telefon. Am deschis-o și am început să întorc paginile. Cînd am ajuns la litera P, mi se zbătea inima în piept de emoție, iar cînd am citit numele de Poenaru, mi s-au împăienjenit ochii și mi s-a părut că nu am văzut bine. M-am apropiat de lampă și scrisul s-a limpezit. Nu mă înșelasem: numele lui Dan figura în carte!

Portarul, care îmi urmărise expresia, nu a mai așteptat să-l rog. Mi-a luat-o înainte:

— Dați-i telefon!

Nerăbdător, am format numărul. Mi-a răspuns o voce somnoroasă, pe care totuși, după atîția ani, am recunoscut-o. Am vrut să mă asigur:

— Tu ești, Dane?

— Eu! Cine întreabă? mi-a răspuns cu ton ursuz.

— Ion! Adu-ți aminte de tinerețea noastră în București!

S-au scurs cîteva secunde lungi, de parcă s-ar fi întrerupt convorbirea. Apoi, deodată, mai vioaie ca înainte și nereușind să-și tempereze elanul, vocea lui Dan a izbucnit în receptor:

— De unde vorbești?

— Din gară. Sînt în drum spre București.

— În douăzeci de minute sînt la tine!

Abia am reușit să-i domolesc entuziasmul, explicîndu-i că apariția lui în gară nu ar putea trece neobservată. I-am dat de înțeles că nu eram încă singur și de capul meu. Apoi l-am rugat să telefoneze cuiva din cunoștințele noastre comune din București, pentru a o preveni pe mama de întoarcerea mea. Înainte de a încheia convorbirea, Dan mi-a spus că, totuși, dimineața, cînd va pleca la serviciu, în drum spre spital, va trece prin gară să mă vadă. Cum și mie mi-era dor de el, am căzut de acord să ne întîlnim în jurul orei șapte în W.C.-ul din subsolul gării.

În primele ore de libertate, sub protecția tovarășului colonel, soarta îmi fusese cum nu se poate mai favorabilă. Nesăbuința cu care pornisem în căutarea lui Dan, fără a avea în vedere vreun punct de reper sau un fir conducător

cît de vag și contrar oricărui calcul și oricăror prevederi logice de a-l fi găsit, totuși fusese o performanță care depășise pînă și isprava orbului care nimerise Brăila. Bucuros de reușită, după ce i-am mulțumit portarului pe care norocul mi-l scosese în cale, m-am grăbit să mă întorc în gară. Pe peron, situația era neschimbată. Colonelul se afla în mijlocul aceluiași auditoriu, care în cele trei sferturi de oră cît lipsisem îi flatase orgoliul, ascultîndu-l cu prefăcut interes și luare-aminte. O dată cu întoarcerea mea, în disprețul celei mai elementare bune-cuviințe, toți admiratorii aveau să-l părăsească de la o clipă la alta. Tovarășul colonel se uita nedumerit cum se îndepărtau din jurul lui, împinși ca de o forță centrifugă. Nu-l ducea mintea să înțeleagă că disprețul, de care el și toți tovarășii lui se vor bucura pînă la sfîrșitul vieții, fusese numai aparent suspendat timp de trei sferturi de oră. Sub ochii lui, la cîțiva pași distanță, spre un colț al peronului, grupul s-a reconstituit iar, de data asta în jurul meu. Le-am povestit prietenilor despre succesul escapadei mele nocturne în oraș și i-am informat despre întîlnirea pe care mi-o dădusem cu Dan la prima oră a dimineții. Băieții s-au oferit să atragă atunci din nou atenția securiștilor într-altă parte. Camaraderia și solidaritatea noastră funcționau la fel ca în închisoare, dîndu-ne și afară aceleași satisfacții. Succesul unuia dintre noi era succesul tuturor. Legăturile din temniță s-au perpetuat și în libertate, unde am continuat să ne veselim sau să ne întristăm de bucuriile sau de necazurile fiecăruia dintre noi. Cred că progresul tehnic și regresul moral cu care ne-a ieșit în întîmpinare „noua libertate" ne-a găsit pe cei mai mulți dintre noi refractari la influențele ei. Refuzînd integrarea în mentalitatea noii societăți, dar obligați să ne încadrăm în tiparele vieții ce ni se oferea, am optat pentru periferia ei, unde, cu prețul mizeriei, mai găseai puțină independență și un aer mai respirabil.

Ultima parte a nopții a trecut mai greu. Ne ajunsese oboseala. Zorile ne-au surprins moțăind, rezemați de cîte un stîlp al peronului sau chiar așezați pe jos. Se lumina de zi, și gara se trezea. Funcționarii își făceau pe rînd apariția în birourile pînă atunci închise. Cîțiva impiegați, în uniforme cam ponosite, morocănoși și fără tragere de inimă, se îndreptau spre locul de muncă. La scurtă vreme după primele semne de reluare a activității feroviare, gara a fost inundată de o mulțime de funcționari și muncitori navetiști. S-au îngrămădit pe peron, de-a lungul liniei de cale ferată, în așteptarea garniturii de tren care urma să-i ducă la locul de muncă. La sosirea lui, am asistat la asaltul și luptele corp la corp care s-au dat la urcarea în vagoane. Agresivitatea tonului și invectivele schimbate între combatanți m-au dus fără să vreau cu gîndul înapoi, la gardienii M.A.I., de care abia mă despărțisem. Și mi-a fost rușine de a-mi fi permis să gîndesc așa. Nu știam că aveam să-mi reproșez de multe ori de aci înainte asemenea gînduri dureroase, pe care din mîndrie nu le exprimam cu glas tare. După plecarea trenului de navetiști și încă sub impresia neplăcută a celor văzute și auzite, rămăsesem adunați în jurul băncilor din partea dreaptă a peronului. Priveam de acolo la afluxul tot mai numeros de călători care ve-

neau în gară și la forfota crescîndă, pe măsură ce se apropia ora șapte și sosirea următorului tren. Tevatura produsă pe peron de o mulțime gălăgioasă și agitată, vociferînd la coada din fața casei de bilete, gîfîind sub povara bagajelor, strigîndu-și în gura mare copiii sau interpelîndu-și cunoscuții, crease climatul ideal pentru întîlnirea mea cu Dan, scutindu-i totodată pe camarazii mei de corvoada unei noi conversații cu colonelul.

Profitînd așadar de hărmălaia din jur, m-am dus să-mi iau în primire postul de observație pe care mi-l alesesem din timp pe treptele care coborau la closetul public din subsol. Pentru a nu bate la ochi, coboram sau urcam alternativ scara de cîte ori apărea cineva. La un moment dat, cînd tocmai mă pregăteam să urc iar, pentru nu mai știu a cîta oară treptele, l-am văzut apărînd pe Dan la capătul scării. L-am recunoscut imediat, deși se mai îngrășase și mai chelise. Ne-am întîlnit la jumătatea scării și ne-am îmbrățișat fără să ne spunem o vorbă, siguri de a ne fi regăsit aceiași și că anii nu ne putuseră altera decît fizicul. Ne-am retras apoi mai la adăpost de ochii lumii, după un colț de zid, unde Dan mi-a relatat că vorbise la telefon cu o mătușă de-a mea din București. Îi comunicase dorința mea de a o preveni pe mama, așa încît, m-a asigurat el, „la ora asta, doamna Ioanid știe deja că te întorci acasă". După ce m-a informat la repezeală despre soarta unor prieteni și cunoștințe comune, mi-a promis că vom sta mai mult de vorbă peste cîteva zile cînd va veni la București. Urma să fie una din nu prea multele întîlniri care mi-au confirmat că statornicia este o calitate a oamenilor de caracter. Înainte de a ne despărți, am primit de la Dan o sută de lei. Cum nu mai am noțiunea valorii banilor de atunci, s-ar putea să mă înșel asupra sumei. Țin însă minte că era o singură bancnotă. Oricum, erau primii mei bani de buzunar! După o ultimă strîngere de mînă, am părăsit amîndoi locul nostru de întîlnire atît de prozaic, Dan plecînd spre spital, iar eu ieșind din nou pe peron. M-am asigurat de prezența celor doi securiști în mijlocul camarazilor mei și m-am pierdut iar în mulțime, în tovărășia lui Nelu Dumitrescu. Ne-am dus spre celălalt capăt al peronului, la chioșcul care abia se deschisese, și am cumpărat de toți banii primiți de la Dan țigări și cîteva bucăți de un fel de plăcintă veche și cu gust dubios. Din plăcintă n-am apucat decît cîțiva să mușcăm; în schimb, țigările au ajuns pentru tot lotul. Împărțirea s-a făcut atît de discret, de la om la om, încît colonelul n-a observat nimic. S-a trezit însă deodată cu noi toți fumînd. Îi pregătisem în mod voit această surpriză, care ne-a și reușit.

Colonelul s-a uitat mai întîi nedumerit la țigările care fumegau în jurul lui, pentru ca în momentul următor privirea să i se întunece. Cu perspicacitatea lui de securist profesionist pricepuse brusc că ajunsesem în posesia țigărilor fără ca el să fi prins de veste pe ce cale le obținusem. Constrîns de împrejurări și de dispozițiile primite, a trebuit să suporte afrontul fără să se dezlănțuie. Plimbîndu-și ochii de la un fumător la altul, nu l-a răbdat totuși inima să tacă:

— Aveți țigări?

Nu era o întrebare fermă și imperativă, cu care altădată ar fi început anchetarea cazului. Era mai degrabă exprimarea unei uimiri, cu o foarte ușoară și timidă intonație interogativă.

Cel asupra căruia își oprise în acel moment privirea i-a răspuns în modul cel mai firesc, dar cu un aer puțin mirat:

— Da.

Un da care, după ton, suna a „da, bineînțeles!". Resemnat, tovarășul colonel a renunțat să mai dezlege enigma țigărilor. Ne-a întors spatele și s-a dus să-și caute tovarășul.

Cu această ultimă și meschină satisfacție pe care ne-am oferit-o, ne-am luat practic rămas bun de la „îngerul" nostru protector. Cît a mai stat cu noi în gară și apoi în tren, pînă la București, l-am ignorat cu desăvîrșire și cu atîta ostentație, încît nici nu a mai încercat să intre cu noi în vorbă. De altfel, la scurt timp după episodul țigărilor, cu un șuierat prelung, trenul nostru și-a anunțat intrarea în gară. Amestecați printre ceilalți călători, ne-am înșirat și noi de-a lungul liniei. După oprirea trenului, m-am strecurat prin învălmășeala lumii pînă la scara unui vagon care părea mai puțin aglomerat. Am nimerit cu încă patru-cinci camarazi într-un compartiment cu cîteva locuri libere. Ne-am așezat toți pe aceeași parte. Bancheta din fața noastră era ocupată de cîteva femei care veneau din Moldova și de o pereche care se suise o dată cu noi din Brăila. Abia după ce și-au aranjat bagajele și agitația s-a potolit, tovarășii noștri de compartiment au luat act de prezența noastră. Mai întîi, le-a atras atenția îmbrăcămintea plină de petice. Apoi, și-au coborît ochii la încălțăminte și, în cele din urmă, căutînd parcă o ultimă dovadă care să le confirme concluzia care se impunea, s-au uitat la capetele noastre chiluge. Rezultatul examinării ne-a fost favorabil. De îndată ce-am fost identificați, curiozitatea din priviri a dispărut. Ochii ațintiți asupra noastră ne transmiteau acum, într-o complicitate tacită, semnale de simpatie. Din ochii femeilor nu lipsea nici compasiunea. Și totuși, prudența i-a împiedicat să dea glas sentimentelor, tovarășii noștri de drum păstrînd o rezervă, de care unii nu s-au dezbărat pînă la București. La început, s-a înfiripat o conversație complet anodină, tipică pasagerilor din compartimentele de tren, care stau de vorbă numai ca să le treacă timpul mai ușor. Am participat și noi la ea, respectînd consensul și dîndu-ne cu părerea numai despre vreme, despre durata călătoriei sau despre monotonia cîmpiei Bărăganului, prin care gonea trenul. Apoi, încet-încet, limbile s-au mai dezlegat și s-a vorbit mai liber. Numai două dintre femeile moldovence nu se angajau prea mult în discuție și priveau neliniștite în jur, neputîndu-și ascunde teama din priviri. În schimb, tînăra pereche care se urcase o dată cu noi în tren se arăta din ce în ce mai îndrăzneață la vorbă. În cele din urmă, după ce s-a mai consultat o dată în șoaptă cu nevastă-sa, bărbatul s-a decis să spargă gheața și să ne pună întrebarea care îl frămînta:

— Acolo de unde veniți dumneavoastră ați întîlnit cumva un avocat Grecu, din Brăila?

Avocatul Grecu nu era altul decît cel care acceptase să schimbe cu mine locul de muncă la care fusesem repartizat după ieşirea din spital. Astfel, datorită lui, ajunsesem să lucrez pe malul Dunării, de unde speram atunci să pot descoperi o modalitate de a evada. Mi-a părut bine să pot răspunde la întrebarea tînărului cu o informaţie exactă, spunîndu-i că avocatul se afla în lagărul de la Salcia şi că va fi eliberat în următoarele cîteva zile, împreună cu toţi deţinuţii din Brăila. Bucuria cu care cei doi au primit vestea nu lăsa nici o îndoială în privinţa afecţiunii pe care i-o purtau lui Grecu. Am dedus că le era fie rudă, fie prieten apropiat. Nu ne-au spus-o şi nici noi nu i-am întrebat. De aci înainte însă atmosfera din compartiment avea să se relaxeze, risipindu-se şi ultimele suspiciuni şi temeri care mai dăinuiau. Conversaţia s-a animat, a devenit generală, atrăgîndu-le şi pe cele două moldovence care nu se încumetaseră încă să intre în vorbă. Pe cît fusese de tăcută pînă atunci, pe atît avea să se dovedească de vorbăreaţă şi mucalită una din ele, stîrnind cu glumele şi poveştile ei rîsetele tuturor. Buna dispoziţie care domnea în compartimentul nostru nu i-a scăpat tovarăşului colonel cînd, la un moment dat, a deschis uşa. Dată fiind însă noua calitate în care se prezenta acum, nu şi-a putut permite să-şi arate nici măcar surprinderea, darămite nemulţumirea. Surprinşi am fost numai noi, foştii deţinuţi, cînd l-am auzit rostind din uşă formula consacrată:

— Biletele la control!

La aşa ceva nu ne aşteptam! Apoi, colonelul nostru a luat şi a compostat pe rînd biletele pe care i le întindeau călătorii, convinşi că aveau de a face cu un controlor CFR autentic. Cu un pas în urmă, venea adevăratul controlor, în uniformă reglementară şi cu geanta în bandulieră, care, după ce îi cedase colonelului cleştele de perforat bilete, avea numai rolul de asistent. După ce a perforat biletul ultimului călător „normal", colonelul s-a îndreptat spre uşă, ignorîndu-ne total pe noi, cei „liberaţi", de parcă nici nu am fi existat. Se deconspirase astfel singur în ochii călătorilor, cărora abia atunci le-a trezit suspiciunea. În timp ce se strecura spre ieşire, prin spaţiul destul de îngust dintre genunchii noştri şi ai celor de pe bancheta din faţă, mi-a venit ideea să subliniez situaţia cu glas tare.

— Noi nu avem bilete!

Privirea pe care mi-a aruncat-o în treacăt doar că n-a şuierat.

Dacă prin vorbele mele contravenisem recomandării colonelului de a ne purta cît mai discret şi de a nu atrage atenţia asupra noastră, de data asta nu o mai făcusem nici pentru a-l şicana şi nici din spirit de frondă. Fusese o ieşire spontană, nepremeditată, mai degrabă o primă manifestare a instinctului de om liber care refuză să i se mai pună căluşul în gură. Ani de zile colaborasem cu securiştii şi gardienii la propria mea detenţie şi izolare. Fusesem complicele Securităţii, atunci cînd răbdasem ochelarii negri puşi pe ochi fără să-i smulg de pe frunte pentru a privi împrejur. Complice, şi atunci cînd acceptasem să vorbesc în şoaptă sau chiar să tac, pentru a păstra secretul cu care eram înmormîntaţi de vii în celularele subterane. La fel şi cînd întindeam mîinile

să mi se pună cătușele sau cînd îmi potriveam singur piciorul pe nicovală ca să mi se bată lanțurile. La Timișoara, cînd am fost dus pe jos la dentist, am contribuit și eu, alături de Securitate, la inducerea în eroare a trecătorilor, acceptînd să mă îmbrac și să merg pe stradă ca și cum aș fi fost un om liber. Și în cîte și mai cîte alte cazuri nu ajutasem eu însumi Securitatea să mă țină ascuns de ochii și urechile lumii, făcîndu-mă părtaș la dezinformarea cu care își acoperea crimele! E drept că toate aceste compromisuri le făcusem sub amenințare și de teama represaliilor. Acum însă, omul liber care se trezea din nou în mine, cu toate atributele cu care fusese înzestrat cîndva, se răzvrătea și refuza să mai fie complicele Securității și la organizarea vieții lui în libertate. Teama latentă sub care trăisem ani de zile în închisoare nu mă urmase la plecarea mea din Salcia. Afară nu mai riscam represaliile din închisoare. Afară, în cel mai rău caz, nu mai riscam decît să fiu arestat din nou. Or, de închisoare nu-mi mai era frică. Nu mai puteam fi amenințat cu pușcăria pentru a mă face să fiu docil. Cam așa începusem să gîndesc în drum spre București. Cînd am coborît în Gara de Nord, eram deja robul mentalității omului liber. O mentalitate, care într-un regim „socialist" tot la pușcărie predestinează!

Între timp, controlorul nostru improvizat parcursese de la un capăt la altul toate vagoanele trenului, neavînd nici o dificultate să-i deosebească după înfățișare pe foștii pușcăriași de ceilalți călători, spre a le cere numai acestora din urmă biletele. Apoi, pînă să ajungem la destinație, a mai trecut de cîteva ori pe culoarul vagonului, aruncîndu-ne de fiecare dată cîte o privire mustrătoare, care nu reușea însă să ne întrerupă discuțiile cu lumea din compartiment și nici să ne strice buna dispoziție. După o vreme, nu am mai avut răbdare să stau în compartiment. Am ieșit pe coridor. Stăteam în picioare la fereastră și priveam, fără să-l văd, peisajul care-mi fugea pe dinaintea ochilor. Eram cu gîndul la mama și la toți cei pe care abia așteptam să-i revăd, încercînd să mi-i închipui cum aveau să arate după atîția ani. Cu cît se apropia momentul revederii, cu atît mi se făcea mai tare dor de ei. Mă obișnuisem în atît de lunga vreme a detenției să mă apăr de efectul dureros al unor sentimente și amintiri pe care reușisem să mi le îndepărtez din minte, trecîndu-le în rîndul dorințelor inaccesibile care nu trezesc regrete vii.

M-am dezmeticit cînd trenul și-a încetinit mersul și lumea a început să-și scoată bagajele din compartimente. Intram în Gara de Nord! Am făcut gestul reflex de a ridica mîna pentru a mă uita la ceas, de parcă nu m-aș fi despărțit de el niciodată. Sînt și gesturi care nu se uită, nu numai înotul și mersul pe bicicletă. Ceasul meu se oprise însă cu puțin înainte de a ajunge la destinație. L-am învîrtit, l-am scuturat, dar degeaba. După ce rezistase doisprezece ani în închisoare, refuza să mai suporte și libertatea în lagărul socialist. În timp ce trenul aluneca încet de-a lungul peronului, priveam din ușa deschisă a vagonului, căutînd să descopăr în furnicarul de lume silueta mamei. Cînd, înainte de oprire, scîrțîitul strident al saboților de frînă a acoperit pentru cîteva clipe larma de pe peron, mi-a atras atenția mișcarea unui grup de cîteva persoane

care își croiau drum prin mulțime spre vagonul nostru. Erau vreo șapte-opt inși care gesticulau și înaintau spre vagon. Deodată l-am recunoscut pe cel mai înalt dintre ei, care îi depășea cu mai bine de un cap pe toți cei din jur: era Tase! Bunul meu prieten, Dinu Mitache! Abia după aceea i-am văzut pe ceilalți prieteni, care toți o înconjurau pe mama. Eram cu inima strînsă. La prima vedere, mi s-a părut mai slabă și parcă mai mică de înălțime decît o lăsasem. Avea părul complet alb. Impresia din clipa următoare, cînd ne-am îmbrățișat și, deși emoționată, mi-a spus cu glas stăpînit numai „bine ai venit!", a fost însă mai puternică. O regăsisem pe mama neschimbată, așa cum o știam. O recunoscusem și în vorbe și în ținută.

Poate că aici s-ar fi cuvenit să-mi închei povestirea, care, așa cum îmi propusesem, trebuia să acopere numai perioada cuprinsă între data arestării mele, în 1952, și data eliberării, în 1964. Cum însă eliberarea nu corespundea unei puneri în libertate autentice, ci numai unui transfer, din spațiul strîmt al închisorii, în cel „mai larg" al Republicii Socialiste, înconjurat și el tot cu sîrmă ghimpată și păzit tot cu cîini și pistoale automate, voi continua să mai vorbesc de unele întîmplări și aspecte, înregistrate și după întoarcerea mea în București. Fiind așadar azvîrlit dintr-un lagăr mai mic, de numai cîteva sute de deținuți, de la Salcia, în marele lagăr socialist, unde erau supuse experimentului comunist cîteva milioane de români, consider că amintirile din această perioadă își merită și ele locul tot sub titlul „Închisoarea noastră cea de toate zilele". Nu va fi un jurnal zilnic și nici o relatare autobiografică a vieții pe care am trăit-o după 1964. Voi trece doar succint în revistă, și nici măcar în ordine cronologică, o serie de fapte mărunte, mici întîmplări și momente care, deși banale și poate chiar lipsite de importanță pentru cei din jur, mie mi-au rămas întipărite în amintire. Aveam să le strîng în bagajul meu de cunoștințe și experiențe de nou sosit într-o lume care nu mai era chiar cea din care plecasem cu doisprezece ani în urmă.

ÎN BUCUREȘTI

Efuziunile la coborîrea din tren nu mai conteneau. Mă oprisem, de cum pusesem piciorul jos din vagon, și mă îmbrățișam cu toți prietenii veniți în întîmpinare, luîndu-mi totodată și rămas bun de la foștii camarazi de detenție, care coborau pe peron și se scurgeau pe lîngă noi spre ieșirea din gară. Și unii, și alții ne manifestam gălăgios bucuria revederii sau ne strigam în gura mare pe nume pentru a mai face un ultim schimb de adrese și de numere de telefon. Călătorii de pe peron ne zîmbeau și ne priveau cu simpatie, bucurîndu-se parcă și ei de veselia noastră. Un singur călător a trecut pe lîngă noi fără să ne bage în seamă. Nu ne-a văzut și nu ne-a auzit. Nu se uita nici în stînga, nici în dreapta. Era foarte grăbit tovarășul colonel!

Giorgi Lahovary, unul dintre prietenii veniți la gară, ne-a dus cu mașina lui acasă la mama. Țin minte că tot el, la coborîrea din tren, cînd ne-am îmbrățișat, m-a anunțat că mi-a făcut rost de locuință. În acel moment eram însă așa de emoționat și de zăpăcit, încît nu am realizat importanța acestei informații. Abia peste cîteva zile, cînd mi-am revenit din euforia în care pluteam și am luat contact cu realitatea și problemele vieții de afară, am putut să-i apreciez valoarea. În drum spre locuința mamei, Giorgi ne-a plimbat mai întîi prin centrul Bucureștiului. Voia să-mi arate cîteva zone cu construcții noi, care schimbaseră fața orașului. M-a dus să admir „blocul turn" și „Sala Palatului". Nu pot să zic că le-am admirat! Și nu pentru că eram din principiu refractar la „realizările" regimului! Mișcarea străzii îmi atrăgea mai mult privirea. Eram uimit de varietatea de îmbrăcăminte a trecătorilor, mai ales a femeilor, care înlocuise uniformitatea searbădă a docului sau lodenului, care caracteriza aspectul străzii în Bucureștiul dinaintea arestării mele. Eram acum fascinat de diversitatea și violența culorilor care, în lumina soarelui, îmi luau ochii. Simțeam că Giorgi încerca să-mi ghicească impresiile, căutînd să-mi înțeleagă tăcerea și lipsa de reacție în fața clădirilor pe care mi le prezenta, iar eu nu eram în stare să-i explic ce simțeam și cum gîndeam în acel moment. Îmi dădeam seama că nu m-ar fi înțeles dacă i-aș fi spus că nu mă impresionau construcțiile, oricît de noi și moderne ar fi fost, și că mă încînta mai mult spectacolul plin de viață și de culoare al străzii. De ziduri eram sătul! De oameni nu-mi trecuse dorul!

Prima mea zi de libertate s-a încheiat în zorii zilei următoare. Am stat toată după-amiaza și noaptea de vorbă cu mama. Menajîndu-ne reciproc, ne-am depănat într-o noapte viața trăită în ultimii doisprezece ani, cît fusesem despărțiți. Am rămas fiecare cu convingerea că și unul, și altul nu ne-am spus decît adevărul, numai adevărul, dar nu și tot adevărul. Mama trecuse și ea prin furcile caudine ale vremii, hărăzite fostelor „bestii moșierești" cu „origine socială nesănătoasă". Evacuată de mai multe ori din casele în care își găsise cîte o cameră sau din spațiul locativ al unor prieteni, unde fusese numai tolerată, se aciuase în cele din urmă într-o fostă cameră-debara, în care, neîncăpîndu-i patul, dormea pe două fotolii pe care noaptea le așeza față în față. Nu fusese decît scurte perioade în „cîmpul muncii", pierzîndu-și mereu slujba din cauza „originii" necorespunzătoare. Neavînd nici un mijloc legal de existență (salariu sau pensie), supraviețuise dînd lecții clandestine de limba franceză. Primii elevi fuseseră copiii prietenilor și cunoscuților, care apoi o recomandaseră și altor familii. În lanțul acestor relații i se întîmplase de cîteva ori să accepte și elevi maturi. Pățania cu unul din ei, așa cum mi-a relatat-o mama în acea noapte de confidențe, merită s-o amintesc.

Omul lucra în Ministerul Comerțului Exterior și trebuia să plece în interes de serviciu la Paris, în cadrul unei delegații oficiale. I-a explicat mamei că vrea să-și însușească numai un bagaj minimal de cuvinte și expresii uzuale cu care să poată face față situației. Nu voia să ia lecții de gramatică, ci numai

de conversație, de trei ori pe săptămînă. Spunea mama că, după cum se exprima, ar fi trebuit să înceapă cu exerciții de gramatică și conversație în limba română. Cu aceeași inocență, i-a destăinuit mamei că era nerăbdător să vadă Parisul și că abia așteaptă să treacă cele două săptămîni pînă la data plecării! I-a fost imposibil mamei să-l convingă că nu putea să-l învețe franceza în șase ore. Perlele culese de mama în cursul celor șase ore le-am uitat. Nu mai țin minte decît una: exclamația lui de uimire, la una din lecții, cînd a făcut senzaționala descoperire că francezii spun și ei „mersi", la fel ca noi!

Cîteva nopți am dormit în apartamentul vecin cu camera mamei, locuit de vechi prieteni ai familiei noastre. Am primit de la mama o pereche de pantaloni de tergal, trimiși într-un pachet de o prietenă din Paris. Îi țin minte, nu numai fiindcă erau primii pantaloni cu fermoar pe care îi vedeam, dar și fiindcă a doua zi am avut și prima pană de fermoar, fiind obligat să mă întorc de urgență acasă. Tot mama îmi încropise și restul de obiecte vestimentare strict necesare, așa că am avut cu ce mă îmbrăca. O vreme am mai umblat cu pantofii cumpărați în 1953, la Drăgășani, cînd eram evadat. O bună perioadă de timp am trăit ajutat și întreținut de mama, de alți membri ai familiei, care nu o duceau nici ei prea bine, și de cîțiva prieteni buni.

Prima persoană pe care am vrut s-o văd în acele zile a fost Anița Hariton. Nu încetasem, de-a lungul anilor în închisoare, să-mi reproșez de a fi fost cauza nenorocirii care se abătuse asupra ei, fiindcă ne adăpostise pe Titi și pe mine cînd eram evadați. Știam că nu-i puteam alina cu nimic suferințele îndurate atunci. Voiam să-i spun însă cît de vinovat mă simțeam, chiar dacă totul se întîmplase fără voia mea. Voiam să știe că mă simțeam cu conștiința încărcată și că îi voi fi mereu recunoscător. Cînd am intrat pe strada Ocolului, am întors instinctiv capul, pentru a privi în urmă. Pentru o clipă, mi s-au trezit reflexele fugarului de altădată, care, prudent și cu toate simțurile ascuțite, scrutează bănuitor împrejurimile înainte de a se apropia de ascunzătoare. Deși trecuseră atîția ani, locurile erau neschimbate. Aceeași stradă liniștită, ca de oraș de provincie, fără trecători, toropită sub dogoarea unui soare la fel de arzător ca în ziua în care căzusem în capcana întinsă de Securitate, în 1953. Știam drumul și cu ochii închiși. Am deschis portița și am trecut prin grădinița cu flori din fața casei. Mi-a deschis ușa Anița, prevenită de sosirea mea. Ne-am îmbrățișat. Eram emoționați și, la început, nu ne-am găsit cuvintele. Mi-a povestit apoi toate cîte le pătimise și teroarea sub care trăise luni de zile în șir. Cînd Securitatea dăduse de urma filierei care trebuia să ne procure buletine de identitate, aflase pe această cale și unde ne ascundeam. Noi am fost prinși, așa cum am istorisit în primul volum al acestor amintiri, iar familiei Hariton, care ne-a găzduit, i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată sub acuzația de „omisiune de denunț" și „favorizare de infractor". Datorită însă unei oarecari îmblînziri a regimului în perioada de după moartea lui Stalin, cînd ritmul arestărilor și numărul proceselor și condamnărilor politice s-a mai rărit, nu li

s-a făcut proces. În schimb, dosarul a devenit obiect de şantaj în mîinile Securităţii, care, sub ameninţarea arestării, le-a cerut să devină informatori.

Timp de cîteva luni de zile, Securitatea a exercitat presiuni insistente asupra lor, căutînd în fel şi chip să-i timoreze. Erau în permanenţă urmăriţi în mod ostentativ de agenţi care se lăsau înadins văzuţi. Erau mereu acostaţi pe stradă sau chemaţi la telefon, fie acasă, fie la serviciu, pentru a li se aminti că pot fi oricînd arestaţi şi condamnaţi dacă nu se decid să colaboreze cu „organele de stat". Alteori erau invitaţi la Securitate sau chiar vizitaţi acasă de cîte un „civil" care voia să afle ce vorbesc între ei prietenii sau colegii de serviciu, dacă critică regimul sau poartă „discuţii duşmănoase" la adresa partidului şi guvernului. La repetatele şi insistentele întrebări ale Securităţii, soţii Hariton pretindeau de fiecare dată că nu auziseră pe nimeni exprimîndu-şi nemulţumirea sau duşmănia faţă de regim. Fiind foarte ocupaţi cu munca la serviciu şi cu treburile casnice şi grija copiilor, nu aveau nici timpul şi nici ocazia să stea de vorbă cu lumea. Pretextul invocat era real. De cînd intraseră sub observaţia Securităţii, Haritonii întrerupseseră relaţiile cu toate cunoştinţele şi se îndepărtaseră chiar şi de prieteni. În contactele cu colegii se limitau strict la chestiuni de serviciu, evitînd să participe la orice alte discuţii. Izolaţi astfel de lume şi hărţuiţi de agenţii Securităţii, viaţa le devenise un calvar. După o vreme, Anita nu a mai rezistat tensiunii nervoase şi s-a îmbolnăvit. A făcut o depresiune psihică şi a fost internată în spital. Cînd s-a întors acasă, însănătoşită, războiul nervilor încetase. Securitatea se resemnase probabil să accepte eşecul de a nu fi reuşit să recruteze doi informatori şi renunţase să mai insiste.

În ziua aceea, am părăsit-o pe Anita mai tulburat decît venisem. Drama pe care o trăise din cauza ajutorului dat unor fugari mi-a răscolit sufletul, trezindu-mi şi mai viu sentimentul de culpabilitate, dar totodată şi o ură sălbatică, de care nu reuşesc să mă eliberez nici azi.

Vărul meu George Boian se întorsese şi el din puşcărie. Era foarte slăbit, dar cu moralul bun. Bucuria a fost cu atît mai mare, cu cît îl lăsasem foarte grav bolnav în primăvara anului 1960, cînd părăsisem închisoarea din Piteşti şi nu mai auzisem de atunci nimic despre el. Aveam atîtea să ne spunem, încît ne-am ales un loc liniştit unde să putem vorbi nestingheriţi şi neauziţi de nimeni: într-o barcă cu vîsle, pe lacul Herăstrău. Ne-am povestit unul altuia tot ce ni se întîmplase de cînd ne despărţisem. Ne-am amintit de camarazii comuni din închisoare şi, după un schimb de păreri despre situaţia politică, am ajuns la concluzii mult mai pesimiste decît cele pe care le trăsesem în închisoare. Factorul principal cu care ne amăgisem ani în şir, alimentîndu-ne iluziile, dispăruse din ecuaţie: americanii nu mai veneau! Pe de altă parte, în liberalizarea regimului, oricum nu credeam. Eram deci sortiţi să ne acomodăm în continuare la singurele formule de viaţă pe care ni le oferea sistemul: fie sub supraveghere în libertate, fie sub pază armată în închisoare. Desigur

că, pentru a evita monotonia, nu era exclusă nici posibilitatea unei alternanțe periodice între cele două feluri de existență în raiul universului socialist.

Între timp, prin mijlocirea și recomandarea lui Giorgi Lahovary, o cunoscusem pe Lilica Ciorănescu, care mi-a oferit în casa ei din strada Hagi Moscu nr. 12 fosta cameră a fiului ei care tocmai se mutase. Faptul că veneam din închisoare fusese argumentul hotărîtor care o determinase să-mi acorde de la început încredere și să mă primească în casă. De cîte ori într-o casă se elibera o cameră, locatarii se temeau că noul chiriaș ar putea fi un om al Securității. Cu atît mai mult se temea Lilica, ea întrunind, în cel mai strict sens al noțiunilor din lexiconul partidului, toate calitățile „dușmanului de clasă burghez" și ale „reacționarului înrăit". Cum ar fi putut fi altfel calificată o persoană despre care se știa că avea doi frați fugiți în străinătate, dintre care unul, „instiga la război" de la microfonul *Europei Libere*, iar celălalt, stabilit în Spania „fascistă" a lui Franco, „uneltea și el împotriva poporului român"? Ceea ce nu se știa — și era poate și mai grav — era că îi veneau în casă numai oameni cu vederi „antidemocratice", că se purtau „discuții dușmănoase" și că se ascultau emisiunile posturilor de radio „imperialiste, atîțătoare la război". Primindu-mă și pe mine în casă, Lilica avea să-și dezvăluie și vocația de „gazdă de hoți", adoptîndu-i pe toți prietenii mei din închisoare și menținînd legătura cu ei, și după plecarea mea din țară. Prietenia ocrotitoare a Lilicăi mi-a fost un mare sprijin în anii pe care i-am mai petrecut în țară. Generozitatea ei sufletească, dar și luciditatea și spiritul ei practic în raporturile cu oamenii zilei, pervertiți de educația partidului, m-au făcut deseori să-i urmez sfatul în pașii pe care îi făceam în noua lume. Călăuzită de un bun-simț înnăscut și de o judecată limpede, găsea întotdeauna soluția cea mai înțeleaptă la toate problemele pe care le ridica viața în jungla societății comuniste. Deși personal respingea compromisul, avea multă înțelegere pentru slăbiciunile altora. La Lilica, cele două însușiri la fel de dezvoltate — simțul dreptății, care nu implica însă rigiditatea intransigenței, și omenia, ferită de excese pătimașe — nu intrau niciodată în conflict: se completau. În cei cinci ani cît am mai stat în țară, ne-am fost unul altuia prieteni de nădejde. Faptul că și eu mă bucuram de absoluta ei încredere mi l-a confirmat chiar ea, declarîndu-mi, într-o zi, cu umorul ce o caracteriza: „Domnule Ioanid, cu dumneata se poate merge la furat de cai!" Venind de la un om ca Lilica, era un compliment de care mă puteam mîndri. Casa din Hagi Moscu, care purta amprenta personalității ei, părea a fi un colț dintr-o lume senină de altădată, neafectată de trecerea vremii, în care lucrurile și oamenii erau încă la locul lor. O oază uitată de Dumnezeu, cum nu mai erau multe în București, unde te simțeai bine și cu adevărat liber. Cînd o părăseam și ieșeam în oraș, aveam senzația că plec în explorarea unor ținuturi ostile.

Primele două-trei săptămîni, am bătut drumurile pe la autorități, pentru a-mi reglementa situația, conform instrucțiunilor primite înainte de eliberare. Aproape zilnic îmi făceam stagiul, stînd la coadă, fie la secția de miliție,

pentru formalitățile de obținere a buletinului de identitate, fie la comisariatul militar, pentru livretul militar, fie la oficiul brațelor de muncă, pentru a fi înregistrat ca solicitant de loc de muncă. La fiecare din aceste trei autorități trebuia să mă înarmez nu numai cu răbdare, pînă ce îmi venea rîndul să fiu primit, ci să fiu pregătit să întîmpin și toate piedicile ridicate în cale de birocrația haotică și de reaua-voință și tembelismul funcționarilor. Țin minte cum, din cauza tergiversărilor și amînărilor, am avut răgazul să-mi fac, la intervale de cîte o săptămînă, trei rînduri succesive de fotografii pentru buletin și livret, reușind astfel ca în ultima poză să arăt ceva mai ca lumea, adică mai puțin supt la față și cu părul crescut de doi-trei centimetri. Dispoziția primită era să ne prezentăm la secția de miliție a ultimului domiciliu de dinainte de arestare, care ne va elibera buletinul de identitate. Pe mine, negăsindu-mă în evidența secției de miliție de care aparținusem, formalitățile s-au împotmolit. Abia după cîteva amînări, au reușit să mă găsească figurînd în evidența secției de miliție a primului meu domiciliu în București, de pe vremea cînd intrasem în liceu și locuiam împreună cu părinții. Cu această ocazie s-a ivit o altă încurcătură: în actele găsite la acea miliție, tatăl meu apărea sub prenumele de Tilică, în timp ce eu declarasem ani de zile în toate autobiografiile mele că îl chema Elefterie, reușind astfel să nu fiu identificat imediat ca fiu de moșier și de fost ministru. Cu greu am reușit să-l conving pe ofițerul de miliție că era vorba de una și aceeași persoană. Cînd în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit, și mi-a completat toate datele personale, ofițerul s-a oprit cu tocul în aer, deasupra unei rubrici a formularului, și m-a întrebat:

— Unde vrei să te stabilești?

— În strada Hagi Moscu nr. 12, i-am răspuns.

— Unde e strada asta?

— În spatele spitalului Filantropia.

— În ce oraș?

Deși cam nedumerit de asemenea întrebare, i-am răspuns totuși în modul cel mai firesc:

— În București, bineînțeles!

Ofițerul a lăsat tocul jos, a tras sertarul biroului și mi-a citit o hîrtie. Era o dispoziție oficială prin care în București și alte patru sau cinci orașe din țară nu mai era autorizată stabilirea de persoane venind din alte localități. Apoi, ridicînd iar tocul și pregătindu-se să scrie, mi s-a adresat din nou:

— Spune deci unde vrei să te stabilești, în afară de orașele prevăzute în dispoziția pe care ți-am citit-o.

— În București, am repetat.

Enervat, ofițerul a ridicat tonul:

— Tovarășe, dumneata nu înțelegi românește? N-ai auzit că în București nu se poate?

M-am simțit deodată din nou în elementul meu. Aveam în față un milițian care se răstea la mine! Timp de cîteva minute a urmat o discuție aprinsă. Vă-

zîndu-mă hotărît să nu cedez, m-a amenințat că, dacă mă încăpățînez, rămîn fără buletin.

— Nici nu am nevoie de buletinul dumneavoastră, i-am răspuns ridicînd și eu glasul și sculîndu-mă de pe scaun.

Ofițerul s-a calmat brusc și și-a schimbat tactica.

— Tovarășe, de ce nu ești înțelegător? Gîndește-te și dumneata la vreo localitate unde ai rude sau prieteni. Te sfătuiesc prietenește să te stabilești deocamdată acolo, să-ți scoți buletinul, să-ți găsești un serviciu și, după o vreme, vei putea să te transferi la București. Ce să facem, dacă așa sînt dispozițiile? Noi nu putem să-ți eliberăm buletin de București.

Cam în acești termeni a continuat să-și țină pledoaria, pentru a mă convinge că nu aveam altă soluție. La un moment dat, interpretîndu-mi tăcerea drept semn de resemnare, s-a oprit și m-a întrebat:

— Ia spune-mi acum, unde te-ai hotărît să te stabilești?

— La Salcia, i-am răspuns.

— Unde vine asta?

— În Balta Brăilei, acolo unde am stat pînă săptămîna trecută, cînd am fost eliberat!

Spre surprinderea mea, vorbele mele n-au dezlănțuit furtuna la care mă așteptam. Dimpotrivă chiar! Fără a da vreun semn de enervare, ofițerul și-a reluat, cu cea mai perfectă naturalețe, atitudinea de la începutul întrevederii. A redevenit funcționarul calm, indiferent și plictisit de treaba pe care o face, care nu înțelege să se ostenească peste măsură.

— Bine. Eu scriu aici cum vrei dumneata. Pe mine altceva nu mă interesează. Alții dau aprobările!

A trecut în rubrica respectivă din formular adresa pe care i-o dădusem și mi-a spus să vin după rezultat peste cîteva zile. La termenul stabilit, am stat din nou la coadă la ușa secției de miliție, dar, pînă să-mi vină rîndul, s-au încheiat orele de serviciu și biroul s-a închis. Situație care s-a mai repetat de cîteva ori în zilele următoare, cu același rezultat. În cele din urmă, după nu știu a cîta zi și alte multe ore de așteptare, mi-a venit rîndul să intru în birou. M-a primit același ofițer. Nu știu dacă m-a mai recunoscut. Nu mi-a vorbit. M-a pus să mai semnez o hîrtie și mi-a dat buletinul. Cînd am ieșit în stradă, am răsuflat ușurat. Auzisem de cazul unui fost deținut căruia i se refuzase dreptul la domiciliu în Capitală, deși era bucureștean și toată familia lui locuia în oraș. Omul fusese silit să se stabilească la niște prieteni, într-o localitate din Moldova. După un timp aveam să aflu că încercarea autorităților de a ne îndepărta de București era practicată pe scară largă, majoritatea foștilor deținuți fiind supuși, ca și mine, acelorași presiuni, pentru a-i determina să se stabilească în provincie. Erau de fapt variante pentru uz extern ale acelorași mijloace de presiune folosite și în închisoare. Adaptate la mediul de afară, nu mai erau însoțite de insulte și brutalități. Urmăreau să-și atingă scopul numai prin intimidare și teama pe care o inspirau uniformele organelor represive.

Dacă, la insistențele lor de a-l convinge să părăsească Bucureștiul, fostul deținut opunea rezistență hotărîtă și nu ceda, autoritățile sfîrșeau prin a accepta eșecul și renunțau să mai stăruie. Succese nu au înregistrat decît cu cîțiva oameni mai bătrîni și timorați, cărora au izbutit să le trezească vechea teamă din vremea anchetelor.

Nici pentru a obține livretul militar n-am scăpat mai ieftin. Și la ușa comisariatului militar am stat de nenumărate ori la coadă. De data asta însă faptul că nu-mi găseau nici livretul militar, pe care la arestare Securitatea îl preda în mod normal comisariatului care îl eliberase, nici fișa mea de evidență, care trebuia să se afle la același comisariat, nu se mai datora dezordinii și neglijenței birocratice. Și iată de ce: livretul meu militar de „soldat neinstruit" îl obținusem printr-un fals făcut de un plutonier originar din Ilovăț, care mă salvase astfel de la încorporarea în unitățile DGSM (detașamentele de muncă, unde, din cauza originii sociale, ar fi urmat să-mi satisfac stagiul militar). În noaptea arestării mele, îl lăsasem să alunece în spatele unei biblioteci, pentru a nu cădea în mîna Securității, care ar fi dat pe această cale de urma plutonierului. Livretul fusese găsit de mama, care la indicația mea îl distrusese. Cît privește fișa mea de evidență de la comisariatul militar, avusese și ea o soartă identică. O distrusese chiar plutonierul, după ce îmi dăduse livretul. În felul acesta, fiind în posesia livretului, îmi puteam justifica situația militară, dar nemaifigurînd în evidența comisariatului, nu mi se mai putea lansa nici un ordin de chemare la încorporare. Ofițerul de la comisariat, la care mă prezentasem pentru a-mi restitui, pasămite, livretul confiscat la arestare, negăsindu-l, cum era și de așteptat, m-a amînat de mai multe ori, sperînd mereu să-l descopere. În cele din urmă, înjurîndu-i fără nici o jenă pe cei de la Securitate, pentru neglijența de a nu-l fi predat comisariatului, mi-a spus să revin a doua zi cu o fotografie pentru a-mi face un nou livret. A doua zi însă am fost iarăși amînat, pentru că nu mi se găsea fișa de evidență, care cuprindea datele ce trebuiau trecute în livret. Bănuiesc că, pentru a nu-și mai complica existența, ofițerul a recurs la un subterfugiu birocratic, completîndu-mi un nou livret fără să-mi poată consulta fișa.

Nu-mi mai amintesc dacă și la oficiul brațelor de muncă am avut de întîmpinat dificultăți. La coadă am stat însă la fel ca peste tot. Coada la autorități, în acea perioadă, după eliberarea deținuților politici, oricît de lungă și obositoare ar fi fost, avea și partea ei bună. Era locul unde te întîlneai cu o sumedenie de foști deținuți, fie cunoscuți, fie necunoscuți. Aveam toți același semn de recunoaștere, vizibil de la distanță: părul încă foarte scurt! Te bucurai astfel să-ți revezi niște prieteni de care te despărțiseși cu ani în urmă, fie din cauza transferului într-o altă pușcărie, fie datorită unei pritoceli în cadrul celularului aceleiași închisori. Cei care nu se cunoscuseră în detenție își dădeau mîna, se prezentau și intrau în vorbă unii cu alții fără nici o reticență, așa cum ar fi făcut și în închisoare. De-a lungul lungilor ore de așteptare, ajungeai astfel să afli tot felul de amănunte din viața altor închisori, prin care nu trecuseși,

şi să-i informezi la rîndul tău pe alţii despre regimul din temniţele în care fuseseşi deţinut. În acest schimb de informaţii ne comunicam reciproc numele gardienilor şi ofiţerilor de Securitate care se remarcaseră în mod deosebit prin cruzime, dar şi ale celor puţini care se arătaseră mai omenoşi. Şi tot pe această cale am aflat unii de la alţii numele unor delatori, a căror reputaţie nu depăşise pînă atunci zidurile închisorii în care cooperaseră cu ofiţerul politic al administraţiei. Au devenit astfel, împreună cu cei pe care îi cunoşteam fiecare din celulele prin care trecusem, turnătorii noştri, ai tuturor. Constituiau balastul de ruşine al lumii noastre din penitenciare, a deţinuţilor politici şi totodată aportul nostru de lichele gata deconspirate la tagma turnătorilor anonimi cu care ne întîmpina lumea de afară. În compensaţie, aduceam cu noi şi exemplul unor oameni de caracter, care, împreună cu cei care şi l-au păstrat şi în libertate, aveau să-şi regăsească făgaşul comun.

La coada din faţa secţiei de miliţie era locul de întîlnire unde fiecare din noi contribuia la completarea unui fel de buletin zilnic de ştiri pentru uzul foştilor deţinuţi. Ne împărtăşeam unul altuia tot ceea ce putea fi de folos unor oameni aruncaţi acum în libertate la fel de brusc cum fuseseră aruncaţi în închisoare cu ani în urmă. Coada la autorităţi, pentru formalităţile de obţinere a buletinului, avea în paralel şi funcţia de birou de informaţie şi de ajutor pentru toţi cei din categoria noastră. Aici aflai adresa oricărui fost puşcăriaş. Şi tot aici, prin intermediul şi cu recomandarea cîte unui fost deţinut, chiar necunoscut, mulţi şi-au găsit o locuinţă sau un loc de muncă. În mod spontan, intrase în funcţie un sistem de sprijin reciproc, la care participam cu toţii, fiecare angajînd în această reţea şi relaţiile lui personale cu oameni care ne puteau fi utili. În acest scop, datorită numărului mare de prieteni şi cunoscuţi doctori, am apelat şi eu de nenumărate ori la serviciile lor, obţinînd medicamente, tratamente sau internări în spital pentru mulţi din foştii noştri camarazi, ieşiţi bolnavi din închisoare.

De altfel, în primele săptămîni după eliberare, cînd, după aspectul fizic, slăbiciune, culoarea pielii şi părul încă scurt, eram uşor de recunoscut, am întîlnit peste tot numai bunăvoinţă. Excepţie făceau doar cei de la secţiile de miliţie şi nici de acolo toţi. Pe stradă, în magazine şi în tot locul, lumea ne zîmbea mai mult sau mai puţin făţiş sau numai cu discreţie, schimbînd cu noi priviri complice şi pline de înţeles. Aş putea spune că eram obiectul unor manifestaţii publice tacite de simpatie şi solidaritate. O oarecare destindere intervenită în acea vreme în relaţiile internaţionale şi unele concesii făcute de regim în interior, între care şi eliberarea deţinuţilor politici, relaxaseră atmosfera în ţară, dînd oamenilor noi speranţe, descreţind frunţile şi dezlegînd limbile. Iar, dacă totuşi, în virtutea inerţiei, teama îi făcea să-şi ascundă în continuare gîndurile faţă de semeni, nouă, foştilor deţinuţi, erau înclinaţi să ne acorde, din principiu şi de la prima vedere, totală încredere. Ne priveau cu un amestec de admiraţie, respect şi compătimire, considerîndu-ne pe toţi înzestraţi numai cu calităţi pozitive, de parcă am fi fost o specie aparte. Căpăta-

sem în ochii lor statură de eroi, cînd de fapt reprezentasem în închisoare toate straturile societății românești de afară, cu întreaga gamă de însușiri ale indivizilor care o compun. Ne făcusem o datorie din a-i dezamăgi pe admiratorii noștri fără rezerve, îndemnîndu-i la prudență, prevenindu-i că și printre noi se găseau delatori și lichele.

În fine, a sosit și ziua cînd, cu buletinul de populație și cu livretul militar în buzunar, m-am avîntat pe stradă cu pas mai sigur, avînd pentru o clipă falsul sentiment de a fi intrat în rîndul lumii, devenind și eu un om obișnuit, care nu mă mai deosebesc de ceilalți. Știam însă că un fost deținut, cu sau fără legitimație, tot cal breaz rămînea și nu se mai putea pierde niciodată în anonimat, oricît ar fi căutat să se amestece în mulțime. Și totuși, ieșeam acum mai bucuros din casă. Abia acum mi se deschisese pofta să cutreier orașul, căutînd să-l regăsesc așa cum îl păstrasem în amintire. Umblînd pe urma pașilor mei de altădată, întîlneam străzi întregi, cu casele, pomii și chiar atmosfera lor neschimbată, rămase aidoma imaginilor din albumul cu amintiri pe care îl răsfoisem de atîtea ori în gînd, de-a lungul anilor de închisoare. Privelișteа mi-era atît de familiară, încît uneori mă și opream în fața cîte unei case de oameni cunoscuți și sunam la ușă. De cele mai multe ori, cînd se deschidea ușa, se risipea și vraja sub care trecutul se întîlnise cu prezentul și amintirea se confundase cu realitatea. Mai întotdeauna, omul care apărea în prag nu auzise de numele familiei pe care o căutam și nu știa cine locuise înaintea lui în casă. Puțini din cunoscuții mei mai locuiau la vechile lor adrese. Cei pe care în peregrinările mele i-am găsit totuși în aceeași casă mi s-au părut în general tare schimbați. Trecerea vremii lăsase urme grele! Cei mai în vîrstă decît mine îmbătrîniseră între timp de-a binelea. Pe unii abia i-am mai recunoscut. Pe cei de o vîrstă cu mine sau mai tineri i-am regăsit maturizați, dar neschimbați la înfățișare. Din păcate însă, pe lîngă bucuria revederii, încercarea de a relua dialogul, după doisprezece ani de întrerupere, mi-a lăsat de cele mai multe ori un gust amar. Mai toți erau bărbați din generația mea, foști colegi de școală și facultate, cu care luasem parte, încă din primele zile ale ocupației sovietice, la toate manifestațiile și acțiunile, zise reacționare și antidemocratice, ale tineretului din București. Călăuziți de bunul-simț și sentimentele nobile și dezinteresate ale tineretului dintotdeauna, eram la fel de înflăcărați și gata să ne aruncăm și în foc pentru cauza libertății și binele țării. Eram deci de la sine înțeles dușmani înverșunați ai comunismului și ai ocupantului sovietic. De rămas, așa rămăsesem, și eu, și ei. Pe nici unul nu-l convertise regimul la religia lui Marx. Doar pe cîțiva îi pervertise la moravurile noii societăți, în care vechile valori morale cedaseră locul necinstei și lipsei de scrupule. În schimb, aproape toți se resemnaseră, acceptînd ideea inutilității oricărei opoziții. Le dispăruse avîntul și îndîrjirea de altădată. Iluziile din tinerețe se spulberaseră. Imprudența și riscul nu se mai purtau! Renunțînd să-și mai facă speranțe, de teama decepțiilor, se refugiaseră în preocupări strict personale, căutînd să ob-

ţină maximum posibil de la viaţa atît de sălbatic drămuită, la care îi constrîngea regimul. Interesul pentru cauza generală, publică, pe care îl arătaseră cîndva, pierise. Egoismul cîştiga teren. Pe scurt spus, oamenii acceptaseră situaţia şi, chiar dacă nu se complăceau în ea, sfîrşiseră prin a se obişnui, adaptîndu-se şi mulţumindu-se cu ce li se dădea. Se împăcaseră în sinea lor cu soarta. Pentru a supravieţui fără riscuri, depuseseră armele pînă şi în gînd, în timp ce eu trăisem într-un mediu unde, dimpotrivă, tocmai spiritul revoltei ne ţinuse în viaţă. Apăruse chiar o expresie, des întrebuinţată, care încerca să justifice această capitulare şi resemnare în faţa tuturor abuzurilor, cărora nu te puteai opune: „Asta-i situaţia!", se spunea în intimitate şi „Asta-i situaţia, tovarăşe!", în public. Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte să-i acuz pentru pasivitatea sau indiferenţa în care îşi găsiseră refugiul, dar faptul că nu i-am regăsit aşa cum îi lăsasem m-a dezamăgit şi întristat.

Am întîlnit şi două cazuri extreme care m-au indignat. Unul, după ce s-a bucurat sincer că mă revede şi m-a îmbrăţişat cu lacrimile în ochi de emoţie, mi-a vorbit apoi cu un aer superior şi plin de înţelepciune, cam în termenii următori:

— Bine, măi, cum de ai putut să fii aşa de naiv şi să te angajezi într-o acţiune care nu avea sorţi de izbîndă? Te-ai aşezat cu mîinile goale în faţa unui tanc! Cum credeai că ai să-l opreşti? Ai făcut o prostie care te-a costat nişte ani din viaţă!

Am rămas stupefiat! Nici azi nu ştiu dacă cel care îmi vorbise aşa uitase într-adevăr o seamă întreagă de acţiuni la care participasem împreună în vremea tinereţii noastre entuziaste sau dacă contase pe lipsa mea de memorie. Oricum, atunci, tupeul lui m-a enervat şi nu am avut delicateţea să tac. I-am amintit pe rînd de manifestaţiile pentru rege, pentru Maniu şi pentru Brătianu şi de toate ciocnirile de stradă cu bătăuşii partidului comunist, încăierări la care luase parte şi el, cot la cot cu noi, toţi „naivii" de atunci. Cel mai greu i-a căzut cînd i-am pomenit de colaborarea lui la procurarea şi ascunderea de arme. Se oferise atunci să depună într-un loc sigur o puşcă-mitralieră. Momentul a fost mai mult decît penibil, iar justificarea, deşi lăudabilă prin onestitate, mi s-a părut la fel:

— Ce vrei, dragă? Atîta m-am străduit să-mi ascund trecutul, încît l-am uitat de-a binelea!

Mi-a dat apoi dreptate cînd i-am spus că, în faţa tancului de care îmi vorbise, stătuse şi el, alături de mine, şi că numai jocul întîmplării făcuse ca eu să-i cad sub şenile, iar el nu.

Un altul, care m-a dezamăgit poate şi mai mult, îmi fusese coleg în primele clase de liceu. Era fiu de preot-profesor universitar. Avea să facă parte mai tîrziu din organizaţia Frăţiilor de Cruce, dar încă din primele clase îşi afişa cu ostentaţie şi mîndrie copilărească simpatia pentru Mişcarea legionară. Inteligent, vioi şi precoce, în comparaţie cu majoritatea colegilor lui, avea tendinţa să-i domine, încercînd să-şi impună cu orice preţ voinţa şi ideile.

În „discuțiile politice" inițiate de el și purtate potrivit celor unsprezece–doisprezece ani pe care îi aveam atunci, ne susțineam cu pasiune părerile, dar mai mult cu glasul decît cu mintea, suplinind lipsa de argumente cu ridicarea tonului și luarea în derîdere a interlocutorului. În cele din urmă, tema dezbătută era dată uitării, discuția degenera în ceartă, protagoniștii sfîrșind prin a se despărți supărați. Recreația următoare îi găsea însă împăcați și din nou împreună la joacă, în curtea școlii, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Colegul meu însă, care ținea morțiș să ne facă să-i împărtășim simpatiile politice, nu suporta să fie contrazis. La orice opoziție pe care o întîmpina, se înfuria, căutînd cu aroganță și agresivitate să-l intimideze și să-l constrîngă la supunere pe cel care îi rezista. Într-o zi, punîndu-mă și pe mine în această situație, am ajuns la conflict. Spre uimirea întregii clase, care ne știa prieteni nedespărțiți de joacă și capii tuturor năzdrăvăniilor, ne-am luat la bătaie. Pînă să ne despartă colegii, n-am apucat să ne dăm decît vreo doi pumni și să ne rupem cîțiva nasturi de la uniformă. Lupta a rămas nedecisă. A sfîrșit prin a învinge prietenia, întărindu-se și maturizîndu-se în pas cu noi, pe măsură ce treceam dintr-o clasă într-alta. În clasa a șasea, m-am mutat la un alt liceu, iar întîlnirile noastre s-au rărit. Ne-am mai văzut de cîteva ori cînd eram studenți, el la medicină, eu la drept. Apoi, încă înainte de arestarea mea, ne-am pierdut treptat din vedere, prinși, fiecare în felul lui, în vîrtejul evenimentelor care începuseră să ne determine cursul vieții.

Asaltat de amintirile legate de prietenia noastră juvenilă, din vremea școlii, emoționat, mergeam acum, după mai mult de treisprezece-paisprezece ani, să mă întîlnesc cu fostul meu coleg. Mă gîndeam la el cu aceeași afecțiune de odinioară, bucurîndu-mă să-l revăd la maturitate pentru a ne împărtăși din nou părerile ca altădată, dar cu mai multă pondere și obiectivitate. Ne-am făcut semn cu mîna, de la distanță. Nu mă schimbasem prea mult la înfățișare și mă obișnuisem să fiu ușor recunoscut de vechile cunoștințe. Abia mai de aproape îmi descopereau părul încă scurt și fața arsă de soarele Bărăganului, atît de deosebită la culoare de pielea bucureștenilor, bronzată la ștranduri sau pe litoralul mării. De altfel, și eu mă învățasem să-i descopăr destul de repede pe cunoscuții de altădată, înlăturînd dintr-o privire modificările aduse de vreme și de vîrstă imaginii pe care le-o păstrasem în minte. Unora le reduceam din ochi surplusul de greutate, pentru a le reda suplețea siluetei din tinerețe. Altora, dimpotrivă, trebuia să le adaug ceea ce vîrsta le răpise, fiind nevoit să mi-i închipui iar cu păr bogat pentru a corespunde amintirilor mele de dinainte de arestare. Celor mai mulți, cînd îmi vorbeau, le înlocuiam în minte dinții lipsă, pentru a le regăsi expresia care îmi era familiară. Numărul mare al oamenilor, bărbați și femei, cu dinți stricați sau lipsă, fiindcă nu-și puteau permite să plătească prețul unei lucrări dentare, a fost unul din aspectele cele mai degradante care m-a izbit încă de la primii mei pași pe străzile Bucureștiului, deși veneam dintr-o lume în care mi se păruse pînă atunci că e firesc ca omul să fie știrb. Amicul meu plătise și el același tribut vremii care trecuse

şi vremurilor grele care veniseră o dată cu regimul comunist. Am intrat într-o cofetărie şi, aşezaţi la o masă mai izolată, am început să ne amintim de trecut. Prezentul l-am lăsat în urmă. Am trecut în revistă, completîndu-ne reciproc golurile din memorie, numele colegilor de clasă, ale profesorilor şi nenumăratele năzbîtii făcute împreună, care ne costaseră atunci pedepse, note proaste la purtare şi uneori lacrimi amare. Acum, le gustam numai hazul. Episod cu episod, am reconstituit astfel împreună o bună parte a copilăriei noastre năzdrăvane din primii ani de şcoală, la vîrsta cînd, cu ochii încă în lacrimi, ne podidea deja rîsul, iar bucuriile ca şi necazurile erau tot atît de repede date uitării. Ne-am amintit şi de spiritul competitiv de care eram atunci însufleţiţi, de teribilismele cu care stîrneam admiraţia colegilor, de ambiţia de a fi mereu în frunte, supralicitîndu-i la joacă şi contrazicîndu-i în discuţii, numai de dragul contrazicerii şi a dorinţei de a ne afirma personalitatea. Am evocat şi controversele pătimaşe în care ne angajam, repetîndu-ne cu încăpăţînare punctele de vedere pînă ce se încingea cearta. I-am amintit cu această ocazie şi de ciocnirea noastră, cînd, luîndu-l în derîdere pentru exaltarea cu care îşi susţinea teoriile politice, proclamîndu-şi sus şi tare convingerile legionare, sărise la bătaie. Şi, fiindcă venise vorba de legionari, m-am gîndit că o să-i facă plăcere să-i spun că, stînd cu mulţi dintre ei în închisoare, ajunsesem să-i cunosc mai de aproape şi să le apreciez caracterul şi ţinuta ireproşabilă în timpul detenţiei. Încă de la primele mele cuvinte, amicul meu m-a întrerupt, ţinînd să mă prevină că nu mai are nimic comun cu Mişcarea legionară. Recunosc că pe moment afirmaţia m-a surprins, deşi faptul de a renunţa, la maturitate, la ideile îndrăgite la vîrsta de doisprezece ani nu era chiar aşa de neobişnuit. Vrînd-nevrînd însă, îmi aminteam de înflăcărarea cu care tot el ne vorbise în şcoală despre Codreanu şi despre legionari. Lucrurile nu s-au oprit aici. Vrînd totuşi să-mi explice de ce se lepădase de prima lui dragoste, fostul meu coleg mi-a ţinut o întreagă dizertaţie asupra motivelor care îl determinaseră să-şi revizuiască atitudinea. Toată argumentaţia lui avea să se desfăşoare într-o violentă filipică îndreptată împotriva mentalităţii societăţii în care crescusem şi căreia şi părinţii noştri îi fuseseră robi. Ei îi datoram viziunea greşită pe care de mici ne-o făcusem despre lume, interpretarea eronată a unor noţiuni, aprecierea şi cultivarea unor valori false şi a unor prejudecăţi moştenite şi exaltarea peste măsură a sentimentului religios şi naţional. Condiţionată să gîndească şi să reacţioneze în virtutea acestor concepţii, generaţia noastră fusese victima unor curente demagogice, ai căror conducători lipsiţi de scrupule ne-au mînţit şi ne-au exploatat credulitatea, pentru a ne folosi ca masă de manevră în scopuri politice murdare, servind interese străine cauzei româneşti. Ascultam din ce în ce mai uimit expunerea amicului meu, pe care nu-l mai regăseam decît în vehemenţa crescîndă a tonului, care îl caracterizase şi în vremea şcolii. În schimb, conţinutul, ca şi o seamă din expresiile folosite, m-au pus pe gînduri. Le mai auzisem, dar în alte împrejurări şi într-un cu totul alt context. Cînd s-a pornit cu şi mai mare înverşunare împotriva conducătorilor Mişcării legionare, în

frunte cu Corneliu Codreanu, idolul lui de altădată, învinovățindu-i de a fi înșelat tineretul, bătîndu-și joc de naivitatea sentimentelor lui curate, îndrumîndu-l pe calea terorismului și a crimei, numai pentru a-și vedea realizate interesele și planurile egoiste de mărire și putere, nu am mai avut nici un dubiu asupra sursei lui de inspirație. Atît acuzațiile, cît și termenii și limbajul purtau pecetea neîndoielnică a formulărilor stereotipe întrebuințate de Partid în campaniile de discreditare a adversarilor. Vorbele amicului meu păreau rupte din declarațiile de demascare, cerute deținuților legionari în cadrul „cluburilor" de reeducare de la Aiud. Șocat și dezgustat de descoperirea acestei similitudini, mi se făcuse lehamite să-l mai ascult. L-am lăsat însă să-și verse veninul pînă la capăt, fără să mai fac un gest care să alimenteze discuția. Cîteva minute mai tîrziu, pretextînd un rendez-vous, ne-am despărțit. Cum relația noastră nu depășise niciodată stadiul amiciției din primii ani de școală, neînchegîndu-se între noi o legătură mai profundă, nu pot spune că la această întîlnire pierdusem un prieten. Pierdusem însă o amintire a copilăriei noastre senine. O amintire îndepărtată, înfrumusețată și mai mult de trecerea vremii.

O a treia persoană, cu atitudine stranie, pe care am văzut-o de mai multe ori pe stradă după eliberare, m-a șocat mai puțin decît cele două de mai înainte. Deși ilustra aproape caricatural trista stare generală de frică, cuibărită de-a lungul anilor în sufletele oamenilor, nu mă puteam hotărî, de fiecare dată cînd îl vedeam, dacă să-i plîng de milă sau să fac haz de comportamentul lui grotesc. Pe Răzvan M. îl cunoscusem în anii de după 23 august, cînd eram student. Nu mai țin minte cum și în ce împrejurări îl văzusem pentru prima oară. Dar, cine din generația noastră de tineri de atunci nu-l cunoștea pe Răzvan, măcar din vedere, dacă nu mai de aproape? Răzvan îți lăsa impresia că este omul care poate fi peste tot, în același timp! Venea pe la Facultatea de Drept, dar apărea și pe la celelalte facultăți. Nu lipsea de la nici o manifestație studențească și de la nici o întrunire unde urma să vorbească Maniu. Cutreiera centrul Bucureștiului în lung și-n lat, și se întîmpla deseori să-l întîlnești de mai multe ori în aceeași zi în diferite locuri. Cu pași iuți și mersul vioi, părea totdeauna grăbit să ajungă undeva. De talie mijlocie, zvelt, brunet, purtînd o mustăcioară neagră, subțire, care nu-i întuneca figura mereu radioasă, Răzvan era făcut să-ți cucerească simpatia din prima clipă. O spontaneitate, pe care în clipele următoare o regretai amar. Am căzut și eu, din primul moment, ca și tot grupul meu de prieteni, în mrejele lui Răzvan, din care nu mai aveai scăpare decît cu fuga. Încă de la primele cuvinte schimbate cu el, te puteai socoti un om pierdut, pentru că îți fusese dat să ai de a face cu cel mai cumplit pisălog pe care l-am cunoscut vreodată. Mereu în căutarea unei victime pe care s-o acapareze și s-o țină de vorbă, Răzvan își făcuse această binemeritată reputație de pisălog fără egal printre toți cunoscuții din generația noastră. Cînd te zărea pe stradă (și avea un ochi de vultur!), te interpela de la distanță și în gura mare, de se oprea lumea, uimită la auzul exclamațiilor lui de bucurie. Stăpînit de un neobosit entuziasm, pe cît de exuberant, pe atît de nejustificat, pe

care şi-l manifesta zgomotos, traversa strada spre tine, alergînd şi gesticulînd din braţe ca o moară de vînt, numai pentru a te bate voinicește cu palma pe spate şi a-ţi debita, excitat şi într-o logoree fără sfîrşit, tot felul de inepţii lipsite de orice interes. Dacă te opreai, îţi vorbea, ţinîndu-te de braţ sau de rever, dacă îl preveneai că te duci la un rendez-vous, într-un loc anume, îţi spunea că are acelaşi drum cu tine şi te însoţea, iar dacă erai grăbit, grăbea şi el pasul pe lîngă tine, fără să-i tacă gura o clipă! Nicicum nu era bine! Erai salvat numai dacă norocul îţi scotea în cale un cunoscut, pe care să-l opreşti din drum, să schimbi cu el cîteva cuvinte şi apoi, cu riscul de a fi înjurat a doua zi, să-ţi iei rămas bun, lăsîndu-l în compania lui Răzvan. Uneori, cînd voiai să fii singur, apariţia lui Răzvan, la locul şi în momentul nepotrivite, îţi trezea gînduri criminale. Eram la vîrsta cînd, fie la cinema, fie la ştrand sau chiar pe stradă, voiam deseori să fim singuri cu cîte cineva şi, tocmai atunci, se întîmpla să te strige pe nume şi să alerge vesel spre tine Răzvan, bucuros să mai schimbe cu cineva o vorbă. Altfel, Răzvan era un băiat bun şi blînd, care nu voia să facă rău nimănui.

Acum, în 1964, deşi trecuse mai bine de un deceniu de cînd şi uitasem de existenţa lui, l-am zărit pe stradă şi l-am recunoscut imediat după siluetă şi mers. Venea în direcţia mea, pe acelaşi trotuar, dar nu mă văzuse încă. Era încă departe, dar numai la simpla lui apariţie, reflexul meu de altădată se trezise din nou, făcîndu-mă să caut din ochi scăparea pe prima stradă laterală, pînă la al cărei colţ mai erau doar cîţiva paşi. Mi-am stăpînit însă prima pornire şi m-am decis să accept riscul şi să nu-l evit. Mă răzgîndisem, nu din plăcerea perversă de a mă lăsa pisat de Răzvan, ci din dorinţa de a mă reîntîlni, chiar şi cu o frîntură neplăcută, dar rămasă intactă, a trecutului pe care, în mod inconştient, îl căutam. Am întins, aşadar, pasul, pentru a-i veni în întîmpinare şi am ridicat chiar braţul, pentru a-i atrage atenţia asupra mea, trotuarul fiind destul de aglomerat de lume. Gestul meu a coincis însă cu o bruscă schimbare de direcţie a lui Răzvan, care, grăbit cum îl ştiam de totdeauna, s-a întors şi, fără să mă vadă, a traversat strada la vreo treizeci de metri în faţa mea. Mă aflam în acel moment pe strada Dorobanţi, în dreptul ASCAR-ului, şi mergeam spre bulevardul Dacia, iar Răzvan trecuse pe trotuarul de vizavi, chiar lîngă intrarea grădinii „Mon jardin", şi se îndrepta spre colţul străzii Atena. L-am urmărit cu privirea, dar, cum nu a mai întors capul, mi-am văzut de drum, zicîndu-mi că voi avea prilejul să-l mai întîlnesc şi altă dată. Aşa s-a şi întîmplat. Cîteva zile mai tîrziu, l-am întîlnit iar, tot pe Dorobanţi, pe unde mi-era drumul spre locuinţa mamei. Numai că şi acum scena s-a repetat întocmai, cu o singură diferenţă că, de data asta, am avut certitudinea că mă văzuse. Mă observase în ultimul moment, cînd mă aflam la numai cîţiva paşi în faţa lui. Pentru o clipă, ni se încrucişaseră chiar privirile. Dar numai pentru o clipă, pentru că Răzvan a întors imediat capul şi, la fel de grăbit ca şi prima oară, a repetat manevra de la întîlnirea precedentă: şi-a schimbat itinerarul, a traversat strada şi s-a pierdut printre pietonii de pe celălalt trotuar. Surprins de

atitudinea lui, mă oprisem în loc, urmărindu-l cu privirea cum se îndepărta, fofilîndu-se printre trecători. Nu-mi puteam explica o asemenea purtare!

Cu prima ocazie, le-am povestit întîmplarea cîtorva prieteni care îl cunoşteau. Spre uimirea mea, nu s-au mirat deloc şi mi-au explicat că Răzvan nu mai era de mulţi ani vorbăreţul pe care îl cunoscusem eu pe vremea studenţiei. Devenise extrem de prudent. Din prietenos şi volubil, cum fusese, ajunsese să se ferească de lume şi să evite discuţiile. Prietenilor le spunea că nu vrea să intre în puşcărie, nici pentru o glumă sau o părere exprimată de el şi nici pentru că le-a ascultat pe ale altora. De altfel, ceea ce mi se întîmplase mie li se întîmplase şi altor cunoscuţi ieşiţi din închisoare. Răzvan fugind de ei pentru a nu fi văzut în compania unor persoane compromiţătoare. Frica de care era stăpînit îl făcea să-şi etaleze cu indecenţă laşitatea, luîndu-şi cele mai exagerate măsuri de prudenţă. Din cele ce mi s-au povestit despre el şi după ce mi-a oferit de mai multe ori pe stradă spectacolul penibil de a-l vedea fugindu-mi din cale, mi-a fost mai întîi ruşine pentru el. Mai apoi însă, am ajuns singur la convingerea, pe care, bineînţeles, nimeni nu mi-a putut-o confirma, că la originea spaimei lui Răzvan nu putea fi decît Securitatea. Cunoşteam cazul mai multor persoane pe care Securitatea încercase să le şantajeze ori să le ameninţe, fie pentru a le recruta ca informatori, fie numai pentru a le înfricoşa şi a răspîndi astfel teama şi timorarea în cercul lor de cunoştinţe. Aplicată cuiva mai labil şi mai fricos din fire, cum era Răzvan, metoda îşi atinsese ţelul, victima provocîndu-mi în cele din urmă mai degrabă milă, decît dispreţ. Ruşine ar fi trebuit să-mi fie pentru cei ce-şi permiteau să terorizeze şi să degradeze fiinţa umană, dar nu reuşeam. Prea mi-era scîrbă de ei şi prea îi desconsideram! Întîlnirea întîmplătoare cu Răzvan mi-a purtat gîndul înapoi, la o altă întîlnire, tot întîmplătoare şi tot în faţa ASCAR-ului, petrecută cu unsprezece ani în urmă. Trotuarul din faţa ASCAR-ului părea să fie locul predestinat să-mi dezvăluie tendinţele din două epoci diferite, ilustrînd prin două personaje deosebite evoluţia în timp a mentalităţii oamenilor, deformaţi treptat sufleteşte de anii sub teroare. Atunci, în 1953, deşi căutam să trec neobservat, mă întîlnisem nas în nas cu Bebe Belu, care, aflînd că sînt evadat, în mod spontan şi fără să i-o fi cerut, s-a oferit să mă ascundă, găzduindu-mă la el. Nu am uzat de oferta lui, dar i-am rămas pînă azi recunoscător pentru sprijinul moral pe care l-a reprezentat pentru mine în acel moment. Acum, în 1964, de pe acelaşi trotuar, Răzvan fugea de mine, pentru a nu se compromite în compania unui fost deţinut. Trist de semnificativă evoluţie pentru demnitatea omului!

După fiecare întîlnire de felul celor trei pomenite mai înainte, tare bine îmi prindea revederea cu alţi oameni, cărora timpul nu le alterase nici firea, nici caracterul. Într-una din zile, am avut norocul să dau peste doi dintre aceşti martori ai altor vremuri, din lumea Bucureştiului tinereţii mele. Mă dusesem la spitalul Filaret, la dr. Serge Băicoianu, pentru un control pulmonar, aşa cum mă sfătuise prietenul meu, dr. Savu, înainte de a părăsi lagărul de la Salcia.

Examinîndu-mă, Serge a constatat că procesul tuberculos, declanşat la Aiud, fusese stins definitiv datorită tratamentului aplicat de Miki Savu la Salcia.

După consultaţie, Serge m-a luat de braţ şi a ieşit cu mine pe coridor: „Vino cu mine! Vreau să-ţi fac o surpriză!" M-a condus la o sală de aşteptare de lîngă holul de intrare, unde doi bolnavi, aşezaţi faţă în faţă, îmbrăcaţi în pijamale şi învăluiţi în nori de fum, stăteau de vorbă. La deschiderea uşii, s-au grăbit să-şi dosească, în mod inutil, ţigările. Efectul observaţiilor făcute de Serge fumătorilor, pe obişnuitul lui ton sarcastic, era de la bun început anulat de zîmbetul indulgent şi expresia protectoare a privirii care îi îmblînzea figura, ce se voia a fi mereu de om ursuz.

Cei doi bolnavi şi cu mine eram însă prea emoţionaţi şi bucuroşi de neaşteptata noastră revedere, pentru a-l mai băga în seamă pe doctor. Unul din cei doi era tocmai Bebe Belu, de care am pomenit mai înainte şi care, în 1953, ştiindu-mă evadat şi urmărit de Securitate, nu pregetase să-mi ofere adăpost, în pofida riscurilor la care se expunea. Cel de-al doilea era Radu Maltezeanu, fratele mai mare al lui Vlaicu, care şi el îmi întinsese o mînă de ajutor la Iacobeni, în timp ce eram fugar prin munţii Bucovinei. Despre Radu aflasem în închisoare că fusese şi el arestat. Prezenţa lui în lagărul de la Ghencea îmi fusese semnalată în timpul popasului făcut la Jilava, cu ocazia unui transfer de la o închisoare la alta. Mă aşteptam atunci ca într-o bună zi întîmplarea să ne aducă împreună în aceeaşi puşcărie, dar drumurile noastre nu s-au întîlnit. Cînd eram foarte tînăr şi diferenţa de vîrstă dintre noi conta, îl admiram pentru succesele lui mondene. Era bărbat frumos, totdeauna elegant şi atrăgea multe priviri! Sub regimul comunist, cînd lupta de clasă era în toi, nu şi-a părăsit ţinuta şi atitudinea de domn, deşi, de teamă, lumea din jur îşi spunea „tovarăşe" şi începuse să-şi proletarizeze aspectul, renunţînd la cravată, pălărie şi batista din buzunarul de la piept. Mi se povestise apoi că nici în închisoare nu şi-a dezis originea şi nu şi-a făcut clasa de rîs. Amîndoi, şi Bebe Belu şi Radu Maltezeanu, avuseseră leziuni pulmonare şi se aflau sub îngrijirea periodică a doctorului Băicoianu la spitalul Filaret. Aproape neschimbaţi la înfăţişare, îşi păstraseră caracterul şi firea nealterate. Gîndeau, vorbeau şi se purtau la fel cum îi cunoscusem înainte de închisoare. La ei, pînă şi patima fumatului părea să fie semn de statornicie! Am stat cu ei la o lungă şuetă, contribuind şi eu la începerea încăperii, fumînd ţigară după ţigară. Mi-a făcut bine... moralmente!

Deşi începusem să mă adaptez grijilor, nevoilor şi modestelor bucurii ale vieţii, pe care mi le oferea Bucureştiul la vremea aceea, continuam să mă simt înstrăinat. Eram mereu în căutarea unor vestigii nedenaturate ale trecutului, pe care numai cînd şi cînd le mai întîlneam. Mă bucuram atunci pînă şi de imaginea fugară surprinsă întîmplător pe stradă, a cîte unei persoane care îmi amintea ceva din lumea oraşului după care tînjeam. De fapt, un oraş de care nu fusesem niciodată legat sentimental, dar care începea să-mi fie drag abia acum, după ce îşi pierduse caracterul şi farmecul pe care nu ştiusem să le apre-

ciez la timpul lor. O dragoste întîrziată, născută poate mai degrabă din îndărătnicia cu care respingeam din toată ființa mea urîțenia prezentului!

Veneam într-o zi pe bulevard, dinspre Piața Romană spre centru, cînd am avut pentru un moment impresia că mă aflu din nou în Bucureștiul căutat. Mai aveam vreo cincizeci de metri buni pînă la colțul cu strada Atena (devenită Nikos Beloiannis, un personaj mai puțin cunoscut publicului datorită activității lui de „erou socialist", cît datorită băuturilor M.A.T. pe care umorul negru al bucureșteanului le botezase: „Te-am zărit printre morminte", „Adio, mamă!" sau „Ia-mă cu tine, Beloiannis!"). Aruncîndu-mi privirea înainte, peste intersecția cu strada Atena, ochii mi s-au oprit deodată asupra unei siluete cunoscute, care, amintindu-mi de o imagine similară a aceluiași colț de stradă, m-a transpus pentru o clipă cu mulți ani în urmă, în Bucureștiul de la sfîrșitul războiului. Cum era să nu mă fi crezut trăind iar în anii '50 cînd, exact în același loc, pe trotuarul din fața lui „Gălățescu" (așa se chema atunci bodega devenită între timp „bufet de stat"), stătea, scrutînd strada, și acum ca și atunci, Radu Fundățeanu! De la distanța la care mă găseam, nu-i distingeam figura, dar, așa cum îl recunoscusem numai după siluetă și ținută, eram sigur că nu mă puteam înșela nici asupra expresiei trăsăturilor pe care mi le închipuiam chiar înainte de a le vedea. Pe măsură ce mă apropiam, toate presupunerile mi se confirmau. Înalt, drept, degajat în atitudine, cu o mînă în buzunar, căutînd, ca întotdeauna, să dea impresia că are un rendez-vous, dar vînînd între timp, sub masca unei totale indiferențe, privirea admirativă a vreunei trecătoare, Radu Fundățeanu își perpetua de decenii pe străzile Bucureștiului figura de cabotin sentimental. Devenise un fel de monument mobil al genului, care se deplasa numai pe anumite trasee centrale, oprindu-se la răscrucile și orele cele mai frecventate de frumoasele mondene sau mai puțin mondene ale orașului. Cu un aer puțin blazat, cu o sprînceană ușor ridicată, plimba o privire distrată peste lumea care îi trecea pe dinainte, deși sînt sigur că nu-i scăpa din ochi nici o mișcare.

Radu era cel mai mare din cei trei frați Fundățeanu. Figuri mai șterse, mai puțin bine conturate decît a fratelui lor, ceilalți doi nu se evidențiau în mod special. De altfel, gurile rele nu le prea recunoșteau nici o calitate, în afară de cea vestimentară. Iar despre Radu, care vorbea puțin, pretindeau că tăcea, fiindcă nu avea ce spune. Personal, nu i-am cunoscut de aproape. Îi cunoșteam mai mult din vedere și din reputație, pentru că Fundățenii, cum li se spunea, dar mai ales Radu, își aveau locul lor în peisajul bucureștean al tinereții mele. Toți trei se remarcaseră, încă din vremea războiului, prin extravaganța îmbrăcămintei, fiind printre primii așa-numiți malagambiști. Din cîte îmi amintesc, Sergiu Malagamba fusese un cîntăreț de jazz care, fără voia lui, din cauza muzicii americane pe care o interpreta, ajunsese pentru lumea anglofililor din Capitală un fel de simbol al protestului monden și de salon împotriva alianței cu Germania. Tot ca un semn de contestație, la fel de futilă, apăruse în acea vreme și o notă mai excentrică în îmbrăcămintea masculină, modă adoptată

de un număr restrîns de tineri, care au fost ridiculizați în fel și chip de ceilalți și chiar de publicațiile umoristice ale timpului. Li s-a spus malagambiști și li se făcuse chiar un cîntec, care le descria în batjocură îmbrăcămintea. Îmi amintesc doar un fragment: „Gulerul compresă..., haina pardesiu"... etc. După perioada „malagambistă", frații Fundățeanu reveniseră la costumul clasic englezesc, pe care mai cu seamă Radu îl purta cu eleganță și mers de dandy cînd ieșea „la vînătoare", în tîrg. Și acum, postat în fața fostului „Gălățescu", Radu se prezenta tot așa sau, mai bine zis, se voia la fel de elegant în ținută, de irezistibil în atitudine și de cuceritor din priviri. Cu cît înaintam însă spre el, impresia ce mi-o făcuse de la distanță se modifica. Pas cu pas, apropierea scotea la iveală ceea ce depărtarea ascunsese. Realitatea, mai crudă, venea să retușeze imaginea personajului pe care o păstrasem în amintire, ponosindu-i hainele, și așa cam desuete în eleganța lor de altădată, și așezîndu-i pe trăsăturile feței ofilite de vreme umbrele și ridurile inerente vîrstei. Dar chiar și așa cum arăta acum, cam prăfuit de timp și chiar puțin ridicol, cu veleitățile lui de Don Juan în declin, prin simpla lui prezență în colț la „Gălățescu", Radu Fundățeanu mi-a dat totuși, pentru un moment, impresia că Bucureștiul rămăsese la fel cum îl lăsasem. O falsă și trecătoare impresie, pe care nu am avut-o de prea multe ori după ieșirea mea din închisoare.

Entuziasmul cu care mă avîntasem în primele săptămîni în căutarea unei lumi pierdute, căreia îi dusesem atîta vreme dorul, nu-și găsise satisfacția în întîlnirile cu cunoscuții de altădată. Cu toate că cei mai mulți dintre ei nu-și schimbaseră decît prea puțin felul de a gîndi și simți, resemnarea lor, dusă pînă la obișnuință și chiar indiferență față de regimul instaurat, mă dezamăgise. Treptat, dîndu-mi seama că nu mai vorbeam chiar aceeași limbă, am renunțat să mai abordez în discuțiile cu ei anumite subiecte, pentru care nu mai reușeam să le trezesc interesul. Nu-i ocoleam, dar nici nu-mi mai dădea inima ghes să-i întîlnesc. Mă vedeam cu plăcere numai cu un cerc restrîns de cunoștințe, unele vechi, altele noi și, bineînțeles, cu cei cîțiva foarte buni prieteni de altădată, de care eram legat sufletește. Cu toate acestea, după primele săptămîni de la eliberare, în care, dornic de lume, vînturasem Bucureștiul în lung și în lat, am început să le simt lipsa foștilor camarazi de închisoare. Și nu numai a celor care mi-au fost aproape. Îmi lipsea întreaga atmosferă și mentalitatea în mijlocul căreia trăisem atîta amar de ani fără să-mi pierd încrederea în oameni și nădejdea în viață. Mi se părea acum că în închisoare avusesem un teren mai solid sub picioare decît nisipurile mișcătoare pe care călcam afară. Probabil că dorința de a mă întoarce la prietenii din închisoare mocnea deja de o vreme în subconștient. Așa mi-am explicat faptul că, după experiențele cu lumea de afară, am început tot mai des nopțile să mă visez în închisoare. Și nu erau coșmaruri, cum nici visele din închisoare în care mă vedeam liber nu fuseseră coșmaruri. Curînd aveam să aflu că mulți din foștii deținuți avuseseră în contactul cu lumea de afară și uneori și în propria lor familie surprize la fel sau chiar mai dezamăgitoare. Și la ei, ca și la mine, reacția s-a

manifestat tot prin nevoia de-a dreptul imperioasă de a se întoarce într-o lume cu care se înțelegeau și în mijlocul căreia se simțeau mai bine. Am început așadar să ne căutăm unii pe alții și să ne vedem cu regularitate, fie vizitîndu-ne acasă, fie întîlnindu-ne în oraș. Cîțiva eram prieteni mai apropiați, unii ne știam numai din vedere, de la Pitești, Aiud sau altă pușcărie, iar alții ne cunoscusem abia după eliberare, dar ne știam din auzite. Încetul cu încetul, mi-am găsit astfel locul într-un mediu mai prielnic, limitat la cercul restrîns al vechilor prieteni și al foștilor camarazi de închisoare, făcînd abstracție de existența unei întregi lumi de cunoștințe cu care înțelesesem că nu mai aveam nimic comun. Evitam în acest fel contactul cu oameni care mă dezamăgiseră și totodată mă sustrăgeam și atmosferei nesuferite pe care o creau stîrnind discuții generatoare de neîncredere și suspiciune. În București, în acea vreme, obsesia turnătoriei era la ordinea zilei. Turnătorul de afară, spre deosebire de cel din închisoare, neputînd fi cu certitudine identificat, era văzut peste tot, bănuiala planînd asupra multora, cel mai adesea fără o justificare întemeiată. Gogorița acestui dușman invizibil, dar prezent în tot locul, făcea minuni, timorînd, demoralizînd și semănînd neîncredere între oameni, mai abitir decît apariția temutului securist în uniformă.

Pe la jumătatea lui august, după ce mi-am căpătat buletinul de identitate și livretul militar, am plecat la mare. Banii de tren mi i-a dat mama din modestele ei venituri provenind din lecțiile de limbă franceză pe care le dădea clandestin acasă. Insistase să dau curs invitației grupului meu de prieteni vechi, care, aflîndu-se pe litoral, în concediu, îmi scriseseră o carte poștală de la 2 Mai, propunîndu-mi să împart cu ei locuința. După ce îi dusesem dorul atîția ani, marea din acel sfîrșit de vară m-a încîntat mai mult ca niciodată. M-am bucurat din plin de cele zece zile petrecute, de dimineață și pînă la apusul soarelui, numai pe plajă, în mijlocul prietenilor.

La înapoierea spre București, am profitat să mă opresc o zi la Constanța. Voiam să-i reîntîlnesc pe cîțiva din foștii deținuți dobrogeni, cu care legasem prietenie în închisoare. La Salcia, înainte de eliberare, le memorasem adresele. I-am găsit acasă și pe părintele Bumbac, și pe profesorul Gică Perdichi. În cele cîteva săptămîni de cînd erau liberi, se mai întremaseră, le crescuse părul și începuseră să arate a oameni ca lumea. Mie însă mi-au rămas pînă azi în amintire, așa cum îi cunoscusem la Salcia. Am stat o mulțime la taifas și ne-am trezit vorbind cu nostalgie de momentele trăite împreună în închisoare. De la ei am aflat adresele la care îi puteam găsi pe Gioga Parizianu și pe Alecu Caranica. Pe acesta din urmă îl văzusem ultima dată în 1953 la Cavnic, înainte de evadare. Ne-am regăsit acum, în 1964, la Constanța, la fel de prieteni ca atunci și tot atît de emoționați de revedere ca și la despărțirea de la Cavnic. Vesel și plin de viață, ca întotdeauna, Gioga m-a primit și el cu aceeași bucurie. După toate prin cîte trecuse în lunga lui închisoare, rămăsese același suflet mare și cald.

— Mergem mai întîi să ne întîlnim cu băieții de la mină și de la Salcia, mi-a spus și m-a dus în piața unde veneau să-și vîndă produsele țăranii din împrejurimile Constanței.

Nici n-am apucat bine să facem cîțiva pași printre cărușele, tarabele și coșurile cu zarzavaturi și fructe, că am fost înconjurați de mai mulți macedoneni care îl cunoșteau pe Gioga. Cu vioiciunea lor de temperament, gesticulînd și vorbind în grai aromânesc, i-au mai strigat și pe alții, așa că, în cele din urmă, opriți între două grămezi de lubenițe, ne aflam în mijlocul unui grup de macedoneni, cu care nu mai pridideam să dau mîna sau să mă îmbrățișez atunci cînd îi cunoșteam. Toți erau foști deținuți, majoritatea puși în libertate în cursul verii, conform aceluiași decret care mi se aplicase și mie. Nu aș mai ști să înșir numele tuturor celor cu care stătusem la Cavnic și la Salcia și pe care i-am reîntîlnit în ziua aceea în piața din Constanța, și nici al celor cu care mi-a făcut cunoștință Gioga, prezentîndu-mă cu formula „e ficior de-al nostru", garantîndu-le astfel că mi se putea acorda încredere. Bucuria revederilor, manifestată cu gălăgioasă exuberanță și ploaia de întrebări și răspunsuri pe care le schimbam despre soarta altor camarazi de detenție, acoperindu-ne unii altora vocea, cu glasuri tot mai ridicate pentru a ne face auziți, făcuse din grupul nostru punctul de atracție al pieței. La un moment dat, la apropierea unor nedoriți, cunoscuți numai de ei, macedonenii s-au avertizat discret, numai din priviri și din cîte un cuvînt șoptit în dialect, pentru a evita discuțiile spre teme mai potrivite cu locul în care ne aflam. Tănase, un aromân mai înalt decît ceilalți, cu care stătusem la Salcia, a și luat un pepene verde din grămada de lîngă noi și a început să mi-l propună spre cumpărare, lăudîndu-i calitățile și pîrîindu-mi-l la ureche ca să-mi arate că era copt. M-am prins în jocul lui și, după o scurtă tocmeală, am părăsit piața cu pepenele sub braț. Gioga m-a dus în casa unor aromâni, unde venise și Alecu Caranica și apoi, rînd pe rînd, și alți cunoscuți din închisoare. În fața unor gustări, din care nu lipseau brînza și roșiile, am ciocnit cîteva pahare de vin și am stat de vorbă mai mult între noi, povestind iar de-ale noastre. Ceilalți, pe care în glumă îi numeam „civili", adică oameni liberi, după una din cele trei categorii „gardieni, deținuți și civili" în care împărțisem lumea cînd eram închiși, așezați sau stînd în picioare în jurul nostru, ne ascultau cu atenție poveștile, căutînd să deducă înțelesul unor cuvinte și expresii cu care închisoarea îmbogățise limba română. Din timp în timp, ușa încăperii se deschidea și gazdele noastre mai primeau cîte un musafir. Îmi era greu să-mi dau seama dacă noul venit era rudă, prieten sau numai cunoștință, pentru că fiecare era primit cu aceleași manifestări de simpatie și afecțiune, de parcă ar fi fost un membru al familiei. Am fost întotdeauna tentat să spun că spiritul de familie la aromâni este mai degrabă un fel de spirit de clan, care extinde legătura dintre cei de un sînge dincolo de cele mai îndepărtate grade de rudenie cunoscute. Timp de cîteva ceasuri, m-am bucurat și eu de căldura acelei numeroase familii de macedoneni, în mijlocul căreia am fost primit, regăsind atmosfera de încredere și solidaritate

pe care o trăisem pentru prima oară, tot printre ei, în lagărul de la Cavnic. Am plecat în ziua aceea din Constanța, cu gînduri mai senine și mai bun la suflet pentru o vreme.

LA „BRAȚELE DE MUNCĂ"

La întoarcerea în București, primul drum pe care l-am făcut a fost la dr. Dan Gerota. Voiam să mă operez de hernia inghinală cu care mă alesesem de la descărcatul bacurilor la Salcia. Datorită lui, o săptămînă mai tîrziu am fost internat la spitalul Fundeni, unde m-a operat chiar el. Dan Gerota a fost și el unul din doctorii la ajutorul căruia am apelat pentru o serie de foști camarazi de închisoare. De fiecare dată le-a facilitat internarea în spital, asigurîndu-le un tratament și o îngrijire de privilegiați. O dată refăcut după operație, am început să bat tot mai des drumul la oficiul de repartizare a brațelor de muncă, pentru a obține un serviciu. Cînd, în primele zile după eliberare, mă înscrisesem la „brațele de muncă", mi se spusese să mă mai interesez din cînd în cînd la ghișeul lor dacă mi s-a găsit un loc de muncă. Nu fusesem atunci prea insistent, timpul trecuse, plecasem la mare, fusesem apoi internat în spital și, astfel, pierdusem momentul favorabil cînd, imediat după eliberarea tuturor deținuților politici, autoritățile se grăbiseră să-i încadreze în cîmpul muncii. O grabă determinată nu atît de grija de a le asigura mijloacele de existență, cît de interesul Securității de a-i ști fixați și a-i avea sub supraveghere și la locul de muncă, nu numai la domiciliu, unde se aflau sub ochiul vigilent al responsabililor de stradă sau de bloc. De cîte ori treceam pe la „brațele de muncă", primeam același răspuns negativ. Numai de două ori mi s-a oferit loc de muncitor pe șantiere de construcție în afara Bucureștiului, pe care nu le-am acceptat, sperînd să găsesc totuși un serviciu în oraș. Am ajuns astfel, prin diferiți cunoscuți și diferite relații de la om la om, să găsesc sporadic de lucru în cadrul colectivelor afiliate unor cooperative. Cooperativele au fost colacul de salvare pentru nenumărați proscriși, dîndu-le posibilitatea să-și poată cîștiga existența în pofida autobiografiei „necorespunzătoare". În cooperative își găsiseră refugiul tot felul de „foști": ofițeri din fosta armată regală deblocați, moșieri, industriași sau negustori, cărora li se confiscase pămîntul, întreprinderea sau prăvălia, femei ai căror bărbați fuseseră condamnați în procese politice, iar acum, după decretul din 1964, foarte mulți foști deținuți politici.

Îmi amintesc și acum cu gratitudine de frații Cernat, care mă primiseră în colectivul lor și cum, împreună cu ei, am muncit timp de o săptămînă la hotelul Lido de pe bulevardul Brătianu. Lucrarea prevedea acoperirea planșeului restaurantului Lido cu mochetă. Executarea comenzii era urgentă, la deschiderea restaurantului urmînd să asiste un ministru și alte cîteva mărimi din Partid. Tratativele cu direcția hotelului, pentru executarea la timp a lucrării,

le purtaseră frații Cernat, tocmindu-se la preț după legile pieței libere. Conducerea hotelului fiind la ananghie, nici o întreprindere de stat neangajîndu-se să pună mocheta într-un timp atît de scurt, fusese nevoită să accepte condițiile puse de Cernat. Teama de a nu fi gata la data vizitei ministrului, a făcut-o să recurgă la falsuri în statele de salarii, pontînd ore de muncă în plus și muncitori fictivi, pentru a satisface pretențiile ridicate de Cernat, care altfel nu ar fi consimțit să execute lucrarea. O dată căzuți la învoială, ne-am apucat de treabă, lucrînd timp de vreo cinci sau șase zile fără întrerupere, zi și noapte. Furam doar din cînd în cînd cîte zece minute de somn, întinși pe jos, pe mochetă. Îngrijorat, directorul venea tot timpul să vadă cum progresează lucrarea. Pentru a evita timpii morți și întreruperile prea lungi, nu ne lăsa să plecăm la ora meselor. Dăduse ordin să ni se aducă de mîncare de la bucătăria restaurantului chiar la locul de muncă. De cîteva ori ne-a adus chiar el, cu tava, cafele, ca să ne mențină treji. Știu că partea care mi-a revenit mie din suma care s-a împărțit între membrii colectivului era echivalentă cu cel puțin două-trei salarii lunare, ceea ce mi-a prins tare bine atunci.

O vreme, am reușit să-mi cîrpesc existența cu cîștiguri modice, prestînd tot felul de munci ocazionale și de scurtă durată pe la diferite cooperative. Bani nu aveam, dar aveam în schimb mult timp liber. Mi-l petreceam în mare parte împreună cu unii foști deținuți, care se aflau și ei în căutare de lucru, sau vizitîndu-i pe alții mai norocoși, angajați în cele mai neașteptate activități. Nu-l pot astfel uita pe Daniel Cantemir, care lucra cu doi inși la secția unei cooperative de tîmplărie, care confecționa sicrie. Așa-zisul atelier se afla într-o încăpere destul de mare, din care jumătate era ocupată de stive de scînduri gata tăiate și fasonate. Din ele, Daniel și colegii lui selecționau materialul pentru cele două sau trei tipuri de sicrie pe care le producea cooperativa. În cealaltă jumătate de cameră se aflau mai multe capre de lemn pe care erau așezate sicriele în curs de lucru. Munca celor trei consta în ajustarea și încheierea scîndurilor, prin încleiere sau baterea de cuie. Pentru ultimele operații, de finisaj și lustruire, întrebuințau șmirghel, baiț și lac. Izolat și departe de centrala cooperativei, atelierul lui Daniel ajunsese loc de întîlnire pentru cîțiva din foștii lui camarazi de detenție de la Pitești. Bineînțeles că aspectul macabru al încăperii plină de sicrie se preta la glume pe măsură. Tonul l-a dat Daniel. La prima vizită pe care i-am făcut-o la atelier, ne-a ieșit înainte cu metrul în mînă pentru a ne lua măsurile! Iar prietenului meu Dinu Mitache, pe care îl luasem cu mine, i-a spus că nu-l poate servi fără aprobare specială, pentru că nu se încadrează în prevederile STAS-ului. Dinu Mitache avea un metru nouăzeci și unu înălțime! De fiecare dată cînd veneam în vizită, cel mai pricopsit dintre noi aducea cîte un borcan de Nescafé. Așezați pe sicrie sau tolăniți în ele, fumam, beam cafele și mai puneam țara la cale. „Să te tot lăfăi într-un astfel de coșciug", spuneam noi, amintindu-ne de formulele finale care ne-ar fi așteptat în închisoare: gol în groapa comună sau vîrît într-o ladă ca la Aiud,

făcută din scîndurelele de la lădițele de marmeladă. Incontestabil, era mai bine în libertate decît în închisoare!

În cele din urmă, am ajuns pentru o ceva mai lungă perioadă de timp într-un loc de muncă mai stabil, tot în cadrul unui colectiv restrîns, afiliat unei cooperative de mase plastice. Eram cinci sau șase inși, care munceam uneori, cînd aveam toate materialele necesare, mai multe zile în șir, de dimineață pînă seara, iar alteori rămîneam inactivi tot atîtea zile și, cîteodată, chiar mai multe, din lipsă de materie primă. Zilele de plată și sumele ce ni se cuveneau, în funcție de producția realizată, sufereau și ele fluctuații la fel de capricioase ca și programul de muncă. Produsele muncii noastre erau un fel de bibelouri de un prost gust atît de perfect, încît știai dinainte cu cine aveai de a face, văzîndu-i pe cei ce se opreau să le admire în vitrinele cooperativei, unde erau expuse sub denumirea de „flori incluzionate". Șeful colectivului nostru și totodată inițiatorul acestor incluzii de flori în plexiglas era Rațiu, fost membru al partidului comunist, implicat în procesul lui Pătrășcanu și eliberat și el din închisoare prin decretul de grațieri din 1964. Fosta lui apartenență politică îl avantaja. Folosea cu îndemînare, dar și cu mici „atenții", relațiile cu vechii tovarăși de partid pentru procurarea materialelor necesare și obținerea de comenzi, strecurîndu-se cu îndrăzneală și pricepere printre prevederile noianului de legi, dispoziții și decrete, care îi stăteau în cale. Uneori, cînd tranzacția pe care o avea în vedere depășea cadrul legal, își asigura spatele cointeresîndu-l la cîștig pe cîte un „tovarăș" mai sus-pus, care accepta să tuteleze abuzul. Din aceste interese, combinații și profituri, ce se realizau la nivelul cadrelor de conducere ale cooperativelor sau ale direcțiilor unor ministere, rezulta pentru noi posibilitatea de a avea de lucru și deci de a cîștiga un ban.

Primele săptămîni am lucrat în cartierul Vitan, la atelierele secției de mase plastice a cooperativei la care era afiliat colectivul nostru. Apoi, din lipsă de spațiu, am fost nevoiți să ne mutăm într-un atelier improvizat pînă la găsirea unui local mai adecvat. Provizoratul s-a dovedit însă de durată. Am început așadar să ne desfășurăm activitatea într-o baracă de scînduri, cu pămînt pe jos și acoperită cu carton asfaltat. Se compunea dintr-o singură încăpere, de dimensiunea unei camere obișnuite. Coșmelia se afla în curtea casei lui Bazilescu, unul din colegii noștri de muncă, așezată destul de central în zona străzilor Vasile Lascăr/ Maria Rosetti. În baracă, abia aveam loc să ne învîrtim printre cele două sau trei polizoare și ferăstrăul electric fixate pe bancul de lucru, un alambic primitiv așezat într-un echilibru dubios deasupra unui arzător de aragaz, diferite stive de plăci de plexiglas și mormane de deșeuri din același material.

Cînd se lucra la polizoare, nu ne vedeam om cu om de pulberea fină de plexiglas care umplea încăperea, în atmosfera și așa viciată de mirosul înecăcios și toxic emanat de alambicul în care, prin distilarea deșeurilor, obțineam din nou, sub formă lichidă, materia primă trebuincioasă. Acest lichid, pe care, nu știu cît de corect din punct de vedere chimic, îl numeam „monomer" de

plexiglas, îl prelucram în curte, încălzindu-l mai întîi în niște baloane din sticlă de Jena, pînă ce începea procesul de „polimerizare". Baloanele din așa-zisa sticlă de Jena erau fabricate în țară și nu rezistau toate la temperaturile ridicate la care erau supuse, expunîndu-ne în orice moment riscului unei explozii sau incendiului, monomerul fiind extrem de inflamabil. Urma apoi partea cea mai obositoare a muncii, cînd, printr-o mișcare continuă a brațelor, învîrteam balonul, cu o capacitate de trei litri, făcînd să se prelingă lichidul pe cale de îngroșare de-a lungul pereților recipientului, pînă ce îl aduceam la gradul de vîscozitate potrivit. Din cînd în cînd, mai scufundam balonul în apă, pentru a-l răci și pentru a încetini și stăpîni astfel procesul de polimerizare, care producea temperaturi foarte ridicate. Îmi închipui că într-un laborator chimic toate aceste operații se execută cu mașini centrifuge și sub indicațiile unor aparate speciale de măsurat temperatura și de urmărit cu precizie procesul de polimerizare — și nu în modul primitiv în care procedam noi. Datorită experienței și unei oarecari rutine căpătate cu timpul, am reușit însă să ne folosim simțurile în locul aparatelor, ca niște adevărați muncitori ai lagărului socialist! Măsuram temperatura cu podul palmei sau apropiind balonul de obraz, iar gradul de vîscozitate al materialului îl apreciam din ochi. Totuși, de multe ori, simțurile ne înșelau și dădeam greș. Nici unul nu aveam cunoștințe de chimie, iar Rațiu învățase procedeul lăutărește, după ureche de la un bătrîn profesor de chimie, transmițîndu-ni-l și nouă tot așa și cerîndu-ne să păstrăm secretul pentru a evita apariția concurenței. În lumea cooperativelor „incluzia în plexiglas" era considerată o invenție ce se cerea patentată. O dată ajuns în străinătate, aveam să aflu că procedeul era cunoscut de multă vreme. Incluziile noastre de flori urmau deci buna tradiție sovietică din domeniul invențiilor... deja inventate! Faza finală a procesului de fabricație a incluziilor cuprindea confecționarea din plăcuțe de plexiglas de diferite culori a unor casete, ca niște cutii fără capac, pe fundul cărora, în interior, lipeam cu cîteva picături de eter două sau trei imortele, numite și flori de paie, care, prin uscare, nu se decolorează. În aceste cutii, peste flori, turnam apoi monomerul, ajuns la consistența mierei de albine. Prin expunerea lor la lumină și sub permanentă supraveghere, monomerul începea să polimerizeze din nou, pînă ce se întărea de tot, făcînd masă compactă cu pereții cutiei, lăsînd să se vadă, prin transparență, florile din interior. Urma finisajul, extrem de anevoios, compus dintr-o serie de lucrări succesive de fasonare a fiecărei piese la ferăstrăul circular, cu pila și cu glaspapir. Ultima operație, lustruitul, se făcea la o perie de bumbac, montată la capătul polizorului. Mai amintesc că florile le procuram tot noi, culegîndu-le de pe maidanele din jurul Bucureștiului. Cele mai multe și mai frumoase creșteau însă pe cîmpurile și prin șanțurile prăfuite ale drumurilor de țară din Dobrogea, de unde le culegeam cînd mergeam vara la mare.

Am înșirat toate aceste amănunte, pentru că mi s-au întipărit în minte aspectele mizerabile și descurajatoare sub care mi se prezenta viața de afară, după eliberarea din închisoare. În al doilea rînd, am vrut să fac cunoscute

aceste detalii despre procedeele și condițiile de lucru, pentru că tocmai ele au stat la originea accidentului care în iarna aceea era să ne coste viața. Eram împreună cu doi din colegii mei în baraca, zisă atelier, din curtea casei lui Bazilescu. Pulberea fină de plexiglas, pulverizată de polizoarele la care lucram, plutea ca o ceață în aerul îmbîcsit al încăperii. În spatele nostru, alambicul pus în funcțiune pe arzătorul lui de gaz era singura sursă de căldură din baracă. O căldură asociată în mod obligatoriu cu mirosul înecăcios, produs de distilarea deșeurilor din alambic. Se apropia termenul de predare a incluziilor și lucram de zor, fără să ținem seama de aerul irespirabil, de curentul glacial de afară, care, strecurîndu-se printre scîndurile pereților barăcii, ne venea din față, și nici de dogoarea alambicului care, pe de altă parte, ne încingea spatele. Ne întrerupeam doar din cînd în cînd pentru a scutura praful de plexiglas ce se așeza pe noi. Eram albi la față ca morarii la măciniș, ninși de făină și pe cap și pe sprîncene și pe gene. Așa ne-a și surprins explozia ce s-a produs în spatele nostru. În aceeași clipă, întreaga încăpere a fost cuprinsă într-o văpaie de foc orbitoare. În panica momentului, nu am gîndit și nu am simțit nimic. A dominat instinctul. Am sărit de pe scaunul de lucru, m-am repezit la ușă, am izbit-o cu toată puterea, zmulgînd-o din țîțîni și am țîșnit afară din mijlocul flăcărilor care îmi șuierau ca vîntul pe lîngă urechi.

Încă nu simțeam nici o durere. Jetul de flăcări care a țîșnit o dată cu mine în curte m-a mai însoțit cîțiva pași. Dîndu-mi seama că-mi ardeau hainele în spinare, am început să mă tăvălesc prin zăpadă pînă ce s-au stins. Abia cînd m-am ridicat de jos, am luat cunoștință de ceea ce se petrecea în jur. Bazilescu și cu celălalt coleg, care ieșiseră în urma mea din baracă, erau de nerecunoscut. Fețele le erau mînjite de sînge și de scrum. Pe obrajii jupuiți le atîrnau petece sîngerînde de piele. Stătuseră numai cîteva clipe mai mult ca mine în focul din baracă, în timp ce eu, avînd norocul să lucrez chiar lîngă ușă, reușisem să scap primul din flăcări. Pălălaia de foc, ieșită o dată cu mine din baracă, țîșnise prin ușa deschisă ca dintr-un aruncător de flăcări, întinzîndu-se pînă la vreo cinci-șase metri distanță, în mijlocul curții. Limbile de foc îl întîlniseră în cale pe un cunoscut al familiei Bazilescu, care tocmai venea să-l viziteze. Omul nu mi-a atras decît pentru o clipă atenția. Gesticula și țipa cît îl ținea gura. Nu am înțeles ce spunea, dar, crezînd că strigă după ajutor din cauza incendiului, nu l-am mai luat în seamă. Aveam să aflu mai tîrziu, după ce-am ieșit din starea de șoc în care mă aflam, că nenorocitul urla de durere. Fusese atins de flacăra țîșnită din baracă. Suflată prin ușa deschisă în curte, flacăra i se prelinsese numai o singură dată și atît de scurt de-a lungul corpului, încît nu apucase nici măcar să-i pîrlească paltonul din stofă groasă de lînă pe care îl purta. În schimb, în aceeași fracțiune de secundă, sub paltonul care rămăsese intact, pantalonii din tergal i s-au aprins de dogoarea flăcării, topindu-se și lipindu-i-se pe corp. El și cu Bazilescu s-au ales cu cele mai grave arsuri și s-au chinuit cel mai mult în spital. Eu nu simțeam încă nici o durere. Continuam să fiu într-o stare de surescitare de care nu-mi dădeam seama. Mi

s-a povestit mai tîrziu că am ieşit alergînd pe stradă, strigîndu-le şi celorlalţi să vină după mine. Îmi amintesc că aveam în minte un singur gînd: să ajung la farmacia din colţ. Am dat buzna înăuntru, cerînd să fie chemată salvarea, fără să realizez în acel moment cu cîtă violenţă izbisem uşa de perete şi cît de tare răcnisem. Farmacista şi cele două ajutoare încremeniseră şi mă priveau speriate. Atunci m-am văzut cum arătam într-o oglindă din spatele tejghelei şi tot atunci am remarcat că din mîna dreaptă îmi ţîşnea sîngele la fiecare pulsaţie (cînd mă tăvălisem cu hainele aprinse prin zăpadă, mă tăiasem destul de adînc într-un ciob de sticlă, secţionîndu-mi o arteriolă). Aveam faţa însîngerată, plină de băşici şi de fîşii de piele care îmi atîrnau ca nişte ciucuri pe obraz. Una din fetele din farmacie, care se desmeticise din spaimă, se repezise între timp la mine şi mă lovea cu un prosop pe spate, unde pulovărul mai ardea încă mocnit şi fumega. Cealaltă pusese mîna pe telefon, să cheme Salvarea. La prima încercare sunase ocupat. Nu am mai stat să formeze şi a doua oară numărul. Am ieşit în stradă strigînd după un taxi care tocmai trecea. A oprit. Bazilescu şi celălalt coleg de lucru sosiseră şi ei în faţa farmaciei. Amîndoi nu mai conteneau să ţipe şi să se vaiete de durere. Sub ochii trecătorilor, opriţi ca la spectacol, ne-am suit în maşină, eu lîngă şofer, cei doi în spate. Din proprie iniţiativă, şoferul ne-a dus la cel mai apropiat spital, cred că spitalul Dr. Cantacuzino. Deşi ne-au văzut cum arătam, desfiguraţi şi plini de sînge, şi ne-au auzit vaietele, nu ne-au deschis poarta spitalului şi ni s-a refuzat primul ajutor. Am fost îndrumaţi la Spitalul de Urgenţă, specializat în arsuri şi chirurgie plastică. Era fostul spital Dr. Antoniu. Pînă la el mai aveam o bună bucată de drum, spitalul aflîndu-se dincolo de Piaţa Victoriei, între şoseaua Kiseleff şi bulevardul Filantropia. Pe drum, mi s-au accentuat şi mie durerile, care pînă atunci fuseseră suportabile.

Am intrat în clădirea spitalului de salvare, îndrumaţi de un felcer spre o sală mare, cam întunecoasă şi rece. În partea dreaptă, se aflau nişte despărţituri cu duşuri şi căzi de baie. Doi oameni de serviciu, în halate ce se voiau încă albe ne-au cerut să ne dezbrăcăm şi să intrăm sub duşuri. M-am împotrivit. Le-am spus că nu ne putem scoate hainele şi, mai ales, trage mînecile puloverelor peste mîinile care ne erau numai băşici şi carne vie. Am pretins să ne taie mînecile cu o foarfecă. Unul din ei, un fel de brută primitivă la înfăţişare, care mi-a amintit de Gherdan (bestia de gardian de la Oradea), s-a apropiat de Bazilescu, cu aerul omului de meserie care ştie ce trebuie făcut.

— Vino-ncoace, că-ţi trag eu mînecile şi aşa!

Cred că în acel moment am suferit al doilea şoc. Mi s-a urcat sîngele la cap şi am început să răcnesc. Ceream să vină un doctor. A intervenit felcerul. Le-a spus celor doi oameni de serviciu să-şi vadă de alte treburi, că nu e nevoie să facem baie, iar nouă ne-a spus să-l urmăm. Am urcat după el cîteva trepte. Aici, sala mi s-a părut şi mai largă, şi mai neprimitoare. Ne-am oprit în faţa unui birou, în spatele căruia s-a instalat felcerul. Plin de importanţă, tacticos, a căutat printre hîrtii un formular şi, tot aşa de încet, a cotrobăit prin

sertar după un creion. Poate că din cauza durerilor tot mai mari, aşteptarea mi se părea interminabilă. Cînd, în sfîrşit, şi-a potrivit toate cele necesare pe birou, a luat creionul chimic în mînă, a ridicat ochii la mine şi m-a întrebat:

— Numele?

I l-am spus.

— Prenumele? (De fapt a zis „pronumele", cum spuneau şi gardienii la puşcărie.)

I l-am spus şi pe ăsta.

— Anul şi data naşterii?

Aici am întrerupt interogatoriul. Prea semăna cu cel din închisoare şi prea mă pridiseră durerile! Într-un ultim efort, stăpînindu-mi furia turbată care mă cuprindea, i-am cerut, pe un ton calm, dar hotărît să-mi dea voie să dau un telefon acasă. Aparatul se afla pe colţul biroului, la îndemîna mea. Fără să aştept încuviinţarea, am şi ridicat receptorul din furcă.

— Nu e telefon pentru public, s-a răţoit felcerul la mine şi, ridicîndu-se de pe scaun, a întins mîna să-mi apuce receptorul.

Gestul lui a fost picătura care a umplut paharul! Furia care clocotea în mine s-a dezlănţuit fără să mai ţină seamă de nici o stavilă. Ce am făcut şi ce am spus de aci înainte nu mai ştiu exact. Am aflat mai tîrziu de la doctorul Petrică Stănescu, fostul meu coleg de liceu care era de serviciu în dimineaţa aceea la spital. Ţin minte doar că l-am îmbrîncit pe felcer cu mîna din care continua să-mi ţîşnească sîngele, stropindu-l pe faţă şi pe halat, insultîndu-l totodată şi ameninţîndu-l cu moartea dacă nu cheamă imediat un doctor. Speriat, omul şi-a părăsit biroul, iar eu am reuşit să formez numărul gazdei mele, Lilica Ciorănescu, pe care am rugat-o s-o prevină de cele întîmplate pe nepoata mea Sandra Boian şi pe prietenul meu Lulu Ivanovici, amîndoi medici. Mai mi-amintesc că i-am cerut să nu-i spună deocamdată nimic mamei. Varianta mai completă a izbucnirii mele necontrolate, de la intrarea în spital, mi-a povestit-o în următoarele zile Petrică Stănescu. Se pare că tot personalul spitalului fusese alarmat de răcnetele mele, care răsunaseră pînă la ultimul etaj al clădirii. Spunea că nu mai auzise demult un asemenea potpuriu de insulte şi înjurături ca acela pe care îl proferam la adresa „bandiţilor şi criminalilor". Se vede treaba că îndelungatul contact ce-l avusesem cu gardienii şi ofiţerii M.A.I. lăsase urme în subconştient!

Apoi, lucrurile s-au precipitat. Au intrat în grabă în încăpere mai multe persoane în halate albe, probabil infirmieri şi surori, urmîndu-l pe un doctor, care, repezindu-i pe cei din jur, şi-a impus autoritatea dînd dispoziţii de pregătire pentru operaţii. Încă de la primele cuvinte pe care ni le-a adresat, asigurîndu-ne că vom fi imediat îngrijiţi, mi-a cîştigat încrederea şi am încetat să mai vociferez. Gemeam însă şi mă văitam în rînd cu ceilalţi doi, din cauza durerilor acute. Mai ţin minte cum am fost culcat pe o targă înaltă cu rotile şi împins într-o sală învecinată. M-au oprit sub o lampă puternică, unde mi s-a făcut o injecţie. L-am mai văzut apoi pe Lulu Ivanovici aplecat asupra

mea și, înainte de a-mi pierde complet cunoștința, am mai apucat să-l aud spunîndu-mi că a vorbit cu chirurgul care l-a asigurat că sînt în afară de pericol și că nu voi rămîne desfigurat. Apoi, după nu știu cîtă vreme, ajuns în sala de reanimare, plutind încă între vis și realitate, l-am auzit iar pe Lulu care îmi spunea:

— Să nu te gîndești să faci vreo prostie. Îți dau cuvîntul meu de onoare că nu te mint. Te vei reface și nu-ți va rămîne nici o cicatrice. Trebuie doar să ai răbdare.

Cum mă aflam sub efectul calmantelor care mi se administrau, nu mă trezeam decît pe jumătate pentru a adormi apoi din nou. În somnolența mea, auzeam totuși vaiete neîntrerupte care, timp de cîteva zile, îmi parveneau de la unul din cele cinci sau șase paturi din camera de reanimare. Era cunoștința lui Bazilescu, cel care intrase în curte în momentul exploziei și fusese surprins de vîlvătaia flăcărilor izbucnite din baraca incendiată. Calmantele nu reușeau să-i aline chinurile decît scurtă vreme. Încet, încet însă l-au părăsit și pe el durerile, ca și pe noi ceilalți. Nu mai știu cîte săptămîni am stat internat. Oricum, am petrecut Crăciunul la Salvare. Deși în cazul meu arsura nu fusese profundă, pielea se refăcea totuși încet. Arsura de pe dosul mîinii stîngi le-a dat mai mult de furcă doctorilor. Fusese mai adîncă și rana nu dădea semne de vindecare. Medicul șef, ajuns profesor și director al spitalului datorită dublului merit de a fi studiat chirurgia plastică în „marea Uniune Sovietică" și de a fi membru de partid, venind într-o zi în vizită prin saloane, s-a oprit și la patul meu. Mi-a examinat mîna și a conchis că pielea nu se va reface de la sine și că va trebui să se recurgă la o grefă. Unul din medicii care îl însoțeau a încercat să-i sugereze o amînare a operației, susținînd că el vede totuși pe suprafața plăgii cîteva puncte de regenerare a pielii. Amintindu-i cu emfază că are experiență de specialist în acest domeniu, profesorul i-a respins propunerea. La părerea doctorului se raliase și Petrică Stănescu, care, după plecarea profesorului, a venit să-mi spună că vor tergiversa cîteva zile programarea operației de grefă, timp în care diagnosticul lor se va confirma. Așa a și fost. Cînd, o săptămînă mai tîrziu, a trecut din nou prin salonul în care mă aflam, profesorul m-a recunoscut și și-a amintit de dispoziția pe care o dăduse. Întorcîndu-se spre doctorii care îl însoțeau la vizita bolnavilor, i-a apostrofat cu duritate:

— De ce nu l-ați programat pînă acum pentru grefă?

— Tocmai voiam să vă semnalez că nu a mai fost necesar, deoarece dezvoltarea procesului de refacere a țesutului epitelial este acum vizibilă, i-a răspuns doctorul vizat.

Contrariat, profesorul mi-a examinat mîna și, pus în fața evidenței, nu a mai insistat. Nu a mai zis decît „Bine!" și, vădit nemulțumit că nu mă poate opera, a trecut la patul următor. Aflasem de la ceilalți doctori că profesorul era un pasionat „stahanovist" al operațiilor de grefă, realizînd, cu prețul unui procent foarte modest de operații reușite, depășiri senzaționale ale planului

operator. Am avut astfel norocul să nu cad victimă performanțelor chirurgicale ale profesorului. Și totuși, am aflat că „tovarășul profesor" nu ducea lipsă de paciente din lumea privilegiată a înaltelor cadre de partid, care recurgeau la iscusința lui pentru diferite operații estetice, de corectare și completare a lipsurilor sau de înlăturare a surplusurilor cu care le înzestrase natura.

În perioada de convalescență, cînd pielea de pe față, mîini și glezne se refăcuse în mare parte, dar era încă extrem de subțire și de sensibilă, mă plimbam cît era ziua de lungă pe coridoarele spitalului sau stăteam de vorbă cu alți bolnavi, cu infirmierele și cu doctorii. Singura mea grijă era să-mi menajez pielea nou crescută, care crăpa și sîngera la cea mai ușoară lovitură. De la cei care veneau să mă viziteze și de la doctorii pe care îi cunoșteam, personalul spitalului aflase că fusesem închis și se purta cum nu se putea mai bine cu mine. Beneficiam și eu de valul general de simpatie și încredere de care se bucurau foștii deținuți politici. Așa se face că nimeni nu se ferea de mine și nu-și punea lacăt la gură. Din vorbă în vorbă, ajunseseră nu numai să nu-și mai cenzureze spusele, dar chiar să-mi destăinuie un „secret de stat", pentru a cărui trădare Securitatea îi amenințase cu arestarea și condamnarea. Era vorba despre cîțiva ingineri, meșteri și muncitori de la un combinat siderurgic din Ardeal (cred că de la Hunedoara, dar nu mai sînt sigur), care fuseseră grav accidentați la locul de muncă și internați în spital în condiții cu totul speciale. Fuseseră victimele unei explozii, urmată de un incendiu, produse în schimbul lor de lucru. Nu mai țin minte dacă fuseseră și pierderi de vieți omenești, dar cei internați erau aproape toți groaznic mutilați, rămași infirmi pentru totdeauna. Pe cîțiva am avut ocazia să-i văd.

Cum însă în regimul comunist „grija față de om" e strîns legată și de „grija față de bunurile poporului", Securitatea a bănuit imediat că poate fi vorba de un act de sabotaj și a pornit investigațiile în descoperirea vinovaților. Pagubele materiale pricinuite de explozie nu puteau fi altfel justificate. Trebuiau găsiți țapii ispășitori, pentru ca răspunderea să nu cadă asupra direcției combinatului și nici asupra ierarhiei de partid din cadrul ministerului, care, prin ordinele și dispozițiile ce le dăduseră, erau adevărații vinovați de cele întîmplate. Cel puțin așa suna versiunea inginerului internat, cu care am reușit să stau de vorbă, aflînd astfel cauzele catastrofei ce avusese loc, nu altele decît racilele bine cunoscute și generalizate în toate sectoarele de activitate: presiunile pentru îndeplinirea și depășirea normelor și planului de producție, fără să se țină seama de întreținerea, uzura și capacitatea de funcționare a mașinilor, nici de măsurile de protecție a muncii și nici de efectul negativ al istovitoarelor ore suplimentare de muncă impuse muncitorilor. Securitatea și procuratura se străduiau să elimine din dosarul pe care îl întocmeau toate aceste argumente ridicate de victimele accidentului, cărora li se dresau actele de dare în judecată pentru sabotaj. Cercetările și anchetarea răniților începuseră încă dinainte ca aceștia să fi fost apți din punct de vedere medical să răspundă la întrebări, anchetatorii Securității și procurorii continuînd săptămîni în șir să

le tot ia declarații, din care să rezulte că provocaseră intenționat explozia pentru a sabota producția. Cum nici unul din cei anchetați nu recunoștea asemenea aberație, ancheta căuta să stabilească prin mărturii culese de la alți muncitori, de la cunoscuți, vecini și chiar rudele lor, că răniții își manifestaseră în diferite ocazii nemulțumirea față de regim, criticînd partidul și guvernul. Menționez că inginerul care vorbea era membru de partid! Li se scotea de asemenea în evidență originea socială nesănătoasă și proveniența din familii burgheze sau de țărani chiaburi, cu mentalitate reacționară. Securitatea specula toate informațiile despre prietenii sau rudele anchetaților care suferiseră condamnări politice pentru că fuseseră membri ai Mișcării legionare sau ai „partidelor istorice". Încondeiați astfel cu cele mai negative atribute ale dușmanilor clasei muncitoare, nu li se mai oferea decît soluția recunoașterii faptelor, pentru a obține indulgența justiției.

Am relatat numai pe scurt ce mi-au povestit inginerul și un tovarăș de-al lui, pentru a arăta spiritul în care erau duse cercetările. Atît el, cît și celelalte victime ale exploziei erau internați într-un salon mai izolat, de la capătul unui coridor ținut sub observația unui agent al Securității. Cum condițiile de spitalizare nu puteau asigura realizarea unei izolări perfecte, bolnavii trebuind să-și părăsească deseori salonul pentru diferite tratamente, deplasîndu-se fie la sala de operații, fie la camera de pansamente, fie la sala de gimnastică medicală și mecano-terapie, eficacitatea supravegherii lăsa de dorit. Mai intervenise cu timpul și plictiseala și neglijența agenților. Dîndu-și probabil seama de inutilitatea însărcinării primite de a păzi niște oameni bolnavi și neputincioși, unii țintuiți la pat, iar alții abia ținîndu-se pe picioare, nu-și mai dădeau osteneala să-i supravegheze îndeaproape, mulțumindu-se să facă simplă figurație pe coridor pentru ochii superiorilor. La fel de ridicolă părea și dorința Securității de a împiedica contactul cu ceilalți bolnavi din spital și cu personalul medical, pentru ca lumea să nu afle de explozia de la combinatul siderurgic. Cazul lor devenise în spital un fel de secret al lui Polichinelle. Toți știau întreaga poveste și toți se prefăceau a nu ști nimic. Și Securitatea știa că lumea știe și cred că nici nu voia altceva,decît această complicitate la minciună din partea oamenilor. Cum în societatea socialistă nu se întîmplă nici accidente de muncă, nici crime, nici alte infracțiuni, caracteristice societății decadente capitaliste, bineînțeles că presa nu publicase nimic despre explozie. Iar despre soarta victimelor acelei explozii nu am mai aflat nici eu nimic după ce am părăsit spitalul. Cu prilejul vizitelor pe care i le-am făcut ulterior lui Bazilescu, rămas încă o bucată de vreme internat, mi s-a spus că situația accidentaților în explozia și incendiul de la combinat era neschimbată.

Condițiile primitive de muncă din cadrul colectivului lui Rațiu, al cooperativei de mase plastice, avînd ca urmare explozia, incendiul și internarea noastră la Salvare, organizarea și îngrijirea medicală din spital, influențate și ele de apartenența politică a directorului cu studiile făcute în „Uniune", diferitele cazuri de accidente de muncă, dintre care nu l-am pomenit decît pe cel care

ilustra în modul cel mai flagrant lipsa de omenie, abuzul şi imixtiunea Securităţii pentru a salva şi acoperi cu orice preţ iresponsabilitatea şi incapacitatea criminală a celor din conducerea statului şi partidului, au fost pentru mine, pe lîngă multe alte experienţe trăite după ieşirea din închisoare, aspectele cele mai dezolante ale libertăţii de care pasămite trebuia să mă bucur. O libertate într-o atmosferă ce mi se părea pe zi ce trecea mai apăsătoare, făcîndu-mă să mă gîndesc tot mai des la o scăpare. Ideea obsedantă a evadării îmi dădea din nou tîrcoale, la fel ca în anii de puşcărie. Visele cu amintiri din închisoare mi se împleteau în somn cu scene de trecere clandestină a frontierei, aşa cum mi le imaginasem în planurile pe care mi le tot făceam în timpul zilei. Începusem iarăşi să mă informez în mod discret despre situaţia din zona frontierei sîrbeşti, deşi riscurile trecerii Dunării şi a străbaterii Iugoslaviei fără a fi prins şi, în cel mai bun caz, numai extrădat, dacă nu împuşcat, erau prea mari şi nu mă încumetam să mi le asum. Eram mai degrabă tentat să mă aventurez pe calea sugerată de Gioga Parizianu la Salcia: să trecem graniţa prin Dobrogea, să traversăm Bulgaria şi apoi, prin filiera aromânilor din sudul ţării, să ajungem în Grecia. Impedimentele în calea unei asemenea aventuri începeau chiar înainte de a o plănui. Ar fi trebuit mai întîi să-l întreb pe Gioga dacă şi acum, după eliberarea din închisoare, mai era dispus să-şi încerce cu mine norocul, înfruntînd două frontiere şi cutreierarea Bulgariei, de la nord la sud. Abia după un răspuns afirmativ din partea lui, ne-am fi putut apuca să discutăm planul de drum în detaliu. Pentru a mă consulta cu Gioga însă, care îşi găsise între timp o locuinţă şi un loc de muncă tocmai la Moineşti, în Moldova, mie îmi lipseau nu numai banii necesari de deplasare şi întreţinere pe durata întîlnirii, dar şi timpul, fiind nevoit să lucrez mai departe la cooperativă pentru un salariu care şi aşa abia reuşea să-mi asigure un minimum de existenţă. Era un cerc vicios din care nu puteam ieşi. În frămîntările mele pe tema unei fugi din ţară, mă lăsam uneori furat şi de gîndul unor speranţe iluzorii, dacă nu chiar puerile. Printre ele îmi imaginam şi fuga pe calea aerului, formulă demult zădărnicită de autorităţi prin măsurile pe care le luaseră după un număr de tentative în acest sens, în marea lor majoritate eşuate încă din faşă. Şi totuşi, cum nu zburasem încă niciodată cu avionul, mi-am luat într-o duminică un bilet pentru un zbor de agrement de o jumătate de oră pe deasupra împrejurimilor Bucureştiului, mai mult pentru a-mi stimula imaginaţia şi a-mi satisface curiozitatea. Îmi vine să cred că datorită acelui zbor, lipsit de sens şi fără vreo consecinţă practică, am reuşit să-mi influenţez soarta sau poate chiar să-mi forţez destinul, pentru că cel de-al doilea avion în care m-am urcat în viaţa mea avea să aterizeze, trei ani mai tîrziu, la Zürich. Dorinţa de a pleca din ţară, în speranţa că mă voi simţi mai liber şi mai puţin străin printre străini, creştea pe zi ce trecea, nu numai la mine, dar şi la cei cîţiva prieteni şi cunoscuţi care se încumetau să-şi destăinuie gîndurile.

Dorul de ducă mi-l mai astîmpăram sau poate, dimpotrivă, nu făceam decît să mi-l întreţin mai viu, ducîndu-mă din cînd în cînd cu prietenul meu

Mitache să beau o cafea la bufetul aeroportului de la Băneasa. Cafeaua era mai bună ca în oraș, iar atmosfera din hala aeroportului era mai civilizată și mai îmbietoare din cauza curățeniei, a politeții chelnerului și a liniștii netulburate decît de megafonul care anunța programul zborurilor. Adevăratul motiv al vizitei noastre la cafenea, numai în anumite zile și la o anume oră, era însă altul: veneam să asistăm la decolarea avionului Caravelle care zbura la Paris! Sorbindu-ne cafelele, ne uitam la puținii călători care își făceau apariția înainte de ora plecării pentru a-și îndeplini formalitățile la ghișeele din aerogară. Printre ei, rareori vedeai cîte un om obișnuit. Majoritatea autohtonilor care plecau erau însărcinați cu misiuni oficiale sau trimiși să participe la congrese în străinătate. Aveau în general aspectul clasic al speciei care ocupa funcții de încredere și răspundere în serviciile și direcțiile diferitelor ministere. Păreau toți făcuți de o mamă: figuri mai mult sau mai puțin lombroziene, cu cefe late, bine hrăniți și plesnind de sănătate, siguri pe ei, pășind cu autoritate, vorbind lat și gros, rîzînd și schimbînd între ei glume într-o limbă stridentă, în care expresiile grosolane se împleteau cu cuvintele pretențioase și cu sens denaturat ale limbii de lemn. Uneori, destul de rar, mai vedeam și cîte un străin sau doi. Îi recunoșteai imediat după aerul lor degajat, după privirea senină, după cum stăteau hainele pe ei. Pentru noi însă, momentul mult așteptat nu-l reprezenta nici defilarea pasagerilor, fie ei români sau străini, nici dispariția lor dincolo de ușa păzită, unde se făcea controlul pașapoartelor și al bagajelor. Noi nu ne întrerupeam conversația și nu ne părăseam măsuța unde ne băusem cafelele, decît cînd reactoarele ambalate ale Caravelle-i făceau să vibreze geamurile aerogării. Ne mutam atunci pe scaunele din fața ferestrelor care dădeau spre pista de decolare și nu mai slăbeam avionul din ochi. După îmbarcarea pasagerilor, cînd zgomotul reactoarelor se întețea și avionul începea să ruleze pe pistă, mă surprindeam ținîndu-mi respirația pînă ce-l vedeam desprinzîndu-se de la sol. Apoi, și eu, și prietenul meu, îl petreceam cu ochii, în tăcere, pînă ce pierea în albastrul cerului. Cu aceeași privire și aceleași gînduri urmărisem de la gratiile celulei și ciorile din curtea Zărcii, cînd își luau zborul peste zidurile și sîrmele ghimpate care împrejmuiau Aiudul.

Dacă, la mine, intenția de a fugi peste hotare nu s-a precizat decît tîrziu, după închisoare, dorința mamei de a mă vedea plecat în străinătate s-a manifestat o dată cu năvălirea rușilor în România la 23 august 1944. Pe vremea aceea însă eram mult prea optimist și trăiam din plin în spiritul de luptă împotriva rușilor și comuniștilor, care însuflețea tineretul din școli și universități. Aș fi privit atunci plecarea din țară, pentru a te pune la adăpost, ca pe un act rușinos, de dezertare de la datorie și de trădare de neam, deși mama încerca să-mi domolească judecățile pripite, elanul entuziasmelor și pornirile pătimașe ale vîrstei. Acum, după închisoare, îmi făcea mereu aluzie la o eventuală plecare, evident pe cale legală, punîndu-și speranța în tot felul de invitații sau intervenții din partea unor rude sau prieteni din Occident, cărora le comunica, prin orice ocazie se ivea, dorința ei de a mă ști scăpat din ghearele regimului.

La mine nu mai găsea de data asta opoziția de dinainte, ci numai scepticismul cuvintelor cu care excludeam asemenea posibilitate.

— Cum îți închipui că Securitatea va da pașaport unui fost deținut politic?!

Pentru a nu-i face griji, nu-i vorbeam însă de gîndul meu de a trece granița clandestin.

Era prin luna mai, cînd am aflat, printr-o prietenă care lucra la ONT Carpați, că oficiul de turism angajează, pe perioada de vară, ghizi pentru vilegiaturiștii străini care veneau să-și petreacă vacanța pe litoralul Mării Negre. Erau căutați tineri care să cunoască limba engleză sau franceză. Oferta era atrăgătoare. Aveam ocazia nu numai să stau pe gratis toată vara la mare, cu casa și masa asigurate, dar, după spusele prietenei mele, urma să primesc și un salariu destul de bun. Birourile ONT-ului erau pe bulevardul Brătianu, vizavi de cinematograful ARO, devenit Patria. Angajările se făceau fără multe formalități, de către serviciul personal, care se afla la parterul clădirii. Erau grăbiți să-și completeze numărul de ghizi de care aveau nevoie pentru sezonul care începea și nu-și mai pierdeau timpul cu verificări prea amănunțite. Prietena mea, care lucra în aceeași clădire, la serviciul contabilității, aflase întîmplător că ONT-ul comunicase oficiului de repartizare a brațelor de muncă numărul de oameni pe care voia să-i angajeze. M-a îndemnat să mă prezint chiar a doua zi, înainte ca locurile să fie ocupate și să spun că dețin informația de la „brațele de muncă". Așa am și făcut. A doua zi, m-am strecurat în rîndurile unui grup de funcționari, care tocmai pătrundeau în clădire, evitînd astfel să fiu legitimat la poartă și întrebat unde, la cine și pentru ce vreau să intru. M-am dus direct la ușa ce-mi fusese indicată și am intrat într-o încăpere mare, cu mai multe birouri, în care forfoteau o sumedenie de funcționari. Unul singur, foarte tînăr și cu înfățișare plăcută, stătea așezat la biroul lui, părînd să nu aibă nimic de lucru. Aveam să aflu a doua zi de la prietena mea că era de la serviciul de cadre. M-a văzut oprit lîngă ușă, mi-a făcut semn să mă apropii și m-a întrebat ce vreau. I-am spus că vin de la „brațele de muncă" pentru un post de ghid anunțat vacant de ONT. Tînărul s-a arătat imediat interesat și a ieșit brusc din inerția în care se complăcuse pînă atunci. Sculîndu-se de pe scaun, s-a apropiat de tejgheaua care ne despărțea, menită să oprească accesul publicului spre birourile din încăpere, și mi-a pus prima întrebare:

— Ce limbă străină cunoașteți?

— Franceza, i-am răspuns.

— O vorbiți bine?

Lăsînd modestia la o parte, i-am confirmat:

— Da! Foarte bine!

Satisfăcut de răspunsuri, a luat de pe birou un formular de angajare și a început să-l completeze, cerîndu-mi datele obișnuite: numele, prenumele, data și locul nașterii, adresa etc. Totul mergea strună. El părea mulțumit de mine, iar eu îl găseam tot mai simpatic, pe măsură ce completarea formularului se

apropia de sfîrșit. Mă vedeam deja pe plaja de la Mamaia, cînd, deodată, totul s-a împotmolit la întrebarea:

— Unde ați mai lucrat?

— La cooperativa de mase plastice.

— De cînd pînă cînd?

I-am spus, sperînd că nu va mai insista asupra subiectului. Dar el a insistat:

— Văd că nu ați lucrat la cooperativă decît cîteva luni. Unde ați mai lucrat înainte?

Nu puteam ocoli întrebarea, așa că mi-am luat inima în dinți și i-am răspuns la fel de prompt ca și mai înainte:

— Nu am mai lucrat nicăieri, fiindcă am fost în închisoare, i-am spus cu aerul cel mai natural din lume.

A urmat o scurtă pauză, după care a venit și întrebarea-cheie:

— Pentru ce?

De data asta am fost laconic:

— Politic.

Cuvîntul magic pe care îl pronunțasem și-a produs aproape instantaneu efectul. Toată graba aproape febrilă cu care îmi completase pînă atunci formularul de angajare s-a stins ca prin farmec, tînărul recăpătîndu-și brusc privirea inertă și expresia indiferentă din momentul intrării mele în birou. S-a uitat mai întîi la ceas și, deși nu trecuseră mai mult de zece-cincisprezece minute de cînd începuse să stea cu mine de vorbă, s-a mirat că se făcuse atît de tîrziu. În consecință, mi-a dat de înțeles că s-a răzgîndit și nu mai completează formularul. L-a depus deci împreună cu tocul pe birou și m-a sfătuit cum e mai bine să procedez:

— Du-te dumneata acasă, scrie o cerere de angajare și depune-o într-una din zilele următoare la poartă. Cînd se va rezolva, vei primi răspunsul în scris.

Se străduise să-mi vorbească cu aceeași amabilitate și bunăvoință ca și mai înainte, dar se vedea că nu mai prezentam pentru el același interes ca la începutul convorbirii noastre. Deși înțelesesem că mi se spulberaseră iluziile de a petrece vara la mare, nu am vrut să mă supun ritualului încetățenit, de a mă preface că dau crezare unor vorbe pe care atît eu, cît și cel ce le pronunțase le știam mincinoase. Nu puteam împiedica formularea minciunii, care ține de însăși natura comunismului, dar nu înțelegeam să mă și înjosesc colaborînd de bunăvoie la propria mea înșelare, simulînd credulitatea. Cum nu mai aveam nimic de pierdut, am fost tentat să-mi iau satisfacția, încercînd să-i smulg tînărului adevărul. M-am aplecat spre el, peste tejgheaua despărțitoare, lăsîndu-l dinadins să-mi surprindă privirea prudentă, aruncată împrejur, mi-am potrivit glasul, să nu fie auzit de funcționarii de la celelalte birouri și, aproape în șoaptă, i-am vorbit așa:

— Nu vă supărați, am văzut că sînteți un om binevoitor și, de aceea, aș îndrăzni să vă rog ceva...

Atît atitudinea mea, cît şi tonul confidenţial pe care îl adoptasem invitau, dacă nu la complicitate, cel puţin la o oarecare intimitate; ceea ce l-a şi făcut pe tînăr să mă întrebe ce doresc, tot cu glasul scăzut ca şi mine.

— Ca să nu mai pierd timpul cu demersuri de angajare inutile, v-aş ruga să-mi spuneţi sincer...

Şi aici am făcut o scurtă pauză şi, uitîndu-mă insistent în ochii lui, am continuat tot pe şoptite:

— ...se poate sau nu se poate?

L-am văzut mai întîi surprins şi apoi tulburat. Întrebarea mea nu respectase regula jocului şi îl neliniştea. A rămas un moment descumpănit. Pregeta să-mi răspundă. Apoi s-a decis. S-a uitat mai întîi pe furiş spre celelalte birouri, pe urmă din nou la mine şi în sfîrşit mi-a dat răspunsul. Abia l-am auzit, atît de încet mi l-a şoptit:

— Nu se poate...

Şi, după o ezitare, a mai adăugat:

— ...îmi pare rău...

Nu ştiu nici eu de ce, dar atunci am fost convins că îi părea rău. Poate fiindcă, în confruntarea ce avusese loc între robotul securist şi omul normal, biruise pentru o clipă cel din urmă. Ultimele cuvinte înainte de a pleca i le-am adresat numai acestuia:

— Vă mulţumesc pentru bunăvoinţa ce mi-aţi arătat-o!

LA MARE ŞI... PRIN ŢARĂ

Şi totuşi, în vara aceea, ca şi în următoarele patru, cîte le-am mai apucat în ţară, am reuşit să petrec de fiecare dată cîte trei-patru săptămîni la mare. Pentru mine şi pentru mulţi dintre prietenii şi cunoscuţii mei, concediul la mare era singura perioadă senină şi fericită din cursul anului; motiv pentru care un an întreg făceam toate economiile şi sacrificiile posibile pentru a ne putea plăti şederea timp de o lună la 2 Mai, unde ne întîlneam cu toţii. Ţin minte că două astfel de concedii le-am făcut cu banii cîştigaţi de pe urma vînzării unor broşe lucrate artizanal acasă. Materia primă, cutiile de medicamente din material plastic, mi le procurau doctorii prieteni care lucrau în spitale. În loc să le arunce, rugau surorile să le strîngă pentru mine. Lilica Ciorănescu colabora şi ea la diferitele operaţii ale procesului de fabricaţie. Cutiile de plastic le fărîmiţam într-o piuliţă şi, după ce le amestecam cu alte bucăţi de plastic colorate, le puneam la topit pe aragaz, în nişte creuzete mici de porţelan. Ni le procura prietenul nostru Giorgi Lahovary, inginer chimist, care lucra la laboratorul Comitetului Geologic. În masa vîscoasă şi încă fierbinte din creuzet introduceam cîte o rondelă de tablă subţire, decupată din capacele cutiilor de Nescafé, pe care reproduceam efigia unor monede antice, care puteau fi

văzute prin transparența materialului plastic, după ce se răcea și se solidifica. Prin apăsarea și presarea rondelelor pe suprafața unor monede, reușeam să imprim în tabla moale a cutiei de Nescafé efigia reprezentată pe monedă, căreia îi afumam apoi la flacăra unei lumînări conturul și părțile mai puțin proeminente, pentru a-i da aspectul patinat al vechimii. Mai înainte ca materialul plastic din creuzet să se întărească definitiv, fixam în el și acul de siguranță al viitoarei broșe. Ultimele operații prin care îi rotunjeam conturul, i-l șlefuiam și îi lustruiam suprafața le făceam cu glaspapir și cu un polizor de mînă găsit de Lilica printre diferitele vechituri aruncate în podul casei. Marfa era astfel gata de vînzare. Piața de desfacere erau institutele de proiectări, unde majoritatea desenatorilor erau femei.

Ideea broșelor îmi venise cu totul întîmplător, într-o zi cînd, din greșeală, pusesem pe plita încă fierbinte o cutie de plastic care se topise. Apoi, cu experiența căpătată lucrînd la cooperativă, combinată cu îndemînarea, tenacitatea și răbdarea fostului pușcăriaș, am ajuns la formula confecționării broșelor, pe care am început să le produc în serie. Nu mai țin minte ce preț ceream pe ele, dar știu că aveau succes și se vindeau ca pîinea caldă. La un moment dat, am ajuns să văd pe stradă atît de multă lume purtîndu-mi broșele, încît m-am temut să nu se sesizeze și autoritățile de apariția lor și să-l caute pe cel care comisese dubla infracțiune de a le fi fabricat și vîndut ilegal. Am oprit deci producția. Cred că episodul cu broșele poate demonstra cum, chiar sub regimul comunist, datorită unei idei mai mult sau mai puțin inspirate, reușeai să-ți asiguri sporadic un cîștig suplimentar, chiar dacă, așa cum era cazul meu, nu erai dotat cu o îndemînare deosebită pentru lucrul manual și îți lipsea simțul comercial. Știam foarte multă lume care trăia din astfel de expediente, purtînd denumirea generică, în argoul vremii, de ciubucuri. Nu ți se cerea decît să ai puțin spirit de inițiativă, un minim de imaginație și simț al improvizației și doza de prudență necesară pentru a evita rigorile legilor societății colectiviste, care sancționau manifestările negative de independență și individualism.

Cele cîteva concedii petrecute la mare, după eliberarea din închisoare, îmi sînt legate în amintire de mai multe întîmplări și evenimente, care, fiecare în felul lor, m-au impresionat în mod deosebit, influențîndu-mi, poate mai mult decît altele, cursul vieții de aci înainte.

Eram cu vreo cinci-șase prieteni pe plaja de la Mamaia, în ultimele zile ale concediului, cînd i-am cunoscut pe Victor și Elly Bossart, o pereche de elvețieni, veniți pentru prima oară în vilegiatură într-o țară socialistă. Îi împinsese curiozitatea și, în naivitatea lor de occidentali bogați și blazați, fuseseră ademeniți de perspectiva călătoriei într-o țară comunistă, pentru ei mai degrabă exotică, ce le-o trezise prospectul unui birou de turism, care lăuda frumusețile litoralului Mării Negre, proverbiala ospitalitate românească și confortul modern al hotelurilor cu serviciul lor impecabil. În privința comodităților oferite de hotel, a obrăzniciei și indolenței personalului, se lămuriseră încă din prima zi că depășeau „exotismul" pe care îl întîlniseră în Marea

Caraibelor sau în țările din lumea a treia, din Africa sau Extremul Orient. Avînd de a face numai cu ospitalitatea „socialistă" sau „de stat", nu au avut ocazia s-o cunoască pe cea autentic românească. Se resemnaseră să se bucure peste zi numai de plaja neaglomerată, de soare și de apă, iar seara să facă socoteala nopților care le mai rămîneau de dormit la Mamaia pînă la întoarcerea acasă, la Zürich.

Am mai povestit cum i-am întîlnit pe Elly și Victor Bossart, care, cu totul întîmplător, îl cunoscuseră cu cîteva zile înainte pe Pasternak, fostul meu coleg de celulă din penitenciarul de la Timișoara. O coincidență fericită, atît pentru noi, foștii pușcăriași, care am avut prilejul să ne revedem, cît și pentru ei, care au aflat astfel mai multe despre români, dar și despre regimul comunist pe care erau dispuși să-l privească cu oarecare îngăduință. Mi-am dat atît de mult osteneala să-i informez despre adevărata față a regimului, vorbindu-le de politica de exterminare din închisori și de terorizarea și abrutizarea populației prin muncă, lipsuri de tot felul și spălarea creierului prin presă, radio și ședințe de îndoctrinare, încît încet-încet am rămas numai eu și Pasternak cu ei pe plajă. Amicii mei, după ce și-au irosit în zadar toate privirile cu înțeles și semnele discrete prin care mă îndemnau la prudență, au considerat că era mai cuminte și mai puțin periculos să se ducă să înoate în larg decît să fie martori la discuția noastră. Pasternak, timid și mai ponderat din fire, îmi confirma spusele cu glas scăzut și aruncînd priviri temătoare împrejur, ceea ce venea să justifice și să dea un surplus de credibilitate afirmațiilor mele, făcute poate cu prea multă patimă și în termeni prea violenți. Cele două-trei zile, cît am mai stat cu familia Bossart pe plaja de la Mamaia, mi-am continuat cu perseverență campania „dușmănoasă, de defăimare a regimului clasei muncitoare". Am avut satisfacția succesului deplin! Oamenii au plecat acasă, lămuriți în privința propagandei mincinoase, a falsului socialism și a așa-zisei democrații populare de sub dictatura comunistă. Pe de altă parte, descoperind că România nu era o țară chiar atît de „exotică", începuseră să-i privească cu alți ochi și cu simpatie pe „băștinași". La despărțire am făcut schimb de adrese și am păstrat legătura prin corespondență.

În primăvara următoare, Elly Bossart a venit pentru o săptămînă la București. Îmi anunțase din timp data sosirii și am întîmpinat-o la aeroport împreună cu întreg grupul pe care îl cunoscuse la mare. Era încărcată de daruri și atenții pentru fiecare. Venise să regăsească veselia, căldura prietenească și încrederea cu care o înconjurasem pe plajă la Mamaia, dar și să vadă Bucureștiul, în urma interesului pe care i-l trezisem povestindu-i despre orașul supranumit cîndva micul Paris. Am căutat, împreună cu prietenul meu Dinu Mitache, să-i arătăm acele zone ale orașului neafectate de „construcțiile socialiste", unde vestigiile faimei lui trecute mai puteau fi descoperite. În puținele zile ale vizitei ei, i-am prezentat o serie de persoane — și ele niște vestigii ale lumii de altădată — care, deși trăiau la limita inferioară a mijloacelor de existență, continuau să supraviețuiască cu demnitate și decență în spațiul restrîns

al cîte unei singure camere, printre mobilele vechi pe care reuşiseră să le mai salveze la evacuarea din propriile lor case.

În schimb, pentru a descoperi aspectele vieţii cotidiene sub comunism şi ale lumii noi pe care o crease, Elly Bossart nu mai avea nevoie de ghid. Le întîlnea la tot pasul! Pe cele pe care nu le înţelegea, i le explicam. De pildă, într-o zi, pe la ora 11 dimineaţa, cînd am trecut cu Dinu Mitache s-o luăm în oraş, ea se plimbase deja în aşteptarea noastră prin jurul hotelului şi pe Calea Victoriei şi, intrigată de descoperirea ce o făcuse, ne-a întrebat:

— De ce aproape toată lumea pe care am văzut-o pe stradă purta în mînă cîte două-trei rulouri de hîrtie igienică? Am văzut chiar pe cineva ţinînd pe braţ o sfoară făcută colan, pe care erau înşirate mai multe rulouri!

Am asigurat-o mai întîi că nu izbucnise nici o epidemie de holeră. I-am explicat apoi că în comerţul socialist produsele de primă necesitate nu se vînd la orice oră din zi sau din noapte, ca în ţările capitaliste, ci apar numai sporadic şi, atunci, deşi le plăteşti, nu se spune că se vînd. Se spune că „se dau". Ştiut fiind că elveţienii sînt mai greoi la minte decît noi, românii, lui Elly i-au mai trebuit cîteva lămuriri suplimentare, ca să priceapă taina distribuirii hîrtiei igienice. Într-altă zi, ne-am adunat toţi prietenii şi am invitat-o la un aperitiv la un local de la colţul intrării Biserica Albă de lîngă biserica cu acelaşi nume de pe Calea Victoriei. Pe firma localului scria „Caviar", denumire care explica totodată şi motivul pentru care nu avusesem pînă atunci obiceiul să-l frecventăm. Îngrijoraţi la gîndul notei finale ce ne va fi prezentată, abia ne atingeam de gustările comandate de Elly. Încă nu ştiam că, în sfîrşit, nu va accepta în ruptul capului să ne lase pe noi să plătim. Afară începuse de cîteva minute o ploaie torenţială. Poate că, mai degrabă pentru a se adăposti, decît cu speranţa de a-şi vinde lozurile, a intrat în acel moment pe uşă Gogu Ştefănescu, unul dintre cei mai simpatizaţi camarazi din închisoare, supranumit Gogu Minerul, cu care stătusem şi la Cavnic, şi la Piteşti. Cu îmbrăcămintea cam ponosită şi ud leoarcă, şi-a scos de sub haină cele trei colane de sfoară, de care atîrnau „lozurile în plic", din vînzarea cărora îşi ducea zilele, în condiţii mai mult decît mizerabile, după ce fusese eliberat din închisoare. Spre uimirea clienţilor din local, am sărit de la locul meu la uşă. Cînd şi Gogu m-a recunoscut, ne-am îmbrăţişat cu efuziune nedisimulată şi chiar uşor provocatoare, aşa cum mulţi din cei eliberaţi obişnuiau să-şi manifeste cu ostentaţie în public bucuria de a-şi reîntîlni un fost camarad de închisoare. I-am spus apoi cu cine eram la masă şi i l-am prezentat lui Elly Bossart:

— Un prieten şi camarad de puşcărie, fost căpitan în armata regală română. Scos din armată şi apoi condamnat într-un proces politic, a executat aproape şaisprezece ani de închisoare, iar acum, după eliberare, negăsind de lucru, este vînzător ambulant de bilete de loterie. Deşi impresionată de scurta prezentare pe care i-am făcut-o, de data asta Elly a dat dovadă de o iuţeală de înţelegere aproape românească, declarînd că vrea şi ea să joace la loterie. Gogu i-a întins şiragurile de bilete, ca să-şi aleagă un loz.

— Le vreau pe toate, a zis ea şi, plătindu-i cele cîteva zeci de bilete, le-a pus în mijlocul mesei, rugîndu-ne pe toţi s-o ajutăm să le deschidă.

La sfîrşitul operaţiei, s-a ales cu un număr destul de mare de lozuri cîştigătoare. Premiile erau mici, dar, adunate, reprezentau totuşi o sumă deloc neglijabilă. Cu mult tact şi poate chiar mai emoţionată decît Gogu, Elly l-a convins să accepte, fără să protesteze, toate lozurile cîştigătoare pe care le strînsese în faţa ei pe masă.

Tot în legătură cu vizita lui Elly, îmi aduc şi acum aminte de neplăcuta senzaţie pe care o aveam cînd, împreună cu Dinu Mitache intram în holul hotelului Athénée Palace, unde o aşteptam să coboare din camera ei, pentru a o lua cu noi în oraş. Ne ştiam supravegheaţi şi urmăriţi de ochiul Securităţii prin personalul de la recepţie, dar şi de mereu una sau două persoane, pe care le găseam de fiecare dată aşezate în fotoliile din hol, privind împrejur cu o suspect de ostentativă indiferenţă. Aşteptau şi ele pasămite pe cineva, care nu venea însă niciodată. Din cînd în cînd se mai uitau şi la ceas, ceea ce ne făcea să glumim între noi, spunîndu-ne că erau nerăbdători să le vină echipa de schimb. În ziua sosirii lui Elly la Bucureşti, am urcat şi noi la ea în cameră, unde am mai schimbat cîteva cuvinte (bine gîndite şi cît mai banale!) înainte de a ieşi toţi trei în oraş. O prevenisem încă pe drumul de la aeroport de probabila existenţă a microfoanelor şi, deşi nu reuşisem s-o convingem, ne făcuse concesia să ne promită că se va abţine de la comentarii critice. Deşi pînă şi nouă ni s-a părut ridicolă ideea ce ne-a venit, am pus-o totuşi în aplicare, făcîndu-i semn lui Elly să tacă şi să nu dea glas întrebării care îi stătea tocmai pe buze, văzîndu-ne pe amîndoi aplecaţi asupra celor două valize cu care venise de la Zürich. Ştiind că ne expuneam ironiilor ei, i-am satisfăcut totuşi curiozitatea, dar abia cînd am ajuns în mijlocul Pieţei Palatului: pusesem peste fiecare închizătoare a celor două valize cîte un fir de păr! Cu toate că eram convinşi că o asemenea metodă primitivă nu mai era menţionată nici măcar în abecedarul spionului modern, nu rezistasem tentaţiei de a o încerca. Cîteva ore mai tîrziu, la întoarcere, am condus-o pe Elly pînă în cameră şi, fără să ne facem vreo iluzie, am verificat încuietorile valizelor. Firele de păr dispăruseră! Uluiţi, ne-am uitat unii la alţii: noi, miraţi de succesul neaşteptat al experienţei, dar şi mulţumiţi că ni se confirmaseră bănuielile, iar Elly cu admiraţie pentru flerul şi isteţimea noastră. Cercetînd conţinutul valizelor avea să constate şi ea că i se umblase în lucruri. Se vede treaba că în ţara atotputernicei Securităţi mijloacele simple mai aveau încă eficacitate, şi nu era neapărat nevoie să recurgi la arsenalul lui James Bond.

Într-o zi, din banii pe care îi economisisem din timp în vederea primirii lui Elly, am vrut să-i facem o surpriză. Am invitat-o la un aperitiv în locuinţa Lilicăi Ciorănescu, a cărei singură cameră, pe care o mai ocupa în fosta ei casă, deşi servea şi de dormitor, şi de salon, şi de sufragerie, era mai luminoasă şi mai primitoare decît camera mea de la parter. Elly a făcut cu această ocazie cunoştinţă şi cu promiscuitatea în care locuia atît de multă lume în „raiul co-

munist". Contrastul avea să fie de-a dreptul şocant pentru ea, cînd avea să vadă pe masă o sticlă de şampanie şi o cutie cu icre negre. E drept că şampania nu era franţuzească, iar cutia nu prea mare, dar aveam scuza că ne aflam în România anilor '60 şi surpriza ne-a reuşit. Elly, ca mai toţi occidentalii, credea că sturionii, producătorii de icre negre, nu se pescuiesc decît în Rusia şi în Iran, pe pieţele din vestul Europei fiind cunoscute ca exportatoare de caviar numai aceste două ţări. Elly ne vorbise de preţul exorbitant al icrelor negre, care chiar şi pentru ei erau un lux pe care nu şi-l puteau permite decît la zile festive. Icrele le procurasem chiar de la Athénée Palace. Mai exact spus, mi le vînduse pe sub mînă şeful ospătarilor, cum li se spunea chelnerilor sub regimul socialist, care cultiva „neaoşismele", de la restaurantul hotelului. Nu mai ştiu cine îmi indicase sursa şi mă şi recomandase ca persoană de încredere „domnului George". Domnul Jorj (aşa i se pronunţa numele) rezistase pe poziţia de „oberkellner", pe care o avusese şi pe vremea „regimului burghez". Chelner de şcoală veche, stilat, şi la vorbă, şi la ţinută, înalt, chel, cu figură distinsă, devenise o adevărată instituţie, la a cărui pricepere apela şi noul regim al proletariatului ori de cîte ori trebuia să organizeze banchete mai simandicoase. Moştenit de nomenclatura comunistă de la protipendada Bucureştiului de altădată şi probabil şi de Securitate de la vechea Siguranţă, domnul Jorj era nelipsit de la mesele ce se ofereau personalităţilor sau delegaţiilor străine care ne vizitau ţara. Nu pot încheia aici digresiunea prilejuită de cutia de icre negre, pe care, aşezîndu-mă aşa cum ne înţelesesem la o masă de la braseria hotelului, domnul Jorj mi-o depusese cu o mînă în poală, în timp ce cu cealaltă îmi servea berea, fără să pomenesc şi de întîmplarea care mi l-a scos iar în cale.

Trecuseră mai bine de zece ani de cînd părăsisem Bucureştiul. Eram la München şi mă dusesem cu cîţiva cunoscuţi la deschiderea tîrgului internaţional la care îşi expunea şi România produsele. La standul românesc, cam sărăcăcios şi neatrăgător prezentat, nu se opreau prea mulţi vizitatori. Cele cîteva angajate, care îmbiau vizitatorii să guste din caşcavalul, salamul de Sibiu şi ţuica naţională, îşi făceau treaba cu stîngăcie, aruncînd împrejur priviri piezişe şi stînjenite, iar dacă le vorbeai româneşte, se speriau de-a binelea, îţi răspundeau laconic la întrebări şi se îndepărtau cît mai repede. Aerul condiţionat din hala expoziţiei nu reuşea să-ţi alunge impresia că respirai iar atmosfera apăsătoare a Bucureştiului anilor '60, dominată de teamă şi suspiciune, care plutea în standul românesc şi te făcea să-ţi mai treacă de dorul ţării. Bineînţeles că pe nemţi, lipsiţi fiind de experienţa noastră de o viaţă în lumea comunistă, nu îi încercau aceleaşi sentimente. În cadrul expoziţiei, într-una din săli, fusese amenajat un restaurant în care se serveau mîncăruri şi băuturi româneşti. Întreg personalul de serviciu, de la bucătari pînă la chelneri, fusese adus din ţară. Ne-am aşezat şi noi la o masă. Era vremea prînzului. Care nu mi-a fost însă mirarea văzîndu-l venind să ne ia comanda tocmai pe domnul Jorj! L-am recunoscut imediat. Era neschimbat. Îmbrăcat în fracul lui impecabil,

era întruchiparea însăşi a demnităţii în exerciţiul funcţiunii. Domnul Jorj nu cunoştea nici indolenţa, nici slugărnicia şi nici obrăznicia ospătarilor, care făceau ruşinea restaurantelor de stat din România socialistă. Serviabil, dar nu servil, amabil, fără să fie obsecvios, impunea respect respectîndu-şi clientul, de care se apropia cu discreţie, fără să-i forţeze intimitatea, cercetîndu-i gusturile şi sfătuindu-l în privinţa meniului. Nu mi-am putut da seama dacă şi el şi-a adus aminte de mine. Deşi memoria e una din calităţile principale ale chelnerului bun, tot de meserie ţine şi jocul privirii şi zîmbetul abia schiţat, prin care te lasă să înţelegi că te-a recunoscut, chiar dacă habar nu are cine eşti. Ţin minte că din toată lista de bucate nu m-a tentat să cer decît mămăliguţă cu brînză şi smîntînă, la care domnul Jorj şi-a permis să-mi aprecieze alegerea, spunîndu-mi că şi el mi-ar fi recomandat tot mămăliguţă sau sărmăluţe în foi de viţă, care „sînt şi ele foarte bune". Să fi vrut să insinueze că toate celelalte feluri de pe lista de bucate nu erau comestibile? Pe figura lui nu am putut citi răspunsul la întrebare, dar am rămas cu impresia că asta voise să-mi transmită. Majoritatea nemţilor de la mesele din jur nu veniseră să încerce nici mîncărurile, nici băuturile româneşti. Îşi consumau tot berea lor bavareză. Între timp, ne-a atras atenţia agitaţia febrilă a chelnerilor, care, sub îndrumările domnului Jorj, alăturaseră vreo patru-cinci mese, grăbindu-se să aşeze pe ele tacîmurile şi să tragă scaunele în dreptul lor. Curioşi să vedem pentru cine se pregătea o masă atît de lungă, cu zece-douăsprezece scaune în jur, am mai comandat cîte o bere şi ne-am prelungit şederea în restaurant. N-am aşteptat mult.

Dincolo de uşa încă închisă a restaurantului s-a iscat o larmă de glasuri şi rîsete, mai întîi confuze şi nu prea deslușite, dar devenind treptat tot mai clare, pînă ce am surprins cîteva crîmpeie de vorbă românească. Apoi, cînd uşa s-a deschis, zgomotul făcut de grupul care a intrat a umplut deodată încăperea, de parcă, brusc, cineva ar fi răsucit la maximum butonul unui aparat de radio, pus pînă atunci în surdină. Să tulburi liniştea care domneşte de obicei în restaurantele din Germania, unde conversaţiile se duc în soto-voce şi lumea nu duelează cu tacîmurile, ţi se pare aproape o blasfemie. Poate că tocmai această reţinere, manifestată de-a lungul anului, îi face pe nemţi să caute o defulare atunci cînd se dezlănţuie în berării, de „Oktoberfest", golind „mass"-uri după „mass"-uri, congestionaţi la faţă, cîntînd şi răcnind cît îi ţine gura. Surpriza nemţilor de la mese, la irupţia zgomotoasă a noilor veniţi, nu avea să se oprească aici. De altfel, nici a noastră, cu toate că în privinţa manifestărilor temperamentale eram dispuşi să fim mai concesivi decît nemţii. Grupul de vreo zece inşi gravita în jurul unuia dintre ei, care părea să fie personajul principal, după care toţi ceilalţi căutau să-şi modeleze atitudinea, vorbind, rîzînd şi gesticulînd la fel ca el. Cel care le servea de model era şeful delegaţiei comerciale şi economice a României la tîrgul din München, iar ei, membrii acestei delegaţii de specialişti, din ministerele de resort de la Bucureşti. Întîmplător, masa noastră era foarte bine plasată pentru a asista la spectacolul ce ni l-au oferit reprezentanţii guvernului de la Bucureşti. Ocupam fotoliile de or-

chestră, cu vizibilitate și acustică ideal! L-am văzut pe domnul Jorj ieșindu-le înainte și indicîndu-le, cu gest de maestru de ceremonii, masa ce li se pregătise. Trăgînd personal scaunul din capul mesei, l-am auzit poftindu-l pe „domnul ministru" să ia loc. (Probabil că apelativul „domn" era o variantă pentru uz extern, în speranța vană de a ascunde în spatele lui „tovarășul".) Tovarășul însă nu putea și nici nu voia să se ascundă. Nu-l lăsa nici înfățișarea, nici caracterul. Era mult prea sigur pe el, mult prea convins că nimeni nu-l poate împiedica să se poarte cum îi vine lui bine și mult prea obișnuit să nu se sinchisească de părerea celor din jur, pentru a avea vreo reticență. Tonul venea chiar de la domnul ministru, care își dădea în petic din toată ființa lui, pornind de la aspectul fizic și îmbrăcăminte, pînă la felul cum umbla, cum ședea pe scaun, cum mînca, vorbea și rîdea.

Nu discreția mă oprește să-i dau numele, dar nu i l-am reținut dintr-un defect mintal, care m-a făcut să nu-i pot niciodată deosebi pe unul de altul pe mai marii regimului comunist, deși nu le contest originalitatea numelor. Niciodată nu am știut cum arătau la față și ce funcții ocupau tovarășii Cioară, Burtică, Pacoste, Gîdea — sau cum îi mai chema — din cauza vitezei cu care erau „rotați" sau cădeau în dizgrație și a faptului că îi consideram numai ca pe niște piese standard, fără personalitate, ale aceluiași mecanism. După gabarit și întreaga lui înfățișare, domnul ministru întrunea caracteristicile fizice ale nomenclaturistului clasic. Părea scos din galeria monștrilor, cum le spuneam noi, dușmanii înrăiți, celor care din balconul Kremlinului primeau defilarea de 7 Noiembrie. Geometric, se înscria și el, ca și ei, mai degrabă într-un pătrat, decît într-un dreptunghi. Burta de om îmbuibat, ce i se revărsa peste curea, ceafa lată și fața buhăită îi completau portretul și asemănarea cu tovarășii lui de luptă pentru un trai mai bun al clasei muncitoare. Dar nu atît prin aspectul lui fizic sau prin îmbrăcăminte avea să devină punctul de atracție al privirilor din sala restaurantului, cît prin atitudinea și manifestările lui în tot timpul mesei. Domnul ministru era bine dispus, jovial și degajat. Se simțea la largul lui, demonstrînd o totală lipsă de complexe. O dată tolănit pe scaunul din capul mesei, s-a întors spre domnul Jorj și, pocnind din degete, i-a strigat să se apropie, deși acesta se afla numai la un pas distanță. Tot în auzul întregii săli, i-a comandat și mîncarea, și băutura, după care s-a adresat celorlalți delegați, care pînă atunci stătuseră într-o expectativă respectuoasă. Tonul și stilul conversației care s-a pornit le-a dat domnul ministru. Le vorbea comesenilor cu tu, mă și bă, dîndu-le diferite epitete amicale, legate de trăsăturile mai accentuate ale figurii fiecăruia. Mi-aduc aminte că pe unul din ei nu-l scotea din „bă, năsosule!" Le acorda această familiaritate ca pe o favoare, pentru care beneficiarii se grăbeau să se arate recunoscători, făcînd haz de fiecare vorbă de duh pe care o spunea.

Nemții de la mesele vecine nu puteau gusta ca noi întreaga savoare a conversației de la masa delegației române, scăpîndu-le sarea și piperul glumelor și suculența expresiilor tot mai slobode din limbajul domnului ministru, care

nu mai era tributar limbii „vechilor cazanii". Pe măsură ce mîncau și beau, spiritele se încingeau și zaiafetul lua proporții. Mai ales sonore! Cîțiva dintre delegați, urmînd exemplul șefului, își scoseseră și ei hainele, simțindu-se ca la ei acasă. Domnul ministru, răsturnat pe scaunul lui, vorbea și rîdea cu gura plină, subliniindu-și spusele cu gesturi largi și fandări spectaculoase cu cuțitul sau cu furculița spre interlocutor. Am surprins la nemții din restaurant același schimb de priviri jenate, ca la publicul din fața țarcului cu maimuțe din grădina zoologică, la vederea gesturilor obscene ale pavianilor. Dintr-un stupid și prost plasat sentiment național, am încercat să le găsesc o scuză domnului ministru și ciracilor lui pentru felul în care își reprezentau țara și pe români în străinătate, căutînd o asemănare între chiolhanul de la masa lor și pitorescul atmosferei de la o masă de nuntă cu dar din mahalalele Bucureștiului. Nu am reușit însă să mă consolez cu această explicație, care mi-ar fi menajat mîndria valahă. A trebuit să accept rușinea de a fi de un neam cu adunătura de mîrlani care venise să-i reprezinte pe români la München. Amintindu-mi acum de scenele de la masa delegației române, mă cuprinde aceeași indignare ca și atunci. Pe de altă parte, nu-l pot uita nici pe domnul Jorj, pe care l-am observat tot timpul cît s-a ocupat de serviciul din sala restaurantului. Cel puțin el era de admirat. Atent, prevenind de cele mai multe ori dorințele clienților înainte de a fi exprimate, răspundea cu egală amabilitate la toate chemările, indiferent dacă era solicitat prin semne discrete și rugat civilizat sau strigat mitocănește de tovarășii veniți de la București. Domnul Jorj era prea stilat pentru a face vreo deosebire între clienți. Calm și imperturbabil, îi servea pe toți cu același zîmbet profesional, fără ca privirea neutră, lipsită de orice expresie, să-i reflecte gîndurile. I-am surprins privirea de cîteva ori; o dată cînd domnul ministru își sorbea zgomotos supa din lingură și altă dată cînd tocmai își vîra cuțitul pînă la plăsele în gură; și tot inexpresivă era. Poate totuși puțin prea insistent de inexpresivă! M-am abătut cam mult de la subiect, dar episodul de la München mi-a rămas înfipt ca un spin în minte. Și acum îi simt uneori înțepătura, trezindu-mă la realitate și atițîndu-mi din nou răzvrătirea, ori de cîte ori dau semne de oboseală și tind să devin mai bun, mai blînd și iertător.

În ceea ce-l privește pe domnul Jorj, cred că Elly Bossart i-a dat cel mai valoros certificat, cînd, într-o zi, am luat masa împreună la Athénée Palace și l-a văzut în exercițiul profesiunii:

— Parcă ar fi un majordom elvețian!

Spre norocul regimului, obsedat să prezinte străinilor o falsă imagine idilică a României socialiste, Elly nu a avut ocazia să cunoască nici un ministru. M-am străduit să compensez această lacună, și Elly s-a întors în Elveția lămurită asupra deosebirii dintre cele două imagini ale țării: cea autentică și neretușată — și cea trucată, prezentată de propaganda regimului.

Într-o vară, mi-am scurtat șederea la mare și, cu banii pe care îi mai aveam, mi-am luat un bilet în circuit, valabil pe calea ferată și autobuzele RATA, cu

care am circulat timp de zece zile prin țară. Doream demult să-mi revăd niște prieteni răspîndiți prin diferite localități. Primul popas l-am făcut la Moinești, la Gioga Parizianu, care își găsise un loc de muncă la dispensarul local. În așteptarea și speranța că își va putea continua studiile de medicină, începute înainte de arestare, ocupase un post de infirmier sau asistent medical. Spunea despre sine, în glumă, că era „soră" de spital. Nu apucasem să-mi anunț vizita. Surpriza și bucuria revederii au fost cu atît mai mari, cînd, întorcîndu-se de la slujbă, m-a găsit așteptîndu-l în casa familiei la care îmi dăduse adresa.

De la stația de autobuz, unde coborîsem, mersesem pe jos destul de mult, pe o ploaie măruntă și rece, ca de toamnă. Îmi mai amintesc doar de o stradă plină de gropi și băltoace, care mi s-a părut nesfîrșit de lungă și urîtă. Fusese cîndva pietruită, dar nu avea nici trotuare, nici rigole de scurgere. Cred că nu avea canalizare. De-a lungul străzii, se înșirau, alipite una de alta, case joase și murdare, cu tencuiala căzută și zidurile pătate de noroiul împroșcat de roțile camioanelor în trecere. Ușile și ferestrele aveau toate obloane de lemn pe dinafară, care, o dată închise, puteau fi întărite cu cîte un drug de fier transversal, prins în lacăte. Aveam să aflu că strada și casele arătau așa cum fuseseră și înainte de război, cînd Moineștiul era un tîrg patriarhal moldovenesc, cu o numeroasă populație de mici negustori evrei. După emigrarea lor în Israel, strada își pierduse caracterul comercial, dar noii locuitori, majoritatea veniți din alte regiuni ale țării, nu-i schimbaseră înfățișarea. Toate casele prezentau la stradă aceleași fațade, de prăvălii de tîrg provincial de altădată, cu uși și ferestre ce puteau fi ferecate și cu urmele încă vizibile pe ziduri ale fostelor firme. Din încăperea de la stradă, destinată înainte vreme mărfurilor și negoțului respectiv, pătrundeai printr-o ușă în locuința propriu-zisă, compusă din cîteva camere, sub care, din cauza terenului în pantă, se mai aflau mici încăperi amenajate pentru dependințele gospodăriei. Proprietatea fiecărei case mai cuprindea în continuare o porțiune de teren, la fel de îngustă cît locuința și lungă de vreo zece-cincisprezece metri, despărțită de vecinul din dreapta și din stînga cu garduri înalte din scînduri. Privită din spate, casa părea să fie cu etaj, accesul din curte la încăperile de locuit de deasupra dependințelor fiind asigurat printr-o scară de lemn destul de abruptă și cu trepte înguste. Dacă aspectul exterior, atît al fațadei dinspre stradă, cît și al intrării prin curtea din dos, plină de noroi, era mai mult decît sordid, interiorul casei contrasta printr-o curățenie exemplară. Casa în care m-am întîlnit cu Gioga era locuită de o familie de macedoneni, dacă nu mă înșel, refugiată din Dobrogea, la cedarea Cadrilaterului. Din păcate, multe amănunte despre membrii familiei și ziua petrecută în mijlocul lor mi s-au șters din minte. Nu am uitat însă căldura cu care m-au primit și acceptat între ei, tratîndu-mă ca pe un vechi prieten. Prezentarea și recomandarea lui Gioga au fost garanția care le-a deschis sufletul și le-a dezlegat limba. Din toată acea familie, destul de numeroasă, cu reprezentanți de toate vîrstele, personajul central era străbunica. Era foarte bătrînă. Nu se mai putea ridica în picioare și nu umbla decît susținută. Mintea

îi rămăsese în schimb intactă, şi ochii vii îi sclipeau de inteligenţă. Era îmbrăcată în negru, şi tot ce purta pe ea era din lînă de oaie, împletit şi ţesut în casă. Aşezată în pat, cu spatele drept, proptit de o pernă pusă la perete, îşi plimba ochii de la un vorbitor la altul, urmărind cu interes tot ce se spunea. Grija, atenţia şi respectul cu care o înconjura întreaga familie, strînsă roată în jurul patului, ca la sfat, părea o scenă dintr-un ritual străvechi, în care cei prezenţi aşteptau verdictul celui mai vîrstnic şi mai cu minte din adunare. Deşi bătrîna asculta toate părerile, nu catadicsea să intervină întotdeauna în discuţie, dar de fiecare dată cînd o făcea, ştia să pună punctul pe i şi să încheie subiectul cu cîte un sfat sau o vorbă înţeleaptă, plină de duh, uneori subtilă şi cu tîlc, alteori nu lipsită de umor. Am aflat de la Gioga că în orice împrejurare i se cerea părerea şi că nimeni din familie nu întreprindea nimic înainte de a o consulta, după cum nimeni nu îndrăznea să-i iasă din vorbă. Bătrîna se bucura de o autoritate necontestată de cap de familie.

Am întîrziat asupra descrierii aşezării casei şi am insistat asupra personalităţii acestei femei, pentru că aceste două elemente fuseseră hotărîtoare pentru viaţa unuia din membrii familiei, căutat de Securitate şi dispărut fără urmă timp de mulţi ani de zile. Regret că nu-i mai ţin minte numele şi nici anul în care venise Securitatea să-l aresteze. Cred că era între anii 1948 şi 1952, în epoca marilor valuri de arestări. Dacă nu mă înşală memoria, cel urmărit era avocat. Soluţia salvării lui de la arestare o dăduse bătrîna, hotărînd să-l ascundă în propria casă. La îndrumarea ei şi profitînd de terenul în pantă pe care era construită casa, fusese săpată şi amenajată sub duşumele o ascunzătoare, în al cărei spaţiu redus nu era loc decît pentru un pat şi o măsuţă. Înălţimea nu-i permitea omului să stea în picioare, ci doar aşezat sau culcat. Punînd duşumelele la loc, accesul în ascunzătoare era perfect camuflat. Jumătate din podeaua camerei sub care fusese săpat bîrlogul era situată direct pe partea orizontală a solului dinspre stradă, pe cînd cealaltă jumătate, aşezată pe grinzi susţinute de stîlpi, se afla în surplombă, deasupra terenului care cobora în pantă abruptă spre curtea din spatele casei. Examinînd casa, şi pe dinăuntru, şi pe dinafară, rămîneai cu impresia că numai încăperea fostei prăvălii de la stradă era construită pe fîşia de teren orizontal şi că următoarea cameră se afla în întregime în surplombă deasupra uşii. Era o iluzie optică ce se datora cămăruţelor şi dependinţelor ce se vedeau din curte îngrămădite sub partea etajată a casei. Pînă şi agenţii Securităţii s-au lăsat înşelaţi de aceste aparenţe cu ocazia descinderilor şi percheziţiilor pe care le-au făcut în căutarea dispărutului. În primii ani au fost mai insistenţi, apoi, cu timpul, şi-au mai rărit vizitele, pentru ca în cele din urmă să renunţe definitiv să-l mai caute pe fugar acasă.

Însă ai casei au trăit, în toţi aceşti ani, într-o stare de alarmă permanentă, aşteptîndu-se în orice moment, din zi şi din noapte, la o nouă percheziţie domiciliară. Iar cel ascuns şi-a petrecut mai tot timpul, în aceiaşi ani, claustrat în bîrlogul lui de sub duşumele, în tovărăşia cărţilor pe care i le procura familia. Mi s-a povestit cu lux de amănunte despre problemele pe care le-a ri-

dicat alimentarea lui cu cărți. De-a lungul anilor, se perindaseră prin ascunzătoarea de sub duşumele sute, dacă nu mii de volume, de istorie, literatură, ştiinţă, tratate de drept şi de tot felul, împrumutate de la prieteni şi cunoscuţi din alte localităţi şi transportate, treptat şi în mod discret, într-un du-te-vino care nu trebuia să bată la ochi. Atît cantitativ, cît şi calitativ, consumul unei asemenea lecturi nu putea fi justificat de nivelul intelectual destul de modest al celorlalţi membri ai familiei. Datorită prudenţei cu care procedaseră, traficul clandestin de cărţi trecuse neobservat. Omul nostru nu-şi părăsea decît rareori ascunzătoarea şi atunci doar noaptea şi pentru scurtă vreme. Din casă nu ieşea. Se plimba puţin prin cameră, numai pentru a-şi dezmorţi picioarele şi intra iar la loc sub podele. Aşa s-au scurs anii pînă în 1964 cînd, o dată cu decretul care eliberase deţinuţii politici din închisori, a putut ieşi şi el la suprafaţă. Şi la propriu, şi la figurat.

Izbit de lumina zilei, a ameţit şi el, la fel ca şi noi, cînd am ieşit, după ani, din semiobscuritatea celulelor şi am văzut pentru prima oară soarele. Şi primii lui paşi au fost tot şovăielnici, ca şi ai noştri, pînă ce articulaţiile anchilozate de nemişcare şi-au recăpătat elasticitatea. Paloarea puşcăriaşului se aşternuse şi pe faţa lui, deşi nu stătuse cu noi în spatele gratiilor. Asemănările dintre cel care trăise benevol în claustraţie, în carcera pe care singur şi-o alesese, şi cel care fusese silit să suporte regimul impus deţinuţilor din închisorile comuniste, se opreau aici. Condamnatul voluntar, din groapa săpată sub podelele casei, se bucurase, în toţi anii de recluziune, de avantaje neprevăzute de regulamentul din închisori: se hrănise normal, nu fusese insultat sau maltratat, nu-i lipsise contactul cu familia şi avusese posibilitatea să citească şi să se instruiască. Fusese privat în schimb de căldura şi camaraderia umană din închisori. O lipsă compensată, poate, de satisfacţia de a-şi fi îngrădit, după voia lui, libertatea!

Am rămas două zile în Moineşti, petrecîndu-mi timpul, fie în mijlocul familiei de macedoneni, fie numai cu Gioga, care se învoise de la serviciu, ca să putem sta mai mult împreună. Amîndoi am trecut din nou în revistă vechiul nostru plan de fugă din ţară prin Bulgaria. Atît din motive personale, cît şi ale situaţiei generale, am considerat că, deocamdată, nu era momentul oportun să ne asumăm riscurile unei treceri clandestine a frontierei. Ne gîndeam ca mai întîi să ne încropim fiecare o situaţie cît de cît stabilă, care să ne asigure un minimum necesar existenţei, urmărind şi punîndu-ne totodată speranţe în desfăşurarea evenimentelor politice, care păreau să prevestească o continuare a destinderii în relaţiile internaţionale şi o îmblînzire a regimului din interior. Cînd eram închişi între zidurile închisorii, slabele şanse de supravieţuire ne făceau să preţuim altfel viaţa şi ne îndemnau să înfruntăm orice pericol pentru a ne salva. Acum însă, deşi convinşi de provizoratul libertăţii ce ne fusese acordată de regim, viaţa căpătase o mai mare valoare şi devenisem mai prudenţi, nemaifiind dispuşi să ne-o expunem cu aceeaşi uşurinţă. Oricum, ideea fugii nu am părăsit-o, dar traducerea în fapt am amînat-o *sine die*.

Cele două seri petrecute cu Gioga s-au prelungit pînă tîrziu în noapte. Ne-am povestit unul altuia impresiile culese în viața de toate zilele de după eliberarea din închisoare. Am vorbit de greutățile materiale cu care eram confruntați și ne-am mărturisit fiecare dezamăgirile suferite la reluarea contactului cu lumea de afară și chiar cu prietenii pe care îi simțeam înstrăinați. Ne-am împărtășit părerile despre situația politică, încercînd să ne justificăm incurabilul nostru optimism, amăgindu-ne cu argumente care să ne îndreptățească speranțele într-un viitor așa cum ni-l doream. Sfîrșeam însă mereu prin a ne reaminti de închisoare și a evoca numele celor cu care conviețuisem în detenție și datorită cărora trăisem momente de satisfacție de neuitat. Amîndoi le duceam dorul, după eliberare nici unul din noi negăsind prin lumea de afară decît rareori pe cineva care să le compenseze lipsa. Tîrziu, cînd ne prididea somnul, ne despărțeam făcînd cîte o glumă amară pe seama unei libertăți care avea darul să ne trezească dorul de pușcărie. Gioga pleca să doarmă la familia de macedoneni, cedîndu-mi mie peste noapte camera ce îi fusese repartizată de autoritățile locale. Se afla într-o clădire mizerabilă, cu locuințe pentru salariați. Îmi amintesc doar de un coridor lung și întunecos, cu camere pe ambele părți. La capătul lui, un singur W.C. pentru toți locatarii și o cămăruță cu un duș care nu funcționa completau nevoile confortului comun, prevăzute de standardele socialiste. Camera lui Gioga, sărăcăcioasă ca o chilie, avea drept mobilier numai un pat și un scaun. Pe jos, într-un colț, o valiză ținea loc de dulap. În lipsa lui Gioga, doar cerga macedoneană colorată, care acoperea patul, mai îmblînzea austeritatea încăperii. Două zile mai tîrziu, am părăsit Moineștiul. Gioga m-a condus pînă la stația autobuzului. De pe scara mașinii, înainte de a mă pierde în valul călătorilor care aglomerau intrarea în autobuz, i-am mai făcut cu mîna un semn de rămas bun. Nu bănuiam atunci că ne întîlnisem pentru ultima oară.

Următorul popas l-am făcut la Piatra Neamț, la Lie. Am mai povestit în altă parte cum l-am găsit făcînd un pachet cu alimente pentru fratele lui, rămas sub ocupație sovietică în ținutul Herța. Îmi amintesc și acum scena revederii noastre și mă văd din nou așezat la masă și scriind, sub dictarea lui, „Întoarcerea din cruciadă", poezia lui Radu Gyr, pe care mi-o recitase în închisoare. Îmi plăcuse mult, dar nu reușisem să o învăț pe de rost. Știind-o însă depusă la loc sigur în memoria lui Lie, am profitat de ocazie să-i cer să mi-o repete, ca să mi-o notez. O dată așternută pe hîrtie, poezia devenea automat corp delict, așa încît a continuat de aci înainte să trăiască în clandestinitate. Am ținut-o, o vreme, ascunsă la mine, în București. Apoi a găzduit-o mama, rămînînd la ea și după plecarea mea în străinătate. A ieșit din clandestinitate abia în 1977, cînd mi-a adus-o mama la München și a fost publicată. Exemplarul scris de mînă la Piatra Neamț îl păstrez și acum. M-am bucurat să-l regăsesc pe Lie, așa cum de altfel mă și așteptam: adică neschimbat. Darul de a rămîne mereu același, în toate împrejurările, îl mai are și azi. M-am despărțit de el cu regretul de a nu fi putut sta mai mult împreună. Ne-am mai revăzut cu ocazia unor

drumuri pe care le-a făcut la București, cînd a cunoscut-o și pe gazda mea, Lilica Ciorănescu, cu care a păstrat legătura după plecarea mea din țară. Cu prudența cuvenită, prin corespondența pe care o purtam cu ea, Lilica îmi strecura din cînd în cînd printre rînduri cîte o veste despre Lie.

De la Piatra Neamț, nu m-am mai oprit pînă la Vatra Dornei, refăcînd în sens invers o parte din drumul parcurs cu un deceniu în urmă, cînd evadasem de la Cavnic. Am revăzut cu emoție acoperișul de țiglă viu colorată și turla bisericii din Iacobeni. Căutînd de la fereastra vagonului să identific, din goana trenului, locurile pe care le bătusem atunci cu piciorul, mergînd de la Vatra Dornei spre Iacobeni, mi s-a părut că recunosc, sau poate numai mi-a plăcut să-mi închipui, că păduricea de pe coasta dealului, nu departe de șosea, era fostul lăstăriș în care, împreună cu Titi Coșereanu, uzi pînă la piele și tremurînd, am petrecut o parte din noapte sub o ploaie care nu mai contenea. Acum, cerul era senin, dealurile însorite, iarba, livezile și pădurile înverzite, iar apa Bistriței, pe lîngă care alerga trenul, nu mai era tulbure și învolburată ca atunci. La zgomotul asurzitor al roților, cînd trenul s-a angajat pe podul metalic de peste Bistrița, am tresărit și, instinctiv, am început să caut din ochi santinela de pază. Era podul pe lîngă care trecusem cu Titi după evadare, în drumul nostru către Iacobeni. Revăzîndu-l acum, am retrăit pentru o clipă în amintire spaima de atunci, provocată de răcnetul neașteptat al santinelei, care izbucnise în bezna nopții, la numai cîțiva pași de noi, somîndu-ne să stăm.

Am coborît în gară la Vatra Dornei. Eram nerăbdător să-l văd pe dr. Mihai Savu, cu care legasem o strînsă prietenie în spitalul lagărului de la Salcia, unde-i fusesem pacient. Abia așteptam să-l îmbrățișez și să-i vorbesc despre controlul ce mi-l făcusem la spitalul Filaret, unde dr. Serge Băicoianu constatase că tratamentul pe care mi-l aplicase Savu la Salcia fusese salutar. La emoția revederii noastre avea să participe și Claire, curajoasa lui soție, care, în încercarea de a-și vedea bărbatul, înfruntase paza Securității din Balta Brăilei, venind cu motocicleta pînă la poarta lagărului. Am avut multe să ne povestim, fiecare din noi contribuind cu amintirile lui la reconstituirea unor episoade care ne mai erau încă vii în minte. La un moment dat, Miki Savu a dispărut pentru cîteva minute. S-a întors apoi însoțit de un necunoscut. Surpriza am avut-o cînd ne-a prezentat. Străinul era tot unul de-ai noștri, un fost deținut: Riki Țurcanu! Ne-am îmbrățișat, de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea, deși nu ne văzusem niciodată la față. Ne știam însă din auzite, din informațiile care circulau din gură în gură în lumea închisorilor. Proasta reputație pe care amîndoi reușisem să ne-o facem în ochii Securității și administrației pușcăriilor prin care trecusem fiecare era pentru noi cea mai bună recomandare pentru a ne considera camarazi și prieteni, încă înainte de a ne cunoaște. Ani de zile, Riki Țurcanu figurase pe lista oamenilor cu care aș fi dorit să mă întîlnesc în închisoare, dar întîmplarea făcuse ca în popasurile noastre prin diferite penitenciare să nu ne nimerim niciodată în aceeași celulă.

Se spune că, atunci cînd se întîlnesc doi foşti camarazi de închisoare, o altă persoană nu mai ajunge să plaseze nici un cuvînt. În ziua aceea, la Vatra Dornei, am fost trei! Şi ziua ni s-a părut tare scurtă! Noaptea am dormit în locuinţa unei mătuşi a lui Riki, care lipsea din localitate, iar a doua zi, nevoit să respect durata călătoriei prevăzută în biletul-circuit, a trebuit să plec mai departe. Peste cîţiva ani, aveam să mă întîlnesc mai des cu Miki Savu şi cu Riki Ţurcanu, dar nu pe meleagurile Bucovinei, ci în Germania, unde am ajuns pe rînd toţi trei.

Deşi, pe drumul reîntoarcerii, îmi fixasem Lugojul ca ultimă etapă a itinerarului, nu m-a răbdat inima să nu mă opresc, între două trenuri, şi la Timişoara. În cele două-trei ore pînă la trenul următor, m-am plimbat prin centrul oraşului, încercînd să redescopăr, după ani, imaginile surprinse din goana jeepului Securităţii, care mă transportase la Tribunalul Militar. Nu am mai recunoscut mare lucru. Priveliştea de acum nu mi-a sugerat nici o asemănare cu fragmentele de imagini, lipsite de continuitate, pe care le întrezărisem atunci de-a lungul bulevardului Loga. N-am fost în stare să descopăr nici clădirea policlinicii M.A.I., unde fusesem dus la dentist, şi nici măcar fostul sediu al Securităţii (între timp mutat), unde fusesem anchetat şi încarcerat înainte de proces. Cum nu-mi puteam permite riscul de a cere cuiva vreo lămurire în acest sens, m-am declarat satisfăcut cu plimbarea, făcută prin centrul oraşului, pînă la ora sosirii trenului, care avea să mă ducă mai departe, la Lugoj.

Nu cunoşteam oraşul de pe valea Timişului, dar îmi devenise atît de familiar din descrierile şi relatările lui Iosif Ripan, încît nu mi s-a părut deloc străin. În închisoare, Iosif îmi vorbise atît de sugestiv despre viaţa şi mentalitatea lugojenilor şi despre unele aspecte specifice ale oraşului, încît m-am simţit integrat în atmosfera lui, chiar de la primii paşi făcuţi pe peronul gării. Am ajuns în centrul oraşului, orientîndu-mă singur, avînd chiar din loc în loc impresia că mai trecusem şi altă dată pe acolo. Mai departe, pînă la strada pe care locuia Iosif, m-au îndrumat alţi trecători. Am stat la Iosif Ripan două zile. În casă, dar mai ales umblînd prin oraş, am vorbit mult despre situaţia noastră de după ieşirea din închisoare. Libertatea lui Iosif era mult mai îngrădită decît a mea. Într-un oraş mare ca Bucureştiul te puteai uşor cufunda în anonimat, pierzîndu-te în mulţime, Securitatea nefiind în stare să te ţină sub observaţie continuă. Într-un oraş mic, de provincie, însă, cum era Lugojul, şi în care mai toţi localnicii se cunoşteau, fie personal, fie numai din vedere, cu o Securitate extrem de activă, te aflai sub o supraveghere permanentă a agenţilor şi turnătorilor, care ştiau în orice moment unde te găseşti şi cu cine te întîlneşti. Dacă mai erai şi legionar, şi fost deţinut politic, ca Iosif Ripan, erai cunoscut autorităţilor ca un cal breaz şi nu scăpai nici o clipă din colimatorul Securităţii. De altfel, Iosif mă avertizase din primul moment că este urmărit cu insistenţă şi că nu ar vrea ca întîlnirile cu el să-mi producă vreo neplăcere. Asigurîndu-l că înţelesesem să-mi asum acest risc, încă dinainte de a fi coborît din tren la Lugoj, nu ne-a mai rămas decît să ne punem de acord asupra unei

versiuni comune cu privire la cele discutate, pentru cazul în care vom fi contactați și întrebați de Securitate. Tot ca măsură de prevedere, Iosif a fost de părere să ne afișăm ostentativ prezența în public, plimbîndu-ne și stînd de vorbă mai mult pe stradă, pentru a nu da impresia că ne ferim de ochii lumii, ascunzîndu-ne în casă pentru a complota împotriva regimului. Condus de Iosif, am cutreierat orașul în lung și în lat, vizitarea lui constituind, la nevoie, un pretext în plus al întîlnirii noastre. În peregrinările noastre pe străzile Lugojului, Iosif saluta sau răspundea la salutul trecătorilor pe care îi cunoștea. Ne-am și oprit de mai multe ori pentru a schimba o vorbă cu cîțiva dintre ei. În modul cel mai firesc, Iosif mă prezenta ca pe un prieten cu care stătuse la închisoare. Despre doi din cei cu care și-a dat bună ziua mi-a spus că erau colaboratori notorii ai Securității, prevăzînd că fiecare se va grăbi să i-o ia celuilalt înainte pentru a fi primul care să informeze Securitatea de întîlnirea lui Ripan cu un necunoscut, străin de oraș. Viața lui Ripan în Lugoj, după ieșirea din închisoare, nu era ușoară. Îmi spunea că se simțea privit și urmărit pas cu pas, ca o insectă pusă sub lupă. Era motivul pentru care evita întîlnirile, mai ales cu prietenii, pentru a nu-i atrage și pe ei sub supravegherea organelor de Securitate, și trăia foarte retras. Singurătatea lui era cu atît mai tristă, cu cît, datorită teroarei și presiunilor de tot felul exercitate asupra soției, aceeași Securitate reușise să-i destrame familia. Deși nu-și spunea durerea, i-am simțit, sub liniștea și calmul aparente pe care le afișa, suferința și clocotul de revoltă din suflet. M-am despărțit de Iosif cu inima strînsă. Nu m-am gîndit însă că nu aveam să-l mai văd niciodată. Fusesem atît de strîns legat de el în închisoare, încît îmi amintesc și acum pînă și cele mai mici amănunte din perioadele petrecute împreună în celula din Timișoara sau în lagărul de la Salcia. În schimb, din cele două zile cît am stat la Lugoj, memoria mi-a păstrat intactă o singură imagine care mi se arată ori de cîte ori îmi amintesc de ultima noastră întîlnire: o stradă pustie, de la marginea orașului. Iosif și cu mine eram singurii trecători de-a lungul caselor cu ușile și porțile ferecate și cu ferestrele oblonite. Iosif voise să-mi arate casele și gospodăriile „pauărilor" de altădată, de care îmi vorbise în închisoare, părăsite acum în parte de foștii proprietari, de cînd li se luase pămîntul și fuseseră proletarizați și reduși la iobăgie în fabricile statului. Pe strada pavată cu bolovani de rîu, se mai vedeau șanțurile săpate de-a lungul vremurilor de roțile căruțelor încărcate, amintind de hărnicia „pauărilor". Acum, pe drum creștea pirul sălbatic, iar din loc în loc, răsărită printre bolovanii pavajului, își arăta culorile cîte o floare de piatră. Îți venea să umbli în vîrful picioarelor, ca să nu le calci și să nu strivești singurul semn de viață pe care îl mai dădea strada.

Plecasem din Lugoj dimineața, devreme. Trecusem de Caransebeș cînd mi-a venit ideea să-mi mai întrerup o dată drumul. Eram tentat să revăd Băile Herculane, unde încă din copilărie petrecusem aproape în fiecare an cîte două-trei săptămîni. Veneam cu părinții. Tratamentul antireumatic urmat de mama la băile din stațiune devenise totodată pretextul întîlnirii cu alți membri

ai familiei şi cu prietenii care veneau în aceeaşi perioadă să-şi petreacă aici vilegiatura. Cu alţi copii de vîrsta mea, cotrobăisem atunci cotloanele localităţii, iar, mai tîrziu, pe măsură ce creşcusem, explorasem împrejurimile pe o distanţă tot mai mare, făcînd excursii de-a lungul Cernei şi prin munţii de pe cele două versante ale văii. Cunoşteam Herculanele la fel de bine ca Ilovăţul. Nici un colţ nu-mi era străin, şi nu era potecă în pădurile dimprejur pe care să nu o fi călcat cu piciorul. Acum, în tren, apropiindu-ne de Mehadia, mi se aprinsese deodată dorul de acele locuri. Voiam să le revăd. Am coborît din tren şi m-am suit în autobuzul care făcea naveta între gară şi băi. Porneam din nou în căutarea trecutului, bucurîndu-mă dinainte la gîndul că-l voi reîntîlni aşa cum îl păstrasem în amintire. Aveam la dispoziţie numai vreo două ore pînă la următorul tren. Prea puţin, socoteam în acel moment, pentru a trece în revistă toate cîte mi le propuneam. Un sfert de oră mai tîrziu, răgazul avea să-mi pară însă mult prea lung, iar peste o oră eram din nou în autobuz, în drum spre gară.

Herculanele copilăriei şi tinereţii mele nu mai existau! Ştiam din auzite că, în 1944, staţiunea fusese devastată de primii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare", în drumul lor spre Berlin. Se spunea că intraseră călări prin cele două hoteluri şi în clădirea cazinoului şi restaurantului, construite sub imperiul austriac şi purtînd încă pecetea stilului chezaro-crăiesc. Auzisem apoi că distrugerile făcute de ruşi fuseseră reparate, dar văzusem acum că între timp regimul care se instaurase reuşise să şteargă şi urmele lăsate moştenire de administraţia austriacă. Dispăruseră ordinea şi curăţenia de altădată. Aleile parcului, cuprins între cele două braţe semicirculare ale colonadelor care legau hotelurile de clădirea cazinoului, nu mai erau îngrijite, iar peluzele erau presărate cu hîrtii murdare şi sticle goale. Tencuielile faţadelor erau jupuite şi pătate, iar acolo unde pereţii fuseseră mai de curînd vopsiţi culorile lor mohorîte îmi aminteau de coridoarele de la Jilava, Piteşti sau Aiud. Cîteva blocuri noi îşi aduceau şi ele contribuţia la urîţirea localităţii. Acel colţ de ţară, unde Răsăritul cu Apusul se întîlniseră, completîndu-se reciproc, îşi pierduse tot farmecul. Martori ai vremurilor trecute erau doar bătrînii castani din centrul Băilor, al căror paravan de verdeaţă se întindea între strada din faţa parcului şi parapetul care mărginea albia Cernei. Neclintit, lîngă treptele terasei cazinoului, care coborau în parc, rămăsese şi copacul, la poalele căruia mă întîlneam cu ceilalţi copii de vîrsta mea, cînd scăpam de sub ochii părinţilor. Lîngă trunchiul lui uriaş, ne făcusem locul nostru secret de adunare şi de refugiu cînd intram în conflict cu bătrînul grădinar ungur, care ne fugărea cu grebla, bodogănind pe limba lui, dacă ne prindea jucîndu-ne pe iarbă sau printre rondurile de flori. Copacul era una din mîndriile parcului, un sequoia secular, plantat, spunea legenda, chiar de împărat. Aşezîndu-mă pe aceeaşi creangă joasă, pe care călăream cînd eram copil, m-au năpădit fără să vreau amintirile despre o lume întreagă de personaje, la fel de legate de trecutul Băilor Herculane ca şi *Sequoia gigantea*. Îi revedeam acum, tot cu ochii copilului de altădată,

și îmi apăreau tot ca atunci, foarte mari, înalți și foarte bătrîni. Mi-au trecut, pe rînd, pe dinainte, domnul Gott, directorul și concesionarul cazinoului și restaurantului, în fracul lui impecabil, care ne impunea respect, nu numai nouă copiilor. Apoi doctorul Bodiu, medic balneolog, de care, la început, îmi era frică. Mai tîrziu aveam să-mi dau seama că de sub streașina stufoasă a sprîncenelor ochii îi sclipeau nu numai de vioiciune, dar și de blîndețe și înțelegere, iar, în spatele omului în aparență ursuz și nesuferit, se ascundea numai bunătate și omenie. Soția lui, dacă mi-aduc bine aminte, era franțuzoaică. Doctorul era un original, pasionat de biolgie, zootehnie, zoologie și de tot ce privea viața animalelor, avînd o bibliotecă impresionantă de cărți în limba franceză din acest domeniu.

Pe Puiu Cartianu, șeful poliției din stațiune, l-am iubit de la prima vedere. Știa să vorbească cu copiii și ne îndemna la tot felul de năzdrăvănii, spre indignarea mamei și a celorlalți părinți. Ne-a învățat o dată, printre altele, să ne ducem și să mușcăm fiecare dintr-o lămîie, în fața chioșcului din parc, unde în fiecare zi cînta fanfara militară, asigurîndu-ne că soldații nu vor mai putea sufla în alămuri din cauza salivației. Nu mi-aduc aminte ca experiența să fi reușit, deși ne-am strepezit dinții cu conștiinciozitate, mușcînd din lămîile date de Cartianu. Abia cînd am mai crescut, am înțeles glumele pe care le făceau cei mari pe seama lui Cartianu, găsindu-i locul potrivit printre personajele pieselor lui Caragiale. Puiu Cartianu și agentul pe care îl avea în subordine constituiau întreaga forță polițienească a Băilor. Postul lui părea o sinecură, pentru că își petrecea mai toată ziua jucînd bridge pe terasa cazinoului. Între două partide de bridge, se scula de la masă și făcea cîte un tur pe sub colonade, luînd o atitudine marțială, plin de importanța funcției de șef al poliției, pe care o deținea. Cu ținuta lui de dandy puțin provincial și desuet, nu reușea să se impună decît personalului de serviciu al restaurantului și cazinoului. Cartianu se voia foarte elegant. Purta întotdeauna un costum de „buret" alb, cămașă albă cu lavalieră neagră și, pe cap, o pălărie „canotier", à la Maurice Chevalier. Din buzunarul de la piept al hainei izbucnea afară, abia stăpînită, o batistă, tot albă, care-și arăta monograma. Un alt element important, care contribuia la eleganța personajului, era bastonul de care nu se despărțea niciodată. Nu se sprijinea deloc în el. Îl purta numai ca să-l învîrtească, să-l schimbe dintr-o mînă într-alta sau să și-l atîrne de braț, mînuindu-l cu o măiestrie care, pe noi, copiii, ne umplea de admirație. Nu mai aveam decît o singură dorință! Să ne plimbăm și noi cu baston. Și, la rugămințile noastre, mai toți părinții au sfîrșit prin a ceda. Ni s-au cumpărat bastoane-miniatură, pentru copii, de la magazinul „cu de toate" al lui Mehmed Begú, a cărui vitrină cu „suveniruri" dădea chiar pe terasa din fața restaurantului. Mehmed era turc din Ada-Kaleh și își deschidea prăvălia numai în timpul sezonului de vară. De cîte ori treceam prin fața ei, mă opream fascinat de șiragurile de mărgele colorate, atîrnate în cadrul ușii lăsate deschisă. Tot din Ada-Kaleh era și Mehmed Kadri. Ținea cafeneaua „La Turcu", plină în fiecare după-amiază și în

care nu se auzea om cu om din cauza zgomotului făcut de tablagiii pasionați, care, la fiecare mișcare, trînteau cu putere pulul pe fundul cutiei. Renumite în Herculane erau și „prințesele", cu prăjiturile de casă, cornurile proaspete și cafelele cu lapte, pe care le serveau în micul lor local, amenajat într-o grotă săpată în stînca muntelui, sub colonadele ce duceau la hotel. Așa li se spunea celor două surori, rusoaice albe, fugite de la revoluție și pripășite la Herculane. Cît erau de prințese, nu știu, dar, că proveneau din aristocrația țaristă, era vizibil din felul în care se purtau și vorbeau. Învățaseră bine românește, dar erau încîntate cînd li se vorbea franțuzește. Siluetele stranii ale prințeselor se integraseră în peisajul și lumea Băilor Herculane, nimeni nemaimirîndu-se de cum arătau. Înalte, slabe, blonde și cu fețele supte și palide, îmbrăcate de sus pînă jos, de la bonetele scrobite de pe cap, halatele închise la gît și pînă la ciorapii și pantofii din picioare, într-un alb imaculat, păreau două stafii bîntuind silențios printre mesele clienților pe care îi serveau. O impresie care ți se întărea dacă te apropiai și le vedeai ochii afundați în orbite, obrajii scobiți și fețele acoperite cu un strat gros de pudră strident de albă, contrastînd violent cu rujul aprins de pe buze. La un bal mascat al vampirilor cred că ar fi făcut senzație bietele prințese!

Nu mai știam ce se alesese de toată această lume a Băilor Herculane, de care îmi aminteam cu atîta drag și nostalgie. Dispăruseră toți — și fără ei, Herculanele mi s-au părut pustii. Nimic în jurul meu nu mai evoca viața și atmosfera de altădată a stațiunii. Dezamăgit, am descălecat de pe creanga copacului și am luat-o încet spre stația de autobuz. Nu mai aveam ce căuta în Herculane! Aproape de ieșirea din Băi, lîngă hotelul Cerna, m-am oprit să-mi astîmpăr setea la o „buvetă"-cofetărie, cu mese în aer liber. Am stat la coada de rigoare, mi-am luat înghețata de la tejghea și m-am așezat la o masă. Plimbîndu-mi ochii peste lumea care se perinda prin fața ghișeului, privirea mi s-a oprit asupra unui om a cărui înfățișare și îmbrăcăminte mi-au atras atenția și m-au făcut curios. S-a așezat nu departe de masa mea, așa încît l-am putut examina în voie. Era înalt și, deși în vîrstă, se ținea foarte drept. După ținută, aș fi putut jura că fusese ofițer. Pînă și îmbrăcămintea stranie pe care o purta semăna mai degrabă a uniformă militară decît a costum civil. Părea să fie dintr-un doc de culoare alb-gri. Haina era croită „pe talie", ca o tunică militară. Avea patru buzunare aplicate, și numai faptul că nu se încheia cu nasturi galbeni de metal și nu avea epoleți o deosebea de un veston cazon. Și șapca ce o avea pe cap îți sugera că purtătorul ei avusese de a face cu armata. Era din același material și de aceeași culoare cu costumul, iar după formă și cozoroc imita întocmai chipiul ofițeresc. Intrigat de o asemenea apariție în mijlocul unei lumi a cărei îmbrăcăminte nu prezenta decît prea puține variații de croială, material și culoare, nu m-a mai răbdat inima să fac supoziții și am întrebat-o pe chelnerița care tocmai venise să-mi strîngă farfuria cine este omul și dacă e străin.

— Cum, nu ştiţi? E mareşalul sovietic Voroşilov! Vine în fiecare an la noi, la băi!

Probabil că era o nouă festă pe care a vrut să mi-o joace soarta, ca ultima mea amintire de la Herculane să fie legată de numele unui rus, fie el chiar mareşal! M-am apărat însă de această perspectivă şi, înainte de a mă urca în autobuz, mi-am mai clătit o dată ochii cu priveliştea munţilor din jurul Băilor şi a apelor verzi ale Cernei, care clocoteau în fundul văii, natura fiind singura care nu mă dezamăgise la Herculane.

Întors în Bucureşti, aveam să aflu că Raţiu nu mai reuşea să ţină în viaţă colectivul care producea incluzii de flori în plexiglas, fiind pe cale să-l desfiinţeze. Mă găseam deci iar în căutare de lucru. Informîndu-mă în stînga şi-n dreapta, am ajuns să-l cunosc mai îndeaproape pe Mircea Gagel, pe care îl ştiam numai din vedere. Era „băiatul morii", cum i se spunea, familia lui fiind proprietara bine cunoscutei mori Gagel din Bucureşti, care le fusese confiscată sub regimul comunist. Mircea trăsese şi continua să tragă ponoasele de pe urma numelui familiei lui de foşti industriaşi şi „exploatatori ai clasei muncitoare". Obligat să-şi cîştige existenţa ca muncitor necalificat, intrase şi el în circuitul cooperativelor, colacul de salvare al tuturor oropsiţilor şi „duşmanilor de clasă". Ajutat de o excepţională abilitate manuală cu care îl înzestrase natura, şi-a făcut repede un nume printre cooperatorii de la unitatea de mase plastice unde lucra. Cu tot talentul lui, nu reuşea însă decît cu greu s-o scoată la capăt cu banii pentru existenţă. I-am fost cu atît mai recunoscător că m-a acceptat să lucrez cu el, ştiindu-mă că sînt un ageamiu care nu putea compensa lipsa de îndemînare şi pricepere decît cu perseverenţa şi munca susţinută. Combinaţia noastră s-a dovedit totuşi destul de reuşită, fiindcă ne completam reciproc lipsurile, cîştigînd totodată fiecare din experienţa celuilalt. Am sfîrşit chiar prin a forma numai noi amîndoi un colectiv separat şi destul de independent faţă de cei care lucrau în aceeaşi clădire dărăpănată, unde se afla atelierul unităţii noastre de mase plastice. Condiţiile de lucru erau mizerabile. Iarna îngheţai de frig, iar vara transpirai de căldură ca la baia de aburi. Nici de mirosul toxic de monomer şi acetonă nu scăpasem. În schimb, riscul de incendiu era mai mic. Atelierul se afla pe strada Viorele, pe undeva pe cheiul Dîmboviţei, către fostele uzine Lemaître, dincolo de abator. Avantajul de a fi atît de departe de sediul central al cooperativei compensa toate celelalte neajunsuri. Eram scutiţi de vizitele şefilor şi, mai ales, de a celui de la serviciul de cadre, care nu se încumetau să străbată atîta drum pentru a ne controla. Majoritatea comenzilor de lucru le obţinea chiar Mircea, datorită relaţiilor pe care şi le făcuse de-a lungul anilor prin diferite întreprinderi. Am executat astfel cele mai variate comenzi, de la nasturi, diferite modele de mărţişoare concepute de Mircea, firme pentru întreprinderi şi ministere, broşe, cercei şi mărgele, pînă la lămpi, cozi de umbrele sau machete pentru expoziţii şi muzee. Îmi aduc şi acum aminte cum, timp de mai multe zile, iarna am degerat amîndoi în Parcul Carol, devenit sub comunişti Parcul Libertăţii. Trebuia să

facem macheta din plexiglas, la scară redusă, dar foarte exactă, a uneia din primele locomotive care circulase pe căile ferate din România (cred că pe linia București-Giurgiu). Locomotiva, împreună cu un vagon din aceeași epocă, era expusă în aer liber pe una din aleile parcului. Era iarnă grea, ninsese mult și în ultimele zile se lăsase un ger grozav, iar noi trebuia să ne cățărăm pe locomotiva acoperită cu un strat gros de zăpadă înghețată, pentru a-i măsura toate detaliile și a nota cotele pe schița făcută de Mircea la scara cerută. Stimulați de banii ce ni se promiseseră pentru lucrare, ne-am grăbit s-o terminăm, înfruntînd rigorile iernii și sacrificîndu-ne cîte o pereche de pantaloni în exercițiile acrobatice făcute cu metrul în mînă pe deasupra sau pe dedesubtul locomotivei. Speranța de a primi repede banii nu s-a împlinit însă. Au trecut multe săptămîni pînă ce ni s-a plătit lucrarea. Totuși, suma pe care am primit-o atunci cu întîrziere avea să joace un rol important într-un moment hotărîtor pentru mine.

Neregularitatea programului de lucru la cooperativă mă determina să duc o viață dezordonată și uneori peste măsură de obositoare, dar îmi dădea în schimb iluzia unei oarecare independențe, nesimțindu-mă constrîns să respect un regim de muncă cu orar fix și prezență controlată. Perioadele în care executarea unei comenzi cu termen scurt de predare ne obliga să lucrăm cîte o săptămînă în șir, rămînînd și nopțile în atelier, alternau cu zilele în care, din lipsă de comenzi, nu aveam de lucru și nici măcar nu treceam pe la atelierul din strada Viorele. Deși scutit de viața de rutină dusă de majoritatea lumii din jurul meu, nu mi-a rămas în minte nici un eveniment sau episod mai deosebit, care să fi tulburat monotonia traiului cotidian și să fie demn de povestit. Numai cîteva amintiri despre momente petrecute în compania unor oameni pe care îi stimam și îi iubeam au fost singurele jaloane care mi-au înseninat zilele în acea vreme. În afară de întîlnirile cu foștii mei camarazi de închisoare din București, m-am bucurat de vizitele pe care mi le-au făcut Miki Savu, Lie și Nuțu Voiculescu, venind fiecare din colțul lui de provincie, unde îl aruncase soarta după ieșirea din pușcărie. Cum ultimii doi nu aveau nici un punct de sprijin în București, Lilica Ciorănescu, pe care nu degeaba o numisem „gazdă de hoți", s-a declarat imediat de acord să-i primească în casă. I-am luat la mine în cameră și, astfel, am ajuns din nou să dormim cîte doi într-un pat, așa cum ne obișnuisem în închisoare. Mi-au mai rămas de asemenea în minte serile de neuitat, prelungite pînă tîrziu în noapte, petrecute în compania Maricicăi Musicescu. Așezați în două fotolii adînci, cu o măsuță între noi și cu cîte un pahar în față, îi ascultam cu nesaț amintirile pe care și le depăna despre niște oameni care ne fuseseră amîndurora dragi. Mă lăsam purtat de Maricica printre acei oameni, văzuți de mine numai cu ochii de copil și adolescent și pe care nu apucasem să-i cunosc atît de bine ca ea. O invidiam pentru cei cîțiva ani cu care era mai în vîrstă ca mine și mă consideram frustrat de faptul că nu-i putusem și eu înțelege, deși îmi petrecusem copilăria în preajma lor. Le simțisem numai afecțiunea pe care mi-o purtau și îi iubeam, la

rîndul meu, cu pasiune şi din toată inima, cum doar copiii ştiu să-i iubească pe cei mari.

— Oamenii de care îţi vorbesc, îmi spunea Maricica, nu au trecut prin viaţă, cum trec cei de acum. Ei nu au trăit, îmi spunea ea apăsînd pe cuvinte, ei au ars ca nişte flăcări! Poate de asta s-au şi găsit şi au rămas nedespărţiţi pînă la moarte. Şi prietenia lor era ieşită din comun. Ei nu erau prieteni, ei aveau cultul prieteniei!

Cei pe care îi evoca Maricica, emoţionîndu-se pe măsură ce vorbea, erau tatăl ei, Colea Musicescu, tatăl meu, cei doi fraţi Goga, Octavian şi Eugen, Iancu Păucescu şi Păstorel Teodoreanu. Maricica mi-a completat portretele lor cu trăsături noi şi necunoscute mie, istorisindu-mi întîmplări cu amănunte şi mai ales gînduri şi atitudini pe care le avuseseră în viaţă şi cărora le fusese martoră. Maricica mă ştia din copilărie, de pe vremea cînd familiile noastre erau într-un permanent contact. Apoi, rînd pe rînd, într-un răstimp de numai trei-patru ani, toţi cei pomeniţi mai înainte au dispărut. Singur Păstorel le-a supravieţuit. Aveam pe atunci aproape paisprezece ani! Diferenţa de vîrstă dintre Maricica şi mine, care pe atunci conta, ne-a ţinut pentru un timp la distanţă. Cînd am ajuns la maturitate, deosebirile s-au estompat, dar am intrat în vîltoarea evenimentelor de după război, potrivnice menţinerii relaţiilor normale între oameni, şi nu ne-am mai întîlnit decît sporadic. Apoi am dispărut vreme de doisprezece ani în închisoare, perioadă în care Maricica a ţinut legătura cu mama. La întoarcerea în Bucureşti, după eliberarea din Balta Brăilei, am găsit la mama o sticlă de coniac adusă de Maricica pentru mine, cînd aflase de apariţia decretului de graţiere. De atunci şi pînă la plecarea mea din ţară, ne-am văzut de mai multe ori. Îi făceam din cînd în cînd cîte o vizită, care de fiecare dată îi stimula noi amintiri despre oamenii pe care îi iubise şi admirase în tinereţea ei. Ascultînd-o, i-am cunoscut şi înţeles mai bine şi pe tatăl meu şi întreg grupul lui de prieteni. În timp ce povestea, vedeam cu emoţie cum pozele tremurate şi spălăcite de vreme, ce îmi rămăseseră în minte din copilărie, căpătau treptat culoare, cum se limpezeau imaginile, cum siluetele prindeau contur mai clar şi figurile trăsături mai nuanţate, ca sub atingerea unei baghete magice. Într-una din seri, mi-a vorbit mai mult şi în mod special despre Păstorel. Nu despre chefliul glumeţ, care îşi făcea veacul prin cîrciumi compunînd epigrame, cum era socotit de toată lumea care îl ştia, dar nu-l cunoştea. Maricica mi-a vorbit despre boierul moldovean, omul de onoare şi de cuvînt, despre omul de cultură, de spirit şi de talent, despre omul de suflet şi prietenul devotat şi generos, care se risipise în viaţă, bucurîndu-se de ea, fără să-i ceară nici o favoare. Nu mă împăcasem cu gîndul dispariţiei lui Păstorel, pe care nu-l mai apucasem în viaţă la ieşirea mea din închisoare. Amintindu-şi de ultimele lui zile, Maricicăi i s-au umezit ochii. A tăcut un moment şi apoi mi-a spus că din cele cîteva obiecte personale, care rămăseseră de pe urma lui, ţinea neapărat să-mi restituie unul care îi fusese dăruit lui Păstorel de tatăl meu.

— Găsesc că e firesc să se întoarcă acum la tine, care eşti fiul lui Tilică, de care a fost atît de legat.

Era un ţigaret de chihlimbar, pe care îl mai păstrez şi acum printre cele cîteva relicve din raftul cu amintiri din ţara de altădată.

AUGUST 1968, LA 2 MAI

În vara anului 1968 eram la mare, la 2 Mai. Avea să fie cel mai memorabil şi ultimul meu concediu petrecut la Marea Neagră după eliberarea din închisoare. Ca în fiecare an, de cînd eram liber, închiriasem şi de astă dată aceeaşi cameră în casa familiei Iordan. Domnul Iordan, cum îi spuneam, fusese ţăran gospodar în sat pînă la instaurarea dictaturii comuniste. Deposedat de pămînt în urma colectivizării, se angajase tractorist la SMT (staţiune de maşini şi tractoare) din comună, devenind, din proprietar, muncitor salariat al statului. Nevastă-sa, madam Aurelia, era casnică, îşi creştea fata, care învăţa croitoria, se ocupa de gospodărie şi de cele trei camere pe care le închiria peste vară vilegiaturiştilor din Bucureşti. Plaja de la 2 Mai o descoperise Giorgi Lahovary, care, fiind cu tot grupul nostru de prieteni în concediu la Mangalia (în 1950 sau 1951), plecase să exploreze împrejurimile în căutarea unor locuri mai pustii, mai nefrecventate de lume. Am fost cu toţii încîntaţi de descoperirea făcută şi ne-am hotărît să ne căutăm în vara următoare o gazdă în 2 Mai. De atunci, prietenii mei se întîlniseră vara, an de an, la 2 Mai. Singurul lipsă la apel fusesem eu, fiind între timp arestat. Acum însă, după mai bine de un deceniu, satul îşi pierduse mult din farmecul şi liniştea patriarhală de odinioară. În lunile de vară, plaja forfotea de lume cît era ziua de lungă, iar seara, la căderea întunericului, luminile din case nu se mai stingeau şi nici larma de pe ulite nu înceta, ca înainte de invazia bucureştenilor vilegiaturişti. Peste sat nu se aşternea liniştea decît tîrziu după miezul nopţii. Pe lîngă cunoscuţii sau mai puţin cunoscuţii iubitori de mare din generaţia mea sau mai în vîrstă, întîlneai acum pe plajă şi pe ulitele satului o nouă categorie de oameni, care îşi petreceau concediile la 2 Mai. Erau figuri, mai mult sau mai puţin reprezentative, din diferite ramuri ale culturii socialiste: scriitori, poeţi, pictori, artişti etc. Printre ei erau nume de mult consacrate de presa de specialitate şi de partid, care mie totuşi nu-mi spuneau nimic, fiind ferit timp de doisprezece ani de orice fel de contact cu litera scrisă. Prietenii mei, mai informaţi decît mine şi mai familiarizaţi cu figurile unor vedete ale culturii timpului, mi-i arătau şi mie pe cei pe care îi recunoşteau, dîndu-mi şi explicaţiile de rigoare despre respectiva persoană. Unii din ei, avantajaţi de un simţ mai dezvoltat al ridicolului, treceau mai neobservaţi, purtîndu-se ca nişte oameni obişnuiţi. Alţii însă voiau să atragă cu orice preţ atenţia asupra lor şi să pară neapărat originali, într-o ţară în care orice manifestare de autentică originalitate era

prohibită şi reprimată ca un delict. Îşi însuşiseră toate tertipurile care pasămite ar fi caracteristice breslei scriitorilor şi artiştilor. Puteai vedea la ei diferite modele de bărbi şi, la unii, chiar plete lungi date pe spate. Asta într-o vreme cînd portul bărbii şi al părului lung nu erau la modă şi te-ar fi făcut suspect în ochii „organelor de stat". Bineînţeles că unora nu le lipsea nici pipa, cu care îşi completau fotogenic aerul distant, superior, distrat sau gînditor, pe care şi-l luau în public. În încercarea lor de a se arăta originali printr-o comportare ce se voia excentrică şi o îmbrăcăminte mai extravagantă, păreau convinşi că sînt reprezentanţii lumii boeme a artiştilor. Penibilă încercare şi jalnic rezultat: o boemă a privilegiaţilor partidului, într-o societate a lipsurilor şi privaţiunilor! Un fel de surogat socialist de boemă, un înlocuitor, cum i s-ar spune în limba de lemn! Cele cîteva ridicole exemplare ale acestei boeme făceau hazul comentariilor noastre, văzîndu-le cum evoluează şi îşi joacă rolul pe plajă, pe uliţa prăfuită a satului sau seara la mititeii lui Musuret, grataragiul turc de la cîrciuma din răscruce.

Vedeta sezonului, cu cel mai mare succes la publicul din 2 Mai, a fost însă, ca şi anul precedent, o poetă. Toţi o căutau din ochi, cînd ieşeau în sat sau pe plajă şi toţi o şi vedeau pentru că persoana nu era sfioasă din fire. Dimpotrivă, îi plăcea să se arate în public, fără jenă, fără nici un fel de jenă. După dezinvoltura cu care circula prin sat în costum de baie, era de presupus că nu avea complexe. Şi nu vreau să fac aluzie nici la vîrstă, nici la înfăţişare, care, oricum, nici una, nici cealaltă nu o avantajau, ci la faptul că nu se lăsa intimidată de privirile şocate ale localnicilor. Femeia era trecută de patruzeci de ani. Era slabă, uscăţivă şi lipsită de graţie feminină, iar faţa prelungă, cu nasul şi bărbia proeminente, îmi aminteau de figura vrăjitoarelor din poveştile germane pentru copii. Pînă aici, nu avea motive să stîrnească vîlvă printre localnici şi vilegiaturişti. Cel mult compasiune, dacă nu indiferenţă. Poeta avea să fie însă într-o zi victima unei puternice emoţii estetice, provocată de apariţia lui Vania la cîrciuma din sat. Vania era un tînăr pescar lipovean, înzestrat de natură cu o constituţie atletică şi un fizic armonios, care venea duminica la cîrciumă să-şi astîmpere setea, împreună cu cîţiva ortaci de-ai lui din Vama Veche. Nu se deosebea de ei decît prin faptul că bea mai vîrtos ca toţi şi provoca de fiecare dată scandal. Beţia lor se termina de obicei cu o încăierare, din care Vania ieşea mereu învingător. I se dusese buhul prin satele din jur de cît era de beţiv şi de bătăuş. Curînd însă, după ce l-a cunoscut poeta noastră, reputaţia lui, pînă atunci numai locală, avea să depăşească hotarele comunelor din zonă. Numele lui Vania era de acum cunoscut pe tot litoralul, vilegiaturiştii ducîndu-i faima chiar pînă la Bucureşti, unde, la întoarcerea de la mare, îşi împărtăşeau amintirile din concediu, povestindu-şi întîmplările mai deosebite. Or, unul din cele mai picante episoade de pe plaja Mării Negre fusese fără îndoială romanţa de dragoste a poetei cu lipoveanul, care în ultimele două-trei veri se desfăşurase sub ochii localnicilor şi sezoniştilor din 2 Mai, alimentînd comentariile, glumele şi cancanurile care nu mai conteneau pe seama lor. Su-

biectul era copios şi inepuizabil, fiind tot timpul întreţinut de cei doi eroi, care evitau să cadă în păcatul discreţiei şi ofereau cu dărnicie publicului mostre de intimitate uneori chiar erotice. Gurile rele, care urmăreau dezvoltarea idilei celor doi, spuneau că poeta îl cucerise pe Vania cu cîteva sticle de votcă. Nevăzînd la ce alte farmece ar fi putut recurge, eram înclinat să le dau dreptate, indiferent însă de tranzacţia făcută, cînd îi vedeai trecînd alături pe drumul satului, păreau amîndoi mulţumiţi. Ea îl măsura din ochi cu admiraţie, nerezistînd tentaţiei de a-i pipăi din cînd în cînd bicepşii. El o răsplătea cu o privire deseori împăienjenită de băutură, dar întotdeauna puţin bovină, fiind mai mult preocupat să se mîndrească pe ulita satului cu „blugii" şi cu „baschetii" pe care îi primise, decît cu donatoarea lor. Se vorbea şi despre alte manifestări şi acte chiar mai intime ale celor doi, petrecute prin dunele sau printre stîncile de pe malul mării, dintre 2 Mai şi Vama Veche, surprinse şi povestite de un public-spectator mai restrîns, dotat cu simţul observaţiei şi cu înclinaţii morbide pentru scene scabroase. Cum nici nu-i citisem versurile şi nici nu ştiam nimic despre poziţia pe care poeta o adoptase faţă de regim, nu m-am putut alătura părerilor celor care o învinuiau de oportunism şi de atitudine conformistă. Trecînd cu vederea lipsa de pudoare, comportarea şi manifestările ei de la 2 Mai, cărora le fusesem involuntar martor, mi s-au părut mai degrabă acte de curaj. Să îndrăzneşti să contravii „moralei proletare" ar putea fi privit chiar ca un act de disidenţă politică!

Înainte de a fi plecat din Bucureşti spre mare, urmărisem la radio evoluţia evenimentelor şi încordarea provocată în lagărul socialist de noul curs al politicii partidului comunist cehoslovac, care avea să capete numele de Primăvara de la Praga. O dată ajuns la 2 Mai, unde nu aveam aparat de radio, nu mai aflasem decît sporadic cîte o ştire adusă de cei care veniseră după mine la mare. Prin ei am auzit de vizita lui Ceauşescu la Praga şi de tratatul de prietenie pe care îl semnase cu cehii, ceea ce a făcut să ne crească speranţele că şi regimul din România va adopta o linie mai moderată. Au urmat cîteva zile, în care, din lipsă de ştiri noi, ne-a plăcut să credem că ne aflăm în preajma unor hotărîri importante ce vor aplana criza de la Praga şi vor determina o evoluţie pozitivă în politica ţărilor satelite. Trecuse de jumătatea lunii august, cînd, într-o zi, cineva plecat după cumpărături la Mangalia, s-a întors cu o veste, care în cîteva minute s-a răspîndit de la un capăt la celălalt al satului, stîrnind o efervescenţă de nedescris: tancurile ruseşti au intrat în Cehoslovacia! La invazie participă trupe ale tuturor ţărilor din Pactul de la Varşovia, în afară de România! Eram cu Dinu Mitache şi încă doi-trei cunoscuţi sub umbrarul de viţă din curtea casei în care locuiam. Venisem să ne răcorim înainte de a pleca pe jos la Mangalia în căutarea vreunui cunoscut, sosit cu ştiri proaspete de la Bucureşti. Ne-a scutit de drum domnul Iordan. Venea din sat grăbit şi îngîndurat. S-a aşezat pe bancă lîngă noi şi ne-a spus vestea care stîrnise vîlvă. Nici nu a apucat să-şi termine bine vorba şi l-am şi asaltat cu întrebări, cerîndu-i să ne spună tot ce a aflat. Nu ştia însă alte amănunte. Vă-

zîndu-ne dezamăgirea, ne-a aruncat o privire cu înțeles, s-a sculat de la masă și s-a dus la bucătărie unde trebăluia nevastă-sa. Am auzit un schimb de cuvinte mai aprinse și domnul Iordan a ieșit victorios din bucătărie cu o cheie în mînă. Madam Aurelia, în urma lui, încerca să-l rețină, îndemnîndu-l să fie prudent. Continuîndu-și discuția și în fața noastră, am aflat care era pricina. Iordan avea un aparat de radio nedeclarat, pe care, la instaurarea regimului comunist și la stăruințele neveste-si, îl ascunsese în pod. Acum, din cauza evenimentelor din Cehoslovacia, voia să-l coboare din pod și să-l pună în funcțiune, pentru a asculta știrile de la Radio Europa Liberă. Madam Aurelia se temea că vor afla vecinii și că se va găsi cineva să-l denunțe. Sfada lor a mai durat o vreme, pînă ce, numai pe jumătate liniștită, madam Aurelia a acceptat compromisul pe care i l-am propus: să instaleze aparatul la mine în cameră, unde nu putea fi văzut de vreunul din vecinii care se mai abăteau din cînd în cînd pe la Iordan pentru vreo nevoie, sau pentru a mai sta de vorbă. I-am promis femeii că vom închide ușa și fereastra și vom avea grijă să nu se audă afară emisiunea cînd vom asculta știrile. Văzîndu-se scăpat de cicăleala nevestei, domnul Iordan s-a suit în pod după aparat. Sprijinit și de noi, l-a coborît cu grijă pe scara cam șubredă proptită de perete sub chepengul de acces în pod. Era un aparat vechi, cu lămpi, mare și destul de greu, dar în stare bună. Dacă nu mă înșel, cred că era un Telefunken. L-am pus imediat în funcțiune. Pe toate posturile și în toate limbile se vorbea de agresiunea sovietică în Cehoslovacia și de tancurile rusești care pătrunseseră în Praga.

În următoarele cîteva zile, am uitat și de mare și de plajă. Ne-am petrecut timpul făcînd cu rîndul, de dimineața și pînă noaptea tîrziu, lîngă aparatul de radio sau discutînd și comentînd știrile recepționate cu cunoscuții pe care îi întîlneam fie pe drumul satului, fie la cîrciuma lui Musuret, sau îi vizitam în casele localnicilor unde își închiriaseră camerele. Toți eram îngrijorați de situația explozivă creată de invazia sovietică în Cehoslovacia și de riscurile unei intervenții similare și în România, care se desolidarizase de acțiunea aliaților ei din Pactul de la Varșovia. Cînd am mai aflat și de discursul lui Ceaușescu, în care critica și condamna „încălcarea suveranității unei țări socialiste frățești" de către armatele Pactului de la Varșovia, teama că rușii ne vor călca din nou ne-a cuprins pe toți, localnici și vilegiaturiști deopotrivă. Frica de ruși ne-a dat tuturor curajul de a vorbi fără a ne mai teme unii de alții. Oameni care nu se cunoșteau se interpelau pe drumul satului, se întrebau și își răspundeau fără nici o reținere, comunicîndu-și unii altora ultimele vești. Mereu se formau pe ulițe sau pe la porțile caselor grupuri care comentau în gura mare evenimentele. Prudența bolnăvicioasă de pînă mai ieri dispăruse. Se născuse un fel de simț primitiv de solidaritate în fața pericolului. Pînă la urmă însă, plecarea precipitată a cîtorva bucureșteni a făcut școală, molipsindu-i și pe ceilalți și, în cîteva zile, satul s-a golit de vilegiaturiști. Panica de a fi surprinși de invazia rușilor, departe de casă și de familie, și convingerea că în Capitală nu vor fi atît de expuși abuzurilor și nelegiuirilor ca la periferia țării, i-a făcut

pe toți să renunțe la concedii, să plece în cea mai mare grabă și să ia cu asalt toate mijloacele de transport spre București. Nici un ordin de evacuare nu ar fi operat cu mai mare eficacitate! Părăsit mai devreme de sezoniști, satul și-a regăsit ca în fiecare toamnă tihna și ritmul domol de viață, pregătindu-se să întîmpine singurătatea și asprimea iernii de pe litoral. Numai trei străini nu urmaseră exodul spre București și mai rătăceau ziua pe plaja și pe ulițele satului: Dinu Mitache și cu mine, care stăteam în casa domnului Iordan și Radu Gherghel, care locuia în celălalt capăt al satului. Toți trei socotiserăm că Bucureștiul nu putea fi adăpostul ideal în cazul invaziei sovietice, căreia cu siguranță i se vor adăuga și represaliile Securității românești ce se vor îndrepta cu precădere împotriva „elementelor dușmănoase". Or, toți trei, fiecare în felul lui, ne încadram în această categorie, îndeplinind astfel condiția cerută pentru a ne afla în obiectivul Securității. Ne gîndisem deci, că dacă vom fi surprinși de evenimente la 2 Mai, șansele de a scăpa de furia primului moment erau mai mari ca la București. Așadar ne hotărîsem să ne mai prelungim concediul chiar și în pofida vremii care începuse să se strice. Cerul se înnourase și dinspre mare sufla un vînt rece și subțire, care abătea zborul pescărușilor cu țipetele lor ascuțite pînă deasupra satului. Tase (Dinu Mitache), Gherghelută sau Piculina, cum i se spunea lui Radu Gherghel, și cu mine eram singurele rămășițe care mai aminteau de aglomerația de pe litoral din timpul verii. Numai noi ne mai plimbam acum pe plaja pustie și mai lăsam urme de pași pe nisipul virgin, spălat și netezit peste noapte de apele mării. Satul părea și el părăsit. Pe ulițe nu se mai vedea decît rareori cîte o femeie trecînd drumul la vreo vecină. Bărbații erau mai toți plecați la muncă, fie la „colectivă", fie la diferitele servicii pe care le aveau la întreprinderile de stat din Mangalia sau din Constanța. Numai prin case și prin curțile gospodăriilor mai erau semne de activitate. Femeile făceau rînduială și dereticau prin camerele din care le plecaseră chiriașii din timpul verii. Măturau, spălau geamurile, spoiau cu var nou pereții și atîrnau rufe la uscat pe sîrmele întinse între pomii din ogradă. Tase și cu mine ne făcusem obiceiul să dăm zilnic cîteva tîrcoale prin sat. Ne însoțea și Lache, cîinele lui Iordan, cu care mă împrietenisem și care nu se mai despărțea de mine. Rînd pe rînd, pe măsură ce se termina curățenia, peste gospodării se așternea liniștea. Numai cîte un glas de femeie mai tulbura uneori tăcerea, cînd își chema găinile la grăunțe sau își ocăra copilul. Plimbările noastre se terminau întotdeauna de-a lungul plajei, unde tot în acele zile am putut observa metoda ingenioasă cu care femeile își curățau covoarele. Mă refer la acele preșuri țesute din fîșii și deșeuri de pînză de diferite culori, așternute pe jos în toate casele, indiferent dacă pardoseala camerelor era de scîndură sau numai de pămînt bătătorit. Acum, plecîndu-le musafirii, femeile întindeau preșurile la marginea mării, acolo unde, în mișcarea lor de du-te-vino, valurile scăldau nisipul de pe țărm. Marea nefiind agitată, apa, în alternanța domoală a valului, se revărsa pe plajă și apoi se retrăgea, prelingîndu-se peste preșurile așternute pe nisip. Rămîneau acolo și peste noapte, iar dimineața

veneau femeile şi le mutau mai departe, pe nisipul zvîntat, unde nu ajungea talazul mării. Pînă a doua zi, la soarele chiar mai palid al sfîrşitului de vară, dar mai ales la vîntul care se pornise să sufle în ultima săptămînă, preşurile se uscau. Scuturate de nisip, erau din nou curate şi cu culorile înviorate.

Multă vreme nu ne răbda inima să hoinărim prin sat şi pe malul mării. Mereu ne tot întorceam acasă la domnul Iordan să mai prindem un buletin de ştiri la radio. Urmăream cu emoţie drama care se desfăşura pe străzile Pragăi şi situaţia deznădăjduită a cehilor, abandonaţi fără nici o remuşcare de toate ţările „civilizate şi democratice" din Vest. Pentru statornica ei simpatie şi politică filorusă, Cehoslovacia părea să fie o victimă a umorului negru al istoriei, care îi punea sentimentele de prietenie la încercare. Probabil că dezamăgirea cehilor trebuie să fi fost şi mai mare ca a noastră. Deşi ei şi noi ne apreciasem la fel de greşit prietenii, cel puţin ai noştri, pe care ani de zile i-am tot aşteptat să vină, s-au mulţumit doar să nu vină, pe cînd ai lor i-au călcat cu tancurile! Şi, culmea ironiei, acum, la 2 Mai, îi aşteptam pe ruşi! E drept însă că-i aşteptam cu alte sentimente decît cele cu care i-aş fi întîmpinat pe americani. Invazia din Cehoslovacia revoltase pe toată lumea de pe litoral, localnici şi vilegiaturişti deopotrivă. Pînă şi lipovenii din 2 Mai îi blestemau în gura mare pe „anticrişti". Neavînd ruşi la îndemînă pentru a-şi manifesta sentimentele de care era animată, populaţia locală s-a mulţumit să-şi arate indignarea faţă de aliaţii lor. Năpasta a căzut pe două autocare cu turişti bulgari, care vizitau România. Programul excursiei prevedea un popas de o noapte la un hotel din Mangalia. A doua zi ne-am dus toţi trei la Mangalia să vedem, la faţa locului, dacă zvonul care se răspîndise în sat era adevărat. Ne-am lămurit chiar la intrarea în localitate. Cele două autocare zăceau la marginea trotuarului, cu roţile pe jantă şi cu toate geamurile sparte. Se spunea că făptaşii nu fuseseră descoperiţi. O săptămînă mai tîrziu, cînd plecam la Bucureşti, autocarele erau tot acolo şi în aceeaşi stare.

În seara zilei în care se aflase în sat de intrarea ruşilor în Cehoslovacia şi lumea înfricoşată se pregătea să-şi facă bagajele de plecare, Iordan, Tase şi cu mine eram adunaţi în jurul aparatului de radio. Cu uşa închisă, perdelele trase şi cu urechea lipită de aparat, ascultam relatările posturilor străine, care se întreceau să dea amănunte despre situaţia din Praga. Nu mai avusesem răbdare să-l aşteptăm şi pe Radu Gherghel, pe care Iordan acceptase să-l facem părtaş la taina aparatului de radio. Cînd, după o vreme, a bătut la uşă, am redus tonul emisiunii şi l-am îndemnat să intre mai repede. A intrat, dar spre consternarea noastră venea însoţit de doi tineri. Radu s-a grăbit să ne liniştească: „Nu vă speriaţi! Sînt doi tineri cehi, soţ şi soţie. Ştiu numai ceheşte şi nu rup decît cîteva vorbe pe nemţeşte şi englezeşte! Apoi ne-a povestit cum îi întîlnise pe drum şi cum, mai mult din gesturi şi mimică, îl făcuseră să înţeleagă că voiau să ştie ce se întîmplă la ei în ţară. Păreau atît de disperaţi, de dezorientaţi şi pierduţi, încît i s-a făcut milă de ei şi i-a adus la noi. Cu chiu cu vai, am izbutit să înţelegem cîte ceva din povestea lor. Erau încă studenţi

şi veniseră să-şi petreacă vacanţa la mare în cele mai modeste condiţii posibile. Veniseră cu cortul şi apelaseră la bunăvoinţa unui localnic să le îngăduie să şi-l pună la el în grădină. Dincolo de gardul grădinii, începea plaja, unde autorităţile le interziseseră să şi-l instaleze. (De cînd se lăsa întunericul şi pînă cînd se lumina de zi, malul mării căpăta regim de zonă de frontieră, păzită şi patrulată de grăniceri care nu mai permiteau accesul pe plajă.) Omul care îi primise în gazdă cu cortul fusese cel care venise să-i anunţe de intrarea tancurilor ruseşti în Praga. Mai mult nu înţeleseseră de la el. Lipsa de amănunte şi de certitudine în privinţa veştii primite, i-a făcut să plece spre Mangalia, în speranţa că vor întîlni acolo vreun turist ceh mai bine informat. Pe drum se întîlniseră cu Radu, din spusele căruia reuşiseră să desluşească numai cîteva cuvinte, între care „radio, radio, Londra şi B.B.C.“, suficiente însă pentru a-i hotărî să-i asculte gestul cu care îi invita să meargă cu el. Cînd au intrat în cameră şi au văzut aparatul, li s-au luminat ochii. Făcîndu-le semn să se apropie şi îndemnîndu-i să-şi caute singuri o emisiune pe limba lor, n-au mai stat pe gînduri. Ne-am emoţionat şi noi, văzîndu-i cum ascultau, cu ochii în lacrimi, relatările transmise de la Praga pe zgomotul de fond al motoarelor şi şenilelor de tancuri care le cotropiseră ţara. Fata începuse să plîngă încet în timp ce bărbatul o mîngîia cu cîte o vorbă blîndă şoptită la ureche. O scenă în faţa căreia necunoaşterea limbii cehe nu mai constituia un handicap!

În următoarele două-trei zile, aveam să ne întîlnim, în aceeaşi formaţie, în jurul aparatului de radio, pentru a asculta alternativ, cînd în cehă, cînd în româneşte sau franţuzeşte, ultimele ştiri. Tinerii nu mai ştiau cum să ne mulţumească şi să-şi manifeste gratitudinea pentru simpatia pe care le-o arătam şi căldura cu care îi primeam de fiecare dată, cînd, la ora buletinelor de ştiri, băteau cu timiditate la uşa casei lui Iordan. Sfătuindu-i şi insistînd, aşa cum ne-am priceput pentru a ne face înţeleşi, am reuşit să-i convingem să-şi mai amîne întoarcerea acasă pînă ce situaţia din Cehoslovacia se va mai limpezi. Deşi îi simţeam îngrijoraţi de soarta părinţilor rămaşi la Praga, ne-au ascultat şi au mai întîrziat cîteva zile cu noi la 2 Mai. Dîndu-ne totodată seama că erau cu economiile pe sfîrşite, i-am oprit de fiecare dată la masă, fiind şi în asentimentul gazdelor noastre. „Bieţii copii, spunea madam Aurelia, umplîndu-le farfuriile, sînt singuri printre străini şi departe de casă. Poate că nu mai au bani nici de mîncare!“ Cînd, după ştirile de la radio, ne-am convins că Vestul era din nou hotărît să evite confruntarea directă cu Uniunea Sovietică, limitîndu-se „să protesteze energic, să condamne brutalitatea intervenţiei şi să înfiereze actul de agresiune“, am înţeles că soarta Cehoslovaciei era pecetluită. Limba cehă, fiind pentru noi o reală piedică în calea înţelegerii cu cei doi tineri (ca de altfel şi româna pentru ei), nu reuşise totuşi să ne îndepărteze de ei. În ziua plecării, în drum spre Mangalia, cu cortul şi cu rucsacurile în spinare, tinerii s-au mai abătut o dată pe la casa lui Iordan. Ne-au îmbrăţişat pe rînd pe fiecare şi şi-au luat rămas bun de la noi în aceeaşi limbă imposibilă. Eram atît de emoţionat încît pentru o clipă mi s-a părut că ştiu ceheşte! Poate

că și ei au avut impresia că înțeleg românește, cînd i-am strîns în brațe și le-am urat noroc și drum bun. Ne obișnuisem cu ei și, în seara următoare, cînd învîrtind butonul radioului am prins în treacăt un post care transmitea știrile în limba cehă, ne-au lipsit. Cred că dacă nu i-am fi avut lîngă noi și nu le-am fi simțit disperarea cînd ascultam știrile la radio, nu am fi trăit nici noi cu aceeași intensitate fiecare act al dramei care se desfășurase pe străzile Pragăi. După plecarea cehilor, și apoi și a lui Radu Gherghel, Tase și cu mine am rămas ultimii doi supraviețuitori din sutele de vilegiaturiști care suprapopulaseră satul în timpul verii. Peste alte cîteva zile plecam și noi la București. Văzusem pentru ultima oară Marea Neagră!

Bucureștiul l-am regăsit încă în fierbere, deși drama Cehoslovaciei era aproape consumată și perspectiva „pacificării" ei de către trupele Armatei Roșii devenise deja o certitudine. O nouă „Pax sovietica" era pe cale să-i fericească acum și pe cehi, la fel ca pe unguri, în 1956. Și tot după același principiu sănătos, al menținerii unității ideologice și teritoriale a „blocului socialist". Nu ca „Pax americana" care nu reușea să aplaneze conflictele fără să înjumătățească țările, americanii, cu spiritul lor practic, recurgînd apoi la ajutorul punctelor cardinale și la reperul paralelelor și meridianelor pentru simplificarea formulărilor. De la prietenii cei mai apropiați și pînă la cunoscuții pe care întîmplător îi întîlneam, toți erau îngrijorați și se așteptau să vină și rîndul României să suporte represaliile Moscovei pentru îndrăzneala de a fi făcut opinie separată. Toți gîndeam că discursul lui Ceaușescu, care își permisese să ridice glasul împotriva agresiunii sovietice, ca și reacția pur formală a Occidentului, limitată la indignare, proteste și avertismente, nu puteau decît să-i încurajeze pe ruși să procedeze după bunul lor plac în zona lor de influență. Am participat la mai multe întîlniri și discuții pe această temă, cu prieteni și foști camarazi de detenție. În cazul unei ofensive sovietice, căreia și regimul comunist de la București lăsase să se înțeleagă că i se va opune, cei mai mulți eram decișI să ne angajăm și noi în luptă. Unii susțineau că trebuie să ne înrolăm voluntari chiar și în gărzile zis patriotice create de partidul comunist, din moment ce inamicul era comun. Se spunea că primeau în rîndurile lor pe oricine, fără nici o discriminare. Circula zvonul că fuseseră admiși chiar și foști deținuți politici. Țin minte că am respins din principiu ideea de a-mi pune steaua roșie în frunte și de a lupta, fie chiar și pentru o cauză bună, sub emblema secerei și ciocanului. Cum nu credeam că trupele colosului sovietic ar fi putut fi oprite de rezistența opusă de armata română, vedeam posibilitatea unei acțiuni eficace numai într-o luptă de gherilă de lungă durată. Îmi imaginam că, retrăgîndu-ne în munți și recuperînd armele ce se mai găseau prin ascunzători, vom putea duce o luptă de partizani, hărțuind inamicul cu mai mult succes decît o armată regulată angajată în luptă deschisă cu forțe mult superioare. Trebuie să recunosc că ne întreceam în făurirea de planuri cu pretenții strategice și că atmosfera de tensiune din acele zile îmi trezise iar entuziasmul și elanul juvenil al iluziilor de altădată. Imaginile din vechiul vis, dinainte de

închisoare, se înfiripau din nou. Mă vedeam iar, ca și atunci, cutreierînd pădurile și locurile cunoscute din regiunea Ilovățului și reluînd legăturile, de atîția ani întrerupte, cu oameni de nădejde, pe care știam că se putea conta la nevoie.

Perspectiva ieșirii din apatie și resemnare mi-a alungat din minte toate nemulțumirile și amărăciunile adunate în ultimii ani, în care, nefiind în stare să prețuiesc calitatea libertății ce mi se oferise la ieșirea din pușcărie, nu-mi găsisem locul printre cei care i se adaptaseră. Poate cultivasem prea mult în închisoare gîndul libertății adevărate, ca să mă mai mulțumesc cu viața limitată de stănoagele impuse de sistemul socialist. Optimismul care mă înviorase în acele zile de efervescență a fost însă foc de paie. S-a stins din lipsă de combustibil. Atmosfera încărcată s-a destins treptat, pe măsură ce corespondenții de la posturile străine de radio nu ne-au mai alimentat cu știrile senzaționale și alarmiste transmise în timpul invaziei. Nu se mai făceau speculații nici cu privire la eventualitatea unei intervenții militare sovietice în România. Pericolul dispăruse, obligîndu-ne să renunțăm la planurile noastre himerice de acțiune și să ne cufundăm iar în marasmul cotidian în care ne tîram zilele. Tendința unora de a-l privi pe Ceaușescu cu oarecare simpatie, pentru atitudinea și declarațiile lui față de agresiunea sovietică în Cehoslovacia, a fost și ea de scurtă durată. În timp ce în țară, pe zi ce trecea, aureola „independentului din interiorul lagărului socialist" pălea, în străinătate, în viziunea puterilor occidentale, figura lui Ceaușescu se profila pe scena politică internațională ca personalitate-cheie în relațiile Est-Vest. Girul pe care l-a primit ani de zile de aici înainte, tocmai de la cei în care noi încă ne mai puneam speranța a fost, cred, pentru mine ultima și cea mai mare dezamăgire: părea că Vestul dădea astfel o nouă garanție Răsăritului că nu va tulbura „ordinea socialistă" impusă în țările lagărului comunist, reconfirmînd contractul de la sfîrșitul războiului prin care fuseseră cedate zonei de influență sovietică. Încet, dar sigur, speranța într-o schimbare a regimului sub presiunea externă se spulbera. Lumea începea să se resemneze, punîndu-și nădejdea numai într-o îmbunătățire a traiului de toate zilele. Renunțînd la speranța care întreținuse viu spiritul de rezistență pasivă de pînă atunci, lumea își căuta acum refugiul în micile satisfacții îngăduite de acea viață tristă și lipsită de orizont, acceptînd-o așa cum era, din moment ce nu mai puteam rîvni la o alternativă. Cele mai mici îmbunătățiri aduse traiului de zi cu zi, prin aprovizionarea pieței și magazinelor cu ceva mai multe alimente și obiecte de îmbrăcăminte, apariția unor mărfuri străine, provenind din „țările capitaliste" amăgindu-ți ochii cu etichetele lor colorate și înveselind posomorîtele vitrine ale comerțului de stat, numărul crescînd al turiștilor sau oamenilor de afaceri din Vest pe care îi întîlneai pe stradă, acordarea mai multor vize de călătorie în „țările frățești" erau toate considerate „semne de destindere". Am cunoscut oameni care pînă mai ieri nu avuseseră decît un singur vis, să vadă Parisul, și care acum erau fericiți că plecau la Sofia, dînd dovadă că își adaptaseră visul la realitatea existentă. Intraseră în tiparele

prevăzute de regim pentru cetățenii României Socialiste. Treptat, eram cu toții sortiți să ne acomodăm, chiar dacă deocamdată unii dintre noi ne doream să vedem Sofia, nutrind încă gîndul nostalgic de a ajunge de acolo mai departe, în Turcia. Fiind din fire un om vesel, gata oricînd să glumesc și să fac chiar haz de necaz, nu lăsam să transpară simțămintele de profundă nemulțumire și dezamăgire care mă apăsau. Mama, înșelată probabil și ea de aceste aparențe, m-a întrebat într-o zi, cu vădită îngrijorare în glas:

— Spune-mi, tu nu te mai gîndești să pleci din țară? Ai renunțat cumva la ideea de a încerca să scapi și din închisoarea asta?

Știam cît de mult își dorea să mă vadă la adăpost, în străinătate, temîndu-se mereu să nu încap din nou pe mîinile Securității. M-am grăbit s-o asigur că nu-mi schimbasem intențiile, dar că nu descoperisem încă nici o cale de fugă din țară cu șanse de reușită.

— De ce să-ți riști viața, trecînd clandestin frontiera, cînd poți să încerci să obții un pașaport legal, cum au făcut alții. Sînt oameni care au cerut pașaport și l-au primit!

— Cum îți închipui că îmi vor elibera un pașaport, cînd am fost condamnat politic!, i-am spus, fiind convins că afirmația mea nu putea fi contrazisă.

Mama mi-a respins totuși argumentul, dovedindu-mi cu două exemple recente că și foștilor deținuți li se eliberează pașapoarte. Auzisem și eu de acele două cazuri care făcuseră vîlvă în București, lumea considerîndu-le semne evidente ale „destinderii" și ale „umanizării" regimului. Pentru noi, foștii pușcăriași, nu constituiseră însă nici o surpriză, fiind doar o confirmare a reputației pe care cei doi și-o făcuseră în închisoare. Personal nu mă întîlnisem cu nici unul din ei în timpul detenției, dar numele turnătorilor fiind transmise din gură în gură și difuzate dintr-o pușcărie într-alta, ajungeau să fie cunoscute de toți deținuții.

De unul dintre cei doi care primiseră pașapoarte nu îmi mai amintesc. Celălalt însă era Paul Dimitriu, care în primii ani de după război se făcuse remarcat ca unul din tinerii de valoare din rîndurile Partidului Liberal. Articolele pe care le scria în *Liberalul*, sub pseudonimul Polib, erau apreciate de toată lumea. O dată intrat în pușcărie, trecuse cu arme și bagaje de partea administrației și a ofițerului politic, devenind, în exprimarea eufemistică a limbajului Securității, „deținut de încredere". Mama, care nu-i cunoștea atitudinea din închisoare, îi păstra o bună amintire de pe vremea cînd scria la *Liberalul* și îi venea greu să creadă ceea ce se spunea despre el în cercurile foștilor deținuți. Cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd a auzit că Paul Dimitriu s-a întors din călătoria lui în străinătate, versiunea susținută de foștii deținuți a început să i se pară plauzibilă. I-a retras însă definitiv creditul, pe care i-l mai acordase pînă atunci, cînd s-a aflat despre cele întîmplate la petrecerea din casa unui membru al nomenclaturii partidului. Nu-mi mai amintesc de numele lui, dar știu că făcea parte din categoria acelor intelectuali oportuniști,

provenind din vechea societate, care reușeau să stea o vreme într-un echilibru precar între cele două lumi, întreținînd concomitent relații reciproc avantajoase și cu „tovarășii" și cu cei din fosta lor lume, care mai acceptau să-i frecventeze. În casele lor, spuneam noi, se amestecau apele ca la gurile Dunării cînd se vărsau în mare. O combinație din care rezulta apa salmastră: nici dulce, nici sărată! Printre invitații la aceste petreceri erau întotdeauna și cîteva persoane pe care le cunoșteam și noi, cei care nu frecventam asemenea cercuri. Erau din soiul acelor nelipsiți mici profitori care în asemenea ocazii se bucurau de opulența bufetului și de băuturile oferite în casa noului parvenit, de la periferia „înaltei societăți" a partidului. De la ei s-a aflat cum a decurs petrecerea la care invitatul de onoare și punctul de atracție al serii fusese Paul Dimitriu, proaspătul întors de peste hotare. Reproduc, pe scurt, ceea ce ne-au povestit ei, cu lux de amănunte. Lumea făcea cerc în jurul lui Dimitriu, asaltîndu-l cu întrebări despre călătoria făcută peste ocean și despre impresiile culese în Statele Unite. Omul nu se lăsa rugat. Povestea cu plăcere și cu talent, presărîndu-și relatarea cu aprecieri critice la adresa lumii capitaliste, sublinindu-i aspectele negative și condamnîndu-i nedreptățile sociale. Cîtă vreme și-a desfășurat criticile în limitele indecenței obișnuite a limbajului și sloganelor folosite de propaganda oficială antiamericană, lumea care îl asculta nu s-a mirat, considerînd că povestitorul ținuse seama de calitatea de membru de partid a gazdei și recursese la recuzita *Scînteii* numai din elementară politețe. Cînd însă, în peroarația lui despre grozăviile pe care le văzuse la New York, s-a pornit să descrie halul de decadență morală, mizeria și sărăcia în care trăia populația orașului, invitații, stînjeniți de exagerările și minciunile pe care le debita, au început, cu riscul de a-și deconspira gîndurile, să schimbe între ei priviri pline de înțeles. Atîta nerușinată rea-credință contravenea pînă și normelor morale ale mediului din casa nomenclaturistului. Totuși, din prudență, nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, orice intervenție în acest sens riscînd să fie considerată manifestare de simpatie pentru imperialiștii americani. Pornit să demonstreze cu orice preț cît de înapoiați erau americanii, Dimitriu le contesta totul, în toate domeniile. Supralicitîndu-se singur, făcea afirmații din ce în ce mai exagerate și incredibile despre condițiile primitive de viață ale cetățenilor din orașele americane, casele fiind lipsite de confortul elementar al locuințelor moderne. Ajuns la acest punct al expunerii, povestitorul a exclamat indignat: „Credeți-mă, nu au nici măcar instalație de apă curentă ca să poți face o baie!" Afirmația a fost picătura care a umplut paharul răbdării cu care amfitrionul ascultase amintirile de călătorie ale fostului deținut politic care primise pașaport. Desprinzîndu-se din centrul auditorilor spre a se alătura unui alt grup de invitați din salon, nu s-a sfiit, înainte de a-i întoarce spatele, să-și spună cu glas tare părerea: „Mai dă-o dracului, că n-o fi chiar așa!"

Din cele ce mi s-au povestit atunci de la acea petrecere, nu mi-am mai amintit decît de episodul pe care l-am relatat mai sus, iar dacă n-am fost în

stare să înșir toate inepțiile debitate de invitatul întors din Statele Unite, am reținut și reprodus în schimb exact replica pe care i-a dat-o gazda. Replica unui oportunist, rămas încă într-o oarecare măsură tributar unui minimum de decență și bun-simț. Pe vremea aceea, pașaportul era o marfă rară și scumpă! Cine nu avea pe nimeni în străinătate sau „rude la Ierusalim", care să-i achite prețul în valută, putea uneori să și-l plătească singur, în natură, ca Dimitriu, cu slugărnicie și cu obrazul.

Venise toamna, cu vreme rea și zile întunecate, cu umezeală și ploi reci. Lucram cu Mircea Gagel la atelierul cooperativei de mase plastice din strada Viorele. Drumul pînă acolo, mai întîi cu tramvaiul supraaglomerat și apoi pe jos, pe străzile murdare și triste ale mahalalei din zona abatorului, era deprimant. O lume necăjită, dar înrăită și agresivă, care se înghesuia la suirea și la coborîrea din tramvai, sau care alerga să prindă un loc la coadă la Alimentara din colțul străzii, completa imaginea matinală dezolantă sub care mi se înfățișa orașul, ce-mi devenea pe zi ce trecea mai nesuferit. Nici atelierul nu-ți oferea un refugiu. Urîțenia de afară te urmărea și aici. Localul dărăpănat, cu pămînt pe jos, frigul, praful și mirosul toxic și înecăcios nu erau făcute să ne stimuleze nici pofta de muncă și nici buna dispoziție. Cînd ne opream din lucru ca să fumăm o țigară, Mircea obișnuia să se ducă la bufetul din colț, unde își îneca urîtul dînd pe gît cîteva romuri. De multe ori, cînd întîrzia, mă duceam să-l iau. De cum intram pe ușa localului, mă izbea mirosul acru de băutură proastă și duhoarea fumului rece de tutun care încețoșa încăperea neîncălzită. Pe jos, peste cimentul ud și dîrele de noroi lăsate de pașii clienților, era presărat cu prisosință rumeguș de lemn. Calitățile lui absorbante preveneau accidentele, dînd tălpilor o mai bună aderență pe solul devenit alunecos de umezeală și mîzga adusă pe picioare din băltoacele de pe stradă. Îl găseam pe Mircea în picioare, la tejghea, cu păhărelul în față și cu privirea și gîndul aiurea. Nu părea să-i vadă nici pe cei care își goleau în grabă paharul, perindîndu-se numai în treacăt pe lîngă el la tejghea și nici pe cei trei-patru inși, mereu aceiași, care își făceau veacul la masa din colț, purtînd de fiecare dată o nesfîrșită discuție cu glas tare, pe cît de susținută, pe atît de incoerentă. Nu-l tulbura nici măcar vehemența retorică a invalidului cu un singur picior, care își însoțea afirmațiile cu puternice și enervante lovituri de cîrjă în podea. De cele mai multe ori nu reușeam să mă întorc cu Mircea la atelier, fără să cedez mai întîi insistențelor lui de a-i ține tovărășie la încă un ultim pahar de rom. Îl beam în silă fiindcă nu-mi plăcea și totodată și de sila atmosferei din jur. Așa începuse și Mircea să bea, tot de scîrbă, și sfîrșise prin a se obișnui. Și ca el, mulți alții au recurs la același remediu, ce avea să devină o racilă extinsă la scară națională. Nu știu cum de nu m-am lăsat și eu furat de tentația de a-mi găsi o compensație la iluziile spulberate după transferul meu din închisoare, în libertate.

PRIMESC PAȘAPORT. PLECAREA DIN ȚARĂ

Într-una din zile, ducîndu-mă să-l iau de la cîrciuma din colțul străzii, Mircea mi-a spus că nu are chef de lucru și că nu se mai întoarce în cursul dimineții la atelier. Mi-a propus să merg cu el în oraș, unde vrea să depună o nouă cerere de pașaport, ultima pe care o înaintase autorităților fiindu-i respinsă. Știam încă dinainte de a fi fost arestat că Mircea voia să plece în Germania, țara de origine a familiei Gagel. Toate cererile și intervențiile făcute în acest scop i-au fost mereu zădărnicite, așa încît, după mai bine de cincisprezece ani, l-am regăsit în aceeași situație și după eliberarea mea din închisoare. Nenumăratele refuzuri nu-l descurajaseră, iar acum, după răspunsul negativ primit la ultima lui cerere, se ducea din nou să solicite autorizația de emigrare în Germania. L-am însoțit și pe drum mi-a explicat că de curînd intervenise o modificare a procedeului de pînă atunci conform căruia trebuia mai întîi să te lupți să obții formularul-tip de cerere, care, sub diferite pretexte îți era de cele mai multe ori refuzat. Abia după ce îl primeai (dacă îl primeai!), îl completai, îl depuneai și puteai începe să aștepți răspunsul la cerere. Acum, spunea Mircea, era mai simplu. Intrai în posesia formularului fără să mai fii șicanat. Mai mult chiar, pentru ochii străinătății, eliberarea pașapoartelor nu mai depindea de M.A.I., ci trecuse în competența unui birou al O.N.T. Carpați. În țară însă, nimeni nu se îndoia că sub noua firmă lucrau, după expresia cu care obișnuia să-i alinte lumea, tot „băieții de la Secu".

Cred că localul în care funcționa noul serviciu de pașapoarte se afla pe bdul Gh. Dimitrov (s-ar putea să mă înșel în privința adresei, din cauza schimbărilor intervenite în denumirea străzilor cu care nu am reușit să mă obișnuiesc). Îmi amintesc însă de clădire: o casă veche boierească, fără etaj, cu o marchiză deasupra celor cîteva trepte de la intrare. Le-am urcat și am pătruns într-un hol mare, cu o masă lungă de brad și două sau trei scaune desperecheate în mijlocul lui. În peretele din stînga al încăperii era un ghișeu din spatele căruia un funcționar dădea explicații pe un ton dezagreabil unui domn bătrîn extrem de politicos. Informațiile primite de Mircea se confirmau: pe masa din hol era depus un teanc de formulare la dispoziția publicului. Mircea și-a luat unul, dar înainte de a se apuca să-i completeze nenumăratele rubrici, i-a venit ideea să-mi spună: „De ce nu iei și tu unul? Ce te costă să încerci?" Îi reține exact cuvintele și azi, pentru că ele mi-au dat impulsul să pun mîna pe toc și să scriu. Nu m-am gîndit nici o clipă că îmi va fi aprobată cererea de pașaport. Dimpotrivă, eram ferm convins că-mi va fi respinsă. Am scris-o numai dintr-un spirit de frondă, din bravada gratuită de a provoca un răspuns de la sine înțeles, dintr-un fel de plăcere strengărească de a-i irita pe cei care o vor citi. La un moment dat, Mircea s-a sculat de la masă pentru a-i cere o lămurire funcționarului de la ghișeu. Eu nu aveam nevoie de nici o explicație suplimentară și nici de prea mult timp de gîndire. Nu trebuia să-mi bat capul ca să înșir ca el în rubricile respective toate adresele la care locuisem și toate

locurile de muncă prin care colindasem în decursul anilor. Pentru mine era simplu: biletul de eliberare din închisoare, pe care îl purtam mereu asupra mea în portofel, atesta că timp de doisprezece ani fusesem găzduit de M.A.I. Scosesem de altfel biletul pe masă şi răspundeam la întrebările din formular, copiind întocmai datele consemnate în el: cînd am fost arestat, cîţi ani şi pentru ce am fost condamnat şi data la care am fost pus în libertate. Nu m-am poticnit decît la o singură întrebare: pentru ce ţară solicitam viza de călătorie? După o scurtă ezitare, am scris: Elveţia. Mă dusese gîndul la familia Bossart din Zürich, cu care eram într-o corespondenţă pe care cu siguranţă o citea şi Securitatea şi deci ştia că în naivitatea lor elveţiană îmi repetau în fiecare scrisoare invitaţia de a veni să-mi petrec vacanţa la ei. Cînd Mircea s-a întors la masa de scris, eu terminasem de completat formularul. Văzînd că tocmai mă pregăteam să-l semnez, s-a mirat că îl dădusem aşa de repede gata şi, ca vechi şi înrăit solicitant de paşaport, rutinat în domeniu, mi l-a cerut să-l verifice. De cum şi-a aruncat ochii pe el, a exclamat:

— Eşti complet nebun! Cum îţi închipui că o să-ţi dea paşaport cînd vor citi ce ai scris?

— Nu-mi închipui!, i-am spus.

Mircea pretindea că nu trebuia să pomenesc de închisoare. Deşi i-am explicat că ar fi fost inutil să trec sub tăcere condamnarea şi anii de închisoare, fiindcă Securitatea are dosarele tuturor foştilor deţinuţi politici şi oricum nu-mi va da paşaport, Mircea nu m-a înţeles:

— Atunci de ce ai mai făcut cererea?

— Din bătaie de joc!

La logica întrebării lui, absurditatea răspunsului meu l-a lăsat şi mai nedumerit. Era o bătaie de joc pe care am plătit-o! Nu mai ştiu exact cît a fost taxa pe care am achitat-o cînd am depus cererea la ghişeu. Ţin însă minte că cei 130 sau 150 de lei pe care i-am dat mi-au dezechilibrat atunci bugetul. M-au mai consolat cuvintele funcţionarului de la ghişeu cînd mi-a dat chitanţa. Mi-a spus să o păstrez pentru că, în cazul că mi se va respinge cererea, o parte din taxa percepută îmi va fi restituită, şi anume 100 de lei.

Şi parcă ar fi ghicit că mă gîndeam deja la ziua cînd voi recupera suta, funcţionarul ne-a adus la cunoştinţă că, în conformitate cu ultimele dispoziţii, răspunsul la cerere îl vom primi acasă prin poştă, în termen de maximum treizeci de zile.

În primele zile de iarnă, cartierul din jurul atelierului şi-a schimbat pentru o scurtă vreme înfăţişarea. Zăpada proaspăt căzută a nivelat străzile desfundate, ascunzînd ochiului la prima vedere gropile, băltoacele şi gunoaiele, printre care ne strecurasem pînă atunci paşii pentru a ajunge la atelier. La coborîrea din tramvai, nu am mai recunoscut locul! Zăpada acoperise murdăria şi noroiul. Sub ninsoare, strada şi casele mici ale mahalalei păreau scoase dintr-o ilustrată de Crăciun. După cîţiva paşi pe zăpada încă imaculată la acea oră

matinală, mi-am dat însă seama cît de înşelătoare putea fi prima impresie. Sub covorul de zăpadă curată, aşternută peste noapte, se aflau ascunse aceleaşi gropi şi băltoace murdare, pe care acum nu le mai vedeai. De altfel, după cîteva zile de moină, zăpada s-a topit şi strada a devenit o adevărată cloacă din care nu scăpai neîmproşcat de noroi pînă la genunchi, oricît te-ai fi ferit. Apoi, vremea a continuat să-şi arate pe rînd toate feţele, ninsoarea, gerul şi viscolul alternînd cu zilele însorite şi mai calde, care topeau gheaţa şi zăpada îngrămădită de-a lungul trotuarelor. Din rigole se revărsau atunci şuvoaie de ape murdare, pe care canalele nu mai pridideau să le dreneze, transformînd străzile în mocirle respingătoare, de netrecut. În cartierele mărginaşe, nămeţii se topeau mai încet. Primăria nu-şi trimitea acolo echipele de curăţat zăpada, care abia reuşeau să deszăpezească centrul şi arterele principale ale oraşului. Locuitorii de la periferie străbăteau străzile şi trotuarele pe pîrtiile bătătorite zilnic de propriii lor paşi. Trebuiau mai multe zile de soare şi temperaturi mai ridicate pentru ca strada Viorele, inundată de apele dezgheţului, să devină un afluent al străzii principale de pe cheiul Dîmboviţei. Ajunsesem să preferăm gerul care ne făcea drumul spre atelier, dacă nu mai plăcut, cel puţin practicabil şi relativ uscat şi curat. Către sfîrşitul iernii însă, fiind tocmai nevoiţi să lucrăm în aer liber, un ultim şi neaşteptat val de ger, care s-a abătut asupra Bucureştiului, nu ne-a mai avantajat. Ne-a surprins chiar în zilele în care primisem comanda executării unei machete a locomotivei expuse în Parcul Carol (rebotezat Parcul Libertăţii), un episod pe care l-am povestit anticipat, atunci cînd am relatat despre activitatea şi diferitele produse ale muncii noastre la cooperativă. Frigul şi mizeriile îndurate atunci, ca de altfel întreaga perioadă de timp cît am lucrat la atelierul din Viorele, au făcut ca iernii aceleia să-i păstrez una din cele mai urîte amintiri de la ieşirea mea din închisoare. Nimic din tot ce mă înconjura nu era făcut să-mi schimbe starea de spirit. Nici Crăciunul care se apropia nu izbutea să înveselească atmosfera. Cum să te înseninezi şi să te bucuri, cînd pînă şi Naşterea Domnului ţi-era vestită în stilul epocii! Peste tot, pe stradă, în tramvai sau în autobuz, îţi ieşeau în întîmpinare bandele de puradei zdrenţăroşi, murdari şi mucoşi, dar cu ochii în patru privind spre buzunarele oamenilor. Erau colindătorii moderni ai societăţii socialiste care, cu vocile lor ascuţite şi în acelaşi timp cu mîna întinsă la cerşit, reuşeau să facă de nerecunoscut vechile colinde, pocind şi limba şi datina. Cum să te înseninezi ascultînd parodia grotescă a colindului de altădată? Mă obsedează şi azi cum începea: „La un colţ de cotitură, / Dă-i Domnu-Doamne, / Mă-ntîlnii c-un îngeraş…“ L-am reprodus exact. Nu l-am corectat!

Trecuseră aproape două luni de cînd depusesem cererea de paşaport şi nu primisem încă nici un răspuns. Faptul nu mă mira. Era de aşteptat, îmi ziceam, ca la nerușinarea de a solicita un paşaport, cînd aveam dosarul pe care-l aveam, autorităţile să nu-şi dea nici măcar osteneala să-mi comunice refuzul. Interesul meu se îndrepta însă către suta de lei, a cărei recuperare mi-ar fi prins tare

bine la începutul noului an în care intrasem cu buzunarele goale. M-am dus deci la biroul cu pricina unde un alt funcționar mi-a spus că răspunsurile la cereri se dau la Grădina cu cai. Așa i se spunea acelui serviciu de pașapoarte, după numele străzii pe care se afla, nu departe de statuia Kogălniceanu de pe bulevardul rebotezat Gh. Gheorghiu-Dej. Am ajuns prea tîrziu. Se închisese. A doua zi dimineață, la prima oră, eram la ușă. Îmi trebuia suta! Eram primul și, în acel moment, singurul petiționar care a intrat în birou. Drept în fața mea, pe peretele din fundul camerei, într-un fel de geamlîc cu ochiuri de sticlă, se deschidea ghișeul pentru public. În spatele funcționarului de serviciu la ghișeu, erau niște rafturi cu sertare. Ținînd în mînă prețioasa chitanță de plată care mă îndreptățea să reintru în posesia sutei mult dorite, m-am apropiat și am văzut că pe fiecare sertar era lipită o etichetă pe care scria numele unei țări. N-am apucat să-i prezint chitanța, că funcționarul m-a și întrebat:

— Pentru ce țară ați făcut cererea?

— Pentru Elveția!

Întorcîndu-se, a scos din raft sertarul respectiv și, în timp ce-l așeza pe pervazul ghișeului, fără să privească la chitanța pe care i-o întindeam, m-a întrebat din nou, laconic și profesional:

— Numele?

— Ioanid, i-am răspuns la fel de scurt.

Între timp remarcasem că în sertarul lung și îngust pus pe pervaz stăteau așezate la rînd, în picioare și deschise la prima pagină, o serie de pașapoarte și de buletine de identitate. Am dedus că primele așteptau să fie ridicate de cei cărora li se aprobase călătoria în străinătate, iar buletinele erau ale celor plecați, care urmau să le recupereze la întoarcere în schimbul predării pașaportului. Răsfirînd pe rînd cu degetul buletinele și pașapoartele din sertar, pentru a putea citi numele posesorului, l-am văzut cum la un moment dat s-a oprit din căutat, s-a uitat mai atent la unul din documente și mi s-a adresat pe un ton interogativ:

— Ioanid Ion?

Îmi cerea astfel să-i confirm exactitatea numelui și prenumelui pe care îl citise într-un pașaport extras din cutia sertarului. Mie mi s-au tăiat picioarele! Îmi pierise glasul. O clipă mai tîrziu, am reușit totuși să pronunț cu jumătate de gură un „da!“ pe care cred că nici nu l-a auzit. Mi-a dat însă răgazul să-mi revin din uluială cînd mi s-a adresat din nou, după ce cu un gest sec a împins la loc pașaportul în sertar:

— Da. V-a ieșit pașaportul, dar nu vi-l putem elibera, fiindcă nu avem să vă dăm valută. Încă nu am primit cota pentru trimestrul în curs!

Stăpînindu-mi gîndurile intrate în derută de surpriză, am încercat să-i explic că nu am nevoie de valută, că voi avea casa și masa asigurate la prietenii care mă invitaseră.

— Nu avem voie să vă dăm pașaportul fără să vă dăm și valută!, și funcționarul a ținut chiar să-mi explice de ce: Nu vrem să-și închipuie străinii că cetățenii noștri sînt lipsiți de mijloace și vin la ei să fie întreținuți de milă.

Eram uimit de atîta grijă, mai ales că auzisem de cazul unor oameni de știință invitați la congrese în străinătate, cărora nu li se dăduseră nici măcar bani de țigări, deși se duceau să reprezinte țara! Încă nu aflasem că în ultima vreme regimul se arăta tot mai preocupat de „imaginea României peste hotare", o obsesie care mai dăinuie și azi.

— Cînd ne vine valuta, ne aduceți o adeverință de la secția financiară și una de la serviciu că nu aveți nici o datorie și primiți pașaportul.

— Și cînd credeți că vă vine valuta?

— Mai treci și dumneata pe aici peste două-trei săptămîni. Cred că pînă atunci o primim.

Am plecat acasă frămîntat de cele mai contradictorii gînduri. Nu puteam crede că mi se aprobase cererea. Mi se părea de neconceput ca Securitatea să-și fi dat avizul favorabil ca să plec din țară. Și totuși văzusem cu ochii mei pașaportul! În mintea mea începea încet-încet să-și facă loc suspiciunea care, la rîndul ei, dădea naștere la alte întrebări cărora nu le puteam găsi răspuns: Nu cumva mi se întindea o cursă? Dar cum și în ce fel voiau să mă prindă în defect? Ce voiau să-mi însceneze? Am ajuns acasă și mai tulburat și nedumerit decît plecasem de la Grădina cu cai. Am urcat direct sus, la etaj, unde locuia Lilica Ciorănescu, prietena și confidenta mea, singura persoană căreia îi spusesem că făcusem cerere de pașaport. Am găsit-o singură și i-am povestit tot ce mi se întîmplase. Nu mi-a împărtășit temerile.

— Veți primi pașaportul și veți pleca! Sînt sigură că cineva mai puternic decît Securitatea a hotărît să vă ajute!

M-a impresionat siguranța cu care mi-a vorbit, deși nu a reușit să mă convingă.

Am discutat apoi toate aspectele noii situații în care mă găseam și împreună, dar mai ales datorită sugestiilor ei, am stabilit primele măsuri de precauție pe care trebuia să le iau. Mai întîi, în afara cîtorva prieteni buni, de încredere, să nu mai spun nimănui că mi se aprobase pașaportul. De asemenea, pentru orice eventualitate, trebuia să fac să dispară din camera mea orice obiect, carte sau scrisoare compromițătoare, să frecventez cît mai puțină lume, iar cu prietenii din închisoare să mă întîlnesc cît mai discret. A venit apoi vorba despre invitația (*lettre d'hébergement*) în baza căreia urma să primesc viza de la Ambasada Elveției. Cerînd-o de la familia Bossart, trebuia să țin cont de surprizele la care mă puteam aștepta din partea poștei, cînd era vorba de corespondența cu persoane din străinătate, care fie că nu primeau deloc scrisoarea, fie, în cel mai bun caz, le parvenea cu mare întîrziere.

— Dați-le telefon! — mi-a spus Lilica.

Nu mă dusese mintea la o asemenea soluție. Pe vremea aceea, să vorbesc la telefon cu Zürich-ul mi se părea un lucru prohibit, o infracțiune asemănă-

toare tentativei de trecere clandestină a frontierei. Judecata mea, deformată probabil de toate interdicțiile sub care trăisem atîția ani, n-a rezistat argumentelor logice ale Lilicăi. Am pus deci mîna pe telefon și prin centrală am cerut numărul familiei Bossart. Mi-a răspuns Elly. Victor nu era acasă. Îmi pregătisem dinainte ce să-i spun și mai ales cum să-i spun să înțeleagă numai ea că îmi trebuie cît mai repede invitația, fără ca urechea curioasă a Securității, care cu siguranță recepționa și ea convorbirea, să sesizeze nota de urgență a mesajului. Am început așadar prin a-i spune că în sfîrșit voi fi în măsură să răspund invitației pe care mi-au făcut-o de atîtea ori să le fac o vizită la Zürich. I-am explicat apoi că foarte curînd îmi voi putea lua un concediu de la serviciu, dar numai pe scurta perioadă a unui gol de lucru între două comenzi. Încercam astfel să-i spun pe ocolite ceea ce într-o formulare clară și concisă însemna: Trimite-mi, te rog, repede invitația! Din cauza recepției proaste, nu reușeam, nici Elly, nici eu, să ne auzim prea bine. Avînd mereu impresia că Elly nu-mi înțelegea exact mesajul, mă vedeam deseori nevoit să-mi repet spusele. M-am liniștit cînd, în cele din urmă, m-a asigurat că m-a auzit și mi-a spus că Victor se va ocupa chiar azi de scrisoarea de invitație...

M-am grăbit să mă bucur și să răsuflu ușurat, pentru că în clipa următoare aveam să cred că toată osteneala pe care mi-o dădusem fusese zadarnică. Continuîndu-și fraza, Elly adăugase: ...și ți-o voi trimite imediat la Moscova!

Nu puteam să-mi închipui că cineva întreg la minte putea face o asemenea afirmație. Nu puteam presupune decît că Elly înnebunise sau că băuse prea mult whisky și divaga. Lipsit de nădejde, am mai făcut totuși o timidă încercare să lămuresc lucrurile: „Unde ai spus că mi-o trimiți?" Pusesem deja întrebarea cînd, deodată, mi-a intrat în funcție mintea românului de pe urmă și am priceput! Încerc să-mi pun lipsa de perspicacitate pe seama emoțiilor zilei, pentru a nu părea chiar așa de ridicol.

Să mă explic: cum conversația mea cu Elly fusese purtată pe franțuzește, îi reproduc întocmai ultimele ei cuvinte: *„...et je l'enverrai immédiatement à Moscou!..."*

Or, biata Elly, vrînd să precizeze că îmi va trimite invitația pe adresa mea, nu rostise decît ultima parte a numelui străzii Maria Hagi Moscu pe care locuiam, pronunțînd și accentuînd cuvîntul Moscu la fel cum se pronunță în limba franceză Moscova!

Cît privește teama mea că Elly nu-mi înțelesese graba de a primi invitația, aveam să aflu mai tîrziu că fusese nejustificată. Chiar în după-amiaza zilei în care vorbisem cu ea la telefon, deși era o sîmbătă și în Elveția toate serviciile publice și autoritățile erau închise, Victor Bossart s-a dus acasă la șeful poliției din cartier și l-a convins să facă o excepție: să meargă totuși cu el la biroul din sediul poliției și să-i legalizeze scrisoarea de invitație făcută pe numele meu.

Mă hotărîsem să nu-i spun mamei nimic despre întreaga poveste a pașaportului. Voiam s-o scutesc de toate emoțiile legate de plecarea mea și mai

ales de şocul pe care l-ar suferi dacă în ultimul moment mi s-ar retrage paşaportul şi visul ei de a mă vedea plecat din ţară s-ar nărui. Cu tot optimismul Lilicăi în privinţa plecării mele, eu continuam să nu exclud din calculele pe care mi le făceam ipoteza unei ultime intervenţii a Securităţii pentru a-mi ridica, în cel mai bun caz, numai paşaportul. Zarurile fiind aruncate, nu-mi mai rămînea acum decît să merg înainte pe drumul pe care apucasem, fără să mai şovăi la fiecare gînd care mă ispitea.

Aşadar, cu toată suspiciunea şi neîncrederea mea funciară în bunele intenţii ale autorităţilor, am pornit la treabă. Chiar de a doua zi mi-am obţinut cele două adeverinţe, de la secţia financiară şi de la serviciu, atestînd că nu aveam nici o datorie. Cea de la cooperativă mi-a obţinut-o Mircea Gagel prin relaţiile lui, evitînd să spună la ce îmi foloseşte. Mircea mi-a propus apoi să „bem" evenimentul, fiind convins că totul se va termina cu bine şi bucurîndu-se de parcă i s-ar fi aprobat lui paşaportul. Cum din ziua aceea pentru mine începuse o perioadă de aşteptare de durată nedeterminată, trebuia să-mi omor într-un fel timpul, aşa că i-am urmat sugestia şi am intrat cu el la cîrciuma din colţul străzii Viorele. În atmosfera rece, îmbîcsită de fum de tutun şi de mirosul de cîine plouat al hainelor aburind de umezeală ale consumatorilor, i-am ţinut aproape zilnic tovărăşie lui Mircea pînă către sfîrşitul săptămînii. Într-una din acele dimineţi ne-am dus împreună la casieria cooperativei să ne ridicăm banii care în fine ni se aprobaseră pentru executarea machetei locomotivei din Parcul Carol. Din cîte mi-aduc aminte, am încasat atunci vreo trei mii şi ceva de lei. M-am trezit astfel bogat cum nu mai fusesem niciodată de cînd ieşisem din închisoare. Şi, cum se mai întîmplă uneori ca şi o surpriză plăcută să nu vină singură, cînd am ajuns cu banii acasă, Lilica Ciorănescu mă aştepta în capul scării cu plicul de la Victor Bossart în mînă. Trecuseră numai şase zile de cînd vorbisem cu Elly la telefon! Un record poştal pentru vremea aceea! M-am decis să-mi încerc chiar a doua zi norocul la Grădina cu cai. Poate că le sosise cota trimestrială de valută.

În dimineaţa de 29 ianuarie m-am prezentat deci din nou în faţa ghişeului. Era un funcţionar, care după ce mi-a pus aceeaşi întrebare ca şi primul: „Pentru ce ţară?", a scos şi el pe masă sertarul cu eticheta „Elveţia", i-a cercetat conţinutul şi mi-a găsit paşaportul. Ţinîndu-l în mînă, a întins-o pe cealaltă spre mine, cerîndu-mi laconic: „Buletinul şi livretul militar!" Aveam la mine numai buletinul. Noul funcţionar, repetînd şi el gestul făcut cîteva zile mai înainte de colegul lui, a împins la loc paşaportul în sertar: „Aduceţi şi livretul!" Cuvinte pe care le-am auzit din mers, pentru că porniseem deja spre ieşire, sperînd să-l pot aduce înainte de închiderea biroului. Mi-am permis chiar luxul unui taxi care m-a dus pînă în strada Hagi Moscu, m-a aşteptat în faţa casei şi m-a adus înapoi la Grădina cu cai înainte de ora 12. Nu-i dădusem timp funcţionarului să-mi uite nici figura, nici numele. De cum intrasem pe uşă, scosese sertarul „Elveţia" pe masă, extrăgînd din el paşaportul înainte de a fi apucat să-i înmînez buletinul şi livretul. Le-a verificat pe amîndouă

şi, apoi, întinzîndu-mi paşaportul, mi-a arătat spre un alt ghişeu spunîndu-mi să mă grăbesc să-mi iau valuta, fiindcă se făcuse ora de închidere. Într-adevăr, funcţionara din spatele ferestruicii, unde-şi avea biroul, îşi strîngea lucrurile şi se pregătea de plecare. Cam nemulţumită de apariţia mea, a catadicsit totuşi să mai zăbovească. Mi-a cerut paşaportul şi consultîndu-l a început să completeze tot felul de rubrici dintr-un borderou desfăşurat în faţa ei pe birou. La ultima rubrică a rămas cu tocul ridicat deasupra ei şi m-a întrebat: „18 dolari e bine?" Luat prin surprindere, am răspuns aprobativ. Abia în clipa următoare mi-a trecut prin minte că nu aveam habar de cursul dolarului şi nici de ceea ce se poate face cu 18 dolari în buzunar în străinătate. Singurele mele informaţii despre cursul valutar datau din închisoare, unde avusesem ocazia să aflu că valoarea dolarului era cotată în ani de condamnare pentru cel care îl deţinea. Nu mai ţin minte cîţi lei am dat pe cei 18 dolari. Ştiu doar că am primit o chitanţă şi că am semnat la rîndul meu de primire. Şi mai ştiu că am ieşit în stradă cu sentimentul straniu de a fi primit dreptul să port asupra mea un lucru prohibit, ceea ce îmi stîrnea şi o oarecare îngrijorare. Chitanţa ce mi se dăduse mi se părea de fapt un fel de permis de port-devize, la fel de greu de obţinut ca şi un permis de port-armă.

Pe de o parte începuseră din nou să mă bîntuie gîndurile sumbre că în jurul meu se ţesea o conspiraţie, iar pe de altă parte mi se întărea hotărîrea de a o înfrunta, luîndu-mi însă toate măsurile posibile de prudenţă. Pe drum, m-am surprins de mai multe ori întorcînd capul şi privind în urmă, deşi pierdusem în ultima vreme acest obicei, nemaiavînd senzaţia că sînt supravegheat. Acum însă, fără să pot spune de ce, mă simţeam iar în primejdie şi mi se trezeau vechile reflexe. Am făcut chiar un ocol prin Cişmigiu, dar n-am observat nici un individ suspect care să se ţină după mine. Am profitat să mă aşez pe o bancă şi să-mi examinez mai de aproape paşaportul, pe care, de faţă cu funcţionarul de la Grădina cu cai, din nu ştiu ce teamă stupidă, nici nu îndrăznisem să-l răsfoiesc, pentru a nu-mi arăta nerăbdarea şi interesul pe care mi-l suscita. L-am deschis şi mi-amintesc că pe una din pagini era scrisă data la care fusese întocmit: 6 ianuarie 1969! L-am băgat apoi în buzunarul de la piept împreună cu dolarii şi am pornit spre casă. Trecuse de ora prînzului. Eram pe bulevard, prin dreptul fostului garaj Ciclop, cînd m-a ajuns din urmă şi m-a prins de braţ Georgi Lahovary. Mă strigase de mai multe ori pe nume, dar îngîndurat cum eram nu-l auzisem. S-a şi mirat de neatenţia mea şi m-a întrebat dacă am păţit vreun necaz. Călcîndu-mi propriul consemn, m-am decis să-i divulg secretul, nu numai fiindcă era un prieten de încredere, dar şi fiindcă îl ştiam mai informat decît mine în privinţa călătoriilor în străinătate, deşi experienţa lui se mărginea la „ţările frăţeşti", singurele pentru care primise viza. L-am pus deci în temă, avînd grijă să-i opresc la timp elanul manifestărilor exuberante de entuziasm, pentru a nu atrage atenţia trecătorilor. M-a înţeles şi mi-a promis discreţie absolută. Cînd i-am spus că am şi primit invitaţia de la Elly

și Victor Bossart, pe care îi cunoscuse și el, și că urmează să cer viza elvețiană, m-a întrerupt:

— Știi cine e funcționarul român care lucrează la ambasada Elveției?

Nu știam: Cine?, am întrebat.

— Bichi (Bișu) Catargi, pe care îl cunoști! Nu știu însă dacă știi că e un personaj controversat. Se spune că ar fi informatorul Securității.

Bichi împărtășea astfel soarta celor care lucrau în cadrul legațiilor și ambasadelor străine din București, pe care lumea îi socotea din principiu turnători. Și nu fără temei, deoarece nimeni nu putea fi angajat într-un astfel de serviciu, fără avizul favorabil din partea Securității. Ba mai mult chiar: luase ființă un birou special, care, la cererea reprezentanțelor străine, le repartiza funcționarii de care aveau nevoie. Nu era greu de ghicit cine stătea în spatele acestui birou special! De altfel, metoda la care recurgea pentru a recruta și selecționa personalul destinat ambasadelor fusese dată în vileag de mai mulți dintre cei aleși și repartizați în posturi. Absolut toți semnau un angajament prin care se obligau să colaboreze cu „organele de stat". Unii semnau de bunăvoie, alții siliți prin amenințări și șantaj. Dacă își „onorau" obligațiile asumate sau dacă își „călcau" angajamentele luate, nu o știau decît ei, așa încît, din prudență, pentru orice eventualitate, lumea îi evita. Iar dacă omul mai avea și o meteahnă care îl făcea șantajabil (cum era cazul lui Bichi) era un motiv în plus să fie considerat capabil și de alte slăbiciuni.

Îl cunoșteam destul de bine pe Bichi, fiindcă ne fusese mulți ani vecin de apartament în blocul Malaxa, unde locuia împreună cu mamă-sa, la etajul 7, pe același palier cu noi. Despre mama lui, Mihaela Catargi, o femeie inteligentă și cultivată, se spunea că făcuse o viață întreagă tot felul de mici compromisuri pentru a se putea menține într-o existență destul de precară în atmosfera boemă în care se complăcea să trăiască. Fiind o femeie interesantă, originală și o povestitoare plăcută, mama îi trecea cu vederea lipsa de caracter și o primea cu toată simpatia de fiecare dată cînd suna la ușa noastră. Ne vizita destul de des, fie pentru a sta numai de vorbă sau a face un schimb de cărți, fie ca să joace cîteva partide de pinacle care, nesolicitînd o atenție deosebită, nu împiedicau continuarea conversației. Știind-o strîmtorată, mama o reținea întotdeauna la masă și de cîte ori o simțea la ananghie îi dădea cîte o mînă de ajutor. Bichi, care își adora mama, îi purta și mamei mele un deosebit respect și afecțiune, cuprinzînd-o probabil și pe ea în complexul de care suferea. Cînd, în oportunismul ei, Mihaela a devenit membră a organizației femeilor antifasciste și la o întrunire care s-a ținut în apartamentul ei a participat chiar Ana Pauker, mama a considerat că de aci înainte nu mai putea fi bine venită la noi în casă. Contactele s-au răcit și s-au rărit, reducîndu-se la relațiile civilizate impuse de vecinătate. Cu toate astea, Bichi nu a încetat să ne viziteze și să se arate la fel de atent cu mama. Apoi, în toți anii cît am fost închis, cînd prietenii din jurul ei se răriseră, Bichi trecea totuși periodic s-o vadă, neuitînd s-o felicite de sărbători și aducîndu-i de fiecare dată fie o floare,

fie o cutie de Nesscafé. La ieșirea mea din închisoare mama îmi povestise cît de impresionată fusese de atenția și delicatețea pe care i le arătase în lipsa mea. Eu nu-l întîlnisem încă după eliberare. Știam despre el ceea ce îmi povestise mama, iar acum aflasem de la Giorgi unde lucra și de ce reputație se bucura. Nu știam cum să-l judec: după care din cele două versiuni? În care din ele îl puteam descoperi pe adevăratul Bichi? Înclinam să cred că în amîndouă! Pentru mine însă, nu avea nici o importanță, pentru că oricum trebuia să dau ochii cu el a doua zi, cînd urma să-mi iau viza elvețiană.

Și într-adevăr, cînd în dimineața următoare am împins ușa de intrare la ambasada Elveției de pe strada Pitar Moș, m-a primit cu o exclamație de bucurie Bichi Catargi. Mi s-a părut sincer emoționat de revedere. Era neschimbat, la fel de vesel ca înainte, cu același aer puțin snob și afectat, făcînd abuz de franțuzisme și graseind. Cînd m-a văzut scoțînd pașaportul din buzunar, s-a luminat și mai tare la față.

— Să nu-mi spui că ai venit pentru viză?!... și fără să-mi dea timpul să-i răspund a continuat: Nici nu știi ce bine îmi pare pentru tine, dar și mai mult mă bucur pentru coana Lenuța care cred că e fericită că i s-a împlinit dorința!

— Și eu sînt tare bucuros. Cu toată cheltuiala drumului, m-am hotărît totuși să profit de invitația unor prieteni din Zürich. Din păcate nu voi putea sta mai mult de trei-patru săptămîni. Nu pot lipsi mai mult de la serviciu.

Mi-a fost rușine de o minciună atît de proastă, dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin minte altă formulă și nici nu-mi închipui că aș fi putut găsi una cît de cît verosimilă. I-am apreciat delicatețea lui Bichi, care, ca și cînd n-ar fi înregistrat penibila și inutila mea explicație, mi-a luat din mînă pașaportul și invitația, spunîndu-mi că nu va trebui să mai vin și a doua zi, așa cum era obiceiul, pentru că îmi va obține viza pe loc. Cinci minute mai tîrziu ieșea din biroul consulului cu viza pusă. I-am mulțumit și am dat să-mi iau rămas bun, dar Bichi a insistat să mă conducă pînă la ieșire. M-a însoțit pînă pe trepte afară, a închis ușa în urmă și, în timp ce ne strîngeam mîinile, la cîțiva pași de milițianul de la poartă, a adăugat:

— Voiam să-ți mai spun ceva: Dacă ai de gînd să mergi și la München, unde sînt foarte mulți refugiați români, te sfătuiesc să ceri de aici, din București, viza germană, pentru că din Elveția nu o poți obține!

Și apoi, de parcă ar fi vrut să mă împiedice să mai spun vreo minciună gratuită, s-a grăbit să-mi ureze drum bun și, „nu uita să transmiți din partea mea sărutări de mîini coanei Lenuța!" A mai ridicat o dată mîna în chip de salut și a dispărut în clădire. De atunci nu l-am mai întîlnit.

Iar eu m-am îndreptat automat spre bulevard în drum spre casă, suferind ca niciodată de boala suspiciunii, care îmi submina seninătatea și buna dispoziție de cînd primisem pașaportul. Ultimele cuvinte ale lui Bichi mă obsedau. Neîncrederea mă îndemna să văd în ele o nouă capcană și deci să nu-i ascult sfatul. Ajunsesem aproape de Piața Romană cînd a sfîrșit prin a învinge încrederea. O încredere, ce e drept, destul de șubredă, dar susținută de intenția

de a mai lăsa lucrurile și pe seama hazardului, spunîndu-mi din nou, așa cum îmi spusesem de atîtea ori în anii teroarei comuniste: ce o fi, o fi! Și am făcut stînga împrejur spre consulatul german! Am ajuns la timp și am obținut viza de tranzit fără nici o dificultate. De la consulatul german am făcut cale întoarsă spre centru. Lîngă Universitate, în spatele statuii lui Mihai Viteazu, se aflau birourile agenției Tarom. Am împins ușa și m-am adresat funcționarei de la primul ghișeu, cerîndu-i informații în privința zborurilor pe ruta București-Zürich. Cred că era într-o marți, iar primul avion zbura peste trei zile. N-am mai pregetat. I-am prezentat pașaportul și i-am cerut un bilet pentru cursa respectivă.

— Simplu sau dus-întors?

— Dus și întors, bineînțeles!, i-am răspuns privind-o uimit de asemenea întrebare.

Efortul de a mă face crezut nu mi-a fost însă răsplătit: cînd mi-a spus prețul biletului mi-am dat seama că nu-mi ajungeau banii ca să-l plătesc! Străduindu-mă să mă arăt sincer dezolat că din grabă nu luasem destui bani la mine, m-am resemnat să cumpăr chiar și un bilet simplu. Nu mai țin minte cît costa biletul. Știu însă că am cheltuit aproape toți banii luați pe macheta locomotivei din Parcul Carol.

De la Tarom, în drum spre casă, m-am abătut pe la mama, s-o previn că spre sfîrșitul săptămînii s-ar putea să lipsesc cîteva zile din București. Povestea o ticluisem pe drum: trebuia să plec în provincie, delegat de Cooperativă în interes de serviciu. Nu mă gîndisem în prealabil să pomenesc și numele localității unde urma să mă duc, dar luat prin surprindere de întrebarea mamei, răspunsesem spontan: „La Brăila". Trecuseră mai bine de patru ani, de cînd la eliberarea din închisoare debarcasem la Brăila și gîndul mă mai ducea încă deseori la orașul în care făcusem primii pași fără lanțuri la picioare, sau cătușe la mîini!

Mai aveam două zile pînă la data fatidică a plecării, pe care nu reușeam încă s-o cred posibilă. Numai Lilica Ciorănescu era convinsă că augurii sînt de partea mea și încerca să-mi insufle și mie aceeași certitudine. Deși îndoiala mea persista, am început să mă ocup de cele necesare drumului. Lilica mi-a dat o valiză veche de carton care, deși de dimensiuni mici, era mult prea încăpătoare pentru modesta garderobă pe care reușisem să mi-o încropesc. Și totuși făcutul bagajului avea să fie o îndeletnicire anevoioasă și de lungă durată. De fiecare dată după ce umpleam valiza o goleam din nou, pentru a-i schimba conținutul. Cum nu reușeam să exclud ipoteza unei înscenări pusă la cale de Securitate, eram mereu în dilemă, neputîndu-mă hotărî ce să iau cu mine și ce să las. Nu-mi dădea mîna nici să renunț la puținele lucruri de îmbrăcăminte necesară pe care le aveam și nu voiam nici să-mi deconspir intenția de a rămîne în străinătate, luîndu-mi toată zestrea vestimentară și lăsînd în urmă dovada unui dulap gol. Eram înclinat să cred că la vamă mi se va controla în mod special bagajul și vedeam posibilă chiar și o percheziție

la domiciliu. O supoziție care m-a determinat să încep prin a-mi face eu însumi o percheziție pentru a nu lăsa la vedere nimic compromițător. Am adunat și împachetat cele cîteva cărți, reviste străine și scrisori care, căzînd în mîna Securității, ar fi putut trezi suspiciuni și da naștere la întrebări incomode. Către seară i-am făcut o ultimă vizită Maricicăi Musicescu. I-am arătat pașaportul și biletul de avion și i-am vorbit de temerile mele, rugînd-o să-i stea alături mamei, dacă mi se va întîmpla ceva. Am stat mult de vorbă și s-au golit multe pahare în seara aceea. Se făcuse tîrziu cînd am plecat acasă. Pe Maricica nu aveam s-o mai văd niciodată.

În dimineața următoare am trecut pentru ultima oară pe la atelierul din strada Viorele. Voiam să-mi iau rămas bun de la Mircea Gagel, dar nu a fost chip să-l conving să nu vină a doua zi la aeroport.

— Cum să nu vin? E o plecare la care am contribuit și eu și vreau să te văd suindu-te în avion!

Avea dreptate! Numai la îndemnul și insistența lui completasem formularul de cerere de pașaport. Ne-am dat deci întîlnire la Băneasa.

Nu-mi aduc exact aminte cu cine m-am mai întîlnit în ziua aceea. Simțeam nevoia să mă văd și să vorbesc cu cît mai multă lume. Împins de această dorință am pornit într-un turneu de vizite pe la prieteni și cunoscuți. Voiam astfel să mă despart de ei, dar fără să-mi iau rămas bun. Aveau să-și dea seama mai tîrziu, cînd vor afla ceea ce nu le-am spus, că venisem de fapt să le strîng mîna înainte de plecare. Celor mai apropiați le-am spus adevărul și i-am îmbrățișat. M-am întîlnit apoi cu Sandra Lahovary pentru a-i da o dublură a cheii de la ușa camerei mele, stabilind cu ea următoarea înțelegere: să vină și ea a doua zi la Băneasa și, fără să mă bage în seamă, să se așeze la o masă de la cafeteria din holul aeroportului. De acolo, în timp ce își va bea cafeaua, să mă urmărească cu privirea pînă ce mă voi urca în avion și să nu părăsească aeroportul decît după decolarea lui. În cazul în care nu mă va vedea printre pasagerii ce se vor urca în avion, sau dacă voi fi dat jos din avion înainte de decolarea lui, să se ducă imediat cu mașina la mine acasă și s-o anunțe pe Lilica Ciorănescu. Va găsi la ea un pachet și un plic cu diferite hîrtii pe care să le ia și să le pună bine la ea acasă. Dacă se va dovedi că, prin reținerea mea la aeroport, Securitatea nu urmărise decît să-mi ridice pașaportul lăsîndu-mă apoi liber, îi voi da imediat de veste. Dacă, dimpotrivă, dispariția mea se va prelungi mai mult de o săptămînă, va urma să se consulte cu Lilica în privința felului în care s-o anunțe pe mama despre cele întîmplate.

Considerînd că prin asta îmi luasem toate măsurile de prevedere care îmi stăteau la îndemînă, m-am despărțit de Sandra și am pornit-o spre locuința mamei care, ca de obicei la ora prînzului, mă aștepta la masă. I-am spus că data plecării mele în delegație la Brăila fusese fixată pentru a doua zi. Plecam cu un tren de dimineață, așa că nu voi mai veni la masă. Voi lipsi numai cîteva zile și dacă îmi va fi posibil o voi chema la telefon pentru a-i anunța data întoarcerii. Mi-am dat apoi osteneala să mă port ca de fiecare dată cînd luam

masa la ea, comentînd în timp ce mîncam ultimele ştiri pe care mama le asculta cu sfinţenie în fiecare seară la radio. După masă, venind momentul să-mi iau rămas bun, poate că am fost chiar mai reţinut ca de obicei, de teamă să nu-mi simtă emoţia. Coborîsem deja treptele pînă la etajul inferior, cînd auzindu-mă strigat, m-am oprit şi am ridicat capul. În capul scării, aplecată peste balustradă, mama a ţinut să-mi mai ureze o dată drum bun, adăugînd cîteva cuvinte însoţite de o privire plină de subînţeles: „...şi vezi ce faci acolo... poate se iveşte vreo ocazie...!" Am rămas pentru o clipă interzis, deşi eram sigur că nu mă trădasem nici prin atitudine şi nici cu vorba. Ani de zile mai tîrziu, cînd ne-am revăzut, mi-a spus doar atît: „Am avut o intuiţie că se va petrece ceva!"

În seara aceea, acasă, mi-am mai pritocit de cîteva ori lucrurile din valiză. Apoi, la chemarea Lilicăi, am urcat la ea, la etaj.

— M-am gîndit că nu v-ar strica o gustare şi un păhărel de ţuică „de la producător", ca să mai scurtaţi din aşteptare!

Ghicise că-mi stătea înainte o noapte lungă şi îmi simţise neastîmpărul. Am stat o mulţime de vorbă şi mi-a prins bine. Am ascultat-o depănîndu-şi amintirile din copilărie şi tinereţe, povestindu-mi despre „Jurj" (cum îi spunea fratelui ei preferat din străinătate) înduioşîndu-se că-l voi cunoaşte şi-l voi îmbrăţişa din partea ei. Cînd m-a ajuns, nu atît osteneala alergăturilor din timpul zilei, cît oboseala tensiunii nervoase pe care o trăisem de cînd primisem paşaportul, m-am dus să mă culc. Am dormit neîntors pînă dimineaţa. M-am trezit odihnit dar stăpînit de aceeaşi nelinişte din ajun. Nu-mi găseam locul şi nu eram în stare să-mi adun gîndurile. Avionul zbura abia după-amiaza şi timpul trecea greu. Mă învîrteam prin cameră ca un leu în cuşcă, încercînd să-mi stăpînesc nervozitatea. Mă simţeam la fel de neliniştit şi de îngrijorat ca dimineţile în celulă la Securitate cînd mă frămîntam neştiind cînd şi dacă voi fi sau nu chemat la anchetă în cursul zilei. Ajunsesem atunci să-mi doresc întîlnirea cu anchetatorul numai pentru a pune o dată capăt aşteptării chinuitoare. Şi într-adevăr, cînd gardianul trăgea zăvorul de la uşa celulei şi-mi punea ochelarii negri la ochi, mă simţeam brusc uşurat şi îmi recăpătam calmul şi luciditatea. De data asta destinderea nervoasă avea să se producă abia peste cîteva ore, cînd am ieşit din casă. „Doamne ajută!", am auzit-o pe Lilica spunîndu-mi din pragul uşii, după care am coborît în stradă şi m-am îndreptat spre staţia de autobuz.

Cred că nici cei mai buni prieteni nu m-ar fi recunoscut după mers, atît de calm şi fără grabă am păşit în holul aeroportului de la Băneasa. Noroc că nu avea cine să-mi ia pulsul în acel moment. Deşi mai erau aproape două ore pînă la plecarea avionului, Mircea Gagel, în picioare lîngă barul bufetului din aeroport, era deja la al doilea pahar de rom. Nu era singur. Venise cu Rusalim Buta, un fost coleg de lucru de la cooperativă, pe care îl cunoscusem şi eu. Venea deseori să ne viziteze la atelierul din strada Viorele. M-am alăturat şi eu lor la bar şi, în timp ce-mi beam cafeaua comandată şi îmi fumam

țigara, îmi plimbam privirea peste lumea din sală. O căutam din ochi pe Sandra, care nu venise încă, și examinam totodată și figurile oamenilor care populau sala, încercînd să descopăr printre ele care ar fi putut fi ale agenților de serviciu în incinta aeroportului. Ideea că eram urmărit și observat nu mă părăsea, deși nu vedeam nimic în jurul meu care să-mi justifice obsesia. De altfel nu era decît puțină lume. În afară de cîteva perechi venite să bea o cafea la aeroport într-o ambianță mai deosebită și în orice caz mai civilizată și mai plăcută decît la o cafenea din oraș, nu mai era decît un grup de oameni la fel de puțin numeros, care aștepta plecarea unui avion de cursă internă. Cînd prin megafon li s-a anunțat acestora din urmă îmbarcarea, sala a rămas aproape goală. În fine, a apărut și Sandra împreună cu o prietenă. A trecut peste noi o privire indiferentă și, așa cum ne înțelesesem, s-a așezat cu prietena ei la o masă, fără să ne mai bage în seamă. Din locul de lîngă bar unde mă aflam cu Mircea și cu Buta, vedeam prin geamlîcul halei pista de beton a aeroportului. Am putut astfel observa manevrele aparatului B.A.C. (primul de acest tip achiziționat de România din Anglia), care rula spre capătul dinspre aeroport al pistei de decolare. Era avionul care zbura pe ruta București–Zürich.

În acel moment a răsunat la megafon vocea crainicului, anunțîndu-i pe pasagerii pentru Zürich să se prezinte la ghișeul din sala de așteptare, pentru declararea banilor și obiectelor de valoare ce le aveau asupra lor. Abia l-am înțeles din cauza bruiajului provocat de un grup de patru sau cinci italieni care, gesticulînd, vorbind și rîzînd tare, intraseră tocmai atunci în aeroport. La ghișeul la care fusesem poftiți nu ne-am prezentat decît vreo șapte sau opt persoane. Majoritatea aveau figuri care nu inspirau încredere; o impresie, confirmată nu numai de înfățișarea lor, ci și de felul de a se purta și de a vorbi. Se vedea de la o poștă că erau din lumea oamenilor de partid. M-am așezat și eu la rînd în urma lor. Eram penultimul. Ultimul care s-a alăturat șirului ce se formase în fața ghișeului era, de data asta, spre deosebire de „tovarășii" dinaintea mea, un „domn" în jur de cincizeci și ceva de ani. Se deosebea de primii poate nu atît prin vîrstă, cît printr-o anumită discreție și lipsă de ostentație în atitudine. Rînd pe rînd, „tovarășii" au îndeplinit formalitățile cerute, unul din ei nepierzînd ocazia să-i spună funcționarei de la ghișeu cîteva glume cu un haz cel puțin dubios, dacă nu direct grobian. Venindu-mi rîndul, i-am arătat funcționarei chitanța pentru cei 18 dolari primiți la Grădina cu cai și am semnat o declarație prin care mă obligam să prezint la întoarcere singurul obiect de valoare cu care plecam: inelul cu capul lui Hermes, amintire de la tata, pe care îl purtam la mînă. Funcționara mi-a mai pus în vedere că nu am voie să scot din țară bani românești. Cum mai aveam asupra mea vreo 300 de lei, mi-a venit ideea să mai joc o dată rolul călătorului prevăzător care se gîndește și la momentul întoarcerii. Am întrebat-o în consecință, simulînd o indignare justificată:

— Cum adică? La revenirea în țară va trebui să merg pe jos de la aeroport pînă acasă? Nu am voie să am asupra mea nici măcar bani pentru taxi?

— Ați înțeles greșit, mi s-a replicat, puteți ieși cu o sumă mică, dar trebuie s-o declarați și s-o prezentați la întoarcere. Spuneți-mi cîți lei vreți să luați?

M-am scuzat pentru neînțelegere și, satisfăcut de răspunsul primit, am rugat-o să-mi treacă în declarație 100 de lei. În încheiere, cu o amabilitate care mie îmi alimenta suspiciunea că nu eram decît un pion în jocul perfid al Securității, care îmi întindea o cursă, funcționara a adăugat:

— Vă rog acum să luați loc în sală și să aveți răbdare pînă ce pasagerii pentru Zürich vor fi anunțați să se prezinte la controlul vamal.

Politețea, în mîna Securității, devenea armă. Știam din experiența anchetelor și a închisorii că, după vorba bună și omenoasă, menită să te destindă și să-ți cîștige încrederea, urmau înjurătura și pumnul, care trebuiau să te surprindă nepregătit să primești lovitura. Cum să cred că bunăvoința și blîndețea cu care mi se vorbise la ghișeu puteau reprezenta altceva decît prima parte a terapiei de șoc care urma să-mi fie aplicată? M-am întors să-mi continui așteptarea la bar lîngă Mircea și Buta. Mi-am pus bine în portofel suta de lei cu care eram autorizat să plec, iar banii care-mi prisoseau i-am dat lui Mircea. „Îți promit că nu plecăm de aici pînă nu-i termin!" a zis el și a mai comandat două romuri, reproșîndu-mi lipsa de solidaritate la băutură: eu comandasem o cafea pe care n-am mai apucat s-o beau.

Duceam tocmai ceașca la gură, cînd în sală a răsunat megafonul, invitînd călătorii pentru Zürich la controlul vamal. Evitînd efuziunile, ne-am ascuns discret emoția într-o banală strîngere de mîini, împărtășindu-ne doar din priviri vorbele oprite pe buze. Numai Mircea a rupt tăcerea. A mai ridicat o dată paharul la gură și mi-a șoptit: „Noroc!" Mi-am luat valiza și m-am îndreptat spre ușa la care privisem cu atîta jind de fiecare dată cînd venisem cu Dinu Mitache să bem o cafea la aeroport. O ușă care ne era interzisă și care în imaginația noastră se deschidea spre o altă lume. O lume în care, glumeam noi, nu era durere și nici întristare! Pentru mine reprezenta ultima ușă de celulă care împiedica ieșirea în libertate. Acum, pentru prima oară, mă angajam pe panta lină a rampei care cobora spre ea.

Întîmplarea a făcut să mă găsesc din nou în compania celor de la coada precedentă: înaintea mea erau „tovarășii" de care am mai vorbit, iar după mine era domnul care venise în urma mea la ghișeul unde declarasem banii. Încăperea de dincolo de ușă avea mai degrabă aspect de coridor. Era lungă și destul de îngustă. Îi mai răpea din lățime tejgheaua care o mărginea pe partea dreaptă, ca și spațiul dintre aceasta din urmă și perete, rezervat funcționarilor vamali. „Tovarășii", purtători numai de serviete sau de cîte o geantă, trecuseră deja de control și fuseseră îndrumați spre încăperea următoare. Văzusem cum procedaseră ei și am făcut și eu la fel, depunîndu-mi bagajul pe tejghea. În dreptul meu, de cealaltă parte a ei, doi funcționari stăteau de vorbă. Văzîndu-mă, și-au întrerupt discuția și fără grabă s-au apropiat de valiză. Am întors-o cu deschizătorile spre ei, pregătindu-mă să-i ridic capacul pentru a le prezenta conținutul

la control. N-am apucat s-o fac! Unul din cei doi, întinzîndu-şi braţul şi-a aplicat palma pe capac şi l-a apăsat la loc. M-am uitat la el nedumerit. Fără să-şi ia mîna de pe valiză, m-a întrebat pe un ton neutru, profesional:

— Aveţi obiecte nepermise pe care nu le-aţi declarat?

— Nu, i-am răspuns, şi am vrut din nou să deschid valiza ca să-i verifice conţinutul. Prevenindu-mi gestul, omul şi-a apăsat mai tare şi cu ostentaţie palma pe capacul valizei împiedicîndu-mă să-l deschid, spunîndu-mi cu o nuanţă de reproş în glas:

— Se poate, tovarăşe?! Doar mergem pe încredere!

Am fost atît de uluit la auzul acestei afirmaţii încît am rămas fără replică şi nu e de mirare că nu i-am uitat nici pînă azi cuvintele. Cum nu i-am uitat nici zîmbetul şi nici lumina jucăuşă din ochii cu care mă privea, cînd, faţă de tăcerea şi lipsa oricărei reacţii din partea mea, mi-a arătat cu mîna pe unde s-o iau, zicîndu-mi:

— Sînteţi în regulă! Cu noi aţi terminat! Vă dorim o călătorie plăcută!

Mie mi s-a părut că nici măcar nu-şi dăduse osteneala să-şi ascundă ironia din voce, cînd mi-a urat drum bun, de parcă ar fi vrut să-mi spună în derîdere: călătorie sprîncenată! Am plecat spre uşa pe care mi-o indicase, gîndind că farsa care mi se juca se apropia de sfîrşit. Înainte de a trece în camera vecină, am mai întors o dată capul şi l-am văzut cum de data asta omul meu scotocea fără menajamente în valiza „domnului" care fusese la rînd în urma mea. Cum să-mi explic această deosebire de tratament? Şi totuşi, cu toate nedumeririle (pe care le mai am şi azi), trebuie să recunosc că nici un fapt petrecut nu mi-a adus dovada că Securitatea se jucase cu mine de-a pisica şi şoarecele şi că „vameşul" de la aeroport îşi bătuse joc de mine, aşa cum îmi închipuiam eu în acel moment. Şi azi îmi vine greu să cred că omul îşi permisese să glumească cu mine din iniţiativă personală. În încăperea în care intrasem am dat peste nelipsitul grup de „tovarăşi". Prin fereastră, la vreo sută cincizeci de metri se vedea avionul nostru. După cîteva minute de aşteptare, ni s-a deschis uşa şi doi inşi din personalul aeroportului ne-au condus pînă la avion.

Deşi soarele se apropia de scăpătat, afară era tot cald. Şi asfaltul mai rămăsese încins din timpul zilei. Din micul nostru grup de pasageri care se îndrepta spre avion, am fost singurul care pe la jumătatea drumului am întors capul şi am ridicat braţul într-un ultim semn de salut adresat celor care mă urmăreau cu privirea de la ferestrele aeroportului. Eu nu-i mai puteam vedea. Geamlîcul din spatele căruia ştiam că se uită la mine strălucea sub lumina aurie a ultimelor raze de soare şi mă orbea.

Tot uitîndu-mă înapoi, rămăsesem ultimul. Mă depăşise şi „domnul" de la ghişeu, cu toate că observasem că prefera să lase o distanţă între el şi „tovarăşii" care se pricepeau să fie mereu primii. O calitate pe care şi-au arătat-o şi la urcarea în avion şi la ocuparea locurilor. Aici s-au lovit însă de o concurenţă neloială. Cele mai bune locuri din faţă erau deja ocupate de cei cîţiva italieni pe care îi văzusem în aeroport şi care, bucurîndu-se probabil de regimul

preferențial acordat cetățenilor străini, trecuseră mai repede prin vamă și fuseseră mai devreme îmbarcați. Datorită numărului redus de călători, majoritatea locurilor au rămas neocupate așa că fiecare s-a așezat unde a vrut. Mi-am ales imediat un loc lîngă fereastră pe partea cu vederea spre aeroport. De aici puteam observa toate mișcările personalului de la sol care se agita în jurul avionului. Se încheiase tocmai operația de alimentare cu combustibil și camionul-cisternă se pregătea să plece, iar cîțiva muncitori zăboveau încă lîngă scara mobilă de la ușa avionului. Îi așteptau pe ultimii membri ai echipajului și ai personalului de bord pentru a o îndepărta. Eu însă, de îndată ce m-am așezat, mi-am ațintit privirea asupra clădirii aeroportului și mai ales nu mi-am mai luat ochii de la ușa de ieșire spre pistă. Continuam să cred că pe acolo putea să-mi vină chiar și-n ultimul moment înștiințarea că mi se anulase pașaportul. Mai auzisem de cazurile unor persoane care fuseseră coborîte din avion numai cu cîteva minute înainte de decolare. Atenția îmi era atît de concentrată asupra celor care mai intrau sau ieșeau pe ușa cu pricina încît nici nu remarcasem că între timp cineva se așezase pe locul de lîngă mine. Abia cînd l-am auzit tușind, am tresărit și am întors capul: era „domnul" din urma mea de la ghișeu care văzîndu-mi surprinderea s-a simțit obligat să se scuze.

— Mă iertați, dar n-am vrut să vă deranjez. Am văzut că sînt locuri libere și am plecat de la locul meu din față unde era prea mare zgomot.

Nu mi-am dat seama dacă se referea la zgomotul motoarelor sau la cei cîțiva italieni care erau atît de veseli și de gălăgioși încît păreau a fi cu mult mai mulți decît erau în realitate. L-am asigurat că nu mă deranjează cu nimic și m-am întors iar spre fereastră pentru a-mi continua supravegherea. Cu fiecare minut care trecea, tensiunea nervoasă creștea, dar o dată cu ea se înfiripa și-mi creștea și speranța în suflet. S-o fi mirat bietul om de lîngă mine atunci cînd, la auzul zgomotului asurzitor al motoarelor ambalate și la primele trepidații ale avionului ce se punea în mișcare, o fi văzut cum brusc m-am destins, m-am întors de la geam, m-am lăsat pînă în fund pe speteaza scaunului și închizînd ochii, am tras o dată adînc aer în piept. Și-o fi zis poate că mi-e frică în avion. De unde să știe el că mie îmi era frică la sol!

Starea de încordare prelungită sub care trăisem în ultimele zile, dar mai cu seamă în ultimele ore pe aeroportul de la Băneasa, mă istovise și fizic, nu numai nervos. Abia acum, în timp ce avionul rula cu viteză crescîndă pe pista de decolare, aveam pentru prima oară răgazul să-mi simt oboseala. O senzație totuși plăcută de sfîrșeală îmi golise mintea alungîndu-mi toate gîndurile rele și grijile pe care mi le făcusem pînă atunci. Pluteam într-un fel de stare de beatitudine prostească din care m-am dezmeticit numai cînd avionul, desprinzîndu-se de la sol, a luat brusc înălțime. Intrînd iar în contact cu lumea înconjurătoare, l-am văzut pe vecinul meu privindu-mă cu atenție.

— Nu suportați avionul? s-a interesat el grijuliu. Vă întreb pentru că sînt medic și, dacă vă simțiți rău, v-aș recomanda să vă rezemați de speteaza scau-

nului, să vă uitați în sus și să respirați adînc de cîteva ori. Vă veți simți imediat mai bine!

Ce era să fac?! I-am mulțumit și i-am urmat sfatul, confirmîndu-i apoi că își făcuse efectul. După ce ne-am prezentat (și tare rău îmi pare că i-am uitat numele), am continuat să stăm de vorbă. Mi-a spus că mergea în delegație de serviciu, mai întîi în Elveția și apoi, dacă îmi aduc bine aminte, în Belgia, pentru achiziționarea de materiale și aparatură medicală pentru spitale. Mi-am dat seama că prima mea impresie fusese justă. Nu mă înșelasem. După cum se purta și felul de a vorbi, vecinul meu se dovedea a fi un „domn" și nu un „tovarăș". Conversația noastră nu ieșea însă din tiparele banale, obișnuite, respectate de tot cetățeanul „conștient" și deci prudent, atunci cînd se angaja în vorbă cu un necunoscut. Exclamațiilor de încîntare pe care ni le stîrnea de fiecare dată priveliștea ce se desfășura sub noi atunci cînd ne atrăgeam unul altuia atenția asupra cîmpurilor sau pîlcurilor de pădure scăldate în lumina apusului de soare, doctorul le adăuga totdeauna cîte o apreciere demnă de sloganele de preamărire a agriculturii socialiste. Spre rușinea mea, nu mă încumetam să-l contrazic cînd îmi vorbea de stadiul avansat al cîmpurilor arate sau însămînțate, chiar dacă în acel moment survolam suprafețe întregi de pîrloage și miriști din anul trecut rămase neîntoarse. E drept că omul nici nu insista să-mi obțină asentimentul. O făcea de altfel fără convingere. Părea mai degrabă să recite o lecție învățată pe dinafară!

Cum direcția noastră de zbor era aceeași cu mersul soarelui spre asfințit, am avut parte de lumina unui amurg prelungit pînă la destinație. Uneori, conversația ne era întreruptă de vocea pilotului, care ne comunica prin microfon unele date meteorologice, despre temperatură și situația atmosferică sau despre apele, munții și orașele pe care le survolam. Așa ne-a anunțat, de pildă, la un moment dat, că orașul pe care îl vedeam sub noi, redus la dimensiuni de machetă, era Budapesta. Am încercat un timp să urmărim cu ochii panglica argintie a cursului Dunării. Apoi ne-am luat iar cu vorba. Nu a mai trecut însă multă vreme și vocea de la microfon ne-a anunțat că jos, în stînga noastră, se vedeau luminile Vienei. Țin minte și acum reacția mea spontană și necontrolată la auzul numelui orașului. Cred că în clipa aceea mi-a luat Dumnezeu mințile. Uitînd că atîta vreme cît mă găseam în avion, mă aflam încă pe teritoriu românesc, m-am întors brusc spre vecinul meu și am exclamat:

— În fine, trecurăm și cortina de fier!

Stupoarea pe care i-am citit-o doctorului pe față și în privirea pe care mi-a aruncat-o nu au durat decît o clipă. Teama a fost mai puternică și și-a impus amprenta pe trăsături și în expresia ochilor. Prima lui mișcare a fost să privească îngrijorat împrejur și apoi să deschidă ziarul pe care îl avea pe genunchi. Oricum, din acel moment nu a mai scos nici o vorbă. Și nici eu! Se lăsase între noi o tăcere penibilă și cred că la fel de jenantă pentru amîndoi. Pentru el, fiindcă din lașitate preferase să se refugieze în tăcere; pentru mine, fiindcă îl pusesem în situația de a alege această cale. În societatea „socialistă"

ajunsese un fel de regulă de comportare să nu-ți înjoseşti şi să nu-ţi rușinezi interlocutorul obligîndu-l să se desolidarizeze ostentativ de vorbele tale, chiar şi atunci cînd îți împărtășea părerile. Se cădea să-i menajezi frica şi nu să-l provoci să şi-o dea în vileag, pentru că nu era „fair". Era o chestiune de politeţe elementară!

Vocea pilotului ne-a cerut să ne punem centurile de siguranţă. Avionul începuse să piardă simțitor din înălțime şi din viteză. Cobora spre pista de aterizare de la Kloten, aeroportul Zürich-ului. Prima imagine care m-a izbit survolîndu-l la mică altitudine a fost cea a mulțimii de mașini multicolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului. Mi-a trecut prin minte să-i spun doctorului că niciodată guvernul comunist de la noi nu ar fi tolerat o asemenea risipă de teren neproductiv. L-ar fi redat imediat agriculturii! Am păstrat însă reflecția pentru mine, nevrînd să mai răsucesc fierul în rană. Am aterizat. Un autobuz ne-a dus de la avion pînă la intrarea afectată „sosirilor", unde am avut primul contact cu amabilitatea funcționarului şi a poliţistului elveţian de la controlul paşapoartelor şi al bagajelor. Între timp „tovarăşii" noştri îşi făcuseră din nou loc în frunte, înghesuindu-se în dezordine şi tulburînd cu vorba lor tare şi rîsul grosolan liniştea din jur. Aşa se face că am rămas la urmă şi m-am găsit iar lîngă vecinul meu, doctorul. Zîmbetul timid pe care mi l-a adresat l-am interpretat drept invitație la reluarea relațiilor. Am intrat aşadar împreună în sala aeroportului şi am pornit amîndoi în căutarea unui birou de schimb valutar.

La prima vedere interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminație, de reclamele colorate, de săgeţile şi indicatoarele de tot felul, care te îndrumau spre diferitele birouri şi servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cît eram de uluit şi să nu dau impresia de a fi un proaspăt descins din copac, venit din jungla africană. Era o precauție inutilă, fiindcă nimeni din toată lumea care trecea pe lîngă noi nu ne băga în seamă. Era primul contact pe care îl luam, nu numai cu indiferența omului din Europa centrală şi mai ales de nord, pe care nu-l atrage nici spectacolul străzii şi nu se uită nici peste gard la vecin, dar şi cu discreția atît de prețuită de elveţieni. O discreție cu care nu eram obişnuit şi pe care am întîlnit-o şi admirat-o la tot pasul în zilele următoare. Nu mă gîndeam atunci că nu avea să treacă anul şi aveam să încep să duc dorul indiscreției noastre româneşti ale cărei neajunsuri eram tentat să le minimalizez şi chiar să le uit. În sfîrşit, tot urmărind drumul indicat de săgeți, am dat de ghişeul de schimb. După ce şi-a schimbat dolarii în franci, doctorul a rămas în continuare lîngă mine, aşteptîndu-mă să-mi schimb şi eu banii. În timp ce, la rîndul meu, îmi ridicam de la ghişeu francii corespunzători celor 18 dolari primiți la Bucureşti, mi-au căzut ochii pe suta de lei pe care o mai aveam în portofel. Mi-a venit atunci ideea să-l întreb pe funcționarul de la agenție dacă schimbă şi bani româneşti. Mi-a spus că da. I-am întins atunci suta de lei. După ce a consultat mai întîi

niște tabele de pe biroul lui, a luat bancnota de pe tăblia ghișeului și mi-a pus în loc cîteva monezi metalice. Nu mai știu ce valoare reprezentau, dar am surprins pentru o clipă în ochii funcționarului o privire compătimitoare, abia perceptibilă, care spunea însă tot. Îmi adunam tocmai mărunțișul, cînd doctorul, care asistase la scenă, nu și-a mai putut stăpîni nedumerirea:

— Ce ați făcut?! Văd că ați schimbat și suta de lei pentru care la Băneasa ați insistat atîta să vă fie lăsată pentru taxi!?

— Domnule doctor, mie nu-mi mai trebuiesc leii pentru taxi! Eu nu mă mai întorc acasă!

În primul moment, doctorul s-a uitat la mine la fel ca în avion, cînd i-am pomenit de cortina de fier. Apoi, deodată, s-a schimbat la față, ochii i s-au umezit, mi-a apucat mîna cu amîndouă mîinile lui, mi-a strîns-o cu efuziune și cu glasul gîtuit de emoție a bîiguit:

— Îmi pare bine... nu știți cît mă bucur pentru dumneavoastră... vă doresc mult, mult noroc!

Și cred că speriat de ceea ce făcuse, mi-a întors brusc spatele și a plecat spre ieșire. De data asta am rămas eu să-l petrec emoționat cu privirea pe domnul doctor! Nu l-am uitat nici azi și i-am fost recunoscător pentru vorbele pe care mi le-a spus atunci. Datorită lui, la părăsirea țării, ultima impresie despre români nu mi-au lăsat-o „tovarășii" cu care călătorisem, ci doctorul. Fusese ultimul român de care mă despărțisem și care avea să-mi amintească mereu de toți oamenii cumsecade din țară care, ca și el, trăiau cu teama în suflet. Și poate că și din cauza lui nu i-am putut uita nici pe „tovarășii" din avion și nici pe „tovarăși" în general! Aș putea spune că abia în aeroportul de la Zürich am trecut cu adevărat frontiera. Aici a fost hotarul dintre viața mea de pînă atunci din România și cea pe care aveam s-o trăiesc în străinătate. Dacă în prima parte a vieții soarta mi-o hotărîseră alții împotriva voinței mele, acum, începînd de la Zürich, inițiativa îmi aparținea. În aventura exilului m-am avîntat singur, din proprie voință, fără teama zilei de mîine, dar și fără să-mi fac iluzii.

Cum însă de aci înainte povestea vieții mele devine prea personală și iese din contextul și tema acestor memorii, mă opresc aici.

Voi aminti doar că în chiar seara sosirii mele la Zürich, din casa familiei Bossart, o sunam pe mama la telefon. S-a bucurat să-mi audă vocea și m-a întrebat cum am călătorit.

— Am călătorit bine, dar în loc să nimeresc Brăila, am ajuns la Elly și la Victor. Am simțit-o ezitînd.

— Mai spune o dată, că nu te-am înțeles!

— Ba m-ai înțeles foarte bine: sînt la Elly și la Victor!

A urmat o pauză mai lungă înainte de a vorbi iar:

— O mai mare bucurie nu puteai să-mi faci! Acum sînt mulțumită! Te sărut și-ți doresc mult noroc! Să-mi dai vești despre tine de cîte ori poți!

Se arăta veselă, dar glasul tulburat de emoție mi-a sunat străin.

Postfață

În încheiere voi mai înșira, pe măsură ce îmi vin în minte, deci fără a ține seama de o ordine anume, cîteva însemnări și gînduri răzlețe. Poate că vor ajuta la o mai bună înțelegere și lămurire a celor scrise pînă aici.

„Închisoarea noastră cea de toate zilele" nu a avut pretenția să fie operă literară. Cu atît mai mult, critica favorabilă cu care a fost primită m-a surprins și, recunosc, mi-a făcut plăcere.

„Închisoarea noastră..." nu a avut nici pretenția să fie lucrare documentară. Deși tot ce am relatat este purul adevăr, lipsit de orice exagerare, rămîne doar o carte de amintiri, cu multe lacune și cu unele incertitudini și confuzii inerente, datorate operei necruțătoare a timpului asupra memoriei.

Am căutat pe cît mi-a fost posibil să păstrez o minimă obiectivitate față de oameni și evenimente, chiar și atunci cînd mi-a venit greu s-o fac. Nu am reușit întotdeauna. Răscolind trecutul, amintirile au prins din nou viață, reanimînd sentimentele și patimile pe care mi le stîrniseră la vremea lor și determinîndu-mă să dau uneori o notă mai subiectivă episodului respectiv, cu aprecieri și păreri lipsite de sobrietatea pe care mi-o propusesem inițial.

Am înșirat nume, fapte și atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. Uneori, cînd nu m-a mai răbdat inima să tac, mi-am exprimat și părerea, manifestîndu-mi fie disprețul și indignarea, fie admirația și respectul. Alteori i-am lăsat pe cititori să tragă concluzia și să-și formeze singuri opinia despre cele relatate.

Recunosc că nici înainte de arestare și cu atît mai mult după experiența vieții petrecute în închisoare, nu m-au impresionat și nu am fost în stare să acord respectul cuvenit din principiu, gradelor, titlurilor, sau membrilor ierarhiei vreunei organizații fie ea politică, militară, ori bisericească, decît în măsura în care oamenii care le reprezentau erau într-adevăr respectabili. Nici uniformele, nici numele sonore, nici originea socială, nici chiar vîrsta părului cărunt, nu m-au împiedicat să-i apreciez după alte criterii decît ale onestității și caracterului integru. Nu am căzut victimă nici unei demagogii de clasă.

Am respectat și admirat numai noblețea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sîngele, nici gradul de cultură, nici munca!

Am avut ocazia să întîlnesc în închisoare la fel de mulţi oameni de caracter şi printre purtătorii de pantofi şi printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevăraţii boieri din închisoare. Din păcate şi lichelele erau la fel încălţate!

Am vorbit atît de mult despre atitudinea oamenilor cu care am convieţuit în anii de detenţie, împărţindu-i în oameni de caracter şi lichele, nu pentru a mă erija în moralist, ci pentru că în acele condiţii am înţeles şi am învăţat să preţuiesc valoarea exactă a celor două noţiuni, care au ajuns să mă obsedeze. Împrejurările ne obligau să căutăm în jurul nostru oamenii de încredere pe care să ne bizuim la nevoie şi totodată să descoperim şi lichelele, care ne puteau pune viaţa în primejdie.

Traiul comun în promiscuitatea şi spaţiul restrîns al celulei, de-a lungul monotoniei zilelor ce se scurgeau, ne-a dat prilejul să ne cunoaştem între noi mai bine decît ni-i cunoscusem chiar şi pe cei mai apropiaţi prieteni din copilărie.

Sînt unele cuvinte, despre care pot spune exact în ce împrejurări le-am auzit pentru prima oară, atunci cînd sensul lor îmi era încă străin. Nu aveam decît cîţiva ani, cînd urechile mele au recepţionat cele două expresii: a fi om de caracter şi a fi lichea. Eram încă mult prea mic pentru a înţelege tot ce vorbeau oamenii mari, dar eram atras de conversaţiile lor şi mă fascina sonoritatea anumitor cuvinte pe care le pronunţau. Le ascultam cu încîntare chiar dacă nu le pricepeam semnificaţia.

Deşi afon şi lipsit de ureche şi de aptitudini pentru muzică, cum avea să se dovedească mai tîrziu, atunci asistam la discuţiile celor mari ca la un concert. Eram receptiv la tonul şi modulaţia sunetelor şi mă minunam de cît de complicate erau unele cuvinte, pe care, cu toate străduaniile mele, îmi era cu neputinţă să le repet.

Ciuleam urechea mai cu seamă cînd mă izbea sonoritatea deosebită a unui cuvînt, sau atunci cînd era de mai multe ori repetat în cursul conversaţiei şi îmi atrăgea atenţia.

Îmi aduc şi acum aminte, cum într-o zi de vară, în timp ce mă jucam într-un colţ al terasei de la Ilovăţ, auzeam prin uşa lăsată deschisă, conversaţia celor mari din salon. Frecvenţa cu care reveneau cuvintele „caracter“ şi „lichea“ mi-a stîrnit interesul şi, ca de obicei, am alergat la mama, care citea, aşezată strategic în celălalt colţ al terasei de unde putea totodată să-mi supravegheze discret joaca.

La întrebarea pe care i-am pus-o, mi-a dat un răspuns potrivit vîrstei. M-am întors la joaca mea, lămurit. Aflasem că a avea caracter este un lucru bun şi că a fi lichea este ceva foarte urît! O explicaţie simplă, care m-a satisfăcut o vreme. Mai tîrziu, tatăl meu avea să insiste asupra explicaţiei, făcîndu-mă totodată să înţeleg că în viaţă, toleranţa faţă de slăbiciunile oamenilor are o limită. Nu trebuie acordată lichelei!

Fără să aibă o legătură cu cele două expresii de care am vorbit mai sus, mi-a rămas totuşi asociat de ele în amintire şi faptul că în aceeaşi zi şi cu oca-

zia aceleiași conversații din salon la care participa tatăl meu, am mai avut și revelația unui alt cuvînt, pe care mama nu a reușit atunci să mi-l tălmăcească pe înțelesul meu. Aveam să-i descopăr singur sensul, peste cîțiva ani.

Cel care îl pronunțase de cîteva ori în timpul discuției era un prieten de-al tatălui meu. Avea o voce puternică și vorbea cu înflăcărare, pronunțînd apăsat, cu un accent și o intonație cu care nu eram obișnuit, o mulțime de cuvinte nemaiauzite pînă atunci la alții. Nu mai știu cum îl chema. Țin minte doar că era basarabean și că mi s-a părut foarte înalt. Iar cuvîntul care îmi sunase așa straniu în urechi fusese: „strașnic!". Îl rostea cu atîta patimă, încît părea că-l scrîșnește printre dinți!

Spuneam mai înainte că am întîlnit în închisoare oameni din toate categoriile sociale și de diferite credințe religioase sau convingeri politice. Unii dintre ei, datorită ținutei lor morale, tăriei de caracter și comportării lor față de organele represive ale M.A.I.-ului, m-au făcut să mă simt mai mărunt și mai netrebnic. Le-am rămas recunoscător că mi-au servit de model și mi-au dat tăria să-mi înfrîng orgoliul și să mă străduiesc să-i imit. În toate categoriile pe care le-am pomenit mai sus, am găsit astfel de oameni admirabili, în preajma cărora zidurile și gratiile nu păreau să-ți mai îngrădească mișcările și nici să-ți înăbușe speranța. Alături de ei nu mai simțeai nici frigul, nici foamea, nici răceala lanțului pe fluierul piciorului.

De cîte ori i-am evocat pe acești oameni în amintirile mele, nu am ținut seamă nici de obișnuitele tabuuri ale vremii, nici de acele prejudecăți care de dragul generalizării nedreptățesc individul sau chiar grupuri de oameni. (Dacă la o nedreptate de moment răspund cu indignare, nedreptatea prelungită în timp prin prejudecată mă revoltă!)

Nefiind tributar intoleranțelor de nici un fel, nefiind înregimentat în nici un partid și nici orbit de vreun fanatism politic sau religios, mi-am luat libertatea de a-mi descrie camarazii de detenție așa cum i-am văzut, fără să-mi însușesc punctele altora de vedere, dacă acestea nu corespundeau propriilor mele observații.

Nu am putut accepta tendința unora (încurajată de multe ori chiar de administrația închisorii) de a trage o concluzie generală, pornind de la cazuri singulare de comportare negativă și de a emite sentințe de condamnare împotriva tuturor celor de aceeași credință, profesiune sau origine cu cei vinovați.

De-a lungul anilor de închisoare am avut ocazia să aud astfel de afirmații pripite, dacă nu chiar de rea-credință, dar în orice caz fără temei, care aruncau un oprobriu nemeritat asupra unor categorii sau grupuri de persoane, numai pentru că printre ele se remarcaseră uneori cîțiva oameni lipsiți de caracter sau de demnitate. În mare măsură aceste vorbe aruncate erau întreținute, și deseori chiar lansate, de ofițerul politic al închisorii pentru a semăna ura, neîncrederea și discordia între deținuți și a discredita anumite funcții, titluri, grade și instituții ale „fostului regim burghez". Așa, de exemplu, s-a încercat

denigrarea fostei armate regale române, speculînd cazul unei „brigăzi" de foşti ofiţeri de la Canal, în majoritate colonei şi generali, deci oameni foarte în vîrstă, dintre care o parte s-au prăbuşit sub bestialitatea regimului la care fuseseră supuşi. Bătuţi, umiliţi, siliţi să muncească peste puteri şi înfometaţi, bătrînii fiind şi în pragul senilităţii, îşi pierduseră simţul demnităţii oferind spectacolul jalnic al deţinutului slugarnic, cerşind mila şi bunăvoinţa gardianului pentru a obţine o lingură de mîncare în plus. Administraţia lagărului, singura vinovată de a-i fi adus în acel hal de degradare, era încîntată să „dovedească" prin ei ce fel de oameni fuseseră coloneii armatei române de altădată. Tot la fel, după diabolicul experiment al „reeducării" s-a încercat acreditarea ideii că noţiunea de „student" e sinonimă cu „turnător". În acelaşi spirit s-a procedat şi cu preoţii, cu legionarii, cu „istoricii", cu intelectualii şi cu cei de diferite naţionalităţi, cu intenţia de a sădi ura şi dihonia, de a ne asmuţi pe unii împotriva altora şi de a crea mediul prielnic recrutării de delatori.

Toate aceste operaţii, desfăşurate cu perseverenţă şi migală, cu o uriaşă cheltuială de energie şi risipă de cadre „calificate" M.A.I., nu au dat însă rezultate pe măsura investiţiilor făcute. Procentul de trădători şi turnători, ieşit la iveală din rîndurile noastre, nu cred că a depăşit cota de lichele pe care le oferă orice societate omenească cu gradul de educaţie şi civilizaţie al societăţii româneşti. Mă refer la nivelul de cultură şi civilizaţie al societăţii dinainte de ocupaţia comunistă. Toţi vechii puşcăriaşi, indiferent de mediul sau stratul social din care proveneau, erau produsul mentalităţii epocii în care crescuseră şi se dezvoltaseră. În închisoare, ne-am străduit, fiecare după puterile lui, să ne conducem după aceleaşi norme şi principii morale în respectul cărora fuseserăm educaţi.

S-ar putea spune că închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societăţii româneşti, cu calităţile şi defectele ei, aşa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii şi între zidurile „muzeului", n-a suferit aceleaşi deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară. Statuia omului de caracter pe care o admiraserăm afară a rămas intactă şi în închisoarea-muzeu, unde nouă, deţinuţilor, ne-a servit în continuare drept model.

Cei de afară, în lupta lor pentru supravieţuire, părea să fi optat pentru un alt model, mai puţin rigid, mai suplu, al omului care ştie să se „orienteze", care se descurcă, încurcîndu-se şi rătăcindu-se totodată pe drumul plin de meandre pe care şi l-a ales. Primul contact cu noua mentalitate de afară l-am avut prin „frontieriştii" proaspăt arestaţi, pe care i-am întîlnit în închisoarea din Timişoara. Mi-au făcut atunci impresia unui corp străin în mijlocul nostru. Doi ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare, aveam să realizez că printre oamenii „liberi" eram la rîndul meu un corp străin. Poate că alegerea căii de salvare, prin adaptare şi concesii, de către cei rămaşi afară, se datora în mare măsură şi resemnării în faţa unei situaţii care li se părea ireversibilă. Afară, speranţa într-o schimbare se spulberase. În închisoare nu murise! Nu mai era

așa de înaripată ca în primii ani de detenție, cînd așteptam de la o zi la alta descătușarea din lanțuri și prăbușirea zidurilor temniței, dar continuam să credem cu îndîrjire că tot ne vom bucura într-o bună zi de libertate.

Speranța noastră se maturizase, nu se mai lupta ca la început cu nerăbdarea. Renunțase să-și mai fixeze termene, care nu aduceau decît dezamăgire și sfîrșise prin a se pregăti de cursă lungă, măsurîndu-și de-aci înainte puterile cu timpul fără să mai încerce să-i prevadă limita. Cred de altfel că aceasta era singura cale de salvare pe care am fi putut merge, alternativa fiind disperarea.

Majoritatea camarazilor noștri care nu au avut tăria să se mențină pe drumul salvator și s-au lăsat să cadă pradă disperării fie nu au mai ieșit teferi din închisoare, fie nu au mai apucat deloc să se vadă liberi. Nu pot să nu-mi amintesc, în acest context, de acei oameni cărora mulți din cei care am parcurs drumul cel bun pînă la capăt le datorăm în mare măsură reușita. Și nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezență în mijlocul nostru ne-a fost stimulent. Unii din ei au făcut de-a lungul anilor de detenție o adevărată operă de misionariat, pe lîngă cei ce dădeau semne de oboseală și, nemaiputînd ține pasul, rămîneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. Și cui nu i s-a întîmplat în toți acei nesfîrșiți ani să nu treacă prin momente de îndoială, să șovăie pe drum, să încetinească pasul și să-l bată chiar gîndul să abandoneze cursa? Meritul oamenilor care săreau atunci să-și ajute semenul, ca și valoarea sprijinului pe care i-l acordau, nu-și pot găsi echivalentul în condițiile de viață normală. Aș îndrăzni să spun că le depășesc și pe ale duhovnicului și pe ale psihiatrului din libertate. Modelul de ținută morală pe care îl reprezentau printre deținuți, încrederea pe care ne-o insuflau și efectul tonic ce-l exercitau asupra celor din jur, întreținînd speranța și redresînd moralul și credința celor încercați de deznădejde, nu scăpau ochiului vigilent al ofițerilor politici din închisori, care își vedeau astfel contracarată însăși misiunea cu care erau însărcinați. Acești oameni reușeau să le zădărnicească întreaga lor osteneală și muncă perseverentă, care urmărea tocmai contrarul: demoralizarea și prăbușirea noastră în disperare. Nu era deci de mirare că asupra lor s-au dezlănțuit cu precădere persecuțiile și represaliile cele mai dure.

În toate închisorile prin care am trecut mi-am putut da seama că acești oameni care se dedicau ajutorării camarazilor de detenție, îngrijindu-i pe cei bolnavi, susținîndu-i și încurajîndu-i pe cei șovăielnici erau în mod special urmăriți de ofițerul politic. Pentru cele mai mici presupuse abateri (în majoritatea cazurilor simple pretexte) pedeapsa era excesivă și mereu mai mare decît cea aplicată altora pentru aceeași vină. Ei erau întotdeauna găsiți țapi ispășitori, capii oricărui protest, chiar dacă nu participaseră la el, și acuzați de a fi instigatorii și autorii morali, atunci cînd deținuții, înfometați, cereau o îmbunătățire a regimului alimentar, sau cereau căldură în celulă în timpul iernii. Tratamentul ce li se aplica depășea prin nedreptatea lui strigătoare la cer pînă

şi regimul abuzului şi neomeniei legiferate sub care trăiam cu toţii. Cu toate astea, în toate închisorile prin care s-au perindat, aceşti oameni şi-au purtat mai departe crucea cu aceeaşi discreţie şi demnitate, dedicîndu-se în continuare cu aceeaşi abnegaţie ajutorării semenilor lor şi întreţinerii spiritului de camaraderie şi solidaritate umană. Printre categoriile de deţinuţi cu care am convieţuit în diferite închisori cei mai mulţi înzestraţi cu harul de a se dărui ajutorării aproapelui i-am întîlnit în rîndurile preoţilor greco-catolici şi legionarilor. Şi totuşi, chiar beneficiind de sprijinul lor, s-au găsit unii care să nu-i aprecieze după atitudine şi faptă, neputîndu-se dezbăra de prejudecăţi şi patimi de ordin religios sau politic. În general nu cred însă că această atitudine se datora unei convingeri profunde. De multe ori, pilda unei vieţi exemplare, trăite în mijlocul unor oameni obişnuiţi dar orgolioşi şi lipsiţi de onestitate, este privită de aceştia ca o provocare insuportabilă.

Regimul comunist, în campania lui de distrugere şi exterminare a tot ceea ce îi stătea în cale, şi-a luat în considerare duşmanii după criteriul clasei sociale, Bisericii sau partidului politic din care făceau parte şi, în virtutea „principiului vinovăţiei colective şi ereditare", i-a arestat şi întemniţat în masă, umplînd ţara de închisori şi lagăre de muncă forţată.

Cum nici o astfel de grupare constituită în libertate nu s-a dovedit perfect omogenă în condiţiile de detenţie, nu am ţinut niciodată seama de aceste criterii şi nu mi-am judecat niciodată camarazii de închisoare în funcţie de categoria socială, de credinţa lor religioasă sau politică. Solidaritatea nu s-a creat în jurul nici uneia din aceste categorii, chiar dacă componenta unora s-a arătat mai unitară decît a altora. Adevărata solidaritate în închisoare au realizat-o numai oamenii de caracter, căutîndu-se individual unul cîte unul, găsindu-se şi stîndu-şi alături, indiferent de originea sau apartenenţa lor la vreo categorie.

În virtutea solidarităţii, care mă leagă şi azi de vechii mei camarazi de detenţie, dedic această carte de amintiri celor care au trecut prin închisorile comuniste şi nu mai sînt acum printre noi, ca să ştie, acolo, în lumea în care se află, că nu i-am uitat.

De asemenea, şi celor care au supravieţuit închisorilor şi îşi trăiesc ultimii ani într-o libertate suspectă, care pregetă să le facă dreptate.

Dar am mai scris aceste amintiri şi pentru ceilalţi, pentru cei neoameni, care şi-au legat semenii în lanţuri, i-au lovit şi schingiuit, i-au înfometat şi i-au ucis fără milă, ca să ştie şi ei că nu i-am uitat şi că numele şi faptele lor vor fi consemnate în paginile de ruşine ale istoriei noastre.

Închei aici „Închisoarea noastră cea de toate zilele" prin care v-am călăuzit de-a lungul acestor pagini, lăsîndu-vă să ieşiţi din ea direct în libertate.

Eu mă simt încă la jumătatea drumului.

Cuprins

Pitești, 1959. În camera mare de la parter 5
„Străzi", „piețe", „cartiere" 24
Demec și mașina de spălat rufe 31
Revista „Pitești '59" 48
Sfîrșit de iarnă; bolnavi și doctori 57
1960, primăvara: preliminarii la o nouă anchetă 70
Timișoara, aprilie 1960: în anchetă 80
„Ăsta de la 5 e băiat deștept..." 90
Povestea lui Baicu 95
Bolnav de inimă 105
Proteza preotului Waldner 124
La dentist 132
Noua celulă; frig și umezeală 143
1961, iarna. Pentru ultima oară la anchetă cu Jerca 153
La proces 157
Închisoarea Popa Șapcă 171
Cunoștințe noi 179
Șeful de cameră și banda lui 197
Solitarul 204
Frontieriștii 218
Conflict deschis, o nouă ordine în celulă 225
1962. De la Timișoara la Aiud 246
La Salcia, în Balta Brăilei 253
Spitalul din Salcia; pacient și asistent... 263
Memento 286
Pe malul Dunării, la descărcat bacuri 290
Tinichigiu, dulgher, instalator... 306
1963–1964: iarnă grea la Salcia. Citim „Scînteia"! 314

Iluzia unei noi evadări, holera 324
„Broscarii". Transferații de la Grădina 339
Iunie 1964. Decretul de amnistiere. Primele eliberări 355
Eliberarea mea. Între două lumi 368
În București 385
La „Brațele de muncă" 406
La mare și... prin țară 420
August 1968, la 2 Mai 442
Primesc pașaport. Plecarea din țară 454
Postfață 474
Indice de nume 481

Memorii Jurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

***

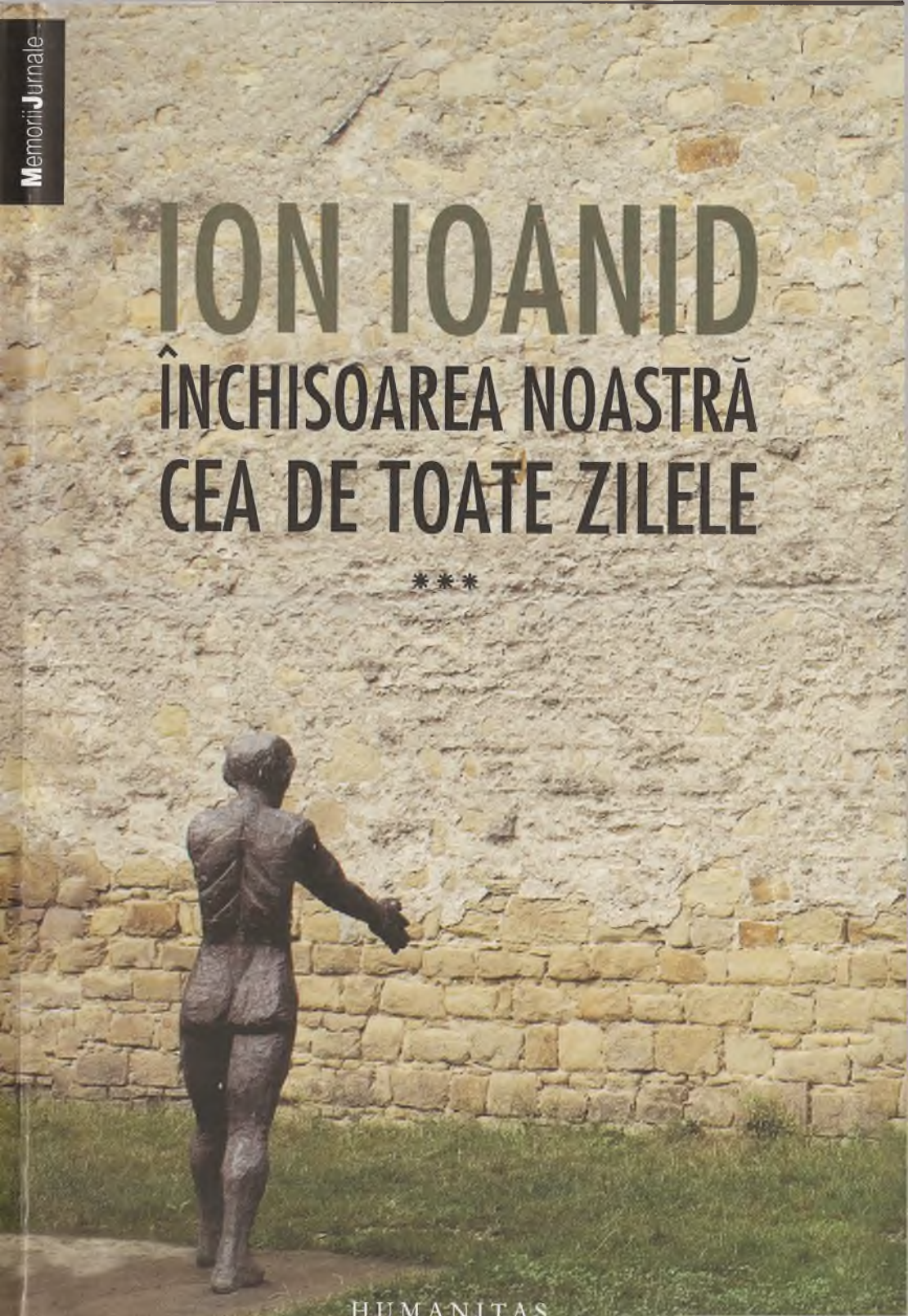

HUMANITAS

În cel de al treilea volum al memoriilor lui Ion Ioanid, cititorul va descoperi că românii au avut parte de două feluri de închisori: cele propriu-zise, unde autorul a stat închis în perioada 1959–1964, şi o alta mai mare, adică România întreagă, iremediabil deformată de regimul comunist, faţă de care, pentru un deţinut politic, închisoarea cea adevărată şi de toate zilele, cu infinitul său şir de suferinţe, era, paradoxal, preferabilă din punct de vedere moral. Explicaţia o primim chiar de la Ion Ioanid, care, alegând exilul, a căutat deplina eliberare: „S-ar putea spune că închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societăţii româneşti, cu calităţile şi defectele ei, aşa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii şi între zidurile «muzeului», n-a suferit aceleaşi deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară. Statuia omului de caracter pe care o admiraserăm afară a rămas intactă şi în închisoarea-muzeu, unde nouă, deţinuţilor, ne-a servit în continuare drept model".

ISBN 978-973-50-4203-5
ISBN 978-973-50-4206-6

Foto copertă © Fundaţia Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaţilor", grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei